AUKŠTAITIJOS PARTIZANŲ PRISIMINIMAI

II dalis
1 knyga

AUKŠTAITIJOS PARTIZANŲ PRISIMINIMAI

AUKŠTAITIJOS PARTIZANŲ PRISIMINIMAI

„Vyčio" apygarda

II dalis

1 knyga

VILNIUS VAGA

UDK 888.2–94
Au 54

Sudarė, nuotraukas ir
archyvinę medžiagą pateikė
ROMAS KAUNIETIS

ISBN 5-415-01338-5 (II dalis, 1 knyga)
ISBN 5-415-01339-3 (bendras)

© Pratarmė, sudarymas,
Romas Kaunietis, 1998

PRATARMĖ

Pirmoji „Aukštaitijos partizanų prisiminimų" knyga skaitytojus pasiekė 1996 metais. Rengiant spaudai tą knygą, susikaupė daug vertingos medžiagos, kuri netilpo į šimtus puslapių. Šitaip gimė antroji knyga, kurią irgi tenka skelti į dvi dalis. Pirmojoje dalyje stengiausi plačiai nušviesti „Vyčio" partizanų apygardą, o antrojoje, išeisiančioje atskira knyga, – „Algimanto" apygardą.

Daugelis koneveikė ir tebekoneveikia buvusius stribus. Kiekvienam doram Lietuvos piliečiui suprantama, kad nemaža mūsų žmonių dalis nuėjo tarnauti okupantams. Nors ir labai skaudu tai prisiminti, bet taip buvo, iš istorijos to neišbrauksi. Stribų laikai baigėsi, nors tęsėsi jie labai ilgai. Šiandien naudinga kartais pasikalbėt ir su vienu kitu iš jų, jie gana įdomių ir vertingų minčių pasako apie anuos, kurie paslapčiomis kuždėjo okupantams į ausį, o tokių jie nemažai žinojo ir net patys jų nemėgo.

„Stribas" mano asmeniniame gyvenime paliko siaubingą įvaizdį, bet tas įvaizdis gerokai nublanko, kada atsivėrė ypatingųjų archyvų durys. Ten pasirodė dar siaubingesnių žmonių šmėklų šešėliai, kurie turėjo ir savo vardus – pseudonimus. Tai informatoriai, įvairūs agentai, patikimieji... Tai jie tikrieji mūsų tautos vampyrai, jie tebesiurbia mūsų kraują, tyčiojasi iš mūsų laisvės ir nepriklausomybės tyliai, paslapčiomis, užsimaskavę. Ir labai blogai, kad mes daugelio jų tikrųjų vardų nežinome ir gal niekada nesužinosime. Jie žaidžia dvigubą žaidimą, daugelis užima aukštus postus valstybinėse įstaigose. Ir jiems neblogai sekasi mus mulkint, tyčiotis iš mūsų kilnių idėjų. Vien dėl jų neišpirktos kaltės mes ir šiandien dar turime murkdytis baisių nusikaltimų liūne.

Buvusių MGB agentų pranešimai, kurių apstu KGB archyvo agentūrinėse bei kitose bylose, labai akivaizdžiai nušviečia tą tamsiąją, nematomą pusę NKVD, NKGB, MGB vykdytų operacijų planų, kuriuos jie naudojo prieš Lietuvos partizanus, jų ryšininkus ir rėmėjus. MGB agentai informatoriai – tai žmonės, dėl kurių kaltės buvo iššudyta, suimta didžioji dalis mūsų partizanų, dėl jų kaltės tūkstančiai ištremta į Rusijos lagerius ir tolimąjį Sibirą, tai žmonės – judai, ku-

riuos reikėtų teisti, bausti be jokio pasigailėjimo, kad ateityje ta judo sėkla nesuvešėtų naujais daigais. Ar jūs įsivaizduojate žmogų, įdavusį savo tėvą, brolį, savo kaimyną niekšams į nagus susidorojimui? Juk jie žinojo, ką darė. Ar daug jų atgailavo po 1991 metų sausio 13-osios? Vienetai, daugiausia didesnės nuodėmės nepadarę, tik davę sutikimą KGB organams tarnauti. Šitie atgailavo, o kodėl neatgailavo tie, kurių sąžines slegia dešimtys gyvybių? Šitie neatgailavo. Ir nėra vilties, kad jie kada nors atgailautų. Ne taip jau daug paimtų gyvų partizanų buvo užverbuoti agentais smogikais. Archyvuose guli jų nuoširdūs prisipažinimai ir atgailos dėl nužudytų stribų, sovietinių aktyvistų, čekistų, tik nėra čia atgailos už vėlesnius metus, kada jie jau užverbuoti dirbo savo juodą darbą, už suvedžiotus ir nužudytus buvusius šventos kovos brolius ir seseris. Čia to nėra ir niekada nebus.

Jau atgavus nepriklausomybę, pas kelis tokius agentus smogikus buvo atėję žmonės, gražiai prašė atverti širdį, papasakoti atvirai, kokiomis aplinkybėmis buvo užverbuoti, kokias čekistų užduotis vykdė. Agento „Tomo" žmona tik duris parodė, dar pagrasino, o agentas vaidino nekaltą avinėlį su dingusia atmintimi.

Aš manau, kad objektyviausiai ir nemeluodamas žmogus šneka, kai jam žemė po kojomis dega, kaip sakoma – įvarytas į kampą. O į kampą įvaryti, atrodo, buvo visi, kurie vėliau tapo agentais smogikais. Skaitytojas šioje knygoje ras šiek tiek sutrumpintą ir apibendrintą šitų į kampą įvarytų smogikų medžiagą, paimtą iš jų apklausos protokolų, kur jie taip nuoširdžiai kalbėjo savo prievartautojams, ir atmintis tada dar jų nešlubavo. Išvardijo nereikšmingiausias smulkmenas, tarytum pasigardžiuodami dėstė, kad aš va tą ir aną dar žinau ir galiu papasakoti. Tada jiems galvos neskaudėjo, kad dėl vieno tokio, atrodo, nereikšmingo prasitarimo žmogus į Sibirą išvažiuos arba bus pasmerktas daugeliui metų kalėti Rusijos lageriuose. Apskritai visi sovietinio saugumo agentai informatoriai, kurie teikė informaciją apie rezistencijos kovotojus, rašė agentūrinius pranešimus, šiandien dar gyvi ir laimingi kikena į saują, net negalvoja atgailauti nei prieš tautą, nei prieš Dievą. Daugelio jų pavardės yra žinomos, kaip ir agentų smogikų. Jie mus įdavinėjo, mėgavosi mūsų kančiomis ir skausmais, šitie judai sėjo melo, neapykantos, įtarinėjimų ir baimės sėklą.

Mielas skaitytojau, nenorėčiau, kad, skaitydamas aprašomas išdavystes, pamanytum, jog okupantų represinėms struktūroms leng-

va būdavo palaužti laisvės kovotojus. Tiesa, dalis jų, patekę į enkavedistų rankas, kad išsaugotų savo gyvybę, nedvejodami pasirinko išdaviko kelią. Atrodo, kad velnias apsėdo tuos žmones. Ir tūkstančiai tokių „apsėstųjų" nepajėgia to velnio iš savęs išvaryti. Turės dar daug laiko prabėgti, ir ne visi buvę Sibiro lagerių kankiniai sužinos, per kurio artimo „malonę" jie ten atsidūrė, per kurio artimo „malonę" jų kovos bendražygis paguldė galvą, klastingai išduotas, nes buvęs NKVD, NKGB, MGB ar KGB agentas tikrai neateis ir kaip prieš šventą altorių ant kelių neatsiklaups prie savo aukos ir niekada neatsiprašys. Teatleidžia jiems Dievas už tas klaidas ir kaltes, gal jie ir nežinojo, ką darė, bet emgebistų agento ir stribo vardai turėtų būti įrašyti į mūsų Tautos gėdos ir pažeminimų knygą.

Laikas nusineša į amžinybę skausmą ir ašaras, išniekinimus ir pažeminimus, sudaužo vergijos pančius. Tauta, nesugebanti įamžinti kritusių už jos laisvę atminimo, nesugebanti patraukti atsakomybėn buvusių ir esamų išdavikų, budelių, niekada nesugebės apginti ir išsaugoti savo Laisvės ir Nepriklausomybės.

Auga nauja karta, ateina nauji žmonės, kurie kurs ir statys naują Lietuvą. Jie privalo žinoti, kokias skriaudas mums paliko okupantas, kokia kaina mes patys išlikome, kur mes gyvename, kas mūsų draugai ir priešai, ko mes turėtume šiandien atsiprašyti ir kas turėtų atsiprašyti mūsų.

Žinoma, kas praėjo, to jau nebesugrąžinsi, tų klaidų nebeištaisysi. Didelis skausmas iš praeities tebėra užgulęs tūkstančius mūsų tautiečių ir šiandien. Smurtas, žiaurumas, neapykanta. Kerštaujama, žudoma tarytum nesąmoningai, bet kai pažvelgi atgal, matai, kad vieno tėvas kaimyną Sibiran vežė, kito tėvas draugus ant grindinio guldė, trečias iš keršto anam žmoną, vaikus iššaudė, namus sudegino. Ir šitaip metų metais sukosi tas užburtas velnio ratas, o sukosi todėl, kad kažkam taip buvo patogu, naudinga. Ir klykė sovietinė spauda: „Klasių kova! Klasių kova!" Jokios klasių kovos nebuvo. Tai mes privalome žinoti visi, jog buvo okupanto pasėta neapykantos ir keršto sėkla tarpe mūsų, kuri giliai įaugo į mūsų smegenis. Gal todėl taip skaudžiai šiandien įgelia man kai kurie artimieji: „Kam ta nepriklausomybė? Kam ta laisvė, jeigu skurdas, smurtas ir neapykanta šalia mūsų? Nakčiai langus užsidangstom, kirvį šalia pasidedam..."

Galvas pakėlė įvairaus plauko padugnės, vagys, žmogžudžiai, tarytum jų nebuvo, kai valdė okupantas, o dabar, atgavus nepriklauso-

mybę, atsirado. Visiems, garsiai šaukiantiems, kad nepriklausomybė mus palaidos, norisi pasakyti: Nepriklausomybė anksčiau ar vėliau palaidos tą blogį, palaidos visus, kas ja netikės, bet išliks Lietuva ir jos ainiai, kurie už ją kovojo, už ją aukojosi ir tikėjo ja – Lietuva be melo, be smurto, be murmančių ir burnojančių, jog Nepriklausomybė mums atnešė tik blogį ir kančias. Lietuva išliks tokia, apie kokią svajojo mūsų narsieji partizanai, paaukoję savo gyvybes už ją, niekada nepaklausę ir nesuabejoję – kam ta Laisvė, kam ta Nepriklausomybė...

Baigdamas norėčiau priminti, kad ir prie šios knygos paruošimo spaudai savo pasiaukojančiu darbu ir rūpesčiu prisidėjo ne vienas patriotiškai nusiteikęs lietuvis. Norėčiau už tai visiems nuoširdžiai padėkoti, ypač tiems, kurie drąsiai pasakojo savo sunkius pergyvenimus ir sutiko be jokių išsisukinėjimų, kad būtų užrašyti jų prisiminimai. Esu labai dėkingas gimtojo krašto partizanui Algimantui Stankūnui už jo rūpestį važinėjant ir lankantis pas buvusius partizanus ir jų ryšininkus, dėkingas Redai Zavadskienei, kuri už simbolinį užmokestį perrašinėjo visus mano rankraščius, Antaninai ir Benediktui Valeikoms, rėmusiems mane morališkai, atkakliai ieškojusiems finansinės paramos, Panevėžio rajono merui Kazimierui Jočiui, kurio vadovaujami rajono valdybos nariai vienbalsiai priėmė sprendimą skirti nors dalį reikiamų lėšų šios knygos leidybai. Taip pat dėkingas aš, dėkingi turėtų būti visi, kas skaitys šią knygą, Ministrui Pirmininkui Gediminui Vagnoriui, nuoširdžiai įvertinusiam šios knygos reikalingumą mūsų ateinančioms kartoms ir rėmusiam jos išleidimą.

ROMAS KAUNIETIS

Pateikiami archyviniai duomenys apie partizanų „VYČIO" apygardos kūrimąsi 1944–1946 metais, pirmųjų apygardos partizanų naikinimo, sekimo, suėmimų planai ir operacijos, agentūros verbavimas ir jos veikla apygardos teritorijoje, iššifruotų partizanų, ryšininkų, rėmėjų sąrašai, kuriuos tada NKGB–MGB jau turėjo savo stalčiuose, pasinaudoję kad ir nelabai dar gausia ir veiklia agentūra.

Čia pirmieji duomenys apie „VYČIO" apygardą, kuriuos turėjo ir kuriais rėmėsi sovietų represiniai MGB organai, organizuodami čekistines karines operacijas prieš partizanus. Visa archyvinė medžiaga versta iš rusų kalbos, kur partizanai nuosekliai vadinami banditais; kai kurie neesminiai dalykai praleisti, daugelis partizanų pavardžių, kaimų pavadinimų patikslinti pagal kitus informacijos šaltinius. – R. K.

Iš KGB archyvų

Iš kontrolinės stebėjimo bylos Nr. 9
dėl „VYČIO" apygardos Vaitelio–„Atamano" banditų
Arch.
Nr. 20/6, tomas I

Pastaba. Šis „VYČIO" partizanų sąrašas sudarytas remiantis aukščiau pažymėta byla Nr. 9 ir byla–formuliaru (Arch. Nr. 72), kur dalį partizanų pavardžių pateikė tardymo metu KAUPAITĖ GENOVAITĖ, Motiejaus, gim. 1934 m., iš Gudelių kaimo, Pagirių valsčiaus, tardyta 1947 m. liepos 15 d. Ukmergės MGB viršininko pavaduotojo papulkininkio SLEPOV. Ta partizanų grupė susikūrė 1944 m. liepos mėn. ir veikė Siesikų, Pagirių, Panoterių valsčiuose Ukmergės apskrityje ir Kėdainių apskrityje Šėtos valsčiuje. – *R. K.*

1. ATKOČIŪNAS VLADAS, Broniaus. Gimęs 1917 m. Pagirių valsčiuje, Naujasodžio kaime. Žuvęs miške.

2. ATKOČIŪNAS VLADAS, Antano. Gimęs 1920 m. Pagirių valsčiuje.
3. BANELIS JONAS, Simono. Gimęs 1920 m. Pagirių valsčiuje.
4. BURBULIS ANTANAS. Gimęs 1907 m. Pagirių valsčiuje, Nedervų kaime.
5. BILEVIČIUS JUOZAS, Balio. Gimęs 1904 m. Pagirių valsčiuje, Kirkučių kaime.
6. BAGOČIŪNAS JONAS. Iš Siesikų valsčiaus.
7. BARANAUSKAS VACLOVAS, Juozo. Iš Pagirių valsčiaus, Dainių kaimo.
8. BERANKIS JONAS. 50 metų amžiaus, aktyvus narys.
9. BURBULIS ALBINAS–„GRĖBLYS", „JOVARAS", „RAMŪNAS", „ŽILVINAS", „GINTARAS".
10. BURBULIS VACYS–„TRUMENAS". Iš Pagirių valsčiaus, Gudelių kaimo.
11. CHODAKAUSKAS MIROSLAVAS. Gimęs 1914 m.
12. ČYVAS PETRAS, Kazio. Gimęs 1912 m. Iš Pagirių valsčiaus, Leliūnų kaimo.
13. ČYVAS JONAS. Gimęs 1913 m. Iš Pagirių valsčiaus, Leliūnų kaimo. (Buvo ištremtas, grįžęs mirė.)
14. ČINIKAS PETRAS–„AUGINTINIS". 20 metų amžiaus. Iš Pagirių valsčiaus, Vaivadiškių kaimo.
15. DAMBRAUSKAS JONAS, Petro. Gimęs 1912 m. Iš Pagirių valsčiaus, Kuronių kaimo. Žuvęs.
16. DANYLA ANTANAS, Antano–„KIRNA". Gimęs 1912 m. Pagirių valsčiuje. Žuvęs.
17. DAUMANTAS MYKOLAS. Iš Pagirių valsčiaus, Simanonių kaimo.
18. DIRSĖ VIKTORAS–„VAIDOTAS". (Žuvo 1952 m. vasario mėn. 13 d.)
19. DARGUŽIS ANTANAS–„KAREIVIS". 24 metų amžiaus. (Žuvo 1950 m. Žilionių kaime.)
20. DARGUŽIS PETRAS, Jono–„LIUBLINAS". Paimtas gyvas 1949 m.
21. DARGUŽIS VLADAS, Jono–„ŽVIRBLIS".
22. GRINYS STASYS, Antano. Gimęs 1920 m. Pagirių kaimo gyventojas. Žuvo 1949 m.

23. GRIGAS VYTAUTAS, Domo. Gimęs 1916 m. Pagirių valsčiuje, Margių kaime. (Buvo teistas už ginklą trejiems metams.)
24. GRIGAS ANTANAS, Domo. Gimęs 1920 m. Pagirių valsčiuje, Margių kaime (pasikorė).
25. GANUSAUSKAS ANTANAS. Kilęs iš Jonavos rajono, Mišainių kaimo. Žuvo 1952 m.
26. GRYBAS STASYS–„BARAVYKAS". Nuskendo Lėno ežere.
27. GĖGŽNA VINCAS, Alfonso–„BALANDIS". Gimęs 1920 m. Kėdainių rajone, Būdos kaime. Būrio vadas. Žuvo 1953 m. balandžio mėn. 15 d.
28. GERDVILA PETRAS–„BIMBA". Gimęs 1919 m. Ramygalos rajone, Gvirdilų kaime. Žuvo 1953 m. vasario mėn. 15 d.
29. GĖGŽNA PETRAS. Iš Kėdainių rajono, Būdos kaimo. Žuvo 1949 m.
30. GINTAUTAS VLADAS. 24 metų amžiaus. Iš Pagirių valsčiaus, Vaiškonių kaimo. (Žuvo 1945 m. gruodžio mėn. Šukionių kaime.)
31. IVANAUSKAS HENRIKAS-BENJAMINAS, Juozo–„PAPARTIS". Iš Kėdainių rajono, Gudžiūnų kaimo. Areštuotas 1953m. gegužės mėn. 9 d.
32. JANKAUSKAS PETRAS, Petro. Gimęs 1923 m. Pagirių valsčiuje. Žuvo 1946 m. vasario mėn. 2 d. Buvęs aktyvus narys.
33. JAKUČIŪNAS MATAS. Iš Ramygalos rajono, Maulių kaimo. Žuvo 1949 m. kovo 15 d.
34. JAKAS EDVARDAS–„DAMBRAUSKAS". Iš Ukmergės valsčiaus, Pagirių kaimo. Žuvo 1949 m.
35. JASKONIS JONAS–„JONUKAS". Žuvo 1950 m.
36. JARMULKA BRONIUS–„ČIGONAS". (1950 m. sunaikintas pačių partizanų.)
37. JANULIS MYKOLAS, Juozo–„TAUTVYDAS", „DAUMANTAS", „STUMBRAS". Gimęs 1911 m. Žuvo 1953 m. rugsėjo 27 d.
38. JARMULKA JONAS–„DĖDELIS". 1946 m. buvo skyriaus vadas.
39. KILIJONAS JONAS, Mykolo–„MIKAS". Gimęs 1915 m. Iš Pagirių valsčiaus, Maišymų kaimo. „VYČIO" apygardos vado pavaduotojas.
40. KILIJONAS ANTANAS, Mykolo. Gimęs 1914 m. Iš Pagirių valsčiaus, Maišymų kaimo. Žuvo 1949 m.

41. KULIKAUSKAS FELIKSAS. Gimęs 1920 m. Vaivadiškių kaime.
42. KADŽYS VLADAS. Iš Pagirių valsčiaus, Vaivadiškių kaimo. Miręs.
43. KADŽYS ALBINAS. Iš Pagirių valsčiaus, Vaivadiškių kaimo. (Išsislapstė nuo arešto. Miręs.)
44. KADŽYS ANTANAS–„ŠEŠIAPŪDIS".
45. KIŠKIS JUOZAS. 40 metų amžiaus. Iš Taujėnų valsčiaus, Užulėnio kaimo.
46. KIRDONIS KAZYS–„NEMŪRA". Iš Ramygalos rajono, Vivonių kaimo. Žuvo 1952 m. 32 metų amžiaus.
47. KIRDONIS PRANAS. Iš Ramygalos rajono, Vivonių kaimo. (Žuvo 1948 m. Suratgalio kaime.)
48. KUPČIŪNAS VINCAS, Vinco–„ĄŽUOLAS", „SAVANORIS". Veikė „KLEVO" būryje. Gimęs 1931 m. Kėdainių rajone, Noreikių kaime.
49. LIUBARTAS JONAS, Jono. Gimęs 1921 m. Pagirių valsčiuje, Aleksandriškio kaime.
50. LENICKAS STASYS. Gimęs 1918 m. Pagirių valsčiuje, Bebrikių kaime. Žuvęs.
51. LYBERIS ALBINAS. Iš Ramygalos rajono, Maulių kaimo. Žuvo 1949 m.
52. LINKONIS JONAS. Iš Ramygalos rajono, Steponavos kaimo. Žuvo 1948 m.
53. LINKONIS PRANAS–„VYRELIS". Iš Ramygalos rajono, Steponavos kaimo. Žuvo 1952 m. vasarą.
54. LUKŠYS STASYS, Jono–„KIŠKIS". Gimęs 1907 m. Dotnuvos rajone, Noručių kaime.
55. LIŠKA VLADAS. Iš Ramygalos rajono, Steponavos kaimo. Žuvo 1947 m. gruodžio mėn. 26 d.
56. LECKAS JUOZAS–„BERŽAITIS". 20 metų amžiaus. Iš Vivonių kaimo.
57. MALAKAUSKAS ALFONSAS, Kosto. Gimęs 1923 m. Pagirių valsčiuje, Nedervų kaime.
58. MIŠKINIS JUOZAS, Igno. Gimęs 1906 m. Pagirių valsčiuje, Dargužių kaime.
59. MINCĖ ALBINAS. Gimęs 1908 m. Pagirių valsčiuje, Nedervų (Valakų) kaime. Žuvo Vaivadiškių kaime.

60. MAROZAS ALEKSAS. 30 metų amžiaus (raišas). Iš Pagirių valsčiaus, Vaivadiškių kaimo. (Legalizavosi. Miręs.)
61. MASYS ANTANAS–„TITNAGAS", „ŠEŠIUKLASIUDURNIS", 25 metų amžiaus. Iš Pagirių valsčiaus, Maulių kaimo. Žuvo 1949 m.
62. MAROZAS PETRAS–„ŠIURNA". Iš Ramygalos rajono, Lasongalio kaimo. Žuvęs.
63. MACKEVIČIUS JONAS. Iš Ramygalos rajono, Maulių kaimo. Žuvo 1949 m.
64. MIKĖNAS VYTAUTAS–„TANKISTAS". Iš Miškinių kaimo. Žuvo 1952 m. vasario mėn. 13 d.
65. MIŠKINIS IGNAS–„IGNASIUKAS". Žuvo 1952 m. vasario mėn. 19 d.
66. OKMANAS VLADAS. Iš Pagirių valsčiaus, Leliūnų kaimo.
67. PAVASARIS STASYS, Kosto. Gimęs 1914 m. Pagirių valsčiuje, Kreivių kaime.
68. PODŽECKAS STEPAS. 22 metų amžiaus. Iš Pagirių valsčiaus, Tulpiakiemio kaimo. Žuvęs.
69. PAKALNIS STASYS. Gimęs 1910 m. Pagirių valsčiuje, Žilionių kaime.
70. PABRINKIS PETRAS–„TETULYTĖ". Iš Kėdainių rajono. Žuvo 1953 m. vasario mėn. 15 d.
71. PALINAUSKAS PETRAS, Valentino–„VILKAS". Gimęs 1918m. Kėdainių rajone, Liolių kaime. Paimtas gyvas 1953 m. spalio 8 d. Kėdainių MGB.
72. PALINAUSKAS ANTANAS, Valentino–„KLEVAS". Gimęs 1916 m. Būrio vadas iš Liolių kaimo.
73. PODŽECKAS JONAS–„TĖVAS". Iš Pagirių valsčiaus, Tulpiakiemio kaimo. Būrio vadas. Žuvo 1947 m. rugpjūčio mėn.
74. PLANKIS IGNAS, Juozo. 29 metų amžiaus. Iš Pagirių valsčiaus, Plankių kaimo. Žuvo Šukionių kaime.
75. RAILA VLADAS, Jurgio. Gimęs 1911 m. Pagirių valsčiuje, Dargužių kaime. Žuvo 1945 m. gruodžio mėn.
76. RAILA JONAS, Jurgio. Gimęs 1892 m. Pagirių valsčiuje, Joknių kaime. Žuvęs.
77. RAILA SIMAS, Jurgio. Gimęs 1912 m. Pagirių valsčiuje, Margių kaime. (Buvo teistas, grįžo ir gyveno Panevėžyje. Miręs.)
78. RASTAUSKAS JONAS–„SERŽANTAS". Iš Ramygalos rajono,

Pauslajo kaimo. Žuvo 1948 m. (pas ČERNIAUSKĄ Tulpiakiemio kaime).

79. RAILA VLADAS–„MAKLIAKAS", „MYKOLAITIS". Būrio vadas. Gimęs 1925 m. Pagirių valsčiuje, Vivonių kaime.
80. RAILA STASYS–„BAKONIS". 23 metų amžiaus. Iš Pagirių valsčiaus, Žilionių kaimo.
81. RAILA DOMINYKAS–„KARDELIS". 25 metų amžiaus. Iš Pagirių valsčiaus, Žilionių kaimo.
82. SADZEVIČIUS MYKOLAS, Jono. Gimęs 1885 m. Pagirių valsčiuje, Tulpiakiemio kaime. (Areštuotas ir dingęs be žinios.)
83. SINIAUSKAS JONAS. Iš Pagirių valsčiaus.
84. STASIUKAITIS JONAS–„ĄŽUOLAS". Žuvęs 1952 m. vasario mėn. 13 d.
85. SMETONA MARIJONAS–„KOMENDANTAS". Iš Kavarsko rajono, Užulėnio kaimo. Žuvo 1953 m. birželio mėn. 19 d.
86. SMETONA ALFONSAS, Baltraus–„ŽYGAUDAS". Gimęs 1915 m. „VYČIO" apygardos vado adjutantas. Žuvo 1950 m. liepos mėn. 5 d.
87. SIURBLYS - BANECKAS BRONIUS–„ŠPOKAS". Iš Ramygalos rajono, Kušleikiškio kaimo. Žuvo 1953 m. gegužės mėn. 22 d.
88. ŠIRKA STASYS. Gimęs 1921 m. Iš Pagirių valsčiaus.
89. ŠIRKA JONAS. Iš Pagirių valsčiaus, Paguirių kaimo.
90. ŠUKYS MEČISLOVAS. Iš Paguirių kaimo.
91. ŠEMBERGAS (NAVICKAS ANTANAS). Gimęs 1906 m.
92. ŠIRKA LIONGINAS–„JABLONSKAS". Iš Pagirių valsčiaus, Paguirių kaimo. (Jį nušovė patys partizanai.)
93. ŠEMEŽYS JUOZAS–„TIKRAS BROLIS". Iš Pagirių valsčiaus, Steponavos kaimo.
94. ŠEMEŽYS MYKOLAS–„MYKOLAS", „ARAS", „PUTINAS". Gimęs Steponavos kaime. Vienu metu buvo „VYČIO" apygardos vadas. Žuvo 1951 m. balandžio mėn. 29 d.
95. ŠAULYS STASYS. 30 metų amžiaus. Iš Žilionių kaimo, Pagirių valsčiaus.
96. VAITELIS DANIELIUS, Petro–„ATAMANAS", „BRIEDIS", „SAMANIS". Gimęs 1908 m. Pagirių valsčiuje, Aneliavos kaime. Būrio vadas ir „VYČIO" apygardos vadas. Žuvo 1948 m. gegužės mėn. 13 d.

97. VAIČIŪNAS VLADAS, Jono–„ŽILVITIS". Gimęs 1912 m. Pagirių valsčiuje. Žuvo 1950 m.
98. VAIČIŪNAS DOMAS, Petro. Gimęs 1896 m. Pagirių valsčiuje, Tulpiakiemio kaime.
99. VĖBRA ANTANAS, Petro. Gimęs 1925 m. Pagirių valsčiuje, Kezų kaime.
100. VĖBRA JONAS, Petro. Gimęs 1922 m.
101. BALAIŠYTĖ KOTRYNA. Iš Pagirių valsčiaus, Dainių kaimo. (Partizanų rėmėja. Išsislapstė nuo trėmimo.)
102. VANSKAVIČIUS JONAS, Antano. Iš Čerelių kaimo. (Nušautas partizanų.)
103. ŽUKAUSKAS STASYS, Petro–„LAPAS". Gimęs 1918 m. Kėdainių rajone, Pašėtės kaime. Žuvo 1952 m.
104. VITAS JULIUS. Iš Ramygalos rajono, Bitinų kaimo. Žuvo 1948 m.
105. PAKELTIS ANTANAS–„POTIOMKINAS". Iš Pagirių valsčiaus, Užuraisčių kaimo. Žuvo 1945 m.
106. ŠYVIS ANTANAS–„ŠALAPKA". Iš Pagirių valsčiaus, Užuraisčių kaimo. Žuvo 1948 m.
107. PODŽECKAS VYTAUTAS. Iš Pagirių valsčiaus, Tulpiakiemio kaimo. Žuvo 1945 m. sausio mėn.
108. PLANKIS ANTANAS. Iš Plankių kaimo. Žuvo.
109. NACEVIČIUS ANTANAS. Žuvo 1950 m. Žilionių kaime.
110. VAIČIŪNAS ANTANAS–„RUGELIS". Gimęs 1927 m. Siesikuose. Žuvo 1950 m.
111. MAROZAS JONAS. Žuvo 1948 m. Suratgalio kaime.
112. ČIŽAUSKAS EDVARDAS–„DŽIUGAS". Gimęs 1915 m. Būryje nuo 1944 m. spalio mėn. Būrio vadas.

Lietuvos SSR Vidaus reikalų liaudies komisarui
saugumo komisarui drg. BARTAŠIŪNUI

L.4 **SPEC. PRANEŠIMAS**

apie 23–jų Pagirių valsčiaus naikintojų būrio kareivių pasitraukimą

Pranešu, kad š. m. balandžio mėn. 17 d. grupė Pagirių valsčiaus NKVD skyriaus naikintojų būrio karių (iš viso 23 asmenys) kartu su geriausiais ginklais bei šaudmenimis pasitraukė iš NKVD skyriaus priklausomybės ir prisijungė prie banditų būrio, veikiančio Pagirių ir Siesikų valsčiuose.

Pasitraukimo aplinkybės šios: 1945 m. balandžio 17 d. naktį budinčiuoju naikintojų dalinyje buvo paskirtas naikintojas JAKAS VLADAS, Mato, gim. 1910 m. Bebrikių kaime, Pagirių valsčiuje (buvęs Lietuvos armijos seržantas). Su 23–imis naikintojais išėjo į VAITELIO būrį, su savimi pasiimdami tokius ginklus bei šaudmenis:

kulkosvaidis – 1 vnt.

PPŠ automatai – 3 vnt.

šautuvai – 14 vnt.

šoviniai šautuvams – 200 vnt.

šoviniai automatams – 240 vnt.

Pasitraukimo iniciatorius ir organizatorius JAKAS VLADAS, su juo kartu pasitraukė šie naikintojai:

1. JAKAS VYTAUTAS, gim. 1920 m., iš Bebrikių kaimo.
2. JAKAS EDVARDAS, gim. 1924 m., iš Bebrikių kaimo.
3. MARKEVIČIUS VYTAS, gim. 1915, iš Aneliavos kaimo.
4. KARANDZEVIČIUS VINCAS, gim. 1917 m., iš Pagirių valsčiaus, Paobelio (dabar – Tulpiakiemio) kaimo.
5. GRAUŽINIS VACYS, gim. 1909 m., iš Žižmių kaimo, Pagirių valsčiaus.
6. JANKŪNAS HENRIKAS, gim. 1922 m., iš Runeikių kaimo, Pagirių valsčiaus.
7. GRIGAS PETRAS, gim. 1920 m., iš Maulių kaimo, Pagirių valsčiaus.

8. ŠIRKA VINCAS, gim. 1921 m., iš Bebrikių kaimo, Pagirių valsčiaus.
9. ŠIRKA ALEKSAS, gim. 1925 m., iš Paguirių kaimo, Pagirių valsčiaus.
10. PUČINSKAS VYTAUTAS, gim. 1921 m., iš Runeikių kaimo.
11. ŠIRKA PRANAS, gim. 1925 m., iš Bebrikių kaimo (gyvena Siesikuose).
12. BUKLYS HENRIKAS, gim. 1924 m., iš Zapranų kaimo, Pagirių valsčiaus.
13. VĖBRA ALBERTAS, gim. 1923 m., iš Griniškių kaimo, Pagirių valsčiaus.
14. DUBAUSKAS JULIUS, gim. 1921 m., iš Pagirių valsčiaus, Paobelio (dabar – Tulpiakiemio) kaimo.
15. LYBERIS ALBINAS, gim. 1912 m., iš Maulių kaimo.
16. PAULAUSKAS STASYS, gim. 1924 m., iš Vaiškonių kaimo, Pagirių valsčiaus.
17. DARGUŽIS ANTANAS, gim. 1925 m., iš Aukštuolių kaimo, Pagirių valsčiaus.
18. GRINYS VLADAS, gim. 1915 m., iš Pagirių valsčiaus, Leliūnų kaimo.
19. SINIAUSKAS PETRAS, gim. 1924 m., iš Pagirių valsčiaus, Leliūnų kaimo.
20. MAROZAS BRONIUS, gim. 1924 m., iš Vaivadiškių kaimo, Pagirių valsčiaus.
21. GOCHMANAS JUOZAS, gim. 1914, iš Paobelio (dabar – Tulpiakiemio) kaimo, Pagirių valsčiaus.
22. DANILEVIČIUS STASYS, gim. 1917, iš Paobelio (dabar – Tulpiakiemio) kaimo, Pagirių valsčiaus.

Į įvykio vietą nedelsiant buvo išsiųsta 10-ies naikintojų karių grupė iš Siesikų valsčiaus NKVD skyriaus ir apskrities „OBB" (kovai su banditizmu skyrius) NKVD skyriaus oper. įgaliotinis. Vėliau tą pačią dieną pasiųsta NKVD kariuomenės kuopa, kuri dislokuota Siesikų valsčiuje.

Duotas įsakymas atlikti atitinkamą darbą su išėjusiųjų pas banditus giminėmis, kad pastarieji per tris dienas grįžtų atgailaudami ir grąžintų ginklus. Praėjus nurodytam laikui ir neatėjus su atgaila, atlikti

turto bei galvijų konfiskaciją. Likusiems kariams naikintojams Pagirių valsčiaus NKVD skyriuje atlikti masinį aiškinamąjį darbą.

Ukmergės NKVD skyriaus viršininkas
saugumo kapitonas /NIKITIN/

L.12
1945 m. balandžio 25 d.
Nr. 36/653
Ukmergė

(Kitoje pažymoje nurodyta, kad JAKO VLADO būrys susideda iš 18–19 pasitraukusių iš tarnybos buvusių stribų ir veikia Ukmergės apskrityje, Pagirių, Siesikų valsčiuose. – *R. K.*) JAKO būrys turi savo rėmimo bazę bei ryšius ir ryšių punktus pas šiuos gyventojus:

1. ŠIRKA STASYS, gim. 1887 m. Pagirių kaime.
2. ŠIRKA MYKOLAS iš Pagirių kaimo.
3. MINCĖ BALTRUS, 60 metų amžiaus, iš Nedervų kaimo.
4. JAKUBONIS JONAS iš Giratiškių kaimo.
5. JANKŪNAS STANISLOVAS, 55 metų amžiaus, iš Belazariškių kaimo.
6. IVANAUSKAS VITALIJUS iš Kačėniškių kaimo.
7. KILIJONAS KAZYS, Mykolo, iš Runeikių kaimo.

Šį būrį seka agentai: „SASNAUSKAS", „KIŠKIS", „ČERNOV" ir „KAZEMAT".

PAŽYMA

Dėl EIVOS VYTAUTO būrio, kuris veikia Ukmergės apskrityje Siesikų, Taujėnų ir Pagirių valsčiuose

1945 m. liepos 7 d.

Iki 1945 m. sausio 8 d. EIVOS būrys priklausė KRIKŠTAPONIO banditų formuotei, o po jos sunaikinimo įsijungė į VAITELIO vadovaujamą junginį.

Banditų grupę sudaro 18–20 žmonių, iš kurių nustatyti šie:

1. EIVA VYTAUTAS iš Pagirių valsčiaus, Bitinų kaimo.
2. TALALAS IGNAS, Petro, gim. 1910 m., iš Siesikų valsčiaus, Meilūnų kaimo.
3. TALALAS PETRAS, Kazio, iš Siesikų valsčiaus, Meilūnų kaimo.
4. ZIMBLYS PETRAS iš Siesikų valsčiaus, Gružų kaimo.
5. MASKOLIŪNAS EDVARDAS iš Mikėnų kaimo.
6. GRIGONIS JONAS iš Pagirių valsčiaus, Bitinų kaimo.
7. VĖBRA ANTANAS iš Bitinų kaimo.
8. ZIMBLYS IGNAS iš Siesikų valsčiaus, Gružų kaimo.
9. VAIČIŪNAS ANTANAS iš Pagirių valsčiaus.
10. JUCHNEVIČIUS DOMINYKAS iš Keručių kaimo.

EIVOS būrys turi du rusiškus kulkosvaidžius, šautuvus ir automatus, dalis banditų turi granatas, atsargoje – vieną dėžę rusiško šautuvo šovinių.

Būrys turi rėmimo ryšius šių gyventojų sodybose:

1. ŠIRVYS PRANAS – Gružų kaime.
2. TALALAS JONAS – Meilūnų kaime.
3. JUCHNEVIČIUS – Keručių kaime.
4. VAIČIUS JONAS – Gružų kaime.

EIVOS būrys kovoja dėl nepriklausomos Lietuvos. Slapstosi Gružų miške, veikia šiose gyvenamose vietose: Aukštuolių kaime, Keručių kaime, Naujasodžiuos, Meilūnų ir Gružų kaimuose.

Būrį seka agentai: „OLGA", „RAZUMAS", „OSIP" ir kiti.

SSRS Vyriausiosios NKVD valdybos
kovoje su banditizmu viršininkui
generolui leitenantui drg. LEONTJEVUI
Maskva

SPEC. PRANEŠIMAS

1945 m. liepos 31 d. Ukmergės apskrities teritorijoje NKVD skyriaus darbuotojų buvo sulaikytas „ŽAIBO" būrio banditas

PUKAS ALBERTAS, Kazio, gim. 1924 m. Taujėnų valsčiuje, Pramislavos kaime, lietuvis, SSSR pilietis, nepartinis, išsilavinimas 8 kl., nevedęs, neteistas.

Tardymo metu buvo nustatyta: dirbdamas Užugirių progimnazi-

jos direktoriumi, š. m. gegužės mėn. PUKAS iš savo namų banditų buvo išvestas į mišką, kur jis įstojo į banditų būrį, jam buvo duotas slapyvardis „ALBA UČITELIS".

Būdamas būryje, PUKAS atliko mašininkės pareigas, spausdino nacionalistinius lapelius, kuriuos per ryšininkus platino gyventojams.

Apklausos metu PUKAS papasakojo, kad „ŽAIBO" būrys įeina į „KĘSTUČIO" vardo junginį, kurio sudėtyje yra keletas banditų būrių.

Šio junginio štabe PUKAS žino šiuos banditus:

VAITELIS – buvęs Lietuvos kariuomenės leitenantas, yra štabo viršininkas ir save įvardija pulko vadu.

DANYLA ANTANAS–„KIRNA", VAITELIO pavaduotojas.

EGLINSKAS BALYS, propagandos skyriaus viršininkas, turi du pavaduotojus.

SMETONA MARIJONAS–„RIPKA", sanitarinės dalies viršininkas.

Visi banditų būriai veikia Ukmergės apskrities teritorijoje. Be to, PUKAS išvardijo keletą jam žinomų šio būrio banditų.

PUKO apklausos metu imamės priemonių, padedančių nustatyti ir sulaikyti išvardintus banditus.

Apie rezultatus pranešime papildomai.

Lietuvos SSR Vidaus reikalų liaudies komisaras
generolas majoras /BARTAŠIŪNAS/

Lietuvos SSR NKVD sk. kovai su banditizmu
viršininkas papulkininkis/BURYLIN/

1945 m. rugpjūčio 29 d.
Vilnius

L. 43

PAŽYMA

Dėl VAITELIO-„ATAMANO" banditų junginio, veikiančio Ukmergės, Panevėžio ir Kėdainių apskričių teritorijose

1946 m. gegužės 25 d.

...Vadovas ir organizatorius banditų junginio yra:

KRIKŠTAPONIS, buvęs smetoninės armijos kapitonas, turėjo savo štabą, kuriame buvo vokiečių armijos karininkų.

Banditų junginį sudaro apie 230 žmonių, jis susideda iš keturių būrių.

I-ojo būrio vadas - VAITELIS DANIELIUS, Petro. Būrį sudaro apie 80 žmonių.

II-ojo būrio vadas - ŽERUOLIS PETRAS, s. Juozo, buvęs smetoninės armijos viršila. Būrį sudaro apie 40 žmonių.

III-iojo būrio vadas - PIVORAS ALFONSAS. Būrį sudaro apie 50 žmonių.

IV-ojo būrio vadas - DOVYDAS TADAS ir KUDELIS LEONAS. Būrį sudaro apie 45 žmonės.

KRIKŠTAPONIO junginys turėjo 10-12 vnt. kulkosvaidžių, automatų, šautuvų ir didelį kiekį šaudmenų.

1945 m. čekistinės karinės operacijos metu štabas buvo sunaikintas, užmušti 34 banditai, tarp kurių ir pats KRIKŠTAPONIS. Po šios operacijos šitas junginys iširo. Po KRIKŠTAPONIO žuvimo banditų grupių likučiams vadovauja:

VAITELIS DANIELIUS, Petro -„ATAMANAS", gim. 1908 m. Aneliavos kaime, Pagirių valsčiuje, buvęs smetoninės armijos leitenantas. 1939 m. išėjo į atsargą ir dirbo Pagirių ir Siesikų valsčiuose eiguliu.

Per agentūrą nustatyta, kad VAITELIO junginys veikia Ukmergės apskrities Pagirių, Siesikų valsčiuose, Kėdainių apskrities Šėtos, Kėdainių ir Surviliškio valsčiuose, Panevėžio apskrities Ramygalos ir Raguvos valsčiuose.

Į VAITELIO junginį įeina 11 grupių, kuriose yra iki 260 banditų.

L.44 *Ukmergės apskritis*

1. VAITELIO būrys (štabas ir jo apsauga) iki 30–35 žmonių, veiklos zona – Leliūnų, Žižmių, Paobelio kaimai.
2. SURVILOS–„ŠARŪNO" būrys 25–30 žmonių, veiklos zona – Gružų, Šiliūnų kaimai Siesikų valsčiuje ir Varžų kaimas, Ringės viensėdis, Šalnų kaimas Taujėnų valsčiuje.
3. JAKO būrys 20 žmonių, veiklos zona – Pagirių valsčiaus Gumbių, Margių, Vaiškonių kaimai.
4. KUDELIO–„DIEDUKO" būrys 10 žmonių, veiklos zona – Padubilčių, Daugailių, Belazariškių kaimai Siesikų valsčiuje.
5. SAULIŪNO būrys 15 žmonių, veiklos zona – Taujėnų valsčiaus Punių, Jusiškio II–as kaimas, Pramislavos kaimai.

L. 45 *Panevėžio apskritis*

1. BLĖKOS būrys. Į jo sudėtį įeina DOBROVOLSKIO–„ČEPONIO" grupė iki 30 žmonių, veikia Raguvos valsčiaus teritorijoje.
2. KECIORIO būrys 24 žmonės, veiklos zona – Vadoklių valsčiaus teritorija.
3. UŽKURAIČIO būrys, priskaičiuojama iki 30 žmonių,veiklos zona – Ramygalos valsčiaus teritorija.
4. PAŽERSKIO–„TĖVO" būrys iki 18 žmonių, veikia Ramygalos valsčiaus teritorijoje.

L. 45 *Kėdainių apskritis*

1. JUKŠTOS ANTANO būrys iki 30 žmonių, veiklos zona – Šėtos, Kėdainių, Žeimių valsčių teritorijos.
2. KARBOČIAUS–„BITUTĖS" būrys iki 12 žmonių, veikia Kėdainių ir Surviliškio valsčių teritorijose.

Panevėžio MVD skyriuje iš skirtingu metu areštuotų banditų PIKAUSKO JUOZO, URBONO, RIMAVIČIAUS, taip pat 1946 m. gegužės mėn. areštuoto KECIORIO būrio bandito ADOMAVIČIAUS parodymų žinoma, kad šiuo metu VAITELIS turi štabą, kurio viršininkas yra banditas DANYLA, VAITELIO pavaduotojas yra būrio vadas

BLĖKA ALFONSAS (turi būti BLĖKA PETRAS – *R. K.*), buvęs smetoninės kariuomenės leitenantas.

VAITELIO štabas dislokuotas Ukmergės apskrities teritorijoje, iš kur koordinuojama banditų būrių veikla Panevėžio ir Kėdainių apskrityse.

Iš aktyviausių būrių, įeinančių į VAITELIO junginį, yra SURVILOS ir BLĖKOS būriai.

Š. m. vasario 15 d. Panevėžio MVD sk. agento „VANDOS" duomenimis Raguvos miške buvo atlikta operacija, kurios metu užmušta 19 ir paimti gyvi 2 banditai iš DOBROVOLSKIO ir BALTUŠNIKO būrių.

Paimtas banditas URBONAS nurodė BALTUŠNIKO būrio likusių narių slapstymosi vietą. Vasario 18 d. atliktos operacijos metu užmušti 6 banditai ir paimti du rankiniai kulkosvaidžiai.

Š. m. sausio mėn. pagal gautus agentūrinius duomenis Girelės miško masyvo rajone šalia esančių Pagirių valsčiaus kaimų buvo atlikta čekistinė karinė operacija, kurios metu užmušta 14 banditų.

Š. m. kovo mėn. Kėdainių MVD areštavo JUŠKOS būrio 15 banditų, tarp jų buvusį būrio vadą OLBERGĄ, kuris 1945 m. vadovavo antisovietinei organizacijai ir ginkluotai grupei, turinčiai ryšį su nacionalistiniu pogrindžiu.

VAITELIO banditų junginio sekime dirba vidinis agentas „BLĖKA", agentai: „VANDA", „BERŽAS", „MIŠKINIS", „MIRTA", „TAURAS", „BITOS", maršrutinis agentas „SVOJ".

VAITELIO junginio aktyvesniam sekimui ruošiama užverbuoti vidiniu agentu iš VAITELIO štabo bandito sesuo GRAUŽINAITĖ JANINA iš Pagirių valsčiaus, Žižmių kaimo, dėl verbavimo studijuojami VAITELIO giminiški ryšiai Pagirių valsčiuje, Laumėnų kaime, kur gyvena VAITELIO brolio žmona.

Remiantis agentūriniais duomenimis, Pagirių klebonas PRANAS GAIŽAUSKAS su VAITELIU palaiko ryšį. Klebonas GAIŽAUSKAS „paimtas" į aktyvų agentūrinį sekimą.

Numatomas ir junginio dalyvių verbavimas.

Lietuvos SSR MVD „BB" I sk. viršininkas
papulkininkis /VASILJEV/

1946 m. gegužės 26 d.
Vilnius

L. 61

PAŽYMA

1946 m. birželio 1 d. duomenys

Banditų būrys, veikiantis Siesikų, Panoterių ir Deltuvos valsčiuose, Ukmergės apskrityje, įeina į VAITELIO–„ATAMANO" junginį bei antisovietinę LLA organizaciją.

Būrys susikūrė 1944 m. rugsėjo mėn. ir jam vadovavo KUDELIS LEONAS, anksčiau buvo nurodyta, kad vadovavo ŽIŽMINSKAS–„DIEDUKAS", Deltuvos miestelio gyventojas. Būryje buvo apie 30–35 žmones.

1945 m. vasarą po eilinės operacijos būrys buvo išsklaidytas. Išsklaidyto būrio likučiai ir kitos grupės išsiskirstė į mažas grupeles ir, neturėdamos bendros vadovybės, slapstėsi sodybose ir miškuose anksčiau veiklos rajono ribose.

Š. m. balandžio mėn. į Viliukų mišką, kuris yra Siesikų ir Deltuvos valsčių ribose, iš „ATAMANO" štabo atėjo DAMBRAUSKAS JONAS ir NARKEVIČIUS, kurie per labai trumpą laiką suformavo banditų būrį iki 35 žmonių. Kada DAMBRAUSKAS išėjo, būriui vadovauti pasiliko NARKEVIČIUS BENEDIKTAS, 23–24 metų amžiaus, iš Siesikų valsčiaus, Šiliūnų kaimo; slapyvardis „ALGIS".

Būrio sudėtis:

1. NARKEVIČIUS BENEDIKTAS–„ALGIS", 23–24 m. amž., iš Šiliūnų kaimo. Būrio vadas.
2. POCIŪNAS PETRAS–„RIMANTAS", 23 m. amž., iš Veprių valsčiaus.
3. ŽIŽMINSKAS KAZYS, Stasio–„VAIDILA", gim. 1925 m. Deltuvos valsčiuje, Atkočių kaime.
4. BELICKAS JULIUS, Karolio–„KLEVAS", gim. 1923 m. Deltuvos valsčiuje, Atkočių kaime.
5. JASIŪNAS STASYS–„GRANATAS", 22–23 m. amž., iš Panoterių valsčiaus.
6. ŽILIOBA PETRAS–„BARAVYKAS", gim. 1919 m. Deltuvos valsčiuje, Kreivių kaime.
7. BAREIKA ADOLFAS–„HITLERIS", gim. 1924 m. Pagirių valsčiuje.
8. PINKEVČIUS ANTANAS–„MEŠKĖNAS", gim. 1919 m. Siesikų valsčiuje, Kačėniškių kaime.

9. PINKEVIČIUS VYTAUTAS–„ŠAKĖNAS", „POVARAS", gim. 1924 m. Kačėniškių kaime.
10. KLIČIUS JUOZAS–„ŠARŪNAS", 28 m. amž., Siesikų valsčiaus, Laužupės kaimo gyventojas.
11. ŽIŽMINSKAS KAZYS–„DIEDUKAS", „VAIDILA", kilęs iš Deltuvos miestelio, 21–ojo skyriaus vadas. Žuvęs 1947 m.
12. KLIČIUS DONATAS, 24 m. amž., iš Laužupės kaimo.
13. VITKAUSKAS STASYS–„ĖTLIS", 23 m. amž., iš Siesikų valsčiaus, Madardiškių kaimo.
14. REKLICKAS VYTAUTAS–„LUČYS", 23 m. amž., iš Deltuvos valsčiaus, Jakutiškių kaimo. Žuvęs 1947 09 20.
15. REKLICKAS POVILAS–„VYTENIS", 21–22 m. amž., iš Jakutiškių kaimo.
16. ANDRIŪNAS JUOZAS–„ŠTURMAS", 35 m. amž., iš Jakutiškių kaimo.
17. VENCKUS VACYS, Mykolo–„JONAITIS", 30 m. amž., iš Siesikų valsčiaus, Bardiškėlių kaimo.
18. ATKOČIŪNAS ALFONSAS–„GLEMŽA", 30 m. amž., iš Siesikų valsčiaus, Padubilčių kaimo.
19. ZEZYS JONAS–„KRIENAS", 27 m. amž., iš Siesikų valsčiaus, Padubilčių kaimo.
20. KRIKŠTAPONIS JONAS–„BAUBLYS", 30 m. amž., iš Siesikų valsčiaus, Madardiškių kaimo.
21. VENCKUS BRONIUS, Mykolo–„MEITELIS", gim. 1923 m. Siesikų valsčiuje, Bardiškėlių kaime.
22. KLIČIUS STASYS–„KIAUNĖ", 20 m. amž., iš Siesikų valsčiaus, Laužupės kaimo.
23. MINGAILA ANTANAS, 23 m. amž., iš Siesikų valsčiaus, Šiliūnų kaimo.
24. AUGŪNAS EDVARDAS–„KLAJŪNAS", 22 m. amž., iš Siesikų valsčiaus, Šiliūnų kaimo.
25. PAŠKAUSKAS VLADAS–„RAUDONIS", 23 m. amž., iš Siesikų valsčiaus, Miliūnų kaimo.
26. IVAŠKEVIČIUS IPOLITAS–„RICKUS".
27. ČIŽAUSKAS MEDARDAS–„KIELĖ", 32 m. amž., iš Kurklių valsčiaus.
28. JALINSKAITĖ JANĖ–„AUDRA".

29. VILDŽIŪNAS PETRAS–„PLIENAS", 35 m. amž., iš Kurklių valsčiaus.
30. KINERTAS BRONIUS–„ARMINAS", 22 m. amž.
31. VASILIAUSKAS PETRAS, Stasio–„ŠIMULIONIS", gim. 1924 m. Deltuvos valsčiuje, Atkočių kaime.
32. GŽIMAILA LEONAS–„DZIADAS".
33. VENCKUS STASYS, Povilo–„BERŽAS", 24 m. amž., iš Deltuvos valsčiaus, Atkočių kaimo.
34. BELICKAS LIUDAS–„JAUNUTIS", 17 m. amž.
35. ŽLIOBA ALFONSAS–„KĖKŠTAS", 23 m. amž., iš Deltuvos valsčiaus, Kreivių kaimo.
36. ČEPONIS ALGIRDAS–„AITVARAS".
37. KUODIS PETRAS–„RAGAIŠIS", 25 m. amž., iš Deltuvos valsčiaus, Kreivių kaimo.

Š. m. gegužės mėn. iš šio būrio buvo paimtas gyvas VASILIAUSKAS PETRAS–„ŠIMULIONIS", kuris atvirai prisipažino ir patvirtino tai, kas aukščiau išvardinta.

„ALGIO" būrys sudarytas iš trijų skyrių, turi 6 kulkosvaidžius, automatus ir šautuvus. Veiklos zona: Viliukų, Vieversių miškai bei Siesikų, Panoterių ir Deltuvos valsčių teritorija.

Sekimą, kontrolę ir bendrą vadovavimą, persekiojant „ALGIO" būrį, atlieka MVD skyriaus viršininko pavaduotojas – kapitonas MAMAJEV.

VAITELIO–„ATAMANO" banditų junginio sekimui pasiųsti agentai: „KULIKOVA", „TIMOFEJEVA", gyvenanti banditų rėmėjo ir ryšininko JABLONSKO namuose, ir kiti.

L. 12

1946 m. kovo mėn.

PLANAS

agentūrinių operatyvinių priemonių dėl
VAITELIO banditų junginio likvidavimo

I. *Dėl VAITELIO būrio (štabo ir jo apsaugos)*

1. Pagirių valsčiuje, Žižmių kaime gyvena GRAUŽINAITĖ JADZĖ, kurios brolis GRAUŽINIS VACLOVAS yra

VAITELIO būrio narys ir kuri su juo palaiko ryšį. Per GRAUŽINAITĘ išvesti jos brolį GRAUŽINĮ į nelegalų susitikimą ir užverbuoti jį vidiniu agentu. Jeigu šioji nesutiktų, perspėti, kad jos tėvų ūkis bus konfiskuotas.

Vykdo: NKGB viršininko pavaduotojas GORSKIJ,
oper. įgaliotinis KAŠIGIN.

Vykdymo laikas: 1946 03 20.

2. Pagal gautą operatyvinę medžiagą, informatoriui „VANIA" žinoma, kad Pagirių valsčiaus teritorijoje Limonių kaime gyvena VAITELIO brolio žmona. Žmonos vyras JONAS GRINYS ir Gumbių kaimo RADZEVIČIUS taip pat VAITELIO giminaitis, kuriuos pastarasis periodiškai lanko.

Nurodytų giminystės ryšių išaiškinimui ir VAITELIO pas giminaičius apsilankymo laiko nustatymui atlikti ne mažiau kaip tris naujų agentų verbavimus iš asmenų, turinčių pasitikėjimą tarp tų giminaičių.

Vykdo: NKGB oper. įgaliotinis KAŠIGIN,
NKGB oper. įgaliotinis PRIVALOV.

Vykdymo laikas: 1946 01 15.

3. Per informatorių „VANIA" nustatyta, kad VAITELIO giminaitis JONAS GRINYS palaiko artimą ryšį su Pagirių kunigu GAIŽAUSKU PRANU ir yra įtariama, kad kunigas asmeniškai susietas su VAITELIU.

Išstudijuoti operatyvinių agentūrinių priemonių planą dėl GAIŽAUSKO sekimo ir dėl jo galimo ryšio su VAITELIU nustatymo.

Vykdo: NKGB viršininko pavaduotojas BORSKIJ,
NKGB oper. įgaliotinis PRIVALOV.

Vykdymo laikas: 1946 03 09.

4. Iš informatoriaus „VANIOS" medžiagos pastebėta, kad Pagirių valsčiuje, Padubilčių kaime pas VAITELIO žmonos seserį (pavardė nenustatyta) yra bunkeris-ligoninė, kur šiuo metu slepiasi keletas žmonių – sužeisti banditai.

Nustatyti VAITELIO žmonos sesers pavardę ir tikslų jos adresą. Nustačius organizuoti čekistinę karinę operaciją.

Vykdo: NKVD sk. viršininkas BELIK,
NKGB oper. įgaliotinis KAŠIGIN.

Vykdymo laikas: 1946 03 15.

5. Per agentūrą nustatyta, kad Pagirių valsčiaus, Šiliūnų kaimo gyventojas LIUBARTAS yra VAITELIO ryšininkas ir tuo pačiu aprūpina medikamentais sužeistus banditus, žino jų slapstymosi vietas. Po to, kai bus atlikta čekistinė karinė operacija ir likviduotas bunkeris pas VAITELIO žmonos seserį, būtina atlikti:

a) sudaryti melagingą būrį iš patikrintų liaudies gynėjų, vadovaujamų oper. įgaliotinio, gerai kalbančio lietuviškai, ir pasiųsti šią grupę pas LIUBARTĄ ištirti, kokiomis aplinkybėmis buvo rastas ir sunaikintas bunkeris.

b) tyrimo metu LIUBARTAS turi būti nuodugniai apklaustas kaip asmuo, kaltas dėl banditų, buvusių bunkery–ligoninėj, išdavimo, taip pat turėtų būti apklaustas apie kitus būrio ryšininkus ir jų elgesį. Apklausą užprotokoluoti ir, įsitikinus, kad „nuoširdžiai" prisipažįsta esąs nekaltas dėl bunkerio–ligoninės iššifravimo, gavus duomenis apie jo atsidavimą banditams, nurodžius jam tolimesnę veiklą, LIUBARTĄ paleisti.

c) po nurodytų priemonių įvykdymo, po dviejų trijų dienų LIUBARTĄ slapta sulaiko kiti operatyviniai darbuotojai, iššifruoja mūsų gautą medžiagą – iš neva nušauto bandito paimtus jo nurodytus duomenis (apklausos protokolą), atlieka griežtą LIUBARTO apklausą; pagal apklausos rezultatus jį užverbuoti.

Vykdo: NKVD sk. viršininkas BELIK,
NKGB oper. įgaliotinis KAŠIGIN.

6. Dėl tikslesnės VAITELIO slapstymosi vietos nustatymo duoti užduotį šaltiniui „MIRTA" organizuoti susitikimą su jam gerai pažįstamu banditu iš VAITELIO būrio JASIUKONIU JONU.

Vykdo: NKGB vyr. oper. įgaliotinis CHLYZOV.

Vykdymo laikas: 1946 03 20.

7. Per šaltinį „MIRTA" išaiškinti asmenis, anksčiau buvusius VAITELIO būryje, bet vėliau atsiskyrusius nuo būrio ir, bijant represijų, iki šio laiko gyvenančius nelegaliai, slapta juos paimti ir užverbuoti dėl įterpimo į VAITELIO būrį.

Vykdo: Taujėnų NKVD viršininkas FOKIN,
NKGB oper. įgaliotinis CHLYZOV.

II. *Dėl DAMBRAUSKO JONO būrio*

a) iš medžiagos, gautos asmeniškai kalbantis su informatoriumi

„ORLIONOK", nustatyta, kad pastarasis palaiko ypatingai artimus ryšius su būrio vadu DAMBRAUSKU, banditu ŠIRKA ir kitais, kurie dažnai lankosi pas jį bute ir rengia viso būrio išgėrimus.

Panaudojant šias galimybes, atlikti tokias priemones:

1a. Asmenine informatoriaus „ORLIONOK" iniciatyva pastarojo bute suorganizuoti DAMBRAUSKO grupės banditų išgėrimą.

2a. Aprūpinti informatorių „ORLIONOK" chemine priemone banditams užmigdyti – įdėjus į alkoholį. Po atliktos priemonės areštuoti visus banditus kartu su informatoriumi.

Vykdo: NKGB viršininko pavaduotojas GORSKIJ,
NKGB oper. įgaliotinis KAŠIGIN.

Vykdymo laikas: 1946 04 15.

III. *Dėl SURVILOS–„ŠARŪNO" būrio*

1. Turint omenyje, kad agentas „MIRTA" praeityje buvo artimas SURVILOS draugas, painstruktuoti pastarąjį dėl susitikimo suorganizavimo su SURVILA, kadangi SURVILA tiki agentu „MIRTA", pokalbio metu išaiškinti jo būrio veikimo rajono ribas, jų dislokacijos vietą ir ryšininkus. Pagal gautus duomenis planuoti kitas priemones.

Vykdo: NKGB vy. oper. įgaliotinis CHLYZOV.

Vykdymo laikas: 1946 03 20.

2. Agento „MIRTOS" duomenimis nustatyta, kad progimnazijos moksleivis MULERSKIS ALGIRDAS iš Taujėnų valsčiaus, Užugirio kaimo palaiko įtartinus ryšius, pats nusistatęs antisovietiškai ir klijavo antisovietinius lapelius su „ŠARŪNO" parašu. Yra pagrindo manyti, kad MULERSKIS yra SURVILOS būrio ryšininkas. Tuo remiantis, duoti agentui „MIRTA" užduotį suartėti su MULERSKIU, išnagrinėti jo ryšius su banditais ir, jei juos mes išaiškinsime, slapta jį paimti ir užverbuoti.

Vykdo: NKGB vyr. oper. įgaliotinis CHLYZOV.

Vykdymo laikas: 1946 03 20.

IV. *Dėl KUDELIO–„DIEDUKO" būrio*

1. Per agentūrą nustatyta, kad ATKOČIŪNIENĖ iš Siesikų valsčiaus, Padubilčių kaimo, kurios vyras ATKOČIŪNAS yra KUDELIO būryje, ir ZEZYS iš Siesikų valsčiaus, Daugailių kaimo, kurio brolis irgi yra KUDELIO būryje.

Pasiųsti informatorius „AVTOMAT" ir „DUB" dėl nurodytų giminaičių, ar jų nelanko banditai, išstudijuoti banditų nuotaikas ir per šiuos giminaičius organizuoti laiškų pasiuntimą banditams ATKOČIŪNUI ir ZEZIUI su pasiūlymu išeiti į nelegalią padėtį arba legalizuotis ir, grasinant represijomis giminaičių atžvilgiu, pastariesiems pasiūlyti, kad jie taip pat banditams padarytų savo įtaką.

Vykdo: Siesikų NKVD viršininkas RIABININ,
NKGB oper. įgaliotinis LOZEV.

Vykdymo laikas: 1946 03 25.

2. Agento „BITĖS" duomenimis, yra žinoma, kad Padubilčių kaimo gyventojas STALIŪNAS, buvęs banditas, nešiojasi ginklą – pistoletą „TT" ir palaiko ryšį su KUDELIU ir jo būriu. KUDELIS STALIŪNUI siūlo atlikti ryšininko rolę ir, banditų pavedimu, nuvažiuoti į Vilnių ir Kauną. Turint mintyje šią aplinkybę, būtina STALIŪNĄ slapta „nuimti", atlikti aktyvią apklausą ir po prisipažinimo užverbuoti.

STALIŪNO slapto „nuėmimo" planą išnagrinėti ypatingai.

Vykdo: NKGB viršininko pavaduotojas GORSKIJ.

Vykdymo laikas: 1946 03 15.

3. Iš agentūrinės medžiagos matyti, kad Siesikų valsčiaus, Daugailių kaimo gyventojas PUSVAŠKIS palaiko ryšį su KUNDELIO būriu ir savo bute periodiškai rengia banditų išgertuves. Tuo remiantis, per informatorius „AVTOMAT" ir „DUB" nustatyti banditų susirinkimo laiką pas PUSVAŠKĮ ir organizuoti ilgalaikę pasalą.

Vykdo: Siesikų NKVD viršininkas RIABININ,
NKGB oper. įgaliotinis LOSEV.

Vykdymo laikas: 1946 03 26.

V. *Dėl SAULIŪNO būrio (Buvo „ŽAIBO" būrys. – R. K.)*

I. Pagal gautus agento „KAČKAS" (tikriausiai „KAŽKAS" – *R. K.*) duomenis, SAULIŪNO būryje šiuo metu yra šešiolikmetis banditas TIMINSKAS KLEOPAS iš Taujėnų valsčiaus, Balelių kaimo, kurio tėvas areštuotas NKGB organų už antisovietinę veiklą. Šiuo metu Balelių kaime gyvena bandito TIMINSKO motina ir dvi dukros, yra ūkis.

Pagal agentūrinius duomenis, TIMINSKAS dažnai būna pas motiną ir reiškia norą išeiti iš būrio, bet bijo SAULIŪNO.

Tuo remiantis, turint galvoje bandito jauną amžių, pakalbėti su jo motina, pagrasinti represijomis jai, kaip „banditų šeimai", priversti

pastarąją išvesti sūnų į nelegalų susitikimą su oper. darbuotojais ir jį užverbuoti.

Vykdo: NKGB oper. įgaliotinis CHLYZOV.

Vykdymo laikas: 1946 03 20.

2. Agentą „KAČKAS" nuodugniai painstruktuoti dėl ryšio užmezgimo su legalizuotais banditais iš SAULIŪNO būrio: BUŠKUM ir LEIKUM iš Punių kaimo, Taujėnų valsčiaus. Pastaruosius dažnai lanko SAULIŪNAS.

Nustačius SAULIŪNO ryšį su nurodytais asmenimis, juos verbuoti ir užverbuotojo bute vėl organizuoti vakarėlį su išgertuvėmis, kur turėtų būti pakviesti ir banditai kartu su SAULIŪNU. Tuo metu organizuoti pasalą būrio sunaikinimui.

Vykdo: Taujėnų NKVD viršininkas FOKIN,
NKGB vyr. oper. įgaliotinis CHLYZOV.

Vykdymo laikas: 1946 03 25.

3. Jei dėl kurių nors aplinkybių šią priemonę įgyvendinti nepasisektų, tada per legalizuotą banditą LEIKŲ parašyti laiškelį SAULIŪNUI su pasiūlymu išeiti į nelegalų susitikimą arba viso būrio legalizavimą, žadant jam grąžinti visą konfiskuotą turtą.

Vykdo: NKGB vyr. oper. įgaliotinis CHLYZOV.

Vykdymo laikas: 1946 04 01.

4. Per agentą „KAČKAS" nustatyti, ar SAULIŪNAS turi ryšį su JOZAKĖNO banditų būriu. Jeigu toks ryšys yra, tada agentas „KAČKAS" eiliniam susitikime su JOZAKĖNU iš pastarojo turi sužinoti, koks yra SAULIŪNO veiklos rajonas, slapstymosi vietos, kur išstatyti pasalas jo likvidavimui.

Vykdo: NKGB vyr. oper. įgaliotinis CHLYZOV.

Vykdymo laikas: 1946 03 25.

Bendros priemonės

1. Per agentūrą nustatyti būrio dalyvius, jų giminystės ryšius, lankymosi vietas ir „apstatyti" juos agentūra.

Vienu metu per gimines ir kitais kanalais pasiųsti atskiriems būriams laiškus su kvietimais į nelegalius susitikimus arba ateiti su atgaila į NKVD skyrius.

2. Pagal būrių judėjimo maršrutus ten, kur didesnė tikimybė jiems

pasirodyti, išstatyti liaudies gynėjus ir karinio garnizono pasalas.

3. Po čekistinių karinių operacijų palikti pasalas prie nušautų banditų lavonų.

Ukmergės NKGB sk. viršininko
pavaduotojas kapitonas GORSKIJ

„Sutinku" Ukmergės NKGB sk.
viršininko pavaduotojas
papulkininkis JERŠOV

Ukmergės NKVD sk. viršininkas
kapitonas NIKITIN

1946 03 11

L. 61

Operatyvinių priemonių planas dėl agento „VASILIJ" įterpimo į VAITELIO banditų junginio štabą

Pagirių MVD sk. agentas „VASILIJ" palaiko artimą ryšį su banditu GRAUŽINIU VACIU iš VAITELIO asmeninės apsaugos būrio, kuris yra agento pusbrolis, ir GRAUŽINIO motina gyvena kartu vienam name su agentu „VASILIJ", kur užeina GRAUŽINIS.

Š. m. rugsėjo mėn. pradžioje, „šukuojant" Pagirių miestelį, informatoriaus „KIŠKIO" daržinėje buvo rasti trys banditai, kurie susišaudymo metu nušovė vieną naikintoją ir paėmė jo automatą.

Persekiojant banditus, jie automatą numetė, ir jį paėmė „KIŠKIS", ką matė kaimynai.

Apie tai, kad paslėpė ginklą, agentas „KIŠKIS" pranešė į MVD skyrių, ir jam buvo duota užduotis išnaudoti šią aplinkybę dėl jo įterpimo į būrį per jam nurodytus banditus. Užduoties „KIŠKIS" neįvykdė, nes bijojo, kad nebūtų iššifruotas.

Agentas „VASILIJ" turi pareikalauti iš „KIŠKIO" automato, apie kurio laikymą jam yra žinoma, dėl jo perdavimo banditams.

Jeigu „KIŠKIS" apie tai praneš mums, sankcionuoti jam ginklo perdavimą ir dėl užšifruotos priemonės duoti užduotį „KIŠKIUI" pa-

sekti „VASILIJ". Gavęs ginklą, „VASILIJ" apie tai informuoja GRAUŽINIO motiną, su kuria kartu ir paslėps automatą perduoti GRAUŽINIUI VACIUI, kad šis dar labiau pasitikėtų.

Dėl „VASILIJ" perėjimo į nelegalią padėtį ir pastarojo įterpimo į VAITELIO asmeninę apsaugą – agento namuose, jam nesant, turi būti padaryta krata, kurios metu paimami šoviniai, mūsų anksčiau perduoti „VASILIJ".

Po kratos „VASILIJ" ir GRAUŽINIO motinos areštuojamos, atliekama inscenizuota aktyvi „VASILIJ" apklausa, kad tokiu būdu ši priemonė įgautų nors platų atgarsį.

Pristatyta į MVD skyrių „VASILIJ" motina turi būti užverbuota agente ryšininke, dieną šiam verbavimui paruoš pats agentas.

Po verbavimo GRAUŽINAITĖ, kuri charakterizuojama teigiamai, ir jos sesuo (GRAUŽINIO motina) išleidžiamos į laisvę.

Nurodytą priemonę numatoma atlikti iki š. m. lapkričio 15 d.

Priedas: GRAUŽINAITĖS AGRIPINIJOS charakteristika.

Operatyvinės grupės viršininkas
papulkininkis VASILJEV

1946 m. spalio mėnuo.

Lietuvos SSR Vidaus reikalų ministrui
generolui majorui drg. BARTAŠIŪNUI
Vilniaus m.

ATASKAITA

Dėl agentūrinių operatyvinių priemonių rezultatų sekant VAITELIO banditų junginį

Pagal 1946 m. lapkričio 1 d. duomenis

Pagal numatytą agentūrinių operatyvinių priemonių planą š. m. spalio mėn. buvo atliktas VAITELIO banditų junginio sekimas.

Pagal gautus duomenis nustatyta, kad VAITELIO štabas, kuriame

personaliai išaiškinti šeši jo dalyviai, ruošiasi žiemojimui statyti bunkerius Girelės miško rajone ir Pagirių valsčiuje, Ukmergės apskrityje.

Baudžiamoji DAMBRAUSKO grupė numačiusi persikelti į Pagirių valsčiaus, Kuronių kaimo rajoną, į Garniškių mišką.

Vienas iš aktyvesnių VAITELIO junginiui priklausančių būrių – tai būrys, vadovaujamas buvusio policininko „LAMPEO". Po mūsų suduoto smūgio jo rėmimo bazei susijungė su „KELMELIO" būriu ir šiuo metu slapstosi Panevėžio apskrityje, Žaliosios miške (43–44 kvartale).

Rokiškio apskrityje banditų grupė, vadovaujama anksčiau KUMPICKO (žuvęs), dabar – DEKSNIO PETRO, slapstosi Steponavos miške.

Per agentą „VASILIJ" ir informatorius „ČERNOV", „ZUB" ir „LIEPAS" buvo išaiškinti šeši VAITELIO asmeninės apsaugos nariai, tai leido numatyti kombinacijas dėl agento „VASILIJ" įvedimo į tą apsaugos būrį. Š. m. spalio 10 d. „VASILIJ" pranešė, kad Girelės miške jis buvo susitikęs su banditu GRAUŽINIU VACIU. GRAUŽINIS pavedė „VASILIJ" parūpinti plonlenčių bunkerio statybai ir jas atvežti kartu su Žižmių kaimo gyventoju PLESKIU STASIU prie banditų rėmėjo DANIELIAUS namų Debikonių kaime. Š. m. spalio 14 d. Pagirių valsčiuje čekistinės karinės operacijos metu buvo sulaikyta 18 įtartinų asmenų, galinčių būti banditų rėmėjais, tarp jų buvo suimtas STASIŠKIS IGNAS, Petro, kuris parodė, kad nuo š. m. birželio mėn. jis yra VAITELIO ryšininkas ir jo žvalgas, davęs banditų priesaiką. STASIŠKIS buvo užverbuotas agentu, slapyvardžiu „DUB".

Savo duomenimis jis „perdengė" agento „VASILIJ" duomenis, pranešdamas, kad VAITELIO nurodymu, turėdamas slapyvardį „BURTININKAS", vidury rugsėjo jis rinko lentas bunkerio statybai. Spalio pradžioje agentas „DUB" kartu su (Kubriškių k.) gyventoju ir su vienu gyventoju iš Kievagalio kaimo trimis pastotėmis, padedami penkių banditų, lentas atvežė į Girelės mišką. Šios lentos buvo gautos iš PAUKŠTIENĖS ONOS, Išlaužų kaimo gyventojos.

Š. m. spalio mėn. pradžioje, esant kompromituojančiai medžiagai, buvo išaiškintas kaip aktyvus banditų rėmėjas ir užverbuotas agentas „KAZIMIR", dėl ryšio su juo buvo užverbuotas jo sūnus, slapyvardžiu „MYKOLAS".

Agento „KAZIMIR" duomenimis, š. m. spalio 16 d. pas jį atėjo du „ALGIO" būrio banditai: JANKAUSKAS PETRAS ir ŠIRKA VINCAS,

kurie pareiškė, kad jie pagal DAMBRAUSKO užduotį atlieka žvalgybą Garniškių miško rajone, nes būrys numatęs persikelti ten. Banditai išreiškė pasitenkinimą tuo, kad šaltinis paleistas iš areštinės, ir pasakė, kad būtinai susiriš su juo, nes jis esąs jiems reikalingas.

„KAZIMIR" ir „MYKOLUI" duota užduotis nustatyti „ALGIO" būrio slapstymosi vietą, kad būtų smogtas operatyvinis smūgis.

Jeigu DAMBRAUSKAS („ALGIO" būrio vadas) ims lankytis agento „KAZIMIR" namuose, numatau agentą panaudoti kaip smogiką būrio vadui sunaikinti.

Iš VAITELIO asmeninės apsaugos giminaičių nustatyta KADŽYTĖ GENĖ, bandito KADŽIO ANTANO sesuo, kuri pagal kompromituojančią medžiagą užverbuota agente, slapyvardžiu „VALGINA", ji turi KADŽĮ suvesti su mumis į nelegalų susitikimą, kad pastarasis būtų užverbuotas.

Š. m. spalio 19 d. agentei „VALGINA" įteiktas laiškas perdavimui. Šį laišką ji žadėjo perduoti š. m. lapkričio 2 d.

Remiantis minėtais nurodymais, š. m. lapkričio viduryje numatyta atlikti masinę čekistinę karinę operaciją Girelės miške.

Vienu metu ir Garniškių miško rajone, kur tariamai slepiasi DAMBRAUSKO banditų grupė. Kol kas jokių operacijų nevykdyti, sudaryti ramios padėties įspūdį, kad būtų galima netikėtai užpulti, kai būrys pereis į šį rajoną.

Lygiagrečiai su VAITELIO štabo sekimu pagrindinis dėmesys buvo skiriamas aktyvioms operatyvinėms priemonėms „LAMPEO" banditų grupei sunaikinti Panevėžio apskrityje. Šiam tikslui š. m. spalio mėn. pirmomis dienomis buvo atlikta keletas dalinių čekistinių karinių operacijų aktyviųjų „LAMPEO" būrio rėmėjų, ryšininkų, žvalgų paėmimui, kad būtų užverbuoti.

Vykdant šias priemones, buvo sulaikytas eigulys PLĖTA, kurio sūnus yra „LAMPEO" būryje, o jo žmona ir kitas sūnus išvežti į Sibirą. PLĖTA buvo užverbuotas slapyvardžiu „RAZVEDČIK" ir jo namuose miške š. m. spalio 15 d. išstatyta pasala, kurios metu buvo paimtas „LAMPEO" būrio skyriaus viršininkas banditas SMAILYS JUOZAS–„KLAJŪNAS".

SMAILYS parodė, kad aktyviausi „LAMPEO" būrio ryšininkai, rėmėjai ir žvalgai yra šie asmenys:

1. GALIAUSKAITĖ EMILIJA, Panevėžio valsčiaus, Trakiškių kaimo gyventoja. Jos brolis yra „LAMPEO" būryje. GALIAUSKAITĖ la-

bai dažnai ateina į mišką pas „LAMPEO", informuoja jį apie kariuomenės dislokacijos vietas ir liaudies gyėnjus, aprūpina banditus maisto produktais, neseniai ji buvo susitikusi su pačiu „LAMPEO" ir jo ryšininke iš Vilniaus, vardu ALDONA.

2. (DAUVINAS) JONAS iš Pučekų kaimo yra banditų turto priėmėjas ir laikytojas.

3. PLETAITĖ JADVYGA, „LAMPEO" būrio bandito sesuo, būrio žvalgė.

4. MALINAUSKAS – Bernotų kaimo gyventojas, būrio ryšininkas ir žvalgas, kuris š. m. pavasarį į „LAMPEO" būrį atvedė 15 banditų iš „ŠULO" būrio. Dvi MALINAUSKO dukros – ADELĖ ir ONA – taip pat yra būrio ryšininkės. ONA MALINAUSKAITĖ, dirbdama Troškūnuose mokytoja, aprūpino būrį medikamentais ir nelegalia literatūra.

5. DŪDA – fotografas, gyvenantis Raguvos valsčiuje, Raguvėlėje, palaiko ryšį su keletu banditų būrių, sistemingai lanko miškuose banditus ir juos fotografuoja dėl dokumentų.

6. ZUBAVIČIUS – eigulys, gyvenantis Žaliosios miške ir esantis senas „LAMPEO" draugas. ZUBAVIČIUS tiesiogiai susitikinėja su „LAMPEO" ir kitu būrio vadu „KELMELIU".

7. „ZITA" – ryšininkė iš Žemaitijos, kuri š. m. rugsėjo mėn. pristatė kažkokį laišką „LAMPEO". „ZITĄ" su „LAMPEO" suvedė Kaubariškio kaimo gyventoja SARGAUTIENĖ STANISLOVA–„GANDONEŠĖ".

SMAILIO parodymais, š. m. rugpjūčio mėn. iš Vilniaus pas „LAMPEO" buvo atvažiavusios trys merginos: viena vardu ALDONA, kita KISELIAUSKAITĖ DANUTĖ–„ZIGMA", kuri 1945 m. buvo „LAMPEO" būrio narė, o 1946 m. – „KELMELIO" būryje. Šiuos būrius aprūpino šaudmenimis. Šiuo metu neva gyvenanti Vilniuje.

Išvardijęs visus „LAMPEO" būrio dalyvius, SMAILYS parodė, kad Kaubariškio kaimo pilietės GRIŽIENĖS sodyboje nuo š. m. sausio mėn. slapstosi anksčiau buvęs „LAMPEO" būrio narys SPERSKAS JONAS.

Realizuojant šiuos parodymus, š. m. spalio mėn. 18–19 dienomis buvo išstatyta pasala – iš viso 19 – bei mesta RPG grupė ir spalio 19 dieną buvo sulaikytas ginkluotas revolveriu besislapstantis po sužeidimo pas GRIŽIENĘ bunkeryje banditas SPERSKIS JONAS ir areštuota 15 aktyvių ryšininkų ir banditų rėmėjų:

MALINAUSKAS IGNAS
MALINAUSKAITĖ ADELĖ
MALINAUSKAITĖ ONA
ŠUKIENĖ ELENA
PLĖTAITĖ JADVYGA
(GRESNYS) ANTANAS – eigulys
PAULIUKAS ANTANAS – eigulys
DŪDA STASYS – fotografas
BIELEVIČIUS ANTANAS
TAMAŠAUSKAITĖ STANISLOVA
GRIŽIENĖ VALENTINA
KIRDEIKIS VINCAS
ZAKAREVIČIUS
SVALDENIS KAZYS
BUKAVIČIŪTĖ GENĖ – jos tėvas buvo nušautas pasaloje, kai grįžo iš miško su automatu.

Tardymo metu daugelis iš areštuotųjų davė atvirus parodymus, kurie buvo panaudoti naujai agentūrai.

Be to, areštuotųjų parodymais išaiškinti dar septyni aktyvūs „LAMPEO" būrio ryšininkai, kurie kol kas neareštuoti operatyviniais sumetimais.

Iš atliktų verbavimų operatyvinį susidomėjimą turi ši agentūra:

1. Agentas „ŽALGIRIS" – ZUBAVIČIUS, eigulys, davęs atvirus parodymus apie ryšius su „KELMELIO" ir „LAMPEO" būriais, išvardijęs jų dalyvius ir slapstymosi vietas.

Š. m. spalio 25 d. „ŽALGIRIS" pranešė, kad „KELMELIO" būrys, iki 30 vyrų, pastoviai slapstosi 43–44 kvartale Žaliosios miške.

Agentė „VALENTINA" – SARGAUTIENĖ VALENTINA, Jono, „LAMPEO" būrio ryšininkė, parodė, kad ji palaikė ryšį ne tik su „LAMPEO", bet ir su „VASARIO" banditų grupe.

Agentė „VALENTINA" kaip aktyvią ryšininkę įvardijo Velžio kaimo gyventoją VARNAUSKIENĘ, kuri per kitus ryšininkus užmezgė kontaktą su banditų būriais, veikiančiais Tauragės apskrityje.

Agentės „VALENTINOS" pranešimu, VARNAUSKIENĖ per Tauragės apskrities, Eržvilko valsčiaus, Plėkių kaimo gyventoją NOVAKAITĘ LAIMUTĘ – „ZITĄ" palaiko ryšį su kažkokiu pogrindiniu Žemaitijos LLA centru.

Remiantis kompromituojančia medžiaga, taip pat buvo užverbuo-

tos banditų rėmėjų žmonos – (GRESNIENĖ) VALENTINA ir bandito žmona SPERSKIENĖ STANISLOVA.

Areštuotųjų banditų SMAILIO ir SPERSKIO parodymais nustatyta, kad banditų puolimas Pumpėnų valsčiuje š. m. liepos mėn. 7 d., kurio metu žuvo 15 naikintojų, vykdytas „LAMPEO" ir „KELMELIO" būrių, kurie tam tikslui ir buvo tuo metu susijungę.

Tolimesnės agentūrinės priemonės nukreiptos ryšininkių KISELIAUSKAITĖS, ALDONOS, VARNAUSKIENĖS ir NOVAKAITĖS paieškai, kad būtų galima jas slaptai paimti ir iš gautų parodymų spręsti, kaip jas panaudoti operatyviniam darbui.

Ryšium su Rokiškio apskrityje suaktyvėjusia banditų būrio, vadovaujamo DEGSNIO PETRO, veikla, daviau užduotį agentui „GANDRUI" DEGSNĮ likviduoti.

Agentas „GANDRAS" sutiko, jis turi tam visas galimybes, kad DEGSNĮ sunaikintų, nes tas yra jo artimas draugas ir dažnai lankosi jo sodyboje.

Oper. grupės „Z" viršininkas
papulkininkis VASILJEV

1946 m. lapkričio 1 d. Nr. 29/3849

L.69

VAITELIO asmeninės apsaugos sąrašas pagal agentų „VASILIJ", „ČERNOV", „ZUB" ir „LIEPAS" agentūrinius duomenis

Š. m. lapkričio 1 d. duomenys

1. GRAUŽINIS VACYS, Kazio, gim. 1908 m. ir gyvenantis Ukmergės apskrityje, Pagirių valsčiuje, Žižmių kaime.
2. KINTA KAZYS, Motiejaus, gim. 1908 m. Pagirių valsčiuje, Maulių kaime.
3. DARGUŽIS ANTANAS, Juliaus, gim. 1925 m. Pagirių valsčiuje, Aukštuolių kaime.
4. KADŽYS ANTANAS, Kazio, gim. 1912 m. Pagirių valsčiuje, Užuraisčių kaime.
5. ČYVAS ANTANAS, Vytauto, gim. 1916 m. Pagirių valsčiuje, Užuraisčių kaime.

6. PODŽECKAS VYTAUTAS, Jono, gim. 1924 m. Pagirių valsčiuje, Tulpiakiemio kaime.

Oper. grupės „Z" viršininkas
papulkininkis VASILJEV

1946 11 01

L. 99

SSSR Vyriausiosios valdybos kovai su banditizmu viršininkui,
Vidaus reikalų ministerijos
generolui majorui drg. PROŠINUI
Maskvos miestas

SPEC. PRANEŠIMAS

Dėl agentūrinės bylos „OBREČIONYJE" eigos realizavimo ir VAITELIO banditų junginio sekimo

Agentūrinė byla „IZMENIKI"

1946 m. lapkričio 22 d. agentas „PETROV" pranešė, kad pas Pagirių valsčiaus, Plankių kaimo gyventoją PLANKĮ BRONIŲ yra ginklų sandėlis.

Realizuojant šiuos duomenis, 1946 m. lapkričio 23 d. Pagirių MVD sk. oper. karinė grupė surado ir paėmė:

granatų – 20 vnt.
granatoms detonatorių – 16 vnt.
raketinių pistoletų – 1 vnt.
raketų – 10 vnt.
šautuvinių šovinių – 500 vnt.
automato šovinių – 330 vnt.
minosvaidžio minų – 3 vnt.

Ginklai buvo paslėpti inkiluose, pakabintuose medžiuose, taip pat užkasti žemėse arti pastatų.

Pagal agentūrinius duomenis ir areštuotųjų banditų ir ryšininkų parodymus nustatyta, kad į VAITELIO banditų junginį įeina šios

banditų grupės: PODŽECKO, RAILOS–„MYKOLAIČIO", ŠEMEŽIO, DAMBRAUSKO, KECIORIO, BLĖKOS, SURVILOS, JUKŠTOS, „PRINCO" ir „LAMPEO".

1946 m. lapkričio pabaigoje agentų „KULIKOV", „DUB" ir „ZUB" duomenimis buvo nustatyta, kad pagrindinė VAITELIO štabo ir kai kurių jo būrių priedanga yra Girelės miškas.

Gautų duomenų patikslinimui 1946 m. lapkričio 24 d. užverbuota LUKINA LIUBOV TIMOFEJEVNA, slapyvardžiu „TIMOFEJEVA", gyvenanti eigulio JABLONSKO namuose Girelės miške, kuri 1946 m. gruodžio 9 d. pranešė, kad JABLONSKO sodybos teritorijoje yra bunkeris, kuriame slepiasi banditai.

Remiantis šiais duomenimis, 1946 m. gruodžio 14 d. MVD pajėgomis atlikta operacija, kurios metu aptiktas bunkeris, kuriame buvo du banditai iš RAILOS būrio. Iš jų vienas sunaikintas, o kitas – MIŠKINIS JUOZAS paimtas gyvas ir pristatytas apklausai.

MIŠKINIO apklausos metu nustatytas antras bunkeris su banditais, kur atliktos operacijos metu rasti ir sunaikinti keturi banditai.

Be to, rastas ginklų sandėlis, iš kurio paimta rankinis kulkosvaidis, 8 šautuvai, 5000 šovinių ir kitos amunicijos.

Tokiu būdu RAILOS būrys, buvęs kaip žvalgybinis VAITELIO banditų junginio būrys, likviduotas kartu su jo būrio vadu RAILA VLADU, Jurgio, gim. 1910 m. Būrio likvidavimo metu paimta du kulkosvaidžiai, aštuoni šautuvai, du automatai, karabinas, mauzeris, revolveris, pistoletas, granatos, 5000 šovinių. Be to, po kelių čekistinių karinių operacijų ir agentūrinių kombinacijų, „išvedant" banditus į legalią padėtį, visiškai likviduotas „LAMPEO" būrys, įeinantis į VAITELIO banditų junginį. Per praėjusį laikotarpį iš šio būrio žuvo, areštuota ir legalizuota 18 banditų. 1946 m. gruodžio mėn. 18 d. Utenos MVD oper. grupė sulaikė būrio vadą „LAMPEO"–RUKUIŽĄ VLADĄ, Jono, gim. 1907 m., kurio parodymais SSR MVD sk. kovai su banditizmu Vilniaus mieste areštavo dar keturis jo būrio narius, gyvenančius legaliai su fiktyviais dokumentais.

„LAMPEO" parodė, kad VAITELIO banditų junginio štabo nurodymu jam pasiūlyta visą būrį pervesti į legalią padėtį, visus jo dalyvius aprūpinti fiktyviais dokumentais.

Tokiu būdu „LAMPEO" būrys, sekamas pagal agentūrinę bylą „OBREČIONYJE", galutinai likviduotas.

1946 m. rugsėjo 25 d. pagal agento „AKMUO" duomenis buvo

atlikta operacija dėl „BLĖKOS" būrio sunaikinimo. Operaciją atliko Panevėžio MVD sk., buvo sunaikinti 7 banditai, tarp jų ir pats BLĖKA ALFONSAS (jis nebuvo būrio vadas, buvo jo brolis PETRAS – *R. K.*).

Be to, 1946 m. spalio mėn. nušauti dar du to paties būrio banditai.

1946 m. lapkričio 9 d. operacijos metu, kurią atliko Ukmergės MVD sk. pagal agento „KAZIMIR" duomenis, Pagirių valsčiaus teritorijoje, Garniškių miške sunaikinti keturi banditai iš VAITELIO štabo „ALGIO" būrio, vadovaujamo jo adjutanto DAMBRAUSKO.

Kad būtų suaktyvintas darbas likviduojant VAITELIO štabą, SSSR MVD operatyvinė grupė kartu su Ukmergės ir Panevėžio MVD skyriais atlieka vidines agentūros verbavimo priemones iš VAITELIO ryšininkų, palaikančių ryšį su jo štabu.

Apie atliekamas priemones ir jų rezultatus pranešime papildomai.

Lietuvos SSR Vidaus reikalų ministerijos
generolas majoras KAPRALOV

1947 01 05

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

Agentas – „KAZIMIR"

Priėmė: PETURSIKOV
1946 12 16

1946 m. gruodžio 10 d. aš ėjau į Garniškių mišką dėl DAMBRAUSKO būrio nustatymo. Kai buvau miške, sutikau du man nepažįstamus banditus, kurie mane iš karto pažino ir paklausė: „Nu, VACLOVAI, ko tu čia?" Aš pasakiau, kad atėjau rinktis medienos daržinės statybai. Po to banditai paprašė surasti jiems samagono. Kadangi aš samagono turėjau, tai mes susitarėm, kad jie pas mane ateis kitos dienos vakare. Kitą dieną jie pas mane atėjo į namus, ir aš juos vaišinau samagonu.

Geriant jie papasakojo, kad 1946 m. lapkričio 10 d. Garniškių miške kareiviai nušovė 4 banditus ir 2 sužeidė: ŠIRKĄ VINCĄ ir JAKĄ EDVARDĄ, kurie dar gydomi, bet kur – nepasakė. Be to, JAKAS sužeistas sunkiai ir vargu ar liks gyvas. Jie taip pat pasakė, kad VAITELIS ir DAMBRAUSKAS dažnai išgėrinėja Ramygalos valsčiuje, Kie-

liugalos kaime pas pilietę, kuri turi malūną. Jos pavardė – NARSUTIENĖ, vardo nežinau.

Taip pat jie sakė, kad ji jiems varanti samagoną ir kad jie pas ją švęsią Kalėdas, t. y. 1946 m. gruodžio 24. Tuo metu ten turėtų būti ir būrio vadas PODŽECKAS.

Kito rimto pokalbio tarp mūsų nebuvo, jie greit išėjo, pažadėjo užeiti kitą kartą.

„KAZIMIR"

Užduotis – agentui „KAZIMIR":

Pagal galimybes banditus dažniau vaišinti samagonu, pinigai tam bus duoti. Išgėrimų metu nustatinėti būrių vadų priedangos vietas. Be to, nustatyti, pas ką gydomi anksčiau sužeisti banditai.

Kopija tikra: parašas

L. 126

Lietuvos SSR Vidaus reikalų ministerijos
generolui majorui drg. KAPRALOVUI
Vilniaus m.

PAAIŠKINAMASIS RAŠTAS

dėl agentūrinių operatyvinių ir čekistinių karinių priemonių sekant ir likviduojant VAITELIO štabą ir jo ginkluotus būrius

1947 m. sausio mėn. 1–15 d.

Per ataskaitinį laikotarpį, siekiant nustatyti ir sunaikinti VAITELIO štabą ir jo ginkluotus būrius, visas agentūrinis operatyvinis darbas buvo nukreiptas kvalifikuotos vidinės agentūros gavimui ir jos įterpimui į VAITELIO būrį ir kitus jo būrius, taip pat koncentruotai sugebančių dirbti informacijos šaltinių paieškai.

Daugiausia buvo stebimas gyvenamasis rajonas, besiglaudžiantis prie Girelės miško masyvo (44,34), Pauslavio (44...) ir Pociūnų (4834), kur nustatyta VAITELIO štabo bazavimosi vietos ir pagrindiniai būriai.

1946 m. antroje gruodžio pusėje Panevėžio apskrities pietinėje

Ramygalos valsčiaus pusėje, netoli Pauslavio miško, buvo nustatyta keletas asmenų, palaikančių artimą ryšį su VAITELIO štabu ir jo ginkluotais būriais. Vieni iš jų – tai Ančiškių klebonas ir jo vargonininkas.

Pagal MVD ir MGB patikrinimo duomenis nustatyta, kad Ančiškių vargonininkas yra Panevėžio MGB sk. agentas. Tačiau suorganizavus MGB darbuotojo susitikimą su juo, išaiškėjo, kad 1946 m. ryšys su agentu nutrauktas, kadangi iš tikro jis neteikė informacijos, o veidmainiavo. Atsargiam pokalbyje apie aplinkinius gyventojus išaiškėjo, kad Ančiškių klebonas palaiko artimą ryšį su Ančiškių gyventoju ROZENBERGU ir dažnai su juo žaidžia šachmatais. Nurodytasis ROZENBERGAS 1947 m. sausio 9 d. mūsų užverbuotas agentu, slapyvardžiu „BUKING", ir jam pavesta užduotis toliau sekti kunigą. Tačiau aktyvesniam kunigo sekimui ruošiamas verbuoti buožė, vėjinio malūno savininkas iš Ramygalos rajono, Ramygalkos kaimo BILYS MYKOLAS, gyvenantis už puskilometrio nuo kunigo namų ir palaikantis su juo ryšį. Verbavimas numatomas atlikti remiantis kompromituojančia medžiaga dėl BILIO ryšių su banditais, remiantis sulaikytosios VAITELIO būrio žvalgės KIŠKIENĖS GENĖS parodymais.

Tuo pačiu metu, siekiant rasti kvalifikuotą agentą ir jį įterpti į VAITELIO štabą, imamasi priemonių suvesti su mumis NARSUTĮ PRANĄ, kuris yra būryje, o jo namai Ramygalos valsčiuje, Kievagalio kaime, kuriuos nuolatos lanko VAITELIS ir jo būrių vadai, kurie retsykiais susirenka į pasitarimą. Šią priemonę atliksime per seserį ir brolį NARSUTĮ PRANĄ, kurie atitinkamai ruošiami ir su mūsų laišku pasiųsti pas NARSUTĮ P. Taip pat buvo nustatyta, kad NARSUTIS P. palaiko artimą ryšį su apylinkės pirmininku ŠINKEVIČIUMI, pas kurį ateina ir per kurį rengiasi gauti dokumentus gyventi nelegaliai. Nurodytasis apylinkės pirmininkas užverbuotas slapyvardžiu „JASINSKAS" ir jam pavesta užduotis suorganizuoti mūsų susitikimą su NARSUČIU PRANU arba paimti jį gyvą. Paimtas gyvas NARSUTIS bus užverbuotas VAITELIO sekimui.

Slaptasis informatorius „JASINSKAS" gyvena kaimynystėje su NARSUTYTE ONA, kuri gali signalizuoti apie banditų pasirodymą NARSUČIŲ namuose, apie ką atitinkamai ir painstruktuotas slaptasis informatorius „JASINSKAS". Verbavimo metu „JASINSKAS" prisipažino, kad jis palaiko ryšį su NARSUČIU PRANU ir kad pastarasis prašo jį parūpinti jam dokumentus, kad galėtų nelegaliai gyventi mieste.

Siekiant gauti kvalifikuotą agentūrą ir ją įterpti į VAITELIO štabą, 1947 01 13 per bandito žmoną buvo iškviestas į slaptą susitikimą banditas PAKĖNAS, gim. 1909 m. Surviliškio valsčiuje, Kuigalių kaime. Surviliškio valsčiaus banditų grupės banditas I. J. PAKĖNAS užverbuotas slapyvardžiu „LABUTIS", užduotis jam – VAITELĮ ir jo būrį užvesti ant operatyvinės pasalos. Ryšys su agentu „LABUČIU" bus palaikomas per jo žmoną.

Realizuojant operatyvinius duomenis ir medžiagą, gautą tardymo metu 1946 m. gruodžio mėn.:

a) 1946 m. gruodžio mėn. nustatytas ŠEMEŽIO būrio ryšininkas PAMARNECKAS STANISLOVAS, gim. 1903 m. Runeikių kaime, gyvenantis Pagirių valsčiuje, Steponavos kaime, neturtingas, vedęs. Š. m. sausio 7 d. per savo brolį naikintoją, kuris priklausė Pagirių MVD skyriui, laikantis konspiracijos, buvo pakviestas į Pagirių MVD sk. ir nuodugniai apklaustas.

Apklausos metu PAMARNECKAS parodė, kad jis nuo 1945 m. gegužės mėn. susisaistęs su banditų būriu ir yra jų ryšininkas. Iš pradžių VAIČIŪNO (žuvęs 1945 m.), vėliau ŠEMEŽIO būrio, iš kurių gavęs užduotį savo tris brolius palenkti į savo pusę: pirmąjį – Pagirių MVD sk. naikintoją, kitus du – Ukmergės MVD sk. naikintojus, kad pereitų pas banditus, apie tai PAMARNECKAS STANISLOVAS, VAITELIO ir ŠEMEŽIO nurodymu, su broliais kalbėjosi, bet pastarieji pas banditus pereiti nesutiko.

Be to, PAMARNECKAS STANISLOVAS, banditų būrio vado ŠEMEŽIO nurodymu, rinko žvalgybinio pobūdžio duomenis apie kariuomenės pasirodymus ir per banditų žmonas STANKŪNIENĘ ONĄ ir LINKONIENĘ perdavinėjo ŠEMEŽIO būriui, esančiam Girelės miške. PAMARNECKAS STANISLOVAS po apklausos ir gautų teisingų jo parodymų užverbuotas agentu, slapyvardžiu „STEPAS", siekiant, kad ŠEMEŽIO būrys būtų užvestas ant pasalos; dėl šito agentas „STEPAS" sutiko ir tą pačią dieną, laikantis konspiracijos, paleistas į namus.

Agento „STEPO" ryšininku užverbuotas jo brolis PAMARNECKAS VLADAS, Pagirių MVD sk. naikintojas, gim. 1911 m., gyvenantis Pagirių valsčiuje, Zapranų kaime, mažaraštis, slapyvardžiu „JONAS".

PAMARNECKAS VLADAS, būdamas naikintoju, 1945 m. palaikė ryšį su banditais, pas jo žmoną 1945 m. žiemą buvo atėję VAITELIS ir DAMBRAUSKAS, kurie per ją siūlė jam nužudyti Pagirių MVD

sk. viršininką ir Pagirių valsčiaus pirmininką, po to pasitraukti į mišką pas banditus. Be to, rinkimų kampanijos metu į aukščiausią SSSR tarybą 1946 m. vasario mėn. paliko antisovietinių lapelių ir siūlė juos išplatinti Pagirių valsčiaus centre Vaivadiškių kaime. PAMARNECKAS VLADAS lyg ir sutikò, bet banditų užduoties neįvykdė, nors apie tai MVD viršininkui nepranešė, stengėsi šituos faktus nuslėpti ir apie tai pasakė tik 1947 m. sausio 8 d. apklausos metu.

b) 1946 m. spalio 28 d. Pagirių MVD sk. buvo užverbuotas informatorius, slapyvardžiu „LESNOJ", kad sektų netoli jo sodybos esantį Girelės mišką. Tai pilietis STANIKŪNAS MARTYNAS, gim. 1898 m. Ramygalos valsčiuje, Naujadvario kaime.

Po verbavimo su informatoriumi „LESNOJ" buvo palaikomas reguliarus ryšys, bet „LESNOJ" su mumis nebuvo atviras ir medžiagos apie banditus neteikė, nors pastarieji ir lankėsi ne kartą jo namuose.

1946 m. gruodžio 14 d. sulaikytas banditas MIŠKINIS JUOZAS apklausos metu parodė, kad STANIKŪNAS MARTYNAS yra vienas iš aktyvesnių banditų ryšininkų, kurio namuose lankosi pats VAITELIS ir kiti būrių vadai.

Eilinio susitikimo metu š. m. sausio 10 d. informatorius „LESNOJ" konspiratyviai buvo pakviestas į Pagirių MVD skyrių ir nuodugniai apklaustas. Apklausos metu „LESNOJ" visiškai pripažino savo nusikalstamą veiklą ir parodė, kad jis nuo 1945 m. liepos mėn. yra banditų susitikimų buto laikytojas ir jų ryšininkas, slapyvardžiu „TĖVAS", kad rinko žvalgybinio pobūdžio žinias apie kariuomenės judėjimą ir apie tai tiesiogiai pranešinėjo PODŽECKO būriui. Šiuo tikslu 1945–1946 m. laikotarpiu vaikščiojo į Girelės ir Pociūnų miškus, į banditų būrių išsidėstymo vietas ir teikė jiems žvalgybinio pobūdžio žinias apie kariuomenės artėjimą, prieš lankydamasis būrių stovyklose visada turėjo parolį.

Be to, informatorių „LESNOJ" lankė VAITELIS, kiti būrių vadai ir atskiri banditai, iš jo, kaip iš ryšininko, sužinodavo, kur yra tas ar kitas būrys, apie tai „LESNOJ" visada žinojo, todėl jie per „LESNOJ" ir palaikydavo ryšį.

Po apklausos ir gautų teisingų parodymų bei gautos kompromituojančios medžiagos informatoriui pateikta užduotis – VAITELIUI lankantis jo namuose, nustatyti jo štabo bazavimosi vietą ir užvesti jį ant pasalos. „LESNOJ" dėl šito sutiko ir žadėjo įvykdyti mūsų pavedimą.

c) Š. m. sausio mėn. 6 d. kartu su kitais piliečiais Pagirių valsčiuje, Išlaužų kaime už ryšį su banditais buvo sulaikytas MEŠKONIS JURGIS, gim. 1885 m. Pagirių valsčiuje, Išlaužų kaime, tarnavęs rusų caro armijoje, gerai mokantis rusų kalbą.

Jo duktė – MEŠKONYTĖ EMILIJA, gimusi 1921 m.

MEŠKONIS JURGIS 1947 m. sausio 8 d. apklausos metu parodė, kad jo sūnus MEŠKONIS ZIGMAS išėjo pas banditus ir šiuo metu yra PODŽECKO būryje. Po išėjimo į būrį jo sūnus reguliariai lankosi namuose kartu su kitais banditais, o kartais ateina ir su būrio vadu PODŽECKU, persivelka drabužius, pasiima maisto produktų.

MEŠKONIS ZIGMAS visada savo tėvui praneša, kur būna, todėl MEŠKONIS JURGIS visada informuotas apie PODŽECKO būrio buvimo vietą.

Be to, MEŠKONIS JURGIS parodė, kad jo kaimynas STASIUKAITIS POVILAS, gyvenantis Pagirių valsčiuje, Išlaužų kaime, yra PODŽECKO būrio ryšininkas ir, atvykus rusams į Išlaužų kaimą, per savo penkiolikmetį brolį STASIUKAITĮ JUOZĄ praneša būriui.

STASIUKAIČIO POVILO sesuo STASIUKAITYTĖ LIUDA, gim. 1922 m., gyvena tame pačiame name ir palaiko ryšį su VAITELIO štabo banditu KILIJONU JONU, kuris dažnai lankosi kartu su VAITELIU jos namuose.

Po apklausos ir teisingų parodymų MEŠKONIS JURGIS užverbuotas slapyvardžiu „ALEKSANDR" ir jam skirta užduotis užvesti PODŽECKO būrį ant pasalos ir suorganizuoti slaptą jo sūnaus susitikimą su mumis.

Jo duktė MEŠKONYTĖ EMILIJA taip pat visiškai prisipažino apie savo nusikalstamą veiklą – ryšį su banditais, ji užverbuota agente ryšininke, slapyvardžiu „ZOSIA".

d) 1945 m. birželio 25 d. Pagirių MVD buvo sulaikę banditą BURBULĮ VACLOVĄ, gim. 1917 m. Pagirių valsčiuje, Gudelių kaime, kilusį iš neturtingos šeimos. Po apklausos BURBULIS VACLOVAS buvo užverbuotas vidiniu agentu, slapyvardžiu „LISICA", ir, imitavus pabėgimą iš areštinės, įterptas į būrį. Tačiau ryšys su juo, kaip vidiniu agentu, nebuvo apgalvotas ir tas ryšys nutrūko.

1946 m. gruodžio 14 d. sulaikyto bandito MIŠKINIO JUOZO parodymais nustatyta, kad agentas „LISICA" jau seniai yra VAITELIO štabo būryje. Siekiant atnaujinti ryšį su agentu „LISICA", pastarajam 1947 m. sausio 9 d. per jo motiną BURBULIENĘ MARIJONĄ nusiųstas laiškas su pasiūlymu per jo motiną su mumis vėl palaikyti ryšį.

e) Areštuotoji pilietė KIŠKIENĖ GENĖ, Petro, gim. 1925 m. ir gyvenanti Ramygalos valsčiuje (Surogalos k.), apklausos metu galutinai patvirtino anksčiau sulaikyto bandito MIŠKINIO JUOZO parodymus ir parodė, kad ji nuo 1946 m. rugsėjo mėn. yra VAITELIO banditų junginio ryšininkė ir per Ramygalos valsčiaus, Kievagalio kaimo gyventoją ŠAULĮ ANTANĄ į būrį perdavinėjo žvalgybinius duomenis.

KIŠKIENĖ G. taip pat nurodė, kad artimą ryšį su banditų būriais palaiko Ramygalos valsčiaus, Ramygalkos kaimo gyventojas, turintis vėjinį malūną, BILYS MYKOLAS.

BILYS MYKOLAS gyvena už puskilometrio nuo klebono namų Ančiškiuose ir su juo palaiko artimą ryšį. Kompromituojančios medžiagos pagrindu BILYS M. numatomas slaptai „nuimti", nuodugniai apklausti ir iš gautų rezultatų spręsti klausimą dėl jo verbavimo agentu, kad sektų Ančiškių bažnyčios kleboną.

KIŠKIENĖS GENĖS brolis RASTAUSKAS JONAS yra VAITELIO būryje, o jos vyras, kaip banditas, nuteistas 1945 m. Turint galvoje, kad KIŠKIENĖ GENĖ ir jos brolis pagal socialinę padėtį beturčiai, per jos seserį GUSTAUSKIENĘ tikimasi organizuoti slaptą susitikimą su jos broliu banditu ir susitikimo metu jį užverbuoti vidiniu agentu, pažadant jam, jei dirbs sąžiningai, jo seserį ir sesers vyrą paleisti iš arešto.

f) Pagal anksčiau sulaikyto bandito MIŠKINIO duotus parodymus sulaikytas Ramygalos valsčiaus, Kievagalio kaimo pilietis SAKAVIČIUS IGNAS, kuris apklausos metu nuoširdžiai prisipažino rėmęs banditus.

Kievagalio kaime gyvena jo trys broliai, iš jų vienas – SAKAVIČIUS ANTANAS – gyvena po vienu stogu su NARSUTIENE ONA (VAITELIO ir jo pavaldinių – būrių vadų susitikimo vieta). Panaudojus brolio SAKAVIČIAUS ANTANO areštą, tikimasi užverbuoti jį NARSUTIENĖS ONOS sekimui pažadant: jeigu jis VAITELĮ ir kitus banditus užves ant pasalos, jo brolis bus paleistas iš areštinės.

g) Areštuotasis pilietis iš Kievagalio kaimo ŠAULYS ANTANAS, Prano, gim. 1904 m., apklausos metu prisipažino, kad jis yra aktyvus banditų ryšininkas, bet daugiau atskleistų parodymų kol kas dar nedavė (areštuotas š. m. sausio 13 d.).

h) Areštuotasis banditų rėmėjas MAROZAS PETRAS, Igno, gim. 1903 m. Vaivadiškių kaime, Pagirių valsčiuje, buožė, buvęs šaulys ir organizacijos „GELEŽINIS VILKAS" narys, prisipažino užsiiminėjęs banditų rėmėjiška veikla, bet atskleistų parodymų kol kas nedavė.

Atliktas darbas su banditų giminėmis per prisiregistravusio bandito ŠIRKOS PRANO, Mato, gim. 1924 m. Pagirių valsčiuje, Paguirių kaime, anksčiau tarnavusio liaudies gynėju Pagirių MVD skyriuje, tėvą.

ŠIRKA PRANAS iki 1945 m. balandžio mėn. tarnavo liaudies gynėju ir tuo pačiu metu kartu su 21-nu liaudies gynėju, išdavę tėvynę, su ginklais išėjo į DAMBRAUSKO būrį, kur išbuvo iki šio laiko, be to, paskutiniu metu slapstėsi vienas. Legalizuodamasis grąžino šautuvą ir 4 šovinius. Dėl būrių dalyvių atskleidimo ir jų legalizavimosi ŠIRKA, mūsų nurodymu, raštu kreipėsi į banditus.

Remiantis gautais agentūriniais duomenimis ir areštuotųjų parodymais apie banditų grupes Girelės, Pauslavio ir Pociūnų miškuose, š. m. sausio 10 d. įvykdyta karinė operacija 262 ir 25SP. Operacijos metu Pociūnų miške buvo aptiktas ir likviduotas JARMULKOS devynių banditų būrys, kuris priklausė VAITELIO junginiui.

Lietuvos SSR operatyvinės grupės
viršininkas papulkininkis VASILJEV

L. 143

Lietuvos SSR Vidaus reikalų ministro
pavaduotojui drg. KAPRALOVUI

Vilniaus m.

PAAIŠKINAMASIS RAŠTAS

dėl agentūrinės MVD grupės atliktų darbų per 1946 12 01–15 d. laikotarpį

Ukmergės apskrityje

1946 m. lapkričio mėn. pabaigoje informatorių „KULAKOV", „DUB" ir „ZUB" duomenimis nustatyta, kad Pagirių valsčiaus Girelės miškas (4534) yra pagrindinė VAITELIO štabo ir kitų jam pavaldžių smulkesnių grupių priedangos vieta.

Patikrinimui ir gautų duomenų nustatymui š. m. lapkričio 24 d. iš naujo buvo užverbuota informatore pilietė, slapyvardžiu „TIMOFEJEVA" – LUKINA TIMOFEJEVNA, gim. 1906 m. Leningrado srityje, Ostravskoj rajone, Zubovo kaime, kuri buvo atvežta vokiečių 1942 m. ir gyvenanti Pagirių valsčiuje, Girelės vienkiemyje pas eigulį JABLONSKĄ ANTANĄ.

1946 m. gruodžio 9 d. „TIMOFEJEVA" pranešė, kad būrys, apie 20 vyrų, yra Girelės miške, netoli eigulio namų, išsidėstęs dviejose stovyklose, viena nuo kitos per 100–150 metrų.

Š. m. gruodžio 13 d. būrio likvidavimui Girelės miške (4534), vadovaujant 262 šaulių pulko vadui ČIUSOVKINUI ir tiesiogiai dalyvaujant operatyvinės grupės darbuotojams kapitonui KOLESNIKOVUI ir vyr. leitenantui GRIGORIČEVUI, Ukmergės MVD sk. viršininkui majorui NIKITINUI, dviejų kuopų 353 šaulių pulko pajėgomis ir vieno 262 šaulių pulko buvo įvykdyta karinė operacija, kurios metu sunaikinti penki banditai ir vienas paimtas gyvas.

Sunaikinti buvo šie banditai:

1. RAILA VLADAS, Jurgio, gim. 1911 m. Pagirių valsčiuje, Dargužių kaime. Vadovavo atskirai banditų grupei, kuri tiesiogiai buvo pavaldi VAITELIUI ir turėjo užduotį stebėti Girelės miško rajoną ir aplinkinius vienkiemius, slėpėsi Girelės miške dviejuose vienas nuo kito netoli išsidėsčiusiuose bunkeriuose.

2. NUOBARAS BRONIUS, Petro, gim. 1926 m. Pagirių valsčiuje, Dargužių kaime.

3. RAILA VYTAUTAS, Juozo, gim. 1925 m. Pagirių valsčiuje, Joknių kaime.

4. KLIMAVIČIUS JONAS, Juozo, gim. 1923 m. Pagirių valsčiuje, Joknių kaime.

5. PETRONIS JUOZAS, Jono, gim. 1923 m. Pagirių valsčiuje, Simanonių kaime. Gyveno Kėdainių rajone, Šėtos valsčiuje, Kamėnų kaime. (Žuvęs 1946 m. gruodžio mėn. Mokytojas.)

Paimtas gyvas:

MIŠKINIS JUOZAS, Igno, gim. 1906 m. Vilniaus apskrityje, Nemenčinės valsčiuje, Bezdonių kaime. Gyveno Pagirių valsčiuje, Dargužių kaime, buvęs Lietuvos kariuomenės jaun. puskarininkis, vokiečių okupacijos metu tarnavęs policijoje, 1945 m. birželio mėn. įstojo į būrį.

Sulaikytasis banditas MIŠKINIS parodė dar du bunkerius, kur

viename iš jų sunaikinti dar keturi banditai, o kitoj patalpoj rastas ginklų sandėlis. (Čia išvardinta, kiek ir kokių ginklų rasta. – *R. K.*)

Karinės operacijos metu Girelės miške aptikta ir sunaikinta gerai užmaskuoti septyni gyvenami bunkeriai.

Sulaikytasis banditas MIŠKINIS parodė: VAITELIS DANIELIUS – 30 m. amžiaus, gimęs ir gyvenęs Pagirių valsčiuje, Aneliavos kaime. Prie Smetonos baigė karo mokyklą ir gavo leitenanto laipsnį, 1940 m. tarnavo sovietinėje armijoje, 1941 m. karo pradžioje iš armijos dezertyravo ir gyveno pas brolį Aneliavos kaime. Grįžus Raudonajai armijai, pradėjo veikti nelegaliai, suformavo banditų būrį, kuriam ir vadovavo.

Šiuo metu VAITELIS yra banditų junginio, kuris priklauso 6–ajai apygardai, vadas ir vadovauja būriams, veikiantiems Deltuvos, Siesikų, Pagirių, Panoterių, Taujėnų ir dalinai Kavarsko valsčių teritorijose, Kėdainių apskrityje – Žeimių, Šėtos, Surviliškio valsčiuose, Panevėžio apskrityje – Krekenavos, Ramygalos, Vadoklių ir Raguvos valsčiuose. Šiuo metu VAITELIS pakeltas pareigose ir turi vyr. leitenanto laipsnį.

(Čia suminėti devyni partizanų būriai, kurie priklauso VAITELIO junginiui. – *R. K.*)

VAITELIS turi būrį – apie 10 žmonių. Štabe yra rašomoji mašinėlė. Štabo darbą atlieka jo pavaduotojas, pagal tautybę vokietis – VILIS, gimęs Klaipėdoje, pabėgęs iš karo belaisvių stovyklos.

Viena iš pagrindinių VAITELIO rėmėjų ir ryšininkių yra NARSUTIENĖ ONA, Jono, 32 m. amžiaus, gyvena Ramygalos valsčiuje, Kievagalio kaime, raštinga, baigusi med. seserų mokyklą; jos vyras vokiečių okupacijos metu dirbo Panevėžio m. gestape, kur šiuo metu – neaišku. NARSUTIENĖ turi plačius ryšius Kaune ir Panevėžyje, ten dažnai važinėja, o grįžusi susitinka su VAITELIU.

VAITELIS NARSUTIENĖS namuose kiekvieną mėnesį šaukia jam pavaldžių būrių vadų pasitarimus. Lapkričio mėn. pradžioje tuose namuose vyko pasitarimas, kuriame dalyvavo atstovas iš Kauno (pavardė nenustatyta). Per Kalėdas, gruodžio 24–26 d., NARSUTIENĖS namuose vyko pokylis, kuriame dalyvavo VAITELIO apygardos būrių vadai. MIŠKINIO parodymai patvirtinti iš agento „KAZIMIR" gauta informacija.

MIŠKINIO parodymai bus perduoti 1946 m. gruodžio mėn. antroje pusėje. 1945 m. balandžio mėn. buvęs Pagirių MVD sk. naikintojų

vadas JAKAS VLADAS, Mato, suorganizavo 23–jų naikintojų išėjimą į mišką, ten iš jų pačių subūrė banditų būrį ir pats jam vadovavo. Š. m. gruodžio mėn. iš agento „GUSI" tapo aišku, kad Kėdainių apskrityje, Ariogalos valsčiuje legalizavosi banditų būrio vadas JAKAS VLADAS, Mato, gim. 1914 m. Pagirių valsčiuje, Bebrikių kaime, su kuriuo taip pat legalizavosi jo brolis JAKAS VYTAUTAS, Mato, gim. 1920 m.

Patikrinti duomenų, ar jie galėtų būti panaudoti agentais smogikais, į Ariogalą buvo komandiruotas vyr. oper. įgaliotinis kapitonas PATRIKEJEV, kuris išaiškino ir smulkiai apklausė JAKĄ VYTAUTĄ.

Pastarasis prisipažino, kad priklausė banditų būriui, papasakojo apie savo veiklą ir apie brolio – JAKO VLADO – veiklą.

Pagal šią kompromituojančią medžiagą JAKAS VYTAUTAS užverbuotas agentu, slapyvardžiu „MAČINSKAS", kuriam nurodyta nustatyti jo brolio JAKO VLADO ir kitų banditų slapstymosi vietą.

Per ataskaitinį laikotarpį iš Pagirių MVD agentūros, kuri seka VAITELIO štabą, gauta 26 pareiškimai, charakteringesnius pridedame.

Per ataskaitinį laikotarpį nustatyta:

L.147
L. 148 *Panevėžio mieste*

Kad aktyviu sekimu būtų nustatyti asmenys, priklausantys pogrindžiui ir ginkluotiems būriams, Panevėžio mieste užverbuoti du agentai: DAGYS P. I., gim. 1908 m., Smetonos armijos karininkas, dabartiniu metu dirbantis miško apdirbimo gamykloje „ŠERMUKŠNIS" vyr. buhalteriu. Apklausos metu prisipažino išdavęs vieną pažymėjimą Ramygalos valsčiaus gyventojui, kurio pavardės nepamena, kad dirbo gamykloje. Už tai gavęs 6 kg lašinių, centnerį kviečių ir kitų produktų, be to, dar prisipažino, kad pas jį atvažiavę trys jam nepažįstami vyrai, taip pat iš Ramygalos valsčiaus, ir prašę išduoti jiems dokumentus. Vienam jis atsisakė išduoti, o kitus du pasiuntė pas Panevėžio gyventoją, buvusį valsčiaus raštininką MONTVILĄ STASĮ, nes DAGYS žinojo, kad jis užsiima neoficialiu dokumentų išdavimu. Apklausos metu DAGYS taip pat parodė, kad jis žinojęs apie besi-

slapstantį MONTVILOS STASIO sūnų STASĮ, kuris buvęs vokiečių desantininkas, šiuo metu areštuotas MVD organų.

Verbavimo metu DAGYS pasižadėjo sužinoti pavardes ir gyvenamąją vietą tų piliečių, kurie pas jį buvo atėję dėl dokumentų, taip pat žadėjo susisiekti su antisovietiniais elementais, veikiančiais Panevėžio mieste.

DAGYS P. I. buvo užverbuotas slapyvardžiu „PĖDA".

ERELIS M. L., gim. 1901 m., buvęs Smetonos armijos medicinos tarnybos viršila ir buvęs Lietuvos armijos pulko vaistinės vedėjas. Šiuo metu dirba Panevėžio vykdomojo komiteto san. inspektoriaus pavaduotoju. Pagal savo tarnybą turi galimybę išvažiuoti į visus apskrities valsčius.

Apklausos metu ERELIS prisipažino, kad jis savo noru su vokiečiais 1944 m. išvažiavo į Vokietiją, iš kur nelegaliai norėjo prasiveržti į Lietuvą, bet Tauragėje buvo sulaikytas ir pasiųstas į lagerį valstybiniam patikrinimui.

Verbavimo metu ERELIS pažadėjo susisiekti su asmenimis iš buvusių vokiečių baudžiamųjų dalinių, taip pat su buvusiais Lietuvos armijos karininkais. Pokalbių metu – užverbuotas slapyvardžiu „KEPURĖ".

Be šių dviejų užverbuotų agentų, verbavimui ruošiami:

1. MERKYS A. I., gim. 1905 m., išsilavinimas aukštasis, dirba melioracijos inžinieriumi, turėjęs ryšį su gestapu ir policija.

2. JANSONAS A. A., gim. 1887 m., buvęs sovietinės armijos pulkininkas, šiuo metu niekur nedirba.

3. ČEPULIS P. I., gim. 1917 m., išsilavinimas vidurinis, buvęs milicininkas ir kandidatas į BKP(b), ne kartą buvo areštuotas gestapo organų, vokiečių armijos darbo bataliono savanoris.

Priemonės

1. Siekiant paimti gyvą arba fiziškai sunaikinti banditų junginio vadą VAITELĮ ir jam pavaldžius būrius ir jų vadus, nuo 1946 m. gruodžio 23 d. iki 26 d. prie NARSUTIENĖS namų išstatyti pasalą, susidedančią iš operatyvinių darbuotojų, specialiai tam parinktų karininkų ir raudonarmiečių.

2. Tuo atveju, jeigu ši priemonė nepasisektų (VAITELIS ir jo banditai neitų į pokylį), parengti priemonių planą ir atlikti slaptą NARSUTIENĖS paėmimą ir bandyti ją verbuoti agente pagal turimą kompromituojančią medžiagą VAITELIO štabo sekimui ir jo užvedimui ant pasalos.

3. Pagal sulaikyto bandito MIŠKINIO parodymus išaiškinus banditų ryšininkus bei rėmėjus po 1946 m. gruodžio 26 d. aktyvesniuosius perduoti teismui, o su likusiųjų pagalba sistemingai organizuoti pasalas, siekiant sunaikinti banditus.

4. Iš sulaikyto bandito MIŠKINIO išgauti VAITELIO judėjimo maršrutą ir prie tų kelių sistemingai ruošti slaptas pasalas.

5. 1946 m. nuo gruodžio 19 iki 21 dienos, panaudojant vedliu agentą „JURGĮ", atlikti karines operacijas dėl Pumpėnų valsčiuje, Karsakiškio, Margių kaimų rajone gyvenančių bunkeriuose banditų sunaikinimo.

6. Pagal agentės „ROZA" duomenis Kupiškio taupomosios kasos kasininkės seife, baigiantis darbui, atlikti patikrinimą. Radus lapukų, KALADYTĘ smulkiai apklausti ir, priklausomai nuo jos parodymų, spręsti klausimą dėl jos verbavimo agente nacionalistinio pogrindžio sekimui.

7. Toliau aiškintis ir suaktyvinti sekimą inteligentų, turinčių operatyvinį interesą.

1946 12 18

Lietuvos SSR
MVD oper. grupės „Z" viršininkas
papulkininkis /VASILEJV/

L. 240

Charakteringesni verbavimai

1947 m. liepos 6 d. Pagirių valsčiuje, Gudelių kaimo teritorijoje Pagirių MGB garnizono pajėgomis buvo atlikta čekistinė karinė operacija. Lėno miško aikštelėje buvo užkluptas 20-ties banditų būrys, pokyliavęs kartu su vietiniais gyventojais. Po susišaudymo buvo paimtas BUDRYS STASYS, Jono, gim. 1906 m. Pagirių valsčiuje, Gudelių kaime.

Apklausos metu BUDRYS atvirai prisipažino apie savo ryšius su VAITELIO būriu, kuriame veikė ir du jo netikri broliai, ir pareiškė, jeigu sovietiniai organai jam atleis nusikalstamą veiklą, jis stos į banditų būrį ir užves jį ant kariuomenės pasalos. Tuo remiantis, BUDRYS užverbuotas vidiniu agentu, slapyvardžiu „LANSKIJ", ir pasiųstas sekti būrį ir užvesti jį ant operatyvinės pasalos.

Ryšiui palaikyti BUDRYS rekomendavo savo žmoną BUDRIENĘ, gim. 1919 m., kuri užverbuota agente ryšininke, slapyvardžiu „ROZA".

Iš KGB archyvų

3–ias fondas, arch. Nr. 10/1
1946 m. Panevėžys

Iš agentūrinių operatyvinių pranešimų
1946 m. kovo 15–20 d.

Panevėžio apskrityje

MONTVILA STASYS, Stasio–„ŠERNAS", gim. 1925 m. Panevėžyje, išsilavinimas – nebaigtas aukštasis, 1944 m. mokėsi vokiečių žvalgybos mokykloje, ją baigęs 1945 m. buvo nuleistas parašiutu Panevėžio apskrities teritorijoje su GIRDŽIŪNO STEPO–„GEGUŽIO" grupe. Iki 1945 m. rugpjūčio mėn. „ŠERNAS" gyveno nelegaliai pas savo gimines Panevėžio mieste, o 1945 m. rugpjūčio mėn., „GEGUŽIO" nurodymu, išėjo į banditų būrį.

Būdamas būryje, vadovaujamam „PETRAIČIO" ir „GEGUŽIO", slapstėsi Smilgių valsčiuje, Beinoravos kaime pas ČELKAITIENĘ STASĘ, Jono, gim. 1922 m., kuri yra aktyvi „PETRAIČIO" būrio ryšininkė ir veikia „VOVERYTĖS" slapyvardžiu.

Areštuotieji desantininkai VASILIAUSKAS, DIRSĖ ir būrio vadas „BERŽAS" tardymo metu patvirtino, kad MONTVILA ir ČELKAITIENĖ yra „PETRAIČIO" būrio dalyviai.

1945 m. gruodžio 25 d. agentas „SMERŠ", MONTVILOS giminaitis, pranešė, kad MONTVILOS sesuo MONTVILAITĖ JULIJA gruodžio mėn. 26 d. eis į Beinoravos kaimą susitikti su savo broliu ir „VO-

VERYTE". Tą pačią dieną MONTVILAITĖ buvo nepastebimai paimta ir užverbuota NKVD agente, slapyvardžiu „LISA" („LAPĖ"). Apklausos metu MONTVILAITĖ parodė, kad jos brolis tikrai yra banditas ir kad „VOVERYTĖ" palaiko ryšį su antisovietiniu pogrindžiu, tačiau ji tai lyg ir slepia. MONTVILAITĖ taip pat pasakė, kad ji vyks į susitikimą su broliu. MONTVILAITĖ užsiverbavo noriai ir buvo pasiųsta sekti „PETRAIČIO" būrį, išaiškinti antisovietinio pogrindžio ryšius.

1945 m. gruodžio 27 d. MONTVILAITĖ pranešė, kad jos kelionė buvo betikslė, kadangi „VOVERYTĖS" ir brolio ji nerado sutartoje vietoje. Nuo kito susitikimo MONTVILAITĖ pasišalino.

Š. m. sausio 3 d. agentė „VANDA" pranešė, kad iš pokalbio su desantininko DAMBRAUSKO seserimi DAMBRAUSKAITE STEFANIJA sužinojusi, jog MONTVILAITĖ buvo paimta NKGB organų ir apie kažką ten buvo kalbėta.

Š. m. sausio 5 d. MONTVILAITĖ buvo areštuota ir tardymo metu parodė, kad gruodžio 26 d. ji buvo susitikusi su „VOVERYTE", bet nuo NKGB tai nuslėpė. Prisipažino apie tai savo motinai ir vienam iš giminaičių, kad buvo užverbuota. Tardymo metu MONTVILAITĖ išvardijo keletą asmenų, aktyviai padedančių banditams per „VOVERYTĘ".

1. GOKAITĖ STASĖ, Stasio, gim. 1923 m. Smilgių vartotojų kooperatyvo valgyklos vedėja. Kartu su „VOVERYTE" pagrobė rašomąją mašinėlę iš Smilgių kooperatyvo ir perdavė banditams.

2. ČERKESAITĖ GENOVAITĖ, Jokūbo, gim. 1923 m. Išsilavinimas vidurinis. Panevėžio vaistinės Nr. 211 praktikantė. Per „VOVERYTĘ" banditus aprūpina medikamentais.

3. EIDUKONIS JONAS, Jono, gim. 1902 m., Panevėžio cukraus fabriko darbininkas. Banditams remontavo ginklus.

4. AUDICKAITĖ BRONISLAVA, Jono, gim. 1928 m., Panevėžio cukraus fabriko darbininkė, banditų ryšininkė.

5. GIEDRIKAITĖ VERONIKA, Jono, gim. 1927 m., Panevėžio mergaičių gimnazijos 8 klasės moksleivė. Iš banditų gauna antisovietinius atsišaukimus ir platina juos tarp gimnazijos moksleivių.

1946 m. sausio 7 d. operacijos metu visi šie asmenys buvo areštuoti.

Tardymo metu GOKAITĖ prisipažino, kad banditus aprūpindavo medikamentais, užpirkinėjo jiems popierių, stengėsi aprūpinti juos šoviniais, dalyvavo rašomosios mašinėlės grobime, taip pat papasakojo apie tai, ką MONTVILAITĖ pasakojo „VOVERYTEI", apie jos

suėmimą ir patarė pastarajai slėptis ir pranešti banditams, kad keistų dislokacijos vietą. „VOVERYTĖ" tą pačią dieną perėjo pas banditus.

„Perdengdama" MONTVILAITĖS parodymus apie EIDUKONĮ ir ČERKESAITĘ, GOKAITĖ nurodė penkis asmenis, su kuriais palaiko ryšį „VOVERYTĖ".

1. ZULZINAS PETRAS (pavardė iškreipta). Smilgių valsčiaus Dabšionių geležinkelio stoties tarnautojas. „VOVERYTĘ" aprūpindavo antisovietinėmis proklomacijomis.

2. BRONIUS – 27 m. amžiaus Panevėžio geležinkelio stoties tarnautojas, banditus aprūpina šaudmenimis.

3. MONTVILAITĖ BIRUTĖ, Stasio, gim. 1923 m. Išsilavinimas vidurinis, dirba mokytoja Rozalime, kartu su „VOVERYTE" lankė banditų stovyklas, yra „ŠERNO" sesuo.

Kratos metu ČERKESAITĖS bute rastas didelis kiekis bintų, medikamentų, tarp kurių buvo ir stipriai veikiančių nuodų, taip pat paimti antisovietiniai lapeliai.

ČERKESAITĖ parodė, kad ji banditus aprūpindavo medikamentais per „VOVERYTĘ" ir GOKAITĘ, o lapukus gaudavo iš „VOVERYTĖS".

Demaskuota GOKAITĖS parodymais, 1946 m. sausio 9 d. MONTVILAITĖ papildomai išvardijo dar 11 asmenų, turinčių ryšį su banditais, padedančių jiems.

Biržų valsčiuje

1946 m. sausio 1 d. Biržų valsčiuje buvo atlikta čekistinė karinė operacija. Apieškant Gudiškių kaimo PETRAUSKO sodybą, specialiai įrengtame bunkeryje buvo aptiktas GASIŪNAS BRONIUS, Jono, TUPĖNO būrio banditas.

Dėl vidinio agento „IKSO" įterpimo į TUPĖNO būrį, sulaikant GASIŪNĄ, buvo inscenizuotas susišaudymas, kurio metu agentas „pabėgo" iš savo namų.

Biržų apskrityje

Biržų NKVD informatorė „BELOVA" pranešė, kad Pabiržės valsčiuje Dainiūnų kaimo gyventoja PAULAUSKAITĖ slepia banditus.

Realizuojant šiuos duomenis, 1946 m. kovo 16 d. Dainiūnų kaime (rašo Baniūnų) buvo įvykdyta čekistinė karinė operacija. Banditų nerasta, tačiau PAULAUSKAITĖS bute rasta specialiai įrengta slėptuvė, kurioje buvo du maišai medikamentų ir medicinos instrumentų. Sulaikyti penki žmonės, kurie perduoti į NKGB skyrių.

Biržų apskrityje

Realizuojant Biržų NKVD sk. 1946 m. kovo 14 d. agentės „ONOS" duomenis, buvo įvykdyta čekistinė karinė operacija Pasvalio valsčiuje, Kantariškių kaime.

Operatyvinei grupei priartėjus prie kaimo, iš ten išbėgo neaiškus pilietis, bandęs slėptis, bet buvo nušautas. Tai buvo ŠIMALIONIS PETRAS, kuris vokiečių okupacijos metais gyveno Vokietijoje, o grįžęs į Biržų apskritį įstojo į ALENČIKO būrį. Jo brolis ŠIMALIONIS KAZYS 1945 m. liepos mėn. legalizavosi, bet ginklo negrąžino. ŠIMALIONIO namuose kratos metu rastas šautuvas ir 37 šoviniai. ŠIMALIONIS KAZYS areštuotas, vyksta tardymas.

Raguvos valsčiuje

1946 m. kovo 16 d. 3 val. nenustatytas skaičius banditų Raguvos valsčiuje, Traupio miestelyje sušaudė JARIMAVIČIŲ KOSTĄ 40 m. amžiaus, JARIMAVIČIŪTĘ ZOSĘ 35 m. amžiaus ir JARIMAVIČIENĘ 80 m. amžiaus.

JARIMAVIČIUS KOSTAS buvo Raguvos NKVD sk. informatorius. Yra pagrindo manyti, kad apie tai sužinojo banditai ir dėl to tą šeimą sušaudė.

Rokiškio rajone

1946 m. kovo 7 d. Rokiškio NKGB sk. agentas „KOSA" pranešė, kad pas jį namuose specialiai įrengtame bunkeryje slapstosi banditas MIKALKĖNAS ALBERTAS.

1946 m. kovo mėn į 13 dienos naktį pagal agento duomenis buvo

atlikta čekistinė karinė operacija, kurios metu MIKALKĖNAS buvo sulaikytas, pas jį buvo rasta šautuvas ir 25 šoviniai.

Apklausos metu MIKALKĖNAS parodė, kad jis 1945 m. rugpjūčio mėn. buvo MIŠKINIO BRONIAUS būryje, po to iš būrio išėjo ir slapstėsi savo tėvo namuose.

Be to, MIKALKĖNAS parodė, kad jis, slapstydamasis tėvo namuose, palaikė ryšį su kitais būrio banditais – BLIŪDŽIUM ANTANU, ŠNIŪKA JONU ir kitais.

Rokiškio rajone

Š. m. kovo 1 d. ataskaitoje buvo pranešta apie galimybę įvesti Rokiškio NKVD agentą „KELMĄ" per banditų rėmėją GRETĄ į KALPOKO būrį.

1946 m. vasario 28 d. agentas „KELMAS" pranešė, kad pagal susitarimą su GRETA vasario 25 d. jis nuvyko į jo nurodytą vietą ir susitiko su trim KALPOKO būrio banditais: BLĖKA ANTANU, TRINKŪNU VIKTORU ir INDRIŠKEVIČIUM BRONIUM.

Šie banditai agentą pasikvietė į mišką ir apie valandą jį apklausinėjo, domėjosi jo biografija ir dabartine slapstymosi vieta. Į agento prašymą leisti jam pasilikti kartu su jais – banditai atsakė: „Lauk pavasario, mes gyvenam pas žmones, ne miške, todėl šiuo metu priimti pas save negalim".

Po to banditai su agentu susitarė susitikti miške netoli Jokūbiškio kaimo 1946 m. kovo mėn. 7–8 dienomis.

Agentui „KELMUI" duotas nurodymas nenutraukti ryšio su KALPOKO banditais, iki bus nustatyta jų dislokacijos vieta.

Naujamiesčio valsčiuje

Ryšium su vidinio agento „BALTRUŠAIČIO" įvedimu į „PETRAIČIO" banditų būrį, veikiantį Naujamiesčio valsčiuje, ryšiui su juo palaikyti Panevėžio NKGB užverbuota agentė –„SNIEGIR", gim. 1916 m. Naujamiesčio valsčiuje, Rudikų kaime, dirba savo ūkyje.

Į jos namus sistemingai užeina minėto būrio banditai, kad būtų labai patogu susitikti su vidiniu agentu „BALTRUŠAIČIU".

Agentė „SNIEGIR" užsiverbavo noriai, kadangi dar iki verbavimo ji buvo pranešusi apie banditų būrio slapstymosi vietą. Pagal jos pranešimą 1946 m. sausio mėn. buvo įvykdyta čekistinė karinė operacija Gustonių miške, Naujamiesčio valsčiuje, kurios metu nukauti trys banditai ir areštuota keletas nacionalistinio pogrindžio dalyvių.

Verbavimo metu agentė „SNIEGIR" pranešė, kad Naujamiesčio valsčiuje, Šukių kaime žemėse įrengtas bunkeris, kuriame slapstosi bunkerio šeimininkas banditas GLINSKIS, dėl jo bus vykdoma čekistinė karinė operacija.

Agentė „SNIEGIR" painstruktuota dėl agentūrinės kombinacijos.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų
Tomas Nr. 3
Archyv. Nr. 20/133
1946 m.

„BB" valdyba
Pirmas skyrius
Panevėžio MVD

Informacinė santrauka

...Šaltinis „PRANAS", turintis ryšį su banditų ryšininke VIDUGIRYTE, liepos 24–tą pateikė tokius duomenis:

„Vykdant jūsų užduotį, šaltinis „šniūrą" nunešė atgal VIDUGIRYTEI Janei – kaip netinkamą (šniūras su sprogmenimis anksčiau būrio žvalgės VIDUGIRYTĖS buvo pristatytas šaltiniui išsprogdinti pastatą, kuriame gyvena liaudies gynėjai). VIDUGIRYTĖ šniūrą paėmė ir pasakė: „Gerai. Pakeisime". Bet liepos 21 d. ji atėjo į šaltinio butą ir atnešė tą patį šniūrą ir pasakė, kad šis šniūras geras, bet juo naudotis taip: „Jeigu šniūras suliepsnos, reikia nedelsiant liepsną užgesinti, tada degs kaip bet koks kitas šniūras".

Liepos 22 d. VIDUGIRYTĖ atėjo pas šaltinį ir perdavė jam laišką, kurį jis privalėjo įdėti į Panevėžio MVD l. g. GALIAUSKO kišenę ir pasekti, kaip šis elgsis ir reaguos į tą laišką.

Laiško turinys toks:

Gerbiamas pilieti!

Kaip mums žinoma, jūs, būdamas stribu, nė karto nesate prasikaltęs prieš lietuvių liaudį, nesutepęs savo rankų nekaltu lietuvių krauju.

Mums žinoma, kad jūs netikite, kiti jūsų draugai jus laiko sabotažniku. Todėl, brangus pilieti, mesk tą savo išdavikišką tarnybą ir dirbk lietuvių liaudies naudai. Padėk kovojantiems už laisvę šaudmenimis ir duomenimis, kad būtų galima sunaikinti keletą sužvėrėjusių stribų, pvz., BARTULĮ BRONIŲ ir JANSONĄ. Jums bus viskas atleista ir būsit priimtas į laisvės kovotojų gretas. O jei darysite priešingai, kiekviename žingsnyje jūsų lauks nelaimė. Brangus pilieti! Perspėju dar kartą. Nedaryk klaidų!

LLK"

Pagal agento „PRANO" pranešimus vykdome keletą agentūrinių priemonių. Klausimą dėl pastato išsprogdinimo imitacijos generolo leitenanto TKAČENKO nurodymu atidedame. Todėl šaltiniui dabar duotas nurodymas šią užduotį, kurią pavedė banditai, „nutempti", o per tą laiką daugiau domėtis būrio bazavimosi vieta.

Panevėžio MVD 2-o sk. viršininkas
papulkininkis /KORČMA/

MVD sk. viršininko pavaduotojas pagal „BB"
majoras /SYČIOV/

Pastaba:

Dirbant konsultacinėje grupėje KGB veiklai tirti, atsitiktinai į rankas pateko viena 1953 m. byla Nr. 80. (Arch. Nr. 61, 3 fondas).

Tai byla su „liaudies gynėjų" ataskaitiniais dokumentais bei ataskaitomis apie jų tarnybinę operatyvinę veiklą Lietuvos teritorijoje.

Čia daug skaičių, pagyrų šauniems „liaudies gynėjams", bet daug ir nusivylimo, apgailestavimo dėl tų žmonių žemo moralinio lygio, neišprusimo, tamsybės, jų silpnaprotystės ir bukumo. – *R. K.*

...1953 m. vasario 13 d. duomenimis Lietuvos SSR iš viso buvo 6000 liaudies gynėjų, o vasario 15 d. duomenimis – 4466. Iš jų:

„komandyrų" – 842,

politrukų – 149,

eilinių – 3475.

1952 m. ir per š. m. pusantro mėnesio laikotarpį liaudies gynėjai 700 kartų pažeidė discipliną ir įvykdė amoralius nusižengimus, iš jų:

pažeistas sovietinis įstatymas – 88 kartus,
neįvykdyta įsakymų – 138 kartus,
užmigo poste – 85 kartus,
pametė ginklus ir šaudmenis – 30 kartų,
pravaikštos – 173 kartai,
išgertuvės ir chuliganizmas – 186 kartai.

(Pastaba. Ir toliau išvardinti disciplinos pažeidimai, kuriuos įvykdė „liaudies gynėjai". – *R. K.*)

Š. m. sausio 25 d. į Priekulės raj. Veiviržėnų mokyklos jaunimo vakarėlį atvyko girti du Priekulės liaudies gynėjai – GLICAS ir ŠAULYS.

Turėdamas su savimi granatą, GLICAS ginčo metu perjungė ją į kovinę padėtį, ir, bandant jį nuginkluoti, granata sprogo. Užmušti du, sunkiai sužeisti trys ir lengvai vienuolika žmonių.

Š. m. sausio 30 d. šis klausimas buvo svarstomas Klaipėdos partijos komitete. Dėl darbo sužlugdymo liaudies gynėjų dalinyje Priekulės MGB skyriaus viršininkui drg. OLCHOVUI pareikštas griežtas papeikimas su įspėjimu, jo pavaduotojui drg. ŠEVČENKO pareikštas papeikimas, vyr. oper. įgaliotinis drg. GRIGORJEV už sistemingą girtuokliavimą dalinyje pašalintas iš KPSS narių. Drg. OLCHOV pašalintas iš darbo ir pervestas į kitą rajoną, pažeminus pareigose. Drg. ŠEVČENKO uždarytas 15 parų arešto, GRIGORJEV areštuotas 20 parų ir numatytas atleisti iš MGB organų.

Š. m. sausio 15 d. Raseinių raj. „VCHO" liaudies gynėjų inspektorius SEMIONOV, bandydamas sustabdyti keliu važiuojančią mašiną, iš pistoleto „TT" į ją šovė du kartus ir vieną kartą pataikė į mašinoje važiavusį Užvenčių MTS–o naftos bazės vedėją ir jį nušovė.

1952 m. gruodžio 25 d. girtavimo ir moralinio pakrikimo metu Pagėgių MGB patalpose iš pistoleto „TT" nusišovė Pagėgių l. g. LAPINSKAS.

Š. m. rugsėjo 21 d. Vilniaus srities, Daugų raj. l. g. PLIAUGA, saugodamas kolchozą „TARYBŲ LIETUVA", Meškuičių mokyklos patalpose smarkiai nusigėrė ir ėmė šaudyti, dėl to mirtinai sužeidė Kudariškių apylinkės pirmininką KALINAUSKĄ.

1952 m. rugsėjo mėn. Raseinių l. g. STONYS, GAIŠYS, MICEIKA tarnybos metu nusigėrė, ėmė šaudyti, ir GAIŠYS iš šautuvo nušovė l. g. MICEIKĄ.

1952 m. spalio 10 d. Tytuvėnų l. g. VAIČIULIS tarnybos metu, saugodamas kolchozo sandėlį, nakties metu iš jo pagrobė 25 kg grūdų.

Tų pačių metų lapkričio 16 d. VAIČIULIS su to paties būrio l. g. STARKUMI Papušynės kaime smarkiai nusigėrė. Būdamas girtas VAIČIULIS ėmė šaudyti ir iš šautuvo nušovė l. g. STARKŲ ir kolchozniką ŽILINSKĄ.

1952 m. spalio 25 d. Biržų raj. l. g. VIRBICKAS savavališkai išėjo į „TARYBINĖS ŽEMĖS" kolchozą, kur prisigėrė ir sukėlė „debošą" – ėmė siautėti, išdaužė kolchozo kontoros langus, išdaužė rėmus, sulaužė kėdes, pats iškrito iš antro aukšto ir prasiskėlė galvą.

Š. m. vasario 10 d. Šilalės raj. l. g. SKAIVYDAS, saugodamas kolchozą, pardavė jam išduotas vatines kelnes, smarkiai pasigėrė ir iš raketinio pistoleto persišovė ranką.

Dėl nepatenkinamo MGB viršininkų čekistinių karinių priemonių organizavimo ir dėl oper. darbuotojų kaltės, dėl nepatenkinamo liaudies gynėjų paruošimo nuo 1952 metų sausio 1 d. iki vasario 15 d. per 50 nevykusių susidūrimų su banditais buvo išleista 119 banditų: Vilniaus srityje – 11, Kauno srityje – 25, Klaipėdos – 40, Šiaulių – 43. Per tą laikotarpį kovinių susidūrimų metu žuvo 16, sužeista 12 l. g.

Pagal tautybę liaudies gynėjų daliniuose yra: lietuvių – 2971, rusų – 1250, lenkų – 120, kitų tautybių – 125.

1953 m. rugpjūčio 25 d. duomenys.

...Paskutiniu metu užfiksuoti masiniai liaudies gynėjų girtavimai, lydimi „debošų", chuliganiškų išsišokimų, neišėjimų į darbą, atsisakymų vykdyti nurodymus.

Yra užmušimo atvejų, grobimo bei ginklų pametimo, taip pat savižudybės atvejų dėl moralinio pakrikimo.

Š. m. liepos 18 d. Kupiškio MVD skyriaus l. g. MASILIONIS ir PAULAUSKAS, pasiųsti dėl šieno, užvažiavo į Skapiškio MTS, kur rajono kooperatyvo bufete gėrė spiritinius gėrimus, po to, būdami girti, ėmė šaudyti iš šautuvų. MTS–o darbuotojai PAULAUSKĄ nuginklavo, o MASILIONIS, bandant jį nuginkluoti, pasipriešino ir kartu su PAULAUSKU pareikalavo pastarajam grąžinti šautuvą. MTS–o darbuotojai atsisakė šautuvą grąžinti, tada MASILIONIS per langą šovė į MTS–o vyr. buhalterį RAGAUSKĄ VYTAUTĄ, VLKJS narį, ir jį užmušė vietoje.

Liepos 22 d. Raseinių liaudies gynėjų vadas CHANAFEJEV, saugodamas „TARYBINĮ" kolchozą, pasigėrė, po to įsivėlė į muštynes, kada MTS–o darbininkų buvo sumuštas, paėmė automatą ir nušovė MTS–o mechaniką JAŠINAUSKĄ JONĄ.

Liepos 29 d. Raseinių raj. MVD būrio kovotojas BAKŠAITIS, saugodamas kolchozą „STALINO KELIU", paliko postą ir kartu su pil. MALINAUSKU suorganizavo išgertuves, kurių metu BAKŠAITIS iš automato sunkiai sužeidė MALINAUSKĄ.

Liepos 21 d. Vilkijos MVD būrio l. g. AMBRAZEVIČIUS ir SAKALAS, pasiųsti saugoti apylinkės tarybos deputatą, savavališkai paliko postą ir suorganizavo išgertuves. Būdami girti, sumušė atsitiktinai sutiktą kolchozniką.

Liepos 7 d. Sedos MVD būrio kovotojas BULAUSKAS, būdamas girtas, be jokios priežasties sumušė Ščulpetrų (iškreiptas pavadinimas) kaimo gyventoją VAINUTĮ ir bandė dar sumušti Ylakių miestelio gyventoją LINGVENĮ.

Liepos 28 d. Šakių MVD būrio kovotojas LAŽAUNINKAS po dvidienių išgertuvių, būdamas girtas, sumušė Katinėlių kaimo gyventoją ŠNIPĄ.

Liepos 29 d. Zarasų MVD būrio skyriaus viršininkas ČEMAJEV, būdamas vakarėlyje Šiurpiškių kaime, smarkiai nusigėrė, ėmė šaudyti, sukėlė „ debošą".

Liepos 18 d. Ignalinos MVD būrio kovotojas KARLOVIČ tarnybos metu, saugodamas Lietuvos SSR aukščiausiosios tarybos deputatę NOVICKIENĘ, pakviestą kartu su pirmininku į vardines pas kolchozniką ANACHEJEVĄ, prisigėrė ir bandė šaudyti į šokantį jaunimą, bet laiku buvo nuginkluotas.

Liepos 27 d. Molėtų MVD apylinkių įgaliotinis TROFIMOV kartu su l. g. TEREŠKA, lankydamiesi Gruodžių kaime tarnybos reikalais, suorganizavo išgertuves. Būdami girti, užėjo į GIRĖNO sodybą, kur vyko vestuvės, ir pareikalavo samagono. Kada jiems buvo atsakyta, TROFIMOV ėmė šaudyti iš pistoleto. Vestuvininkai nuginklavo TROFIMOVĄ ir TEREŠKĄ, o po to muštynių metu TEREŠKĄ užmušė.

Liepos 9 d. Skaudvilės raj. MVD sk. viršininkas ŠČEPANOV ir l. g. VALUTIS ir MAČIULIS, būdami „TAUJĖNŲ" kolchozo sargyboje, metė jiems pavestą tarnybą ir surengė kolektyvinę „pjanką", prieš tai ieškojo samagono ir atiminėjo jį iš kolchoznikų. Pasigėrę tarpusavyje susimušė ir vieni kitiems ėmė grasinti ginklais.

Liepos 2 d. Pakruojo MVD l. g. GAUBAS ir PUČKUS, būdami girti, nakties metu jėga bandė laužtis į Lygumų kaimo gyventojos PAŠKŪNAITĖS gryčią, o kada ta pakėlė triukšmą, jie išdaužė langus ir išėjo.

Birželio mėn. Jurbarko MVD sk. l. g. VALUCKAS ir JASAITIS,

būdami kolchozo sargyboje, metė tarnybą, smarkiai prisigėrė ir išėjo į kitą kaimą. Pakeliui jie sustabdė sunkvežimį ir trimis šūviais peršovė ratų padangas.

Liepos 18 ir 19 dienomis iš Plungės MVD sk. nenustatyti liaudies gynėjai pavogė 4 granatas ir 5 sprogdiklius.

Liepos mėn. iš 19 į 20 d. nakties metu Skaudvilės MVD sk. l. g. KAZRAGIS ir MYKOLAITIS, pasiųsti saugoti „TAUJĖNŲ" kolchozo, vietoj apsaugos organizavo „pjanką" ir, būdami girti, paliko postą ir ginklus. Tuo pasinaudodami, nežinomi asmenys pagrobė du šautuvus AVT, 50 šovinių, raketinį pistoletą ir 7 raketas.

Birželio mėn. Obelių MVD sk. l. g. ŠEMIN ir NIKONOV, būdami neblaivūs, pavogė prie kultūros namų stovėjusius du dviračius, nuvažiavo į kaimą pas tėvus, kur ir buvo sulaikyti milicijos.

Birželio 27 d. Kavarsko MVD sk. l. g. GRIGILIS iš milicijos kabineto pavogė 2 kg lašinių ir elektrinį žibintuvėlį, priklausančius sulaikytai spekuliantei.

Rugpjūčio 16 d. Kretingos MVD sk. l. g. būrio vado pavaduotojas STONKUS kartu su kitu l. g. miške varė samagoną.

Jurbarko MVD sk. l. g. SILIMONAVIČIUS kartu su savo žmona pardavinėjo samagoną, kurį jie gaudavo iš savo giminaičių, gyvenančių Raseinių raj., Šimkaičių kaime.

Birželio mėn. Pasvalio MVD sk. l. g. KVEDARAS ir BAČINSKAS sugriovė pirtį, priklausiusią pil. JARAŠIŪNUI ANTANUI. Išardytus rąstus pasiėmė sau malkoms.

Liepos 14 d. Varnių MVD sk. politrukas POCELUIKA kartu su kolchozo pirmininku RACEVIČIUMI po geros „pjankos" sugriovė paminklinę koplytėlę, už ką abu patraukti partinėn atsakomybėn.

Liepos 21 d. Pagėgių MVD sk. l. g. ŠUGŽDA, būdamas neblaivus, pasitraukė iš posto ir keliais šūviais iš automato pribaigė save.

Liepos 21 d. Skaudvilės MVD sk. l. g. ŠEVELIS, būdamas girtas, nusišovė iš pistoleto.

Rugpjūčio 1 d. Jurbarko raj. MVD sk. l. g. būrio vadas SAGIMBAJEV, apimtas pavydo, iš pistoleto nušovė savo sugyventinę GROBLIAUSKAITĘ, o trečiu šūviu nusišovė pats.

Pastaba. Tai tik keletas „linksmesnių" nuotykių iš stribų gyvenimo paskutiniaisiais jų egzistavimo metais. O kiek panašių „šposelių" jie buvo prikrėtę dar anksčiau. Jų gal niekas nesuskaičiuos ir neaprašys... – *R. K.*

Pasakoja ALBINAS STRIUKAS

Užrašyta Kėdainiuose
1995 01 25

Gimiau 1924 m. Kušlių kaime, Rokiškio valsčiuje. Šeimoje augome keturi vaikai – du broliai ir dvi seserys. Tėvai turėjo 25 ha žemės ir auklėjo mus katalikiška dvasia.

Mes gyvenome pačiame Šimonių girios pakraštyje. Kada 1944 m. grįžo rusai, prasidėjo mobilizacija, ėmėm slapstytis, iš pradžių vis dar laikėmės netoli namų, kadangi miškas čia pat, pasislėpt yra kur, bet netrukus prasidėjo rusų kariuomenės siautimas. Jei tik užeidavo rusai arba stribai, aš lįsdavau į rūsį ant bulvių ir ten pasislėpdavau.

Maždaug prieš 1945–ius Naujuosius metus atėjo rusų garnizonas, aš įlindau į tą rūsį ir tupiu, bet kadangi ėmė daryt kratą, motina apalpo ir nugriuvo. Viskas palyginus baigėsi gerai, manęs nerado, bet ilgiau taip slapstytis nebebuvo galima, reikėjo kažkur glaustis arba eit į rusų kariuomenę. Daugelis apylinkės vyrų jau turėjo išsikasę gerus bunkerius, įsigijo ginklus ir ruošėsi kovot su atėjūnais. O mes trise – aš, Vincas Mišeika ir Jonas Dabriaga – išėjom į kariuomenę. Nuvežė prie Maskvos, ir ten prasidėjo apmokymai, kurie tęsėsi pusę sausio, vasarį ir kovą. Balandžio pabaigoje jau paruoštus išvežė į frontą. Gegužės mėnesį atvežė į Liepoją. Devynias dienas stovėjome geležinkelio stotyje ir tuo metu sužinojom, kad baigėsi karas. Tada mus prijungė prie lietuviškosios 16–os divizijos.

Čia mane vieną dieną iššaukia į štabą. Jau ir neramu pasidarė. Kas žino, gal ten namuose mano bunkerį rado, gal kas liežuvį pakišo. Kai įėjau į kabinetą, mane pasitiko karininkas rusas kapitono antpečiais. Pasisodino ir ėmė klausinėt – kur gimęs, kiek žemės turi tėvai, o aš, lyg ir nenorėdamas išsiduot, kad tėvai turi daug žemės, pasakiau, kad 12 hektarų. Dar kai ko paklausinėjo ir paleido. Po kelių dienų gavau nurodymą viską grąžint į „kaptiorką", o kai grąžinau, nuvežė į Vilnių, į MVD mokyklą, kuri buvo netoli Lukiškių aikštės. Atvažiavo sesuo aplankyt, papasakojo, kas namuose dedasi, kad visi laukia amerikonų. Pagalvojau – jie laukia ten, o aš galiu palaukti čia.

Prasidėjo mano mokslai. Dėstė įvairias disciplinas, tarp jų – lietuvių kalbą, rusų kalbą, operatyvinio darbo pagrindus, vyko šaudymo pratybos ir t. t.

Mokėmės gerą pusmetį, o kitų metų sausio mėnesį visus išskirstė po Lietuvą į atskirus rajonus. Mane paskyrė į Kėdainių rajoną, į Surviliškio MVD skyrių, gavau jaunesniojo leitenanto laipsnį ir operatyvinio įgaliotinio pareigas.

Galiu pasakyti, kad tuo metu ir tarp tų vadinamų „liaudies gynėjų" buvo įvairių žmonių. Žinau, kad kai kurie iš jų netgi palaikė kokį nors ryšį su partizanais ir jiems kažkiek padėjo, buvo tarp jų ir „chuliganavotų", ir kada su jais vaikščiojau, reikėdavo labai žiūrėti, kad jie tik neiškrėstų kokios šunybės.

Pas vieną ūkininką padarėm kratą. Išeina šeimininkas ir skundžiasi man, kad dingo 100 rublių. Tada aš visus tuos savo stribus atgal, daviau komandą pakartot kratą, ir kad pinigai „atsirastų". Taip ir padarėm. Sugrįžom atgal, viską pakartojom iš naujo, ir dingę pinigai „atsirado". Mūsų skyriuje pusė buvo padorių, kita pusė – plėšikų. Mano tarnybos metu Surviliškio stribyne nebuvo taip jau labai baisių žmonių. Dar va dabar tebegyvena toks Girdeika Aleksiukas, nežinau, ar kas galėtų ant jo ką nors labai blogo pasakyti. Kad skrebas, tai skrebas buvo, tą mes visi žinom, bet nei jis vogė, nei žmonių terorizavo. Ko nepasakytum apie tokį stribą Bogušą, kuris, žinoma, ir gavo tą, ko nusipelnė.

Teko dalyvauti žmonių trėmime į Sibirą, o daugiausia užsiiminėjom partizanų persekiojimu. Vaikščiodavom naktimis po kaimus ir lodydavom šunis. Tai va tokia mūsų taktika ir buvo. Jeigu sugebi gerai išlodyt šunis, tada nieko nesusitiksi, su partizanais susidūrimo tikimybė mažiausia, o jei šunų nelodysi, be abejo, arba tu, arba partizanai ant tavęs užšoks, o tada jau susišaudymas neišvengiamas, mirti niekas nenori.

Vieną kartą visgi teko susikibt su partizanais. Tada Šlapaberžėje buvo atlaidai, apie 1947 metus, o Naujųjų Bakainių kaime pakermošėj Karbočiaus būrio aštuoni partizanai vienoj sodyboj gerai prisigėrė. Tuo pasinaudodama, iš to pokylio ištrūko viena moteris, kiek pamenu, tai buvo Urbonienė, kuri pranešė mums, kad tame kaime prisigėrę partizanai linksminasi. Viršininkas mane su dešimt stribų pasiuntė padaryti ten tvar-

ką. Pasirodo, partizanai buvo palikę lauke sargybą, bet tie sargybiniai suėjo į atskirą kambarį ir puotauja. Kai atėjom į sodybą, prie lango priėjo vienas iš mūsiškių ir viduje pamatė sėdinčius už stalo ginkluotus vyrus. Jis pašaukė mane. Aš priėjau arčiau, žiūriu – Karbočius sėdi. Ką daryti? Susišaudymas neišvengiamas. Tada aš pasirinkau porą geresnių vyrų ir daviau nurodymą įeit į vidų ir įsitikint, kas ten tokie sėdi, liepiau nešaudyt viduje. Tie įėjo gryčion, bet kai juos pamatė sėdintys už stalo partizanai, šoko iš užstalės, apvertė ir tuos mūsų du stribus ir visi išbėgo be jokio šūvio.

Kai grįžom atgal, man pasiteisint buvo jau labai sunku, kodėl mes tų „banditų" nesunaikinom. Aš ėmiau aiškint, kad mano signalinis pistoletas užsikirto, negalėjau duot signalo pradėt kautynes. Viršininkas kapitonas Kirilenko ėmė priekaištaut, kodėl per langus į vidų granatų nemėtėm, kodėl į bėgančius ugnies neatidengėm. Mane dar labiau pradėjo įtarinėt nelojalumu organams.

Aš žinojau, kad mes, lietuviai, dažnai buvome tikrinami, apie mus ir mūsų šeimas buvo renkami operatyviniai duomenys, o mano sesuo tuo metu jau buvo suimta ir pasodinta kaip partizanų ryšininkė.

Apie 1947 metus prie Šventybrasčio vaikščiojom po kaimus. Prie vienos sodybos radę šieno kupetą, susėdom ant jos pailsėti. Jau buvo tamsoka, žiūriu – ateina keli ginkluoti vyrai. Supratau, kad reikia kaip nors suktis iš padėties. Surikau: „Kas eina?" Tie suprato, kad čia nebesavi, tik pasipylė į šonus, kelis kartus iššovė ir dingo.

Sunku buvo ir mums. Aš tėviškėje palaikiau ryšį su partizanais, o čia, nors ir neakivaizdžiai, kiek galėjau, kiek leido aplinkybės, visada stengiausi savo grupės neįvelt į kautynes su partizanais, tuo pačiu gelbėdamas ir partizanų gyvybes. Bet reikėjo neužmiršt, kad didžioji dalis stribų buvo užverbuoti, ir negalėjai atėjęs pas žinomą partizanų rėmėją ar ryšininką elgtis švelniai, gražiai. Kartais gal ir griežčiau reikėjo surikt, pareikalaut, kad tik neatkreiptum anųjų dėmesio. Aš, kaip operatyvinis darbutojas, labai gerai žinojau ir supratau, kad apie mane informacija yra renkama, todėl reikia būti labai atsargiam – nepašnekėt su kuo nereikia ir ko nereikia, neprasitart, nesukelt bereikalingų kalbų.

Žinoma, turėjau ir aš keletą savo agentų, kurie man suteikdavo šiokią tokią informaciją apie partizanus: kur jie prisilaiko, pas ką dažnai lankosi ir t. t. Turiu pasakyti, kad ir tie mano informatoriai nepersistengdavo, labai nenoriai jie man tą informaciją teikdavo ir labai negausią.

Vienas labai aktyvus MGB agentas nešdavo informaciją man ir mano viršininkui, aš jį pasistengiau iššifruot. Paprastai susitikimus su savo informatoriais paskirdavau kur nors nuošalesnėj vietoj, o su šituo vieną kartą paskyriau susitikimą prie Surviliškio tokioj vietoj, kur daugiau žmonių, o pačiam miestely ir partizanai turėjo savų informatorių, kurie mus stebėdavo ir apie tai juos informuodavo. Taip buvo ir šį sykį. Kam reikia, tas ir pamatė, kad pas mus į susitikimą atėjo šitas pilietis. Tai buvo Vaitkevičius iš Naujųjų Bakainių kaimo. Žinoma, apie tai buvo pranešta partizanams, kurie jį labai greit sutvarkė.

Rusai labai stengėsi verbuoti kaimuose lietuvius, tas jiems sekėsi gana sunkiai. Retas kuris tapdavo jų informatoriumi.

Pamenu, vieną tokį ūkininką areštavo, kad neišvežė pyliavų, ir bandė jį verbuot, bet nieko neišėjo, tada pasodino.

Taip pat prisimenu vieną surviliškietę – Širmulytę, kuri mokėsi Kėdainių gimnazijoje. Ją visgi buvo užverbavę. Ji susitikinėjo su rusų MGB majoru. Vieną kartą aš jį dar lydėjau į tokį susitikimą, nes vienas, kaip supratau, jis bijojo eit, tada tą informatorę aš ir mačiau. Susitikimas įvyko netoli Surviliškio, buvo kalbama apie kažkokią antitarybinę organizaciją, kuri veikė Kėdainių vidurinėj mokykloj.

Su savo agentais susitikdavome įvairiose vietose, kas tik kur sugalvodavo. Būdavo, atvažiuoji į kaimą, pereini per visas gryčias, o kartu užeini ir pas agentą. Šitaip niekas neįtars ir nesužinos, iš ko tu gavai informaciją. Dėl kokios nors antitarybinės agitacijos mes bylų nesudarinėjom ir į tai nekreipėm dėmesio. Tuo užsiiminėjo atskiras skyrius, esantis Kėdainių MGB. Mes užsiiminėjom daugiausia tik partizanų persekiojimu. Girdėjau ir apie tas vadinamas smogikų grupes, kurios būdavo sudaromos iš paimtų gyvų partizanų, bet su jomis man jokių ryšių neteko turėti. Girdėdavau giriantis viršininkus, kad tai į vieną, tai į kitą partizanų grupę jie įterpė savo vidinius agentus.

Rusų rankose buvo svarbiausia agentūra, svarbiausi infor-

matoriai, mumis – stribais – jie nelabai pasitikėjo, jų tikslas buvo parodyti visuomenei, kad va patys lietuviai kovoja su „banditų" gaujomis, o rusai jiems tik labai nedaug padeda. Lietuvių į atsakingesnius postus rusai neskirdavo.

Per tuos tarnybos metus man nė karto nepasitaikė, kad va eini per kaimą, lankaisi sodžiuose ir kas nors ima nei iš šio, nei iš to ir pradeda pasakoti apie partizanus, kur jie slapstosi, pas ką lankosi ir pan. Kad ir tamsūs, be išsilavinimo kaimo žmonės partizanus labai slėpė ir kiek galėdami stengėsi jų neišduot. Labai mažai buvo tokių, kurie mums pritarė.

Pažinojau vieną tokią moteriškaitę – Janiną Petrilaitytę, kuri palaikė ryšį su Bronium Karbočium–*Bitc*. Sužinoję rusai, kad ji artimai bendrauja su juo, bandė ją verbuot, bet nepasisekė jiems. Surviliškų prie stribų būstinės buvo toks pastatas su šiferiu dengta pastoge. Rusai, supykę ant jos, vieną sekmadienį ją paėmė ir uždarė toj pastogėj, o šalčio jau keli laipsniai buvo. Aš jai atnešiau malkų, ji pasikūrė pečių, kad nebūtų taip šalta, pasielgiau kaip priklauso doram žmogui. Po kurio laiko ją vėl pagavo Kėdainių MGB, ir tardymo metu ji prasitarė, kad Striukas esąs jų žmogus, o aniems to ir tereikėjo, taip jie ir užrašė jos apklausos protokole.

Žinoma, man čia vietoje viršininkas apie tai nė žodžiu neprasitarė, tik pasakė:

– Važiuok į Kėdainius, ten tokias bylas reikia susiūt.

Nuvažiuoju į Kėdainius, paduoda man padrikus popierius, aš imu juos dėliot į vietą paskaitinėdamas, žiūriu – ir tos Petrilaitytės paaiškinimai, kad aš esu jų žmogus.

Kiek žinau, vėliau ta Janina išėjo į mišką pas partizanus į Karbočiaus būrį, ją paėmė gyvą su jau oficialiu jos vyru partizanu Vladu Mataičiu žiemos metu.

Su Surviliškio partizanais aš ryšio nepalaikiau, nors jaučiau, kad jie per Janinos Petrilaitytės seserį su manimi bandė susisiekti, su ta mergaite mes truputį net padraugavom, bet vėliau ji nuo manęs nutolo, užsibaigė ir mūsų draugystė.

Kada baigiau mokslus Vilniuje ir pradėjau dirbt Surviliškyje, pirmą kartą leido parvažiuot į namus. Namuose vieną vakarą atėjo trys partizanai, tarp jų ir mano jaunystės draugas Lapienis. Įsišnekėjom, papasakojau jiems apie save, kur dirbu, nutarėm palaikyt ryšį.

Į mišką buvo išėję mano kaimynai Lapienis iš Galvydžių kaimo, Aleksas Matelis–*Audenis* iš Vikonių kaimo, Repšys, kurio vienkiemis buvo miške, ir dar keletas kitų. Ryšį aš palaikiau tik su Lapieniu, reikėjo juk laikytis ir tam tikros konspiracijos, su visais bendraudamas galėjai greit įkliūti. Į tėviškę parvažiuodavau per metus porą kartų, nes dažniau niekas neišleisdavo. Ir šiaip mus labai kontroliuodavo – kur einam, su kuo kalbamės. Surviliškyje su vienu ūkininkėliu išgėrėm, paskui jis mane dar pas save pasikvietė. Kai užgėrėm gerai, aš ir likau pas jį nakvoti. Nuo miestelio apie pora kilometrų, palyginus tai visai netoli, bet velnių tai jau gavau nuo savo viršininkų kitą dieną. Reikėjo rašyt pasiaiškinimą, kodėl aš pas tą ūkininką nakvojau, ar jis manęs neverbavo, gal aš jau su partizanais bandau susitikti, į visus panašius klausimus turėjau atsakyti raštu.

Aš gerai sugyvenau su milicijos viršininku, iš kurio buvau gavęs keletą pasų blankų su visais antspaudais. Juos parvežiau į tėviškę ir atidaviau partizanams. Ne kartą į tėviškę partizanams vežiau šovinių, ypač jiems reikalingi buvo automato šoviniai. Pas mus skyriuje nebuvo galima taip jau tais šoviniais švaistytis, bet per keletą kartų surinkdavom jų ir didesnį kiekį. Visada buvo daroma apskaita, kažkiek ir nurašydavo.

Kai dirbau Surviliškyje, jaučiau ten porą iš mūsų skyriaus, kurie su partizanais palaikė ryšį, toks Aleksas Gedeika iš Berželės kaimo (šiuo metu dar tebegyvena tam pačiam Berželės kaime), taip pat Viktoras Gedeika iš Kalnaberžės kaimo, Kasputis, šiuo metu gyvena Kėdainiuose. Taigi kažkoks procentas lietuvių ir stribynėje nebuvo gryni tarybiniai žmonės. Buvo ir neblogų vyrų pas mus, su kuriais galima buvo ir nuoširdžiai pasišnekėti, kurie labai gerai suprato ir pačius partizanus, tai Antanas Novikas, Boleslovas Bajarūnas ir dar keletas.

Gal ir nekorektiška būtų man kritikuot arba už ką nors smerkt partizanus, bet kartais jie irgi pasielgdavo požiauriai. Žinoma, aš gal ir būčiau nutylėjęs, bet jei jūs prašote manęs apie tai pareikšt savo nuomonę, šį tą galėčiau pasakyt. Va kad ir apie tą puskvaišę moterį Lepšynėj, kuriai partizanai užrišo duris ir uždegė, kitoj vietoj tėvus su visais vaikais sušaudė. Žinoma, taip nereikėjo elgtis, bet kai žmogus pagyvena miške keletą metų – gal jau ir smerkt dėl tokių veiksmų per daug nebegalima. Jeigu

pragyventum zuikio gyvenimą tiek metų, manau, kad padarytum panašių kvailysčių.

O dėl stribų (turiu minty tuos, su kuriais dirbau Surviliškyje) – pasitaikydavo ir negražių dalykų, ne kartą man asmeniškai skundėsi žmonės, kad mano stribai kaiman nuėję su šautuvais grasino ir reikalavo „samagono" ir lašinių. Tas stribams buvo būdinga ne tik Surviliškyje, o kad būtų ką nors primušę arba nukankinę, prie manęs to nepasitaikė. Nemanykit, kad iš jų nebuvo reikalaujama tvarkos ir paklusnumo. Na, pas mus stribais dirbo du broliai Rozenbergai, kurie labiau pasižymėjo žiaurumu, bet juos iš dalies gal šiek tiek reiktų pateisinti, kadangi jų tėvą partizanai buvo sušaudę, todėl jie visur ėjo pilni kerštо ir didelės neapykantos partizanams ir jų rėmėjams.

Paprastai už partizano nušovimą valdžia skirdavo kažkiek pinigų. Eilinis stribas gaudavo per mėnesį apie 300 červoncų. Pamenu, kai Žvykas nušovė partizaną Mataitį, gavo kelis červoncus premijos.

Visi veiksmai prieš partizanus pas mus buvo derinami su rusų MGB garnizonais. Kadangi rusai vietovių tai nežino, po apylinkes juos vedžiodavo stribai ir rodydavo jiems kelius, kaimuose – sodybas, kuriose galėjo slėptis partizanai.

Tiek tegaliu pasakyti: pokaris buvo didelė mūsų tautos tragedija. Nežinau, ar liko bent vienas lietuvis, vienaip ar kitaip nepaliestas to žiauraus uragano, kuris tiek daug mūsų tautiečių gyvybių nusinešė su savimi į aną pasaulį. Nemanykit, kad tas mano darbas man buvo labai malonus, kada daugelis mano jaunystės draugų, mano artimų žmonių slapstėsi miškuose ir bunkeriuose, o aš kartu su okupantais ėjau, gaudžiau savuosius, kad išvežtų juos į Sibirą arba uždarytų į kalėjimą. Iš prigimties aš jaučiau savyje patriotiškumą savo tautai, savo žmonėms, tėvai mane auklėjo katalikiška dvasia ir buvo giliai tikintys. Nors aš ir buvau likimo permestas per bortą į kitą pusę, gal vien dėl to manyje labai greit susiformavo toks būdas, kad ir kitoj barikados pusėj stengiausi tarnaut Lietuvai ir išlikt doru lietuviu. Tuo labiau kad aš buvau paprastas kaimo bernas, šeimoje vyriausias vaikas, niekada negalvojau, kad man teks tokia dalia. Taip traukė žemė, tėvų ūkis buvo nemažas, sakau, atitarnausiu armijoje, grįšiu ir dirbsiu sau ramiai žemelę, o va kaip išėjo.

Mano tėvas, motina, sesuo ir brolis taip pat buvo išvežti į Sibirą, į Irkutsko sritį. O vyresnioji sesuo Zosė pateko į Pečioros lagerius. Šiuo metu gyvena viena tėviškėje.

Iš Kėdainių buvom gavę informaciją, kad Vaclovas Malakauskas iš Kūjėnų kaimo bendrauja su partizanais, kartu su jais vaikšto; Lepšynės kaime partizanai sudegino vienos moters namus, kur neva dalyvavęs ir tas pats Malakauskas. Tada atvažiavo vienas darbuotojas iš Kėdainių MGB ir jį areštavo. Tardymo metu jis kažką prisipažino, vedėsi į namus, sakė, kad turįs žemėse užkastą šautuvą, bet to šautuvo, kiek žinau, nerado, po to jį vėl parsivedė į Surviliškį. Lauke stovėjo tualetas, jis pasiprašė į jį, įėjęs uždarė duris ir išlindo į kitą pusę per apačią. Kai išlindęs pasileido bėgti per lauką, sargybinis pastebėjo ir pakėlė triukšmą. Vyr. oper. įgaliotinis rusas, išgirdęs triukšmą, šoko į lauką ir ėmė vytis tą bėglį. Aš buvau ką tik grįžęs po pietų. Kai pamačiau, kad tas rusas išbėgo, supratau, kad blogai bus, tas rusas tikrai jį nušaus. Tada ir aš pasileidau bėgti iš paskos ir bandžiau tą rusą pasivyt, bet jie jau buvo tolokai nubėgę, apie tris kilometrus, ir vijosi jau nebe tas vienas rusas, o visas pulkas stribų. Aš irgi jau buvau nebetoli to vienkiemio, iššoviau aukštyn, bet Malakauskas pasidavė į kitą pusę ir kaip tik užbėgo ant to ruso, išgirdau tik automato seriją, ir viskas nutilo. Aš net negaliu tvirtint, kad būtent tas rusas jį nušovė, kadangi vijosi visas pulkas ir visi šaudė, kieno kulka pakirto tą žmogų, kas dabar pasakys, bet kadangi ir aš dalyvavau tose gaudynėse, dabar kaltė dėl to žmogaus nušovimo tenka ir man. Ir tardymo metu, kai mane areštavo, tą kaltę bandė ant manęs suverst ir čekistai, jie norėjo kuo daugiau mane sumaišyt su tais purvais, kuriuose patys buvo išsivolioję, bet jiems tai padaryt nepasisekė, tik kažkaip pasisekė įtikint to žuvusio jaunuolio seserį, kad jos brolį aš nušoviau. Dar ir šiandien ji karia ant manęs visus šunis, kad aš jos brolio žudikas; atėmė iš manęs politkalinio pažymėjimą ir bando kažką įrodyt. Aš nesuprantu, jeigu visai nekaltai ant manęs kraunamas tas mėšlas, tai kodėl tylima ir neįvardinami konkrečiai vardais ir pavardėmis tie stribai, kurie tyčia su pasimėgavimu kankino ir žudė nekaltus žmones, kurių dėka ne vienas panašus jaunuolis buvo pakištas po

velėna. Gal todėl, kad aš tyliu ir nebėgu į teismus ieškot teisybės ir nesistengiu apgint nei savo garbės, nei orumo. Aš žinau, kiek aš esu kaltas, ir dėl to mano sąžinė rami. Kas mane gerai pažįsta, į žmogų aš niekada nešoviau ir nešausiu.

Teko man dalyvaut žmonių trėmime. Kadangi dirbau tokį darbą, nuo to neišsisuksi. Aš visada stengiausi, kad žmogus galėtų daugiau pasiimt maisto, drabužių, niekada nenustatinėjau laiko, o kiek buvo atvejų, kai žmonės skundėsi, kad pasiimt maisto neleido, drabužių, davė valandą laiko – ir viskas. O tokiu atveju žmogus juk blaškosi, čia vieną griebia, čia kitą, nežino už ko stvert. Bet kai jam patari iš šalies, jis visai kitaip reaguoja.

Ant gatvės partizanus guldydavo todėl, kad galėtų iššifruot jiems prijaučiančius. Kiek žinau, Surviliškyje ant grindinio jų niekas nepaveiksluodavo, nebent aš nepastebėjau. Paveiksluodavo Kėdainiuose.

Vieną kartą ir man nepasisekė. Tai buvo jau 1949 metų lapkričio mėnesį. Į čekistų nagus pateko Šimonių krašto partizanas Stasys Gimbutis–*Tarzanas* ir tardymo metu prasitarė apie mane. Skaudžiausia buvo tai, kad per akistatą jis atvirai išdėjo, jog mano motina jiems duoną kepdavo, sesuo buvo jų ryšininkė. Dėl savęs aš mažiausiai pergyvenau, nes žinojau, kad anksčiau ar vėliau vis tiek įkliūsiu. Tuo metu mano tėvai jau buvo išvežti į Sibirą. O jis, ką žinojo apie mano ryšius su partizanais, viską išklojo: kad aš šovinių jiems pristatydavau, kad praneš davau, kada bus vežama į Sibirą, papasakojo dar apie vieną mano susitikimą su partizanais, kai mūsų kaime į šokius buvo atėję jie ir mes kalbėjomės, tą paliudijo ir iškviesta tardymui to namo šeimininkė, pas kurią vyko vakaruškos.

Prieš suėmimą dar gerokai anksčiau aš pajutau, kad manimi jau nebe taip pasitiki. Vieną dieną iškvietė į Vilnių saugumo ministerijon. Tuo metu, t. y. 1949 m., Žeimių gimnazijos direktoriumi dirbo MGB užverbuotas žmogus. Nuvažiavęs į Vilnių, aš pastebėjau jį geležinkelio stotyje. Prisistatė jis prie manęs, pasisveikino, tada aš supratau, kad čia ne be tikslo jis iškviestas, nes žinojau, kad jis mūsų informatorius. Nuėjau iš ryto į saugumo ministeriją, prisistačiau, pasakė, kad jie dabar neturi laiko, paprašė ateit po pietų. Nuėjau į valgyklą papietaut, pa-

stebėjau, kad aš jau sekamas. Pavalgiau, grįžau į budinčio kabinetą, tik pravėriau duris – ir mane dviese griebė, užlaužė rankas ir nusivedė į kabinetą. Pradžioje kalba buvo labai korektiška ir dalykiška. Pasiūlė viską išklot atvirai, ką tik žinau apie partizanus, tokiu atveju žadėjo paleist ir leist dirbt toliau savo darbą. Aš kategoriškai tų pasiūlymų atsisakiau, paaiškinau, kad žmonių pardavinėjimu neužsiimsiu. Tada jau, nieko nelaukę, išgrūdo į Kauną, kadangi Kaune sėdėjo paimti *Tarzanas* ir kiti keli Šimonių partizanai.

Uždarė kameroje su vienu buvusiu partizanu, vardu Albinas (nuo Troškūnų). Jį Kaune draugas pasikvietė pas save į namus ir užgirdė degtine su migdomaisiais, matyt, tas draugas buvo užverbuotas. Vėliau aš jį dar buvau susitikęs Vorkutoj, 40–oje šachtoje.

Gerokai pakankino tardymo metu. Reikia tik įsivaizduoti, juk aš buvau jų žmogus, jie manimi patikėjo, aš persekiojau partizanus, o iš tiesų pasirodė, kad aš slaptai dirbau prieš juos. Kiekvieną dieną grasino sušaudymu, gerokai paplūkė, tardė naktimis. Kai baigė tardymą, 1950 m. gegužės mėnesį išvežė atgal į Vilnių. Gavau 10 metų lagerio ir 5 metus be teisių. Teisė pagal BK 58 str. I b. – tai buvo kariškas straipsnis.

Sėdint Kaune, po kameras sklandė gandai, kad Gimbutis pardavinėja žmones, bet kaip ten iš tiesų buvo, aš nežinau, nes jį visgi nuteisė mirties bausme.

Kada po teismo iš Lukiškių vežė į Vorkutą, trejus metus su artimaisiais neleido susirašinėt, galvojo, kad aš ir iš lagerio ką nors galiu perduot partizanams. Tik po trijų metų, kai mus išvedė už zonos ir ten statėm šiltnamį, sutikau pažįstamą iš savo krašto, laisvą žmogų – Trumpauską, jo žmona tada važiavo į Lietuvą ir tokiu būdu parvežė mano laišką. Tuomet aš gavau iš Lietuvos atsakymą. Ir nuo tada pradėjo leist susirašinėt. O kaip sunku buvo tuos trejus metus, jokio siuntinio, kiti tai gauna, o tu – nieko. Duonos kepaliukas tik juokas buvo sukirst, bet kad jo nėr. Pamenu, vienas nemenkas vyriokas eidavo virtuvės pečiaus kūrent, tai jam paduoda tokį kibiriuką aštuonių litrų košės, gal dar kokį „noperską" aliejaus užpila, tai jis tą kibiriuką iškart sušlamščia ir dar apsilaižo.

Pasakoja POVILAS KAŽUKAUSKAS

Užrašyta 1991 02 11

Mūsų apylinkėse 1944 m. pirmasis partizanų būrio organizatorius buvo Bronius Karbočius–*Bitė*. Į būrį rinkosi vyrai iš Bakainių ir kitų kaimų: Antanas Morkūnas–*Plechavičius*, Ipolitas Morkūnas, Vacys Jonaitis, Stasys Štaras, Vincas Štaras, Vincas Sereika–*Jokeris*, Kazys Kažukauskas ir kt. Pas mus būryje buvo 40–50 vyrų, nevienodai: vienu metu mažiau, kitu – daugiau. Būrys buvo apsistojęs Socių miške. Aš gyvenau prie Zacišės miško. Čia susirinkdavo ir iš kitų apylinkių partizanai, iki 100 ir daugiau, iš Krakių ateidavo.

Pradžioje ir aš buvau išėjęs į būrį, būryje išbuvau apie dvejus metus. Vėliau man vadas *Bitė* įsakė eit dirbt į mišką ir būti jo ryšininku, ką aš ir padariau.

Kartą pas mane atėjo *Bitė* ir paprašė išrinkt miške vietą, kur būtų galima įrengti štabą. Aš jam pažadėjau. Tokią vietą suradau Zacišės miške. Atėjo čia *Bitė*, Stasys Lukšys–*Kiškis* iš anapus Nevėžio, nuo Šventybrasčio, vieta jiems patiko. Aptarėme, kaip statysim „namą". Paskui kirtom medžius, dėjom medį prie medžio, aplink apsodinom eglutėmis. Iš dviejų pusių ėjo miško keliai, kuriais būtų galima atvežti ir perduoti maistą. Pastatę „namą", apdėjom samanomis, sumūrijom pečių, išvedėm kaminą virš medžių, kad dūmus trauktų aukštyn, kad nesėstų ant žemės miške.

Pasnigus prie keliuko jau neprieisi, liks pėdos. Kai atvažiuoju, tai ant medžių šakų jie deda kartis ir kartimis eina link keliuko pasiimti maisto, o grįždami kartis vėl su savimi nusineša.

Šlapaberžės kolūko pirmininkas Bložė jiems pristatydavo batų, „Pakeltos velėnos" kolūkio pirmininkas visada, kada tik reikdavo, papjaudavo kiaulę, o aš jau mėsą nuveždavau. Vežant stribai kratydavo vežimus. Tai padarydavau vežėčias arba roges dvigubu dugnu. Ant vieno sudedu tą mėsą, kitu uždengiu, pelų maišą įsimetu ir važiuoju.

Kalnaberžės kolūkio pirmininkas duodavo miltų.

Mūsų apylinkėse partizanai daugiau rengė viršum žemės

slėptuves, nors turėjo vieną kitą bunkerį ir po žemėmis. Savo partizanų nuotraukų aš nesu matęs, žinau, kad jie vengė fotografuotis.

Per vieną žmogų iš Panevėžio gavau rašomąją mašinėlę. Atvežė naują, kubile miltuose paslėptą. Aš ją nugabenau *Bitei*. Tuo metu stovykloje buvo *Dėdė* (manau, kad tai buvo *Žalgiris*–Jonas Kimštas, nes jis, eidamas per Lietuvą, įvairiuose kraštuose vadinosi skirtingomis slapyvardėmis, pvz., apie Raguvą jis taip pat vadinosi *Dėde*, *Dėde* jis vadinosi ir pas Žaliosios girios partizanus ties Panevėžiu), *Bitė* ir *Kiškis*, trise. *Dėdė* pas mus lankėsi apie 1950 metus. Tą žiemą aš juos visus tris ir išlaikiau. *Bitės* žmoną aš nuvežiau į Dotnuvą pas savo švogerį Antaną Župerką. *Dėdę* (apie 40 metų vyrą) iš Panevėžio atlydėjo partizanai. Pirmiausia tuo keliu praėjo žvalgai, patikrino, ar nėra kokių nors kliūčių. Žinau, kad jį labai saugojo ir žiūrėjo. Kada jie atėjo, buvo jau žiema. Įvedė į tą mūsų pastatytą „namą". Čia jis rašė įvairius atsišaukimus. Supratau, kad jie laukė ir tikėjosi ateisiant amerikonus. Pavasariop jis tuos dokumentus atnešė pas mane. Viskas buvo supakuota. Liepė kur nors paslėpti, kad tik nežūtų. O pas mane skrebai lankosi, kratas daro. Tada aš paėmiau storesnę kaladę, perskėliau pusiau, abiejose pusėse iškapojau lovelius ir tuos dokumentus ten sudėjau, suvožiau, sukaliau vinimis ir numečiau ant šiukšlyno. Skrebai ateina, vaikšto aplink ir net nenujaučia, kad ten tokie slapti popieriai paslėpti guli. Po kurio laiko atėjo *Bitė* ir klausia, kur tie dokumentai. Aš sakau – einam, va, šiukšlyne guli, pasiimkite. *Bitė* net žado neteko, sako: „Tai ką, išmetei į šiukšlyną?" Padaviau aš jam kirvį, sakau – skelk tą medį. Perskėlė, nusišypsojo: „Net mes nesugalvotume taip paslėpti". Tuos dokumentus partizanai suvyniojo į sviestinį popierių, sudėjo į bidoną, ištepė tepalu, kad nesurūdytų, ir nutarė jį pakasti kur nors arčiau kelio, kad būtų galima rasti. Tą bidoną jie išsinešė ir paslėpė, man nerodė tos vietos.

Dėdė pas mus išbuvo visą tą žiemą. Per žiemą iš ten jie niekur neišeidavo, aš jiems viską pristatydavau į vietą.

Mane pradėjo skrebai persekioti. Netoli savo namų radau skrebų „pamestą" siųstuvą. O skrebai, pasirodo, sėdėjo daržinėje ir sekė, kas tą siųstuvą paims. Jeigu aš jį būčiau parsinešęs į namus, jie tada būtų mane sutvarkę. Aš naktį nuėjau prie to siųstuvo, paėmiau jį ir paslėpiau krūme. Ryte skrebai, neradę siųstuvo, ėmė krėsti visus ir ieškoti jo. Po kelių dienų, kai skrebai apsiramino, aš jį nunešiau partizanams į stovyklą. *Bitė* apžiūrėjo ir pasakė, kad šitas „rusiškas chlamas" – tik į šiukšlyną išmesti.

Jau vasaros metu iš tos stovyklos miške *Bitė* išsikėlė, išsivedė ir *Dėdę*, tą „namą" panaikinome.

Partizanai gyventojui Vytautui Batūrai (gyvena Kėdainiuose) iš Naujųjų Lažų kaimo davė 500 rublių ir pasakė: kada reiks, atsiimsim. Taip ir buvo. Batūra nunešė partizanams valgyti, ir jie paprašė tų 500 rublių. Batūra, grįždamas namo, vis laužė šakas, kad, reikalui esant, rastų kelią atgal. Tik išėjo iš stovyklos, ir netrukus prisistatė rusų kariuomenė, apsupo visą mišką. Miške tuo metu buvo Liudas Augiukas ir kiti, iš kitur atėję, iš viso apie aštuonis partizanus. Pastebėjus, kad juos supa rusai, *Bitė* nusirengė drabužius, jais aptaisė eglutę ir pabėgo, o rusai duoda iš kulkosvaidžių į tą „eglutę" ir šaukia: „*Bite*, pasiduok!" Iš apsupimo išlėkė tik *Bitė* ir *Kiškis*, 4 žuvo. *Kiškis* atėjo pas mane ir pasakė, kad juos Batūra išdavė. Ir iš tikrųjų. Po viso to enkavedistai ir Batūra, pasiėmęs vilkšunį, ieškojo *Bitės* ir *Kiškio*. *Bitė* žuvo kažkur prie Panevėžio. Jie kartu su *Kiškiu* ten išsikėlė. Liko dviese, daugiau čia partizanų nebuvo. Kiek teko girdėti, *Bitei* per susišaudymą nutraukė kojas. *Bitė* buvo labai doras žmogus, būryje palaikė griežtą tvarką. Ypač sėkmingai jis kovojo su skundikais, kurie įskųsdavo žmones, kad juos išvežtų į Sibirą.

Iš Krakių su savo vyrais buvo atėjęs *Lapė*. *Bitė* su *Lape*, žinau, sueidavo ir dažniau.

Partizanams aš ryšininkavau maždaug penkerius metus.

Bakainiuose buvo vakaruška. Į vakarušką atėjo partizanai ir atėjo stribai, apie dvylika. Stribus atsivedė jų vadas Grinys, bet

jis dirbo partizanams. Jam partizanai mokėjo algą 300 rublių mėnesiui.

Partizanai vienam gale šoka, o jis su stribais – kitam gale. Sako vienam: nueik, pažiūrėk, kas kitam gale yra. Stribas nueina pasižiūrėti, o partizanai jam mauzeriu sprandan, ir tas guli ištiestas. Tada siunčia Grinys kitą. Nueina kitas, tam irgi sprandan. Gal pusę jų taip išguldė, bet kai pajuto jau kiti, kad čia kažkas nebe taip, šoko per langus ir išsilakstė. Partizanai irgi išėjo ir pasislėpė miške. Grinys vėliau buvo iššifruotas ir gavo 25 metus lagerio. Geras žmogus buvo, savas. Iš lagerio grįžęs gyveno Josvainiuose. Mirė apie 1989 m.

Partizanas Antanas Morkūnas ėjo iš miško į Lažų kaimą. Važiavo žmogus, ir jis jo paprašė pavėžėti. Žmogus sako: „Sėsk, pavešiu". Nuvažiavo iki Sereikos, užėjo pasišildyti, o tas žmogus nuvažiavo į Surviliškį ir pranešė stribams. Stribai atlėkė, jis išbėgo iš gryčios, pasislėpė už šulinio rentinio, o stribai į jį ėmė šaudyti. Nė vienas nepataiko, bet stribas Žvykas nusitaikė gerai ir nušovė Morkūną. Sereika Morkūną vežė į Surviliškį, tik pakelyje jis mirė. Surviliškyje Žvykas parėjo į namus ir sako: „Užmušiau banditą". Žmona nuėjo su dukra, žiūri – jos krikšto tėvas guli. Grįžusi ir sako: „Ką tu padarei? Tu ne banditą, o mano krikšto tėvą užmušei". Dukra ėmė verkti. Žvykas dar dabar tebegyvena Surviliškyje.

Pas mus vis ateidavo stribai ir reikalaudavo, kad pasakyčiau, kur yra miškiniai. Aš jiems atsakydavau: „Jeigu jie jums reikalingi, gaudykite juos patys, aš ne stribas esu".

Kartą atėjo eigulys, atėjo mano bendradarbis ir sako man: „Žinai, bunkerį radome miške". Aš jų klausiu – kur. Jie sako: „Va čia, už kalniuko". Aš atsinešiau butelį „samagono". Išgerkim, sakau, butelį ir einam to bunkerio žiūrėti. Pasiėmiau tokį nedidelį kirvuką. Jiems sakau: „Jūs laukite viršuje su kirviais, jei kas lįs – duokite, o aš įšoksiu į vidų ir visus ten iškaposiu". Atėjome prie bunkerio, jiems liepiau stovėti atokiau, o pats nutraukiau nuo bunkerio angos eglutę ir įšokau į vidų. Jeigu būčiau ką radęs, tikrai būčiau visus iškapojęs, kadangi aš jau turėjau žinių iš partizanų, kad tame bunkeryje slėpėsi stribai, apsi-

metę partizanais, ir jie gaudė mane. Gaila, kad nieko viduje neradau, tik lašinių bryzą ir duonos kriaukšlę. Išlindau iš bunkerio, liepiau eiguliui kinkyti arklį ir važiuoti į Dotnuvos NKVD. Nuvažiuojam į NKVD būstinę, viršininkas liepia sakyti, ką ten radome. Eigulys viską pasakė apie tą bunkerį, kaip aš su kirviu į jį įšokau, pasiryžęs ten visus „banditus" iškapoti. Viršininkas klausia, ar aš tikrai būčiau taip padaręs. Nedvejodamas patvirtinau: būčiau iškapojęs ir atvežęs čia lavonus. Tada nuvažiavo į tą vietą patys enkavedistai, viską išdraskė, į vidų dar pašaudė ir pasakė man: „Dabar tamsta esi tikras tarybinis mūsų žmogus". Žodžiu, pagyrė mane už tokį „didvyriškumą".

Buvo ir tokių, kurie, apsimetę partizanais, plėšikavo, šaudė visai niekuo nekaltus žmones. Tai buvo tikri plėšikai. O pas mus tai daugiausia stribai eidavo plėšikaudami miškinių vardu. Ir pas mane ne kartą tokie „liaudes gynėjai" buvo atėję. Po spintas naršė, stalčius išvertė. Tai ar stalčiuje sėdi „banditas"?

Šlapaberžėje stribai, atvažiavę pas Staugos Kazį plėšikauti, nušovė jo žmoną, apiplėšė ir išvažiavo.

Stribai atėję sušaudė Gudžinsko šeimą Šlapaberžėje – vyrą, žmoną ir du vaikus. Viena mergytė tik gyva liko. Mūsų apylinkėse vienas aršiausių stribų buvo Jakštys iš Aristavo, vėliau jis dirbo „Antano Sniečkaus" kolūkio pirmininku. Silvis Kačerauskas buvo stribų leitenantas Surviliškio miestelyje. Atėjo jis pas mane ir sako: „Kiek tu banditų išlaikai? Kiek tau banditai moka?" Aš jam ir sakau: „Tiek, kiek tavo tėvas moka ir kiek tu moki. Tiek ir aš moku". Jis klausia – kaip? Va taip, sakau, tavo tėvas spekuliantas, kiek jam priklauso, tiek jis ir moka, o aš savo procia užsidirbdamas tiek pat moku.

Jo tėvas per mėnesį mokėdavo partizanams po 300 rublių, be to, jis ir šito Silvio algą atiduodavo. Vien dėl to, kad norėjo čia gyventi. Jei nebūtų mokėję tos duoklės, būtų negyvenę. Po to nustojo duoklę mokėti, bet ir tėvą išsivežė į Surviliškį.

Apie tos kovos prasmę tiek galiu pasakyti: jeigu nebūtų buvę partizanų, nežinau, kas čia būtų daręsi. Kadangi stribai bijojo partizanų, vengė susidūrimų su jais, jie ir su kaimų gyventojais elgėsi atsargiau, švelniau. Be reikalo, be priežasties mūsų

apylinkėse partizanai tikrai nenužudė nė vieno nekalto žmogaus. Jei ką nužudė, tai, žinok, tas jau ir buvo „užsitarnavęs". Jeigu kas pradėjo įskundinėti, ėsti žmones, padėjo vežti į Sibirą, už tuos darbelius jiems ir buvo atseikėta. Pas mus už padarytus nusikaltimus partizanai nusikaltėlius teisdavo. Bausmė buvo įvairi: perspėjimas, fizinės bausmės arba sušaudymas. O kai kas pasako, kad partizanai, ką sumanė, tą nušovė. Ne. Taip nebuvo.

JANINOS VALENTINAVIČIŪTĖS-KARBOČIENĖS prisiminimai

Užrašyta Panevėžyje
1989

Mūsų šeimos ir artimųjų tragedija buvo tokia, kad po daugelio metų jau mano galvelei prisimint ir surašyt sunku – tai tik dalelė tų skausmų ir pergyvenimų.

Kadangi tėtis buvo 1918–ųjų metų savanoris, bolševikų nekentė kaip maro, tai kitokie ir mes negalėjome būti. Kada 1940–aisiais bolševikai okupavo Lietuvą, labai pergyvenom. Nors dar vaikai buvome, bet iš suaugusiųjų girdėjome, kaip žudė, kankino, trėmė. Tada mes išvengėme tų baisybių, bet mūsų širdelės buvo pilnos neapykantos, nerimo ir baimės.

1941–aisiais atėjo vokiečiai. Vėl šlavė aruodus, ėjo per tvartus, rekvizavo gyvulius. Ir vėl nuoskauda kaupėsi mūsų širdyse.

1945–aisiais nelauktai sugrįžo tie patys okupantai, kurių žiaurumus iš praeities žinojome. Ir vėl prasidėjo sekimai, skundimai, trėmimai. Ir mūsų gimtinę aplankė tas siaubas. Kadangi gyvenome pamiškėje, dar buvome apšaukti buožėmis, nes darbą ir Tėvynę mylėjome, todėl kitokio likimo ir nesitikėjome iš savo „išvaduotojų". Nuo jų visi slėpėsi: ir kaimynai, ir giminės.

Pas mus tarnavo Valerijonas Stasevičius, kilęs iš Krekenavos. Nors jis ir beturtis buvo, bet nuo bolševikų slėpėsi, vėliau paėmė ginklą ir išėjo į mišką. Miško brolius mes globojom, maitinom ir gelbėjom nuo pavojų.

Jei kuris nenorėjo ginklo imti, tą privertė atėjūnai. Žmonės

namuose nebegalėjo jų išsaugoti dėl to, kad juos išdavikai ir provokatoriai sekė, kurių pas mus netrūko.

Daugiausia mus persekiojo tie, kuriems mes žemės davėm ir duonos negailėjom, kada jie jos neturėjo. Matyt, dar to jiems buvo mažai, reikėjo kitokio turto ir aukų.

1946 m. mūsų miške apsistojo partizanai. Kitą rytą iš Vidulaukių Bronius Lukšys pranešė (jis dirbo pieninėje), kad privažiavo daug rusų ir sups mišką. Nieko nelaukusi, pasiėmiau krepšį, peiliuką ir išskubėjau grybauti. Tėvai iš tvarto išvarė gyvulių bandą, juos piemuo varė, kad pėdas užmindžiotų, o aš spėjau pranešti partizanams, kad pasitrauktų. Eidama atgal, sutikau rusus. Krepšelyje turėjau keletą grybų, čia ir galvijų banda po vieną vaikščiojo. Rusai mane sulaikė, kažko paklausinėjo rusiškai ir paleido, o patys nuėjo tiesiai stovyklos link. Aš bandžiau dar grybauti, bet nesisekė, be to, ir grybų nebuvo. Kiek pavaikštinėjau ir grįžau į namus. Neradę partizanų, o tik jų dar šiltą šakų guolį, grįždami vėl užėjo pas mus. Už tai jie mūsų nepagyrė, nors mes ir gynėmės, kad nieko nežinome, nieko negirdėjome. Daug tokių panašių dalykų buvo, bet visada laimingai baigdavosi.

1946 m. Skilvionių miške žuvo 22 partizanai, tarp jų ir tėvo pusbrolis Vytautas Valentinavičius. Jo brolis Antanas Valentinavičius žuvo prie namų kartu su Vaičiūnu, o vėliau žuvo ir Bronislovas Valentinavičius Bučionių kaime. Kada rusai apsupo, jis pats susisprogdino, gyvas nenorėjo pasiduoti.

Kokių tų išdavysčių buvo, baisu net pagalvoti. 1946 m. Truskavos apylinkėje, Vidulaukių kaime rusai sudegino Tauginų sodybą, kurioje žuvo trys partizanai. Kiškių šeima iš Vidulaukių kaimo irgi buvo areštuota. Kiškienę su dukra stribai vežėsi. Jos bandė bėgti, Kiškienei koją peršovė, pagavo, nuvežė į Kėdainius, numetė ant gatvės su peršauta koja ir šaukė, kad tai banditų motina, o iš Kiškių šeimos nė vienas nebuvo miške, tik sūnus buvo Amerikon išvažiavęs, visi kiti namuose gyveno.

Taip ir tęsėsi tas baisus teroras. Vieną rytą atėjo kaimynas ir sako: „Už Šetenių kaimo prie Šventybrasčio peršovė jauną partizaną Kisieliuką, pririšo už kojų ir vilko važiuodami link Kėdainių, kol nukankino".

Nors aš tada gyvenau dar namuose pas mamą, bet dažnai

galvodavau: „Dieve, kada gi bus galas tiems žiaurumams". Bet kad aš pati tapsiu jų auka – netikėjau, kad šitoks bus mano kelias – nė nesapnavau. Atrodė, už ką mus gali skriausti, juk mes visiems tik gera darėm, visus užjautėm: baltus, rudus ir raudonus.

1948 m. gegužės 22–osios ryte rusai apsupo ir mūsų sodybą. Perskaitė tokį rusišką raštą ir dar pridūrė: „Vy kulaky – bandposobniki! Duodam pasiruošt vieną valandą..."

Kaip dabar ruoštis į tokią kelionę? Nuo ko pradėti? Tėtis prašo nušauti vietoje, sako:

– Nieko nesiruošiu ir niekur nevažiuosiu...

Tik mes su mama atsikvošėję pradėjom į maišą dėtis daiktus. Vieną dedam, kitą išimam, nes perspėjo, kad svorio normos neviršytume. Mama man davė pinigų, bet aš neėmiau, sako: „Imk, nes išskirs, kaip išskyrė 41–aisiais, išskyrė šeimas vienus nuo kitų". Man dingtelėjo mintis: gal, sakau, bėgti? Mama tik pasakė: „Žiūrėk, kad nenušautų". Iš sandėliuko pasiėmiau krepšį ir einu į klojimą. Jei sulaikys, pasakysiu, kad einu bulvių, nes klojime jos buvo supiltos. Per kiemą perėjau laimingai, atidariau vienas duris, paskui kitas, persižegnojau ir – duok Dieve kojas. Kaip aš ten bėgau – nežinau, ar greitai, ar ne, bet rusai mane pastebėjo, kai buvau jau maždaug už kilometro. Netoli augo krūmai, tarytum lyg ir šovė, bet iš to išgąsčio nesupratau, tik pastebėjau, kad vejasi. Pribėgau Rutkūno sodybą, nusimoviau batus, numečiau ant dirvono ir bėgu toliau. Girdžiu – šunys loja; pribėgau Lukšių sodybą, tik spėjau įeit į vidų, man sako: „Gali atsivyti..." Nuslinkau į miškelį, vėl šuo loja, išgirdau kalbant rusiškai. Tada jau mišku pasileidau iki Šemežio sodybos. Toliau nebesivijo.

Tą visą dieną ašarom laisčiau Norušių miškelį. Pavakariop, dar su šviesute, Lukšys palydėjo mane. Nors ėjom atskirai, bet jaučiausi daug drąsiau. Ėjau pro savo sodybą, atrodė – širdis plyš, kai paskutinį kartą mačiau tuščius savo gimtus namus. Tada pagalvojau: ką aš padariau, ko aš bėgau ir koks likimas manęs laukia. Žinojau aš tokių žmonių likimus, nes pas mus ne viena moteris buvo prisiglaudusi, slėpėsi nuo atėjūnų persekiojimo.

Tą vakarą nuėjau pas Krištanavičius Padvarninkų kaime,

man jie buvo patikimi žmonės. Pabuvau savaitę pas juos, o iš jų vieną vakarą išėjau į Pašilius pas pusseserę Jadvygą Butienę. Iš čia po savaitės norėjau eiti registruotis, bet laimei ar nelaimei – per Grincevičius iš Kėdainių man pranešė buvęs tarybinis valdininkas Černiauskas, kad manęs nepaleis, nes namuose stribai rado partizanų nuotraukų, įvairių ženklų, Vyčio kryžių. Taip aš ir susilaikiau nuo tos registracijos, likau toliau slapstytis.

Kai gyveno namuose tėtis, tuos visus valdininkus, pirmininkus, dešimtininkus vaišindavo miežiniu alumi. Kiek tas Zakarevičius pas mus ateidavo, tėvelis visada jį pagirdydavo, pripenėdavo, dar ir kelionei įdėdavo. Kai rydavo, tai vis sakydavo: „Kai tik bus vežimai į Sibirą, aš tau, Valentinavičiau, tikrai pranešiu". Tiesa, pranešė, bet tik ne mums ir ne mūsų naudai. Dar prieš trėmimą partizanai apie Zakarevičių atsiliepdavo blogai, bet tėtis jį vis užtarė, sakydavo: „Vyrai, nežudykit, gal dar netiesa, gal ne jis skundžia". Partizanai jį tik perspėjo užėję, bet ir tiek užteko... Išsigabendamas į Kėdainius, Zakarevičius dar pagrasino iškėlęs ranką ir pasakė:

– Aš išvažiuoju, bet paskui mane visa apylinkė išvažiuos!

Taip ir buvo. Iš apylinkės į Sibirą rusai išgrūdo daugiau kaip aštuoniolika šeimų. Po šitų baisių vežimų aš ėmiau rimtai slapstytis. Pirmus metus dar ėjau per žmones, siuvom kartu su Antute Garuckaite, bet mus kažkas įskundė. Antutę suėmė ir tardė Truskavos stribai, viršininkas Janavičius. Po to aš vėl sugrįžau į Pašilius, čia nemažai laiko praleidau, iki suuodė. Vieną kartą atėjo ramygaliečiai, bet šiaip taip išsisukau. Kitą kartą, po savaitės, girdim – šuo loja, žiūriu – nuo kaimo pusės per lauką ateina pulkas. Ką dabar daryti? Gal tie patys? Antrą kartą jau nebepameluosi. Pusseserė man ir sako: „Lįsk po pečium..." Aš šmurkšt papečin, puodais užstatė, angą uždengė. Tuoj su triukšmu įvirsta į vidų visas būrys stribų. Gerai, kad ilgiau neužsibuvo, kad pečius buvo jau pravėsęs, kitaip būčiau iškepusi. Kai išlindau, abi ir verkėm, ir džiaugėmės apsikabinę. Buvo ir linksma, ir griaudu. Naktį miegoti eidavau ant tvarto, kopėčias užsitraukdavau. Taip ir slinko jaunystės dienos.

Nors mano dėdė buvo atėjęs, prašė, kad eičiau pas juos, – partizanai žadėję surasti saugesnę vietą, bet aš neskubėjau, kaž-

kodėl neviliojo manęs tos nepažįstamos naujos vietos, nors ir pas gerus žmones.

Pas kaimynus buvo prasidėjęs kūlimas. Eidami pro šalį, užėjo stribai su rusais. Vienas ruselis prisiderino prie pusseserės vyro Juozo ir sako: „Jei pas jus dar yra ta mergaitė, pasakyk jai, kad kuo greičiau išeitų, nes ją areštuos..." Kai tik taip pasakė, aš išėjau pas kaimynus, o kitą rytą rusai apsupo sodybą ir klausė, kur ta mergaitė, kur ką tik čia gyveno. Turėjom vieną negerą kaimyną, jis mėgo pasekt ir pranešt, kur reikia. Tai buvo Ruzas iš Pašilių kaimo.

Netrukus pradėjo tardyti gimines. Pirmiausia pasikvietė pusseserę Čimolonskaitę iš Daukšynos kaimo. Ją irgi Truskavoje Janavičius tardė, rodė jai mano nuotraukas.

Dabar, galvoju, mano likimas jau aiškus, su Ramygalos ir Truskavos apylinkėmis reiktų atsisveikinti, nors ir labai nesinori grįžti į savo kraštą. O gal važiuoti į miestą? Nors mieste buvo giminių ir pažįstamų, bet kas ten laukia... Neturėjau paso, neturėjau pinigų, o mieste milicija eidavo per butus ir tikrindavo dokumentus. Mano pasą tėvai išsivežė į Sibirą... Taip beklaidžiojant, apie mane sužinojo mano būsimasis vyras Bronius Karbočius. Atsiuntė ryšininkę ir pasakė, kad ateis manęs pasiimti ir parūpins man saugesnę vietą, nors aš jau žinojau apie tų vietų saugumą, iki suuodžia blogas kaimynas. Sužinojau, kad areštavo dvi mano likimo drauges, laukiau, kada ateis ta baisioji minutė ir man. Laukiu ir mąstau: jei paimtų ir vežtų į Sibirą, tai dar ne taip baisu, bet jei paėmę kankins, reikalaus, kad kitus išduočiau – kažin ar išlaikysiu.

Kitą vakarą atėjo partizanai. Nors aš jų ir laukiau, bet tuo metu jie manęs nenudžiugino. Rytojaus dieną susitarėm susitikti girioje. Paskutinę naktį pernakvojau pas savo pusseserę, ryte dar pusseserė mane palydėjo. Atsisveikinant ji ir sako: „Gal vėliau apsiramins tie stribai, vėl atvažiuok". Bronius pajuokavo ir pažadėjo atvežti. Taip mes su ja ir išsiskyrėm.

Tęsėsi mano nerimo ir nemigo naktys. Tai pas vienus, tai pas kitus glausdavausi. Išrūpino pasą. Svetima pavarde bijojau, užrašė tikrąją pavardę ir vardą. Galvoju, jei įkliūsiu, o dar svetima pavarde, tai dar viena kilpa ant kaklo.

Atėjo 1949–ieji. Aš tada buvau, atrodo, tokioj neįtariamoj

saugioj vietoj Šventybrasčio apylinkėje pas Malakauskus. Čia praleidau nemažai laiko, bet ir vėl – kaip perkūnas iš giedro dangaus trenkė.

Vieną rytą išgirdome triukšmą kieme. Beldžiasi į namo duris. Mes miegojome klėtelėje: aš, mano sesuo ir Malakauskaitės – Veronika ir Janina. Ilgai laukti nereikėjo, į klėtelės duris irgi pradėjo belstis.

Visi išėjo į kiemą. Aš likau klėtelėje, nors joje ir nebuvo kur slėptis. Paėmiau rožančių į rankas, kalbu maldą, o mintys laksto visai kitur. Radau kailinukus, išverčiau vilnas į viršų, užsiglaudžiau kamputyje ir tupiu. Susigrūdo su triukšmu į klėtelę, kaip velniai jaujon, patalus išvertė, išmėtė iš lovų ir iš gretimo aruodo, kur aš ką tik gulėjau. Girdžiu, kaip stribas lipa ant aruodo krašto, o aš tupiu tam aruode, širdis taip plaka, taip plaka, atrodo – tuoj iššoks iš krūtinės, tuoj, tuoj suras mane. Badė stogą durtuvais, ieškojo ginklų, šiaudai byrėjo ant mano kailinių, bet manęs taip ir nerado. Po kratos suėmė namų savininką Vacį Malakauską, išvežė į Surviliškį, ten labai kankino, atsivarė atgal į namus ieškoti ginklo, neradę vėl išsivarė į Surviliškį. Iš ten jis bėgo, tada stribas raitas ant arklio jį pasivijo ir nušovė.

Per pirmą kratą stribas Striukis rado mano pasą, ant rankšluostinės maldaknygėje įdėtą. Tuo pačiu metu areštavo mano dėdę, tėvelio brolį Antaną Valentinavičių. Pas jį irgi ginklo ieškojo, kurio jis tikrai neturėjo, klausinėjo, kur aš esu. Jį taip sumušė, kad galvoje trys didžiulės žaizdos žiojėjo. Kada jį vežėsi stribai tardyti, matė Padvilykis iš Bakainių kaimo, sakė, vos gyvas ėjo. Po to ant diržo už durų rankenos skrebynėj pakabino ir paleido gandus, kad pats pasikorė. Kaip jis galėjo pats pasikarti, juk kameroje iš visų atima diržus, net batraiščius išvarsto. Iš kur tokia Surviliškio stribų mielaširdystė, kad diržo neatėmė? Žinoma, kai pamatė, kad žmogus nebeatsigaus, stribas savo diržu pakorė.

Tai buvo ketvirtoji auka Valentinavičių giminėje. Viską galiu atleisti sau, bet šito baisaus žvėriškumo negaliu pamiršti, tegu Dievas juos teisia. Kada nuvažiuoju į Surviliškio kapines aplankyti mirusių ir nukankintųjų ir sutinku kokį pijoką, valkatą, taip ir matau akyse tuos šlykštūnus stribus. Gerai prisimenu du vietinius stribus brolius Rozenbergus, labai žiaurūs

buvo, stribas Žvykas išklišusiom kojom tempdavo rusišką PPŠ, jų viršininkas Lapuchinas, stribas Morkuckis ir kiti. Pagyveno jie keletą metų, atsigėrė sočiai žmonių kraujo ir ašarų.

1949–aisiais aš ir vėl be paso, vėl netekau mielos žmonių šilumos ir pastogės, kuri man buvo taip brangi. Kur eiti? Kur slėptis? Nors ir į pasaulio galą, bet ir ten ras bolševikų šnipeliai su savo šuniška uosle. Nors Malakauskaitės manęs nevarė, prašė būti kartu, labai gera buvo jų motina Malakauskienė, tikra motina mums visiems. Veronika buvo partizanų ryšininkė, taip pat ir Janina, visos jos buvo nuoširdžios, mums daug padėjo, bet likimas lėmė skirtis, nes čia jau buvo nesaugu. Atėjo partizanai manęs gelbėti. Liko du keliai: ar į mišką, ar bandyt dar pas žmones slėptis. Čia buvo kartu atėjęs ir mano būsimasis vyras Bronius, su kuriuo anksčiau susitikę pasikalbėdavome, o jis man primindavo: „Kai būsim laisvi, tada vestuves atšvęsime..." Bet kad tas vestuves teks švęsti tokiomis sąlygomis, tai nė sapne nesapnavau. Tada išvis apie tai negalvodavau, nes mano visa jaunystė tokia, neramūs laikai buvo. Matyt, tokia jau Dievo valia: kada gimsti, Dievas tau paskiria tokį likimą, ir nuo jo niekur nepabėgsi.

Kadangi jau taip skirta buvo, likimas mus suvedė su Bronium. 1949 m. spalio 28 d. Šventybrasčio kunigas Švambaris mus sutuokė. Dalyvavo du partizanai kaip liudininkai – Vincas Sereika ir Liudas Auga. Nors kunigas labai bijojo mus tuokti, bet šiaip taip prikalbėjom ir sutiko. Prisiekėm neišduoti vienas kito, tuo pačiu ir kunigo.

Nuo tada aš pasitraukiau iš to krašto. Tie pirmieji metai man buvo labai „dosnūs": kur tik pasisukdavau, ten vis kokį pokštą iškrėsdavo mano priešai, nors aš jiems nieko blogo nepadariau. Gyvenimas bėgo, bėgom ir mes nuo nepriteklių tolyn. Bronius surado man ramesnį kampelį netoli Gudžiūnų, Vypalų kaime. Kas ėjo daugiau miškais, laukais, o mane vedė geresniais keliais, nes naktis tamsi. Beeinant prieš Socių mišką, netoli Paberžės kryžkelės, pasalavo stribai ir apšaudė. Mes ėjom keturiese: *Jokeris* – Vincas Sereika, *Pavasaris*, Bronius ir aš. Tuojau visi sugulėm į griovį. Jie nenukentėjo, tik man dešinės rankos didįjį pirštą truputį kliudė, bet laimingai, baimės tai užteko. Vėliau partizanai juokavo, kad mane „prirašė" į partizanų eiles su krau-

ju. Bronius sakė, kad prisiminsim visą gyvenimą, žinoma, jei gyvensim, šitą priverstinę kelionę.

Iš tų šešių slapstymosi metų 1949–ieji man paliko skaudžiausius prisiminimus. Laikas bėgo, skriaudas palikdamas užmaršty, bet ateitis irgi nieko gero nežadėjo.

Ilgiausiai pragyvenau Gudžiūnų apylinkėse pas gerus žmones, kurių pavardžių jau dabar gerai ir nebepamenu. Trumpai gyvenau pas Ledzinskus Vypalų kaime, juos 1949 m. trėmė į Sibirą, vėliau kaimynystėje susipažinau su Stasio Juchnevičiaus šeima, kuri gyveno labai neturtingai, bet buvo labai mieli žmonės, ypač Bronytė, su kuria miegodavom siauroj lovelėj. Visiems čia vietos užteko, o Bronytė man sakydavo: „Genute (taip mane vadino), tu niekur neik, būk pas mus, aš tave apginsiu nuo stribų". Bet ilgiau pas juos pabūti irgi neteko, kažkas iš pašalinių pastebėjo, reikėjo keltis kitur, nes nežinai, kada gali apsilankyti stribai. Taip ir keliavau kaip Palangos Juzė per kiemus.

Nors tada buvau ir ne bailė, jauna, energinga, partizanai siūlė imti ginklą į rankas, bet aš atsisakiau, mano didžiausias ginklas buvo rožančius ir malda: „Tavo apgynimo šaukiamės, gelbėk mus nuo visokių pavojų, švenčiausioji Marija".

Kartą Bronius su kitais trimis partizanais apsistojo netoli Vypalų kaimo, miškelyje. Keletui dienų. Tai buvo liepos mėnuo, sekmadienis, pats mišių laikas. Partizanai išsiskirstė po vieną maldai, susėdom ant kelmų, Bronius man ir sako: „Sutariam kalbėti rožančių, tu už mane, aš už tave..."

Kada jis žuvo, vis prisimindavau: jis už mane išmeldė Dievą, aš likau gyva, o aš neišmeldžiau... Kartais pagalvodavau: Dieve, už ką mane baudi? Čia vėl prisimindavau Vidulaukių Kiškelienę. Kai juos kankino atėjūnai ir stribai, jei kas paklausdavo – už ką, ji atsakydavo: „Ką Dievas myli, tam kryželį duoda". Kai dar gyvenom namuose, per gegužines pamaldas, būdavo, ateina ir partizanai, suklupdavom maldai prie alyvom papuošto altoriaus, visi melsdavomės. O kada tėvus ištrėmė į Sibirą, tuos šventus paveikslus stribai sušaudė.

Nors mus likimas labai skriaudė, nors žinojau ir įtariau ne vieną, kuris mus skundė, sekė, bet mano sąžinė rami – nė vienas mano priešas nuo manęs nenukentėjo. Tegu už tokius niek-

šingus darbus juos Dievas teisia, tegu velniai po pragarą tampo. Gal ir aš ten kartu būsiu, bet jų jau tikriausiai nebebijosiu ir nebereikės man nuo jų slapstytis.

1949–ųjų rudenį netikėjau, kad dar tik pradžia mano vargelio. Rugsėjo aštuntą su kitom dviem mergaitėm ėjau pėsčiomis į Šiluvą. Sunki buvo ta kelionė, paduose primušiau pūsles, nors eik keliais, bet iki Šiluvos buvo likę apie dešimt kilometrų. Nakvojom Pažagienyje. Kitą rytą baigėm kelionę Šiluvoje, nors labai bijojau, kad nesutikčiau pažįstamų, bet ten blogi žmonės, matyt, ir neidavo.

Tada bolševikai varžė tikinčiuosius, kunigai slaptai klausė išpažinčių, apsirengę civiliais drabužiais. Iš karto nesupratau, sėdi ant suolo, ne klausykloje, žmonės prieina, pasikalba ir nueina... Vėliau kiekvienais metais važiuodavau į Šiluvą, kol sveikata leido. Nors tie žiaurūs laikai ir stūmė mane į bedugnę, bet šiandien galiu džiaugtis, kad Aukščiausiasis saugojo, gyvenau viltimi, jog bolševikai neamžini.

Tą 1949–ųjų rudenį per Broniaus draugus susipažinau su Dotnuvos girininkijos darbuotojais. Su girininko pavaduotojo žmona pradėjom važinėti į Šiaulius laimės ieškoti – ji dėl namo, o aš dėl paso. Ji man tarpininkavo per Šiaulių milicijos darbuotojus. Tas milicininkas, kuris tvarkė mano dokumentus, vardu buvo Vytautas. Na ir „tvarkė" jis tuos dokumentus, apsaugok Dieve. Tik vėliau pastebėjom, kad šitie „tvarkytojai" labai nerimti kadrai, tikri tarybiniai darbuotojai. Per didelius vargus pagaliau jie sutvarkė mums tuos dokumentus ir liepė atvažiuoti dar po dviejų savaičių. Kai grįžusi viską papasakojau, vyras daugiau ten manęs nebeleido, bet aš, niekam nieko nesakiusi, nuvažiavau, nors supratau, kad per tą laiką rinks žinias apie mane, todėl netikėjau, kad lengvai gausiu pasą.

Milicijos skyriuje liepė eit pas viršininką. Nuėjau iki viršininko durų. Šalia, pasirodo, yra kitas – saugumiečių kabinetas. Pastovėjau koridoriuje ir išgirdau piktą balsą viduje. Tada jau nieko nelaukiau, apsisukau ir moviau lauk. Iš to pastato išėjau ne savomis kojomis, na ir... sudiev Šiauliams. Taip ir nesupratau – ar gerai, ar blogai tada aš pasielgiau, kad atsisakiau vilties gauti antrą pasą. Matyt, pati būčiau įkišusi galvą į kilpą.

Iš Šiaulių grįžau į Dotnuvos rajoną, Šlapaberžės, Bakainių

kaimus, pas savo gimines Padvilykius. Čia vėl sutikau tuos nelemtus stribus ir rusus, kuriuos pamačius net šiurpas per nugarą nubėga.

Žiūrim vieną dieną – nuo Bakainių link Šlapaberžės pagriovių ateina stribų pulkas, tiesiai į Zalieckio sodybą, kur aš slapsčiausi. Nieko nelaukusi, įsispyriau į guminukus, nes buvo labai šlapia, užsivilkau šimtasiūlę ir drožiu į Šlapaberžę. Iki kaimo buvo apie vieną kilometrą. Kiek paėjusi, pastebėjau, kad mane vejasi. Ėjau greit ir neatsisukdama, kad neįtartų, jog aš juos mačiau. Girdžiu šaukia „Stoj!", bet aš nesustojau. Pavijo mane tik įėjus į Šlapaberžės kaimą vienas stribokas, įpykęs, sušilęs, kiti laukė, o šitas šaukė ant manęs, ko nestojau. Aš jam paaiškinau, kad negirdėjau. Klausia: „Ko bėgai?" Niekur, sakau, aš nebėgau, tik skubėjau pas veterinarą, nes kiaulė susirgo, ir dar pas pirmininką Bložę yra reikalų, – kad tik patikėtų. Kas tokia būsianti? Pasakiau, kad Šukytė iš Bakainių kaimo. Nors aš jos nepažinau, bet žinojau, kad tokia gyvena Bakainiuose. Pažiūrėjo jis į mano didelius guminius batus, aš dar be kojinių, nuogais keliais, nors ir pavasaris, bet oras nešiltas buvo. Tą kartą niekas nenukentėjo ir neišaiškėjo, kas aš tokia. Nuėjau pas pirmininką Bložę. Susitarėm: jei klaustų, sakys, kad buvau atnešusi batus taisyti, nes jis taisė batus ir partizanams. Vakare grįžau pas Zalieckius. Bet čia jau neberamu. Jei tuos pačius sutiksiu, gali liūdnai bagtis. Ir vėl suku galvą, kur eiti?

Daug gerų žmonių sutikau tais laikais, baisiais pokario metais. Su daugeliu jų supažindino partizanai, su daugeliu ir pati susipažinau. Ėjau aš tais pačiais partizanų takais pas gerus žmones. Kartais aš jiems gelbėdavau, perspėdavau, kurioje pusėje vaikšto stribai arba rusų emgebistai (tą sužinodavau per ryšininkus ir per kitus žmones). Mes jau žinodavom: jei eina vieni stribai, bus daromos kratos, jei privažiuoja rusų kareivių, tada sups miškus. Kai tik ateidavo stribai į kaimą, aš tuoj pasišalindavau. Būdavo ir gera, ir graudu, kai žmogus pasakydavo: „Ateik vėl, gal aprims tie „kandalninkai"... Kaime mažai kas juos gerbdavo, visokiais vardais vadindavo. Kur tik jie pasirodydavo, ypač naktimis, kaimo šunys juos iškart atpažindavo ir mums išduodavo savo įkyriu lojimu bei staugimu, prikeldavo iš miego visą kaimą. Žmonės sakydavo, kad šuo šuns neliečia... Eida-

vo jie su didžiausiu triukšmu, žmones ir šunis gąsdindavo, daužydavo į langus ir duris, šaukdavo, kad greičiau įleistų į vidų. Kai gyvenau Pašiliuose pas pusseserę Butienę, šuo, vardu Stribukas, buvo mums kaip pranašas. Vakare, kada nepririštas, išgirdęs ateinant stribus, jis puldavo ant langų, lodavo ir staugdavo.

Atėjo 1950–ųjų pavasaris. Saulutei švystelėjus, lengviau atsikvėpėme. Ačiū Dievui, prabėgo dar viena žiema, miškuose ir laukuose ištirpo sniegas, ištirpo ir partizanų pėdos. Vieną rytą pranešė, kad vaikšto stribai po kaimus. Aš tada buvau pas ryšininką Liudą Augą Lažų kaime. Tuo metu partizanų arti nebuvo, Liudas nuvedė mane į buvusią seną slėptuvę miške, kol praeis kratos. Slėptuvėje buvo vandens ir šlapio šieno. Įlindau, iš lauko pusės mane uždarė. Buvau pasiėmusi žadintuvą, bet degtukus pamiršau, taip ir nežinojau, kuri valanda. Čia pat suokė lakštingala, bet ji manęs nelinksmino. Ir nesupratau, kodėl taip ilgai neateina manęs išleisti.

Ta diena atrodė labai ilga, atsibodo vartytis ant to šlapio šieno: vienas šonas permirksta, verčiuosi ant kito, bandžiau nukelt dangtį, bet vos pajudinau. Kadangi žadėjo ateit išleisti, nesulaukus pradėjo visokios mintys į galvą lįsti, nes baimės akys didelės. Gal jį areštavo? Kas dabar bus? Vėl bandžiau judinti dangtį – nė krust. Nutirpo rankos ir kojos. Sėdžiu ir galvoju: nejaugi reikės čia iš bado mirti? Augienė žinojo, kur išėjau, bet kur ta slėptuvė – ji nežinojo. Liko tik Dievo pagalbos šauktis. Pajutau, kad naktis. Ir staiga išgirdau žingsnius. Pagaliau atsidarė dangtis, ir mane tyliai pašaukė Liudas. Jis irgi buvo įtariamas, kadangi Broniaus giminaitis, be to, dar ir ryšininkas, todėl ir jis buvo suimtas ir išvežtas į Kėdainius, namo grįžo vėlai vakare.

Liudo mama taip pat buvo labai gera moteris. Ji man buvo tarytum motina. Skaudu, kad tokie žmonės per išdavikų liežuvius vietos savo namuose neturėjo. Jos sūnus Liudas irgi turėjo išeiti į mišką. Augienė taip pat slapstėsi. Vienu metu abi slapstėmės Kaune pas gimines, vėliau išsiskyrėme. Taip mes gyvenom savo gimtojoj žemelėj... Aš ir dar daug tokių, kurie galėtų savo ašarose paskęsti. Tik gerų žmonių dėka neišprotėjau, nes jie mane guodė, ramino, glaudė, kukliu rūbu gaubė ir tuo pačiu

kąsniu dalinosi, nes žinojo, kad ne savo noru mes ėjom, kur negandos vedė, mums reikėjo slėptis. Tokia jau buvo mūsų dalia, juk mes taip pat buvome gyvi žmonės, kalbėdavome ir apie gyvenimą, apie ateitį, apie laisvę, nors mažai tikėjomės jos sulaukti.

Tais pačiais metais pas mus buvo atvykęs Šiaurės Rytų Lietuvos Srities vadas *Žygūnas* – Jonas Kimštas. Teko keletą dienų praleisti kartu, nes ruošiausi važiuoti į Kauną gydytis. Tai, žinoma, irgi nebuvo linksmos kalbos. Vyras man pasakė: jei gyventi, tai abiem, o jei žūti, tai irgi kartu, – šitiek išvargta ir iškentėta. *Žygūnas* mane išbarė už tokias liūdnas kalbas. Taip ir išsiskyrėme.

Virš mano galvos kaupėsi juodi debesys. Dar, matyt, mažai vargo buvo man skirta. Dievas dar vieną bausmę uždėjo. Sutikau šaltai tą savo likimo tragediją. Aš buvau labai jautri, ašarose skęsdavau, bet šį kartą jų pritrūko, reikėjo tik galvoti, kaip apsiginti nuo savų bėdų, ligų ir apsisaugoti nuo priešų. Užpuolė ligos, kurių galėjau tikėtis iš tokio įtempto gyvenimo, pilno pavojų. Skaudėjo nugarą, kojas, gydžiausi nervus. Išsirūpinau siuntimą gydytis į Kauno klinikas. Čia staiga ištiria ir guldo į ligoninę, nes pripažįsta piktybinį auglį. Šis smūgis man buvo per didelis, bet čia nebepasipriešinsi, į mišką nepabėgsi. Sudiev, gyvenimėli! Ir dar bijau, kad nesužinotų, jog aš su svetimu pasu. Atėjo ir operacijos diena. Operavo keturias valandas. Kadangi jaunas organizmas, žaizda gijo gerai. Po to švitino, nes tada taip reikėjo. Bet čia dar vieną bėdą man įtaisė – švitinimo metu sukietėjo raumenys. Kurį laiką praleidau Kaune, susipažinau su viena ligoninės darbuotoja p. Gumauskiene. Jos vyras buvo teistas, matyt, todėl jautėm palankumą viena kitai, nors savo pergyvenimų atvirai ir nesipasakojome. Mano laimė, kad aš mėgau dirbti kai kuriuos dailės darbelius, kurie man nervus ramino: ausdavau raštus, siuvinėjau, mezgiau, tik gaila, kad ne vienoj vietoj teko juos palikti nebaigtus, nes reikėjo slėptis ir nuo žmonių. Būdavo, ateina kokia plepė moterėlė, jei nespėju pasislėpti – lipu ant pečiaus, ateina stribai, reikia gelbėtis – karpau medžiagą, nors rankos ir dreba. Besislapstant Gudžiūnų apylinkėse, kartą pastebėjome visai arti ateinant stribus. Šeimininkė greit padavė gabalą medžiagos, ir kerpu. Bekirpdama su-

gadinau, iš suknelės išėjo baltiniai... Kai stribai išsinešdino, džiaugėmės abi laimingos, nekviestus svečius išleidusios... Bet po savaitės tuos namus turėjau apleisti. Būdavo – ateina stribai kaip žvėrys. Kas tokia? Iš kur? Gerai, kad žmonės nenukenčia, nes susitardavom iš anksto, ką sakyti. Jei dar kaimynų neišduota, tai gali meluoti, suktis kaip išmanydama. Einant dienos metu ne kartą teko juos susitikti. Jei ne prie miško, tai dar nieko. Kartą važiavau dviračiu per Žibartonius, ir sulaikė, pareikalavo paso, patikrino, paklausė, kur važiuoju. Regis, vien žvilgsniais jie mane užmušdavo. Nors ir išsigąsdavau, bet laikydavausi, visada vaidindavau vargšę, paliegusią, nors ir tikrai buvau panaši į tokią. Dažnai galvodavau, kada baigsis tas mano artistiškas gyvenimas.

Prisimenu, dar tėviškėj gyvenau. Tėvai laikė ir slaugė sužeistą partizaną Užkuraitį peršauta koja. Kaip aš tada bijojau, kad tik stribai jo neužtiktų. Kai pagijo, išeidamas dėkojo, sujaudino mus visus iki ašarų. Matyt, tą jautrumą mes atsinešėm iš savo sugriautos vaikystės ir jaunystės laikų, jis dar ir šiandien gyvas mumyse.

Visko matėm, viską iškentėjom, visko tikėjomės iš tos vagių valdžios, bet tik vieno nesitikėjom, kad mums teks tokia sunki ir žiauri dalia.

Kiekvieni ateinantys metai buvo vis sunkesni ir pavojingesni, mūsų brolių gretos retėjo. Aš dar tuo džiaugiausi, kad mes netapom išdavikais, kaip kad ne vienas taip padarė, net ir iš tų pačių mūsų likimo draugų, kaip buvęs partizanas *Šnekutis*.

1950–ųjų žiemą mano sveikata ne per blogiausia buvo, gyvenau netoli Dotnuvos stoties pas Kažukauskienės motiną Župerkienę. Tuo metu Bronius, Vincas Sereika ir Lukšys gyveno Bakainiuose pas Povilą Kažukauską. Tik vieną kartą teko susitikti, nes buvo pavojinga vaikščioti. Tą žiemą praleidau laimingai, laukėm pavasario, susirašinėjom laiškais. Atėjus vasarai, pasijutom laisvesni, nors neilgam. Partizanai išėjo į slėptuves, į miškus, nes žeminėse irgi ne gyvenimas. O sekliai ir šnipai dirbo išsijuosę: iš rugių stebėdavo, pas ką ateina partizanai vakarieniauti, o jei partizanai kokį šnipą sunaikina, tada šaukdavo visa gerkle, kad nekaltą nušovė. Jei tokie stribai būtų buvę

vietoj partizanų, nežinau kas būtų atsitikę, jie būtų visus žmones iššaudę ir apiplėšę, ir batų būtų turėję tikrai geresnių, ne tokių, kokius nuaudavo nuo nužudytųjų partizanų.

1951-ųjų liepos 2 dieną aš dar turėjau važiuoti į Kauną tęsti savo gydymo. Tik pradėjus gydymą Kaune, sužinojau, kad prie Bakainių Socių miške vyko kautynės. Miškas nedidelis, o jį supo rusų NKVD garnizonas, kareivis nuo kareivio per du metrus. Aš žinojau, kad miške buvo „Bitės" būrys. Žmonės girdėjo šaudant visą dieną. Niekas netikėjo, kad iš to katilo kas gyvas išbėgs. Tada ten žuvo Liudas Auga, Vincas Sereika–*Jokeris*, Valerijonas Rabačiauskas–*Pavasarėlis*. Gyvą paėmė Antaną Jocių–*Darių*, o Stasys Lukšys–*Kiškis* ir *Bitė* prasiveržė iš apsupimo ir pabėgo.

Aš jau mažai vilties beturėjau, kad Bronius liko gyvas. Jis daug kur kovėsi, bet vis išbėgdavo laimingai, tai ir šį kartą gyvenau maža viltimi, o gal...

Aš greit grįžau atgal į kaimą. Atėjo ryšininkė ir pranešė, kad *Bitė* gyvas ir net nesužeistas. Tada dar daugiau pasiuto stribai ir jų šnipai, labiausiai, kad pabėgo tas, už kurį daugiausia pinigų pažadėta. Įtariamas išdavikas buvo Vytautas Batūra iš Lažų kaimo. Gaila, kad nebėra gyvos Augienės, tai ji jam dabar į akis pasakytų, nes ji ir anksčiau, nors ir bijodama, visiems pasakojo, kas jos sūnų pražudė.

Kadangi paėmė gyvą Jocių, tai tas privirė košės sočiai. Prasidėjo žmonių areštai, suėmė Zaleckienę iš Šlapaberžės, ten rado slėptuvę. Tardoma Zaleckienė prisipažino, kad aš pas juos gyvenau. Ji išdavė ir ryšininkę V. Malakauskaitę. Nuo tada ją kas savaitę šaukė tardyti į Dotnuvą, rodė jai mano nuotraukas, nors ji mane pažino ir be nuotraukų. Siuntė ją pas mano seserį į Berčiūnus, sesuo ten mokėsi, siuntinėjo ir kitur, bet Malakauskaitė manęs neišdavė, nors ir žinojo mano takus. Malakauskų šeimą jau antrą kartą sukrėtė nemalonūs įvykiai. Prieš dvejus metus Surviliškio stribai nušovė jų brolį Vincą Malakauską. Po tų visų išdavysčių į mišką turėjo išeiti Socių eigulys Mataušas Povilaitis, kadangi ir jis buvo išduotas, todėl jam kito kelio jau nebuvo. Mes su Povilaitiene per vasarą kartu slėpėmės Ėriškių apylinkėse. Jos vyrą ir kitus partizanus vėliau išdavė provokatorius *Šnekutis*.

Po tų kautynių Socių miške *Bitė* liko vienas, nes žuvo paskutinieji jo būrio partizanai. Tada mes persikėlėm į Panevėžio rajoną, nors čia jau irgi mažai bebuvo likę gyvų partizanų. Čia sutikome partizanus: Štarolį–*Plieną*, Janionį–*Šnekutį*, Vaitelį–*Rimtutį*, Mažeiką–*Vanagą*, Trakimavičių–*Anūką*, Salagubą–*Faiforą*.

Ėriškių apylinkėse surado ir man gerų žmonių, o svarbiausia, kad čia manęs niekas nepažino, neskundė, nors žinojo ir pašaliniai žmonės, pas kuriuos mes nesilankydavome. Šičia praleidau nemažai laiko, teko gyventi pas Vaznonienę. Tuo metu kaimynystėje pas kitą Vaznonienę įvyko susišaudymas, sudegino sodybą, žuvo partizanas Vytautas Vepštas, sužeidė Stasę Vaznonytę. Šį kartą aš nelaimės išvengiau.

Po kiek laiko įsidrąsinusi pradėjau atvažiuoti į Panevėžį, nes čia irgi turėjau vieną kitą pažįstamą.

Tai buvo vasarą. Vieną kartą Klaipėdos gatvėje užėjau į tuo metu garsią užkandinę „Karaimką" atsigerti. Nespėjau apsidairyti, kai išgirdau apgirtusio žmogaus balsą:

– Na, jei Janevičiai neišgers, tai kas išgers!?

Žiūriu – prie sienos už staliuko sėdi du storuliai įraudę. Vieną iš jų atpažinau. Tai buvo stribas Janevičius. Kojos tik nutirpo, nieko nelaukusi apsisukau ir išėjau. Iš „Karaimkos" pasukau link Katedros. Einu ir galvoju: kaip jis manęs nepažino, prieš trejetą metų jis dar ir nuotraukas visiems rodė.

Netoli Katedros gyveno Snieškai. Snieškienės brolis ką tik neseniai buvo žuvęs, pas ją aš ir nuėjau.

Ilgiau mieste nepabūsi, nes milicija dažnai lanko butus ir tikrina dokumentus, ką randa neregistruotą, tam jau blogai.

Bronius per ryšininkus ar partizanus atsiųsdavo raminančius laiškus. Dar tuo metu ir aš buvau optimistė, stengiausi nepalūžti, nors sveikata ne per geriausia, išdavikų pilna, seka kiekvieną žingsnį. Apėjau visus gimines, apvažinėjau miestus, pramyniau takus į miškus ir kaimus. Atsibodo tą baisų vardą nešioti: banditka ir banditka. Žinoma, iš gerų žmonių tai negirdėjau, tik iš tų, kurie mus į Sibirą vežė, kurie plėšė mūsų sodybas, naikino mūsų tautą. Kas nuplaus nuo mūsų tą purvą, kuriuo mus apdrabstė prakeiktieji tautos išgamos stribai, jų šnipai ir provokatoriai. Buvo daug tokių, kurie mus juodino, primetinė-

jo savo juodus darbus niekuo nekaltiems žmonėms. Aš pati gerai pažinojau Šlapaberžės apylinkėje Gudžinskų šeimą, pas juos užeidavo partizanai, teko ir man pačiai ten pabūti. Tai tikrai dori ir geri žmonės buvo, partizanai gerai žinojo šituos žmones, bet vieną kartą čia atėjo partizanais apsimetę visai nežinomi banditai ir iššudė visą šeimą. Aš su visais apylinkės partizanais palaikiau ryšį. Mūsų vyrams tai buvo baisi tragedija, kaip perkūnas iš giedro dangaus. Savaime suprantama, kad tai buvo stribų ir jų pakalikų darbas.

Po daugelio metų, dar neseniai, teko kalbėtis su gera pažįstama. Ji man ir sako:

– Taigi Gudžinskus banditai nužudė!

Nors tą žodį „banditai" mažai jau kas kartoja, bet jai jis, matyt, taip patinka, kad ir daugeliui metų praėjus nuo tų dienų negali jo pamiršti ir pakeisti kitu. Nors teisingai žmonės sako: kalbų ir vėjų nesugaudysi, o kiek mes jų prisiklausėm, Dieve saugok...

Ne rojus buvo tas partizaninis gyvenimas, o ypač sąžiningam ir doram žmogui. Žiūrėdavau aš į tuos vyrus ir galvodavau, iš kur tiek kantrybės, dar ir daineles niūniuoja, nors ir negarsiai. Per visus bendravimo metus aš jų nemačiau nei piktų, nei labai nusiminusių.

Kai dar gyvenome tėviškėje, daug visokių praeidavo. Kai kurie gyventojai būdavo nepatenkinti, kad lašinių prašė, kad kumpį nukabino. Mano tėvai pjaudavo 4–5 bekonus ir sau mėsos pritrūkdavo, bet nelaukdavo, kol paprašys, patys duodavo. Sakydavo: geriau duoti negu prašyti. Žinoma, pradžioje buvo visokių prisiplakėlių, tokius patys partizanai bausdavo, net ir sušaudydavo. Partizanauti nėjo nei pijokas, nei vagis, todėl juos žmonės mylėjo ir dainas apie juos sukūrė gražiausias. O apie stribus aš nenoriu ir kalbėti, nesuprantu, kas tai per žmonės, iš kur tokie išsigimėliai mūsų tautoje atsirado. Gavo žemės, bet dar mažai. Eina ieškot miškinių. Užeis gryčion, tai tik, žiūrėk, vienas nuo aukšto dešrą nusikabinęs kiša po skvernu, kitas po spintas naršo, trečias po stalčius landžioja, ieško ką pavogti. Todėl ir dainos jiems buvo „gražiausios" sudėtos:

Tic stribai pasiutę nieko neišmano...
Darinėja stalčius, ieško partizano...

Nors tada jiems kurti dainų niekas nedraudė, bet vietoj dainų jie pasirinko „riebiausius" rusiškus keiksmažodžius.

Žinojom mes labai gerai tų sužvėrėjusių stribų darbelius, dažnai papasakodavo nukentėjusieji, kaip sužeistus kankino – krauju sienos aptaškytos, padus, antakius degino, adatom panages badė. Tada ir aš galvodavau, kad ir man ateis ta baisioji diena. Jau pasiekė kalbos, kad kažkas domisi, koks kunigas mus sutuokė, teiravosi pas Augienę, bet jiems nepavyko susitikti to kunigo. Atrodė, ko čia bijoti ar rūpintis – juk kunigas mums ne automatą davė, bet jų pasiutęs kraujas reikalavo naujų aukų. Nuo jų ypač kentėjo mūsų ryšininkai. Ryšininkę Malakauskaitę vis kviesdavo ir kviesdavo tardyti į MGB ir reikalaudavo pasakyti, kur aš slapstausi. Kad palengvinčiau jos dalią, aš ir laišką tardytojui siunčiau, parašiau, jog vyras ir kiti partizanai jau manęs išsižadėjo, su jais nutraukiau visus ryšius.

1951–ųjų rudenį teko slapstytis apie Jotainius ir Vadoklius. Vienu metu buvau apsistojusi Jotainiuose pas Katinus. Čia irgi neaplenkė stribai. Čia pirmą kartą išgirdau, kad žmonės juos vadina „kandalninkais" (žmogus, kuris vaikšto medinukais apsiavęs).

Kartą man pranešė, kad nuo Vadoklių ateina pulkas stribų. Ką daryti? Susitikti su jais nesinori. Norėjau išeit, bet girdžiu – kieme šuo jau loja. Įbėgo vaikai iš lauko ir pasakė, kad jau ateina link mūsų. Šeimininkė sako: „Šiauduose yra slėptuvė, ten ir pasislėpsi". Taip ir padariau. Įlindau į tą slėptuvę, šiaudų pėdu užkišo kietai, ir sėdžiu. Ilgai laukti nereikėjo. Žiūriu per lentų plyšį sienoje – ateina per kiemą, pirma nuėjo į trobą, po to į daržinę. Matau, kaip ant šautuvų uždėti durtuvai. Nutirpau visa, prisiglaudžiau prie sienos ir laukiu. Kaip visada, griebiausi savo didžiausio ginklo – maldos. Virš manęs buvo sukrautas vasarojus, čia mažai badė, viršininkas liepė gerai išbadyt šieną, kuris buvo sukrautas kitam gale daržinės. Kartais, matyt, ir velniui protas susisuka. Išbadė, išvartė šalinę ir išlėkė visi kaip pasiutę. Taip ir likau nerasta. Išlindau iš tos skylės – nebegaliu paeiti, galvojau, kad kojas paralyžiavo iš baimės, bet po kiek laiko atsigavau.

Kuo tolyn, tuo sunkiau buvo slapstytis, nes jau ir žmonės buvo nusivylę, pavargę, baimės iškankinti, niekas nebetikėjo

Amerikos pažadais, nors per radiją ji vis dar žadėjo ir žadėjo išvaduoti. Kartais pagalvodavau, kad gal ir gerai, kad tokie gandai sklinda, vis tiek mums kito kelio nebuvo, nors tai šiek tiek nervus ramino.

Taip ir slinko ilgos, pilkos nerimo dienos. Tą rudenį, kaip visada, rugsėjo 8-ąją vėl važiavau į Šiluvą, nors partizanai nelabai norėjo manęs išleisti, bijojo, kad neįkliūčiau. Bet aš buvau įsitikinusi, kad mane Marija saugo. Prisidengusi veidą tamsiais akiniais, iškeliavau. Kelionė sekėsi gerai, grįžau laimingai.

Ir vėl atėjo nauja žiema, baigėsi 1951-ieji. Pas žmones buvo baisoka ir nebesaugu gyventi, nes apylinkėje plačiai žinojo, kad mes dar gyvi. Kažkada anksčiau Dotnuvos stribai buvo sakę Augienei, kad Karbočiaus negalim nušauti ir tos jo bobos negalim pagauti.

– Padėk, – sakė, – Augien, mums. Aprūpinsim visam amželiui, nereikės tau daugiau nei bijot, nei vargt.

Bet iš Augienės jie nieko nepešė, ne tam žmogus buvo.

Tą žiemą apsigyvenom netoli Vadoklių pas Aleksiūną trise: aš, Bronius ir Aleksas Vaitelis. Gyvenimas nepavydėtinas, slėptuvė buvo žemėse po klėtim. Būdavo, vištos užkapsto vėdinimo angas, ir dusk. Aš dar naktimis miegodavau kambaryje, o jie nei dieną, nei naktį neišlįsdavo iš tos slėptuvės. Bronius rašydavo mašinėle naktimis, nes dieną bijodavo tarškėti, kad neišgirstų kas pašalinis, eidamas per kiemą. Rašydavo apie partizanų praeities kovas ir apdovanojimų laipsnius. Daug buvo dokumentų, bet per tiek metų nieko nebeliko. Jei ir rado, viskas sugedę, neišskaitoma.

Pats Bronius keitė vietas, keitė slapyvardžius. Kėdainių rajone partizanaudamas, vadinosi *Bite*, vėliau – *Skrajūnu*, o kada buvo paskirtas „Vyčio" apygardos vadu, dokumentus pasirašinėdavo *Algimanto* vardu.

1951–1952-ųjų metų žiema prabėgo laimingai. Sulaukėm pavasario, nors jis mums nieko gero nežadėjo. Kai išėjau iš tų požeminių „namų", bijojau stipresnio vėjo, kad nepargriautų. Kojos linko, galva svaigo nuo dienos šviesos. Vėliau po truputį kaip vabalai atsigavom.

Ėjo 1952-ieji. Penktoji mano baimės ir nerimo vasara. Tą vasarą praleidau laimingai netoli Panevėžio. Vyrai Molainių miš-

ke turėjo slėptuvę, kurioje po keletą dienų praleisdavo, nors čia ir nebuvo saugi vieta – dienos metu nesirodyk, nes pilnas miškas uogautojų ir grybautojų. Man tai patiko tas miškas, grybauti ir uogauti buvo nebaisu, be to, čia ramus kraštas, per vasarą nemačiau nė vieno stribo. Nors ir laisviau tą vasarą gyvenau, bet kartais būdavo labai liūdnos dienos. Kai tik susitikdavau su Bronium, jis vis ramindavo mane:

– Tu nenusimink... Ar nematai, kad mes nemirtingi žmonės? Šitiek pavojų praėjom, o vis dar gyvi. Ir gyvensim, kol kacapai užmuš...

Bronius visada buvo optimistas, rasdavo kaip nuraminti save ir kitus.

Atėjo ir 1952–ųjų ruduo. Vyrai parūpino dvi naujas vietas pas žmones, nes požemy man jau sveikata neleido gyventi. Vieną Lepšių kaime, kitą prie Upytės pas Matiukaitį. O sau žiemojimui slėptuves jie pasiruošė Šilagalyje pas Dambrauskus. Ruošėsi gyventi visi trys: Česlovas Salagubas, Viktoras Mažeika ir Bronius Karbočius.

Netikėjau aš, netikėjo ir jie, kad šituos „namus" jie stato paskutinius.

Paskutinį kartą su jais buvau susitikusi po Naujųjų metų Molainiuose pas Onutę Vilčinskaitę. Pirmą kartą Broniaus veide mačiau tokį liūdesį, sakė, kad truputį neramu, nes pastebėję pro kluoną praeinant įtartiną asmenį, man irgi liepė pas Onutę nebūti, nes čia nesaugu. Paliko man vestuvinį žiedą, kurį jis taip brangino, sakė, gal aš neišgyvensiu, tegu tau lieka prisiminimas. Aš dar nenorėjau to žiedo imti, atsikalbinėjau, bet paskui paėmiau. Kaip niekada išsiskyrėm – su skausmu širdyse. Tą paskutinį atsisveikinimą ir šiandien akyse vis dar matau, nors tada netikėjau, kad atsisveikinam amžinai. Gal po savaitės gavau iš Broniaus laišką, atnešė Viktoras. Ir čia netikėjau, kad tai paskutinis jo laiškas. Laiške jis rašė, kad ateičiau į susitikimą vasario 3 dieną. Laiškas rašytas sausio 24–ąją.

Iš Vilčinskų neskubėjau išeiti, nes čia tokia invalidų šeima, negalvojau, kad kas ateis.

Sausio 26–osios vakare 11–tą valandą užbėgo Česlovas, ištrūkęs iš įvykio vietos. Jis pasakė, kad vakarieniaujant apsupo Dambrauskų sodybą. Bronius, pastebėjęs rusus, sušuko:

– Vyrai! Bėkim! Pavojus!

Apie kokį nors žuvimą Česlovas nežinojo, nes vyko smarkus susišaudymas. O mano širdis jautė, kad kažkas baisaus atsitiko, nes prie plento, be to, žiemos metas – nei kur bėgt, nei kur slėptis. Būdavo, po bet kokių kautynių Bronius man kuo skubiausiai praneša apie save. Laukiau ir tuo kartu, per naktį nemiegojau, gal kuris užbėgs, bet tylu ramu.

Taip man belaukiant, 27-osios rytą žiūriu pro langą – iš tolo rusų kareiviai ateina. Supratau, kad išdavystė, tik nežinau kokia. Ką dabar daryti? Žinojau, kad sandėliuke yra maža slėptuvėlė vienam žmogui. Ten buvo paslėpta sena spausdinimo mašinėlė ir dokumentai. Norėjau lįst į tą slėptuvę, bet pamaniau, kad nespėsiu. Onytei pasakiau, kad sakytų, jog aš sava, gal nežino kiek šeimos, dar šovė galvon viena mintis apsimesti nenormalia. Močiutei liepiau gulti į lovą, apmečiau ją skudurais. Kitoj lovoj gulėjo dar viena nesveika. Na ir griebiausi darbo, nes reikėjo gelbėtis. Pati apsiskarmalavau, įsistojau į medines klumpes ir laukiu. Ruskiai pirmiausia puolė prie Onytės, po to pradėjo visur versti, kasti, daužyti. Rado tą slėptuvėlę su dokumentais ir mašinėlę. Vedė ir mane prie tos slėptuvės, bet aš žiūrėjau nieko nesuprasdama. Kol jie darbavosi, aš užkūriau krosnį, atsinešiau baisų juodą puodą su lankeliais ir dirbau savo kvailą darbą. Pripyliau vandens, kažką reikia virti, bet, matyt, išsigandusi nieko protingo nesugalvojau. Netyčia po ranka papuolė kitas pelenų pripiltas puodas. Pilu tuos pelenus į šitą puodą, maišau mediniu šaukštu ir verdu, o kareiviai visur verčia, žemę kasa. Priėjo vienas prie manęs ir klausia, ką čia verdu. Pasėmiau šaukštą to balzgano skystimo, pati paragavau, papūčiau ir daviau ruskeliui paragaut. Paragavo, kaip spjovė jis man tiesiai į veidą. Teko apsilaižyt ir eit šalin. Visa laimė, kad visi buvo rusai, jei stribai, tai būtų iššifravę tą mano spektaklį. Neužteko, ką gryčioj rado, puolė į klojimą. Ten rado dar vieną nuo karo likusią slėptuvę. Atbėgo įsiutę į gryčią ir liepė eit pažiūrėt į klojimą, ką jie ten radę. Nepalikau aš ir to puodo su pelenų koše. Pasiėmiau už rankenos ir einu iš paskos. Kaip tyčia užkliuvo koja už slenksčio, griuvau tiesiai ruskeliui ant kulnų. Na ir supyko jie tada ant manęs, vienas iš priekio, kitas iš užpakalio spyrė negailėdami, nors aš per tuos kailinius nela-

bai jaučiau. Visa laimė, kad ruskio nenuplikiau, tik pati sau ranką nusideginau. Keltis iš tos balos neskubėjau. Taip jie mane ir paliko purve besivoliojančią, nebevedė nei to bunkerio rodyti, tik banditka išvadino. Surado jie ten mano uogienes, ragavo ir spjaudėsi, taškė ir keikėsi, nes jos buvo visai be cukraus. Tik per apsirikimą jie manęs nelietė, Onytę išsivedė ir teisė. Vėliau sužinojo visą tiesą ir apie mane, atėję ieškojo, bet čia jau manęs neberado.

Ilgai nelaukusi, persirengiau ir išėjau pas Motiekaitį į Stultiškių kaimą. Beeidama apžiūrėjau savo rankinę, žiūriu – nebėra to žiedelio, kurį man Bronius paliko, buvo keli rubliai, ir tų nebėra. Už pamušalo buvo užkištas tas paskutinis Broniaus laiškas, jo nerado, jį iki šios dienos tebeturiu. Nuėjusi pas Motiekaitį, sužinojau, kad du partizanai žuvo. Tada jau man buvo aišku, kas žuvo, nes jie buvo trise, o išbėgo tik vienas Česlovas.

Tos dvi 53-iųjų metų dienos man buvo pačios liūdniausios, liko visam gyvenimui nepamirštamos. Nebesinorėjo ir gyventi. Netekau artimo žmogaus, nebebuvo su kuo nesėkmėmis ir skausmu pasidalinti. Tik tada supratau, kad teisingai 51–aisiais vyras sakė: jei žūti, tai abiem kartu. Dabar aš likau viena – su savo mintimis ir skausmu širdyje.

Visus metus dar ėjau partizanų pramintais takais. Tie patys žmonės mane dar labiau užjautė, šelpė, bet aš gyvenau tik todėl, kad reikėjo gyventi, gyvas žemėn neįsi. Sako – laikas gydo žaizdas. Bet ši žaizda liko nepagydoma, nors po kurio laiko susitaikiau su likimu. Labai sunku apie tai rašyt, sunku kalbėt, bet dar sunkiau tylėti.

Per tiek metų patyrėm daug skriaudų, nepelnytų nuoskaudų, buvom paniekinti ir apspjaudyti, kiekvieną mūsų gyvenimo akimirką lydėjo nuolatinė baimė, rizika, mirtis. Nepaminėjau čia visų kasdieninių vargų, kuriuos teko patirti per tuos metus be namų, be savo pastogės. Tai buvo siaubo metai. Dieną ir naktį bijojai, kad tave suras, nukankins, nužudys, ypač miške visų ausys būdavo įtemptos: lapas nukrito – krūpteli, šakelė trakštelėjo – akis išpūtęs dairaisi, ar kur už medžio enkavedistas netyko, kaime šunys loja – vėl klausaisi su nerimu. O kur slėptis? Įlindai į šieną – durtuvais bado, žemėse po grindimis –

šautuvų buožėmis daužo, tikrina ar neskamba, važiuoji į miestą – ten dokumentus tikrina, irgi ilgai neužsibūsi, o gal dar kokios negeros akys pamatys. Bijojom mes, o dar labiau bijojo mūsų gerieji rėmėjai, drebėjo iš baimės...

Po 1953-iųjų Stalino „saulė" jau nebešvietė. Bet aš vis dar bijojau eit registruotis. Pasijutusi laisvesnė, važiavau į Kauną pasitikrint sveikatos. Nuvažiavau laimingai, tą pačią dieną grįžau į Panevėžį. Kadangi buvo Biržų autobusas, ilgai stovėjo aikštelėje, žadėjo sesuo pasitikt, aš neskubėjau išlipti. Bet kai tik išlipo Panevėžio keleiviai, dar man neišlipus, prisistatė milicija. Šalia manęs sėdėjusius tris keleivius su vilnų maišais areštavo, nepaleido ir manęs, nes manė, kad ir aš iš tos pačios kompanijos. Dar to betrūko. Ėjom visi į miliciją. Sesuo irgi ėjo kartu, nors jos ir nekvietė, bet ji manęs nepaliko. Ten įrodinėjau, kad aš tų spekuliantų su vilnom nepažįstu. Nors patikėjo, bet reikalavo paso. Rodžiau receptus, visokius popiergalius, kur gydžiausi, niekas nepadėjo, tik kur pasas? Tada ir prisipažinau, kad paso neturiu. Liepė rašyt pareiškimą, kur buvau, ko buvau ir t. t. Prisimenu dar ir šiandien, kaip rašiau tą pareiškimą. Tai buvo ne raštas, o baisi teplionė. Rankos ir kojos drebėjo. Daugiausia rašiau apie ligas, kurios buvo ir kurių nebuvo, bet apie savo praeitį – nė žodžio. Tik džiaugiausi, kad dar neklausia. Kai pasakiau, kad paso seniai neturiu, tai sako: „Kur tu buvai, gal miške?" Aš nieko neatsakiau, tik patylėjau kaip vandens į burną prisisėmusi. Tada seserį paklausinėjo, užsirašė jos adresą ir paleido. Liepė kuo greičiau susitvarkyti dokumentus.

Per naktį negalėjau miegoti. Galva virė kaip puodas, pilna visokių minčių. Ryte važiavau į Ramygalą, nes priklausė registruotis toje apylinkėje, iš kurios trėmė į Sibirą, t. y. iš Truskavos apylinkės. Pasų stalo viršininkas buvo Stasiūnas, apie kurį buvau neblogos nuomonės, nes žmonės atsiliepdavo apie jį teigiamai. Manęs daug neklausinėjo, tik pasakė tą patį: gerai, kad neišėjai į mišką, būtų nušovę. Liepė pristatyti metrikus, visas pažymas iš apylinkės. Na ir vėl nauji rūpesčiai, nauji nemalonumai. Galvojau, kur mane dės tokią invalidę, gal taip nebekankins, kaip anksčiau, nes jau nebėra ką išduoti. Na, kur nori, ten tegu deda, kito kelio nebėra.

Po keleto dienų pristačiau visus dokumentus. Tada pasakė

ateit po savaitės. Kai Šiauliuose tvarkiausi dokumentus, tai liepė po dviejų savaičių ateit, kol surinko žinias, o čia – po savaitės. Truputį baugino tas laukimas, nors žinojau, kad jau nebe tie laikai, kad „sušvelnėję" viršininkai, nebe tokie žiaurūs. Raminau save: kam aš jiems reikalinga be sveikatos, be turto. Partizanų irgi jau nebėra. Ta savaitė man buvo labai nerami, nes dar tebesisprendė mano likimas.

Po savaitės važiuoju vėl į Ramygalą. Pasų skyriuje – eilutė prie langelio. Laukiu ir aš. Pamatęs mane, viršininkas pakvietė į vidų. Širdis sudrebėjo iš baimės: kodėl ne taip kaip visus iš eilutės. Bet aš ir buvau ne tokia kaip visi, matyt, atrodžiau apgailėtinai. Ėjau virpėdama iš baimės. Paklausė, kur aš padėjau tą pasą, kurį Šiauliuose išdavė. Pasakiau visą tiesą: vieną Surviliškio stribai paėmė, o kito iš Šiaulių pati nepasiėmiau. Supratau, kad tik pradžia. Ir jau surinko dalį mano „griekų". O kas bus toliau? Bet tuo ir baigėsi mūsų pokalbis. Išdavė naują pasą. Po šešerių nuolatinės baimės ir nerimo metų išėjau į laisvę. Tik, žinoma, ne į tokią laisvę, kurios tiek metų laukėm.

Taigi, išėjus į tą vadinamąją laisvę, nebuvau aš laiminga. Teko dar ilgus golgotos kelius nueiti.

Kaip minėjau, mane operavo 1950 m., po to spinduliais gydė, o dabar vėl naujos bėdos prasidėjo: palaipsniui toj vietoj kietėjo audiniai, jau ir žaizdos pradėjo atsirasti. Užgydyti nei Kaunas, nei Vilnius nesugebėjo. Gydytojai sakydavo: „Moteris kaip iš Japonijos karo grįžusi". Ne aš viena buvau tų metų tokia auka. Norėjau, kad operuotų, bet niekas nepatarė. Taip ir laukiau, kas bus toliau.

Kadangi tikėjausi, kad ateityje bus dar blogiau, nes čia rimtas spindulinis susirgimas, tai dar norėjau su tėvais pasimatyti, kol sveikata kiek leidžia.

Mano laimei, iš Sibiro 1956 m. paviešėti atvažiavo pusbrolis Vytautas Slivka. Kai jis grįžo atgal, važiavau ir aš kartu su juo. Nors iš Sibiro jau po vieną leisdavo grįžti, bet tėvai dar nebuvo paleisti. Prieš išvažiuojant aplankiau savo gerus draugus, gimines, pasidžiaugiau, kad aš laisva, važiuoju pas tėvus. Sušelpė jie mane kelionei. Kai nuvažiavau į Maskvą, iš stoties vedė ekskursijon į Lenino mauzoliejų. Važiavau ir aš, norėjau pamatyti Staliną ir „padėkoti" už Lietuvai atsiųstą „saulę" ir už ma-

no „laimingą" jaunystę. Bet tuo metu buvo uždaryta, taip man ir neteko pamatyti tų mūsų „išvaduotojų".

Kelionė į Sibirą, nors ir savo noru, mano sveikatai nebuvo lengva. Važiavau žiemos metu. Teko nuo vieno „učiastko" iki kito ir rogėmis važiuoti, ir eiti pėsčiomis. Ėjau į kalvą gal daugiau kaip kilometrą. Sniego virš kelių, galvojau, kad nebeužkopsiu, o paskui nuo kalno žemyn dar sunkiau, verčia iš kojų, vos nušliaužiau.

Mano tėvai gyveno Beriozovoje. Tą dieną Beriozovos nepasiekiau, apsistojau Labarnoje pas buvusius kaimynus Rankeles. Čia susirgau, pakilo aukšta temperatūra, teko praleisti keletą dienų lovoje. Sužinoję savieji parsivežė pas save. Kai susitikom visi, buvo labai daug džiaugsmo, ašarų. Sibire išbuvau devynis mėnesius. Miškuose šienaujant teko susipažinti su „moške" ir „makriecais".

Ištrūkus iš tokio Lietuvos pragaro, buvo labai linksma. Čia aš nieko nebijojau. Visi vieno likimo. Sekmadieniais per mišias melsdavomės, giedodavom, po pietų eidavome prie Sisimo upės, dainuodavom kartu jauni ir seni.

Per vasaros atostogas atvažiavo ir sesuo iš Lietuvos. Pabuvom dar abi, vėliau kartu grįžom atgal.

Gera buvo būti kartu visiems, nors ir Sibire. Bet kai reikėjo išvažiuoti, tai neduok Dieve... Išleisdama mama taip verkė ant upės kranto, atrodė, kad gyvos laidotuvės. Sulipom ant plausto ir nuplaukėm pasroviui Sisimo upe. Ilgai dar akyse mačiau seserį ir mamą ašaras braukiančias. Jie dar nebuvo laisvi, bet jau tikėjosi grįžti, nes po vieną kitą jau pradėjo išleisti. Taigi palikau tą baisųjį Sibirą ir su viltimi grįžau į Lietuvą, tikėdamasi čia pasimatyti su savais.

Važiuodamos atgal, parsivežėm mamos brolį Julių Slivką. Jis buvo labai silpnos sveikatos, todėl bijojo ten numirti ir prašėsi į Lietuvą.

P. S.

Teko skaityti 1989 metų laikraštį „Kėdainių garsas". Ten rašė Vitalija Sipavičiūtė, buvusi komunistų partijos rajono komiteto sekretorė. Straipsnis vadinosi: „Neteiskite ir nebūsite tei-

siami". Moteris, matyt, prasilavinusi, stebino, kad net šv. Luko evangeliją gerai žino. Tik gaila, kad labai netiko ji šitam straipsniui, ypač žodžiai – „neteiskite ir atleiskite" – visai ne vietoje. Įdomu, už ką mus teisė 1941–aisiais, už ką mus teisė 1945–aisiais?..

Neteisėm ir nekeršijom mes nei tada, nei dabar, tegul juos Aukščiausiasis teisia.

Sipavičiūtė rašo, kad reikia statyti bendrą paminklą visiems. Mielosios tarybinės moterys, kur jūs buvote anksčiau? Daug metų tęsėsi tie kruvini laikai. Galima buvo ir iš aukso nulieti paminklus su penkiakampėm. Šitie mūsų kryžiai ir skulptūros stribams nepatiko, nes jie į juos šaudė ir šunis korė ant jų.

Gal ir reiktų stribams ir visiems šnipams komunistų, išdavikams, provokatoriams pastatyti paminklą – atsidėkoti už tai, kad atėmė iš mūsų vaikystę, sugriovė jaunystę ir visą gyvenimą, nes mes tik buvom pradėję gyventi. Galima būtų užrašyti ant to paminklo, kiek aukų Lietuvoje nuo jų rankos žuvo, kiek į Sibirą pakliuvo ir iš ten negrįžo. Prie tokio paminklo statybos ir aš kiek galėdama iš savo kuklios pensijos tikrai prisidėčiau.

Pasakoja VLADAS DARGUŽIS–„ŽVIRBLIS"

Užrašyta Kėdainiuose
1991 11 24

Gimiau 1914 m. Panevėžio apskrityje, Lasongalio kaime, Ančiškių parapijoj. Šeimoje augome trys broliai ir viena sesuo. Tėvai žemės visai neturėjo, buvo bežemiai, visą amžių tarnavo pas ponus. Aš tarnavau pas kunigą Dabašinską Pagiriuose. Man neteko eilinio žmogaus sutikti tokio kaip Dabašinskas. Jis žiemos metu mane su šeima norėjo išmesti iš kambario. Tada aš nuvažiavau į Ukmergę pas nuovados viršininką. Jis manęs paklausė:

– Buvai komunistas?

Aš pasakiau, kad ne.

– Tai ir sėdėk, neišvarys tavęs.

Mes buvom sutarę kaip su kunigu, nerašėm jokių dokumentų, mama dar paklausė, ar surašiau kokią sutartį. Tada aš jai pasakiau: „Mama, jeigu su kunigu reikia sutartį surašyt, tai kaip su žmonėm?" Bet mamos žodžiai pasitvirtino.

Kada 1940 m. rusai atėjo į Lietuvą, man pasmirdo jais visa Lietuva, aš žiūrėt negalėjau į juos.

1945 m. išėjau į mišką su ginklu kovoti prieš atėjūnus. Iš pradžių dar slapstėmės su broliu Petru (šiuo metu miręs, lageryje išsėdėjo 16 metų). Pas ūkininką Vincą Putiną Žižmelių kaime po mėšlu išsikasėm bunkerį ir ten keletą mėnesių gyvenom.

Atėjo buvę pažįstami partizanai ir išsivedė mus į Vaitelio vadovaujamą būrį. Savo tai nieko neturėjom, nė kur glaustis, o gaspadorius sako:

– Jūs čia vis dar maišotės, jau seniai galėjot išeit į būrį...

Pas Vaitelį tuo metu buvo jau labai daug vyrų. Jei kur praeinam, lieka žemė juoda. Tada Vaitelis pradėjo skirstyt mažesniais būriais, kiekvienam būriui nurodė veikimo zoną. Kada Kuronių kaime žuvo partizanų būrio vadas Dambrauskas, tada aš perėjau į jo būrį. Būryje buvome 8 vyrai, vėliau būrys padidėjo, paskiau vėl sumažėjo. Kiek leis atmintis, galėčiau suminėt savo būrio vyrus:

1. Karanzevičius Vincas
2. Matas Jakučiūnas – iš Maulių k., Ramygalos raj. Žuvęs 1949 m.
3. Petras Dargužis–*Liublinas*. Paimtas gyvas 1949 m.
4. Edvardas Jakas–*Dambrauskas* – iš Bebrikių kaimo.
5. Pranas Linkonas–*Vyrelis* – iš Steponavos k., Ramygalos raj. Žuvęs 1952 m. vasarą.
6. Marijonas Smetona–*Ripka, Komendantas* – iš Užulėnio kaimo. Žuvo 1953 m. birželio 19 d.
7. Antanas Haneckas – iš Mimainių kaimo.
8. Vladas Dargužis–*Žvirblis*. Paimtas gyvas 1953 m. birželio 19 d.

Visi žuvo. Buvom likę tik su Marijonu Smetona. Ir mano žmona Petrutė Čiplytė.

Mano arešto metu 1953 m. birželio 19 d. „Vyčio" apygardos vadas buvo Albinas Burbulis.

Medinių kaime pas Vladą Railą jis mane iškvietė į susitikimą. Vladas Raila buvo mūsų ryšininkas (šiuo metu gyvena Panevėžyje, atsėdėjo 10 metų). Kiek žinau, Vladas Raila netikėjo, gal ir dabar dar netiki, kad Albinas Burbulis galėjo taip padaryt – apygardos vadas ir dar jo artimiausias kaimynas. Kadangi aš buvau tik eilinis partizanėlis, todėl manim jis jau ne taip pasitikėjo. Kada enkavedistai nuvažiavo imt bunkerio pas jį, jis į mane kreivai žiūrėjo, o kad Burbulį dar prieš mėnesį paėmė ir kad jis viską išdavė, tai jam buvo neįtikėtina.

Kai mus iškvietė į susitikimą, mes trise nuėjome: aš, mano žmona ir Marijonas Smetona. O Albinas Burbulis į susitikimą atėjo su saugumiečiais iš Vilniaus.

Marijonas Smetona prieš tai dar pas Railą nuėjo pataisyt batų. Burbulis atėjo su nepažįstamais labai gerai nusiteikęs, su tais pačiais ginklais, o aš jau buvau girdėjęs, kad Burbulis paimtas gyvas. Bet jei taip, tai gal tik gandai buvo skrebų paleisti. Apie mane taip gal dešimt kartų skrebai skleidė gandus, kad paimtas, – apgaudinėjo žmones, specialiai klaidino.

Nueinam pas Antaną Spurgį, pakrūmėje apsistojom, iki Railos buvo apie puskilometrį. Sugrįžta Marijonas Smetona iš Railos ir sako:

– Vlado, būtinai reikia Vlado, – reikalauja Burbulis.

Žmona man sako:

– Gal neikim.

Bet kaip dabar neit? Apygardos vadas kviečia. Ateinam netoli Railos namų – sėdi prie kelio ant griovio krašto susėdę. Tą kelią dar Smetona, prezidentas, sukasė į Užulėnį. Prieinam arčiau, ginklai mūsų su Marijonu savo vietose, jų mes net negalvojam pakelt, o jų ginklai ant kelių, pasirengę juos tik spaust.

Tiesa, prieš einant į susitikimą, man žmona sako:

– Kai nueisi, paklausk Burbulio: „Taigi tu, Albinai, sakė, gyvas paimtas?"

Aš jai sakau:

– Kai nueisiu, tada jau bus vėlu.

Priėjęs arčiau, aš ir sakau Burbuliui: „Albinai, kelkis, einam pasišnekėti. Aš turiu žodį pasakyt". Jis pasikelia, nuo jų apie du žingsnius pasitraukia; mano ginklas ant peties užkabintas,

aš jam ir sakau tyliai: „Girdėjau, kad tu gyvas paimtas". Jis man paukšt per petį ranka, kaip senam pažįstamui:

– Vladai! Ką tu, tiki skrebais?! Aš „dešimt kartų" ir tu „dešimt kartų" buvom paimti gyvi ir vis dar čia vaikštom!

Tiesiog balsu rėkia, kad tik anie jo draugai girdėtų. Matau, kad čia jau kažkas nebeaišku.

Žmoną jis man liepia palikt pas Railą, „eisim į mišką, moteriškai bėgt labai sunku, o mes skubinam, kai ateisi už dienos kitos, eisit, kur jums reikės". Žmona tik atsitraukė, prie manęs tuoj prisistatė trys, tuoj ėmė klausinėt, kaip čia kas, Smetona liko už nugaros. Kiek paėjus, užpakaly einantis man kirto per kojas, o du griebė už rankų, ir tuo kartu šovė į Smetoną. Jėgos tada turėjau nemažai, tiesiog žemę išdraskiau gindamasis, pistoletą dar išsiėmiau iš kišenės, bet jau nebeteko paspaust nei sau, nei jiems. Užlaužė rankas, visas purvinas, gerklė, akys pilnos žemių, nieko nebematau, nes grumtynės buvo įnirtingos. Tik girdžiu, kaip čekistai sako:

– Ko tu, Albinai, lauki? Matai, kad negalim sutvarkyt! Padėk.

Burbulis dar paspaudė, ant nugaros užšokęs, surišo rankas, nuvedė toliau ir pasodino ant žemės. Davė ženklą raketomis. Žiūriu, atvažiuoja kareiviai su šunimis. Priėjo ruskis majoro antpečiais. Tuojau jam atraportavo, kad Marijonas Smetona nušautas, o Vladas Dargužis gyvas paimtas.

Priėjo prie manęs tas majoras, liepė atrišt rankas, o buvo taip užveržta, kad net rankos pajuodavo.

Pristūmė mašiną, pirmiausia įmetė į kėbulą mane, po to Smetoną už kojų atitempė, jau be batų, įsiūbavę taip pat įmetė į kėbulą. Kėbulas pilnas kraujo pribėgo, mano batai susikruvino, ir tų čekistų liko kruvini. Ką tik išaušus nuvežė į Ukmergę. Privažiavo prie parduotuvės, nusipirko degtinės, vietoje išgėrė ir tada nuvažiavo į paupį, iškasė duobę palei krūmelį, įmetė Smetoną į tą duobę, užkasė, dar pervažiavo mašina, o mane nuvežė į saugumą.

Aš tik gerokai vėliau sužinojau, kodėl Smetoną nušovė, o mane paliko. Jau Vilniuje saugumo ministerijoje buvo sutarta su Burbuliu, kad mane, seną, reiktų gyvą paimti, o Smetoną nušauti vietoje, kadangi jis jaunas, neseniai dar išėjęs buvo į mišką, mažai ką žino, o aš nuo pirmų metų miške – daug ką

jiems galėčiau pasakyti ir, be to, dar galėtų padaryti tokiu pat išdaviku kaip Burbulis.

Todėl man teko pabūt ir operatyviniam kalėjime. Galiu pasakyti, kad labai mažai kas žino šitą kalėjimą. Operatyviniam kalėjime ruošė išdavikus ir provokatorius.

Marijonas Smetona visą laiką buvo mūsų ryšininkas, mums daug padėjo, ypač Burbuliui. Kada jam reikėjo eit į armiją, jis pasitraukė iš namų ir Burbuliui pasakė:

– Jeigu nepriimsi manęs į būrį, tada aš vienas vaikščiosiu.

Burbulis jį priėmė. Vėliau Burbulis išsikviečia mane ir sako:

– Smetonioką aš tau atiduodu, jis man kažkoks neaiškus.

O kaipgi aš jį prižiūrėsiu, jeigu kartu gulim, kartu valgom, – kada norės, tada paspaus. Bet Marijonas man viską vėliau pasakė:

– Tiek metų aš išdirbau ryšininku jam, o kai paprašiau, kad priimtų į mišką pas save, jis jau nebepasitiki manim.

Bet, pasirodo, žmogus buvo patikimas iki galo.

Tais pačiais 1953 metais, kada mane paėmė, dar prieš tai pas mane atėjo Burbulis su Henriku Ivanausku–*Benjaminu*, *Paparčiu* į bunkerį pas Railą (H. Ivanauskas iš Gaižiūnų kaimo, Šėtos valsčiaus). Kad Raila mano ryšininkas, Burbulis žinojo, bet kad pas Railą yra mūsų bunkeris, to jie nežinojo. Tik prašė labai Railos, kad jam reikia Vlado – manęs. Atėjęs Raila man ir sako:

– Jeigu tu sutinki, mes įleisim pas tave Burbulį.

Aš pasakiau Railai, kad bunkerio aš negaliu niekam rodyti, net ir saviesiems. Taip jau visur partizanai daro. Bet Raila sako:

– Mes sutinkam, kad čia ateitų Burbulis.

Tada ir aš sutikau ir liepiau atvest Burbulį.

O Smetoniokas Marijonas visą laiką su manim buvo ir atnešė svečiams pavaišint degtinės butelį. Aš negėriau, kadangi degtinės aš visai negerdavau. Kai išgėrė tą butelį, kažką Burbulis pasakė, o Smetoniokas sako:

– Aš turiu vieną vadą ir man užtenka.

Burbulis iškart nutilo, suglumo visai.

Ką jie ten šnekėjo, aš negirdėjau, bet kada mes patekom į vieną kamerą su Burbuliu, jis man papasakojo, kad jis tada pas

Railą Smetoniokui pasakęs, jog reikia nušauti Henriką Ivanauską, nes jis dirba rusams. Smetoniokas tą padaryti atsisakė.

Taip išeina, kad Burbulis jau nebepasitikėjo nei Ivanausku, nei Smetonioku. Jie jam jau pasidarė priešai. O Smetoniokas labai teisingai jam atsakė, kad jam daugiau vadų nereikia, jis vieną vadą turi.

Kada iš mūsų pagalbos egzekucijai Burbulis negavo, tada jis rašė laiškus Ramygalos partizanams, kad anie ateitų sušaudyt Ivanausko. Bet „partizanai" atėjo iš Vilniaus saugumo ir surišo abiem rankas. Iš tikrųjų tai Burbulis žinojo, kad prie Ramygalos dar yra du gyvi partizanai, todėl jis juos ir kvietėsi. Atėjo po kurio laiko neva Ivanausko sutvarkyt. Atėję surišo Ivanauską, o paskiau ir Burbulį. Laiškai Burbulio, matyt, pateko per ryšininką į saugumą.

Paskutiniais metais, kai visai sumažėjo partizanų miškuose, ar nuo Ukmergės, ar nuo Vilniaus į Vaitelio vietą atėjo kažkoks karininkas. Aš Mykolo Šemežio klausiu:

– Kas tai per karininkas? Kas jį žino arba pažįsta? Iš kur jis?

Šemežys sako:

– Aš jo nepažįstu, nežinau. Jį pristatė ryšininkė Birutė Vėžikauskaitė.

Nueinu į svečius Lėno girioj pas Mykolą. Žiūriu – ir tas karininkas yra. Aš tada pas juos nuėjau iš Gaižiūnų kaimo. Mes keliese nuėjom, tas karininkas tik žiūri žvairom. Mūsų vyrai jauni, juokauja, linksmai nusiteikę, apie mergas šneka. O tas karininkas priėjo prie Mykolo ir sako, rodydamas į mane:

– Tas gudrus labai.

Juk visi išgėrę, o aš blaivus.

Šitas karininkas toks storas, jam geležiniai dantys. Aš pamačiau geležinius dantis, man net per širdį perėjo. Pasivedžiau Mykolą į šalį ir sakau jam tyliai:

– Mykolai, ko jis čia ėjo? Vienas. Nieks jo nepažįsta. Ar nebus tik provokacija? Matyt, jį čia atsiuntė Markulis?

– Visko gali būti, Vladai, – atsiduso Mykolas.

Dvi planšetes visokių popierių prisigrūdęs, dvi savaites prabuvo. Mes einam į kaimą pas žmones, o jis niekur neina, nė pas

vieną žmogų, lauke stovi ir laukia, kada mes išeisim. Ir vis su tom dviem planšetėm. Turi du pistoletus, turi tokį pat rusišką „dešimtuką" kaip mano, o tie metaliniai dantys man taip ne prie širdies.

Po kurio laiko Mykolas man ir sako:

– Karininkas jau išeina į Žemaitiją.

O kada atėjo, jis įvedė tokią tvarką: užėjai pas žmogų – užrašyk, pas ką buvai, davė lašinių – užrašyk, kas davė, davė duonos – rašyk. Rašyk ir rašyk viską, kas ką davė, kas ką darė. Mykolas ir mane perspėjo, kad dabar toks įstatymas, reikia, kad ir aš taip daryčiau.

– Eik tu, Mykolai! Ką tu šneki! Pokšt, mane nušauna, kišenėje randa šitą sąrašą ir žmones į Sibirą nieko nelaukę grūda.

– Et! Daryk, kaip nori, – numojo ranka Šemežys.

Iš pradžių dar kelis užrašiau, bet vėliau jau neberašiau. Pas Smetonioką buvo visi tie dokumentai. Kai jį nušovė, viską rado ir paėmė. Gerai, kad ten nebuvo nurodytos pavardės žmonių. Tai visa laimė, taip ir nesužinojo čekistai tų, kurie mus rėmė.

Po to karininko išėjimo ir prasidėjo partizanų paėmimai, išdavystės.

Birutė Vėžikauskaitė buvo pagrindinė Vaitelio ryšininkė. Tiesioginį ryšį ji palaikė su J. Markuliu–*Ereliu*. Vaitelis ja pasitikėjo ir sakydavo: „Kuri karvė bliauna, ta pieno mažai duoda, ir visur taip yra, ir visada".

Birutę Vėžikauskaitę gana gerai pažinojau. Apygardos vadas Vaitelis, žinau, tikrai Birute absoliučiai pasitikėjo, dažnai ją siųsdavo į Vilnių. Aš įsitikinęs, kad paskutiniu metu Birutę čekistai buvo užverbavę. Apie tai pas mus miške visi žinojo, kadangi ji pati prisipažino tuo metu ėjusiam „Vyčio" apygardos vado pareigas Mykolui Šemežiui–*Arui–Putinui*. Po Šemežio apygardos vadu liko Albinas Burbulis.

Šemežys pas Vėžikauskaitę Birutę gyveno bunkeryje, o *Dėdelis*–Jonas Jarmulka (buvęs skrebas iš Vadoklių) buvo kartu su Šemežiu.

Kad Šemežys davė nurodymą sušaudyti Birutę ir tą *Dėdelį*, man sakė Petras Grybas, kuriam Šemežys buvo davęs įsakymą juos sušaudyti.

Birutės motiną ir *Dėdelį* sušaudė ir sudegino su visu namu.

Nuostabi ryšininkė buvo ta Birutė. Dieną ir naktį ji dirbo partizanams be poilsio – tai į Vilnių, tai į Panevėžį lėkė vis su partizanų užduotimis.

Šemežiui ji prisipažino, kad Vilniuje ją čekistai buvo areštavę ir uždarę, kažkiek palaikė ir užverbavo.

Dėdelis, kur pas Vėžikauskienę gyveno, ir Bronius Jarmulka–*Čigonas* buvo broliai. *Dėdelis* – buvęs skrebas Vadokliuose, neaiškiom aplinkybėm išėjęs vėliau į mišką.

Iš pradžių *Dėdelis* buvo vadokliečių būryje, kada ten visi žuvo, atsikėlė į Pagirių pusę. Kaip ten jie su Mykolu Šemežiu suėjo, aš nežinau.

Kada per išdavystę (1948 m. vasarą) Pauslos miške žuvo partizanai Pranas Kirdonis, Jonas Marozas ir Juozas Macijauskas iš Šemežio būrio, ten teko ir man būti. Mes su savo būriu tada nuėjome į Pauslos mišką. Šemežio būrys ir kiti vyrai buvo apsistoję netoli Gipsų vienkiemio Suratgalio kaime ties Ančiškiais. Jų buvo apie 20, mūsiškių, kurie atėjome, apie 10 vyrų. Mykolas Šemežys ir sako:

– Aš nueisiu pas Gipsą, gal išvirs arbatos.

Nueina jis pas tą Gipsą. Matyt, kai nuėjo, pasakė jis tam Gipsui, kur mes apsistojome.

Vos tik prašvitus, matome – keliu važiuoja sunkvežimiai. Atbėga Marozaitė pasakyt, kad rusai supa jau didįjį mišką. O mes apsistoję nedideliuose krūmuose.

Šemežys tuomet jau buvo „Vyčio" apygardos vadas. Aš Mykolui ir sakau: „Traukiam į didįjį mišką". Jis sako:

– Ne. Ten jau apsupta.

Mes persikėlėm per kelią į kitą pusę, o ant kelio jau buvo postai išstatyti. Kai tik persikėlėm, iškart rusai ir puolė. Bet mes, išsirikiavę eile, jiems kaip davėm, tai tik lapai krito, nematėm, kiek ten tų maskolių paklojom.

Atsiskyrėm keturiese ir pribėgom rusų postą, o Kirdonis, Macijauskas, Marozas per lauką metėsi į didįjį mišką. Mes stovim prie to rusų posto ir niekur nesitraukiam. Girdim, kaip jie šneka. Netrukus atėjo jų labai daug. Jie net neįtarė, kad mes čia

visai šalia jų už krūmų stovime. Na ir pasitraukė nuo mūsų į priešingą pusę ir tiesiog užlipo ant Kazio Kirdonio. Vieną rusą jis nupyškino, pabėgėjo ir vėl pasislėpė. Sugrįžo rusai atgal ir vėl iš naujo bando eit į tuos krūmus. Praėjo, nieko nerado, paskui trečią kartą ėjo, galvojo, kad kur nors bunkeris krūmuose yra. Kol jie „šukavo" tuos krūmus, ir sutemo. Matom, kad rusai jau traukia į miško pakraštį. Iš vidurio miško jau nuėmė postus. O laukuose buvo išstatyti komjaunuoliai su šautuvais ant virvučių.

Šemežys man ir sako:

– Vladai, tu eisi su Juozu (Mykolo broliu). Ten turi būti rusų postai. Kai jūs susišaudysit, mes jus kulkosvaidžių ugnimi palaikysim.

Priėjom prie rusų posto. Medis išvirtęs, o už išvartos rusas guli. Kaip davė iš automato ir Juozui peršovė šlaunį. Tada aš kirtau iš savo „dešimtuko", rusas iškart nutilo, o iš šonų mus pradėjo kapot: į viršų raketomis, iš kulkosvaidžių, iš automatų. Kiek pabėgau, užsiglaudžiau už kelmo. Nieko nesimato – dūmų pilna nuo raketų. Dar pašaukiau kelis kartus: „Mykolai! Mykolai!" Bet niekas neatsakė.

Pasirodo, Mykolas perrišo Juozui koją ir patraukė į kitą pusę, o aš per dūmus nemačiau, kur jie nuėjo. Likau vienas. Jie keturiese išėjo į Laukagalio kaimą, aš per krūmus – į didįjį mišką. Kai kėliausi per kelią, postai jau buvo nuimti.

Ryte pasiekiau Pauslavio kaimą. Išeinu iš miško – saulė teka, o ant kalnelio matyti Jono Bliuvo namai. Iš krūmų tai man reikia išeit, nes dieną čia vėl „šukuos". Tris dienas rusai tą vietą buvo apsupę.

Matau, po Bliuvo kiemą vaikšto sargybinis. Per žiūronus gerai matosi. Įšliaužiau į rugius, nusiėmiau diržą, šautuvą palikau rugiuose, pistoletas kišenėje. Netoliese pririštas arklys. Priėjau prie to arklio, ištraukiau kuolą, o rusas nuo kiemo žiūri į mane, matyt, galvoja, kad šeimininkas atėjo arklio perkelt. Pavedžiau arklį į kitą vietą, kuolą įspaudžiau koja. Rusas vis žiūri į mane. Neskubėdamas apsisukau ir einu tolyn. Taip ir nuėjau laukais net į Juodžio mišką.

Prie Juodžio miško pas Sakavičių išbuvau tris dienas. Kai

rusai pasitraukė, grįžau atgal, susiradau savo šautuvą rugiuose. Paskiau susirinkome visi į vieną vietą.

Kitą kartą į mūsų stovyklą miške užėjo iš Žižmelių kaimo kažkoks miško darbininkas, rodos, malkų pasipjaut atvažiavęs. Mes nepasitraukėme. Ryte žiūriu – vienas rusas jau prie pat stovyklos atėjęs. Greit pakėliau vyrus, bet nė vienas neiššovėme, kadangi negalima buvo duot ženklo, kur mūsų stovykla. Rusas, priėjęs prie stovyklos, nežino ką daryt, o jo „istrebiteliai" dar nebuvo priartėję. Mes greit iš stovyklos, per tokią aikštę ir – į didįjį mišką, o tam miške kvartalinė visa apstota. Supratome, kad jau iš tolo mus buvo apsupę gana plačiu ruožu. Prieinam prie tos kvartalinės linijos – visur postai. Sugulėm, kaip davėm ugnį, tai tik lapai ir šakos krito. Tada staigiai šokom pirmyn. Ir nė vienas nežuvom. Mūsiškių buvo apie 20.

Būriui vadovavo Mykolas Šemežys. Labai protingas, gabus. Jis sakydavo:

– Aš turiu tik du patikimus kareivius: brolį ir Vladą Dargužį.

Pamenu, buvo atlaidai. Pas Mykolą visas būrys nuėjome į svečius. Kaip paprastai per atlaidus, susirinko daug žmonių, svečių. Atėjo mergaitės, atnešė mums valgyt. Stovėjom prie griovio Gudelių kaime. Susėdom ant to griovio krašto, užvalgėm, vyrai dar degtinės po stikliuką išgėrė.

Matyt, buvo pasakyta, kad skrebai dieną nepastebėti atėjo prie Lėno miško. Už griovio augo alksnynas. Ten sulindo ir laukė. Jie matė tas mergaites, kada jos pas mus atėjo. Jau vakaras, mergaitės nori grįžti į namus. Mūsiškiai po vieną nutarė jas palydėt. Einant per lieptą, – aš jau buvau perėjęs, kiti dar ant liepto buvo, kai kurie dar anapus liepto stovėjo, – kaip kirto, kad nesupratau, kas iš kur. Saulė tik nusileidusi. O ginklus tai mes buvom palikę ant griovio krašto. Per lieptą jau buvom perėję aš, mano brolis Petras ir Mykolas Šemežys. Mudu su broliu likom dviese. Kai tik ima pyškint iš to alksnyno, mes prisiglaudžiam prie žemės ir stebim, iš kur čia šaudo. Prieinam prie griovio, žiūrim, guli ant kriaušio mano automatas, brolio kulkosvaidis, bet kaip paimt? Mes pagulėjom pagulėjom, skrebai, matyt, pagalvojo, kad pabėgom. Tada su broliu šokom prie gin-

klų. Aš iš automato, brolis iš kulkosvaidžio – kaip davėm atgal į alksnyną. Brolis visą kulkosvaidžio diską išvarė, aš automato diską išvariau. Ir atbuli, atbuli atgal į stovyklą. O vyrai jau mūsų laukia. Ateinam, tie galvoja, kad rusai. Pasileido bėgt. Šaukiam – nebėkit, mes savi, parnešėm ginklus. Tada jie sugrįžo, o Mykolas ir sako:

– Tai dabar tik supratau, kurie tikri kareiviai.

Tuo metu maždaug už kilometro Kaupas ėjo arklio pririšt, tai tą arklį sužeidė ir jam koją peršovė.

Kartą su vyrais ėjom iš Lėno miško, iš Mykolo Šemežio stovyklos, ir užėjom į Aneliavos dvarą pas Karalevičių. Einam per to dvaro kiemą, o dvare skrebai surengę vakarušką. Čia buvo atėjęs ir skrebas Vladas Jasiūnas, bet be didesnio ginklo. Kažkas, mus pamatęs, ten viduje pasakė, kad apsupta visa Aneliava partizanų. O tas skrebas Jasiūnas, išėjęs į lauką, palei kumetyno tvorą dairosi, kur tie „banditai", kaip jam dabar išbėgti. Tupi ant kelio ir žiūri tolyn per tvorą. Mes jam už nugaros:

– Rankas aukštyn!

Jis pakelia rankas. Bet mes jo nė vienas nepažinom, o jis mus, pasirodo, visus pažino. Klausiam pavardės, jis sako: „Aš iš Ukmergės, agronomas, atvažiavau į Pagirius žemės ūkio reikalais". Klausiam, ar turi ginklą, jis ginasi, kad ginklo neturi. Iškratė jį vyrai, nieko nerado. Aš dar įkišau ranką į kelnių kišenę, jaučiu, kad jam kojos tirta. Atbėga mano pažįstamas Dėdela Alfonsas ir sako: „Vladai!.." O šitas „agronomas" tuo metu: „Nebegaliu, nebegaliu, labai gert noriu". Vyrai jį ir paleido. Tik atsisuku, žiūriu, jau jo nėra. Klausiu, kur tas agronomas, sako, paleidom atsigert. Mes į vieną kambarį, į kitą – nėra. Dar į vieną įbėgu, žiūriu – palovy palindęs guli. Perspėjau: jeigu neišlįs, šausiu. Išlindo. Vyrai tuoj jį surišo. Kai surišo, jis man ir sako:

– Vladai, tu mane šausi?

– Aš tave karsiu, ne šausiu, – atsakiau jam.

Pasirodo, mes kartu į mokyklą ėjom, bet kaip mes jo nepažinome, tai aš nežinau.

Edvardas Jakas pavedėjo kiek lauku ir paleido porą serijų... Su tautos išgamom tada mes negalėjom ir neturėjom teisės taikstytis, nes jie mus kaip šunelius gainiojo ir šaudė be jokio pasigailėjimo.

Tiesa, pas Vaitelį net keli skrebai buvo būryje ir gana narsiai kovojo iki galo, o keletas jų grįžo atgal į skrebyną.

Jakas Edvardas taip pat buvęs skrebas, partizanas Liberis Albinas irgi buvęs skrebas iš Maulių kaimo. Vaitelis jiems paskelbė ultimatumą. Ir tie, kurie liko pas partizanus, kovojo iki pabaigos.

Mums pranešė žmonės, kad po Šambališkių kaimą vaikšto kažkokie su maišais, neva spekuliantai, bet nieko neparduoda, aiškina, kad jų artimieji badu Rusijoj miršta, neturi ko valgyt, renka maistą ir t.t. Išsidėstėm pamiškėje ir gulim. Žiūrim – tiesiai į mišką ateina. Mes juos sustabdėm, vieno drabužiuose radom įsiūtą NKVD leitenanto pažymėjimą, kito – viršilos pažymėjimą. O kiek tokių buvo...

Noriu papasakoti apie Petrą Činiką iš Vaivadiškių kaimo. Činikas buvo mūsų būryje.

Kiek žinau, Činikas mokėsi dantų techniku. Ir ką jis ten padarė, nežinau, bet jį neva būtų jau teisę komunistai.

Jis atbėga pas mus, t. y. pas Vaitelį, ir prašosi, kad jį priimtų į būrį. Kaipgi nepriimsi Činiko – iš tokios turtuolių, didžiažemių šeimos.

Priėmė jį Vaitelis be jokių ceremonijų. Na, ir gyvena tas Činikas Vaitelio būry: metus, kitus. Jaunas, vikrus, gražus buvo. Pasirodo, ten, kur mes užeinam, jis nieko nedarė, o kur toliau nuėjęs – duoda į galvą žmogui ir reikalauja degtinės. Sužinojo Vaitelis ir perspėjo jį už šitokias šunybes vieną kartą, nesiliovė – tada kitą kartą, bet Činikas vis vien tą patį daro. Jei ką reikdavo sušaudyt, Činikas pirmas eidavo savanoriu. Trečią kartą Vaitelis atėjo jau jo sušaudyt. Bet gudrus, velniokas. Pamatęs Vaitelį, neva į tualetą nuėjo, bet tiesiai per mišką su pistoletu pas skrebo brolį ir – vežk į Pagirius. Tas nuvežė jį į Pagirius. Na ir prasidėjo: kur buvo užėję, kur bunkeris, kur šoviniai, kur ginklai – viską atidavė, viską pasakė. Pats skrebus vedžiojo po kaimus, žmones išdavinėjo. Atleido jam visas nuodėmes. Ir vėl jis išėjo dirbt dantų techniku Ukmergėje. Kai Ukmergėje pasidarė nebesaugu, persikėlė į Ariogalą. Turėjo medžioklinį šautuvą, medžiodavo kartu su skrebais. Jei medžioklėj nepasiseka nieko

nušaut, tai eidamas pakelėje žmogaus kiaulę ar avį, ar šunį – būtinai ką nors nušaus.

Grįžta vieną kartą jis iš medžioklės. Žmona jo buvo gydytoja. Kitą dieną turėjo būti kažkoks gydytojų susirinkimas, tai vienas gydytojas atėjo pas jo žmoną pasitarti dėl to susirinkimo. Činikas ir randa šitą gydytoją. Gydytoją išvarė, žmoną nušovė ir pats nusišovė.

Netoli Truskavos iš Šukionių kaimo Jankevičius plėšikavo partizanų vardu. Gaila buvo žmogaus, bet ką darysi, teko sunaikint. Buvo gana gabus poetas. Pavyzdžiui, pamatė žmogų ir iškart apie jį sukurs dainą. Kiekvienam žuvusiam partizanui jis sukurdavo dainą. Iš pradžių buvo partizanų ryšininkas, o vėliau pradėjo plėšikauti.

Bebrikių kaime gyveno turtingas ir, atrodo, ne toks jau blogas ūkininkas. Tas žmogus, lipdamas kopėčiomis, krito ir susimušė akį. Nuėjo į Pagirius su kažkokiu reikalu, pamatė skrebai ir klausia jo:

– Kas tau pamušė akį?

Jis, matyt, norėdamas patikimiau jiems pasiteisinti, pasakė:

– Atėjo banditai, nedaviau valgyt ir gavau į akį.

Kai taip, atėjo skrebai su rusų kareiviais, atsisėdo kambary ir laukia, gal dar ateis tie „banditai". Kaip tyčia kitą dieną ateina Dambrauskas iš Kuronių kaimo su Jonu Grybu. Rusai, pamatę partizanus, tiesiai ir kirto jiems. Grybas išbėgo, o Dambrauskas žuvo vietoje. Po šio incidento partizanai tą ūkininką sušaudė.

Buvo Kalėdos. Šlapia, sniego nėra, lietus lyja, tamsu. Mes, apie 10 vyrų, nuo Pauslavio einam link Ramygalos. Ateinam iki Gudelių kaimo. Ant kalnelio stovi gryčia, užuolaidų ant langų nėra, po vidų iš vieno galo į kitą vaikšto žmogus. Aš vyrams liepiau palaukti, o pats nuėjau ton gryčion pažiūrėt. Įeinu į vidų, žiūriu, tas žmogus nuleido rankas kaip nesavas ir sako:

– Vladai, Vladai, tik išėjo...

Kai tik jis taip pasakė, aš greit per duris, grįžtu pas vyrus,

sakau – rusai ką tik išėjo, labai tyliai eikim. Tik nusileidom kelis žingsnius, ir ėmė į mus tratint: raketomis, iš automatų, šautuvų. Raketos skrenda, šviesu kaip dieną, o mes nešam kudašių kiek kojos įkabina. Visi laimingai išbėgome.

Mano brolį Petrą paėmė sužeistą. Lageryje išsėdėjo 16 metų, grįžęs mirė. Trumpai paaiškinsiu aplinkybes, kaip paėmė mano brolį.

Mes važiavome į Gumbių kaimą. Pakely pas vieną žmogų užvažiavę dienojom, Paguirių pamiškėje. Čia užėjo pašalinis žmogus. Aš tai buvau nusiteikęs jo neišleist visai, bet mūsiškiai sutiko išleist, atseit pažįstamas, geras žmogus. Na ir išleido. Kai gerai sutemo, išvažiavom į Gumbių kaimą. Privažiuojam dvaro sodybvietę, palei kelią apsodintą medžiais iš abiejų pusių. Vienas mūsiškis pamatė, kad kažkas arti namo prabėgo. Važiavom dviem pastotėm. Sustojom, sakom, pažiūrėsim, kas čia bus. Apsukom atgal arklius, ir tuo metu skrebai pradėjo šaudyti į mus. Kiek ten mūsų buvo, dabar nebegaliu pasakyti, tik mačiau, kaip mano brolis atsišaudė, dar kitas ramygalietis šaudė, aš šaudžiau, o kiti kažkodėl nešaudė. Broliui sužeidė kairę ranką, o ramygaliečiui peršovė delną. Brolis kažkaip, lipdamas per kelmą, parvirto, jį prisivijo ir užgriuvo skrebas Miškinis. O tą ramygalietį sužeistą įkėlėm į vežimą ir pasitraukėm. Per kalvą dar skrebai šaudė į mus, bet pabėgom.

Paėmę gyvą brolį Petrą, Pagiriuose jį du kartus buvo sumušę iki sąmonės netekimo, po to pila vandens ir vėl atgaivina.

Po kelių dienų išvežė į Ukmergę. Ukmergėje taip pat mušė, kankino, reikalavo išduoti partizanus, ryšininkus. Vilniuje jį teisė Maskvos „osoboje soveščianije". Gavo 25 metus.

Pamenu, kad pas Vaitelį iš Vilniaus buvo kažkas atvažiavę ir liepė sušaukti visus partizanus, atseit atvažiuos kunigas, klausys išpažinčių. Vaitelis mums pasakė:

– Jei norit, galit ateit, bet išpažinties neikit.

Kai atvažiavo iš Vilniaus tas „kunigas", išpažinties nieks nėjo, kadangi jau žinojom, kad „kunigas" – tai Markulio šnipas. Atėjo „kunigėlis", pastypinėjo, nieko nepešė ir vėl išėjo.

Aš jau tada žinojau, Vaitelis žinojo ir visa apygarda, kad Markulis išdavikas.

Danielių Vaitelį aš gana seniai pažinojau. Kaip vadas ir kaip žmogus buvo tvarkingas, sumanus, bet tik negerai, kad paskutiniu metu truputį jau per daug pradėjo išgėrinėti. Žinoma, išgerdavo visi, kadangi buvo jauni vyrai, pačiame smagume.

Kiek žinau, Vaitelis žuvo per atsitiktinumą, o ne dėl išdavystės.

Mykolas Šemežys–*Aras–Putinas*, atėjęs nuo Lėno girios, užėjo į Maulių kaimą pas ryšininkus, pasakė, kur jis apsistos, ir man ryšininkas atnešė laišką, kuriame jis rašė:

„Vladai, kai sniego visai nebebus, ateisi pas mane į svečius, dabar daug ko nerašau, apsistosiu Amerikos vienkiemy pas Janulevičių..."

Perskaičiau šį laišką, o kitą dieną gavau žinią, kad Šemežys žuvo.

Nuėjo jis į tą Amerikos vienkiemį (ten aš gyvenau anksčiau) ir rado Stasį Galinį, atėjusį pas Janulevičiūtę. O Jonas ir Stasys Galiniai buvo dideli enkavedistų šnipai, jų švogeris Pamerneckas Vladas buvo skrebas, žodžiu, ten jų visa šutvė tokia.

Šemežys pasisakė, kad jis netoli namų nakvos. Kai išėjo, Stasys Galinis nubėgo į Pagirius, pranešė skrebams. Tik pradėjo aušti, ir tą vietą apsupo rusų NKVD garnizonas. Ten buvo Vacys Burbulis, Ivanauskas ir dar keletas. Kiti išbėgo iš apsupimo, o Mykolas Šemežys (jis turėjo „elektrinį" – priešlėktuvinį kulkosvaidį) kažkaip atsiskyrė nuo visų, ir jį nušovė.

Po Šemežio žuvimo Janulevičius taip pat išbėgo iš namų (senas šlubas senis, anksčiau tarnavo pas eigulį). Aš tikrai galiu paliudyti, kad šią išdavystę padarė Stasys Galinis ir Janulevičius, kadangi tų, kurie tada buvo pas Janulevičių užėję, jau neliko gyvų, o tada tai jie man pasakė.

Jonas Galinis, kuris rengėsi mane sunaikinti, šiuo metu gyvena Žižmių kaime. Kada gyvenau pas Railą bunkery su žmona ir Marijonu Smetona, atėjo senutė Railienė į bunkerį ir išsikvietė mano žmoną, sako:

– Eikš, vaikel, padarysim ką nors valgyt vyrams, aš viena negaliu.

Žmona išėjo į kambarį ir darbuojasi, ruošia valgyti. Iš kur

buvęs, iš kur nebuvęs, užeina Jonas Galinis. Pasveikina žmoną, pasveikina Railas ir klausia Vlado Railos:

– Iš kur čia ta pana?

Žmoną tai jis labai gerai pažino, bet apsimetė, kad jos nepažįsta. O Raila atsakė jam:

– Nuo Šilų pusseserė.

Po kiek laiko atėjusi žmona man ir sako:

– Buvo atėjęs Jonas Galinis...

Aš tuoj sakau jai: greit ruošiamės ir bėgam iš čia.

Žmona sako:

– Vladai, jis gi manęs nepažino.

Kaip jis galėjo nepažint? Jis gerai pažino, bet tik vaidino, kad nepažįsta. Vos įtikinau žmoną, kad iš bunkerio reikia kuo greičiau pasišalint. Sutemus mes išėjome, o už dienos šiuos namus apsupo kariuomenė.

Apie tai reiktų paklausti Railų – Vlado, Petro, Antano. Jie labai gerai žino apie šią išdavystę. Tuo labiau kad dar tebėra gyvi ir išdavikai Galiniai – Jonas ir Stasys.

Rusai su skrebais krėtė visą sodybą, badė, ieškojo mūsų, bet bunkerio nesurado, kadangi labai gerai jis buvo užmaskuotas.

Povilas Dranseika iš Žižmių kaimo ir Mykolas Čiplys iš Gaigalų kaimo ėjo Trakų mišku (prie Pagirių) medžiodami ir užėjo partizanų stovyklą. Žinoma, partizanams reikėjo išeit iš tos stovyklos po šitų medžiotojų apsilankymo, bet jie patikėjo jų nuoširdumu ir pasiliko. Netrukus stovyklą apsupo rusų kariuomenė. Tai iš Trakų miško tuomet išbėgo tik Henrikas Ivanauskas–*Benjaminas–Papartis*. Jis pasakojo tada:

– Matau, per griovį šoka vyrai ir krenta, bet šokau ir aš, į mane nepataikė.

Matote, ką padarė naivus pasitikėjimas.

Tuo metu žuvo Vacys Burbulis, Juozas Šemežys ir du ramygaliečiai.

Vaclovą Burbulį, Juozą Šemežį ir dar keletą išdavė Čiplys ir Dranseika.

Prisimenu, net iš Žemaitijos buvo atėję kažkokie šeši partizanai, tokie labai mandagūs, poniški. Mes tai tokie paprasti bu-

vome. Su jais susitikom Lėno miške. Iš jų dar kiek pasijuokėm, kad jie tokius ponus vaidino, labai švariai apsirengę, išsičiustinę, batai blizga. Man jie labai ne prie širdies buvo – ar tik ne kokie enkavedistų pasiųsti šnipeliai. Bet ką gali eilinis žmogus pasakyti, juk buvo vadai, jiems turėjo būti aiškiau.

Kada Albiną Burbulį paėmė gyvą ir tardė, jis prisipažino, kad buvęs pas Railą bunkery su Henriku Ivanausku, kad buvo Dargužio žmona, Dargužis, Marijonas Smetona, čia jie pernakvoję ir išėję. Tai aš sužinojau, kada baigė mano bylą ir leido man pačiam perskaityti visus mano liudininkų parodymus. Ten buvo taip parodyta Burbulio.

O kada Burbulis pamatė, kad mus visus teis, tada jis jau pakeitė parodymus ir teigė, kad jis nepažinęs Dargužio.

Iki teismo per tardymus Burbulis davė parodymus septyniasdešimčiai žmonių, pas kuriuos jis lankėsi, kas jam padėjo, kas jį rėmė, o per teismą ėmė keist parodymus. Jis taip pradėjo aiškint, kad tas, kuris jį šelpė, – tas rusų šnipas, o kuris nedavė, tas jo žmogus. Atseit jis to jau nebeišduoda, nori teismui parodyt, kad tie, kurie jam padėjo, visi rusų šnipai. Betgi tas padėties nebekeitė, reikėjo pradžioje taip šnekėt, teisme jau vėlu buvo.

Burbulis su savo būriu laikėsi Lėno girioj, jo veiklos zonoje buvo šie kaimai: Gudeliai, Užuraisčiai, Lėnas, Taujėnų giria.

Aš laikiausi Pagirių apylinkėse, Kuronių, Bebrikių, Gaižūnų, Garniškių kaimų ribose.

Vladas Raila labai jau pasitikėjo Albinu Burbuliu, galvojo, kad jokiu būdu jis negali taip padaryti.

Po kiek laiko, kada mane areštavo, rišdami rankas čekistai paklausė:

– Tai pas Railą bunkeris yra?

Aš pasakiau, kad nėra.

– Tegu nebūna, mums dabar jo ir nereikia, kai reiks – pasiimsim.

O kai mane surištom rankom atvežė iš Vilniaus, atvedė pas Railą ir liepė parodyt bunkerį, aš priėjęs prie bunkerio parodžiau, čekistai ir tada dar nesuprato, kaip įlįst į tą bunkerį.

Lukiškėse mirtininkų kameroje teko būti su Antanaičiu (rodosi, kad Antanas buvo jo vardas), bet jis išprotėjo, ir iš kameros jį išvedė.

Kada iš Vorkutos vienas lietuvis į Vilnių važiavo pertardymui, sakė, dar po Naujųjų metų sėdėjo Lukiškėse Burbulis ir Ivanauskas.

Kai įkišo mane į operatyvinio kalėjimo kamerą saugumo ministerijos požemiuose, labai gerai davė valgyt, kurį laiką sėdėjau vienas. Kartą klausia, ar nenuobodu vienam. Pasakiau, kad nuobodu. Paprašiau atvesti kitą, bet kito kažkodėl jie nevedė.

Ko paklausia, aš vis – „nežinau", „nežinau"; kiek supratau, jie nori ištirt mano nuomonę.

Paskiau atėjo ir klausia:

– Na, jeigu Burbulį tau atvesim?.. Nieko prieš?

Nepasakiau jiems nei taip, nei ne.

Įmeta Burbulį. Burbulis man tiesiai ir sako:

– Vladai, dirbk jiems. Aš va greit į Palangą važiuoju.

Aš jam sakau: „Tau grabas ant nugaros, o ne į Palangą".

– Eik tu! Durnas! Dirbk jiems, pasakyk, išduok, kur ginklai, kur ryšininkai.

Aš jau ne juokais supykau: „Perkūnai griebtų! Tave žmonės saugojo, žiūrėjo, o dabar tu siūlai juos išduoti. Pats stipk vienas, o ne žmones išdavinėk!"

Jis man sako:

– Jeigu durnas, tai ir žūk!

Vieną dieną jis mane kalbina, kitą dieną, klausinėja – kur tas, kur anas, o aš ginuosi – nieko nežinau, ir baigta.

Jis čekistams pasakė, kad aš paėmęs skrebą Vladą Jasiūną iš Pagirių skrebyno. Mes buvome jį į nelaisvę paėmę, o Burbulis man visą kaltę suvertė ir vis klausia:

– Kiek tu nušovei? Kiek tu gyvų paėmei?

To paties manęs klausia ir tardytojas. Aš pasakiau, kad du Pagirių skrebus gyvus paėmėm į nelaisvę, o nušovė Jakas Edvardas (iš Bebrikių kaimo). Rodė man daug nuotraukų Jako, Meškausko. Su manimi kameroje Burbulį išlaikė dvi savaites. Vieną dieną atėjo čekistai, išvedė iš kameros ir į Lukiškes nugrūdo. Pradėjo tardyt. O Ivanauskas nežino, kad aš paimtas,

galvoja, kad aš laisvėje. Visus parodymus jis verčia ant manęs. Kai mus suvedė akistaton, tada jis jau pamatė, kad ir aš paimtas.

Turiu pasakyti, kad Ivanauskas nė vieno žmogaus neįdavė, liko tyras kaip krištolas prieš visus.

Mane tardė jaunesnysis leitenantas Vitkauskas.

Tuo metu, kai mane areštavo, žmona buvo pas Railą, taip Albinas Burbulis liepė. Iš Railos naktį ji išėjo į Kuronių kaimą, viena miške nakvodavo, kojas nušalo žiemos laike, slapstėsi pas žmones, o kai po Stalino mirties žmonės jau pradėjo grįžt iš lagerių, užsiregistravo ir ji.

Partizanai šėtiškiai (Šėtos apylinkių) ją nuvedė pas žmogų, kuris ne visai buvo aiškus, prie Gaižiūnų kaimo. Jo žmona pyko, kam vyras laiko šitą moterį. Ilgai ji taip vargo. Kuomet prisiregistravo, atvažiavo pas mane į Vorkutą su dukra.

Į Kuronių kaimą pas Šediškienę mane iš Vilniaus atvežė čekistai, persirengę partizanais, perrengtas buvau ir aš, su visa ginkluote. Kai išlipom iš mašinos ant Siesikų kelio, mane perspėjo, kad nebandyčiau duot ženklo, pažįstamą sutikęs.

Vėliau sužinojom, kad mano dukrą Janytę tuo metu atvažiavę skrebai paėmė iš mokyklos, nuvežė į Pagirius ir tardė. Klausinėjo, ar buvo tėvas atėjęs. Ji nieko nepasakė, gynėsi. Atėjo pas skrebus vieno milicininko žmona ir pasakė:

– Kam jūs tą vaiką kamuojat? Duokit, pas mane pernakvos. Negi nematot, kad karščiuoja.

Atidavė dukrą to milicininko žmonai, kuri jai patarė:

– Vaikeli, kad ir matei tėvą, sakyk, kad nematei. Jei pasakysi, kad matei, jie tave dar daugiau pradės kankinti.

O žmonėms čekistai norėjo parodyt, kad aš vis dar po mišką tebevaikštau nesuimtas.

Kai tik įėjom pas šitą Šediškienę, ji ir sako:

– Žinai, Vladai! Tavo mergaitę paėmė iš mokyklos skrebai ir nusivežė į Pagirius. Tardė, klausė, ji nieko nepasakė. Matai, kokia didvyrė ta tavo dukra...

Aš jai nespėjau nė ženklo duot, kad tylėtų. Tie čekistai tik žiūri į ją, bet nieko jai nesakė.

O kada nuėjom pas kitą žmogų, tam padaviau ranką ir piršt-

tu krapštelėjau delną, daviau ženklą, kad tylėtų. Čekistai pastebėjo. Kai išėjom, visaip grasino, kad galvą atsuksią į kitą pusę, kad liežuvį ištrauksią...

Tiesa, prieš išvežant į kaimą, mane perrengė, bet nurodymų jokių nedavė. Tik kai iš mašinos išlaipino, tada pasakė, kad eisim pas žmones ir kad nuėjęs vaidinčiau vis dar tokį pat, nesuimtą.

Jie taip du kartus buvo mane išvežę apgaudinėt žmonių.

Nuvedė Nemaniūnų kaime naktį pas man pažįstamą žmogų, liepia, kad aš prašyčiau įleist į vidų. Bet žmogus jau žinojo, kad aš paimtas gyvas, ir į vidų neįsileido. Į langą pabarškinau, langas neužkabintas. Aš strykt ir įšokau vidun, norėjau dar moteriškei pasakyt, kad tylėtų, bet paskui mane įšoko ir čekistas. O moteris stovi prie spintos ir nieko nešneka.

Mūsų jau seniai buvo sutarta: jei eisim pro langą – su mumis nepatikimi žmonės. Taip buvo ir šį kartą. Kai išėjom, tie čekistai klausia, kodėl aš lipau per langą. Aš jiems pasakiau, kad visur taip darau. Jei per duris neleidžia, lipu per langą.

Burbulį irgi lygiai taip pat perrengę vežė į kitus miškus, bet ten jau nieko neberado. Rašė kelis laiškus, į susitikimą kvietė, bet niekas neatėjo.

Teisė mus keturis: mane, Vladą Railą, Albiną Burbulį ir Henriką Ivanauską.

Mums trims skyrė mirties bausmę, o Railai 10 metų lagerio.

Teismo metu Burbulis visaip gynėsi, keitė parodymus, bet jį vis vien nuteisė sušaudyti, kadangi prieš pat jo paėmimą jis sušaudė Gružų kolchozo pirmininką, o Ivanauskas pribaigė, todėl juos ir nuteisė aukščiausia bausme.

Pasakoja JUOZAS BARAUSKAS

Užrašyta Stebeikių kaime
1991 03 10

Aš dar nežinojau, kad Albinas Burbulis paimtas gyvas, kai mane pašaukė į Vilnių saugumas su kolūkio pirmininku Tranavičiumi.

Įveda į kabinetą. Burbulis sėdi nesuvarstytomis čeverykomis, kariškais drabužiais. Jo klausia tardytojas, ar aš jo ryšininkas esu, ar atnešiau jam kelis šimtus rublių kada nors. Burbulis sako: „Buvo atnešęs"... O aš pasakau, kad jo visai nepažįstu, pirmą kartą matau. Po manęs pakvietė Tranavičių. Aš jam pašnibždėjau į ausį, kad Burbulis paimtas. O Tranavičiaus Burbulis jau išsigynė, sakė, kad nepažįstąs.

Tiesa, kada dar Burbulis nebuvo paimtas, mane į Šiaulius vis kviesdavo ir tardydavo, mušdavo, reikalaudavo pasakyt, kur Burbulis.

Kiek patardę, mus iš Vilniaus paleido. Maždaug už mėnesio mane vėl šaukia į Vilnių, tada MTS–e jau traktoristu dirbau. Pakvietė į teismą mane. Teisiamieji keturi sėdi. Iš Rygos atvažiavęs karinis tribunolas. Toks žilas su barzda ruskis, du su šautuvais iš šonų stovi. Manęs paklausė, ar aš pažįstu iš jų bent vieną. Aš pasakiau, kad nepažįstu. Tada Burbulio klausia, ar jis mane pažįsta. Burbulis irgi atkirto, kad manęs nepažįsta ir matąs mane pirmą kartą. Kada jo paklausė, kas jam tiekė maistą, jis atsakė, kad visi jo būrio vyrai.

Tranavičių pašaukė, su juo irgi tas pats – nei vienas, nei kitas neprisipažino, kad pažįsta. Teismas vyko dvi dienas. Pirmą dieną buvo 30 liudininkų ir antrą dieną 30.

Aš žinau, kad partizanai sunaikino Vėžikauskaitę Birutę, įtarę ją išdavyste. Kada nužudė jos motiną ir sudegino namus, po tų žudynių aš buvau atėjęs pas juos į Lėno mišką. Miške jie kūreno ugnį. Pastebėjau, kad visi nei šiokie, nei tokie. Ten tada buvo ir Albinas Burbulis. Kiek pašnekėjom, ir aš greit grįžau atgal į namus. Vėliau buvo paėmę tokį Griaužinį, taip pat iš

Burbulio būrio. Jis mane parodė, kad aš jam padėjau, nors jo parodymų aš irgi išsigyniau.

Burbulio būrys veikė apie Lėną, Pagirius. Prie Vaitelio aš dar nebuvau ryšininkas, tik Burbuliui ryšininkavau.

Kiek žinau, po Vėžikauskienės ir jos dukters sunaikinimo Burbulio vyrai buvo visai sutrikę.

Mums partizanai stoti į kolchozą nekliudė. Pradžioje aš pats buvau brigadininku, Augustinas – pirmininku. Mes juos, jie mus gerai žinojo, todėl mes kuo tik galėdami padėjome partizanams, iš žmonių jie duoklės neimdavo.

Kiek žinau, nuo Ukmergės į susitikimą atėjo neva partizanai ir Burbulį su dviem kitais paėmė gyvus.

Pasakoja ANTANINA LINKONAITĖ-DALECKIENĖ

Užrašyta Jakutiškių kaime
1994 02 15

Gimiau 1923 m. rugpjūčio 18 d. Steponavos kaime. Tėvai turėjo 21 ha žemės. Šeimoje augome šeši vaikai – trys broliai ir trys seserys.

1940-ųjų metų rusų okupaciją sutikome labai nusiminę. Jie tuoj čia ėmė daryt „tvarką", gaudyt mūsų žmones. Mano tėvelis taip pat turėjo nuo jų slapstytis, namuose nemiegodavo, kadangi jį, kaip gyvenusį Amerikoje, norėjo išvežt į Sibirą. Okupantams rusams tada entuziastingai talkino ir broliai Burbuliai, kurie po karo išėjo į miškus ir tapo Lietuvos partizanais. 1940-aisiais jie buvo komjaunuoliai. Kai tik Pagiriuose rusai surengdavo kokius mitingus, Burbuliai ten – pirmieji. Kada pas mus po karo iš miško atėjo Mykolas Šemežys, tai aš jo ir paklausiau, kaip jis juos priėmė, juk jie 1940-aisiais mitingavo už rusus. Šemežys pasakė:

– Matai, dabar jie jau suaugę vyrai, susiprato...

Mano tėvai į tuos Burbulius žiūrėjo nepatikliai, tiesiog jų nemėgo, bet kadangi jie kartu ateidavo su kitais partizanais, nerodė jiems neapykantos.

Brolis Jonas (partizaninis slapyvardis *Vyrelis*) buvo gimęs

1925 m. Ką tik grįžę rusai bandė jį paimt į kariuomenę, o mama norėjo, kad jis stotų į kunigų seminariją. Surinko dokumentus iš kunigų, kad jis gali stot į seminariją. Bet atėjo Albinas Mincė ir sako:

– Jonai, tu užaugai pas tėvus kaip ąžuolas, nieko blogo nematei, o kai tave paims iš seminarijos, kai pradės mušt, per ausis ir per gerklę ims kraujas bėgt. Jonai, nekvailiok, nestok į šitą seminariją.

Taip ir pasiliko brolis miške. Buvo aukšto ūgio, tvirtas vyras. Iš pradžių jis vaikščiojo su Vaiteliu, paskui perėjo pas Šemežį ir iki pat žuvimo buvo jo grupėje.

Jonas kiekvieną šeštadienį pareidavo namo persirengt apatinių drabužių. Taip vieną sykį jis parėjo, pavalgė, dar pasiėmė maisto ir grįžo atgal į mišką. Pas eigulį Jablonską, pasirodo, tuo metu pasalavo skrebai. O už to eigulio namų miške buvo partizanų stovykla. Jau visai prietemoje stribokai pamatė jį einant ir pašovė, bet jo lavono nerado. O mano broliai su Jablonsko vaikais labai draugavo. Ir tuo metu jie buvo nuėję pas Jablonskus, bet jų stribai neišleido į namus. Jie matė, kaip Jonas bėgo, o stribai jį vijosi.

Sekmadienį iš to būrio ateina partizanai ir klausia, kas čia yra, kad Jonas negrįžo. Jie pagalvojo, kad brolis legalizavosi ir išdavė juos. Tada mama ir abu broliai nuėjo į mišką ir rado Joną negyvą. Broliai nuėjo pas partizanus, pasakė, kad Joną rado. Partizanai jį paslėpė po eglės šakomis, o kitą naktį padarė karstą ir palaidojo Ančiškių kapinėse.

Eigulys Jablonskas, pasirodo, dirbo enkavedistams, sekė partizanus ir išdavinėjo juos. Jis išdavė ir mano brolį Joną. Partizanai jį išvijo iš čia. Tada jis persikraustė į Truskavą, bet ir ten toliau dirbo juodą darbą. Jis ne vietinis žmogus buvo, jį, matyt, rusai iš kažkur buvo atkėlę. Kada partizanai jį sušaudė, aš jau buvau Sibire.

Didžiausias išdavikas mūsų krašte, matyt, buvo Činikas. Ateidavo jis ir pas mus. Kai buvo partizanu, dar lyg ir su mano seserimi, ta, kuri mokinosi, padraugaudavo. Ateidavo ir Činiko sesuo Bronė pas mus, nuvesdavom ją į mišką pas partizanus. Labai aktyvi partizanų rėmėja buvo Liucija Grigaitė. Visos mes kiek galėdamos jiems padėdavom ir gelbėdavom nuo pa-

vojų. Namuose dažnai vakaruškas rengdavom, pašokdavom. Ir to Činiko mes visai neįtarėm. Žinau, jis kartą susipyko su Mykolu Šemežiu ir jam pasakė:

– Kam aš kiekvieno snargliaus turiu klausyt?

Suprantama, Šemežys buvo vadas, ir partizanai privalėjo jo klausyt. O Činikas nemėgo kariškos tvarkos, ėmė atsikalbinėt, neklausyt. Atėjo jis pas Pamarnecką. Tas Činiką nuvežė į Vaivadiškių dvarą pas stribus ir užregistravo. Tuo metu aš slapsčiausi. Man mama pasakojo, kad po Činiko užregistravimo rusai ir stribai eidavo ir eidavo per kaimą, nes Činikas buvo išdavęs partizanų šaudmenų sandėlius, kur tik ką žinojo – viską pasakė.

Brolis Julius gimė 1934 m., o Pranas – 1932 m. Abu išbėgo iš namų, kada rusai atvažiavo mūsų vežt į Sibirą. Tą ankstų 1948 m. rytą rusai apsupo mūsų namus. Pakėlė mane iš miego – aš miegojau kitame kambaryje. Tėtė su sūnais apsiruošę buvo priemenėje, o ruskiai stovi prie durų ir saugo, kad nepabėgtume. Tada tėtė atėjo į mano kambarį, kur miegojau, atidarė langą ir liepė broliams bėgt. Jie šoko pro langą ir išbėgo, o už sodybos čia pat miškas. Kai tik broliai išbėgo, ruskiai supuolė vidun, ėmė tėvelį mušt šautuvų buožėmis per nugarą, kodėl jis sūnus išleido. Tada tėvelis kaip šoko ant tų ruskių:

– Kaip aš jums trenksiu, tai man ir buožės nereikės, iškart vietoj atsigulsit! Mūsų pareiga bėgt, o jūsų dabot...

Tada jų vyresnysis įsiterpė ir liepė nustot mušti. Išvarė mus iš namų nuogus basus, kaip stovim. Nieko paimt nedavė, tik rėkė: „Skorej! Skorej! Skorej!" Matyt, bijojo, kad sūnai partizanų neatvestų.

Kada Pranui reikėjo eit į kariuomenę, jis, sutikęs Vaičiūną, savo bendraamžį, pasakė:

– Jums gerai ir į kariuomenę eit, o mano tėvai išvežti, sesuo kalėjime, brolis užmuštas... Už ką aš eisiu į kariuomenę?

Tada ir jis išėjo į mišką. Nežinau, kiek Pranas partizanavo, bet mes Sibire gavom žinią, kad žuvo.

Mums pasakojo, kad juos kažkokioj sodyboj apsupo. Jis šoko pro langą, ir tuo metu jį peršovė. Vėliau Aneliavos kaime rugiuose arkliaganiai rado negyvą. Apie tai sužinojo skrebai, jo

palaikus pasiėmė. Ir iki šios dienos mes nežinom, kur jo kauleliai ilsisi.

Nedaug man teko bendraut su partizanais. Retkarčiais perduodavau kokią nors informaciją, vaistų atnešdavau, tekdavo nueit į Vaivadiškių dvarą sužinot, ar nėra rusų garnizono. Žinias perduodavau broliui arba Šemežiui. O kada su jais negalėdavau pati susitikti, tada mažiesiems broliukams pasakydavau. Jie nubėgdavo į stovyklą ir pranešdavo. Tie mano broliukai žinojo visas partizanų stovyklas, jie buvo partizanų sargai. Partizanai jais labai pasitikėjo. Kai tik mus išvežė, broliukai iš karto nubėgo pas juos ir ėmė prašyt Šemežio, kad priimtų į mišką. Šemežys su ašaromis akyse sakęs:

– Vaikai, na kur aš jus dėsiu? Jūs matot, kad ir mes su šia diena gyvenam...

Dar prieš trėmimą mano tėvai labai padėdavo partizanams, veždavo maistą į mišką, viskuo rūpindavosi. Jei žiemą miške jie kur praeidavo, tėvelis tuoj kinko arklį, prisideda į roges žabų ir užvažinėja jų pėdas.

Labai gilus buvo mūsų šulinys ir aukšta svirtis. Buvom sutarę: jei svirtis užkabinta ant šulinio rentinio – pavojus. Ir išėję į pamiškę mato, kada galima, o kada negalima pas mus ateit.

Turėjom labai gerus šunis. Jei partizanai eina, tai šuneliai sukiauksi retai kelis kartus ir nutyla, o jei tik rusai ar stribai – tankiai ir ištisai loja. Todėl gal pas mus ir jokių susidūrimų nebūdavo. O juk dažnai ateidavo ir kareivių garnizonas – nakvoja, pilna gryčia prigula, išstato sargybą.

Vaitelis pas mus dažnai ateidavo. Labai draugavo su mūsų tėveliu, o susitikę dviese ilgai kalbėdavosi. Tėvelis turėjo labai gerus žiūronus, likusius nuo fronto. Atidavė jis juos Vaiteliui. Šis padėkojo ir įsidėjo į planšetę. Tėvelis tada dar pasakė jam:

– Vyrai, jūs visi prapulsit... Kaip jūs atsiginsit prieš tokią masę? Jūsų gi tik maža saujytė. Ką jūs padarysit?

O Vaitelis tėveliui padaužė ranka per petį ir pasakė:

– Nenusimink, Adomai, mes tai visi prapulsim, bet mūsų išlietas kraujas neprapuls.

Kiek žinau, Vaitelis buvo labai drausmingas, jo žodis buvo įsakymas, ir visi jo klausė.

Stribai eidavo ir eidavo kratydami, ieškodami miškinių po

stalčius ir komodas. Kartą papjovėm kiaulę. O stale mūsų buvo įrengta tokia slėptuvė: stalo lentos taip susineria, jog ne bet kas ir supras, kad ten galima būtų ką nors paslėpti. Rusai tada atėjo, mato – lovy tik kiaulės kojos, o mėsos nėr. Ėmė šaukt:

– Kur mėsa!? Kur mėsa!?

Mamai kaip šėrė per veidą, iškart visas veidas sutino. Mama atidarė stalčių ir parodė:

– Va mėsa.

– Per vėlai parodei, reikėjo anksčiau rodyt...

Jie, matyt, galvojo, kad mėsą partizanams atidavėm, sau tik kojas pasilikom.

Nemažai kliūdavo ir tėveliui. Ateis stribai, kaip ims keikt visokiais žodžiais, daužyt per galvą:

– Tu padla, tau žemės maža, tu dar pirkai, iš Amerikos pinigų parsivežei. Einam, mes tau žemės už dyką duosim, buože tu prakeiktas...

Iš visur čia jų susirinkdavo: iš Pagirių ateidavo, iš Siesikų. Stribai buvo tokie keturi broliai Pamarneckai. Ir jų draugas Vladas Jasiūnas. Atėjo kartą visi, nušovė mūsų keturis bekonus, pasikinkė kumelaitę, susidėjo tuos bekonus ir išsivežė į Vaivadiškių dvarą. Visą savaitę, sakė žmonės, jie ten baliavojo. Juozą Pamarnecką neseniai dar teko sutikt Ukmergėje šliaužiojantį.

Vienu metu buvo apsuptas mūsų miškas – Girelė. Jau pavakarys, mama man ir sako:

– Visur apsupta, nueik pas kaimynus Šemežius ir pabūk, kol viskas nurims.

Beeinant mane rusai areštavo ir nuvarė į Vaivadiškių dvarą, kur išlaikė apie savaitę. Vaivadiškių dvare tuo metu stovėjo rusų NKVD garnizonas, buvo stribynas, ten buvo visas jų štabas. Po savaitės paleido į namus, o kitos dienos ryte atėjo ir vėl suėmė. Nusivedė Girelės miškan ir varinėja. Kiek pavedžioję po mišką, vėl nusivarė į dvarą ir vėl paleido. Trečią kartą gavau šaukimą vėl nueit pas juos. Nuėjau. Ir nebepaleidžia, ėmė mušt ir reikalaut, kad pasakyčiau, kur partizanai slepiasi, atseit jie mano kavalieriai, aš viską apie juos žinau. Man tada buvo vos 18 metų. Ypač žiauriai elgėsi leitenantas Dambrauskas ir rusas Misniukovas. Labai primušė jie mane šį kartą ir paleido, visą sumuštą. Tada aš jau namuose nebenakvojau. Bet čia pat Kalėdos, parėjau kūčių valgyt. Ir vėl tie šėtonai prisistatė ir

vėl paėmė. Nusivarė į dvarą. Tas Dambrauskas pasisodino už stalo, padavė man tuščią popieriaus lapą ir liepė rašyt pareiškimą, kad sutinku dirbt jų informatore. Davė tuščią degtukų dėžutę – ten atseit įdėsi raštelį, kur kam ateit į susitikimą, o dėžutę paslėpsi sutartoj vietoj. Aš vis dar bandau išsisukinėt, bet matau, kad kitos išeities nėra. Parašiau aš tą sutikimą dirbt informatore. Suteikė slapyvardį *Gervė*, įkišo man tą dėžutę. Po kurio laiko nueinu pas juos. Dambrauskas vėl prispyręs klausinėja apie miškinius, o pamatęs, kad nieko nepeš, ėmė mušti. Tada aš jam grąžinau tą dėžutę ir pasakiau:

– Pasiimkit ją, nes apie partizanus aš nieko nežinau.

Kaip jis šoks ant manęs, net apsiputojęs, visaip išvadino, bet paleido. Po savaitės vėl suėmė. Ir vėl ėmė mušt, dūmus į akis pučia, visaip tyčiojasi, atsikrenkštęs kaip spjaus į veidą. Liepia nusisukt į sieną. Kai tik nusisuku, ima šaudyt už nugaros. Kankino kankino ir paleido. Parėjau namo ir pasakiau, kad namuose daugiau nebebūsiu, ir viskas. Ir išėjau. Nuėjau pas seserį Ramygalon, ten pagyvenau, po to pas kitą seserį, kuri mokinosi ir samdė butą, pas tą pagyvenau. Po kurio laiko mane areštavo, nuvežė į Panevėžį ir ėmė tardyt, kodėl negyvenu namuose, kur valgiau... Aš pasakiau: „Pas ką dirbau, pas tą ir valgiau. Kam drabužius išskalbiau, kam vaikus pasaugojau, ėjau per žmones – va taip ir gyvenau".

– Tai ko namuose negyvenai?

– O kaip namuose gyvent? Ateinu – areštuoja, išveda iš namų, muša, o dabar manęs niekas net pirštu nepaliečia.

Iš Panevėžio nuvežė į Ukmergę. Bet Ukmergėje jau nebemušė, paleido į namus, o po kelių dienų išvežė į Sibirą.

Pasakoja STASĖ ŠEMEŽYTĖ

Užrašyta Šėtoje
1991 11 02

Tėvai turėjo 30 ha žemės. Tik 2 ha miško, likusi dirbama. Šeimoje augome penkiese: trys sūnūs – Mykolas, Juozas Antanas – ir dvi dukterys – Ona ir aš.

Mano broliai buvo atitarnavę kariuomenėje, jau suaugę vyrai. 1944 m. grįžus raudonajai armijai, nutarė visi trys, kad rusams neis nė vienas tarnauti. Jie taip pasakė:

– Ką sovietų valdžiai eit tarnaut, tai jau geriau mirt.

O tėvelis pasakė:

– Jeigu jūs, vaikai, einat į mišką, mūsų likimas tada irgi aiškus.

Du broliai, Mykolas ir Juozas, išėjo į mišką. Tuo metu leitenantas Vaitelis jau organizavo partizanų būrį Lėno miške. Pamenu, Vaitelis buvo labai narsus vyras, agitavo jaunimą, organizavo kuo daugiau vyrų į miškus, visiems sakydamas, kad Lietuva greit bus laisva ir tą laisvę reiks ginklu atkovoti.

Broliai retkarčiais ateidavo iš miško į namus. Ateidavo ir Vaitelis. Mūsų tėvelis buvo labai didelis bailys, sakydavo:

– Vyrai, vyrai, dabar tai pražūsit...

Kartą Vaitelis iškart sureagavo:

– Vyrai, man net ranka sudrebėjo, kai Šemežys taip pasakė... Kad kitas būtų taip pasakęs, aš būčiau jį vietoj nušovęs.

Tėvelis tada dar pridūrė:

– Danieliau, aš nieko blogo negalvodamas taip pasakiau... Aš matau, kiek jūsų jau iššaudė maskoliai.

Partizanams mes daug padėjome. Aš dažnai jiems drabužius skalbdavau. Kiek skrebai neišnešė, tiek davėm jiems.

Vaitelis kaip vadas buvo gana griežtas. Aš nežinau, ar ką jis sušaudė, ar ne, tik brolis Mykolas yra sakęs, kad jam Vaitelis liepęs sušaudyti kai ką, bet Mykolas rado išeitį iš padėties ir tuos žmones paliko, už ką vėliau tie žmonės jam liko labai dėkingi.

Vaitelį aš gerai pažinojau dar nuo vaikystės metų. Nepriklausomybės metais mokiausi Ramygalos mokykloj. Kai eidamos iš mokyklos sutikdavom Vaitelį Pauslos miške, jis mūsų paklausdavo:

– Ar jūs šaligatviais vaikštot?

– Žinoma, šaligatviais, – mes jam atsakydavom.

– Aš tai tik tvorom, – sakydavo jis mums.

Kai tik broliai išėjo į mišką, į namus pradėjo ateidinėti iš Pagirių skrebai. Ateidavo kasdien. Ir dažnai net po du kartus.

Ką rado, viską vogė ir nešėsi: šaukštus, šakutes, peilius, net mūsų sijonus išnešė. Daugiausia pas mus lankydavosi skrebai Pamerneckai, Kiela ir Graužiniai. (Šiuo metu vienas Pamerneckas gyvena netoli Pagirių, o kitas Ukmergėje.) Atėję jie pas mus elgdavosi labai žiauriai. Tėvelį stramužindavo išvertę gerkles: „Kur vaikai?! Kur sūnai?!"

Tėvelis sako: „Ką aš žinau, kur jie yra..."

– Žinai! Nesigink! Dabar gerai gyvenat, pažiūrėsim, kaip jūs gyvensit! Šemežiai, Šemežiai, amerikonai buvot, bus čia jum dabar Amerika!..

Jie visi buvo labai neturtingi, neturėjo savo žemės ir labai pavydėjo tiems, kas jos turėjo. Ruskiai jiems davė sėklos pasisėt, bet jie ją suvalgė ir vėl pliki liko.

Kartą papečkin padėjo granatą Vladas Pamerneckas ir kalba, kad ten yra įlindęs banditas. Išvarė visus iš gryčios ir susprogdino ją. Visus kibirus išdaužė, vandens priliejo.

Mano sesuo Onutė dažnai verkdavo nuo tų skrebų, – atėję ne tik keikdavo, plūsdavo, bet dar ir apspardydavo.

Paršiukus užsiauginam 30–40 kg, ateina šitie valkatos Pamerneckai, Graužiniai, nusišauna, pažastin ir nešasi.

Bulvių kapčius buvo užkastas. Atvažiavo skrebai su arkliu, pramušė tą kapčių ir vežasi bulves, net nepaklausę. Tėvelis priėjęs paprašė: „Nors kiek dar ir mums palikit".

– Tau nebereiks! – atrėžė Pamerneckas.

Aš tiesiog negaliu apsakyt, kas tai per žmonės buvo.

Seserį net užverbuot bandė. Kvietinėjo, kvietinėjo į skrebyną, kol pagaliau areštavo, neva tardymui paėmė. Paliko vieni namai. O tada tai jau stribeliai pauliavojo, išsivedė net ir karves. Areštavo tėvelį, mamą, brolį Antaną, seserį Onytę. Aš tuo metu ėjau gimnazijon Ramygaloje, namuose negyvenau. Būdavo, tik šeštadieniais parbėgu namo ir vėl išeinu. Tuokart jiems nepasisekė paimt manęs.

Tėvus, brolį ir seserį apie metus tardė Pagiriuose, po to Ukmergėje. Bet iš jų nė vienas neprisipažino. Palaikė juos iki vežimo Sibiran, o tada jau atvažiavo į Ramygalą skrebai ir manęs ieškoti.

Išlaikiusi matematikos egzaminą, išėjau pas draugę, bet ga-

vau žinią iš Ramygalos, kad atgal nebegrįžčiau, nes ten manęs skrebai jau ieško. Tai aš atgal į Ramygalą ir nebėjau, nebelaikiau ir egzaminų. Mokytoja man be egzaminų išvedė galutinius rezultatus. O aš tada nusikrausčiau pas tokią senutę Šemežienę į Vakagalių kaimą ir slapsčiausi apie 4 metus. Šemežienė buvo tėvelio tolima giminaitė.

Ten kartais ateidavo Ramygalos skrebai, bet manęs jau nebelietė. Tarp jų buvo keletas pažįstamų, su kuriais mokiausi vidurinėje mokykloje. Ramygalos skrebai nežinojo, kas aš tokia ir iš kur aš, mane jie laikė lyg ir sava, pažįstama, bet vėliau vis vien iššifravo.

Su broliais Mykolu ir Juozu susitikdavau. Nueidavau aš pas juos į mišką. Vieną kartą ir jie buvo atėję į Ramygalą, šeimininkų prašė bintų ir kažkokių vaistų. Kada nueidavau į mišką, pirmiausia užeidavau pas ryšininkę. Ji nueidavo pas juos ir pašaukdavo, manęs liepdavo ten nevesti. Žinoma, aš ir pati vengiau žinoti, kur jie gyvena ir slapstosi.

Paskutiniu metu šitų vyrų jau nebedaug buvo likę: Burbuliai du, Dargužis, mano broliai ir dar keli – du ar trys. Dargužį paėmė paskutinį.

1952 m. gruodžio mėnesį, matyt, jau sužinojo ir Pagirių skrebai, kad aš gyvenu pas senutę Šemežienę. O man taip atsibodo slapstytis, tiesiog nebegalėjau daugiau taip gyventi. Grįžau į namus, atsiguliau, manau, pamiegosiu. Tik užsnūdau, girdžiu, į langus beldžiasi. Supratau, kad jau viskas. Suvirto gryčion didžiausias būrys. Vienas Ramygalos skrebas dar gerokai apkūlė, nes aš bandžiau sakyt ne savo pavardę. Tuoj spintą ėmė jaukti. O ten mano portfelis, knygos. Ir rado ant sąsiuvinio užrašytą pavardę. Namas dviejų galų, vienam senutė gyveno, kitam aš. Įsivarė pas tą senutę. Skrebų pilna, mane paguldė ant vienos lovos, senutę ant kitos, o patys kas kur suvirto. Tamsu, tylim, nieko nešnekam. Galvoju, ką čia daryt? Reikia bėgt. Atsikėliau, pasakiau, kad noriu į lauką. O basa, su viena suknute. Išeinu į lauką – stovi vienas skrebas prie durų. Tamsu, nors į akį durk. Lauke gerokai pašalę, nors sniego nebuvo. Miškas čia pat.

Skrebas po kiemą vaikšto. Aš pasikėliau suknutę, tarytum

susigėsdamas skrebas nusisuko. Tada pro kampą namo ir – bėgt. Bėgu, griūnu, atsikeliu ir vėl bėgu. Visa nusibrozdojau, laukiu, kada pradės į mane šaudyt. Bet šūvio jokio, nieks nešaudo. Tylu, ramu. Aš pašokau tarytum zuikis, sausledis tik lūžta po kojomis, į krūmus tolyn, o ten jau Panevėžio rajonas. Išbėgau vieškelin. Netoli gyveno pažįstamas žmogus, užėjau, pasibeldžiau, įsileido į vidų, davė kaliošus, sako:

– Eik gult.

– Ne, – sakau, – gult tai aš jau neisiu.

Išbuvau pas juos iki ryto, o ryte paprašiau, kad nueitų pas tą Šemežienę ir pažiūrėtų, kas ten yra.

Jis nuėjo. Laukiu laukiu, laukiu laukiu, jo kaip nėr, taip nėr. Galvoju, čia kažkas nebegerai. Tik žiūriu – iš krūmų čia pat jau išlenda skrebai. Aš per kitas duris ir vėl į kojas. Tiesa, čia buvo dar dvi mano draugės Janiūnaitės iš Vakagalių kaimo.

Bebėgdama pamečiau ir kaliošus. Girdžiu, kaip už nugaros jau šaudo. Jaučiu, jog čia pat atlapsi ir skrebas. Kaip griebė už nugaros, sako:

– Kuda bežiš?

Sakau: „V les". Atsivarė atgal. Pagavo ir vieną Janiūnaitę, kita pabėgo.

Žiūriu, kad ir tas kaimynas čia yra. Aš jam mirktelėjau, sakau: „Kam tu vedei čia juos?" Jis sako:

– Stase, Stase, jie man liepė tiesiai per krūmus eit... Kai aš nuėjau, jie sako – tu seklys, atėjai pažiūrėt, ar mes čia tebesam.

Žinoma, tie skrebai suprato, ko tas žmogus pas Šemežienę nuėjo.

Vieną skrebą nusiuntė pas tą mano močiutę. Atnešė batus, duonos, rankšluostį, drabužius. Apsivilkau, ir išvarė į Ramygalą. Ramygaloj vieną naktį palaikė ir išvežė į Panevėžį.

Panevėžyje tardė Gusevas. Klausinėjo klausinėjo:

– Ko tu bėgai? Ko tu nesimokei? Pasakyk mums kokį nors bunkerį. Nors mažytį, nors tuščią. Mes tave išmokysim, tu pasieksi didelį mokslą. Tik pasakyk.

Vis gražiuoju, gražiuoju. Nei muša. Aš viską prižadėjau. Ką jie man sakė, su viskuo sutikau. Paklausiau, kur pranešt.

– Kur nori, – sako. – Gali Ramygalai... Arba į Panevėžį atvažiuok.

O apie brolius nieko neklausia. Taip jis mane „užverbavęs" ir paleido. Grįžtu aš pas tą pačią Šemežienę. Šemežienė sako:

– Kaip jie čia viską išvertė, viską išpurtė. Ir vis klausia: „Kam tu čia ją laikai, ji banditka".

Šemežienei pasakiau, kad mane užverbavo. Ir namuose jau nuo pirmos nakties nebemiegojau: tai pas kaimyną, tai krūmuose, tai pas draugę. O skrebai ateina ir klausia, kur Šemežytė. Slapsčiausi, slapsčiausi, atsibodo, nebegaliu. Ir vėl parėjau namo pas Šemežienę.

Buvo metai praėję, kai jie mane paleido. Kai tik pradėjau nakvot namuose, atėjo vieną naktį ir paėmė: „Ruoškis, renkis ir važiuojam!" Nuvežė į Ramygalą, iš Ramygalos į Panevėžį, iš Panevėžio į Šiaulius, į saugumo požemį, ir devynis mėnesius tardė.

Tardytojas kalbėjo rusiškai. Vertėjas buvo labai žiaurus, kai tik išeina tardytojas, jis kumščiais ir mala mano nosį, už plaukų gerai patampo ir vis:

– Banditka! Ty skažeš čto nibudj ili ne skažeš?!

Ir rusiškai, ir lietuviškai. Kad jo tėvus banditai sušaudė, jis man skundžiasi, gerai paspardydamas.

Tardytojas reikalavo išduot brolius ir jų bunkerį, o labiausiai – su kokia drauge ir su kokiu vyru kartą aš buvau atėjusi į mišką. Jiems buvo labai įdomu, koks ten vyras buvo. O tas vyras buvo mano pusbrolis Stasys Galiauskas. Pasakiau, kad Albinas nuo Vadoklių. Kiek žinau, vėliau jis išėjęs į mišką. O ta draugė buvo Linkūnaitė–Kaupienė. Mus įdavė Kinta.

Brolis Juozas buvo sužeistas. Jis pasakojo, kaip jis stovyklavo netoli Gudelių kaimo, 30 ha miškelyje. Kažkas apskundė, pamatė tik – rusų kareiviai užplūdo.

– Viena ryšininkė eina mišku ir rėkia: „Ką jūs čia darot?! Jokių čia miškinių nėra!" Rėkia smarkiai, kad mes girdėtume ir pasitrauktume, nes miškas visai nedidelis. Vieną dieną taip siautė, išvargom. Ir vis traukia daugiau kariuomenės. Žiūriu, ruskis eina galvą užvertęs. Aš tik pykšt, ir ruskis nugriuvo. Išeinam prie krašto, ruskiai į mus žiūri, mes į juos žiūrim. Ką daryt? Visi šlapi, alkani. Susibūrėm į vieną krūvą: aš iš vieno kul-

kosvaidžio, Burbuliai iš kito, o likusieji pasileido bėgt. Keli žuvo, sužeidė per kojas.

Tai pirmas Juozo sužeidimas buvo.

Broliai miške išbuvo apie 8 metus. Kai žuvo, aš buvau Šiaulių kalėjime. Abu žuvo tais pačiais metais.

Būriui paskutiniu metu vadovavo Mykolas. Pradėjo vadovauti dar prie Vaitelio. Jo būrys veikė Lėno miške, Gudelių kaime, Amerikos miške, mūsų – Steponavos miške.

Vėliau, kada žuvo Vaitelis, iš būrio pasitraukė partizanas Petras Činikas–*Augintinis* ir ėmė plėšikauti. Buvo ką tik baigęs vidurinę mokyklą. Kai Mykolas jį pavarė, pietų metu jis pasiėmė ginklą ir išėjo iš stovyklos. Vyrai nieko net neįtarė, o jis registravosi. Ką tik žinojo, visus skundė, persekiojo, rodė bunkerius, šaudmenis, drabužius, kur kokius buvom paslėpę, viską išpurtė iš krūmų, iš karklynų. O vėliau mokėsi dantų techniku, bet pagal tą specialybę ilgai nedirbo, – nušovė žmoną ir pats nusišovė. Tuo metu jis gyveno Ukmergėje. Tiek žmonių įskundęs, pardavęs okupantams, matyt, sąžinė jį pradėjo graužt...

Į gimnaziją aš ėjau tik antrus metus. Būdavo, koridoriais pertraukų metu vaikščiojam. Ateidavo komsorgas, toks mažiukas, kerziniais batais, nieko nemokantis, o dirbo apylinkėje. Viena mano pažįstama mergaitė Julė buvo vienuoliktokė. Jis priėjo kartą prie Julės ir paprašė, kad ji po pamokų ateitų pas jį į apylinkę. Julė pasakė: „Jei dabar, tai galiu nueit, o po pamokų tikrai neisiu". Tada jis pagrasino:

– Gerai gerai, atsiminsi tu mane...

Ramygaloje buvo šv. Mykolo atlaidai. Iš Vadoklių atvažiavo vargonininkas ir atvažiavo viena mokytoja. O pas Julės tėvus buvo kažkoks suėjimas. Mano šeimininkės sūnus irgi ten nuėjo.

Vakare, aš jau miegojau, kaip trenkė kažkas. Pasirodo, buvo taip: vargonininkas su ta mokytoja iš Vadoklių sėdėjo už stalo, o Julytė šalia buvo. Atėjo tas komsorgas, kaip paleido seriją iš automato, tai taip juos visus tris ir paguldė. Kada pranešė į

NKVD būstinę, kareiviai ėjo į visų skrebų butus ir žadino. Visus skrebus rado namuose, nerado tik šito komsorgo nei jo automato. Bet tuo viskas ir pasibaigė. Jokio teismo nebuvo, prokuratūra jokios bylos neužvedė.

Netoli Pakščių kaimo tokia Galiauskienė gyveno ir turėjo sūnų. Tėvas buvo miręs. Žemės jie turėjo 12 ha, gyveno pasiturinčiai. Išėjo tas sūnus rugių pjaut. Atėjo skrebai iš Pagirių ir sako jam:

– Einam, Juliau, mes tavęs truputį norim paklaust.

O motina jo nenori leist, ėmė derėtis su tais skrebais. Julius buvo jau senbernis, nei į sovietų kariuomenę ėjo, nei į mišką.

Išsivedė skrebai šitą Julių. Motina kitą dieną su ryšulėliu atlėkė į Pagirius.

– Noriu priduot vaikui valgyt, – ėmė prašyt skrebų.

O skrebai aiškina, kad čia tokio visai nėra. Grįžo motina verkdama. Kitą dieną su tuo pačiu ryšulėliu – į Ukmergę. Ten irgi nerado. Iš Ukmergės davėsi į Vilnių, bet ir ten nerado. Dingo žmogus kaip į vandenį. Nei laiško iš lagerio, nei jokios žinelės iš niekur.

Motina verkė verkė, o skrebai viską pradėjo tampyt: išvedė karves, arklius, išsivežė bites, stirtas išdraskę išsivežė.

Brolis Mykolas pasakojo:

– Kartą, kai atvažiavo skrebai vežt Galiauskienės turto, pasaugojom ir kaip kirtom mes jiems į skudurus, tai bėgo kas kur, keli dūšias velniui atidavė ir arklius su priplėštu turtu paliko.

O ta motina, vargšė, visur ieškojo sūnaus, akis praverkė, sugrįžtant laukė, apako beverkdama ir numirė, nesulaukusi savo brangiausio sūnaus. Tai va kokie buvo tie „liaudies gynėjai".

Pasakoja BRONĖ KRIAUPIENĖ

Užrašyta Užuraisčių kaime
1995 01 28

1945 m. tokia Mačiulienė apskundė tada. Visus mūsų kaimo vyrus rusai surinko ir Vaivadiškiuose visą savaitę išlaikė uždа-

rytus. Aš bėgau bėgau pas stribus, jie vis prašė manęs arielkos atnešt, žadėjo paleist vyrą. Abu mano broliai Šyviai – Jonas ir Antanas – buvo uždaryti.

Ten pateko ir mano pirmasis vyras Antanas Pakeltis. Jį areštavo ir kartu su kitais trisdešimt trim vyrais, surikiavę po keturis, trise varėsi į Ukmergę. Bevarydami tie varytojai susiginčijo: vienas už tai, kad paleist tuos vyrus, o du, kad nepaleist. Na ir paleido, matyt, susitarė. Parbėgo vyras namo, visas dreba, o naktis. Aš irgi persigandau, klausinėju, kodėl jie nakties metu grįžo. Nuo to karto vyras namuose jau nebenakvojo, su kitais slapstėsi kas kur. Atėjo po kelių dienų Vaitelis ir ėmė juos agituot eit kartu, bet jie su Vaiteliu nėjo. Peržiem slapstėsi kaimynų pirkiose. Nakvodavo pas Joną Kriaupą ant aukšto.

Mano brolis Jonas prikalbino Antaną registruotis. Nuvažiavo jis su maišu vilnų į Panevėžį – kyšį gi reikėjo duot kažkam, kitaip neregistruos. Taigi už tas vilnas gavo dokumentus, grįžo atgal į namus ir vis dar slapstėsi. Vieną dieną atėjo Vaitelis su dvidešimt dviem vyrais, o mes ką tik kiaulę buvom papjovę. Paprašė valgyt. Išvirėm mėsos, paruošėm vakarienę kaip reikiant. Vaitelis nieko nesakė, kol valgė, o kai pavalgė, pasiėmė ginklus ir klausia, kur vyras. O vyras gryčioj, nulipęs nuo gurbo, žaidžia su sūneliu.

Vaitelis ir sako:

– Dabar nušausim tavo vyrą.

Aš klausiu už ką.

– Ogi todėl, kad užsiregistravo, – sako Vaitelis.

Aš labai persigandau, griebiau Vaitelio rankas bučiuot, atsiklaupiau ant žemės, ėmiau kojas bučiuot, pagriebiau iš vyro rankų mūsų Broniuką, atsistojau šalia vyro prie pečiaus ir pasakiau:

– Ponas vade, šauk visus tris...

Vaitelis tada kažkaip suglumo ir sako:

– Jei taip, tada renkis, Antanai, eisi kartu su mumis.

Taip vyrą ir išsivedė.

Vaitelį gerai pažinojau, dažnai užeidavo pas mus, bet mums nieko nesakydavo. Vieną kartą prašė, kad duonos iškepčiau, žadėjo miltų atvežt, bet vyras mane atkalbėjo, sako, dar užeis skrebai, tada bus blogai.

O su Burbuliais mes kartu į mokyklą ėjome. Bet kai jie partizanavo, pas mus neateidavo.

Vyras per vasarą gyveno ežero saloje. Pareidavo į namus maisto, drabužių pasikeist. Kartais aš ir pati jiems maistą nunešdavau.

Mano vyro brolis Julius Kriaupa–*Šlamesiukas* dar visai vaikigalis būdamas daug padėjo partizanams, artimai bendravo su jais. Jis palaikė ryšį su Vaiteliu ir jo būrio vyrais, ypač kada mano brolis Antanas–*Šalapka*, vyras Antanas–*Potiomkinas*, Sakaitis, Burbuliai atsiskirdavo nuo pagrindinio Vaitelio būrio. Jis palaikė ryšį su Birute Vėžikauskaite, kuri pas jį atjodavo ant arklio prašyt, kad jis parūpintų kokių nors ginklų. O ginklų čia apylinkėse vokiečiai buvo palikę labai daug. Julius jų turėjo prisislėpęs, kai reikdavo, juos dalindavo partizanams.

Atėjęs su kitu partizanu, vyras užėjo pas kaimynus Daugvilus. Ten gėrinėjo su tokiu seniu iš Pagirių ir pamatė, kad ateina didelis pulkas rusų. Tada jie per duris, šoko bėgt. Ir čia visai netoli kalnelio iš kulkosvaidžio nušovė juos abu. Nuėjau paskiau, radau dar maldaknygę jo iškritusią kruviną. Prisisėmiau žemės, krauju permirkusios, nunešiau į kapines ir išbėriau. O vyro palaikus įsidėjo skrebai į ratus ir išsivežė į Pagirius, užkasė kažkur už tos raudonos koplyčios. Dabar ten žmonės namus išsistatė.

Brolis Jonas buvo labai graudulingo būdo. Būdavo, verkia ir verkia. Antanas liko partizanų būry pas Vaitelį, nes Vaitelis pyko, kam brolis registravosi, grasino visą šeimą iššaudyt. Brolis Antanas žuvo kartu su Vaiteliu. Aš tik žinau, kad jie trise – Antanas–*Šalapka*, Vaitelis ir Kilijonas kažkur Girioj atsigulė ant griovio krašto pailsėti, prieš tai pasiprašė tokio Petkevičiaus, kad juos perspėtų, jei pamatys ateinant rusus. Bet tas žmogus, matyt, nebespėjo jų perspėt. Rusai labai netikėtai ten gulinčius pagriovy užklupo, nušovė Vaitelį, Kilijoną, o broliui Antanui peršovė vidurius. Nors jis dar griebėsi už kulkosvaidžio, bet rusai spėjo užgult, sužeistą įdėjo į ratus ir nuvežė į Taujėnus. Galvojo, kad dar atsigaus. Bet kai pamatė, kad miręs, numetė ant grindinio.

O kai pradėjo vežt žmones į Sibirą, stribai ieškojo jau ir manęs. Su vaiku slapsčiausi, kur tik galėjau. Mano bobutė 90–ties

metų buvo likusi. Tai tą bobutę visaip gąsdino, indus išdaužė, pečių išvertė, kaminą nuvertė. Manęs nepagavo, o mamą pagavę uždarė Vaivadiškiuose stribyne. Visa sutino, inkstų uždegimą gavo. Čia labai žiaurūs buvo vietiniai stribokai.

Kartą pas motiną palikau vaikelį, tai tą vaikelį stribai radę išsivežė į Vaivadiškius ir uždarė. Nusivarė ten kaimynę Genutę Kadžienę ir jai atidavė mano sūnelį. Parnešė į namus, pasiėmiau aš jį ir išvažiavau į Panevėžį.

Kitą kartą rado namuose irgi su vaiku. Paprašė dokumentų, aš ir nualpau. Pasodino jie mane ant lovos, vaiką paguldė, bet manęs jau nebelietė, matyt, pagalvojo, kad aš sunkiai sergu.

Pasakoja VILIUS ŠIRKA

Užrašyta Pagiriuose
1995 01 28

Vaiškonių kaime 1946 m. kovo 3 dieną Kazimiero Serapino namuose šokių metu partizanai nušovė penkis jaunuolius: Vytautą Širką, Praną Serapiną, Vladą Urbonaitę, Vladą Serapinaitę, Adėlę Širkaitę. Taip pat septynis sužeidė. O šokiuose buvę du rusų kareiviai liko gyvi. Vienas iš jų iš automato sunkiai sužeidė į vidų įėjusį partizaną Stasį Širką, kuris vėliau mirė. Partizanai pradėjo šaudyti per langus ir per sienas padrikai. Prieš tai jie buvo perspėję jaunimą, kad kaimuose nerengtų šokių. O kai per langą pamatė viduje dar besilinksminančius rusų kariškius, tada jie, matyt, jau nebeišlaikė ir ėmė šaudyt.

Be abejo, galima buvo išvengt šitų aukų. Po to mes visaip svarstėm, juk tiek žmonių žuvo. Bet kaltas šiek tiek buvo ir jaunimas. Jeigu jau partizanai perspėjo, kad šokių nevalia ruošt, gal ir reikėjo paklausyt. Juk jie nejuokavo tada. O partizanai pasielgė labai žiauriai, tokių jų veiksmų pateisint negalima. Jie gi žinojo, kad čia šokiuose susirinkę jų artimi draugai, visi tokie pat jauni ir naivūs.

Pagal žmonių kalbas, tas žudynes įvykdė Dambrausko būrio vyrai. Aš asmeniškai jų per daug nesmerkiu, nors ten žuvo

ir mano sesuo. Matyt, tokia situacija buvo. Vėliau jie patys pas mus užeidavo, atsiprašinėjo ir apgailestavo dėl to.

Ukmergės rajono laikraštyje „Gimtoji žemė" 1963 m. liepos 21 d. buvo išspausdinta plati apybraiža apie tą įvykį. Žinomas faktas čia buvo išpūstas. Ir partizanai padaryti pagrindiniais šio įvykio kaltininkais.

Pasakoja PETRAS PALINAUSKAS–„VILKAS"

Užrašyta Kėdainių rajone
1992 07 04

Gimiau 1918 m. Liolių kaime, Šėtos valsčiuje. Šeimoje augome keturi broliai ir dvi seserys. 1941 m. tarnavau Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje. Prasidėjus karui, Dubingių poligone sukilome ir sušaudėme rusų štabą. Karas tik ką buvo prasidėjęs. Mes, keturiasdešimt du lietuviai, sėdome ant arklių ir išsiskirstėme kas kur.

Kada rusai grįžo į Lietuvą, 1944 m. pirmiausia mano brolis Antanas išėjo pas partizanus į mišką, o po jo ir aš. Būrio stovykla buvo įsikūrusi Kamėnų miške, Šėtos valsčiuje, Kamėnų kaimo teritorijoje. Tikro vado tuo metu ten dar nebuvo, tik po kurio laiko vadu buvo išrinktas Antanas Jukšta. Pradžioje susirinko apie 80 partizanų, bet greit dauguma išsiskirstė, registravosi. Žmonės buvo susirinkę iš Kamėnų, Sangailų, Papurvių, Girdvilų, Liolių, Okainių, Paežerio, Milžemio kaimų.

Man tuo metu buvo 27 metai. Susidūrimų su rusų NKVD garnizonais vengdavome. Turėjome nemažai ryšininkų, kurie apie rusų kariuomenės siautimus mums dažnai pranešdavo.

Antanas Jukšta žuvo apie 1947 m., po jo būriui vadovauti pradėjo Vincas Gėgžna–*Balandis*.

Daug teko iškentėt miško prieglobstyje. Bunkeriuose gyvenom ir miške prie laužo, važiuoti arkliais važinėdavome žiemos metu. Nuo drėgmės net ausys buvo užpūliavę, teko pasidaryt dokumentus ir važiuot Kaunan į ligoninę. Grįžęs vėl iš-

ėjau į mišką, apie legalizavimąsi net minties nebuvo, buvau pasišventęs kovoti iki mirties.

Mūsų būryje buvo nemažai vyrų, aš noriu, kad istorija prisimintų jų vardus:

1. Antanas Palinauskas–*Klevas* – iš Liolių kaimo. Būrio vadas.
2. Petras Palinauskas–*Vilkas* – iš Liolių kaimo. Paimtas gyvas 1953 m. spalio 8 d.
3. Jeronimas Mieliauskas – iš Liolių kaimo.
4. Kazys Mieliauskas – iš Liolių kaimo.
5. Jonas Pabrinkis–*Kazakevičius* – iš Sangailų kaimo.
6. Petras Pabrinkis–*Virėjas, Tetulytė* – iš Sangailų kaimo.
7. Jonas Blusys – iš Papurvių kaimo.
8. Petras Rozenbergas – iš Paežerio kaimo.
9. Petras Gerdvila–*Bimba* – iš Girdvilų kaimo. Žuvo 1953 m. vasario 15 d.
10. Gerdvila – iš Girdvilų kaimo.
11. Povilas Kulyta – iš Kamėnų kaimo.
12. ..... *Viršila* – kilęs nuo Rokiškio (*Viršila* slapstydavosi su Povilu Kulyta, abu žuvę).
13. Antanas Jukšta – iš Laukagalio kaimo.
14. Jonas Karalius – iš Pašėtės kaimo.
15. Olesius Karalius – iš Pašėtės kaimo.
16. Blusys – iš Pašėtės kaimo.
17. Bronius Baneckas–*Špokas*.
18. Vincas Gėgžna–*Balandis* – iš Būdos kaimo, Kėdainių raj. Žuvęs 1953 m. balandžio 15 d.
19. Bronius Siurblys–*Špokas* – iš Kušleikiškio kaimo, Ramygalos raj. Žuvęs 1953 m. gegužės 22 d.
20. Vytautas Zakaras–*Povas*.
21. Vincas Kupčinskas–*Savanoris, Ąžuolas*. Gimęs 1931 m. Noreikių kaime.

Šėtoje, Taujankos dvare, stovėjo NKVD garnizonas. Pačioje Šėtoje dar buvo apie 30 skrebų.

1953 m. rudenį išėjome pamaistaut ir užėjome pas Vytą Vaškevičių Piliakalnio kaime. Ėmėm baladot į langus, bet nieks neatidaro durų, nieks neatsiliepia. Tik vienu metu suriko viduje:

– Vyrai! Pas mane skrebai!

Tuo metu aš pradėjau eit link klojimo, o skrebai, matyt, buvo klojime. Iškart ir pasipylė šūviai iš tos pusės. Pajutau, kad mano koja jau tabaluoja. Kaipmat išsitiesiau ant žemės. Įlindau į burokus. Netoliese arkliai ganėsi, maniau, pašliaušiu iki arklių ir kaip nors pabėgsiu.

Mes keturiese buvome: mano brolis Antanas, Zakaras, Vincas Kupčinskas ir aš. Jie gyvi sveiki pasitraukė, o mane paliko.

Iki arklių aš nebepajėgiau nušliaužt. Raketas leidžia, šviesu kaip dieną. Bandžiau nusišauti, šoviniai sudrėkę, nepavyko. Taip mane ir pačiupo burokienoj. Nuvežė į Kėdainius, įtvėrė koją ir nakčia tiesiai į Kauną išgrūdo. Kaune dar ligoninėje pradėjo tardyti, į tardymą su neštuvais nešdavo. Pirmiausia buvo atvažiavęs tardytojas iš Kėdainių. Gerokai pamušė, paspardė, po grobais pirštus varydavo, reikalavo pasakyt, kur brolis, kur kiti slapstosi, kur ginklų sandėliai, kas šelpė, kas laikė, kur bunkeriai...

Po to tardė jau Kauno NKVD tardytojas gruzinas Masašvili.

Prieš teismą išvežė Vilniun į Lukiškių kalėjimą. Gavau 25, o atsėdėjau 15 metų „nuo skambučio iki skambučio".

Apie likusių miške gyvųjų partizanų likimą po mano arešto aš jau nieko nebežinau. Brolis Antanas pasakojo, kad registravosi. Kupčinskas taip pat vėliau registravosi, bandė išvažiuot į Lenkiją, kadangi jo tėvai gyveno Lenkijoje. Tolimesnio jo likimo nežinau. Vienu metu jis gyveno Vilniuje.

Brolis Antanas, atrodo, legalizavosi 1954 m. Jie tik trise bebuvo likę.

Brolis pradžioje dar buvo užsiminęs, kad jam po legalizacijos MGB buvo davę pistoletą „TT", neva apsigynimui. Kažkoks ruskis iš Vilniaus pas jį atvažiuodavęs... Tuo metu brolis Antanas gyveno savo namuose.

Versta iš rusų kalbos

PAŽYMA*

1953 m.

Apie ginkluotą antisovietinę PALINAUSKO ANTANO grupę

Antisovietinė ginkluota PALINAUSKO ANTANO, Valentino–„KLEVO" grupė buvo suorganizuota 1944 m. buvusiame Šėtos valsčiaus, Kėdainių rajono ir Pagirių valsčiaus, Ramygalos rajono ribose.

Palinausko grupė priklausė „BALANDŽIO"–GĖGŽNOS VINCO būriui, „VYČIO" apygardai. Grupės vado pareigas Palinauskas užėmė 1951 m. rudenį, tuo metu, kada žuvo jo pirmtakas ŽUKAUSKAS–„LAPAS".

Palinausko grupė veikia Ramygalos, Kėdainių ir Ukmergės rajonų sandūroje ir aktyviai kovoja prieš sovietinę valdžią, vykdo terorą prieš sovietinį partinį, kolchozinį aktyvą, naikina kolchozų ir kolchoznikų turtą.

Minima grupė ginkluota pistoletais, automatiniais šautuvais, granatomis ir kitais ginklais.

Antisovietinė „KLEVO" grupė vadovauja nacionalistinėms organizacijoms, spausdina ir platina tarp gyventojų antisovietinius lapelius, kuriuose kviečia į ginkluotą kovą prieš sovietų valdžią Lietuvoje. Atskirus kolchoznikus bei kolchozus apmokestina piniginiais mokesčiais ir maisto produktais.

Savo veiklos rajone „KLEVO" grupė turi nemažai rėmėjų bei ryšininkų, kurių dalis jau areštuota.

„KLEVO" grupė kai kada turėjo iki 15–os kovotojų. Šiuo metu iš tų kovotojų liko tik trys žmonės:

1. PALINAUSKAS ANTANAS–„KLEVAS".
2. ZAKARAS VYTAUTAS–„POVAS".
3. KUPČINSKAS VINCAS–„SAVANORIS".

Aktyviausi „KLEVO" grupės kovotojai buvo šie:

1. ŽUKAUSKAS STASYS–„LAPAS". Būryje nuo 1945 m. Žuvęs 1951 m. rudenį.

Kopija gauta iš buvusio „liaudies gynėjo". – *R. K.*

2. IVANAUSKAS HENRIKAS–„PAPARTIS". Būryje nuo 1951 m. Areštuotas 1953 m.
3. BANECKAS BRONIUS–„ŠPOKAS". Būryje nuo 1948 m. Žuvęs 1953 m. gegužės mėn.
4. PALINAUSKAS PETRAS–„VILKAS". Būryje nuo 1945 m. Areštuotas 1953 m. spalio mėn.

(Pastaba. Toliau 17–oje punktų išvardinta smulkiai, kokius „teroristinius" aktus per savo egzistavimą atliko „KLEVO" grupė: sušaudyti skrebai, sunaikinti KPSS aktyvistai, apylinkių pirmininkai ir t. t. Apie buvusio būrio vado Antano Palinausko–*Klevo* išdavystes, padarytas po registravimosi, yra paliktas AKTAS, surašytas 1956 05 29 d. partizano Vytauto Zakaro–*Povo*. – *R. K.*)

Ramygalos raj. MVD skyriaus
viršininko pavaduotojas
pulkininkas SADČIKOV

Pasakoja JUZĖ KIŠKYTĖ–AMBRAZEVIČIENĖ

Užrašyta Žemųjų Kaplių kaime
1992 07 04

Šeimoje augome trys seserys ir brolis. Brolis Edvardas, gimęs 1936 m., žuvęs.

Iš mūsų kaimo pokario metais į partizanus nebuvo nė vienas išėjęs. Iš Liolių kaimo į mišką buvo išėję Mieliauskai – Romas ir Kazys. Abu žuvę.

Pokario metais, kadangi gyvenome visai netoli Panoterių, kaime garsiai dainuoti mums skrebai neleisdavo, o jie patys gerkles išvertę bliaudavo: „Vychodila na bereg Katiuša..." – net laukai skambėdavo nuo jų bliovimo. Mes padainuodavome retkarčiais gryčioje tyliai. Arba klojime vasarą, ant šieno gulėdami.

Mūsų apylinkėse veikė Palinausko būrys. Šis būrys veikė Puščios miško teritorijoje: Panoterių, Mugenių, Bukonių, Gudonių kaimuose, nueidavo iki Šemetiškių kaimo už Panoterių pas Mačiulius.

Aš tik apie 1951 m. sužinojau, kad šitam būriui vadovavo Antanas Palinauskas–*Klevas*. Jo būryje buvo Vincas Kupčinskas–*Savanoris*, Vytautas Zakaras–*Povas*, Pupkis, Stasys Žukauskas–*Lapas* ir Petras Palinauskas–*Vilkas*.

Šiuo metu Antanas Palinauskas gyvena Piliakalnio kaime, o Petras – Apytalaukio kaime. Antanas po dvylikos partizanavimo metų registravosi ir liko gyvas sveikas, o Petrą paėmė gyvą ir teko jam Rusijos lageriuose atsėdėti 15 metų.

Jau buvo susikūrę kolūkiai. Einu kartą pamiške ir matau – stovi išsidėstę ginkluoti palei mišką. Nelabai malonus jausmas. Galvoju, kad tik nesulaikytų, tikriausiai ruskiai... Kaimyno kieme taip pat, matau, dar du vaikšto. Jau prietema, sunku atpažint, kokie čia žmonės. Kiek paėjus – nebetoli ir mūsų klojimas – girdžiu: „Stok!" Atsisuku atgal, matau: stovi vyras, automato vamzdis į mane atsuktas. Ėmė klausinėt, iš kur einu, kas tokia esu. Kalba lietuviškai. Viską pasakiau atvirai. Šitas vyras nusiėmė kepurę, ir tik tada pažinau, kad tai partizanas *Lapas* – Stasys Žukauskas.

Tuo metu partizanai pas mūsų kaimyną Bronių Šakelę buvo atėję duoklės. Per jį duoklę pristatydavo kolūkio sandėlininkas.

Po šio susitikimo *Lapas* ateidavo retkarčiais ir paprašydavo perduoti laiškus (*Lapas* žuvo išduotas apie 1952 m.). Tokiu būdu aš tapau partizanų ryšininke.

Mūsų namuose Vytautas Zakaras ant aukšto virš kamarytės įsirengė bunkerį ir čia gyveno tris žiemas. (Zakaras kilęs iš Šėtos miestelio.) Ant lubų jis pasidarė dar kitas lubas, užpylė žemėmis, tarpas tarp lubų buvo apie 60 cm, čia jis slėpdavosi ir miegodavo, tik pavalgyti išlįsdavo. Šitą bunkerį pats Vytautas pasidarė. Jį žinojo ir du jo bendražygiai partizanai – Antanas Palinauskas ir Vincas Kupčinskas, kadangi mūsų krašte jie trise ir bebuvo likę gyvi.

Vytautas Zakaras buvo labai didelis patriotas, pasiryžęs žūti už Tėvynę Lietuvą. Kai ateidavo į kambarį valgyti iš slėptuvės, dažnai kalbėdavo: „Jeigu sulauksim laisvės, nepaprastai laimingi būsime, ir jūs, ir mes..." Deja, jam nebuvo lemta sulaukti tos laisvės.

Pas mus nieks iš pašalinių neateidavo ir nieks juo nesidomėjo. Pirmaisiais metais Antanas Palinauskas su Kupčinsku at-

eidavo ir pasiimdavo jį. Paskutinį pavasarį kartą Vytautas ir sako:

– Bala žino, ko tas Antanas nebeateina, ar tik jis neužsiregistravo? Man jis nelabai „cekavas" žmogus. Jau miškai sužaliavo, o jų vis dar nėra...

Buvo jau apie gegužės vidurį, atėjo ir išsivedė Vytautą. O grįžęs jis vėl liko gyventi pas mus tam bunkeryje.

Kartą anksti ryte prieš pat Sekmines atsikeliu apie 4–tą valandą, ruošiausi eit į Veprius, matau, ateina Antanas – vienas, užduseęs, pavargęs. Klausiu, kas yra, jis man sako:

– Jūs nežinot, kas yra... Jūs nežinot, kas yra... Oje, kas darosi! Pilnas miškas rusų!..

– O pas mus visai ramu, – sakau aš jam. – Tu ten neik į mišką, eik į kambarį ir sėdėk.

– Oje, ne! Miške tai miške, miškan bėgu...

Jis klausia:

– O kur Vytas?

Vytas tą naktį su broliu Edvardu miegojo klojime ant šieno. Aš ir pasakiau, kad jie su broliu miega ant šieno klojime. Antanas apsisuko ir nubėgo tekinom link miško. Aš nueinu į klojimą ir pasakau, kokia padėtis, o Vytas su Edvardu jau girdėjo, kai mes su Antanu kalbėjom. Jie šoko iš klojimo, Vytas atėjo į kambarį ir įlindo į slėptuvę. Man kažkaip keista pasidarė: miškas pilnas rusų, o jis bėga į mišką, ne į kambarį eina, – per dieną pasėdėtų, o vakare išeitų.

Vytas ir sako:

– A, viskas aišku, jis jau užsiregistravęs.

Aš apsirengiau, eisiu pas kaimynę. Ir eisim į Veprius. Girdžiu: „Stoj!" Atsigręžiu – už mėšlo krūvos ruskis stovi, automatą atkišęs. Liepia gult ant žemės, aš jam sakau – gerais drabužiais apsirengusi, išsitepsiu, o ruskis – gulk, ir gana. Dar ėmiau rėkauti ant jo, kad išgirstų esantys gryčioje. Išeidama Vytautą palikau kambaryje, ne slėptuvėje, galvoju, gal išgirs gi. Ruskis jau rėkia ant manęs: „Ne kriči!" Aš vis tiek rėkauju.

Pasirodo, Vytautas išgirdo, kai aš rėkavau, ir nieko nelaukęs įlindo į slėptuvę.

Tik pradėjus tekėti saulutei, matau, mūsų namus jau rusai apsupo. Man liepė eit į kambarį. Pirmiausia iškrėtė klojimą, –

buvo dar nesušerta šieno, dobilų, visą prėslą pernešė į kitą vietą, po šapelį iškasinėjo, aukštyn kojom viską apvertė.

Atėję į kambarį, broliui padavė kastuvą, šakes ir, užvarę ant aukšto, liepė kasti. Palinauskas tai žinojo gerai, kur ta slėptuvė. Sesuo jau mano ėmė verkšlenti, kad dabar tai baigta, tikrai ras. O ruskiai ir aukštyn, ir žemyn tik vaikšto. Atkasė lentas iki viršaus, užkišo geležį, atplėšė viršų, pamakalavo į vidų įkišę šakes, bet nieko nerado. Mes tik laukiam, kad prasidės šaudymas. Ačiū Dievui, tąkart viskas baigėsi laimingai. Ruskiai išėjo. Maždaug po dviejų valandų iš slėptuvės išlindo ir Vytautas. Išlindęs pasakė:

– Dabar įsitikinote, kad mus išdavė Antanas Palinauskas?..

Po to jis surašė šitos išdavystės aktą:

(Tekstas neredaguotas)
56 05 29

AKTAS

1956 m. gegužės mėn. pradžioje partizanas Palinauskas Antanas, slapyvardis – „Klevas" išdavikiškai užsiregistravo Šėtos miest. Kėdainių apskr. į vietinę NKVD ir šių metų 20 d. gegužės mėn. kartu su Kėdainių NKVD ieškojo partizano Zakaro Vytauto, slapyvardis „Povas", norėdami part. „Povą" kaip nors nužudyti, kad jam, tai yra buvusiam partizanui Palinauskui Antanui, negrėstų joks pavojus gyvenant komunistinėj laisvėje ir t. t.

Žinodamas, kur gyvena partiz. „Povas", t. y. pas Kiškytę Juzę, d. Juozo gyvenančią Ukmergės apskr. Panoterių valsč. Gudonių k. išdavikas kartu su Kėdainių NKVD naktį į gegužės 20 d. atėjo pas Kiškytę Juzę ir klausė ar yra pas ją partizanas „Povas", o Kiškytė Juzė jam atsakė, kad partiz. „Povas" yra ir miega jos klojime ir taip pat Kiškytė Juzė prašė, kad jis liktų pas ją per dieną namuose kartu su partiz. „Povu", o jis jai atsakė, kad negali nei minutės užsilikti, nes visur pilna rusų, nes jis yra rusus matęs ir bijo kambaryje likti, nes miške jam daug saugiau ir greit išėjo žadėdamas vakare ateiti ir su partiz. „Povu" pasimatyti ir taip toliau.

Nežinodama, kad išdavikas „Klevas" užsiregistravęs, Kiškytė Ju-

zė pranešė partiz. „Povui", kad buvo atėjęs „Klevas" ir ką su ja kalbėjo ir taip pat partiz. „Povas" nežinojo, kad „Klevas" išdavikas. „Povui" „Klevo" kalba buvo įtartina, tai jis pasislėpė slėptuvėje ir laukė, kas toliau bus. O išaušus rytui buvo padaryta pas Kiškytę Juzę smulki krata ir buvo rasta slėptuvė, bet dideliam nustebimui partizano „Povo" iš slėptuvės neištraukė, atplėšė slėptuvę, šakėmis pabadė ir paliko...

Mirtis Tėvynės išdavikui!

LLK part. Vyt. Zakaras

Šį aktą su kitais dokumentais ir 30-čia nuotraukų Vytautas sudėjo į butelį ir užkasė gryčioje po grindimis.

Po dešimties metų, kada melioratoriai nugriovė mūsų namus, traktoristas, ardamas lauką, tą butelį išarė. Tuo metu aš gyvenau jau Kaulių kaime ištekėjusi. Per daugelio žmonių rankas perėjo šis partizano Vytauto Zakaro laiškas, kiti dokumentai, nuotraukos ir tiesiog stebuklingai vėl sugrįžo pas mane.

Panoteriuose jie pateko pas Jadvygą Kiškienę. Atėjo jos kaimynė ir liepė eit pasiimt tų dokumentų. Pasiimt tai pasiimt, juk daug kas jau žino... Rizikavau, bet ėjau vis tiek. Ir šiuos dokumentus man grąžino.

Vėliau man pasakojo, kad gretimo kaimo vietinė rusė Vorobjovienė, sužinojusi, kad po apylinkę pasklido partizanų nuotraukos ir dokumentai, atėjo pas vieną žmogų ir reikalavo atiduoti juos, žadėjo mane „patvarkyti", bet tas žmogus tų nuotraukų jai nedavė.

Tą vasarą Vytautas Zakaras pas mus jau vengė ilgiau būti, tik retkarčiais užsukdavo. Brolis išvežė jį pas mūsų dėdę Petrusevičių.

Pabrinkio kaime už Šėtos Vincas Kupčinskas–*Savanoris* nuėjo pas eigulį Pabrinkį į namus, numetė ginklą ir paprašė, kad jį nuvežtų į miliciją pasiduoti.

Vytautas liko vienas. Panoterių valsčiaus Reniūnų kaime jis užsisakė pinigų pas eigulį Bolių Jasiūną. Iš šito eigulio jie ir anksčiau ėmė pinigus. Vakare jis paprašė mano brolį, kad jį palydėtų iki to eigulio. Tiesiai per mišką ne taip jau toli, apie pustrečio kilometro. Aš dar bandžiau jį atkalbėti, kad neitų, bet jis pasakė:

– Ar anksčiau, ar vėliau – žūti vis vien reikės. Žinosiu, kad žuvau už Lietuvą, – ir išėjo.

Gal už trijų valandų grįžta brolis, klausia, ar nėra Vytauto. Pasakiau, kad nėra. Tada brolis pasakė:

– Jei nebuvo, jau nebebus turbūt...

Eigulio Boliaus Jasiūno namas stovėjo arti keliuko. Brolis liko pasargaut, į griovį pasitraukęs. Maždaug po valandos išgirdo šūvį – tik kibirai subarškėjo, ir viskas nutilo.

Žmonės pasakojo, kad išaušus iš Ukmergės atvažiavo rusų garnizono kareiviai ir kažką iš eigulio Jasiūno namų išsivežė.

Po to Vytauto gimines Sinkevičius iš Kuronių kaimo šaukė į Ukmergės MGB lavono atpažinimui.

Partizano Vytauto Zakaro–*Povo* paliktų dokumentų kopijos, kurios buvo rastos paslėptos butelyje apie 1965 m. Gudonių k., Kiškių sodybos vietoje.

(Kalba netaisyta)

LLKS
VYDV
53 07 15

RAPORTAI

Nr. 1

Slapuko išdavystė

1953 m. sausio ... d. gyvenantis pilietis Skinulis Vincas, s. Mato Kamėnų kaime Šėtos valsč. Kėdainių apskr. Visos šeimos kombinacijoj išduoti Mato sūnų slapuką Skinulį Stasį slapt. VIJŪNAS NKVD tikėdamiesi jiems nieko nebūsią ir slapukas galįs laisvai gyventi, kaip laisvas šeimos narys.

1953 m. sausio 1 d. slapuko brolis Vincas atvyko pas LK–jų ryšininką Maršalką Bronį gyvenantį Būdų kaime, Kėdainių valsčiuje, Kėdainių apskrityje ir prašėsi slapuko brolis ryšininką ar nežino kur randasi partizanai, nes jo brolis slapukas negali namuose slapstytis dėl smarkių kratų ir nori eiti kartu su partizanais į mišką. Ryšininkas jam atsakė, kad anksčiau matėsi su partizanais, o dabar kol kas nežinąs kur randasi partizanai.

Tai slapuko brolis Vincas dar prigirdęs ryšininką Maršalką Bronį prašė, kad jis kartu vyktų pas jį į namus ir su savim pasiimtų Pažy-

mėjimo liudijimą, kad jo brolis slapukas pasitikėtų kaipo tikru ryšininku, nes turi svarbų reikalą su juo asmeniškai pakalbėti. Grįžus į slapuko namus ryšininkui su Vincu dar ir namuose puikiai jį priėmė kaipo savo bičiulį. O NKVD jau jo laukė užsimaskavusi priemenėje ir ant aukšto ir jiems begeriant priešas ryšininką sučiupo ir nakties metu su slapuku išvežė į Kėdainius. Bet nieko ryšininkas neišdavė, jį išvežė į Kauną ir Kaune priešas nieko nepešė, vežė jį tolyn į Vilnių.

Pakelyje priešai miške suvaidino rolę žiūrėdami ką ryšininkas darys. Būktai kiti NKVD užsimaskavę miške vietoj partizanų apšaudė važiuojančią mašiną. Per įvykusį susišaudymą ryšininkas paspruko pas vadinamuosius partizanus. Vadinamieji partizanai ryšininką nuvedė į stovyklą, puikiai priėmė, dar ir degtine pavaišino ir išklausė, kaip jo krašte ar yra daug partizanų ir kokie partizanai gyvena.

Ryšininkas, nieko blogo negalvodamas, viską smulkiai išpasakojo, kaip partizanams ir t. t.

Ištardęs priešas vėl ryšininką grąžino atgal į Kėdainius. Ir per dideles kančias ryšininkas išdavė 12 asmenų, bet po tardymo buvo paleisti 7 asmenys.

Iš tų 12–os asmenų priešui pateko partizano žmona NAVARAUSKIENĖ STEFA, kuri išdavė savo vyrą NAVARAUSKĄ VINCĄ–„DOBILĄ", gyvenantį pas žmogų bunkeryje.

Nr. 2

Eil. partizanas Navarauskas Vincas–„Dobilas" 1953 m. sausio 9 d. gyvenantis pas žmogų bunkeryje ir jo žmonos žinioje, žmona išdavė jo bunkerį NKVD ir partizanas „Dobilas" pasidavė priešui gyvas.

Nr. 3

Per didelį sekimą 1953 m. vasario 11 d. Dovydų miške Kėdainių valsč. bunkeryje žuvo du broliai partizanai (iš aukštesnės vadovybės). Vieno slapyvardis „Klevas" ir dar vienas mums nežinomas asmuo.

Nr. 4

Per didelį sekimą Girelkos vienkiemyje Šėtos valsč. Kėdainių apskr. dienos metu kambario kautynėse žuvo trys broliai partizanai 1953 m. vasario 15 d.

Būrio vadas viršila GĖGŽNA VINCAS–„BALANDIS"

Būrio ūkvadis GIRDVILA PETRAS–„BIMBA"
Jaun. puskarininkis PABRINKIS PETRAS–„VIRĖJAS"

Nr. 5

Eil. part. Navarauskas Vincas–„Dobilas" patekęs NKVD gyvas priešui išdavė 12 asmenų, 9 asmenys nuteisti, o likusieji 3 asmenys paleisti.

Nr. 6

Žuvusių dviejų brolių partizanų Dovydų miške bunkeryje Kėdainių valsč. (iš aukštesnės vadovybės) jų gyvenimo bunkeryje nuostoliai:

1. Bunkerio paruošimas ..... 650 rub.
2. Maistas ..... 1400 rub.
3. Radija ..... 600 rub.
4. Gyvenimo aprūpinimas ..... 1300 rub.
5. Dvi rašomosios mašinėlės ..... 2400 rub.
6. Rašomos medžiagos ..... 1500 rub.

Viso ..... 7850 rub.

Nr. 7

Puskarininkis partizanas Siurbys Bronius–„Špokas" vykęs duoklės reikalais į Okainių kaimą Šėtos valsč. Kėdainių apskr. pas agronomą Astrauską Praną ir jo išdavimu pasaloje žuvo brolis partizanas „Špokas" 1953 m. gegužės 22 d.

Pastaba:

Agronomas Astrauskas Pranas (iš kur kilęs mums nežinoma) nuo 1953 m. buvo atkeltas į Okainių kaimą, į „Okainių" kolūkį agronomu ir jo sesuo Janė Astrauskaitė mokytojavo Okainių kaime pradžios mokykloje.

Išdavus brolį partizaną „Špoką" šių metų liepos mėn. 16 d. pasitraukė į Krekenavos miestelį su visa šeima.

Aidas VYD partiz.

Nr. 8

Būrio vadas jaun. puskarininkis partiz. Dargužis Vladas–„Žvirblis" 1953 m. gegužės 17 d. vykęs ant susitikimo su TRV pateko priešui gyvas ir antras partizanas „Komendantas" per susišaudymą žuvo.

Pastaba:

1953 m. ankstyvą pavasarį (data nežinoma) TRV taip pat pateko priešui gyvas (kokiu būdu nežinoma), o vėliau skyrė su broliais pasimatymus.

Vykęs Būrio vadas „Žvirblis" su partizanu „Komendantu" nieko nežinodamas, kad TRV priešo rankose, vyko ant susitikimo ir per apgaulę partiz. „Žvirblis" pateko priešui gyvas, o partizanas „Komendantas", nukovęs du rusus, žuvo.

Nr. 9

Eilinis partiz. Palinauskas Petras–„Vilkas" vykęs duoklės reikalais su kitais partizanais į Sangailų kaimą Šėtos valsč. mokytojos Vaškevičienės išdavimu per susišaudymą pateko priešui gyvas, būdamas sunkiai sužeistas 1953 m. spalio 7 d. nakties metu.

Aidas

Pastaba. Visi šie raportai, surašyti partizano Vytauto Zakaro, yra autentiški, nors kai kurie išsireiškimai juose gana painūs ir sunkiai suvokiami; tai leidžia spręsti apie paties rašiusiojo menką mokslingumą. – *R. K.*

Pasakoja VYTAUTAS KAZIUKAITIS

Užrašyta Kėdainiuose
1993 07 16

Gimiau 1935 m. Žilionių kaime, Pagirių valsčiuje. Pas mus dažnai užeidavo partizanai iš Kirdonio būrio. Tėvas, ko reikėdavo, jiems padėdavo, paveždavo, kur pasiųsdavo, motina duonos iškepdavo. Iš mūsų kaimo į mišką buvo išėję Dominykas Raila, Stasys Raila–*Bakonis*, Vladas Raila–*Mergaitė*, Jukšta, Kazys Kirdonis iš gretimo Vivonių kaimo, Vladas Liška–*Perkūno Arkliukas*.

Nors aš dar jaunas buvau, bet mane tiesiog traukte traukė padėt partizanams. Čia šovinius rinkom, čia kokius nors trofėjinius ginklus dalims ir t. t.

Netoli mūsų gyveno Arieškai. Tėvas Jonas ir sūnus Kazys.

Jie gyveno prie pat miško, Žilionių kaime. Kaziu Arieška partizanai daugiau pasitikėjo negu manimi. Kazys už mane buvo metais jaunesnis, bet jis visą laiką vaidino „kietą" vyrą. Aš jutau, jeigu ką nors sako mums vyrai, tai jau daugiau kreipiasi į Kazį. Mes tuoj ir nulekiam per kaimą pasižvalgyt, ar kur nėra stribų, rusų kareivių. Grįžę pranešam visas naujienas, ką matėm, ką girdėjom.

Mes žinojom Kirdonio bunkerį pas mano tetą, mamos seserį Railienę (jos vyras Donatas Raila miręs). Ten ir valgyt nunešdavome, ir pasakydavome, kokią jų užduotį įvykdėme.

1951 m. apie kovo mėnesį vieną vakarą mes su Kaziu lošiam šaškėm prie stalo susėdę, tik staiga į gryčią suguža skrebai. Iškart padaro tokią paviršutinišką kratą, prieina prie Kazio ir sako:

– Arieška, renkis, mes tave pasiimam.

Aš galvoju, kas čia yra, Kazį ima, vadinasi, čia kažkas negerai. Nors jis, matau, absoliučiai nesijaudina, ramiai sau iš lėto rengiasi, šnekučiuoja, persimeta vienu kitu žodžiu su manim. Galop prieina prie stalo, atsidaro stalčių, sako, reikia laikrodį pasiimt. O aš jam ant kojos minu ir žvilgsniu rodau: Kazy, laikykis, dar smarkiau paspaudžiu koją. Jis jokio dėmesio nekreipia. Ne, čia jau kažkas ne taip. Kazys, vadinasi, manęs neklauso ir net nežiūri į mane.

Pagaliau jie išeina. Už valandėlės, girdžiu, jau šaudo. Buvę kaimo vyrai dar nesusigaudė, kas, kur šaudo, o aš jau viską supratau. Man labai neramu pasidarė. Supratau, kad Arieška išdavė bunkerį. Čia dar keli likę stribai mūsų nė vieno neišleido į namus.

Kirdonis su Nacevičiumi ir Dargužiu tada slapstėsi pas mano mamos seserį ant tvarto. Tvartas medinis, viršuje buvo padarytas antras skliautas, ten ir slapstėsi.

Kiek žinau, rusai uždegė tvarto stogą. Tada vyrai nusileido žemėn. Mamos sesuo sakė, kad Kirdonį nušovė paskutinį, jis tiesiog sniegu kasėsi ir baigė prisikasti jau visai prie Ringės griovio, gal būtų ir išbėgęs, bet rusai pastebėjo ir nušovė. Kirdonis buvo labai šaltakraujiškas ir drąsus vyras.

1952 m. vasario 20 d. bunkeryje tada žuvo: Kazys Kirdonis–*Žilvitis*, Antanas Nacevičius (iš Laukagalių kaimo), Antanas Dargužis–*Kareivis*.

Ryte paleido. Vakarop tvarkiausi tvarte. Ir ateina į tvartą stribai. Aš dar pasidomėjau, kur eisim, jie mane nuramino: va čia, trumpai į Pagirius pavažiuosim ir paleisim. Dar nuėjau į kambarį, mama pasiūlė įsidėt valgyt, o jie: ne, nieko čia nereikia, mes labai greitai. Nusiveda mane į Pagirius, įveda į kabinetą stribynėj. Už stalo sėdi kariškis rusiška uniforma, paprašo mane sėstis ir pradeda klausinėt lietuviškai, bet labai prastai. Pirmi klausimai: „Ar pažinai Kirdonį? Ar žinojai jo bunkerį?" Aš ginuosi ir viską neigiu. Kai šitaip, tada pasiūlė atvest Arieška akistaton. Man nieko kito nebeliko, turėjau sutikti. Atveda Kazį Arieška. Jis atsistojęs ir beria man: kaip mus prašydavo, kaip pranešdavom, kaip šovinius tiekdavom, ginklus rinkdavom – kerta man viską į akis. Aš jam ir sakau: „Kazy, tu iš proto turbūt išsikraustei? Vaizdavai tokį didelį lietuvių patriotą, o dabar pasidavei šitiems. Argi neprisimeni, kaip nuo degtukų dėžučių draskei etiketes su raudona vėliava ir sakei, kad į ją negali žiūrėt kaip į kruviną?" Jis man sako:

– Aš dabar jau tarybinis žmogus. Aš persigalvojau.

Jis viską taip išguldė, kad man jau daugiau neliko ką jam sakyt. Jį išvedė. Tardytojas ir klausia:

– Na, tai ką dabar pasakysi?

Aš ir toliau viską neigiu. Tardytojas vėl man sako:

– Jeigu tu nepasakysi gražiuoju, mes tave priversime, tu mums turėsi pasakyti.

Ėmė vėl klausinėt. Aš ir vėl viską neigiu, ginuosi, kad nieko nežinau. Liepė išsirengt nuogai. Nesirengiau. Tada dviese griebė, nuplėšė drabužius, paspyrė po sofa, nuo vinies nukabino stirnos koją ir ėmė velėt per pečius, dar liniuote prideda. Taip mušė, kol praradau sąmonę. Šalimais buvo koklinis pečius, prie jo primesta malkų. Tai prikūrena jį ir gąsdina, kad užsodinsią mane ant to pečiaus. Bet nesodino, paėmė pūzrą nuo pečiaus, kaip trenkė galvon, aš ir nukritau. Tik pajutau prie lūpų šaltą puoduką su vandeniu. Kažkaip nevalingai sumojau, kad reikia negerti, kad nebūtų ko įdėta, kad nepaveiktų smegeninės.

Ir taip, būdavo, išsiveda naktimis ir duoda. Po tardymo atveda nei gyvą, nei mirusį, kameron įmeta, galva sukasi. Praeina kokia valanda, atsiranda kažkoks baimės jausmas. Tada vėl

ateina ir vėl vedasi. Visas kūnas ima drebėt. Mane nusiveda, atsiveda ir Kazį. Tas viską pasako. Mane ir vėl spiria prisipažinti, vėl iš naujo daužo.

Kartą į kamerą atėjo stribas Galinis, uždėjo ranką ant peties ir sako:

– Kaziukaiti, jau tiek iškentėjai, kentėk ir toliau, tave paleis, bet tu tik neprisipažink.

Aš jam sakau:

– Jeigu aš tik ką nors žinočiau, tikrai pasakyčiau.

Jie manė, kad aš pasakysiu „laikysiuos", o tada velniai žino, ką jie iš manęs būtų padarę. Mama dar buvo atnešusi dešros. Išvedė tardyt, grįžtu – dešros nė kvapo nelikę. Galinis sulapnojo.

Paleidimo dieną dar liepė pasirašyt. Tada aš tardytojui pasiūliau atvest tris liudininkus, perskaityt prie jų tą raštą, tada aš pasirašysiu. O Jėzau, kaip jie šoko ant manęs, ėmė rankas laužt, parkerį bruka į rankas ir rėkia:

– Rašykis tu, bandite! Jei nesirašysi, mes tave čia vietoje nušausim!

Atsinešė ilgą kreivą ylą, visą kruviną. Matyt, kad nusigąsčiau. Ima už rankos ir jau ruošiasi panages badyt, bet susilaikė, nebadė. Nors į kailį gavau kaip reikiant – ir su liniuote mušė, ir diržais kapojo, nukritusį spardė. Įsivarė į kampą – klausia ir duoda, klausia ir duoda. Vieną sykį atėjo girtas skrebas Jakaitis, išsiėmė šampalą ir duria į pilvą.

Ėmiau galvot apie pabėgimą. Su manimi buvo paimta ir tardoma Valė Burbaitė, nors aš nežinojau, už ką ją buvo suėmę. Aš net nepagalvojau, kad Arieška būtų galėjęs taip pasielgt, toks patriotas buvo. Po viso to Arieškai labai staigiai išsigrūdo į miestelį, ten jiems davė butą, o Kazys, kiek teko girdėti, vėliau išsikraustė į Šiaulius. Tolimesnio jo likimo aš ir nežinau.

PAŽYMA*

Dėl KIRDONIO KAZIO būrio

Nacionalistinė banditų būrio vado KIRDONIO KAZIO–„KAZIMIERO" ir „ŽILVIČIO" grupė buvo organizuota 1944 m. iš asmenų, nusiteikusių prieš sovietų valdžią, ir įėjo į apygardos sudėtį, kurios vadovybėje buvo ŠEMEŽYS MYKOLAS iš Steponavos k., Pagirių apylinkės.

1946 m. vasarą KIRDONIO grupė nuo ŠEMEŽIO vadovaujamo būrio atsiskyrė ir ėmė veikti savarankiškai, tiesiogiai būdama pavaldi „VYČIO" apygardos štabui, kuriam vadovavo VAITELIS DANIELIUS–„BRIEDIS".

KIRDONIO KAZIO būrys veikė daugiausia Ramygalos raj. ribose, turėdamas užduotį kovoti prieš sovietų valdžią ir atskirus sovietų valdžios piliečius. Būrys buvo ginkluotas rankiniais kulkosvaidžiais, automatais, šautuvais, pistoletais ir granatomis.

Aktyviausi KIRDONIO KAZIO būrio nariai:

1. KIRDONIS KAZYS, Povilo – „KAZIMIERAS", „ŽILVITIS". Gimęs 1910 m. Vivonių k., Pagirių valsč. Būryje nuo 1944 m. Žuvęs 1952 02 20.
2. VAIČIŪNAS ANTANAS, Petro – iš Mairiškių k. Būryje nuo 1944 m. Žuvęs. Eilinis.
3. KIRDONIS PRANAS, Povilo (Kirdonio Kazio brolis) – iš Vivonių k., Pagirių valsč. Būryje nuo 1944 m. Žuvęs. Eilinis.
4. RAILA STASYS, Jurgio – „BAKONIS". Gimęs 1928 m. Būryje nuo 1945 m. Žuvęs 1948 m. vasarą.
4. DARGUŽIS ANTANAS, Jono – „KAREIVIS". Gimęs 1925 m. Aukštuolių k.Būryje nuo 1945 m. Žuvęs 1952 02 20.
6. NACEVIČIUS ANTANAS, Juozo. Gimęs 1922 m. Laukagalių k. Būryje nuo 1950 m. Žuvo 1952 02 20.

KIRDONIO būrys per savo veiklos periodą įvykdė keletą užpuolimų.

Pastaba. Čia suminėti septyni punktai, kuriuose nurodyta, kokius užpuolimus įvykdė Kirdonio vadovaujami partizanai prieš sovietinius MGB kariuomenės dalinius, skrebus, kolchozus ir t. t. – *R.K.*

* Kopija gauta iš buvusio „liaudies gynėjo" R. M. – *R. K.*

Pasakoja BRONIUS RAILA

Užrašyta Pagiriuose
1995 01 28

Gimiau Plankių kaime, Pagirių valsčiuje. Iš mūsų kaimo į mišką pokario metais buvo išėję du jaunuoliai – Ignas Plankis ir Antanas Plankis. Abu žuvo. Vienas žuvo 1945 metais sausio mėnesį Pauslajo miške. Vyko didelis rusų kariuomenės siautimas, buvo apsupę visą mišką. Miške žiemos stovykloje stovėjo Vaitelio būrys. Iš eglišakių buvo pasistatę palapines. Netikėtai užklupti partizanai labai narsiai gynėsi, visą dieną šaudėsi iki sutemų. Rusų buvo neišpasakytai daug. Buvo atvažiavęs net vienas šarvuotis iki miško, matyt, kažkas iš aukštų kariuomenės vadų iš to šarvuočio vadovavo kautynėms. Nors rusai partizanus ir kietai buvo suspaudę iš visų pusių, bet partizanai prasiveržė iš apsupimo. Žuvo aštuoni mūsų vyrai, o iš viso jų buvo apie šešiasdešimt. Kai kuriuos ir aš pažinojau: Vytautą Podžecką (iš Tulpiakiemio kaimo), Stasiukaitį (iš Užuraisčių kaimo), Antaną Plankį (iš Plankių kaimo). Šukionių kaime žuvo: Ignas Plankis (iš Plankių kaimo), Vladas Gintautas (iš Vaiškonėlių kaimo), Vladas Raila (iš Vivonių kaimo).

Šitie partizanai pas tokį Sviderską valgė kūčias. Išėjo iš tos sodybos, užėjo ant rusų garnizono pasalos ir visi trys žuvo. O po to kitoj sodyboj kitą naktį žuvo Vladas Liška iš Vivonių kaimo. Buvo Kalėdos, vyko pasilinksminimas. Kažkas atėjęs iš lauko pasakė, kad jau rusai kieme. Liška turėjo vokišką kulkosvaidį, išbėgo į kiemą su tuo kulkosvaidžiu, dar paleido kelias serijas, bet iš apsupimo jau nebeprasiveržė. Nušovė jį vietoje kieme. Liška priklausė Vlado Railos būriui, kuris daugiausia laikėsi Pauslajo miške, Būdų miške, šone Truskavos, Lančiūnavos miške.

Prie Ančiškių Piktagalio kaime gyveno toks Kazys Šaulys su šeima. Vieną kartą Vladas Raila–*Pakapinis* ir Kazys Kirdonis girti atėjo pas Šaulį ir pareikalavo degtinės. Šaulys pamatė, kad partizanai labai pikti, čia kažkas ne taip, geruoju nesibaigs. Atnešė jis degtinės. Tada tas *Pakapinis* liepė atiduot batus, kuriuos ką tik neseniai buvo pasisiuvęs. Atsisėdo, savus nusiavė, ėmė ši-

tuos matuotis. O Kirdoniui Šaulys pripylė „samagono" stiklinę, krūtinėn davė niuksą ir šoko bėgti, nes žmogus pamatė, kad blogai, gali nušauti. Kol Kirdonis iš už stalo išlindo, o anas pusiau batan koją įkišęs, negali ištrūkti. Šaulys jau toli buvo nubėgęs, kai tie pradėjo į jį šaudyti. Kirdonis dar bandė užsėst ant kaimyno arklio ir vytis, bet tas arklys spardosi, neprisileidžia. Taip Šaulys ir pabėgo nuo jų. Tada, pasirodo, jie abu sugrįžo kambarin, o Šaulio sesuo ravėjo darželį. Tai *Pakapinis* išėjo laukan ir darželyje seserį nušovė. Tėvai, pamatę, kad blogai, sulindo į dilgynes ir pasislėpė.

Vėliau tas Šaulys pasitraukė iš namų į Panevėžį ir dirbo antrinių žaliavų supirkimo punkte. Supirkinėdamas skudurus atvažiuodavo ir į tėviškę. Vieną kartą buvo atvažiavęs pas tą patį Railą Donatą, kur slapstėsi tie partizanai, susitikdavo su jais, bet jie jam nieko nebesakė, net nebeklausė, kodėl jis tada nuo jų pabėgo, dėl ko seserį nušovė. Matyt, kas nors prigirdė juos ir priskundė, o nukentėjo visai nekalti žmonės.

Kažkas partizanams skųsdavo, kad mūsų kaimynas Dranseika eina pas savo gimines į Vaivadiškius, tuo pačiu neša žinias garnizonui ir skundžia partizanus. Vieną kartą atėjo Vaitelio vyrai ir įspėjo jį, kad jis baigtų tuos skundimus. Dranseika išsigynė, sakė, kad jis neturįs jokio tikslo skųst partizanus. Kiek aš pažinojau, tas Dranseika buvo doras, geros širdies žmogus. Jei paprašai padėt, jis niekada neatsisakys. Turėjo keturis mažus vaikelius, žmona dar nėščia buvo. Kitą sykį vėl atėjo Vaitelio vyrai, prisikėlė jį, išsivedė laukan ir nušovė. Nežinau, tuo tarpu tai tikrai jis nieko nebuvo padaręs, nei kas suimtas, nei kas nušautas buvo. Gal tokiu atveju reikėjo žmogų išvaryt iš namų ar kaip, o dabar keturis vaikus paliko našlaičiais, neduok Dieve.

Tulpiakiemio kaime 1947 metų žiemą buvo iššaudyta Bubinų šeima, bet taip ir liko neaišku, kas ją iššaudė. Vieni aiškino, kad tai partizanų darbas, kiti – kad skrebų. Nušovė tėvą, motiną, dukterį ir sūnų. Atseit ta Bubinaitė buvo ištekėjusi už milicininko, kuris dirbo Šėtoje, tai įtarė, kad dėl to partizanai juos nušovė. Atvažiavo rogėmis, visus iššaudė ir vėl išvažiavo. Taip ir neišaiškėjo, kodėl tie žmonės buvo iššudyti.

Mūsų kaime tokiam Plankiui vaikigaliai išskynė sode obuo-

lius. O jo brolis Ignas Plankis buvo partizanas. Priskundė partizanams, kad atseit kaimynas Povilas Gustaitis tuos obuolius išskynė. O pasirodo, jis net nebuvo nuėjęs į tą sodą. Atėjo partizanai ir ėmė žmogelį kūtavot. Tas keliais vaikščiojo ir rankas partizanams bučiavo, kad tik paliktų gyvą. Žmogų gerai dar pamušė, bet ar daug trūko, galėjo ir liūdniau baigtis.

Iš Valakų kaimo į mišką buvo išėjęs Albinas Mincė, neramios sielos žmogus. Kartą iš Joknių kaimo 1945 m. važiavo garnizonas, du pilni vežimai rusų. Tai jis vienas pasiėmė šautuvą ir nuo savo namų iš sodelio ėmė pleškint į tuos rusus. Rusai iššokinėjo iš vežimų ir išsilakstė kas kur. Labai drąsus vyras buvo. Jokniuose buvo pieninė, išseparuotą grietinę arba sviestą veždavo į Siesikus. Tai irgi šitas Albinas vidury kelio iššoko prieš vežimą, paėmė arklį už kamanų ir liepė vežikui sukt į šoną. Taip ir nuvežė tą sviestą į mišką, vežiką išlaipino, o arklį vėliau paleido. Kartą jis netoli Vaivadiškių nuėjo pas siuvėją, pro kurio namus garnizonas iš pasalos grįžo. Pamatė, kad lange dega šviesa, sumanė užeit, ėmė baladotis – Mincė, matydamas, kad kitos išeities nėra, iš automato paleido seriją į duris ir šoko per langą. Tuo metu jis peršovė stribą Vasiliauską ir to garnizono leitenantą nušovė. Per langą iššoko į darželį, netoli buvo griovys, metėsi link griovio ir gal būtų pabėgęs, bet užšoko ant apverstų akėčių ir sugriuvo, o kai sugriuvo – rusai su stribais čia pat vietoje jį ir nušovė.

Pažinojau du brolius partizanus Kirdonius. Suratgalio kaime žuvo Pranas Kirdonis, Jonas Marozas ir vienas partizanas, nuo Šėtos kilęs. Jie buvo išduoti. Kurį laiką jie bazavosi Suratgalio kaimo krūmuose. Tai buvo Mykolo Šemežio būrelis. Jam priklausė dar Juozas Šemežys, Mykolo brolis, Vacys Burbulis, Albinas Burbulis...

Suratgalio kaime gyveno vietinis rusas Tipcovas. Pas jį buvo atvažiavęs iš Vadoklių kaimo jo brolio sūnus. Pabuvo jis čia kiek pas savo dėdę, pasisvečiavo, o partizanai, manydami, kad tai lyg ir savi žmonės, jų nevengdavo, ateidavo dienos metu iš miško. Pasirodo, tas sūnėnas buvo užverbuotas ir pranešė rusų garnizonui. Tuose krūmuose ir apsupo partizanus. Jie dar bandė per kelią persikelt į didesnį mišką, reikėjo perbėgt maždaug 200 metrų pločio dirvoną. Pirmas išbėgo Pranas Kirdonis. Jau

beveik perbėgo tą dirvoną, už jo bėgo Jonas Marozas ir trečias – šėtiškis. Tuo metu rusai atidengė kulkosvaidžių ugnį iš kelių taškų ir visus tris nukirto. Rusai, matyt, laukė, kad kuo daugiau išbėgtų į tą aikštelę. Tie, kurie nebėgo, liko gyvi. Išlaukė tuose krūmuose iki nakties. Rusai bandė lįst į tuos krūmus. Partizanai nušovė jų šunį, vieną kareivį, daugiau jie į krūmus nebelindo. Sulaukę nakties, partizanai pasitraukė iš apsupimo. Ryte rusai jau nė vieno nerado tuose krūmuose.

Kada susikūrė kolchozai, aš tuo metu dirbau sąskaitininku. Suprantama, vyrai nevalgę nebus. Tai, būdavo, ateina ir užsako kaip prievolę – tiek ir tiek grūdų, tiek pinigų. Paskiausias tokią prievolę buvo užsakęs partizanas Vladas Dargužis–*Žvirblis*. 3000 rublių ir kažkiek grūdų. O man, kaip sąskaitininkui, reikėjo šitas partizanų uždėtas prievoles nurašinėt. Ir nurašinėt taip, kad neįkliūtum. Sandėlininkas, būdavo, išduoda grūdus, nuvežam į turgų, parduodam, sudarom reikiamą kiekį pinigų. Taip ir versdavomės. O neduok Dieve, jei kas pašalinis sužinotų, jei pasiektų valdžios ausis, – Sibiran tą pačią dieną išgrūstų.

Tiesa, po Dargužio dar buvo užsakęs prievolę Kirdonis. Užėjo tada Kazys Kirdonis ir sako: „Reikia pinigų, nes nebeturim aprangos, maisto, surinkit kokius tris tūkstančius rublių, gal dar kelis maišiokus kviečių..." Tada mes nuvežėm į Jonavą parduot grūdų, sudarėm tuos tris tūkstančius, o kitą naktį atšliaužė slidėmis Kazys Kirdonis, Antanas Nacevičius ir Antanas Dargužis. Jie tuo metu bazavosi Žilionių kaime pas Donatą Railą. Tvarte ant lubų palėpėje. Žinoma, tuo metu mes nieko nežinojome, kad jie pas Railą gyvena.

Nors vyrai buvo ir patyrę, bet jie labai blogai padarė, kad pradėjo pasitikėt vaikigaliais. Atspausdina kokį atsišaukimą ir paduoda jiems nunešt į Vaiškonius, maždaug už kilometro nuo jų bazavimosi vietos, kad tuos atsišaukimus iškabintų kur nors ar kam į kišenę įdėtų. Sekmadieniais Vaiškonių dvare būdavo vakaruškos. Tai toks Arieškiukas ir Kaziukaitis atsinešę atsišaukimus įkiša į kišenes šokėjams, prie kalvės kur nors dar pakabina. Garnizonui kilo įtarimas, kodėl dabar čia tie atsišaukimai vis pasirodo.

Jau gerokai vėliau, po daugelio metų, man teko įsišnekėt su vienu buvusiu stribu, tokiu Ivanausku, kuris ir papasakojo, kad

rusų garnizono viršininkas pradėjo įtart – atsišaukimai iškabinti ant kalvės ir nė vienas net neperlenktas. Kaip atspausdinta, taip ir atnešta. Vadinasi, spausdinama kažkur visai netoli. Pasirodo, pasišaukė tuos šešiolikmečius vaikigalius, gerai juos prigrasė, tie ir pasakė, kur partizanai, tiksliau – Arieška pasakė. Vėliau tas Arieška iš čia išbėgo, nebegyveno, pasijuto esąs kaltas.

Kai sužinojo vietiniai stribai, kur slepiasi partizanai, iškvietė Ramygalos garnizoną ir apsupo Railos namus. Kaip jau minėjau, prieš dieną jie iš manęs buvo pasiėmę pinigus. Kaip šiandien pamenu: Kirdonis paėmė tuos pinigus, įsidėjo į planšetę, dar atsisėdo prie stalo, pasišnekėjom. Tada jau plačiai sklido kalbos apie atominę bombą. Kirdonis ir sako:

– Pamatysi, Broniau, tas atomas bus panaudotas net maistui gaminti...

Taip nuoširdžiai pasišnekėjom, ir jie visi trys iščiuožė, o kitą dieną žuvo.

Be abejo, jie žinojo, kad įskųsta. Tam tvarte stovėjo kolchozo arkliai, o jie buvo viduje. Rusai, apsupę tvartą, parašė raštelį, kad išeitų ir pasiduotų. Tą raštelį padavė namų savininkui Railai. Jis nunešė. Sako, Kirdonis perskaitė, išsiėmė pieštuką ir ant kitos pusės užrašė: „Nelaukit, mes gyvi nepasiduosim". Ir padavė atgal tą raštelį. Tada pasiuntė rusai vieną kareivį, kad uždegtų tvartą. Kai tik kareivis priartėjo prie tvarto, partizanai kirto iš automato, – kareivį vietoje paklojo. Rusai dar ilgai laukė, matyt, galvojo, kad anie pasiduos. Jau saulė nusileido. Tada pradėjo raketas leist ant stogo. O žiemos metas, sniego sluoksnis storas, šiaip taip padegė. Kai jau pradėjo griūt stogas, partizanai šoko į lauką ir bandė trauktis. Vieną ten pat vietoje prie tvoros nušovė, kitą kiek toliau pabėgusį, o Kirdonį jau visai netoli svirno prišliaužusį. Svirnas nuo tvarto buvo už kokių 50 metrų. Šitų partizanų kūnus nuvežė į Ramygalą ir paguldė ant grindinio. Kur juos užkasė, dar iki šios dienos nežinoma.

Tulpiakiemio kaime pas Černiauską 1948 m. vyko vakarėlis, buvo Černiauskaitės vardadienis, o partizanas Jonas Rastauskas dienos metu buvo atėjęs į tą vardadienį. Tuo metu iš Siesikų traukė Pagirių garnizono kareiviai. Išgirdo grojant ir užsuko pažiūrėt. Užėję į vidų, pastebėjo nepažįstamą žmogų.

Garnizono viršininkas leitenantas Makaveckas (pagal kilmę totorius) priėjo prie Rastausko ir paprašė dokumentų. Rastauskas, pamatęs, kad gražiuoju nebeišsisuks, tą Makavecką griebė glėbin, gal norėjo pistoletą ištraukti. Leitenantas buvo nedidelio ūgio, persigando nejuokais ir ėmė rėkt tiems savo stribams, kad šautų. Vienas stribas iš šono ir nušovė Rastauską. Rastauskas buvo kilęs iš Šnipiškio kaimo, priklausė Vaitelio būriui.

O Paguirių kaime kartą iššaudė visą Širkų šeimą. Tokie Venckavičiai Vaiškonių kaime gyveno. Atėjo iš miško partizanai ir du brolius Venckavičius nušovė. Vienas Venckavičius dirbo milicijoj. Vaivadiškių stribyne buvo labai žiaurus stribas Vladas Jasiūnas, tai jis su keliais stribais kitą dieną nuvažiavo į Paguirius pas Širkus ir tiesiog valgant už stalo motiną ir dukrą nušovė. Širkienės sūnus buvo partizanas.

Stribas Jasiūnas irgi greit galą gavo. Aneliavoj vyko vakarėlis, atėjęs buvo ir tas Jasiūnas. Tuo metu atvažiavo trys partizanai dienos metu. Pasiėmė iš gryčios jį, pasivedė kiek toliau iš kiemo ir nušovė, o patys sėdo į ratus ir išvažiavo.

1945 m. pavasarį, tuoj po Velykų, ėjo šeši stribiteliai. Ir juos iš pasalų užklupo Vaitelio vyrai, norėjo gyvus paimt, bet jie nepasidavė. Tada du nušovė – Pabrinkį nuo Šėtos ir Stasį Lideiką iš Vaiškonių kaimo, o likusius keturis paėmė gyvus: Juozą Usonį, Antaną Kisielių, Dargužį (Vlado–*Žvirblio* pusbrolį) ir Stasį Sinkevičių iš Vaiškonių kaimo. Suimtuosius pasivarė porą kilometrų, pas tokį Kondrotaitį kieme gerai patardė, pamušė, pasivedė į krūmus visus, sušaudė ir užkasė vietoje.

Apskritai mūsų apylinkėse partizanai stribus gerokai pašaudė, žuvo jų nemažai. Tokių, kurie būtų įdavinėję partizanus, mūsų apylinkėje aš nežinojau, nes visgi labai daug iš mūsų jaunimo buvo išėję į mišką, – jei ne visai savas šeimos narys, tai giminė. Nebent ką rusai suėmę mušimu išpešė, tai išpešė, o šiaip skundikų nebuvo.

1945 m. vasarą šienavom su draugu ir radom šovinių priešlėktuvinių „orlekono". Aš vieną šovinį pakrapščiau, ir sprogo, nunešė pirštą, išdraskė visą ranką. Nuvežė mane į Ukmergės ligoninę, operavo, ištraukė skeveldras. Begulint ligoninėj, iš Pagirių atvežė Vaivadiškių garnizono viršininką Liepinį sužeistą, o piktas, rėkia, keikiasi, baisus komunistas, susiima už kojos ir

dejuoja: „O Jėzus, o Jėzus..." Ligoninėj padėtis jo ėmė komplikuotis, kuo tolyn, tuo blogyn su ta koja. Ir, matyt, jį būtų pribaigę Ukmergėj, nes didžioji dalis gydytojų čia buvo lietuviai patriotai. Sujudo Ukmergės garnizono viršininkai jį vežt į Kauną. Ryte atvažiavo sunkvežimis, išnešė iš palatos, paguldė į tą sunkvežimį ir išvežė.

Apie pietus knygą skaitau prie lango atsisėdęs, ateina trys rusų karininkai šaligatviu. Sustojo prie lango ir klausia:

– Sdiesi gospitali?

Aš sakau:

– Sdiesi.

– A gdie Liepinis?

– Nėra, – sakau aš jiems.

Žiūri jie į mane ir juokiasi. Įėjo į ligoninės pastatą, dar seselės pasiklausė, kur Liepinis. Ta pasakė, kad šiandien išvežė į Kauną. Apsisuko ir išėjo. Ateina pas mane kaimynas pagirietis ir klausia:

– Tai pažinai tuos karininkus?

– Iš kur aš galiu juos pažint, – sakau aš jam.

Jis nusišypsojo ir sako:

– Taigi Antanas Vaičiūnas, Antanas Kilijonas ir *Lelijavas*.

Kai pasakė, akyse viskas apsivertė, ir tik tada prisiminiau jų veidus.

Liepinis vokiečių okupacijos metais buvo raudonasis partizanas. Prie mūsų netoli Aleksandriškių kaimo gyveno toks Juozas Kairys. Prie vokiečių buvo veiklus žmogus, gaudydavo rusų belaisvius ir pristatinėdavo policijai, tarnavo Eišiškėse policijoj, bet ten jį kontuzijo, tai grįžo į namus. Namuose laikė kulkosvaidį, šautuvus bent kelis, pistoletus, ginkluotas buvo kaip reikiant. Šitie raudonieji nutarė jį sunaikinti. Buvo ruduo. Atėjo vakare, žinojo, kur jis guli, šovė į tą vietą, bet jam nepataikė. Kiti prišliaužė prie kampo ir padegė gryčią. Tada jis už kulkosvaidžio, pradarė langą, žmoną išstūmė pro duris, į žmoną niekas nešovė, o pats per langą iššoko, iš kulkosvaidžio aplink „apsiuvo". Na, ir tuo baigėsi, namas sudegė, raudonasis nė vienas nežuvo, matyt, išbėgo. Tada man ligoninėj Liepinis gyrėsi, kad jie Kairį padegė, o Kairys iš kulkosvaidžio jį buvo sužeidęs į galvą.

Pasakoja POVILAS BITINAS, BITINIENĖ ir VLADA BITINAITĖ-LIPNEVIČIENĖ

Užrašyta Šiluose
1990 07

Povilas Bitinas

Kada aš registravausi, Vaitelis man pasakė: „Būsi mūsų ryšininkas".

Supratau, jus domina Kecioris ir jo būrys. Pranas Kecioris buvo vokiečių fronte. Grįžo iš fronto nuo Vištyčio ežero, kur tarnavo vokiečių vermachte. Prie Vadoklių, Miknaičių kaime, buvo didelis jo tėvų ūkis, bet ūkyje jis nedirbo, o iškart iš vietinių vyrų organizavo partizanų būrį. Tai buvo pats pirmas partizanų būrys Vadoklių apylinkėse, apie 45 vyrus. Net penki iš jų buvę frontininkai, ką tik grįžę iš pirmų linijų. Tarp jų buvo – *Brungus žmogus, Žiogas* ir kt. Sako: „Ėst neduoda, spardo kojomis, mes už juos kariaujam, perkūnai jų nematę, nusispjovėm ir pabėgom".

Pranas Kecioris buvo labai šaunus kovotojas. Jo pavaduotojas buvo Bolius (Boleslovas) Eglinskas.

Kada dvejus metus aš vaikščiojau Keciorio būryje, būrys laikėsi Giedraitynėje, Taujėnų, Užulėnio, Raguvos miškuose. Šitas apylinkes apvaikščiodavom, siekdavom Pagirius, susitikdavom ir su Vaiteliu.

Vaitelis laikėsi Liudvisynėje, Pagiriuose, Šiluose, Užulėnio miškuose.

Daugiausia Vaitelis laikėsi Žaliam pušyne, vadinamojoj Žaliojoj – Lėno miškuose. Ten, kur nuo Lėno kelias į Taujėnus, palei didžiąją liniją einant į Pylimus. „Žaibo" būrys laikėsi čia irgi, tik daugiau į Varlėnų pusę, o Vaitelis į kitą pusę. Žalioji – miškas – nuo Lėno siekia Taujėnus.

Kecioris bunkerių nemėgo: „Jeigu bunkerį išsikasei, druskos nusinešk maišelį, pasipilk, nes gyvas supūsi". Į bunkerį nelindo nė vienas jo partizanas. Kecioris bunkerių išvis nepripažino. Jis sakydavo: „Jeigu mane bunkery ras, taip kaip šešką spąstuose, pasiims – ir manęs nebėra". Vaitelis taip pat nemėgo

bunkerių. O Smetona–*Žygaudas* mėgo bunkerius. Jis ne vieną jų turėjo ir juose gyvendavo.

Vlada Bitinaitė

Pranas Kecioris žuvo apie 1946 m. rudenį Briedžvalkio kaime. Keciorio ir Eglinsko palaikus skrebai išvežė į Taujėnus, o *Baltys* atėjo visas purvinas. Mes jį aprengėm ir pavalgyt davėm, bet jis jau nieko nevalgė, tik rankos drebėjo. Jis mums ir pasakė, kad Kecioris su Eglinsku žuvo. Prieš tai jie buvo nuėję pas Bujoką ir mane prašė, kad aš ateičiau prie Storosios eglės. Kadangi buvo daug rusų, aš nenuėjau, o jie nežinojo, kad vyksta miškų valymas. Nesulaukę manęs, atėjo prie mūsų žemės ribų linijos ir susėdo. Tik išgirdo, kad rusai susišvilpė. Kecioris šoko ir iškart krito vietoje, o *Baltys* įlindo į kažkokį dumblyną ir liko gyvas. Eglinskas Boleslovas buvo peršautas ir gulėjo ant žemės. Du rusai priėjo ir bandė jį kratyt, bet jis išsitraukė pistoletą ir abu tuos rusus nušovė, o pats patraukė granatos žiedelį ir susisprogdino.

Povilas Bitinas

Lėne gyveno tokia Irena Smetonaitė. Ją partizanai kiek patardė. Ir kada ant gatvės numetė Keciorį ir Eglinską, ta Smetonaitė vaikšto ir keiksnojasi:

– O, tas Kecioris, banditas prakeiktas! Mane tardė, norėjo užmušti, liepė pasitaisyti. Gerai, kad jį ir nušovė.

Kai nuėjau registruotis į Vadoklius, Ivanovas pareikalavo, kad ginklą atneščiau, bet aš pasakiau, kad jokio ginklo neturiu – po prieklėčiu duobę buvau išsikasęs ir ten slapsčiausi. Ivanovas visiems taip paaiškino: „Jeigu ir turėjot kas kokį ginklą, meskit, užkaskit, kad nieks nežinotų". Išdavė „spravką" ir paleido į namus. Tuo viskas ir baigėsi. Reikėdavo kas dešimt dienų registruotis. Tik tas vaikščiojimas atsipyko. Nors miške aš jau nebedalyvavau, bet su partizanais kasdien susitikdavau. Vei-

kiau kaip ryšininkas. Kur pasiunčia, ir važiuoju. Raguvos būryje gal tris kartus buvau, pas Antaną Vaičekonį–*Šermukšnį* lankiausi; su Kaziu Riauba–*Kazoku* mes kartu tarnavome pas gaspadorius prie Smetonai Raguvytėje. Aš pas vieną Vėžį, o jis pas kitą Vėžį.

Bitinienė

Mano brolis Vladas Kartanas nebuvo miške, tik šiaip slapstėsi. Kartą atėjo keli vyrai, apsikarstę rusiškom drapanom, ir ėmė klausinėt, kur brolis Vladas. O jis buvo išvažiavęs į svečius. Aš šitų nepažinau. Greit per duris įėjo Vadoklių Tumšiukas. Supratau, kad partizanai.

Tada Motiejų Bujoką gerai apkūlė, Vladą Bujoką, būtų gavęs ir mūsiškis vien dėl to, kad registravosi, su niekuo nepasitaręs.

Danielius Vaitelis–*Briedis* tada pasakė:

– Reikėjo penkis–šešis nušauti ant Vadoklių vieškelio, nė vienas nebūtų ėjęs registruotis.

Povilas Bitinas

Vaitelis buvo griežtas, veiklus, o Alfonsas Smetona–*Žygaudas* buvo lėtokas. Iš mūsų buvusių partizanų vadų man labiausiai patiko Kecioris. Kas pas jį ateis, tuoj pasiūlo užrūkyt, degtinėlės šimtgramį, – daugiau neduos. Palyginimui galiu pasakyt, kad partizanai kiekvieną dieną užeidavo pas žmones, ir žmogus, ką beturėtų, kaip besiverstų, stengiasi partizanus visada pavaišint ir suteikt jiems reikalingą pagalbą, tik nemanykite, kad kiekvieną kartą vaišinant ant stalo būdavo statomas degtinės butelis.

Kartą iš Vadoklių atėjo rusų NKVD garnizono kareiviai, su jais ir leitenantas Loginas. Rodo į kubilą ir klausia: „Bitinai, kam čia dvi skyly yra kubily?" Sakau, vandenį veždavau, greičiau išleist. O jis tik galvą palingavo.

– Tu durniau durniau... Tu Vaitely varai ir *Žygaudui* ruginy arielkų vaaarai, užtat čia dvi skyly tam broginy. O mum neduodi...

– Ne, – sakau, – vandenį aš vežu tuo kubilu.

– Negalvok, kad aš toks durnas, – pridūrė Loginas.

Kitą kartą Riabalas užėjo prieš pat javų kūlimą, „samagonas" užraugtas pirty iš centnerio rugių.

Nusivedė jis mane į pirtį ir sako:

– Va, Bitinai, matai?

O ką, kūlimas ateis, javų tai daug, kuo aš pavaišinsiu kūlėjus? Už dyką tai jie nedirbs, reiks duot ir išgert.

– Ale žinai, kū aš tau pasakysiu? Tu man du tris puslitrius, o jei ne, va tuoj tos brogos neliks.

Aš prašau, kad neverstų, ir daviau du puslitrius. *Žygaudas* atėjo ir pasakiau, kad ruskiai buvo ir vos brogos neišvertė, daviau du puslitrius. O ką darysi? *Žygaudas* sako: „Jei reikia, tai reikia".

Vlada Bitinaitė

Žygaudas buvo 1914 m. gimimo, nevedęs. Ilgą laiką dirbo policijos nuovadoje, truputį mėgėjas pajuokaut.

„Vyčio" partizanų apygardos vadą Danielių Vaitelį–*Briedį* aš gerai pažinojau. Kaip apie žmogų galiu pasakyti: tai buvo doras, geras žmogus.

Povilas Bitinas

Tikrai mes nežinome, kada ir kokiomis aplinkybėmis žuvo *Žygaudas*, nes niekas jo žuvusio nematė.

Tik viena aišku: kas iškasė, tas ir išdavė jį – Š. M., už pinigus išdavė. Jis iškasė bunkerį *Žygaudui* krūmuose ant kelio. Trejus metus jie ten laikėsi. Š. M. šiuo metu gyvena Lėne, buvęs partizanų ryšininkas.

Bunkeris buvo labai gudriai užmaskuotas, kad niekam net

mintis į galvą neateidavo, nes įrengtas buvo po keliu, viršuje ėjo ir važiavo žmonės.

Keciorio būryje vaikščiojau kartu su Simonu Tumšiuku, dviem broliais Nemeikšiais – Mykolu ir Petru–*Alančiu*. Keciorio būrys visą laiką toks didelis ir buvo, nesiskirstė į mažesnes grupes.

Kecioris prisilaikydavo Bieliaučynėj, pas eigulį Bielevičių, kuris priklausė Balelių girininkijai.

Šiuo metu toj eigulynėj gyvena mano sesuo, o tada ten gyveno net trys šeimos.

1946 m. prieš Kalėdas vežam sienojus iš miško su broliu, ir prie linijos mus sustabdo rusų kareiviai. Prašo dokumentų, o iki Bielevičių namų gal koks 30 m. Mes paduodam dokumentus, ir tuo metu – tarrr-tarrr-tarrr – iš automatų ėmė terkšt. Prie tvarto pririšti penki ar šeši partizanų arkliai, stovi rogės sustatytos. Pasirodo, rusai pagalvojo, kad pas eigulį privažiavę žmonių, atidarė duris ir suėjo į vidų keturi enkavedistai. Partizanas Danyla griebė rusų leitenantą už krūtinės, kiti taip pat susikibo... Iš kito galo gryčios partizanai atidarė duris ir kirto iš automatų į besiveliančius. Danylai irgi kliuvo kelios kulkos netyčia, per neatsargumą. Kada mus įšaukė į vidų, ant grindų pamatėme gulinčius nušautus du rusų kapitonus, ginklai paimti, kepurės nuimtos.

Vlada Bitinaitė

Šeimininkė išėjo priemenėn, o į priemenę jau keturi rusai suėję. Ji persigandusi suriko:

– Vyrai! Jau rusai!

Rusai puolė į kambarį, o partizanai iš kambario. Ir susiėmė. Iš partizanų nė vienas nežuvo, tik Antaną Danylą–*Kirną* peršovė, kiti išsilakstė, o rusus tris nušovė. Ten buvo ir mano sesuo Monika Bitinaitė–Bielevičienė, brolio žmona Bitinienė. Juos suėmė, vaikus paliko, nors visas šešias mergaites išmėtė per langus už kojų į sniegą. Vaikai pusantrų, dvejų metukų, rankos vargšeliams nušalo. Dvi Bitinaitės, Bielevičiūtė ir Karbočienės

trys maži vaikiukai. Karbočienė vaikus susirinko ir susikrovus vežiman atsivežė pas mus, o Bielevičių namus rusai sudegino.

Povilas Bitinas

Po šito susišaudymo mane ir mano brolį Maniuką paėmė vežti tų nušautųjų enkavedistų. Vežam per Briedžvalkį, privažiavom prie Balelių kaimo, žiūrim, laukia kažkokie aukšti rusų karininkai su lengvom mašinom. Tik išvažiavom į kelią, girdim, vienas rėkia, rankomis skėryčiodamas, ir rodo, kad grįžtume atgal, dar vieno ruso trūksta.

Vėliau pasakojo *Žaibas*, kad jis tuo metu su šituo rusu susitikęs akis į akį per kelis metrus ir paklojęs jį vietoje.

Mus sugrąžino, paėmėm tą ketvirtą, bet dar gyvas buvo, tik prašo: „Voda".

Pasitiko mus tie karininkai prie Balelių, o vežimas prikrautas dar ir dešrų, kelios dėžės Bielevičiaus tabokos, – jiems tai neišpasakytas džiaugsmas. Pulkininkas tik atidengė vieną, kitą, pažiūrėjo – tas paskutinis dar gyvas buvo – ir ėmė koneveikti šituos kareivėlius:

– Tai kurgi lindot?! Žabali buvot? Kur banditai?! Nė vieno nėra.

Peršautasis *Kirna* – Danyla iš Pagirių – nuėjo pas mano dėdę ir pasiėmė arklį, nujojo pas Karčinską ir numetė automatą nuo pečių.

– Karčinskai, – sako, – manęs nebėra.

Praplėšė marškinius, viduriai išėję į lauką.

– Vežk pas žmoną, – sako.

Nuvežė pas žmoną, gal po valandos ir mirė.

Mat kaip buvo. Kada visi partizanai išbėgo iš tos gryčios, nubėgo prie pirties, ten pasistatė kulkosvaidį ir prie gryčios neleidžia rusams prieit. Rusai tik rėkia mums „ložys!" Šakos eglių krinta ant žemės nukirstos. Kiek pabus – ir vėl ruskiai „Ura!" prie tos gryčios. Aš maniau, kad ten jau nieko nebeliko gyvų. Daržinę sudegino. Kada iš vidaus nešėme nušautus enkavedistus, iš kulkosvaidžių net durų staktos buvo pusiau perkirstos, spintos kaip rėčiai sušaudytos.

Į susišaudymą čia pateko „Žaibo" būrys. Tarp jų pamenu Bareiką, Vincą Vanagą iš Kartanų kaimo. Vanagas palindo po lova ir guli. Moterys ėmė šaukt:

– Bėk greitai! Ateis rusai, tave subadys!

Tada jis per užpakalinį langą iššoko ir išbėgo laimingai.

Apie 1946 m. prie Pagirių įvyko Vaitelio partizanų susirėmimas su rusų kariuomene. Per visą dieną Taujėnų miške mes, 16–17 vyrų, traukiamės ir traukiamės. Prie pat Pagirių lauko Vaitelis sako:

– Dabar paskutinė išeitis. Saulė jau sėda, prisileisim rusus kaip arčiau ir duosim lemiamą smūgį. Jeigu išvarys į laukus, tada baigta, žūsim visi.

Surikiavo mus skyrininkas, išstatėm kulkosvaidžius ir pasiruošėm mūšiui. Kai tik priėjo rusai, tai taip iš visų ginklų ir atidengėm į juos ugnį. Jie krito kaip lapai, o mes pasikėlėm ir per jų lavonus – atgal. Laimingai pasiekėm Taujėnų miškus, iš mūsų nė vienas nekrito, net nebuvo sužeistų.

Mokytojas Budnikas nuo Taujėnų žuvo kartu su žmona. Žmona jam atnešė valgyti, o pasaloje laukė rusai. Rusai paėmė žmoną, tada jis sumanė žmoną išvaduoti – iš automato paleido kelias serijas į rusus, bet ir pats žuvo.

Paskutiniu metu Budnikas daugiausia atskirai laikėsi nuo būrio: tai bunkeryje, tai pas žmogų kur užeidavo. Lyg ir sveikata buvo sušlubavusi, atrodo, nervai buvo paveikti.

Vienas mokytojas iš Alančių pats nusišovė. Tiesiog neištvėrė tokio gyvenimo. Būdavo, miške mykia ir mykia sukandęs dantis. Ir vis kalba: „Nebėr mūsų, nė vieno nebėra". Kecioris dar pajuokaudavo:

– Matai, mokytam žmogui sunku miške. Kai aš prastesnio mokslo, tai man visai nieko...

Pabuvo kiek miške tas mokytojas, parėjo į namus ir nusišovė.

Tuoj po karo apylinkėse siautėjo ir plėšikėliai. Pas mus tokie du atsirado: Alkauskas iš Traupio ir Augustas Gailiušis iš Sodeliškių kaimo. Kelias savaites paplėšikavo neva partizanams, o iš tiesų veždavo į miestą ir parduodavo. Neilgai jiems teko taip karaliauti. Partizanai juos greit sutvarkė.

Kartą nueinam prezidento A. Smetonos dvaran, – *Žygaudas*, Vaitelis ir kiti, – dėl maisto. Randame ūkvedį, kuris mums sako: „Jūs geri vyrai, tuoj bus". Atvarė keturias pastotes, prikrovė grūdų, nuvežė Kulviečio malūnan, Zizeliauskas sumalė, išdalinom šeimininkėms – kam duonos iškepti, kam ragaišio, ir gyvenam toliau.

Ūkvedys ir sako: „Žinote, vyrai, atėjo trys plėšikai, save partizanais pasivadinę, – Bitinas (mano tikras pusbrolis), Kabošius ir toks Simonas iš Lėno – vaikų drabužius, dešras, grūdus, viską susikrovė ir išsivežė".

Mums reikia grąžint arklius. Išaušo rytas. *Žygaudas* sako: „Aš va pakelsiu „Žyžes" ir parvarys tuos arklius". Taip ir padarė.

Mes dabar galvojam: juk tie plėšikai vis tiek grįš, tada juos ir pasigausime. Mano pusbrolis nuo manęs gyveno netoli. Pylime *Žygaudas* pastatė sargybą. Ir laukiam. Žiūrim, ateina trys „didvyriai" pėsti nuo Lėno pusės. Mes sustoję iš šonų, *Žygaudas* suriko: „Rankas aukštyn!" Kabošius ir Simonas nuo Lėno pakėlė rankas, o mano pusbrolis griebėsi už automato ir stovi, sako:

– Mirsite visi, kas tik mus palies.

Mano svainis Petras priėjo prie jo, – aukšto ūgio, stambus vyras. Tinkšt per galvą, švyst – ir guli Bitinas, o šitiems įsakė atiduoti ginklus. Simonas atidavė „afeną", o Kabošius taip pat pistoletą atidavė. Kur dabar juos dėt?

– Sušaudyt! – sako Kecioris. – Čiagi plėšikai.

Nutarėm važiuot pas juos ir pažiūrėt, kiek jie dar namuose turi prisiplėšę. Nuvažiuojam. Kad juos perkūnėliai nutrenktų, kiek prinešta: drabužių, dešrų, lašinių. Vežimą prikrovėm.

Pusbrolis į mane tiesiog žiūrėt negali, dreba visas. Kad jį perkūnai, tokį pusbrolį... Dabar ėmėm derėtis dėl jo. Vieni – kad išvest ir sušaudyt, o Kecioris ir *Žygaudas* – kad palikt, gal dar pasitaisys. *Žygaudas* dar pridūrė:

– Jeigu Krikštaponis būtų buvęs, jiems visiems būtų amen. Tvarka buvo, o dabar va kas pasidarė.

Netrukus tą Simoną rusai nušovė. Liko vienas Antanas Kabošius. Mus vėl pasiekė žinia, kad Kabošius tai pas vieną, tai pas kitą moterėlę užsuka, apiplėšia ir išeina.

– Blogai, – sako *Žygaudas*.

Atėjo nuo Traupio Danyla su 30 vyrų, gerai ginkluoti. Jis ir pasakė jiems, kad čia toks yra. Tie mielai sutiko. Sako: „Duokit. Mes jį išauklėsim". *Žygaudas* taip ir padarė. O iš jų jis išbėgo ir ėmė vogt, plėšt tų partizanų žmonas, tėvus. Kas tik po ranka, viską šlavė.

Briedžvalkyje gyveno Ambraziejus Kabošius, Antano brolis. Jam, ką privogęs, sudeda ir liepia vežt. „Jei neveši, grabas tau bus". Tas ir veža. Antaną jau ir skrebai ėmė gaudyt. Gaudo ir partizanai, ir skrebai, bet ne taip paprasta plėšiką pagaut, gudrus kaip velnias.

Kartą partizanai vienoj sodyboj sėdi ir valgo. Atsidaro durys, ir įeina jis.

– O, sveikas gyvas, Antaniuk! Kur tu pasidėjai?

Visas dreba, pajuto, kad čia jau nebe kas. Vienas partizanas atsistojo užstalėje, perskaitė nuosprendį, iš pistoleto tiesiai į kaktą, ir viskas, Kabošiaus žygdarbiai baigėsi. Šeimininkui pasakė:

– Nuvilk už tvarto ir užkask šitą šunį.

Einam kartą mes aštuoniese, ką tik prisiregistravę, ir susitinkame *Žaibo* vyrus Ažubalių kaimo miškelyje. Jie sako: „Eikit, tik greičiau, nes mes čia ruošiam skrebams pirtį". Gal du šimtus metrų paėjom ir ties Ažubaliais susitinkam važiuojant skrebus. Gal dar šimtą metrų paėjom, ir prasidėjo. Tik laukai skamba nuo kulkosvaidžių salvių. Skrebų tada 10 ar 12 paklojo. Tas viršaitis Rimavičius, kuris mus registravo, ir tas žuvo.

O skrebė Atkočiūnienė ištrūko ir pabėgo. Būdavo, nešiojasi automatą pasikabinusi. Kaimo bobos klausia jos: „Kas čia yra, kam tą geležį tampai?" Ji atkirsdavo:

– Čia mano rožančius.

O po šito sušaudymo nulėkė į Naujasodę, numetė automatą ir atsiklaupusi ėmė melstis: „Sveika, Marija... nė vieno iš mūsų gyvo nebeliko, visi po griovius plauko..."

Į Šilus atvažiavę skrebai atgal retai gyvi begrįždavo. Sodeliškių kaime pas Adomonį partizanai tris dienas laukė skrebų. Kai atvažiavo 14 ar 15, taip visi ir liko gulėti kieme. Nušovė tris

arklius. Saldanavičiukas gailėjo skrebams duot arklį, pats važiavo. Irgi žuvo.

Gal už 200 m nuo mūsų sodybos vyko susišaudymas, o pas mus rusų garnizonas buvo užėjęs. Tik dairosi per langus, kaip iš dangaus iškritę, ir vis klausinėja patys savęs: „Kas čia taip šaudo? Kas čia taip šaudo?" Jie net negalvoja skubėt skrebams į pagalbą. Užėjo dar pas Karčinską, gal už kokių dviejų valandų nuėjo pas Adomonį. O partizanai pasikinkė arklius, susėdo į ratus ir išvažiavo dainuodami.

Vienas skrebas liko gyvas, bet jį vis vien išmetė iš skrebų. Apsimetęs negyvu, parkrito ant žemės ir gulėjo. Nuauti batai, ginklas paimtas. Pas Ignasių Vanagą atbėgo ir prašo, kad tas į Vadoklius vežtų. Vėliau skrebai užsipuolė jį: tave banditai paleido, tu jų šnipas.

Skrebai mūsų apylinkėse beveik ir nesirodydavo. Jei ateidavo, tai tik kartu su rusų kariuomenės garnizonu. *Žygaudas* sakydavo: „Jei ne ruskių kariuomenė, tai su skrebais mums tik iki dvylikės tektų dorotis".

Vlada Bitinaitė

Į partizanų ryšininkės veiklą aš įsijungiau turėdama 18 metų. Kada areštavo, ėjo 22-ieji.

Viskas kažkaip savaime prasidėjo. Čia Smetona–*Žygaudas* veikė, mano brolis buvo partizanas, kapitonas Krikštaponis ir kiti. Su visais teko sueiti, bendrauti. Ir sąžinė diktavo padėt saviesiems, kovojantiems prieš okupantą. Pradžioje pasiųsdavo ką nors atnešti ar nunešti į kitas apylinkes, – jie patys negi eis.

Kokių labai rizikingų atvejų mano toje veikloje nepasitaikė. Kartą buvo apsuptas visas miškas, kuriame laikėsi Smetonos–*Žygaudo* būrys. Rusų kariuomenė žiedu juosė tą mišką keturias dienas, o valgyti žmonėms tai reikia. Nuvedžiau arklį į raistelį miške neva pagirdyt, o kartu nusinešiau ir maisto. Atgal jau ta pačia vieta negrįžau, perėjau mišką ir grįžau kita puse, o miške nepastebimai perdaviau partizanams maistą.

Jei kada partizanai patekdavo į apsupimą ir negalėdavo iš-

eiti, kieme pakabindavom kokį nors baltą skudurą, ir tada jie jau žinodavo, ką jis reiškia.

Miške augo stora, aukšta eglė. Ten dažniausiai vykdavo mūsų susitikimai.

Areštavo mane labai netikėtai. Prieš tai pas mus buvo prasidėjęs kūlimas. Atėjo skrebas Riabovas iš Vadoklių ir pasakė: „Aš noriu su tavim pasikalbėti". Jis ir papasakojo, kad gerai žinąs, jog aš susitinku su *Žygaudu*, žinau, kur jis yra, žinau bunkerį, visokias žinias jam perduodu, esu jo ryšininkė.

Aš jam pasakiau, kad taip nėra. Tada jis prakalbo užuominomis: „Žinai, man tavęs labai gaila, tave gali areštuoti. Jei nori išlikti sveika ir nepaliesta, atvažiuok į Panevėžį pas mane, susituoksim, ir viskas bus gerai". Žodžiu, jis man pasipiršo. Aš jam atsakiau: „Mane jauną nori suviliot. Aš tėtę namuose turiu, kito man nereikia, man dar 20 nėra". Mat jis buvo gerokai vyresnis už mane. Ir baisios fizionomijos.

Raguvoje buvo Ražancavos atlaidai. Pas mus užėjo *Žygaudas* su savo būriu – devyni vyrai, ir šventėm.

Tarp jų, pamenu, buvo Simonas Tumšys, du broliai Nemeikšiai, Maselis Dominykas. Kitų nebepamenu. Buvo atėjęs brolis Aleksas, Alfonsas Žilys. Per naktį linksminomės. *Žygaudas* sako: „Raguvoje Ražancava, čia ruskių nebus". O brolis Aleksas sako: „Vyrai, būkit žmonės, važiuokit, nežinai, kas gali..." Pakinkė arklį, nuvežė vyrus į mišką, o lietus duoda – net švilpia. Grįžo atgal, visi stalai dar nenurinkti, na ir Riabovas su visa gauja žiūbt ir suvirsta. Mes ant šieno gulėjom. Prikėlė. Riabovas sako: „Duosim po tris tūkstančius, išduokit tuos banditus". Rodo pinigus. „Po tiltu padėkit laiškelį, ir kvit".

Aleksas sako, kad mes su jais sueitume, gal ir išduotume, bet mes jų nematome.

Riabovas tik mykia: „Mmmmm, čia pernakt gerta jų, bet mes truputį pavėlinom". Supratome, kad jiems buvo pranešta. Matyt, kažkuris iš tų devynių buvo išdavikas. Jeigu jie nebūtų išvardinę, kas buvo, būtume dar abejoję, bet kada pasakė tiksliai, kas buvo ir ką mes tuo metu veikėme, – kad mama sirgo ir gulėjo lovoje, tėvukas ant pečiaus sėdėjo, aš šeimininkavau, – jokių abejonių nebeliko.

Kada mane areštavo ir nuvežė į pamiškę, kur laikėsi partizanai, kai tik skrebai puola mušt, aš rėkiu kiek galiu. Jie mane varo gilyn į mišką, reikalauja parodyt, kur Smetonos bunkeris. Aš berželį apsikabinau ir pasakiau, kad daugiau nieko nežinau ir niekur toliau neisiu.

Kadangi buvo ankstus rytas, žmonės vedė karves į ganyklas. O aš rėkiu kaip pjaunama. Jiems gal ir nebepatogu buvo ilgiau ten mane rikdyt, atvežė į Šilus ir nuvežė į Panevėžį.

Panevėžyje pirmąją naktį tardė ir verbavo. Tardė labai mandagiai, gražiai, bet aš jiems tiesiai atsakiau: „Jūs mane anksčiau ar vėliau vis vien paimsit, be to, aš nieko nežinau, kur kas slapstosi, tokiom mergšėm jie nepasisako, kur laikosi". Po gražių kalbų, matydami, kad nieko iš manęs neišpeš, ėmė kankint. Be sąmonės parkrentu nuo mušimo, aplieja šaltu vandeniu, kai tik atsigaunu – vėl klausinėja.

Nedavė miegot, pastatė prie sienos, rankos pakeltos aukštyn. Dažnai per sprandą daužė. Parkrentu, pakelia ir vėl šeria.

Paskyrė akistatą su Viktoru Taručiu. Pas Tarutį buvo *Žygaudo* bunkeris. Tik atveda Tarutį ir klausia jo, ar pažįsta mane. Jis sako: „Pažįstu". Bet taip žmogus iškankintas, kad man į jį baisu buvo jau žiūrėti. Aš net pašokau: „Ką?! Tu mane pažįsti?! Aš tavęs visai nežinau, pirmą kartą matau!" Jis greit susigriebė, nutilo, daugiau nė žodžio. Ir jį išvedė iš kambario.

Pas Tarutį buvo bunkeris, kurį kažkas išdavė. Įvyko susišaudymas, kurio metu žuvo trys ar keturi partizanai. Tarutį su motina areštavo ir abu teisė. Tėvą buvo sušaudę partizanai kaip išdaviką. O visa šeima laikė ir šelpė partizanus. Tokia likimo ironija.

Kada buvau partizanų ryšininkė, einant į susitikimą, laiškus ar paketus perduodant, naudodavomės sutartiniais žodžiais, vadinamais „paroliais".

Mano „parolis", susitikus su nepažįstamais partizanais, buvo: „Ar nežinote, kur tas kelias eina?" „Parolius" keisdavo kas mėnesį.

Be manęs, ryšininkė dar buvo Smetonaitė. Dabar Šiauliuose gyvena. Kada mane areštavo, jos taip pat ieškojo, bet ji pasislapstė kurį laiką ir taip liko.

Tekdavo eit į Danieliaus Vaitelio–*Briedžio* būrį, *Vienuolio* būrį, *Šermukšnio.*

Vaitelio ryšininkę Birutę Vėžikauskaitę gerai pažinojau. Žinau, kad ji buvo geriausia Vaitelio ryšininkė, labai graži ir protinga mergaitė. Ją patys partizanai sunaikino. Kodėl, dar ir šiandien neaišku. Teko girdėti, kad Birutė su tuo partizanu, kuris pas juos slėpėsi, ruošėsi gauti dokumentus ir pasitraukt iš tų apylinkių. Bet kol dar buvo gyvas Vaitelis, Birutė buvo viena iš patikimiausių ryšininkių.

Mes su Paulina Mikonyte buvom vienoje byloje. Tai kunigo Mikonio sesuo. Kiek žinau, ji draugavo su Smetona–*Žygaudu.* Kada mus areštavo, su Mikonyte kartu nebuvom vienoje kameroje, bet kai išvarė iš Panevėžio kalėjimo ir varė į vagonus, į geležinkelio stotį, tada susitikome. Ji taip verkė. Pasirodo, kad bunkerį ji išdavė per neapdairumą. Į kamerą jai įmetė šnipę, kuriai ji viską išsipasakojo. Todėl jos byloje buvo pateikta smulki medžiaga: su kuo suėjai, kas pas tave ateidavo, su kuo susitikdavai. Buvo areštuoti du mokytojai, kadangi Šilų mokykloje buvo įrengtas *Žygaudo* bunkeris, kuriame ilgesnį laiką jis slapstėsi. Per žioplumą Mikonytė apie tai išsipasakojo anai šnipei. Ji vis verkė ir guodėsi man, kokia ji esanti nelaiminga, kad taip atsitiko, bet dabar jau nieko nebepakeisi. Ne savo valia ir noru ji išdavė tą bunkerį.

Teisė mane Vilniuje, Lukiškių kalėjime, Maskvos ypatingo pasitarimo tribunolas. Išsikvietė į koridorių, atėjo vienas čekistas, atsivertė knygą, paskaitė – atseit už tėvynės išdavimą 10 metų. Aš dar suburbėjau: „Kokią gi aš tėvynę galėjau išduoti, aš lietuvė ir Lietuvoje gyvenu". Liepė pasirašyt. Aš atsisakiau, tik padėkojau jam už 10 metų. Čekistas net nusišypsojo už tą „dėkingumą".

Teko būti Karagandoje, Džezkazgano lageriuose, po kalinių sukilimo išvežė į Irkutsko sritį – Taišetan. Kalinės rūbą nešiojau 6 metus su keliais mėnesiais.

Pasakoja ALEKSANDRAS BITINAS– „UOSIS"

Užrašyta Klaipėdoje
1995 12 13

Gimiau 1922 m. Briedžvalkio kaime, Vadoklių valsčiuje, Panevėžio apskrityje. Tėvai turėjo 12 ha žemės. Šeimoje augome devyni vaikai: šeši broliai ir trys seserys.

Kada 1940 m. rusų bolševikai įžengė į Lietuvą, aš tada tarnavau pas Krikštopaitį, Alančių kaime. Mes su juo važiavom Panevėžin senu keliu ir ties Velykiais pamatėm atplūstančią juodą masę žmonių, arklių, vežimų. Kai prislinko arčiau, mums keliu važiuot jau nebebuvo kur, pasitraukėm šalikelėn ir sustojom. Žiūrim – jų arkliukai maži, tik puki puki puki puki mina tankiai, kareivėliai irgi nedidelio ūgio, visi apdulkėję, murzini. Kaip šiandien pamenu, tarytum durklu kas tada dūrė į širdį man: nebėr mūsų Lietuvėlės, – pagalvojau.

Nuvažiavom Panevėžin. Triukšmas baisiausias, kariuomenė rusų eina, tankai važiuoja gatvėmis aukščio sulig trobų stogais, žiūrim – mūsų lietuviai kareiviai vaikšto po tris, po keturis, durtuvai uždėti ant šautuvų; jei tik pastebi didesnį sambūrį, iškart įsiterpia ir liepia skirstytis, kad tik nesusidarytų didesnės grupės. O rusai irgi vaikšto po vieną, po du. Blogučiukai tie kareivėliai, kakliukas kaip degtukas, dairosi nedrąsiai, tarytum iš kokio narvo paleisti. Tankas kaip lėkė, aš prie namo sienos stovėjau, akmenį vikšras pagavo, kaip trenkė į tą sieną visai šalia manęs – iškart pasitraukiau į šoną. Paskiau virš galvos pasirodė ir lėktuvai. O radijos tokios didžiulės pritvirtintos prie telegrafo stulpų rėkia, kad negalima apsiklausyt. Minioje matosi keletas moterų, merginų šluostosi nosinaitėmis ašaras nuo skruostų, kiti žiūri į tuos vaizdus tarytum išprotėję, išplėstomis akimis, kaip stabo ištikti. Buvo ir tokių, kurie okupantams ir gėles ant tankų mėtė. Savo akimis mačiau, kaip jaunos žydaitės kažką šaukė žydiškai ar rusiškai, man nesuprantama kalba, ir mėtė į juos gėles. Šiaip visi buvo pašiurpę nuo tos svetimšalių gausybės, kaip „sūdną" dieną.

O pačioj tėviškėj, kaime, tikrai nei pats mačiau, nei iš kitų girdėjau, kad kas būtų šitiems driskiams po kojomis gėles mėtę.

Vos spėję apšilt kojas Lietuvoj, maskoliai nieko nelaukę ėmė rinkt mūsų jaunimą į savo armiją. Šaukimus gavome ir mes su broliu Povilu. Nuvažiavom Raguvon į priėmimo komisiją. Suvarė salėn, politrukas rusiškai perskaitė paskaitą, vertėjas išvertė į lietuvių kalbą, aiškino, kaip reiks tarnaut tarybinėj armijoj. O kad paskaitos tema išliktų kiek giliau mūsų sąmonėje, dar ir pagrasino: „Jei tarnybos metu rasim vieną kartą parūdijusį šautuvą, dar dovanosim, o jei antrą kartą rasim, tada išvesim viešai ant aikštės, teisę mes tam turime, vietoj sušaudysim už ginklo neprižiūrėjimą..." Ė, matom, prasti popieriai... Jei taip, nėr ko čia ir lįst į tą tarybinę armiją. Kol tarnyba baigsis, visus iššaudys. Bet birželio mėnesį vokietis kaip trenkė šitiems maskoliams, tai mes taip ir likom nepaimti.

Tiesa, vokiečių okupacijos laikotarpiu teko sutikt tų raudonųjų partizanų, kurie už Krikštaponio sodybos, už Užulėnio, buvo įsirengę bunkerį ir ten gyveno. Teko net būt tam bunkery. Tiesiog bunkerių labirintai buvo iškasti, bet vokiečiai kažkodėl į juos nelindo ir jų nelietė, nors ir žinojo, kad tokie ten tikrai yra. Apskritai tie raudonieji per visą vokiečių okupaciją laikėsi gana ramiai, jie ten tupėjo ramūs, niekam nieko blogo nedarė. Tik jau 1944–aisiais, artėjant frontui, pradėjo reikštis – Lėne iš vieno ūkininko atėmė medžioklinį šautuvą. Ateidavo pas mano pusbrolį. Paskutiniu metu prie vokiečių aš jau irgi slapsčiausi, nes vokiečiai buvo įteikę šaukimą į jų kariuomenę. Nuėjau į Pabalių kaimą pas tokį „šlubio" Joną. Abu pasitarėm ir nutarėm neit, nes jau žinojom, kas fronte dedasi. Pradėjom slapstytis nuo vokiečių žandarų. Kada jie atvažiuoja į kaimą, mes tada viską metam ir išbėgam miškan. Nueinam pas tą mano pusbrolį, o pas jį ateidavo ir tie raudonieji. Atėjo kartą vienas ir sako:

– Svoločiai lietuviai, ateis laikas, mes jiems atkeršysim... Mane su žydais šaudė, nuo duobės pabėgau. Liepė rengtis. Žydai rengiasi nuogai, vokiečiai stovi, rūko ir laukia, kada nusirengsim. Mes keletas lietuvių buvom. Susitarėm ir kaip šokom į visas puses, vokiečiai ėmė šaudyt, vieną kitą nušovė, o aš pabėgau...

Kitas susitikimas su tais raudonaisiais buvo pas mano tė-

vus. Ruošiamės vakaruškon, žiūrim – ateina keturiese per kiemą. Suėjo kambarin, pasisveikino lietuviškai, tėvo klausia ar neturėtų ko nors užvalgyt. Tėvas atnešė pieno, duonos. Pavalgė, padėkojo, atsikėlė ir išėjo. Mūsų dar paklausė, kur mes ruošiamės, pasakėm, kad vakaruškon. Pažadėjo ir jie vėliau ateit, bet mes daugiau jų nebematėm.

1944 m. jau labai greit ėmė artėt frontas. Nuo Troškūnų, Traupio pusės aiškiai girdėjosi patrankų kanonados.

Tuo metu mes buvome pas tokį Tarulį, gryčioj sėdėjom, tik pamatėm – penki vokiečiai tiesiai pro trobos galą skubiai vorele eina link miško. Tarp jų vienas karininkas. Su automatais, vienas kulkosvaidį nešėsi. Perlipo per tvorą ir tiesiai miškan.

Praėjo kelios dienos. Visur ramu. Vieną rytą atsikeliu, mama išėjo karvių melžt, tėvuko nebuvo namie, mūsų langai į Šilų pusę, žiūriu per langą – pilnas kelias žmonių: vyrai, moterys su baltom skarelėm, pagalvojau, varo žmones vokiečiai. Nuo jų du atsiskyrė ir ėmė bėgt į mūsų namų pusę, pasilenkę, šautuvus ištiesę į priekį. Aš greitai priesienin, iš priesienio kamaron, iš kamaros per kitą namo šoną iššokau per langą ir atsiguliau miežiuose. Truputį pagulėjau, pakėliau galvą, žiūriu – du rusų kareiviai bėga tiesiai į mišką. Tada atsikėliau, įėjau gryčion. Kiek pabuvęs, nuėjau pas švogerį Sniešką, nunešiau šiaudų kūlį apdengt apkasui, ten visos mūsų moterys, vaikai buvo pasislėpę. Grįžtu atgal, matau, tėvukas sėdi ant prieklėčio su rusu ir šnekasi. O rusas, ką sakęs, ko nesakęs, vis žvilgčioja miško pusėn. Tėvukui sako, kad su vokiečiu buvo susitikęs ir vos spėjęs pirmas jį nušaut, kad kiek vokietis jį būtų nušovęs.

Įeinu gryčion, žiūriu, priesieny kitas rusas atsidaręs spintelę, užsivertęs puodynę geria pieną, duonos kepalą jau po pažastim pasikišęs. Tik žvilgterėjo į mane, nusisuko ir geria toliau, net dėmesio nekreipia.

Netrukus Lėno pusėje pasigirdo šaudymas. Tik po kelių dienų, kai teko man pro ten praeit, mačiau iškastus vokiečių apkasus palei mišką. Vienas užmuštas vokietis, kitą vyrai rado mirusį nuo žaizdų pušyne. Kada rusai keliais užėjo, vokiečiai jų jau palei miškus, išsikasę apkasus, laukė. Ir taip uždavė, kad tie rėkė, šaukė, net laukai skambėjo nuo jų keiksmų... Mums –

jauniems – labai įdomu, kas ten per vokiečiai užmušti. Su Tarulio Alfonsu nutarėm nueit ir iš arčiau apžiūrėt. Einam einam miško taku, žiūrim – guli vyras skersai kelio. Kniūpsčias, galva į žolę įkišta. O vyras atrodo toks tvirtas, plaukai tamsūs, garbiniuoti, su frenčium nauju. Mums įdomu, kur jam pataikyta. Alfonsas paėmė jį už kojų ir bandė paverst, bet kur tau, vyras sunkus, tai aš tada apsižergiau tą vokietį, paėmiau už peties, pasukau šonu, galva iš tų žolių pasitraukė, nosis suplota, pošalmis prie krūtinės, baltiniai šilkiniai, per visą pilvą kraujo latakas nubėgęs. Paleidom atgal. Apsiavęs tokiais pusbačiais, basnirčias, šalia jo markės – tos tikrosios, baltais galais – išmėtytos, pypkė guli išmesta, kišenės išverstos. Supratom, kad tai rusų darbas. Vadinasi, jau iškratytas. Taip mes jį ir palikom. Paskiau eigulys Bielevičius atėjo su savo svainiu, atsinešė šiaudų kūlį, praskleidė, įdėjo į tą kūlį, surišo grįžtėm, pritraukė prie apkasų, paguldė į tuos apkasus ir užkasė.

O apie tą antrą vokietį jau vėliau pasakojo moterys. Rugpjūčio mėnesį jos uogavo. Tokia Žižienė rado dar gyvą, jis rusiškai prašė: „Matka, daj voda", bet ta Žižienė persigando, parlėkė į namus ir niekam apie tai net neprasitarė. Pasakė tik kitą dieną. Vyrai nuėjo pažiūrėt, bet rado jau mirusį.

Mano brolis Jonas Užulėny Liudvisynės girininkijoje dirbo eiguliu. Jis turėjo pievos gabalą miško laukymėj. Mes padėjom jam išpjaut šieną toj pievoj. Ateina mama verkdama ir atneša raštą mums keturiems broliams į rusų kariuomenę: Jonui, Povilui, Petrui ir Aleksandrui. Susėdom visi ir kalbam: ką daryti? Išeit tai reikia jau rytoj, pasiimt šaukštą, rankšluostį. O Ukmergės pusėj vis dar girdėt sunkiosios artilerijos kanonada, jaučiasi net žemė dreba. Ką daryt? Berlynas tai dar toli... Išėjęs gali ir nebegrįžt. Nutarėm neit. Perkūnai juos trenkia, tegul be mūsų kariauja.

Mama grįžo namo, o mes iki vakaro išpjovėm šieną ir taip pat parėjom. Pabuvom savaitę. Ateina raštas – visiems prisistatyt į miliciją. Mes vėl galvas sukam: ką daryt? Į miliciją irgi nutariam neit. Praėjo kiek laiko, išgirdom, kad tai vienur, tai kitur jau ieško rusai besislapstančių nuo kariuomenės. Tada jau ir mes pradėjom saugotis, nutarėm kast bunkerį. Kamaroj iš-

plėšėm grindis, iškasėm palei sieną duobę. O už kelių metrų nuo kamaros sienos stovėjo klėtis. Klėties pamatas buvo aukštai iškeltas. Tuo metu mano brolio švogeris Jonas Kuliavas pas mus dėjo langus. Jis buvo geras stalius, įrengė bunkerį kaip turi būti, šešiems vyrams. Dar atėjo mano švogeris Petras Snieška, buvęs policininkas Ukmergėje, kilęs iš Liudvisynės kaimo. Didysis bunkeris buvo po klėtim. Įlendam į tą bunkerį, dangtį uždaro, užkrato šiukšlių ant to dangčio ir dar bulvių maišą užpila. Žiemą buvo atėję tris kartus stribai su rusais kratyt. Keikiasi, burnojasi: tiek vyrų kieme ir nė vieno nėra.

Tada vietoj Riabalo Vadoklių stribams vadovavo Namikis (vėliau jį partizanai nušovė).

Dienos metu sėdim gryčioj ir žiūrim per langus. Jei kas, spėsim sulįst. O naktį tupim bunkery. Vidur bunkerio dega lemputė žibalinė, lošiam kortom. Balandžio mėnesį jau šalta pasidarė ir bunkery. Kiek pabuvus, lemputė ima gest, oro trūksta. Kartą atėjo stribai, viską verčia, krato. Tariamės ką daryt, jeigu rastų. Mano švogeris sako:

– Aš nepasiduosiu.

Išsiėmė pistoletą, užsitaisė, pasiruošė neva mirt. O mes vis abejojam. Kaip padarysim, tai čia jau mūsų reikalas, nors pasiduot noro irgi nėra. Girdim – klausia tėvų, kur vyrai. Tie sako, kad pas gimines išvažiavo, o kur, nežino. Pakratę išėjo.

Vieną kartą nusivarė į Vadoklius paimtus mūsų kaimo keturis vyrus, užrakino kažkokioj būdoj. Iš ten jie striboko padėjimu išsilaužė ir pabėgo.

Kadangi mano brolio žmona buvo kilusi nuo Užulėnio, pavasarį brolis išėjo pas žmoną gyvent.

Brolis Petras irgi dirbo eiguliu Bieliaučynėj, o mes su broliu Povilu išėjom į mišką. Pradžioje dar pavieniui penkiese vaikščiojom. Kada žuvo kapitonas Krikštaponis, iš jo būrio liko tik pusė vyrų. Aš ir mano pusbrolis Vladas turėjom kulkosvaidžius, kiti turėjo automatus, dešimtšūvius šautuvus. Rizika buvo mums vienas malonumas. Eidavom pasaugot stribų pakelėse. Mūsų būrelio vadas tada buvo Simonas. Vienas buvęs desantininkas *Riomelis*, apsiavęs tokiom basutėm vokiškom. Nueinam kartą pas Kartaną (jį dar *Kokošnyku* vadino) Praną. Jis mums pranešė, kad atvažiuos stribai kaiman, tą jam pasakęs jo buvęs

nuomininkas, kuris išėjo į stribus. Atseit jis atvažiuosiąs šieno išsivežt.

Nutarėm išeit per mišką ir nueit į tą sodybą palaukt pasaloj tų stribų. Nuėjom į sodybą, sulindom klojiman, įsitvirtinom už tokių lentų, pasistatėm kulkosvaidžius ir laukiam. Visą dieną išlaukėm iki pat pavakarės, bet niekas neatvažiavo. Kada sutemo, persikėlėm į didesnį mišką netoli Taujėnų.

Tuo metu mūsų būrelį sudarė: aš, Vladas Bitinas (mano tėvuko brolio sūnus), Juozas Maceika (buvęs siuvėjas nuo Taujėnų), Simonas (iš Lėno), Četkauskas–*Riomelis*.

Po kiek laiko nutarėm, kad po du, po tris vaikščioti pavojinga, reikėtų įsiterpt į kokį nors didesnį būrį. Tada aš susipažinau su Smetona–*Žygaudu*. Na ir perėjau su visu kulkosvaidžiu į jo būrį, o likusieji dar vieni vaikščiojo. Netrukus pas *Žygaudą* atėjo ir *Riomelis*.

Vieną rytą sėdim miške, išgirdom kažkur pamiškėje kalenant kulkosvaidį, kelias automatų papliūpas. Ir nutilo. Dar kiek pabuvom, galvojam, kas čia dabar pamiškėje šaudo, gal rusai mišką siaučia. Ne visas čia būrys mūsų buvo, gal kokių 20 vyrų. Pamatėm, ateina mano pusbrolis Kazys Bitinas verkdamas. Ašaras šluosto, priėjo ir sako:

– Nebėra mano brolio Vladuko, nušovė rusai pamiškėj...

Žygaudas sako:

– Neraudok, ašaros nieko nepadės...

– Eisiu vienas, atsistosiu ir užmušiu tuos visus prakeiktus maskolius, – sako Kazys.

Žygaudas jį ėmė ramint:

– Niekur neik, Kazimierai, nieko jiems nepadarysi, jų ten ne vienas...

Jei būčiau neišėjęs, gal ir aš ten būčiau žuvęs. Kadangi buvo pavasaris, orai drungni, naktimis dar stipriai pašaldavo, miške šalta, tai jie išėjo visi iš miško Lėno palaukėj pas žmogų sušilt. Ryte ruošiasi grįžt miškan, žiūri – kieme rusas vaikščioja. Ką daryt? Bandė ant aukšto lipt, bet šeimininkė neleido, kadangi ten jau jos sūnus buvo užlipęs, bijojo, kad greičiau suras, gali sušaudyt. Ir kaip tyčia tas mano pusbrolis Vladas jokio ginklo su savim nebuvo pasiėmęs tuo metu, viską miške paliko. Kada

šeimininkė jį už kojos nutraukė, lipant ant aukšto, tada jis išbėgo per kiemą už tvarto. Ruskis, pamatęs jį, puolė per kitą galą tvarto, tas vėl atgal, Vladas jam metė po kojom granatą, granata sprogo, ruskis pargriuvo, tada Vladas šoko bėgt, bet, pasirodo, jo tik apsimesta negyvu. Pamatęs, kad partizanas nubėga, iš kulkosvaidžio paleido kelias serijas. Vladas sukniubo, vėl kėlėsi ant rankų, tada dar kartą paleido seriją, ir Vladas jau nebeatsikėlė.

O Maceika irgi be ginklo metėsi į kitą pusę. Netoli ėjo griovys, bet iki griovio nebespėjo, tas pats ruskis, nušovęs Vladą, atsuko kulkosvaidį į Maceikos pusę ir į jį paleido kelias serijas. Maceika dar tris kartus pašoko ir parkrito.

Abu žuvusiuosius nuvežė į Taujėnus. O trečias – Simonas – išėjo į Lėno pusę pasižiūrėt, kur yra rusų. Nuėjo netoli to kaimo. Javai tada jau buvo paaugę, juose sėdėjo rusas ir saugojo apylinkę. Liepė stot Simonui, o kadangi jis turėjo pistoletą, mato, kad blogai. Čia pat priėjo jam pažįstama moteris. Ruskis rėkia, kad moteris pasitrauktų. Kai ta moteris pasitraukė, tada jis trenkė iš kulkosvaidžio ir nunešė Simonui apatinį žandikaulį. Simonas šoko bėgt palei kapines link savo namų. Įlėkė tvartan, žmona pamatė, kad vyras visas kruvinas atbėgo. Greit atsinešė paklodę, apsupo ja vyrą, pistoletą ištraukė jam iš rankų ir kažkur numetė. O kiti rusai, išėję iš miško, matė, kaip į tą sodybą atbėgo vyras. Atėjo ir rado tvarte kampe stovintį. Paklodę tuoj nuplėšė, nusivedė iki Lėno, nuo Lėno į Užulėnį, po to – į tokį miškelį aikštutėn, netoli mano brolio uošvijos namų, partrenkė ant žemės ir pribaigė. Vėliau savieji rado jo lavoną: akys išbadytos, ausys nupjautos, atlupta oda nuo kojų, nuo rankų, nuo nugaros, išpjauti didžiuliai mėsos gabalai. Kurie buvo nuėję jo palaikų parsivežt, krūtinėje dar suskaičiavo šešiolika durklo skylių. Taip žiauriai žmogus buvo nukankintas, kad sunku žodžiais apsakyt. Tie penki rusų kareiviai, kurie jį nukankino, po to nuėjo į miško pusę, bet lavono jau nebeėmė ir nebevežė miestelin išniekint ant gatvės. Vyrai padarė karstą, nuvežė ir palaidojo Lėno kapinėse. Liko žmona ir trys vaikai.

Per tas kautynes 1945 m. sausio mėn., kada žuvo kapitonas Krikštaponis, aš sėdėjau bunkeryje namuose, o apie kautynes mums pasakojo *Žygaudas*, ten ir jam teko dalyvauti.

1944 m. prieš šv. Kalėdas kapitonas Krikštaponis susirgo gripu ir išėjo į kaimą pas žmogų pasigydyt. Sugijęs grįžo atgal į mišką, į tuos pačius bunkerius, kuriuose buvo įsitvirtinusi didelė grupė partizanų. Antžeminė stovykla buvo įrengta tarp Taujėnų ir Užulėnio kaimo. Stovyklos ilgis apie 30 metrų, šakomis išpintas šulinys, tualetas, arkliams pašiūrė, aplink stovyklą iškasti apkasai, viskas labai gerai užmaskuota.

Krikštaponis atėjo iš vakaro, pasitaisė guolį, pasiklausė radijo ir atsigulė. Sugulė ir visi vyrai. Nuo Šilų toks Zalagėnas Steponas–*Ripka* pasakojo:

– Aš išėjau iš to bunkerio tik praausus išpilt iš dubenio vandens, ir kažkas suriko: „Halt!" Numečiau dubenį ir pats ėmiau rėkt, puldamas atgal į bunkerį: „Vyrai, rusai!" Visi griebė, kas ką spėjo – vieni kojas aunasi, kiti švarkus velkasi, treti už ginklų, ir tuo metu į duris iš kulkosvaidžio ėmė genėt įžambiai, kad net skeveldros eina. Buvo dar ir atsarginės durys į kitą pusę. Per šitas jau išeit nebėra laimės, kulkosvaidis į jas kala be sustojimo. Išvertėm atsargines duris, žiūrim – apkasuose rusai sušokę palei bunkerį. Griebėm vieni kitus, į darbą paleidom durtuvus ir peilius. Išmušėm tuos rusus iš apkasų, prasidėjo įnirtingas susišaudymas. Apkasai ruskių lavonų privirtę, jie trukdo mums kautis. Tada tuos lavonus išmetėm iš apkasų, kulkosvaidžius pasidėjom ant apkasų krašto ir trenkėm mes jiems, o ruskiai masiškai puolė ant pačios kulkosvaidžių ugnies. Kiek mums žinoma, į tas kautynes ruskiai buvo sutraukę apie tris tūkstančius kareivių, o Krikštaponio tik 30 vyrų.

Nuo ryto kaip prasidėjo šaudymas, tai tęsėsi su pertraukom iki vakaro...

Toliau pasakojo *Žygaudas*:

– Mes atmušam, kareiviai sužeisti voliojasi miške, tik aptyla, karininkai vėl švilpia. Ir vėl puolimas iš naujo. Ir vėl mes juos genėjam. Kiti vienmarškiniai, viena koja apauta, kita basa. Kelis puolimus atrėmėm. Vakarop Krikštaponis iššoko iš apkaso, kulkosvaidį pasistatė prie drebulės ir kirto be atsikvėpimo, o ruskiai krito kaip lapai. Partizanai tada turėjo daug kulkosvaidžių. Ir rusiškų, ir vokiškų. Vieno šoviniai baigiasi, kitą griebia. Toks *Perkūnas* labai narsus vyras buvo. Persiverčia per tran-

šėjos viršų, įšoka į bunkerį ir vėl su dėže šovinių atgal apkasan. Matau – vienas atsisėdęs ant apkaso krašto, atsiplėšęs marškinius dar bando sulaikyt iš krūtinės besiveržiantį kraują ir rėkia: „Pasakykit mano artimiesiems, kad aš jau mirštu". Tuo metu pamatėm, kaip Krikštaponis prie kulkosvaidžio ištiesė rankas ir padėjo galvą ant žemės. Kažkas sukomandavo: „Vyrai, šokime iš apkasų ir traukimės, nes visus mus čia išmuš!" Tada visi ir šoko. Netoliese ėjo gilus griovys. Vyrai metėsi į tą pusę. Aš tik galvą iškišau pro eglutes, žiūriu – už jų kulkosvaidis pastatytas ir du rusai guli prie kulkosvaidžio, supratau, kad laukia, kada mūsiškiai išbėgs į tą griovį. Tada aš atgal, išsitraukiau granatą iš už diržo ir paleidau į tuos ruskius. Tik dulkės ir skudurai pasipylė. Mes tada per griovį ir bėgte gilyn į mišką...

Stovykloje žuvo 13 mūsiškių. Išbėgom per visą mišką. O nuo prezidento Smetonos dvaro miškas buvo atkirstas į Taujėnus. Žiūrim, šitam kirtime palei kelią metrinių rąstų pristatyta. Kai tik mus pastebėjo, tai kaip kirto į tuos rąstus, kad net pliauskos ėmė skraidyt. Supratom, kad ir čia iš visų pusių apsupta. Tada tas pats *Perkūnas* užmetė kulkosvaidį ant tų metrinių rąstų ir – tiesiai tiems rusams, kurie šaudė į rąstus. Net dulkės parūko, ir kulkosvaidis jų iškart nutilo. Tuomet mes griovio atšlaite išbėgom, perlipom per griovį, per pylimą, įbėgom miškan, žiūrim – šarvuotis atlekia. Jei būtų užkirtęs kelią, mums būtų buvę baigta.

Tik įbėgę į mišką pamatėm, kaip mes atrodom. Visi kruvini, paišini, vienas apsiavęs, kitas basas, vienas su švarku, kitas tik su baltiniais, be batų. O virš galvų kautynių metu lėktuvas suko ir suko per visą dieną. Sutemo. Brendam per sniegą į kitą mišką. Po to užėjom pas žmones, gavom apsirengt, apsiaut, pavalgėm. O mūsų žuvusių partizanų lavonus išvilko į vieną vietą ant griovio krašto.

Kada pavasariop aplankėm tą mūšio vietą, aš radau dar geras pirštines, į šulinį buvo sumesti duonos kepalai, apdegę rūbų likučiai. O iš stovyklos likusi tik nuodėgulių krūva. Tuos partizanų lavonus išvilkę ant griovio krašto, drabužius nuo jų rusai nuplėšė, sumetė ant galvų ir uždegė, matyt, kad savieji neatpažintų.

O Krikštaponio brolį kartu su jo lavonu nuvežė į Užulėnį, abu išmetė ant sniego. Tą dar gyvą pasodino šalia brolio lavono, jis sniegą ima rankom ir valgo, plaučiai jam per šoną išlindę. Kiek palaikę, įmetė kapitono lavoną, kartu ir brolį į sunkvežimį ir išvežė Ukmergėn. Ukmergėj nuvežė į ligoninę, prie jo palatoj pastatė sargybinį. Karininkai atėję paklausė, ar jis dar gyvens. Daktaras pasakė, kad vargu ar kas iš jo bebus. Tada atvažiavo vėl su sunkvežimiu, įmetė jį atgal į kėbulą ir išsivežė. Po to dingo žmogus kaip į vandenį.

Kitas kapitono Krikštaponio brolis Simonas buvo kartu su manim „Žygaudo" būry.

Po kautynių kitą rytą išvarė kaimo žmones su pastotėm vežt žuvusių rusų lavonų. Tie rinko juos po mišką ir vežė prie kelio, o nuo kelio sunkvežimiais grūdo į Taujėnus.

Kai atvedė *Žygaudas* mus į tą kautynių vietą, jis daug mums pasakojo, kaip šios kautynės vyko. Ir jis buvo kažkaip nusiteikęs tą kovą laimėt, pamatyt Lietuvą laisvą. Jis pasakė:

– Čia paminklą pastatysim, nuvalysim tuos takelius, tegul žmonės lanko ir žino, kaip mūsų partizanai gynė savo Tėvynę.

Visus žuvusiuosius su karstais palaidojo Lėno kapinėse. Tada dar ant gatvių neguldė ir neniekino lavonų.

Krikštaponio trobos liko tuščios, niekas jose nebegyveno. Po tų kautynių ir sesuo iš namų pasitraukė. O namai buvo gražūs pastatyti, daržinės dar pilnos šieno, javų prikrauta. Kada atėjo pavasaris, iš Taujėnų atjojo raiti rusai ant arklių, uždegė pastatus su visais javais, sudegino. Gražus sodas buvo užveistas, jaunos obelaitės. Tą sodą kirviais iškapojo, kiekvieną medelį, tuščią lauką paliko.

Atvažiavo kartą į Šilus stribų bent dvi pastotės, o su jais ir dvi stribės. Vaikšto po Šilus ir giriasi visiems:

– Visas Pašiles išvaikščiojom ir nematėm nė vieno bandičiuko.

Grįžtant iš Šilų į Vadoklius, mes juos pakely kaip užkaitinom, visi į griovius išsivartaliojo. Buvom pasirinkę labai geras pozicijas. Čia posūkis staigus, iš šonų grioviai, alksnynas, o pavasaris, tie grioviai pilni vandens. Kai tik išlindo iš už posūkio, vyrai kaip rovė iš kulkosvaidžių, tai iš stribų tik „laskūtai" pa-

sipylė. Likę gyvieji, kurie suvirto į griovius arba ant kelio, ėmė atsišaudyt, visų iškart neužmuši, o išilgai griovio su kulkosvaidžiais buvo pastatyti du mūsiškiai. Kai tik pamatė jie šituos stribus, suvirtusius į griovį, taip ir ėmė genėt išilgai griovio į juos, o kur tu dėsies – šoksi iš griovio, skersai kerta. Žuvo visi stribai.

Kartą mums pranešė, kad į Šilus atvažiavo stribai iš Vadoklių ir plėšia žmones. Nuėjom prie Vadoklių kelio, kaip žmonės sakydavo, „ant palaukimo". Manėm, kad tuo keliu grįš visas jų būrys, bet tuo keliu grįžo tik du, o kiti 15 nuėjo kitu. Tai tuos du mes ir patiesėm.

Kartą mes trise – aš, toks Mykolas Baltrus, Kartanas, *Saturnas*, jie su šautuvais, aš su kulkosvaidžiu – netoli mano namų tokiuose krūmuose sugulėm ir laukėm stribų grįžtant iš kaimo gal kokias penkias valandas. Buvom suplanavę juos paspirgint truputį. Vadinasi, jeigu jie eis į savo tėvų namus iš kaimyno, prisėlinsim iki tokios lygumos ir kirsim. Jaunas žmogus, be patirties kartais gali padaryt nepataisomų klaidų. Taip galėjo atsitikt ir šį kartą. O jeigu būtų užėjęs koks garnizonas 30 vyrų, taigi aš su kulkosvaidžiu visų nenušausiu, kelis nutarkuosiu, kiti ims atsišaudyt, kur tada dingt.

(Šiuo metu Mykolas Baltrus dirba skulptoriumi Panevėžyje.)

Sužinojom, kad raguviečiai kovėsi su rusais. Aš, *Žygaudas* ir dar vienas, mes trise, nutarėm nueit jų aplankyt, sužinot, kaip jiems sekėsi. Einam pagal griovį, jau nebetoli jų buvome, tik išgirdom:

– Parolė!

Pasakėm parolę. Priėjo prie mūsų sargybinis, paklausėm, kur būrys. Parodė mums į kairę pusę eit. Nueinam į stovyklą – apsėdę aplink laužus, eglių šakų primesta, ant tų šakų prigulę vyrų, nuvargę ilsisi, kiti rūko, įspūdžiais dalinasi. Visi su pistoletais, kulkosvaidžiai jų sunkieji, iš tankų išimti, storom „petelnėm".

Jie jau iš anksčiau sužinojo, kad rusai eis miško „valyt". Išsidėstė pamiškėje ir mato – atjoja du raiti, iš paskos didžiausias būrys rusų ir stribų. Atėjo netoli pamiškės, sustojo, karininkai išsiėmė žemėlapius, žiūri į tuos žemėlapius, nurodinėja karei-

viams, kaip reiks pult. Tuo metu partizanas Blauzdys davė komandą „Ugnis!" Ir vyrai trenkė iš visų ginklų į tuos rusus. Rusai pakriko, pulkas jų didelis, ėmė bėgt į visas puses kas kur. Netoliese buvo žvyrduobės, daugelis supuolė į jas. Tada – granatomis į tas žvyrduobes. Rusai šoko iš žvyrduobių ir pasileido bėgt, o partizanai į juos pleškina. 70 rusų žuvo tose kautynėse.

Vadas Blauzdys mums ir sako:

– Kitą kartą aš užeisiu Raguvon, išpjausiu visus likusius stribus ir jų bobas, nė vieno gyvo nepaliksiu.

Špokas buvo vedęs mano mamos seserį, turėjo tris vaikus: Alfonsą, Stasį ir Juozą. Gyveno netoli Taujėnų, labai bendravom. Jo sūnus Juozas–*Plienas* partizanaut išėjo, kada mes registravomės. Buvo atkaklus žmogus.

Kartą išėjo ant vieškelio ties Balelių kaimu. Važiavo „palutarka", jis ją sustabdė ir paprašė, kad pavežtų iki Ukmergės. Vairuotojas sutiko jį pavėžėt, bet bevažiuojant jis ėmė vairuotojui nurodinėt:

– Privažiuosi Taujėnus, aš tau pasakysiu, kur sukt ir kur kokiu greičiu važiuot.

Vairuotojas dar bandė išsisukinėt, kad ta mašina negali greit važiuot. Privažiavo Taujėnus, sustojo vidury miestelio, mato, kad ruskis kariška uniforma ateina paštan. Špokas išsitraukė pistoletą, taikosi šaut, tas ruskis šmurkšt ir įėjo paštan, Špokas nespėjo net prisitaikyt.

Važiuoja toliau. Taujėnuose stribų viršininku buvo toks Karvelis, bjaurus stribas. Privažiuoja stribų būstinę, ogi per langą tas Karvelis vėpso. Špokas tik pakėlė pistoletą, terkšt, ir Karvelis susmuko.

Labai smarkus partizanas tas Juozas buvo. Gal būtų ir nežuvęs, bet vieną kartą išėjo ant kelio mano brolio Petro eiguvoj, vyrai arkliu važiavo, atsisėdo šalia jų vežiman. Pamatė, kad stribai su „palutarka" atvažiuoja, šoko iš ratų ir tiesiai Balelių miškan bėgt. Tie pamatė, kad su automatu rankose žmogus bėga, ėmė vytis. Jis dar atsišaudė, bet, matyt, šovinių pristigo, o stribas, nusiavęs batus, basas, ėmė vytis šaudydamas ir nušovė. Paėmė, nuvežė į Taujėnus ir numetė ant gatvės grindinio.

Taip ir žuvo 1948 m. liepos 10 dieną netoli Nugarų sodybos Menturių kaime prie Juodgirio miško.

Rusai paskutiniu metu laikėsi tokios kovos su partizanais taktikos: ateina garnizonas, išsidėsto palei miškus, šovinių sočiai, valgyt įsidėję ir guli kelias dienas, laukia, gal kas praeis. O partizanų jau mažai bebuvo. 1946 m. liepos 30 d. Balys Eglinskas–*Saulius*, būrio vadas Pranas Kecioris ir trečias, pavardės nepamenu, ėjo mišku tokia siaura linija, gale linijos – ežiaženklis ir toks alksnynas, ten jų praėjimas būdavo. O rusai, išsidėstę pagal tą liniją, laukė.

Nuo mūsų visai netoli, girdėjom, kai šaudė. Eglinskas turėjo tokį didelį vokišką pistoletą, girdėjom, kaip iš to pistoleto kelis kartus iššovė. Kuriam laikui aptilo, paskiau kaip davė granata, toks sausas garsas per mišką nuaidėjo. Kaip vėliau sužinojom, tada Eglinskiukas susisprogdino. O trečias tam pačiam karklyne, kur man teko tris paras pragulėt, iššliaužė ir liko gyvas. Eglinskiuką ir Keciorį rusai nuvežė į Taujėnus ir numetė ant grindinio. Mano brolis Jonas buvo nuvažiavęs pasižiūrėt, tai matė: Eglinskiukas guli, rankos atkištos, rankų kaulai balti išlindę, krūtinė išplėšta, o Kecioris per pečius peršautas.

Po to į mūsų kaimą rusų kareivis atbėgo arklio, keikiasi rusiškai, sako:

– Svoločius, granata dar du kareivius užmušė.

Jie buvo įpratę pult prie žuvusio partizano ir kraustyt kišenes. Matyt, ir dabar taip buvo, tikėjosi ką nors rasti.

Eglinskas buvo kilęs iš Stieprų kaimo. Jo tėvas buvo eigulys, turėjo daug vaikų.

Mano brolis Petras Bitinas tuoj po karo irgi slapstėsi, bet į mišką jis nebuvo išėjęs. Pamenu, rusai užėjo, įlipo jis į eglę ir taip išsigelbėjo tuo kartu nuo jų. Apskritai jis buvo drąsus vyras, vėliau dirbo eiguliu. Jo uošvį Bielevičių rusai paėmė tardyt, tai jis jo eiguvą perėmė.

Kartą pas tą Bielevičių užvažiavo „Žaibo" būrys ir apsistojo. Atsivežė alaus, degtinės ir gėrė ten. Matyt, pristigo gėrimo, kad mano brolis išvažiavo parvežt dar. Gerai, kad jis negrįžo greit, būtų gal žuvęs. O kiti du mano broliai buvo išvažiavę miškan parsivežt eglės rąsto. Jie pasakojo:

– Netoli eiguvos baigiam privažiuot, žiūrim – kariuomenės pilnas miškas. Partizanai laukia, kol brolis Petras parvažiuos, o tų „žaibokų" kelios pastotės ten buvo, arkliai pririšti prie tvoros. Rusai tuo metu mišką „valė". Išėję pakraštin pamatė, kad prie tvoros arkliai pririšti stovi. Tai jie trise nutarė nueit pažiūrėt, kieno tie arkliai. Sako, kad karininkai anie buvo. Priėjo jie prie gryčios, partizanas vienas išėjo nusišlapint, duris prasidarė, mato – ateina trys rusai. Tada greit šoko atgal šaukdamas:

– Vyrai! Rusai!

Visi griebė už ginklų ir šoko prie durų. Tie daro duris ir rusai daro, na ir susiėmė už krūtinių. Mano sesuo Monė mato: durys praviros, rusai jau žengia į vidų, partizanai kaip kirto į juos iš automatų, tie ir suklupo tarpdury. Kitas dar bėgo, per tvorą bandė peršokt, tam irgi paleido seriją, tas irgi suklupo. O vienas partizanas išlėkė su kulkosvaidžiu į lauką, pasistatė šalia tokio sklepelio gale namo ir ėmė pilt į rusus.

Tie mano broliai atvažiavo prie pat Bielevičiaus namų, rusai juos sustabdė ir tikrina dokumentus, o nuo to namo tiesiai į juos pasipylė kulkosvaidžio serijos. Rusai kaip sujudo, sukrito visi ant žemės, atsigulė ir mano broliai kartu. O kulkosvaidis kalena be sustojimo, net sniegas dulka aplink. Pradžioje rusai buvo ant aikštės išėję, bet kai nuo namo ėmė genėt iš kulkosvaidžio, tada jie sukritę ant žemės atšliaužė atgal, užsiglaudė už medžių ir pradėjo atsišaudyt.

Kai partizanai išbėgo, tada rusai uždegė klojimą, pirtį, vienas kareivis dar bandė partizanams pastot kelią, tai tam irgi kaip kirto per vidurius, tas rėkia: „Matku! Davaj matku!" Rusai prišoko prie mano brolių ir duoda buožėm per galvas, manė, kad gyvų jau jų nebepaliks.

Užmuštuosius sukrovė į roges, lašinių palčių prisikrovė, abu mano brolius įsisodino, vaikus išmėtė ant sniego ir paliko. Netoli miško gyveno mano tėvai, tai pas tėvus tie vaikai atbrido per sniegą, o Bielevičienę, mano seserį, Bielevičienės dukterį Zosę išsivarė irgi.

Brolis Petras grįžo su ta degtine atgal. Atvažiavo iki kaimy-

no, tas jį perspėjo, kad į namus nebevažiuotų, nes namuose girdėjosi didelis šaudymas.

Vėliau pats nuėjo į Taujėnus. Iš Taujėnų juos visus tris paleido: Povilą, Maniuką ir Petrą. Po to vėl buvo paimtas Petras, sėdėjo kalėjime Ukmergėje apie 2–3 mėnesius, bet paskiau paleido.

Namų šeimininkė Bielevičienė gavo 7 metus lagerio, o mano sesuo ir kitos moterys gavo po 5 metus.

Kada Petro žmoną areštavo, tada jis jau atsikėlė į namus atgal. Jo abi dukterys gyveno (šiuo metu jos gyvena Panevėžyje, viena ištekėjusi, kita ne) kartu, Bielevičius, sugrįžęs iš tardymo, iš prezidento dvaro, irgi kartu pas mus gyveno.

Brolis ir toliau dirbo eiguliu, bet po to greit jį iškėlė Balelių miškan. Dirbdamas Balelių miške, gyveno eiguvoje, netoli nuo kelio. Netoli jo gyveno eigulys Gvozdas.

Vėliau jis pradėjo smarkiai gert. Kokia to gėrimo priežastis buvo, aš tiksliai nežinau, bet manau dėl to, kad liko vienas, neteko žmonos.

Kada šventė savo penkiasdešimtmetį, nuėjo prie Kulviečio ežero paplaukyt su valtimi, beišdykaujant tyčia virto iš valties ir prigėrė. Gal sušilęs buvo, suparalyžiavo? Namuose už gaspadinę laikė Mulevičienę. Jos sūnus buvo partizanas, žuvo tam pačiam miške, kur brolis Petras eiguliu dirbo, netoli jo trobų.

Tuo metu, kai brolis Petras prigėrė, kartu su juo valtyje plaukė ir dar keli jo pažįstami, kurie prieš tai buvo atėję jo pasveikint su jubiliejumi. Skrodimo metu gydytojai jo plaučiuose vandens nerado, atseit staigiai buvo paralyžiuotas, todėl vandens nepritraukė.

Pastaba. Labai didelė tikimybė, kad Petras Bitinas taip netikėtai ir taip keistai, be gurkšnio vandens plaučiuose iš šio pasaulio pasitraukė su paslaptingosios KGB „palaiminimu". Kadangi savo juodą darbą jis jau buvo padaręs, nenorėta palikti gyvo liudininko. Tai, žinoma, čia tik mano viena iš keleto versijų. Yra nustatyta, jog Petras Bitinas buvo MGB agentas – „STALAS". – *R.K.*

Danielių Vaitelį aš du ar tris kartus vedžiau iš eigulio Bielevičiaus į savo būrį. Einam kvartaline linija nakties metu, tamsu, nors miškas man gerai žinomas. Aš šakos užkliuvau, jis išsitraukė degtuką, brūkšt uždegė pasišviest. Sakau: „Karininke, nedekit degtukų, dar kas pamatys, naktį toli matosi". Jis sako:

– Nei rusų, nei stribų dabar miškan varu neįvarysi.

Priėjom keliuką, tuo keliuku patraukėm į mūsų stovyklą, tiesa, su juo dar ėjo kartu dešimt vyrų, visa jo apsauga. Atėję į stovyklą, prisirovėm žolių ir ruošėmės miegot, o Vaitelis nuėjo į palapinę pas vadus. Žolių prisidedi, o kad jos neišsiskirstytų, dar apkaišiojam šakutėm iš šonų. Mes gulėdavom su Petru Juknevičium. (Jis vėliau irgi registravosi. Miręs.)

Kartą būrys išėjo į žygį. Likau vienas bunkeryje. Vasara šilta, naktį miegojau bunkeryje, o dieną, kad būtų saugiau, išslinkau į lauką, užsimaskavau netoli bunkerio ir laukiu grįžtant vyrų.

Praėjo diena, naktis, o vyrai negrįžta. Aplink tylu, ramu, tik paukšteliai retkarčiais sučiulba.

Gal už kokio kilometro buvo tėvų namai. Negirdėt nei mašinų ūžimo, jokio įtartino garso. Atsikėliau, sermėgą užsimečiau ant pečių, galvoju, nueisiu į namus, pavalgysiu, gal dar padėsiu tėvui ką nors namuose padirbėt, kol grįš vyrai.

Paeinu į vieną miško pakraštį – tylu, ramu, nieko nematyt, paeinu į kitą pakraštį – irgi ramu. Pasirodo pirmieji saulės spinduliai. Einu tokiu siauru keliuku, baigiu išeit iš miško, grįžteliu atgal – burliokas paskui mane susikūprinęs sėlina. Aš tik mečiau sermėgą ant žemės ir kiek įkertu atgal į mišką. Į vieną šoną puolu, į kitą ir laukiu, kada duos į mane seriją iš automato, tiesiog jaučiu, kad greitai krisiu, bet nepaleido nė vieno šūvio. Paskiau viską permąsčiau: matyt, dėl vieno nenorėjo sukelt triukšmo ir parodyt, kad apgultas miškas, tikėjosi visą būrį paimt.

Tai jau ne pirmas kartas, kai miške būnant atrodo tylu, ramu, o iš tikro visas miškas apsiaustas. Tokia buvo jų taktika: dėl vieno nepaleist šūvio, kad kitų neišbaidytų.

Pribėgau griovį, peršliaužiau per jį alkūnėmis atsiremdamas, nes įtariau, kad jau visur apstota. Ėmiau trauktis. Per vieną kvar-

talinę peršliaužiau, per kitą, pasukau į šoną, įlindau į tokią karklynę – dumblas, pamenu, ten didžiausi gyvatynai būdavo. Pasimečiau, nesigaudau, kur aš esu, ar pakrašty, ar kur giliau miške. Ir bijau arti linijos prieit. Besibraudamas per tuos karklynus, pamačiau du kelmus šalia vienas kito. Tuoj tarp tų kelmų, išroviau samanas, nusipjoviau eglutę, atsiguliau, apsidėjau samanomis kiek galėjau, prie galvos pasistačiau eglutę ir guliu. Turėjau maldaknygę, maldą paskaitau ir vis šaukiuosi šv. Marijos užtarimo, kad tik nepatekčiau gyvas. Granatą pasidėjau šalia. Man čia begulint saulė atsisuko jau į pietus. Taip praleidau dieną ir naktį. Naktį truputį išlindau iš tos savo slėptuvės, nes nugara ėmė drėkti. Prieš rytą kiek pasitaisiau ir vėl įlindau atgal. Pasidarė šalta, nevalgęs, galvoju, nejaugi čia reiks ir numirt, nors aplink visai ramu.

Tik kaip trenkė vienu metu iš kulkosvaidžių, iš automatų, gal už kokių dviejų šimtų metrų nuo manęs. Greit pasistačiau eglutę, pasitaisiau virš savęs samanas. Pašaudė gal penkiolika minučių, jaučiu – virš manęs skrenda kulkos, supratau, kad šaudo į mano pusę. Dabar jau laukiu, kada partizanai užbėgs, tada šoksiu ir kartu su jais mausiu.

Pagaliau šaudymas nutilo. Atėjo vakaras, naktis. Išlindau iš to guolio, atsirėmiau rankomis ir galvoju, kaip čia dabar yra. Pradėjo lietus lyti. Mintys netikusios po galvą vaikšto, įsivaizduoju, kad mano draugus dabar užmušė ir lietus jų kraują nuplauna. Buvo apie pirmą valandą nakties, kai išgirdau šūvius mūsų kaimo pusėje. Praėjo kelios minutės. Visai netoli manęs, kur per kvartalinę eina griovys, irgi tris kartus iššovė. Supratau, kad rusų slapukai duoda vieni kitiems signalus. O pasirodo, tas smarkus šaudymas vyko irgi iš to griovio. Ten toks tiltelis buvo ir kryžkelė, tai ant to tiltelio rusai buvo pasistatę kulkosvaidį.

Po tų trijų paskutinių šūvių išgirdau jau šnekant rusiškai. Ir pulkelis palei griovį nuėjo į Briedžvalkio kaimo pusę. Tada ir aš išlindau iš po samanų, prabuvau per naktį, o ryte vėl įlindau atgal. Vėl praėjo diena ir vėl naktis. Jau trys paros praėjo, valgyt norisi, diržą paveržiau, kad kelnės nesmuktų. Kai pernakvojau trečią naktį, pagalvojau: jei man čia blogumas užeis, nebegalėsiu paeit, taip ir nusigaluosiu tarp tų kelmų. Atėjo vaka-

ras, nutariau ką nors daryt. Perėjau per tą karklynę, išlindau prie linijos, bijau per liniją žengt, o gal saugo. Tada šliaužte peršliaužiau tą liniją, kitą, išėjau per tokį tankumyną į palaukę, kur mano pusbrolis gyveno. Matau, mūsų kaimynas grėbia šieną pabaly, du jo vaikai laksto. Priėjau prie jo ir klausiu:

– Ar rusai pasitraukė?

– Ką tik išvažiavo iš kaimo, – sako jis man.

Einu namo. Pamačiau, mama ateina. Žadėjau pareit, o ji, manęs nesulaukusi, eina ieškot. Jau iš tolo matau, skarute ašaras šluosto. Priėjo prie manęs, verkia.

– Neverk, – sakau, – mama. Aš dar gyvas.

Parėjau į namus. Ji tuoj man valgyt padėjo, bet pajutau, kad valgyt aš nenoriu, tik miegas ima. Truputį užvalgiau, atsisveikinau ir vėl išėjau. Grįžtu į stovyklą, ką tik parėję vyrai. Jie manęs klausia, kur aš buvau. Aš jiems viską papasakojau. Visų nuotaika buvo puikiausia, kalbam, juokaujam... Tuo metu žuvo vienas raguviečių partizanas, o mūsų gyvenimas bėgo toliau ta pačia vaga.

Vadokliuose stribais buvo du broliai Serdikevičiai. Apie 1947 m. iš jų vienas išbėgo iš to stribyno. Tuo metu aš buvau „Žygaudo" būry. Prie tokio eigulio namų sėdim abu prie medžio atsirėmę, kalbamės, aš klausiu, koks naujokas atsirado būry. Jis man sako:

– Taigi čia stribas, atbėgęs iš Vadoklių. Jo brolis Julius Serdikevičius liko stribyne, o šitas pabėgo ir atbėgo į Keciorio būrį, jį Kecioris priėmė. Ginklą ar jis atsinešė, ar ne, aš nežinau.

Mano brolis Povilas buvo Keciorio būry. Tai ir aš dažnai pas juos nueidavau.

Užėjom kartą Kartanų kaime pas Atkočiūnus keliese, padaužėm langą. Klausia, kas čia, pasakėm, kad savi. Atidarė duris, įeinam į vidų, pereinam per kambarį, vado pavaduotojas Balys Eglinskas priėjo prie Atkočiūno, tas guli lovoje užsiklojęs, ir sako jam:

– Gal tamsta mums paaukotumėt kokio maisto?

O Atkočiūnas pakeltu tonu atsako:

– Aš neturiu maisto! Eikit, kitam gale gyvena komunistas, tegul jum ir duoda maisto...

Eglinskas patylėjo ir kaip suriks:

– Tu manęs nepamokysi, kur eit ir ko prašyt! – Matau, kad smarkiai supykęs.

O Atkočiūnienė stovi prie vyro galvos. Aš pamačiau, Eglinskas atsisegė dėklą ir traukia iš jo pistoletą. Kadangi jis buvo vado pavaduotojas, turėjo teisę daryt ekstremalius sprendimus, ko mes eiliniai negalėjome. Aš jam tik dunkst per alkūnę:

– Nereikia, – sakau. – Baly, nereikia...

O Atkočiūnas, kai tik pamatė, kad Eglinskas traukia pistoletą iš dėklo, tuoj antklodę užsimetė ant galvos ir guli. Žmona ėmė gražiuoju prašyt:

– Vyrai, čiagi jis nieko blogo nepadarė, kad ką pasakė. Dovanokit...

Tas atleido ranką nuo pistoleto, užsisegė dėklą ir – pro duris. Aš apsisukau, sakau, užeisiu pas tą žmogų, kurį skundė Atkočiūnas. Pabeldžiau į duris, iškart atidarė. Įeinu, pasakau labas vakaras.

– La–la–la–labas v–v–v–vakaras, – vos pralemeno vyras.

Matau, jis jau žodžio nebeištaria. Ką jis žino, ko aš atėjau.

Žmona jo sėdi ant lovos krašto, žiūri pro langą ir verkia pasirėmusi ranka, o vaikai šaukia įsikibę į ją:

– Mamyte! Mamyte! Mamyte!

– Kas yra? – klausiu aš jos. – Gal susibarėt, ar kas atsitiko?

– Ne, nieko neatsitiko, mus tik skundžia, mes bijom. Jei tik kas kur praeina, tuoj mus skundžia partizanams, kad mes pranešam stribams.

– Kas skundžia? – paklausiau.

– Tenai, anam gale, – parodė ranka.

Pasirodo, šitie vargšai buvo jų pusininkai, dirbo jų žemę, aniems, žinoma, tas nepatiko, todėl juos ir ėmė skųsti. Priėjo arčiau ir tas vyras, ėmė guostis:

– Kuo mes kalti, kad mus taip skundžia?

Tai ar daug reikėjo? Būtume išpleškinę tą šeimą ir išėję patenkinti, kad viena komunistų šeima mažiau liko.

Kada grįžom į mišką, Balys ir sako:

– Matot, kokių žmonių pas mus yra, kokie Atkočiūnai. Ką jie daro? Kaip jie gali taip skųsti žmones tokiam laike? Gerai, kad mes pasitaikėm, kiti gal nebūtų terliojęsi...

Buvo gegužės mėnuo. Mano brolis kartą nuėjo pas Tarulį

Ignasių, pakūrė pirtį, nutarė išsimaudyti. Tarulis turėjo suaugusį sūnų, keletą mažesnių vaikų, kadangi gyveno su antra žmona.

Į pirtį nuėjau ir aš. Atėjo dar du kaimynai. Priėjęs prie tvarto, radau stovintį ten šeimininką, pasisveikinom. Jis man pasiūlė sulos atsigert. Aš geriu tą sulą, šnekam, tik dunkst man nugaron buože, atsigręžiu – ruskis stovi.

– Pošli! Pošli! – stumia pripuolęs mane ir tą šeimininką kartu prie pirties, o pirtis visai pamiškėj. Nustūmė mus prie pirties, žiūrim – Riabalas ir dar keli kareiviai.

– Labas, – sako.

– Labas, – atsakau.

– Ko čia atėjai? – klausia Riabalas.

– Pirtin atėjau.

– Tai renkitės ir maudykitės! – paragino jis mus.

Mes nusirengėm priepirtyje, pradėjom praustis, nors koks ten prausimasis, pusiau išsimuilinę, pusiau nesiprausę vėl greit apsirengėm, nes pajutom, kad čia kažkas negerai. Nors iki namų visai netoli, tik per sklypą pereit, bet Riabalas iškart davė komandą:

– Į namus neit! Eikit čia, į kambarį!

Su juo, matau, tik keli kareiviai. Supratau, kad kiti išsislapstę po mišką. Sueinam trobon, Riabalas atsisėdo gale stalo, šalia jo trys kareiviai, mes atsisėdom ir sėdim. Mano sesuo dar buvo atėjusi į pirtį. Ji priėjo prie lango, tai kaip suriks Riabalas:

– Atsitrauk nuo lango!

O per langą matosi aikštė, toliau miškas. Ji nuėjo prie lovos, atsisėdo. Aš supratau, kad sesuo kažką jaučia. Pradėjo temt. Tarytum viskas ramu aplink, gryčios durys atviros. Mes kalbamės, ir tik kaip davė iš automato vieną seriją, kitą, trečią. Riabalas su tais kareiviais pasilenkę puolė į lauką. Ėmė šaudyt raketas, lauke šviesu kaip dieną pasidarė. Kai šovė, mes suvirtom tarp lovos ir krosnies. Atsikėlėm, žiūrim per langus – rusai kieme du lavonus varto: vienas truputį arčiau prie trobos, kitas toliau. Varto ir vis šviečia su „batareikom", po to eina į kambarį – Riabalas pirmas, kareiviai iš paskos. Įėjo, du vokiškus šautuvus laiko. Ant stalo padėjo vieną šautuvą, iš kitos rankos kitą padėjo, pistoletą vieną padėjo, kitą padėjo, dvi granatas. Ran-

kos jo kruvinos, paprašė užpilt vandens puoduką. Sesuo užpylė vandens. Nusimazgojo rankas, atsisuko į mus ir sako:

– Jūs sakot, kad banditų nėr. Tai iš kur šitie atsirado?

– O ką mes žinom?

– Kaip nežinot? Pas jus jie ėjo.

– Ką mes žinom, kas kur eina?

– Jūs viską žinot, jūs man nesakykit, kad nieko nežinot, – perkreipęs žandikaulį iš padilbų ėmė aiškint Riabalas. – Eik arklį atvaryk, – sako jis mano broliui Povilui.

Nuėjo Povilas į namus, atvažiavo su arkliu, sumetė tuos lavonus į vežimą ir išvežė į Vadoklius.

Mano brolis dar prieš tai sakė, kad pro kaimyną praėjo visas būrys partizanų, apie 50–60 vyrų, o šitie užėjo pas Tarulį pasiimt degtinės, kurios buvo užsisakę. O jeigu būtų užėję visi, kas tada?

Kareivis rodo Riabalui ir aiškina, kad jis stovėjęs užsiglaudęs už kampo, kai pamatęs ateinant „banditus". Kai surikęs kelt rankas, jie rankų nekėlė, o griebėsi už ginklų, tada jis jau nieko nelaukęs šovė į juos.

Su savimi išsivarė ir Tarulytes: Emiliją ir Oliesią (Aleksandrą).

Kada brolis nuvežė nušautus partizanus Vincą Vanagą–*Ilgį* ir Gvozdą–*Lapelį* į Vadoklius, stribai juos ištraukė iš vežėčių, numetė ant grindinio ir liepė jam važiuot atgal.

Mes nėjom į namus, pernakt prastovėjom kieme. Kai pradėjo aušt, tada grįžom. Prie pat gryčios, kur *Lapelį* nušovė, didžiulis kraujo klanas ant žolės, o pieva nuo kulkų tiesiog tokiais brūkšniais nuraižyta.

Buvo įtariama, kad šituos partizanus išdavė tokia Atkočiūnienė (šiuo metu ji mirusi). O buvo taip.

Partizanai Vincas Vanagas ir *Lapelis* Briežvalkio kaime iš vakaro atėjo pas Tarulį ir paprašė degtinės. Jis degtinės neturėjo, pasiuntė savo mažametę dukterį Oliesią pas Atkočiūnienę, kad ta nueitų nupirkt ir parneštų iš Vadoklių. Atkočiūnienė buvo stambi ūkininkė. Jos vyras – buvęs viršaitis, bet jau miręs. Atkočiūnienė išklausinėjo mergaitę, kam jai ta degtinė reikalinga. Vaikas, nieko blogo neįtardama, ėmė ir pasakė, kad partizanai prašė. O žmonės apylinkėje kalbėjo, kad Atkočiūnienė buvo su-

tarusi neva su Riabalu pranešt apie partizanus su ta sąlyga, kad jis jai iš anksto praneš, kada atvažiuos jos vežt į Sibirą.

Kai žuvo Vanagas ir *Lapelis*, netrukus ir prisistatė Riabalas su savo stribais pas Atkočiūnienę išvežt jos į Sibirą. Tada ji Riabalui ir sako:

– Juk tu žadėjai pasakyt, kai veš į Sibirą...

Riabalas jai atsakė:

– Tai aš ir sakau tau, kad jau vežu...

Partizanai manė, kad Taruliai pranešė apie tai, norėjo eit ir sušaudyt, bet mano sesuo Vlada juos sulaikė nuo to žingsnio, įrodė jiems Tarulių nekaltumą. Jeigu ne ji, tikrai būtų buvusi nekaltai sušaudyta visa Tarulių šeima.

Pastaba. Šis kaltinimas Atkočiūnienei gali būti ir visai nepagrįstas. Reikėtų nuosekliai peržiūrėti to meto Vadoklių MGB ataskaitines arba operatyvines bylas, esančias KGB archyvuose. Žinant anų laikų buvusių MGB operatyvinių darbuotojų klastą ir jų sukurtas operatyvines legendas, jokiu būdu negalima apkaltint žmogaus išdavyste, kad ir kokie dideli įtarimai kiltų. Nereikia užmiršti, kad tada visi tikrieji išdavikai turėjo savo tikras ir netikras legendas protui apdumti ne tik kvailiams, bet ir labai protingiems, didelę gyvenimo patirtį turintiems žmonėms. – *R.K.*

Registravausi aš 1948 metais. Tai buvo paskutinė amnestija. Susitarėm su *Žygaudu*, kad, išėjęs iš miško, padėsiu jiems, būsiu ryšininku.

Nuėjau į Vadoklius, klausiu, ar yra tas, kuris registruoja. Pasakė, kad nėra. Atėjo kitas stribas, toks Rimavičius (jį prie Šilų nušovė), su tokia nugenėta lazda, maniau, kad jau mane muš. Pakviečia į kabinetą. Įeinu, ruskis sėdi juodais plaukais, toks Tvoragas, pasiūlė atsisėst. Jis man kažką sako rusiškai, aš jam rodau, kad rusiškai nesuprantu. Pakviečia vertėją. Tada per tą vertėją klausia:

– Kur buvai ligi šiolei?

– Pas tėvą dirbau, – sakau aš jam.

– O kur tu buvai, kai kareiviai gaudė po miškus?

– Aš miške nebuvau, – teisinuosi.

– Kaip tai? Tiek laiko nesiregistravai ir dar sakai, kad nebuvai miške...

– Nebuvau, – ginuosi. – Namuose po klėtim turėjau išsikasęs bunkerį, kai kareiviai užeidavo, įlįsdavau į jį.

– Ar tikrai? O ginklo kodėl neatnešei?

– Taigi sakau, kad aš jo neturėjau...

– Na, gerai...

Išrašė pažymėlę, uždėjo antspaudą, sako:

– Gali eit namo.

Aš atsikėliau, deduosi kepurę ant galvos, o tas Tvoragas man ir sako:

– Ginklą turėtą paslėpk, kad nei pats, nei mes nerastume. Jei turi brolių, pasakyk, kad jie registruotųsi. Matai, kad šaudo, iššaudys visus, kas iš to... Draugų gal turėjai miške, jiems pasakyk, kad eitų registruotis...

Taip ir išėjau. Bet po to jau kas dešimt dienų reikėdavo eit į Vadoklius ir registruotis.

Verbuot neverbavo, bet kai nueidavau, tai Riabalas vis pakalbindavo:

– Kodėl tu tiek laiko laukei? – Ir žiūri į mane. Kartą išsiėmė nuotrauką, rodo ir klausia: „Ar pažįsti tą mergaitę?"

(Tą nuotrauką rodė ir broliui Povilui.)

– Nepažįstu. Kaip aš ją pažinsiu iš užpakalio, – bet matau, kad tai mano sesuo Vlada.

Kur jie rado tą jos nuotrauką – nesuprantu, gal kur nors bunkery pas partizanus. Kai mato, kad aš ginuosi, tada jau ima įrodinėt:

– Taigi tavo sesuo... Tu gerai įsižiūrėk.

Aš dar pažiūriu.

– Nepažįstu, – sakau aš jam.

– Tu pažįsti, tik nesakai. – Atidarė stalčių ir įmetė atgal. Po to jis vėl klausia:

– Tai kodėl nėjai rusų kariuomenėn?

– Bijojau, – sakau aš jam.

– Matai, ant svetimo by... norėjai rojun nujot, – atšovė man Riabalas.

Daugiau jis manęs ir nebeklausinėjo, paleido į namus.

Apie Riabalą aš žinojau ir daugiau kai ką, žinojau, kad jis ir pas mano tėvus užeidavo, mūsų namus labai sekė. Žiūrėk, tamsi naktis, lietus lyja, šalta, o čia – kaip perkūnas iš giedro dangaus kariuomenė su stribais užgriūna sodybą.

Mama iš rankų rožančiaus nepaleisdavo, meldė Dievą ir prašė jo palaimos. Kartą toks atsitikimas buvo, gal ir čia jos maldos išgelbėjo.

Atėjo septyni partizanai. Aš turėjau išsivaręs gero ruginio „samagono". O buvo ruduo, žemė pažliugusi nuo drėgmės. Užėjo jie visi sulyti, tuoj susėdo už stalo, aš atnešiau „samagono". Buvo sesuo Vlada, ji valgyt paruošė, iš Miškinių kaimo buvo atėję du kaimynai: Bujokas Maniukas ir Alfonsas Smetona. Mes su broliu pasikeisdami vis išeinam į lauką pasaugot, kad kas neužeitų, nors ką tu pastebėsi tokią tamsią naktį, jei ir prieis arti trobos. O man tokia nerami nuojauta, kad čia gali kažkas negero atsitikti. Paprašiau *Žygaudo* išeit į lauką ir trumpai pasikalbėt. Išėjom į kiemą, aš jam ir sakau:

– *Žygaudai*, mūsų namai labai sekami, būkit geri, neužtrukit ilgai. Mes tai mes, bet gaila tėvų senų.

– Gerai, Aleksai, – pasakė *Žygaudas*. – Nebūsim ilgai.

Grįžom į vidų, aš dar atnešiau pusę litro, jie susipilstė į stikliukus, išgėrė, atsistojo visi, brolis mano dar sermėgą jiems davė, ir išėjo link Bielevičiaus namų į mišką. Mes juos dar palydėjom iki miško, grįžom ir nuėjom prie klojimo į pastogę ant šieno. Atsigulėm, lietus lynoja, atbėga sesuo Vlada ir sako:

– Kelkitės, garnizonas apstojo namus.

Tik nušliaužėm nuo šieno žemyn, o čia jau ir kareiviai, automatus į mus atkišę. Nuvarė gryčion. Lempa dega, už stalo Riabalas sėdi ant suolo, į mane pažiūrėjo, aš su baltiniais, dar pasirąžiau, šalta, kaip suriks:

– Tu bandite! Svolač!

Brolis ant suolo irgi atsisėdo. O Riabalas sėdėjo sėdėjo, žiūrėjo žiūrėjo, Vlada pasiūlė alaus.

– Nenoriu, – atrėžė Riabalas. – Banditai čia gėrė, o tu siūlai man gert iš tos pačios stiklinės.

Tai va koks sekimas buvo. Po to, kai nueidavom į Vadoklius registruotis, Riabalas vis pagrasindavo:

– Mes žinom, kad pas jus banditai užeina. Atsiminkit! Rasim, neliks jūsų, neliks nieko... Iš jūsų ir jūsų namų liks tik dulkės ir pelenai. Jūs nesakot, ginatės, bet mes viską žinom.

Per visus partizanavimo metus nė karto neteko nueit į jokį jaunimo pasilinksminimo vakarėlį. Išėję vakarais į miško pa-

laukę, girdėdavom jaunimą dainuojant, armoniką grojant. Per tuos metus aš ir degtinės nė stiklelio neišgėriau. Ir žiemą, ir vasarą miegodavom lauke. Vasarą pasirenkam kokį eglynėlį, nors miške visur vabalai pjauna. Pavasarį, jeigu sulai prasigręži, išsikapoji medy griovelius, kad greičiau pribėgtų, tai vieną kartą atsigersi, o kitą kartą bijok prie to medžio ir prieit, gal jau rado čekistai. Patykos ir nukeps vietoj.

Nors mes jokių mokslų ir nebuvom baigę, bet partizaninės kovos patirtį turėjom didelę. Rusai buvo gudrūs, bet mes juos dažnai pergudraudavom. Gyvenimas neduok Dieve koks sunkus buvo. Dieną būrys pačiam kvartale stovėdavo, o sargybiniai po du ant linijos. Nemanykit, kad taip va paprastai ant linijos atsistoji ir stovi. Užsimaskuoji, kad tik pro eglutes kur galvą galėtum iškišt, per žiūronus pažiūrėt į vieną pusę, į kitą, pasižvalgai ir vėl lauki ausis ištempęs, ar kas kur nesušlamės.

Kartą taip bestovint prie kvartalinės, pasigirdo serija pamiškėje. Tuoj visi sustojo, pasiruošė ginklus. Vadas sako:

– Vyrai, pasiruoškite, gali būti miško „valymas". Sunaikinkit laužavietę, surinkit popierius. Nežinai, kada užklups.

Pasikėlėm ir einam. Išėjom per kvartalinę, priėjom liniją. Vadas davė nurodymą man ir kitam partizanui iššvalgyt miško pakraštį. Paėjom abu, priėjom arčiau linijos, suklaupėm, alkūnėmis atsiremdami prišliaužėm per žoles, vieną pusę patikrinom, kitą – jokio įtarimo, kad kas būtų. Sugrįžom atgal, pasakėm, kad viskas ramu, nieko nesimato. Tada visas būrys priėjom prie tos pačios linijos, išsiskleidėm plačiai, sustojom, vadas ramiai sukomandavo: „Dabar visi koja kojon staigiai pereisim liniją". Taip pagal vado komandą tik ženkt ženkt ženkt ir perėjom. Mat jeigu bėgsi arba būriu eisi, matysis, kiek pereina, o kada vienoj linijoj ir žengi koja kojon, iš šono žiūrint atrodo tarytum vienas žmogus eitų, priešui sunkiau suskaičiuoti, kiek vyrų peržengė liniją.

Perėję liniją, pasisukom į šoną, dar kiek paėję sustojom. Vadas iškart davė nurodymus:

– Jeigu užeis rusai, išsidėstysim ir lauksim. Prisėlinsim kiek galima arčiau, visi trenksim į juos, kelsimės ir – pirmyn. Su jais mes nesikausim, nes neturim tiek šaudmenų. Jei pradėsim kautynes, jie mus tuoj apsups. Jiems nesvarbu, kiek jų kareivių žus,

jiems svarbu mus sunaikint, tokia jų taktika. Dabar visi pakentėkit, nerūkykit, būkim pasiruošę. Prasiveržę pro vieną jų bangą, kiek paeisim ir lauksim kitos, prasimušę pro antrą, galim laukt trečios. Šitaip mes jų daugiau išmušim nei jie mūsų. Svarbu sulaukt vakaro, o tada galėsim „duoti fugą" 10–20 kilometrų, tegul tada jie mums papučia į subinę.

Tokia buvo partizanų taktika. Su rusais tada taip ir neteko susidurt, nors pasiruošę mes jau buvom viskam.

Sugulę partizanai aplink laužą, laužas išblėsęs. Guli vyrai susirietę, rankas tarp kojų susikišę, žiemos metas, šaltis 25 laipsniai, danguje žvaigždės mirga. Po vieną sargyboje vaikšto aplink, pastovi, klausosi, o žiemą tokiam šalty medžiai sproginėja – pokšt pokšt, kartais pasigirsta, kaip vilkai sukaukia. Vienas vienam miško gale, kitas kitam atsiliepia. Vyrai miega, šalta, kiti atsikėlę trepsi vietoje, daužo kojas, nes kojos tirpsta nuo šalčio. Va koks buvo gyvenimas.

Nebuvo man skirta mirti. Šitaip kovojo basakojai Lietuvos artojai, mokyti ir nemokyti už Tėvynės ir savo laisvę. Jų nebaugino nei prastas apdaras marškonis, nei juoda duona. Jie nepaisė pavojų, aukojo savo gyvybes už gimtą žodį, už sesių rūtų darželius, dargi ir už tuos, kurie traukė nuo šakutės sūrio ar mėsos gabaliuką iš alpstančio piemenėlio burnelės.

Ne kartą buvom užėję su draugais pas tą stambų ūkininką, kuris kažkada nerado vietos kambario kampe man pamiegot piemenaujant ir maitino kaip šunelį. Aš išlaikiau savyje jo kietaširdiškumą, nepasakiau savo bendražygiams, kad kartais jo nenuskriaustų, duodamas jam suprast, koks turi būti lietuvis, kaip turi mylėti savo artimą.

Užaugau gausioje, Dievą mylinčioje šeimoje. Nuo pat vaikystės patyriau daug vargo, išmokau dar jaunas būdamas atskirti blogį nuo gėrio, labai mylėjau tėvus, mamos vardą dar ir dabar tariu su ašaromis akyse, prisimenu jos nemigo naktim suverptus linus, išaustas gražiausias drobes, pasiūtus baltinius...

Kada išėjau iš miško ir prisiregistravau, nė vienos nakties namuose nemiegojau, kad neišvežtų į Sibirą, palaikiau ryšį su „Žygaudo" būriu. Nebuvo ramybės nei miške, nei namuose, nes nežinai, kas tavęs laukia: Sibiras ar stribo kulka.

Vienas mano draugas išvažiavo į Klaipėdą. Šiaip taip per tokį komunistėlį gavau pažymą iš kolūkio, pamėginau savo laimę. Pirmą kartą gyvenime išvažiavau traukiniu, pinigų turėjau tik kelionei, nes tėvai irgi neturėjo iš ko duot – dvi seserys kalėjime, marti, reikėjo siųsti siuntinius, anūkus išlaikyt. Pasiėmęs kilogramą lašinių, išvažiavau į nežinomybę. Tai buvo 1950 metais.

Klaipėdoje kur eisi, visur vien rusai, niekas neregistruoja, liepia dingt „banditui" iš akių. Kol neregistruotas, darbo negausi. Bevaikštant nuplyšo pusbatis, negi reiks basam vaikščioti. Ačiū Dievui tą pačią dieną radau panešiotą kaliošą, kaip tik ant tos kojos. Ir vėl laimingas einu toliau, bet apie grįžimą net negalvoju. Dirbau atsitiktinius darbus, kad prasimaitinčiau. Galiausiai už kyšį priregistravo. Įsidarbinau statyboje. Glėbelį malkų, eidamas į namus, parduodavau, nusipirkdavau duonos. Eilėje reikėdavo išstovėt po tris valandas, ne visiems jos ir užtekdavo. Vaikai verkdavo eilėse, negavę duonos, buvo graudu žiūrėt. Supratau, kad, smarkiai dirbdamas ir valgydamas tik sausą duoną, ilgai negyvensi. Įstojau į vairuotojų kursus. Juos baigęs, įsidarbinau Lietkoopsąjungos prekybinėj bazėj, kurioje išdirbau 26 metus. Vien dėl to, kad buvęs miške, iš darbovietės negavau jokių lengvatų, net talono šaldytuvui pirkti neskyrė profsąjunga. Kai Klaipėdos bažnyčios klebonas su pareiškimu nuėjo į vykdomąjį komitetą, kad Bitiną patvirtintų Klaipėdos katalikų bažnyčios tikinčiųjų bendruomenės pirmininku, vykdomojo komiteto pirmininkas pasakė:

– To bandito tikrai netvirtinsiu!

Taip komunistai man keršijo už tai, kad aš, paprastas basakojis kaimo bernas, nesusiviliojau jų siūlomais šėtoniškais pažadais, likau ištikimas Dievui ir Tėvynei.

Pasakoja HENRIKAS VANAGAS–„PAPARTIS"

Užrašyta Šiluose
1990 09 03

Gimiau 1930 m. Sodeliškių kaime, Šilų parapijoje, Panevėžio rajone.

1945 m. sausio 18 d. nuo Ukmergės atėjo sužeistas *Riomelis*–Četkauskas iš „Žaibo" būrio. Jis visą žiemą pas mus išgyveno. Iškasėm bunkerį ir laikėme jį paslėpę. *Riomelis* buvo desantininkas, iš Vakarų.

1945 m. sausio 19 d. Juodgiryje rusų kariuomenė apsupo ir užpuolė *Žaibo* vyrus. Žuvo apie 40 partizanų. Sauliūnas–*Saturnas* ir *Plienas* išbėgo iš apsupimo į Pienių kaimo pusę. Čia rusų nebuvo. Abu pasiėmė arklį ir su kulkosvaidžiais – atgal į mišką, pralaužė apsupimo žiedą iš užnugario, tada partizanai ir išsiveržė iš apsupimo.

Netoli ežero Šapio kaime stovėjo daržinėlė. Tą vietą vadino Meškaverte. Čia taip pat rusai apsupo partizanus juodgiriečius. Žuvo Vaclovas Baniulis iš Balelių kaimo ir Kostas Rimavičius iš Kastantinavos kaimo. Nuo Šilų Bučinskas iš Užubalių kaimo ir Juozas Bujokas pasidavė gyvi, bet rusai juos vietoje sušaudė.

Tą 1945 m. žiemą su *Riomeliu* pas mus bunkeryje slėpėsi dar du partizanai. Pavasarį jie išėjo į mišką, tada jau *Žaibas* vadovavo.

Vincas Vanagas iš Šilų, Vladas Bitinas iš Briedžvalkio kaimo, broliai Dominykas, Mykolas, Jokūbas, Antanas Maseliai – šitie visi vyrai išėjo į partizanus ir susirinko 1945 m. balandžio mėnesį. Birželio mėnesį „Žaibo" būryje buvo jau per 40 vyrų. Šitam būriui tuo metu priklausė Taujėnų miškas – Juodgiris – už Traupio Girelės miškas ir Šilagalis iki Šapio. O pusė Šilų – jau Keciorio būriui.

Ne vieną kartą teko sutikti skrebus. Ir visados apkumščiuodavo. Kartą Vadoklių skrebai Riabalas, Didenka ir Loginas sutiko mane ir nei iš šio, nei iš to ėmė mušt.

Miške man neteko slapstytis, visą laiką aš buvau partizanų ryšininkas ir gyvenau legaliai.

Mano brolis Antanas Vanagas–*Papartis*, gimęs 1927 m., buvo partizanas, žuvo 1946 m. sausio 18 d.

Pas Bujokus Kartanų kaime buvo apsistojęs visas „Žaibo" būrys. Naktį nuo Raguvos link Vadoklių ėmė važiuoti sunkvežimiai. Partizanai suprato, kad kažkas bus, bet nesislėpė.

Ryte, vos pradėjus aušti, pamatė, kad jau laukai rusais nutvinę, nuo Lėno jau užstota. Tada jie pasitraukė į Kakošniko raistą prie Šilų. Rusai tuo metu jų nepastebėjo. Šalčio nebuvo, ežeras buvo neužšalęs. Vyrai brido iki juosmens per upę, o brolis sumanė eit per tiltą. Ant tilto stovėjo rusai. Prisileido kiek arčiau ir atidengė ugnį iš kulkosvaidžių. Peršovė jam vidurius. Atlėkė „Žaibo" vyrai ir pasiėmė su savimi. Kiek pasinešė, paguldė po eglutėmis, paliko dar jam granatą vieną. *Žaibas* nusivilko kailinukus, užklojo. Perbridę per upę, vyrai išgirdo granatos sprogimą.

Kada rusai brolio kūną atvežė į Lėną ir pametė ant žemės, skrebai lakstė ir keikė jį, kad jis dar penkis rusus ir skrebus užmušė susisprogdindamas. Kai brolis žuvo, jo slapyvardį *Žaibas* man davė, todėl toliau aš vadinausi *Paparčiu*.

Kartą pagal pylimą (kur buvo tiesiama geležinkelio linija) *Žaibas* eina mišku į Dimblio pusę. Dimbly (pelkėje) partizanai turėjo pasidarę statines ir įsileidę jas į dumblą, ten slėpdavosi nuo rusų.

Prieina liniją kvartalinę, mato, guli rusai su kulkosvaidžiu. Vienas rusas atsistojo ir ėmė moti ranka, kad partizanai nebijotų ir drąsiai eitų per liniją. Taip jie tą liniją ir perėjo, visi sveiki ir laimingi.

Visokių tų rusų buvo, bet žiauriausi ir baisiausi buvo tai vietiniai – skrebai.

Mūsų apylinkėse geras partizanų ryšininkas buvo Vaclovas Adomonis iš Sodeliškių kaimo, partizanės Vincės Adomonytės–*Kunigaikštytės* brolis.

Jos brolį Antaną Adomonį (g. 1923 m.) paėmė enkavedistai Vadokliuose, bet jis iš jų pabėgo ir išėjo į mišką, į „Žaibo" būrį. Žuvo Varlėnų kaime.

Šiuo metu dar tebegyvena Juozapas Adomonis už Traupio miške, o kitas – prie Ukmergės.

1949 m., kada buvo sunaikintas „Žaibo" būrys, jo likučiams vadovauti pradėjo Petras Sinkevičius–*Ąžuolas*. Tai jau po Stasio Bareikos–*Krieno* ir po *Vermachto* žuvimo.

Visa tai įvyko po susirėmimo su enkavedistais Kvyriškėse. Tada žuvo Stasys Bareika–*Krienas* ir susisprogdino Vingrys.

(Pastaba. Tai viena iš *Žaibo* žuvimo versijų. – *R.K.*)

1949 m. gegužės 15 d. žaibiečiai miške stovykloje šventė Zofijos vardadienį. Buvo numatę eiti į Šalnų kaimą ir visi išėjo, o *Žaibas* karščiavo ir liko stovyklos palapinėje. Anksčiau ten buvo 15–tas kvartalas. Su *Žaibu* liko Kostas Bareika, Stasio Bareikos–*Krieno* brolis. Jis nebuvo partizanas, tik paprasčiausiai buvo išbėgęs iš namų ir slapstėsi. Ginklo jis neturėjo. Kada visi kėlėsi į Šalnas, Kostas prašė brolio Stasio, kad tas jam paliktų pistoletą. Ar Stasys jam tą pistoletą paliko, ar ne, – šito aš nežinau. Tai girdėjo partizanai Jonas Bernatavičius–*Rasputinas*, Mikevičius.

Kada žuvo *Žaibas*, kitą dieną atbėgo skrebai iš Taujėnų. Visur ieško, verčia ir šneka, kad turi būti *Žaibas* nušautas. Iš kur jie sužinojo apie tai?

Po *Žaibo* būrio vadu paskyrė *Vermachtą*, o kai šis žuvo, vadovavo *Krienas*.

Kvyriškių vienkiemyje buvo padaryta alaus, sukviesti partizanai. Kvietė ten ir mane nueit. Purlys, kur be rankos, pasikinkė arklį ir ten nuvežė alų kartu su Kostu Bareika iš Adomonytės tėviškės, kur gyveno tie Purliai. O Adomoniai buvo išvežti į Sibirą.

Susirinko partizanai, geria alų, kalbasi, o Kostas kažkaip įtartinai vis žiūri ir žiūri į laikrodį, vadinasi, kažko laukia. Apsimetė, kad girtas, nelipo ant aukšto, o atsigulė ant žemės. Arklys nukinkytas, vaikšto po kiemą Bareikienė–*Kunigaikštytė*, Anelė Juzukėnienė–*Liūtė*, dar kelios moterys.

Rusams, matyt, kilo įtarimas, kad čia tik vienos moterys, nė vieno vyro. Tada vienas ruskis ar skrebas ėjo gryčion pažiūrėt, kas ten viduje. Tik kišo nosį, o Sinkevičius iš kulkosvaidžio – ir paklojo vietoje. Užvirė mūšis. Tada Kostas pašoko ir suriko:

– Stasiuk, broliuk, nebėk, tau blogai nebus.

Bet kai sujudo, per stogą granatos tik skrenda ant kiemo.

Šiuos Kosto žodžius visi gryčioj buvusieji partizanai girdėjo. Bet Stasys nepasiliko, bėgo kartu su visais. Stasys nebuvo parsidavęs rusams, kovojo nuoširdžiai ir teisingai, todėl brolio Kosto nepaklausė. Maždaug už 50 metrų nuo gryčios krito Stasys, o Kostą paėmė gyvą. Kitą dieną, sekmadienį, *Vienuolį* bunkeryje sunaikino. Manoma, kad ten taip pat Kosto išdavystė.

Tiesa, per susišaudymą pas Bareikas žuvo ir tas be rankos aludaris, jo gyvo neėmė, nušovė vietoje.

Rusai atsivedė Karolį Bitiną (miręs) ir liepė jam eit į daržinę ir pasakyt likusiems gyviems partizanams, kad pasiduotų. Bitinas ėmė atsikalbinėt ir spyriotis: „O gal kas yra, dar nušaus..." Tada jį per prievartą įstūmė daržinėn skrebas. Tik įėjęs, jis pasakė: „Kas gyvas, pasiduokite". Purlys gulėjo ant šieno ir pakėlė galvą, o skrebas, nieko nelaukęs, paleido seriją į jį iš automato.

Sekmadienį prie Šilų *Vienuolio* bunkerį sunaikino, o pirmadienį Nibragalio vienkiemy du partizanus bunkeryje užmušė.

Tada dar kelis vyrus areštavo. Šiuo metu dar tebegyvena Petras Juodis prie Vadoklių kelio Šiluose (Krikštaponytės vyras). Jis buvo suvestas į akistatą su Kostu. Juodis ginasi, o Kostas aiškina savo – taip, kaip iš tikrųjų buvo.

Vėliau Kostą išvežė į Sibirą.

Ten, kur žuvo *Vienuolis*, *Rugelis*, buvo sanitarinis bunkeris sužeistiesiems.

Pečiukėną iš Vėjeliškių ir Rasalą iš Pagirių sušaudė patys žaibiečiai. Abu jie buvo *Žaibo* ryšininkai, parūpindavo maisto, bet tas jiems, matyt, greit įgriso, pasinaudodami padėtimi, pradėjo užpuldinėti nekaltus žmones, ėmė plėšikauti. To *Žaibas* nepakentė ir už tokius darbelius abu sušaudė. *Žaibas* iš viso nepakentė savivalės, o ypač kada partizanai arba ryšininkai imdavo savivaliauti.

Kiek žinau, su Stasiu Bareika–*Krienu* jis gerai sugyveno. Va Kostas tai jau buvo truputį įtartinas.

Už *Žaibo* galvą rusai skelbė premiją 40 tūkstančių. Už Vladą Spurgį–*Šaltį* žadėjo taip pat premiją 10 tūkstančių.

O būdavo taip: tie, kurie tikėdavosi gauti daug pinigų už partizano išdavimą, išduodavo, o kad nereiktų išdavikui išmo-

kėti žadėtosios sumos, ateidavo naktį patys skrebai ir nugalabydavo „laureatą".

Per mane partizanai palaikydavo ryšius, tekdavo nešioti laiškus.

Kartą per Varlėnų kaimą iš *Tautvydo* nešiau laiškus Sinkevičiui–*Ąžuolui*, nes *Žaibas* jau buvo žuvęs. Žiūriu, atlekia skrebai.

– Ei! Kur eini?!

– Einu pas Vincą Bitiną arklio, – atsakiau.

– Tai kaip pavardė?

– Vanagas, – atsakiau.

– Na, tai eik!

Ir nuėjau. O su savimi turėjau tris laiškus, kuriuos nešiau paslėpęs batuose. Įsivaizduokite, kokį „kepsnį" šitie skrebai iš manęs būtų padarę, jeigu būtų radę tuos laiškus.

Tada atėjo Vladas Spurgis–*Šaltis* iš Alančių, Mykolas Spurgis–*Širšilas* ir *Tautvydas*–Mykolas Janulis.

Su Spurgiais mes buvome pažįstami, o *Tautvydą* aš tik gal porą kartų buvau matęs miške, nežinojau, kas jis per žmogus. Tik prisės ir iš karto pradeda melstis.

1949 m. pabaigoje lauke prie gryčios iškasėme bunkerį, įlindimą padarėme iš vidaus. Po kiek laiko *Tautvydas* ir sako:

– Važiuosiu štaban, pas *Žygaudą* į Lėną.

Ir išvažiavo. Grįžta, atsiveža kažkokį karininko uniforma vyrą ir pristato jį kaip visos Lietuvos partizanų vadą: Lukšys, su dviem slapyvardžiais: *Tėvas* ir *Žalias Velnias*, šviesiaplaukis.

Tik įėjęs į gryčią, šitas karininkas klausia mano mamos:

– Ar klauso mano kareiviai? Negeria? Niekur nevaikšto?

Motina sako: „Klauso, niekur neina..."

Iš tiesų šitie „kareiviai" ir išgėrinėdavo, ir pavaikštinėdavo po apylinkes, bet kai mama patvirtino, kad jie taip nedaro, tada jau nieko nesakė.

Lukšys pas mus pabuvo tris savaites. *Tautvydas* vėl pasiėmė arklį ir išvežė šitą „vadą", pasilikusiems abiem Spurgiams įsakė iš namų niekur nekelti kojos. O šitie – kai tik išvažiavo – iš karto išlėkė į savo tėviškę.

Kitą rytą ir apsupa mūsų namus. Atlekia rusų garnizonas iš Ramygalos ir iš Vadoklių garnizonas su skrebais.

Aš dar pasikinkiau arklį, norėjau važiuoti vežt iškirstų medžių iš Alančių miško, matau, jau pilna rusų. Man tik: „Stoj! Stoj!" Supratau, kad čia jau nebe juokai.

Iš karto ėmė klausinėt, ar yra banditų. Aš sakau, kad nėra. Ėmė daryt gryčioj kratą. Vertė, vertė viską aukštyn kojom, net dulka. Ateina vienas skrebas ir liepia man arklį varyt kieman. Įvažiavau į kiemą. Liepė nukinkyt. Nukinkiau, įvedžiau gurban. Ėmė klojimą krėst. Visus šiaudus per rankas išvarė laukan, bet bunkerio nerado. Po šaline grindinys buvo akmenim išklotas. Tai kaip beda, durtuvai ir atsitrenkia į akmenis. Nutarė, kad toj vietoj yra bunkeris. Ėmė lupt akmenis. Vienas skrebas pradėjo mušt mane, paskui ir kojomis spardyt. Ir vis klausia:

– Kur banditai?!

– Nežinau, – sakau aš jam.

Kai gerai apkūlė šitas skrebas, atlėkė leitenantas, čiupo grėblį ir – grėbliu man. Daužo ir vis klausia, kur banditai. O aš nieko daugiau nekalbu, tik „nežinau", ir gana.

Kadangi jau buvo pavakarys, man tokia mintis sukasi galvoje: ar tik jie nesušaudys manęs. Leitenantas taip ir pagrasino:

– Sušaudysim.

Aš jam atrėžiau:

– Šaudykit!

Nusivarė į Taujėnų mišką. Apsupo iš visų pusių ir liepia bėgti, o aš stoviu kaip įbestas. Jie stumia mane, bet aš vis vien stoviu. Tada vėl ėmė mušti, daužyti, spardyti. Vos ant kojų bepastovintį varo vėl į namus, iš visų pusių kumščiuodami. Parvarę į namus, uždarė klėtyje. Per plyšį žiūriu ir matau, kaip rusai su skrebais iš gryčios tempia lašinius, dešras. Ateina skrebas ir sako:

– Einam gryčion.

Ateinam gryčion. Stalas rusų apsėstas. Ir vėl tas pats klausimas:

– Kur banditai?

Aš vėl tą patį: „Nežinau".

Riabalas sako (jis buvo Vadoklių skrebų viršininkas):

– Eik čionai!

Rodo jis man įlindimą iš virtuvės į bunkerį:

– O kas čia?

Aš jam ir sakau:

– Tai jeigu jūs žinot, kur bunkeris, kam tada mane mušat?

Bunkeris buvo tuščias, tik patalynė. Ir šautuvą rado. Surašė kažkokį protokolą, bet manęs daugiau jau nebemušė. Vėliau už tą šautuvą mane rusai nuteisė mirties bausme, kadangi pagal numerį nustatė, kad tas šautuvas priklausęs Rimavičiui, skrebui. Jie teigė, kad tą skrebą aš nušoviau. Tuo metu žaibiečiai nušovė septynis skrebus, tarp jų žuvo ir Rimavičius. Supratau, rusai žinojo, kad mūsų namuose yra bunkeris, tik nežinojo, kurioj vietoj.

Aš tik vėliau sužinojau, kad tada Mykolas Janulis paėmė Stasio Grigo arklį ir vežė tą karininką. Ar čia tik ne Grigo buvo išduota, kad pas mus slapstosi partizanai. Visa apylinkė jo privengė, žinojo, kad jis mėgsta pašnipinėti. (Grigas jau miręs.) Kita vertus, tą galėjo pasakyt ir Janulis arba pasiųst specialiai Grigą, kad ant jo nekristų įtarimas. Man dar nesuprantama, kodėl Janulis, išveždamas Lukšį, neėmė mūsų arklio, o nuėjo ir Grigo paėmė. Gal tuo metu jis ir pasakė Grigui?

Vėliau girdėjau žmones kalbant, kad tas karininkas Lukšys buvęs atsiųstas iš užsienio, po to vėl grįžęs į Vakarus. Greičiau tai tik akių apdūmimui visa ši versija buvo sugalvota pačių enkavedistų.

Janulis Mykolas–*Tautvydas* pas mus bunkeryje gyveno nuo 1949 m. lapkričio iki 1950 m. kovo. Dažnai meldėsi, poteriavo.

Kartą iš Taujėnų atbėga Petras Sinkevičius–*Ąžuolas* sužeistas. *Tautvydas* pasisodino jį už stalo, pasiūlė išgert degtinės, bet *Ąžuolas* negėrė, tik pasakė:

– Čia pas jus atsirado kažkokia „Šluotos" partija. Jeigu jūs jų nesutvarkysit, mes ateisim ir sutvarkysim. Tada ir jums čia neliks vietos.

Tautvydas sako:

– Tada mes patys susitvarkysim.

Kitą dieną *Tautvydas* su abiem Spurgiais ir išėjo. Nuėjo ir apkūlė Mulevičiuką, Narbučiuką, Zakarauskiuką. Tai „Šluotos" partijai priklausė dar Zanas Vaičiūnas (gyvena Širvintose, dirbo eiguliu kolūky, buvo teistas).

Nors jau buvo pranešta apie šitą Vaičiūną ir skrebams, bet jie jo vis dar nelietė, galvojo, kad jį dar priims partizanai, o ten jis galės juos išdavinėti; jie pažadėjo, kad jam už tuos plėšikavimus bus dovanota.

Nuėjo Vaičiūnas pas Rudzienę ir klausinėja, kur čia jam suradus partizanus, o Rudzienė sako: „Kaipgi aš jam sakysiu, kur partizanai, nes partizanai patys jau jo ieško, o jis tai to nežino".

Rudzienė gyveno Briedžvalkio kaime ir buvo partizanų ryšininkė.

Janulis Mykolas–*Tautvydas* į jokias kalbas apie partizanus nesileido, tik daineles niūnuodavo ir maldaknygę skaitydavo.

Spurgiai jį vadino „ponas vade", tai maniau, kad jis ir buvo jų vadas.

Kiek teko girdėti, su žmonėmis kaip nors žiauriai nesielgė, visur stengėsi būti mandagus.

Pas Motiejų Šviežiką buvo bunkeris, kur slėpėsi Burbulis. Ten nuėjo *Tautvydas* ir sako:

– Yra atėję į svečius nauji partizanai, nori susitikti su apygardos vadu.

Atsivedė jis tuos „partizanus". Šviežikas su jais kalbėjosi. Jis man sakė, kad tie „partizanai" jam buvę labai įtartini – rausvais veideliais, putliom rankutėm, uniformos ir ginklai žvilga.

Jie pašnekėjo su Šviežiku ir kartu su *Tautvydu* nuėjo prie bunkerio. Netrukus Šviežikas išgirdo automatų serijas, – pasirodo, ne partizanų, o provokatorių būta. Ir Burbulį paėmė gyvą.

Po šio incidento 1950 m. partizanai Ipolis Mulevičius iš Šilų, Kazys Mackevičius iš Raguvos, Žalkauskas iš Balelių, Daniūnas, Čeberekas iš Balelių pradėjo ieškoti *Tautvydo.*

Kitas atvejis buvo, kai dar gyveno *Žaibas,* kai dar *Tautvydas* nebuvo paskirtas vadu, dar *Vienuolis* buvo gyvas.

Alantėse pas Mikalajūną užėjo skrebai, o gryčioj buvo partizanai. Jie išlakstė per langus, o *Tautvydas* niekur nebėgo, tik po serbentų krūmu palindo ir tupėjo. Po to aiškinosi, kad jo nematę. Kaip galėjo nematyti, jei ne tik gryčioj, bet ir lauke enkavedistai visus pašalius iškratė ir išbadė...

Sodeliškių kaime žaibiečiai sušaudė Krikščiūnienę ir jos sūnų Maniuką. Kadangi partizanai jau įtarė, kad jie dirba rusams, atėjo persirengę rusiškai ir ėmė jų prašyti, kad padėtų miškinių ieškot. Krikščiūnas ir sako:

– Taigi mes padedam, bet labai mažai moka.

Tada šitie sako:

– Mums padėkit, mes daugiau mokėsim.

– Ar tu vienas padedi? – klausia atėjusieji.

– Ne, mes abu su mama, – pasigyrė Maniukas.

O buvo dar Maniuko brolis ir sesuo. Partizanai klausia:

– O brolis su seserim taip pat padeda?

– Ne, – sako Maniukas, – jie nepadeda.

Išėjo šitie persirengėliai ir atėjo kiti, jau nebepersirengę, ir sušaudė vietoje Maniuką su motina. Neretai žaibiečiai taip patikrindavo pamiškių gyventojus: ateina persirengę ir klausinėja, kas „banditus" matė, kas žino, kur jie yra, kur slapstosi. Daugelis gindavosi, kad nematė, nežino, bet pasitaikydavo keli, kurie, stengdamiesi įtikti atėjūnams, kai ką ir išplepėdavo. Po to pas šiuos žmones ateidavo jau partizanai ir įkrėsdavo į kailį, kad kitą kartą laikytų liežuvį už dantų.

Kartanas Petriukas iš Šilų pas *Žygaudą* rašydavo rašomąja mašinėle.

Partizanams kilo įtarimas, kad tas Kartaniukas kažkoks neaiškus. Kartą partizanai kėlėsi iš Šilų Raguvos girion. Nepriėjus žydų kapų Raguvoje, Kartaniukas sako: „Aš noriu užeit pas savo gimines". Partizanai išleido pas tuos gimines. *Žygaudas* pasakė, kad jie būsią miške, ir nurodė kvartalinės numerį. Tada partizanai priėjo mišką, išsidėstė pamiškėje ir laukia, kas bus toliau. Netrukus mašinos su kariuomene iš Raguvos ėmė važiuot. Ir tiesiog į tą kvartalą.

Viskas aišku – Kartaniuko išdavystė. Tada nuėjo partizanai pas Kartanus į Šilus ir visą jų šeimą sunaikino, sudegino su namais. Buvo nužudyti abu tėvai ir sūnus išdavikas, liko tik seserys gyvos. Egzekucijoje dalyvavo ir Kartaniuko pusbrolis partizanas, taip pat Petras Kartanas. Jis pats savo ranka nušovė pusbrolį.

Pamiškėje prie Bujoko namų rusai pagavo gyvą partizaną *Dzedziunią* nuo Troškūnų. Jis dievadirbys buvo. Butelyje iš pagaliukų sudėliodavo Kristaus kančią, mėgo drožinėti. *Dzedziunia* buvo „Žaibo" būryje.

Iš vakaro užskrido du lėktuvai AN–2, žaibiečiai iš kulkosvaidžio apšaudė tuos lėktuvus. Tie tik pažeme – ir nuskrido.

Kitą dieną visas būrys išėjo, liko tik *Dzedziunia* ir *Kuokas*–Edvardas Vingrys iš Pienių kaimo. Juos ir apsupo rusai.

Besėdintį bunkery *Kuoką* prispyrė gamtiniai reikalai. Išlindo jis iš bunkerio, paėjo toliau, atsitūpė, o rusai neliečia, mano, kad čia jų daugiau yra. Bet kai *Kuokas*, pastebėjęs rusus, nėrė į mišką tolyn ir išbėgo, tada rusai priėjo prie bunkerio ir liepė išlįst esantiems bunkeryje. Ką gi, vienas *Dzedziunia* išlindo ir pasidavė. Tada jį surišo ir vedė pro Sodeliškius, Bareikinę ir reikalavo parodyt bunkerius. Parodė jis bunkerį Bareikinėje, kur nieko nebuvo, po to kitą pamiškėje, seną. Ir nusivarė jį į Taujėnus.

Dzedziunia atsėdėjo daug metų Rusijos lageriuose, grįžo, dabar jau miręs.

Lapelį nušovė Briedžvalkyje taip pat po išdavystės.

1949 m. gegužės 1 d. *Žaibas* paprašė Tarulytės iš Briedžvalkio kaimo, kad atvežtų cukraus. Atvežė tą cukrų ir užsikūrė pirtį. Žmonės atėjo pas Tarulius. O čia skrebai suėję. Ir kas tik ateina, nė vieno nebeišleidžia nei pirtin, nei į namus.

Kai tik sutemo, *Lapelis* ir Vincas Vanagas atėjo pasiimt cukraus. Na ir prasidėjo susišaudymas, kadangi pas Tarulius partizanų jau laukė pasaloje skrebai.

Iš kur jie sužinojo, kad partizanai ateis pasiimt cukraus?

Eremičienė – Valė Tarulytė šiuo metu tebegyvena Šiluose.

Kas ten gali žinoti, gal iš tų pačių partizanų kas nors pranešė, nors tokių „Žaibo" būryje, atrodo, nebuvo.

Kleopas Timinskas–*Maras* „Žaibo" būryje turėjo „Brno" kulkosvaidį, bet jis per kautynes pateko skrebams, o kada ties Levaniškiais partizanai sušaudė skrebų būrį, tą patį kulkosvaidį vėl atsiėmė, o po Timinsko tą kulkosvaidį perėmė Sinkevičius.

„Brno" kulkosvaidis turėjo daug privalumų: 75 šoviniai diske, metalinė buožė, čekoslovakų gamybos.

Paskutiniu metu „Žaibo" būryje buvo Stasiukaitis ir Verikas–*Riceris*. Stasiukaitis žuvo 1950 m. Jie tada žuvo penkiese Šilų miške, Kokošniko raiste, dėl Stasio Porciko ir Vaclovo Kielos išdavystės. Porcikas buvo apylinkės pirmininkas, o Kiela – sekretorius. Juos paeiliui visą laiką saugojo šeši skrebai. Kartu žuvo Bujokas iš Lėno. Jis tik buvo išėjęs į mišką, trečią dieną ir žuvo. Karininkas Antanas Danyla, artilerijos leitenantas nuo Pagirių, į „Žaibo" būrį buvo atsiųstas Vaitelio iš štabo. Žuvo 1946 m. vasario mėnesį Bieliaučynėje (sodyboje miške).

Šilų kapinėse palaidoti šie partizanai iš „Žaibo" būrio:
Antanas Vanagas–*Papartis*.
Antanas Danyla–*Kirna*.
Jonas Pukas–*Šlėga*.
Kostas Pupelis–*Parolis*.
Kostas Rimavičius–*Kvietkas* (žuvęs pirmasis partizanas – 1945 06 13).
Antanas Žilys–*Žaibas*.
Iš Keciorio būrio:
Du broliai Poviliūnai (iš Šilų k.).
Tvaska (iš Šilų k.).
Jonas Tumšys–*Kytras* (iš Miliešiškių k.).

„Pavasario" būryje buvo šie partizanai:
Ipolitas Mulevičius–*Pavasaris*, būrio vadas (iš Sodeliškių k.).
Antanas Mačiulis (nuo Traupio).
Kazys Mickevičius–*Kaziukas* (nuo Traupio).
Vladas Vingrys–*Justinas* (iš Užubalių k.).
Jurgis Dailidėnas (iš Girelės k.).
Antanas Urbonas (iš Traupio).
Būrys veikė šioje teritorijoje: Levaniškiai–Juodgiris–Šilai–Lėnas. Tai vieni iš paskutiniųjų šio krašto partizanų.

Tuo metu Alančių miške taip pat žuvo paskutinieji partizanai: Spurgis, Petras Kartanas, Jonas Krikštaponis, Alfonsas Augulys ir Bronius Čibiras–*Jokeris* (iš Balelių k.).

Paskui dar likę gyvi partizanai išsiblaškė mažesniais būreliais ir gyveno jau išsikasę bunkerius.

Teisė mane Pabaltijo karinis tribunolas Panevėžyje. Tardė du mėnesius tardytojas rusas. Tardymo metu smarkiai mušė, ypač vertėjas Kaukėnas. Būdavo, kai tik pakviečia, ir duoda jis man į kailį, net tardytojas, tas rusas, jį kartą apšaukė už tokį jo žiaurumą. Matyt, Kaukėnas prieš „vyresnį brolį" norėjo pasirodyt.

Kameroje teko sėdėti su provokatoriumi ir išdaviku Mykolu Ukinsku. Tai buvęs partizanas nuo Krekenavos. Jis vedžiojo ir rodė rusams paslėptus ginklus, bunkerius, ką žinojo, visus išdavė. Apie jį man papasakojo kartu su manimi sėdėjęs partizanų ryšininkas Morkūnas, irgi kilęs nuo Krekenavos.

Mykolas Graužinis iš Pagirių, buvęs partizanas, taip pat kartu sėdėjo su manimi. Jam buvo „paskirta" mirties bausmė, bet jos vykdyti oficialiai niekas nevykdė, jį dar iki teismo tardymo metu užmušė, teismą tik inscenizavo, kad buvo nuteistas sušaudyti.

Kada mane Panevėžyje pervedė į kalėjimą (kur dabartinis moterų kalėjimas), ten radau neva buvusį Lietuvos kariuomenės karininką Mečionį, kuris ruošė pabėgimą iš kalėjimo. Atseit jis užverbavęs vieną prižiūrėtoją – korpusinį. O jie sėdėjo antrame aukšte, 50 vyrų. Buvo sutarta: kada vakare, dalinant cukrų, atidarys duris, visiems šokt ir bėgt. Nuo bokštelio turėtų būti pašalintas kareivis. Bet kai tik duris atidarė, tas Mečionis šoko už durų, o korpusinis su raktais tuoj užrakino duris, ir visus, kurie kartu, Mečionio vadovaujami, ruošė pabėgimą, vėl atidavė tardymui.

Pasakoja VERONIKA KRIKŠTAPONYTĖ-JUODIENĖ

Užrašyta Šiluose
1990 m. liepos mėn.

Dar 1940 m. atėję rusai mūsų šeimą ėmė persekioti kaip prezidento Antano Smetonos gimines. Kada 1941 m. tetą Juliją vežė į Sibirą, mama nubėgo pas ją. Toks Kavaliauskas ir Jonas Daraškevičius, Smetonienės augintinis, neleido prieit prie tetos ir grasino, kad ir ją išveš kartu.

Tada mes ir namuose nebenakvodavome, o kur nors ant dirvono, į kailinius susisukę. Kartą guliu dirvoje prie akmens ir jaučiu, kad kažkas uosto. Pakeliu akis – ogi didžiulis vilkas. Kaip suspiegsiu, tas tik atbulas atbulas ir nukiceno miško link.

Turėjau brolius Antaną, Juozą ir Simoną. Juozas buvo Nepriklausomos Lietuvos karininkas, turėjo kapitono laipsnį.

Antanas su Simonu laikėsi apie namus, jų žmonos buvo iš Jurgelionių kaimo, tai jie visą laiką eidavo į Jurgelionis.

Kartą juos taip beeinant apsupo rusai. Simonas pabėgo, o Antaną nušovė pas uošvius. Simonas nebeturėjo kur dėtis, tada jis nuėjo į būrį pas Juozą, pabuvo apie savaitę, o ten, taip pat apsupimo metu, pateko į rusų nagus.

Juozas, iš bunkerio išlindęs, bėgo pirmas ir žuvo. Bunkeryje buvo apie 30 vyrų. Iš būrio laikinai buvo pasitraukęs toks Mikoliūnas, tai jį ir įtarė išdavyste.

Partizanas Antanas Miškinis stovėjo sargyboje, tik spėjo pranešti buvusiems bunkeryje, kad jau apsupti.

Šiuo metu Antanas Miškinis, kilęs iš Lėno, gyvena Panevėžyje.

Brolis Juozas, gimęs 1912 m., buvo baigęs karo mokyklą ir Kaune, Šančiuose, tarnavo pėstininkų pulke. Vokiečių okupacijos metu sėdėjo kalėjime už vokiečio sumušimą. Jis vis važiuodavo į Ukmergę „taškų" reikalais, o ten turėjo gerus pažįstamus – Juozą Barzdą, karo gydytoją Mikalauską. Jeigu nori ką gauti, reikdavo degtinės vežtis.

Kartą jis nuėjo į restoraną civiliškai apsirengęs. Atėjo du vo-

kiečiai ir atsisėdo šalia jo, o netrukus atėjo kaimo diedukas ir, nieko neklausęs, atsisėdo prie to paties staliuko. Juozas vokiečių kalbą mokėjo. Vokiečiai tą dieduką pavadino lietuviška kiaule. Tada Juozas tą vokietį pakėlė su visa kėde ir trenkė ant žemės. Dar du puolė, bet ir tuos partrenkė. Kada išbėgo į lauką, ten jau ir daugiau vokiečių atsirado. Juozą suėmė ir tiesiai į kalėjimą Kaunan nuvežė.

Nežinia, kuo būtų viskas pasibaigę, bet ir Kaune jis turėjo gerų draugų. Dar Raštikis tebebuvo, o Raštikis buvo vedęs mūsų pusseserę Eleną Smetonaitę.

Kitą dieną, matom, atvažiuoja mūsų arkliu kažkoks žmogus, o Juozo nėra. Išbėgom į lauką, ėmėm klausinėt, kur Juozas, tai jis ir pasakė, kad Juozą vokiečiai paėmė. Paprašė jis tik maisto paruošti. Mes prikimšome maišą kumpio, lašinių. Vėliau jau iš Juozo pradėjome gauti laiškelius – parašė, kad kartu su komunistais sėdi. Pradžioje tie galvojo, kad jį kaip šnipą įmetė, bet kai pamatė, kad taip smarkiai sumuštas, suprato, kad ne savo noru pateko.

Po keleto mėnesių jį draugai ištraukė iš kalėjimo. Grįžo į tėviškę, Užulėnio vienkiemį – Pabarninį, kur gyveno mūsų šeima. Namuose visą vokiečių okupacijos laikotarpį slapstėsi, dieną niekur viešai nesirodydavo. Kartais išeidavo į mišką pamedžioti. Vieną kartą žiūrim, rankos jam už galvos, atsiveda į namus jau nuginkluotą raudonieji partizanai. Pasirodo, užlipo ant jų bemedžiodamas. Mes išsigandome. Įėję paklausė, ar tas žmogus iš šitų namų. Mes pasakėme, kad taip. Visi kalbėjo rusiškai. Kadangi vyriausias brolis Antanas gerai mokėjo rusų kalbą, todėl laisvai susikalbėjo.

Mums visiems liepė išeit iš gryčios, o jie, įsivedę į vidų Juozą, apie kažką ilgai šnekėjosi. Išvirėm jiems vakarienę, iškūrenom pirtį, kad tik greičiau išsinešdintų. Gerai prisiputę ir išsimazgoję, jie pareikalavo, kad juos Antanas nuvežtų į Pagirius.

Vėliau Antanas pasakojo, kad viduje tada įsivedę Juozą tie ruskeliai kalbino primygtinai eit su jais kartu į mišką partizanaut, bet Juozas atsisakė to „malonumo" ir pradėjo slapstytis ne tik nuo vokiečių, bet jau ir nuo šitų – raudonųjų banditų. Vėliau vis dar užsukdavo į mūsų namus tie raudonieji, bet jau kiti. Tarp jų lietuviškai kalbančio nė vieno nebuvo. Broliui Anta-

nui paliko raštą, kuriame buvo parašyta, kad ši šeima rėmė raudonuosius partizanus, bet Antanas iš karto tą raštą sudegino.

Netoli prezidento buvusio dvaro krūmuose gyveno šitie raudonieji. Ten žmonės labai skųsdavosi, kad su jais jie elgėsi žiauriai, apiplėšinėjo, vogė, nešėsi iš namų, kas tik jiems patiko. Ypač nukentėjo mūsų pusbrolis Jonas Smetona, prezidento brolio sūnus.

Joną vėliau, 1944 m., jie sutvarkė tokiu būdu: pavarė vežti malkų į Taujėnus iš miško; nuvežė jis malkas ir negrįžo. Taujėnuose jau stovėjo NKVD garnizonas. Namiškiams tik pranešė, kad jis susirgo ir mirė kalėjime. Ir žmona, ir vaikai tuo patikėjo, o iš tiesų jį tie enkavedistai, buvę raudonieji partizanai, nužudė.

Žmonės matė, kai jį vedėsi, apsirengęs buvo juodo milo frenčiumi...

Lygiai taip pat jie norėjo padaryti ir su mano broliais, bet aš jų neleidau, pati važiavau. Nuvažiavau į tą sandėlį, prisikroviau malkų ir važiuoju į Taujėnus. Pasikinkiau geresnį arklį. Mums tie komjaunuoliai pasakė:

– Nuvešit malkas ir važiuokit namo.

Nuvežę išmetėm malkas, jau važiuosim namo, o ant kelio stovi enkavedistai ir liepia važiuoti Taujėnų dvaran. Supratau, kad ta pati versija, kaip su Smetonos Jonu. Aš važiuoju ir žinau, kad Čebatoriškiuose yra toks keliukas į šoną. Vienas enkavedistas mus praleidžia į priekį, kiek pavažiavau ir – tuo keliuku namo. Paskui mane dar toks apskuręs diedukas, taip pat į Čebatoriškių kaimą... Girdžiu tik užpakalyje rėkia: „Stoj! Stoj!" Bet aš arklį užraginau gerai ir taip laimingai grįžau į namus.

Žinoma, kad mus taip pat būtų ten pribaigę, kaip ir Smetonos Joną. Kam gi jie mus varė dar į tą dvarą?

Brolis Juozas besislapstydamas sulaukė rusų. Kada pamatė, kad jie jau visai arti, sukvietė į vieną vietą apylinkių vyrus: Antaną Smetoną, Joną Bujoką, Bronių Miškinį, – apie 100 vyrų. Dar prie vokiečių jis slapta susitikinėjo su buvusiais Lietuvos kariuomenės karininkais, tarnavusiais armijoje vyrais ir jau organizavo ginkluotą pasipriešinimą prieš bolševikus.

Vyrų tai daug susirinko, o kovot ir išsilaikyt tokiai masei ne taip jau paprasta, visgi ir maitintis, apsirengt reikia. Tada Juo-

zas pasiūlė tiems, kurių neliečia armija, grįžti į namus ir registruotis. Tokiu būdu jo būryje liko tik 30 vyrų.

Juozas, žinau, palaikė ryšį ir su *Žaliu Velniu* per ryšininką Vladą Pranį, kurį greit sugavo rusai ir išvežė į frontą. Iš ten jis jau nebegrįžo.

Juozo bunkeris buvo netoli eigulio Juškos namų. Daugelis įtarė Jušką išdavyste. Kadangi jis buvo eigulys, gerai žinojo tą taką į bunkerį, be to, pas Jušką visą laiką slapstėsi anie raudonieji banditai. Kartą mes su Čeponyte nusinešėm pas jį lašinių ir norėjom gauti muilo akmens. Tai kaip pradėjo lįst iš visų kampų visokie tipai pažiūrėt, kas per „žvėrys" tuos lašinius atnešė. Čeponytei dar davė gabaliuką to akmens, o aš džiaugiausi, kad sveika kudašių išnešiau.

Po brolio Juozo žuvimo nedaug jau beliko vyrų būryje, tada vadovavimą perėmė leitenantas Danielius Vaitelis–*Briedis*.

Pas Vaitelį nuėjo *Lelijavas* ir *Vilis* (vokietis nuo Klaipėdos).

Kodėl tą partizaną pavadino *Lelijavu*? Jis ėjo per patį frontą ir čia, pas mus, į Šilus atbėgo net pamėlynavęs, labai pavargęs, dėl to jį ir pavadino – *Lelijavas*. Kilęs nuo Kėdainių, bet pasiliko mūsų krašte su partizanais.

1948 m. žiemos metu pas Juodį į Šilus užėjo *Vilis*, *Lelijavas*, Vaitelis ir paprašė pakinkyt arklį. Staiga pakilo raudona raketa, po to pasipylė baltos. *Vilis* su *Lelijavu* link kaimyno pabėgo apie 100 m ir krito, o Vaitelis per kitą namo pusę išbėgo. Nubėgo pas Kartaną, ten pasikinkė arklį ir nuvažiavo pas Vaičiūną.

...Šeimoje mes buvome devyni vaikai: keturi maži mirė, likome penki patys stipriausi.

Jau paūgėjusį Juozuką pasiėmė pusseserė Dvilaitienė, progimnazijos mokytoja, į Raguvą ir laikė jį. Dvilaitienė mokytojavo Kaišiadoryse, Jonavoje.

Dvilaitienė augino dukrą Lilę. Nepasidomėjo, su kuo dukra susipažino – su partizanu ar su vagim. Labai graži mergaitė buvo. Buvo pradėjusi mokytis balerina, nes Lilės sesuo buvo ištekėjusi už Imbraso, baleto šokėjo. Tas pastebėjo Lilės gabumus šokiui ir buvo pasiėmęs ją į baleto mokyklą. Kada prasidė-

jo karas, Lilės sesuo mirė vėžiu, o Imbrasas pasitraukė su vokiečiais.

Lilė susidraugavo su kažkokiu Gintuku nuo Taujėnų. Gražus berniukas, mokėsi gerai, bet va – susidėjo su tokiais draugais, įviliojo į tą būrelį ir Lilę, ėjo per žmones ir plėšikavo, save pasivadinę „Šluotos" partija, apsimetę partizanais.

Dabar suprask, kas ten iš jų kaltas. Lilės motina keikė Gintuką, o Gintuko motina keikė Lilę.

Aš Lilę palikau dar visai mažą. Tik pamenu, kai pas Dvilaitienę užeidavo skrebai, Lilė, užlipusi ant spintos, dainuodavo: „Sužydėjo visas kraštas šūdinai..."

Pas Petrą Belevičių slėptuvėje buvome sulindę kartu su sesers vaikais. Mama grįžo pas seserį į Raguvą su anūkais, aš galvoju taip: jeigu manęs nepaims, kaip nors išliksiu gyva. Vyriausias brolis Antanas buvo jau areštuotas. Enkavedistai reikalavo, kad jis išduotų brolį Juozą, o jei neišduos – visą šeimyną išveš. Kada brolis Antanas grįžo į namus, mes jau buvome iš namų pasitraukę ir pas Petrą Belevičių išbuvome iki spalio keturioliktosios. Jis dirbo eiguliu ir gyveno Miškinių vienkiemyje, miške tarp Lėno ir Briedžvalkio.

Naktį aš išgirdau, kad kažkas šliaužioja apie sienas. Jei iš miško, galvoju, – įeis, bet pašliaužiojo pašliaužiojo ir dingo. Po kiek laiko sekmadienį, per Visų šventų dieną, atėjo trys rusai. Aš jų kalbos nė kiek nesupratau, nė vieno žodžio, ar jie ten mane gražiai vadino, ar ne, aš nežinau. Ne per daug ėmiau į galvą, nes žinojau, kad nuo likimo nepabėgsiu, kitaip nebus. Liepė man neišeit. Krūmuose, matosi, dūmai rūksta, – supratau, kad kažkas saugo. Nutariau: lauku eisiu į bažnyčią. Apsirengiau. Ir vėl prisistatė tie „piršliai". Pavedė iki kryžkelės, kur susikryžiuoja vienas kelias nuo Užulėnio, o kitas į Taujėnus nuo Lėno. Pamačiau, kad prie kryžkelės sėdi dar apie 20 vyrų. Visi kaimynai surinkti, kai kurie iš jų buvę komunistėliai ir šitie, toks Kriaučiūnas, Čeponiai, Pranys, kitas Pranys. Nuvedė mus į Taujėnus. Juos patardė ir paleido. Kai juos tardė, mane tik prakaitas pylė: girdėjosi spardymas tarytum arklidėje. Tardymo kambarys buvo toks siaurutis kaip koridoriukas. Daužo, daužo, – iki parkrinta, apipila vandeniu ir išvelka. Kitos dienos ryte atėjo

vienų žmonos, kitų seserys, ir juos paleido, o mane paliko iki ketvirtadienio. Savieji man davė kas megztinį, kas sijoną, nes jautė, kad manęs nebepaleis.

Tas keturias dienas mane vis šaukėsi į tą „koridoriuką", daužė šautuvų buožėmis. O sienos vinių prikalinėtos. Kai aš atsitrenkiu į sienas, tai ir į tas vinis. Jaučiu, kad nuo kraujo drabužiai jau sudrėko. Aš nesuprantu, kam jie mane daužo, kalba tai rusiškai. Po to vienas iš jų, civiliniais drabužiais, klausia:

– Ar žinai, kas aš esu?

– Nežinau, nepažįstu, – atsakiau.

– Aš esu Subatis. Tavo brolis mano telyčią nušovė ir žmoną.

Jis ėmė jau lietuviškai plūsti mane ir klausinėti, ką aš žinau apie partizanus. Aš gyniausi, bet jis pagrasino, kad rytoj bus dar kitaip.

Kitą dieną jau nešaukė, pašaukė trečiadienį. Pastatė kampe, o jie sėdi ir šneka. Jau ketvirta diena nei valgiusi, nei gėrusi. Stovėjau stovėjau ir pargriuvau. Tik kada duris atidarė, tada atsipeikėjau. Žiūriu, jau kareiviai stovi, pasiruošę mane ištempt už kojų, bet aš atsikėliau ir pati išėjau.

Į galą savaitės jie paėmė iš Balelių Kartaną, invalidą, be kojų, buvusį Lietuvos savanorį, jį mušė, kankino ir vandeniu liejo. Aš viską girdėjau.

Po to mudu su Kartanu įsodino į sunkvežimį. Du kareiviai atsisėdo iš šonų. Mes tik spėjome susipažint, toliau mums kalbėtis uždraudė. Nuvežė į Ukmergę, jį į saugumą, o mane į miliciją. Aš buvau apsiavusi gerais batais, Smetonienė (prezidento žmona) man juos buvo dovanojusi. Milicininkai vis pasižiūri, pasižiūri į tuos batus. Supratau, kad jie labai jiems patinka.

Vieną vakarą įvaro mane į kitą kambarį ir liepia gult. Prieš pat daboklės langus, matau, bažnyčia, žmonės eina melstis, o man taip skauda širdį, taip gelia krūtinę, – aš negulu, bet milicininkas griežtai perspėja, kad gulčiau. Nusiaviau batus, tada išvarė į koridorių, pastatė prie sienos, po keleto minučių vėl įvarė atgal į tą pačią kamerą. Dairausi – batų gi mano nebėra! Turėjau pasiėmusi tokius prastus tėvo veltinius, tai tais apsiaviau, nors ir be kaliošų, o ruduo, lauke šlapia. Įveda pas mane aukšto ūgio gražią moterį su dešimties mėnesių vaikeliu ant rankų. Supratau, kad ji rusų kalbą gerai moka. Netrukus atva-

žiuoja su geležine būda mašina, kur kalinius vežioja, įgrūda mus į ją ir veža. Aš nesiorientuoju, kur veža, o ji pradėjo dejuoti:

– Dieve, kur mus veža? Į žydų kapus sušaudyti.

Aš sakau – tegu šaudo. Žinoma, jos motiniškų jausmų aš gi nesupratau. Ji sako:

– Mano dar du vaikai saugumo kalėjime.

Atvežė mus į saugumo kalėjimą Ukmergėje. Čia radome uždarytų dar daugiau moterų, maždaug septynias.

Ta moteris su vaikeliu ant rankų buvo Ona Misiūnienė, garsiojo partizanų vado *Žalio Velnio* žmona. Jos sūnelis Vytukas visas geltonas, sulysęs. Maistas motinai ir jam – ta pati juoda pamazginė sriuba.

Jos dar du vaikučiai buvo atvežti ir uždaryti į kalėjimą, bet kitoj kameroj. Kartą tas senis, kuris kaliniams vežiojo sriubą, pasakė Misiūnienei, kad jos vaikus išves pasivaikščioti, tai mes viena atsistojom prie durų, kad per „vilkiuką" „nadziratelius" nepastebėtų, o ji stovi prie lango ir laukia, kada vaikus išves. Kai tik pamatė, ėmė verkt ir parkrito ant žemės. Mačiau ir aš, kokių 6–7 metukų du vaikiukai. Žiema, šaltis, o jie su plonyčiais kostiumukais. Pavedžiojo tuos vaikelius, paskiau pradėjo ją vest į tardymą. Po to uždarė į karcerį su vaiku ir prigrasino: „mes iš tavo vaikų padarysim enkavedistus".

Po kurio laiko paleido ją su sąlyga, kad ateis vyras.

Prie Misiūno namų, matyt, visą laiką buvo išstatytos pasalos, enkavedistai laukė ateinant paties Misiūno – *Žalio Velnio*. Po kurio laiko ir atėjo *Žalias Velnias* su savo vyrais, įvyko susišaudymas. Misiūnienė žuvo, o Misiūnas pabėgo.

Visa tai mums papasakojo Elena Paulauskaitė iš Musninkų. Ji taip pat buvo areštuota ir įmesta pas mus į kamerą. Vėliau iš Musninkų buvo areštuota Kupčiūnaitė, ir ta tą patį pasakojo. Matyt, kad tikrai taip ir buvo.

Kai sėdėjome Ukmergės kalėjime, išleisdavo mus tai kiemo pašluoti, tai į skalbyklą. Vieną kartą atėjo merginos ir pasakė, kad „šiandien bus baisus tardymas, nes į zoną atėjo Lenskis (žydas)".

Mes po „otbojaus" sugulėm, jau ir sumigom, tik girdim, kad

spynas su didžiausiu triukšmu rakina. Visos kaip ant adatų, pakilom ir sėdim ant narų. Įeina ir pašaukia mane. Merginos kaip seserys prišoko – viena milo sijoną, kita vėl ką, – mane apmūturiavo kuo storiau. Ir pati apsirengiau, ką turėjau. Veda, veda, o trečias korpusas Ukmergėje buvo mirtininkų. Atvedė į šitą korpusą. Baimės nė kiek nejaučiu, nė trupinėlio. Galvoju, kaip bus, taip, kad ir užmuš, visai nebaisu.

Atvedė į tardymo kabinetą; sėdi vertėjas – Lietuvos ruskelis, o kitas – grynas rusas.

– Žinai, aš su tavo broliu Juozu mokinausi, – sako šitas vertėjas.

Man jis labai panašus į žydą. Galvoju: negi Marijonų gimnazijoje žydas mokinosi? Bet vis tiek aš su juo kalbu švelniai, kad tik neįžeisčiau. Daugiau apie brolį jis nieko manęs neklausinėjo, ėmė kalbėti bendrom temom. Rusiškai vertėjas vis verčia. Su broliu tas tarytum visai nesisieja. Šnekėjo šnekėjo ir nutilo. Aš vis stoviu, sėstis manęs neprašo. Gal valandą taip. Tik kaip šoks tas tardytojas kaip gyvatės įgeltas ir kaip ims mane daužyt gumine lazda – kur tik pakliuvo. Davė davė, taip sudaužė, bet aš dar šiaip taip savo kojomis grįžau į kamerą. Likimo draugės supuolė, ėmė guosti mane. Bandau nusirengti, – ką gi benusirengsi, kad aš visa sutinusi ir išpampusi kaip obuolys. Draugės ėmė ardyt drabužius. Kada nurengė, baisu pačiai buvo į save pasižiūrėt, visa mėlyna. Galva ištinusi, krūtinė net juoda. Ir už ką jis mane mušė? Kalbos aš jo nesupratau. Kas jam nepatiko? Tik vėliau sužinojau, kad tas vertėjas žydas jam vertė taip, kaip jiems reikalinga buvo.

Kitą dieną net pajudėti nebegalėjau, kaip sukaustyta. Odą taip tempia, taip tempia, rodosi, kad neišlaikys ir trūks. Kalinės paprašė, kad prižiūrėtojas pakviestų gydytoją. Nekviečia. Tada jos ėmė reikalauti, kad ateitų korpusinis. Tai buvo jau trečia diena po mano ketvirčiavimo. Korpusinis atsiuntė gydytoją. Tas atėjęs tik žiūri į mane ir čepsi. Ėmė karpyt sumuštas vietas, ten, kur jau pradėjo gest mėsa, į žaizdas ėmė kišti vatą, kadangi sumušimo vietos pradėjo pūliuoti.

Išgijau, taip ir nesupratusi, ko jiems iš manęs reikėjo, ko jie klausinėjo...

Dar Ukmergės kalėjime tardymo metu ant tardytojo ruso rankos pastebėjau brolio Juozo laikrodį. Supratau, kad brolis tikrai žuvęs, o tardytojas, matyt, norėjo pasižiūrėti, kaip aš į tai reaguosiu. Man prieš tai buvo pranešę, kad brolis žuvo. Labai verkiau.

Kada žuvo brolis Juozas, tuo metu žuvo 14 partizanų, o 16 pabėgo. Tuo metu sugavo gyvus Bronių Kuliavą, Joną Ševą nuo Pagirių, ir mus kartu teisė.

Mano byloje jokių liudininkų nebuvo. Teisė Pabaltijo karinis tribunolas. Gavau 10 metų kalėjimo. Kada perskaitė nuosprendį, aš net nusikvatojau, nes visą laiką maniau, kad sušaudys, kadangi byloje visur buvo parašyta, kad aš su šautuvu po miškus vaikštinėjau, ko net svajoti neteko. Aš teisėjo paklausiau: „Kas ten miške gyvena, jei po tą mišką su šautuvu vaikščiojau?"

Po teismo metus išbuvau Šilutėje, po to atvežė vėl į Vilnių. Tiesa, Rasų persiuntimo punkte teko susitikti su Šakmanu, prezidento Antano Smetonos adjutantu. Po to išvežė į Krasnojarsko kraštą, Kemerovo sritį. Dirbau miškuose. Atsėdėjau visus 10 metų.

Pasakoja STASYS GRITĖNAS

Užrašyta Genėtinių kaime
1989 07 16

Buvęs partizanų būrio vadas Pranas Kecioris kilęs iš Plačkelio kaimo nuo Vadoklių. Jo tėvų sodyba prie pat Vadoklių ežero. Kecioris buvęs Nepriklausomos Lietuvos policininkas, tuo metu turėjo daugiau nei 30 metų.

Keciorio būrio veikimo teritorija apėmė Alančių, Miliešiškių, Mikėnų kaimus. Būryje buvo apie 30 partizanų, daugiausia vadokliečiai: Petras Nemeikšis–*Alantis* (iš Alančių k.), Mykolas Nemeikšis (iš Alančių k.), Vladas Spurgis–*Šaltis*, Viktoras

Tumšys, Jonas Tumšys–*Kytras* (iš Miliešiškių k.), Povilas Spurgis, Marijonas Gritėnas (iš Mikėnų k.), Kazys Gritėnas (Gritėnai žuvo 1945 m. žiemą, dar tebeeinant karui), Dominykas Maselis–*Niurna* (žuvo 1948 m.), Antanas Maselis–*Žarna*, Jonas Naujokas, Stasys Gritėnas, Simas Tumšys–*Zimanas* (žuvo 1948 03 16), Pranas Kecioris (būrio vadas), Alfonsas Bagdonas, Jonas Jarmulka–*Dėdelis*, Bronius Jarmulka–*Čigonas*, Jonas Poviliūnas, Steponas Vanagas, Vincas Vanagas–*Ilgis*.

Kartą Keciorio būrio partizanai paėmė vieną merginą, kuri prisipažino, kad ji užverbuota, ir, gelbėdama savo kailį, pažadėjo Kecioriui padėti, gauti kažkokių žinių. Kurį laiką tas žinias ji perdavinėjo. Ir Kecioris ja, matyt, pasitikėjo. Vienąkart sutartoje vietoje miške buvo numatyta susitikti. Beeidamas į susitikimą, jis pateko į rusų pasalą.

Kada žuvo Kecioris, aš jau buvau legalizavęsis. Po jo žuvimo 1947 m. būriui pradėjo vadovauti *Žygaudas*.

Alančių kaime partizanai iššaudė Tamošaičio, Šeštoko šeimas už tai, kad jie apie partizanus pranešinėjo enkavedistams.

Mūsų kaimas ypatingai buvo sekamas, kadangi mano brolis dar buvo batsiuvys, siuvo partizanams batus.

Po šių šeimų sušaudymo mudu su broliu areštavo, nuvežė į Vadoklius, tardė, mušė, daužė, kankino. Paskui nuvežė į Panevėžį. Panevėžyje mane tardė ir mušė Riabalas ir Didenka. Riabalas vėliau dirbo turgaus direktoriumi.

Jie mušė mane ir reikalavo, kad aš jiems dirbčiau, žadėjo už tai paleisti, nors aš tuo metu buvau jau legalizavęsis. Supratau, kad prasti popieriai. Jeigu nesutiksiu jiems tarnauti, nepaleis, bet jei paleis, pagalvojau, tada gaudyk vėją laukuose – grįšiu į mišką, kito kelio nėra. Povilą Spurgį irgi taip pat buvo „užverbavę". Tik spėjo ištrūkt iš jų nagų ir tiesiai į mišką.

Panevėžyje vienas ruskis atsivedė mane į savo butą Kranto gatvėje, prieš konservų fabriką, ir ėmė „auklėti", kaip jiems turėčiau dirbti, o jei nesutiksiu, žadėjo kankint: degint padus, į panages varyt adatas ir t.t.

Grįžęs į namus, nuėjau pas partizanus ir pasakiau, kad mane užverbavo, kad pažadėjau jiems dirbt. Kadangi kito kelio nebuvo, o dirbt aš jiems, žinoma, nedirbsiu, reiks grįžt atgal į mišką.

Tai buvo jau apie 1949 metus, partizanų gretos gerokai praretėjo. Į mišką nėjau, bet namuose irgi nebenakvodavau.

Atėjo vieną kartą rusų garnizonas, tėvą prigrasė, kad aš prisistatyčiau į Panevėžio NKVD. Matau – blogai, nutariau pasitraukti iš tėviškės. Išvažiavau į Kauną. Ten kiek slapsčiausi, bet be dokumentų nei gyvent, nei darbo gausi, irgi ne pyragai. Teko vėl grįžt į tėviškę.

Pasakoja partizanas JUOZAS PIKAUSKAS– „PELUDNIKAS", „SKYRININKAS"

Užrašyta Daniūnų kaime
1995 01 11

Gimiau 1920 m. kovo mėn. 18 d. Alančių kaime. Pas tėvus buvome devyni vaikai, užaugome šeši: trys mergaitės ir trys berniukai. Tėvai turėjo 7 ha žemės ir 1 ha miško. Nors mes ir buvome neturtingi, bet tėvai buvo dideli Lietuvos patriotai. Tėvas buvo šaulys, Smetonos laikais gyvenome gana neblogai. Su prezidentu Smetona man yra tekę net už vieno stalo sėdėti.

Nepamenu, kurie tai buvo metai. Mes su tėvais nuvažiavome į Lėną, prezidentas Smetona tada šventė savo vardadienį, man buvo apie 16 metų. Prie mano tėvo priėjo Smetona, pasisveikino ir paklausė:

– Ar nepažįsti Baltraus Miškinio iš Užugojų?

– Aš labai gerai jį pažįstu, – sako tėvas.

Tada Smetona jam ir sako:

– Tai tu atvesk jį man.

Tėvas suieškojo ir atvedė tą senioką – Baltrų Miškinį. Smetona tuoj pribėgo prie jo, pasisveikino ir sako:

– Tai ar pažįsti mane?

Miškinis sako:

– Kaipgi tavi, Untaniuk, nepažinsi... Ar tu atmeni, kai aš pokšt, o tu pirs...?

Visi ėmė juoktis, o prezidentas labiausiai.

Pačioj Smetonos gimtinėj Užulėnyje tada buvo sode paruošti stalai, daug valgių, gėrimų, tik be alkoholio. Tam pokyly ir aš

su tėvais buvau. Nors tada dar jaunas berniokiokas buvau, bet viską gerai prisimenu. Smetona labai gerbė šaulius, pokylio metu sakė jiems kalbas, šauliai irgi prezidentą sveikino su vardadieniu.

Kada 1940 m. į Lietuvą atėjo rusai, man buvo jau dvidešimt metų. Pirmą kartą aš juos pamačiau Raguvos valsčiuje, Genėtinių kaime. Tada aš dirbau dėdės Skapo žemę, kadangi jis pats buvo paralyžiuotas ir žemės darbų dirbti nebegalėjo. Tai ten aš pamačiau ir pirmą rusišką tanką su sovietiniais kariais, smarkiai apiplyšusiais, iš tolo dvokiančiais benzinu. Baisu buvo žiūrėt į juos. Susirinkę vyresni kaimiečiai kalbėjo:

– Tokių kareivių mes pasaulyje nematėm...

Karininkai irgi nedaug skyrėsi nuo kareivių, tokiom ilgom iki kelių „rubaškom"... Visi buvo labai nusiminę, kad nabagai užvaldo Lietuvą. Gal koks komunistėlis ir buvo jais patenkintas, gal jis ir džiaugėsi. Aš tuo laiku tokiais nesidomėjau, tik jaučiau ir supratau, kad atėjo barbarai, kad mes jau pražuvome. Nors į Sibirą iš mūsų apylinkės tada nieko neišvežė, bet mes žinojom, kad iš kitų apylinkių ir iš visos Lietuvos bolševikai vežė žmones į Sibiro platybes, vežė mokslo žmones, inteligentus, kariškius, kunigus. Nervai mūsų buvo įtempti, teko net slapstytis ir man pačiam.

Nors vokiečiai 1941 m. mus, galima sakyti, išvadavo nuo bolševikų ir buvo daug kartų padoresni už juos, bet greit ir jie suįžūlėjo, mūsų jaunimą ėmė gaudyti ir vežti į Vokietiją darbams, uždėjo didelius mokesčius ūkininkams. Nebuvo mums ir šie draugai.

Kada bolševikai atėjo į Lietuvą antrą kartą, t.y. 1944 m., tuoj pradėjo gaudyt jaunus vyrus ir siųst į frontą. O kas nori eit į priešo kariuomenę ir už kažką guldyt galvą. Tie, kurie pagal metus turėjo eit į kariuomenę, daugelis ėmė slapstytis. Pradėjau ir aš slapstytis. Užeidavau kur nors, įlįsdavau ar į šiaudų stirtą, ar į šieną daržinėje. O kai pradėjo per kaimus eit ginkluoti stribai, rusų NKVD daliniai ir šaudyt mūsų žmones, kito pasirinkimo jau nebebuvo, tik į mišką. Manėm, kad ten bus saugiau, kad ten galėsim geriau pasislėpt nuo persekiotojų. O kadangi įsigijom ir ginklus, galima sakyt, net labai gerai apsiginklavom, tada jau galvojom ir apie ginkluotą pasipriešinimą.

Mūsų apylinkėse pagrindinis ginkluotų būrių pasipriešinimo organizatorius buvo Krikštaponis. Jis ir buvo pirmasis Lėno miškų partizanų vadas.

Kada vyko tos pirmos didžiosios kautynės su rusų NKVD kariuomene, kurių metu žuvo ir pats Krikštaponis, tuo metu aš buvau dar namuose.

Tada Prano Keciorio vadovaujamas partizanų būrys atėjo į Stebeikius. Nuėjom ten ir mes, pašnekėjom su Kecioriu. Tuomet aš ir įstojau į jo būrį. Tai buvo 1944 metais, per šv. Kalėdas. Su Kecioriu aš jau iš anksčiau buvau pažįstamas. Būry buvo apie 40 vyrų. Iš mūsų kaimo tuo laiku tik aš vienas buvau išėjęs į mišką. Pradžioje neturėjau jokio slapyvardžio, o paskiau pats pasirinkau slapyvardį *Peludnikas*, o dar vėliau man davė *Skyrininko* slapyvardį.

Bunkerių mes neturėjom, vaikščiojom iš vieno miško į kitą. Taip partizanavau apie pusantrų metų.

Kiek žinau, Keciorio tėviškė buvo visai prie Vadoklių ežero. Ten gyveno keli stambesni ūkininkai: Kecioris, Miknaitis, Jablonskas ir Varnas. Kecioris, kiek žinau, tarnavo vokiečių armijoje. Kažkur būdamas Baltarusijos fronte nušalo kojų pirštus ir iš fronto grįžo į namus. Kada 1944 m. į Lietuvą atėjo bolševikai, jis ėmė organizuot partizanų būrį ir buvo to būrio vadas.

Kiek pamenu, Keciorio būryje buvo šie partizanai iš Stebeikių kaimo: Alfonsas Bagdonas, Jonas Jarmulka, Bronius Jarmulka, Jonas Šimanskas, Petras Šimanskas. Povilas Linkonas – iš Butėnų kaimo.

Kai žuvo Krikštaponis, partizanų apygardos vadovavimą perėmė Vaitelis. Aš jį labai gerai pažinojau, ne kartą su juo yra tekę kalbėtis. Mes jį vadinom partizanų tėvu. Save jis buvo pašventęs Lietuvai. Savo ausimis girdėjau jį sakant:

– Jeigu mes laimėsim kovą, Lietuvoj nebus nė vieno kapitalisto, nė vieno dvarininko, nes, kai Lietuvą ištiko pavojus, jie visi išbėgiojo po užsienius, išsislapstė, o mes buvom priversti eit į miškus ir guldyt savo galvas...

Didesnių kautynių man asmeniškai neteko patirti, vieną kitą kartą su stribais tik teko susitikti.

1944 m. Debikonių kaime slapsčiausi pas gimines daržinėje

ir išgirdau, kad kažkas pašale vaikšto. Ėjo ir praėjo, o aš guliu toliau. Po kiek laiko atėjo ryšininkė *Alytė*–Salomėja Spurgienė ir pasakė, kad pas juos partizanai. O netrukus atėjo ir pats šeimininkas:

– Kelkis, atėjo Vaitelis su vyrais.

Jeigu Vaitelis atėjo, ką gi... Aš atsikėliau, suėjom gryčion, pasišnekėjom, tai buvo dieną prieš Kūčias. Vaitelis sako:

– Einam kartu. Tu čia guli vienas, ras stribai ir nušaus.

Tada mes atėjom netoli Pauslos miško. Apylinkėj gyveno, atrodo, neblogi žmonės, aplink buvo krūmynai, nedideli miškeliai. Atėję pas žmones, pavalgėm kūčias, atšventėm pirmą dieną Kalėdų. Ir čia mums pranešė, kad iš Pagirių į Ančiškių pusę traukia stribų būrys. Vaitelis iš karto pasiūlė suruošti pasalą tiems stribams. Mūsiškių buvo apie 50 vyrų. Kada iš Ančiškių stribai grįžo atgal, mes jiems suruošėm pasalą. Septyni stribai krito vietoje, trys pakėlė rankas ir pasidavė. Du likvidavom, o vieną paėmėm, nors vėliau, gerai ištardę, partizanai ir tą likvidavo.

Po tų septynių stribų žuvimo aš ir toliau dar du mėnesius vaikščiojau Vaitelio būryje. Labai daug kur teko lankytis. Kadangi tuo metu Vaiteliui priklausė 20 būrių, teko lankytis Žaliojoj, Šimonių miške, už Krekenavos, nors susidurt su rusų garnizonais, su stribais tada neteko. Dažniausia vaikščiojom naktimis, dieną ilsėdavomės, nes dieną vaikščioti buvo nesaugu, ypač kai net po kelis kilometrus reikdavo pereit plikais laukais be priedangos iš vieno miško į kitą. Keliaudavom daugiausia aštuoniese. Vaitelis mane buvo pasirinkęs apsaugai su kitais jam patikimais vyrais. Kartu eidavo *Vilis*, *Lelijavas*, *Kilijonas* ir kiti. *Vilis* čia pas mus buvo atklydęs net iš Klaipėdos krašto. Jis buvo vokietis, bet šnekėjo gana gerai lietuviškai. Jo pavardės aš nežinojau, nes tuo laiku nė vienas nenorėjo pasisakyti savo pavardės, paprastai stengdavosi vadinti vieni kitus vardais arba slapyvardžiais.

Vienu metu vyko didelis rusų kariuomenės garnizonų siautimas. Kecioris mums nurodė išsiskirstyt.

Mes dviese su vienu želviečiu, buvusiu policininku, atėjom netoli Vadoklių į Meškių kaimą ir apsigyvenom pas tokį Mikėną. Prieš tai buvom sutarę, kad išsiskirstę pagyvensim pas ūki-

ninkus keletą dienų, o po to susirinksim sutartoj vietoj. Pas tą Mikėną mes išgyvenom apie dvi savaites. Šeštadienį šeimininkas iškūreno pirtį, išsimaudėm mes toj pirty. Kadangi aprimo siautimas, ėjom susitikt su kitais būrio vyrais į sutartą vietą. Beeinant kažkodėl visur aplink lojo šunys. Į juos mes labai dėmesio ir nekreipėm. Mums reikėjo traukt išilgai Vadoklių ežero ir kitam gale sodyboje pas vieną valstietį susitikt. Atėjom. Šeimininkės pradėjo ruošti maistą, apie 30 čia jau buvo susirinkę. Ant grindų paklojo patalus, sugulėm. Kecioris atsigulė į lovą, po kiek laiko jis sako man:

– Juozai, eikš ir tu prie manęs gult.

Aš atsikėliau ir nuėjau pas jį. Guliu ranką po galva pasidėjęs, ir kažkaip užėjo toks noras parūkyt. Atsikėliau, prieinu prie stalo, tabokos ant stalo pripjaustyta, susisukau „bankrutką". Sargyboje tuo metu stovėjo partizanas Jonas Šimanskas. Tik išgirdau jo balsą:

– Kas eina!?

Tada aš pro virtuvės duris ir laukan iš gryčios. Paklausiu jo, kas čia darosi. Bet kai tik bėgau pro virtuvės duris, taip ir trenkė šūvis į akis. Išbėgęs į lauką, puoliau į kairę pusę, prie sargybinio, sužinot, kas čia dabar dedasi. Tuo pačiu metu pasigirdo kitas šūvis. O aš kaip bėgau, pamaniau, kad kojos už akmens užkliuvo: iš kur čia tas akmuo atsirado, kad taip trenkiau koją į jį. Bėgu artyn prie sargybinio, dar vienas šūvis. Taip aš prie jo ir nepribėgau. Netoli gryčios buvo šulinys, pasukau ten. Jaučiu, kad nebegaliu pabėgt, einu žingsniais. Už nugaros jau girdisi smarkus šaudymas. Galvoju, nueisiu iki Katelės namų ir ten gal pasislėpsiu. Matau, dar du atlekia man iš paskos. Iškart aš juos sustabdau ir klausiu, kas eina. Atsiliepė slapyvardžiais. Supratau, kad mūsiškiai. Prieina jie arčiau. Pasakiau, kad esu sužeistas, nebegaliu paeit. O Katelės namai visai jau čia pat, gal už šimto metrų. Aš juos prašau panešt mano ginklą ir mane pavest. Priėjom prie Katelės namų, jie sako:

– Reikia eit link Jablonsko ežero...

Matau, kad jie mane palieka ir nueina. Užsitaisiau šautuvą ir jau norėjau į juos šaut. Vienas – tas pats iš Veprių buvęs policijos nuovados viršininkas, o kito vardas buvo Jonas, irgi nuo Veprių. Kiek sužinojau, jie atsidūrė Išlaužų kaime pas mano

būsimą žmoną ir pasakė, kad toks Juozas iš Stebeikių kaimo sužeistas.

O aš tada pas tą Katelę atėjau iki tvarto galo, atsisėdau, matau, kad gryčia, iš kurios išbėgom, jau dega, pašvaistė didžiulė, šviesu kaip dieną. Apsičiupinėjau sužeistą kairę koją, beveik ties kulkšnimi pirštai sulindo į žaizdą. Kišenėj dar turėjau tvarsčių, šiek tiek aprišau. O dešinės kojos visa pėda išdraskyta. Et, pagalvojau, bala jų nematę, kad jie pabėgo, išsigelbėsiu kaip nors ir be jų. Eisiu į tvartą, pasiimsiu arklį, vis tiek kaip nors išjosiu. Užugojų kaime pakrūmėj gyveno man gerai žinomas žmogus, toks Ulys. Jo duktė buvo žuvusi. Pas jį, galvoju, nujosiu ir pasislėpsiu. Bandau keltis, bet matau, kad aš jau kojos nebevaldau. Tada šliaužte įšliaužiau į tvartą ieškot arklio. Tvarte tamsu, už kurio gyvulio galvos imu – vis su ragais ir su ragais. Arklio neradau, tik prišliaužiau kažkokią tvorą, bandžiau lipt per tą tvorą. Ir kai verčiausi per ją, pamačiau, kad kažkas labai išsigandęs pašoko, o man taip lengva, šilta pasidarė. Matyt, tuo metu netekau sąmonės.

Ryte atėjo stribai su enkavedistais ir rado mane ten gulintį. Apipylė vandeniu, pradėjau atsitokėt. Taip jie mane ir suėmė. Dar kažkuris šovė į mane gulintį, bet ar nepataikė, ar tik pagąsdinti norėjo. Nelabai beprisiminiau, kaip mane išvilko iš to tvarto į diendaržį. Pajutau, kad pradėjo mušti, spardyt kojomis. Diendaržis buvo aptvertas tokiais aukštais „štankietais", tai išsitraukę vieną ėmė velėt per rankas, per šonus, kol sutrupėjo į šipulius, matyt, patrešęs buvo. Paskiau susirado stipresnių, tai kaip tvoja, net skamba. Ypač stengėsi stribas Maniukas Mingaila iš Vadoklių. Ne vietinis gyventojas, kažkoks perėjūnas. O keikėsi, o keikėsi... Tik akys ant kaktos iššokusios, kaip bulius įsiutęs. Negana to, čiupo dar mano dešimtšūvį ir trenkė man į šoną, net šautuvo buožė nuskrido, stribo rankoje liko tik vamzdis. O tas šautuvas buvo paimtas iš Vadoklių stribų viršininko, pagal numerį jie lengvai galėjo nustatyti, kam jis priklausė. Tai dar mano laimė, kad šis stribas tą šautuvą sudaužė. Gal ir savo valdžiai nepriduos, išmes. Atsimenu, kaip kiti stribai, toliau stovėdami, nusikeikė:

– Och k...! Tokį gerą šautuvą sulaužė...

Atsivarė iš kito ūkininko arklį pasikinkę, įmetė į roges ir nu-

vežė į Vadoklius. Vadokliuose paguldė ant grindų skrebynėj. Visas kraujuose permirkęs. Atėjo toks ruskis ir ėmė spardyt į šoną batu. Ir vis: „sakyk, sakyk..." O ką gi aš jam sakysiu, kad ir pats nieko nežinau, kaip čia kas vyko. Mano brolis Jonas, sužinojęs, kad aš paimtas ir guliu Vadoklių skrebynėj ant grindų, pasikinkė arklį ir atvežė „samagono" to ruskio, kuris mane spardė, žmonai. O ta jo žmona buvo lietuvė. Ji atėjo, išsivedė jį ir, matyt, paprašė, kad manęs nebekankintų. Tai po to tas ruskis daugiau jau manęs nebespardė.

Gal už dviejų parų atvažiavo septynios pastotės. Išnešė ir paguldė mane į roges, o iš tos gryčios, iš kurios aš išbėgau, brolį, seserį ir motiną Miškinius susodino. Jų brolis Jonas Miškinis buvo stribas Vadokliuose. Išėjo stribynan, kad kariuomenėn nereikėtų, o šiaip nebuvo visai parsidavęs komunistams.

Tam stribui Jonui įdavė vadeles. Jis sėdi priekyje, aš guliu, o Anelė (sesuo) ir motina sėdi šalia. Susitarėm, kaip šnekėt, laikytis vienos linijos, kad tik neišsiduotume, kas ten buvo atėję, kokie partizanai ir t.t.

Panevėžy mes laikėmės vieningai, kaip ir buvom sutarę. Kadangi mūsų parodymai nesiskyrė, juos paleido namo, o mane teisė.

Ligoninėj išlaikė apie 10 dienų. Kartu su manim gulėjo Adolfas Skačkauskas iš Rozalimo, taip pat buvęs partizanas, sužeistas į ranką ir paimtas gyvas. Kadangi jam tos rankos tuoj negydė, tai ėmė gest kaulas ir teko ranką nupjauti. Iš Daniūnų kaimo dar gulėjo toks Kostas Karalius, kuriam buvo peršauti viduriai. Išsikapstė ir jis šiaip taip.

O man irgi nupjovė koją. Apie kokį nors gydymą nebuvo nė kalbos, nupjauti visų lengviausia.

Po to mane teisė Panevėžyje karo tribunolas, gavau 10 metų lagerio. Teismo metu jokių liudininkų nebuvo.

Lageryje iškentėjau 10 metų. Grįžęs vedžiau, į žmonas paėmiau partizano Zenono Mikšionio seserį. Mikšionis partizanavo Vaitelio būryje. Žuvo apie 1948 metus prie Panevėžio. Kiek man žinoma, ten jis pas kažkokį kaimietį slapstėsi, kuris jį vėliau išdavė. Mikšionis buvo kilęs iš Išlaužų kaimo, Pagirių valsčiaus.

Kaip vėliau teko sužinoti, pas Miškinius mus tada išdavė

mūsų kaimo gyventojas Zaura Boguslovas. Pradžioje jis, kiek žinau, buvo kalėjime, tarnavo rusų armijoje, bet kai grįžo, matyt, buvo jau užverbuotas.

Po mano arešto netrukus jį partizanų karo lauko teismas nuteisė sušaudyti. Ir mirties nuosprendis buvo įvykdytas. Tada jis mums jau labai aiškus buvo.

Buvo čia ir daugiau išdavysčių. Stebeikių kaimo gyventojas Lionginas Kancė išdavė du partizanus, kurie slėpėsi pas jį namuose. Nuvažiavo į Ramygalą ir pranešė. Greit prisistatė Ramygalos NKVD garnizonas, apsupo Kancės namus ir tuos partizanus sunaikino. Žuvo Maniukas Jasiūnas ir Albertas Kisielius. Tai įvyko 1945 metais. Aš tuo metu slėpiausi visai netoli pas vieną žmogų daržinėje. Už šią išdavystę taip pat ir Kancė buvo partizanų sušaudytas.

Versta iš rusų kalbos

Iš NKGB–NKVD–MVD–MGB agentų veiklos*

Ramygalos rajonas

1946 m. kovo 9 d. Vadoklių l. g. ir kareivių būrys, vadovaujamas NKVD sk. leitenanto ZAICEVO, Miliešiškių kaimo teritorijoje „šukavo" vietovę. Buvo aptiktas ir nušautas KECIORIO būrio banditas TUMŠYS VIKTORAS 24 m. amžiaus, kilęs iš Miliešiškių kaimo.

Tą pačią dieną leitenanto ZAICEVO nurodymu buvo areštuotas nušautojo bandito tėvas TUMŠYS, kuris Vadoklių NKVD būstinėje tardymo metu parodė, kad KECIORIO grupės dalis, 4 kovotojai, slapstosi Užugojų kaimo teritorijoje (5030).

Remiantis TUMŠIO parodymais, š.m. kovo 10 d. 12 val. 30 min. Užugojų kaimo teritorijoje buvo 13 l. g. grupė. Priartėjusi prie kaimo, oper. grupė susidūrė su 17–os banditų būriu ir stojo su juo į kovą.

Susišaudymo metu žuvo vienas banditas ir vienas paimtas gyvas – PIKAUSKAS JUOZAS, kiti, sudarę vientisą grupę, pasislėpė miške, su savimi pasiėmę ir du sužeistus banditus.

* Kopija gauta iš buvusio „liaudies gynėjo" R. M. – *R. K.*

Žuvęs banditas vietinių gyventojų neatpažintas.

Suimtasis PIKAUSKAS JUOZAS yra KECIORIO būrio ryšininkas, tardymo metu parodė, kad 1946 m. kovo 10 d. viena iš banditų grupių, įeinančių į VAITELIO junginį, iš viso 13 kovotojų, ėjo į pasitarimą su keturiais KECIORIO būrio banditais Stebeikių kaime, Ramygalos valsčiuje.

Banditų susitikimas vyko Užugojų kaime, kur ir įvyko minėtas susišaudymas.

Pasakoja JUOZAS MEIŠTAS

Brolis Antanas po karo dirbo miško darbininku. Kai pasibaigė pažymėjimo galiojimo laikas, liepė jam važiuot į frontą, o tarnauti jis nenorėjo nei vieniems, nei kitiems okupantams. Ir išėjo į „Kuprio" būrį. Su *Kuprio* broliu jie buvo didžiausi draugai, vienmečiai. Už mane brolis buvo 7 metais vyresnis. Į namus pareidavo maždaug kas dvi savaitės, kol mes gyvenome, pasikeisdavo apatinius drabužius, pasiimdavo maisto, kartais batus pasikeisdavo. Žuvo brolis 1946 m. vasario 18 d. Buvo labai didelė pūga. Aš į Vadoklius ėjau dėl paso ir išgirdau Lukšių–Šilų miške kalenant sunkiuosius kulkosvaidžius. Vadokliuose man pasakė, kad į tą mišką nuvažiavo 18 amerikoniškų „študbekerių", pilni NKVD kareivių. Tame miške buvo šešios palapinės, iš viso 30 vyrų. Sargyboje stovėjo Marijonas Tvaska su automatu. Jis pats pirmas ir susitiko su enkavedistų voromis. Kada pradėjo šaudyti, kiti palapinėse dar miegojo, – ginklai ant šakų sukabinti, kelnes maunasi, nesiseka. Apsupta buvo pasagos formos pusžiedžiu. Tie, kurie bėgo į tarpą, visi išbėgo. Brolis buvo kulkosvaidininkas. Jį sužeidė, bėgti nebegalėjo, liepė kitiems trauktis, o pats gulė prie kulkosvaidžio ir ėmė dengti bėgančius. Stasiui Jakimavičiui pasakė: „Kiek šovinių turėsiu, aš jus pridengsiu, o paskiau granata susisprogdinsiu". Tuo metu žuvo šeši partizanai:

Kazys Baltušnikas–*Jupiteris, Vienuolio* brolis.

Antanas Meištas–*Robinzonas.*

Marijonas Tvaska–*Papartis* (iš Kirmėlių k.).

Antanas Jakimavičius–*Baravykas* (iš Kirmėlių k.).

Bronius Vareika–*Kūmas* (iš Limeikių k.).
Kazys Janionis–*Derešis* (nuo Vadoklių, Miliešiškių k.).

Iš Sodeliškių kaimo buvo du partizanai Vanagai: Vincas ir Steponas. Steponas užsiregistravo, o po to su broliu Vincu ir dar keliais partizanais nuvažiavo į Praščiūnų kaimą netoli Raguvos pas rusus ir ėmė juos plėšt. Tie rusai ištrūko, nubėgo į Raguvą ir pranešė skrebams. Atvažiavo skrebai su NKVD kariuomene, apsupo. Kiti pabėgo, o Steponą pagavo besemiantį iš aruodo grūdus. Tai jau nelabai gražu buvo, kai žmonės sužinojo.

Nors šiaip šio būrio vyrai buvo gana smarkūs. Skrebus jie pliekė be pasigailėjimo.

1945 m. per Alukėnus važiavo dvylika skrebų, o *Kuprio* vyrai, taip pat dvylika, išsidėstę pasaloje prie Nevėžio jų laukė. Kai tik pastotės su skrebais privažiavo, taip į juos ir pradėjo šveist partizanai. Tuo metu jie nukovė septynis skrebus. Iš tų septynių – Alfonsas Navašinskas iš Krityžės kaimo užbėgo į mūsų sodybą, motina dar pasisiūlė paslėpt, bet jis pasakė, kad gyvas nepasiduosiąs ir nusišovė. Partizanai, kad ir būtų jį radę, kažin ar būtų sušaudę, nes iš jo jie nemažai ir šovinių buvo gavę.

1945 m. birželio 2 d. Aliukas Jonas (*Kuprio* brolis) ėjo būrio sargybą miške ir išėjo į aikštelę. Tuo metu pasirodė skrebai, ir skrebas Bočiuliokas iš automato jį nukirto. Vėliau partizanai nušovė ir tą Bočiulioką.

Kuprį–Aliuką Antaną asmeniškai aš labai gerai pažinojau. Prie vokiečių jis dirbo valsčiuje. Kai tik vokiečiai susiruošdavo važiuot į kaimus rinkt prievolių, Aliukas kaimiečiams visada pranešdavo. Aliukas taip pat pasakydavo, kada vokiečiai atvažiuos gaudyti naujokų, konfiskuoti gyvulių ir t.t. Aliukas buvo labai geras žmogus, savus jis gelbėjo ir gynė nuo visų okupantų. Būdavo, vokiečiai dar nespėja išvažiuot iš Panevėžio, kaimuose jau visi žino ir slepiasi. Tai ne taip, kaip skrebai, kurie vedžiojo rusų enkavedistus po kaimus ir pardavinėjo be jokios sąžinės mūsų jaunimą, ne tik pirštu rodė, bet dar ir patys padė-

jo ieškoti besislapstančių. Tai jie ir buvo tikrieji Tėvynės išdavikai.

Baltušnikai, Jonas ir Liudas, kiek man žinoma, buvo smarkūs vyrai, tik jų brolis Kazys niekur nesidėjo. Man keturiolika metų buvo, bet girdėjau žmones kalbant: „per Baltušniko klojimo stogą žydauskos kėdės išlindę"... Šmeižti aš jo nenoriu, žinau, jis daug prisidėjo prie šventos partizaninės kovos, bet teisybės nutylėti irgi negaliu.

1945 m. per Velykas važiavo apie trylika pastočių, pilnos prisėdę skrebų – iš Troškūnų, Raguvos. O 20 „Kuprio" būrio partizanų jų laukė Užuraisčių krūmuose (nuo Raguvos 5 km). Prie pat Alukėnų ir Užuraisčių kaimų buvo pats šlapumas, grioviai pilni vandens. Kai tik skrebai suvažiavo į krūmus, partizanai ir atidengė ugnį iš trijų kulkosvaidžių, iš automatų. Deja, visi trys kulkosvaidžiai užspringo. Prancūziškam kulkosvaidžiui, iš kurio šaudė *Varnas*–Stasys Keraitis, tuoj sudaužė disko ragą, kol jį pakeitė, vokiškam kulkosvaidžiui pateko prancūziškas šovinių kaspinas, dar vienam vėl kažkas nutiko. Skrebai kaip žiurkės iš rogių pasipylė į visas puses: vieni į krūmus puolė, kiti į pilnus vandens griovius. Šlapi, be batų, be ginklų. Žuvo vienas leitenantas iš Raguvos skrebyno, visi kiti iš Troškūnų, iš viso 18 buvo paklota. Tas leitenantas atsisėdo ant kelmo ir komanduoja: „kairėn – dešinėn, kairėn – dešinėn". Matyt, protas jam pasimaišė. Vienas iš partizanų priėjo ir nušovė jį. O Raguvoje, žmonės pasakojo, skrebų žmonos, išgirdusios šaudant, rankas trynė ir džiaugėsi: „Ot, dabar tai priklos mūsiškiai banditų!"

Netrukus skrebai atsikeršijo partizanams už aną skriaudą. Visai netoli tos pačios vietos Alukėnų kaime, Abraškevičiaus daržinėje, šešis to būrio partizanus nušovė. Žuvo ir paties šeimininko Abraškevičiaus sūnus. Tuo metu jie iš kažkur ėjo ir pavargę sulindo į daržinę pailsėti. Sargyboje stovėjo Stasys Blauzdys. Pastebėjęs, kad skrebai supa, iš kulkosvaidžio pradėjo šaudyti, bet visi žuvo. Mano brolis Antanas tuo metu irgi buvo netoli tos daržinės vienkiemyje. Jie pastebėjo, kad palei Alukėnų mišką išsidėstė rusų kariuomenė. Nieko nelaukdami,

tiesiog šokte peršoko per tuos kareivius, bet jie kažkodėl į juos nešaudė.

Apie 1952 m. Kazys Riauba–*Kazokas* ir *Šermukšnis* laikėsi kartu, matyt, taip buvo nurodyta *Kazokui* NKVD vadovybės. Vienu metu jie buvo apsistoję pas Kaminskus Narbutų kaime. Ruošėsi skustis barzdas, o namų šeimininkė Kaminskienė išėjo į lauką. Kai grįžo į kambarį, *Kazokas* jai ir sako: „*Šermukšnis* pasipjovė, matyt, protas pasimaišė. Va ir raštelį dar paliko". Kaminskienė negi žinojo, kas tą raštelį parašė – *Kazokas* ar *Šermukšnis*. Šis dar pridūrė: „Kad nesužinotų saugumas, reikia jį sudeginti". Tą raštelį jis uždegė ir sudegino. O *Šermukšnis* guli ant grindų, kriokia, kraujas švirkščia. Po to jie padarė karstą ir *Šermukšnį* palaidojo miške.

Vėliau, kada 1961 m. Riauba buvo suimtas, tuos žmones, kurie karstą dirbo, kurie laidojo *Šermukšnį*, saugumas kvietėsi į Vilnių ir tardė. Riaubos viskas buvo išpasakota smulkiai: kas lentas davė, kas karstą darė, kas vežė...

Kada Butkūnuose žuvo šeši partizanai, buvo pasakojama, kad *Kazokas* bėgo kartu su sužeistu Jonu Vaičekoniu ir slėpėsi bulvių lauke. *Kazokas* išbėgo, o Jonas žuvo. Manoma, kad *Kazokas* jį ten pribaigė.

Apie Antaną Vaičekonį–*Šermukšnį* galiu tiek pasakyti, kad jis vokiečių okupacijos metu dirbo seniūnu, prie žydų šaudymo tikrai nebuvo prisidėjęs, bet jo partizaninėje veikloje buvo ir juodų dėmių, nors teisti jį iš šalies jokiu būdu negalima, nes labai neaišku, kokiais sumetimais tos juodos dėmės atsirado.

Pavažiavus 3 km už Miežiškių kapinių, dešinėje pusėje yra Čekatauskų sodyba. Jų žemėje netoli tos sodybos stovėjo maža gryčelė, kurioje gyveno vokiečių okupacijos metu atvežti rusai – moteris su keturiais vaikais. Vėliau grįžo iš fronto demobilizuotas ir jos vyras. Aš negirdėjau, kad jie būtų skundę partizanus, pas žmones jie sąžiningu darbu duoną užsidirbdavo: malkas pjaudavo, žabus kapodavo. Kartu su jais gyveno ir nepilnaprotis lietuvis (jis buvo išvažiavęs į Ameriką, užsidirbo pinigų, pasidėjo juos į banką, bankas bankrutavo, jo pinigai dingo, o jis pats išprotėjo).

Kitam Jackagalių kaime gyveno šito nepilnapročio brolis ir dvi jo dukterys. Dukros, matyt, buvo labai „honoravos", jos manė, kad tas nepilnaprotis dėdė žemina jų autoritetą, kad joms negarbė.

Pas juos užsukdavo partizanai Antanas Vaičekonis–*Šermukšnis*, Juozas Skeiveris–*Spekuliantas* ir Liudas Baltušnikas. Apie 1948 m. dukterėčios nugirdė partizanus ir prikalbino, kad jie nušautų rusus ir tą jų dėdę. Jie nuėjo pas tuos rusus, visus suvarė ant pečiaus, o tada Liudas Baltušnikas iš kulkosvaidžio paleido seriją ir visus sušaudė. O kad jie girti buvo, patvirtina ir šis faktas: sušaudę visus ir uždegę gryčią, jie nespruko į mišką, o išėjo ant kelio ir ėmė stabdyti važiuojančius iš turgaus valstiečius. Netoliese stovėjo sugedęs rusų sunkvežimis. Šitie partizanai susistabdė Zigmą Skrebę ir paprašė, kad juos pravežtų pro tuos rusų kareivius. Skrebė sako: „Mano prastas arklys, va atvažiuoja žmonos tėvas Pranas Skrebė (iš Gitėnų), jo geras arklys, jis paveš". Zigmą jie paleido, susistabdė Praną Skrebę, kulkosvaidį įsimetė į ratus, arklį gerai užragino ir pralėkė, o mašina buvo pilna kareivių. Nors jau buvo prietema, ruskiai įtarė, kad čia kažkas ne taip, iš automatų pradėjo šaudyti, bet nepataikė, tik galinę vežėčių lentelę kelis kartus peršovė.

1961 m. liepos 2 d. Riauba–*Kazokas* iš Vilniaus atvažiavo pas gimines į Miežiškius. Buvo atlaidai, o pas tuos gimines ir pokylis, kuriame dalyvavo ir *Kazokas*. Jį atpažino seserys Šiškaitės nuo Velykių, kurių tėvus *Kazokas* iššaudė. Pranešė į saugumą, ir *Kazoką* areštavo. Yra žinoma, kad tais jo partizanavimo metais, kada jį enkavedistai užverbavo, kad įgytų partizanų pasitikėjimą, jam buvo patarta nušauti kelis žmones, simpatizavusius tarybų valdžiai. Neaišku, kas per žmonės buvo tie Šiškai, bet tada pasitaikydavo, kad kaimynas kaimyną sunaikindavo už butelį „samagono" prikalbinęs partizanus. Buvo ir kaltų, kurie pranešinėjo enkavedistams apie partizanus, bet buvo ir nekaltų. Aš kažkodėl įsitikinęs, kad tas Riaubos teismas irgi buvo tik saugumo surežisuotas spektaklis. Šiandien gal Riauba kur nors Rusijoj gyvena, ordinais apkarstytas, ir tebetarnauja savo šeimininkams.

Paskutiniu metu Janulis kažkokiu būdu tapo partizanų rinktinės vadu, o iš pačių partizanų bebuvo likę tik vienetai. Pamenu, dar gyvi vaikščiojo Ipolis Mulevičius iš Sodeliškių, Petras Kartanas iš Kieliugalos ir dar keletas. Vieną žiemos naktį su partizanais ateina Marijonas Kartanas. Už mane jis buvo keleriais metais jaunesnis, į armiją jam nereikėjo, todėl ir slapstytis neturėjo. Aš galvoju, kaip čia yra: jis anksčiau niekur nepriklausė, o dabar kartu vaikšto su *Tautvydu*. Marijonas ginkluotas šautuvu, Janulis – vokišku „šmaiseriu".

Po kurio laiko, pavasariop, išgirstame iš žmonių, kad Marijonas Kartanas jau su Raguvos skrebais ginkluotas vaikšto, o Marijono tėvas Petras Kartanas kažkodėl kiekvieną pirmadienį arkliu ėmė važinėt į Ramygalą. Gal porą savaičių tas Marijonas pavaikščiojo su skrebais, po to nuo skrebų pabėgo, Šilagalyje krūmuose, savo žemėje už trobų, susirentė tokią būdą ir ėmė joje slapstytis su pusbroliu Benium. Jie vaikščiojo ir po mišką, bet kitų partizanų prie savęs neprisileido. Manoma, kad NKVD davė nurodymą sušaudyti Kartano šeimą, sukelti pasipiktinimą: va, „banditai" šaudo vaikus ir pan.

Keturi partizanai atėjo dienos metu, iš jų vienas tų Kartanų pusbrolis Petras (ne tėvas) nuėjo tiesiai į tą būdą, savo pusbrolius Marijoną ir Benių nušovė, po to atėjo gryčion, nušovė dėdę Petrą, tetą, dvylikos metų savo pusseserę, iš viso penkis žmones, trobas uždegė ir išėjo.

Tuo metu Šiluose aš dirbau spaudos kioske. Tą vakarą dar truputį užtrukau, laukiau, kol žmonės išeis iš bažnyčios po mišparų. Matau, netoliese gaisro pašvaistė. Žmonės pasakė, kad dega Kartanų namai. Pamačiau, kad vyresnioji Kartanaitė verkdama bėga į Vadoklių pusę. Vadokliuose ji pranešė NKVD garnizonui apie iššudytus tėvus. Tačiau nei enkavedistai, nei skrebai nesiskubino važiuot gaudyt „banditų". Tik rytojaus dieną apie 12 val. atvažiavo. Leitenantas Riabovas priėjo prie manęs ir paklausė pašnibždom: „Ar nežinai, kas iššaudė Kartano šeimą?" Aš supratau, kad jiems jau viskas buvo žinoma seniai, tik kvaileliais prisimetę jie čia ieškojo kaltininkų.

Po trijų dienų areštavo ir mane. Taip ir liko neaišku man, kodėl tas Kartaniokas atėjo į mišką, po to pas skrebus, o iš skrebų vėl pabėgo.

Aš priklausiau pogrindinei ginkluotai organizacijai „Kovai prieš tarybų valdžią". Organizacijos sukūrimui komanda buvo gauta iš miško. Mūsų organizacijos grandžiai vadovavo Elegijus Smetona. Paskui raportus Smetona perduodavo partizanų rinktinės vadui Januliui–*Tautvydui*, o per jį kažkokiu „tamsiu" keliu jie patekdavo enkavedistams Ramygaloje. Vėliau, kada mus tardė ir smarkiai mušė, liepė viską prisipažint, o mes neprisipažinome, tai mus durniais išvadino ir parodė tuos pačius mūsų raportus. Mūsų grandį sudarė: Vladas Vingrys (iš Užubalių k.), Vladas Vingrys (kito Vingrio), Kazimieras Vingrys, Albertas Vingrys, Aloyzas Bujokas (iš Kunigiškių k.), Juozas Meištas–*Gailutis* (gimęs 1927 m.), Vincas Blaževičius, Vytautas Juozėnas, Elegijus Smetona.

El. Smetonai partizanai buvo suteikę puskarininkio laipsnį. Laipsnį suteikė apygardos vadas *Žygaudas*.

Mūsų grandies štabas buvo Užubalių, Kunigiškių kaimuose. Turėjome saugoti partizanus. Kai jie ateidavo, pranešinėjome jiems visokias žinias. Kartą pas mus atėjo partizanai nuo Vadoklių – Albinas Burbulis, Viktoras Dirsė, Marijonas Smetona. Jie maudėsi pirtyje, o mes išsidėstę ėjome sargybą, kad kas neužpultų. Mums buvo po 18–20 metų. Gyvenome legaliai, ginklus turėjome, bet su jais nevaikščiojom, laukėm atitinkamo signalo. Be to, iš miško mes gaudavome proklamacijų, laikraštėlių, kuriuos pristatydavome į reikiamą vietą, išklijuodavome kaimuose.

Iš mūsų grupės jauniausias Vladas Vingrys, vengdamas pakliūti į NKVD nagus, išėjo į mišką ir po 3 mėn. žuvo. Eidamas atsinešti maisto, pakliuvo į pasalą.

Kada mane areštavo Ramygalos skrebai, surišo virvėmis, – vienas už vieno virvės galo laiko, kitas už kito. Atvežė amerikonišku „študbekeriu" į namus pas krikštatėvį, užvarė kopėčiomis ant tvarto, pasakiau jiems, kur šautuvas.

Kai mane areštavo, aš neprisipažinau, kad turiu šautuvą, bet mano krikštatėvį gerai papurtė enkavedistai ir išprovokavo jį. Jie pasakė jam, kad aš neva jau prisipažinęs. Taip ir išgavo. O mane mušė, kankino, aš vis gyniausi, bet kai krikštatėvis pasakė, kad turiu šautuvą, suvedė į akistatą, man irgi nebebuvo pra-

smės gintis. Tardė Ramygaloje saugumo viršininkas – rusas. Vėliau jis dirbo saugumo viršininku Anykščiuose. Būdavo, atveda į tardymą, paguldo vidury kambario ir lieja per nugarą lazdynine lazda. Tokias lazdas Ramygaloje teko matyti visuose kabinetuose, į kuriuos tik buvo mane įvedę. Tardė skrebas Janauskas, jis net leitenanto laipsnį turėjo. Ne tik man, ypač Smetonai tardymo metu net kiaurai sukapota nugara buvo. Su visais tardomaisiais jie panašiai elgėsi. Ateini į kamerą, per galvą perbrauki pirštais, tiesiog kuokštomis plaukai krenta, nes tardymo metu ne tik lazda mušdavo, bet dar ir už plaukų po kabinetą tampydavo, kumščiais per veidą daužydavo. Taip Ramygaloje mus kankino dvi savaites. Po to atvežė į Panevėžį ir įmetė į saugumo rūsį (kur dabar rajono autoinspekcija). Čia išlaikė apie 6 mėnesius, tardė vien ruskiai karininkai. Tik pakenčiama, kad čia jau nebemušė. Tardydavo naktimis. Kai tik naktis – ir girdisi raktų žvangesys, trankomos durys. Man tada ėjo 24-ieji metai. Teisė 1952 m. vasario 4 d. rusų Pabaltijo karinis tribunolas, lakūnai iš aerodromo buvo pakviesti tarėjais, pats teisėjas turėjo generolo laipsnį. Liudininkų jokių nebuvo, išskyrus Čekanauską, kuris paliudijo, kad mes saugojome miškinius, kai pirtyje maudėsi.

Visi gavome po pilną „čerpoką" – 25-rius metus ir dar po 5 tremties.

Po teismo nuvežė į Vilniaus persiuntimo punktą, po mėnesio – į Maskvą, iš Maskvos – į Kuibyševą, Sverdlovską, Novosibirską, Taišetą, iš Taišeto – į taigą (Šitkinskij raj.). Čia patekau į 35-tą lagerį, po to – į pirmą. Po mėnesio patikrino gydytojų komisija, suformavo etapą ir ešelonu mūsų 1000 – į Vakarų Sibirą, į Omską. Atsėdėjau 5 metus ir 3 mėnesius. Į Lietuvą grįžau 1956 m. rugpjūčio 19 d.

PAŽYMA

Pagal archyvinę tardymo bylą Nr. 23659/3

1951 m. birželio mėn. Ramygalos raj. MGB skyrius likvidavo antisovietinę nacionalistinę organizaciją, kuriai vadovavo LLKS pogrindinės organizacijos narys SMETONA ELEGIJUS, Kazio.

Į LLKS (Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga) SMETONĄ E. K. užverbavo ir įtraukė 1949 m. gruodžio mėn. banditų „VYČIO" apygardos vadas SMETONA ALFONSAS. Tuo metu jam buvo suteiktas slapyvardis „STRAZDAS" ir buvo įpareigotas sukurti vietinę LLKS organizaciją.

Vykdydamas banditų būrio vado įsakymą, 1950 m. sausio – vasario mėn. SMETONA ELEGIJUS sukūrė pogrindinę nacionalistinę organizaciją, į kurią įtraukė Meištą Juozą, Juozėną Vytautą, Bujoką Aloyzą, Vingrį Albertą, Vingrį Vladą, Vingrį Kazį, Čekanauską Vaclovą.

Organizacijos nariai parūpindavo ginklus ir šovinius, rengė bunkerius, platino antisovietinius lapelius ir teikė banditams materialinę pagalbą, maisto produktus.

1951 m. birželio mėn. buvo areštuoti šie organizacijos nariai:

I. SMETONA ELEGIJUS, Kazio, gim. 1924 m. Justinavos kaime, Ramygalos raj., lietuvis, kilęs iš valstiečių vidutiniokų, mažo išsilavinimo, dirba kol. „Žalgiris" sąskaitininku. Pogrindinės organizacijos organizatorius ir įkūrėjas. Laikė karinį ginklą (paimta du šautuvai). Teistas pagal RSFSR BK str. 58–I[a], 58–10 I d., 58–II ir 182–I d. Bausmę atliko Vorkutoje.

2. MEIŠTAS JUOZAS, Antano, gim. 1927 m. Žiurlių kaime, Troškūnų raj., gyvenantis Kunigiškių kaime, Ramygalos raj. Mažo išsilavinimo, Šilų kaimo parduotuvės pardavėjas. Į organizaciją įstojo 1950 m. sausio mėn., turėjo slapyvardį „GAILUTIS", teikė banditams materialinę pagalbą, laikė šaunamuosius ginklus bei šaudmenis. Nuteistas pagal RSFSR BK str. 58–I[a], 58–10 d., 58–II ir 182–I d. 25–riems metams.

3. BUJOKAS ALOYZAS, Jono, gim. 1930 m. Justinavos kaime, Ramygalos raj. Kilęs iš valstiečių vidutiniokų, mažo išsilavinimo, iki arešto – eilinis „Žalgirio" kol. kolūkietis. Į organizaciją įstojo 1950 m. sausio mėn. slapyvardžiu „PUTINAS". Parūpindavo ir perduodavo

banditams ginklus, lankė banditų slėpimosi vietas. Teistas pagal RSFSR BK str. 58–I[a], 58–II, 182–I d. 25–riems metams pataisos darbų kolonijoje. Bausmę atliko Karlage. Peržiūrėjus bylą, bausmės laikas sumažintas iki faktiškai atbūto laiko, už gerą elgesį ir darbą teistumas panaikintas.

4. VINGRYS VLADAS, Mykolo, gim. 1913 m. Užubalių kaime, Ramygalos raj. Kilęs iš valstiečių vidutiniokų, mažo išsilavinimo, eilinis „Žalgirio" kol. kolūkietis, palaikė ryšį su banditais nuo 1949 m. rudens. 1950 m. įstojo į pogrindinę organizaciją, turėjo slapyvardį „GENYS", laikė šaunamąjį ginklą. Nuteistas pagal RSFSR BK str. 58–I[a], 58–II ir 182–I d. 25–riems metams pataisos darbų kolonijoje.

5. VINGRYS ALBERTAS, Mykolo, gim. 1929 m. Užubalių kaime, Ramygalos raj. Kilęs iš valstiečių vidutiniokų, lietuvis, mažo išsilavinimo. 1950 m. sausio mėn. įstojo į pogrindinę organizaciją, turėjo slapyvardį „BERŽELIS", platino antisovietinius lapelius. 1951 m. rugpjūčio mėn. dezertyravo iš sovietinės armijos. Teistas pagal RSFSR BK 58–I[a], 58–10 I d., 58–II ir 193–10[a] 25–riems metams. Bausmę atliko Mineralnyj pataisos darbų kolonijoje. Peržiūrėjus bylą, bausmės laikas sumažintas iki faktiškai atbūto laiko ir paleistas į laisvę.

6. JUOZĖNAS VYTAUTAS, Juozo, gim. 1918 m. Kunigiškių kaime, Ramygalos raj. Kilęs iš buožių šeimos, mažo išsilavinimo, miško ūkio darbininkas. Nuo 1950 m. rudens ne kartą susitikinėjo su banditais, aprūpindavo juos spiritiniais gėrimais, skolindavo savo arklį, kartu su jais išgėrinėjo. Buvo verbuojamas į pogrindinę organizaciją, bet atsisakė. Teistas pagal RSFSR BK str. 17–58–I[a] 25–riems metams lagerio. Bausmę atliko Molotovo srityje Nyrob kaime P/d. 320. Paleistas 1956 m. panaikinus bausmę.

7. BLAŽEVIČIUS VINCAS, Benedikto, gim. 1894 m. Jankiškių kaime, Švenčionių raj. Kilęs iš valstiečių vidutiniokų, mažo išsilavinimo, gyveno Ramygalos raj., Kunigiškių kaime, dirbo „Žalgirio" kol. Nuo 1945 m. banditus aprūpindavo maisto produktais, laikė ginklą. Nuteistas pagal RSFSR BK str. 17–58–I[a], 58–II ir 182–I d. 25–riems metams lagerio. Bausmę atliko pagal adresą: Archangelsko sritis, Kanošskij raj., stancija Jercevo, P/d. 233.

Pasirašo: Panevėžio KGB vyresnysis
operatyvinis įgaliotinis majoras
/BESPALOV/

1961 m. vasario 3 d.

Pasakoja SALOMĖJA VAIČIUKĖNIENĖ

Užrašyta 1989 08 14

Gimiau 1911 m. Raguvoje. Pokario metais gyvenau Šiluose. Tuo metu partizanų būrio vadas Alfonsas Smetona–*Žygaudas* pas mus dažnai atsilankydavo; jis paprašė manęs, kad padėčiau jiems palaikyti ryšius. Įsijungus į tą darbą, man neblogai sekėsi. Ne kartą teko apgauti enkavedistus, už nosies pavedžioti stribus, po to visiems susirinkus gražiai pasijuokti, nors aš gerai žinojau, kas manęs laukia: sušaudymas arba 25 metai katorgos.

Smetonos brolis Vladas, motina, švogeris vėliau buvo areštuoti ir atkentėjo Sibiro kančias.

Turėjau aš ir slapyvardį, kurio dar iki šios dienos saugumas nežino. Tai buvo didelė paslaptis. Net teisti manęs negalėjo vien dėl to, kad nežinojo slapyvardžio. Šį kartą aš būsiu atvira, tegu žino enkavedistai, kad mano slapyvardis buvo *Salemutė*.

Po Smetonos dingimo („dingimo" sakau todėl, kad jis ne žuvo, kaip tvirtina oficialiai kai kas, o liko gyvas) galvojome, kad Viktoras Tarutis išdavė, bet po to mane pasiuntė į tą vietą, kur buvo paslėpti bidonai, aš nuėjau ir viską radau.

Vėliau tie bidonai buvo išvežti iš Šilų, bet kur – nežinau. Žmogus, kuris tą archyvą perkėlė, prieš 2 metus mirė.

Mūsų namuose po žeme buvo iškastas bunkeris specialiai *Žaibo* ateinantiems svečiams. Vieną žiemą jame laikėsi Danielius Vaitelis, „Vyčio" apygardos vadas. Kitas bunkeris buvo padarytas *Žygaudo*, šiene daržinėje, jame laikėsi Simaniukas. Danielius Vaitelis visą laiką buvo su *Viliumi* ir *Lelijavu*.

Su kitais *Žygaudo* partizanais ryšio nepalaikiau, tik su pačiu *Žygaudu* – konspiracijos sumetimais.

Šilų mokykloje *Žygaudas* palėpėje įsirengė bunkerį. Ten mokytoja Paulina Mikonytė jį slėpė, o mane, kaip patikimą, paprašė padirbėti už šlavėją. Kartą jie tik atėjo, žiūri – garnizonas atvažiuoja. Ir apsistojo toj pačioj mokykloj prieš balsavimus. Enkavedistai mokykloje gyveno visą savaitę, o *Žygaudas* su vyrais – už sienos...

(Mokytojos Paulinos Mikonytės brolis buvo kunigas Antanas Mikonis. Visi mirę, palaidoti Šiluose.)

Vieną dieną nueinu pas Tarutį ir randu partizaną Petrą Nemeikšį – labai girtą, atvažiavusį iš Alančių dviračiu. Tarutytės jo nenorėjo išleist, o jis užsimanė važiuot, ir gana. Tik išvažiavęs iš kiemo, nugriuvo nuo dviračio. Kai atsikėlė, Tarutytės jam ir sako: „Apvažiuok kieme ratą, jei negriūsi, tada leisim važiuot". Jis vėl užsėdo, apvažiavo ratą ir negriuvo. Išvažiavo į kelią, kelyje vėl griuvo. Aš jau norėjau eit pakelt, tik žiūriu – per sodą atlenda enkavedistai. Surikau jam: „Petrai, pavojus!" Priėjau visai arti, jis atsikėlė, ir einam abu kalbėdami, priėjom prie kapelių, atsisveikinom, aš dar specialiai jį pabučiavau, nes matėm, kad enkavedistai mus seka. Išsiskyrėm. Aš einu į enkavedistų pusę atgal, o Petras užsėdo ant dviračio ir važiuoja. Bevažiuodamas sutiko kaimyną Bronių Kielą. Tas jam sako: „Kur tu leki, aplink visur rusai". Petras nei iš šio, nei iš to metė į rugius dviratį ir pasileido bėgti per lauką. Tubis, skrebas, nusiavė batus ir keliu ėmė Petrą vytis, o Petras – per dirvoną, kojos klimpsta, jau prie pat krūmų pribėgo. Tubis pakėlė automatą ir paleido kelias serijas į jį. Petras taip ir krito vietoje.

Mane enkavedistai paėmė, išlaikė visą savaitę Vadokliuose, labai mušė. Vis tardė, su kokiu „banditu" aš bučiavausi. Petrą paguldė skrebynėje ant kiemo. Kitą dieną mane nuvedė, liepė nupraust jį, kad nebūtų kruvinas. Aš nuprausiau. Liepė pasakyt, kas čia toks, bet aš neprisipažinau, kad pažįstu. Ką jie man sakė, aš viską neigiau. Tardė ir mušė lietuviai. Tiesa, kai suėmė, nusivarė pas Kartaną ir ten smarkiai daužė galvą, spardė ir vis šaukė: „Bliat! Banditka!" Labiausiai keikė ir mušė Tubis. Šiuo metu jis gyvena Panevėžyje, dirba mėsos kombinate.

Kai nuvežė skrebynan Vadokliuose, atidarė rūsį ir stačia galva įgrūdo. Atsigavau, sėdžiu ir galvoju, viena aš ar ne, o tamsu, jokios šviesos, nieko nesimato. Apgraibiau apgraibiau aplink, gal kas guli šalia, bet nieko. Supratau, kad viena.

Kai grįžau į namus, aš ir vėl savo dariau, kas man reikia. Tą pačią dieną susitikau su *Žygaudu*. Dar jį apibariau, sakau, ką jūs galvojat, aplink enkavedistai siaučia, o jūs leidžiat girtuokliaut savo vyrams. Jis sako: „Aš žinau, tu vis vien neišduosi, mes jau gavom apie tave žinių iš skrebyno". Aš jam sakau: „O jei išduočiau, kuo jūs garantuojat? Taip mušė, kankino, žmogus – ne akmuo, gal ne kiekvienas ir išlaikytų tokias kančias".

Kitą kartą mane paėmė su laišku. Jau buvo žuvęs Vaitelis. Mano laiškas pakliuvo į Vadoklių NKVD. Atsiuntė Vaitelienė (Vaitelio žmona) laišką ir paklausė, kaip „Danutė" – (Danielius), kas nors atjaučia jį ar ne. Aš jai ir parašiau, kad visi jį atjaučia ir gaili. Gaunu šaukimą prisistatyti į Vadoklių NKVD. Galvoju, kas man dabar daryt. Nueinu pas *Žygaudą* ir prašau jo patarimo. Jis pasakė: „Mėgink eiti. Jeigu neisi, reiks slapstytis. O kur dėtis? Visgi šeima". Taip ir padariau. Nueinu – ir uždarė, po to uždarė ir sūnų. Rašyt tai aš gerai nemokėjau. Sūnui buvo 12 metų, jo ir buvo rašyta, bet aš išsigyniau. Kai buvau rūsyje, matau per langelį, kad sūnų atvaro su močiute. Aš jam šūktelėjau, kad pakeistų raštą. O kai manęs paklausė, kam aš rašau laiškus ir kas man juos parašo, aš pasakiau, kad rašo sūnus mano seseriai Kartanienei į Sibirą. Jį, vaiką, vertė enkavedistai prisipažinti rašius laišką Vaitelienei, bet kada mus suvedė akistaton, aš gana griežtai pasakiau: „Edmuntuli, neprisipažink! Tu niekam daugiau laiškų nerašei, tik Kartanienei! Supratai?" Sūnus neprisipažino. Enkavedistai griebė laiškanešį Guzevičių, manė, kad jis parašė, be to, dar pridūrė: „Čia ne vaiko rašyta, o gero raštininko". Tik tada enkavedistai suglumo ir mūsų daugiau nebepuolė. Po savaitės ir mane paleido.

Aš labai gerai pažinojau Vaitelio ryšininkę Birutę. Ji buvo pirma, aš antra, mano sesuo trečia.

Devynis mėnesius slapsčiausi Vilniuje. Vaitelis man sakydavo: „Nebijok, jeigu pakliūsi, mes tave išpirksim". Čia, suprantama, jis turėjo Markulį omenyje – „išpirkėją".

Vilniuje, kada mes su sesers dukra pamatėme, kad esam tikrai NKVD rankose, nutarėm bėgti. Gyvenom 5–ame aukšte. Viską susikrovę, kartą surizikavom. Sėkmingai pasiekėm namus. Tada aš nuėjau pas *Žygaudą* ir pasakiau jam, kad niekur nebeisiu iš jų. Taip aš prie jų ir pasilikau bunkeryje.

Birutė gyveno Stieprių vienkiemyje (krūmyne). Netoli jos gyveno taip pat partizanų ryšininkė. Kartą tai ryšininkei Birutė ir sako: „Ką mes čia gaunam, kad dirbam? Nieko. O kas NKVD dirba – visko gauna..."

Tarp kitko, viena mūsų iš ligoninės nešdavo vaistus partizanams. Ten buvo dvi patikimos seselės, kurios tais vaistais aprūpindavo. Jos pranešė, kad Birutė, apsimetusi sergančia, at-

sigula į ligoninę, o naktį atvažiuoja iš NKVD „viliukas" ir išsiveža ją.

Birutės motina draugavo su vienu partizanu ir jau norėjo iš namų pasitraukti, bet kažkas iš ryšininkų apie tai pranešė partizanams. Tada atėjo partizanai, jos motiną su tuo partizanu nušovė ir su visu namu sudegino, o Birutę išsivedė ir pakorė miške. Nuosprendį vykdė kitas būrys. Birutės aš labai gailėjau, kai sužinojau.

Į Vilnių mane nusiuntė *Žygaudas*. Jis pasakė: „Jeigu aš žūsiu, jus tuoj pat paims, nes jūs gyvensit NKVD rankose".

Žygaudas „žuvo" tokiomis aplinkybėmis: iš jo būrio vienas partizanas išvyko gydytis į Kauną (Alfonsas Stankevičius–*Fakyras*). Ten jis kažkaip pateko į enkavedistų nagus. *Žygaudas* jį buvo perspėjęs: „Jeigu tave paims, tris dienas neišduok, kad mes spėtume pasislėpti". Netrukus gavome žinią, kad *Fakyras* paimtas. Aš ir sakau *Žygaudui*: „Ką jūs galvojat? Ko jūs dar sėdit? Žmogus tai paimtas". *Žygaudas* optimistiškai buvo nusiteikęs, sako: „Jis neišduos, o ryt pasitrauksim". Ryte aš atsikėliau, tas žmogus, pas kurį slapsčiausi, paruošė valgyt, susidėjau viską į pintinę ir ruošiausi nešt partizanams. Susėdę visi šnekam ir staiga išgirdom šūvius. Aš išbėgau, parlėkiau į namus, po to nubėgau į Traupį pas *Tautvydą*–Mykolą Janulį. Jam pasakiau: „Jūs neikit dabar, nes aplink siaučia enkavedistai". Pas jį dar buvo kažkoks karininkas atvažiavęs. *Tautvydas* tada laikėsi Alukėnų miške Putriškiuose, turėjo bunkerį. Tada aš juos radau keturis. Vienas iš jų buvo Juozas Mačiulis, kitas – Kazys.

Aš bėgu į namus link Šilų ir vis girdžiu šūvius be perstojo. Viena *Žygaudo* ryšininkė pamatė, kad važiuoja dvi mašinos, pilnos enkavedistų, ir uždengtą žmogų veža. Tada ji atbėgo pas *Žygaudą* ir pranešė jam apie tai. Dar nutraukė radijo vielas, išraizgytas ant medžių, sumetė į bunkerį, uždarė dangtį, užmaskavo ir kaip niekur nieko nuėjo taku. Beeidama sutiko enkavedistus, kurie ją iš karto suėmė. Tarp enkavedistų ji pamatė tą Stankevičių. Enkavedistai jam liepė gult ir ėmė duot lazdomis, kad šis visas net juodas pasidarė. Jis, matyt, atvedė juos į mišką, bet bunkerio nerodė. Nuodugniai apieškoję, enkavedistai rado išpurentų žemių. Partizanai, pasirodo, bunkeryje ėmė dusti, matyt, vėdinimas buvo blogas. Tada jie surišo kelias grana-

tas, atidarė dangtį ir metė į viršų. Iš karto granatos užmušė du kareivius, o jie visi šoko ir bėgo. Ten kartu buvo Bronė Tarutytė, *Žygaudas*, Jonas Šibaila–*Diedukas* – LLKS tarybos narys ir Alfonsas Gritėnas–*Skalikas*, *Gusaras*.

Enkavedistai atsivarė iš pamiškės gyventoją su arkliu ir krovė nušautuosius, bet tam žmogui žiūrėti į juos neleido, liepė nusisukt. Suprantama, jeigu *Žygaudą* būtų nušovę, būtų specialiai liepę žiūrėti. Lavonus nuvežė pas eigulį užkloję. Iš po užkloto matėsi išlindę trijų žmonių rankos – moters ir dviejų vyrų. *Žygaudas* iš vakaro buvo nusiskutęs barzdą, mane jis dar palydėjo iš miško. Vežant nušautuosius, ant visų rankų matėsi laikrodžiai. *Žygaudas* turėjo tik kišeninį laikrodį, rankinio neturėjo. Kada mane areštavo, tardytojas pasakė: „Jis gyvena ir gyvens, o jūsų nebėra..." Aš girdėjau iš enkavedistų, kad ir Bronė būtų išbėgusi, jeigu būtų tiesiai bėgusi, bet ji labai blaškėsi į šonus.

Mano vyrą areštavo 1949 m. Namuose aš jau nebegalėjau gyventi, slapsčiausi.

Po *Žygaudo* žuvimo (jei taip galima pasakyti) nuėjau pas *Tautvydą*–Mykolą Janulį. Tada laikiausi pas jį kartu bunkeryje, Lėno miškuose, Briedžvalkio miške. Janulis melsdavosi ir melsdavosi, jokiu būdu aš neįtariau, kad jis būtų koks nors šnipas ar provokatorius. Rudeniop jis kažkur išėjo gyvent į kitą bunkerį, o man pasakė: kur nori, ten dėkis. Aš grįžau į namus, namuose pasidariau bunkerį ir gyvenau. Nežinau kas, bet mane visgi įskundė – atėjo NKVD garnizonas ir liepė lįst iš bunkerio. Taip mane ir paėmė. Prieš tai buvau pasidariusi bunkerį gretimos sodybos daržinėje. Ten buvo apvožti ratai ir apmesti šienu, tai po tais ratais aš įsitaisiau slėptuvę ir kurį laiką slapsčiausi. Kartą pasiėmiau dukrą Irutę (11 metų) ir nusivedžiau ten. Tik atsigulėm – užėjo NKVD kariuomenė. Badė, ieškojo, bet nerado.

Mane išdavė, atrodo, Marijonas Kartanas, kuris buvo išėjęs į mišką, po to iš ten pabėgo. Jų, Kartanų, namus partizanai vėliau sudegino.

Namuose slėptuvė buvo šalia pečiaus: užmūryta sienutė, įlindimas per pečiaus viršų, o ant pečiaus užpilti grūdai, neva džiovinimui. Tuo kartu skrebai kaip atidarė duris – tiesiai ant pečiaus, nubraukė grūdus. Aš dar sėdžiu. Turėjau jau ir pasą, bū-

čiau netrukus išvažiavusi. Liepė pakelt rankas ir lįst į lauką. Tai buvo 1951 m. vasario 13 d. Kai išlindau, pasodino kampe ant suolo ir nieko prie manęs arčiau nebeprileido, nei mamos, nei dukros. Suėmime dalyvavo Riabovas ir Didenka. Nuvežė į Vadoklius, o ten mušė, daužė kiek norėjo, spardė kojomis. Gerai pamušę, išvežė į Ramygalą, po poros savaičių nugabeno į Panevėžį. Likau be dantų, Vadoklių skrebai visus išdaužė. Panevėžyje po trijų dienų išvedė iš kameros, matau, kieme stovi mašina, aplink ją ginkluoti enkavedistai. Įkėlė mane į tą mašiną, o kartu ir Stankevičių–*Fakyrą*. Panevėžyje jis jau buvo išsėdėjęs pusantrų metų. Taip jie mus išgrūdo į geležinkelio stotį. Stankevičius tvirtai nusiteikęs, suvaidino, kad manęs nepažįsta. Nuvežė į Vilnių sauguman. Iki tol vis vyliausi, kad mane kas nors išpirks ar išvaduos, bet kai atsidūriau ties Vilniaus saugumo vartais, visos viltys žlugo. Įmetė į kamerą, kurioje radau taip pat buvusią partizanų ryšininkę septyniolikmetę Anelę Laurinaitytę iš Šakių rajono. Ją dažnai kviesdavo į tardymą, labai kankino, sakė pati 70 žmonių išdavusi. Kada neprisipažįsta, įmeta į mašiną ir veža į mišką. Miške neva sugenda mašina, užklumpa „miškiniai", įvyksta susišaudymas, „miškiniai" ją suriša, įmeta į vežimą ir užrištomis akimis nuveža į bunkerį. Bunkeryje sėdi gražiai lietuviškomis uniformomis apsirengę ginkluoti vyrai, ant sienos kryželis kabo. Pareikalauja nurodyti savo patikimą žmogų, kuris turi ryšį su partizanais, kad tas už ją laiduotų, nes ja nepasitiki, aiškina, kad ji esanti išdavikė, apšaukia komjaunuole, komuniste ir neva jau veda sušaudyti. Ji nesuprato ir neįsivaizdavo tokių klastingų suktybių, išdavė ne vieną ryšininką, net tėvą su motina.

Tam bunkeryje valgyti jiems atnešdavęs kažkoks „eigulys". Ten būdama, ji jiems nemažai dainų partizaniškų prirašiusi, daug pavardžių suminėjusi tų žmonių, kurie rėmė partizanus arba ryšininkai jų buvo. Pagaliau, kai taip viską išsipasakojo, ja jau „patikėję" ir užrišę akis išvedė pas savus. Bevedant vėl „susišaudymas". Ir vėl ji patenka į enkavedistų rankas, vėl nuvežama Kaunan. Mato, kad ten tie patys „partizanai", kurie bunkeryje sėdėjo. Laurinaitytę, būdavo, iš vakaro išveda į tardymą, paryčiui atveda, o šeštą valandą vėl „padjom". Gaila man buvo į ją žiūrėti.

Kartu su mumis dar sėdėjo taip pat partizanų ryšininkė Žemaitienė, irgi iš Šakių rajono.

Teisė mane Maskvos „osoboje sovieščianije". Gavau 10 metų. Teko sėdėti Krasnojarske, Taškente, Vorkutoje. Po 6 metų, kada mirė Stalinas, iš lagerio paleido. Tai buvo 1956 m. liepos 16 diena.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Ag. b. Nr. 18
Arch. Nr. 312
L. 215

AKTAS

1950 m. liepos mėn. 5 d.

Mes, žemiau pasirašę: Kauno MGB tardymo poskyrio viršininkas majoras SOLODOVNIKOV, Kauno MGB Valdybos 5–ojo skyriaus viršininko pavaduotojas papulkininkis FIODOROV, Kauno MGB Valdybos vyr. tardytojas leitenantas KARPOV, MGB 3–iojo bataliono 298 Šaulių pulko MGB kapitonas PELEVIN, to paties bataliono seržantai ROMANOV ir KUZNECOV, dalyvaujant areštuotam banditų „VYČIO" apygardos štabo banditui STANKEVIČIUI ALFONSUI – „Fakyras" ir „Tėvas" – surašėme šį aktą.

Pagal gautą medžiagą Kauno MGB Valdyboje iš areštuoto bandito STANKEVIČIAUS A. A., Panevėžio ir Ukmergės apskričių teritorijoje, Taujėnų valsčiuje buvo atlikta čekistinė karinė operacija „VYČIO" apygardos, Šiaurės Rytų Lietuvos srities štabo bunkerių paieškai ir likvidavimui.

Panevėžio apskrities, Vadoklių valsčiaus Kačmiškio miške už 5 metrų nuo miško tako, vedančio į Šilų miško pusę, surastas stropiai užmaskuotas banditų bunkeris, virš kurio buvo užmaskuota radijo antena.

Čia pat buvo surasta landa įėjimui į bunkerį. Bandant atidaryti landą, viduje buvę banditai patys atidarė ją, išmetė dvi granatas ir atidengė ugnį iš automatų ir kulkosvaidžių. Susišaudymo metu susprogdinus bunkerį, nukauti keturi jame buvę banditai.

Atpažinimo metu buvo nustatytos šių žuvusiųjų asmenybės:

1. ŠIBAILA JONAS, Tomo –„DIEDUKAS" ir „MIERAINIS", gimęs 1905 metais, būryje nuo 1944 m. Pogrindyje buvo LLKS organizacijos prezidiumo narys ir LLKS pogrindinės spaudos, laikraščio „Prie rymančio Rūpintojėlio" redaktorius.

2. SMETONA ALFONSAS–„RAMŪNAS" ir „ŽYGAUDAS", „VYČIO" apygardos vadas. Gimęs 1913 metais.

3. TARUTYTĖ BRONĖ–„BERNIUKAS", „VYČIO" apygardos štabo sekretorė mašininkė. Gimusi 1931 metais.

4. GRITĖNAS ALFONSAS–„SKALIKAS" ir „GUSARAS", „VYČIO" apygardos ūkio dalies vedėjas. Gimęs 1917 metais.

(Pastaba. Toliau išvardinti daiktai, ginklai, šoviniai, kurie po partizanų sunaikinimo buvo rasti bunkeryje. – *R.K.*)

Miške, Miško kaimo ribose Vadoklių valsčiuje, netoli GAILIUŠYTĖS BRONĖS, Igno, sodybos, rasti du užmaskuoti bunkeriai, kurie patikrinimo metu buvo tušti.

To paties miško rajone rasta banditų stovyklavietė su ką tik užgesinto laužo likučiais, nuorūkomis ir šienu, bet banditų nurodytoj stovyklavietėj nerasta.

Keriogalos kaime, Vadoklių valsčiaus teritorijoje, anksčiau areštuoto TARUČIO VIKTORO tuščiame ūkyje po rusišku pečiumi aptiktas banditų bunkeris su stropiai užmaskuota įlindimo anga pačiame pečiuje; patikrinimo metu bunkeris buvo tuščias.

To paties valsčiaus Šilų miške, už kilometro nuo TARUČIO VIKTORO namų, rastas penktas bunkeris. Patikrinimo metu jis buvo tuščias.

Liepų kaime, Taujėnų valsčiuje, tuščioje SMETONAITĖS TEODOROS sodyboje namo pastogėje rastas šeštas bunkeris, kuris patikrinimo metu buvo išardytas.

Nukautų banditų lavonai, jų ginklai, sprogstamos medžiagos, dokumentai, rašomoji mašinėlė, radijo imtuvas ir kita amunicija pristatyta į Kauno MGB Valdybą.

(Pastaba. Apačioje pasirašo visi aukščiau paminėti MGB karininkai ir kareiviai, tarp jų ir areštuotasis STANKEVIČIUS. – *R.K.*)

Pasakoja VINCAS KAZABUTSKAS

Gimiau ir augau Šambališkių kaime, Vadoklių valsčiuje. Maždaug už kilometro nuo mūsų namų gyveno Vėžikauskų šeima. Jų šeimoje augo keturi vaikai. Sūnus Vytautas, gimęs 1930 m., šiuo metu gyvena Telšiuose, Zita – Aleliūnienė, Irena – Mikaitienė gyvena Kuršėnuose ir Birutė, gimusi 1928 m. (žuvusi). Tėvą rusai 1944 m. gruodžio mėnesį paėmė be ginklo, todėl nuteisė 10 metų, – ne kaip partizaną, o kaip ryšininką. Labai neilgai jis buvo Danieliaus Vaitelio–*Briedžio* būryje. Kada jis pamatė, kad rusai apsupo mišką, ginklą numetė ir eina. Rusai sutikę jį klausia: „Kuda idioš, starik?" Jis pasakė, kad vaikus į mokyklą palydėjęs. Taip jį ir praleido. Bet skrebas Mingaila (dar gimine Vėžikauskams statėsi) pakėlė triukšmą: „Kam jūs jį praleidote? Tai banditų vadas!" Vėžikausko brolį Kazį sužeidė, brolis Vladas, per vidurius peršautas, po kelių valandų mirė, o Marijoną, Birutės tėvą, skrebo Mingailos įskųstą, suėmė.

Vėžikauskai labai artimai bendravo su partizanais, namuose po grindimis turėjo iškasę bunkerį, kuriame slėpė partizanus.

1948 m. gegužės 22 d. su mumis kartu į Sibirą vežė ir Birutę Vėžikauskaitę, bet ji iš Panevėžio pabėgo. Kartu su Birute buvo paėmę ir jos mažas (po 14–15 metukų) sesutes Zitą ir Ireną.

Birutė pabėgo kartu su Meškaite–Kintiene, taip pat mūsų kaimyne. Šiuo metu Ona Kintienė gyvena Ramygaloje. Kiek man žinoma, Birutė buvo Vaitelio ryšininkė. Kada Vaitelis žuvo, ji dar dirbo ryšininke Albino Burbulio būryje. Labai neaiškiomis aplinkybėmis Birutę sunaikino patys partizanai. Ėjo kalbos, kad neva ji buvusi užverbuota enkavedistų. Tai buvo jau 1951 m. Man dar teko girdėti, kad Vėžikauskienė su Vaitelio pavaduotoju *Dėdeliu*–Jonu Jarmulka (pradžioje jis buvo skrebas, bet vėliau perėjo pas Vaitelį), kuris pas ją slapstėsi, ruošėsi bėgti, tačiau partizanai juos sušaudė ir sudegino su visais namais.

Po gaisro vietinė valdžia iškvietė med. ekspertus, kurie pagal rastas dviejų žmonių palaikų liekanas nustatė, kad tai vyro ir moters griaučiai, o Birutės palaikų niekur nerado. Vadoklių kapinėse prie koplyčios yra Vėžikauskų šeimos paminklas.

Negalėčiau pasakyti, kad Vėžikauskienė bloga buvo, kaiminka kaip kaiminka. Atėjo kartą viena jos dukrytė ir prašo pasko-

lint pinigų – kunigas kalendravos. Tėvas sako: „Aš tokių neturiu, kokių jums reikia, mano visi stambūs, gal iškeisti reiktų kur nors..." Taip ir išėjo ta mergaitė.

Tėvas buvo paskirtas seniūnu. Kartą *Lelijavas* sutiko jį raitą, sustabdė ir perspėjo, kad nuo seniūnystės atsisakytų, o jei ne – bus nušautas. Taip tėvas ir atsisakė tų pareigų.

Vytautas Vėžikauskas buvo paimtas iš mokyklos. Kiek atsėdėjęs, atvažiavo pas mus. Mes sueidavome ir vėliau su juo. Kai grįžo tėvas – Marijonas Vėžikauskas – taip pat užsuko pas mus. Mes su juo, tiesa, buvome susitikę ir Sibire, kadangi pradžioje jis kalėjo Magadane. Mirė Vėžikauskas apie 1970 m.

Prisimindamas anuos laikus, galėčiau papasakoti keletą epizodų iš susitikimų su partizanais. Kartą vežu mėšlą pūdymui Vėžikauskienei, apie 17 metų tada turėjau. Kvepia skaniai verdanti mėsytė... Į tvartą įvažiavau, šeimininkė sako: „Paduok arkliui ėsti ir ateik į kambarį". Aš jai sakau: „Ką aš čia dabar... Visas mėšlinas, molinas". Ji sako: „Karininkas Vaitelis kviečia". Ką darysi, jeigu jau Vaitelis kviečia, reikia eiti. Nusiprausiau, įeinu į kambarį, – už stalo sėdi Vaitelis, dar keli partizanai. Vaitelis sako: „Tai ką, veži mėšlą?" „Vežu", – sakau. „Reikia padėti, – nusišaipė Vaitelis. – Reikia, reikia gyvanašlei padėti". Kiek pasėdėjau, pavalgiau. Išeinant Vaitelis priminė: „Tik niekam nesakyk, kad mes čia". Lyg kokį priekaištą. Aš būčiau jų ir nematęs. Kam visa tai? Nereikėjo manęs ir kviesti. Lyg aš koks šnipas būčiau. Vienu žodžiu, Vaitelis prie manęs kažko kibo. Kodėl? Už ką? Šito aš nežinau. Tik vėliau jau girdėjau nuo kitų: Kazabutskas sakė taip, Kazabutskas sakė anaip, o kad Kazabutskas Sibirą pamatė, tai jiems nieko.

Kartą atėjo vyrai iš miško ginkluoti ir įsakė atiduoti visus skanius daiktus: kumpius, skilandžius, dešras, – neva mano tėvas kažkam kažką ant jų pasakęs.

Kitą sykį ir vėl teko su Vaiteliu pasikalbėt nemaloniai. Mes buvome su tėvu Ukmergėje. Atėjo Vaitelis su vyrais ir klausia, kur mes. Motina pasakė, kad į Ukmergę išvažiavome. Tai Vaitelis sako: „Matote, slapstosi". Žodžiu, kažkas paskundęs. Motina jiems pasakė, kad mes nesislapstome, kad su reikalais išvažiavome. Kitą dieną malkas miške kertam, aš veržiu vežimą,

žiūrim – Vaitelis ir Jonas Kilijonas–*Mikas* nuo Pagirių. Pirmiausia ėmė tardyt tėvą. Žuvo partizanas *Lelijavas*, ir Vaitelis tėvui sako, kad jis neva spardęs *Lelijavo* kūną ant grindinio. Tėvas ėmė aiškintis, kad jis ir būt nebuvęs miestelyje. Tėvas klausia, kas taip sakė. Vaitelis sako: „Aš nesakysiu, kas sakė". Tada tėvas jau rimtai supyko, nusiėmė kepurę, jo žila galva atrodė dar baltesnė negu iš tikro, persižegnojo, ir Vaitelio pakeltas šautuvo vamzdis taip ir nusileido žemyn. Tai buvo paskutinis kartas, kada aš mačiau Vaitelį. Jį nušovė apie gegužės 11–tą.

Dažnai užeidavo pas mus tai vieni, tai kiti. Vieną žiemą tai kaip susitarę: vieną naktį vieni, kitą kiti.

Atvažiavo kartą rusai, paėmė tėvo pasą ir pasakė: „Dabar prisistatyt turėsi į Panevėžį, Respublikos gatvėn". O buvo paimtas gyvas partizanas Činikas (apie Gudelius buvo ir tokių pavardžių). Partizanai tėvą jau buvo perspėję, kad būtų atsargus, nes Činikas bailys, gali ką nors išplepėti. Nuvykom abu į Panevėžį. Kaip nuėjo tėvas Respublikos gatvėn, tai iš ten visas šlapias išėjo. O aš, jo nesulaukęs, einu ieškoti. Sutinku tėvą, visas išbalęs, jis man ir sako: „Gąsdino grasino ir šaukė jie man: „Kas pas Vėžikauskienę gyvena?! Ar ten yra Vaitelis?! Ar yra bunkeris?! Sakyk! O jei nesakysi, atsidursi kur baltos meškos!" Bet tėvas, kiek supratau, jiems nieko nepasakė, ir apie tą bunkerį pas Vėžikauskienę enkavedistai nieko, matyt, ir nežinojo. Po savaitės vėl atėjo. Ant pečiaus stovi maišas džiūvėsių. Klausia: „Kam čia?" Tėvas sako: „Sakėte, kad vešite pas baltas meškas, kelionei prisidžiovinau". Rusas sako: „Nu da, kto tebia, starik, paveziot, eto nepravda".

Pas mus į Šambališkių kaimą buvo atėjęs Survila–*Šarūnas* su keliais partizanais, atsinešė kumpį, dar vieno paprašė. Motina sako: „Tai gal man ir išvirti?" Survila mamos pasiūlymą atmetė: „Mes turim savo virėją, patys išsivirsime". Malkų buvo sočiai, užkūrė pečių, tą mėsą sukapojo, sudėjo šaltan vandenin ir užkaitė puodus. Kadangi mėsa virė pečiuje, ten ji iškilo, paviršius apdegė ir apkartino sriubą. Kai padavė valgyti, kiti tik pasivaipė – sriuba karti, nenori jos valgyti. Tėvas sėdi su motina ant lovos, Survila (nuo Siesikų) atsistojo iš užstalės, priėjo prie motinos, kaip davė ranka per galvą ir sako: „P...da, duok to-

kius pietus, kaip davei kunigui!" Man net negera pasidarė. Tikrai, kad būtų už ką. Ko prašė, tą davė, patys virė... Kalendravodamas kunigas pas mus valgydavo, bet ar tai čia partizanų reikalas. Jeigu mes laikomės tos tikybos, einam už tiesą su ginklu rankoje, tai 60–ies metų moteriai taip sakyt ir šitaip per veidą ranka – tikrai ne tik negražu, bet nežmoniška ir nekatalikiška.

Buvo visokių. *Žygaudas* iš mūsų paėmė telyčią, jautį, tėvo kailinius, mano kostiumą. Kai nuvedžiau tuos gyvulius, pas Kintą sargyboje paliko vieną partizaną, žiūriu – jis su mano kostiumu apsivilkęs, pasisakė, kad skrebu buvęs Vaivadiškiuose. Jis ir sako: „Man nepatiko ta santvarka... Pas Vaitelį – o, tai santvarka..."

Kartą nakties metu atėjo partizanai ir reikalauja įleisti. Plėšia langą, o visai neseniai buvo atėję rusai. Tėvas neleido pro duris, tai langą išplėšė ir įlindo. Įlindę šėrė tėvui per veidą.

Kai atėjo Vaitelis, tėvas jam ir pasiskundė, kad atėję iš *Žaibo* „partijos" išplėšė langą, įsibrovė į vidų, apkūlė dar. Vaitelis pasakė, kad daugiau tokie dalykai nepasikartos, ne jų čia rajonas, jiems čia ne vieta. Po kurio laiko atėjo pats *Žaibas* ir atsiprašė: „Dovanok, tėvai, daugiau taip nebus".

Pasakoja ANTANAS SERDIKAUSKAS ir ALGIRDAS TAMOŠIŪNAS

Užrašyta Jurgelionių kaime
1990 06 13

Antanas Serdikauskas

Prie Miliūnų kaimo Ukmergės rajone yra toks miškelis, kuris vadinasi Biržyte, karklynė.

1945 m. rugsėjo mėnesį aplinkinių kaimų – Jurgelionių, Mikėnų, Česonių, Petronių – vyrai, iš anksto sutarę, susirinko Biržytės miškelyje ir ruošėsi pulti Siesikų miestelį. Atsinešė kas kokį ginklą turėjo, iš viso apie 80 vyrų.

Žiliai buvo trys broliai: Antanas, Medardas ir Juozas.

Visi dalyvavo Biržytės mūšyje. Kada nuo miško pusės užėjo

rusai ir susijungė du garnizonai su ateinančiais iš kitos pusės, kareivių buvo apie 100. Nuo durpyno pusės skyrė griovys, o iš lauko pusės užvažiavo į ratus sugulę du rusų kareiviai, užmaskuoti maišais, su kulkosvaidžiu, o karininkas – ant balto arklio. Jie su kulkosvaidžiu turėjo atkirsti nuo miško bėgančius partizanus. Mato vyrai – karininkas atsiskyrė ir atjoja. Antanas Žilys (vėliau *Žaibas*) jo kažko paklausė, o tas jam ir pylė. Tada Antanas jam atgal, ir jie susišaudė. Žilys, šaudytas kareivis, krito į šoną ir nusivoliojo tolyn. Karininkui peršovė ranką, bet jis vis vien rėkia: „Vperiod!" Tuo metu, kada partizanai šoko per griovį, anie du ruskiai išsitraukė kulkosvaidį ir kerta, o nuo Miliūnų kaimo didžiulė kareivių masė mūsiškius spaudžia prie griovio; kulkosvaidis mūsų vyrus atkirto ties grioviu nuo miško. Tame griovyje šeši partizanai krito vietoje negyvi, kitus sužeidė. Žilys šaukia vyrams, kad ten nebėgtų. Jonas Stoškūnas vyrams aiškina, kad laikytųsi iki sutems, o Antanas Žilys su broliu Medardu nušliaužė iki to kulkosvaidžio ir abu rusų kulkosvaidininkus sunaikino. Medardas ant vieno kelio atsiklaupęs šaudė.

Kautynėse dalyvavo Rudokas, Juozas Mažeika, buvęs Lietuvos kariuomenės viršila, Jonas Stoškūnas, Medardas Nugaras, kuris metė kulkosvaidį ir pabėgo.

Biržytės kautynėse žuvo apie 7–8 partizanus, o kiek kareivių žuvo, tiksliai nežinoma, tik faktas, kad jų žuvo irgi keletas. Po mūšio likę gyvi partizanai nubėgo iki Siesikų, ten persigrupavo ir dar ketino pulti rusus iš naujo, bet suprato, kad jėgos nelygios.

Tai buvo pirmas partizanų krikštas, daugeliui ir paskutinis. Kai kurie metė partizanavimą ir registravosi, daugiau į mišką ir nosies nekišo, o kiti, galutinai apsisprendę, išėjo kovoti toliau, pasiskirstę į atskirus partizanų būrius, kurie buvo naujai formuojami.

Albertas Maskoliūnas iš Libišonių vienkiemio pats pirmas krito Biržytės mūšyje, kulka jam tiesiai į kaktą pataikė.

Jurgelionių kaimo apylinkėse po karo rusai nušovė 11 civilių gyventojų: Čekauską, du Čižauskus, Kaminską, Urniežą, Pakulnį, Bundonį, Kielą, Šiminską, Vytautą Žilį, Medardą Žilį (*Žai-*

bo brolį). Medardą Žilį rusai sunaikino vien dėl to, kad per jo kiemą perėjo desantininkai. 12 žmonių paėmė į kalėjimą. Per kieno kiemus tie desantininkai perėjo, visus suėmė.

Vieną sužeistą desantininką enkavedistai paėmė gyvą. Jis vėliau visus išdavinėjo. Suprantama, ne savo noru, o priverstas, kankinimų neišlaikė. Jį vežiojo po apylinkes, žmonėms rodė, o jis aiškino, pas ką buvo jie užėję.

Antanas Masiulis trejus metus išsėdėjo kalėjime, paskiau pasakė, kad jis nekaltas ir paleido.

Kiela tarnavo trejus metus rusų armijoje. Grįžus namo, jį išvarė skrebai su pastote, vežė rusų NKVD garnizono kareivius ir su jais pasiginčijo, jautėsi drąsiai, nes buvo atitarnavęs rusų kariuomenėj. Simonas Žudys matė, kaip Kielą nušovė. Po metų žmona reikalavo, kad vyras būtų atkastas ir nustatyti kaltininkai. Lavoną ekshumavo, žinoma, tik dėl akių, o kaltininkai taip ir liko neišaiškinti.

Algirdas Tamošiūnas

Pagiriuose dar vokiečių okupacijos laikotarpiu kartą ryte *Žaibas*–Antanas Žilys išėjo iš kambario, žiūri – už kampo su šautuvu stovi rusas. Tada jis išsitraukė pistoletą, tam kaukšt, ir sudribo ruskelis.

Kitą kartą važiuoja jis dviračiu per Klikūnų mišką. Jam bumbt iš automato, jis apsimetė negyvu ir nugriuvo. Ateina du, o jis ir vėl iš pistoleto vienam, kitam, pasiėmė ginklus ir atvažiavo į Jurgelionis. Tada jis iš Pagirių persikėlė į Taujėnus, nes per mišką buvo pavojinga važinėti, miške siautėjo raudonieji.

Kitą sykį jam kelią pastojo raudonasis banditas Subatis, bet ten irgi laimingai baigėsi.

Tokie gandai ir kalbos mūsų kaime ilgai dar sklido apie narsųjį partizanų vadą *Žaibą*.

Antanas Serdikauskas

Pas mus plačiai kalbėjo, kaip *Žaibas* tik pistoletu ginkluotas paėmė dvi rusų tanketes: iš krūmų vienam vairuotojui, kitam,

ir tie negyvi prie vairų sukniubo, o likusieji pakėlė rankas aukštyn ir pasidavė.

Iš Taujėnų skrebai vežė sviestą. *Žaibas* nutarė tą sviestą paimti. Pasiuntė savo brolį Juozą ir dar vieną, o priešakyje – vežimas skrebų važiuoja. Skrebai užvažiavo ant kalnelio, šiek tiek nusileido žemyn, o kada jau kalnelio viršūnė uždengė vežimą su sviestu, iš krūmų išlindo ginkluoti partizanai ir greit arklį į šoną. Kiek pavažiavę, skrebai pasigedo vežimo su sviestu, grįžta atgal, – sviestas kaip dūmas išgaravęs.

Žilio pusbrolis Juozas Stasevičius (dabar gyvena Siesikų miestelyje) buvo skrebas. Juo nebuvo galima skųstis. Kada *Žaibo* brolį Juozą suimtą jis vežė į kalėjimą, Juozas jam primygtinai sakė: „Atsiversk, pusbroli, atsiversk, būk žmogum!" Tada šitas skrebas buvo su šautuvu.

Juozas mano sūnui padavė „benzinką" ir peiliuką, kad perduotų svainiui. Vaikystėje abu žaidė kartu, drugelius po pievas vaikė, o kaip likimas skirtingais keliais juos nuvedė: vienas į mišką, kitas į skrebyną nuėjo.

Žaibas iš ligoninės dviračiu vežė *Lapelį*–Gvozdą ir sutiko rusų kareivius, grįžtančius iš miškų „valymo". Jis pistoletą rankoje prie vairo laikė pasiruošęs. Jau prievakaris buvo. Gal šiek tiek susijaudino, – dviratis susvyravo, ir nukrito abu. Kareiviai juokiasi, sako: „S devuškoj parenj upal". Taip laimingai ir pravažiavo abu.

Ateina kartą *Žaibas* pas mus sušalęs, sako: „Dvi paras nevalgiau, labai noriu valgyti. Patekau miške į apsupimą ir niekaip negalėjau ištrūkti". Įlipęs į medį, visą parą ten išsėdėjęs. Pas mus jis pavalgė, pernakvojo ir kitą dieną vėl išėjo.

Kitą kartą žaibiečiai ruošė pasalą. Važiavo apie 30 rusų kareivių. Į atskirus vežimus buvo susėdę po du, po tris kareivius. Pasaloje žuvo pirmieji du kareiviai ir vežikas. Toj pasaloj žuvo du nekalti vežikai ir daug rusų kareivių.

Jurgelionių kaime pradėjo plėšikauti rusų kareiviai. Nugaro bites išdegino, Katliorių apiplėšė, Juozo Žilio taukus išsivežė. Du vyrai nutarė nubausti tuos burliokus. Juozas Žilys pasiėmė šautuvą, o Juozas Maziliauskas pistoletą, nuėjo Pademben prie

beržo. Važiuoja trys rusų pastotės. Juozas Žilys šoko iš krūmų, šovė, bet šautuvas užsikirto. Rusai atidengė ugnį iš automatų į jį. Tas įkrito į griovį, o Juozas Maziliauskas iš pistoleto pila pakrūmėj per keletą metrų. Burliokai kiek įkabindami pasileido šuoliais. Reikia tik pagalvoti: du vyrai maždaug prieš dvidešimtį gerai ginkluotų kareivių. Koks pasišventimas ir pasiaukojimas buvo mūsų žmonių.

Kartą Jurgelionių kaime enkavedistai krėtė visas sodybas, o pas mus ant aukšto pasislėpė Kleopas Timinskas–*Maras* ir Juozas Žilys. Abu ginkluoti. Namas ne visai dar buvo įrengtas, prieangyje tik lentos sudėtos. Jie pasiruošė granatas, – jeigu kas, mes, nieko nelauks. Vienas ruskelis užsikabino už balkio, bet fiziškai, matyt, buvo silpnas, traukėsi, tačiau iki balkio viršaus neįstengė prisitraukti, nušoko atgal ir pasakė, kad nieko nėra. O kitas pasistatė kulkosvaidį, nusimovė kelnes ir atlieka savo reikalą. Ant aukšto prislėgt lentoms buvo užkeltas akmuo. Timinskas šliaužia prie to akmens ir siekia jį paimt, o Juozas nutvėrė jam už kojos ir neleidžia. Tas net inkščia, prašo leist. Sako: „Aš tam burliokui kaip dėsiu akmeniu, už kulkosvaidžio ir – į kojas..."

Algirdas Tamošiūnas

Džiuveniai kilę iš Miliūnų kaimo, Ukmergės rajono. Bronius Džiuvenys buvo tikras prisiplakėlis. Jo pusbrolis Džiuvenys–*Jaunutis* buvo partizanas. Kai mirė Broniaus tėvas 1949 m., nė vienas žmogus neatėjo lankyti, tai rodė, kad jie visam kaimui buvo nemieli žmonės. Po tų visų suiručių visas kaimas, 60 žmonių, pasirašė tokią peticiją, kad Bronius Džiuvenys dalyvavo žmonių šaudyme, o dabar laisvas gyvena Kaune. Atvažiuoja, būdavo, iš Kauno „kapeliušį" užsidėjęs, vaikšto po kaimą baisiai išdidus.

Pasirodo, visas žinias jis perduodavo pusbroliui. O *Žaibas*, kada stojo vadovauti būriui, tada jau uždraudė visokį nepagrįstą terorą. Štai Baleliuose Ignacas Retys per tas paskalas turėjo išbėgti iš namų. Žodžiu, Bronius Džiuvenys savo pusbro-

liui į mišką nešdavo visokias apkalbas, o tas su savo šutve šaudydavo, daug nesiaiškindavo. Taip Džiuvenių gauja sušaudė Miliūnų kaime du Stoškūnus, du Masionius, mokinę iš Petronių kaimo, nepilnametę, dvi mergaites ir motiną, pas kurias ta mokinukė mokėsi amato.

O priežastys būdavo paprasčiausios: vienas ne taip žodį pasakė, kitas „samagono" nedavė... Džiuvenių gaujai priklausė 6–8 vyrai. Ėjo kalbos, kad Bronius Džiuvenys visa tai darė enkavedistų nurodymu.

Po viso šito žmonės parašė raštą rusų saugumui ir reikalavo, kad šitas Bronius atsakytų ir būtų atitinkamai nubaustas už tas žudynes. Raštą iš Kauno atsiuntė atgal su rezoliucija: „Kur jūs anksčiau buvote? Dabar jau jis mums yra nusipelnęs". Koks čia „nusipelnymas"? Kad nekaltus žmones pardavinėjo ir žudė?

Ėjo šnekos, kad Kaušų kaime, visai prie Ukmergės, jis išdavė „Tankisto" būrį.

Kartą buvau išsiųstas su pastote tais metais. Bronius Džiuvenys tik viską tvarko, agituoja, kad greičiau reikia vežti ir t.t. Be to, jis ir vadovavo tam banditų būriui.

Po to, kai *Žaibas* Rečiui liepė grįžt atgal ir ramiai gyventi savo namuose, Džiuvenius jis rimtai perspėjo.

Kada žuvo Stoškūno tėvai, sūnus Broniui Džiuveniui pasakė: „Tu pražudei mano tėvą ir motiną, laikei duris užrėmęs". Džiuvenys šoko kaip įgeltas.

Šluotą man teko matyti vieną kartą. Mažo ūgio, jaunas. Ginklus jis nešiodavosi įvyniojęs į vytelių ryšulį. Enkavedistai vis paklausdavo, ar neužeina *Šluota*, ir sakydavo: „Kai tik ateis, duokit jam kirviu galvon".

Kartą iš Jurgelionių kaimo šitas *Šluota* paėmė arklį. Ir arklys atsidūrė Ukmergės MGB. *Šluota* vaikščiojo 1951–52 m. Ateina, būdavo, dviese su tokia mergička, mokytojos Dvilaitienės dukra. Atsigula abu ant pečiaus ir guli. Jų šautuvai nauji, šoviniai net blizga. Jie save vadino „šluotomis". „Mes „šluotelas", viską šluojam!" – sakydavo.

Netoli kapinių Keručių kaime šienavo senukas Jonas Varnas, tai tam kepurę peršovė, pagalves atėmė.

Antanas Serdikauskas

Kartą užėjo jie pas mus. Šautuvus taip drąsiai sustatė kampe, prausiasi kaip niekur nieko. Pas žmones jie vengdavo nakvoti, paprastai nakvodavo miške, o ten turėjo ir rūbų šiltesnių, ir antklodžių, pagalvių. Jei koks kermošius – ateina, alaus išgeria, vieną kitą „samagono" stikliuką išlenkia.

Nei milicija, nei enkavedistai, nei skrebai jų negaudė. O kai jie dingo, tada jau ėmė ieškoti.

Algirdas Tamošiūnas

Neretai jie žmones klausinėdavo, kur čia partizanai apsistoję, ar neateina kartais, neatsilanko.

Matyt, jie buvo užverbuoti ir dirbo enkavedistams.

Tiesa, jie kai kur dar ir stalčius apkraustydavo. Kai juos partizanai sušaudė, rado auksinius mokytojos Stimburytės žiedus.

Antanas Serdikauskas

Šienapjūtės metu skrebai šienavo pievas ir pajuto, kad dvokia kažkas. Paleido šunis, ir šunys žagarų krūvoje surado to *Šluotos*–Gintuko ir Lilės Dvilaitytės lavonus. Žodžiu, jie buvo nužudyti, bet neapiplėšti. Labai panašu, kad tai buvo partizanų darbas.

Algirdas Tamošiūnas

Manoma, šitie „šluotos" buvo enkavedistų pasiųsti į kaimą ieškoti, pas ką glaudžiasi partizanai, tarp gyventojų kelti baimę, kad žmonės neturėtų ramybės.

Jie patys laikė save partizanais, vaidino, kad rusų bijo, buvo apsirengę lietuviška kariška uniforma. Vienam ant rankovės trispalvė vėliavytė išsiuvinėta, kitam vėl koks lietuviškas ženklas.

O kai dingo, tada net milicija važinėjo po kaimą ir klausinėjo žmones, kas matė vyrą su moteriške ginkluotus vaikštant.

Antanas Serdikauskas

Lukoševičiaus–*Klajūno* motina, tėvas ir sesuo Kaziunia gyveno Keručių kaime. Jį sušaudė patys partizanai. Vokiečių okupacijos metu jis tarnavo vermachte, bet kai grįžo į namus atostogų, daugiau nebėjo. Atėjus rusams, 1944 m. išėjo į mišką. Pasižymėjo žiaurumu. Obelių ar Kurėnų kaime su būriu partizanų užėjo pas gerą pažįstamą, išeidamas pasakė: „Dabar aš uždėsiu gedulingą maršą". Ir pakeitė gramofono plokštelę. Išėję vėl grįžo atgal ir nušovė tą gaspadorių, visai be jokios kaltės.

Kitą kartą jis jojo raitas per Miliūnų kaimą. Rusai jį bandė sulaikyti, bet jis du ruskius nušovė ir pabėgo.

Dar kitą kartą jį, važiuojantį ratais, taip pat rusai užstojo, bandė sulaikyt, jis ir vėl tris nušovė ir pabėgo.

Jis, būdavo, su rusais susitinka akis į akį, pila iš automato seriją ir pabėga. Buvo nepaprastai šaltų nervų, drąsus, bet ir žiaurus: nepatiko kas – ir šauna.

Kai partizanai atėjo jį sušaudyti, labai gailėjo, bet toks nuosprendis buvo partizanų karo lauko teismo. Ir reikėjo jį vykdyti.

Kartą Lukoševičius atėjo pas mus ir liepė man prisirišt šunį. Aš įvariau į tvartą šunį ir uždariau. Praėjo mėnuo. Lukoševičius vis neateina, aš ir vėl išvedžiau į lauką tą šunį. Kai tik išvedžiau – ir prisistatė jis. Tik bar bar bar į langą nakties metu.

– *Klajūnas*! Leisk!

Maniškė, daug girdėjusi apie jį, kaip epušės lapas ėmė drebėti. Įleidau į vidų, o jis iš karto:

– Tau buvo įsakyta uždaryt šunį! Kodėl nevykdai?!

– Dovanok, – sakau. – Tik va šiandien išleidau, laikiau visą mėnesį...

Kaip tik pabaigiau tais žodžiais, jis iškart:

– O rūkomo popieriaus turi?

– Turiu, – sakau. Ir padaviau jam gerą saują to popieriaus. Taip mes ir išsiskyrėme.

Su partizanais jis jau nebesueidavo, vienas savivaliavo.

Kiek teko girdėti, *Klajūnas* nušovė ir Kulaitienę su dukra, o kiti sakė, kad partizanas K.S. iš Keručių kaimo, kuris šiuo metu gyvena Ukmergėje, dėl kažkokių obuolių. K.S. taip pat vienas valkiojosi.

Algirdas Tamošiūnas

Maždaug prieš 40 metų valgau aš va čia, namuose, vakarienę. Motina melžia karvę tvarte. Atbarška kažkas. Žiūriu – linų kuokštą užsidėjęs ant galvos ir sako:

– Labas vakaras.

– Labas vakaras, – atsakiau.

Jis ištiesė ranką ir patrynęs pirštus sako:

– Ar neturi tų ... šlamančių?

Aš iš karto padėjau šaukštą. Sakau:

– Na ir kaselės...

Jis atkišo į mane šautuvą, bet matau, kad netikras, medinis. Kažkokių gelžgalių terbą prisidėjęs, kad barškėtų.

Aš jam sakau, kad neturiu anų... O jis kaip niekur nieko:

– Jei neturi... – apsisuko ir eina pro duris.

Aš už tų kasų pagriebiau ir nuroviau žemėn. Tada jis ėmė aiškint, kad jis esąs partizanas, kad čia jų daug kaime susirinkę.

Iš mūsų išėjęs, jis nuėjo pas kaimyną, ten išgąsdino. Pas kitus dar buvo užėjęs, kai kurie žmonės davė ir pinigų jam. Pasirodo, kad kažkoks tipas iš Meilūnų kaimo.

Iš Šalnų kaimo ateidavo toks Čekauskas–*Kirvis*. Jis vis sakydavo: „Mes tą su mediniu šautuvu dar klupdysim, jis negąsdins daugiau žmonių ir nebeplėšikaus po kaimus".

Pradžioje Jurgelionių kaime veikė *Žaibo*–Antano Žilio būrys, vėliau – *Tankisto*, o po to Danielius Vaitelis–*Briedis* veikė. Čia apylinkėje Vaitelio partizanai sušaudė Kiškį, Ragauską ir kitus. Vėliau Vaitelis sakė, kad tai padarė Čivilienės liežuvis, pirma ją reikėjo nušauti, nebūtų reikėję daugiau nieko šaudyti.

Antanas Serdikauskas

Jurgelionių kaime partizanai sušaudė vyrą ir žmoną Talalus. Apskritai tas Jonas Talalas daug kalbėdavo. Pirmą kartą Talalas su partizanais susipyko dėl šnapso, po to jį apskundė vienas kaimynas partizanams. Partizanai Talalą įspėjo. Šis nesiliovė. Tada partizanai pavartojo represines priemones: atėmė drabužius, įvairius rakandus. Kai vis tiek savo varė, trečią kartą atėjo ir sušaudė.

Povilas Nugaras iš Padembės kaimo buvo karštoko būdo žmogus, ypač pagėręs mėgo daugiau pašnekėti (jau miręs). Partizanams vietiniams kažkas nepatiko, ir jie nutarė jį sunaikinti, bet eidami vykdyti nuosprendžio susitiko *Žaibą*. *Žaibas* Nugarą užstojo ir perspėjo vyrus, kad nebandytų šaudyti nekalto žmogaus. Tokiu būdu Povilas Nugaras liko gyvas.

Po poros savaičių atėjo pas mane partizanai ir pasakė, kad Jonas Talalas nekaltai žuvo. Po mėnesio atėję pasakė, kad ir Talalo žmona nekalta buvo. Aš jau nieko jiems nebesakiau, nes vis vien jų jau nebėra.

Talalų sušaudyme dalyvavo *Ridikas*–Oliesius Auglys iš Ungurių kaimo. Vėliau jis liepė savo broliui Viktorui, kad Talalaitę paimtų į žmonas ir užaugintų mažylį broliuką Antaną. Viktoras brolio prašymą įvykdė: Talalaitę vedė.

Algirdas Tamošiūnas

Aukštuolių kaime į mišką buvo išėję penki broliai Katlioriai: Nikodemas, Apolinaras, Saturnas, Valentinas ir Evaristas. Keturi žuvo, vienas dar ir šiandien tebegyvena. Su Katlioriais kartu į mokyklą ėjau.

Mūsų apylinkėse siautėjo toks skrebas Vitkauskas, raišas. Apie jį dainą jaunimas dainuodavo:

Parėjęs namo, pasakyk mamai,
Kad sviesto trūksta dviejų kilogramų.

Mūsų Vitkauskas – šlubas šėtonas:
Mėlynos kelnės, juodas žiponas.

Su juo tik eina valsčiaus panytė
Užregistruoti prievolės kvito.
Parėjęs namo, pasakyk mamai,
Kad sviesto trūksta dviejų kilogramų.

Atėjus rusams, buvo renkamos prievolės iš gyventojų. Kiekvienas ūkininkas privalėjo okupantui atiduoti nustatytą kiekį sviesto, mėsos, kiaušinių, vilnų. O Vitkauskas ir buvo vienas iš tų skrebų, kuris surinkinėjo iš žmonių tas gėrybes. Su juo eidavo mergina iš valsčiaus, registruodavo prievolės kvitus. Vitkauskas dar tebegyvena ir šiuo metu.

Taip pat mūsų apylinkėse savo aršumu garsėjo skrebas Sakalauskas. Vaikščiodavo po kaimus, medaliais apsikabinėjęs.

Antanas Serdikauskas

Sakalauskas Smetonos laikais buvo nusipelnęs rusams proto ubagas. Prie vokiečių jis spardė, daužė žydus, grobė jų skarmalus. Atėjus rusams, jiems puolė į glėbį pirmas. Vežant vieną šeimą į Sibirą, pabėgo mergaitė, tai Sakalauskas nusiavė batus ir vijosi basas tą mergaitę.

Prof. Juozas Markulis – mano pusseserės Bugenaitės–Markulienės sūnus. Kiek teko girdėti iš jo buvusių studentų, visi sakė, kad Markulis buvo labai įdomus žmogus.

Ne vieną kartą esu iš jo gavęs vaistų, kuriuos perduodavau partizanams. Bet mane jis vis perspėdavo, kad nesakyčiau jiems, jog jis davęs, nors partizanai nujausdavo. Vaistus jis man perdavinėjo 1946–1947 m. Šitam krašte, t.y. Jurgelionių kaime, jis pats nesilankydavo.

Vėliau, kai išgirdau ir per „Amerikos balsą", kad Markulis tapo tokiu baisiu išdaviku, aš labai nustebau. Stebiuosi ir šiandien. Žinau, kad vokiečių okupacijos laikotarpiu jis parašė knygą

prieš rusus, o po to, kada atėjo rusai antrą kartą, jis labai pašlijo.

Su Markuliais mes bendraujame ir giminiuojamės, ypač su profesoriaus Juozo žmona, nors jos sūnus apsimeta dabar, kad apie tėvą jis nieko nežino. Suprantama, kad jam jis tėvas, nesvarbu, koks jis buvo. Markulis kilęs iš Tatkūnų kaimo.

Kaip žinoma, Markulis vienu metu buvo suimtas NKVD ir tardomas už tai, kad jo organizuotas Lietuvos partizanų vadų susitikimas neįvyko. Po viso to mėnesį laiko prof. Markulis nebuvo paskaitose, o kai atėjo po mėnesio, dar aiškiai buvo išlikę ant veido mėlynės, mušimo žymės. Markulis baigė kunigų seminariją, jau buvo diakonas, beliko tik įšišventint, bet, matyt, boba koją pakišo.

Po visų anų išdavysčių Markulis ilgą laiką gyveno Rusijoje. Kada, jau grįžęs iš Rusijos, Markulis atvažiuodavo čia, į kaimą, tekdavo ne kartą su juo apie politiką pakalbėti. Iš jo kalbos nepasakysi, kad jis nebūtų buvęs savo tautos patriotas.

1946 m. Markulis ir su *Žaibu* Vilpišių miškelyje buvo susitikęs, aptarinėjo partizaninės veiklos perspektyvas.

Algirdas Tamošiūnas

Iš Gružų kaimo buvo kilęs *Lakštingala*. Jų būrį sudarė šeši vyrai. Per Markulį jie visi gavo dokumentus ir gyveno jau į Vilnių išvykę, neva legaliai. Deja... Visus susėmė gražiai ir pasodino, o kai ką gal dar ir užverbavo.

Pasakoja GENOVAITĖ VANAGAITĖ-ZIZELIAUSKIENĖ

Užrašyta Panevėžyje
1990 08 29

Dar tik po karo mačiau, kaip ruskiai vijosi du neginkluotus mūsų berniokus iš Balelių. Jie, matyt, jau slapstėsi. Žinote, kaip būdavo: jauni vyrai rusų bijodavo, ir ne tik vyrai, – mes pamatydavome, kad ruskis eina, jau ir drebame. Žinome, kad ateis,

vis tiek kas nors bus. Užtat gal daugelis ir į miškus išėjo. Nebuvo turtingų mūsų krašte. Mano tėvai tik 9 ha žemės turėjo, du broliai buvo miške: jaunylis Steponas Vanagas–*Čigonas* ir Vincas Vanagas–*Ilgis*.

Jie vaikščiojo trise: Jonas Poviliūnas iš Užubalių ar Kunigiškių kaimo (jis pirmutinis žuvo), su juo dar vaikščiojo Marijonas Tvaska, – jie buvo Keciorio būryje. Ateidavo iki Maženių, iki Velykių, Alančių. Ateidavo partizanas Nemeikšis (be pirštų).

Norėjau pasakyti, kodėl jaunylis Steponas išėjo į mišką. Kartą sekmadienį brolis eina pas kaimyną nusikirpt, o netoliese buvę rusai jį pamatė ir ėmė šaukti. Jis sustojo, palaukė. Priėjo kareivėlis, nedidelio ūgio, bet ginkluotas. Brolis tai rusiškai nemoka, jie, matyt, nesusišnekėjo. O mes per langą matome, kad jį kareivis sulaikė. Pridaužė šautuvo buože, batais prispardė. Parėjo tas namo primuštas nei iš šio, nei iš to. Nuo to karto pradėjome rusų bijoti. Apskritai mes jų nemėgome. Ilgai nelaukęs, Steponas išėjo į mišką.

Brolis Vincas buvo tarnavęs Plechavičiaus armijoje. Jis visą laiką slapstėsi, bijojo būti namuose, nes galėjo dar kas įskųsti. Išėjo ir jis.

Taujėnuose miške veikė „Perkūno" būrys. Jie šitame būryje prisilaikydavo.

Vyko Taujėnų miško „valymas". Brolis *Čigonas* buvo sargyboje ant linijos. Jį peršovė iš automato per plaučius. Partizanai jį nunešė į balą ir tarp eglučių paliko, o patys pabėgo. Tik trečią dieną *Žaibas*, eidamas su savo vyrais, išgirdo kažką švilpaujant. Atėjo pažiūrėti į tą pusę ir pamatė baloje žmogų gulintį. Granata padėta šalia, bet kad jis tos granatos nebegali paimti. Jį vyrai pasiėmė ir *Žaibo* žmona *Klajūnė* jį gydė, – tiesiog kirminais žaizda buvo apgulta. Kadangi jo plaučiai buvo peršauti, nors jis ir išgijo, bet artėjo ruduo, tai nutarė registruotis. Gyveno namuose, pasistatė gryčią, kada reikdavo, partizanai jį pasikviesdavo. Kartą jį taip pasikvietė, reikėjo iš vieno ruso paimt ginklą. Jie atsiuntė žmogų, kuris liepė pasikinkyt arklį ir atvažiuot. Važiavo jie keturiese: Steponas, Vincas, *Vermachtas*–Jakubonis ir Jokūbas Maselis. Dabar sunku pasakyti, kaip ten buvo. Vieni sako, kad tas rusas turėjo bunkerį su išėjimu į lauką, kiti sako, kad rusai arti pasalavo ir išgirdo juos ten esant. Rusai

juos apsupo. Tada partizanai į vežimą ir – į Šapio pusę. O mano brolis galvoja: turiu dokumentus, galiu eiti namo. Bet jį pasigavo. Smarkiai sumušė ir visą kruviną atvežė į Raguvą. Uždarė rūsyje su vienu švarkeliu. Rūsys po namu, be jokių stiklų langai, tik grotos, o šaltis tada, sausio mėnesį, buvo didelis. Tardė, mušė, kankino, bet jis partizanų neišdavė, pasakė, kad buvęs Raguvoje pirkt grūdų su mama, arklys, pabaidytas šaudymo, pasileido bėgt, o jis iškritęs iš ratų ir likęs.

Mes visi išsikraustėme iš namų, nes nežinome, ką jis ten sako jiems.

Iš Raguvos pas mus iš karto prisistatė kariuomenės garnizonas, viską apvertė aukštyn kojomis, iškratė, išrausė.

Į Raguvą atėjo Antanas Pečiukėnas iš Vėjeliškių kaimo, įlindo per lentų aptvarą prie to rūsio ir per langą Steponui įmetė raštelį, kuriame prašė parašyti, ką jis sako per tardymą. Steponas surašė, ką jis sako, o tas Pečiukėnas, kai tik sargybinis užėjo už kampo, vėl šmurkšt per lentas ir atvežė brolio raštelį į namus. Kai žinojome, kaip kalbėti tardymo metu, parėjome į namus ir laukėme. Paėmė mamą, – viskas atitinka, laukiam, kada jį išteisins, bet stojo ta moteris, pas kurios vyrą jie buvo ginklo nuvažiavę. Ji pasakė: „Jeigu jūs jį išteisinate, jūs banditų niekada neišgaudysite!"

Teisė 1947 m. birželio 13 d. net iš Maskvos atvažiavę teisėjai. Steponas gavo 10 metų. Vincas dar miške buvo, gyvas. 1948 m. gegužės 21 d. žuvo Vincas Briedžvalky prie Taujėnų miško su *Lapeliu*, o 22–ą gegužės mamą išvežė Sibiran. Mes su tėveliu nebuvom namuose.

Trys seserys Turulytės nuėjo į mišką rinkt pataisų ir sutiko partizanus. Jie pasišnekėjo, prašė iškūrent pirtį ir pažadėjo vakare ateiti. Tas vienkiemis beveik miške buvo. Sutarė: jeigu ateis rusai, ant tvoros bus užmesta balta paklodė. Jos visos trys grįžo iš miško. Emilija, vidurinioji, atėjo pas mūsų kaimyną Juozą Porciką ir sako: „Duokit degtinės, Vincas žadėjo vakare ateit su draugais". Tas pasakė, kad neturįs, pasiuntė pas Zosę Atkočiūnienę į Kartanų kaimą. Pasakojo, kad šita mergaitė išėjo ten ir labai ilgai užtruko. Dabar jai meta kaltę, kad ji išdavė partizanus, nors nelabai norėtųsi tikėti, nes ji irgi buvo išvežta į Sibi-

rą. Galėjo pranešti ir Porcikas, nes jis pritarė sovietų tvarkai ir buvo labai patenkintas tuo gyvenimu. O Turulytės meta bėdą Atkočiūnienei.

... Taigi temstant, kaip buvo sutarę, jie atėjo pas Turulius. Paklodės jokios ant tvoros nebuvo, – kas ten ją pakabins, jeigu garnizonas namus apsupo ir iš gryčios nieko neišleido nė per žingsnį. Aišku, kad laukė ateinant partizanų, kad pranešta buvo.

Kada partizanai įėjo į kiemą, pirmas nuo enkavedistų kulkų krito *Lapelis*, o Vincas dar apsisuko ir bėgo, bet ir jį kiek tolėliau pakirto. Vincą pribaigė šautuvų buožėmis. Mama buvo nuėjusi į tą vietą, – žemė buvo ištrypta, pilna kraujo, rado dar rožantėlį iškritusį ir nosinaitę.

Vinco ir *Lapelio* palaikus rusai išsivežė į Vadoklius.

Brolis Vincas labai mylėjo gyvulius ir namus, mums labai geras buvo, nei girtuoklis, nei chuliganas, rimtas žmogus. Kada paskutinį kartą Vincas lankėsi namuose, nuėjęs į tvartą apžiūrėjo avytes, dvi jauniklės buvo. Maitina jis jas duona, tos šokinėja aplink, net jam ašaros iš akių ištryško. Jis ir sako:

– Kaip gera laisvėje gyventi, tos avytės net pažįsta, kad aš savas esu... Mama, jeigu išgirsi, kad aš nušautas, neik, neprisipažink, man vis tiek jau nieko nepadėsi, žiūrėk tik savęs. Labai nenoriu, kad jūs už mane kentėtumėt.

O brolis Steponas, atsėdėjęs 6 metus, negalėjo grįžti į Lietuvą, nuvažiavo į Irkutską pas mamą. Ten apsigyveno, vedė ir sugrįžo tik 1958 m. su mama, susirado tokius namelius, nusipirko, apsigyveno Uliūnuose. Žuvo avarijoje.

Man Sibiro neteko matyt, neteko ir tardyme būti, nes mama mane iš namų vis išsiųsdavo, kad tik neįkliūčiau tiems niekšams į nagus.

Kada baigė gyti brolis Steponas, pas mane atsiunčia dar vieną sužeistą partizaną – Joną Puką–*Šlėgą* nuo Taujėnų. Kas dabar žiūrės? Man jau prie saviškio atsibodo sėdėti. Mama ėmė maldauti: „Vaikeli, dėl Dievo, kaip dabar sužeistą žmogų paliksi?" Ir aš sėdau prie kito ligonio. Paguldė ant šieno daržinėje, vaitoja dieną naktį. Mama jam tarkuoja morkas, duoda visokių skysčių, buljonus verda, – viskas per tas žaizdas eina. Jis manęs nebepaleidžia nė per žingsnį: „Būk prie manęs, būk. Man

kiekvieną minutę reikia žmogaus", – per sukąstus dantis maldauja. Paverčiu jį tai į vieną, tai į kitą pusę. Sėdžiu prie jo dieną naktį. Apie baimę jau nebesinori ir kalbėti, bet rusai nė karto nebuvo užėję, jokių kratų nedarė, taip laimingai viskas praėjo. O ligonis geryn neina. Matom, kad jis gali mirti. Partizanai gavo pažymą iš Jono Kavaliausko, paėmėm ligonį ir vežam į Panevėžį – kas bus, tas bus. Mes dviese su tokia sena panele vežam. Atvažiavome į Šilus, užsukom klebonijon, jis priėjo išpažinties, ir iškeliavom į Panevėžį. Čia jį paguldėm į ligoninę. Daktarui paaiškinome, kad jis šieną pjovė, įvyko susišaudymas ir va, sužeidė. Daktaras sako:

– Ilgokai laukėte, reikėjo nedelsiant vežt.

O kaip paaiškinsi, kodėl laukėme?

Po kurio laiko atvažiuojam aplankyti. Daktaras pasako, kad jo neoperavo, nes labai nusilpęs, vis tiek mirs. Nutarėm vežtis namo. Išrašė iš ligoninės, atidavė mums tą pažymą, ir mes su ligoniu – atgal į namus. O jis jau vaitoja. Išvažiuojam ant Velžio kelio: vienas kelias į Pajuostę, kitas į Raguvą. Čia mediniam name gyveno dvi moterėlės. Mes pas jas atsivežėm, paguldėm kambaryje, bet ligonis jau ėmė blaškytis, nuo jo mes jau nebeatsitraukėm nė minutės. Ryte be penkiolikos septynios jis mirė. Palaidojom Šilų kapinėse.

Mano pusseserė Pučinskaitė–Margelienė aiškina, kad pas juos Traupyje partizanai *Maras*–Kleopas Timinskas ir *Saulėgrąža*–Albinas Sauliūnas užėjo ir paskiau vėl išėjo, bet aš prisimenu, kad jie niekur nebeišėjo atėję.

Aš gerai prisimenu: mes visos ant šieno miegojom, jie atėjo ir pasakė:

– Savininkės, atsikelkite.

Atsikėlė savininkės mergaitės, nuėjo gryčion. Girdim, kaip jie šneka, nes daržinytė, kurioje gulėjom, čia pat. Ir girdim, kad šlama burokai aplink. Tai buvo jau paryčiais. Mes galvojom, kad daug partizanų atėjo, gal ir mus pakels, – tai pavakaruosim. Netrukus išgirdome kieme rėkaujant ir rusiškai kalbant.

O buvo taip: partizanai suėjo į vidų, viduje dar užvalgė, išgėrė alaus, kadangi Traupyje buvo atlaidai. Teta išėjo į lauką

pasižiūrėti, kadangi viduje partizanai, reikia pasargauti. Mato, palapinėmis apsidėję jau supa rusai. Ji išsigando ir suriko:

– Vaikai, žiūrėkit, čia kažkas su ilgom uodegom vaikšto palei namus!

Partizanai pagalvojo, kad ta moterėlė bijo ir gąsdina juos. Kažkuris iš jų dar nusijuokė:

– Tai gal ir su ragais?

Kartu su partizanais buvo atėję dar trys berniokai. Jie visi puolė į lauką pasižiūrėt ir su rusais susidūrė kieme. Juos vietoje paėmė ir įsakė, kas viduje yra, kad tuoj pat išeitų.

Ant šieno mes gulėjome šešios: dvi Pociūnaitės, dvi Bujokaitės, aš ir Ferensienė (to ministro Ferenso žmona vėliau). Netrukus prasidėjo šaudymas. Mes jau norim nulipt nuo prėslo, bet žemai pririšti svečių arkliai. Tie net ant sienų lipa. Nusileisim žemėn – dar sumindys, o aukštai gali nušauti. Susiglaudėm visos krūvytėn ir gulim – kas bus, tas bus. Vienos poteriauja, kitos tyliai dreba iš baimės. Taip persigandom, kad nebežinojom, ar gyvos, ar mirę esam.

Kada prasidėjo šaudymas, partizanai suprato, kad jie apsupti ir taip paprastai nebeišeis. Tada Kleopas Timinskas metė granatą, vieną ruskį sužeidė ir pats šoko bėgti. O raketų taip apšviesta buvo, kaip dieną. Ir jį vietoje kieme pakirto. Išgirdome, kaip jis dejuoja, iš balso pažinome, paskui ėmė gargaliuot. Subėgę ruskiai jį pribaigė kojomis ir šautuvų buožėmis.

O Albinas Sauliūnas mano pusseserei Angelei Pučinskaitei sako:

– Tu visai iš čia išeik.

Ji dar nenorėjo eit, bet jis ją pagriebė už rankos ir išstūmė iš kambario. Netrukus pasigirdo granatos sprogimas. Jis susisprogdino.

Kada partizanai žuvo, tų namų tėvą paėmė su viena dukterimi, į kalėjimą pasodino, po 10 metų davė, o kitą dukterį su motina į Sibirą išvežė. Šituos žmones visai be jokios kaltės rusai taip smarkiai nubaudė, jie jokio ryšio su partizanais neturėjo, nebent gal tik kada valgyt padavė kartą kitą.

Kiek aš girdėjau, juos iki Traupio rusai atsekė nuo Klaibūnų kaimo. Jie pas vienus, pas kitus buvo užėję, bet rusai jų vis dar nelietė. Kada atėjo čia, į paskutinį namą prie kapų, juos ir apsu-

po. Kai partizanus nušovė, nutilo ir šaudymas. Jie, matyt, gerai žinojo, kad čia tik du ir tebuvo. Kada rusai juos pasiėmė, jau aušo. Dar norėjo uždegti namus, bet dėdė Pučinskas ėmė prašyti, kad nedegtų, ant šieno miega mergaitės – viešnios. Tada atėjo rusai, įėjo daržinytėn ir liepė mums lipti žemėn. Nušokom, nušokom nuo balkio visos šešios, išvarė iš miestelio ant tokios pievutės, ir sėdim sutūpę. Išvadino mus visokiais žodžiais šitie ruskiai. Priėjo – už plaukų visas ir apvertė ant žemės, liepė gult, po to liepė eit į namus ir niekam nieko apie tai nesakyti.

Maro ir *Saulėgrąžos* kūnus išvežė į Raguvą.

Kai mes įėjome į vidų pasiimt batelių, čia tiesiog siaubas buvo. Toks parako ir kraujo kvapas. Ant lovų kabėjo mėsos gabalai, kraujo pilni mūsų bateliai, sienos kraujais ir mėsgaliais aptaškytos.

Pas mano pusbrolį Albertą Narbutą buvo bunkeris, o partizanas Dominykas Maselis karščiavo, sirgo ir gulėjo tam bunkery. Dieną išlipa ir guli ant lovos, mes saugom, kad rusai neateitų. Kartą žiūrim – rusų pilnas kiemas. Mes jį tik į tą bunkerį, o įlindimas per aslą. Uždedi dugnelį medinį, užpili žemių ir net nežymu, kas ten yra. Ateina rusai ir klausia:

– Bandytov niet?

– Niet.

– Oružyja niet?

– Niet, – sakom.

Įlindimo anga palei lovą, o kareivis eina ir duoda su buože po aslą visur. Kai tik priėjo prie tos vietos, mes net apmirėm su pusbroliu. Bet buože sudavė visai šalia, į dugną nepataikė. Tiesiog per atsitiktinumą nerado.

Pas Bielevičius kaime įvyko susišaudymas. Juozas Kirka–*Plienas* buvo sužeistas į veidą. Jį atvežė apibintuotą pas Mulevičių. Kaimo gryčioje miegamasis lentom atitvertas, jį paguldė ant lovos. O tada vyko balsavimai. Ta šeimininkė kūrena pečių, žiūri – jau ruskiai lauke su šautuvais, eina palei langus, o *Plienas* guli užpečky... Ji taip persigando, kad iš baimės vidurius net susuko. Kai bėgo per gryčią *Plienui* pasakyti, kad rusai atei-

na, tik plept plept plept per visą kambarį. Rusai pasibeldė, įėjo, ji tuoj pelenų iš pečiaus, užbarstė ant tų „blynų", šluoja, o gryčia visa smirdi, ruskiai net nosis suka ir toliau nuo slenksčio nė per žingsnį. Apsisuko ir išėjo.

Pasakoja GENOVAITĖ MASELIENĖ

Užrašyta Šiluose
1990 09

Mano vyras Antanas Maselis turėjo tris brolius: Mykolą, Dominyką ir Jokūbą.

Jaunėlis Jokūbas 18–os metų žuvo netoli Balelių 1947 m. gruodžio mėnesį.

Antanas žuvo 1948 m. per Naujuosius metus. Ėjo iš vieno kiemo į kitą su svečiais ir sutiko tris rusų kareivius. Šitie jų paprašė dokumentų. Tada mano vyras išsitraukė pistoletą ir šovė, bet užspringo pistoletas. Vyras šoko skersai kelio ir už 10 metrų jį iš automatų nukirto. O kitus du – Kielą ir Puką – užmušė buožėmis Sodeliškiuose netoli savo namų. Juos visus tris susidėjo į roges ir išsivežė į Vadoklius. Pukas iš Taujėnų buvo ką tik grįžęs iš kariuomenės.

Mykolas žuvo 1948 m. balandžio 12 d.

Dominykas žuvo 1949 m. sausio 7 d. pas Kielą Dudelėnų kaime bunkeryje. Jie buvo dviese – *Tarzanas* (kilęs nuo Kauno) buvo išėjęs į pirtį. Per metus žuvo visi keturi broliai Maseliai.

Po vyro žuvimo skrebai ėmė mus plėšti, išvežė visus gyvulius, net siuvamąją mašiną, paslėptą po grindimis, rado ir išsivežė.

Tarp jaunimo buvo gerų jaunuolių, kurie nenorėjo eiti į kariuomenę pradžioje, todėl stojo į skrebus. Ateidavo, pasakydavo mums, kada atvažiuos mūsų kratyt. Liko paskutinė karvutė, apsikabinau aš ją ir verkiu, o tas skrebukas man ir sako:

– Mesk viską ir eik iš namų, nes ir tave su vaikais pasiims ir išveš Sibiran.

Pasakoja APOLONIJA VAREIKAITĖ–ABRAŠKEVIČIENĖ–„NAŠLAITĖ"

Užrašyta Alukėnų kaime
1989 11 18

Jau pirmaisiais pokario metais aš įsijungiau į partizaninę veiklą. Man tada buvo tik aštuoniolika, gyvenome Levaniškių kaime. Mano brolis Stasys Vareika išėjo į mišką ir ten išbuvo pusę metų, po to mes jam už auksą išpirkome dokumentus pas seniūną Savicką, ir jis legalizavosi. Iš mūsų kaimynų į mišką išėjo Antanas Mincė–*Lietus*. Jaunimo Levaniškiuose buvo nemažai, bet dauguma slapstėsi namuose išsikasę bunkerius, kad nereikėtų eit į okupacinę raudonąją armiją.

Nesuprantu kodėl, bet manimi partizanai pasitikėjo, gal todėl jau nuo pat pirmųjų rusų okupacijos dienų jie skirdavo man užduotis, kurias aš sąžiningai atlikdavau. Pradžioje partizanams pranešinėjau žinias apie apylinkėje besibastančius skrebus arba enkavedistus. Pirmasis toks mano pranešimas buvo, kada aš nuėjau pas Mincaites – *Lapaites* ir ten esantiems partizanams pranešiau, kad slėptųsi, nes apylinkėje siaučia enkavedistai.

Juodgirio pamiškėje gyveno Povilas Šniukšta, pas kurį dažnai lankydavosi partizanai. Tuo metu netoli Šniukštų raiste mes grėbėm šieną ir pamatėm, kad artėja tiesiog juoda masė rusų NKVD kariuomenės nuo Striogų kaimo pusės. Mes buvom trise: aš, sesuo ir brolis. Sesuo Anelė–*Sedulėlė* taip pat buvo partizanų ryšininkė. Aš pasakiau seseriai ir broliui, kad bėgsiu pas Šniukštas pranešt partizanams. Brolis sako: „Ką tu galvoji? Nušaus enkavedistai..." Jie tik praėjo pro mus, aš tuoj į krūmus, užsiglaudžiau už kelmo, atsikėliau ir – bėgte pirmyn. Gal dešimt kartų griuvau, kojos už pagalių užkliūva, visa peršilau, išsirengiau, bet šiaip taip pasiekiau Šniukštų namus. Įpuoliau gryčion, žiūriu, partizanai ginklus išsiardę valo, tepa kaip niekur nieko. Aš vos beištardama žodžius, uždususi surikau: „Vyrai, blogai! Ateina rusai!" Vienas sako: „Gal čia neužeis". O jeigu užeis, – aš jiems sakau. Ką jūs galvojat? Bet *Žaibas* pasakė: „Žinot ką, vyrai, einam gal dėl visa ko". Tada kas ką turėjo – vienas paklodėn, kitas švarkan – susidėję išardytus ginklus greit

pasišalino iš gryčios. Gal net dešimt minučių nepraėjo ir apsupo trobas. Pas Šniukštą tuo metu buvo *Žaibas*, *Lietus*, *Erdvė*, *Judas* ir vienas nuo Šilų, toks mažutis, postoris, jo pavardės nei slapyvardžio nebeatmenu.

Šituos pranešimus *Žaibas* man dažnai primindavo, ranka paglostydamas petį:

– Tu, vaikeli, išgelbėjai mums gyvybes...

Iš partizanų apygardos štabo aš buvau gavusi raštą ir padėką už tai.

Žaibas buvo kultūringas, mandagus, santūrus vyras. Partizanas *Lietus* jam kartą išgelbėjo gyvybę, išvadavo jį iš enkavedistų nagų, todėl *Lietui* jis gal truputį per daug nuolaidžiavo, o šitam to ir reikėjo. *Lietus* ne vieną kaimietį yra paklupdęs ir pamušęs kad ir už nereikšmingą nusižengimą. Atėjęs *Lietus* perspėdavo žmogų: „Tu jau truputį smirdi, žiūrėk, kad kitą kartą nereiktų ateiti". Po *Lietaus* perspėjimo ne vienas žinodavo, kad su enkavedistais ar skrebais tolimesnis jo bendravimas geruoju nesibaigs. Jis sakydavo: „Jau tam reikia nulieti". Nuo to jam ir prigijo slapyvardis *Lietus*.

Marijonas Kazlauskas dirbo saugume, o jo draugas buvo skrebas – Pučinskiokas. *Lietus* nutarė šitą skrebuką sunaikint. Pasislėpė Traupio kapinėse ir laukė jo ateinant, bet vietoję Pučinskioko atėjo Marijonas, ir tą Marijoną jis nušovė. Po to labai gailėjosi, nes Marijonas, nors ir dirbo saugume, daug padėdavo partizanams: išrūpindavo jiems dokumentus, parūpindavo šovinių ir t. t.

Girelės kaimo miške gyveno tokia Kvieskienė su dukra ir sūnumi. Pas ją aš mokiausi siūti. Žiūrim kartą per langą – ateina pulkas rusų. O iš ryto žinojau, kad pas Kvieskienę yra partizanai. Aš greit apsirengiau, iš gryčios, pro klojimą, per tvorą, krūmais ir tiesiai pas tą Kvieskienę. „Vyrai, ateina rusai", – pasakiau. Aš pasilikau, o partizanai išbėgo. Rusai iškratė pas Šniukštą ir tiesiai čia, bet partizanų jau nerado, jie spėjo sulįsti į mišką.

Pas Devenį Levaniškių kaime gydėsi sužeistas *Lapelis*. Ir jį ten suėmė rusai. Devenis pradžioje glaudė partizanus, o vėliau susidraugavo su skrebais. Partizanai jį net palupo kartą už tai. Devenį per prievartą užverbavo enkavedistai. Netoli Devenio

žuvo *Plienas*, Petriukas–*Trenksmas* ir *Erdvė*. Čia juos kažkas išdavė. Dabar sunku pasakyti – kas, bet tas įtarimas krinta ir ant Devenio (dabar miręs). Po to Devenis persikėlė gyventi į Balelius.

Su Mincaitėmis – *Lapaitėmis* mes artimai bendravome. Man atrodo, kad jos iš visos sielos padėdavo partizanams. Drabužius jiems plaudavo, bunkeris ten buvo, kuriame gyveno partizanai. Ėjo kalbos, kad kažkuri iš jų dirba enkavedistams, bet tuo niekas netikėjo. Aš girdėjau, kad Emilija Mincaitė pranešinėjo žinias į Raguvą enkavedistams, bet teigt, kad tai buvo tiesa, aš negaliu, kaip negaliu tikėt ir žmonių kalbomis. Angelė per savo nelaimę padarė kriminalinį nusikaltimą. Sužinoję enkavedistai, matyt, pagrasino, kad pasodins už tai, dėl to turbūt ir prasidėjo tas jų bendradarbiavimas. Žodžiu, vieni grasino, kiti, jų bijodami, tapo išdavikais.

Ryšininke dirbau maždaug iki 1952 m., kada mūsų šeimą išvežė į Sibirą. Tuo metu aš buvau pas pusseserę Ukmergėje ir šitaip trėmimo išvengiau. Iš mūsų šeimos išvežė mamą, seserį, du brolius ir brolienę į Irkutsko sritį.

Kai tik motiną išvežė, man jau vietos niekur nebuvo, pernakvoti niekas nebepriėmė, net savi žmonės, banditka vadino. Dieną, būdavo, dar vaikštau, o naktį kieno nors klojiman įlendu ir miegu, į šiaudus įsiraususi, nėr kur dėtis, neduok Dieve. Kada tik šunys suloja, taip ir pradeda purtyt visą. Nueinu pas kaimyną Plėtą pernakvot, žiūriu – visas mano patalas: paklodė, antklodė, pagalvė. Ir paguldė, aš gi viską pažinau. Ką aš sakysiu, aš gi nieko negaliu sakyti, vietos man čia nebebuvo, turėjau kur nors išvažiuot. Visus rūbus mūsų išsinešė, o geriausios draugės buvome su Vale Plėtaite, vakaruodavom kartu. Va ką geri draugai padaro. Valė Plėtaitė dabar ištekėjusi ir gyvena Raguvoje. Mūsų turto dalį pasisavino ir kaimynas Topilis Kizys, kuris šiuo metu irgi dar tebegyvena Levaniškių kaime.

Tada išvažiavau į Subačių ir ten Pelyšių kaime pas Zlatkų pagyvenau pusę metų. Visai svetimas žmogus, bet jis priglaudė mane prie savo šeimos.

Kažkoks bukagalvis mane primokino, ir aš, nuėjusi į Ragu-

vą, po pusmečio ėmiau reikalauti iš skrebų savo dalios, kad man grąžintų, nes manęs tai neišvežė. Jie labai kultūringai pašnekėjo su manimi ir pažadėjo mano dalį grąžinti, paskyrė datą, kada vėl ateiti į Raguvą. O tą dieną, kaip aš vėliau sužinojau, buvo ruošiamas dar vienas naujas vežimas. Tada jau į Raguvą nebenuėjau, o pasislėpiau. Nebesulaukę manęs ateinant „atsiimt turto dalies", skrebai atlėkė ieškot į Levaniškius, o aš tada pas tetą gurbe gulėjau, į šieną įsikasusi.

Dar pamenu, namuose mūrijom pečių, atėjo *Žaibas* ir paprašė, kad leistume įsirengt bunkerį. Mes sutikome. Tada jie atsivedė savo meistrą, tas po pečium iškasė bunkerį, išbetonavo, angai uždengti padarė keturkampę geležį, ant jos uždėdavo plytas, tas plytas užbarstome pelenais – net nežymu, kad ten kas yra. Tame bunkeryje tilpo 3–4 vyrai su ginklais. Vėliau mus labai ėmė sekti, matyt, įtarė, kad yra bunkeris, – vis krata po kratos. Tik praeis kelios dienos – ir vėl krata, metaliniais virbais bado visur, ne tik viduje, bet ir lauke palei sieną. Klojimą visą išbadė, gurbe mėšlą vertė, bet to bunkerio nerado. Tada partizanai suprato, kad čia būti jiems pavojinga, pasiėmė ginklus ir iškeliavo, o bunkerį mes užmetėme žemėmis.

Mus labai sekė Levaniškių kaimo gyventojas Tijūnėlis (dar gyvas). Būdavo, naktimis ateina ir saugo mūsų sodybą, ar neateis partizanai. Ateina partizanai, kiek pabūna, išeina, o už pusės valandos jau rusai prisistato. Ir taip diena po dienos, jau nebeįmanoma buvo gyventi, visus nervus ištampė.

Dažniausiai ateidavo *Lietus, Erdvė, Judas; Žaibas* ateidavo rečiau.

Kiek galėjau, tikrai visada padėjau vyrams. Tam rašte, kurio mes ieškojome ir neradome, buvo pažymėta, kad man už tris kartus išgelbėtas partizanų gyvybes ateityje bus atlyginta. Apačioje pasirašė Lietuvos Partizanų Štabo Viršininkas.

Pas mus, tiesa, užeidavo ir Danielius Vaitelis, apygardos vadas, kada eidavo iš Šilų miško Troškūnų miškan. Jų persikėlimo kelias vedė pro mus. Ne vieną kartą aš juos esu lydėjusi per tiltą. Būdavo, pereinu, patikrinu, ar nėra kokios pasalos, tada grįžtu atgal ir pervedu partizanus.

Apsimesdavome, kad serga mama, o aš pas tetą einu vaistų. Kartą mane ant to tilto ir sulaikė enkavedistai, bet tarp jų buvo

man gerai pažįstamas skrebas, kurio dėka mane paleido. Turiu pasakyti, nors ir buvau pažįstama su keliais skrebais, bet jie buvo kilę ne iš padorių šeimų, mėgėjai paplėšikaut, pasiautėt po kaimus.

Suprantama, labai nemalonūs dalykai, bet reiktų paminėti ir tas žudynes–egzekucijas, kurias paskutiniu metu atliko partizanai. Šapio kaime buvo iššudyta Juospaičių šeima: motina, sūnus ir dukra. Tai turėtų gulėti ant D. sąžinės. Supykę kažko ant Juospaičių, nugirdė partizanus ir pakurstė Juospaičius sunaikinti kaip enkavedistų šnipus. Prie to, matyt, buvo prisidėjusi ir D. J. Labai graži ir gera mergaitė buvo Vlada Juospaitytė, partizanams siūdavo drabužius, buvo siuvėja. Juospaičius sušaudė Baltušniko–*Vienuolio* būrio partizanai.

Sušaudė Šniukštą ir Šniukštienę, vaikus paliko.

1952 m. sušaudė Šilaikos šeimą Alukėnų kaime: vyrą, žmoną, senelį ir tris vaikus. Šilaika dirbo kolūkio pirmininku.

Sušaudė Radzevičių šeimą: vyrą ir žmoną, vaikus paliko. Juos sušaudė Bolis Kryvičius iš Kamisaravos kaimo, o kaltė buvo verčiama miškiniams. Kryvičius už tai 15 metų atsėdėjo.

Buvo nemažai ir keršto. Pavyzdžiui, Misiukonį, buvusio Vidaus reikalų ministro tėvą, sušaudė 1941 m. Likusi gyva jo žmona Misiukonienė, kuri paskutiniu metu gyveno Raguvoje, keršijo visiems, skundė. Kaltas nekaltas nuo jos kentėjo.

Rusų NKVD garnizono kareiviai nušovė mano brolį ir Juozą Mincę (*Lapaičių* brolį), visai niekuo dėtus vyrus. Jie ir dokumentus turėjo. Po to, nuvežę į Raguvą, ant grindinio paguldė. Atlėkė pas mus į namus pulkas Raguvos skrebų, namus apipylė benzinu, o mane ir seserį pastatė prie sienos, liepė prisipažint, kad mūsų brolis buvo „banditas". Tuo metu užėjo kažkokie kiti skrebai ir mus paleido, o patys išsinešdino.

Pasakoja ALBERTAS PUKAS–„ALBA"

Užrašyta Levaniškiuose
1989 07

Gimiau 1924 m. netoli Traupio, Pramislavos kaime. Mokiausi Raguvos pradžios mokykloje iki 6 skyrių, po to Ukmergėje prezidento A. Smetonos gimnazijoje ir Ukmergės mokytojų seminarijoje, kurios nebaigiau. Seminarijoje tuo metu dėstė įžymus pedagogas Vokietaitis.

Jau nuo vaikystės dienų ypač mėgau piešti. Piešiau viską, kas tik po ranka pakliuvo. Tam pradžią man davė vienas alkoholikas, kurį pamačiau Kauno gatvėje piešiantį praeivių portretus vienu pieštuko apvedimu. Tada aš ir pagalvojau: va, čia tai profesija, gali keliauti per pasaulį ir duonos niekada netrūks.

Piešti pradėjau pieštuku, būdamas Rusijoje lageryje, piešiau aliejiniais dažais.

Vokiečių okupacijos laikotarpiu buvau smarkiai įsitraukęs į lietuvių kultūrinį gyvenimą, ruošiau su jaunimu įvairias vakarones, gegužines, vaidinimus. Pats parašiau veikaliuką „Nukryžiuota Lietuva", kurį kaime pastatėme ir parodėme žmonėms. Vaidinimas atspindėjo 1940 m. vežimą į Sibirą. Kadangi mes šitą „Nukryžiuotą Lietuvą" pastatėme tuoj vokiečiams atėjus, kai žmonėms dar tebekraujavo nesenos žaizdos, tą mūsų veikaliuką jie priėmė labai nuoširdžiai. Aš dar pamenu Milašiaus žodžius: „Jeigu vaidinimas juokina arba virkdo, vadinasi, vaidinimas pavyko".

Jei kada neturėdavome ką veikti, susėsdavome pagriovyje jaunimo pulkas ir prašnekėdavome iki ryto. Aš labai mėgau pasakoti, o jauniems tas labai patikdavo.

Turėdamas 21 metus atvažiavau mokytojauti į Užugirį, ir čia mane netrukus paskyrė šios mokyklos vedėju. Kadangi ką tik praūžė frontas, vėl užėjo rusai, daugelis vietinių manė, kad aš čia sovietinės valdžios paskirtas ir esu „raudonas". Prieš mane dirbusį vedėją Leišį rusai jau buvo pasodinę. Pradėjęs dirbti, vien tik ir tegalvojau, kad manęs laukia lygiai toks pat likimas. Daugumas mokytojų buvo vyresnio amžiaus, mokytojavę

dar ir nepriklausomybės laikotarpiu. Keletas iš jų čia glaudėsi slapstydamiesi nuo sovietų saugumo persekiojimo. Nors Užugiryje dažnai vyko gaudynės, siautė NKVD garnizonai, vietiniai skrebai, mokytojai per siautimus išsislapstydavo. Tada aš visus mokyklos mokinius susivarau į vieną klasę ir vedu pamoką. Užugiris – tokia vieta, kur pokario metu niekada ir niekam nebuvo ramu. Žmonės čia buvo nusiteikę labai patriotiškai, netoliese prezidento A. Smetonos gimtinė.

Užugiryje pirmuosius partizanų būrius organizavo Juozas Krikštaponis (kapitonas). Krikštaponiai buvo du broliai. Kada areštavo jų seserį, smarkiai ją kankino, bet ji išliko gyva.

Kartą mane patėvis arkliu 1945 m. žiemą vežė į Užugirį iš tėviškės. Netoli Užugirio mus sustabdė enkavedistai, liepė kelt rankas aukštyn. Kada pakėliau rankas, prie mūsų prišoko du rusai ir ėmė mušti. Man daužė kumščiais per galvą, o patėvį dar ir apspardė. Tai va kaip tie atėjūnai elgėsi su manim – mokyklos vedėju, mokytoju.

1945 m. per Naujuosius metus Užulėnio miške Krikštaponio būrį apsupo didžiulė enkavedistų armija. Krikštaponio būryje buvo apie 70 vyrų, bet apsupimo metu stovykloje buvo tik apie 50. Keletas mažų grupelių iš apsupimo prasimušė. Tarp jų buvo *Žygaudas* – Alfonsas Smetona, *Ripka*, kurie vėliau tapo jau kitų partizanų būrių vadais. Krikštaponis taip pat iš apsupimo buvo išėjęs, bet grįžo ir žuvo. Besitraukdami stovykloje jie paliko daug minų ir kitos amunicijos, nenorėjo, kad visa tai patektų rusams, galvojo, kad dar sugebės nors kiek to turto išsigabenti, bet, deja... Pagal kitų pasakojimą, Krikštaponis dar ilgai atsišaudė, už eglės miške užsiglaudęs, ir ne vieną enkavedistą iš kulkosvaidžio patiesė, bet pats neišsigelbėjo. Partizanų tuo metu žuvo apie 30. Šiuo metu, kur tada buvo įrengta Krikštaponio būrio stovykla, miškas iškirstas ir atsodintas naujai, bet dar išlikę daugybė akmenų, kuriuos stovyklos įtvirtinimui buvo sunešę partizanai. Mūšis tęsėsi visą parą, enkavedistai buvo gerai informuoti, žinojo visus slaptus išėjimus, todėl per tokią baisią išdavystę žuvo daug partizanų.

Einu kartą iš Užugirio į namus mišku ir ant kvartalinės linijos sutinku *Ripką*, kuris taip šaltai užklausė:

– Ar tu ne „raudonas" esi? Čia gal tu „raudonuoti" atvažiavęs?

Aš irgi šaltai atsakiau, kad atvažiavau ne „raudonuoti", o mokytojauti. Ir žiūrėjau jiems į veidus, stebėjau, kaip jie reaguoja, kadangi iš tų sutiktųjų nė vieno nepažinau.

1945 m. mano pusbrolis Romas Launikas–*Šturmas* atbėgo pas mus į namus iš miško, kadangi jų būrį enkavedistai sunaikino ir vadą Miškinį sušaudė prie Traupio duobėse. Tos kautynės jam buvo pirmos ir paskutinės. *Šturmas* pasikvietė mane į bunkerį, kad suremontuočiau jiems lauko siųstuvėlį „Telefunken", kurį jie vadino „Maryte". Aš atėjau į tą bunkerį ir ėmiau *Šturmą* ir jo berniokus kalbinti, kad pereitų į Užugirio miškus, kurie daug didesni. Jie su mano pasiūlymu sutiko ir atėjo pas mane į Užugirį. *Šturmas* vokiečių okupacijos metu buvo paimtas į vermachtą, bet iš ten net tris kartus pabėgo. Vaikinukas smarkus, kariškos išvaizdos, maniau, kad jis bus ir būrio vadu, bet kada aš su jais susitikau maždaug už poros savaičių, jų būrio vadu jau buvo *Žaibas* – Žilys. Pradžioje „Žaibo" būryje buvo apie 30 vyrų, vėliau jau per 40.

„Žaibo" būryje partizanai turėjo tokius slapyvardžius: *Audra, Šturmas, Griausmas, Vėtra, Vėjelis, Jupiteris, Marsas, Saturnas.*

„Liūto" – Antano Juzukėno būryje partizanai turėjo slapyvardžius *Šernas, Kurmis, Kirstukas.*

„Briedžio" – Danieliaus Vaitelio būryje turėjo slapyvardžius *Ąžuolas, Beržas, Klevas, Juodalksnis.*

Vaitelis pas mus atėjo apygardos vadu jau iš kito būrio.

Jūs pastebėjote, kad partizanų slapyvardžiai buvo parenkami pagal vado slapyvardį. Jei vadas vadinosi kokio nors gyvūno vardu, tai ir jo vyrai turėjo daugiausia gyvūnų vardus. Jei vadas „medis", tai ir jo partizanai turėjo medžių vardus, kadangi pas mus taip jau buvo sutarta. Vėliau būriuose įsimaišė ir iš įvairių svetimų būrių. Kadangi reikėjo palaikyti ryšį tarp būrių, kas parą keisdavome „parolį", vien dėl to buvo reikalingi ir svetimų būrių atstovai – ryšio palaikymui. Juk toks ryšys ėjo per visą Lietuvą. Aš, pavyzdžiui, kelis kartus esu keliavęs į Kauną. Pranešu, kad grįšiu po trijų dienų miškais, tada jau, eilės tvarka eidamas iš būrio į būrį, aš sužinau naują „parolį".

„Žaibo" būrys laikėsi Juodgirio miškuose. „Liūto" būrys dau-

giausia Troškūnų miškuose, Kavarsko pusėje. *Liūtas* – Antanas Juzukėnas kilęs iš II–ojo Jusiškio vienkiemio, Kavarsko valsčiaus. Miškuose pas mus kaimų nebuvo, tik vienkiemiai. „Liūto" būryje visą laiką buvo 12–15 vyrų. Jei, pavyzdžiui, „žaibiečiai" pareina į namus, atgal tą pačią dieną negrįžta, pernakvoja pas *Liūto* vyrus. *Liūtas* buvo dragūnas, turėjo gerą arklį ir lengvąjį kulkosvaidį „Brno". Mes tai žinojome, su *Žaibu* nuėjome pas jį to kulkosvaidžio, bet *Liūtas* pasakė, kad jis irgi išeina į mišką ir kulkosvaidis bus jam pačiam reikalingas.

1944 m. nuo Troškūnų pas mus buvo atėję trys broliai – karininkai Paršeliai su būriu. Jie ėjo per Klaibūnų kaimą, o Klaibūnuose buvo pilna rusų. Rusai pasislėpė trobesiuose, o Paršeliai, atėję į vieną kiemą ir pastebėję moterį semiant vandenį, priėjo prie jos paklausti, ar kaime nėra rusų. Moteris balta kaip drobė pasidarė iš baimės, kadangi rusai tai sėdi gryčioje ir viską mato, kas kieme dedasi. Taip Paršeliai su būriu pateko į apsupimą, tuo metu jų žuvo apie 18 vyrų. Bet žuvo daug ir rusų kareivių, daug trobesių sudegė, net ir civilių žmonių sudegė, kadangi rusai į gryčias po to šaudė padegamosiomis kulkomis, žmonėms iš degančių pastatų neleido išeiti.

Ryšius mes palaikydavome tik būrys su būriu, o tarp būrių atstumas buvo 7–10 kilometrų, tai labai jau toli. Čia va mūsų miške laikėsi *Žaibas*, už kelių kvartalų *Aras* – Vildžiūnas, už *Aro* – *Liūtas*, į Kavarsko pusę laikėsi *Atila* – Brigackas.

Aras šiuo metu tebegyvena Latvijoje. Čia jo žmonės privengė vien dėl to, kad jis mėgo paplėšikauti, buvo įtariamas dirbęs rusams.

Vaitelio ir *Žaibo* būriuose panašių plėšikavimų nepasitaikė, nes tai buvo laikoma dideliu nusikaltimu. Šiuose būriuose buvo griežta tvarka. Jei reikia, pavyzdžiui, pinigų kelionei, gali paprašyt iš valstiečio tik tiek, kiek reikia tai kelionei, jokiu būdu ne daugiau. Jei suplyšo batai ar autkojai, gali pas žmogų užėjęs paprašyt pasikeist į nesuplyšusius, tik jokiu būdu neimt kokių nors išeiginių. Už nepaklusnumą būryje partizanai buvo baudžiami net rykštėmis, pririšus prie medžio. *Aras* iš žmonių plėšė viską, ką tik galėjo: žiedus, laikrodžius, pinigus, drabužius. Bet kada susikūrė Vaitelio vadovaujama „Vyčio" partiza-

nų apygarda, partizanai įsivedė savus įstatymus, tokiems kaip *Aras* ir jo bendrams čia vietos jau nebuvo.

Vadokliuose tuoj po karo veikė 119–os strebitelių batalionas. Tų skrebų vadas buvo Vaitelio draugas. Prieš vieną mūšį jis susitarė, jog tuos skrebus jis įvilios į pasalą, kad partizanai galėtų juos sunaikinti. Taip ir buvo. Vaitelis skrebus su savo vyrais apsupo, o skrebų vadas suriko: „Vyručiai, nieko nebus, pasiduokim!" Skrebai pasidavė. Dalis tų skrebų vėliau išbėgiojo, dalis tapo partizanais.

Tuo metu aš dar buvau jaunas kaimo mokytojas, palaikiau ryšį su partizanais. Padėjau jiems leisti laikraštėlį „Mūsų dienos ir mes". Mane labai rėmė Vaitelis, taip pat ir *Žaibas*, jie mane laikė humanistu. Tą laikraštėlį spausdindavau mašinėle aš pats, leisdavome jį kartą arba du kartus per savaitę. Laikraštėlyje visada paskelbdavome įvairius skundus, nušviesdavome naujausius įvykius, demaskuodavome plėšikus. Du iš tokių buvo atsiradę „Liūto" būryje. Vienas – *Vėjelis*, mano sesers vyras. Jis tik kartą su savo draugu *Saturnu* – Sauliūnu išgėrę nuėjo pas vieną turtingesnį ūkininką ir pareikalavo to, ko jiems reikėjo. Ūkininkas pasiskundė *Liūtui*. Mes ateiname pas *Liūtą* į būrį, o jis paklupdęs šituos žaliūkus ir jau skaito nuosprendį – sušaudyti. Pasivedėm *Liūtą* į šoną ir klausiame, ar tikrai jis juos šaudys. *Liūtas* sako: „O ką? Jeigu jie vagiliaus taip ir toliau? Ką su jais daryti?" Bet mūsų dėka visgi *Liūtas* nusileido, abu nusikaltėliai prisiekė, kad taip daugiau niekada nebedarys. Ir šitie vyrukai tapo narsiais sąžiningais partizanais. *Vėjelis*, *Saturnas* išsilaikė gana ilgai, vėliau buvo „Žaibo" būryje, po to „Rasputino" būryje, bet kai *Rasputinas* žuvo, tada jie liko dviese, į pabaigą žmonės jau skundėsi jų žiaurumu.

Žaibas žuvo 1949 m. gegužės 16 d.

1945 m. gegužės 13 d. daugeliui iš mūsų apylinkių liko atmintina diena. Apie 3000 rusų NKVD kariuomenės apsiautė kaimus ir miškus. Važiavo sunkvežimiai amerikoniški, pilni prisėdę enkavedistų, tarp jų buvo ir vieno aukšto NKVD pulkininko duktė. „Žaibo" būrio partizanas Vaclovas Juospaitis, pastebėjęs tą „študbekerį", paleido iš kulkosvaidžio seriją ir smarkiai sužeidė ją, vėliau ji Ukmergėje mirė.

Apylinkių žvalgyboje dalyvavo net ir lėktuvai, o kareiviai „košė" miškus, vienkiemius, darė kratas, badė žemes, šieną prėsluose, šiaudus.

Žaibas laikėsi tokios partizaninės kovos taktikos: traukdamasis su būriu, jis visada iš paskos palikdavo du partizanus, kurie stengdavosi persekiotojus nukreipti jiems reikiama kryptimi. Jeigu rusai eina į mišką, *Žaibas* stengiasi kaip nors atsidurti jų užnugaryje. Rusai priekyje, o jis – iš paskos. Jis padarydavo taip, kad, žiūrėk, iki rusai pereina mišką, mes jau atsiduriame jų užnugary. Jis labai sumaniai būrį ramiai pravesdavo kaip nors šonu, surasdavo tokį tarpelį rusų vorose, kuriuo ir pasinaudodavo. Nežinau, iš kur jis ėmėsi tokios taktikos, bet visa tai atlikdavo talentingai.

Per Juodgirį į Raguvos pusę eina pylimas, ten buvo paruošta tiesti geležinkelį. Kartą mes eidami pastebėjome, kad ant to pylimo stovi enkavedistų būrelis, toliau – dar ir kiti jų postai. Vienas enkavedistas mostelėjo, supratome, kad grioviu mums reikia per tą pylimą kažkaip pereiti. Pamatėme, kad rusai nusigręžė nuo mūsų. Tai jau ne pirmas atvejis, kai rusai, pastebėję partizanus, mostelėja ranka ir nusigręžia. Jie tokiu būdu išvengia tiesioginio susidūrimo su partizanais, kuris, aišku, nei vieniems, nei kitiems nieko gero nežada. Taip mes per tą pylimą laimingai perėjom ir pasitraukėme. Supratome, kad rusai buvo visai nepasiruošę kovai, jų ginklai arba ant žemės buvo padėti, arba ant pečių, o mes ginklus laikėme rankose paruoštus.

Vaitelio grupėje buvo *Klevas*, kuris iš kulkosvaidžio šaudė į taikinį atsisukęs nugara, ir šaudė be klaidų. Ypač jis gudriai mokėjo iškapoti rusus, stovinčius miške sargybose ant kvartalinių linijų. Kas patikės, kad žmogus, nusisukęs visai į kitą pusę, galėtų šaudyti priešinga kryptimi. Taip daugelį kartų jis gelbėjo savuosius prasiveržiant per kvartalines linijas.

Dar teko pastebėti, – vyresnio amžiaus partizanai prieš mūšį imdavo drebėti, bet mūšio metu tas jau praeidavo.

1945 m. liepos 12 d. mes su būriu stovėjome Punių raiste. Pušaitės nedidelės, retos ir iš aukščiau viskas labai gerai matosi. Tik sėdome pietauti ir užskrido lėktuvas. *Šturmas* griebė anglišką priešlėktuvinį šautuvą, kelis kartus iššovė, bet, matyt,

nepataikė. Girdime, per garsiakalbį šaukia: „Krugom! Krugom!" Iš kaimo atbėgo ryšininkė ir pranešė, kad nuo Kavarsko atplūsta rusų kariuomenė. Mes ėmėm trauktis. Kad ir persekiojo labai jie mus, bet visgi išsigelbėjome nuo jų. Mašinų tiek privažiavo, kad benzinu dvokė net ir miškas. Tik labai keista, kodėl rusai iš lėktuvų partizanų neapšaudydavo, juk taip labai patogu būtų, matyt, gal tokių kulkosvaidžių neturėjo ar kitais sumetimais. Galėjo nors granatėlėmis apmėtyti, bet ir jų nenaudojo, lėktuvai atliko tik žvalgybą.

Kai grįžome į raistą prie buvusių paruoštų pietų, ruskių jau viskas buvo suėsta. Jie visą išvirtą kiaulę mūsų sukirto, bandė sudeginti paliktus drabužius, į krūvą buvo sumesti, bet šlapi nedegė.

1945 m. vasarą „Žaibo" būrys prie Šilų netikėtai užklupo didelį skrebų būrį. Skrebai bėgo kur tik galėjo, palikę savo ginklus ir visą su savimi neštą amuniciją. Tai buvo akivaizdus partizanų laimėjimas. Dar neaišku, kuo viskas būtų baigęsi, jei partizanui *Saturnui* – Sauliūnui nebūtų iššovęs anksčiau šautuvas. Taip atsitiko, kad partizanai kovai dar nebuvo pasiruošę, tai skrebai atsišaudydami spėjo išnešt kudašių. Tame skrebų būryje tada buvo ir buvęs Panevėžio VRS pasų stalo viršininkas Miškys. Tada jį sužeidė. Tuo metu žuvo 9 skrebai, o Miškys sėdėjo ratuose peršautas ir drebėjo iš baimės, automatą išmetęs: „Vyručiai, aš ne skrebas, aš pavarytas vežt skrebus, aš nekaltas". Kai kurie iš partizanų norėjo jį nušauti, bet kada jie kreipėsi į mane, ką daryti, su jų sprendimu nesutikau. Aš tuo metu miške dar nebuvau, į tą operaciją patekau atsitiktinai. Kadangi partizanai laikė mane savo ideologiniu vadovu, jie specialiai pasikvietė pažiūrėti, kaip be šūvių skrebai pasiduos ir ką jie paimti kalbės. Tas mane labai domino – jų orientacija esamoj padėty bei įsitikinimai.

Skrebai buvo apsistoję Sodeliškių kaime, Bitino vienkiemyje (šiuo metu tame vienkiemyje gyvena Bitino sūnus), o partizanams apie juos buvo iš anksto pranešta. „Žaibo" būryje tuo metu buvo apie 30 partizanų. Skrebai buvo atėję iš Vadoklių. Labai jau drąsiai ėmė siausti po apylinkes ir terorizuoti gyventojus. *Žaibas* nutarė juos pamokyti, kad jie apsiramintų, ir pamokė.

Taujėnuose dirbo labai aršus komunistas – partorgas Subatis. Jis vokiečių okupacijos metu buvo nuleistas kaip desantininkas iš Maskvos. Kadangi jis žinojo, kad aš šiek tiek prie meno, pareikalavo ką nors gražaus parašyti apie tarybinę valdžią. Kai aš atsisakiau, jis man pagrasino, kodėl aš prie vokiečių galėjau rašyt, o dabar atsisakau. Tada jis pasakė: „Būsi komjaunimo sekretoriumi!" Įteikė man keletą blankų, kuriuos turėjau nuvežt į mokyklą, kad juos užpildytų ir kiti mokytojai. Žodžiu, tokiu keliu Subatis mus, mokytojus, prievartavo stoti į komjaunimą. Kada nunešiau į mokyklą tuos blankus, iš mokytojų neatsirado nė vieno, kuris būtų juos užpildęs. Tada Subatis taip įsiuto ir už „Nukryžiuotą Lietuvą" jis man pasiūlė Sibirą.

Kartą ateina Lėno apylinkės pirmininkas ir praneša, kad mane ruošiasi skrebai suimti. Man liko tik pasitraukt iš namų ir glaustis prie partizanų.

Norėjau priminti, kad mūsų apylinkėse tuo metu jau nuo 5 valandos vakaro, kad ir vasaros metu, veikė partizanų „valdžia", o rusų NKVD kariuomenė pasitraukdavo į savo bazavimosi vietas.

1945 m. tik išleidau savo mokinių pirmąją laidą ir išėjau į mišką. Tuo metu su manimi į mišką išėjo 30 mano mokinių. Dalis jų pasiliko būriuose, kiti išsislapstė po įvairius kampelius. Su manim būryje kartu pasiliko Timinskas Mariukas–*Maras*, keturiolikmetis iš 4 klasės (susisprogdino Traupyje per šv. Oną). Jis buvo Smetonos sesers sūnus. Apie jį yra ir daina sudėta: „Šventos Onos naktį į Traupio kapines žiauri atkeliavo nelaukta mirtis"... Šio eilėraščio autorė Janulytė gyvena Panevėžyje. Į mišką išėjo ir dvylikametis *Kutaras*–Ladauskas, jo motiną nukankino, tėvą nužudė enkavedistai. *Žaibas* labai nenorėjo jo priimti, varė iš būrio, bet jis tvirtai pareiškė: „Aš vis tiek turiu iš ruskių atsiimti nors tėvo kulkosvaidį". Šiuo metu jis miręs, buvęs paimtas gyvas, atkalėjo lageryje. *Kutaras*, būdamas „Žaibo" būryje, susirado dar tokį pat vaikigalį ir be būrio vado žinios nuėjo abu nušaut to partorgo Subačio. Subatis, nusisukęs nuo durų, skutosi barzdą kambaryje, o jo žmona, kepdama blynus, veidrodyje pamatė, kad per duris įslinko kažkas, atkišęs pistoletą. Ji griebė tam berniokui už rankos, bet jis visgi dar

spėjo kelis kartus iššaut. Subatis buvo sužeistas, o „teroristai" sulaikyti.

Su šešiais partizanais rinkome maistą pas žmones. Grįždami atgal, nutarėme užsukt pas Valę Kabušytę, kad ji iškeptų mums blynų. Užėję randame vieną nepažįstamą partizaną ne iš mūsų krašto, – gerai ginkluotas, labai girtas, nežino nei parolio, nieko jis mums neatsako. Mes jį kiek patampėm, bet nenuginklavom ir taip išėjom palikę. Tik išėjom – ir į mus kažkas iš lauko pusės paleido šūvius. Iki miško buvo apie 300 m. Įeinam į mišką, visas „Žaibo" būrys jau išsidėstęs, mus pastebėję rodo ženklus, mes jiems taip pat parodėme, kad savi. Prieinam arčiau, klausia, kas mus apšaudė. Aš sakau – tikriausiai skrebai, nedaug ir šūvių paleido. *Žaibas* sako: „Mes suduosim jiems į sprandą, o jūs eikit ir ilsėkitės". Su mumis kartu ėjo ir *Riomelis*. Atbėga *Vampyras*–Vanagas (iš „Aro" būrio atėjęs pas *Žaibą*) ir praneša, kad rusai supa jau miškus nuo Raguvos. Kiek paėję, sutinkam keturis rusus. *Riomelis* jų paklausė, ar turi užrūkyti (buvo tokia nerašyta taisyklė, kurią žinojo tiek partizanai, tiek rusai: jei kuris pirmas paprašė užrūkyti, turi žinoti, kad šūvių iš jų pusės nebus). Suėjome mes su tais rusais, jie mums pasakė, kad čia stovi sargyboje. Sako: „Paleiskit tik mus gyvus, mes čia saviškių tikrai neatvesime". Jie mums dar šovinių davė, tik šautuvus pasiliko. Taip mes juos paleidome. Ir tikrai, į tą vietą kariuomenė neatėjo. Tiesa, su jais mes užmezgėm dar tokį ryšį: vėliau jie pilną mašiną ginklų mums atvežė, o mes jiems parūpinome lašinių ir „samagono". Tai buvo ne NKVD, o reguliariosios kariuomenės kariškiai. Jie tada mums dar pasakė: „Mes karą atkariavom, dabar norime gyventi, gyvenkite ir jūs".

Liūto–Antano Juzukėno būrys veikė daugiau į Kavarsko pusę, Sudeikių miškuose. Jo būryje buvo iki 19 vyrų. Iš jų dar išlikę ir gyvų. Vilniuje gyvena buvęs partizanas Janickas (jis mano pusseserę vedęs). *Liūtas* žuvo 1951 m. prie Taujėnų, Sudeikių kaime, Mackonių sodyboje. Tuo metu *Liūtas* su būriu, 19 vyrų, buvo apsistojęs pas Mackonį. Mackonio motina ėjo vandens, pamatė, kad ateina skrebai ir enkavedistai ir ėmė balsu rėkti: „Dievuliukau! Kas dabar bus?!" Vieni partizanai jau buvo at-

sikėlę ir prausėsi, o *Liūtas* dar miegojo. Išgirdęs šūvius, jis pašoko iš miego, stvėrė automatą ir išbėgęs iš gryčios puolė į tą pusę, iš kur šaudė rusų kulkosvaidis. Pribėgęs prie ąžuolo, kuris augo netoli namų, *Liūtas* krito ant žemės. Ši sodyba dar ir šiandien tebestovi, bet joje gyvena Mackonio brolis, o pats išdavikas nesirodo, gyvena kažkur apie Jurbarką, sako, dideliu valdininku dirba.

Juzukėnienė gerai žinojo tą ąžuolą, prie kurio žuvo jos vyras. Ir kada ją enkavedistai paėmė gyvą, jie reikalavo parodyti slėptuves. Tada ji nutarė gyva nepasiduoti, kadangi prieš tai jau anksčiau buvo suimta, kankinta, pabėgusi iš kalėjimo, žinojo, kad su enkavedistais kalba trumpa. Už liemenuko ji nešiojosi pasislėpusi brauningą, enkavedistus atviliojo prie to paties ąžuolo, kur jos vyras žuvo, ir paprašė enkavedisto užrūkyti. NKVD kapitonas Kišonas sako: „Rūkyk".

– Tai kad aš degtukų neturiu, – pasakė Juzukėnienė.

Kapitonas išsiėmė iš kišenės degtukus ir, priėjęs arčiau, norėjo jai paduoti, o ji išsitraukė pistoletą ir šovė į Kišoną, bet jam tik kepurė nuo galvos nulėkė, susijaudinusi nepataikė. Šalia stovėję rusai į ją iš kulkosvaidžių paleido serijas, visą suvarpė kulkomis, smegenis net ištaškė.

Šiuo metu tas ąžuolas dar tebestovi, primindamas mums skaudžius anų dienų prisiminimus.

Dzedziunia–Benjaminas Jakševičius į NKVD nagus papuolė gana vėlai, atsėdėjo 25 metus ir grįžo jau senukas, dabar miręs. Kilęs iš Šiaulių miesto, buvęs savanoris, Kavarske turėjęs namus. Jo brolis buvo garsus bolševikas, kovojęs Ukrainoje prieš baltagvardiečius. *Dzedziunės* du sūnai buvo komjaunuoliai. Jiems enkavedistai davė ginklus ir pasakė: „Žinome, kad jūsų tėvas miške, jeigu nori dirbti buhalteriu, nueik ir nušauk, ką mes paliepsim". Algis Jakševičius dar ir dabar tebėra gyvas. Jie sakosi, kad taip nedarę, bet tokių provokacijų visgi buvo.

Žaibas–Antanas Žilys mūsų apylinkėse buvo vienas iš geriausių strategų partizaniniame kare. Jeigu, pavyzdžiui, prasidėdavo didesni rusų NKVD kariuomenės siautimai, Vaitelis –

apygardos vadas – visada prisidėdavo su savo grupe prie *Žaibo*. Jis jam buvo patikimiausias.

Žaibas taip sakydavo: „Atminkit, ką darote, viskas turi būti dokumentuota. Grįš nepriklausomybė, vis tiek iš mūsų pareikalaus žmonės ataskaitos, ir mes turėsime parodyti, dėl ko, kas, kodėl taip, o ne kitaip buvo padaryta". Jeigu kas apskųsdavo ką nors, bet, partizanams patikrinus, faktai nepasitvirtindavo, tas jau tada nukentėdavo nuo *Žaibo*.

Žaibas kelis kartus buvo suimtas, bet vis laimingai ištrūkdavo. Labai gerai valdė pistoletą, be klaidų šaudė per petį.

Riomelis, Vilis ir *Lelijavas* – buvę desantininkai, nuleisti parašiutais iš Vokietijos.

Riomelis – Četkauskas. Tai vienas iš tų garsiųjų Četkauskų muzikų. Jo sūnus garsus akordeonistas. *Riomelis* buvęs Ukmergės I–ojo pėstininkų pulko kapelmeisteris.

Vaitelio „Vyčio" partizanų apygardai priklausė ir dalis Utenos rajono. Kadangi Vaitelis mane laikė idėjos skelbėju, humanistu, tai paskyrė kontroliuoti jo apygardos būrius, kad nepasitaikytų kokių plėšikavimų ar kitokių nusikalstamų veiksmų. Labai daug kur teko lankytis būriuose su tokia misija. Nueinu kartą į „Atilos" būrį, randu atvarytą iš Dabužių mergaitę. Partizanai ją jau tardė, atseit ji išdavusi kelis partizanus, kurie žuvo per susišaudymą. Į tardymą įsiterpiau ir aš. Ji ėmė pasakoti: „Per vakarušką pasakiau savo pažįstamam skrebui, kad pas mus ateina miškiniai". Situacija buvo tokia, kad visgi aš tą mergaitę užtariau, ir *Atilos* vyrai ją paleido.

Kada mane areštavo ir Ukmergėje pasodino ant grindinio tarp nušautų 13–os miškinių atpažinimui, ta pati mergaitė man atnešė vyšnių krepšelyje. Saugojęs skrebas jos klausia, ar ji mane pažįsta, ji atsakė, kad ne. Žmonės eina pro šalį su gailesčiu veide, tik viena kažkokia jonavietė, kur aš visai nesu ir buvęs tam krašte, atsikrenkštė ir spjovė į mane, ėmė plūsti visokiais žodžiais, kad aš esu banditas, žmogžudys. Matyt, kokio skrebo giminietė.

O toji mergaitė su anuo skrebu taip pasišnekėjusi tada šo-

kiuose: „Tu išėjai skrebu tarnaut ir žūsi kaip šuva, o va tavo draugai sėdi po stirta ir liks gyvi. Aš nemaniau, kad jis tuoj lėks į garnizoną ir apskųs savo buvusius kaimo draugus. Juk jie augo ir gyveno kartu".

Kada Amerikos prezidentu išrinko Trumeną, „Tiesoje" radome vieną sakinį: „Jei Dievas padės, aš sutvarkysiu visą pasaulį". Tada nusinešiau pas partizanus šitą laikraštį, perskaičiau, vyrai ant kelmų šoko laimingi, rėkė: „Valio, nebereiks bastytis po miškus, mes būsime išlaisvinti nuo raudonojo maro". Žmonės turėjo didelę viltį, kad išliks gyvi. Ir labai tikėjo Amerika. O ką ji su mumis padarė?

Po to aš vykau į Kauną dar aiškesnių žinių rinkti. Buvo ką tik įvykęs pasaulio didžiųjų valstybių pasitarimas. Sužinojau, kad tame pasitarime buvo nutarta bendromis jėgomis sumušti Japoniją. Grįžt į būrį ir pasakyt savo kovos broliams, kad nieko gero, man buvo labai sunku. Galvoje sukosi įvairios mintys. Ar patikės jie manimi? Ar nepagalvos, kad mane rusai užverbavo? Kaune mes turėjome patikimų žmonių. Tuo metu buvau užėjęs ir pas rašytoją Borutą, pas profesorių Purėną (jis buvo teistas vėliau).

Boruta sakė:

– Vyreli, žinai, tik anksčiau aš jais tikėjau, dabar ir aš kaip ant žarijų sėdžiu, aš jums nieko padėti negaliu.

Aš klausiau jo patarimo, kaip mes toliau turėtume elgtis.

O Purėnas pasakė taip:

– Kol susitvarkys tas tarptautinis reikalas, jūs visi žūsite. Vis dėlto tiems, kurie jaučiasi mažiau prasikaltę, reikia eit ir registruotis, ir reikia stebėti, ką su jais darys. Pirkite dokumentus ir važiuokite į Prūsiją, kas tik galite.

Jis pasiūlė į kažkokį žuvies perdirbimo fabriką Karaliaučiuje įsidarbinti. Sako, ten trūksta darbininkų, mielai priima visus, kas tik atvyksta, kad ir iš svetur.

Po kurio laiko *Žaibas* ir Vaitelis ragina mane įsigyt dokumentus ir legalizuotis, kad legaliai galėčiau pasirodyti Kaune, Vilniuje ir kitur.

Pas partizanus ryšių reikalu mane lydėdavo mano sesuo ir *Erdvės* sesuo Pociūnaitė.

Kitą kartą nuvykstu į Kauną. Ten viena moteris, kuri dirbo fotodirbtuvėj „Saturnas", papirko už tam tikrą sumą enkavedistus, iš kurių aš gavau dokumentus ir į būrį grįžau su dokumentais. Tuo tarpu „Liūto" būryje jau veikė įsiterpęs enkavedistų šnipas Imbrasas. Į būrį šitas Imbrasas atėjo labai sumuštas, sakėsi, kad iš kalėjimo pabėgęs, ir *Dzedziunia*–Jakševičius už jį laidavo: „Aš nuo jaunystės jį pažįstu, kavarskietis". Paskiau *Dzedziunia* visgi persigalvojo ir pasakė Vaiteliui ir *Žaibui*, kad revoliucijos metu jis buvęs Rusijoje, taigi velniai žino, kas jis toks yra. Tada šis persikėlė pas *Liūtą*. *Liūtas* juo patikėjo, pas jį tas Imbrasas tapo virėju ir dar tokiu patarėju. Kai grįžau su dokumentais iš Kauno, namuose jau laukė enkavedistai pasaloje. Kaip vilkai puolė jie mane, sutrankė gerai, kad nebe viską ir pamenu. Aš dar šokau į rugius, bandžiau gelbėtis, bet kur tau... Mano dokumentuose buvo įrašyta, kad ką tik grįžau iš Vokietijos, kur neva buvau išvežtas darbams.

Arešto metu prie manęs pribėgo partorgas Subatis ir pistoletu kaip dūrė į kaklą, kad net vamzdis įlindo. Gal būtų ir nušovęs, bet iš karto mane perėmė kitas NKVD kapitonas. Tas prieš Subatį atkišo automatą ir pasakė: „Nelzia". Subatis iškart nuleido rankas. Atvežę į Taujėnus, labai kankino. Moteris, kuri po mano kankinimų plovė kameros sienas, sakė, kad kraujais aptaškyta kamera dar ilgai jai vaidenosi naktimis.

Vilniuje man teko keliauti pas Kiškį, o Kiškis, pasirodo, buvo užverbuotas, buvęs mano muzikos mokytojas (jis miręs, jo sūnus tebėra).

„Liūto" būryje buvo partizanas Albertas Stankelis, kilęs iš Vičiūnų kaimo. Spėjama, kad partizanų vardu jis su savo draugeliais net dvi šeimas iššudęs. Viena iš jų – Morkūnų šeima, 5–7 žmonės. Be vietos partizanų žinios to daryti niekas neturėjo teisės, o čia buvo padaryta. Taip pat buvo iššudyta Burniūno šeima. Šitie žmonės buvo artimi ir patikimi partizanams. Partizanai pas juos guldavo ir keldavosi, šelpė jie partizanus ir palaikė juos. O nužudyti jie buvo partizanų vardu, sukapoti kirviais. Dar ir šiandien tebėra gyva Jadvyga Podolskienė, buvusi skrebo žmona, kuri tada, laidojant Burniūnų ir Morkūnų šei-

mas, sakė ugningą kalbą ir visokiais žodžiais koneveikė miškinius.

Tardė mane Ukmergėje visiems labai gerai žinomas žydas – NKVD tardytojas Lenskis. Tardė toks raupuoto veido rusas, labai mušė jis mane. Po visų tardymų atėjo ginkluoti vyrai, išsivedė, pasodino į mašiną ir atvežė prie Taujėnų. Mačiau, kaip 30–40 sunkvežimių su kariuomene pasuko link Ramygalos. Mane atvežė kažkur iki Kraupėnų, ir į mišką ėjome per Barnėnų raistą. Ėmė klausti, kokiuose kvartaluose mes laikėmės. Aš pasakiau, kad nežinau, nes kvartalų numeriai buvo nutašyti. Nuvarė ant tokio kalnelio. Sodyba sudegusi. Man atrodo, kad ten buvo Smalsčio sodyba. Ten jie kažko ilgai laukė, po to vedė dar kažkur į šoną, palupo šiek tiek ir tada vėl grąžino į Ukmergę. Aš į tą jų pavežiojimą neatkreipiau ir dėmesio, tik kai grįžau iš Rusijos lagerių, man pasakė, kad tuo laiku, kai mane ten varė, nušovė mano pusbrolį Joną Puką (prie vokiečių jis dirbęs seniūnu, buvęs sužeistas į žandą). Jis kilęs iš Radžiūnų kaimo, Taujėnų valsčiaus.

Suprantama, kad į mišką mane vežėsi jie vien dėl to, kad pamatytų kas nors kaime, o po to partizanai sunaikintų mūsų, kaip išdavikų, šeimą. Mano sesuo tuo metu taip pat buvo suimta, ją labai mušė ir kankino. Kada vedė į tualetą, ji visgi pabėgo peršauta, metus dar pasislapstė ir pateko vėl enkavedistams į nagus, jai teko Vorkutoje atsėdėti ilgus metus.

Pasakoja JONAS BIRBILAS

Užrašyta Repšėnuose
1989 10 22

Pas mus Levaniškių kaime Mincaites vadino „Lapaitėmis". Jų brolį, be ginklo besislapstantį, enkavedistai sušaudė miške. Tada juos nušovė šešis: Juozą Mincę, Joną Vareiką, Kostą Adomonį, Kostą Dailidėną, Joną Rišką ir Stasį Janulį iš Mickūniškių kaimo. Visi buvo beginkliai.

1949 m. gegužės 9 d. nuo Poežerio kaimo enkavedistai ap-

siautė visą mišką. Pas Striogas virš salkutės kulkosvaidį pasistatė, ant mūsų pirties kulkosvaidį pasistatė. Suvažiavo enkavedistų vadai, pasistatė radijo stotį. Apie pietus ir prasidėjo šaudymai. Enkavedistai per raistą ėjo į Juodgirį, o iš to raisto bėgo partizanai: *Plienas*–Juozas Kirka, *Erdvė*–Marijonas Pociūnas ir *Trenksmas*–Petras Šimkus. Juos visus tris nušovė ant kelio, dar neišėjus iš miško. Matyt, buvo pranešta, nes enkavedistai per radiją skelbė „trys nukauti, ketvirto nėra". Visus tris partizanus atvežė pas mus į kiemą ir suguldė. Tada rusai su šunimis nuėjo pas Mincaites ir ten pradėjo kratyti, verst visur. Pas juos palei pečių buvo išmūrytas bunkeris prie gryčios, įlindimas per patį pečių, nukėlus rinkes iš vidaus. Bunkerį tą vis dėlto surado, suėmė ir išsivežė į Taujėnus visas tris Mincaites: Emiliją, Angelę ir Oną. Jų brolio Jono tuo metu nebuvo namuose. Buvo gegužės mėnuo. Išsivežė šeštadienį, grįžo pirmadienį apie pietus. Jos eina pro mus, ir matom, kad verkia, šluosto ašaras, kadangi žuvo jų artimi partizanai. Ketvirtas partizanas liko gyvas – Zofija Žilienė. Kadangi raistas gilus, o ypač pavasarį, ji palindo po kelmu, užsimaskavo ir taip išliko gyva.

Kada Mincaitės grįžo į namus, pas jas labai dažnai ėmė lankytis enkavedistai bei skrebai iš Taujėnų, Raguvos, Ramygalos. Mes kaimynystėje viską matėm.

Kartą atvažiavo pilnas sunkvežimis enkavedistų ir ties Mincaičių namais sustojo. Vieni laukė ant kelio, kiti nuėjo į sodybą. Visi greitai grįžo, bet tarp jų atsirado jau vienas, apgaubtas iki žemės karišku apsiaustu. Jis, matėsi, neturėjo jokio ginklo. O kaimynas sakė, kad tikrai pažinęs M. A. Neva ji prie bunkerio ir nuvedusi enkavedistus, kur slėpėsi trys partizanai ir dvi merginos, nuėjusios iš vakaro jų aplankyti. Netrukus A. enkavedistai vėl atvedė atgal į namus, apsiautę kareivišku apsiaustu. Visa tai matė kaimynas Šniukšta.

Kitą kartą, kada aš jau dirbau kolūkio brigadininku, anksti rytą iš Raguvos į Traupį išėjo enkavedistų garnizonas kartu su skrebais. Man reikėjo į Traupį paštan. Nuvažiuoju į Traupį, pašte prie telefono suėję visi tie Raguvos enkavedistai. Man pašto tarnautojos liepė palaukt, kol paskambins šitie ruskiai. Kada jie pradėjo kalbėti, aš girdėjau, kaip sakė, kad kuo greičiau atvažiuotų mašina, – „lauksime Traupy, duokit dar kareivių, šunį

ir t. t." Važiuoju namo paskambinęs, matau, jie jau laukia susėdę prie Traupio kapinių ant Troškūnų kelio.

Netoli Levaniškių mane pavijo mašina, pilna rusų, užsuko į Šapio keliuką ir nuvažiavo Praščiūnų pusėn. Privažiavę Praščiūnų kapelius, visi išlipo iš sunkvežimio ir apsupo kapelius iš visų pusių. Kiti ėmė ieškoti. Durtuvais badė žemę, antkapius, darbavosi net iki pietų, bet nieko nerado. Vėliau sužinojome, kad ieškojo *Tautvydo*–Mykolo Janulio, kadangi jis iš jų tada jau buvo pabėgęs. Tiesa, ten buvo bunkeris, o bunkeryje sėdėjo ir pats *Tautvydas*.

Pas mano brolį gyveno tuo metu partizano *Vienuolio* sesuo Elena Baltušnikaitė. Ji viską pasakė *Tautvydui*, kaip enkavedistai išėjo iš „Lapaičių", kaip skambino į Raguvą ir t. t. Tą aš buvau pasakęs broliui, o brolis jai persakė. Atėjęs pas mane *Tautvydas* iš karto man ir sako:

– Aš matau, kad jūs manęs bijosit. Dabar visi kalba, kad aš užverbuotas, mane paleido tyčia... Bet tu manęs nebijok. Laikyk tokiu pat, kaip ir anksčiau pažinai. Aš atėjau pasiklausti, kaip ten buvo, kai manęs ieškojo.

Aš jam ir pasakiau, kaip buvo. Jis viską susirašė, perskaitė ir liepė man pasirašyti. Aš pasirašiau, bet ne sava pavarde, o *Juodgirio*, taip jis man liepė. Po to jis ir sako:

– Tai matai. Čia „Lapaičių" darbai. Tuos tris nušovė, nuvedė į bunkerį, reikia sulikviduoti. Vienas likau. Aš greit juos sulikviduočiau, bet to padaryti vienas negaliu. Reikia, kad iš jų nė vieno neliktų. Jei liks, bus blogai apylinkei, ims skųsti visus. (Mincių buvo penki žmonės: motina, sūnus ir trys dukros.) Dar bus aptarimas, yra surinkti tikri įrodymai apie juos. Tą bunkerį sunaikino tik su M. pagalba. Tą aš tikrai žinau. Jūs matėt, kaip ją apgaubtą apsiaustu vedžiojo enkavedistai, yra ir kitų, kurie matė, kaip ją išvedė iš namų ir vėl parvedė.

Taip pakalbėjęs, *Tautvydas* iš manęs išėjo. Rugsėjo pabaigoje, per Mykolo vardadienį, jį užsikvietė Dailidėnai. Sako, kad jis su Dailidėnaite draugavo, bet, kai jį nušovė, man atrodo, kad ji jau ištekėjusi buvo. Ėjo kalbos, kad tėvas Dailidėnas Jonas dirbo enkavedistams ir apie *Tautvydo* apsilankymą pranešė jiems iš anksto. Taip *Tautvydas* pas Dailidėnus ir žuvo.

Tiesa, kada jis buvo pas mane atėjęs, jis man dar sakė:

– Jūs netikėsit, kokias aš kančias perkentėjau, aš to jums nepasakosiu, kaip mane kankino. Dabar aš einu ant vieno. Geriau tegu mane nušauna negu kad vėl kankins. Raguvos girioje enkavedistus specialiai užvedžiau per tokias pelkes, jie virš kelių brido, o takelis buvo siauras, aš kaip šokau tuo takeliu, šliaužte ir pabėgau.

Tai paties *Tautvydo* žodžiai. Aš netikiu, kad jis būtų buvęs išdavikas. Jis dar paminėjo, kad tuo metu, kai rusai krėtė kapelius, jis buvęs tuose kapeliuose bunkeryje, viską girdėjęs, bet buvęs gerai užmaskuotas antkapiu.

Mes taip pat buvome išsikasę bunkerį šone šulinio. Šalia bunkerio buvo rasoda pasėta, virš įlindimo angos pastatytas kubilas, ir dar vandens pripiltas.

Galiu pasakyti, kaip suėmė „Žaibienę".

Ji ėjo Šapio kaimo keliuku. Netoli Mincaičių namų ją sustabdė enkavedistai ir paprašė dokumentų. Kadangi ji turėjo pasą Daračiūnaitės pavarde, tie patikrino, viskas gerai, – ir paleido. (Mergautinė jos pavardė buvo Striogaitė.) Ją tikrinę enkavedistai sustojo pas Mincaites. Kai „Žaibienė" buvo jau visai netoli mūsų namų, enkavedistai, išėję iš Mincaičių gryčios, ėmė ją šaukti atgal. Švilpia, rėkia, o „Žaibienė" kaip ėjo, taip eina. Bet kai vienas iš enkavedistų šovė iš šautuvo, tada ji sustojo. Ruskiai ėmė moti rankomis, ji kiek pastovėjo ir ėmė eiti atgal. Taip ją ir pasiėmė. Suėmę nusivedė pas Mincaites.

Kada 1951 m. dirbau kolūkyje brigadininku, visoms trims Mincaitėms paskyriau po normą burokų, dar ir motinai kliuvo, kadangi tada buvo toks įstatymas: kiekvienam darbingam priklauso viena norma. Kaip man buvo įsakyta, taip aš tuos burokus ir išdalinau. Tai Ona Mincaitė man pasiūlė tik 5 minutes gyvenimo.

Kartą su seserim abu netoli namų pjovėm avižas. Išgirdom, kad kieme kažkas švilpia. Mes nuduodam, kad negirdim ir nematom. Tada tie šovė kartą. Ką bedarysi. Matome, jau rusai moja rankomis, reikia eit. Pareinam namo, paprašo dokumentų. Mūsų „spravkės" tik iki liepos mėnesio, o dabar jau rugpjūtis. Pjaunant, tiesa, girdėjome, kaip granata sprogo netoli kaimyno Šniukštos sodybos. Man liepė imt kastuvą ir eit su jais. Mano dokumentus pasiėmė. Ką darysi, reikia eit. Sesuo irgi ne-

lieka. Jai 12 metų, liepia neit, bet ji vis tiek eina manęs įsikibusi. Nuėjome į tokį alksnyną, man liepė kast. Aš kasu, kotas triokšt ir nulūžo. Kaip ėmė keiktis ruskiai, tik šautuvais ir automatais mosuoja, – bėk, ir viskas. Sesuo įsitvėrė manęs ir rėkia, nepaleidžia manęs. Didžiausias skandalas pasikėlė. Atlekia daugiau rusų, kažkas iš „načialnykų". Aš jiems ir sakau, kad mano dokumentus pasiėmė, o man va liepė kast žemę, bet nulūžo kotas, ir man liepia dabar bėgti. Šitie eiliniai iš karto nutilo. Tuoj iš jų paėmė dokumentus ir liepė vest juos į namus. Atėję į namus, gerai dar visur iškratė, išvertė spintas, stalčius, ant aukšto užlipo. Atidavė dokumentus tada, nors duobę sau jau buvau beveik išsikasęs...

Iš partizanų archyvo

Partizanų vado „TAUTVYDO" – JANULIO MYKOLO tyrimo medžiaga dėl išdavysčių ir kiti pareiškimai

Nuorašai tikri

1950 05 20

P. TAUTVYDUI

Būkite pasveikintas!

Gavome laišką. ŠNEKUTIS skundžiasi, kad po jo rajoną vaikšto AUGLYS ALFONSAS, ŠIRŠILAS ir IPOLIS (rašo, kad jie IPOLIO nepažįsta). Dienos metu vaikšto, girtuokliauja, pridirba šunybių ir pasitraukia. Tuo tarpu ŠNEKUTIS ir kiti nieko nežino, o rusai tuojau puola tą kraštą, todėl lengvai gali žūti anie vyrai. Jiems atrodo, kad nieko ten įtartino nebuvo, o iš tikrųjų būta tokių, kurie sukelia audrą.

Todėl paklauskite, ką jie ten daro, ir kad susitvarkytų, nes gali būti blogiau.

Laimės Jums.

B.....

PRANEŠIMAS

1952 m. birželio mėn. 8 d. grįžtant iš bažnyčios į namus su SAVICKU IPOLIU ir kitais, apylinkės jaunimu, atėjus į Užunavėžių kaimą, staiga visai netikėtai, visai nepažįstama moteris, kuri, kaip vėliau sužinojau, buvo JANULIENĖ ONA iš Užunavėžių kaimo, sulaikė ir pradėjo kolioti visokiais žodžiais blaškydama mėšlą, kurį buvo iš anksto pasiėmusi, primesdama man, kad aš jos vyrą vilioju. Jos vyras LK-jas partizanas „TAUTVYDAS".

Po to greit sužinojo ir okupacinės valdžios pareigūnai. Tuojau buvo šaukiami plačios apylinkės gyventojai ir aš šioje byloje tardymui. Kitos apylinkės gyventojus labai greitai apklausinėjo ir paleido, o mane iškamantinėjo visą parą, norėdami ką nors išgauti apie LK-ją part. „TAUTVYDĄ".

Teko skaudžiai nukentėti nuo šitos šeimos ir nuo bolševikų.

Savo pranešimą tvirtinu savo
parašu

1952 m. rugpjūčio mėn. 18 d.

MINCIŲ šeimos byloje
kaltinimo dėl išdavimo priešui RADVILOS būrio

Paklaustas LK-jas partizanas ŠNIUKŠTA parodė:

1952 m. gegužės mėn. iš 21-os į 22-ą naktį MINCYTĖS ANGELĖS pas mane visai nebuvo.

Šis mano parodymas man perskaitytas, kurį tvirtinu savo parašu.

(parašas) P. ŠNIUKŠTA
Liudininkas

1952 m. rugpjūčio mėn. 11 d.

MINCIŲ šeimos byloje kaltinimo dėl išdavimo priešui RADVILOS būrio

Apklaustas LK-jas partizanas slapyvardžiu „LIZDEIKA" parodė:

1952 m. birželio mėn. 12 d. pas mane atėjo MINCIENĖ ELENA, kuri man pareiškė: „Jeigu mus partizanai sušaudys, tai žinosim, kad už jūsų kaltes, kad jūs partizanams skundžiat, kad mus sušaudytų". Aš jos klausiu, kas čia yra, ko tu plūsti, kad aš visai nieko nežinau. Tikrumoje aš žinojau, kad pas MINCIENĘ 1952 06 11 buvo užėję partizanai ir tuo laiku visos šeimos nerado namuose. Dabar MINCIŲ šeima susidarė tokią nuomonę, jeigu partizanai būtų radę juos namuose, tai tikriausiai būtų sušaudę, tai tuo reikalu MINCIENĖ atėjo manęs įspėti.

Tai kodėl gi anksčiau to nebuvo, juk taip pat užeidavo ir gyvendavo partizanai ir niekada jų nebijojo, o dabar kažin ką galvoja, kad užėję partizanai tučtuojau sušaudys.

Iš visų tokių MINCIENĖS išsireiškimų atrodo, kad tikrai MINCĖS išdavė priešui RADVILOS būrį.

Savo parodymą tvirtinu parašu.
(parašo nėra)
Liudininkai

1952 m. rugpjūčio mėn.

MINCIŲ šeimos byloje kaltinimo dėl išdavimo priešui RADVILOS būrio

Paklaustas liudininkas LK-jas „JUODGIRIS" parodė:

1952 m. kovo mėn. pabaigoje okupanto saugumiečio areštuota tardymui MINCYTĖ ONA, kurią einančią iš tardymo aš susitikau, ir ji susinervinusi pradėjo sakyti: „Dabar manęs nebėra, pražuvus..." Aš jai atsakiau: „Ką tu dabar pergyveni, dabar laisva, paleista, tai ko čia pergyvent". „Tai kas, kad aš dabar laisva, – sako ONA. – Bet kad aš turiu užduotį partizanus išduot. Jeigu aš partizanų neišduosiu, tai man bus 15 metų kalėjimo... Taigi jau manęs nebėra, ar aš išduosiu partizanus, ar ne".

1952 m. gegužės mėn. 22 d. rytą apie 10–tą val., t. y., RADVILOS būrio žuvimo dienoje, pas mane atėjo MINCYTĖ ONA verkdama ir sako: „Šią naktį dingo mūsų ANGELĖ, dabar jau kuris laikas ir nieko nežinom, kur ji galėtų būti". Aš jai atsakiau, kad nevaikščiok, ne dabar laikas ANGELĖS ieškoti, kada visoj apylinkėj pilna rusų. Tartum nieko nežinanti apie rusų buvimą mūsų apylinkėje, nustebusi, „nejaugi yra..."

Aš tada jai parodžiau, štai, žiūrėk, visur pilna, visa pamiškė nugulta. Tada pamačius rusus, nieko daugiau nesakydama išėjo iš kambario ir parėjo namų link. Vėliau paklausta, kurgi radot ANGELĘ, sakė, kad pas ŠNIUKŠTĄ PETRĄ buvo išėjusi.

1952 m. liepos mėn. iš 2–os į 3–ią dieną nakties metu atėjo rusai pas mane, padarė kratą, po kratos visai vienas rusas išėjo pas MINCYTES, išbuvęs visą naktį, ryte atėjęs pas savo kovotojus, rusiška kalba savo kariams davė informacijos ir, atrodo, ką tai ypatingo sužinojęs pas MINCYTES, kad savo karius ragino skubiai išvykti. Anksčiau būdavo atėję prausiasi, šukuojasi, o dabar, kaip tik atėjo iš MINCAIČIŲ, tai tik „skarej skarej" ir išėjo Traupio link.

Iš manęs rusams išėjus, gal už kokio pusvalandžio atėjo MINCIENĖ ELENA klausti ar išėjo rusai, aš pasakiau, kad jau išėjo. MINCIENĖ sako: „Matai, sakė varysis mūsų ANGELYTĘ, o dabar paliko ir išėjo..."

MINCIENEI išėjus, aš savo reikalais nuvažiavau į Traupį, nuėjus man į pašto agentūrą, radau tuos visus rusus, kurių leitenantas skambino į Troškūnus ir reikalavo daugiau didesnės jėgos ir ne mažiau kaip dviejų kulkosvaidžių paimti vykstant į nurodytą vietą. Man grįžtant iš Traupio, mane pasivijo pilna rusų mašina, kurie sulaikė mane ir ėmė klausti, kur čia yra kapai, kurie būtų netoli Nevėžio upės. Aš atsakiau, kad tokių kapų nežinau, kurie būtų netoli Nevėžio upės.

Rusams nuvažiavus, iš kitų gyventojų sužinojau, kad staiga puolė (Čia keli žodžiai neišskaitomi. – *R. K.*) ... priešakines linijas ir netoli gyvenantį gyventoją KIZĮ P. Iš visko atrodo, kad čia MINCIŲ šeimos išdavimas.

Susidariau tokią nuomonę, kad MINCIŲ šeima išdavė RADVILOS būrį, greičiau taip pat ir gyventojus. Ir kad jų šeima dirba priešo naudai bendrai susitarę su visa šeima.

Dabar jau kiek laiko praėjo ir okupantas visai nieko nedaro, nei

areštuoja ir nebegresia penkiolika metų kalėjimo MINCYTEI ONAI, ANGELEI ir kitiems.

Šį savo parodymą tvirtinu savo parašu.
(Parašas) JUODGIRIS
Liudininkas

1952 m. rugpjūčio mėn. 11 d.

MINCIŲ šeimos byloje kaltinimo dėl išdavimo priešui RADVILOS būrio

Apklausta LK–ja partizanų talkininkė „UŽMIRŠTUOLĖ" parodė:

Po RADVILOS būrio žuvimo gal už kokių poros savaičių atėjo pas mane MINCAITĖ EMILIJA ir kaip tik tuo laiku pas mane buvo rusai. Ji rusams pareiškė: „Jūs pas mus daugiau neateikite, nes mus žmonės laiko šnipais, kad mes dirbam jūsų naudai".

Aš tokios nuomonės, kad jie tikrai išdavinėja partizanus, nes pas MINCES rasta priešo du partizanų bunkeriai. Taip priešas įtarė nuo anksčiau, kad jos turi ryšį su „banditais". MINCAITĖ ONA taip pat buvo kaltinama už partizanus, nes buvo rastos pas MINCES partizanų nuotraukos, ir priešas nieko nebaudžia. Kodėl gi mano vyrą tiktai pastebėjo, kad su partizanais ir davė penkiolika metų, o čia tikrai žino, kad su partizanais gyveno ir visai nieko nedarė. Aš susidariau tokią nuomonę, kad MINCIŲ šeima išdavinėja priešui LK–jus partizanus ir kad jie dirba sąmoningai susitarę visa šeima.

Šį parodymą tvirtinu savo parašu
(parašo nėra)
liudininkė

1952 m. rugpjūčio mėn. 18 d.

MINCIŲ šeimos byloje kaltinimo dėl išdavimo priešui RADVILOS būrio

Paklausta LK–ja partizanų talkininkė „LIETUVAITĖ" parodė:

1952 m. gegužės mėn. 20 d. susitikus MINCYTĘ ONĄ aš paklausiau: „Girdėjau, kad buvai areštuota, tai kaip tave paleido, juk girdėjau, kad priešo buvai didžiai apkaltinta".

„Nagi, taip paleido. Jeigu aš padarysiu, ką bolševikai įsakė, tai nieko nebus, o jei ne, tai man gresia penkiolika metų kalėjimo".

Dabar aš jai sakau: „Tu netapk Judu, neišdavinėk partizanų bei gyventojų". Tada ji man sako: „Na tai kas čia, kad kokie trys vaikšto, tai čia menkniekis".

Savo parodymą tvirtinu savo parašu
(Parašas) LIETUVAITĖ
Liudininkė

Pastaba dėl partizanų vado „TAUTVYDO" tyrimo rezultatų po „RADVILOS" būrio sunaikinimo

„RADVILOS" būrys – tai IPOLITO MULEVIČIAUS–„PAVASARIO" būrys, kuris buvo išduotas provokatoriaus ir MGB agento „STALO" ir sunaikintas bunkeryje 1952 m. gegužės mėn. iš 21–os į 22–ą nakties metu. Tuo metu žuvo: IPOLITAS MULEVIČIUS–„PAVASARIS", KAZYS MICKEVIČIUS, JURGIS DAILIDĖNAS, ANTANAS URBONAS, APOLONIJA DAILIDĖNAITĖ.

Pagal KGB archyvuose esamą informaciją, šį būrį daugiausia sekė ir visą informaciją apie jį teikė MGB agentas „STALAS". Šiuo metu su liudininkų pagalba jau yra nustatyta, kas buvo tas agentas „STALAS". (Jau miręs.)

Taigi dar kartą pasitvirtina faktas, kaip gudriai buvo sąmoningai klaidinami paprasti kaimo žmonės, kaip suktai veikė MGB agentai, pasikliaudami eilinių kaimiečių naivumu. Savaime suprantama, kad MINCIŲ šeima MGB–istams tarnavo kaip priedanga tikrajam „RADVILOS" būrio išdavikui pridengti. Žinoma, negalima tvirtinti, kad kas

nors iš MINCIŲ šeimos nebuvo užverbuotas, kaip ir negalima teigti, kad buvo užverbuotas. Tačiau tokios medžiagos, kuri leistų MINCAITES apkaltinti išdavus „RADVILOS" būrį, KGB archyvuose nerasta.

Laisvės Kovotojų rašytuose pranešimuose dėl MINCIŲ šeimos apkaltinimo išdavimu nė viename nėra tvirtesnio argumento ar bent rimtesnio fakto, kad šiuos žmones būtų galima įtarti išdavyste, juk rašiusiojo nuomonė – tai dar toli gražu ne argumentas.

Garbė „TAUTVYDUI", kad jis rado savyje jėgų ir pasišventimo užsiimt šios išdavystės tyrimu, apklausinėjo žmones, domėjosi jų parodymais, o pats, matyt, darė išvadas, neskubėjo vykdyt nuosprendžio, nes, be abejo, tų žmonių parodymuose jis neįžiūrėjo MINCIŲ kaltės dėl anų partizanų išdavimo. Likę MINCIŲ šeimos nariai šiandien turėtų dėkoti tik tam įžvalgiam partizanui „TAUTVYDUI", kad šiandien jie sveiki ir gyvi vaikšto žeme, tarti amžiną atilsį narsiam kovotojui, kuris paaukojo save už Tėvynės laisvę ir Nepriklausomybę, nors jo vardas šiandien neįrašytas anų garbingų vyrų sąraše Raguvos paminklinėje lentoje. Matyt, dar neatėjo laikas, nes kai kurioms Raguvos krašto moterėlėms vis dar vaidenasi anas „baisusis išdavikas" JANULIS. Ir nežinia, kada jos supras, jog tai MGB provokatorių paleista melo antis, tebesklandanti virš Raguvos apylinkių ir šlykščiai klykianti: „JANULIS išdavikas!"

Neretai aš pamąstau, kaip anie gudriai mokėjo apmulkint mūsų žmones, jei net šiandien pykčio ir neapykantos pagauta moterėlė grasina partizano „TAUTVYDO" pavardę iš akmens kirviu iškapoti, jeigu tik ji būtų ten įrašyta. Kokie pikti mūsų žmonės, suvedžioti, išniekinti, išjuokti, apjuodinti. Jie ir patys nebesusigaudo, kur diena, o kur naktis, nes tas raudonasis NKVD velnias juos apsėdo: melas jiems tapo tiesa, o tiesa melu pavirto. Todėl dar kartą norisi priminti, kokia bereikšmė buvo žmogaus gyvybė žiauraus okupanto rankose, kaip gerai reikėjo orientuotis tokiose situacijose mūsų partizanams, kai mirtis kas minutę žvelgė į akis, reikėjo mąstyti, galvoti, daryti atsakingus sprendimus. O kiek daug buvo ir klaidų padaryta, juk protingų, išsilavinusių žmonių taip trūko laisvės sąjūdžio gretose. Taigi tesusimąsto tie, kurie visai be logiškos minties šiandien vis dar kėsinasi kirviu iškapot ne vieno narsaus didvyrio vardą. Ir noriu pridurti: jeigu partizanas MYKOLAS JANULIS–„TAUTVYDAS" būtų buvęs išdavikas, tai MGB nebūtų jau 1951 m. įteikę agentui „STALUI" pistoleto „TT" jam nušauti. – *R. K.*

Pasakoja JONAS KERAITIS

Užrašyta Repšėnuose
1989 10 22

Gimiau 1917 m. Repšėnų kaime, Traupio parapijoje, Kavarsko valsčiuje. Mes buvome mažažemiai, vengėme stoti į rusų bolševikų armiją, nenorėjome tarnauti atėjūnams, todėl išėjome į mišką partizanauti. Manęs, pavyzdžiui, niekas neagitavo, aš pats, sužinojęs, kad kuriasi partizanų būrys, savo noru stojau į tą būrį.

Mano tėvai žemės visai neturėjo. Šeimoje mes buvome dviese su seserimi, vėliau, kada tėvas mirė ir motina išėjo už kito, mano netikrų brolių atsirado daugiau. Savo tėvo aš neatmenu, mane jis paliko vienerių metukų.

Išėjau į Antano Jagėlos–*Ąžuolo* būrį. Būrys laikėsi Repšėnų miške stovykloje, vėliau išsikasėme du bunkerius Repšėnų miške, žiemą juose ir slėpėmės, trečią bunkerį įsirengėme Mackeliškių miške. Tuose bunkeriuose tilpdavo 20–30 žmonių. Bunkeriai buvo iškasti žemėse, viršuje lygus paviršius, užsodinta medžiais. Repšėnų bunkeriuose dar buvo padaryti išėjimai maždaug už 50 m tam atvejui, jeigu įvyktų bunkerio išdavystė.

Miške išbuvau dvejus metus. Būrio vadą Jagėlą paprastai vadino *Ąžuoliuku*. Jis buvo mano kaimynas, jį aš pažinojau nuo pat vaikystės dienų. Svarbiausia, kad jis buvo giliai tikintis, sąžiningas, patikimas žmogus. Kaip kaimynai, žmonių geresnių negalėjo būti, su Jagėlom mes labai sutikome. 1944 m. pradžioje į būrį susirinko apie 20 vyrų. Kartais ateidavo partizanai iš kitų apylinkių.

Kada Dabužiuose vyko kautynės su rusų NKVD kariuomene, mūsų buvo susirinkę jau per šimtą. Nuo Andrioniškio buvo atėjęs *Gaidelio* būrys, nuo Traupio – Dailidėnų grupė, jai vadodavo Pranas Šeštokas iš Degionių kaimo. Dailidėnų grupėje buvo nedaug vyrų, 6–7, jie taip pat prisilaikė Repšėnų miške, tik šiek tiek tolėliau. Šiam mūšiui vadovavo Troškūnų grupė, vadovaujama Slučkų. Jie per ryšininkus mums davė žinią, kad visi sueitume į mišką. Atėjo būrys nuo Užuožerių. Atrodo, iš

Slučkų grupės vadovavo vienas kažkoks buvęs karininkas, kuris pasakė: kas nori – eina, kas nenori – gali neiti. Ginklų gerų daug neturėjome. Vieną kitą automatą, kulkosvaidį, trūko šovinių. Kada ėjome į Dabužius, sakė, kad būryje buvo apie 20 kulkosvaidžių.

Buvo žinoma, kad Dabužiuose skrebai rengia kažkokį mitingą. Nutarėm mes jiems truputį įkrėsti. Buvo vasaros metas, šv. Antano išvakarėse. Mūsų būrys išsidėstė netoli mokyklos ir kryžkelės dar iš nakties. Mitingas turėjo vykti po pietų, todėl pozicijose mes turėjome dar ilgokai palaukt, kol skrebai atvažiuos. Bet iki pietų žmonės, matyt, pastebėjo, kad čia kažkas jau nebe taip, matyt, tą žinią nunešė ir skrebams. Todėl mūsų planas iširo, nes skrebai į Dabužius vieškeliu atvažiavo visai iš kitos pusės, o nuo Kavarsko pusės pasirodė rusų NKVD garnizonas. Tuo metu žuvo tik vienas partizanas Binkys, *Ąžuoliuką* sužeidė į šlaunį. Garnizonas atvažiavo nuo Kavarsko vieškeliu, o skrebai – nuo Naujokų kaimo. *Ąžuoliuko* grupė buvo arčiausiai kryžkelės. Mums buvo nurodyta: kai tik skrebai užvažiuos ant kryžkelės, atidengti į juos ugnį. Buvo numatyta net granatomis juos apmėtyti. O „Gaidelio" būriui buvo duotas nurodymas pribaigti tuos skrebus, kurie bėgs link Kavarsko. Bet kai rusų garnizonas viską sužinojo, pirmiausia „Gaidelio" būrį jie ir užklupo. Būrys iš griovio pasikėlė, o į tą patį griovį sukrito rusų garnizonas. Mums prie kryžkelės jau nebebuvo ką veikti, nes situacija pasikeitė. Rusų enkavedistų tuo metu žuvo apie dešimt, o kada pjovė rugius, dar rugiuose žmonės tris rado negyvus. Tuokart į ilgą mūšį nesivėlėme, greit atsitraukėme į mišką. O Binkys žuvo per žioplumą. Mes visi ėjome grioviu, o jis – kriaušiumi, atseit nėra čia ko bijoti.

Jagėlos būryje buvo tvarka ir drausmė. Kur nori neišeisi, miške statydavo sargybas. Kol aš buvau būryje, jokių išdavysčių nepasitaikė, o vėliau patį *Ąžuoliuką* išdavė Darelė.

Mes visą laiką galvojome, kad taip ilgai tęstis negali. Tai 15–tą, tai 30–tą vis laukėme išvadavimo iš Amerikos, kurio taip ir nesulaukėme.

Kartą *Ąžuoliukas* išėjo į Alukėnų mišką su Juozu Šilaika–*Ving-*

riu. Ten juos užklupo rusų NKVD garnizonas. *Ąžuoliukas* grįžęs pasakojo:

– Skrebai ir enkavedistai, suvažiavę į žvyrduobę netoli Alukėnų miško, tariasi, kaip apsupti tą mišką ir sunaikinti ten besislapstančius partizanus. Mes nieko nelaukę, kol jie stovėjo ant tos žvyrduobės, iš miško kaip pasijojom, ne vienas skrebas užvertė kojas. Kiti metėsi net į mišką, ten buvo raistas, tai po tą raistą ir jie, ir mes šliaužiojom, jau vos beatskirdami vieni kitus. Skrebų ir enkavedistų nemažai paklojom. Po to suėjom į tas žvyrduobes ir tariamės. Matom, vienas atbėga (skrebas Maldaikis iš Baraišių kaimo). Jis pamanė, kad čia jų kompanionai, bet kai pribėgo, pamatė, kad partizanai. Mes tada jį gyvą paėmėm.

Kartą Repšėnų miške ryšininkai (*Ąžuoliuko* brolis Stasys) pranešė, kad po kaimą siaučia skrebai. Ką gi, reikia juos „pavaišinti". *Ąžuoliukas* ir sako: „Alukėnuos gerai pasisekė, tai ir čia va kaip krėsim jiems..." Prie ugniakuro palikome sunkesnius drabužius, nusirengėm. Dabar net juokas ima, rodos, kaip vaikigaliai: nueisim, sutratinsim tuos skrebus, grįšim atgal ir vėl ugnį kūrensim sau ramiai miške.

Atėjom į pakraštį, išsidėstėm, matom – ateina. Buvo jau iš anksto sutarta, kam pradėti. Įvyko susišaudymas netoli Butkaus namų. Sudegė jo klojimas, iš mūsiškių žuvo partizanas Šukevičius, kilęs nuo Mackeliškių kaimo. Mūšio metu mes arti vienas kito buvome, iš skrebų nieko nesimatė arčiau, jam, matyt, paklydusi kulka pataikė. Nukovėme ir kelis skrebus. Bet, pasirodo, priežastis buvo rimtesnė. Skrebus enkavedistai pasiuntė per kaimą tik mūsų paerzinimui, o patys siautė mišką – kareivis prie kareivio.

Tuo metu, kai mes šaudėmės su skrebais, į tą mūsų stovyklą prie laužų atėjo keli šiaip besislapstantys jaunuoliai. Besišildydami jie iš kitos pusės išgirdo traškant medžių šakas ir rusiškas kalbas. Tada jie pašoko ir pasileido bėgt į ten, kur mes šaudėmės su skrebais. Mes greit perpratome enkavedistų gudrybes. Ten buvo tokia siaura proskyna miške, tai mes per ją visi spėjome išbėgti.

Bunkeris, kuriame slėpėsi ir žuvo *Ąžuoliukas*, buvo Repšėnų miške. Dėl atsargos tą bunkerį mes iškasėme netoli vieno senojo. Vieną rytą žiūrime, kad miškas jau apstotas rusų NKVD kariuomenės. Tada *Ąžuoliukas* pasakė, kad iš senojo mums reiktų persikelt į naująjį bunkerį. Nuo to naujojo, kai žinai, senąjį gali gerai matyti. Žiūrim, apstojo jau tą bunkerį, metė granatas, uždegė, po to lindo į vidų, išmetė mūsų degančius patalus. O mes stebime per žiūroną ir viską matome, kas ten dedasi. Pro tą bunkerį per mišką ėjo takas. *Ąžuoliukas* išlaužė eglutę ir įbedė ant tako. Matom, tuo taku eina vienas paskui kitą enkavedistai. Partizanas Juozas Mitašiūnas nuo Traupio sako: „Bėkim, ko gero, dar mus suras", o *Ąžuoliukas* sako: „Tylėkim ir sėdėkim vietoje". Sniego buvo gilu, dar tokia lijundra. Matom, ateina šeši kareiviai ir karininkas. Ties ta įbesta eglute karininkas sukomandavo: „Stok!", ir visi sustojo. Mes jau pasiruošėm ir laukiam, iš bunkerio išėję, tupim po eglutėmis. Karininkas kiek pastovėjo, pasidairė, sukomandavo: „Vperiot!". Ir visi nuėjo. Vėliau, kada atėjom prie šitos įbestos eglutės, ji buvo iškelta ir kitur pastatyta. Suprantama, tas karininkas, matyt, jautė, kad čia kažkas užmaskuota. Bet turbūt stengėsi išvengt su mumis susidūrimo.

Tuo metu iš Kirmėlių kaimo į svečius pas *Ąžuoliuką* į bunkerį buvo atėjęs partizanas *Gintaras* su kažkokia Danute. Kalbėjo, kad jis kažkur nuo Subačiaus. Bunkerį apsupo enkavedistai, ir *Ąžuoliukas*, Danutė ir *Gintaras* žuvo. Jų kūnai buvo numesti Kavarske gatvėje. Kada aš ėjau pro šalį, jie visi buvo sustatyti prie tokios medinės tvoros – vyrai iš šonų, Danutė viduryje, juos enkavedistai paveikslavo.

Kada buvo paskelbta amnestija, aš legalizavausi, prisiregistravau, bet vėliau mane vis vien areštavo. Jie mane tuomet palaikė partizanų ryšininku. Iš tiesų taip ir buvo. Kai mane areštavo 1953 m., *Ąžuoliukas* jau buvo žuvęs, aš dirbau Jono Kadžionio–*Bėdos* ryšininku. Jo būryje buvo gal tik 4 žmonės: jis su žmona ir dar vienas ar du. Velanis tuo metu irgi buvo suimtas.

Su Kadžioniu, žinau, buvo kažkoks Jovaiša nuo Traupio. Kadžionį su žmona Malvina paėmė gyvus Putriškių kaime.

Po suėmimo mane tardė Anykščių saugume rusai, po to išvežė į Vilnių. Pradžioje tardė Kavarske Zviaginas. Iš Girelės kaimo (prie Kavarsko) vietinis ruskelis Kirila buvo mano vertėjas. Jis man dar kelis kartus į nosį uždavė beversdamas. Lukiškių kalėjime išbuvau devynis mėnesius. Atsėdėjau 3 metus. Rusijoje kalėjau Omsko lageriuose. Teistas buvau 25–iems metams.

Jei kalbėtume apie išėjimą į mišką, aš manau, kad mes teisingai pasielgėm, ir jokios čia klaidos nebuvo. Ką eit į kariuomenę ir tarnauti okupantams, verčiau jau savam krašte galvą padėt.

Ėjo kalbos, kad miške ilgai būti neteks, ateis amerikonai ir mus išvaduos. Tai va, kaip mes tų amerikonų sulaukėme... Bet kada pamatėme, kad su tuo išvadavimu nieko neišeina, kas galėjome, pradėjome registruotis. Kurie buvo nevedę, tiems buvo paprasčiau, o man visgi jau šeima buvo.

Likimas lėmė, kad tie, kurie užsiregistravo, mūsų krašte visi gyvi liko, o kas ne – žuvo.

Pasakoja KAZIMIERAS KIZYS ir
STASĖ BIRBILAITĖ-KIZIENĖ

Užrašyta Levaniškiuose, Poežeryje
1989 08

Kazimieras Kizys

1948–49 žuvo šeši partizanai. Juodgirio, Lėno miškuose tuo metu labai siautė rusų NKVD kariuomenė. Ėjo tiesiog tūkstančiais. Kaip vedliai kartu su šia kariuomene ėjo ir skrebai. Mums ryte anksti pranešė, kad aplink siaučia rusų garnizonai. Nuėjau pas kaimyną Juozą Mincę ir pasakiau, kad privažiavę daug rusų ir ruošiasi siausti miškus. Jis sako – reikia eit kur nors į kaimus ir slėptis pas žmones, nes gali būti blogai. Pas save aš jo negalėjau vadinti, kadangi pas mus buvo padarytas bunkeris tik dėl brolių Broniaus ir Juliaus (Birbilų). Jie buvo beginkliai ir į mišką nėjo.

Tik grįžtu į namus – ir pradėjo eit rusai. Eina voromis kareiviai per laukus į mišką. Atėjo pas mus, pasistatė kulkosvaidį kaip tik ant bunkerio durelių, o patys iš šulinio išsitraukė pieno bidoną ir pripylė šunims, kad tik tie neskalytų. Šunis lakino pienu, o patys gėrė vandenį. Tik vakare išgirdome, kad enkavedistai iššaudė nemažai mūsų kaimo vyrų.

Juozas Mincė su Jonu Vareika bėgo per melioracijos griovį slapstydamiesi, juos šitame griovyje ir nušovė. Abu buvo 1925 m. gimimo. Kostą Adomonį sugavo einant keliu į Raguvą registruotis, jis turėjo dokumentus. Jį ir kitą tokį, Janį Matą, suėmė ir laikė Šapio kapeliuose. Adomonis ir sako Janiui:

– Bėkim. Matai, dabar mus sušaudys.

Matas sako:

– Nebėk, Kostai, – ir merkia akį. Bet Kostas nepaklausė, šoko bėgti. Aplink buvo rugiai, puolė tiesiai į rugius. Enkavedistai iš kulkosvaidžių ėmė šaudyti, bet tuo metu jo nerado, rado jį savieji jau negyvą, apsidėjusį rugių varpomis, – smarkiai sužeistas dar, matyt, bandė slėptis, bet mirė.

Janį Matą gerai pamušė ir paleido, liepė eit į Raguvą registruotis.

Alfonsą ir Kostą Dailidėnus paėmė iš namų su dokumentais, nusivarė ant Šapio kapelių, ten buvo ir daugiau suvarytų kaimiečių, ir varė miško pusėn, į Vėjeliškių raistą sušaudyti. Čia enkavedistai užsivedė ginklus, pasigirdus pirmiems šūviams, Alfonsas Dailidėnas šoko į šoną ir pabėgo. Kostą nušovė ir dar tris.

Marijonas Kartanas nuo Šilų iš Kieliugalos kaimo buvo miške. Pabuvęs apie metus miške, 1951 m. su būrio vadu Mykolu Januliu–*Tautvydu* Užunevėžių kaime, netoli Raguvos, užėjo pas vieną gyventoją. Jo pusbrolis Petras Kartanas taip pat buvo miške, irgi „Tautvydo" būryje.

Tautvydas užėjo į kambarį, o Marijonas liko lauke sargyboje. Po kiek laiko *Tautvydas* išeina į lauką, mato – planšetė su dokumentais palikta, o Marijono nėra. Greit sužinota, kad Marijonas atsidūrė pas Raguvos stribus. Po kurio laiko *Tautvydas* gavo laišką iš Marijono, kad jis vėl nori susitikti su partizanais. Marijonas, nepastebimai saugomas stribų, atėjo į sutartą vietą ir laukė dešimt dienų. Matydami, kad laukimas beprasmiškas, skrebai pasitraukė. O partizanai visgi nutarė žūtbūt Marijoną paimti gyvą, jo pusbroliui Petrui buvo duotas nurodymas tai padaryti. Skrebams pasitraukus, Petras atėjo į susitikimo vietą, pusbrolį paėmė ir sušaudė, sudegino jo namus su visa šeima.

Petras Kartanas žuvo 1952 m. vasario 16 dieną Alančių kaime kartu su Jonu Krikštaponiu iš Balelių kaimo.

Teko girdėti, kad Kostą Bareiką (jo brolis buvo partizanas *Krienas*) vežiojosi mašinoje enkavedistai, ir jis parodė, kur slepiasi *Žygaudas*.

Krieną nušovė prieš šv. Oną iš vakaro, o brolį paėmė gyvą. Ten nušovė ir paprastą žmogelį Purlį, kuris partizanams tuo metu buvo nuvežęs maisto. Atseit tą Kostą Bareiką vežiojosi apsuktą antklode, o kitą dieną sunaikino *Žygaudą* bunkeryje.

Kartą apie 1947 metus pas mus buvo „Žaibo" būrys – dvi dienas ir dvi naktis. Apie 20 vyrų namuose ir apie 20 vyrų pas kaimyną Kežį.

Lietus stovėjo visą parą sargyboje. (*Lietus* – Antanas Mincė iš

Levaniškių kaimo.) Jam *Žaibas* buvo paskyręs tokią bausmę, kadangi prieš tai jis savavališkai kažkur išgėrė. Buvo prieš pat Velykas, pats polaidis. Atlekia iš sargybos *Lietus* ir sako:

– Vade, pavojus, siaučia rusai. Iš kaimyno gavau ženklą, skubiai traukiamės.

Buvo ankstus rytas. Vieni jau buvo atsikėlę, kiti dar gulėjo, visi šoko, griebėsi už ginklų ir – į mišką. Kada paskutiniai ėjo į mišką, rusai jau buvo mūsų lauke. Atėję klausia tėvo, kas ten ėjo, o tėvas per kiemą nešė šiaudus, sako: „Nemačiau, nes aš gyvulius šeriu". Kadangi šiaudų buvo prinešta pilna gryčia iš vakaro, ant jų gulėjo partizanai, tai dabar reikėjo viską kuo skubiau išnešti atgal į tvartą. Mes nešėme visi, bet tėvelis tą glėbį jau nešė paskutinį, kada jį užkalbino rusai. Rusai neatlyžo. Sako:

– Mes žinome, kad pas jus banditai buvo. Į kurią pusę nuėjo?

Tėvelis ginasi, kad nieko nematė ir nieko nežino, jokių „banditų". Tada rusai sako:

– O kodėl kaimynas prisipažino, kad pas jį buvo? Ir pas jus, sakė, buvo.

Tada vienas ruskis, ant kiemo pamatęs gulinčią vyžą, pagriebė ją ir tėvui, man, broliui, motinai su ta vyža per veidą ėmė talžyti. Brolį Jurgį įsivedė priesienin, pastatė ir pasakė:

– Nepasakysi – sušaudysim.

Taip jį patardė patardė ir išsivarė į Taujėnus. Kadangi jis buvo šaukiamojo amžiaus, tai jį dažnokai kviesdavosi ir vis tardydavo. Aš buvau daug jaunesnis, manęs neliesdavo. Tuokart viskas laimingai baigėsi. Bet dar minutė – jei būtų tada susitikę, geriausiu atveju būtume pamatę Sibirą.

1948 m. birželio 1 d. mes su kaimynų bernioku Vytu Rimavičium ežero pakraščiuose gaudėme karosus. Prisigaudėme pilnas terbas ir jau ruošėmės baigti žvejybą. Ateina partizanai ir paprašo žuvies. Aš nesipriešinau, o Rimavičiokas (iš Poežerio kaimo), parėjęs namo ir niekam nieko nesakęs, pėsčias patraukė į Taujėnus ir ten pranešė rusų garnizonui, kad čia yra partizanų, kurie tuo metu pas kitą kaimyną, Jovaišą, kepė tą mūsų žuvį. Saulei leidžiantis jis iš Taujėnų atvedė rusus pas tą žmogų, kur partizanai buvo apsistoję. Įvyko susišaudymas. Žuvo partizanas Leonas Vanagas netoli Ančios ežero. Jis jau buvo

perbėgęs į Panevėžio rajono pusę. Peršovė Gvozdą–*Lapelį* (per koją). Kitą dieną garnizonas jo visur ieškojo ir nesurado, o sužeistasis slėpėsi visai ežero pakrantėje. Ryte padėjome jį nugabenti į mišką, o iš miško – pas Devenį Levaniškių kaime. Maždaug už mėnesio jį gyvą paėmė Taujėnų garnizonas, dar neišgijusį, kadangi buvo permuštas kaulas. Aišku, kas apie tai pranešė enkavedistams. Jį paguldė į ligoninę ir ten gydė. Po kurio laiko partizanai nutarė jį pagrobti. Operacijoje dalyvavo, pamenu, Juozas Žilys, *Žaibo* brolis (jis nebuvo partizanas). Su dviračiu jį išvežė iš Ukmergės ligoninės (per langą iškėlė), ir *Lapelis* vėl grįžo kovoti į mišką. *Lapelis* po šio įvykio žuvo maždaug praėjus porai metų. Briedžvalkių kaime, einant iš pirties, apsupo rusų garnizonas ir sušaudė.

Mūsų kaimas ir visa artimiausia apylinkė buvo „Žaibo" būrio veikimo zona. Apie Šilus veikė „Žygaudo" būrys.

1952 m. gegužės 23 d. netoli mūsų namų buvo sunaikintas partizanų bunkeris. Prieš tai partizanai pasikvietė mane pas save. Bunkeryje tada buvo Paliutė Dailidėnaitė, jos tėvas Kazimieras Dailidėnas iš Šapio kaimo, buvęs eigulys Petras Bitinas (miręs) iš Briedžvalkių kaimo, Povilas Žižys (šiuo metu gyvena Klaipėdoje). Pas Žižį partizanai ir gyvendavo, pas juos slėpėsi ir *Tautvydas*–Mykolas Janulis. Į mišką mus pasikvietė Ipolis Mulevičius–*Pavasaris* (kilęs iš Sodeliškių kaimo).

Penkiese partizanai nuėjo nakvoti į bunkerį. Tarp jų buvo *Pavasaris*, Kazimieras Mickevičius–*Kaziukas* nuo Traupio, Jurgis Dailidėnas iš Girelės kaimo, jis tik naujai buvo atėjęs į būrį, Antanas iš Traupio ir Apolonija Dailidėnaitė. Urbonas ir Dailidėnas, atrodo, slapyvardžių dar neturėjo, jiems buvo dar tik teikiami kokie ten lietuviški pasai.

Mes juos palydėjome iki bunkerio, jie sulindo į vidų, užsidarė, o mes apie 12 val. grįžome į namus.

Atsiguliau trečios dešimt minučių. Pasigirdo šūviai, plykstelėjo raketos. Tėvas su motina atsikėlė, ėmė vaikščioti po kambarį, dirsčioti per langus. Aš supratau, kad čia kažkas negerai, kadangi šaudė toj pusėj, kur buvo mūsų vyrų bunkeris, Balelių miške šalia Ančios ežero, už 700 m rytinėje pusėje. Bunkeris buvo įrengtas žemėse, iš viršaus – dangtis, užmaskuotas žole bei samanomis.

Per langą pastebėjome atbėgant tris rusus. Pribėgę prie gryčios, jie ėmė šaukti: „Otkrojte dveri!" Mano tėveliui buvo jau per 80 metų. Įėję į vidų, klausia: „Kto choziain?" Tėvelis sako: „Aš". Enkavedistas atsakė: „Ne nada". Ant kitos lovos gulėjau aš. Tada šis paklausė: „A kto zdiesj ležit?" Tėvas pasakė: „Sūnus". – „Nu, syn, podymaisia!" – suriko ruskis.

Aš maniau, kad darys kratą, bet kratos nedarė. Apsirengiau, mane išvedė į kiemą ir – tiesiai miškan. Ėmiau spyriotis neit, bet ruskiai mane ėmė mušti. Šautuvų buožėmis daužė per pečius, nugarą. Aš parkrentu ant žemės, jie mane pakelia, duoda iš užpakalio su buože ir varo. Tarp enkavedistų buvo kalbančių ir lietuviškai. Manau, kad tai buvo skrebai. Nuvarė mane į mišką prie to bunkerio, bunkerį apstoję septyni ar aštuoni ir šaudo į žemes, o iš vidaus irgi šūviai, su žemėmis kulkos zvimbia į viršų. Užvirtę du ar trys nukirsti medžiai. Man enkavedistai ir sako: „Va po tuo alksniu yra dangtis, atidaryk, pasakyk savo vardą ir pavardę, tavo čia broliai, tavęs jie nešaus, tegu gyvi pasiduoda". Aš nesutikau to daryti, kadangi per dangtį be perstojo šaudė iš vidaus, žinojau, kad mane tikrai nušaus, pargriuvau ant žemės. Tada jie sugriebė mane už rankų ir kojų ir metė ant to bunkerio. Po žemėmis girdėjosi nesuprantami šauksmai, vaitojimas. Per bunkerį aš perropojau ir atsiguliau kitoj pusėj. Enkavedistai vėl mane griebė ir vėl užmetė ant bunkerio, aš ir vėl nušokau į šoną. Tada jie man liepė pasitraukti toliau ir pradėjo mesti granatas. Gal kokias devynias sumetė, kol pramušė bunkerio dangtį. Per žiojėjančią skylę įmetė dar vieną granatą. Vienas enkavedistas prišliaužė arčiau, paklausė, man liepė keltis, sugriebė ir per tą skylę įkišo į vidų. Viduje pilna dūmų, degė drabužiai. Iš viršaus pasakė: „Kas ten yra, viską iškelk į viršų". Ginklai, lavonai išdraskytais viduriais, nutrauktos rankos, kojos, vienam dar keliant vėliau į mašiną nutrūko ranka. Dailidėnaitės galva peršauta, smegenys ištiškę, buvo su bateliais, be kojinių, blauzdos sudraskytos. Enkavedistai man padavė diržą, liepė užnert už kaklo, o kitą diržo galą paduoti jiems. Aš taip ir dariau. Užneriu už kaklo, paduodu jiems laisvąjį diržo galą, o jie ištraukia į viršų. Kai visi penki lavonai buvo ištraukti, suguldė juos į eilę ir su batais trypė, spardė, pagaliais badė burnas pasikeisdami ir vis keikėsi kaip šlykščiau. Mane

du enkavedistai pasiėmė ir liepė vesti pas ūkininką, kuris turi arklį ir ratus. Netoliese gyveno Jonas Bujokas. Prigrasė, kad nuėjęs nesakyčiau, kam tas arklys reikalingas. Bujokas klausia, kas ten šaudė, aš pasakiau, kad nieko nežinau. Bujokas turėjo arklį, bet neturėjo ratų. Tada nuėjome pas kitą kaimyną – Šniukštą. Ten jie patys surado arklį ir ratus. Nuvažiavome į mišką nušautųjų paimti. Privažiavę prie bunkerio, į ratus sudėjome žuvusius ir grįžtant sutikome labai daug rusų kariuomenės. Nušautuosius atvežėme prie plento, iškėlėme iš vežimo ir suguldėme ant griovio krašto (netoli dabartinės Puko sodybos). Šalia plento buvo pristatyta daug sunkvežimių, o kariuomenės – gal apie tūkstantį. Po to partizanų kūnus sukėlė į vieną sunkvežimį, o man liepė šeimininkui parvažiuoti arklį. Aš parvažiavau tą arklį. Mano drabužiai buvo permirkę krauju, net visas kūnas kraujuotas. Grįžęs į namus, persirengiau ir išėjau į Sodeliškius pas brolį.

Kitą dieną atvažiavo iš Kavarsko NKVD garnizonas ir ėmė manęs ieškoti. Motinos klausia, kur sūnus. Motina pasakė, kad nežinanti, kur išėjęs. Tada motiną paguldė į geldą ir ėmė mušti. Mušė, kankino, sakė, kad ji laikiusi „banditus", kad jos duoną atpažino ten nunešta, rūbus, nors viskas tikrai ten buvo ne mūsų. Kada manęs nerado, sumušę ir sudaužę motiną iki sąmonės netekimo MGB–istai ir skrebai išėjo.

Maždaug po dviejų savaičių Baleliuose milicijos įgaliotinis pasišaukė mane į kolūkio kontorą. Ten buvo rūkoma, aš užsidegiau cigaretę ir užsirūkiau. Jis man kirto kumščiu per veidą, išmušė iš rankų cigaretę, ėmė šaukti:

– Tu esi banditų ryšininkas, išlaikai banditus!

Paskui jis įsivedė mane į kitą kambarėlį, kaip supratau, tai buvo rūbinė. Ten jis užsimojo automato buože, bet automatą nuleido ir tuščia ranka kelis kartus taip uždavė man per ausis iš vienos ir iš kitos pusės, kad ausyse ėmė spengti, o akyse lakstė žaibai.

Tada to kolūkio partijos sekretoriumi dirbo Adomas Bujokas. Jis mane pamokino, kad parašyčiau skundą ant to įgaliotinio. Skundą aš parašiau. Kavarske mane išsikvietė į miliciją tardytojas, apklausinėjo, tuo viskas ir baigėsi.

Galiu pasakyti, kad tuo metu, kaip bunkeryje partizanai apsi-

gyveno, buvo praėję trys dienos. Anksčiau jie irgi ten gyveno, bet kurį laiką buvo išsikėlę. Tą naktį, kada mes nuėjome į bunkerį, Kaziukas Mackevičius pašvietė žiebtuvėliu, kažką patikrino ir paklausė manęs, ar aš nebuvau prieš tai čia atėjęs. Aš pasakiau, kad nebuvau. Tada jis pasakė, kad kažkieno būta, palikta jau nebe taip, kaip buvo. Šitam būriui vadovavo Mykolas Janulis–*Tautvydas*. Tuo metu jis buvo paimtas gyvas. Bunkerį kasė pats Janulis ir jis jį labai gerai žinojo. Po bunkerio sunaikinimo, maždaug už 10 dienų, sužinojau, kad Janulis iš MGB pabėgo.

Kartą naktį aš einu per mišką pas mergaites ir netikėtai sutinku Janulį. Tada Janulis buvo likęs jau paskutinis iš to būrio. Iš Šarkėnų kaimo, tiesa, dar buvo likę Čerkauskas–*Nevėžis* ir Antanas Bujokas. Jie kartu žuvo Juodgirio miške maždaug po metų. Jie irgi priklausė Janulio būriui, bet kartu nesilaikė, dviese vaikščiojo. Kada mes susitikome su Januliu, jis manęs paklausė, kur einu. Pasakiau, kad pas mergaites. Jis sako: „Man reiktų su tavimi susitikti, aš einu pas tave. Ar greit pareisi?" Pasakiau, kad netrukus. Tada jis sako: „Aš užeisiu".

Grįžtu į namus, randu patamsyje kambaryje sėdintį Janulį ir bešnekantį su tėvais. Jis man ir sako: „Tau reiktų eit į armiją, bet armijon tu neik, eik pas mus. Mums reikia žmonių. Žūsta visi, nebėra, kas dirba..." Tada tėtė su mama pradėjo raudoti ir pasakė, kad į mišką manęs neleis. „Niekas jūsų neklaus", – pasakė Janulis. „Jeigu tu išeini armijon, atsakys šeima". Į mane atsisuko ir pridūrė: „Apsispręsk pats". Aš jam pasakiau: „Ponas vade, į mišką aš neisiu". O jis vis tiek savo: „Vienas likau, man reikia padėt".

Po keleto dienų atėjo kaimynas Petras Šniukšta (dabar Raguvoje gyvena) ir pasakė, kad yra atėję partizanai, tarp jų ir Janulis, ir prašė, kad aš nueičiau pas juos. Šniukšta mane nuvedė į mišką, ten buvo septynetas vyrų. Ir Janulis kartu. Išskyrus Janulį, visi man buvo nepažįstami. Jauni, augaloti, gražiai nuaugę, smagūs, linksmi. Jie taip ratu išsidėstę, lyg pasiruošę gynybai. Ką tik atėjus, mane ėmė klausinėti Janulis apie bunkerio sunaikinimą, kaip ten viskas įvyko, ir jo bendrai tik klausėsi. Šnekėjomės apie valandą. Tie jaunuoliai tada man atrodė labai

įtartini, ar tik ne enkavedistai jie buvo. Šito aš, žinoma, teigt negaliu, bet kažkas labai įtartina.

Kartą pas mus į kiemą iš „Žaibo" būrio ateina partizanas Alfonsas Pauliukonis–*Pažaislis*. O garnizono kareiviai kieme išsidžiaustę rūbus, autus, batus, guli sugulę ant žemės ir miega. Sargybinis saulės atokaitoje irgi snaudžia. Atėjo Pauliukonis prie šulinio, atsigėrė vandens ir jau eina gryčion. Baltiniai jam išsipešę, už diržo pistoletas, bet staiga pastebėjo begulinčius ant kiemo kareivius. Atsargiai pasisuko ir neskubėdamas vėl atgal per kiemą grįžo į mišką.

Pas mus taip dažnai būdavo: vieni išeina, kiti ateina. Bet tokių susidūrimų nė karto nepasitaikė.

Stasė Birbilaitė-Kizienė

Pamenu, buvo Kūčių vakaras. Mes pasiruošėme kūčiavoti, ir mama pasikvietė partizanus. Atėjo du būriai čia į Traupio pusę, „Žaibo" ir „Liūto". Jie suėjo į vidų, nesėdo, tik stačiomis paprašė alaus atsigert. Sargybinis iš lauko pranešė, kad plentu eina du rusų kareiviai. Kažkas tuoj pasiūlė juos nušauti, bet atsirado protingesnių, kurie pasakė, kad neliestų. *Žaibas* tuoj pirmas už automato, laukan, už sodo obelų, už medžių užsiglausdamas prisiartino netoli plento ir klausia, kas eina. Pasirodo, kad tai irgi partizanai iš kito būrio. Susišnekėjo pagal slaptažodžius, susitiko. Pas mus priėjo pilna gryčia partizanų. Netrukus visi pakilo ir išėjo į Traupio pusę, o netoliese iš kaimynų Bujokų pajudėjo didžiausias pulkas skrebų ir rusų. Kiek nedaug reikėjo, kad būtų susidūrę su partizanais.

Kiek pamenu, „Žaibo" būryje vyrai ir gulė, ir kėlėsi su malda. Čia taip jau buvo įprasta: pavargę nepavargę – turite melstis, ir viskas. Jie turėjo ir savo maldaknyges, specialiai išleistas savilaidos būdu partizanams. Kiek žinau, beveik visi partizanai buvo dideli pasiryžėliai ir ėjo ant vieno: gyvent arba mirt. Jie tiesiog aukojosi už Tėvynę.

Apie 1948–49 metų žiemą Levaniškių kaime buvo sušaudyti Šniukštai – vyras ir žmona, liko vieni vaikai.

Kiek žinau, Šniukšta turėjo ryšį su partizanais, bet tuo pačiu palaikė ryšį ir su rusais. Partizanams jis parūpindavo šaudmenų, ginklų. Kažkas pasidarė įtartina. Sunku dabar pasakyti, kieno tai darbas – ar partizanų, ar rusų, bet atrodo, kad jis ir vieniems, ir kitiems dirbo. Šniukšta turėjo nemažai įvairaus plauko pažįstamų, draugų, mėgo pabizniauti. Jis partizanams pristatinėjo fronte vartotus ginklus, kurie jau buvo nebepavojingi.

Vieną žiemos pavakarę netoliese mūsų namų Levaniškių kaime sustojo pilna mašina rusų kareivių ir skrebų iš Taujėnų. Visi tik šautuvus atstatė ir – tiesiai į mūsų kiemą. Įlėkė į vidų pergedę.

– Banditų yra?!

Sakom, kad nėra.

– Bunkeris yra?!

Irgi nėra. Vienas klausia rusiškai, kitas lietuviškai. Mes, vaikai, sustoję stovime vidur aslos ir žiūrime į juos. Užsimovė ant šautuvų durtuvus, ėmė badyti pečelį, po to lubas, sienas. Mes nesupratome, ko jie tada norėjo iš mūsų. Aišku, kad buvo kieno nors įskųsta.

Prieš tai po kaimą vaikštinėjo nepažįstama moteriškė, kuri pardavinėjo rožančius, įvairias devocionalijas. Aš ją kartais matydavau Ukmergėje, sėdinčią prie bažnyčios. Vėliau teko girdėti, kad kažkas matė ją Taujėnuose, sėdinčią kartu su skrebais.

Kada ji pas mus pasibeldė, aš buvau ką tik išsiplovusi galvą ir, išgirdusi daužant į duris, pasislėpiau už pečiaus, nes buvau iki pusiau nuoga. Ji įėjo ir klausia:

– Kas čia pas jus kavojasi?

Motina sako:

– Niekas nesikavoja. Mergiotė galvą plovė, pamanė, kad kavalieriai ateina, išsigando ir pasislėpė už pečinyko.

Kartą pas mus atėjo Raguvos skrebai, pradėjo viską surašinėti ir „konfiskuoti". Mes turėjome dvi karves, iš kurių vieną taip pat reikėjo atiduoti į kolūkį. Skrebai pasiėmė gražiąją karvę. Motina pasiūlė kitą karvę, bet skrebai net nenori klausyti.

Prisikrovė vežimą, kiek pareina, pasikinkė arklį ir važiuoja jau iš kiemo. Aš tik prilėkiau prie vežimo, griebiau už karvės, sakau: „Aš šitos karvės neduosiu, pasiimkit aną". Partorgas Točka suriko:

– Atsitrauk! Ko čia lendi?!

Aš pagriebiau už pavadžio ir jau baigiu atsirišt tą karvę. Točka vėl mane nustūmė, aš pribėgusi vėl rišu pavadį nuo ratų. Tai tas Točka kaip patraukė mane už rankovės, ta rankovė, pamačiau, jau jo rankose atsidūrė, o aš stoviu su švarkeliu be rankovės. Točka arklį paragino ir taip išvažiavo su karve ir ta mano rankove.

Jakševičius–*Dzedziunia* buvo didelis kaimo menininkas. Gražiai piešė, drožinėjo, turėjo auksines rankas vyras. Iš Menturių kaimo važiavo toks Gvozdas ir sužinojo, kad siaučia rusų garnizonas. Jis užvažiavo pas Jurgį Šniukštą pasakyt, kad pasisaugotų tų rusų. Jie grįžta atgal iš Jurgio, aš bulves kasu sode. Pamačiau, kad greitai važiuoja žmogus, ragina arklį. Tik pokšt – pakalnėj pasigirsta šūvis. Girdžiu, rusiškai šaukia: „Stoj! Stoj!" Matau, sustabdo tą vežimą ir, girdžiu, sako: „Ko ten buvote užvažiavę?" Anie atsako: „Mums sakė, kad karvę turi parduoti. Šeimininko neradome, važiuojam į Raguvą turgun. Nesusikalbėjome".

O tą Šniukštą Jurgį einant iš miško su patalyne sutiko (ėjo iš *Dzedziunės* slėptuvės). Kai pasakė, kad siaučia rusai, Šniukšta bėgo pranešti. Kad jis tos patalynės nors būtų neėmęs. Prie *Dzedziunės* buvo *Žaibas* ir jo žmona. Kartu dar buvo *Erdvė*–Marijonas Pociūnas, Petriukas–*Trenksmas* (kavarskietis) ir *Plienas*–Juozas Kirka. Rusai iš karto suėmė Šniukštą, mašinon ir niekur nebepaleidžia. *Dzedziunia* vis dėlto nespėjo pabėgti, o visi kiti pabėgo. *Dzedziunią* surišo ir įmetė į mašiną. Prie Šniukštos namų rado bunkerį, bet tuščią. Šniukštienė Emilija su vaiku ir bobute, pamatę ateinant rusus, pabėgo iš namų.

Netrukus tie rusai ir skrebai pasuka pas mus. Brolis Jonas gulėjo ant lovos ir sako: „Einam kviečių pjauti, gal neateis, duris užrakink" (šiuo metu jis gyvena Repšėnų kaime). Mes nuėjome į lauką ir pradėjome pjauti kviečius. Kiemas jau pilnas kareivių, šunys jų loja, jie per šautuvų vamzdžius triūbija, bai-

sus triukšmas. Mus tuoj suėmė ir vedasi į klojimą. Klojime liepė iš prėslo mesti rugių kūlius. Aš pasakiau, kad nemesiu, aš jauna, nepakeliu tų kūlių. Verkiu su ašaromis ir šaukiu, ko jūs čia lendate. Galvoju, ką gi jie man padarys, aš tik trylikos metų. O brolis metė metė tuos rugius iš prėslo, beveik pusę išmetė. Tada supuolė keliese ir ėmė likusius kūlius badyt durtuvais. Badė badė, nieko neranda. Gal dvidešimt ar daugiau metų šalia klojimo stovėjo į rietuvę gražiai sukrauti sienojai, stogas šiaudinis uždengtas. Per kelias minutes ruskiai paleido ant kiemo tuos sienojus. Išdraskė, išardė ir vis rėkia, kur bunkeris. Įsakė atrakint gryčią. Kai atrakinau, tai maisto ant stalo prisidėjo, ką tik rado. Tėvelio brolio iš Amerikos buvo atsiųstas su nuotraukomis albumas. Tas brolis nuotraukoje sėdėjo tarp kareivių, kad atpažintų jį, save buvo pažymėjęs, rašalu paženklinęs. Tą albumą jie pasiėmė. Paskui užlipo ant aukšto, ten viską išvertė, sujaukė. Pagaliau broliui liepė paimt kastuvą ir pasakė, kad eisim ieškot bunkerio. Brolis pasakė: „Aš niekur neisiu iš namų". Tada vienas ruskis užsitaisė automatą ir jau taikosi šauti. Aš kaip griebiau tą ruskį, kaip ėmiau rėkti. Vėliau pasakojo kaimynai, kad už kilometro girdėję mano balsą. Tą ruskį aš ėmiau traukt į šoną, jis nepasiduoda, o aš vis tiek tempiu. Jonas man pamerkė akį ir pasakė: „Tu neatsilik nuo manęs". O brolį jau vedasi pro duris. Aš vėl prie brolio puolu. Mane tie ruskiai stumia tolyn, o aš rėkiu, sakau, aš maža, bijau, nuo brolio niekur nesitrauksiu. Įsikibau jo ir einu. Brolis pasiėmė kastuvą. Nuvedė mus į Jurgio Šniukštos krūmus. Ten toks molingas kalniukas, rusai liepia broliui kasti, atseit ten yra bunkeris. Brolis užkabino kartą kastuvu perdžiūvusios žemės, kitą, trečią gal dar smarkiau užkabino, tik kotas triokšt ir guli. O–o–o ėmė keiktis ruskiai: „Tu banditas! Tu bliadė! Tu lopetą tyčia sulaužei!" Tas pats ruskis vėl nuo pečių nusiima automatą ir liepia broliui bėgti. Aš vėl klykt, rėkt. Bet brolis nebėga, stovi vietoje. Sako: „Ką aš bloga padariau, kad turėčiau bėgti?" Tai ruskiai pasidraskė, pastumdė jį, pastumdė va taip po krūmus ir vėl atgal liepė eit į namus. Grįžome namo, o ruskiai su skrebais – iš paskos. Atrakinau gryčią. Ir vėl jie ėmė kniaustis, viską daužyt viduje. Išvertė, išdaužė, ištrupino, kas tik po ranka pakliuvo. Ir nieko nepešę išėjo.

Viskas aprimo. Į namus grįžo ir Šniukštienė, o *Dzedziunią* ir Jurgį išsivežė. Jau pavakarys, atėjo mano brolienė (dabar gyvena Levaniškiuose), sako: „Atėjo „Žaibienė", prašė nueit pasižiūrėti, ką ten padarė rusai pas Šniukštą" („Žaibienė" – Zosė Žilienė). Mano mama nueina pas Šniukštą – pilna gryčia rusų. Iš karto liepė jai sėstis ir sėdėti. O mano brolis Alfukas (jam buvo apie 7–8 metus) sako: „Na, ir užsišnekėjo ta mama". Nulekia jis pašaukt mamos, ir jo nebepaleidžia. Tada sakau, na, jau kai aš nueisiu, tai parvarysiu juos greitai. Išbėgu iš gryčios, tiesiai per linus link Šniukštų namų lekiu. Palekiu iki vidurio lauko, matau, netoli Šniukštos namų ruskiai bulves kasa, pakrūmė, matosi, irgi pilna jų. Aš tik išsiroviau saują linų, pasukau apie galvą ir vėl atgal į namus. Tik kaip ėmė man triūbyt vamzdžiais ir rėkt: „Stoj! Stoj!" Pabijojau ir sustojau.

– Ko reikia? – rėkiu iš tolo.

– Chodi siuda! – man sako.

Aš sakau jiems – einu mamos ieškoti, aš neisiu pas jus. O jie vis tiek sako:

– Idi siuda, idi. Eikš eikš, – rusiškai ir lietuviškai šaukia jie mane į krūmus. Ką darysi, aš ir einu. O brolis Jonas rišė arklį ir sako man: „Nebūk durna, neik!" Jam, žiūriu, nieko nesako. Nueinu aš pas tuos rusus ir vis klausiu, kur mama. Sako: „Eik, nuvesim". Nuveda mane pas Šniukštą, o ten gryčioje jau pilna panašiai sulaikytų žmonių. Aš jau buvau dešimta. Vakarop atvažiavo Minturių Laskauskienė, kuri vežė Jurgį su *Dzedziunia*, skrebai jai liepė parvažiuoti arklį. Ji keikia skrebus visokiais žodžiais. Skrebai liepia eit bulvių skusti, tai Laskauskienė kaip pakėlė bulvių kašikę, kaip trenkė į žemę, bulvės išbyrėjo ant kiemo. Sako:

– Mat peremat, jūs man liepsit bulves skusti! Namuose karvės nemelžtos, neliuobti gyvuliai...

Skrebai gąsdina:

– Žiūrėkit, kaip nuvarysim į Taujėnus, uždarysim, pačios tada prašysitės bulvių skusti.

Jie vėl patys renkasi tas bulves ir dabar jau gražiai prašo, kad mes skustume jas. Ką darysi, suskutėm, išvirėm košę, pridėjome gerai taukų. Skrebai rodo į mano broliuką Alfuką ir liepia jam duot pavalgyt, o mums sako: „Galite jūs pabūti ir ne-

valgę". Mes jų net neprašėme valgyti. Visi sėdim ir laukiam, o vienas skrebas užsivilkęs Jurgio, to, kur skrebai išvežė, švarką, užsidėjęs kepurę, plaukus užsileidęs ant akių – tikras Jurgis, vaikšto po lauką su kibiru, karves šeria, neva ruošiasi. Pagaliau gryčion atėjo skrebas Bražiūnas ir liepė visiems iš eilės sakyti vardus ir pavardes ir ko čia mes suėjome. Suregistravę skrebai paleido, bet Jurgio žmona tai žino, kad ją dabar suims, tada ji susisuko drabužius, apsimetė, kad svetima, ir eina kartu su visais. Skrebams galvos apsisuko, ją ir išleido. Tik po kurio laiko jie atbėgo pas mus ir ėmė rėkauti: „Gdie babuška?! Gdie babuška?!"

– Ką mes žinome, kur ta „babuška".

Taip ji ir liko neištremta, išsislapstė pas žmones.

Šniukšta gavo 10 metų kalėjimo.

Pasakoja POVILAS DAILIDĖNAS

Užrašyta Levaniškiuose
1989 07

Mykolas Janulis–*Tautvydas, Stumbras, Dzedziunia* žuvo mūsų namuose apie 1953 m. Šapio kaime. Tai buvo vienas iš paskutinių partizanų apylinkėje.

Maždaug prieš porą dienų jis buvo užėjęs vakare pas mus ir pasakė, kad pas Stasiukaitį Praščiūnų kaime dienosiąs. Pas jį turįs ateiti Vytas Kirsnys su žiniomis iš Alančių miško. Pas mus Janulis atėjo šv. Mykolo vakarą. Mes su jaunyle seserimi išėjome į šokius pas kaimynus. Namuose tuo metu buvo tik kaimynas ir mama su tėte. (Povilas kažkodėl nemini, kad dar buvo ir jo sesuo. – *R. K.*) Tėvas gulėjo klėtyje, o motina buvo gryčioje. Atėjo Janulis ir paklausė, ar nebuvo atėjęs Kirsnys. Motina pasakė, kad nebuvo.

Jau buvo prietema, jis atsisėdo už stalo ir nutarė palaukti. Po keleto minučių atsidarė durys ir į vidų įvirto Raguvos skrebai. Pirmas skrebas Sologubovas pakėlė automatą ir kirto tiesiai į Janulį. Kiek žinau, Janulis buvo „Vienuolio" būryje. Anks-

čiau Janulis užeidavo pas mus, kartais ir su visu būriu. Kai žuvo *Vienuolis*, Janulis sudarė savo būrį, kuriame veikė *Griausmas* iš Putiliškių kaimo ir dar keli, jų pavardžių jau nebepamenu. Kartais net 9–12 vyrų užeidavo pas mus.

Išgirdę vakaruškoje šūvius ir pamatę, kad iš mūsų sodybos kyla raketos, grįžome iš šokių į namus. Jau aušo. Kai įėjom į kiemą, skrebai mus iš karto apipuolė, susodino ant suolelio, į kambarį neleido. Apie 11 val. dienos atvažiavo sunkvežimis iš Troškūnų, kartu atvažiavo ir Troškūnų NKVD ar skrebų viršininkas Čepas. Liepė mums su pusbroliu eiti į vidų ir išnešti Janulį iš gryčios. Aš pasakiau, kad aš nešoviau ir aš nenešiu, man širdis neleidžia. Vienas dar atstatė automatą, aš jam sakau: šauk vietoje, bet aš nenešiu. Tada jie patys išnešė, jiems dar padėjo Aloyzas Laurenčikas ir Vytas Dailidėnas, mano draugai. Janulį nuvežė į Raguvą, prie Povilonio namo pasodino , o šalia visą mūsų šeimą nupaveikslavo. Po to mus išvežė į Troškūnus, o Janulio lavoną kažkur pušynėlyje už Raguvos, kur dabar žvyrduobės, užkasė.

Man teko girdėti, kad Janulis išdavinėjo partizanus, bet aš nesuprantu tada, kam jį nušovė patys skrebai.

Mama pasakojo, kad *Tautvydas* atėjo pas mus ir atsisėdęs už stalo ėmė kalbėti, – atseit toks vakaras, nesaugu, gali skrebai užeiti, lyg norėjo keltis, bet staiga atsidarė durys ir su atkištu automatu gryčion įvirto skrebas. Tik suriko: „Mykolai, kelk rankas aukštyn!" Bet Mykolas dar stvėrėsi už pistoleto, šoko iš už-stalės, dar du kartus šovė į skrebą, bet tik į staktą pataikė, skrebui nekliuvo. Skrebas tik pakėlė automatą, pasipylė šūviai, ir Janulis krito vietoje.

Janulis buvo išsikasęs bunkerį Levaniškiuose ant kalniuko pas Šniukštą, lauke po guoba, per mūsų gryčios langą matydavosi. Bunkerį prižiūrėjo Povilas Mincė, kuris ir šiandien dar tebegyvena.

Pasakoja EDVARDAS MINCĖ

Užrašyta Levaniškiuose
1989 07

Gimiau 1927 m. Levaniškių kaime. Mano brolis Antanas Mincė–*Lietus*, gimęs 1925 m., buvo partizanas.

Tą tamsią naktį *Lietus* su trim draugais, išėję iš Traupio mokyklos, užėjo pas Šakėną Klaibūnų kaime. Bebūdami gryčioje, išgirdo lauke lojant šunį. Motina ir sako: „Vaikai, ar tik ne rusai siaučia?" Jo trys draugai išbėgo į kiemą, o *Lietus* dar liko. Netrukus pasigirdo šūviai. Tada jis griebėsi už ginklo ir bėgo pro duris. Jį, žinoma, enkavedistai pastebėjo. *Lietus* bėgo į Nevėžio pusę. Nevėžis visas buvo užlietas, pats polaidis. Numetė milinę ir paniro į vandenį. Nevėžį perplaukė, o rusai vis duoda raketas. Rusai pribėgo prie Nevėžio, mato, kad neperbris, tada jie nubėgo aplink per tiltą, o *Lietus* nubėgo jau iki Traupio Gontauto II–ojo dvaro. Dvare jis paprašė arklio. Arklio nerado, tada pas tą gyventoją užlipo ant pečiaus, visas dreba sušalęs, bet netrukus su šunimis atbėgo ir enkavedistai. *Lietus* kaire ranka dar šovė iš pistoleto ir šoko per langą, įbėgo į jazminų krūmą, jį smarkiai sušaudė, paskiau enkavedistai paleido šunis, kurie jį draskė be pasigailėjimo. Kitą dieną *Lietaus* kūną nuvežė rusai pas Šakėną į kiemą ir numetė, pakvietė jo dukteris ir liepė atpažinti, kas toks yra. Jos neatpažino. Po to jį nuvežė į Raguvą ir paguldė milicijos kieme. Buvo sekmadienis. Aš buvau išėjęs į Traupį. Jaučiau, kad skrebai atlėks pas mus. Taip ir buvo. Motiną paėmė ir nuvežė atpažinimui į Raguvą. Enkavedistas Tichomirovas veda motiną aplink sūnaus lavoną ir sako: „Prisipažink". Nors ji ir atpažino sūnų, bet enkavedistui neišsidavė. Tada ją paleido į namus. Dar ir brolį buvo nusivežę, tas irgi neprisipažino. O aš paprašiau draugą, kad tas nueitų pažiūrėti, ar tikrai mano brolis ten guli. Draugas nuėjo ir sugrįžęs man patvirtino, kad tikrai ten mano brolis. Prieš žuvimą Tichomirovas mane šaukė ir prašė, kad atvesčiau brolį, net du kartus šaukė, o trečią kartą kai nukvietė, pasakė, kad brolio lavonas jau pas juos.

Vėliau sužinojau, kad brolį *Lietų* pakasė skrebai kartu su Ma-

seliu iš „Žaibo" būrio (iš Šilų). Maselį išsikasė, o mano brolis liko. Po trijų mėnesių aš su kitu broliu dienos laike nuvažiavom, išsikasėm ir atsivežę palaidojom Traupio kapinėse.

„Žaibo" būryje brolis *Lietus* išbuvo puspenktų metų. Žuvo 1949 m. vasario 16 d.

Brolis dažnai ateidavo į namus. Susitikdavom, kalbėdavome. Vis tikėjo laisve. Ryt, poryt ateis amerikonai, išvaduos... Kada jis išėjo į mišką, maždaug po pusmečio atėjo su Stasiu Vareika ir Kiziu ir jau žadėjo eit registruotis, pasiėmė mokyklos pažymėjimą. Ryte vėl persigalvojo: „Mane kankins, muš, per kalėjimus varys, nebeisiu..." Vėliau aš jam buvau padaręs ir dokumentus, suradau žmogų, kuris tuo pasirūpino, bet brolis visko atsisakė: „Jeigu jau išėjau tokiu keliu, juo ir baigsiu eit". Kažkaip pasišventęs jis buvo tam reikalui.

Pasakoja GENĖ JANULYTĖ–KARPAVIČIENĖ

Užrašyta Panevėžyje
1995 03 31

Mickūniškių kaime dar 1944 m. Stasys Janulis (mano pusbrolis) išėjo iš namų pas seserį į Levaniškius, iš jos su trim draugais patraukė pas Dailidėną. O tuo metu užėjo rusai. Visus paėmė, nusivarė prie miškelio ir sušaudė, tik vienas iš jų šoko ir pabėgo. Mano pusbrolis buvo apsivilkęs tokiu žalsvu švarkeliu, tai tam švarkely vienos skylės, matyt, iš automato sukapojo. Jo motina visą gyvenimą sunkiai sūnaus žūtį pergyveno ir iki pat mirties nešiojo juodą skarelę.

Kada mokiausi Taujėnuose, prie mokyklos guldydavo nušautus partizanus. Mokyklos komsorgas buvo toks šlubis. Būdavo, pats eina ir mus varo pasižiūrėti. Nuėjęs atsistoja ant lavono ir šoka.

Vigelys buvo mokyklos direktorius, o jo žmona – lietuvių kalbos mokytoja. Kartą man davė tokią užduotį: parašyt draugei „slaptą" laišką. O man įkrito į galvą viena mintis, aš ir parašiau: „...Kambary šokiai ir posmai dainos, o už sienos guli tie, kuriems reikalingi žodžiai maldos..." Parašiau aš tą laišką kla-

siokei Angelei Aleksiūnaitei ir padaviau mokytojai. Po pertraukos mane jau šaukia direktorius, kartu šaukia ir tokį Kuliavą. Jis sako:

– Ar jūs žinot, ką parašėt?

Aš jam sakau, kad tai lietuvių kalbos mokytojos paslaptis. Jis ir vėl sako:

– Paslaptis tai paslaptis, bet už tokį raštą mažiausiai dešimt metelių... Žiūrėkit, daugiau tokių dalykų neberašykit.

Kažkaip savyje pagalvojau, kad direktorius visgi neblogas žmogus, neišdavė mūsų.

Pas Puodžiūną nušovė Bronių Juospaitį ir dar vieną, o Šukevičių paėmė gyvą. Tų dviejų lavonus irgi atvežė ir numetė ant grindinio.

Mes gyvenom visai netoli kelio, nuo sodybos buvo keli metrai. Partizanai labai norėjo pas mus pasidaryt bunkerį po klėtim, bet nesugalvojo kaip iškast. Tada Juzukėnas–*Liūtas* paprašė tėvelio, kad jis padarytų bunkerį klojime, kada neš vasarojų. Nelabai žinojo tėvelis, kaip tą bunkerį padaryt, ir nepadarė.

Kartą ateina naktį keturiese, visi sulyti, ir prašo tėvelio, kad priimtų juos į bunkerį. O kur priims, jeigu to bunkerio išvis nėra. Pamenu, Juzukėnas labai barėsi ant tėvelio, sakė: „Jei nors kiek raudoni būtumėt, tai nė vieno gyvo nepaliktume..."

Tai tas vienas toks incidentas ir tebuvo su partizanais, o šiaip mes su jais sugyvenom gana gerai. Kada mane buvo įskundę ir paėmę stribai, kai grįžau, partizanai teiravosi, kas mane įskundė. Bet aš nepasakiau, nes žinojau, kuo tokie pasakymai baigdavosi. Vėliau skundikas gavo galą – girtas įkrito į Nevėžį ir prigėrė.

Mano tėvelis buvo labai didelis bailys. Būdavo, ateina partizanai šlapiom kojom, prisėmę batus, nusiauna kojines, mama kiša jas į pečių, kad greičiau išdžiūtų. O patys partizanai atsineša šiaudų gryčion, sugula ant žemės. Tėvelis jau ir nebemiega, vaikščioja aplink namus lauke iki pat ryto.

Kartą anksti ryte atvažiavo rusų garnizonas, o pas mus nakvojo vienas Kizys, kuris buvo iš traukinio pabėgęs trėmimo metu. Pakėlėm mes jį, tai jis basas išbėgo per langą į kitą pusę. Suvirto rusų ir stribų pulkas gryčion:

– Ruoškitės! Atvažiavom Sibiran išvežt!

Nors Sibiran ir nevežė, bet tokiais būdais jie mus gąsdindavo. Prie sodybos išsikasė apkasus ir ten išsėdėjo tris paras. Aš klausiu, ko jūs čia sėdit, tai jie pasakė, kad iš Panevėžio ligoninės pabėgo sesutės su „banditais".

Kitą kartą irgi darė didelę kratą. Mums sakė, kad jie gavę laišką, jog pas mus esąs bunkeris. Išbadė net pečių, bet nieko nerado.

Mickūniškių kaime pas Antaną Mikešką partizanai dažnai surengdavo vakaruškas, prisirinkdavo daug jaunimo. Kadangi jo sodyba buvo gerokai nuošaliau, Adolfas Radzevičius su armonika pagrodavo. Ten nueidavom ir mes pasišokt. Per dieną „pavakaruodavom", o vakare išsiskirstydavom. Dar prisimenu partizano Bernatavičiaus pasakytus žodžius: „Kada mes žūsim už Tėvynę, apie mus jaunimas dainuos dainas". O kitas iš jų pačių nusikvatojo: „Žiūrėk, kad tau dar velėną ant pilvo užverstų, nuogas negulėtum ir šunys mėsragalių netampytų". Taip tada „juokavo" mūsų kartos jaunimas, kuris narsiai ir drąsiai kovėsi miškuose su atėjūnais. Daugiausia čia rinkdavosi *Žaibo* vyrai, *Ąžuoliuko, Liūto.*

Mūsų pirtis stovėjo labai viešoj vietoj. Prie jos palei skliautą pastatyta nužievinta kartis, – ją iškeldami duodavom žinią partizanams, kad kaime yra rusų. Taip buvo mūsų sutarta.

Pas Juozą Aleksiūną pirtyje buvo bunkeris, kuriame daugiausia laikėsi *Vermachtas*, Bernatavičius, mūsų giminaitis Vladas Žemaitis. Bunkeris buvo įrengtas po krosnim – tokią skardą atkeldavo ir sulįsdavo į vidų. Netoli pirties ėjo griovys, iš bunkerio buvo jie išsikasę tunelį iki to griovio, jei reiktų trauktis. Vėliau tam bunkery gyveno tokie Kiziai, kurių šeima buvo išvežta į Sibirą.

Mickūniškių kaime prie Mikeškų sodybos buvo pelkė ir nedidelis beržynėlis. Tam beržynėly dažnai apsistodavo keturi penki partizanai: Žemaitis, Bernatavičius, *Vermachtas*, Pauliukonis. Mes jiems nešdavom maisto. Būdavo, pasiimam kibirą, į jį prisidedam lašinių, dešros, duonos ir einam. Dažnai eidavom su seserimi Jadvyga. Kartą tam beržynėly šventėm Sekmines, nusinešėm alaus bidoną, buvo ir daugiau jaunimo atėję.

Stribas Rasimavičius su kitu striboku pas mus darė kratą. Ta krata, manau, nebūtų geruoju pasibaigusi, jei mano mama

nebūtų spėjusi sąsiuvinių su dainomis apie partizanus išnešt tvartan ir pakišt po mėšlais. Namuose tuo metu aš nebuvau, buvau kolchozo susirinkime. Atvažiavo tie stribai į susirinkimą, išsikvietė mane, įsodino bričkon ir nuvežė į Troškūnus. Ten prie milicijos būstinės jau sutemus paliko vieną sėdėt, o patys, matyt, kur nors pasislėpę saugojo ir žiūrėjo, ką aš darysiu. Paskui atėjo milicijos viršininkas girtas, pradėjo kabinėtis ir klausinėt, kur mane veža. Pastebėjau, kad kiek toliau kažkas uždegė degtuką, į tai jis atkreipė dėmesį ir paprašė eit kartu su juo. Priėjęs prie durų, jis visu ūgiu atsistojo tarpduryje ir ėmė dairytis po vidų. Aš tuo metu prasmukau pro jį vidun ir ten esantiems pasakiau: „Jei vežat, tai vežkit, o nepalikinėkit manęs ir negąsdinkit, aš niekur nesiruošiu bėgt". Tada Rasimavičius su kitu stribu nuvežė mane stribynan, kuriame išlaikė kelias dienas. Čia man pasakė, kad jie yra gavę skundą, jog aš draugauju su vienu iš partizanų. Iš tiesų mane vakaruškoje dažnai pakalbindavo partizanas Bernatavičius. Kitą kartą po kūlimo jis mane palydėjo į namus, nors kiti neleido jo. Apie tai mane daugiausia ir klausinėjo. Nors mušt nemušė, bet tardė maždaug po dvi valandas su trumpom pertraukom, siūlė pereit į jų pusę, gražiuoju prašė jiems padėt, bet aš kiek galėdama gyniausi ir vis sakiau, kad nieko nežinau. Kameroje suėdė blakės, pakilo temperatūra. Po dviejų dienų tėvelis atnešė kailinius, nes grasino išvežt į šaltus kraštus – į Šiaurę. Aš ėmiau dejuot, kad labai negera. Po to mane greit išleido, bet nakties metu. Beeinant keliu pasivijo važiuoti žmonės, taip ir parvažiavau į namus. Po viso to stengiausi namuose būti kuo mažiau. Susiradau darbą Kavarske, iš namų išsiregistravau ir įsidarbinau statistike pas įgaliotinį rusą, reikėdavo registruoti išvežtų prievolių kvitus. Ten išdirbau nuo 1952 m. iki 1954 m., kur susipažinau su dabartiniu savo vyru; ten ir susituokėm gegužės mėnesį, o liepos mėnesį buvom abu išmesti iš darbo.

Pasirodo, kažkoks agentas atėjo į mūsų kaimą pas mano dėdę Vincą Janulį, kuris jo paklausė:

– Kaip jūs ten laikot tokią banditką?

To ir užteko. Mane su didžiausiu triukšmu ruskis įgaliotinis išgrūdo iš darbo.

Persikėlėm į Taujėnus, o 1956 m. atsikėlėm į Mickūniškių kaimą, kur išgyvenom iki 1958 m.

Tas mano pusbrolis Vladukas Žemaitis kartą žiemą atėjo pas mus dienos metu. Tėvelis buvo miške, bet greit grįžo. Kai tik tėvelis įvažiavo į kiemą, Vladas man sako:

– Pasakyk, kad tėvas nenukinkytų arklio, tu mane pavėžėsi...

Aš išėjau į lauką ir pasakiau tėveliui, kad nenukinkytų arklio, nes yra Vladukas, prašė, kad aš jį pavėžėčiau.

Kai tėvelis įėjo į kambarį, Vladas jam ir sako:

– Ai dėde, diedai manęs nekenčia, likau vienas, visi išsiblaškėm, šeima Rusijon ištremta...

Dar kiek pabuvo, po to sėdom abu į roges. Pažiūrėjo jis savo sodybos pusėn ir tyliai uždainavo:

Šis mano gimtinės kampelis brangus,
Kur tyliai ošia žali beržai...

Pervažiavom kaimą, pasukom pro tokį miškelį. Vladas pasakė, važiuoja į Vičiūnų kaimą pas Stankelį. Privažiavom Laurinavičių sodybą. Tuo metu Laurinavičiai jau buvo išvežti į Sibirą. Čia arklys įklimpo pusnin, kelias užpustytas. Jis man ir sako:

– Tu grįžk atgal, aš nubrisiu vienas...

Apgręžė jis man dar arklį, atsisveikino. Aš kiek pavažiavau atgal, atsigręžiau, matau, jis vis dar man mojuoja ranka. Nespėjau privažiuot keliuko – išgirdau šaudymą. Pasirodo, pas tą Stankelį tuo metu gryčioj sėdėjo stribai. Kai tik Vladas įėjo į vidų, į jį ir šovė. Nedaug trūko, kad ir aš būčiau patekusi į tą ugnį. Matyt, toks jau man likimas buvo skirtas.

Vlado palaikus stribai nuvežė į Traupį ir numetė vidury miestelio prie bažnyčios. Į rankas įdėjo žabą, ant jo užkabino rožančių. Bet kitą naktį jo palaikus pavogė savieji ir palaidojo kapinėse. Jo žmona grįžusi iš Sibiro, šiuo metu gyvena Budrių kaime, yra likę vaikai.

Prie pat Taujėnų Užupušių kaime gyveno mano mamos brolis Pranys. Kada aš mokiausi progimnazijoje Taujėnuose, gyvenau pas tą dėdę, kur lankydavosi ir partizanai. Dėdė buvo labai geros dūšios, maitino ir vienus, ir kitus.

Atėjo kartą pas jį partizanai: Pranas Dirsė–*Kraštelis*, Berna-

tavičius, Pauliukonis, Sinkevičius... Ten vyko patalkė, mynė linus. Vėliau man pusbrolis pasakojo, kad stribams kažkas pranešė, jog pas tą dėdę yra partizanai. Sakė, Taujėnuose stribai žiūrėjo kino filmą. Kai jiems pasakė, – jie visi vidury kino išbėgo iš salės.

Partizanai buvo susirinkę vienam gale gryčios ir vaišinosi, vienas pavargęs gulėjo ant lovos. O šuo loja kaip pasiutęs. Dėdina dar juos perspėjo, kad kas neateitų, bet jie nuramino ją ir vaišinosi toliau. Kada pradėjo daužyt duris, partizanai jas atidarė ir visi išbėgo laukan. Bet kai pamatė, kad niekas į juos nešaudo, sugrįžo atgal prie namo. Žiūri – kažkas stovi patamsyje prie durų. Pauliukonis dar paklausė: „Benai, ar čia tu?" Tuo metu ten stovėjęs stribas šovė į jį. Ir Pauliukonis nusirito sužeistas į serbentų krūmus. Kitoj pusėj keliuko nušovė *Vermachtą*, o Bernatavičių sužeidė į alkūnę. Suėję į vidų stribai labai primušė dėdę, viską vertė aukštyn kojom, darė kratą. O Pranas Dirsė ir Sinkevičius išbėgo net nesužeisti.

Po to juos prisikalbino Pauliukonienė iš Mažeikių kaimo. Ji turėjo įsirengus bunkerį, vyrai ir nuėjo, nors žmonės įtarė, kad ji galėjo būti susitarusi su stribais, nes kai tik nuėjo į tą bunkerį sužeistas Bernatavičius, iškart prisistatė skrebai, atidarė bunkerį, liepė jam lįst lauk, bet jis nelindo, nusišovė.

Po susišaudymo mano dėdę nuteisė dvidešimčiai metų katorgos.

Per vienas šv. Kūčias subildėjo gryčion pulkas stribų. Visi nustebę, kad viskas taip gražiai sutvarkyta, papuošta, sienos naujais popieriais išklijuotos. Vienas sako:

– Jūs sližikų prisikepę, jum šventė, o mes kada pareisim į Troškūnus...

Mama juos dar pavaišino, jie kiek patripinėjo ir išėjo. O mes nuėjom į pirtį, grįžę pavalgėm kūčias. Ryte atsikėlę anksti ruošiamės eit į bažnyčią. Prasiveria durys, ir sugarma gryčion tie patys stribai, visi šiauduoti. Supratom, kad daržinėj nakvojo, matyt, laukė, kas ateis kūčių valgyt.

Paskutiniu metu jau ir mes patys pastebėdavom, kad mus naktimis seka. Palangėj augo aukšti jurginai. Kartą su seserim vėliau grįžom iš kaimynų, priėjom prie darželio – ogi du skre-

bai kaip šoko iš tų jurginų, matyt, klausėsi, ką gryčioj šneka. Kitais kartais girdėdavom, kaip naktimis tiesiog šnarėdavo po langais. Supratome, kad buvom smarkiai sekami. Partizanų jau nebedaug buvo likę, nors ir tuos buvom perspėję, kad saugotųsi.

Kadangi Vladas Žemaitis buvo mūsų giminaitis, tai jei tik ką nušaudavo iš partizanų, tuoj tėvelį kviesdavo atpažinimui. O kai jį nušovė, tie kvietimai baigėsi.

Vieną kartą atėjo gerokai pagėrę keturi partizanai kruvinom rankom, nusiplovė ir pasakė, kad jie nužudė mums pažįstamą jaunuolį. Man liepė nueit į beržynėlį ir pažiūrėt, kaip ten užkasta. Mes nuėjom su seserim, radom nupjautą eglutę, o po ja ką tik iškasinėtą žemę. Labai skaudu buvo. Motina ieško, o pasakyt tai negalim.

Nesuprantu, kodėl jie tą piemenėlį nušovė. Matyt, buvo priežastis. Taip jau be tikslo partizanai nežudė.

Arba, pavyzdžiui, atėję pas mus šneka: „Atvažiuos nuo Kavarsko pas Abraškevičių toks ir toks..." Įsivaizduokite, kaip reikia jaustis girdint tokias šnekas, juk Abraškevičius buvo mūsų kaimynas. Nors nei kas atvažiavo, nei jo nušovė, o mus, būdavo, pastato į tokią keblią padėtį. Nei pranešt, nei nepranešt. O gal specialiai bando, žiūri, ką darysi.

Ypač paskutiniu metu partizanus pas mus buvo galima labai lengvai papirkt. Butelį pastatė – padarys ką nori. Pradžioje žmonės kaip žmonės, o į pabaigą tapo iškamuoti, išvarginti. Jie patys jautė, kad jų gyvenimas baigiasi, ir atvirai kalbėjo: „Mes žūsim, kitos išeities jau nebėra". Aš gerai žinau: jei tada, kai mane apskundė, aš būčiau jiems pasakiusi, tą žmogelį jie tikrai būtų sutvarkę. Jau gerokai po *Žalio Velnio* žuvimo vyrai išsiskirstė kas kur, susikūrė savo nedidelius būrelius. Būdavo, vienas eina, kitas neleidžia, susibara tarpusavyje. Kai tik kūlimai rudenį prasideda, tai ir jie paskui mašiną: padeda, talkauja, o paskui švenčia nuobaigas. Ir taip prisigeria, kad pakliūna stribų taikiklin. Kartą pas mus stribai darė kratą, o pas tokį Aleksiūną partizanai girti atsidarę langus baliavoja, ant palangių pasidėję automatus laukia stribų. Visa laimė, kad tie į tą sodybą nenuėjo.

Pasakoja PRANAS DIRSĖ–„KRAŠTELIS"

Užrašyta Levaniškiuose, Janapolyje
1989 10 22

1949 m., kada mano tėvus išvežė į Sibirą, aš išėjau į mišką. Pas mane tada atėjo *Plienas*, toks Kaziukas (labai jaunas berniukas), Bronius Kizys ir pasakė, kad jie važiuoja į Traupį, gal ir aš kartu su jais norėčiau. Aš sutikau, ir mes išvažiavom. Nuvažiavom į Traupį, iš Traupio į Klaibūnus, per Vičiūnus – į Balelius. Žiūrim, pas Bujoką stovi mašina, sako, atvažiavęs ministras iš Vilniaus, Bujoko brolis. Parūpo pažiūrėti, kas ten per „ministras", turi ir šoferį. Mes to šoferio ir paprašėm, kad jis mus pavėžėtų. Susėdom visi „viliukan". Ministras sako: „Vyrai, būkit žmonės, neužlaikykit mums šoferio". Ne, ne, sakom, greit paleisim. Dar išgėrėm postipriai, na ir... Kurgi? Raguvon. Kaziukas turi kulkosvaidį, o *Plienas* automatą. Raguvoje prie skrebyno dažnai vis stovi skrebų pulkelis. Pravažiuodami, sakom, mes juos truputį pagenėsim. Atvažiuojam į Raguvą, kaip tyčia jokio skrebelio nesutikom, pavažiavom iki Varnašilio miško, apsisukom ir vėl atgal. Atvažiavom į Traupį. Raguvos NKVD mus pastebėjo, matyt, ir mašinomis ėmė vytis. Tada mes iš Traupio – į Troškūnus. Atvažiavę į Traupį, enkavedistai pametė, kur mes nuvažiavom. Jų viršininkas, iššokęs iš mašinos, ėmė žmones klausinėti:

– Kur nuvažiavo „viliukas"? Čia mūsų viršininkai važiuoja, norim pasivyt, kad neužmuštų banditai.

Žmonės pasakė, kad į Troškūnus nuvažiavom. Tada jie taip pat į Troškūnus pasuko. O mes privažiavom iki Montvilo miško, „viliukas" įvažiavo į griovį ir užgeso. Mes jį ir palikom. *Plienas* Kiziui liepė nueit pas žmogų, paimt arklį ir atvažiuot. Sėdėdami ant griovio, pastebėjom nuo Traupio atvažiuojant mašiną. Privažiuoja arčiau, žiūrim – ruskių pilna prisėdusi. Aš *Plienui* sakau:

– Juozai, keliamės, va ruskiai atvažiuoja.

Čia pat jau ir Kizys su arkliu prisistatė. Mes tuoj į vežimą ir laukais lėkt. O ruskiai vieni iš mašinos pila, kiti šoka ir vejasi. Laimingai tuo metu pabėgome, tik vieną Kaziuką į šlaunį su-

žeidė lengvai. O Kiziokas į avižas numetė automatą ir atsitūpė. Enkavedistai jį apsupo ir paėmė gyvą. Vėliau jį teisė, gavo 25 metus. Po šio pabėgimo, žiūriu, jau ir manęs ėmė ieškoti. Kizys, matyt, pasakė, kas buvo. Kur dėtis? Teko išeit į mišką.

Kada 1948 m. atėjau į būrį pas *Žaibą*, būryje buvo daugiau nei 10 vyrų. Būrys daugiausia laikėsi miške stovyklavietėse, pas žmones buvo padaryta šiene įvairių slėptuvių, žemėse prikasta bunkerių. Žiemą slapstydavomės po du, po tris.

Kartą *Žaibas* man ir sako:

– Žinai, Praniuk, pagyvenkim šią žiemą kartu čia va, pas Kielas Kamisaravos kaime. Vieta saugi, žmonės patikimi.

Taip mes ir apsigyvenom tą žiemą Simono Kielos sodyboje. Turėjom gerą bunkerį gryčioje, šiene buvo kitas. Gryčioje buvo iškastas po pamatu, įlindimas iš vidaus. *Žaibas* mane dar išmokė, kaip angą padaryt: sukalėm keturkampę dėžutę, tokią, kad žmogus įlįstų, o virš jos sukalėm irgi keturkampę dėžę, piltuvo formos, kuria, kada įlendam, uždengiam įlindimo angą. Tą „piltuvą" pridedam akmenų, kad, badydami žemes, nerastų angos. Grindų gryčioje nebuvo, įlindamas padarytas kambario kampe, smėliu išbarstyta. Taigi surast, o dar nežinant, tiesiog neįmanoma.

Tą žiemą mes taip ir praleidom. Išvažiuojam, būdavo, su arkliu, pavažinėjam po apylinkes, pasirenkam maisto, aplankom kitus partizanus.

1947 metų pavasarį savo klojime variau „samagoną". Nuo Raguvos į Traupį pro namus ėjo apie 10 skrebų. Kaip tyčia užėjo į mūsų sodybą, tiesiai klojiman, ir rado mane „samagoną" bevarantį. Tuoj puolė gert keikdamiesi. Vieni jau norėjo sušaudyt „bravorą", kiti sako – nešaudykim, dar kitą kartą rasim. Skrebai nusigėrė smagiai. Levaniškiuose „Žaibo" būrys išsidėstė pasaloje ir jau laukė skrebų grįžtant. O tie skrebai nuėjo į Traupį, po to per Nociūnus, pro Alukėnus, pro Padambį ir grįžo Raguvon.

Žaibiečiams belaukiant pasaloje, užvažiavo sunkvežimis, kažkokie žydai spekuliantai. Jie tą sunkvežimį sulaikė. Susėdo visi ir važiuoja. Sako, *Žaibas* žydui pešt už nosies: „Ot, tu man

patinki, tu man gražus", – ir juokiasi visi. O žydas: „Ui, aš su lietuviais visą laiką gerai sugyvenau ir šauliu buvau".

Aš tada stovėjau kieme ir mačiau, kaip pilnas sunkvežimis stačių partizanų pravažiavo Traupio pusėn. Visi dainuodami tik rankomis pamosavo.

Degionių kaime Kavarsko skrebai rinko iš žmonių paskolas. Tarp jų buvo partorgas ir keturi skrebai. *Lietus* pasakojo: „Skrebai eina kaip niekur nieko, *Žaibas* išlipo ir ėmė šaukt ant jų: „Jūs, banditai, čia vaikščiosit. O skrebai rėkia, kad „mes ne banditai". Jie manė, kad sunkvežimiu Raguvos skrebai važiuoja. *Žaibas* priėjo prie vieno, tuoj šautuvą nukabino ir dar supykęs užriko: „Ar tu žinai, kad šautuvo negalima atiduoti?!" Partorgas lyg ir atsitokėjo, griebėsi už ginklo, bet nespėjo. Visus ten juos sutratino žaibiečiai. O po to nuo Traupio atvažiavo gal keturios ar penkios mašinos enkavedistų, visi pėsti per laukus išsidėstę voromis patraukė į tą vietą. Iš tolo vis per žiūronus žiūrėjo".

Levaniškiuose pas Antaną Rišką tada nakvojo apie 10–12 *Žaibo* vyrų. Buvo ir pats *Žaibas*. Aplink namus krūmai, namai labai patogioj vietoj slapstymuisi. Ryte susikėlė, tik staiga skrebas virst duris ir atidarė, o už jo stovi kitas ir žiūri per petį pirmojo. *Žaibas* nieko nelaukęs ir pylė tiesiai į tuos skrebus. Pirmam nekliuvo, antrasis krito. Partizanai manė, kad čia jų daug, tai vieni per duris, kiti per langus iššokinėjo į lauką. Skrebai irgi nusigando. Vieni pasislėpė, o tas, kuris buvo su kulkosvaidžiu ir galėjo košę iš partizanų padaryti, išsigandęs įsmuko į tvartą ir ten pasislėpė. Atsipeikėję skrebai ėmė vytis atsilikusį Vladą Žemaitį–*Audrą* link Juodgirio. Jie taip duoda, taip duoda, o tas kicena palengva, net neskubėdamas. Kliuvo viena kulka į šlaunį, bet pataikė į apkabą, nesmarkiai sužeidė. Skrebai labai pergyveno, kad savąjį prakišo, o iš partizanų nė vienas nežuvo.

Daračiovas gyveno Kavarske ir tarnavo NKVD garnizone leitenantu. Jį *Žaibas* 1947 m. nušovė. Paėmė iš jo automatą ir pistoletą.

Netoli Kavarsko gyveno našlė moteris, o *Žaibas* sužinojo, kad pas ją lankosi Daračiovas. *Žaibas* nutarė jį paimti. Pulkas eis, ko

gero, dar kas pastebės. Tada jis vienas apsirengė civiliniais rūbais, pasiėmė pistoletą, nuėjo pas tą bobą ir laukia. Boba ėmė nerimauti, nes jautė, kad greit ateis Daračiovas. *Žaibas*, pamenu, pasakojo, kad pradžioje su ta moterėle gražiai kalbėjosi, bet kai atėjo vakaras, ji ėmusi spurdėti, kad jai tai ten, tai ten reikia nueit, o *Žaibas* jos neišleidžia, ir gana. Tik sutemo – ir ateina Daračiovas. Moterėlė puolė prie durų, bet *Žaibas* jos neleido, pats duris atidarė ir nieko nelaukęs kirto jam tiesiai į kaktą.

Traupyje partizanai sušaudė Vildžiūnienę. Pučinskienės du sūnai ir vyras buvo skrebai. O šitos dvi bobos, jeigu tik pamatydavo partizanus kur, iš karto paleisdavo liežuvius. Pučinskienė ir Mariuką su Sauliūnioku išdavė.

Vildžiūnų namuose tada buvo visa šeimyna, bet daugiau nė vieno nelietė. Ryte atsikėlusi Vildžiūnienė pečių kūreno. Atėjo kažkoks juoda barzdele, aukšto ūgio, Vildžiūnienė sėdėjo prie pečiaus, nieko nesakęs užsirūkė, po to pasakė: „Nors nemalonu toks darbas dirbt, bet kad reikia". Išsitraukė pistoletą ir paleido šūvį į Vildžiūnienę. Vildžiūnienė nuvirto, o šis neskubėdamas pro duris ir išėjo.

Vildžiūnienę sušaudė ne „Žaibo" būrio partizanai.

Žaibas buvo davęs įsakymą sušaudyti Kazį Veriką. 1940 m. jis dirbo viršaičiu Raguvoje, senas komunistas. O kitas būrys, atrodo, „Kuprio", kur buvo *Melagis*–Jonas Bernatonis, jį užstodavo. Žodžiu, vieni užstojo, kiti ragino sunaikinti tą Veriką. Kartą netoli jo namų Mociūnuose vyko vakaruška. Tada dar buvo ir *Lietus*, *Judas*, Jonas Bernatavičius, – daug jų tada buvo. Šoko, šnekėjo, o kitą dieną garnizonas kaip čiupo visas mergaites, ėmė tardyti, kuri su kuo šoko, ką kalbėjo. Šokių metu buvo atėjęs ir tas Verikas, jis viską matė. *Žaibas* tada pasakė savo vyrams:

– Jeigu jis jiems labai geras, tegu jie jį ir turi, o jūs nueikit nupūskit jį ir palikit.

Taip jie ir padarė.

Aš manau, kad „Žaibo" būryje tvarka buvo gera. *Žaibas* nebuvo griežtas kaip vadas ir kaip žmogus. Su eiliniais partizanais jis sugyveno labai draugiškai.

Žaibas buvo sumanus ir geras kovotojas. Iš jo pasakojimų dar kai ką ir aš prisimenu. Jis pasakojo: „Mane suėmė trys ruskiai ir varėsi. Atsivarė iki Poežerio, užėjo į vieną sodybą, o su savimi aš turėjau pistoletą. Matau, patogus momentas. Tik išsitraukiau – vienam, kitam, trečiam, visi išgriuvo, susirinkau jų ginklus ir grįžau į būrį".

Partizanai matė, kai *Žaibą* areštavo. Grįžo visi į mišką. Atėjo vakaras, *Žaibo* nėra. Žiūri – grįžta *Žaibas* ir dar tris automatus atsineša su savimi. Tai kovotojas buvo.

1950 metų sausio mėnesį nuo Taujėnų į Sodeliškių kaimą atvažiavome septyniese: *Girėnas* – Vaclovas Pauliukonis, *Ąžuolas* – Petras Sinkevičius, *Alijošius* – Povilas Kapčinskas, *Rugelis* – Povilas Vaičiūnas, *Kraštelis* – Pranas Dirsė, *Verpetas* – Jeronimas Mulevičius iš Pivorų kaimo, *Tėvas*–Antanas Tvaska (daugiausia Meškavartės raiste jis sėdėdavo).

Užsukome pas Adomonį ir apsistojome. Naktį mūsų sargyba pastebėjo, kad už šimto metrų keliu eina rusų garnizonas. Po tris, po keturis, gal apie dvidešimt iš viso. Sargybinis *Girėnas* nutarė mūsų nekelt, laikytis ramiai, be triukšmo. Taip tie rusai ir praėjo. Maždaug už dviejų kilometrų jie nuėjo į Šilus ir ten apsistojo. Mes sau ramiausiai ryte susikėlėm, apsitvarkėm visi, pavalgėm, nutarėm dar kortomis palošti. Žiūrim – atvažiuoja du vežimai skrebų nuo Vadoklių. Dar ginčijomės: liesti juos ar neliest. Išbėgsi laukan, jie mus išguldys nieko nelaukę. Vadovavo mums *Rugelis*. Nutarėm neliesti, jei neužsuks. Bet jau pasiruošę laukėm. Jie labai drąsiai važiavo, garnizonas naktį ką tik buvo praėjęs, ko čia bebijoti. Visgi pagaliau sutarėm, kad reikia skrebus mušt. Žiūrim, tik viena pastotė kieman, kita irgi kieman. Mes sustojom prie langų, prie durų su paruoštais ginklais. Kai tik įvažiavo į kiemą, tai taip kirtome, jie neišsovė nė vienas. Iš viso buvo penki skrebai ir vežikas. Gaila tik vežiko buvo (Saldanavičius iš Šilų), juk jis taigi nekaltas žuvo.

Vežikas dar gulėjo peršautas, baltais kailiniais, kepurė skrebo nukritusi šalia jo, o jis be kepurės, kepurė su žvaigžde. Matau, *Alijošius* jau taikosi į bekepurį. Aš jam šaukiu:

– Povilai, nešauk, čia, atrodo, vežikas.

O jis man atkirto:

– Ką tu man kalbi, negi nematai, žvaigždė ant kepurės.

Alijošius nieko nelaukęs dar seriją paleido iš automato. Gaila buvo, visai nekaltas žmogus.

Susirinkom du automatus, tris šautuvus. Jau apsitvarkėm su nukautaisiais, žiūrim – vienas gyvas pribėga prie mūsų žaliais kailinukais.

– Vyrai, kas čia dabar pasidarė?! Mane pavarė vežiku, taip nekaltai papuoliau...

Vienas iš mūsų ir sako:

– Tai ko tu čia maklinėji? Eik namo.

– Ne, aš eisiu su jumis, – sako jis.

Ką gi, jeigu eisi, tai einam. Mūsų arkliai stovėjo daržinėje, mes pagalvojom – vežikas bijo pareiti pėsčias, tegu važiuoja. Kiek pavažiavus, jau miške, šitas „vežikas" ėmė mus auklėti:

– Kaip jūs taip darote? Per kelias sekundes šitiek žmonių supyškinot.

Mes tada ir klausiam:

– Tai keli čia skrebai buvo, kai tu vežei?

– Keturi.

– Tai iš kur tie penki ginklai? Stop!

Tuoj sustojom.

– Išlipk!

Pakratom, žiūrim, kišenė pilna šovinių, po kailiniais naganas. Tada mes jam diržą ant rankų. Iškratom dar smulkiau, randame dokumentus, kad tai Kulikauskas Stasys, atrodo, partijos instruktorius, atsiųstas iš Panevėžio tikrinti gyventojų, kaip jie vykdo prievoles, rusų uždėtas. Vežam jį per mišką, žmonės kerta malkas. Jie ir klausia: „Tai ką čia tokį vežatės?" Sakom – va, skrebą pagavom. Diedas tik prilėkė ir ėmė su botagu jam liet per ausis. Aš ir galvoju: o kas būtų tam diedui, jeigu tas skrebas iš mūsų ištrūktų? Pavažiavom už Žekštienės. Dirvonai, raistas, ten pasivedėjom ir pasiuntėm į aną pasaulį. Vedant jis tik pasakė: „Ką mano mama pasakys, kai manęs nebesulauks?" O mes jam atrėžėm: „O ką mūsų mamos pasako, kad jūs mus žudot be pasigailėjimo?"

Vičiūnų kaime netoli Kubilienės gyveno *Žvaigždutės* – Bernatonytės. Jas enkavedistai užverbavo. Partizanai apie tai buvo

informuoti ir planavo jas sunaikinti, kadangi jos, kaip žinia, išdavė ir Vladą Žemaitį–*Audrą*, kurį enkavedistai sušaudė.

Iš vakaro prie Kubilienės sodybos prislinko enkavedistai, o *Audra* atėjo gerokai vėliau, jau sutemus. Sargybinis nieko nelaukęs kieme ir šovė į jį. *Audra* krito vietoje. Iš kambario iššokęs enkavedistų vadas Tichomirovas smarkiai barė sargybinį, kad tas šovė, sakė, reikėjo pasislėpt ir įleisti jį į vidų, būtume paėmę gyvą. Sargybinis, matyt, pamatęs ginkluotą žmogų, išsigando ir kirto.

Kartą *Žaibas* sako:

– Važiuojam pas *Žygaudą* pašnekėt.

Vermachtas, aš ir *Žaibas* paėmėm iš Dukšto arklį ir išvažiavom. Per Pageldonį, per Poežerį. *Žaibas* paaiškino:

– Čia, Poežerio kaime, gyvena mūsų bobutė – „Karalienė".

Aš jos tada dar nepažinojau, todėl ir klausiu *Žaibo*, kodėl ji tokia „karalienė". *Žaibas* ir sako:

– Žinai, vasarą ji žino penkis bunkerius čia aplink. Kai tik pavojus, mes sėdim bunkeriuose, o ji karves kiloja ir duoda mums sutartinius ženklus, kaip kas kur yra. Todėl mes ją ir pavadinom „Karaliene".

Netoli Lėno nuvažiavome pas tokias merginas Tarutytes, partizanų ryšininkes, slapyvardžiu *Spirgės*. Čia turėjo atvažiuoti ir *Žygaudas*. *Žygaudas* atvažiavo vienas, Lietuvos policininko uniforma apsirengęs, su barzda. Jis kažką su *Žaibu* dviese pašnekėjo, po to atėjo arčiau prie mūsų. *Žygaudas* ir sako:

– *Žaibai*, kodėl nesurašai išvežtų į Sibirą žmonių savo apylinkėse? Mes privalome tą registruoti.

O *Žaibas* jam atsakė:

– Žinai, *Žygaudai*, pats supranti, dabar žiema, sėdim sulindę į bunkerius, tamsu, kai sušils, pavasarį, tada miške ant kelmo atsisėdęs galėsiu surašyti.

Taip mes ir išsiskyrėm. *Žygaudas* sau, o mes nuvažiavom pas Julių Daračiūną Varlėnų kaime. Ten prėsle buvo toks urvas, įlindę pernakvojom, ryte atsikėlėm, pavalgėm. *Žaibas* sako:

– Važiuojam pas „Uršę", tau dar neteko ten būti.

Per Varlėnus, per Lėno mišką nuvažiavom į Mažeikių kai-

mą pas tą „Uršę". Ten pašnekėjom, *Žaibas* pajuokino dar mus visus, bet greit vėl grįžom per Balelius, atidavėm Dukštui arklį ir tuo mūsų kelionė baigėsi. „Uršė"–Pauliukonienė užjautė ir glaudė partizanus. Pas ją glaudėsi ir vėliau žuvo partizanas Bernatavičius.

Tada mes nuėjome pas Pranį Užupušių kaime: aš, *Vermachtas*, Jonas Bernatavičius, Pauliukonis ir Kapčinskas–*Alijošius* iš Mažeikių. Suėjom gryčion. Jau buvo tamsu, gruodžio mėnuo. Mus šeimininkas nuvedė atskirai į tokį kambariuką. Atnešė alaus, truputį išgėrėme. Pauliukonis labai gražiai dainuodavo. Pranys ir sako:

– Jūs gražiai dainuojat, padainuokit.

Tik sudainavom vieną dainą, Pranienė pradaro duris ir sako:

– Kas čia yra, per langus batareikom šviečia.

Mes griebėmės už ginklų, pro duris į lauką pirmas puolė Pauliukonis. Lauke suterškė kelios automato serijos, ir Pauliukonis krito vietoje. Mes vis vien iš paskos per tas pačias duris, atsišaudydami ir į sodelį. Čia krito ir *Vermachtas*, o trise pabėgome. Bernatavičiui tik alkūnę peršovė, jį išsiuntėme pas „Uršę" gydytis.

Buvome perspėti, kad apie Subačių vaikšto kažkokie „chachlai", atseit skrebai, persirengę ir apsimetę partizanais. Sako, užėję kaiman partizaniškas dainas dainuoja, žmonių klausinėja, kur rast partizanus, neva jie su partizanais norį užmegzt ryšį. Dar, pamenu, *Vermachtas* mus perspėjo, jog gali ir pas mus užeiti, su tokiais susitikus, „kalbėti" tik automatais.

Mūsų būryje provokatorių nebuvo, bet jeigu tik pavaikštai po apylinkes, žiūrėk, už dienos ir garnizonas jau atvažiuoja. Buvo įtarimas, kad ta „Uršė"–Pauliukonienė išdavė Joną Bernatavičių. Tuo metu pas ją slėpėsi jis po grindimis. Jų taip jau buvo sutarta: jei kas užeis – ji kojomis mindžios grindis. Užėjo skrebai, ta „Uršė" atsistojo kampe ir ėmė mindžioti.

Mes tą naktį netoli „Uršės" miškelyje slėpėmės. Ryte dar gulime, atbėga „Uršės" dukra ir klausia:

– Tai jūs dar čia? Naktį atėjo skrebai ir nušovė Joną. Išsivežė.

Mes pradėjom jos klausinėti, kaip ten buvo. Ji papasakojo:

– Atėjo skrebai ir klausia, ar yra banditų. Mama pasakė, kad nėra. Tada skrebai pasakė: „Mes tuoj rasim". Už kirvio ir ėmė grindis plėšti...

Iš tikrųjų buvo taip: atėjo skrebai, gal ir paklausė, ar yra banditų, bet kai šeimininkė pasakė, kad nėra, susėdo už stalo ir sėdėjo, o „Uršė", kaip jų buvo sutarta, ėmė kampe mindžioti. Ji mindžiojo ir mindžiojo. Žinoma, toks mindžiojimas skrebams iš karto sukėlė įtarimą. Ji, matyt, persistengė. Po Bernatavičiaus žuvimo „Uršė" labai pergyveno, ateidavo pas partizanus ir verkdavo, dievagodavosi, kad ji nekalta. Tiksliai nebuvo nustatyta, kad „Uršė" išdavikė, todėl partizanų teismas ją paliko gyvą, nors jau buvo ir tokių, kurie ragino ją sunaikinti.

Pradžioje *Liūtas* buvo „Žaibo" būryje, tik vėliau jis atsiskyrė ir sudarė naują būrį. *Vermachtas* buvo pagrindinis *Žaibo* patarėjas. Jie abu kažkaip gerai sutarė. Alfonsas Pauliukonis–*Pažaislis* taip pat buvo gana protingas žmogus, jo patarimais irgi dažnai rėmėsi vadas. O buvo ir tokių, kurie nelabai norėjo klausyti vado patarimų. Pavyzdžiui, kai per šv. Oną Traupyje žuvo Albinas Sauliūnas–*Saulėgrąža* ir „Mariukas", jis jiems sakė, kad neitų į Traupį: šv. Ona, atlaidai, gali visko būti, o jie *Žaibui* atkirto:

– Jei bijai, tai sėdėk čia raiste, o mes nebijom.

Ir jie išėjo į Traupį „pagastroliuot". Šventė, pas žmones pritaisyta vaišių, alaus. Dieną pavaikštinėjo po Traupį, o vakare užėjo pas Pučinską. Enkavedistai to ir telaukė. Apsupo Pučinsko sodybą, įvyko susišaudymas, bet du partizanai prieš masę kariuomenės buvo bejėgiai.

Skrebai atvažiavo pas *Liūto* svainį Vytą Sinkevičių. Tuo metu kaip tyčia kieme buvo pats *Liūtas* ir *Viesulas*. Pamatę enkavedistus, šoko bėgti, bet pabėgt jiems nepasisekė, abu nušovė vietoje.

Antanas Juzukėnas–*Liūtas* žuvo 1947 m. gegužės mėnesį Jusiškio kaime, Taujėnų valsčiuje.

Taujėnų miestelyje ant grindinio tuo metu gulėjo nušautas

vyras, labai panašus į *Liūtą*, bet dabar Sinkevičius paliudijo, kad šitas tai jau tikrai Juzukėnas.

1949 m. gegužės 9 d. žuvo trys „Žaibo" būrio partizanai: Juozas Kirkus–*Plienas* (iš Sudeikių kaimo, gimęs 1923 m.), Marijonas Pociūnas–*Erdvė*, Petriukas Šimkus–*Trenksmas* (nuo Kavarsko). Visus apsupo miške, raiste. Ten kartu buvo ir „Žaibienė". Juos atvarė garnizonas nuo Poežerio, ten buvo siauras keliukas į Juodgirio mišką. Ant to keliuko enkavedistai gulėjo su kulkosvaidžiu, tai jie kai tik išlėkė į aikštutę, taip visus ir nukirto.

Romas Launikas–*Šturmas* kilęs iš Sudeikių kaimo, Traupio parapijos. Žuvo 1946 m. vasarą. Jį nuvežė Kavarskan ir numetė ant grindinio. Žuvo Kavarsko valsčiaus ribose, apsuptas rusų NKVD garnizono.

Mūsų būryje buvo jaunas 18 metų partizanas *Šermukšnis*–Jonas Sinkevičius. Kadangi jis buvo jaunas, kovos metu dar prastai valdė ginklą, tai Bernatavičius–*Rasputinas* ir Pauliukonis sakydavo jam: „Tavo geriausias ginklas – kojos". O mums tada visiems juoko būdavo.

Apie moteris partizanes galiu pasakyti tiek, kad, pavyzdžiui, „Liūtienė", „Krienienė" į mišką ėjo kartu su vyrais. Tiesa, „Krienienė" ištekėjo jau būdama miške. Gal ir ne per daug malonus dalykas moterims partizanauti su vyrais miškuose, bet jos visos buvo pasišventusios savo vyrams.

Būryje partizanai vieni kitus vadindavo vardais, slapyvardžius vartodavome tik tarp svetimų.

Daugiausia sueidavome su *Stiklo* – Broniaus Jakubonio būriu. Jo būrys veikė už Taujėnų, Ukmergės pusėje, o dar toliau apie Ukmergę veikė *Tankisto* – Antano Stimburio būrys. Teko trumpai pabuvot ir tuose būriuose.

„Stiklo" būryje buvo dar toks *Jokeris*. Mažo ūgio, kuprotas, šleivas, nosis metrinė. O liežuvis! O balsas! Labai mėgo juokauti. Jis sakydavo: „Ot tai ačiū tėveliams. Užaugino mane didelį, gražų, na, bet už nosį tai nedovanosiu..." Visi kvatodavosi iš to

Jokerio. Apskritai per daugumą būryje nebuvo liūdna. Pajuokaudavome, pasijuokdavome, padainuodavome, visko buvo...

Aleksą Velanį–*Tigrą* iš „Ąžuolo" būrio paėmė gyvą Tumėjos kaime. Iš Panevėžio atvežtą Lukiškių kalėjime teko sutikti Kugienį, kuris buvęs kartu kameroje su Velaniu. Tai jis pasakojo, kad jį į Lukiškes atvežė iš Raguvos labai sumuštą, be sveikatos. Neaišku, ar jis išliko gyvas, ar ne. (Liko gyvas. – *R. K.*)

Iš to būrio pažinojau dar Butkų–*Karklą*. Jo būryje buvo ir viena mergaitė, vardu Danutė, kilusi kažkur nuo Subačiaus. Varlėnų kaime slapstėsi jos sesuo.

Penki broliai Sauliūnai buvo partizanai. Vienas žuvo Šapio kaime, kitas Traupyje, trečias – vyriausias – Pienių kaime pas Griciūną, pats jauniausias 13 metų žuvo. Jie, vaikai, besitrindami tarp ruskių, kurie kaime statė „majaką", nudžiovė iš jų automatą. Į mišką jie visi išėjo. Vieną nušauna, tada eina kitas. Juozas ir Albinas jau vyrai buvo, o jaunesnieji tai dar visai vaikiukai.

Mūsų fotografuoti ateidavo Spurgis–*Šaltis* iš Vadoklių (miręs). Taip pat dar fotografuodavo ir Bujokas. Šiuo metu jis gyvena Druskininkuose. Fotografuotis, kad ir su ginklais, partizanai nevengė.

Nežinau, kur dingo tos nuotraukos, jau po *Žaibo* žuvimo, kurias darė dėl partizaninių pasų. Tas nuotraukas nunešė į „Vyčio" apygardos štabą pas *Žygaudą*. Maždaug po dviejų savaičių mums tada pranešė, kad pasai jau padaryti, reikia eit atsiimt, bet mes kažkaip uždelsėm, tai taip ir nebeteko tų pasų atsiimti.

1949 m. gegužės 16 dieną būrio vadas *Žaibas* buvo rastas negyvas miške stovykloje.

Tą rytą mes ėjome trise: aš, *Ąžuolas* ir Justinas Vingrys. Susitikome *Vermachtą*, pradėjome jį klausinėti, kaip ten buvo. *Vermachtas* sako: „Prasti reikalai, atrodo, kad *Žaibas* nusišovė". Mes priėjome prie *Žaibo* lavono, matom, guli nebegyvas, ties paširde šautinė žaizda, aplink apdeginta, lyg iš arti būtų šauta. Vė-

liau buvo visokių kalbų. Vieni sakė, kad „Žaibienė" nušovė, kiti – kad *Krienas*–Bareika, treti, kad Sauliūnas, o kaip ten iš tikro buvo, labai neaišku. Versiją, kad ką nors enkavedistai pasiuntė sunaikint *Žaibą*, aš kategoriškai atmetu. Na, kad ir iš savų... Nesinori tikėti, kad kas būtų šovęs. Šalia lavono palapinėje gulėjo automatas, pistoletas, o jis pats ant šono pavirtęs.

Su žmona *Žaibas* dažnai susibardavo. *Žaibas* mėgo pajuokauti, o „Žaibienei" tas nepatikdavo: „A, tai tau reikia k..., jūs jau pas k... išvažiuojat" – pyksta ir barasi. Būdavo, nueinam ant šieno trise, sugulam, o jie abu kaip susigincija, aš tyliu ir nieko nesakau. *Žaibas* buvo linksmas žmogus ir nenervingas, o jo žmona turėjo nemažai kaprizų.

Kada mane suėmė, tardymo metu apie *Žaibą* ir jo žuvimo aplinkybes neklausinėjo.

Mano nuomone, jei kas jį ir nušovė, bet tik ne „Žaibienė".

Tai įvyko 1950 m. kovo 2 d. Mes apsistojome pas Morkūną ūkyje netoli Taujėnų dvaro: aš, Petras Sinkevičius–*Ąžuolas*, Jonas Sinkevičius–*Šermukšnis*, Vincė Adomonytė–*Kunigaikštytė* („Krienienė"), Povilas Kapčinskas–*Alijošius* (kilęs iš Mažeikių kaimo). Po nakties, apie 10 valandą ryto, iš daržinės visi suėjome į kambarį. Kažkas, aišku, įskundė. Būtų gerai gal buvę, jei būtų mūsų paklausęs *Ąžuolas*. Su šunimis už 50 metrų pasirodė apie 15 kareivių, o mes penkiese. Povilas Kapčinskas sako:

– Duot jiems! Mušt nieko nelaukiant!

O Petras Sinkevičius – tik bėgt. Ir šoko pro duris, o iš kitos pusės – automato serija, ir Petro nebėra. Tada visi enkavedistai sukrito sniegan, bėk – visus išguldys. Kurie tik bandė bėgti, visi krito. Nors *Žaibo* patarimas buvo – duoti, o paskiau bėgti. Visų ginklai buvo automatiniai. Sinkevičiaus – kulkosvaidis, mano – automatinis šautuvas, Kapčinsko – automatinis šautuvas, „Krienienės" – automatas. Vienu kartu mes galėjome paleisti apie šimtą kulkų, enkavedistai būtų kritę kaip lapai, tada reikėjo bėgti.

„Krienienė" dar aimanavo, ką daryti, tačiau vis vien puolė į lauką. Ir čia pat prie durų krito. Vieni per langus, kiti per duris šoko, bet visi krito vietoje, nė kelių žingsnių nenubėgo. Aš per

langą nešokau, likau kambaryje. Morkūnas pasakė, kad dar vienas yra. Tada iš karto uždegė namą. Aš, užsitaisęs automatą, užlindau už pečiaus ir laukiu – vis eis kas gryčion. Lauke ėmė šaukti:

– Išeik! Pasiduok!

Supratau, kad pabėgt nėra vilties. Kas bus, tas. Automatą numečiau ir išėjau, iškėlęs rankas aukštyn. Iškart prišoko prie manęs Taujėnų NKVD viršininkas Ratajenka – kumščiu per galvą, per vieną ausį, per kitą. Paklausė, ar dar kas yra kambaryje, sako:

– Bėk!

– O kur bėgt? – klausiu.

Tada atsinešė virves, surišo visą nuo galvos iki kojų, įvertė vežiman ir – tiesiai Ukmergėn.

Po šio sunaikinimo dar liko partizanas *Girėnas*. Nors jis ir ne mūsų būriui priklausė, bet pas mus prisilaikydavo. Dar liko *Verpetas*–Jeronimas Mulevičius, kilęs iš Pivorų kaimo. Mūsų kraštuose po mano suėmimo gyvas dar buvo paimtas *Tūzas*. Šiuo metu jis dar tebėra gyvas.

Kada mane suėmė, tardė Ukmergės saugume tardytojas žydas Lenskis. Jis mušė mane ir kankino, reikalavo pasakyt viską. Kartais atėjęs paklausinėdavo ir tardytojas Rasčiupkinas, toks nedidelio ūgio.

Mušė, kankino kaip tik išmanė ir sugebėjo. Rankas surakina ir duoda pistoleto kotu į galvą, per ausis. Prakirto galvą, pasipylė kraujas. Tada nuvedė, po kriaukle pakišo, apiplovė. Ant stalo turėjo pasidėję tokią storą gumuotą lazdą su visu metaliniu kabeliu per vidurį. Ir talžo ja be pasigailėjimo. Po tokių mušimų visas kūnas pajuoduoja. Kai tik netenki sąmonės, nustoja mušti. Atsigauni – ima klausinėti.

Tardydavo naktimis. Vakare pašaukia tardyt. Tardytojas ant stalo korteles išsidėliojęs. Pažiūri į jas ir klausia: „Ar ten buvai? Ką ten darei?" Sakau, kad nebuvau. O tada ir prasideda: velėja kaip kultuve, be jokio gailesčio.

Maždaug po savaitės dienos metu atėjo į kamerą skrebas ir išsivedė mane pas tardytoją Lenskį. Žiūriu, sėdi Adomonis, visas apdulkėjęs, ką tik atvažiavęs iš namų. Lenskis parodė pirštu į mane ir paklausė:

– Tas?

– Tas, – atsakė Adomonis.

– Ar jis šovė?

– Gal ir šovė, – kažkaip susipynė Adomonis.

Jo dukra Vincė Adomonytė–*Kunigaikštytė* („Krienienė") irgi buvo miške, jos vyro *Krieno* – Stasio Bereikos būryje.

Teisė pagal tris straipsnius: 58–1a – tėvynės išdavimas; 58–11 – grupinis ir 58–8 – teroras. Nuteisė 25 metams ir 5 metams be teisių. Teisė 1950 m. Tardyme išlaikė mėnesį Ukmergėje ir du mėnesius Vilniaus saugume. Vilniuje tardė saugumo leitenantas Cholchevas. Vilniuje nebemušė, bet kankino nemiga – nei dieną, nei naktį neleido miegoti. Taip visą savaitę. Ryte, kada visi keliasi, mane parveda iš tardymo. Kameroje lova prirakinta, per „vilkelį" žiūri „nadzoras", ir net nebandyk snustelti. Vakare, kada visi eina gult, vėl išveda tardyt.

Kameroje sėdėjom trise. Pradžioje kartu sėdėjo dzūkelis Navickas, iš Tauragės Butkus. Kada Navicką išvedė, atvedė Julių Kvedaravičių, Vilniaus miesto gyventoją. Tiesa, po tardymų Ukmergėje į Vilnių mane atvežė jau labai nusilpusį, smarkiai sumuštą. Bendram organizmo pastiprinimui paguldė į Lukiškių kalėjimo ligoninę.

Teko pabuvoti įvairiuose Rusijos lageriuose: Temirtau, Džezkazgane. Grįžau 1956 m. birželio 12 d. Iš viso 5 metus ir 6 mėnesius iškalėjau.

1972 m., kada aš jau buvau grįžęs iš lagerio, pas mane atvažiavo tas pats Tichomirovas su kažkokiu kitu saugumiečiu ir reikalavo parodyti, kur užkastas partizanų bidonas su dokumentais, kažkur prie Striogos.

Tuo metu jis jau nebe Raguvoj dirbo, o Anykščiuose. Dabar jis, atrodo, gyvena Utenoje. Jis man visaip grasino ir reikalavo parodyt tą bidoną. Sakė, kad vėl pasodins, jei neparodysiu.

Pasakoja VIKTORAS AUGLYS

Užrašyta 1991 03 10

Gimiau Ungurių kaime, Taujėnų valsčiuje. Žemės tėvai turėjo 5 ha, šeimoje augome penki broliai.

Atėjus rusams 1944 m., visi slapstėmės nuo jų, tik vienas stojo su ginklu į partizanų eiles. Namuose turėjom įsitaisę gerą slėptuvę.

Brolį Aleksandrą kūlimo metu rusai sugavo ir išvežė už Vilniaus į Pabradę. Kiek pabuvęs, iš ten pabėgo ir vėl grįžo į raistą. Atėjo partizanai, ėmė kviesti pas save. Taip jis ir išėjo į „Vygando" – Jono Baravyko būrį. „Vygando" būrys veikė Šalnų, Mažeikių, Gaivenių (netoli Taujėnų), Liudvisynės kaimuose, Pustagirio miško ribose. Baravykas buvo kilęs iš Bierių kaimo, žuvo 1949 m. Tada mano brolis nuėjo į „Žaibo" būrį, o 1950 m. irgi žuvo prie Kurėnų kaimo. Ten juos apsupo penkis (netoli Ukmergės). Kada juos apsupo, trys susisprogdino, kitus du nušovė. Mačiau aš brolio lavoną Ukmergėje, NKVD būstinės kiemo pašiūrėje, galvos nukirstos.

Ėjo kartą Romualdas Auglys ir sučiupo jį enkavedistai. Sako: „Vesk, kur yra banditai". Iš kurgi jis tuos „banditus" žinos? Bet jį varosi. Nusivarė Ungurių kaiman į paraistę, o ten būta partizanų. Įvyko susišaudymas. Šitą bernioką pradėjo kankint, mėtė kepurę tolyn ir liepė bėgt jos pasiimt, bet jis nebėgo ir liko gyvas.

Pradžioje *Vygando* slapyvardžiai buvo *Pagalys, Šakalys*. Būryje buvo apie 20 vyrų. Buvo Čekauskas–*Kirvis*, Mockėla–*Rūkas*. Jis 3 dienas buvo skrebu. 1951 m. išbėgdamas iš Taujėnų skrebyno, išsinešė 12 automatų, keletą granatų. Toks mažo ūgio, su barzdele, iš Šalnų kaimo. Jį pagavo gyvą, atsėdėjo kalėjime ir mirė.

Kitą dieną atvažiavę skrebai sudegino jų namus.

Apie Taujėnus daugiausia veikė „Vygando" ir „Tankisto" būriai, apie Vydiškes – „Stiklo" būrys. „Tankisto" būrys veikė Varžų miške, apie Deltuvą.

„Tankisto" būrio vyrus rusai apsupo Kaušų kaime, bunkeryje po tvartu. Ten jų daug žuvo.

Mano brolis Auglys–*Ridikas*, gimęs 1914 m., žuvo 1950 m. rugpjūčio mėn. Kurėnų kaime, Vydiškių valsčiuje.

Mūsų apylinkėse veikė ir plėšikų gaujos, prisidengusios partizanų vardu. Čia siautė vadinama „Šluotos partija".

Dažniausiai vaikščiojo dviese: vyras ir mergina, apaugę plaukais, arba arklį pasikinkę važiuodavo. Mes supratom, kad jie buvo specialiai pasiųsti enkavedistų likusiems partizanams pribaigti.

Kada „šluotos" žuvo, iškart prisistatė slapti NKVD agentai ir klausinėjo žmones, ar kas jų nematė.

Aukštuolių miške buvo partizanų bunkeris, partizanai prieš sušaudant sužinojo, kad *Šluota* buvo pasiųstas tą bunkerį sekti.

Iš „Vygando" būrio pas mus ateidavo Vaclovas Pauliukonis, Kazys Usonis–*Aidas*, *Šaulys*, ateidavo ir Albinas Burbulis. Jį paėmė gyvą Gružių miške ir nuteisė sušaudyti.

Pasakoja LIONĖ TALALAITĖ–AUGLIENĖ

Gimiau Siesikų valsčiuje, Jurgelionių kaime. Motina – Bronė Talalienė. Tėvas – Jonas Talalas. Turėjau ketverių metukų brolį Antaną ir sesutę Danutę.

1948 m. spalio 8 d. pas mus atvažiavo *Tankisto* – Antano Stimburio partizanai: Bujokas, iš Gaivenių Antanas Skystimas–*Leknietis*, *Jokeris* – Vaclovas Varnas iš Bierių, – pilnas vežimas jų. Nakties metu, apie pirmą valandą, visus pakėlė iš lovų, paklausė pavardės. Mama dar alaus įpylė, bet jie jo net neragavo, ėmė mus pravardžiuoti komunistais, pasus atėmė. Nuėję į tvartą, gyvulius iššaudė, bekoną, aveles.

Kai aš įėjau į tą kambarį, kur tėvai buvo suvaryti, pamačiau, kad jau blogai, partizanai į apkabas dėjo šovinius. Grįžau į kambarį ir palindau po lova. Į tėvukus šovė kelis kartus. Man tada ėjo septyniolikti.

Tiesa, prieš tai tėtė jiems aiškino, kad neklausytų kaimynų, kurie jį skundžia.

Turiu pasakyti, kad čia viską padarė tėvelio brolis Juozas, jis mus įskundė.

Kada partizanai išėjo, aš išlindau iš po lovos – kambaryje

tamsu, nerandu balanytės net pasišviesti, ėmiau šaukti tėvus, bet jie jau neatsiliepė. Radusi balanytę, užsidegiau, o pasišvietusi išvydau klaikų vaizdą: abu tėvai gulėjo ant grindų be gyvybės žymių, kraujo klane.

Tada broliuką susisukau į antklodę ir išbėgau pas kaimyną. Gerai, kad išbėgau, nes jie dar grįžo manęs su broliuku pribaigti. Į namus nebegrįžau, likau pas tėvelio brolį Juozą gyventi.

Tėvelis turėjo du brolius: Juozą ir Karolį. Kada Karolis važiavo Amerikon, mano tėtė ir jo brolis Juozas jam kažkiek pamokėjo kelionei. Tada Juozas paėmė visą Karolio žemę, o tėtei nedavė nė kiek. Tai tėtė, būdavo, įsigers ir pasako: „Ateis toks laikas, aš tą žemę atsiimsiu". Už tą žemę teko tėveliui be laiko iškeliauti į aną pasaulį, kitos priežasties tikrai nebuvo. Tėvai buvo tikintys, ėjo į bažnyčią.

Iki sausio 13–osios aš pagyvenau pas tą dėdę, suradau vyrą, ir grįžome atgal į tėvų namus.

Pasakoja BRONIUS KINERTAS

Užrašyta Ukmergėje
1987 04 11

Gimiau 1924 m. Ukmergės rajone, Veprių valsčiuje, Ratkaučiznos vienkiemyje (buvusioje mokykloje). Pradžioje tėvai žemės neturėjo, motina mokytojavo. Vėliau tėvai netoli Želvos nuomojo 12 ha ūkelį. Turėjau dar brolį ir seserį, kurie už mane buvo vyresni. Sesuo Rusijos kalėjimuose iškalėjo 8 metus, nors buvo teista 10 metų.

Pradžioje man vokiečiai patiko. Jau vien dėl to, kad bolševikus iš Lietuvos išvijo. Juos širdyje laikiau kaip išvaduotojus, bet kai su jais arčiau susidūriau, pamačiau, kad ir jie mums ne broliai, ne savi, o paprasčiausi okupantai. Mane tuoj paėmė į vokiečių kariuomenę ir bandė vežt į Odesos pusę, bet aš nevažiavau. Pastebėjau, kad tame mūsų dalinyje su mūsiškiais jie ne visai padoriai elgiasi. Tada aš pabėgau iš šito dalinio ir grįžau vėl į Ukmergę. Vakare į namus iš Kauno motociklu atva-

žiavo vokiečiai manęs pasiimti. Aš, juos pamatęs, spėjau iššokti per langą ir pasislėpti bulvėse. Jie į kambarį pasikvietė tėvą ir kartu su juo gėrė butelį, matyt, negalvojo, kad aš jau namuose, o aš jau buvau spėjęs nusiprausti. Ryte planavau atsikelt ir važiuot pas gimines į Užpalių pusę, bet dar bemiegant, penktą valandą, į namus prisistatė miesto žandaras Pėdia su policininku Varnu. Pažadino, liepė rengtis. Aš pradėjau rengtis civiliniais rūbais, bet vokietis įsakė rengtis kareiviškais. Tada aš supratau, kad jie viską žino. Na ką gi, apsivilkau karišką uniformą ir policininkui sakau, kad norėčiau dar papusryčiauti. Tas persako vokiečiui: „tegu pavalgo žmogus". Pradžioje žandaras lyg ir nesutiko, bet paskui liepė pavalgyti, tik greičiau.

– Mamyte, ar kava orkaitėje? – klausiu.

– Taip, sūnau, – sako mama.

– O cukrus bufete?

– Taip, – ji atsako.

Aš skubu, atidarau duris į kitą kambarį, einu cukraus, o ten – per langą, per tas pačias bulves ir tolyn... Tik girdžiu, cinkt kulka palei mano ausį. Supratau, kad vokietis šovė iš parabelio. Po to ilga pauzė, ir du šūviai iš šautuvo, kažkur aukštai. Vėliau man pasakojo, kad policininkas Varnas tą vokietį į šoną ir sako: „Ką tu čia su šituo? Aš geriau iš šautuvo". Sesuo išsigando: „Ką darai?" Bet Varnas pasakęs: „Tylėk, aš žinau, ką darau".

Po to dar šovė trečią, ketvirtą kartą, kol aš dingau už krūmų. Po kiek laiko pareinu namo, permiegu, ryte apsivelku uniformą, sėdu ant dviračio ir maunu į Užpalius. Tik išlindau iš už ligoninės, matau, ant kelio guli maišai. Ir du vokiečiai prie jų. Vienas, tas, kuris buvo vakar pas mus, pasilenkęs kažką krapšto prie tų maišų, o kitas stovi. Aš tuoj jam pagarbą ir sėdu ant dviračio. Tik girdžiu: „Halt! Halt! Halt!" Sustojau. Tas vakarykštis – už mano dviračio ir į komendantūrą. Atvedė į policiją, pasodino, o ryte su kalėjimo mašina išbildino į Kauną, į sunkiųjų darbų kalėjimą. Čia sutikau keletą lietuvių, vienas iš jų buvo padaręs žydui dokumentus, už tai čia patupdė. Buvo vienas rusas iš miško, Ukmergės kino savininkas Sabulis, tas už spekuliaciją sėdėjo. Šitam kalėjime mane išlaikė tris savaites. Dirbti nieko nereikėjo, maistas buvo prastas. Kai po trijų savai-

čių išvedė su daiktais, vienas senas kalinys sako: „Nu, dabar tai sušaudys". O man tik aštuoniolika metų... Nuvedė į kontorą, ten grąžino likusius daiktus, aprangą. Laukia manęs vienas aukštas vokietis, matau, kad ne kadrinis, pagyvenęs žmogus. Išvedė į kiemą. Kieme stovi dengta mašina. Man liepė sėstis į kabiną. Įlipau į ją – tuščia, šautuvas pastatytas dar stovi. Ateina vairuotojas ir nuveža mane į Šančius, į mano buvusį dalinį. Čia sutikau Mackelę iš Ukmergės, irgi buvusį pabėgėlį. Dvi savaites dar pralaikė vietos karceryje, po to – vėl į dalinį. Tada aš greit Ukmergėn, nueinu pas pažįstamą gydytoją. Išrašė pažymėjimą vietos štabui, kad sergu džiova. Nunešu jį į štabą, vokietis perskaitė, net rankas nusivalė ir mane paleido. Nusiuntė į Siesikus ir čia paskyrė „buožių rekvizitoriumi" dirbt valsčiuje.

Po metų vėl atvažiavo manęs areštuot tas pats Varnas, kadangi Lukynės administratorius vokietis Kaminskas (kilęs iš Klaipėdos krašto) sužinojo, kad aš anksčiau vokiečiams buvau iškrėtęs keletą pokštų. Varnas ateina pas mane tiesiai į butą iš ryto ir pateikia man arešto dokumentą. Aš ištraukiu ruginės butelį, mes pavalgom, išgeriam. Jis sako: „Aš tavęs nemačiau, tu manęs nematei. Dink, aš į policiją einu". Tada aš daržais, daržais ir išėjau. Po to ateina pas šeimininkę policijos viršininkas ir ima klausinėt, kur aš. Šeimininkė paaiškino, kad dar negrįžęs, kaip vakar išėjau.

– Kai grįš, kad nesirodytų. Jam bus blogai, – pasakė.

Tada aš persikėliau dirbti į Musninkų valsčių, draudimo įstaigon, kur draudė nuo gaisro. Ukmergėje (saugume) gestape tada dirbo Mečislovas Paškevičius (dabar jis Amerikoje). Iš savisaugos dalinių mes išlydėjome Streikų Juozą, žodžiu, padarėme išleistuves. Išleistuvėse dalyvavo iš mokytojų seminarijos Stasys Gėčius, Karolis Jočys. Einant naktį namo, mes pamatėme, kad vienos gryčios lange žiburys dega. Pažiūrim per langelį – ogi viduje Paškevičius ir toks kitas saugumietis sėdi. Ak, taip!? Aš išlupau iš grindinio plytą ir – langan. Staiga šviesa užgeso ir į gatvę su pistoletu rankoje išbėgo Paškevičius. Aš jam už pistoleto, ant šaligatvio. Matom, žandarai du ateina, matyt, budintieji. Paškevičių palikome, o jo pistoletą pasiėmėm ir pabėgome.

Vokiečių okupacijos laikotarpiu mes leidome pogrindinį laik-

raštelį „Frontas", dauginome šapirografu. Jame skelbėme žinias iš fronto, nušviesdavome skaitytojui įvairias aktualijas. Vienas iš aktyvesnių šio laikraštuko leidėjų buvo Karolis Jočys (miręs) ir dar keletas kitų. Vyrų buvo gabių. Aš daugiausia užsiiminėjau dauginimu. Dauginimo vietas dažnai keisdavome. Laikraštėlį leidome daugiau nei metus laiko.

Po 1944 m. pas mus miškuose leido maždaug rajoninio laikraščio formato laikraštėlį „Tėvynės šauklys".

Kai kas kalba, kad mus Amerika sukurstė, nors aš galiu pasakyti, kad mūsų niekas nesukurstė.

Tai buvo 1944 m. rugsėjo mėn. 2 d. Kaip ir dažnai, rusų kareiviai darė kratas, ieškojo jaunuolių į „liaudies" kariuomenę. Aš gyvenau Šiliūnuose už Siesikų. Kaime vyko kūlimas. Tuo metu atėjo kareiviai ir tris berniokus paėmė. Jiems buvo maždaug po 18–19 metų. Kiti pasislėpėme, ir mūsų nerado. Vakare ateina pas mane grupė vyrų. Nutarėm, kad reiktų atsiimti tuos berniokus. Apsiginklavom, kas kuo turėjom, ir – pirmyn. Rugsėjo 3 d. naktį per Siesikų mišką 22 vyrai patraukėm vaduot savo draugų. Iš dalyvavusių prisimenu Vytą Davidonį (žuvo). Buvo nuostabi mėnesiena. Tuoj už miško prasideda Siesikų miestelis. Miško pakraštyje dar užėjom į vieną gryčiutę. Šeimininkas paaiškino, kad iš Vilniaus yra atvažiavę kažkokie aukšti karininkai. Vieni iš jų nakvoja valsčiuje, kiti gretimai mokykloje. Su jais dar yra keletas vadinamųjų „liaudies gynėjų". Išsidėstėme plačia „fronto linija" ir patraukėm tiesiai į miestelį. Priėjus arčiau valsčiaus, matyt, sargybinis mus pastebėjo ir paleido šūvį. Tiesa, gretimai dar gyveno milicijos įgaliotinis. Kad jis nesikištų, mes dar norėjom įmesti granatą per langą, bet greit sprendimą pakeitėm: įgaliotinio juk galėjo ir nebūti, o dukrytė ir žmona tikrai bus, kam jas žudyti. Mane pastatė sargybon prie šio namo. Girdžiu, prie valsčiaus mūsiškiai šaukia: „Ruskije, vychodite, vam ničevo nebudiet". Žodžiu, tiems atvykėliams patarė išeit, nes mums svarbiausia buvo atsiimt savus, kurie pas juos daboklėje uždaryti sėdėjo. Atsakymas į tai buvo ugnis per langus. Supratę, kad kitos išeities nėra, vyrai metė į vidų granatas. Kautynės truko maždaug apie valandą. Staiga atsidaro durys tos gryčios, kurią saugojau, ir kažkoks senis vie-

nais apatiniais bando išeit laukan. Aš surinku: „Gulk ir šliaužk pas mane!" Žiūriu – įgaliotinio uošvis Zimblys. Klausiu, kur Kaziukas (įgaliotinis). Jis sako: „Rūsyje". Aš jam liepiau šliaužt atgal ir pasakyt Kaziukui, kad čia jis nesirodytų. Už Lukynės, maždaug 3 km nuo miestelio, stovėjo rusų NKVD garnizonas, jo kareiviai bandė įsivelt į šitas kautynes. Vienas mūsiškis prie bažnyčios stovėjo su kulkosvaidžiu ir atkirto jiems kelią. Rusai pradėjo leisti raketas ir pamažu ėmė trauktis atgal į Lukynės dvaro pusę.

Valsčių ir mokyklą paėmėm, išlaisvinome savo draugus, pastate visi tie penki rusų kariškiai ir skrebai žuvo. Susirinkome jų ginklus ir patraukėme atgal. Tiesa, komjaunimo sekretorių Talalą ir milicininką Grinį paėmėm gyvus. Beeinant atgal, mane tas sekretorius atpažino. Pasirodo, mes kartu mokėmės mokykloje. Partizanas Davidonis pastebėjo, kad sekretorius atpažino mane. Priėję mišką, susikūrėm laužą, norėjom išsidžiovint drabužius, kadangi nuo rasos buvom visi sušlapę. Nežinom, ką daryti su belaisviais. Davidonis priėjo prie manęs ir pasakė: „Kadangi sekretorius tave atpažino, todėl tu ir turi nuspręsti, ką su juo daryti". Aš sekretorių pasivedžiau į šalį nuo laužo ir sakau jam: „Dabar aš tave paleidžiu, tu pasakai, taigi mano tėvas nukentės". Jis pradėjo verkt ir ėmė prisiekinėt, kad niekam nesakys. Tada paprašiau jį eit prie laužo. Po to buvo sprendžiamas milicininko Grinio likimas. Nutarėme ir jį paleist. Sekretorius išėjo, o Grinis man ir sako: „Vyrai, sušaudykit mane, bet aš atgal negrįšiu". Tuomet įrengėm jam bunkeriuką, ten jis pagyveno apie dvi savaites, o vėliau pats įsijungė į partizanų būrį. Kai jis žuvo, jo tėvus rusai išvežė į Sibirą.

Toks buvo pirmas mano partizaninės kovos krikštas. Žodžiu, dar kartą noriu primint, kad į partizanų eiles aš įsijungiau ne kokių „amerikų" sukurstytas, o laisvu noru, išgirdęs pavergtos Tėvynės šauksmą kovoti dėl jos laisvės ir nepriklausomybės, dėl laisvės savo tėvų ir brolių. Partizano kelią aš pasirinkau savo noru. Su vokiečiais nėjau kartu, kadangi mačiau, kad vokiečiai žengia „per toli", taip pat nėjau ir su rusais, kadangi ir čia mačiau, kad mūsų tikslai nesutampa.

Artėjo žiema, mūsų būrys skirstėsi. Miškuose pradėjo siaust rusų kariuomenės baudžiamieji daliniai. Reikėjo išsiskirstyti kuo

mažesnėmis grupelėmis. Po pirmojo kovos krikšto grįžau į Ukmergę, kadangi čia mano tėvas buvo rusų paimtas kaip įkaitas, nes aš atsisakiau eit į jų kariuomenę. Jie tada su mūsų žmonėmis elgėsi kaip teroristai. Aš nuėjau tiesiai į Ukmergės kalėjimą, prisistačiau komendantui ir pareiškiau, kad einu tarnaut. Tada tėvą išleido ir mus abu pasiuntė į naujokų šaukimo komisiją. Komisija vyko Vytauto gatvėje, gydytojo Bortkevičiaus namuose. Čia ir patikrino mano sveikatą, surinko visus kitus naujokus. Ir kapitonas Glomosolinovas veda mus į buvusio banko pastatą. Aš klausiu: „Ar man atsisveikint su tėvu, ar aš dar jį pamatysiu?" – „O kurgi gyveni?" – „Ukmergėje" – „Oi, tai galėsi nueit į kiną, galėsi eit nakvot į namus". Tada aš su tėvu atsisveikinau ir pažadėjau vakare pareit namo. Ateinam prie banko, tas kapitonas sargybiniui pareiškia: „Za ėtim nabliudaj". O kai paklausiau, į ką reikės kreiptis, kad išleistų namo, jis tik užrėkė: „Otstavit!" – Ir daugiau man nedavė nė žodžio ištart. Vakare, vaikščiodamas po koridorių, pastebėjau, kad vieno langa grotas lyg ir galima atlenkt. Ėmiausi darbo. Lanksčiau, lanksčiau, šiaip taip išėmiau ir per langą išlindau laukan, dar įkliuvau į spygliuotą vielą, susiplėšiau drabužius. Parėjau namo. Visą naktį neužmigau, vis sprendžiau, kaip pasielgt. Negrįšiu – ir vėl tėvuką paims, ir vėl bus tas pats. Galų gale visgi nutariau grįžti. Ryte grįžtu, sargybinis klausia: „Pas ką eini?" Sakau, pas brolį, brolis čia mano paimtas. Įeinu, o ten jau patikrinimas. Trūksta dviejų. Dar kartą tikrina. Dabar jau man esant. Tik vieno trūksta. Matau, kad į mane vienas skrebas akis įbedęs žiūri ir sako: „Va, šitas norėjo vakar išeit, mane nuo taburetės nustūmė". Aš mat, kaip dariau duris, o jis už durų sėdėjo, ir pastūmiau jį. Tada mane rūsin į karcerį tas Glomosolinovas. Po valandos jis ateina ir sako: „Poidiom", – veda pas save į kabinetą. Čia jis ima mane klausinėti: „Čto delal togda, čto delal togda"... Aš jam vis atsakau, kad mokiausi. „Och, vy vsie učionyje, svoloči!" – užsiunta jis ant manęs. Griebia iš spintos automatą, o aš irgi už automato griebiu. Du skrebai, kurie stovėjo priešais, pasitraukė į šalį. Aš jo klausiu, kodėl nori jis mane nušaut, prašau vest pas komisarą. Matau, kad po truputį jis nusiramina, paleidau aš tą automatą ir atsistojau skrebų pusėje. Jis ir vėl mane veda į tą patį rūsį, ten uždaro kokiai valandai, paskui

ateina jau su dviem skrebais. Nepriėjus komisariato, veda siauru skersgatviu į pakalnę. Manęs jis klausia: „Boišse smerti?" Aš tyliu. Galvoje sukasi visokios mintys, ar išprovokuot mane nori, ar ką. Jis dar priduria: „Ty neboisia, moji strelki metko streliajut". Netoli iš akmenų išmūryta siena. Manau, kai priartėsim, liuoktelsiu per tą tvorą ir bėgsiu. Kas bus, tas bus. Netoli tos tvoros jie pasakė: „Nu ladna, poidiom nazat". Ir veda vėl atgal. Dabar jau atvedė pas komisarą. Komisaras ėmė visaip mane rusiškai koneveikt. Pasikvietė kirpėją ir liepė nukirpt plaukus. Nukirpo ir – į tarybinę kariuomenę. Tiesiai į Polocką, į Vietrino kareivines. Čia išbuvau tris mėnesius. Badu marino ir raudoną politiką be atokvėpio kalė į galvą. Kada baigiasi „politzaniatije", politrukas klausia, ar turim klausimų. Mes tuoj: kada atveš valgyti? O jis vis tą pačią maldelę kasdien kartoja: „Vot uže vezut, vot uže vezut..." Po savaitės mes klausiam to paties, o jis: „Nu znaete, vezly, no tam na doroge padlažyli minu, poezd prašol pad atkos, no apiat tam sabiraet, apiat delaet, dalžny priviezti". Taip mus tris mėnesius pažadais politrukas išmaitino. Vieną kartą mūsų skyrių paėmė „dežuruoti" į karininkų virtuvę. Ten buvo bulvių sočiai, mes jas valėm ir valgėm, atnešė silkių, liko sriubos nuo karininkų. Grįžtant į kareivines, taip linksma ir gera buvo, atnešėm po katiliuką bulvių dar ir draugams. Naktį lyg ir girdžiu, kad kažkas man sako: „K... pismo palučiaj!" Aš pašokstu – nieko nematyti, prieinu prie budinčio ir klausiu, kam laiškas, o jis: „Što, što, što, davaj spat". Atsigulu ir galvoju, koks čia laiškas dabar, kadangi laiškų iš Lietuvos mes dar nė vienas nebuvome gavę. Ryte, kada pradėjo kelti, kažkaip labai nenorom kėliausi, jaučiausi nekaip. Tada nuvedė į ligoninę. Mums keturiems pripažino vidurių šiltinę. Nuvežė į Polocką, iš Polocko į paskirstymo punktą. Iš čia aš labai norėjau pabėgti į mūsų dalinį. Ne į lietuvių, nes lietuvių dalinyje nė žingsnio niekur nebuvo įmanoma atsitraukt, visą laiką buvome didelėje priežiūroje. Netrukus atvažiavo iš Bresto „pirkliai" (rinko kareivius į savo dalinius). Nors manęs nenorėjo į rusų dalinį paimt, bet aš jiems ėmiau pūst miglą į akis, kad mano motina rusė, o tėvas lietuvis. Vargais negalais paėmė. Nuvežė į Brestą, į karinę pašto bazę. Čia mane siuntinėjo į komandiruotes. Iš trečios komandiruotės aš nebegrįžau. Grį-

žau atgal į tėviškę ir vėl nuėjau į Žaliąją Girią pas partizanus. Tarybinėje armijoje buvau ištarnavęs vienuolika mėnesių. Bet iš tos „išgirtosios" armijos pabėgti mane paskatino vešėjusi didelė neteisybė. Apie tai galiu šį tą pridurti.

Bresto geležinkelio stotyje teko matyti daug rusių moterų, grįžtančių iš Vokietijos į namus. Jos su didžiuliais nešuliais, lagaminais čia išsėdėdavo savaites, belaukdamos joms reikalingų traukinių. Kartą naktį žiūriu, grįžta mūsų kuopos viršila su dviem lagaminais. Aš stoviu prie vartų sargyboje. Jam praeinant, užklausiau, ar sunkūs lagaminai. Jis nusišypsojo. Pakeliu – tikrai sunkūs! Galvoju, kaip jam gerai, kad čia netoli gyvena, parvažiuoja namo, atsiveža maisto. Po kurio laiko mane pakeitė kitas. Matau, viršila vėl išeina, o kartu su juo dar du seržantai. Aš vis galvoju, kaip jam gerai, kad namai čia pat. Po valandos sugrįžta, ir vėl su lagaminais. „Ė, galvoju, čia kažkas ne taip". Kitą rytą išaiškėja, kad visi tie lagaminai pavogti iš stoties, iš tų moterų...

Važiuojant lydėdavau paštą iki vietos. Pirmąkart lydėjau į Taškentą, antrą – į Vladivostoką. Vagone būdavo daugiausia kariškių siuntiniai, siunčiami iš Vokietijos, įkainoti tūkstančiais rublių. Pagal rangą buvo leidžiama juos įkainoti. Kuo aukštesnis rangas, tuo didesnė suma. Daugiausia buvo siunčiamos medžiagos, pasitaikydavo netgi aukso ir sidabro, meno dirbinių. Važiuodavo kartu ir ešelono viršininkas. Važiuojant į Taškentą per Kijevą, stotyje sustojus traukiniui, ešelono viršininkas pasakė: „Nu, riebiata, štož, pora zanimatsa". Galvoju, kuo „zanimatsa"? Po kiek laiko išgirstu stotyje moterų riksmą. Netrukus mūsų vagono durys atsidaro ir į vidų įkrenta pora lagaminų. Kol kas tyku. Užsidega žvakę, prie ešelono viršininko tikrina, kas tuose lagaminuose. Ir dalinasi grobį, kartu su viršininku. Šiuose plėšimuose aš nedalyvavau, taip pat nedalyvavo ir vienas seržantas baltarusis. Jie mūsų išvis net nesistengė įtraukt į tą „darbą", o kiti seržantai, viršila, mūsų dalinio jaun. leitenantas Romanovas, kuopos vadas kapitonas – visi reguliariai užsiiminėjo tomis vagystėmis ir plėšimais. Kuopos vadas maždaug po savaitės rytą išrikiuoja, kaip paprastai per patikrinimą, ir praneša, kad pas mus esą netvarka, vyksta plėšikavimai. Tada jis įsako mums stovėt vietoje, o viršilą pasikviečia eit kartu. Jie

ilgai negrįžta. Po geros valandos grįžta kapitonas, gerai nusiteikęs, įsako visiems „razaitis". Naktį, kada jau buvom visi sugulę, girdžiu, viršila ir dar vienas seržantas atsikelia, abudu pasiima po lagaminą ir išeina. Nulipu nuo narų ir žiūriu, kurgi jie juos neš. Kieme gyveno kapitonas su šeima. Tiesiai pas jį! Vadinasi, rado visi bendrą kalbą ir bendrą tikslą...

Po viso to, ką mačiau ir ką patyriau, ėmiau galvot, kur aš atsidūriau ir kam tarnauju. Štai kodėl per trečią komandiruotę ryžausi kaip nors pabėgt iš to vagių lizdo. Grįžau į Brestą ir iš čia pasitraukiau link Lietuvos pas savus, pas partizanus į Siesikus, Taujėnų apylinkes. Buvo vėlyvas ruduo. Pirmą žiemą teko praleist miške.

Partizanų grupei, į kurią aš tada grįžau, vadovavo Juozas Survila–*Šarūnas* iš Gružų kaimo. Čia buvo apie 50 žmonių. Survila buvo baigęs amatų mokyklą prieškariniais metais ir mokėsi technikume. Vyras buvo gabus, protingas, visai negeriantis jokių alkoholinių gėrimų. Mums, eiliniams partizanams, jis buvo didelis autoritetas.

Grupių sudėtis keitėsi: vieni žūdavo, kiti ateidavo nauji. Grupė skirstėsi į mažesnes grupeles. Vėliau mūsų grupei vadovavo Benius Narkevičius–*Algis* nuo Siesikų. Jo tėvai valdė 6–7 ha žemės, gyveno pasiturinčiai. Tada mūsų grupėje buvo apie 25 žmones. Kaip jau minėjau, per žiemą gyvenome miške palapinėse, kurias buvom pasistatę iš eglių šakų, kūrenome laužus ir taip leidome šaltus žiemos mėnesius.

Kartą nuėjome į Lėną, buvusio Lietuvos prezidento A. Smetonos tėviškę. Dvaro ūkvedys mums pasakė, kad turi A. Smetonos portretą ir bijo, kad jį rusai gali rast ir atimt. Mes sutikom šį portretą pernešt į saugesnę vietą. Pasirodo, kad buvo dar ir prezidento žmonos portretas. A. Smetonos portretas darytas iš medžio, inkrustacija, o žmonos pieštas ant drobės. Šituos portretus mes nusinešėme į mišką ir laikinai pastatėme prie palapinės. Ryte mus užpuolė rusai. Įvyko susišaudymas, teko atsitraukt į kitą kvartalą. Į šią stovyklą grįžome jau vakare. Čia radome sudegintas palapines, prezidentienės portretas visas sudegęs, o prezidento – iki pusės sudegęs ir dar smilko. Taigi gelbėdami portretus mes juos tik pražudėme.

Kartą penkiese išėjome pasivaikščioti. Kartu buvo ir mūsų

vadas Benius, mano geras draugas *Etli* – Vitkauskas, *Hitleris* – Adolfas Boreika. Tai buvo Vidugirio miške sekmadienį, netoli Siesikų. *Etli* tą kartą labai stropiai išvalė savo naganą, aš tiesiog niekada nebuvau matęs, kad jis tą ginklą taip ilgai valytų. Po to sako: „Čia netoli gyvenu, vyrai, kas padėsite man namo pareiti, reikia drabužius pasikeist". Sakau, aš padėsiu, einam. Miškas neplatus, bet ilgas, ir mes abu išilgai miško ilgai ėjome, o jis man vis pasakojo, kas jam nebūdinga. Kiek žinau, jis buvo uždaras žmogus, daugiau tylėdavo. Pasakojo, kiek kartų buvo akis į akį su mirtimi, kaip išsigelbėdavo nuo jos. Kažkaip neįprastai žmogus stengėsi atvert savo „dūšią". Po to sako: „Bet gal vienas kartas nemeluos". Aš jam sakau, kad tas „vienas kartas" visiems nemeluos. Priėjus miško pakraštį, jis nusiėmė mundurą, prie manęs paliko automatą, į kišenę įsidėjo naganą ir nuėjo per lauką link savo tėvų sodybos. Diena graži, saulėta. Rugiai jau buvo nupjauti, avižos gerokai panokę. Staiga užpakalyje savęs išgirstu lyg kokį trakštelėjimą. Daug negalvojęs, paėmiau jo automatą ir paslėpiau po samanomis. Atsisuku į mišką ir laukiu, kas čia dar bus. Bet daugiau nė mažiausio garselio negirdėt. Gal, sakau, stirna užmynė sausą šaką. Praėjo apie pusę valandos, – jokio įtartino garso. Pamačiau ateinant *Etlį*. Dabar atsisuku į jį, atsistoju tarp lazdyno. Jis prieina visai arti, ištraukiu iš po samanų automatą ir paduodu jam. *Etli* paima žiūronus ir sako man, rodydamas tolyn: „Va, tėvelis ateis į aną kampą, atneš užvalgyt, drabužius. Pagiriuose, sakė, guli ant grindinio paguldyti du: vienas su barzda..." Aš galvoju, kas toks galėtų būti, ir sakau jam, ar nebus tik... Ir sulig tais žodžiais – serija iš automato, čia prie pat mūsų. *Etli* be žodžių krito vietoje. Priekyje, matau, su kulkosvaidžiu atbėga kareivis, ir man kelio į mišką nebėra. Tada aš laukan, o laukas vasaros metu – mirtis. Bet vis vien mečiausi į tą lauką ir per avižas lekiu pirmyn, kad tik greičiau atsiplėščiau nuo šito miško. Iš užpakalio girdžiu vieną šūvį, kitą, o kaip tyčia nešiausi dar vado planšetę. Aš tik ją nuo peties ir švystelėjau kuo toliau nuo tako. Priekyje pastebėjau apšiurusią sodybėlę, o netoli jos bėgančius du kareivius iš kairės pusės. Aš tuoj prie to namo kampo ir pyliau į juos, kad neužbėgtų už akių. Tie sugulė, tada aš vėl į kojas. Čia pat miškelis. Užpakalyje, visai netoli, sukaleno kulkosvai-

dis. Pasirodo, dalis enkavedistų miegojo toje sodyboje. Kai aš šoviau, tie pašoko, išbėgo laukan ir ėmė į mane šaudyt. Atsisukęs matau – anie du jau netoli krūmelių. Aš irgi į tuos krūmelius, krūmeliai baigėsi, bet čia pat kiti prasideda. Tuos pralėkiau, Siesikų miestelis kaip ant delno. Kur dėtis? Netoli griovys, aš į tą griovį, apsikasiau lapais, žolėmis, greta pasidėjau ginklą, pasiruošiau granatas ir šovinius, galvoju – čia bus paskutinis mano mūšis. Staiga krūmeliuose girdžiu mūsiškių balsus, kituose krūmeliuose jau rusiški balsai. Netrukus jie priartėjo ir prie šitų krūmelių. Diena tokia giedra, bet staiga iš kažkur debesys atsirado, girdžiu, per lapus tik tekšt, tekšt. Ir lietus tokiais stambiais lašais ėmė duot, iškart perlijo. Bet aš tuoj atsigavau. Nuo čia man matyt didelis Siesikų miškas, maždaug už gero kilometro. Jėgos ėmė grįžt po šito lietaus. Kažkokia spengianti tyla, paskiau matau – praeina krūmų pakraščiu visas skyrius, apie dešimt kareivių. Pats paskutinis eina su kulkosvaidžiu, supratau, kad ne rusas, o iš tų siauraakių rytiečių. Atrodo, tiesiai į mane žiūri. Aš laukiu, kada jie mane pastebės, bet praėjo nepastebėję. Mačiau, kaip jie pasuko į miško pusę. Rugiai nupjauti, galvoju, jie šitose gubose pasislėps, man ten negalima, bus blogai. Atėjo vakaras. Naktis šviesi, mėnesiena. Ir aš pro šitas gubas šiaip taip prašliaužiau. Netoli miško sodyba, galvoju, pro tą sodybą praeisiu ir – miškan. Beeinant per daržą užlipau ant buroko, kaip tyčia, tas lūžo ir smarkiai triokštelėjo. Žinojau, kad šioje sodyboje buvo šuo, bet kažkodėl dabar nesulojo. Ir sulig ta mintim: „Stoj! Kto idiot?" Aš nieko nelaukęs į tą pusę paleidau šūvį ir į kojas. Netrukus į orą pakilo raketa, apšvietė sodybą ir dalį miško. Matau, kareivių siluetai, dar paleidau šūvį, raketa nukrito, aš vėl į kojas. Dabar antra raketa pakilo, aš jau nebešoviau, vėl pasileidau bėgti. Trečiai raketai pakilus, jau buvau pamiškėje, nuo čia dar paleidau keletą šūvių ir nuėjau gilyn miškan.

Tiesa, kai tame griovyje gulėjau, mačiau, kaip su arkliu vežė *Etlį*, o trise dar ėjo iš paskos. Ateinu aš į stovyklą Siesikų miške ir visai netoliese girdžiu kalbant maldą: *Amžiną atilsį Etliui ir....*

Greta mūsų būrio dar buvo keletas partizanų būrių: Dambrausko būrys (buvusio aviacijos leitenanto), apygardos vado Danieliaus Vaitelio, Narkevičiaus. Mūsų „Vyčio" apygardai pri-

klausė plotai iki Šventosios upės, nors tikslesnių teritorinių ribų aš negaliu prisiminti. Už Šventosios partizanams jau vadovavo *Žalias Velnias*.

Maždaug 1946 m. į mūsų būrį atklydo du vokiečiai. Vienas aukšto ūgio leitenantas su vokiška uniforma, kitas jefreiteris, vardu Jup (matyt, Jonas). Jie atseit bėgo iš belaisvių stovyklos ir užėjo į sodybą, kurioje mus ir sutiko. Įėję į vidų, pamatė, kad čia sėdi ginkluoti vyrai. Išsigando, galvojo, kad skrebai. Net išblyško – nei atgal, nei pirmyn. Mes tuoj juos apklausėm. Pamatę ant mūsų rankovių lietuviškus ženklus, aprimo. Tada pasipasakojo, kad jie dviese bėga į Vokietiją. Mūsų būryje jie išbuvo maždaug pusmetį. Per vienas kautynes jie prastai pasirodė, mūsų vadas jiems taip ir pasakė: fronte jūs geri kariai, bet partizanai – nevykę. Netrukus mes jų atsikratėme, persiuntėme per kitus būrius į Vokietijos pusę.

Iš aukščiau buvo duoti griežti nurodymai: jei kas savo valia nužudys žmogų, taip sakant, padarys savo „teismą", tokį partizaną turėjo baust mirties bausme patys partizanai.

Pasitaikė toks atvejis: vienas nuo Siesikų kilęs partizanas, vardu Edziukas, savavališkai kažką tai sumušė, po to nušovė, nuo būrio atsiskyrė ir toliau veikė vienas. Žmonės pradėjo jo bijot. Partizanams teko jį sunaikinti. Kitas atvejis irgi buvo lygiai toks pat. Nors ir labai gaila berniokų, bet kad jau kitaip buvo nebeįmanoma. Jie teršė visų partizanų vardą. Tai nepateisinami sužiaurėjimo atvejai. Lietuvoje nemažai veikė tokių „partizanų", kuriuos tikrieji partizanai patys naikino.

1948 m. mūsų vadas Benius turėjo ateit į Ukmergę pas mane. Tuo metu aš buvau pačioj Ukmergėj. Nepriėjus Ukmergės, Seveikių miške grupė partizanų su vadu ėjo per kelią. Čia tuo metu enkavedistai surengė pasalą ir iš kulkosvaidžio nušovė Adolfą Boreiką–*Hitlerį* ir Benių... Kaip žinia, jie buvo sužeisti į kojas, persimetė per kelią ir ten abu nusišovė. Vienas iš jų – Bronius Auglys kelią perbėgo anksčiau ir liko gyvas. Aš jo nepažinojau, kadangi į šį būrį jis atėjo vėliau, bet man teko netyčia su juo susitikti Rusijos lageriuose. Tiesa, aš tuo metu Ukmergėje laukiau vado ir labai nerimavau. Po kurio laiko atėjo ryšininkas ir pranešė, kad vadas žuvo.

Po to aš išvykau į Kauną Orlov Michailovič pavarde. Ka-

dangi iš aukščiau mes jau buvome gavę nurodymus skirstytis kas kur ir bandyt legalizuotis, nes kovot nebebuvo prasmės. Partizanai su tuo labai nenorėjo sutikti, juk tiek daug kovota, tiek kraujo pralieta, o dabar, nebaigus kovos, viską reikia mesti... Partizanų gretose vyko plačios diskusijos tuo reikalu, nors vadai mūsų to daryti nekurstė, jie tik perskaitė mums iš aukščiau gautą įsakymą, o spręsti turėjom patys.

Atvykęs į Kauną, sutikau pažįstamų, kurie mano pavardę žinojo. O aš dabar – Orlovas. Matau, kad reikia kažką daryti. Nutariau atsikeist pavardę. Manoji žmona dirba, aš jai dokumentus patvarkiau, kadangi ji buvo pabėgusi iš Sibiro tremties, o jos dokumentuose parašyta, kad ji gali gyventi tik Altajaus krašto tam tikroje teritorijoje. Į Sibirą ji buvo išvežta per pirmąjį vežimą 1941 m.

Buvusią pavardę ištryniau ir keičiu dokumentus. Gaunu metinį pasą savo pavarde ir pradedu dirbti.

Dar nebuvo tilto į Aukštąją Panemunę per Nemuną. Į darbą tekdavo eiti per tiltą Vilijampolėje. Dirbau Kęstučio gatvėje Autoremonto gamyklos kadrų skyriuje. Pavasarį dideli žmonių susibūrimai, per tiltą veždavo sunkvežimiu, kadangi ėjo ledai, valtimi nebekėlė. Tai buvo 1949 m. vasario 17 d. Dar važiuojant iš darbo namo pajutau, kad esu sekamas. Išlipau Aukštojoj Panemunėj. Pareinu namo, apačioje kažkas subildėjo, sulojo gydytojo Orlovo šuo. Lauke išgirdau: „Uberite sobaku". Išbėga gydytojo žmona, šunį įsivedė į kambarį, o pas mus įsiveržia du su pistoletais: „Ruki v verch!" Ir mane areštavo, surištomis rankomis nuvežė į miliciją, paskui į saugumą.

Kaip jie sužinojo apie mane? Gamykloje, kurioje dirbau, areštavo kažkokį Viktorą Požėlą, tiekimo skyriaus viršininką (praeitis man jo buvo neaiški). Iš jo neva sužinojo, jog mūsų mintys buvę bendros, jog kažką apie Švediją... Saugume mane tardė žydas Lenskis „labai maloniai". Atrodo, kad tada jis turėjo papulkininkio laipsnį. Antras tardytojas irgi buvo žydas, bet jo pavardės nebeprisimenu. Jie buvo skyrių viršininkai, tardė ir dar keletas žemesnio rango saugumiečių. Kauno saugume išbuvau tris mėnesius. Tardant iš karto kalbą pradėjo apie tai, ką aš veikiau partizanaudamas Siesikų apylinkėse.

Kartą nuvedė į apačią pas saugumo viršininką. Jis, atrodo,

ne rusas buvo, bet ir ne lietuvis. Pirštu parodė prieit arčiau. Kai priėjau, jis man „tėviškai" smogė per galvą. Aš irgi nelikau skolingas, vožiau jam atgal. Ant stalo stovėjo grafinas, ir vienas iš tų, kurie mane čia atvedė, iš užpakalio smogė juo man į galvą. Tada aš netekau sąmonės. Atsigavau tik kitos dienos ryte. Dar su patamsiu mane nuvedė į med. punktą prieš saugumo rūmus. Matyt, man buvo reikalinga medicininė pagalba. Sudarė bylą ir pritaikė straipsnį pagal TSRS baudžiamąjį kodeksą 58–1a, 8–11. Netrukus man perskaitė Maskvos „Osoboje soveščianije" sprendimą, aš pasirašiau, kad „nuteisiamas" 25–riems metams.

Paskui perkėlė į Kauno sunkiųjų darbų koloniją Mickevičiaus gatvėje. Tiesa, po pirmo tardymo mačiau ant sofos gulinčią sumuštą merginą. Kai vežė į kalėjimą, mus vėl susodino į „viliuką" su ta pačia mergina. Mūsų rankos buvo surištos virvėmis už nugaros. Kalėjime nuvedė į kamerą rūsyje. Kamera buvo tirštai prigrūsta žmonių. Pamenu, vienas užstoja langelį, o kitas priima „morzę" per sieną. Priimant klausia, ar K. nėra čia, aš sakau, kad tai aš. Paklausė, kas perduoda. Atsakė, kad N. (mano žmona). Jai perdavė, kad aš čia esu. Po trijų dienų dar mačiau, kaip ją varė į karcerį. Ji pribėgo prie langelio ir trumpai su manimi pašnekėjo. Kai po mano arešto ji bandė perduoti man siuntinį, pasakė, kad mano žmona esanti, tada areštavo ir ją. Už pabėgimą iš Sibiro tremties ji gavo trejus metus kalėjimo. Prasidėjo vežimo į Rusijos lagerius etapai.

Pirmiausia mane atgabeno į Port–Vaneną netoli Magadano, Ochotsko jūros pakrašty. Čia išlaipino, ir čia sutikau savo seserį. Pasirodo, tuo pačiu ešelonu ją atvežė. Kartu pabuvome apie pusvalandį. Paskui mus suvarė į laivą, kuriuo plaukėme į Magadaną. Magadane išlaipino ir nuvedė į 7–ą zoną pas „batavikus". Vedė per moterų lagerį. Jos klausinėjo, kur veda, mes atsakėme, kad į 7–ą zoną. Jos šaukė: „Rebiata, tuda neiditie! Tam recidivisty živut". Kaip gali neit, jeigu tave varo su automatu. 7–oje zonoje buvo pastatytos brezentinės palapinės. Į jas mus suvarė ir apgyvendino: kairėje – lietuviai, dešinėje – ukrainiečiai. Netrukus atėjo „batavikų" žvalgai, tarp jų buvo vienas lietuvis, ėmė žiūrėti, kaip kas apsirengęs, apsiavęs, ar turime maisto. Po kelių valandų atėjo čia jų daugiau, ėmė reikalaut batų. Vienas iš mūsų, kalinys Albinas, pareiškė, kad jokiu būdu ne-

galime jiems nusileisti. Mes iš karto pasipriešinome ir paprašėme išeit. Bet jie nepaklausė, prisirinko jų dar daugiau. Tada mūsiškiai šoko, ir prasidėjo grumtynės. Matydami „svečiai", kad nieko nepeš, palikę nukritusias kepures, pasitraukė. Vakare viršininkui pareiškiam protestą, kad visus išvestų iš šios zonos. Šis atsakė: „Ladna, nevydumyvaite". Naktį dingo šviesos. Mes pasiruošėme. Atėjo kažkokie, lyg ir uniformuoti, ir sako: „Provierka budiet, pustite". Mes jų neleidom, tada jie mums pagrasino: „Nu, svoloči, pasmotrim!" Ryte pusryčių neinam. Atėjo lagerio viršininkas ir pažadėjo: jei valgysim, po pietų išves. Valgyt norisi, kadangi jau antra diena nevalgę. Tik pradėjom valgyt, ir užpuolė šitie vagys. Sulindo pro palapinės apačią. Įvyko skerdynės. Jie turėjo iš metalinių virbų pasidarę aštrius durklus. Iš kampinio bokštelio pasigirdo kulkosvaidžio serijos. Žiūrim, ukrainiečių palapinėje vienas negyvas, pas mus vienas sužeistas. Sargybiniai pradėjo leisti raketas. Iš draudžiamos zonos su pistoletu rankoje įlėkė karininkas. Vagys atėmė pistoletą, o iš jų atėmė ukmergiškis Vytas Davidonis ir išmetė į draudžiamą zoną. Karininkas nubėgo į draudžiamą zoną, pasiėmė automatą ir, atbėgęs prie palapinės, paleido keletą serijų. Iš savo palapinės aš išlėkiau beveik paskutinis, matau, dar vienas „batavikas" stovi su durklu rankoje. Turėjau nedidelį lentgalį. Tuo lentgaliu smogiau jam per ranką ir išsiveržiau į lauką. Dešinėje pusėje, matau, visi mūsiškiai sėdi susodinti. Tuo momentu kažkuris iš jų suriko: „Broniau, gulk!" Aš puoliau ant žemės, matau, kad iš užpakalio paskui mane dar bėga invalidas Kliukas (iš Kavarsko ar iš Anykščių, buvęs buhalteris), o jį du „batavikai" vejasi. Griebiau nuo žemės akmenį ir paleidau vienam „batavikui" tiesiai į nosį. Pačiam kampe, matau, dar vienas mūsiškis iš vidaus plėšia palapinę ir bando išlįst laukan. Puoliau prie jo, staigiu judesiu praplėšiau plačiau palapinę. Ten buvo Tamoliūnas. Po viso šito pro mus pradėjo nešt sužeistus „batavikus" (kurie dar gyvi liko) link „vachtos", bet greit persigalvojo ir ėmė nešt vėl atgal. Kai visus juos sunešė atgal, tada mums įsakė atsistot ir iš 7–os zonos išvedė į kitą zoną. Tai buvo žiaurus dalykas. Ir visa tai lagerio valdžia darė sąmoningai, gerai žinodama, kokios bus pasekmės. Sąmoningai išprovokavo.

Po to mus nuvežė į fabriką Nr. 3, kuriame plaudavo rūdą ir išgaudavo kobaltą bei kastiritą. Maistas blogas, tvarka griežta. Zonoje buvo įvesta vadinamoji „OP". Taip sakant, teikdavo tam tikrą pastiprinimą; kada organizmas taip nusilpdavo, kad žmogus nebegalėdavai paeit, tada pagal tą „OP" atleisdavo nuo darbo 20 dienų ir paskirdavo šiek tiek geresnio maisto. Nuvaro į med. punktą, liepia nusirengt, apsisukt aplink. Jei užpakalis kaip lenta – iškart gauni tokias lengvatas.

Kūčias kartą nutarėme atšvęst kaip pridera. Baigėsi vakarienė. Kas dar ką turime, nešamės ant bendro stalo į valgyklą. Suėjome lietuviai, latviai, estai, keletas ukrainiečių. Čia pat pastatėme mažytę eglutę, papuošėme ją, viršūnėje pritvirtinome Dovydo žvaigždę. Po pusvalandžio prisistato lagerio viršininkas, režimo viršininkas, keletas „nadziratelių". Mes sėdime tyliai ir ramiai. Jie klausia: „Što takoje?" Ant stalų, mato, jokių alkoholinių gėrimų nėra, tik kompotas. Ir plotkelės, atsiųstos iš namų. Mes tylūs, jie irgi tyliai elgiasi. Sako: „Pol časika pabudite i pa barakam". Ir išeina. Kaip liepė, už pusės valandos ir išsiskirstėme.

Kitą dieną pradėjo kviest pirmiausia tuos, kuriuos įsidėmėjo per mūsų Kūčias. Kiek pamenu – Vytą Kondracką (miręs, buvo vedęs tremtinio dukrą Nijolę, gyveno netoli Klaipėdos, kilęs, atrodo, nuo Kauno), mane... Jį įsikviečia pirma. Pradžioje lagerio viršininkas labai griežtai šaukė ant jo, bet greit perėjo į švelnesnį toną. Man mažai teko kalbėt, perspėjo, kad daugiau to nebūtų, ir aš iš jo išėjau be jokių pažadų.

Velykas, Kalėdas lageriuose visada švęsdavome.

Prieš išeinant į laisvę, kalėjau Mordovijos lageriuose. Čia išbuvau 4 metus. Iš viso iškalėjau 15 metų ir dvi dienas.

Į Mordoviją atvažiavo manęs pasitikt žmona. 1964 m. vasario 19 d. atsidarė konclagerio vartai, ir aš išėjau į laisvę. Laukuose pati žiema – visur sniegas, balta, truputėlį pusto. Išėjau, sustojau ir dairausi. Matau, tolėliau moteriškė stovi. Tiesa, „nadzorai", prieš išeinant, dar pajuokavo: „Vyjdiš, pervaja tebia vstrietit..." Sakau, nepasakokit man pasakų... Matau tą moteriškę, ji paleidžia iš rankų lagaminą ant žemės ir bėga tekinom prie manęs. Velniava, galvoju, negi tie kacapai man ateitį išpra-

našavo. Aš ir iš arti jos dar nepažinau, bet kai suriko „Broniau!", tada pažinau jos balsą ir supratau, kad tai mano žmona.

Ji, pasirodo, atvažiavo dar prieš dvi dienas ir apsistojo pas buvusį tremtinį Kazį Pleskų ir jo žmoną Valytę (jie mokėsi vienoje klasėje).

Šitaip mes grįžome į Lietuvą. Bilietą man nupirko lageris iki Minsko, o toliau jau važiavau savo lėšomis. Lietuvoje susitikau su tėvais. Tėvas 1956 m. jau buvo grįžęs iš Sibiro, ištremtas buvo į Igarką.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Išrašas iš bylos 15386/3. 1945 m.

USONIO KAZIO, Jono, gim. 1917 m. Šaukuvos kaime,Ukmergės apskrityje, iki arešto gyvenusio Latvijoje, Rundalės valsčiuje, Bauskės apskrityje, sovchoze „VESTARI". Buvęs SURVILOS būrio narys.

...Kada įstojau į SURVILOS būrį, jame buvo 20 banditų, o kada iš būrio pasitraukiau, jame liko 12 banditų. Būrys veikė Gružų ir Taujėnų miškuose.

Iš būrio aš išėjau 1947 m. Prieš tai susisiekiau su savo seserimi, kuri man parūpino dokumentus SEMAŠKO IVAN vardu. Mano sesuo MARYTĖ AUKŠTELIENĖ, gim. 1908 m. Šaukuvos kaime, Deltuvos valsčiuje.

...1946 m. rudenį į namus pas mus atėjo 10–13 ginkluotų banditų iš SURVILOS būrio. Banditai man įsakė stoti į jų būrį ir eiti kartu su jais, priešingu atveju jie pagrasino ginklu.

(Pastaba. Dar niekur neteko girdėti, kad partizanai ką nors prievarta būtų varę pas save į mišką. Kaip tik atvirkščiai: kandidatai į partizanus buvo nuodugniai patikrinami ir tik po to priimami. Toks Usonio aiškinimas, be abejo, prieštarauja partizanų statutui. Čia, žinoma, reiktų suprasti tik taip: Usonis visomis priemonėmis stengėsi

save apgint MGB tardytojų akivaizdoje, todėl ir savo parodymuose kaltę bandė verst ant kitų. – *R. K.)*

...Aš sutikau ir įstojau į SURVILOS vadovaujamą būrį. 1947 m. vasarą būrys suskilo į dvi dalis, ir aš likau SURVILOS būry iki 1947 m. rudens. Būryje dirbau virėju, saugojau maisto produktus ir banditų reikmenis Gružų miške, Siesikų valsčiuje.

...1941 m., atėjus vokiečiams, savanoriškai buvau įstojęs dirbti kalėjimo prižiūrėtoju Ukmergėje ir ten ištarnavau iki 1942 m. žiemos.

...1946 m. kovo 30 d. buvom užpuolę Siesikų miestelį. 60-ties žmonių būriui tada vadovavo SURVILA. Užpuolimo metu buvo nušautas vykdomojo komiteto pirmininkas, paėmėm du rankinius kulkosvaidžius, uždegėm MVD būstinę.

USONIS KAZYS teistas 1949 m. rugpjūčio 9 d. pagal BK 58–1a ir 58–11 str. 25–iems metams ir 5–iems metams be teisių.

„ŠARŪNO"-JUOZO SURVILOS būrį sudarė:

1. BUTEIKIS VACLOVAS–„ARŪNAS".
2. KROGERTAS MARIJONAS–„UOSIS".
3. STIMBURYS ANTANAS–„TANKISTAS", vado pavaduotojas.
4. ŽVIRBLIS JUOZAS–„LINKSMUTIS" iš Kunigiškių kaimo.
5. USONIS KAZYS, Jono–„AIDAS".
6. KADYS STASYS, Povilo, gim. 1925 m. Bitinų kaime, Pagirių valsčiuje. Kilęs iš neturtingų valstiečių.
7. SURVILA JUOZAS–„ŠARŪNAS", būrio vadas.
8. USONIS (pravardė – LAURENČIKAS) KAZYS–„LIEPA". Kilęs iš Šaukuvos kaimo, Deltuvos valsčiaus.
9. PETRIKAS ALFONSAS–„TARZANAS".
10. BARAVYKAS JONAS–„VYGANDAS".

PAŽYMA

Dėl „Šarūno"–Survilos būrio

„ŠARŪNO"–SURVILOS būrys buvo suorganizuotas 1945 m. balandžio mėn. Ukmergės raj., Siesikų valsčiaus teritorijoje. Būrys priklausė VAITELIO vadovaujamai apygardai. Pradžioje būryje veikė apie 60 narių. Veiklos zona apėmė: Siesikų, Deltuvos, Pagirių ir Taujėnų valsčių teritorijas. Būrio vadas buvo „ŠARŪNAS" - SURVILA JUOZAS, Stanislovo, gim. 1920 m., gyvenęs Gružų kaime, Siesikų valsčiuje.

Per 1945–46–47 m. buvo sunaikinta dalis banditų, 35 būrio nariai legalizavosi.

1947 m. kovo 9 d. sunaikintas ir pats „ŠARŪNAS". Po jo būriui ėmė vadovauti jo pavaduotojas STIMBURYS ANTANAS–„TANKISTAS".

1948 m. lapkričio mėn. „ŠARŪNO–„TANKISTO" būrys buvo galutinai sunaikintas. Žuvo ir pats „TANKISTAS".

1946 m. kovo 30 d. 1–ą val. nakties 30 banditų būrys užpuolė Siesikų miestelį ir MVD būstinę. Žuvo valsčiaus komiteto pirmininkas NARGĖLA STASYS ir buvo sužeisti du liaudies gynėjai, sudegintas MVD pastatas su visais operatyviniais dokumentais ir ginklais.

1949 m. liepos 15 d.

Pasirašo: Ukmergės raj.
MGB viršininkas papulkininkis
/POCHOMYČEV/

Pasakoja JUZUKĖNAITĖ-VANAGIENĖ

Užrašyta 1989 11 12

Tada mano mama atėjo į Sudeikių kaimą aplankyti manęs pas Simaškienę. Pastebėjusi skrebus, ji atsisėdo už ratelio ir ėmė verpti. Gryčion suvirto Taujėnų stribai, o jų priešakyje – skrebų skrebas Karolis Mikoliūnas (dar tebegyvena Šventupyje). Jis iš karto pažino mano motiną ir pasakė:

– Čia Juzukėnienė. Davai, areštuojam!

Taip mano mamą suėmė šitie išgamos, įsodino į ratus ir vežėsi. Nusivežė Sudeikių kaime prie Mackonio sodybos, kur žuvo tėvelis. Čia prie ąžuolo ji išsitraukė pistoletą, pasakė: „Čia žuvo mano vyras, čia ir aš žūsiu", ir šovė leitenantui Kišonui, bet tam tik kepurė nukrito, o pati šoko bėgti, tada skrebai griebėsi už ginklų ir vietoje ją sušaudė. Kartu skrebai vežėsi ir mamos seserį Albiną Sinkevičienę, kurią po motinos žuvimo labai mušė.

Be tėvų aš gyvenau Levaniškiuose pas Mincaites – „Lapaites" – apie metus, vėliau gyvenau jau pas kitus žmones, taip pat Levaniškiuose. Dar vaikas būdama mačiau, kaip skrebai peršautą vežėsi partizaną *Lapelį*. Jis labai vaitojo ir šaukė: „Greičiau pribaikit mane!"

Mama prieš tai buvo suimta ir išvežta į Vorkutą. Ji man dar atsiuntė kažkokio žvėrelio plaukuotą kojytę ir parašė laiške, kad jie tuos žvėrelius valgydavę. Kada pabėgo iš Vorkutos ir grįžo į namus ištinusi nuo badavimo, pasakė, kad į Vorkutą ji daugiau nevažiuosianti. Ir išėjo pas tėvelį į mišką.

Mane kartą pas Sinkevičienę skrebai rado ir areštavo, įtarė, kad aš Juzukėnaitė, bet kiek pasivarę paleido.

Žuvus tėvams, mane išaugino svetimi žmonės, už ką jiems liksiu visą gyvenimą dėkinga.

Tėvelis – Antanas Juzukėnas–*Liūtas* – atėjo pas Mackonį Sudeikių kaime su *Viesulu* – Povilu Buiniu, papietavo ir pamatė ateinančius rusus. Šoko bėgti, bet netoli sodybos ąžuolo krito abu pašauti. Tėvelis ir mama kilę iš Jusiškių kaimo, Kavarsko valsčiaus.

Panaši kaip tėvų tragedija neaplenkė ir mano močiutės, mamos motinos Marijos Simaškienės, Sudeikių kaime 1945 m. Tuomet aš buvau dar visai vaikas. Atėjo skrebai ir liepė jai atnešt parodyt žento – *Liūto* – visas nuotraukas. Ji atnešė tas nuotraukas ir ėjo į klojimo pusę, skrebai į ją ėmė šaudyti ir močiutę nušovė vietoje. Po to paleido gandus, kad ta močiutė bėgo „banditams" pranešti, kad čia „liaudies gynėjai" yra atėję. Nušovę močiutę, miškelyje skrebai išsikirto kartis, pasidarė neštuvus ir užvertę ant tų neštuvų ją nunešė dar apie kilometrą balon ir įmetė į viksvas. Kada mes ją suradome po paros, skrebai kapinėse laidoti neleido, palaidojome šalia gryčios. Tiesa, mes ją radome tiesiog suvarpytą kulkų, kadangi, nunešę į tą balą, skrebai į ją jau negyvą šaudė kas kiek norėjo, tikrindami rankos taiklumą.

Pasakoja VYTAUTAS SINKEVIČIUS

Užrašyta Šavenių kaime
1989 11 12

Miške aš išbuvau visai neilgai, tik kelis mėnesius.

Apie partizaną Praną Dirsę galiu tiek pasakyti: tuo metu, kai jį suėmė, jis pasidavė gyvas, visi jo bendražygiai žuvo, o jis iš gryčios išėjo pakėlęs rankas aukštyn. Jo šautuvą rado neišsautą.

Jie visi tada važiavo iš vakaro ir arklys įdribo į šulinį, kadangi šulinys buvo be rentinio ir užpustytas (netoli Garbėnų kaimo). Ten važiavo ir mano abu broliai Sinkevičiai: Petras–*Ąžuolas* ir Jonas–*Šermukšnis*. Tarėsi arklį nušauti, bet suėjo daugiau žmonių ir arklį ištraukė. Tada jie nuvažiavo į Taujėnus pas Petrą Morkūną ir apsistojo. Morkūnas turėjo ir slėptuvę viduje. Ryte žiūri, kad jie jau apsupti rusų. Mano jaunesnis brolis Jonas–*Šermukšnis* kaip išbėgo iš gryčios, taip ir krito vietoje, o Petras–*Ąžuolas*, kad ir gyvas, brolio nepaliko vieno, pasiliko parkritęs prie jo lavono.

„Liūto" būrys veikė Jusiškio, Sudeikių, Mickūniškių, Pramislavos, Girelės kaimų teritorijoje, Laužų miške. Pradžioje bū-

ryje buvo apie 40–45 vyrus. Vėliau dalis persikėlė į „Žaibo" būrį. Net iš Ukmergės buvo atėję vyrai pas *Liūtą*. *Liūtui* žuvus, jo būrio likučiai perėjo pas *Žaibą*.

Mane, kaip miškinių draugą, paskyrė kolūkio pirmininku, kadangi rusai žinojo: kai paskirs savo žmogų, partizanai iš karto likviduos.

Kada žuvo žmonos sesuo Anelė Juzukėnienė, skrebai atėjo pas mus ir ėmė mušti mano žmoną. Mušė skrebas Karolis Mikoliūnas, man pasakė, kad aš ne kolūkio reikalais užsiiminėju, o banditams vadovauju. Darė kratą, rado porą ampulių vaistų, tuoj: „Čia „banditų" vaistai". Oho, pabandyk pasiaiškint, kad ne „banditų", tuoj į nosį gausi. Žmoną suėmė ir išvežė į Taujėnus. Ten tardė rusai per vertėją.

Pasakoja ALBERTAS PUKAS–„ALBA"

Užrašyta Sudeikiuose
1989 11 12

Šiose vietovėse apie Sudeikių, Mickūniškių kaimus pokario partizanus organizavo Julius Miškinis iš Mickūniškių kaimo. Tada dar partizanai nebuvo pasiskirstę į atskirus būrius, neturėjo slapyvardžių. Jis tuoj surinko pabėgusius vyrus iš rusų armijos, kitus besislapstančius, kad rusai nepaimtų. Buvo gana protingas ir sugebantis partizanų vadas, tik neilgai vadovavo, greit žuvo su Jonu Aleksiūnu iš Mickūniškių kaimo. Netoli Traupio jie užėjo į kaimą ir apsimetė, kad girti. Viena moterėlė, pamačiusi „girtus" partizanus, pasileido bėgte į paštą pranešti skrebams. Partizanai ją jau anksčiau įtarė esant šnipe. Tada jie keliese apsimetė, kad visai girti, o kiti žvyrduobėse užėmė poziciją.

Važiuodami Raguvos skrebai jau iš tolo išgirdo kaime dainuojant, o kad pasalos jiems paruoštos žvyrduobėse, to net neįtarė. Prie tų žvyrduobių partizanai juos visus ir paklojo iš kulkosvaidžių.

Miškinis žuvo savo tėviškėje, prie Ordos pušynėlio. Žuvus

Miškiniui, būriui vadovauti ėmė Romas Launikas–*Šturmas*. Jis šiek tiek buvo tarnavęs vermachte, vėliau pabėgęs. Kada aš pradėjau mokytojauti Užugiryje, sakau, kokie čia jūsų miškeliai, va ten – tai miškai... Launikas tada atėjo į „Žaibo" būrį.

1945 m. pavasarį šiose apylinkėse partizanams jau vadovavo *Liūtas*.

Pasakoja MONIKA MACKONIENĖ

Užrašyta 1989 11 12

Mano brolis Stasys Jurkevičius žuvo 1945 m. Juodgiryje, kada apie 200 partizanų susirėmė su rusų NKVD kariuomene. Klaibūnuose sudegino keletą sodybų. Brolis dezertyravo iš rusų kariuomenės ir grįžęs išėjo į mišką. O skrebai iš Taujėnų atėję mane už tai labai mušė šautuvų buožėmis, rankomis. Išvarė žiemą mane, tėvuką, jaunesnį brolį basus į lauką ir išlaikė taip per visą naktį. Pradžioje tėvukui liepė pasitraukti tris žingsnius atgal ir, pridėję prie ausies šautuvo vamzdį, šovė kelis kartus, po to man liepė pasitraukt kelis žingsnius atgal, taip pat šaudė, labai prigąsdino.

Žinoma, tas ne į sveikatą, dabar va visa paralyžiuota – tai anų baisių laikų palikimas.

Kitą kartą pamiške bėgo partizanas Antanas Janickas ginkluotas pro mūsų sodybą. Atėjo Kavarsko skrebai ir vėl mane su tėvuku smarkiai mušė. Bjauriausi ir žiauriausi apylinkėje tai buvo skrebai Mikoliūnai. Net daina buvo sudėta:

...Gaspariškių kaime buvo trys broliukai:
Vienas iš jų šnipas, kiti du – skrebukai...

Pasakoja MARIJONA ŽEMAITIENĖ

Užrašyta 1989 11 12

Mano vyras Vladas Žemaitis į mišką išėjo kartu su savo gaspadoriumi Julium Miškiniu. Vladas pas Miškinį tarnavo už berną. Mane su dviem vaikais 1948 m. gegužės mėnesį išvežė į Sibirą, Krasnojarsko kraštą. Atvažiuodavo skrebai daugiausia iš Taujėnų, labai mušė, dantis išdaužė.

Vyras dažnai sakydavo, kad greit pasibaigs tas teroras, ateis geri laikai, duos žemės, gryčią pasistatysim. Ateidavo vyras iš miško, aplankydavo mane, vaikučius pamyluodavo ir vėl išeidavo. Niekuo aš nepadėjau vyrui, nieko neturėjau, tik vaikus auginau. Žemės mes turėjome 3,5 ha Sudeikių kaime.

Pasakoja VINCĖ KRIŠTANAVIČIŪTĖ–VALONIENĖ

Užrašyta Truskavoje
1993 07 16

Gimiau 1922 m. Padvarninkų kaime. 1944 m. rudenį pas mus tėviškėje kūlė javus. Kažkas pranešė, kad siaučia rusai ir gaudo jaunuolius į armiją. Tada vyrai metė kūlimą ir visi išbėgo link miško, netoli namų pasislėpė nedideliuose krūmeliuose. Toks Juozas Zajanskas–*Vijūnas* labai narsus buvo, prieš tai jis pasakė:

– Manęs gyvo tai jau nepaims, aš nepasiduosiu.

Miškas, pasirodo, jau buvo rusų apsuptas. Mes užlipom ant gryčios ir per langą žiūrim, kas bus toliau. Rusai apsupo tuos krūmelius, kur vyrai buvo pasislėpę. Tas pats „narsuolis" Zajanskas pats pirmas rankas pakėlė. Tada 12 vyrų suėmė ir išvežė į Pabradę, o iš ten jie po vieną, po du, kas kaip sumanę, pabėgo. Grįžę visi išėjo į mišką. Zajanskas taip pat buvo miške, vėliau registravosi.

Į tą visą veiklą aš įsijungiau nuo pat pradžios. Vienam to reikia, kitam to, ir išskalbt vyrai paprašo, o ką darysi, aš ir skalbiu. 1947 m. mūsų sodyboje net pusantro mėnesio išsilaikė 17 vyrų. Būrio vadas buvo Pranas Pakštys–*Cezaris, Mokytojas*, bu-

vęs Krekenavos gimnazijos direktorius. Vadas išsiunčia, būdavo, po kelis vyrus parnešt maisto, bet nelabai ką jie ir parnešdavo, o 17 vyrų išlaikyt ne taip jau paprasta.

Reikėjo bintų, reikėjo vaistų, kad ir to maisto, tekdavo ir man eit, ieškot. Nešdavau laiškus į *Bitės* – Karbočiaus būrį ir iš jo. Ten pažinojau partizanus: *Anglą* – Juozą Kranauską, *Pomidorą*, *Švogerį*.

„Mokytojo" būrį sudarė šie partizanai:

1. Albinas Gustas–*Vanagas*. Jį nušovė kartu su Rapšiu 1945 05 27, Juozu Jurevičium ir dar dviem vyrais Užvalkių kaime Taugino sodyboje. Namus sudegino. Žuvus Gustui, būriui vadovavo *Mokytojas* – Pranas Pakštys.
2. Juozas Rapšys. Žuvo 1947 m.
3. Juozas Jurevičius.
4. Juozas Žukas–*Dobilas*. Žuvo 1946 m.
5. Jonas Maršalka. Žuvo 1945 m. Kartu su Juozu Žuku abu palaidoti Truskavos kapinėse.
6. Antanas Andrinaitis–*Snapas*.
7. Juozas Krištanaitis.
8. Antanas Žukas–*Srazdas*. Žuvo kartu su Juozu Krištanaičiu ir Antanu Andrinaičiu Miškiniuose šile 1945 m. lapkričio 28 d.
9. Vincas Garuckas–*Paulius*. Žuvo 1948 07 15 per Kruotkaus ir Adomaičio išdavystę.
10. Adolis Janulevičius.
11. Vincas Šemežys.
12. Bronius Bagdonas. Juos keturis paguldė Ramygalos miestelyje, bet paskui leido palaidot namiškiams.
13. Petras Pakštys–*Kepėjas*.
14. Birutė Čepaitė. Žuvo Padvarninkų kaime kartu su *Kepėju*.
15. Pranas Vaičiūnas–*Plėšikas*. Žuvo 1948 m. kovo 14 d.
16. Stasys Strikulis–*Fricas*. Žuvo 1948 m.
17. Julius Zulumskis–*Čiorčilis*.
18. Pranas Pakštys–*Cezaris, Mokytojas*.
19. Leonas Štarolis–*Aras*. Žuvo Petkūnuose.
20. Grigalius Štarolis–*Plienas*. Žuvo.
21. Antanas Daučiūnas–*Bijūnas*. Žuvo Padvarninkų kaime.
22. Edvardas Daučiūnas–*Jokeris*. Žuvo 1949 m.

23. Antanas Ambrožas. Žuvo Petkūnų kaime.
24. Stasys Ambrožas–*Fukas, Dėdė*. Iš Telviškių kaimo.
25. Leonas Račkauskas–*Žemaitis*. Kilęs iš Alytaus apskrities.
26. Stasys Navikas–*Perkūnas*. Žuvo 1945 m. lapkričio 1 d. Iš Dvariškių kaimo.
27. Bronius Stankevičius–*Voras*. Žuvo kartu su Stasiu Naviku 1948 m. prie Petkūnų kaimo, netoli Bieliausko sodybos.
28. Antanas Krištanaitis–*Hitleris*. Po *Mokytojo* vadovavo būriui. Mirė plaučių uždegimu bunkeryje.
29. Genius Markauskas–*Mėnesėlis*.
30. Mykolas Linkevičius–*Audra*. Žuvo 1948 m. liepos 10 d.
31. Juška–*Aušra*. Kartu vaikščiojo su *Audra*. Jie kartu ir žuvo 1948 m. liepos 10 d. per miško „valymą".
32. Stasys Jasaitis–*Šarūnas*.
33. Jonas Rudis–*Rickus*.
34. Kazys Gvergždys. Iš Gaisų kaimo. Žuvo 1947 m.
35. Antanas Užkuraitis–*Liepa*. Nušautas per nesusipratimą pačių partizanų Kazokų kaime. Labai mėgėjas buvo pagąsdint vyrus. Jis žinojo, kad vyrai ateis, išėjo laukan, išgirdęs ateinant suriko: „Ruki v verch!", o Bronius Valentinaitis jam tiesiai ir pylė.
36. Ramanauskas–*Komaras*.
37. Stasys Vepštas–*Žvaigždutė*.
38. Vytautas Vepštas–*Paukštelis*.

Registravosi:

1. Petras Širmulis–*Dėdė*. Kilęs iš Bakainių kaimo.
2. Vincas Širmulis–*Daktaras*. Kilęs iš Bakainių kaimo.
3. Šniūtė. Apie jį visokios kalbos ėjo: kad jis buvo išdavikas, kad savo žmoną nušovė ir t. t. Jo likimo nežinau.

Tą dieną pas mus atėjo vyrai ir klausė, kur gyvena Juozas Krištanaitis. Į mišką išsivedė jį, Vincę Janaitienę, Stasę Stankūnaitę, Kaupą ir visus sušaudė už išdavystę.

Prieš dvi savaites Kazys Navikas darė bunkerį ir tuo metu užėjo Kaupas iš Dvariškių kaimo. Kazys prašė: „tik nesakyk, tik nesakyk..."

Kada išdavė Kazį Naviką, tada mus visus ten suvarė enkavedistai. Burbulis miegojo daržinėje, iššoko iš daržinės ir ban-

dė bėgti, bet jį nušovė, o Kazį bunkeryje rado, ištraukė su mėšlo kabliu, dar buvo gyvas, ir pribaigė.

1947 m. Visų Šventųjų dieną vyko „Bitės" būrio ir mūsiškių susitikimas. Turėjom bačkutę alaus, iš Kupiškio atvažiavo ryšininkė Adelė (ji su Antano Krištanaičio–*Hitlerio* žmona pabėgusi iš Sibiro). Jau dešimta valanda, už lango lyja lietus taip palengva, lyg stuksena lašai į palanges, bet kažkas ne taip. Jau turi rinktis mūsiškiai, o jų vis dar nėra, nesulaukiam. Staiga apie pusę vienuoliktos pakilo raketos. Pasirodo, mūsiškiai pasiuntė Stasį Stankevičių, Juozą Krištanaitį (išprotėjo vėliau) į Dvariškius iššvalgyt vietovės. Kai jie nuėjo, skrebai dar nebuvo atėję, o kai grįžo – skrebai tuos ryšininkus pagavo ir suguldė į griovį, o partizanai, nesulaukę jų, ėjo ieškoti. Skrebai juos prisileido labai arti ir paleido šūvius. Jie ėjo penkiese. Tris nušovė, du pabėgo. Dar uždegė daržinę, tuo metu iš mūsų visi vyrai pabėgo.

„Bitės" būrys buvo pas Roką Krištanaitį.

Tuo metu žuvo *Mokytojas*, Zulumskis ir Alfonsas Stankevičius–*Šmitas*.

Dar Stankevičiaus motiną atvarė, o spalio mėnesį jau buvo žuvęs jos kitas sūnus Bronius Stankevičius–*Voras*. Atvarė čia ir mane. Motinos klausia: ar pažįsti? Bet ji tik pasisuko į šoną ir sako, kad nepažįsta, o Alfonsas buvo dar šiek tiek gyvas. Ją greit paleido. Matau, įbrido į griovį ir kapstosi vandenyje, supratau, kad sutriko jos psichika, matyt, kito sūnaus žūtis ją labai paveikė.

Kartą būrio vadas *Cezaris* mane išsiuntė į Ramygalą nupirkt rūkalų, vaistų. Nepriėjus Ramygalos, susitinku skrebus. Jie mane praleidžia. Einu toliau. Tiesa, Pakštys dar buvo prašęs užeit į Drulupio kaimą pas Antaną Užkuraitį, kadangi ten buvo kita dalis Pakščio vyrų, turėjau pasakyt jiems, kad užeitų pas mus.

Nueinu į Ramygalą, grįžtu pro Drulupį, užeinu pas Užkuraičius. Žiūriu – tie patys skrebai sėdi ir klausia kelio į Padvarninkus. Dabar prie šitų skrebų aš negaliu pasakyt, kad anie pas mus ateitų, o skrebai, pamatę mane, apsidžiaugė, kad aš jiems parodysiu kelią. Dar pusantro kilometro mišku iki mūsų namų. Skrebai patenkinti, kad aš sutikau kartu su jais eit, nes miške jie nelabai drąsiai jaučiasi. O namuose, žinau, vieni lošia kor-

tom, o kiti miške sėdi. Mūsų namus partizanai sutartinai vadino „Švedija". Išeinam iš miško. Ką dabar man daryt? Kiek paėjus, skrebai paprašė, kad aš juos pavesčiau iki griovio ir toliau su manim, dėkui Dievui, nėjo. Jiems, pasirodo, reikėjo iki Šidlausko. Pavedžiau juos iki to griovio, parodžiau Šidlausko namus, ir jie grioviu nuėjo į tą pusę. O prie Šidlauskų sodybos, netoliese, ant keliuko stovi partizanas Leonas Račkauskas.

Vėliau jis man pasakojo:

– Aš tik pamačiau, kad stribų pulkas ateina, nagus krapščiau, taip ir sustingau vietoje kaip įbestas, o jie sau tyliai praėjo...

Tai gerai, kad jie mane paleido ir nuėjo sau, o jeigu būtų sugalvoję ateit kartu į mūsų sodybą? Kaip pasiteisint? Išeitų, kad aš pati juos atsivedžiau. O kaip aniems pasakyt? Kaip tėvams pasiaiškint? Matote, į kokias situacijas ir mes, ryšininkai, patekdavome.

Antrą sykį buvo toks atvejis. Tai jau apie 1947 metus. Užkuraičio vyrai ėjo į Kareiviškių kaimą pas Deveikius. Deveikiai buvo septyni broliai. Ir visi slapstėsi nuo rusų, turėjo išsikasę bunkerį po žemėmis, kuriuo galima buvo pereiti iš gyvenamo namo į svirną.

Atėjo tada vyrai, pasikinkė arklį, nušovė dar vieną skrebą ant tilto, su arkliais atlėkė pas mus ir vos nepateko į kariuomenės „ablavą".

Tada aš parėjau su viena Užkuraičio seserim, netrukus atėjo *Anglas* ir laukia mūsiškių. Iš vienos pusės aikštė, iš kitos – miškas. Nei iš šio, nei iš to važiavo skrebai atsivežti malkų. *Lanauskas* – Bronius ir Antanas Užkuraitis–*Hitleris* buvo tuo metu pas Šantarą, išėję laukan dar pašaudė, o stribai, atvažiavę malkų, pasekė juos ir nušovė, įsimetė lavonus ir vežėsi, nors jie su tais lavonais nepasuko į Pašilių pusę. Mes sėdim namuose ramiausiai, gi žiūrim – nuo miško pusės atvažiuoja pilna mašina stribų ir suka į kiemą. Žiemos metu tik vienos durys varstomos, kitos užšalę, neatsidarinėja. Aš nieko nelaukusi šokau laukan, o *Anglą* palikau prie durų beruošiantį kulkosvaidį mūšiui. Priėjau prie tos mašinos, leitenantas iššoko, stribų į kambarį neleidžia eit. Jie vandens įsipylė ir – atgal. Tik pamačiau, kad kraujas bėga iš mašinos...

Kaip buvo sunaikintas partizanas *Žemaitis*, aš galiu pasakyti tik tai, ką girdėjau iš kitų pasakojimų, nes tuo metu buvau lageryje.

Žemaitis mėgo vienas vaikščioti. Pradžioje vaikščiojo su Vladu Stankevičium, bet kai Vladą paėmė ir sušaudė, vaikščiojo vienas. Kiek teko girdėt, Vladas tą žmogų atsivežė kažkur nuo Kauno, jie jau gerokai anksčiau buvo pažįstami. Vladas dirbo veterinaru Obeliuose, kada jį areštavo, atvežė Ramygalon, čia padarė viešą teismą ir nuteisė sušaudyti.

Tas kriaučius V. Gugevičius, kuris nušovė *Žemaitį*, Nepriklausomoj Lietuvoj dar buvęs šaulys. Nuėjo *Žemaitis* pas jį kepurės siūti, tas jį palydėjo ir šovė į nugarą kelis kartus. Po *Žemaičio* nušovimo Gugevičius atsikėlė į Truskavą. Kada aš grįžau iš lagerio, nuėjau jo paklausti, kodėl jis nušovė *Žemaitį*. (Jo žmona buvo mano birmavonės krikštamotė.) Jis man taip pasakė:

– Jis norėjo mano žmoną išprievartaut, už tai aš jį ir nušoviau.

O iš tikrųjų, kada *Žemaitis* parkrito, Gugevičius nubėgo skrebynėn. Sunkiai sužeistas *Žemaitis* nušliaužė pas Vincą Motuzą (Motuzynėn). Motuzas jį nuvežė pas Povilauską Simą Užvalkių kaime, ten *Žemaitis* po dviejų dienų ir mirė. Padarė karstą ir palaidojo jį miške. Gugevičius, atsikėlęs į Truskavą, čia dar dirbo kolchozo brigadininku, vėliau Krekenavoje pasistatė namą, yra jo dar du vaikai, o jis pats miręs.

Areštavo mane 1948 m. Tada atėjo *Mokytojas* ir pasakė:

– Gana daužytis pakraščiais. Važiuosi į Klaipėdą. Atvažiuos į Gudžiūnus du vyrai, vienas bus „tavo" vyras, o kitas – „vyro" brolis, žodžiu, pagal tokią legendą. Nusikapstyk kaip nors iki Skilvionių pas Teresę Lyberienę. Ten bus arklys, ir tave nuveš į Gudžiūnus.

Nuėjau aš pas Lyberienę. Ji pakinkė arklį. Iki Gudžiūnų 16 kilometrų, nuvažiavom ketvirtą valandą, pasakė, kad dar valandą reikės laukti. Aš į stotį nėjau, laukiau vežime, kada atvažiuos traukinys. Atvažiavo traukinys. Nuėjau į stotį, duodu per kasos langelį pinigus bilietui, prieina du vyrai, man tik per petį, už pinigų, įsodino į mašiną, „plaščpalatkę" ant galvos ir – tiesiai į Truskavą.

O su tais nurodytais vyrais man taip ir nebeteko susitikti. Veždami nieko neklausinėjo, absoliučiai nieko, tarytum jiems jau seniai viskas gerai būtų žinoma.

Kada man *Mokytojas* sakė, kad reikės važiuoti į Klaipėdą, girdėjo Ambrožienė, kurią žmonės labai įtarinėjo... Tuo metu areštavo mane, Janiną Grincevičiūtę, Jasaitytę, Deveikytę, Kunskaitę, Želnienę ir Vileikytę iš Pročiūnų kaimo.

Apie savaitę laikė Truskavoje, tardė tardytojas Janevičius. Janevičius mušė mane rankomis ir žarstekliu, išmušė keturis dantis.

Aš labai gyniau Julių Krištanaitį–*Cybą*, jis buvo užsiregistravęs (*Hitlerio* brolis). Kadangi vienas brolis kunigas, sesuo Anelė slapstėsi, brolis Juozas nušautas, Antanas nušautas, pagalvojau, kad už tokią šeimą reikia galvą guldyt, o Julius, pasirodo, paprasčiausias bailys, viską prisipažino. Iš Truskavos išvežė į Panevėžį. Areštavo mane gruodžio 13 d., o bylą užbaigė kitų metų gegužės 8 d. Teisė Panevėžyje 10–čiai metų.

Versta iš rusų kalbos

Lietuvos SSR MGB 2–N valdybos 2–o sk.
viršininkui papulkininkiui
drg. FIGURINUI

RAPORTAS*

Vykdant generolo majoro drg. KAPRALOVO 1948 m. lapkričio 23 d. patvirtintą planą dėl kombinacijos su eiguliu ŠANTARU siekiant per jį rasti galimybę likviduoti „MOKYTOJO" būrį, veikiantį Panevėžio apskrityje, Truskavos valsčiuje.

Š. m. lapkričio 25 d. atvykęs į Panevėžį ir pasišnekėjęs su Panevėžio MGB sk. darbuotoju, supratau, kad MGB sk. ŠANTARO neparuošė kombinacijai, kaip buvo numatyta plane. Todėl buvo nuspręsta pas ŠANTARĄ pasiųsti sepc. grupę pagal tokią legendą:

Parašytas laiškas nuo ryšininkės, kuri buvo ištremta kartu su vietiniais buožėmis ir kuri rašo savo mylimam „partizanui", laiške jam nurodo, kad tremtyje ji yra kartu su tais buožėmis, ištremtais iš tos pačios vietos, kur gyvena ŠANTARAS. Laiške figūruojantys buožės iš tikrųjų buvo ištremti š. m. kovo mėnesį, ir neva šitie buožės jai sakė, kad jie ištremti įskųsti ŠANTARO, kuris pranešė į MGB, kad jie palaikė ryšį su partizanais.

Tikrindami šį laišką, spec. grupės smogikai, apsimetę „ALGIMANTO" grupės partizanais, turėjo užeiti pas ŠANTARĄ, išsivesti jį į mišką, apklausti kaltinant jį partizanų išdavimu, apkaltinimo pagrindu laikyti tą laišką.

Su nurodytu uždaviniu spec. grupė, susidedanti iš aštuonių žmonių, nakties metu buvo palikta miške už penkių kilometrų nuo ŠANTARO namų Truskavos valsčiuje.

Smogikai, atėję į ŠANTARO namus, ilgai negalėjo jo sulaukti. Jis kartu su savo žmona išvažiavo į Panevėžį ir ilgai negrįžo. Todėl smogikai, pabuvę kurį laiką namuose, išėjo į mišką. Susitikimo metu paaiškino apie susidariusią padėtį.

Buvo nutarta smogikų užėjimą pas ŠANTARĄ pakartoti ir atlikti numatytą uždavinį.

* Kopija gauta iš buvusio „liaudies gynėjo". — *R. K.*

1948 m. vasario 27 d. smogikai vėl užėjo pas ŠANTARĄ. Jis buvo namuose. Jį su žmona išsivedė į mišką, kad parodytų jiems kelią. Žmona smogikams kalbėjo, kad ŠANTARAS jos antrasis vyras, pirmąjį partizanai sunaikino, išsivedę į mišką, smogikų ji prašė, jeigu jie užmuš ŠANTARĄ, tegu užmuša ir ją.

Apklausos metu ŠANTARAS, neigdamas kaltinimus, papasakojo, kad jis tikrai užverbuotas mūsų organų slapyvardžiu „MIŠKAS". Apie užverbavimą jis papasakojo vietiniams banditams, kurie pradžioje norėjo išsivesti jį į mišką ir laikyti būryje, bet persigalvojo, paliko ryšininkaut, nors po verbavimo banditai pas jį ėmė rečiau lankytis, ir kur jie yra šiuo metu jis nežinąs. Iki verbavimo banditai pas jį lankydavosi dažnai, jo gryčioj rengę net pasitarimus, vieną kartą pasitarimą vedęs net kažkoks aukštas banditų viršininkas. (MGB spėja, kad tą pasitarimą pas ŠANTARĄ vedė VAITELIO apygardos vadas.)

Apie vietinių banditų ryšininkus jis mažai žino. Savo parodymuose jis nurodė banditų ryšio punktą pas ŽUKIENĘ, gyvenančią jo kaimynystėje, pas kurią valstiečiai banditams atveža maisto produktus. Du ŽUKIENĖS broliai – banditai.

ŠANTARAS spec. grupės smogikams pasakė, kad pas jį buvo paslėpta daug šaudmenų, šovinių, kurių ir šiuo metu miške turįs visą dėžę.

Iš ŠANTARO elgesio matyti, kad jis mūsų smogikais pasitiki kaip tikrais „partizanais" ir teikia atvirus parodymus, bet spec. grupės suvesti su partizanais jis negali, jis gali tik mūsų smogikus suvesti su ŽUKIENE, kuri palaiko ryšį su partizanais tiesiogiai, bet smogikus siųsti ryšiui vietoj ŠANTARO pas ŽUKIENĘ nebuvo galima, tai būtų jau per daug įtartina. Todėl buvo nutarta ŠANTARĄ kartu su žmona paleisti, sąlyginai sutarus dėl ryšio su juo pagal parolį. Po kurio laiko pas jį ryšiui pasiųsti du partizanus, pridengus juos stipria pasala.

Su ŠANTARU buvo nustatyta parolis – „VILKAS" – „VINIS", o spec. grupė pasitraukė į išeities poziciją prie mašinos.

Kadangi ŠANTARAS 1948 m. neturėjo pastovaus ryšio su banditais, siųsti pas jį du smogikus buvo susilaikyta, apie tai Jums buvo pranešta ir iš Jūsų gautas nurodymas: vykti į Vilnių, su ŠANTARU neatlikti jokių operacijų.

1948 12 13 Lietuvos SSR MGB 2–NValdybos 2–o sk. 5–o poskyrio viršininko pavaduotojas majoras SOKOLOV

Kalba netaisyta

NKVD naudai
Nuo grupės vado
1948 12 03
Drg. majorui SOKOLOVUI

RAPORTAS*

Pranešu jums apie uždavinio vykdymą duoto š. m. lapkričio mėn. 26 d.

Uždavinys: Man su aštuoniais kovotojais, vaizduojant banditinę grupę, nuvykti į Eglaičių vienkiemį Raguvos valsčiuje pas eigulį ŠANTARĄ. Sulig duota ant jo kaltinama banditiška medžiaga jį apkaltinti ir išvedus į mišką apklausti iš jo sužinant kur randasi banditų bunkeris. Sužinojus banditų bunkerį, jame esančius banditus nuvykti ir sunaikinti.

Uždavinio vykdymas: Šių metų lapkričio 26 d. išsodinti iš mašinos aš su aštuoniais kovotojais vaizduodami banditų grupę pirmą valandą nakties nuvykau į Eglaičių vienkiemį pas eigulį ŠANTARĄ. Nuėjus į kambarį ir pakalbėjus sužinojau, kad nei eigulio ŠANTARO, nei jo žmonos nėra namuose, o išvykę į Panevėžį negrįžo ir sakė kad nakčia negrįš.

Nenorėdami duot suprast, kad mes norim išsivest šeimininką, pavalgėm ir pakalbėję išėjom palikdami vaizdą, kad mes esam tarsi partizanai. Išėję iš eigulio ŠANTARO, nuėjome į mišką dienavot. Dienavodami lapkričio 27 d. 11 val. aš su kovotoju „SERBENTU" nuvykome su ryšiu pas jus.

Gavęs iš jūsų uždavinį pakartotinai užeiti pas eigulį ŠANTARĄ š. m. lapkričio 27 d. 11 val. vakare nuvykome. Į kambarį pasiunčiau keturis kovotojus, kad jie pagal jūsų nurodymą paimtų ŠANTARĄ. Kovotojai nuėjo į kambarį ir paprašė ŠANTARĄ pavest parodyt kelią. ŠANTARAS su tuo sutiko, bet tam pasipriešino jo žmona sakydama, kad jums mano vyras nereikalingas parodyt kelią, kurį jūs geriau žinot negu jis, bet jūs paprastai norit mano vyrą išvest ir nušaut, taip

* Kopija gauta iš buvusio „liaudies gynėjo". — *R. K*

kaip esat padarę su mano pirmuoju vyru ir pareiškė, kad jeigu jūs vedat mano vyrą, tai ir aš kartu eisiu, tuo tikslu net pakėlė triukšmą. Matydamas, kad su eigulio ŠANTARO žmona nieko kitaip negalima padaryti, o priešingu atveju tik susilaukt nemalonumų, įsakiau ją paimt kartu.

Einant mišku buvo pastebėta, kad ŠANTARAS nori pabėgt, tuomet jam surišom rankas. ŠANTARĄ ir jo žmoną nusivedėm į mišką, kur juos apkaltinę apklausėm. ŠANTARAS nurodė savo padėtį ir duomenis apie bunkerį bei apie banditus, kuriuos perdaviau jums, atžymėdamas ŠANTARO teisiamajam protokole nedirbant jį NKVD naudai.

1948 m. lapkričio 28 d. 6 val. vakaro jūsų įsakymu ŠANTARAS iš miško buvo paleistas į namus.

Grupės vadas: „KIRVIS"

Kalba netaisyta

Drg. majorui SOKOLOVUI
nuo kovotojų „GEGUTĖS",
„BIJŪNO" ir „ŠALNOS"

RAPORTAS*

Pranešu Jums apie duoto uždavinio įvykdymą
1948 m. lapkričio 29 d.

Uždavinys: Nueiti pas TARUTIENĘ gyvenančią Kieliugalos kaime, palikti būktai sužeistą mūsų kovotoją „BIJŪNĄ", o mums palikti jį saugoti su tikslu išprovokuoti ir sužinoti kur randasi banditų bunkeris.

Uždavinio vykdymas: Š. m. 30 d. 7 val. ryte nuvykome pas TARUTIENĘ, gyvenančią Kieliugalos kaime. Kada mes atvykome ji mus priėmė labai šaltai. Mes atvykę pasakėme, kad pas ją dienavosime kartu su sužeistu vieną parą kol atvyks mūsų vyrai. Mes sakėme, kad

* Kopija gauta iš buvusio „liaudies gynėjo". – *R. K.*

turėjome susišaudymą su rusais Taujėnų miške 6 val. vakare ir kad mus atvedė ryšininkas. Mes jai sakėme, kad su likusiais dviem draugais mes išsiskyrėme ir kad jie atvyks mūsų iš čia paimti. Ji atsakė, kad jūs man nekalbėkit, jūs turbūt atėjote nušauti manęs ir sūnaus, ir visai apie mus nesidomėjo. Toliau ji pareiškė, kad pernai atėjote nušauti mano vyrą, o šiemet mane. Mes jai į tai atsakėme, kad tai yra ne mūsų reikalas, o vietinių partizanų, mes esame iš svetimo rajono ir į tą reikalą nesikišame. Ji atsakė, kad nieko apie jokius rajonus nesupranta ir kad eitume lauk. Mes pasakėme, kad vis tiek apsistosime pas ją dienavoti ir kad nei ji, nei kas kitas iš kambario niekur neitų. Kada mes paprašėme valgyti, ji sakė kad duos, bet tik dėl to, kad mes ginkluoti. Devintą valandą ryto ji pradėjo prašyti, kad leistume pas kaimyną kulti. Mes sutikome su tuo, bet perspėjome, kad, jeigu praneš organams, tai smarkiai nukentės. Kulti išėjo jos sūnus devintą valandą ryto ir, pabuvęs iki trečios po pietų atėjo ir nustebo, kad mes vis dar esame. Jis pareiškė, kad turbūt mes sėdėsime iki vakaro ir vakare juos nušausime ir, pabuvęs pusvalandį, vėl išėjo pas kaimyną kulti. Mes paklausėme kada ateis sūnus, ji atsakė, kad ateis 11 val. vakaro. Per visą laiką ji į jokias kalbas su mumis nesileido. Vakare ji vėl pareiškė, kad turbūt mes norime ją apiplėšti ir dėl to neiname lauk. Vienuoliktą valandą atėjo „KIRVIS" ir „SERBENTAS". Mes pasisveikinom ir pradėjom kalbėtis apie susišaudymą. Mes klausėm ar niekas iš svetimų nebuvo atėję. Ji atsakė neigiamai. Mes klausėm kodėl nepareina jos sūnus, ji į tai atsakė, kad turbūt geria. Pastebėjom, kad ji labai nervinasi, mes daugiau nesikalbėjom ir išėjome su ja atsisveikinę į mišką. Miške pasėdėję dar vieną valandą ir nuėmę „zasadą" vykome susitikti su Jumis.

Pasirašo: „GEGUTĖ"
„BIJŪNAS"

Pasakoja ROZALIJA BLĖKIENĖ

Užrašyta Panevėžyje
1989 07 18

Mano vyras Alfonsas Blėka gimė 1913 m. Rokiškio rajone, Čedasuose. Šeimoje jie buvo keturi broliai. Alfonsas, Antanas ir Petras išėjo partizanaut ir žuvo.

Iš Kupiškio rajono, Suvainių kaimo kilęs Alfonso pusbrolis Julius Blėka taip pat buvo partizanas.

Prieš karą Alfonsas tarnavo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje Ukmergėje artilerijos pulke puskarininkiu.

Baigiantis karui, 1944 m. pasitraukė į Vokietiją, bet netrukus grįžo, manė, kad Tėvynėje jis bus reikalingesnis. Namuose likusi žmona, dukra, bet grįžusiam ramybės nebuvo, reikėjo trauktis į mišką.

Kai vyras slapstėsi, mes su juo retai susitikdavom. Po trečio susitikimo 1946 m. kovo mėn. Kupiškio rajone pas jo pusseserę mane areštavo. Paskutinio susitikimo metu Alfonsas buvo labai nusivylęs tais visais amerikonų pažadais, kad anie ateis ir išvaduos mus, jis jau nebetikėjo.

Po arešto sužinojau, kad apie tuos mūsų susitikimus enkavedistai jau turėjo žinių. Žinias jiems perduodavo kažkokia Savickaitė. Iki arešto mane sekė skrebas Petrenka, jis tiesiog atvirai ateidavo pas tėvus ir klausinėdavo, kur aš išvykstu, kodėl nebūnu namuose ir pan.

Pradžioje Alfonsas partizanavo kažkur apie Pakruojį, kapitono Pucevičiaus būryje. Kada Pucevičius žuvo, Alfonsas persikėlė į Kupiškio rajoną, vėliau į Ramygalos pusę.

Paskutinio susitikimo metu Alfonsas man pasakė:

– Nenustebk, gyvas aš nepasiduosiu, nes jeigu pasiduosiu, enkavedistai man gyvam liežuvį išplėš ir smegenis ištaškys.

Jauniausias Alfonso brolis Antanas partizanavo Rokiškio rajone. Jo žmoną su sūnumi, tėvus ir dvi seseris rusai išvežė į Sibirą.

Tardymo metu enkavedistai man žadėjo aukso kalnus, kad tik aš juos suvesčiau su Alfonsu. Jie žadėjo eit tuščiomis ranko-

mis ir vienais marškiniais, kad tik galėtų su juo pasikalbėti, o aš supratau jų tikslus. Net ir tokiu būdu jie manęs visgi nenupirko.

Gavau 10 metų „štrafnoj" lagerio. Mūsų padėtis buvo labai sunki, kadangi mus laikė kartu su kriminalistais, zonoje vaikščiojom su numeriais.

Pasakoja POVILAS SKREBĖ ir
GENUTĖ SKREBIENĖ

Užrašyta Kunciagalio kaime
1991 07 24

Povilas Skrebė

Gimiau 1932 m. Gitėnų kaime. Tėvai turėjo 9 ha žemės, šeimoje augome 3 broliai ir sesuo.

Gerai prisimenu 1944 m., kada raudonųjų armijos grįžo į Lietuvą. Dienom ir naktim kaimuose ėmė siaust NKVD galvažudžiai ir jų talkininkai, vietiniai išverstaskūriai, okupantų tarnai – skrebai. Ganydamas karves palei Gitėnų mišką, jau dažnai matydavau praeinant ir mūsiškius partizanus.

Pas mus dažnai užeidavo partizanai Jonas ir Kazys Šinkūnai iš Putiliškių kaimo, o prieš kariuomenę aš su jais artimiau susidraugavau. Galvojau, neisiu ir aš armijon, eisiu miškan, bet jie pasakė:

– Nemėgink taip daryt, matai, kaip mes gyvenam ir vargstam...

Ateidavo pas mus ir Kazys Riauba–*Kazokas*. Gražiai apsitaisęs, lietuviška uniforma, ilgais plaukais.

Gitėnų kaimo ribose veikė „Šermukšnio" būrys. Pamenu, kaip 1948 m. tie vyrai, pasislėpę Zarumbinės dvare, apšaudė skrebus iš pasalų, bet labai nevykusiai. Peršovė tik arklį, o skrebai visi gyvi liko ir tiesiai Raguvon parbėgo.

Su broliu Juozu buvom iškasę bunkerį mano bobutės namuose, pas Žemaitienę Gitėnų kaime.

Mane į mišką pasikvietė Šinkūnai ir pradėjo kalbėt, ar pri-

imsit, po to atėjo pas mamą, su mama pašnekėjo, mes ir sutikome juos priimt.

Aš su mama gyvenau pas bobutę, o kiti namai buvo pamiškėje, kur gyveno tėvas.

Bunkerį iškasėm tvarte, maždaug 3x2 m, gylio apie 1,5 m, įtaisėm vėdinimą, išvedėm vamzdį, padarėm landą iš vieno šono, ant dangčio užkeldavom ėdžias.

Į šitą bunkerį 1950 m. rudenį atėjo Jonas ir Kazys Šinkūnai ir Juozas Vėžiukas su seserim Juze. Vienas Šinkūniukas buvo jos sužadėtinis, ir jie visi kartu vaikščiojo. Ir per žiemą visi keturi tam bunkery peržiemojo. Atsinešė radijo aparatą „Philips". Maistą nešdavom kibire, kad nieks nepastebėtų.

Iš rudens atvežė kviečių ir rugių, teko važinėt į Velykius, Velžin malt miltų. Jie tvarte sėdėdavo ir dairydavosi per langelį. Jei tik kas įtartino, įlenda į bunkerį, užsidaro, ir viskas.

1951 m. pavasariop dar su sniegu išvežiau Juzę. Pavežiau link Smilgių ir paleidau. Sakė, kad eis pas tetą, o kur ji nuėjo, tai aš ir nežinau.

Vaideginės kaime, Raguvėlės apylinkėje, pas Antaną Mieliauską buvo įrengtas bunkeris, kuriame gyveno partizanai. Tarp jų buvo partizanas *Oželis*.

Bunkeris dar buvo Velykiuos pas Aleliūną Klepšių kaime. Įvyko išdavystė, NKVD–istams buvo pranešta, kad bunkeris yra arba čia, pas Žemaitienę, arba Velykiuos pas Aleliūną. Vienu metu apsiautė abi sodybas. Rusai išsistatė siųstuvus. Kada Velykiuose rado tą bunkerį pas Aleliūnus, bunkeryje buvę partizanai susisprogdino: Juzė Vėžytė, Vėžys ir Šinkūnai – Jonas ir Kazys. Tada nuo Žemaitienės sodybos atsitraukė, nors, tiesa, ir čia rado tą tuščią bunkerį. Areštavo motiną, bet ji neprisipažino.

Mano žinia, mūsų bunkerį išdavė Antanas Strigūnas, Gitėnų kaimo gyventojas. Jis buvo brigadierius ir nakties metu, kada mes kasėme, kažko užsivilko pas mus ir pamatė, kad mes kasam kažką.

1. „Balandžio" būrio partizanai ir pagiriečiai. Priekyje sėdi (iš kairės į dešinę): Stasys Gėgžna, Petras Pabrinkis-*Tetulytė*, Bronius Baneckas-*Špokas*, Antanas Dargužis-*Kareivis*, Petras Gerdvila-*Bimba*; stovi (iš kairės į dešinę): Vaclovas Stasiukaitis, Petras Palinauskas-*Vilkas*, Kazys Kirdonis-*Nemūra*, 4-tas nežinomas, Vincas Gėgžna-*Balandis*, Mykolas Šemežys-*Aras*, *Putinas*, Jonas Pabrinkis-*Kazakevičius*, Antanas Palinauskas-*Klevas*, 9-tas nežinomas.

2. „Vyčio" apygardos partizanų būrių vadų susitikimas. Viduryje sėdi Šiaurės Rytų Lietuvos srities vadas *Žalgiris*.

3. Iš kairės į dešinę: 1-mas nežinomas, Vacys Burbulis-*Bėgūnas*, Vytautas Zimblys-*Kareivis*.

4. „Vyčio" apygardos partizanai. Priekyje sėdi (iš kairės į dešinę): Albinas Burbulis-*Žilvinas*, Alfonsas Smetona-*Žygaudas*, „Vyčio" apygardos vadas, Jonas Baravykas-*Šakalys*, *Vygantas*; stovi (iš kairės į dešinę): Olesius Auglys-*Ridikas*, Alfonsas Gritėnas-*Skalikas*, Antanas Vaičiūnas-*Rugelis*, Marius Krogertas-*Uosis*, Vladas Vaičiūnas, Laimutis Petrikas-*Švedrys*, Jonas Tumšys-*Kytras*, Jonas Gečauskas-*Garvežys*.

5. Vacys Burbulis-*Bėgūnas* ir Vaclovas Stasiukaitis.

6. Iš kairės į dešinę: Vytautas Zimblys-*Kareivis*, Vacys Burbulis-*Bėgūnas*, Vladas Dargužis-*Žvirblis*.

7. Jonas Tumšys-*Kytras*.

8. Albinas Burbulis-*Žilvinas*, *Žilvitis*, *Ramūnas*.

9. Iš kairės į dešinę: Mykolas Šemežys-*Aras*, *Putinas*, Vaclovas Stasiukaitis, Vacys Burbulis-*Bėgūnas*, Jonas Jarmulka-*Dėdelis*.

10. Alfonsas Smetona-*Žygaudas*, „Vyčio" apygardos vadas nuo 1947 m.

11. „Vyčio" apygardos „Vyganto" ir „Žaibo" būrių partizanai. Priekyje sėdi (iš kairės į dešinę): Jeronimas Mulevičius-*Verpetas*, 2-as nežinomas, Olesius Auglys-*Ridikas*, Petras Sinkevičius-*Ąžuolas*, Vytautas Gečauskas-*Spyglys*; stovi (iš kairės į dešinę): Antanas Vaičiūnas-*Rugelis*, Jonas Sinkevičius-*Šermukšnis*, Laimutis Petrikas-*Švedrys*, *Tūzas*, Gorodonas, Povilas Kapčinskas-*Alijošius*, 7-tas nežinomas, Vincė Adomonytė-Bareikienė (*Kunigaikštytė*), Nikodemas Tolušis-*Viesulas*, Antanas Tvaska-*Tėvas*.

12. Iš kairės į dešinę: Ipolitas Mulevičius-*Pavasaris*, Mykolas Janulis-*Tautvydas*, Kazys Mickevičius-*Diemedis*.

13. „Vyčio" apygardos „Žaibo" būrio partizanai (iš kairės į dešinę): Vladas Žemaitis-*Ladziukas*, Petras Sinkevičius-*Ąžuolas*, Jonas Bernatavičius-*Rasputinas*, Antanas Jakubonis-*Vermachtas*, 5-tas nežinomas, Pranas Dirsė-*Kraštelis*, Sauliūnas.

14. „Vyčio" apygardos partizanai. Priekyje sėdi *Nykštukas*, 2-as nežinomas; stovi (iš kairės į dešinę): Vaclovas Pauliukonis-*Girėnas*, Jonas Baravykas-*Vygantas*, *Tūzas*, 4-tas nežinomas.

15. „Žaibo" būrio partizanai. Priekyje Petras Šimkus-*Trenksmas* ir Albinas Sauliūnas-*Saulėgrąža*; už jų (iš kairės į dešinę): Kleopas Timinskas-*Maras*, Dominykas Maselis-*Niurna*, Vincas Vanagas-*Vampyras*, Antanas Juzukėnas-*Liūtas*.

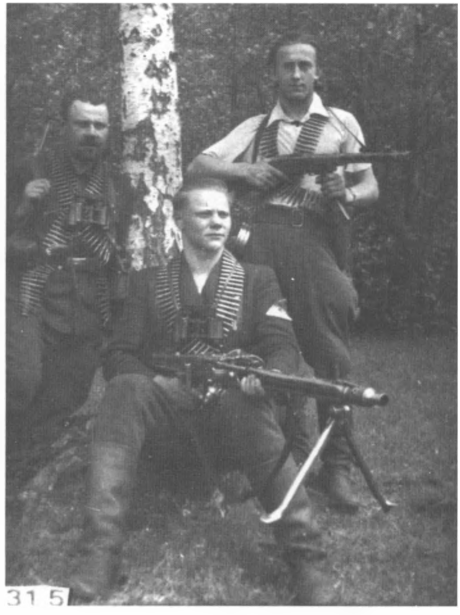

16. „Vyčio" apygardos partizanų būrio vadas Benius Narkevičius-*Algis* su žmona Maryte 1947 m.

17. Buvę partizanai, Rusijos lagerių kaliniai: Bronius Triberžis-*Kurmis* ir Bronius Kinertas-*Arminas*.

18. „Žaibo" būrio partizanai: Antanas Juzukėnas-*Liūtas*, Juozas Kirna-*Plienas*, Romas Launikas-*Šturmas*.

19. „Žaibo" būrio partizanai. Ant žemės guli Vladas Vingrys-*Justinas* ir Petras Sinkevičius-*Ąžuolas*; stovi (iš kairės į dešinę): Stasys Bareika-*Krienas*, Vincė Adomonytė-*Kunigaikštytė*, Pranas Dirsė-*Kraštelis*, Anelė Juzukėnienė-*Liūtė*, Jonas Sinkevičius-*Šermukšnis*, Antanas Jakubonis-*Vermachtas*.

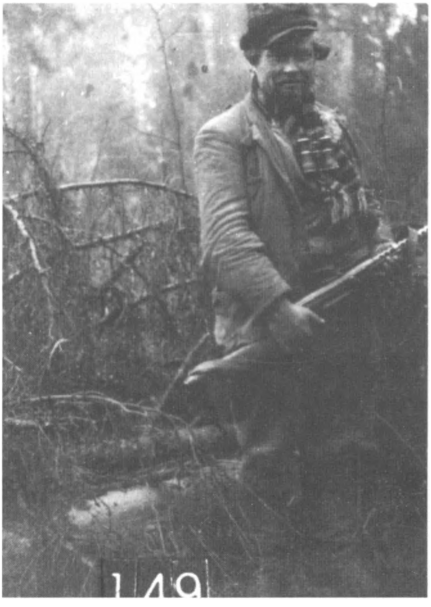
20. „Vyčio" apygardos „Algio" partizanų būrys 1946 m. Priekyje sėdi (iš kairės į dešinę): Ipolitas Ivaškevičius-*Rickus*, 2-as nežinomas, Julius Belickas-*Klevas*, Petras Žlioba-*Baravykas*, 5-tas nežinomas; stovi (iš kairės į dešinę): Adolfas Bareika-*Hitleris*, Petras Kuodis-*Ragaišis*, Kazys Žižminskas-*Vaidila*, Janina Jalinskaitė-Kluonienė (*Audra*), Bronius Kinertas-*Arminas*, Leonas Gžimaila-*Dziadas*, Liuda Žižminskaitė, Edvardas Augūnas-*Klajūnas*, Benediktas (Benius) Narkevičius-*Algis*, už jo Liudas Belickas-*Jaunutis*, Vytautas Pinkevičius-*Povaras*, Algirdas Čeponis-*Aitvaras*.

21. „Vyčio" apygardos „Algio" būrio partizanai. Fotografuota 1946 m.Guli prie kulkosvaidžių (iš kairės į dešinę): 1-as, 2-as, 3-ias nežinomi, Adolfas Bareika-*Hitleris*, Ipolitas Ivaškevičius-*Rickus*, Petras Žlioba-*Baravykas*; priklaupę (iš kairės į dešinę): Petras Kuodis-*Ragaišis*, Benius Narkevičius-*Algis*, Liudas Belickas-*Jaunutis*; stovi (iš kairės į dešinę): Leonas Gžimaila-*Dziadas*, Edvardas Augūnas-*Klajūnas*, Bronius Kinertas-*Arminas*, Kazys Žižminskas-*Vaidila*, 5-tas nežinomas.

22. „Algio" būrio partizanai 1946 m. Iš kairės į dešinę: Adolfas Bareika-*Hitleris*, Janina Jalinskaitė-Kluonienė (*Audra*), Julius Belickas-*Klevas*, Belickaitė (*Klevo* sesuo), Petras Žlioba-*Baravykas*.

23. Raguvos girios partizanas Juozas Kiela-*Starkus*.

24. „Vyčio" apygardos „Vienuolio" būrio partizanai su savo ryšininkais ir artimaisiais. Ant žemės sėdi (iš kairės į dešinę): Eleonora Baltušnikienė – partizanų Jono ir Liudviko motina, Adelė Kizytė-Maskoliūnienė – ryšininkė, Felė Juospaitytė-Mikėnienė – ryšininkė, Elena Baltušnikaitė – partizanų sesuo, ryšininkė, Vilė Tvaskaitė – partizano Kosto sesuo, ryšininkė, Tarutytė – ryšininkė; stovi (iš kairės į dešinę): 1-as nežinomas, Mykolas Janulis-*Tautvydas*, *Gaidys*, Kazys Rinkevičius-*Berželis*, Liudvikas Baltušnikas-*Meška*, Jonas Baltušnikas-*Vienuolis*, Antanas Rinkevičius-*Griausmas*, Kostas Tvaska-*Rugelis*.

25. „Vyčio" apygardos „Vienuolio" ir „Šermukšnio" būrių partizanai. Ant žemės sėdi (iš kairės į dešinę): Vytautas Bikinas-*Pipiras*, Kazys Šinkūnas-*Ožys*, Bronius Kairys-*Saldapicas*, Mykolas Banaitis-*Leopardas*, Juozas Vaičekonis-*Meška*; stovi (iš kairės į dešinę): 1-as ir 2-as nežinomi, Jonas Kirsnys-*Raudonikis*, Mykolas Blinkevičius-*Nemunas*, Vytas Zalagėnas-*Susiedas*, Feliksas Ginatas, Liudvikas Baltušnikas-*Leika*, Antanas Zelnys-*Jokeris*, Petras Blėka-*Plerna*, Kazys Riauba-*Kazokas*, Bronius Grigonis-*Bijūnas*, Antanas Mickūnas-*Liepa*, Antanas Vaičekonis-*Šermukšnis*.

26. „Vyčio" apygardos „Vienuolio", „Šermukšnio" ir „Žaibo" būrių partizanai su svečiais nuo Traupio ir Siesikų. Iš kairės į dešinę: Vytas Zalagėnas-*Susiedas*, Kazys Riauba-*Kazokas*, Antanas Mickūnas-*Liepa*, Antanas Vaičekonis-*Šermukšnis*, Vytautas Ivanauskas-*Dobilas*, 6-tas nežinomas, Bronius Grigonis-*Bijūnas*, 8-tas nežinomas, Kazys Šinkūnas-*Ožys*, Juozas Kirsnys-*Raudonikis*, Antanas Rinkevičius-*Griausmas*, 12-tas nežinomas, Jonas Juozevičius-*Brolalis*, Povilas Mačiulis-*Kudirka*.

27. "Vienuolio" būrio ryšininkės Alytė Kizytė-Vasiliauskienė (*Raganaitė*) ir Danutė Savickaitė.

28. Pirmieji Raguvos girios partizanai 1946 m. Sėdi (iš kairės į dešinę): Mykolas Banaitis-*Leopardas*, Juozas Kiela-*Starkus*; stovi (iš kairės į dešinę): Jonas Rimavičius-*Strazdelis*, Antanas Gedutis-*Aras*, Jurgis Jakaitis-*Pacukas*, Jonas Kuncė-*Žirnis*.

29. Raguvos girios partizanai 1946 m. Iš kairės į dešinę: Mykolas Dobrovolskis-*Čeponis*, Kazys Dobrovolskis-*Gandras*, Antanas Dobrovolskis-*Voverė*.

30. Raguvos girios partizanai 1946 m. Priekyje sėdi: Jurgis Jakaitis-*Pacukas*, Antanas Dobrovolskis-*Voverė*; toliau stovi ir sėdi (iš kairės į dešinę): Mykolas Janulis-*Tautvydas*, 2-as nežinomas, Mykolas Blinkevičius-*Nemunas*, 4-tas nežinomas, Jonas Rimavičius-*Strazdelis*, 6-tas nežinomas, Antanas (atėjęs nuo Uliūnų), Mykolas Banaitis-*Leopardas*, 9-tas nežinomas.

31. „Vyčio" apygardos „Kuprio" būrio partizanai su ryšininkėmis. Iš kairės į dešinę: Simonas Dailidėnas-*Miesčionis*, Bronė Dailidėnaitė-Užkurėlienė, ryšininkė iš Zarkiškių kaimo, Bronius Dailidėnas.

32. Raguvos girios „Čeponio" būrio partizanai 1946 m. žiemą. Priekyje ant žemės guli (iš kairės į dešinę): Juozas Dobrovolskis-*Štuka*, Mykolas Dobrovolskis-*Čeponis*, Albertas Kuncė-*Pušis*; antroje eilėje klūpi ir sėdi: Juozas Kiela-*Starkus*, Jonas Kuncė-*Žirnis*, Kazys Dobrovolskis-*Gandras*, Jurgis Jakaitis-*Pacukas*, 5-tas nežinomas; stovi (iš kairės į dešinę): Mykolas Banaitis-*Leopardas*, Kuncė, Alfonsas Satkevičius-*Ąžuolas*, Jonas Rimavičius-*Strazdelis*, Antanas Ginatas-*Erelis*, Antanas Mickūnas-*Liepa*, Mykolas Blinkevičius-*Nemunas*, Vytautas Zalagėnas *Susiedas*.

33. „Vienuolio" būrio partizanas Juozas Urbonas-*Žaibutis*.

34. „Kuprio" būrio partizanas Bronius Šakėnas.

35. „Kuprio" būrio partizanas Stasys Jakimavičius.

36. „Kuprio" būrio partizanai (iš kairės į dešinę): Petras Šakėnas-*Kūmas*, Stasys Keraitis-*Varnas*.

37. „Kuprio" būrio partizanai (iš kairės į dešinę) Simonas Dailidėnas-*Miesčionis* ir Juozas Kirsnys-*Raudonikis* skutasi barzdas.

38. „Kuprio" ir „Šermukšnio" būrių partizanai. Iš kairės į dešinę: Simonas Dailidėnas-*Miesčionis*, Vytautas Ivanauskas-*Dobilas*, Antanas Mickūnas-*Liepa*, (Romas) Mačiulis, Jonas Bernatonis-*Melagis*, Bronius Dailidėnas-*Ramunė*, Juozas Kirsnys-*Raudonikis*, Antanas Dailidėnas *Prancūzas*, Antanas Blauzdys-*Konkurentas*.

39. „Vienuolio" būrio partizanai (iš kairės į dešinę): Antanas Rinkevičius-*Griausmas*, Jonas Kirsnys-*Piršlys*, Kazys Rinkevičius-*Berželis*.

40. „Vyčio" apygardos Ramygalos apylinkių partizanai. Fotografuota 1950 m. Iš kairės į dešinę: Vytautas Trakimavičius-*Anūkas*, Kazys Janionis-*Šnekutis*, Jonas Kraujalis-*Sūnelis*, Julius Grigaliūnas-*Mindaugas*, Henrikas Markauskas-*Mėnesėlis*, Jonas Rimavičius-*Janas*.

41. „Vyčio" apygardos Krekenavos apylinkių partizanai.

42. „Kuprio" būrio partizanas.

43. Jadvyga Krikščiūnaitė ir Boleslovas Krikščiūnas-*Šeferginas*.

44. „Vyčio" apygardos „Direktoriaus" būrio partizanai 1949 m. Sėdi (iš kairės į dešinę): Stasys Giedraitis-*Stasiukas*, Jadvyga Žardinskaitė-*Daktaras Dolitlis*, Viktoras Mažeika-*Vanagas*; stovi (iš kairės į dešinę): Jonas Masiokas-*Ąžuolas*, Bronius Juospaitis-*Direktorius*, Danielius Krikščiūnas-*Inžinierius*, Antanas Burkauskas-*Brakonierius*.

45. Mamertas Masiliūnas-*Ribentropas* iš Ramygalos valsčiaus, Karvelių kaimo. Žuvo 1948 m.

46. „Paukštelio" būrio vadas Jonas Vepštas-*Paukštelis*.

47. Apolinaras Kliorys-*Sakalas*.

48. Krekenavos apylinkių partizanai. Iš kairės į dešinę: Petras Deveikis-*Skirmantas*, Apolinaras Kliorys-*Sakalas*, Vincas Deveikis-*Burokas*, Jonas Deveikis-*Stulginskis*, Feliksas Totoris-*Gabrys*.

49. „Vyčio" apygardos „Baublio" būrio partizanai. Fotografuota 1946 m. Priekyje ant žemės guli Petras Deveikis-*Skirmantas* ir Feliksas Totoris-*Gabrys*; II eilėje sėdi (iš kairės į dešinę): Stasys Kulikauskas-*Putinas*, Juozas Mužas-*Klevas*, Vincas Grinkus-*Kariūnas*, Ipolitas Lukoševičius-*Baublys* (būrio vadas), Kazys Serdikauskas-*Daktaras*, Kazys Lukoševičius-*Vakarietis*; III eilėje stovi (iš kairės į dešinę): Vincas Deveikis-*Burokas*, Jokūbas Petraitis-*Gegužis*, Alfonsas Masiliūnas -*Visockis*, Juozas Gauranskis-*Kepuriukas*, Apolinaras Kliorys-*Sakalas*, Jonas Deveikis-*Stulginskis*, Jokūbas Gritėnas-*Poetas*.

50. Priekyje sėdi (iš kairės į dešinę): Vytautas Zulumskis-*Lūšis*, Viktoras Mažeika-*Vanagas*; stovi (iš kairės į dešinę): Česlovas Zalaguba-*Konkurentas*, Grigalius Štarolis-*Plienas*.

51. „Vyčio" apygardos „Vėtros" būrys. Priekyje ant žemės guli: Petras Daniūnas-*Švedas*, 2-as nežinomas; II eilėje klūpi ir sėdi (iš kairės į dešinę): Algirdas Krikščiūnas-*Gėbelsas*, Juozas Juodikis-*Spiega*, 3-ias nežinomas, Mykolas Lukošiūnas-*Miškinis*, 5-tas nežinomas, Pranas Dobrovolskis; III eilėje stovi (iš kairės į dešinę): Petras Gataveckas-*Šturmanas*, 2-as nežinomas, 3-ias nežinomas, Antanas Žygas-*Aptiekorius*, Napoleonas Garuckas-*Beržas*, 6-tas nežinomas, Kazys Vaznonis-*Vėtra*, Vytautas Žabas-*Vanagas*, Antanas Tarulis-*Palūšis*.

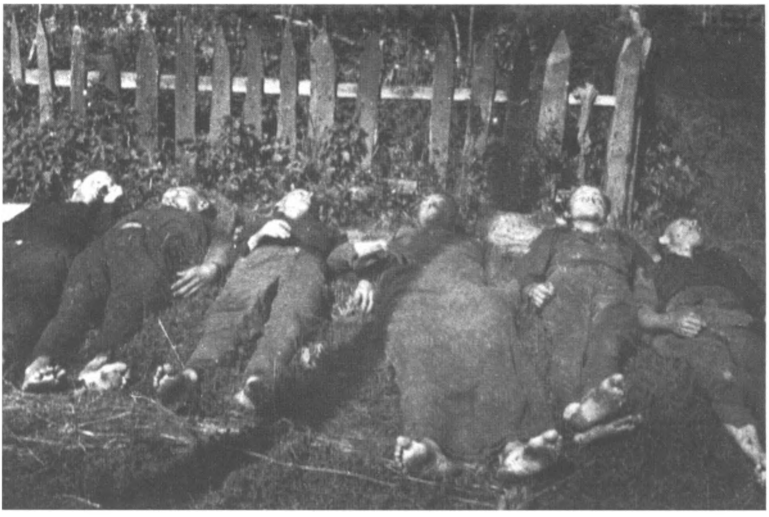
52. Krekenavos apylinkių partizanai (iš kairės į dešinę): Stasys Kulikauskas-*Putinas*, Juozas Mužas-*Klevas*.

53. „Vyčio" apygardos „Vytenio" būrio partizanai: 7-tas II eilėje (iš kairės į dešinę) stovi būrio vadas Vladas Drąsutis-*Vytenis*.

54. „Vyčio" apygardos „Paukštelio" būrio partizanai (iš kairės į dešinę): Edvardas Daučiūnas-*Jokeris*, Jeronimas Ramanauskas-*Komaras*, Edvardas Štarolis-*Aras*, Grigalius Štarolis-*Plienas*, Vytautas Vepštas-*Žvaigždutė*, Vytautas Zulumskis-*Lūšis*.

55. Enkavedistų nužudyti ir išniekinti „Vyčio" apygardos partizanai Šiluose (1949 07 31): Jonas Baltušnikas-*Vienuolis*, Kostas Tvaska-*Rugelis*, Kazys Rimkevičius-*Berželis*, Kazimieras Janonis-*Perlas*, Stasys Bareika, Edvardas Vingrys-*Kuoka*.

56. Enkavedistų nužudyti ir išniekinti (1952) „Vyčio" apygardos „Pavasario" būrio partizanai Raguvos MGB būstinės kieme: Kazys Mickevičius-*Karys*, Antanas Mačiulis-*Drugys*, Ipolitas Mulevičius-*Verpetas*, *Pavasaris*, Emilija Dailidėnaitė, Jurgis Dailidėnas.

57. Enkavedistų nužudyti (1948 05 15) Viktariškių miške ir išniekinti „Trimito", „Baublio" partizanai: Juozas Gauranskis-*Kepuriukas*, Jokūbas Gritėnas-*Poetas*.

58. Enkavedistų nužudyti (1948 07 07) ir išniekinti „Trimito" būrio partizanai: Bronius Juškevičius-*Aušra*, 2-as nežinomas.

59. „Vyčio" apygardos partizanas Mykolas Janulis-*Tautvydas*, nužudytas ir išniekintas Raguvos stribų būstinės kieme.

60. Nužudytas ir išniekintas „Žaibo" būrio partizanas Vladas Vingrys-*Justinas*.

61. „Vyčio" apygardos „Mėnulio" ir „Kazoko" būrių partizanai, enkavedistų nužudyti (1953 02 19) Klepšių miške, Maženių apylinkėje: Kazys Šinkūnas-*Ožys*, *Drąsutis*, Juzė Vėžytė, Jonas Juozevičius-*Stirna*, *Brolalis*.

62. „Vyčio" apygardos „Rupūžėno" būrio partizanai, žuvę 1952 m. žiemą. Mykolas Grinys-*Nerimantas*, Kazimieras Budrys-*Kriaučius*.

63. Vilius Pukas, gimęs 1932 m. Kavarsko valsčiuje, Punių kaime. Žuvęs (1951 03 10) ir išniekintas Kavarsko stribų būstinės kieme.

64. Nužudytas (1952 08 29) ir išniekintas partizanas Vladas Krikščiūnas-*Balandis*, kilęs iš Krekenavos apylinkės, Mučiūnų kaimo.

65. Nužudytas ir išniekintas Troškūnų apylinkės partizanas Marmokas.

66. Žuvę (1952 05 13) ir išniekinti „Vyčio" apygardos partizanai: Jonas Rimavičius-*Vyturys* iš Jodikonių kaimo, Julius Grigaliūnas-*Mindaugas* iš Butkūnų kaimo.

Apie Riaubą–*Kazoką* mano tėvelis Andrius Skeiveris yra pasakojęs. Limeikių kaime gyveno toks Andriuščenka Arkadijus. Jo sūnus Jonas jau buvo suaugęs ir gyveno tuo metu Vilniuje, o šitą Arkadijų visi vadino Arkaška.

Kazokas žinias perduodavo Arkaškai, Arkaška pranešdavo savo sūnui, o tas jau pranešdavo, kam reikėdavo.

Dar tik po karo Kerblonių kaime, va čia, netoli kelio, stovėjo nedidelė gryčiukė, kurioje gyveno puskvaišė bobutė. Pas ją apsigyveno kelios rusų šeimos. *Nemuno* – Blinkevičiaus vadovaujami partizanai iššaudė tuos rusus apie 1947 m. Namą uždegė ir sudegino. Pamenu, kai peršautas vyras atbėgo pas Skodį ir atsinešė ant rankų vaiką peršautą. Čia, atrodo, be reikalo iššaudė tuos rusus.

„Tiesoje" buvo maža žinutė, kad Riaubai mirties bausmė pakeista į 25 metus kalėjimo. Kiek aš žinau, Riaubą enkavedistai užverbavo gana anksti, tuoj po karo.

Kada žuvo Jonas Vaičekonis–*Dobilas* Butkūnų kaime po kūlimo, Riauba iškėlęs ranką išbėgo pro duris, netoli namo palindo po tilteliu ir pasislėpė. Jau tada kalbėjo žmonės, kad tai buvo Riaubos išduota. Juozas Skeiveris–*Spekuliantas*, kai grįžo iš lagerio, atėjo pas mano tėvelį ir pasakojo, kad tada Riauba jau buvo išdavikas. O vėliau jis pasakė: „Mes labai anksti jį įtarėm, bet tikro fakto neturėjom".

Juozas Skeiveris–*Spekuliantas* kilęs iš Kunciagalio kaimo, Domo sūnus. Apie jį prisimenu kelis epizodus, kada išėjo į mišką, dėl jo mes buvome įtraukti į tremiamųjų sąrašus.

Kai buvo Samarino užverbuota Marijona Meškauskienė, ji turėjo dvi mergaites maždaug po 13 metų. Pas mus būdavo „mojava". (Samarinas Miežiškiuose buvo skrebų viršininkas.) Šita Marijona ne visai gudri buvo. Jai buvo pasakyta, kad sektų mūsų namus ir pranešinėtų, kas pas mus lankosi. Vienam vakare dar negiedojom maldų, mes, mergaitės, dar po kiemą bėginėjom, atėjo *Spekuliantas*. Tėvelio nebuvo namuose, buvo išvykęs į Kauną pas Pranuką, mano brolį, kuris ten mokėsi. *Spekuliantas* paklausė, kur dėdė, ir išėjo. Mūsų pusseserė Malvina Miežiškių ambulatorijoje dirbo med. sesute, o akušere dirbo ten

Irena Sakalauskaitė, Samarino meilužė. Po šito *Spekulianto* apsilankymo Samarinas atėjo pas tą Ireną ir pasakė: „Skeiveris, b.., kai nueini, tai kaip šilkinė vilna, o su banditais turi ryšį". O Irena su ta Malvina gerai sutarė ir viską išsipasakodavo. Irena ėmė neigt Samarinui, kad tai netiesa, ji ir nakvodavusi pas Skeiverius ir niekada nematydavusi jokių banditų. Samarinas sako: „Nekalbėk, dar nesutemus pas juos banditas buvo atėjęs".

Po šito mus įtraukė į tremiamųjų sąrašus. Žodžiu, šitos Meškauskienės dukros pasakė motinai, o motina pasakė Samarinui.

Kai aš grįžau iš Surdegio durpyno (ten mes slapstėmės kurį laiką ir gyvenom) – prieš išbėgant tėvelis namuose savo vietoje paliko tokį Juozą Karpavičių, kuris per talkas prašydavo Meškauskienės padėt dirbt – sutikau ją, o ji manęs klausia:

– O kur jūsų Pranukas dabar?

– Sibiran išvežtas, – pasakiau.

– O tu nežinai, kokiam mieste?

– Archangelske, – atsakiau.

Ji taip tyliai sumurmėjo sau po nosimi:

– Tai kai reiks pasakyt, aš neprisiminsiu. Dar kartą pasakyk, – paprašė ji manęs pakartot.

– Archangelske, – pakartojau aš jai.

Tiek jau ji buvo durna, kad net man pasakė: „Kai reikės, aš neprisiminsiu". Kai Pranukas išbėgo trėmimo metu, jie nežinojo kur. Žinoma, Samarino buvo nurodyta teirautis ir klausinėt mus apie jį.

...1949 m. gegužės mėnesį aš su tėvais pasitraukiau į Surdegio durpyną. Išvažiavome dviem arkliais, namus palikome tuščius. Apsigyvenome išvežtojo Antano Riepčiaus namuose ir išgyvenome ten aštuonerius metus. Tai tik tiek, kad Lietuvoje, bet mums buvo savotiškas Sibiras. Labai sunkiai reikėjo dirbti, tėvai ten padėjo sveikatą. Vasarą karšta, o aplink miškai, raistai.

Kai nuvažiavome, tik buvo išvarytas iš partizanų būrio už pijokavimą Vytautas Jonelis. Tai jis, būdavo, ateina pas mus, šautuvą kampe pasistato, paima mano knygas ir per dieną skaito. Mes jį pamaitindavom, duodavom pieno, tada su duona buvo labai sunku. Aš pradėjau nuo 14–os metų dirbti gamyboje, nes nedirbančiųjų į sąrašus duonai gauti neįtraukdavo.

Po kiek laiko pas mus pradėjo ateit ir kiti partizanai. Ateidavo Valonis su savo vyrais, atsinešdavo grybų, lašinių, nes žinojo, kad ir mes nieko neturime. Užeidavo *Kirvis* – Viktoras Sabaliauskas, jis pinigais tėvams šiek tiek pridurdavo. Teko man net siuntinius siųst Viktoro seseriai į lagerį, o Viktoro tėvai slapstėsi ištremto Jono Riepčiaus namuose, kuriuose tuo metu gyveno Šilaikai, pas juos jie ir glaudėsi.

Netoli mūsų buvo ir bunkeris, kuriame pradžioje slėpėsi Vytautas Jonelis.

Praeina kiek laiko, ir – siautimas. Tik pamatom, rusai iš vienos ar iš kitos pusės, atstatę automatus, jau eina.

Vakare nueinu parvest avelių. Žiūriu – po berželiu guli maskoliai. Uždainavau rusišką dainą. Parvedžiau aveles ir pasakiau, kad ruskiai sugulę po berželiais, matyt, prasidės siautimas.

Po kiek laiko, žiūrim, ateina keturi, bet ant kepurių ne penkiakampės. Priėjo prie manęs, sako:

– Ar čia ta panelė, kuri apie Maskvą rusiškai dainuoja?

Aš gi žiūriu, kad čia ne maskoliai. Apklausinėjo, visur, atrodo, ramu. Ir suėjo tada apie penkiolika. Lauke išstatė sargybą. Kitam namo gale buvo merginų bendrabutis. Tada jie pas mus prausėsi, skutosi, paliko nemažai visokių atsišaukimų, liepė paskaityt, virėm vakarienę, vaišinom juos.

Tai buvo paskutinis mano pasimatymas su Lietuvos partizanais. Tarp jų buvo ir *Kirvis*, aš nuėjau, pakviečiau jo motiną iš Stepono Minevičiaus namų.

Gal už kelių mėnesių, t. y. 1953 m. vasarą, daug tų vyrų žuvo miške už Umėnų, apie 8 vyrus. Sakė, kad kažkas ten juos išdavė.

Umėnų kaime apie 1953 m. vasarą buvo išduotas partizanas, kuris labai priešinosi, atsišaudė iš kulkosvaidžio. Sakė, kad jį išdavė švogeris. Tada tik vienetai jų bebuvo likę.

Pas Kaminską Narbutų kaime Riauba papjovė *Šermukšnį*.

Mano mama su Kaminskiene ganė kartu karves, Kaminskienė šį įvykį jai taip papasakojo.

Kaminskienė išėjo į tvartą. Grįždama iš tvarto, sutiko *Kazoką*, išbėgusį iš gryčios kruvinom rankom, jis šaukė: „Eik, žiūrėk, stancijoj (antram seklyčios gale) pasipjovė *Šermukšnis*". Ka-

minskienė įpuolė stancijon, žiūri – *Šermukšnis* perpjauta gerkle, pilna kraujo. Iš paskos atėjęs *Kazokas* pasakė, kad *Šermukšnis* miegodamas pasipjovė, matyt, jam kas nors susisapnavo.

O iš tiesų, matyt, *Šermukšnis* įtarė, kad *Kazokas* išdavikas. Jau anksčiau *Šermukšnis* kažkam buvo prasitaręs, kad *Kazokas* jį vis vadina kažkur eit, į kažkokį susitikimą, bet *Šermukšnis* neidavo. Matyt, buvo nurodyta: jeigu geruoju neis, likviduoti. Tada *Kazokas* ir inscenizavo šią savižudybę. Prieš tai jie abu gėrė pas Kaminskienę. Į *Kazoko* teismą liudininku buvo pakviestas mūsų kaimynas Juška, kuris vėliau pasakojo, kad kažkas davė parodymus apie *Kazoko* provokacinę veiklą miške. Tuo remdamasis, teisėjas *Kazokui* pateikė vieną klausimą. Tada prokuroras kaip šoko ant teisėjo, pradėjo šaukt, kad tas kišasi ne į savo reikalus. Žmonės iškart suprato, kad *Kazokas* buvo seniai užverbuotas ir išdavinėjo partizanus. Matėsi, kad prokuroras Riaubą teismo metu labai globojo.

Kažkodėl *Šermukšnio* vyrai buvo labai neveiklūs. Gal čia *Kazokas* turėjo įtaką? Kiek žinau, tik vieną pasalą skrebams jie buvo surengę.

Suruošė skrebai susirinkimą. Ir partizanai žinojo, kad skrebai atvažiuos iš Raguvos. Partizanai nutarė jiems suruošt pasalą. Suėjo žmonės, visus žmones suvarė Zarembos sklepan, neišleido nė vieno, tokioj liepų alėjoj įsitvirtino. Ir dabar prisimenu velionio tėvelio žodžius:

– Kokie žiopli! Kokie netikę! Kad nors pusiaukelėn šitos liepų alėjos būtų tuos skrebus prisileidę. Tik iš vieškelio įsuko alėjon – ir paleido ugnį. Nė vieno nenušovė, tik peršovė vieną...

Kitą dieną Samarinas atvažiavo su kareiviais ir skrebais iš Raguvos, tą savininką Zarembą tuoj nušovė prie daržinės, sudegino triobesius – tvartą, daržinę.

Tada visi juokėsi iš partizanų, kad nė vieno skrebo nenušovė, net kryžminės ugnies nesugebėjo padaryt. Apskritai tie mūsų partizanai nė vieno skrebo nenušovė, nors Miežiškiuose apsupę ten visus galėjo iššaudyti. Ar jie buvo baikštūs, ar čia *Kazokas* trukdė?

Samarino adjutantas buvo Padelevičius su kulkosvaidžiu. Jie trise dažnai valkiodavosi po kaimus: Samarinas, Padelevi-

čius ir Vilkontis – skrebas skelta lūpa, visi jį „Skeltalūpiu" vadino. Kaimuose tokie krūmynai buvo, o jie vaikščiodavo kaip po savo gryčią, nieks jiems kelio nepastodavo.

Kartą pas mus apie 1948 m. atėjo iš Raguvos NKVD tardytoja Golubkova. Atėjo viena, apsimetusi spekuliante, kažką atnešė, kažkokius skurlius. Mūsų tėvelis, grįžęs iš turgaus, gulėjo ant lovos. Įėjusi gryčion, ėmė prašyt užrūkyt. Tėvelis jai davė kelias cigaretes. Mes tik vėliau sužinojome, kad ji dirba Raguvoje tardytoja.

Mano velionis tėvelis padejavo Juozui Skeiveriui–*Spekuliantui*, kad ateina vienas partizanas, slapyvardžiu *Tėvas* – Antanas Tvaska, ir vis reikalauja medaus ir pinigų. *Tėvas* jau gerokai pagyvenęs seniokas buvo, nedidelio ūgio, netoli mūsų jis turėjo tokią mergą ir vis eidavo pas ją. Su savimi šitas *Tėvas* nešiojosi šautuvą ir didžiulę granatą ilgu kotu, panašią į kočėlą. Jis kartą ją rankose kilnodamas juokais man parodė, sakydamas:

– Ar nenori košės pagrūst?

Aš kaip moviau iš gryčios. O girtas, visas pasmirdęs degtine.

Marijoną Meškauskienę su dukromis partizanai sušaudė apie 1951 m. Ji skųsdavo savo kaimynus Karpavičius, kad jie turėjo ryšį su miškiniais. Juozą Lukšį skųsdavo, kad jis remdavo miškinius.

Kada sušaudė šitą Marijoną partizanai, tada Juozą Lukšį ir tris Karpavičius – dukrą Gendrutę Karpavičiūtę, tėvą Motiejų Karpavičių, Juozą Karpavičių – tuoj areštavo ir nuteisė 10 ir 15 metų lagerio.

Povilas Skrebė

Gaušai iš Kuzmiškio miško nešdavo į Gitėnų mišką (Raguvos miško dalis) laiškus partizanams pas Juozą Skrebę. Atnešdavo laiškus į Gitėnų kaimą pas Aloyzą Vasiliauską, Aloyzas perduodavo savo tėvui Antanui, kuris jodavo ant arklio pas Skrebę Juozą, o Juozas pristatydavo miškan.

Tokiu keliu buvo palaikomas ryšys.

Liudas Baltušnikas–*Leika* palaidotas Tumagalio kapinėse.

Kai Noriškių kaime ėjo didelis siautimas, tada nušovė kelis partizanus. Vienus nušautus nuvežė Raguvon ir sumetė ant miestelio grindinio, o *Leikos* nerado. Tada išvarė visą Tumagalio kaimą jo ieškoti. Ir rado kažkur palaukėje. Buvo sutrupintas jam kelis, pats nusišovęs.

Pasakoja ***BRONIUS GRIGONIS–„BIJŪNAS"***

Užrašyta Panevėžyje
1991 12 15

Gimiau 1926 m. rugpjūčio 10 d. Miežiškių kaime, Panevėžio apskrityje. Šeimoje augome dviese su seserimi. Sesuo mirusi. Tėvai turėjo 6 hektarus 70 arų žemės.

Gerai prisimenu 1940–sius metus, kada rusai okupavo Lietuvą. Tada man buvo 14 metų.

Birželio 13–ąją, anksti ryte, išgirdome didžiausią triukšmą, bildesį. Išbėgę iš gryčių, pamatėme virtinėmis vieškeliu važiuojant rusų tankus link Panevėžio. Kiek pamenu, pirmieji rusai vietinių artyn neprisileido. Mes ir nepuolėm jų sutikt, tėvai mums grasino, kad tik prie jų neliįstume, dar nušaus. Buvo kurie ir sustojo, taisėsi, krapštėsi tuos savo tankus, į upę paleido visokių tepalų ringes.

Mano dėdė neblogai mokėjo rusiškai, užkalbino juos, tai tik nusisuko, matosi, kad prigrasinti, kad tik nekalbėtų su vietiniais gyventojais, o kai pradėjo kalbėt, tai tik giriasi, kaip jie gerai gyvena, fabrikai pas juos viską gamina, visko sočiai.

O kada jie grįžo 1944 m., nuotaikos pas mus jau buvo liūdnos. Prie Liūdynės, netoli mūsų, buvo išstatyti vokiečių atramos taškai, stovėjo didžiulės patrankos. Tą naktį, kada rusai užėmė Miežiškius, vokiečiai, matyt, pajuto, kad rusai prislinko arti, tai dar su patamsiu kaip ėmė duot iš tų patrankų. O mes jau buvom pasiruošę trauktis nuo kelio, nes buvo pranešta, kad nuo didesnių kelių civiliai gyventojai turėtų pasitraukti. Buvom

pasidarę bunkerį, ant viršaus sukrovėm gal kokias šešias eiles rąstų, kad užkritęs sviedinys nepramuštų. Nespėjom nei į tą bunkerį sulįsti – kaip ėmė duot, tik sviediniai sproginėja. Į rytą aprimo, bandėm kinkyt arklį ir trauktis. Nespėjom pakinkyt – ir vėl ėmė pilt iš patrankų. Gale gryčios vienas sviedinys sprogo, mes tada jau lėkėm į bunkerį. Kai tik aprimo šaudymas, pasikinkėm arklį ir išvažiavom. Pasitraukėm 4 kilometrus į pietų pusę pas Jušką Bukaltiškių kaime.

Naktį mūsų namų pusėje matėsi jau daug gaisrų.

Kada praėjo frontas, grįžom atgal į namus. Gryčioj buvom palikę didelį maišą džiūvėsių, tai tą maišą radom tuščią ir dar supjaustytą, o vidury kambario didžiulė krūva prišikta ir palikta. Tėvelis palingavo galvą ir pasakė:

– Tai va, kaip rusai atsidėkojo už „cukorius".

Tuo ir pasireiškė ruska kultūra iš pat pirmų dienų.

Vėliau rusai pas mus namuose apgyvendino du kariškius, dvi Katiušas, viena buvo su dviem žvaigždutėm. Vienas kapitonas iš tų ruskių buvo labai šaunus vyras. Aš atrodžiau gana jaunai, smulkaus sudėjimo, sakydavau, kad dar nešaukiamo amžiaus – 1927 m., bet kitas – staršina, matyt, gal koks enkavedistas buvo, ateidavo į knygutę prisirašęs pavardžių ir klausdavo, ką mes iš jų pažįstame. Kartą klausia, ar aš pažįstu tokį Ieškūną Ambraziejų. Prie vokiečių jis buvo įsirašęs į kažkokią brigadą, jų ten ir daugiau buvo. Smetoną, Grigonį, Pučėtą iš Miežiškių, tą Ieškūną uždarę kalėjime vokiečiai palaikė apie dvi savaites, truputį aplupė ir paleido. Jų žmonos ėmė lakstyt pas kleboną, kad pasirašytų. O jie, matyt, toliau savo dirbo. Tas staršina klausia, kas jis per vienas, tas Ieškūnas. Aš pasakiau, kad biednas ūkininkas, jo vaikų daug. (Pas Ieškūną vėliau nušovė Mickūno–*Liepos* brolį *Katiną* iš „Šermukšnio" būrio.) Staršina dar ėmė klausinėt apie Šukį Lionginą, bet aš pažinau dar kitą Lionginą, tokį pijokėlį, į jį ir nukreipiau kalbą, šitas staršina tik: „Ne ne ne ne! O tokio nepažinojai, kuris, atėjus vokiečiams, lakstė su baltu raiščiu?"

Supratau, kad jisai klausinėjo ir apie vienus, ir apie kitus, matyt, jis jais labai domėjosi.

Pastebėjęs, kad šitas staršina manęs vis klausinėja ir klausinėja, nėra galo, – namuose pradėjau nebesirodyti. Su pusbro-

liu Gracijum Grigoniu pasidarėm bunkerį klojime po dobilais, tai jame ir lindėdavom.

Sužinojau, kad staršinai jau reikia išvažiuot. Paskutinį vakarą jis uždūko manęs ieškoti, tik kumščiais stalą tranko, gal ir įtarė, kad aš vyresnis. Labai laiku aš tada pasitraukiau ir pasikavojau. Prie valdiško Raguvos miško beržyne buvo pristatyta daržinių šienui, tai mes vakarais ir į tas daržines nueidavom pasislapstydami. Ypač moterys mums pranešinėdavo apie ruskius, eidavo su skietais, neva kokiu reikalu, o jei šiaip vieną pamato per laukus einant, tuoj stabdydavo, vesdavosi į miestelį, kai ką ir pasodindavo į rūsį.

Pradėjom susitikinėt su kitais apylinkių vyrais. Dar prieš *Šermukšnį* būriui vadovavo *Lampeo*–Vladas Rukuiža (areštuotas 1946 m.).

Pamenu, Raguvos miške susirinkdavome daugiau dviejų šimtų vyrų. Iš Miežiškių buvo Lionginas Šukys–*Meškėnas*, *Perkūnas*, o dauguma miežiškiečių – kas kur galėjo, ten lindo: vieni kokias nors pažymas gavo, kiti miško darbininkais įsidarbino. Miške ir aš dirbau kurį laiką, su partizanais palaikydavau ryšį.

Iš Miežiškių stribelnyčion dirbt išėjo toks Klikūnas Vincas. Tėvas jo buvo pijokas, ir šiaip jų šeima buvo be autoriteto. Su juo mes beveik kartu augome, nors už mane jis buvo dviem metais vyresnis. Nuo pat mažens jis pasižymėjo žiaurumu, mušdavo ir skriausdavo už save silpnesnius. Mes jo neapkentėm, mane net į upę kartą jis buvo įstūmęs per potvynius su visais drabužiais. Kada išėjo stribelnyčion, pradėjo mus terorizuoti, ateidavo net nakties laike, kiti jį pastebėjo anksti ryte išslenkantį iš mūsų klojimo. Pasirodo, atėjęs vienas pasislepia ir stebi, ar ko nepamatys. Manęs jis nepagavo, o pagavo Kazimierą Šukį iš Miežiškių, ramų, visai niekam neužkliūnantį jaunuolį. Jis pas gimines Dvarninkų kaime slapstėsi, paryčiais plūkė linus ant tvarto, tai Klikūnas vienas atėjo čia ir rado tą Kaziuką. Jis jį labai sumušė ir atsivarė į Miežiškius, pas Riaubą Juozą prie miškelio. Tiesa, kai rado šitą Kaziuką Klikūniokas, tie giminės Tumuliūnai ėmė prašyt jo, kad paleistų, tiesiog maldavo, arielkos davė, pinigų, lašinių. Arielką jis išgėrė, dar ten visus apmušė, dar ir Kaziuko brolį Jurgį apkūlė.

Klikūniokas Riaubai liepė kinkyt arklį ir vežt Kaziuką į Panevėžį. Riauba pastebėjo, kad šitas Vincas gerokai išgėręs, bet žinojo, kad nuo butelio jis net nesvyruoja, velniškai daug galėjo išgerti. Riauba jam dar butelį pasiūlė. Pripylė vieną stiklinę – išgėrė, pripylė antrą – išgėrė ir pradėjo mėtytis į šonus. Riauba ėmė rodyt Kaziukui, kad bėgtų, tas sėdi žioplys ir nebėga, o jau visai pavakarys. Klikūniokas pamiršo ir važiavimą, o Kaziukas šiaip taip atsikėlė, nes buvo labai sumuštas, sulaužyti šonkauliai, nusvyravo už gurbo susirietęs; tik nusileido Nevėžio pakrante, Klikūniokas jau ėmė rėkaut: „Kur?! Kur?! Kur tas banditas?!" Tik pykšt kelis kartus aukštyn, dar bandė vytis, bet neberado, Kaziukas spėjo pasislėpt.

Po to jis visą laiką slapstėsi, o paskutiniu metu dar manęs prašė, kad priimtume jį į būrį, bet mes su *Šermukšniu* pasitarėme ir nusprendėme, kad nereiktų jo priimt į būrį, kadangi partizanų gretos labai sparčiai retėjo, prasidėjo išdavystės, o čia dar naujas žmogus, todėl jo ir atsisakėme.

Kiek žinau, vėliau jis legalizavosi ir taip išliko.

Klikūnas sužinojo, kad aš turiu pažymą ir kad dirbu miško darbininku.

Miežiškiuose pas Justiną Rudį 1946 m. vyko kūlimas. Daugiausia mes visi tokie ir buvom susirinkę. Po kūlimo buvo nuobaigos, dar išgėrėm, dainuojam įsismaginę. Jau nakties metu atsidaro durys ir įeina Klikūnas, bet be šautuvo, vienas. Tik vėliau išaiškėjo, kad jis ėjo ne vienas, o su tokiu „vokietuku" iš Bajoriškių kaimo.

Čia iš Nibragalio kaimo buvo ir Antanas Žibika. Šitam visam reikalui Žibika ir vadovavo. Tuoj išbėgom pažiūrėt į lauką, ar daugiau nėra stribų. O šitas Klikūnas ir pradėjo gryčioje burnotis:

– Och jūs, banditėliai! Kiek čia jūsų daug!

Jis man tik šniokšt per veidą. Matau, čia geruoju nesibaigs. Aš jam spjoviau atgal. Tada Žibika, Šukys Antanas kaip griebė jį ir raitą kieman, gerai dar aplamdė ir pribaigė. Kas norėjo, tas ir plūkė, nes visiems miežiškėnams jis buvo jau tiek pridaręs, nebuvo tokio žmogaus, kuris jo nekeiktų. Tiesa, Raguvos miške, pas Ylekius, šitas Klikūnas nušovė partizaną *Kaštoną*. *Kaš-*

tonas su kitu dviese buvo pas Ylekius. Pamatę atvažiuojant stribus, per langą iššoko ir bėgo į mišką. Klikūnas gerai prisitaikė atsiklaupęs ir nušovė *Kaštoną*.

O tas „vokietukas", įlindęs į alyvų kelmą, sėdėjo ir saugojo Klikūno automatą. Sunku dabar pasakyti, kokie buvo Klikūno planai, matyt, jis bijojo su automatu vienas eit gryčion. Tada pakinkė arklį, Žibika ir Šukys Klikūno lavoną nuvežė į mišką ir išvertė su visais šiaudais. O „vokietukas", aišku, pranešė stribams. Kai tik sužinojo stribai, kad Klikūną kažkas „nugnybo", tuoj pilni Miežiškiai privažiavo ruskių. Surado tuos ratus, apvertė, visa apačia kruvina...

Kito kelio jau mums nebuvo. Nuo tos dienos ir aš paėmiau ginklą į rankas ir stojau į *Šermukšnio* – Antano Vaičekonio būrį.

Kol nebūdavo sniego, laikydavomės miške stovyklose, o 1947 m. žiemą gavome iš Vaitelio įsakymą skirstytis į mažesnes grupes, nes prieš reguliarią rusų kariuomenę mums atsilaikyti nebuvo įmanoma. Be to, mes jau turėjome nurodymus vengt bet kokių susidūrimų su rusais. Žiemos metu skirstydavomės po du, po tris, kas kur tik gali. Paskutiniu metu pradėjome praktikuoti net tokį pasislėpimo būdą: išsikasdavome bunkerį arba kur nors po šienu pasidarydavome slėptuvę pas visai mums priešingos minties žmones, kad tik būtų mažesnis įtarimas. Darydavome ir taip: susirenkam didesnis pulkas, užeinam pas šituos, kurie prijaučia rusams ir jų tvarkai, parodyt, kad mes dar galingi, mūsų dar daug, padarom kelias užuominas ir pareikalaujam vos ne priesaikos, kad tylėtų, nes žinote, kas jums gresia. Svarbiausia buvo įtikinti žmones, kad daugiau valdytų liežuvius.

Kartą (1946 m.) mudu su *Kudirka* – Povilu Mačiuliu atėjome į Kalnuočių kaimą pas Kairį. Čia turėjome įsirengę bunkerį klojime. Du bunkerius dar turėjome pasidarę ir pas mano pusbrolį, bet ten nebuvo saugu, nes tuos bunkerius žinojo ir kiti.

Tuo metu buvo labai šalta. Jau paryčiais Kairys sako: „Gulkite ant lovos, sušilsite, o aš pasargausiu". Nugriuvome ant lovos apsirengę, apsiavę. Tik jaučiu, kad jau kelia, sako, nuo Bernatavičiaus, nuo miško pusės ateina tiesiog banga, tarytum tarakonai baltam sniege kruta. Vieni su baltais chalatais, kiti be

nieko, tik su šimtasiūlėm. Aš dar per langą pažiūrėjau – laukas net margas. Kur bėgt? Nuo miško pusės ateina. Į kitą pusę nieko nesimato, ten gyventojo trobos. Bėgsi per sniegą – pėdos liks. Nieko nelaukę, puolėm į klojimą, bet įlįst į bunkerį jau nebesuspėjom, nes iš lauko pusės reikėjo užtaisyt angą. Užlipom ant prėslo ir palei sieną užsispraudėm kiek galima giliau. Tylim, be jokio šlamesio, o kas juos žino, gal užeis į klojimą ir išgirs. Abu su vokiškais šautuvais. Aš prikišau nosį prie plyšio, man viskas matosi kuo puikiausiai. Ruskiai tik laksto po kiemą, aplink klojimą apibėgo. Jaučiam, kad siaučia aplink ir iš kiemo niekur neina. Nusprendėm, kad įskųsta. Jeigu verčia gryčioj, tai ateis ir į klojimą. Ką daryt, jei pradės versti šiaudus. Jei tik pajusim, kad šakėmis verčia šiaudus, trenksim atgal ir bandysim bėgti, sniego nedaug.

Išgirdom šaudymą miške, į Maženių pusę. (Tuo metu žuvo Mikas Dobrovolskis–*Čeponis*.)

Matau, į kiemą su vandens kubilais atvažiuoja šeimininkas. O klojimas atviras. Kareiviai tik šnekina šeimininką: „Zdravstvuj, chaziain! Zdravstvuj!"

Kadangi Kairio namai ant kalniuko, netoliese – aukšta pušis, į tą pušį įkėlė anteną, o gryčioj, pasirodo, įsirengė štabą, susistatė aparatūrą, ir tik lekia ryšininkai iš visų pusių iškišę liežuvius, raportuoja, duoda žinias.

Kairys, pamatęs, kad jo namuose įsikūrė štabas, privažiavo su tokiais kubilais prie klojimo, įsidėjo dar šiaudų į roges, arklį pašėrė, užėjo už klojimo, ten nieko nėra, ir tyliai klausia: „Ar jūs dar gyvi?" Mes iškart jį nutildėm, ko gero, dar ruskiai išgirs. Jis sako: „Ar jūs nenorėtumėt iš čia pasitraukt? Įvažiuosiu su kubilais į klojimą, jūs sulįsit į kubilus, aš va šiaudais uždėsiu ir išvešiu". Mes jam sakom: „Tik važiuok greit nuo klojimo ir daugiau nekalbink mūsų".

Nors vandens ir nebereikėjo, bet Kairys jį vežė ir vežė. Visą dieną iki sutemos išsėdėjo tas štabas. O mus per lentų plyšius vėjas taip genėja. Šalta, drebam, šaltis tiesiog stingdo.

Mūsų laimei, į tą klojimą ruskiai net užėję nebuvo. O aplink klojimą labai išmindyta.

Vakare susikrovė savo aparatūrą ir išvažiavo. Šeimininkas dar apvažinėjo apylinkę, įsitikinęs, kad ruskių nebėra, atėjo į

klojimą, padėjo išsikapanot iš tų šiaudų. Parėjom į kambarį – net kalbėt nebegalim, visą kūną tiesiog drugys krečia.

Maždaug po poros mėnesių su *Kudirka* buvom apsistoję pas Mieliauskus Vadieginės kaime. Pamatėm – ateina nuo Raguvėlės pulkelis vorele. Apsisiautę baltais chalatais, tik juodos galvytės juda. Jau pavakarys, nelabai ir matosi. Tada sniego buvo labai daug prisnigta. Per kiemo pusnį iki klojimo iškastas gilus takas. Vaikai mus paguldė ant rogučių, dviese ir nuvilko tuo grioviu iki klojimo. Mes jų klausiam, ar nebėga tekini, ar nemoja rankomis, o jie mus informuoja.

Nuvilko į klojimą. Mes jiems ant rogučių užmetėm šiaudų, o patys įlindom į prėslą. Tada tai badė virbais prėslą. Net jutau, kaip man ant nugaros atsistojo. Nuo manęs nulipo, aš jau pergyvenau, kad tik Poviliuko nesurastų. Neilgai pabuvo ir šnekėdami, armazuodami išėjo iš klojimo.

Aš pažinojau tokius Markevičius Miežiškių kaime. Tėvas 1918 m. savanoris, labai dideli patriotai buvo, padėjo mums, bet užeiti pas juos nebuvo galima. Susitikdavom kitur, tik ne jų namuose, kadangi jų motina Markevičienė – labai baili moterėlė.

Kartą užėjome pas juos. Markevičius dar turėjo alaus, buvo padorus ūkininkas, atnešė valgyt. Du vyrus lauke pastatėme sargyboje, o Markevičienė jau neberimsta, išeina į lauką, penkias minutes pabūna, ateina, laužo rankas vis dejuodama:

– Vaikeliai, Dievuliau mano, šunys va čia, netoliese, loja... Oi ai ai ai, jau gal tikrai skrebai ateina... Šunys tik skrebus taip loja.

O Markevičius:

– Nutilk tu, durna boba!.. Eik už pečiaus ir sėdėk! Kokio velnio tu čia valkiojies? Yra sargyba, ji viską mato ir girdi, – bara tą moterėlę.

Tai jeigu visi būtų tokie žmonės, kur tada mums dėtis?

Bunkerio aš labai nemėgau, nes jame man atrodė tarytum karste uždarytas. Neduok Dieve, jei ateis, vargu ar galėsi pasipriešinti.

Trečią kartą irgi su tuo pačiu Poviliuku Vadieginės kaime pas Mieliauskus mus užklupo rusai. Šį kartą taip jau baisu nebuvo, galėjom mes juos visus išklot, tik gaila Mieliauskų buvo.

Iš kur tie ruskiai atsibastė, mes net nesusigaudėm. Visi ginkluoti automatais, du atėjo į mūsų kiemą, kiti du – į kitą sodybą įlindo. Galėjom nubėgt į klojimą ir pasislėpt bunkeryje, bet pabijojom, kad patys neišsiprovokuotume. Tada užšokom ant aukšto. O namas didelis, jokių griozdų nėra, langai didžiuliai abiejuose skliautų galuose. Sustojom už kamino. Jis akį pridėjęs pro plytų plyšiuką žiūri, o ant aukšto užlipimo anga uždengta dangčiu, į apačią ne kopėčios, o laiptai.

Tariamės: jeigu kas – bėgam prie skliauto lango, daužiam jį ir šokam. Gale namo didžiulė pusnis, šokdami nesusitrenksime.

Girdim, kambaryje tie ruskiai jau kamantinėja:

– Banditov net? – Ir juokiasi.

O seniukas neblogai mokėjo rusiškai. Ruskis juokias, ir gaspadorius juokias.

Apuostė, apuostė visus kampus ir kaip tyčia niekur kitur nėjo, o tiesiai tais laiptais ir ant aukšto. Aš tik žiūriu – dangtis keliasi, keliasi, ir pamačiau kepurės kailiuką. Atsargiai nuleidau saugiklį. Poviliukas irgi nuleido saugiklį. Bet ruskis kažkodėl aukščiau nebelipo. Apsidairė aplink ir vėl uždarė dangtį. Kai nulipo, girdim, prašo šeimininko valgyti.

Važiuojant nuo Velykių pro girininkiją, Raguvos miško galas Gitėnų kaimo pusėje vadinasi Gitėnų mišku.

Kartą pavasariop prie tos girininkijos buvo labai užstota rusų. Mes metėmės atgal, nors *Vienuolis* – Jonas Baltušnikas ragino laužtis jėga iš apsupimo. Pamenu, tuo metu buvo *Rugelis* – Kostas Tvaska ir dar keturi atėję pas mus į svečius. Miežiškiuose tuo metu buvo daugiau kaip 200 vyrų. *Vienuolio* siūlymu, mums reiktų prasilaužt pro girininkiją į pačią Raguvos girią, o nuo girios mus kerta miško susiaurėjimas ir žvyrkelis. *Šermukšnis* tai minčiai nepritarė. O spręst viską reikia žaibiškai. Daugumą pritarėm *Šermukšniui*, nes žinojom, kad ties žvyrkeliu bus trigubai didesnė sargyba. Nutarėm veržtis į beržyną, o po to kaip nors pro gyventojų sodybas pasitraukti. Su tuo greit sutiko ir pats *Vienuolis*. Ir visi laimingai išėjom. Kai tik prisiarti-

nom prie linijos, ruskiai sušvilpė kelis kartus ir paleido trumpas serijas, bet mūsų nieks nesivijo. Kiek pabėgom per linijas, visur tuščia, rusų nėra. Susitikom vieną gyventoją, jis mums pasakė, kad nuo Gitėnų važiuoja mašinos, ir visos į pamiškę. Supratom, kad apstoja mišką. Pasitraukėm į Cinkiškio palaukę, gerai iššvalgėm pamiškę. Toj pusėj dar nieko nėra. Tada *Šermukšnis* davė komandą: tiesiai per lauką ir – pirmyn. Mes taip plačiai išsiskleidėm ir kabinam į priekį. Žmonės žiūri, kas čia dedasi. Niekada dienos metu nevaikščiodavome, o dabar pilni laukai pasipylė. Jiems pasirodė, kad mūsų ten keli šimtai. O paskui kaip užplūdo ruskių – net juoda. Kai pasiekėm Raguvos girią, sulaukėm vakaro, pernakvojom. Ten jau buvo *Vienuolio* veikimo teritorija. Susitikome dar daugiau *Vienuolio* vyrų. Jie tuojau išsiuntė žvalgus į apylinkes. Ryšininkai labai greitai pranešė, kad Raguvoje pilna rusų kariuomenės pritraukta. Kai kas mano, kad gali „šukuot" Raguvos girią.

Jei taip, ėmėme trauktis į Alančių mišką. Persimetėm į tą mišką. Neteko ten nei pavalgyt, su savimi maisto neturėjom, permirkę, šlapi, gaunam žinią, kad pilni Šilai ruskių, į Vadoklius traukia. Nebesusigaudo ryšininkai, kas čia dedasi. Vėl pakilom ir – pirmyn. Netoli Šilų susitikome kelis *Žaibo* vyrus, paties *Žaibo* nebuvo, bet anie irgi prie mūsų prisijungė. Taip atsidūrėme kažkur prie Užulėnio miške. Radom vieną sodybą. Išvirė bulvių, pavalgėm su rūgštum pienu, truputį atsigavom, pailsėjom. Šitaip lakstėm iš vienos vietos į kitą keturias paras, o būrys susidarė jau gana nemažas, apie 50 vyrų.

Žiemos laike kartą dienojom pas *Šermukšnio* gimines Tumagalio kaime. Pavardžių jų nebepamenu, tik žinau, kad šeimininkės slapyvardis buvo *Krikštamočia*. Mūsiškių buvo apie 12 vyrų, gerai ginkluoti – keturi kulkosvaidžiai.

Aplink taip viskas buvo ramu, sargyba išstatyta tik pastatuose, o savieji po lauką pasikeisdami pavaikšto. Šeimininkė paruošė pusryčius. Kad būtų kur susėst, atnešėm ir pristatėm dar vieną stalą, visgi 12 vyrų. Tik susėdom, nepradėjom valgyti, žiūrim per langus – ogi kieme pilnos rugės stribų prisėdę. Įklimpo į pusnį gale namo, arklį ragina, tas arklys nė iš vietos. Kiti pradėjo lipt iš rogių. Užuolaidom iš vidaus langai užtiesti,

jie nemato, kas viduje, o mes juos puikiai matom. Tiesa, dar prieš pusrytį skutomės barzdas. Kažkurio prie šautuvo buvo prisegtas labai geras diržas skustuvui papustyt. *Šermukšnis* skutosi paskutinis. O tas šautuvas buvo ant kablio užkabintas. Kai tik pasirodė šitie skrebai, mes visi šokom per duris už pertvaros, kur stovėjo lovos, į miegamąjį. Per tokią suirutę griebė už ginklų, kas už ko spėjo. O tas šautuvas taip ir liko kabot ant sienos, nebesuspėjom jo nukabint.

Sueina tie stribai gryčion, tik: „labas, labas". „O, gerai gyvenat..."

Mes jau su užtaisytais ginklais laukiam pasiruošę. Per plyšį matome – šautuvas, ir dar vokiškas, kabo ant sienos. Palengva atsukom vamzdžius į duris. Bet šeimininkė laiku susiorientavo. Pačiupo paltelį ir užkabino ant to paties kablio, kur šautuvas kabojo. O stribai tik klausia, kur „arielka", nes stalas tai nukrautas maistu. Šeimininkai kvailiais apsimetę ėmė aiškinti, kad žadėjo ateit svečių, nors skrebai aiškiai mato, kad čia kažkas ne taip. Šeimininkas atnešė jiems „samagono" butelį, o mes „kabėjom" už durų, kol jie paėdė, išgėrė tą butelį ir išėjo. Jeigu kas, tai tikrai nė vienas jų iš čia nebūtų išėjęs gyvas. Dėkui Dievui, kad viskas taip ramiai praėjo, nebesikabinėjo jie prie šeimininkų, o *Šermukšnis* irgi labai nenorėjo pražudyt tų žmonių. Labai riebų kepsnį paleidome iš rankų tada. Nors vėliau mes visaip sprendėme: gal jie ir pastebėjo ką nors, bet pabijojo, nors, jei būtų nujautę, būtų apsisukę ir labai greitai išnešę kudašių, būtų nebesėdę valgyti.

Kitą kartą iš Maženių rogėmis važiavome į susitikimą keliese. Važiavo *Kazokas*, Vytas Zalagėnas, aš važiavau, Mačiulis, Stankevičius, Alfonsas Plėta. Susitikimas buvo paskirtas kažkur Bedrių kaimo pamiškėje. Važiavome nuo Preidžių pusės. Dienojom pas Justiną, ten, kur Zalagėnienė slapstėsi. Arklys stovėjo klojime gatavai pakinkytas. Kai tik pritemo, ir sėdom į roges. Išvažiavom ant Velykių kelio, ten, kur suka į Kalnuočius, o kitas – ateina nuo Maženių. Toje vietoje, kur keliai susikerta, žiūrim, iš priešakio vienos pilnos rogės, kitos pilnos prisėdę. Galvojam, kad mūsiškiai. Bet priekyje sėdėjęs Stankevičius su prancūziška kulkosvaidžiu šoko iš rogių, o arkliai privažiavo

vieni prie kitų ir sustojo, nes prasilenkt nėra kur, vienos provėžos. Stankevičius iki pusės įlindo į pusnį, pradžioje dar manė, gal ką atpažins, paskui suriko: „Kas!" O iš anų rogių pasigirdo: „Čevo, čevo!" Tada Stankevičius nieko nelaukęs ir kirto kelias serijas į tas roges. Tik keiksmai pasigirdo: „Blia... blia! Jop... jop...!" Pasuko į šoną ir – tolyn kiek įkabina. Vėliau sužinojom, kad vieną ruskį vietoje nukepė, o kitas mirė peršautas bevežant. Buvo dar ir daugiau sužeistų. Mūsų padėtis buvo labai nepatogi. Jie metėsi į šoną ir iš rogių nė vienas neiššoko, tik arklius čaižė ir lėkė. Į antras roges visai nekliuvo, tik tiems, kas pirmose sėdėjo. Tiesa, antrose rogėse jie dar vežėsi civilius žmones, gerai, kad jie nenukentėjo. Iš savo rogių mes visi buvom iššokę, bet iš priešakio dar krūmas uždengė, nieko nesimatė. Žinoma, gal reikėjo dar vytis, bet kas žino, kad ten jų daugiau nesutiksim, būtume jiems dar pakasę padus.

Kartą iš Raguvos miško Stankevičius su Plėta ėjo, o mes juos lydėjom, nes mes geriau žinojom apylinkę. Ir užėjom pasalą Vėjeliškių kaime. Kartu buvo ir *Kazokas*, bet tada jis dar nebuvo užverbuotas. Tik išgirdom: „Kto idiot?!" Tan balsan ir kirtom. Jų tai mes nematėm. Netoliese apynių krūmas augo, ten tokios alyvos. Vėliau mums pasakojo, kad po susidūrimo ruskiai sodyboje tvarstėsi, raišiojo rankas, kojas ir greit išvažiavo. Ar ten ką nušovėm, ar ne, žmonėms jie nesirodė, tik labai keikėsi.

Maženiuose buvo labai privisę šnipų. Ir visos tokios nukrešę bobos, liežuvio už dantų nenulaiko, nors gal kitos ir ne iš blogos valios patauškia. Jei tik per Maženius pereidavom, tuoj stribai atlėkę ir bado prėslus, klausinėja.

Liepa – Antanas Mickūnas ir sako:

– Vienaip ar kitaip, skrebai vis vien sužinos, kad per Maženius perėjom. Kulkosvaidis seniai bebandytas, reikia patikrinti, ar gerai veikia. Turkštelėsiu porą kartų.

Mes ėjom tiesiai, o toliau, šone, buvo sankryža. Sankryžoj augo krūmai radastų, alyvų likę nuo senų laikų, kai dar ulyčioj žmonės gyveno. Kiek paėjęs į priekį, ir paleido dvi serijas. Iš tų krūmų tik: „Blia... Blia..." Pasirodo, pasalas tuose krūmuose mums buvo suruošę skrebai. Tada jau ir mes, parkritę ant že-

mės, atidengėm ugnį. Du skrebus nušovėm, kitus sužeidėm, likusieji gyvi visai sukriko, ėmė rėkt nesavais balsais. Suardė jie ir mūsų planus. Buvom numatę užeit į vieną sodybą pavalgyt, viską atidėjom ir apsisukę grįžom atgal. Prieš tai mes iš kapitono jau buvome gavę žinią, kad bus rusų kariuomenės siautimas, buvom ir stovyklą sunaikinę.

Prisimenu, partizanas Mykolas Janulis–*Tautvydas–Stumbras* sirgo. Mes jį atgabenome į vieną savo didžiulį bunkerį, kuriame tilpdavo iki 20 vyrų, ir ten jis gydėsi.

Tas bunkeris buvo netoli Limeikių kaimo. Kiek žinau, Janulis daugiausia slapstėsi vienas. Tada jis mums ir pasakojo apie save tokį nuotykį.

Kažkas pasakė, kad ateina rusai. Jis užlipo klojime ant šieno. Per visą prėslą, iš šono, buvo išpeštas tuščias praėjimas. Jis bandė lįsti palei sieną pastogėn ir įkrito į tą išpeštą tuštumą. Apačioje buvo išklotos lentos, ant tų lentų krisdamas, gerokai prisitrenkė, kad nebegalėjo net atsistot, stuburą susitrenkė. Kol dar niekas į klojimą neatėjo, jis ėmė pešti šieną ir krauti ant savęs. Apsipešė tuo šienu ir guli. Atėjo rusai klojiman, vienas su šuniu, tas šuo vienoj vietoj koją pakėlė, kitoj, pribėgo prie Janulio, apšlapino ant kojų, pauostė, bet nieko neužuodė. Taip *Stumbro* ir nerado.

1946 m. pavasariop *Šermukšnis* mums pranešė, kad reikia savanorių, kurie iš rusų galėtų pavogti partizano Vyto Zalagėno–*Buožės* vaiką. *Šermukšnis* labai norėjo Zalagėną perkalbėt, kad jis nerizikuotų, apsiramintų, bet Zalagėnas buvo neperkalbamas. O buvo taip: Zalagėno žmona slapstėsi pas žmones, kažkas suuostė, skrebai ją pagavo ir išsivežė į Panevėžį. Ten jai pasakė:

– Kai ateis vyras pasiduot, tada paleisim, o jei ne, išvešim, kur baltos meškos...

Ji jiems ir sako:

– Vyras tai negirdi šito mūsų pokalbio, nueikit ir pasakykit jam, kad ateitų, negi atvesiu aš jį...

O vaiką jie paliko pas Justiną Nakvosą, kuris gyveno su se-

serimis Tavosia ir Brone. Jie visi nevedę, dvi senos mergos ir senas bernas. Ilgokai išbuvo pas juos tas vaikas ir motina.

Zalagėnienė dar bvo nepaleista. Mes nutarėm, kad vaiką reiktų perkelt į kitą vietą, kad jo nepaimtų; vaikiukas maždaug penkerių metukų. Pasiunčiau savo žvalgus, o pasirodo, kas pas Nakvosus nueina – arba neišleidžia, arba prigrasina, kad tylėtų. Pasirodo, rusų kareiviai užėmę namus ir laukia pasaloje, kas ateis. Sėdi viduj, klojime, daržinėj ir visą laiką stebi aplinką. Šunį uždarė kamaroj, nes jis jiems trukdo. Zalagėnas užsimetė, kad eis vaduoti vaiko, ir viskas. Niekaip negalėjome jo perkalbėti.

Tiesa, mes turėjome sutartinius ženklus. Prie namo kampo prišliauži, į lango stiklą pabeldi tris kartus, viduje esantys išgirsta, pradaro langą, ir pasišnekam. Jei nieko nėra, įeinam į vidų.

Su Vytu Zalagėnu abu labai sugyvenom, teko nemažai vaikščioti su juo, labai draugiškas žmogus. Jei ką pasakė, žodžio nekeis. Sutikau aš eit kartu su juo. Kai aš sutikau, tada ir *Kazokas*– Kazys Riauba pasisiūlė. (Aš įsitikinęs, kad tada jis dar nebuvo išdavikas. Tada, kai mes su Poviliuku vaikščiojom, *Kazokas* vaikščiojo su Zalagėnu, ir jie labai buvo susidraugavę.)

Keturiese nuėjom pas Nakvosus. Jie gyveno visai prie melioracijos griovio, o griovys pilnas vandens. Per griovį permetėm kartis, perėjom į kitą pusę ir patraukėm ne nuo miško, bet nuo lauko pusės, padarę didžiulį ratą. O rusai laukė nuo miško pusės ateinant. Apie dvi savaites jie išsėdėjo pas Nakvosus.

Prieš tai, tiesa, mes užsukom pas Petrą Jušką Bukaltiškių kaime. Ten aptarėm visą operaciją. Mus dar kartą perspėjo, kad rusai labai akylai saugo šituos namus.

Naktis buvo tamsi, kad iš to įtempto žiūrėjimo akyse ima matytis kažkokie vaizdai.

Persikėlus per griovį, Vytas tiesiog alkūnėmis baigė prišliaužt prie namo, o mes pasilikome maždaug už 15 metrų nuo gryčios. Kai gerai įsižiūri, kartais lyg ir langų stiklai blyksteli, siena tokia pilka, tamsi. Žinoma, jei kas – ruskiai pradės leisti raketas. Vytas šoks bėgti, o mes pasiruošę jį pridengt.

Aš tik pamačiau, kad palei pilką sieną aukštyn pasikėlė juodas siluetas prie lango. Nuspaudžiau automato saugiklį, jeigu

kas... Širdis tik plaka... O siluetas, matau, kaip stovėjo, taip stovi. Galvoju, negi čia man akyse matosi.

O Vytas, pasirodo, tyliai pabeldė į langą, iš vidaus atidarė, tada jis pasakė:

– Duokit vaiką...

Dievo laimė, ruskių tam kambary nebuvo. Nakvosaitė dar ėmė jam aiškint, kad pilna ruskių, ką tu galvoji... O Vytas dar kartą:

– Pasakyta, aprenkit vaiką!

Vaikiuką pribudino, o tas – nė žodelio. Ramiai, be jokio garso; aprengė jį, padavė per langą. Langą vėl užsidarė. Vaikas apsikabino tėvo kaklą ant nugaros, ir, girdžiu, jau atšlama... Pro mane prašliaužė kaip su kuprine. Liepėm Vytui skubėti į priekį, o mes dar gerokai palaukėm, atsikėlėm ir palengva atsitraukėm.

Tą vaikelį atnešėm pas mano pusbrolį Petrą Jušką. Čia jis išbuvo apie pusantros savaitės.

O kada pabudę rusai pas Nakvosus neberado vaiko, pakėlė didžiausią triukšmą. Iš visų kampų ėmė lįst kaip tarakonai, o keikias, spjaudosi, vienas kitam vos ne į atlapus kimba. Šeimininką gerai dar apkūlė. Kai pamatė, kad vaiko nebėra, iš Velykių išsikvietė mašiną ir išvažiavo. Bet jie sugalvojo tokią „afiorą". Parašė labai griaudinantį ir ilgą raštą, kurį įteikė Vyto žmonai ir liepė eit ieškoti vyro: klausinėk žmones, teiraukis, bet vyrą surasti privalai.

Atsinešė tą laišką žmona pas mus. Paskaitėme mes jį, jame daug visokių garantijų prirašyta – ir saugumas, ir neliečiamybė, tik ateik ir pasiduok geruoju.

Tada Vytas perkėlė žmoną į kitą vietą. Bet ir šiandien man neaišku ir kyla didelis įtarimas, kodėl tada ją nušovė *Kazokas*? Tą jis prisipažino teismo metu 1961 m. Zalagėnas tada jau buvo žuvęs, aš taip pat buvau paimtas.

Visą laiką buvau „Šermukšnio" būryje, trumpai teko būti ir „Vilko" būryje, kuris laikėsi netoli Taruškų. Su juo mes palaikėme nuolatinį ryšį per Aleksą Vasiliauską.

Sako, kad netikęs paukštis, kuris savo lizdą teršia. Apie *Šermukšnį* aš nenorėčiau blogai atsiliepti. Aš žinau, apie tą žmogų buvo įvairių kalbų, bet aš nepasakyčiau, kad jis buvo prisidėjęs prie žydelių naikinimo. Prieš ateinant vokiečiams, 1941 m. jis dalyvavo lietuvių sukilime prieš bolševikus, nešiojo baltą raištį. Iš tų laikų jis buvo pasilikęs labai gerą, gražų čekoslovakišką šautuvą su Gedimino stulpais ant buožės, buvo tarnavęs Lietuvos kariuomenėje, turėjo puskarininkio laipsnį, vyras gana konkretus, protingas. O dėl išgėrimo, tai gal kartais ir padaugindavo, bet nusigėrusio arba visai girto aš jo nesu matęs. Jis mėgėjas buvo tik, kaip žmonės sako, „ant drąsos" paimt.

Išeidami nė minutei negalėdavome palikti nesunaikintos stovyklos, nes nežinai, kas ją gali aptikti, tyčia ar netyčia užeiti. Tuo metu būryje aš buvau jauniausias, tai *Šermukšnis* kažkaip ir pasiliko mane stovykloje, o kiti vyrai išėjo.

Tik išėjo vyrai, atlekia uždususi Malinauskaitė – ryšininkė (jos gyveno trys seserys su tėvu Malinauskynės vienkiemyje). Jų sodybą iš visų pusių dengė miškas, tik kelias į palaukę išeina.

– Vyrai! Blogai! Ruskiai siaučia! Pilna pamiškė mašinų, – susijaudinusi ėmė mums sakyti Malinauskaitė.

Iš stovyklos pas Malinauskus eidavom atsinešti vandens iš šulinio ir buvom pramynę net takelį, tai tą takelį eglute užšlavėm prabėgom, visą stovyklą užvertėm eglutėm – pjaunam ir verčiam, o eglutės vešlios, kai nukrenta ant žemės, apačioje nesuprasi, kas ten buvę, pereiti irgi nepereisi. Ji tik ragina, kad greičiau nešdintumės iš stovyklos. O mes tai tik dviese, su tais burliokais menki kariautojai, nes jie pulkais traukia. Išgirdome kibirus daužant Malinauskų sodybos pusėje, įtempėme nervus iki paskutiniųjų. Tuo momentu *Šermukšnis* iš kažkur išsitraukė spirito ir labai šaltai užsivertęs išgėrė, davė ir man, kelis gurkšnius nurijau. O mes žinom, kad bėgti kažkur išilgai miško tokiu atveju – savižudybė, nes paprastai rusai iš vienos pusės niekada nesiausdavo, desantus išmėtydavo keliose vietose, užstodavo kvartalines, o tada tą žiedą po truputį „verždavo". Jei bėgsi, gali tik ant jų pasalos užšokt, tada išsigelbėjimo nėra. *Šermukšnis* ramiai pasakė:

– Žinai, *Bijūnėli*, niekur nelėksim, paeikim truputį, šiame kvartale netoli auga labai tankios eglutės, palįsim po jomis ir pasislėpsim.

Taip ir padarėm. Kiek paėjom, palindom po tom eglutėm, visai šalia kelio, kuris ėjo nuo Malinauskų sodybos.

Išgirdom, kažkas šneka patyliukais. Mes net kvėpavimą sulaikėm, o keliuku – tik kojos kojos, eina enkavedistai mums beveik pro pat nosis. Priekyje du eina su šunimis, šunys ausis pastatę. Apie 20 rusų praėjo tuo keliuku. Kaip vėliau sužinojome, viso miško tada rusai nesiautė, praėjo tik keliukais, kvartalinėmis ir išvažiavo. Mūsiškiai buvo toliau iškeliavę, grįžo tik pro trijų dienų. Taip viskas laimingai baigėsi.

Kadangi aš buvau eilinis partizanas, tai visko negalėjau žinot, ypač apie *Šermukšnio* santykius su tuo kapitonu. Mes nežinojome, be to, ir nesistengėme žinoti tokių dalykų, nors apie jo užverbavimą šiek tiek žinau. Tą kapitoną man teko matyt ir kalbėtis su juo. Tuo metu mūsiškių buvo gal daugiau kaip dešimt. Susitikimas vyko vienoje sodyboje. Ten buvo paruošta vakarienė, pavalgėm, dalyvavo ir tas kapitonas. Kepurę nusiėmęs, jis taip kalbėjo:

– Kai man bus „karšta", prašau jūsų visų surast ir man vieną vietą. To aš laukiu kiekvienu momentu...

Jis kalbėjo lietuviškai, bet labai sunkiai. Truputį graibėsi lenkiškai, įterpdavo ir rusiškus žodžius. Aš tik žinau, kad jis buvo rusų NKVD kapitonas. Jis palaikė ryšį su pačiu *Šermukšniu*, net motociklu abu važinėjo. Šovinių rusiškų jis mums parūpindavo automatams, kulkosvaidžiams. Šiuo metu šis kapitonas dar tebegyvena.

Jei kas sakytų, kad tas kapitonas mums buvo pakištas kaip masalas, aš tuo niekada nepatikėčiau. Tuo metu, kai mes buvom supami Gitėnų miške, iš jo gavom nurodymą greičiau trauktis. Jei būtume laukę, ten mus kaip nieką būtų sumalę. Daug sunkiau, kai nežinai padėties. Jis pranešė, kad atvyko dar du garnizonai jiems į talką. Ne kartą buvome gavę įspėjimus, kada buvo planuojamos operacijos siaust Raguvą arba Gitėnų mišką. Ir tie jo pranešimai visada pasitvirtindavo.

Raguvėlėje buvo spirito varykla. Tris ar keturis kartus *Šermukšnio* iniciatyva iš tos varyklos buvo išvežtas spiritas. Daug spirito partizanai išvežė, ir aš galiu tiek pasakyt, ką girdėjau iš paties *Šermukšnio*. Jis taip kartą išsireiškė:

– Et, velniai griebtų, tas spiritas tai mums garbės nedaro, mes be jo galim gyvent šimtą metų, čia ne duona, bet va tos žinios tai mums reikalingos...

Aš supratau, kad už suteiktą informaciją *Šermukšnis* atsilygindavo spiritu tam NKVD kapitonui.

Mums *Šermukšnis* pasakydavo, kada mes galime važiuot paimt to spirito be jokios baimės. Ir kai nuvažiuodavome, tikrai ten nei skrebų, nei rusų nebūdavo. Paimdavome keliese rąstą šešių metrų ilgumo ir įsiūbavę kaip traukiam į duris, kad net su visais vyriais jos iššoka.

Visa tai man pasakojo Juozas Kriauza, kilęs iš Vadoklių. Jo žmona buvusi partizanų ryšininkė.

Paskutiniu laiku *Kazokas* – Kazys Riauba vedžiojosi Juozą Vėžiuką iš Velykių kaimo (žuvo 1953 m. sausyje), to Vėžiuko sesuo buvo žuvusi su Šinkūniukais bunkeryje. Vėžiukas nežinojo, kad Riauba užverbuotas. *Kazokas* su šituo Vėžiuku ateidavo dar ir pas mano pusbrolį. Po kiek laiko Vėžiukas kažkur dingo be žinios. Matyt, Riauba jį nugalabijo ir pakišo kur nors.

Tas Kriauza girdėjo irgi iš eigulio, kad atėjo pas jį du iš Raguvos miško ir klausinėjo žmonių, ar kas nežino kur nors išlikusių partizanų, jiems mat reikią susijungti, jie likę vieni. Eigulys pažadėjo juos suvesti su partizanu Albinu (greičiausiai su Albinu Burbuliu). Atėjo tas Albinas, ir šitie du nepažįstami Albiną išsivedė, neva jiems reiktų atskirai pakalbėti. Nuo eigulio namų ėjo takas į mišką, per kalniuką, o ant to kalniuko buvo aikštutė nedidelė. Kitą dieną tuo pačiu taku eigulys ėjo ir rado ant to kalniuko visą aikštutę išdraskytą, išvoliotą, mėtėsi kuokštas plaukų pripešta, šukos iškritę, ištrūkusių sagų primėtyta. Pagal tai sprendžiant, vyko grumtynės. Netrukus eigulys sužinojo, kad Albiną surištą pridavė gyvą enkavedistams. Tai labai panašu į *Kazoko* „pėdsakus".

Kazokas enkavedistams pridavė gyvą partizaną Lionginą Šukį iš Miežiškių. Tik kitą dieną jis atsibudo surištom rankom,

užveržtais mėlynais pirštais. O prieš tai jie su *Kazoku* gėrė degtinę. Tik dvi taureles išgėrė ir „atsijungė". To Liongino švogeris buvo stribas Panevėžyje. Ir dar, atrodo, kažkoks tai vyresnis, pavarde Eiva Jonas. Aš jį gerai pažinojau. Galimas dalykas, kad tas Eiva davė užduotį *Kazokui*, kad Lionginą gyvą paimtų, nes jie irgi su Lionginu vaikščiojo, kai buvo Survila su *Liepa* išduoti, *Nemunėlis* sutvarkytas. Tada *Kazokas* susirado Lioginą ir surišo jį. Apie jo užmigdymą ir paėmimą Lionginas persakė per lagerininką Aliuką Vasiliauską (gyvena Panevėžyje). Lionginas jam pasakė:

– Jeigu susitiksi ką nors iš savų, pasakyk, kad *Kazokas* išdavikas, nes jis mane užmigdė ir pridavė gyvą į NKVD.

Lionginas Šukys buvo grįžęs iš lagerio, bet Lietuvoje jam neleido prisiregistruot, Rusijoje vedė ukrainietę ir ten gyveno.

Teko girdėti iš kitų šaltinių, kad esą *Šermukšnį* papjovęs Riauba–*Kazokas*.

Aš sprendžiu taip: *Šermukšnį Kazokas* galėjo sunaikinti kur nors kitoje vietoje, nebūtinai pas Kaminską. Po to užkasti, paslėpti, kad niekas ir neamteltų.

Matyt, *Kazokui* buvo duota tokia užduotis. Kiek aš pažinau *Kazoką*, jis buvo labai paslaptingas ir nekvailą galvą turėjo, gerą orientaciją. Kiti sako, kad jis iš pat pradžių buvęs užverbuotas, dar tuoj po tarnybos Plechavičiaus rinktinėje, bet aš tuo labai abejoju, kadangi iki to man su juo teko turėti įvairių reikalų, aš jokiu būdu tuo netikiu.

Dar aš tebevaikščiojau būryje, o *Kazoką* jau įtarė kažkokiais tai nešvariais darbais užsiimant. Prieš man patenkant į NKVD rankas, visur dažnai būdavo užstatomos pasalos – kur nors prie lieptų, prie takelių per laukus, prie krūmelių. Ir būdavo taip: jei kur einam, *Kazokas* visada eina pirmas. Vieną kartą aš jam net nežymią pastabą padariau, kodėl jis taip daro. Prieš tai *Kazokas* kuriam laikui buvo dingęs, atseit vienas slapstėsi. Gal kokią vietelę ir galėjo turėti pasislėpimui, bet ten tai jis nesėdės nei savaitės, nei dviejų, nebent tik kokio ypatingo pavojaus atveju. Kažkas čia ne taip... O į pabaigą jis išvis nuo vyrų atsiskyręs eidavo priešaky. Mes ginklus laikome paruošę kovai, o jo ginklas permestas per petį, kaip niekur nieko. Jei jį baigi prisivyti,

tai jis dar smarkiau paspaudžia. Kiek pamenu, teismo metu arti 200 nužudymų jam buvo inkriminuota. Tik man viena neaišku, kodėl jis daugelį tų nužudymų prisiėmė sau. Aš tai gerai žinojau, kad ne jis tą padarė, bet prisipažino.

Kada 1956 m. grįžau iš Kolymos lagerio, namai buvo išdraskyti, tėvas invalidas, aš grįžau kaip stoviu.

Tuo metu remontavo Miežiškių bažnyčią. Meistras mane pasiėmė ten dirbt staliumi, nors tą darbą aš menkai teišmaniau. Geras buvo žmogus, išmokino mane staliaus amato. Kai suremontavome Miežiškių bažnyčią, įsidarbinau Panevėžyje muilo fabrike. Čia ėmė beveik kasdien persekioti saugumiečiai, bandė verbuot, grasino neduosią ramiai gyventi, jei aš jiems nedirbsiu. Bet aš jiems tiesiai pasakiau: „Ant šitos meškerės jūs manęs nekabinkite ir nesiūlykite savo paslaugų. Aš niekada nesutiksiu". Kagebistai labai įsižeidė. Ir kuriam laikui jie nuo manęs atsikabino. Aš jau pasidžiaugiau, kad jie manęs nebešaukia. Ir tuo metu apylinkėse pasklido kalbos, kad *Kazokas* gyvas, slapstosi ir gyvena Vilniuje, nors už gryną pinigą to nepriėmiau. O pasirodo, jį Miežiškiuose Šiškaitės atpažino, kadangi *Kazokas* buvo nušovęs jų tėvą ir motiną. Iškart *Kazoko* neareštavo, vietiniai KGB organai kažkodėl delsė. Tik kai Šiškaitės pasiskundė „aukščiau", tada *Kazoką* suėmė Vilniuje. Iki arešto jis dirbo Vilniuje, galanterijos dirbinių fabrike.

Kai areštavo *Kazoką*, aš jau buvau vedęs ir gyvenau Panevėžyje. Ir vėl mane griebė saugumas. Nusiveža ir laiko iki pusiaunakčių Panevėžio saugume. Visa kalba sukosi apie *Kazoką*. Pradžioje jie man nesakė, kad *Kazokas* areštuotas, bet tardė jau rimtai. O *Kazokas*, pasirodo, mane įkišo savo bylon, kaip mes atlikome vieną operaciją kartu su juo. Kas buvo, tai buvo, bet galėjo apie tai ir nepasakyti, neįvelti manęs į tą istoriją. Anksčiau aš to nebuvau prisipažinęs. *Kazokas* papasakojo tardytojui, kad mes nuvažiavome į tarybinį ūkį ir iš ten išsivarėme du pakinkytus arklius su grūdais, o mano byloje to visai nebuvo. Kad radę gerą balną paėmėm, ir tas pasakyta...

Pas Šiškus naktį užėjo stribai, apsimetę partizanais, nedavė degti lempos, matyt, bijojo, kad nepažintų. Ne visi ir šnekėjo.

Vieni kepures užsimaukšlinę ant akių, kiti į apykakles galvas įtraukę klausinėjo, ar nebuvo atėję ruskiai ar stribai. Jis, žmogus, ką tik iš malūno buvo grįžęs, pasakė, kad nieko nematęs, be to, pridūrė – kurią tai dieną buvę užsukę stribai, pašaudę ir išėję.

Kitą dieną atvažiavo Šiškos areštuoti stribai ir tuoj paklausė, ar užeina banditai. Šiška pasakė, kad neužeina. Tada stribai sako:

– Na, o vakar kas buvo?

Ir jį, žmogelį, šitie stribokai išprovokavo. Areštavo, išnešė turtą, išvarė gyvulius, o Šišką uždarė į kalėjimą. Po kurio laiko jį paleido. Tik man viena neaišku, iš kur taip staigiai partizanus pasiekė žinia, kad Šiška užverbuotas. Atėję partizanai ėmė tardyti, kokiais būdais jį užverbavo. Šiška bandė išsisukinėti. Bet kadangi jis iš kalėjimo sugrįžo gyventi į namus, partizanai neabejojo, kad Šiška užverbuotas.

Šiškai gyveno Miežiškių vienkiemyje, netoli nuo Bukantiškių. Tada *Kazokas* ir dar vienas partizanas nuėjo ir sušaudė abu Šiškus. Tuo pačiu metu *Kazokas* nušovė dar Šiškų kaimynę Dzikarienę Gendrusią, stribo seserį.

Kazokas su Zalagėnu dviese labai daug vaikščiojo; galėjo būti ir tokių dalykų, pavyzdžiui, gal kokį šnipelį abu nugnybo ar ką kita padarė. Zalagėnas dažnai ateidavo pas savo žmoną kartu su *Kazoku*, manęs taip pat Zalagėnas ne kartą yra prašęs jam padėti lauke pasargauti. Zalagėnas buvo didelis Lietuvos patriotas, labai pareigingas. *Kazokas*, matyt, įtarė, kad Zalagėnienė žinojo kai kuriuos jo juodus darbelius ir gali jam ateity pakenkti, todėl pasistengė ją likviduoti.

Akistatos metu Vilniaus saugume įvedė Riaubą gražiai apkirptą, pilku švarku, pasodino priešais mane. Jis į mane tik užmeta, užmeta žvilgsnį, aš net nesistengiu į jį žiūrėt, jaučiu, kad nervinasi. Tardytojas liepė Riaubai šnekėti. Riauba tik išpūtė šnerplę ir sako, kreipdamasis į mane:

– Na, ko tu čia bijai? Tau nieko nebus. Tą kolchozą išparceliavom, kas čia baisaus?..

Tada ir aš jau šokau jam į akis ir daviau suprasti, kad aš to neprisipažįstu. Atsistojau ir pasiruošiau trenkti Riaubai į spran-

dą. Tardytojas kaip griebė mane ir pasodino. Kai mane pasodino, Riauba iškart galvą nuleido, panarino žemyn ir kad nors žodį... Tardytojas tik kumščiu į stalą daužo ir šaukia:

– Riauba! Riauba! Šnekėsi ar ne?!

O Riauba daugiau nė žodžio neištarė. Tada Riaubą per duris ir išgrūdo.

Riaubą teisė Panevėžyje 1961 m. Teismas buvo uždaras, nuosprendis – mirties bausmė neapskundžiamai. Teismo salėje dalyvavo ir Riaubos žmona. Jos paklausė, ar ji žinojo apie vyro praeitį, kai tekėjo. Ji pasakė, kad nieko nežinojo.

Kada Riaubai suteikė paskutinį žodį, jis pasakė:

– Aš žinau, čia viskas aišku... Jokia valstybė nedovanos už tokius nusikaltimus. Ir čia nebus jokių dovanojimų...

Neprašė jis jokio pasigailėjimo ar atleidimo.

Juodas Ponas – Povilas Samuolis „Šermukšnio" būryje laikėsi nuo 1946 m. vidurio iki 1947 m.

Paskutinį kartą su juo mes susitikome 1947 m. rugsėjo 23 d. *Juodas Ponas* daugiausia draugavo su *Šermukšnio* broliu Juozu–*Meška*.

Juodas Ponas paprašė manęs padėti jam pereit į savo kraštą, kadangi kelias iki Geležių ilgas. Išėjom 1947 m. rugsėjo 23 d. Diena praėjo, kol suradom „Vilko" būrį. Nuėjom į jų stovyklą. Man jau anksčiau buvo tekę pas juos lankytis. Pasakėme, kokiu tikslu atėjom, pakalbėjom su *Vilku*.

Partizanai visada laikėsi tokių pagarbos taisyklių: jei kas pas mus ateina iš kitų būrių, mes padedam surasti tai, ko reikia, o jei mes nueinam į kitą būrį – mums padeda, nes vietiniai gyventojai visada geriau žino visus praėjimus, pažįsta gyventojus. Ypatingai su taruškiečiais mes palaikėme glaudžius ryšius.

Taip ir šį kartą: *Vilko* vyrai mus palydėjo iki *Juodo Pono* tėviškės, jis pasiėmė skustuvą, aplankė artimuosius, atsisveikinome ir grįžome atgal.

Ėjome penkiese, nors visų ir nebepamenu. Kartu ėjo *Gėbelsas* – Edvardas Bačelis, iš mūsiškių ėjo *Oželis* – Kazys Šinkūnas, aš, *Juodas Ponas* – Povilas Samuolis ir dar vienas iš „Vilko" būrio.

Buvo jau visai parytys, o rugsėjo mėnuo, toks tirštas rūkas,

nors pirštu į akį durk, už kelių žingsnių nieko nesimato. Turėjome ir kompasus. *Vilko* vyrai kažkaip geriau orientavosi savam krašte, bet visus tas rūkas labai klaidino. Svarbiausia, kaip nueiti į Subačių.

Kažkuris pastebėjo žiburiuką sodyboje. Netrukus ėmė loti ir šuo. Sakom, reikia užeiti ir sužinoti, kokia čia vieta. Užėjom mudu su *Oželiu* į vidų. Boba juoda kaip čigonė bulves skuta, ant kaladės atsisėdus. Kai atidarėm duris, tai bobai tik šlept bulvė iš rankų ir iškrito.

Kadangi jau paryčiai, nebėra kada gaišti. Paklausėme, kur šeimininkas. Ir kitame kambarėlyje, matome, iš lovos išvirto baltom kelnėm irgi juodas kaip gavėnas senis. Aš jį pasikviečiau arčiau, liepiau užsimest kokį drabužį, einam, sakau, į lauką, reikia, kad parodytum mums kelią.

Boba puolė po kojom, griebė rankas bučiuot ir ėmė šaukt:

– Už ką?! Už ką?!

Matyt, manė, kad vedame nušauti. Pasirodo, jie buvo ne vietiniai, o iš kažkur atsikėlę. (Man atrodo, kad grįžęs iš lagerio po 9 metų aš tą senį mačiau Panevėžyje, nes jo bruožai labai specifiniai ir man giliai įstrigo į atmintį. Po mūsų apsilankymo šitie žmonės pabėgo iš tų namų ir persikėlė gyvent į Panevėžį.)

Aš dar labiau paraginau tą senį, nuraminau jo bobą, ir išėjome į lauką. Mes į rankas pasiėmėm kompasus ir liepėm seniui rodyt, kur Bigailiai, kur Subačius, kur Tiltagaliai. Specialiai, kad jis nežinotų, į kurią pusę mums reikia. Senis parodė. Ir paleidom jį, o patys nuėjom, kur mums reikia.

Jeigu eitum į *Vilko* stovyklą, reiktų daryt didelį lanką. *Juodas Ponas* susiorientavo, kur mes esame, ir pasiūlė į *Vilko* stovyklą neit, o eit tiesiai per miškus į namus, bus daug arčiau – per Bigailių durpyną išeisime tiesiai į Kuzmiškio palaukę. O *Vilko* vyrai ir mūsų *Oželis* atsiskyrė ir nuėjo į *Vilko* stovyklą. Jie nuėjo skersai geležinkelio, o mes pasukome į kitą pusę. Beeinant jau pradėjo aušti. Netoli Bigailių durpyno, kitapus geležinkelio, buvo pušynas. Ir čia, matyt, padaryta mūsų didelė klaida, nors iš tikrųjų tą iniciatyvą parodė *Juodas Ponas*. Jis man ir sako:

– Prigulam va čia, po išvirtusiu medžiu, nusnausime kokią valandėlę, kojos pavargę...

Nors oras dar nešaltas, aš labai nenorėjau čia sustoti, bet žinojau, kad Povilui labai prakaituodavo kojos, todėl, matyt, jis ir norėjo kiek pailsėti. Mano mintis buvo – pereiti durpyną, bet ten jau neturėsim kur nueit pavalgyt, o čia, pakrūmėse, dar keletas sodybų buvo.

Taip ir sutarėme, kaip *Juodas Ponas* pasiūlė. Numiegojom, atsikėlėm, apsidairėm – tyku, gražu, sodybose jau girdisi žmonės rėkauja, gyvuliai bliauna. O mums reikia perlipt per geležinkelį ir toliau – tiesiai per mišką, lauku nebereikės eiti. Ateiname prie geležinkelio ir atsargiai iš už medžių iškišam galvas, bandome apsižvalgyti. Gi žiūrime – tik pulkeliais, pulkeliais apsisiautę palapinėmis ruskiai.

Žinoma, kad kas būtų pasakęs, mums reikėjo nert ir būtume pernėrę geležinkelio liniją, nors jie ir gana netoli buvo. Kadangi mes juos stebėjome per žiūronus ir labai atsargiai, jie mūsų nepastebėjo. Aišku, perbėgti ištisą ruožą palei geležinkelį ir persigauti per pylimą – labai jau rizikinga. Tada metėmės atgal į mišką ir bėgt. Išbėgom jau visai palaukėje ant kvartalinės linijos, netoliese sodybos. Žiūrim – iš šono vėl ateina pulkeliai ruskių. Supratome, kad vyksta siautimas, nors šitie ruskiai nuo mūsų buvo gerokai toliau. Čia jau dabar vadovavo *Juodas Ponas*, jis sprendė, kokį pasitraukimo variantą būtų geriau pasirinkti.

Ginklus prisispaudėm ir žengėm per liniją. Kai perėjom per liniją, mes jau ruskiams nebesimatėme, mus uždengė krūmai, bet, jie, pasirodo, mus pastebėjo. Vieną kartą sušvilpė, mes tiktai susižvalgėm, supratom, kad mus jau užfiksavo, o grįžti nebebuvo prasmės. Kas žino, kiti gal jau eina į mus per mišką.

Peržengdamas daug metų į priekį, paaiškinsiu, kaip čia viskas įvyko.

Ogi tas senis, kuris mums rodė kelią, kai tik mes išėjom, tuoj ant kumelės ir – į Subačių. Pranešė, kad buvo užėję „banditai", kieme penki, o toliau dar daugiau. Nors iš tikrųjų daugiau nieko nebuvo, jam tik pasivaideno.

Kai sušvilpė, mes paspartinom žingsnį. Matom, kad ruskiai jau bėga, pradėjo šaudyti, o tarp šūvių girdime:

– Stoj! Stoj! – rėkia iš tolo. Maždaug už trijų šimtų metrų. O

mes net nemanome stoti. *Juodas Ponas* buvo su miline, gal todėl ir ruskiams iškart kilo įtarimas, kad čia ne civilis žmogus. Mes nebėgom, kol kulkos pro ausis nepradėjo švilpti. Žvilgtelim per petį ir matom, kad vieni eina iš paskos, o kiti jau daro lanką ir supa. Jau pasirodė ir tie nuo geležinkelio pusės. Tada jau kabinom, kiek turėjom sveikatos. Gerus tris kilometrus per Patrakių lauką nešėmės, kiek tik spėjo kojos kilnotis. Išmetėm nereikalingą amuniciją. O laukas plynas, jokio trobesio, jokio krūmelio, lygi dobiliena, į šonus neturim kur pasukti, tik tiesiai.

Netoliese aria žmogus. Man buvo kilusi mintis prilėkus nupjauti valkčius ir – ant arklio, o neturim nei peilio, nieko, kol atriši, bus jau vėlu.

Perbėgom per visą Patrakių lauką. O priešaky durpynas, skersai išvaryti didžiausi karjerai – nei perplauksi, nei perbrisi. Pribėgę prie durpyno, tarėmės gult ant žemės ir bandyt dar kiek atsišaudyt. O į mus kerta jau kaip reikiant. Man iš peties net vata pasipylė, kepurę peršovė, o bėgant priešaky kulkos tik raito velėnas nuo žemės, kelnes palei pat atlankus sukapojo, nors kūno nė viena kulka nepalietė, tik pro ausis švilpė be perstojo. Lėkėm kiek prasiskyrę. Bėgdami vis dar persimetėme po žodį. Sutarėme į karjerus nešokti. Mums labai gerai pasisekė: užlėkėm tiesiai ant pylimėlio, kuris buvo paliktas tarp karjerų, o ant jo patiesti bėgiai durpėms vežti, visai prieš pat karjerą. Jau abu į krūvą buvom sulėkę, tik žiūriu – *Juodas Ponas* kūliais apsivertė, atsistojo, ginklą velka ir atgal į ruskius eina, kažkaip nieko nesuvokia. Aš rėkiu:

– Povilai! Kur tu atgal eini?!

Jis tik apsisuko ir vėl atgal, pylimėlio link. Pagriebiau jo ginklą (dešimtuką), jį į priekį, aš iš paskos, bet mes jau pabėgti nebegalime. Matome, ir ruskiai eina pėsti. Man peršovė ranką, nebegaliu šovinių į šautuvo apkabą įdėti. O Povilui ranka irgi sukapota, ties krūtinkauliu, matau, jau net mėsos išvirtę. Ruskiai nuo karjero – prie to pylimėlio, o mes jau atsitolinom. Nustojo šaudyti. Pasibaigė durpynas, ir įėjom į didelį mišką. Aš vis raginu Povilą, kad laikytų užspaudęs žaizdą, bet kas iš to, vis tiek švirkščia kraujas, ir gana. Staiga jis nugriuvo po eglute, sako:

– Broniuk, ieškok su batu pasemt vandens.

Matau, jo lūpos apkepę, o kraujas švirkščia. Aš dar jo prašau lįst giliau į mišką, o Povilas sako:

– Ne, čia jau jie į mišką nebesivys.

Povilas guli aukštielninkas, o aš ant kelių atsiklaupiau ir kiek galėdamas bintu suveržiau ranką. Kraujas iškart susilaikė. Tik spėjau užmegzti mazgą ir išgirdau, kad sutreškėjo šakos, matau, visai nebetoli ruskių net juoda.

Pasipylė šūviai. Iš karto man kliudė į petį, ranka visai nukabo kaip skarmalas, nieko nebejaučiu. Aš dar turėjau vokišką granatą, tą granatą reikia atsukt, o su viena ranka niekaip neišeina. Nuo tos vietos Povilas, kur aš jį perrišau, dar pabėgo apie 50 metrų. Užtrenkė kulkosvaidis. Pamačiau, kaip Povilas parkrito ir daugiau nebesujudėjo. Priešaky pamačiau tuščią iškirstą didelį plotą. Aš net nepajutau, kaip mane užgulė ruskiai, tik jaučiu, kad traukia diržą, kišenė buvo pilna pistoleto šovinių, tai su visa kišene nuplėšė. O kareiviai, ką tik radę pas mane, viską kišasi į savo kišenes, visą tuščiai išpurtė. Pavilko už apykaklės iki Povilo ir numetė.

Maždaug už pusvalandžio atlėkė ir stribai. Povilas jau buvo nebegyvas. Jam iš kulkosvaidžio seriją į krūtinę suvarė. Ruskiai, jį bekratydami, rado net skustuvą sudaužytą.

Atvažiavo kažkokie darbininkai iš durpyno su arkliu, atnešė neštuvus, bandė abu kartu nešti, bet abu netilpom ant neštuvų. Aš po truputį pradėjau atsigauti. Tada mane pakėlė ir vedė, o Povilą nešė neštuvais keturiese, nunešė iki geležinkeliuko. O mane už parankių vedė. Atstūmė platformą, kur durpes veža, suguldė ir nustūmė kažkur į Bigailių stotelę. Numetė mus nuo tos platformos. Čia daug civilių buvo susirinkę. Aš dviejų moterų paprašiau, kad atneštų atsigerti. Atnešė jos vandens, atsigėriau, tada jau atsigavau.

O ruskiai tik šaudo aukštyn, juokiasi, kvatoja, kad du „banditus" sugavo.

Atvarė pastotis, suguldė mus į ratus, tiesiog ant mūsų susėdo ir nuvežė į Subačių.

Ką dar norėjau pasakyti: tie kareiviai mane labai smulkiai iškrėtė, viską paėmė, nuginklavo, bet nerado neišryškintų ne-

gatyvų (mus fotografuodavo Stasys Jakimavičius, kur žuvo pas Kaminską).

Juodą Poną kaip kokį maišą išmetė iš ratų ant žemės, o mane nuvedė į pastatą ir įgrūdo tokian kambariukan. Kai užrakino, prisiminiau, kad tas filmelis pas mane. Aš greit jį išsitraukiau, išvyniojau ir apšviečiau. Atsidariau pečių ir įkišau į jį tą filmelį. Tik uždariau durytes, girdžiu, jau rakina mano kameros duris. Išvedė į tardymą. Pirmiausia nuo rankovės nuplėšė lietuvišką ženklą, jis jiems, matyt, gadino akis.

Tiesa, kai miške aš gulėjau prie nušauto *Juodo Pono* ir atėjo skrebai, tai vienas skrebas įsibėgėjęs su atkištu šautuvu kaip davė į šonkaulius, galvojau, kad su visu šautuvo vamzdžiu man juos sugrūdo į vidurius. Bet pasirodo, kad nieko baisaus. Kiek paskaudėjo ir praėjo. O tada greit prisistatė ruskių kapitonas ir tuos stribus nuvijo šonan.

Tardė tas pats kapitonas ruskis, o vertėjas buvo Juozas Ramonas. Ramonas mane mušė, kankino dar daugiau negu tas ruskis. Su pistoleto rankena jis man sukapojo galvą, plaukus nurovė. Paprašiau vandens, tai tardytojas ruskis tik nusišaipė:

– Kai pasakysi, kur tavo draugai, tada gausi vandens...

Vienu metu Ramonas pasikėlė ir išėjo. Tas ruskis pagriebė grafiną, greit pripylė pilną stiklinę vandens ir padavė. Aš tik mukt, apsišluosčiau lūpas, kaip niekur nieko.

Pirmą naktį nė minutės jie man nedavė atsikvėpti. Spardė, daužė, plaukus rovė. Ramonas atsistojo, pistoletą rankoje laikydamas, ir sako:

– Na, jeigu nekalbi, atsigulsi šalia savo draugo.

Išsivarė laukan. Kieme stovėjo nedidelis aplūžęs sandėliukas, o viduje pilna šiukšlių. Pastūmė mane ant tų šiukšlių, aš pargriuvau, Ramonas spyrė į šoną. Atsikėliau, tada dar pastūmė kažkur į patamsį, užvirtau ant *Juodo Pono*. Jo tik viduriai sugargaliavo, o aš jam į krūtinę atsitrenkiau, sukišau į žaizdą rankas. Priėjo Ramonas, pačiupinėjo už ausies, prie smilkinio pridėjo pistoletą ir dar kartą pagrasino:

– Paskutinės tavo minutės. Kalbi ar ne?!

O aš kitaip ir negalvoju: jie čia mane vis tiek „užbubins", gyvenimo jau nebėra, kuo greičiau, tuo geriau. Aš jam ir sakau:

– Šauk greičiau, aš laukiu!

Kaip pradėjo jis mane spardyti, pasitraukęs arčiau durų, aš nusivoliojau nuo tų šiukšlių, pamažėl atsistojau ir svyruodamas prislinkau visai prie durų. Girdžiu, kieme sušneko rusiškai, nors aš nė vieno žodžio nesupratau.

Priėjo Ramonas ir tyliai, lyg slapta nuo to ruskio, sako, rodydamas pirštu:

– Matai, va tualetas, o už tualeto yra skylė. Man pagailo tavęs, bėk už to tualeto, aš tave paleisiu. Aukštyn iššausiu, tas ruskis dabar nemato...

Galvoju, tu durnių neieškok, niekur aš nebėgsiu. Jeigu nors kiek būčiau link to tualeto pajudėjęs, garantuotai Ramonas būtų šovęs į nugarą, nes tualetas buvo visai priglaustas prie pat lentinės tvoros, kaipgi ten, už tualeto, atsiras skylė. Be to, jeigu ir tikrai būtų mane paleidę, aš nebūčiau pabėgęs, nes po nakties tardymo ir mušimo buvau galutinai nusilpęs, o dar žaizdos neperrištos kraujavo, iki kulnų kraujuose permirkęs.

Kai nebėgau, Ramonas dar kelis kartus man spyrė, aš vėl pargriuvau. Tada įsivilko jie atgal į vidų keikdamiesi ir vėl ėmė daužyti, rauti plaukus ir tardyti iš naujo.

Dabar neprisimenu, kada mane perrišo, nes kelis kartus buvau netekęs sąmonės, vandens ant galvos pylė. Po to dar buvo atvedę gydytoją, kuris pasakė, kad reiktų mane vežti į Panevėžio kalėjimo ligoninę, nes didelės žaizdos, kitaip vargu ar užgis.

Ramonas paėmė siuntimą iš gydytojo, sudraskė ir įmetė į šiukšlių dėžę.

– Dar banditėliui ligonin... – sumurmėjo panosėje Ramonas.

Tada atėjo dvi mergaitės ir perrišo man žaizdas.

Ryte ėmė kraujas iš galvos sunktis, antakis buvo prakirstas, o kūnas buvo mėlynas ir juodas nuo mušimo. Atvažiavo pastotė. Surišo man rankas, kojas ir įvertė į ratus. Taip užveržė, kad net pamėlynavo. Vežant žvyrkeliu į Kupiškį, buvo užsukę į vieną sodybą, girdė arklius, kažkuris iš vežikų pasiūlė man atsigerti, tai tik suriko skrebai, gert nedavė.

Kupiškyje uždarė į vienutę, kurioje buvo velniškai šalta, nes ir lauke oras jau gerokai atšalo. Vesdavo tardyti, bet taip žiauriai, kaip Ramonas Subačiuje, jau nebemušė, tiktai kiek iš papečkio ištraukta pliauska alkūnes apdaužydavo. Arba po už-

pakaliu padeda tą pliauską kampu ir liepia ant jos sėdėti. Pasodina ant taburetės kampo, o ant visos neleidžia sėdėti.

Visai nusilpau. Kai vesdavo tardyti, akys aptemdavo, nieko nematydavau, griebdavausi kur nors įsikabinti, atsiremti.

Iš „KPZ" skrebyno mane varydavo į miestelį, atrodo, ten, kur dabar policija.

Kupiškyje išlaikė arti mėnesio. Žaizdų niekas daugiau neperrišinėjo. Paskutinėmis dienomis dar buvo įmetę kažkokį žmogų, kuris aiškino, kad pas jį skrebai rado Starkaus–*Montės* bunkerį. Vėliau aš jį dar buvau sutikęs Panevėžio kalėjime, toks pailgo veido.

Tiesa, kada mane atvežė į Kupiškį, įmetė į tą šaltą vienutę, aš greit pastebėjau, kad sienoje prabadyta maža skylutė, per ją papučia ir šaukia:

– Ateik arčiau! Ateik arčiau!

Pasirodo, už sienos buvo bendra kamera. Aš aniems pasakiau, kad mane pagavo miške, tai jie mane mokino, kaip laikytis, nešnekėti ir nieko neišduoti. Pradžioje aš galvojau, gal kokie šnipai, net atsitraukdavau nuo tos skylės. Sakau: „Jūs manęs nemokinkite, aš pats žinau, ką kalbėti".

Skrebai mus pėsčius atvarė į Kupiškio geležinkelio stotį. Mane pastatė gale, o iš užpakalio ėjo keturi skrebai. Ir einant kad ne vienas, tai kitas čia su koja, čia su buože – vis badė ir daužė. Visi girti, smirdi raugu. Moterys, pamačiusios, kad mane taip daužo, paėmė už parankių ir eina. Ojetus, kaip ėmė tas moteris spardyt, keikt. Tos pradėjo šaukt. Atvarę į stotį, susodino visus ant žemės ir įsakė net nepajudėti. Matau, garvežys atšniokščia artyn artyn. Vienas iš mūsų visai prieš garvežį tik strykt kaip kiškis per bėgius, kiton pusėn. Garvežys užvažiavo, skrebai net nespėjo susiorientuoti. Koks kilo sujudimas, kaip ėmė mus spardyt, daužyt iš eilės. Pakėlė ir visus vėl atgal į skrebynę nugrūdo Kupiškin, vėl uždarė į „KPZ".

Ryte atidaro duris ir liepia man išeit. Galvoju, kad varo į tualetą, bet nuvarė į kiemą, o ten guli tas vargšelis pabėgėlis užmuštas (jo pavardė Žiukas). Pasirodo, visus kalinius vedė iš kamerų ir rodė tą Žiuką – ūkininką.

Kada mus vežė į Panevėžį, kiti kaliniai pasakojo, kad Žiu-

kas tada labai sėkmingai pabėgo, niekas jo net nesivijo. Bet paskui tie skrebai naktį sėdo į sunkvežimį ir tiesiai pas jį į namus nuvažiavo. O jis, žmogelis, parbėgęs ėmė nešti turtą ir kraustytis iš namų, kad neišvežtų į Sibirą. Namuose skrebai jį ir pagavo. Iš veido jo jau atpažinti nebebuvo galima, nosis nudaužyta, tik kremzlės.

Tardė mane ir Panevėžyje, bet mandagiai, jokių fizinio poveikio priemonių nebenaudojo. Teisė Pabaltijo karinis tribunolas. Pradžioje skyrė mirties bausmę, po to pakeitė į 25 metus.

Pastaba. Knygutėje „Archyviniai dokumentai apie nacionalistų antiliaudinę veiklą" (V., 1961 m., p. 56) pažymėta, kad „Juodo Pono" būriui priklausė 20 žmonių. Būrys prisilaikė Geriavos miške, netoli Vivulių kaimo, Subačiaus valsčiuje.

„Panevėžio tiesoje" Nr. 217 1959 m. lapkričio 1 d. išspausdintoje dokumentinėje apybraižoje „Žaliosios vilkai be kaukės" pažymėta, kad „Juodo Pono"– Povilo Samuolio būrys 17-20 vyrų bazuojasi Gerelių ir Medinių miškuose, taip pat Jauniūnų, Terpeikių ir Lukonių kaimų giraitėse. – *R. K.*

Versta iš rusų kalbos

Agentūrinė byla Nr. 138.
Arch. Nr. 4625, 5–tas tomas. L. 46. 1950 m.

...Riauba 1953 m. sausio 30 d. buvo konspiratyviai paimtas, davė atvirus parodymus, išvardino daugelį jam žinomų banditų, ryšininkų ir rėmėjų.

Kadangi jis buvo paimtas konspiratyviai, buvo leista jam išpirkti savo kaltę – išduoti likusius banditus. Riauba noriai sutiko, buvo užverbuotas agentu „ZIGMAS" ir panaudotas agentūrinių grupių sudėtyje. Jo byla Nr. 19207 grąžinta į archyvą. Jo parodymu likviduota keletas po vieną besislapstančių banditų ir jų vadų.

Pasakoja MARYTĖ ŠINKŪNAITĖ-IDZEVIČIENĖ

Užrašyta Raguvoje
1989 01 22

Pamatę, kad vieškeliu eina rusų NKVD kariuomenės garnizonas, kaimynas Adolfas Vaičiulis su mano broliu Antanu išėjo iš jų namų ir pasuko link mūsų sodybos. Enkavedistai pradėjo į juos šaudyti ir Antanui peršovė koją. Brolis Kazys, išgirdęs šaudymą ir bijodamas, kad jo nenušautų, užlipo ant aukšto ir pasislėpė po sustatytais pastogėje dubultais. Mes sėdim, o kulkos per langus ir per sienas zvimbia kaip bitės. Tėvas šiek tiek mokėjo rusiškai, išbėgo į lauką ir ėmė šaukt: „Nestreliajte! Nikovo net!" Mes su mama užlindom už pečiuko. Kai tėvas enkavedistams pasakė, kad nieko nėra, tada jie visiems liepė išeiti iš gryčios, o patys sulėkė į vidų ir ėmė daryt kratą. Užlipo ant aukšto, bet Kazio nerado. Tėvui liepė iš lauko paimti sužeistą sūnų ir vežti į ligoninę Raguvytėn. Tėvas pakinkė arklį ir Antaną išvežė į ligoninę. Ten jam perrišo žaizdą ir liepė vežt į Panevėžį. Panevėžyje darė operaciją, koja liko trumpesnė. Į armiją jo neėmė, todėl jis ir nesislapstė, buvo namuose. Antanas (gimęs 1925 m.) tuo metu turėjo dvidešimt vienerius metus. Bet enkavedistų ir vietinių skrebų persekiojimai nesibaigė. Jie ėjo per kaimus, šaudė, kankino, kas tik jiems po ranka pakliuvo. Mano broliai Jonas ir Kazys, matydami, kad gyvenimo namuose vis vien nėra, stojo į partizanų būrį ir išėjo į mišką.

Skrebai ėmė mums grasint, kad išveš į Sibirą, todėl mes, kai tik pamatydavom ar sužinodavom atvažiuosiant skrebus, iš namų pasitraukdavom ir slėpdavomės. Skrebai atvažiuoja, išsiveža visą turtą, o mums liepia grįžt į namus ir ramiai gyvent, nebesislapstyti. Tik pagyvenam truputį – ir vėl jie atvažiuoja. Mes vėl bėgam iš namų, ramybės nebuvo nei dieną, nei naktį.

Miežiškiuose skrebai vienoje daržinėlėje turėjo įsirengę areštinę, kurioje ir tardė suimtus žmones. Ne kartą toj areštinėj sėdėjo mano tėvelis, motina ir aš pati.

Kartą Raguvoje enkavedistai areštavo brolį Antaną ir įmetė į rūsį. Ten jį tardė, mušė, kankino NKVD tardytoja Golubkova

ir vis reikalavo pasakyti, kur broliai. Mes tada dar gyvenome netoli Velykių. Grįžo brolis po savaitės į namus iš Raguvos. Nusivilko marškinius – pečiai ne mėlyni nuo mušimo, o juodi. Kad ne taip skaudėtų, jis užsidėdavęs nosinę, o Golubkova mušdavusi kažkokiu metaliniu strypu. Po keleto metų Antanui nuo to sumušimo ant sprando atsirado augliai. Jis pradėjo silpti, išseko ir mirė.

Golubkovą dar karo metais vokiečiai atvežė į Lietuvą ir apgyvendino netoli Raguvos, Pažėčių kaime, pas Vaškevičių. Vaškevičius pokario metais ilgą laiką dirbo brigadininku kolūkyje. Šiuo metu gyvena Pažėčių kaime.

Raguvoje gyvena Gailiušytė–Vingelienė. Jos motiną Golubkova kankino. Apskritai Golubkova Raguvoje tuo metu pasižymėjo žiaurumu, buvo neeilinė sadistė.

Vėliau aš mokiausi Panevėžyje ir retai į namus parvažiuodavau, nes bijojau skrebų ir enkavedistų. Tėvelis su arkliu pas mane atvažiuodavo, atveždavo maisto, paaimanuodavo ir vėl grįždavo.

Kartą skundėsi tėvelis, kad atėję skrebai visus šventus paveikslus sumetė į šulinį, maldaknyges, vinimis perkaltas, pašalėje išmestas radęs. Putiliškių kaime skrebai kryžių sušaudė. Tame pačiame kaime moksleivė Genutė Vainauskaitė ėjo iš mokyklos, važiuodami skrebai pradėjo į ją šaudyti ir peršovė, atseit mergaitė jiems buvusi neblogas taikinys (taip jie vėliau aiškinosi). Gal ir neįtikėtina, bet po to skrebui Čekatauskui nudžiūvo ranka, matyt, nuo kryžių šaudymo; žmonės apylinkėje tik taip ir kalbėjo.

Pas Vėžius Narbutų kaime, netoli Velykių, mano broliai Kazys ir Jonas turėjo įsirengę slėptuvę. Kartą pavasariop pamatėme, kad ateina enkavedistai. Jie įlindo greit į slėptuvę ir pasislėpė. Slėptuvė buvo įrengta dviguboj vidinėj sienoj. Matome, kad gali baigtis liūdnai. Mes su Juze Vėžyte atsisėdom ant grindų tarpduryje ir „lošiam" kortomis, nors kortas metam kaip pakliuvo. Ir juokiamės net už pilvų susiėmusios. Enkavedistai atidaro duris, aš nuo grindų pasikeliu ir kviečiu juos maloniai užeit į vidų. Bet jie apsidairė – kambarys tuščias, o mes tokios linksmos – ir į vidų nėjo.

1953 m. mane tardė Miežiškiuose NKVD viršininkas Samarinas. Bet apie jį aš nieko blogo negaliu pasakyti. Mušdavo ir kankindavo nepažįstami NKVD budeliai, atvažiavę iš kitur. Miežiškiuose sulaikytuosius dar dažnai tardydavo kažkoks Ščiganščenko (ne rusas). Apie pirmą valandą nakties iš Panevėžio atvažiuodavo toks aukštas, raupuotu veidu budelis. Jis buvo labai žiaurus, suimtieji jį vadino „krikštatėviu". Pasisodina ir ima klausinėti. Jei tik – „nieko nežinau", tuoj ir duoda per galvą. O kai „krikštatėvis" atsistoja ir ima jau rimtai plūkt, Samarinas atsistoja ir išeina. Nežinau, kas jis per žmogus buvo. Man regis, kad jis negalėdavo žiūrėti, kaip žmogų muša. Samarino pavaduotoju dirbo leitenantas Liaučius, irgi labai žiaurus buvo. Atsistoja, būdavo, vienas budelis iš vienos pusės, kitas iš kitos, vienas laiko už plaukų suėmęs, o kitas talžo veidą ir šypsosi įžūliai. Kai tik naktis, tai ir išveda į tardymą. Budeliai kalbėjo lietuviškai, bet su rusišku akcentu. Vėliau man pasakojo, kad tai buvę vietiniai rusai iš Martyniškio kaimo, netoli Miežiškių.

Vieną rytą anksti į areštinę atneša karšto vandens skrebas Adolfas Ruzas, kilęs iš Kučkų kaimo, ir sako:

– Mamyt, gerk. Gal kada ir tu man vandens paduosi...

Aš taip ir nesupratau, kokiais sumetimais tas skrebas tada man parodė tokį nuolankumą, o gal niekšo širdis jautė, kad laikas eina ne jų naudai.

Kartą mane naktį iškvietė į tardymą. Samarinas pradėjo klausinėt, kiek ir kokie vyrai veikia *Šermukšnio* „bandoje". Aš sakau, kad nežinau. Tada tas raupuotasis „krikštatėvis" ėmė mane mušti rankomis per veidą ir per galvą. Visa apsipyliau krauju. Budeliai, kaip ir visada, buvo dviese. Matydami, kad taip manęs neprakalbins, vienas atsistojo iš vienos pusės, kitas iš kitos. Vienas sugriebė iš plaukų, kitas taip davė per galvą, kad aš iškart praradau sąmonę. Tik jaučiu, kad guliu ant grindų, matau „krikštatėvio" saujoje kuokštą plaukų, nurautų nuo mano galvos. Pakėlė mane nuo grindų, pasodino ir ėmė klausinėti. Galva spengia, nieko negirdžiu, viskas ratu sukasi aplink. Enkavedistų snukiai keistai persukti. Nesuprantu, ko jie iš manęs nori. Šitaip jie mane mušė ir kankino dvi savaites.

Mano broliai Kazys Šinkūnas–*Oželis* ir Jonas Juozevičius–

Brolalis žuvo 1953 m. Narbutų kaime, Vėžių sodybos klojime. Buvo įskųsti, nes apstoję klojimą enkavedistai šaukė pavardėmis, kad pasiduotų gyvi, bet jie gyvi nepasidavė. Matyt, dar bandė veržtis iš apsupimo, kadangi apylinkėje ilgai girdėjosi šaudymas. Matydami, kad kitos išeities nėra, susisprogdino. Kartu su jais žuvo ir Juzė Vėžytė. Žuvusiųjų kūnus enkavedistai išsivežė. Kur jie palaidoti, nežinoma.

Nedaug beišliko gyvų skrebų Raguvoje. Nemažai jų sunaikino partizanai, kitus negailestingas laikas su savimi į kapus nusinešė. Liko keli paliegę, tarybų valdžios pamiršti, žmonių nekenčiami, verti tik pasigailėjimo su savo personalinėm pensijom, perkreiptom fizionomijom, mėlynom nosim, iš padilbų žvelgiančiom akim – kaip anais pokario metais, jų galybės klestėjimo dienomis. Jie ir šiandien vis dar kažko nepatenkinti, kažko jiems trūksta, gal kraujo, gal ašarų nekaltų žmonių, gal ordinų ir medalių, kurių jau niekas jiems nebekabina. Visi jų nekenčia, karštesnieji į akis teisybę kartais išdrožia, o ramesnieji praeina pro šalį su gilia pagieža širdyje, mintyse siųsdami baisiausią prakeiksmą šiems tautos klipatoms ir atskalūnams.

Raguvoje šiuo metu gyvena buvę skrebai: 1. Viktoras Genys. (Mirė 1994 m. – *R. K.*) Pasižymėjo įprastu žiaurumu. Yra liudininkų, kurie matė, kai Genys nušovė niekuo nekaltą žmogų, iš Alukėnų kaimo Bernatonį. Jį skrebai išleido iš areštinės į namus, o Genys pasivijo ir nušovė. 2. Sologubovas Ivanas. 3. Tarabilda. 4. Rapolas Šapuola. Dirbo apylinkės pirmininku, naikino kultūros paminklus. Jo nurodymu buvo nuverstas šv. Agotos paminklas.

Pasakoja PETRONĖLĖ VAIČEKONYTĖ-REČIŪNIENĖ

Užrašyta Girelės vienkiemyje
1989 03 31

1989 m. kovo 31 d. teko lankytis netoli Miežiškių esančiame Girelės vienkiemyje. Tušti numelioruoti kaimo laukai, dešinėje – miškas, o ten tolumoje tarp numelioruotų pievų, visai galulaukėje, šalia ne-

įžengiamų karklynų prisiglaudusi vieniša sodybėlė. Iš pirmo žvilgsnio galima susidaryti įspūdį, kad kažkada ten būta nemažos sodybos, kadangi platus žemės plotas tankiai apsodintas liepomis ir kitais medžiais. Dar auga kelios obelys, aplink nuo pernai metų nenupjauta sudžiūvusi žolė, kaip kilimas didžiulis. Aiškiai matyti, kad čia nėra gaspadoriaus. Priėjus arčiau, sodybvietė atrodo dar liūdniau: pernykščiai kiečių stagarai apjuosę jau visai bebaigiančią krypti ant šono klėtį. Šalimais išdarkyta apipuvusių malkų krūva, o kiek toliau, prie nedidelės kūdros, stovi irgi pakrypusi medinė pirtelė, bet aiškiai matyti, kad joje gyvenama. Tik vienas langelis kiek didesnis šoninėje sienoje.

Prie durų mus pasitiko palaidas smarkiai amsintis kudlius. Pasibeldėme į duris ir įėjome į „gryčią". Mus svetingai sutiko šių namų šeimininkė.

Mano bendrakeleivis Pranas Skeiveris jai kaipmat paaiškino, kad jis esąs jos toliausias kaimynas iš Kunciagalio kaimo, kad mes norime su ja trumpai pasišnekėti apie praeitį.

Iš pažiūros moteriškė atrodė gana guviai, apie 80 metų amžiaus. Tuojau paprašė mus sėstis. Ką gi, jei užėjome, reikia ir atsisėsti. Kambarėlyje, jei taip galima būtų jį pavadinti, vietos labai mažai. Už stalo pagal sieną sujaukta lova, priklota pakuliniu maišu, kairėje šiokia tokia krosnis, o stalas apkrautas puodais, šaukštais ir kitokiais virtuviniais rykais. Ant sienų kabo šventi paveikslai.

Mes su Pranu atsisėdome užstalėje, o šeimininkė – iš priešakio ant lovos krašto. Dabar aš užvedžiau kalbą: ėmiau klausinėti apie praeitį, apie jos brolius partizanus. Moteriškė kaipmat ėmė pasakoti apie brolį Joną, kuris, jos manymu, dar turįs būti gyvas. Gyvas – tegu būna gyvas, nesistengėm paneigti, kam iš žmogaus atimti tikėjimą ir viltį?

Su ja „pravargau" apie valandą ir supratau, kad pas šią buvusio garsaus partizano, būrio vado *Šermukšnio* – Antano Vaičekonio seserį gerokai pavėlavau. Atmintis jau silpna. Tik kai kuriuos epizodus ji prisiminė iš anų laikų, bet ir juos nušvietė labai miglotai. Ji net pamiršusi, kuriais metais gimusi...

Supratau, kad jų namus sudegino skrebai pokario metais, kadangi ant aukšto rado išgulėtą guolį, klojimą sudegino. Apie brolį Antaną tepasakė, kad į pabaigą jau ir jam protelis buvęs pasimaišęs ir kad jį papjovęs provokatorius Kazys Riauba. Kaip supratau iš jos kalbos, brangiausias jai buvęs brolis Jonas. Sakė, kad ir ji pokario metais bu-

vo kankinama ir persekiojama enkavedistų, slapstėsi kitose apylinkėse, daug pergyvenusi ir iškentėjusi. Dabar sekmadieniais vis dar nueinanti į bažnyčią, per atvelykį važiuosianti į Panevėžį, taip jai patogiau.

Tai, ką ji nerišliai pasakojo, aš visgi užrašiau. Nors kai kuriuos trumpus epizodus. Teišlieka būsimoms kartoms, juk ji – trijų brolių partizanų sesuo... – *R. K.*

Gimiau Sodeliškių kaime. Mano dvynis brolis buvo Jurgis, po to gimė Kaziukas. Maždaug po penkerių metų jis mirė. Tėvų šeimoje mes buvome septyni vaikai. Sesuo Veronika mirė apie 1975 m.

Šitoj pirty aš gyvenu jau daug metų. Kiek daug man teko pergyventi, negaliu net apsakyti. Šeimoje aš buvau pati vyriausia, todėl ir ūkio darbai man teko visi sunkiausi: šieną pjoviau, ariau ir akėjau. Mano tėvas paskutiniaisiais metais gyveno Velykiuose pas seserį, ten ir mirė pokario metais.

Tėvai gyveno pasiturinčiai, turėjo 50 ha žemės. Kai tik užėjo rusai 1944 m., pas mus jie pradėjo dažnai lankytis ir ėmė iš mūsų viską atiminėti. Pirmiausia išvežė grūdus, gyvulius, o vėliau ir gurbą sudegino, mus pačius išvijo iš namų. Broliai Jonas, Juozas ir Antanas išėjo į mišką.

Antanas buvo labai linksmo būdo, dainininkas ir giedorius, mokėjo bendrauti su žmonėmis.

Brolis Jonas už mane buvo jaunesnis aštuoniolika metų. Dabar man 83-ti. Matulionis Miežiškiuose man sakė, kad Jonas Vaičekonis tikrai tebėra gyvas, o Antaną nužudė Riauba–*Kazokas*.

Pirmaisiais metais broliai ateidavo į namus iš miško. O kai mus skrebai išvarė iš namų, aš slapsčiausi pas žmones, su broliais jau nebesusitikdavome. Kiek galėjau, aš padėjau partizanams, maisto parūpindavau.

Brolis Juozas žuvo Tūmagalyje pas Graičiūną per Kūčias. Graičiūno namus apsupo enkavedistai, partizanai šoko į lauką per langus ir duris. Brolis Juozas pabėgo iki griovio netoli, ir jį ten nušovė, o lavoną nuvežė į Raguvą ir paguldė ant grindinio. Man sakė, kad brolis Antanas palaidotas Tumagalio kapinėse.

Broliai turėjo slapyvardžius: Antanas–*Šermukšnis*, Juozas–*Meška*, Jonas–*Dobilas*.

Kai tik susitikdavom su broliais, juos mokiau, sakiau: vaikeliai, ko reikia, aš viską jums padarysiu, duosiu maisto, tik nereikalaukite iš svetimų. Turėjau arklį, kurį pardaviau, o pinigus jiems atidaviau, valgyt taigi reikėjo, ne visada už dyką gausi.

Kartą mane areštavo skrebai ir nusivarė į Raguvą, o ten įmetė į rūsį ir išlaikė apie mėnesį, tardė, visaip tyčiojosi, reikalavo pasakyti, kur broliai. Vieną kartą taip davė, kad aš negreit „atsibudau". Mane ten užstojo Julijona Vaičekonienė ir prašė skrebų, kad paleistų, tada jie mane ir paleido.

P. S.

Nuoširdžiai padėkojome šiai likimo kančių palaužtai moteriškei, atsisveikinom ir išėjom. Kieme atminimui įamžinau ją fotojuostoje, o ji mus dar toli palydėjo, parodė takelį per lauką, kuriuo mes patraukėme Kunciagalio kaimo link. Kiek paėję, dar atsigręžėme atgal. Moters siluetas bolavo palei sodybos liepas, jos priešakyje kiceno kudlius... Kažkodėl pagalvojau: pirmą ir paskutinį kartą čia lankausi. Slogų, labai slogų įspūdį paliko partizanų gimtinė ir jų sesers toks skurdus gyvenimas. Tik 1992 m. sužinojau, kad Petronėlė Vaičekonytė–Rečiūnienė jau mirusi. – *R. K.*

Pasakoja VALĖ KUODYTĖ–ŠOPIENĖ

Užrašyta 1989 03 13

Dobrovolskio būrys susikūrė 1945 m., būrį sudarė:

1. Mykolas Dobrovolskis–*Čeponis*.
2. Juozas Dobrovolskis–*Štuka*.
3. Kazys Dobrovolskis–*Gandras*.
4. Jurgis Jakaitis–*Pacas*.
5. Antanas Kuncė–*Žalgiris*.
6. Albertas Kuncė–*Pušis*. Žuvo 1946 m. netoli Ramygalos.
7. Jonas Kuncė–*Žirnis*.
8. Alfonsas Stankevičius–*Ąžuolas* (iš Raguvos vienkiemio).

9. Alfonsas Vidugiris–*Raitelis* (kilęs iš Taurynės kaimo).

Antanas ir Jonas Kuncės 1947 m. balandžio mėnesį ėjo kvartaline linija, užėjo ant enkavedistų pasalos ir žuvo. Su jais kartu žuvo ir partizanas Aleliūnas–*Medelis* iš Genėtinių kaimo.

Žuvus Mykolui Dobrovolskiui, Jonas Kuncė–*Žirnis* buvo paskirtas vadu, o kada žuvo visi Kuncės, į „Vienuolio" būrį perėjo broliai Rinkevičiai – *Berželis* ir *Griausmas*.

Kuncės iki 1947 m. balandžio mėn. pabaigos laikėsi bunkeryje. Atėję iš kitos pusės Raguvos miško žmonės guodėsi, kad kažkas juos skriaudžia. Tada šitie partizanai išėjo iš bunkerio, kuris buvo pas Tribušauską, ėjo per mišką į kitą pusę ir pateko į enkavedistų pasalą.

Pats pirmas partizanų būrį mūsų apylinkėje 1944 m. suorganizavo Pakalnis iš Raguvos miestelio. Žuvo 1946 m.

Iš viso Raguvos miške veikė apie 150 partizanų.

Ramygalietį karininką partizanų vadą Petrą Blėką teko matyti ne vieną kartą. Buvo tamsių plaukų, aukšto ūgio vyras, sėdėdamas kažkaip purtydavo galvą, mėgo išgert.

Pas mus namuose buvo įrengta slėptuvė. Už pečiaus padaryta dviguba sienelė, kur laikėme paslėptus du partizanus: Antaną Gedutį–*Arą* ir Banaitį–*Leopardą*.

Pradžioje šioje slėptuvėje slapstėsi partizanas Mykolas Blinkevičius–*Nemunėlis* iš Kučkų kaimo. Juos abu su Alfonsu Narbutu 1944 m. rusai paėmė ir išvežė tarnaut į armiją, bet jie iš traukinio pabėgo. Blinkevičius grįžęs vienuolika mėnesių slapstėsi namuose bunkery Kučkų kaime, bet užėję partizanai išsivedė jį į mišką. Pradžioje jis, kiek man teko matyti, labai prastai apsirengęs buvo, bet vėliau aš jį mačiau jau padoriau apsivilkusį. Sklido kalbos, kad Blinkevičius kai ką ir neteisingai nukorojo, žinoma, to aš nemačiau, tik girdėjau. Žiemą jis laikydavosi pas Šidlauską netoli Raguvos, Fermos kaime. Vėliau ir pats Šidlauskas išėjo į mišką. Aš juos kartą buvau miške sutikusi. Abu buvo apsirengę gražiomis žalsvomis uniformomis. Blinkevičius žuvo 1952 m. Tada jau beveik vienas iš paskutiniųjų buvo bunkeryje miške. O Šidlauskas ar gyvas, ar žuvęs, neaišku.

Dobrovolskio būrys prisilaikė Raguvos miške, pagal Raguvos vienkiemį. Su šiuo būriu susitikau 1945 metų pavasarį. Patį

pirmąjį iš būrio partizanų pamačiau Kazį Riaubą–*Kazoką. Kazoką* pažinojau labai gerai. Kilęs jis iš Putiliškių kaimo. Vokiečių okupacijos metais buvo įstojęs į Plechavičiaus armiją, grįžęs su uniforma išėjo į mišką. Mes su Riaubomis dar šiek tiek giminiavomės, nors tie ryšiai buvo ne tokie artimi. Su Kaziu mes dažnai susitikdavome, jis pas mus ateidavo su Antanu Vaičekoniu.

Paskutiniaisiais metais aš atėjau į Butkūnų kaimą pas pažįstamus, imu sakyti, kad žuvo beveik jau visi mūsų partizanai, ir matau – Kazys Riauba išlenda iš krūmų perbalęs. Aš jam sakau: „Tai tu nežuvai?" Jis man atsakė:

– Aš žūsiu paskutinis...

Mačiau, kad jis buvo labai persigandęs, nes tuo metu, apie 1949 metus, Butkūnuose rusai nušovė partizanus, atrodo, tik jis vienas gyvas liko. Tada žuvo ir mano pusbrolis Juozas Žalga. Kol kas aš vis dar netikiu, kad Riauba buvo išdavikas, aš apie jį galvoju kitaip. Kodėl jis tada mūsų neišdavė? O galėjo išduot. Jis tik prisipažino savo kaltę, ką su Blinkevičiumi nušovė. Juk jį tai teisė, o per teismą apie mus nė žodeliu neužsiminė. Žinau, kad jis legalizavosi, gyveno Vilniuje, dirbo galanterijos fabrike, buvo vedęs, vėliau jis atvažiavo pas gimines į Miežiškius, čia pokylio metu jį ir atpažino.

Į mūsų kiemą dažnai ateidavo skrebai iš Raguvos, kratydavo, ieškodavo po stalčius „banditų", o kai ką ir rasdavo...

Kartą 1947 metais per Velykas jie atėjo ir ėmė visur krėst. Tuo metu pas mus slapstėsi partizanai Gedutis ir Blinkevičius–*Nemunėlis*. Aš buvau ką tik grįžusi iš bažnyčios; pradėjom valgyti, tik žiūrim – didžiausias pulkas skrebų ateina, jau visai nebetoli. Jie šoko bėgti iš vieno gryčios galo į kitą ir sulindo abudu į slėptuvę, o skrebai jau pro duris ir sako:

– Atėjom pastotės varyt.

Tėvelio nebuvo. Kai atėjo, pakinkė arklį ir vežė tuos stribitelius. Nuvažiuojant vienas atsisukęs į mūsų langus ir pasakęs:

– Tikriausiai pas juos kas nors yra, nes mergos pro langus žiūri, grįžtam ir patikrinam.

Bet kiti skrebai pasakė, kad nėra reikalo. Ir nuvažiavo.

O *Aras* su *Nemunėliu* tuo metu sėdėjo slėptuvėje, pasiruošę

automatus, granatas ir rankinį kulkosvaidį. Mano teta pasiėmė rožančių, atsisėdo lovoj ir kalbėjo poterius. O anie partizanai, kurie slėpėsi pas Tribušauskus, pamatę ateinant skrebus, irgi pasiruošė ir laukė, kada pas mus prasidės susišaudymas, tada tie jau būtų pliekę stribams iš Tribušausko sodybos. Pas Tribušauskus tada buvo *Vienuolis*, Kuncės ir dar kažkoks partizanas.

Apie 1948 metus pas mus slėpėsi tik vienas partizanas Gedutis–*Aras*. Atėję skrebai labai visur kratė, sienas badė peiliais, bet tos dvigubos sienutės kažkaip net nepabarškino. Užlipo ant aukšto, o ten kabėjo keletas palčių lašinių. Tie lašiniai buvo Gedučio. Aš atsidariau langą, skrebai dar duoda pasirašyti už kažkokias prievoles. Galvoju, jeigu tik kas – šoksiu per tą langą ir bėgsiu, tegu nors bėgančią nušauna, o ne kaip ožką sėdinčią. Taip kratė, kad aš jau beveik buvau tikra, jog ras ir slėptuvę. Kai skrebai išėjo, mes *Arui* pasakėm, kad jau gali išlįsti iš slėptuvės. Jis išlindo ir ėmė šokti. Mes ir klausiam, ko tu šoki, jis sako: aš sėdžiu ir galvoju, kad tik jūsų lašinių neliestų, o paimtų mano. Mes tada biednai gyvenom, ne kažin kiek ir tų lašinių turėjom.

Kai skrebai užlipo ant aukšto, iš paskos užlipo ir mama pasižiūrėti. Jiems, matyt, nepatogu buvo tuos lašinius atvirai nešti, tai nusikabino ir po paltį dviese susikišo į užančius.

Kartą rudeniop pas mus užėjo partizanas Jonas Kirsnys–*Piršlys* (kilęs iš Užunevėžių kaimo). Jis man sako: nueik ten pas tokias merginas ir atnešk butelį „samagono". Aš nuėjau ir atnešiau. Jis išgėrė tą butelį ir sako: „Dabar einu". Pamatėm, kad nuo miško ateina rusai. Priekyje – enkavedistų karininkas lietuvis Čepas. Ir pasuko link Tribušausko. O Kirsnys užsimetė, kad eis, ir gana. Ką gi, negi mes jį užlaikysim. Didesnio ginklo jis tada neturėjo, tik pistoletą. O enkavedistai jau kratė pas Tribušauskus. Po kurio laiko – matome, jis vėl ateina. Kaip jam ten pasimatė, nesuprantu. Sesuo išėjo ir sako: „Ką tu, Jonai, galvoji? Čia ruskių visur pilna"... Jis sako: „Aš einu namo, pareisiu dar". Paėjo gal kokį šimtą metrų. Enkavedistai pamatė, liepė stot. Bet jis nestojo. Tada stribai ėmė šaudyti. Jis dar kokį 50

metrų paėjo ir krito. Tada pas mus atbėgo stribai, toks ruskis Mitrofanovas su barzda ir ėmė ieškot jo šautuvo, bet nerado. Tribušauskienei liepė lavoną nupraust, įmetė į vežimą, nuvežė Raguvon ir paguldė ant gatvės. Nuo gatvės atvežė į Melinsko krūmus ir užkasė.

Į mišką, būdavo, atvažiuoja NKVD garnizono kareiviai pamedžioti. Kartą du kareiviai medžioja, o mišku tuo metu ėjo du partizanai: Kazys Rinkevičius–*Berželis* ir Mykolas Janulis–*Tautvydas*. Kareiviai, pamatę, kad eina ginkluoti, šovė į juos. *Berželiui* peršovė ranką. Janulis užbėgo pas Tribušauskus ir pasakė, kad *Berželį* sužeidė. Ir jie vienas nuo kito pasimetė. Nors ir matydamas, kad draugas sužeistas, jis jį paliko likimo valiai ir pabėgo. Niekas jo tada nepateisino. Susitikus ginkluotiems du prieš du, ir dar miške, bėgti nebuvo ko.

Ryte mes su Alyte Tribušauskaite išėjom ieškoti *Berželio*. Užtikom pėdsakus, ant žemės matėsi kraujo lašai, ir tais pėdsakais ėmėm sekti toliau. Beeidamos priėjom bunkerį, daviau sutartą ženklą, kad atidarytų. *Berželis* atsiliepė: „Aš jau nebegaliu atidaryti". Šiaip taip mes tą bunkerį atidarėm. *Berželis* visas išbalęs, matosi, kad smarkiai kraujas nubėgęs. Tą ranką jam aprišom ir taip palikom, gydytojų juk nebuvo. Maždaug po mėnesio ranka net juoda pasidarė. Reikėjo ieškoti gydytojo. Atvežėm gydytoją. Pasirodo, net septynios venos nutrauktos, gydytojas pasakė, kad ranką teks amputuoti. Po to atėjo jo brolis Antanas–*Griausmas*, tas dar kurį laiką jį slaugė. Vieną kartą tas jo brolis Antanas su dar kažkuo išėjo į krikštynas pas Rinkevičių. Išgėrė kiek, nuėjo į Raguvą ir ten pradėjo šaudyti. Enkavedistai, matyt, išgirdo ir ėmė juos vytis. Tik perbėgęs griovį, čia palei mūsų namus, krito Antanas Rinkevičius ir daugiau nebepakilo, žuvo vyras visai beprasmiškai.

Vėliau 1949 metais *Berželį* išvežė kažkur netoli Miežiškių, ten jį paslėpė. Po kurio laiko jį užklupo enkavedistai, jis bandė nusišaut iš pistoleto, bet nepavyko. Tada jį pusiau gyvą paėmę nuvežė į ligoninę, amputavo ranką, bet netrukus jis ligoninėje mirė. *Berželis* (gimęs 1925 m.) buvo labai gero būdo vyras, ramus, neišsišokėlis.

Mykolą Janulį–*Tautvydą* aš pažinojau labai gerai. Jis man dar buvo užrašęs savo nuotrauką. Gaila, kad tą ir dar daugiau partizanų nuotraukų sudegino mama ir sesuo. Likimas taip lėmė, kad sesuo ištekėjo už skrebo Genio. Jos, suprantama, vengė jo, bijojo, kad nepraneštų saugumui, manė, kad už tas nuotraukas gali dar pasodinti į kalėjimą.

Janulis kilęs iš neturtingos šeimos, gyveno Užunevėžių kaime. Jis su tokiu Lazdausku stojo į partizanų būrį, bet greit iš jo išėjo ir registravosi. NKVD jiems liepė atnešti ginklus, grįžt vėl į būrį ir pašnipinėti. Grįžę į būrį, Janulis ir Lazdauskas viską pasisakė partizanams. (Lazdauskas šiuo metu dar gyvas, jis į mišką daugiau nebėjo.)

Grįžęs iš NKVD, Janulis užėjo pas mano tėvą ir paprašė, kad tas jį nuvestų pas partizanus. Mano tėvas nuvedė jį į „Vilko" būrį Raguvos miške, kuriam vadovavo Antanas Miknevičius. Miknevičius juos nuvedė pas apygardos vadą Vaitelį. Grįždamas iš Vaitelio, *Vilkas* netikėtai užėjo ant pasalos ir žuvo. *Vilko* lavonas buvo išniekintas Raguvoje ant gatvės. Žmona jį išsikasė iš Melinsko krūmų ir perlaidojo Maženių kapinėse.

Antano Miknevičiaus–*Vilko* žmoną sušaudė patys partizanai. Ji buvo keturių vaikų motina. Kai vyras buvo miške, ji su vaikais irgi slapstėsi. Aš pati klausiau partizano Vytauto Pipiro, dėl ko nušovė Miknevičienę. Jis pasakė: „Tegu nedavinėja skrebams žiedų". Aš ir nutilau. Žinau, kad ji darėsi nuotraukas, norėjo gauti pasą ir legalizuotis. Gal žiedą ji ir atidavė. O ką darys, – tokie laikai buvo, be kyšio nieko negausi, tuo labiau iš skrebų ar enkavedistų. Partizanai man pasakojo, kad ją išsikvietė Janulis–*Tautvydas* į Raguvos mišką. Susitarė, kad ant kalnelio jis jos lauks. Bet Janulis neatėjo. Atėjo vyrai iš „Šermukšnio" grupės. Rado ją, ji pasakė, kad laukianti Janulio, bet *Šermukšnio* vyrai nepatikėjo, pasivedė toliau ir nušovė. Pas mus atėjo trys jos mažyliai ir verkdami ėmė klausinėti: „Kur mūsų mamytė? Mūsų mamytė negrįžo. Kur mūsų mamytė?" Mums jie buvo giminės, ji mamos pusseserė. Turiu pasakyti, kad „Šermukšnio" būrys pasižymėjo ir žiaurumais. Žinoma, to negalima sakyti apie visus būrio vyrus. Man regis, žiauriausi ten buvo *Kazokas*, Blinkevičius ir pats *Šermukšnis*. Jie su įtariamaisiais nesiterliojo, stengėsi jų atsikratyti be jokių perspėjimų.

Aš nežinau, gal Miknevičienė už tuos dokumentus, kurių ji siekė, ir atidavė kokį žiedą. Tuo rūpinosi milicininkas Makasevas. Visgi keturi vaikai, motinai reikėjo kokiu nors būdu legalizuotis. Be to, mano parodymus gali patvirtinti buvęs partizanas Juozas Tribušauskas, kuris apie Miknevičienę irgi šiek tiek žino.

– Prie Miknevičienės tuo metu labai lindo vienas bernelis, kuris jai pridarė daug nemalonumų...

Po to tas bernelis – Juozapavičius iš Genėtinių kaimo – ėmė pilti pamazgas, šmeižti ją, matyt, norėdamas apginti savo prarastąją „garbę", partizanams ėmė skųsti, kad ji enkavedistų šnipė, kad ji skundikė, ją reikia sunaikinti... Mums atrodo, kad tik jis kaltas dėl Miknevičienės mirties, kad jis turėtų atsakyti prieš savo sąžinę ir prieš Dievą, taip žiauriai nuskriaudęs keturių vaikų motiną, palikęs vaikus našlaičiais. Miknevičienės brolis žuvęs miške, sesuo Elenutė Nainytė 10 metų Sibire atkentėjusi.

Nuo 1949 metų man Janulio neteko matyti. Girdėjau, kad jį nušovė skrebas Sologubovas Ivanas (šiuo metu gyvena Raguvoje). Nors ir sklido kalbos, kad Janulis buvo išdavikas, aš tais nepagrįstais plepalais labai abejoju. Iš dalies – pas mus nebebuvo ir ką išduoti.

Mūsų miške dar veikė atskira nedidelė partizanų grupelė, kuri prie jokių būrių nesidėjo. Toj grupėj buvo: Zelnys–*Jokeris*, Bronius Kairys–*Saldapicas*, Falys Ginatas.

Partizanai laikėsi griežtų reikalavimų: už vogimą ir kitus kriminalinius nusikaltimus net saviesiems įvykdydavo mirties nuosprendžius. Zelniui ir Kairiui laišku buvo pranešta, kad Falys Ginatas apvaginėja žmones, ir jį partizanai sunaikino.

Mano tėvas Mykolas Kuodys, buvęs Lietuvos savanoris, ir motina Salomėja Kuodienė labai daug padėjo partizanams. Mano tėveliui dar iki šios dienos dėkingas Juozas Tribušauskas. Kai jis susižeidė akį, partizanai jį atvedė pas mano tėvelį, o šis pakinkė arklį ir nuvežė jį į Panevėžio ligoninę. Juozui tik šešiolika metų tebuvo. Gydytojas Lučno jį išgydė.

Partizanas *Vaikas* buvo „Kuprio" būryje, Alukėnų miške. Aš jį esu mačiusi. Jo sesuo dar yra gyva. *Vaiką* nušovė, atvežė į

Raguvą ir paguldė ant grindinio, po to nuvežė į Melinsko krūmus ir numetė ant ledo. Pro šalį ėjo senutė Baltakienė ir pamačiusi, kad lavonui varnai baigia išlesti akis, užmetė skudurą ant galvos. Po to pranešė Vladui Kirsniui ir Jonui Štiliui. Jie tą lavoną atnešė į mišką, kur jis pragulėjo gal dar du mėnesius. *Vaikas* žuvo 1948 metų sausio 18 dieną, o balandžio mėnesį jį tik palaidojo Raguvos miške. Toj vietoj buvo palaidoti keturi partizanai: du Kunciokai, *Vaikas* ir Bronius Dailidėnas.

Versta iš rusų kalbos

AKTAS*

1952 m. rugsėjo 21 d. Troškūnai

Mes, žemiau pasirašiusieji, Liet. SSR MGB 2–N (kovos su banditizmu) valdybos viršininko pavaduotojas, valstybės saugumo papulkininkis ZIENAKIN, 2–N valdybos I skyriaus viršininkas, valstybės saugumo kapitonas SNAKIN, to paties skyriaus vyresn. operatyvinis įgaliotinis STAŠKEVIČIUS ir MGB kariuomenės vidaus sargybos 5–os komandos 6–o būrio grupės vadas leitenantas TARNOVSKIJ, surašėme šį aktą, kad 1952 m. rugsėjo 21 d., vykdant karinę operaciją Troškūnų rajono Raguvos miške, buvo aptiktas gerai užmaskuotas požeminis bunkeris, kuriame slėpėsi banditai. Kilus susišaudymui, buvo nukauti du banditai. Iš nukautųjų pažinti:

Vad. Šiaurės Rytų banditų srities visuomeninės dalies viršininkas KRIVICKAS BRONIUS, Antano, slapyvardis „Vilnius", 1920 m. gimimo, kilęs iš Biržų raj., Kiauliškių kaimo. Gaujoje nuo 1944 metų.

Vad. „Vyčio" apygardos „Aušros" banditų rajono visuomeninės dalies viršininkas BLINKEVIČIUS MYKOLAS, Juozo, 1924 m. gimimo, kilęs iš Troškūno raj., Kučkų kaimo.

Nukautų banditų bunkeryje rasta:

1. Vokiškas automatas – 1 vint.
2. Šautuvas ABT – 1 vnt.

* Kopija gauta iš buvusio „liaudies gynėjo". – *R. K.*

3. Užsien. pav. pistoletai – 2 vnt.
4. Įvairių šovinių – 200 vnt.
5. Rašomosios mašinėlės – 2 vnt.

ir daug banditų dokumentų.

Dėl to surašytas ir šis aktas.

/Parašai/

VLADO STRIGŪNO parodymai

Užrašyta 1993 11 06

Tai buvo 1952 m. rudenį. Sekmadienį anksti ryte aš buvau išėjęs į mišką grybauti. Grybaudamas išgirdau keistą ūžesį, kuris sklido nuo miško pakraščio. Buvau jau pilną krepšį prisirinkęs baravykų, matau – atbėga švogerka Eigirdienė ir sako:

– Vladai! Visas miškas apsuptas ruskių... Nebevaikščiok. Bėk namo...

Aš palengva, neskubėdamas einu, baigiu išeit prie savo gryčios palei Nevėžį, tik suriko ruskis:

– Stoj! Stoj! – Ir aš sustojau.

Matau, telefono laidai netoli nutiesti. O mano namai buvo kitapus Nevėžio. Parvarė tas kareivis mane į namus. Čia, žiūriu, iš Kvetkų atvažiavusi tetulė, visi į gryčią suvaryti, į lauką nieko neišleidžia. Ir visą dieną taip.

Vakare nuėmė telefono laidus, išleido mus į lauką. Aš nuėjau bulvių pasikast. Kaip pradėjo šaudyti – tik granatos sproginėja, ir visai netoli mūsų miške. Kitą dieną man pasakė, kad buvo padarytas naujas bunkeris, ruošėsi į tą bunkerį persikelt visi partizanai. Bet tuo metu naujajam buvo tik du partizanai atėję: Blinkevičius ir *Gintaras*. Kitam bunkery, senesniam, buvo šeši partizanai. Visur aplink rusai badė žemę virbais, bet jų nerado, o šitie, kurie persikėlė į naująjį bunkerį, pavakariop, manydami, kad rusai jau praėjo, išlindo iš bunkerio, bet užėjo dar kita rusų vora ir juos nušovė. Nušovę maždaug už 20 metrų užkasė. Suguldyti buvo taip, kad vieno galva, kito kojos, vienas aukštielninkas, kitas kniūbsčias ant pirmojo uždėtas. Ant viršaus

dar užsodintos eglutės, kad nebūtų jokios žymės. Kitą dieną ir kiek vėliau mes vaikščiojom ilgai, ieškojom keliese tų nušautųjų, bet neradom. Tik už metų, per patį bulviakasį, tokiam Povilui Šulskiui iš Raguvos prisisapnavo sapnas: atėjo pas jį tie du partizanai ir klausia jo, ko niekas jų neatkasa, nes visai netoli bunkerio jie esą pakavoti. Tada mes vėl keliese nueinam į tą pačią vietą ir randam iš po eglaičių atkastą žvėrių žmogaus ranką.

Pranešėm tėvui Blinkevičiui. Jis ėmė mūsų prašyti, kad mes padėtume jam atkasti ir persilaidoti sūnų ir tą *Gintarą*. Atkasime dalyvavo tėvas Blinkevičius ir mes keturi vyrai: Antanas Morkūnas (gyvena Anykščiuose), Petras Teresevičius (tuo metu dirbo eiguliu, dabar miręs), Vaclovas Bilys–*Vizirka* (vėliau tapęs partizanu, žuvęs) ir aš (iš Limeikių kaimo).

Kai atkasėm – smarvė, tiesiog baisu kokia. Du vyrai iš vieno šono, du iš kito su basliais kai paimam, gyslos dar laikosi, o mėsos baltos drimba. Sukalta buvo didelė dėžė, ton dėžėn sudėjom ir vežėm ratais arkliu į kapines. Tėvas Blinkevičius dar atpažino sūnaus mėlynos spalvos megztinį, kuriuo jis buvo apsivilkęs. Važiavom per mūsų kiemą, dar kieme sustojom, tėvas spirito butelį davė, o kiemas ir per tą dėžę visas dvokia. Kapinėse laukė daugiau žmonių. Turėjo karbolio, šventinto vandens. Duobė jau buvo gatavai iškasta, nuvežėm ir palaidojom.

Netoli kapų gyveno kapų sargas, kuris kitą dieną pakėlė triukšmą, kad be jo žinios atsirado naujas kapas.

Duobė buvo iškasta visai šalia tvoros, įėjus per vartelius dešinėj pusėj. Dabar ten Vainauskų kapas.

Pasakoja JUOZAS SKREBĖ

Užrašyta 1988 12 12

Partizanų būriui *Šermukšnis* pradėjo vadovauti nuo 1946 metų. Iki jo būriui vadovavo raguvietis *Karklas* – Žalga, kilęs iš Užunevėžių kaimo. Didžiąją būrio dalį sudarė partizanai, kilę iš Putiliškių kaimo, dalis buvo iš Raguvos. „Šermukšnio" būrio

veiklos zona apėmė daugiausia Raguvos miškus bei Raguvos apylinkes. Iš šios grupės nėra likę jau nė vieno gyvo partizano.

Veikdamas Raguvos apylinkėse „Šermukšnio" būrys pasiaukojamai gynė kiekvieną gimtosios žemės pėdą, nedavė ramybės atėjūnams bei jų pakalikams skrebams, trukdė lietuviškame kaime kurtis sovietiniams kolchozams. Per vieną savaitę „Šermukšnio" būrys sunaikino 59 rusų tautybės piliečius, daugiausia atvykusius į Lietuvą kurti sovietinės valdžios. Kai kurie Bajoriškių, Gitėnų kaimo gyventojai tarnavo enkavedistams. Daugelis jų, apsimetę nekaltais avinėliais, šliaužiodavo po miškus – neva uogavo ar grybavo, o pastebėję partizanus, slėptuves arba stovyklas, pranešdavo rusų NKVD garnizonams. Daugelis ir iš vietinių rusų visada mieliau tarnavo enkavedistams negu lietuviams, kurių žemėje jie gyveno jau nuo senų laikų, kai dar caras tėvelis juos čia atbogino. Labai mažai kas iš jų su ginklu stojo ginti lietuviškos žemės nuo atėjūnų. Jei kurie ir nesidėjo prie enkavedistų, vis tiek prijautė NKVD garnizonų daromai „tvarkai".

Bereikalingų žudynių „Šermukšnio" būrys tikrai nevykdė. Jei ką sunaikino, tai turėjo ir įrodymų, kad tas ar anas kažką padaręs partizanams, kažkuo jiems pakenkęs.

Apie 1946 m. „Šermukšnio" būrio partizanai dalyvavo Pumpėnų miestelio užėmime. Ten žuvo keletas skrebų. Iš partizanų tik vieną sužeidė.

„Šermukšnio" būryje buvo nuo 16–os iki 22–jų vyrų:

1. Jonas Juozevičius–*Stirna, Brolalis*. Gimęs 1916 m. Putiliškių kaime. Žuvo 1953 m. vasario 19 d. netoli Velykių, Narbutų kaime, Vėžių sodyboje.

2. Kazys Šinkūnas–*Oželis*. Gimęs 1923 m. Putiliškių kaime. Žuvo 1953 m. su Jonu Juozevičium ir Juze Vėžyte. (Kazys Šinkūnas ir Jonas Juozevičius buvo broliai, tos pačios motinos, tik kito tėvo.)

3. Kazys Riauba–*Kazokas*. Gimęs 1925 m. Putiliškių kaime. 1962 m. Panevėžyje nuteistas sušaudyti. Areštuotas 1953 m.

4. Antanas Mickūnas–*Liepa*. Gimęs 1922 m. Putiliškių kaime. Žuvo 1952 m. bunkeryje pas Alfonsą Barzdą Aleksandra-

vos kaime, Velykių parapijoje, kartu su Vytautu Survila–*Drūtu Vytu*, įskųsti Riaubos–*Kazoko*.

5. Vytas Zalagėnas–*Susiedas, Buožė Vytas*. Gimęs 1919 m., kilęs iš Krityžės kaimo. Žuvo 1947 m. pas Ruzą bunkeryje Maženių kaime.

6. Vytas Survila–*Drūtas Vytas, Draugas*. Gimęs Titeikių kaime. Žuvo 1952 m.

7. Juozas Skeiveris–*Spekuliantas*. Gimęs 1923 m., kilęs iš Kunciagalio kaimo. Paimtas sužeistas Kerblonių kaime. (Vienas ėjo namo iš miško ir pateko į enkavedistų pasalą. Mirė 1988 m., atkalėjęs Rusijos lageriuose.)

8. Liudas Baltušnikas–*Leika*. Žuvo prie Raguvytės miško. Palaidotas Budrionių kapinėse.

9. Alfonsas Masiliūnas–*Sibukas*. Gimęs 1922 m. Žuvo 1950 m. Vėdegynės kaime, Mieliauskų sodyboje (klojime jį besislapstantį apsupo rusų NKVD garnizonas).

10. Feliksas Čeponis–*Atomas*. Kilęs iš Zarumbinės vienkiemio. Areštuotas 1948 m. sausio 27 d.

11. Vytautas Bikinas–*Pipiras*. Kilęs iš Budrionių kaimo. Žuvo 1948 m. rugpjūčio 1 d.

12. Juozas Vaičekonis–*Meška*. Žuvo 1947 m. gruodžio 24 d.

13. Jonas Vaičekonis–*Dobilas*.

14. Antanas Vaičekonis–*Šermukšnis*. Gimęs 1920 m. Girelės kaime, Raguvėlės parapijoje. Žuvo 1951 m. kovo 9 d. pas Juzę Kaminskienę Narbutų kaime, neva pasipjovė peiliu. (Yra ir kita versija, kad jį papjovė K. Riauba–*Kazokas*.)

15. Urbonas. Buvęs siuvėjas. Žuvo 1946 m. Tumagalyje.

16. Antanas Zelnys–*Jokeris*. Gimęs 1918 m. Kulbagalio kaime. Žuvo 1949 m. vasario 22 d. Paįstrio kaime pas Vladą Ališauską.

17. Mykolas Blinkevičius–*Nemunėlis* (iš Kučkų kaimo). Žuvo 1952 m. rugsėjo mėn. kartu su Broniumi Krivicku.

18. Bronius Kairys–*Karcivis* (iš Maženių kaimo). Žuvo 1947 m. vasario mėn.

19. Mykolas Banaitis–*Leopardas* (iš Surviliškio miestelio). Žuvo 1948 m. lapkričio mėn.

20. Lionginas Šukys–*Meškėnas* (iš Miežiškių). Areštuotas 1953 m. birželio mėn.

21. Bronius Grigonis–*Bijūnas*. Areštuotas 1947 m.

22. Antanas Gedutis–*Aras* (iš Raguvos). Žuvo 1948 m.

Keletą žodžių norėjau pasakyti apie buvusį „Šermukšnio" būrio partizaną, vėliau tapusį provokatoriumi Kazį Riaubą–*Kazoką*.

Kazys Riauba–*Kazokas* buvusiam „Šermukšnio" būriui vadovavo maždaug nuo 1951 m. iki 1953 m. Negalima teigti, kad Riauba būriui vadovavo taip atsakingai, kaip *Šermukšnis*, bet būrio vadovu kai kurie partizanai jį vis dėlto laikė. Legalizavosi jis 1953 m. Dokumentus jam parūpino Arkaška (Arkadijus), vietinis rusus iš Užuprūdžių kaimo (jis turėjo ryšį su enkavedistais ir už pinigus kai kam parūpindavo dokumentus). Prieš tai Arkaška dokumentus buvo parūpinęs *Griausmui* – Antanui Rinkevičiui ir *Berželiui* – Kaziui Rinkevičiui iš Putiliškių kaimo, bet juos enkavedistai dažniau ėmė kviesti į Raguvą, tardė, mušė. Nebepakęsdami kankinimų, jie vėl grįžo į mišką.

Riaubą teisė už tai, kad jis iššaudė Šiškus. Jau gyvendamas Vilniuje legaliai, Riauba atvažiavo pas gimines į Miežiškius baliun, ten jį atpažino Šiškaitė ir pranešė į saugumą.

Panevėžio rajoniniame laikraštyje „Tėvynė" 1962 m. Nr. 23–24–25–26 buvo atspausdintas straipsnis „Teisiamųjų suole – banditas". Apie Kazį Riaubą–*Kazoką*. 26–me numeryje straipsnis baigiasi pavadinimu: „Štai jie – žudikų talkininkai".

Keletas pastabų dėl šio straipsnio:

1. Kad Riauba buvo žudikas, tai jau nėra prasmės abejoti, bet kada jis žudė, čia jau kita medalio pusė. Riaubos žudynių epopėja ir prasideda nuo to momento, kai jį užverbavo enkavedistai. Tada Riauba žudė visus, ką tik jam enkavedistai nurodydavo žudyti, pradedant eiliniais žmonėmis, baigiant jo paties bendražygiais – partizanais.

2. Kai į Sibirą vežė partizano Antano Rinkevičiaus šeimą, toj egzekucijoj dalyvavo Kartanas, todėl Rinkevičius jį ir nušovė.

3. Riaubai ir jo draugeliams provokatoriams enkavedistų buvo pateiktos tokios sąlygos: jei savo „dūšią" atversi jiems nuoširdžiai, viską prisipažinsi, tada paliks ramybėje, neteis, bet jeigu ką nors nuslėpsi – baigsis liūdnai. Paskutiniaisiais metais

Riaubą aš mačiau tėviškėje, Gitėnų kaime. Atėjo jis iš miško į mūsų namus ir paprašė gerti. Mano tėvukui jis pasakė:

– Matai, visi mano draugai žuvo, aš dar išsilaikiau.

Tada mes jau žinojome, kad Riauba užverbuotas.

Su juo mes nuėjome į pamiškę. Aš nunešiau gerti jo bendrakeleiviams, kurie buvo apsirengę švariais drabužiais – naujo „diginalo" švarkais ir kelnėmis, ginkluoti automatais, veidai šviesūs, nesuvargę. Jie visi man pasirodė labai įtartini, kėlė kažkokį nepasitikėjimą. Vyrams atsigėrus, Riauba pasakė:

– „Lakūnai", einam! – ir visi keturi nuėjo į miško pusę.

Mano motina labai persigando, kad mane Riauba išsivedė į pamiškę, nes tada jo jau visi bijojo.

Riaubos motina su dukra buvo išvežtos į Sibirą.

Paskutinį kartą Riaubą buvau sutikęs 1953 m. Pažėčių kaime, rugpjūčio mėnesį. Kai jį suėmė, mes iš karto pajutome, kadangi paskambino į girininkiją, kad į saugumą Panevėžyje prisistatytų broliai Vaičiuliai. Vaičiulis Kazys tik nubalo. Vaičiuliai pokario metais išėjo į mišką, bet nesilaikė partizanų statuto, veikė atskirai ir savavališkai. Jei enkavedistai nebūtų jų areštavę, „Karklo" būrys jau buvo numatęs juos likviduoti.

Karklo–Žalgos žmona šiuo metu gyvena ištekėjusi už Bernotonio. *Karklas* žuvo 1946 m. lapkričio 7 d.

Netoli Genėtinių kaimo, pamiškėje, Budrių pievose, stovėjo Aleliūnų daržinė šienui. Šiose daržinėse rusų NKVD garnizonai apsupo apie 60 partizanų. Tie, kurie veržėsi į miško pusę, visi žuvo, nes nuo miško kariuomenė buvo sustojusi net keliomis eilėmis, o tie, kurie traukėsi į laukus, Jotainių pusėn, liko gyvi. Šitam apsupime žuvo ir *Karklas*.

Taruškų miške veikė *Vilko* – Antano Juškos būrys. Juška – buvęs desantininkas, pokario metais nuleistas parašiutu. Su juo buvo nuleistas ir Antanas Birbilas. „Vilko" būrys dažnai aplankydavo „Šermukšnio" būrį. Iš „Vilko" būrio dar yra gyvas likęs partizanas Stasys Šeibokas, šiuo metu gyvena Trakiškyje, gyvenvietėje. Jie trise jau buvo legalizavęsi ir gyveno Vilniuje, bet enkavedistai ten juos iššifravo. Kartu su šiais partizanais slapstėsi ir karininkas *Lampeo*.

Buvęs „Vilko" būrio partizanas Antanas Kunčius, kilęs iš Trakininkų kaimo, šiuo metu gyvena Kaune. Jis buvo paimtas gyvas. Pagal seną atvaizdą sunku beatpažinti, kadangi enkavedistai jį kankino, smarkiai sužalojo veidą. Iš „Vilko" būrio pažinojau dar kelis partizanus: Antaną Perlavičių–*Kielą*, Valentą Stankevičių–*Tigrą*, *Ievutę* – buvusį desantininką (pavardės nežinau). Jis vaikščiojo kartu su *Lampeo*.

Aleksandravos kaime per apsupimą žuvo šeši partizanai: Vladas Šeibokas (buvęs desantininkas), Antanas Šulskis–*Šulas* (kilęs nuo Subačiaus), Vladas Kapšys (iš Nibragalio kaimo), Mykolas Kapšys (keturi broliai Kapšiai buvo partizanai, jų tėvus ištrėmė į Sibirą), Jokūbas Vileika (iš Rukiškio kaimo). Šešto nepamenu. Iš apsupimo tada prasiveržė: Jonas Lukšė (pasislėpė krūmuose), Grasys Lukšė, Kunčius–*Vilkiokas* (gimęs 1925 m., jam koją peršovė), *Vilką* – Antaną Jušką, būrio vadą, Motiejus Gaidys iš Gitėnų kaimo išvežė, paslėpęs vežime.

Kartą naktį pabeldė į duris ir paprašė įleisti gryčion. Aš paklausiau – kas, atsakė, kad partizanai. Tada atidariau duris. Žiūriu, kad man pažįstami: Vytas Šiaučiulis lir Jonas Janušaitis iš Miežiškių. Ten jie buvo kažkokie įtartini tipeliai. Neparodžiau, kad aš juos pažįstu. Sako, parodyk, kur yra „Šermukšnio" būrys, nes mus enkavedistai išvaikė iš Kuzmiškio. Aš atsakiau, kad jokių „šermukšnių" čia nėra, nieko aš nežinau. Tada jie pakratė man ranką, pasakė sudie, apsisuko ir išėjo. Aš pagalvojau, kad mane iššifravo, ir nieko nelaukęs išbėgau iš namų. Laukuose sulaikė NKVD kareiviai ir ėmė klausinėti, kas pas mus buvo užėję. Aš sakau: „Jūs patys buvote užėję". Ėmė mušti, kad pasakyčiau, bet, kiek pamušę, paleido.

Pasakoja MONIKA TRIBUŠAUSKAITĖ-STAKĖNIENĖ ir ALYTĖ TRIBUŠAUSKAITĖ

Užrašyta Panevėžyje
1990 01

Pasakoja Monika

Gimiau 1926 m. Panevėžio rajone, Raguvos vienkiemyje.

Jonas Kirsnys – partizanas, Užunevėžių kaimo gyventojas – žuvo 1947 m. rudenį, apie rugsėjo mėnesį.

Pro mūsų namus dažnai praeidavo Raguvos skrebai, bet tą kartą mes pamatėme, kad jie nueina visai kitu keliu, Genėtinių kaimo link. Brolis Juozas, Jonas Baltušnikas–*Vienuolis* ir mano sesuo Bronė slapstėsi pas mus namuose. Namuose buvome dar tėtė, mama ir aš. Bunkeris buvo iškastas po pečiumi. Reikėdavo užlįsti už pečiaus, ten įlendi po grindimis, uždeda lentomis, užpila bulvėmis.

Vakare, matome, tie patys skrebai jau grįžta atgal. Tada brolis, *Vienuolis* ir sesuo Bronė sulindo į bunkerį, aš užmaskavau angą. Skrebai apsupo jau mūsų gryčią, o aš žiūriu, kad ant suolo guli granata palikta. Mama už granatos ir ant aukšto. Aš vaiką laikau rankose, skrebų visas pulkas sugarma į vidų. Tuoj ėmė klausinėt, kur mano vyras, juokauja. Per langą matau – nuo Puodžiaus ateina žmogus. Iš karto pažinau, kad Jonas Kirsnys. Man tik nudiegė per širdį, galvoju sau viena, kur jis dabar eina. Tuo momentu išgirdau ruskį rėkiant kieme: „Stoj!" Tada jis puolė bėgt. Pabėgo apie penkiasdešimt metrų, pasigirdo šūviai, ir – krito vietoje.

Skrebas Mitrofanovas tuoj puolė ant motinos su pistoletu, ėmė grasinti ir reikalaut, kur to „bandito" ginklas, atseit jis ėjęs pas mus. Tą nušovė, o mums kinkos dreba, kadangi dar trys rūsyje sėdi. Vienas skrebas atidarė pečiuką ir atrado kumpį. Už to kumpio ir išūžė laimingi sodan. Kai išėjo iš gryčios, man visa baimė nuo širdies nuslinko – gal nebekratys ir nebeieškos. Bet ką sumanys daryt anie rūsy sėdėdami?

Kada Kirsnį atvežė į mūsų kiemą, man liepė eit nupraust, bet aš pasakiau, kad neisiu, nes bijau. Tada mama paėmė rankšluostį, vandens, išėjo į kiemą ir nuprausė. Vėliau mama sakė, kad į

veidą taip duota buože, jog iš veido jau nebegalima net atpažinti, nes mušė jau negyvą buožėmis. Kai skrebai Kirsnio lavoną išsivežė į miestelį, mes visą sodybą apvaikščiojom, atidarėme bunkerį ir išleidome vyrus ir seserį.

Man teko ilgai bunkeryje miške slaugyti sužeistą partizaną Kazį Rinkevičių–*Berželį*. Kartą nuėjome jo perrišti (ranka buvo peršauta), perrišome ir išgirdome baisų šaudymą Vepštų pusėje. Bijome išlįst iš bunkerio, o gal enkavedistai kur netoliese? Vidurnakty atbėgo mama ir išleido mus. Per tą susišaudymą žuvo *Berželio* brolis Antanas Rinkevičius.

Paskiau *Berželį* išvežė į kitą bunkerį, bet ten, matyt, kažkas jį išdavė. Jie buvo dviese. Rusai badė šiaudus, ir jis sujudėjo. Abu atvežę išmetė ant gatvės Raguvoje, bet *Berželis* atsigavo. Tada jį nuo gatvės paėmė ir nuvežė į ligoninę.

Pas mus dažnai susirinkdavo partizanai. Nebuvo tokios dienos, kad ramiai praleistum.

Gyvenome šalia miško. Turėjome išsirinkę tokį karklą pamiškėje. Reikalui esant, atėję partizanai papurto, o mes jau stebime, kai tik pamatome tą krūmą judant, jei tik nėra namuose skrebų, ir einam. Netoli krūmo augo pušis, o šalia jos – tas krūmas. Būdavo, po kiemą kas vaikšto, tą krūmą ištisai stebi.

Mano mama nenorėjo, kad žudytųsi nei vieni, nei kiti. Į miškelį kartą atėjo toks komunistas Meškys, jį partizanai gaudė ir norėjo nušauti, o mano mama apsikabinusi partizanus prašė, kad jo neliestų. Ji sakydavo: kas ginklą nešioja, tas nuo ginklo ir žūsta, reikia visiems santarvėje gyventi. Ji niekam blogo nenorėjo, net didžiausiam savo priešui.

Raguvoje skrebu tarnavo Alfonsas Sargautas. Jis labai neblogas žmogelis buvo, mama jį visada perspėdavo, kad saugotųsi, ant partizanų neužšoktų. Jei ir skrebą nušaudavo, ji būtinai turėdavo poterius sukalbėti.

Buvo ir tokių skrebų, kurių reikėjo labai saugotis: Mitrofanovo, Podelevičiaus, Ruziokų, Petrauskas ieškodavo utėlių kailiniuose, Čekatauskas kryžius šaudė, nuo to jam rankos nudžiūvo.

Raguvos kunigas Adomonis labai daug kuo padėjo partiza-

nams, tuomet jis dar jaunas buvo, net iš kunigystės jį buvo išmetę. Jo brolis žuvęs miške.

Sesuo Bronė partizanams nešdavo vaistus, bendravo su jais. Jackevičiūtė tuos vaistus gabendavo iš Panevėžio, o Bronė juos pristatydavo tiesiai į mišką. Bet kai paėmė rusai gyvą partizaną Rimavičių, jis labai daug ką išdavė. Enkavedistai ėmė ieškoti Bronės, todėl jai jau reikėjo slėptis. Ji buvo gera siuvėja, tai siūdama ėjo per žmones Maženiuose, Kuodžiuose, Karsakiškyje, jokių dokumentų neturėjo, kadangi prieš tai dar ją buvo Miežiškiuose skrebai pagavę kartu su Zelnyte (partizanas Kostas Zelnys–*Jokeris* buvo jos brolis) ir atėmė dokumentus.

Daug kartų kvietėsi į Raguvą enkavedistė Golubkova. Kiek ji kartų mane mušė, spardė – nesuskaičiuosi. Kartą ji man kaip spyrė, nepataikė ir tiesiai į sieną, kaip ėmė keiktis, mat koją smarkiai užsigavo. Laikė uždariusi rūsyje tamsiam, kur kampe stovėjo suvynioti dvokiantys kaulai. Kalbėjo su manimi ji rusiškai per vertėją, vis klausė, kur „banditai", aš žinanti, aš turinti pasakyti, kur mano brolis, kur sesuo, kur kitas brolis. Vertėju buvo vietinis ruskelis.

Partizanai ar skrebai nušovė Pučinskienę prie Traupio, mane vėl areštuoja Golubkova. Įmetė į rūsį su kita mergaite ilgom kasytėm, o rūsy žiurkių pilna, užmigt negali, nes nepajusi, kaip nosį ar ausis apgriauš.

Kažkas į Melinsko krūmus nunešė ir padėjo vainiką, uždegė žvakutę, mane ir vėl Golubkova uždarė į rūsį. Kankino ir kankino ta prakeiktoji. Būdavo, pamatau, kad skrebai ateina, tuoj apsivelku, mama paruošia terbą su maistu.

Antanas Gedutis–*Aras* ir Jonas Kuncė–*Žirnis* nuėjo pas Emiliją Stakėnienę Raguvos miestelyje (mano anyta), ten rado skrebą Antaną Baltušniką. Gedutis jau norėjo jį sušaudyt, būtų gal ir sušaudęs, bet Stakėnas atsistojo priekyje, o Baltušnikas tada išstūmė langą, iššoko į lauką ir pabėgo. Po viso šito Baltušnikas metė skrebystę, išvažiavo į Panevėžį ir stojo dirbt vairuotoju.

Skrebą Juozą Bočiulį nušovė patys skrebai, o kaltę suvertė partizanams. Jis vienas ėjo iš Užunevėžių, o ten netoliese skrebai slampinėjo ir nušovė.

Jonas Štitilis ir Vladas Kirsnys atnešė nušautą sušalusį Vytą

Juzėną–*Vaiką*. Kadangi buvo labai šalta žiema, enkavedistai tingėjo kast duobę, tai nunešė į Melinsko krūmus ir numetė, o anie jį pasivogė. Kaimynas padarė karstą. Neturėjom kuo aprengt, aprengėm Juozo marškiniais, kelnėm, kadangi jis buvo nuogas, nurengtas skrebų. Įdėjom jį į karstą, užkalėm viršų, nunešėm į krūmus netoli nuo namų ir pastatėm, medžio atrėmę. Ten jis išbuvo iki pavasario. Pavasarį susirinko daugiau partizanų, dar atidengėm dangtį, apžiūrėjom, – kaip gyvas, taip gerai išsilaikęs. Taip mes jį ir palaidojom.

Dabar, kai nueinu į Raguvą ir pasuku akis į tą aikštės pusę, kur gulėdavo ant grindinio numesti mūsų broliai, man kiekvieną kartą jie matosi akyse, žemė rodosi visa kraujuota. Baisu net pagalvoti, ką teko pergyventi...

Nueinu, pamenu, kartą – net trylika suguldyta, numautos kelnės, basi, be švarkų, išdarkyti, ištyčioti visaip. Skrebai priėję kojomis dar spardo, skrebas Podelevičius tyčiojasi iš jų ir iš mūsų. Pareini namo, ramybės nėra, nueini kitą kartą, žiūrėk, vėl guli išrengti. Teko matyti vieną su vyžomis gulintį, vyžos, matyt, nebuvo reikalingos skrebams, kad nenuavė.

Skrebai Žvykas ir Jonas Guzevičius kartą mūsų gryčioj susiginčijo dėl kažkokių kailinių. Guzevičius ir sako:

– Kai nušovė tą banditą, kailinius načalnykas man atidavė.

O Žvykas sako:

– Man atidavė.

Ir abu susiėmė už atlapų. Gal būtų jau susimušę, bet mano vyras išskyrė.

Į mišką kartą atėjo Raguvos skrebas Kropenkin ir, pastebėjęs partizanus, ėmė šaudyti į juos iš medžioklinio šautuvo. O partizanai, pasistatę kulkosvaidį, sėdi ir juokiasi. Atlėkė pas mus ir klausia: „Kas ten pamiškėje?" Mano mama sako: „Taigi pažiūrėk, kas ten stovi, man nerūpi". Durnelis. Už puskilometrio šaudyt iš medžioklinio, partizanai kaip jam būtų užsėję, bet gal nenorėjo šovinių gadint. Tiesa, jis ir nebuvo toks jau blogas. Kada skrebai norėjo mūsų šeimą išvežti Sibiran, jis nepasirašė.

Pasakoja Alytė

Kada grįžau į namus iš Panevėžio, man pasakė, kad *Berželis* pervežtas į kitą bunkerį. Tada aš ten nuėjau ir pamačiau, kad padėtis liūdna, visa ranka mėlyna. Nutariau, kad reikia nedelsiant kreiptis į gydytoją. Gydytojos Abromavičienės aš visai nepažinau, bet įsidrąsinusi nuvykau pas ją. Ji iškart sutiko, ir mes abi pėsčios atėjom prie Raguvos, tiesiai į bunkerį. Ji viską sutvarkė, nuvalė, suleido vaistus, po to dar buvo atėjusi gal du kartus. *Berželį* ji ir sugydė.

Kai *Berželis* gulėjo sužeistas bunkeryje, reikėdavo dažnai eit semt vandens, nes pavasariop ten jo prisirinkdavo. Bunkeryje buvo padarytos tokios grindys, o kampe – duobė, kad subėgtų vanduo. Tuo metu pas mus priėjo rusų ir sėdi vieną dieną, kitą dieną, – neišeisi. O kai išėjo, abi su mama nubėgom, žiūrim, jau vandens iki kelių, o viduje tai sergantis žmogus. Gal penkiasdešimt kibirų tada išsėmėm. Atgal tiesiai negali grįžti, nes nežinai, ką sutiksi, tai aplink, per brūzgynus vidurnakty grįžom į namus.

Dar prie vokiečių įstojau į Prekybos mokyklą Panevėžyje, joje reikėjo mokytis 8 metus. Kadangi aš buvau silpnesnės sveikatos, todėl mane tėvai ir išleido į mokslą, be to, aš buvau gabiausia, mokslas gerai sekėsi.

Kada 1944 metais grįžo rusai, miškuose pasirodė pirmieji mūsų partizanai. Aš dažnai parvažiuodavau į namus. Jie pas mus ateidavo, slapstėsi, taip aš su jais susipažinau artimiau. Kartą Raguvos miške jų buvo susirinkęs labai didelis būrys. Sužinoję, kad aš atvažiavau iš Panevėžio, pakvietė ten ir mane. Kai pas juos nuėjau, partizanai ėmė manęs klausinėti, kokios naujienos mieste, ar daug ten rusų kariuomenės. Labiausiai tuo domėjosi būrio vadas *Šermukšnis*. Aš jiems papasakojau, kad mieste visur pilna rusų, prie kiekvieno kampo juos sutikt gali. Tada mes sutarėm, kad, būdama mieste, užrašysiu kiekvienos dienos naujienas, ką tik teks išgirsti, o savaitės gale visa tai pateiksiu partizanams. Taip aš kurį laiką ir dariau. Kada mane areštavo, rado tokį vieną „dienoraštį", už kurį pritaikė straipsnį 58–10.

Į tą veiklą įsijungiau labai aktyviai: ko tik prašydavo ir ką

gaudavau – viską gabenau iš miesto į mišką. Tai buvo ir vaistai, ir rašymo priemonės, popierius, sąsiuviniai. Ypač buvo reikalingi vaistai ir bintai.

Brolis Juozas supažindino mane su med. seserimi Ona Atkočiūnaite (šiuo metu ji gyvena Biržuose). Aš kelis kartus buvau atvedusi daktarę Abromavičienę į mišką *Berželiui*, bet dabar brolis ragino, kad reiktų atsivesti Onutę, nereiksią daktarės tampyti. Aš supratau, kad ir pati Onutė labai nori pamatyt, kaip tie partizanai atrodo, be to, gal ir pareigą jautė kuo nors padėt sužeistam partizanui. Atkočiūnaitė turėjo jau per 30 metų, o aš dar 18 neturėjau.

Tada aš gavau arklį. Genutė Kuodytė–Genienė ir mes abi atvažiavome pažiūrėt, kaip *Berželis* laikosi. Nieko ji ten gero nepadarė, tik apvalė žaizdas, perrišo. Ir mes ją atgal parvežėm.

Nuo to laiko praėjo treji metai. Viskas ramu. Aš mokiausi. *Berželį* išvežė kitur iš to bunkerio. Labai sirgo mūsų mama. Aš parvažiavau į namus atostogų 1950 m. Sesuo Monika dirbo fermoje prie arklių. Brolis Juozas jau sėdėjo kalėjime. Buvo birželio 1 d., labai graži diena. Sesuo išėjo į fermą, tėtė irgi dar gulėjo, pradėjo daužyt duris kažkas. Pakeliu galvą – namai apsupti enkavedistų, pažinau tik vieną Raguvos skrebą Sologubovą. Kiek tų rusų buvo, aš dabar negaliu pasakyti. Atidariau duris. Man įsakė apsirengt. Apsirengiau. Išsivedė į sodą, išsilaužė lazdas iš lazdynų krūmo ir ėmė jomis mane tvatyti. Mušė rusai enkavedistai, o skrebas Sologubovas stovėjo ir žiūrėjo. Padaužo padaužo ir liepia vest į bunkerį, kur *Berželis* sužeistas guli. Visa mėlyna ir ištinusi buvau, nes tie ruskiai daužė lazdomis mane kaip kokį kelmą. Nežinau, kiek jie mane mušė, nes jau ant žemės gulėdama atsigavau. Jie vis dar klausė, kur bunkeris, pasakiau, kad nieko nežinau. Tada jie man liepė eit į kambarį, apsirengt. Ir išsivežė į Panevėžį.

Panevėžio saugumo rūsyje įmetė į kamerą kartu su provokatore Regina Kopūstaite (gim. 1930 m., ilgą laiką dirbo konservų fabrike, kilusi iš Panevėžio miesto; tuo metu ji tarnavo ar giminių turėjo apie Velykius, Pajuodžius). Nors ji visai jauna buvo, bet atrodė tokia išpampusi, veide kažkokia ironija, pagieža. Tai aš iš karto pastebėjau. Kitą dieną ji man pradėjo suokti kažką apie par-

tizanus, apie *Šermukšnį*. Vaidina, kad ji su jais palaiko ryšį, daug žinanti, o aš ginuosi – nieko nežinau, ir viskas. Su Kopūstaite mane laikė savaitę. Ir visą tą laiką ji gyrėsi, kaip susitikinėjusi su partizanais, buvusi jų ryšininkė, o manęs vis užklausia, ar aš to, ar aš ano nežinau, nepažįstu.

Po savaitės į kamerą atvedė Stasę Grigaliūnaitę (kilusi iš Butkūnų kaimo). Aš mokiausi ir draugavau su Vincenta Uoksaite (taip pat iš Butkūnų kaimo, ji su Grigaliūnaite pusseserės). Kai tik įvedė Grigaliūnaitę, ji mane tuoj vardu ėmė vadinti, o aš purtau galvą ir rodau jai, kad mes nepažįstamos, o ji: „Na, čiagi..." – taip nustebusi. Tik suspėjau pasakyti, kad čia šalia sėdi šnipė, Kopūstaitę tuoj pat iššaukė, o kada ją vėl atvedė, man greit liepė ruoštis ir tada perkėlė į kalėjimą (Margytės gatvėje).

Pas enkavedistus pateko raštelis, parašytas neva partizano, kuriame buvo minimas ginklas – atseit aš turėjau jį kažkam perduoti, paėmusi iš Onutės Atkočiūnaitės. Iš tikrųjų tas ginklas buvo įduotas provokatoriaus, kad Ona jį perduotų man, o aš – partizanams. Tardymo metu supratau, kad mane išdavė Ona Atkočiūnaitė, nes tai, ką mes abi kalbėjomės, ką darėme, jie viską žinojo. Pasirodo, Atkočiūnaitė ne pati apie tai papasakojo enkavedistams, o išplepėjo kameroje šitai šnipei Reginai Kopūstaitei. Vėliau, kada viskas tapo žinoma per tą Kopūstaitę, Atkočiūnaitei gerai uždavė, tada ji pati viską pasakė.

Panevėžyje visą laiką tardė rusai per vertėjus. Ypač pradžioje tie rusai mane labai daužė kažkokiom guminėm lazdom – atmušė inkstus, nugara labai skaudėjo, ant gultų vos apsiverst galėdavau. Tardyme išlaikė tris mėnesius.

Panevėžy kameroje teko sėdėti su Šukyte. Jie namuose bunkeryje slėpė tris partizanus, tarp jų ir brolį (jį nuteisė 25–eriems, grįžęs dirbo staliumi ligoninėje).

Teisė karinis tribunolas pagal RSFSR BK 58–1ª, 58–10 str. Panevėžyje teisme liudijo Ona Atkočiūnaitė. Per teismą ji man dar tarstelėjo: „Ko tu pyksti? Aš sakiau teisybę!"

Kopūstaitę taip pat teisė, ji irgi gavo 25 metus. Po teismo teko su ja dar kiek pasėdėti vienoje kameroje. Prieš išeidama, ji priėjo prie manęs, pabučiavo ir labai atsiprašė, o Atkočiūnaitei pasakė: „Tu durnė..."

Iš Panevėžio mus išvežė 1951 m. birželio mėnesį. Buvo labai karšta, tiesiog alpome vagonuose. Prieš lipdamos į vagonus, visos suklupom ant žemės ir pasiėmėm po saujytę žemės.

Apie 100 mūsų merginų ir moterų, pilną gyvulinį vagoną, nuvežė į Vilniaus Rasų persiuntimo kalėjimą. Čia man trūko apendiksas, operavo, tris paras buvau be sąmonės, pusantro mėnesio išlaikė ligoninėje, todėl aš atsilikau nuo savo bendrakeleivių. Dar buvo su manimi likusi Bronė Misevičiūtė. Nuvežė į Komi respubliką, Tiumenės sritį, Selikardo miestą prie Obės upės.

Neįprasta gamta. Per visą žiemą nėra saulės, tik vasarą ji pasirodo. Sunkius darbus lageryje teko dirbti – kastuvais smėlį pildavome į platformas, o žiemą kasdavome tranšėjas su laužtuvais ir „kirkomis". Jeigu tik normos nepadarai, duonos negausi. Duonos duodavo tiek, kad gulėdamas pasikiši po galva ir suvalgai, o užmigęs vėl ją sapnuoji.

Įvairių tautybių moterys lageryje kalėjo: ukrainietės, baltarusės, lietuvės, estės.

Iš Selikardo nuvežė į Poliarnyj Ural. Čia dirbome prie geležinkelio. Radome granito plokštėje iškaltą užrašą, kad sušalusi visa kalinių brigada – 40 vyrų ir konvojus. Iš čia pervežė į Archangelską. Teko dirbti žemės ūkio darbus. Vieną rudenį buvo labai šlapia. Lietus lyja ir lyja. Bobutės ir mes, mergaitės, visais turimais skarmalais galvas apsirišusios, permirkusiomis šimtasiūlėmis. O prižiūrėtojas toks bjaurus. Rėkia – rikiuotis, stot po keturias. O apsiavusios tik „čeverykomis". Takeliais galėtume išeit sausom kojom, bet konvojus liepia rikiuoti po keturias. Mes neklausome. Tada kaip suriks: „Ložisj!" Kaip gult į tokį purvą? Bobutės ir sugulė, o mes keturios – Raišutytė Stefa, Salė Galia iš Taškento – lenkė, viena latvytė ir aš, jauniausios, – tik atsitūpėm. Kaip pradėjo šaudyt konvojai, pribėgo kareivių su šunimis. Po to vis vien turėjom eit po keturias per tą dumblą. Kitą dieną sustreikavome. Susėdome prie „vachtos", pareiškėm, kad su tuo konvojum neisime. Bet mūsų niekas neklausė, išvarė su tuo pačiu...

Ypač iš mūsų tyčiojosi „peresilkose". Varo į pirtį, prie čiaupo stovi vyras ruskis ir įleidžia moterims vonelę vandens. Kam gi jis ten reikalingas? Mes gi pačios galim įsileist vandens, bet, aišku, specialiai, kad mes gėdytumės ir nesimaudytume. Taip pradžioje

ir būdavo. Tik ruskės nieko nesigėdydavo, jos tiems vandens „dozuotojams" nuogos ant kaklų kabindavosi.

Į Lietuvą grįžau 1956 m. rugsėjo 21 d. Motiną radau gulinčią patale, tėvelio sveikata taip pat nekokia buvo. Pasilikau namuose, į miestą nebėgau, mačiau, kad tėvams reikia padėti. Vėliau už tėvelį pradėjau eit į kolūkį, nors buvau labai menkutė, sudžiūvusi, lagerio išsekinta. Kadangi brolis Juozas irgi sėdėjo Mordovijos lageriuose, jam siųsdavau siuntinius, tris kartus buvau pati pas jį nuvažiavusi aplankyt.

Tuo metu Raguvoje kunigavo labai doras kunigas Adomonis. Prie jo ėmė kibti Raguvos partijos sekretorė, kad jis palaikęs ryšį su partizanais. Kolūkio pirmininku tada dirbo Birbilas.

Vyko javų kūlimas. Toks karštumas, aš pėdus imu iš vežimo ir metu ant kuliamosios staliuko. Matau, sėdi pirmininkas, agronomas, zootechnikas, – vyrai kaip mūrai. Ir šita storulė partijos sekretorė. O mes, vargšai žmogeliai, prakaituojam. Toks piktumas man užvirė. Ant staliuko, žiūriu, ropoja riebi rupūžė, tokios dar savo gyvenime nebuvau mačiusi. Aš tik už tos rupūžės ir šitai sekretorei veidan šlept, net prilipo. Ir kaip niekur nieko toliau imu pėdus ir metu ant kuliamosios. Girdžiu – baisus riksmas, žviegimas. Pirmas šoko pirmininkas Birbilas. „Tokiam tik snukį išdaužyti!" – šaukė jis. Prikibo prie Užkurėlio, kuris stovėjo prie stirtos, netoli mašinos. Sekretorė priėjo prie manęs, visas veidas raudonas. Vairuotojas Šereiva puolė gint Užkurėlį. Sekretorė ėmė koneveikti Šereivą, o jis – karo dalyvis. Išvadino jį banditu, visokiais žodžiais. Kitą dieną Albertas Pūkas parašė skundą, mes visi pasirašėme. Ir dar po dienos ją iškart atleido iš pareigų, pervedė dirbti į Jotainių ubagyną, kunigą Adomonį grąžino į parapiją. Mano mesta rupūžė sukėlė didžiulį šurmulį Raguvos valdžioje.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Išrašai iš b. b. Nr. 19198, arch. Nr. 27340/3

...BLINKEVIČIUS JUOZAS, Juozo, gim. 1930 m. Kučkų kaime, Troškūnų rajone. 1950 m. įstojo į „DAINAVOS" banditų būrį, kuris priklausė „GINTARO" tėvūnijai, „VYČIO" apygardai.

Iš savo brolio „NEMUNO"–BLINKEVIČIAUS MYKOLO gavo ginklą ir turėjo slapyvardžius „JAUNUTIS" ir „SAKALAS".

...Pradžioje šiam būriui vadovavo RIAUBA KAZYS–„KAZOKAS" ir vadinosi „AUŠROS" tėvūnija, bet nuo 1952 m. metų spalio mėn. „KAZOKAS" pakeitė pavadinimą ir pavadino „GINTARO" tėvūnija, kuri buvo pavaldi „VYČIO" apygardai.

...„DAINAVOS" būrį sudarė trys nariai:

1. BLINKEVIČIUS JUOZAS–„JAUNUTIS", „SAKALAS" – būrio vadas.
2. ŠIDLAUSKAS STASYS, Stepono–„TIGRAS". „DAINAVOS" būrio ūkio dalies vedėjas, 40 metų amžiaus. Kilęs iš Raguvos vienkiemio, būry nuo 1951 metų.
3. BILYS VACYS–„DRAGŪNAS", „SKIRMANTAS". Kilęs iš Ramygalos rajono. Būry nuo 1951 metų gruodžio mėnesio. 30 metų amžiaus.

1953 03 14 karinės čekistinės operacijos metu prie Raguvos miške „JAUNUTIS" paimtas gyvas (vėliau teistas 25–iems metams lagerio), o „TIGRAS" ir „DRAGŪNAS" nušauti.

Pastaba. Byloje pažymėta, kad partizanas Adolfas Mačiulis–*Balandis* areštuotas pas Zigmą Užkurėlį, partizanas Jonas Deveikis–*Žemaitukas* žuvo 1952 rugsėjo 8 d., partizanas Vytautas Survila–*Žaibas* žuvo 1952 m. – *R. K.*

Pasakoja POVILAS MINCĖ–„VIRŠAITIS"

Užrašyta Levaniškių kaime
1991 03

Ryšininkauti man teko „žaibiečiams" ir *Tautvydui* – Mykolui Januliui. Mano brolis Justinas Mincė–*Uosis* taip pat buvo ryšininkas (jau miręs). Man slapyvardį suteikė „žaibiečiai". Turėjau nemažai dokumentų, bet kada pagrasino išvežti į Sibirą, viską sudeginau.

Apie 1950 m. Surviliškio kaime aš, Mykolas Janulis ir Ipolis Mulevičius–*Pavasaris* iš „Žaibo" būrio padarėme bunkerį. Paskutiniaisiais metais šitame bunkeryje besislapstė tik vienas Janulis.

Tą bunkerį vėliau traktoriumi užvertė netyčia, ariant lauką. Kai taip atsitiko, Janulis iš ten išsikraustė ir pasidarė kitą bunkerį Levaniškių kaime po medžiais. Tai buvo jo jau paskutinė slapstymosi vieta, netrukus pas Dailidėnus jį nušovė.

Gyvendamas anam bunkeryje Surviliškio kaime, kiek žinau, *Tautvydas* gavo laiškelį neva iš apygardos vadų, kad prisistatytų Raguvos girion į partizanų sąskrydį. Kadangi aplink visą apylinkę buvo užgulę enkavedistai, iš bunkerio negalėjo iškišti ir nosies. Tada jis parašė laišką: iš bunkerio negaliu išsikelti, nes „balti" (čia jis turi omeny užsimaskavusius enkavedistus baltais chalatais) važinėja man virš galvos. Kai šitą laiškelį Antanas Šniukšta ir Paliutė Dailidėnaitė nusiuntė į centrą, dingo ir „baltieji", išsikėlė iš apylinkės. (Tai aišku, kad tie, kas Janulį kvietė į sąskrydį, veikė išvien su šitais „baltais", važinėjančiais palei jo bunkerį. – *R. K.*)

Kada baigėsi apylinkės siautimas, *Tautvydas* išlindo iš bunkerio ir nuėjo į tą susitikimą Raguvos girion. Apie tai jis pats man pasakojo. Kai ten jo anie vadai paklausė, kodėl taip ilgai neatėjęs, jis pasakęs, kad negalėjęs išeiti iš bunkerio, nes visur siautę enkavedistai. Tarp anų buvo jam ir vienas pažįstamas partizanas – *Karijotas* ar *Kazokas* – Kazys Riauba. Tiesa, kada vėliau jis išbėgo iš jų, pasakojo taip: „Mane išdavė *Kazokas* ir *Karijotas*".

Kada jie susitikę Raguvos miške trumpai pasišnekėjo, jam pasakė, kad eisim į pasitarimą. Nuėjo iki Raguvos girininkijos, o čia

jau laukė jų sunkvežimis. Tuo metu jį griebė šitie „viršininkai", surišo, į tą sunkvežimį įmetė ir – į Kupiškį. Kurį laiką Kupiškio enkavedistai jį vežioję po kaimus su partizaniška apranga, su ginklais, bet ir pistoletui, ir automatui buvo nulaužyti daužikliai, be šovinių.

Enkavedistai privertė *Tautvydą* parašyti ryšininkui Tilindžiui laiškelį, kad tas pakviestų partizaną *Bėdą* – Joną Kadžionį pas Čekatauską. Tada jie atėjo pas ryšininką Joną Tilindį, apsimetę partizanais, ir *Tautvydas*, įteikdamas Tilindžiui laiškelį, priminė, kad jis nieko neprasitartų apie Povilą (apie mane). Enkavedistai iškart išgirdo šitą vardą ir labai susidomėjo, kas tas Povilas. *Tautvydas* sako – aš tik minu Tilindžiui koja, kad jis tylėtų. Tilindis tą Janulio laišką neužklijuotam voke perdavė man, aš jį perdaviau Janulytei, o ji nunešė *Bėdai*.

Tilindis atsivedė pas mane *Bėdą* ir sako – ar nori pasimatyti su *Bėda*? Aš atsakiau, kad noriu. Tada išėjau į lauką, ir ten mes susitikome. Aš *Bėdai* sakau: „Eini tai eini, bet man neaišku, būk atsargus". Tilindis *Bėdą* nusivedė...

Troškūnų MGB vadas Čiapas sakydavo, kad tą „durnių" Tilindį pasiimsim, kada tik panorėsim. Jį „durnium" laikė savųjų akyse, taip man Janulis pasakojo.

Tautvydas man pasakojo po *Bėdos* suėmimo, kada jis išbėgo: „Prieš susitinkant su *Bėda* ir „Bėdiene", šitie enkavedistai mane perspėjo: kai pasakysim „palauk", tuoj griebsim *Bėdą*. Prie manęs eina vienas enkavedistas, o prie *Bėdos* du. Pasakė „palauk", ir tie dviese griebė *Bėdą*, o tas, kuris ėjo šalia manęs, taip pat puolė prie *Bėdos*. Tada aš – per griovį ir pabėgau". *Bėdą* paėmė Šikšnalaukio kaime. Tada *Tautvydas* nubėgo į Raguvėlės mišką, o kai grįžo – man viską ir papasakojo. Be to, jis mane įspėjo, kad *Karijotas* yra išdavikas, kad aš su juo ryšių nepalaikyčiau. *Karijotas* atseit buvo *Tautvydo* vadas.

Apie *Tautvydą* – Mykolą Janulį aš galiu pasakyti tiek: jeigu jis būtų buvęs užverbuotas, tikrai mane būtų išdavęs, nes pas mane jis gyveno gana ilgai. Žinau, kad jis bendravo su Dailidėnaite, žmonės kalbėjo, kad ji buvusi jo draugė, nors aš apie tai nieko konkretaus negaliu pasakyti.

Janulytė prisimena:

Mykolas Janulis mūsų krašte buvo vienas iš paskutiniųjų partizanų. Kiek aš pamenu, tai buvo gana protingas, apsišvietęs žmogus. Kada ėjau į mokyklą, jis man padėdavo pamokas ruošti.

Prisimena Mincienė:

Pas mano brolį gyveno toks Bolius Petraitis iš Vilniaus vaikų namų. Jį enkavedistai ėmė kvietinėti pas save ir užverbavo, bet dirbti jis jiems nenorėjo. Atėjęs čia pas mus ir sako: „Grįšiu į Troškūnus ir eisiu į mišką pas partizanus, nes enkavedistai man ramybės nebeduoda".

Eidamas Laukagalių kaimu, užėjo pas Keraitę. Tuo metu užėjo „Kuprio" būrio vyrai pas tą Keraitę. Matyt, ar kokius dokumentus pas jį rado, ar ką, kad išsivedė ir nušovė prie dvaro.

Vėliau pas mus atėjo „Žaibo" būrio partizanas *Lietus* ir papasakojo, kad jis su *Kuprio* vyrais derėjosi dėl mūsų šeimos likimo. Atseit tie partizanai norėjo sušaudyti ir mus, bet *Lietus* visada užstodavęs.

Pasirodo, kada „kupriečiai" Bolių suėmė, jis pasisakė, kad buvęs atėjęs čia pas mus.

Aš žinau, kad jis vyriokas visai neblogas buvo, be to, ir dėdė apie jį nieko blogo nesakė, jį privertė, matyt, pasirašyti, kad šnipinėtų, bet jis nėjo ir nešnipinėjo, tiesiog slėpėsi nuo enkavedistų, jau būtų ir į mišką išėjęs. Jo tėvas iki rusų atėjimo dirbo nuovados viršininku. O kada traukėsi į Vakarus, jį paliko pas senelius, patys išbėgo Amerikon. Po to jis pateko į vaikų namus. Jo draugas troškūnietis jį atsivežė ir paliko pas mano dėdę.

Pasakoja SIMONAS JANICKAS

Užrašyta 1993 02 28

Pokario metais baisūs laikai buvo – ateidavo partizanai, juos persekiodavo rusų garnizonai. Būdavo, prieina ruskių pilna gryčia, užsidaro langines ir sėdi, laukia partizanų užeinant. Taip į savaitę po du, tris kartus. Mūsų šuo buvo labai protingas: jei tik rusai – loja vienaip, o jei partizanai – kitaip. Kiek privargom, kiek pridrebėjom iš baimės, ko benorėt, kad sveikatos geros būtų.

Kadangi prie miško gyvenome, dažnai užeidavo šie partizanai: Alfonsas Augulis–*Balandis*, Petras Nemeikšis, Petras Kartanas–*Viesulas*, Jonas Čeberiakas–*Jokeris* (iš Balelių kaimo), Mykolas Janulis–*Tautvydas*, Jonas Šimanskis–*Minskas* (iš Stebeikių kaimo), Vladas Spurgis–*Šaltis*, Jarmulka–*Čigonas*, Jonas Tumšys, Viktoras Tumšys (kitų Tumšių), Simonas Tumšys, Mykolas Nemeikšis–*Stumbras*.

Kai gyvenau Alančių kaime, pas mane atėjo partizanai Jonas Šimanskis–*Minskas* ir Vladas Spurgis–*Šaltis* ir paprašė padaryt didelį kubilą, kad galima būtų panaudoti jį, panardinus į balą ar dumblą, pasislėpimui. Sutikau aš jiems padaryt tą kubilą. Atvežė jie man lentas. Na ir padariau aš tą kubilą, tokį didelį, kad iš klojimo vos išvoliojom. Atvariau vežimą, bet pats atsisakiau tą kubilą jiems nuvežti, sakydamas, kad jei kas atsitiks, tai sakysit, kad aš apskundžiau. Tada jie patys įkėlė jį vežiman ir išsivežė. Kitą dieną atbėga vienas ir sako: „Tavo arklį rusai paėmė, ką daryt?" Kadangi antradienį Raguvoj turgus, sugalvojau versiją, kad turguj pririštas arklys pasibaidė ir nutrūko. Einu ieškot arklio. Pasirodo – to arklio niekas nepaėmė, jis iš tikro kažko pasibaidė ir pabėgo, o partizanai manė, kad jį rusai paėmė. Radau aš tą arklį ir parsivedžiau namo.

Dar prieš Šeštines jie buvo atėję pas mane, prašė lentučių uždengt kubilo viršui. Daviau aš jiems du lentgalius, paėjo nuo manęs kokius 300 metrų, tik išgirdau šūvius. Pamačiau, kad atlekia rusai. Mes tuo metu bulves sodinom, bet prieš tai rusų nematėm, matyt, miške buvo pasislėpę ir laukė. Supratom, kad juos jau seniai saugojo, matyt, buvo kieno apskųsta. Žinoma, tik savi tą galėjo padaryti. Ne mes vieni jau anksčiau buvom pastebėję, kad

pas Petrą Šablevičių Alančių kaime rusai klojime slapukavo, kartais po kiemą, skarelėmis apsirišę, vaikščiodavo. Nors mes ir žinojome, bet nė vienam kaimynui Šablevičiai apie tuos rusus neprasitarė. Kada Spurgį ir Šimanskį nušovė, Šablevičiai buvo labai patenkinti, juokėsi, vaipėsi. Pastebėjom dar tokį dalyką: paprastai po tokių nušovimų rusai ir skrebai visą kaimą sukeldavo ant kojų, didžiausios kratos, tardymai, o tada kaip niekur nieko, nei Šablevičių, nei mūsų, nei kitų kaimynų net nepakalbino, viskas taip ramiai ir praėjo. Tiesa, Šablevičius man tada dar padėjo dirbti tą kubilą. Bedirbant kartą atbėga jo žmona ir net raudodama sako:

– Eik namo, Petrai! Eik namo!

Ir parėjo Petras, mane vieną paliko baigt tą kubilą.

Už kelių parų vėl siaučia rusai Alančių mišką. Supratom, kad ieško to kubilo, kadangi labiausiai naršė apie tą vietą, už Petro Janulio. Iš Raguvos ruskių civilių su bobom buvo privaryta. O tas kubilas buvo įkastas baloje, tuo metu jo nerado, tik už kelių metų arkliu žmogus važiavo iš Šilų ir įkrito į tą kubilą. Neteko vyrams tame kubile ir pagyvent. Tiesa, turėjo jie dar bunkerį Šablevičiaus palaukėje, bet kada Šablevičius pradėjo brigadieriaut, pirmininkaut, tą bunkerį jis užvertė. Partizanai tada atėjo pas jį ir kamantinėjo, kas liepė jį užverst. Šablevičius pasakė, kad bunkerį užverst liepęs Matulionis – jo ir mūsų kaimynas. Tada partizanai nusivedė jį pas Matulionį. Iš paskos nuėjo ir Šablevičienė. Paaiškėjo, kad pats Šablevičius savavališkai bunkerį užvertė ir tą kaltę visai nekaltam žmogui bandė suverst. Už tai partizanai Šablevičių smarkiai sumušė. Tada jau Šablevičius vengė vienas būt, pasikvietė apsaugai rusus. Po Spurgio ir Šimanskio sunaikinimo vieni partizanai dar buvo atėję ir kvietė Šablevičių eit į mišką, bet ką jis tau eis, jeigu namuose pas jį rusai budi dieną ir naktį.

Paskutiniu metu pas mane užėjo Mykolas Janulis–*Tautvydas* ir Petras Kartanas. Paprašė degtinės, bet aš jos tuo metu neturėjau. Tada jie nuėjo pas šito Kartano dėdę, užrišo duris ir uždegė. O sudeginimo priežastis buvo tokia: jie keliese ir Janulis ėjo Raguvos pamiške dienos metu ir kažkur ten nakvojo. Kartaniuką Marijoną paskyrė sargybon. Tas paprašė pusbrolio Petro, kad jam padėtų, bet Petras nėjo, tada jis išėjo vienas. Kaip išėjo, taip ir nebegrįžo Marijonas. Nuėjo tiesiai Raguvon su ginklu ir pasidavė

garnizonui. Netrukus Maniukas iš rusų garnizono lyg vėl pabėgo ir grįžo į mišką pas partizanus, tačiau jis jau buvo užverbuotas skrebų. Partizanai su juo nebesiterliojo, pasivedė tolyn į mišką ir nušovė.

Ėjo tokios kalbos: kadangi Kartanai turėjo daug žemės, reikėjo labai daug atiduot valstybei prievolės. Kad nereiktų tos prievolės mokėt, atseit vien dėl to jie ir užsiverbavo dirbt čekistams, kadangi nebeišsimokantiems konfiskuodavo turtą ir vežė Sibiran.

Pasakoja MARIJONA GAILIUŠYTĖ–VINGILIENĖ

Užrašyta 1989 03 16

Mano motina Salomėja Gailiušienė pokario metais gyveno Nausodės kaime, Raguvos parapijoje.

Tuo metu partizanai mūsų kaime sunaikino skrebą Sargautą ir jo seserį. Sargautai palaikė ryšį su rusų NKVD ir jiems pranešinėjo, ką tik išgirsdavo apie partizanus. Mano brolis Juozas Gailiušis buvo iš namų pasitraukęs ir slapstėsi kartu su partizanais. Kitas brolis buvo pusiau invalidas. Atėjo skrebai į mūsų namus, ėmė viską verst, daužyt ir ieškot „banditų". Brolis labai išsigando, jam visai pritraukė kojas, jis net nebepaėjo. Motiną suėmė ir išsivarė į Raguvą. Raguvoje tuo metu dirbo rusai Petrovas, Chruščiovas ir Golubkova. Kitą dieną aš pasikinkiau arklį, įsisodinau brolį invalidą, prisidėjau lašinių, dešrų, degtinės ir išvažiavau išsipirkt motinos. Įėję į skrebynę, aš ir brolis invalidas puolėme Chruščiovui ir Petrovui po kojomis, bučiavome rankas ir prašėme, kad paleistų motiną. Bet anie tik mūsų lašinius ir dešras pasiėmė, o motinos nepaleido. Motiną Raguvos skrebynėje išlaikė visą mėnesį. Grįžo ji į namus visa sumušta, sudaužyta, nurautais plaukais. Vos bepaėjo, gulėjo lovoje. Ir tik stebėjosi tokiu sadistišku tardytojos Golubkovos žiaurumu. Sakė, kad vyrai tikrai nebuvę tokie baisūs ir žiaurūs kaip ši moteris. Turėdavusi guminę lazdą ir ja daužydavusi be jokio gailesčio. Parkritusią ant grindų kojomis spardydavusi. Golubkova reikalavo, kad ateitų iš miško sūnus ir jai pasiduotų. Brolis Juozas tuo metu laikėsi kažkuriame

troškūniečių būryje. Žuvo 1945 m. prieš pat Naujuosius metus. Partizanai skambino iš girininkijos į Troškūnų miestelį, tuo metu juos apsupo rusų NKVD garnizonas. Broliui peršovė kojas, o po to jis pats susisprogdino.

Brolio Juozo kūną skrebai išniekino. Buvo pramuštas kiaušas, į žaizdą įkištas žabas. Kišenėje jis nešiodavosi rožančių, tai atsegtos kelnės ir rožančius uždėtas ant lytinių organų. Brolio lavoną skrebai įmetė į šalia Troškūnų kapinių esančią duobę. Į tą duobę kartu įmetė ir kito partizano palaikus – Mačiulio. Vėliau Mačiulio palaikus savieji išsikasė ir palaidojo kapinėse, o Juozas ten taip ir liko.

Golubkova buvo nedidelio ūgio, stambi, plačiais žandais. Po Golubkovos „šventinimų" motina ilgą laiką negalėjo dirbti, o brolis ir liko invalidas. Tada aš, būdavo, prisikraunu krepšius lašinių ir maunu Rygon paspekuliuoti. O kaip gyvent? Kito kelio nebuvo. Keista, bet traukinyje dažnai matydavau ir Golubkovą, važiuojančią Rygos pusėn. Nežinau, gal ji mane pažinojo, nes kai į ją pažiūrėdavau – iškart nusisukdavo.

Kai tik žuvo brolis Juozas, tuojau prisistatė skrebų pulkas. Nusišovė bekoną, kiek dar buvo likę lašinių pasiėmė, susikrovė sau naudingus daiktus ir išsivežė. Išvažiuodami pasakė:

– Jums banditai dar ne tiek priveš...

Iš mūsų kaimo Antaną Laurenčiką per mėnesį Raguvos skrebynėje invalidu padarė. Grįžęs į namus, jau nebepasikėlė, gal dešimt metų taip žmogus ant patalo prasikankino ir mirė.

Pasakoja ANTANAS DOBROVOLSKIS–„VOVERĖ"

Užrašyta Panevėžyje
1990

Gimiau 1929 m. sausio 3 d. Purkonių kaime prie Raguvėlės. Tėvai žemės neturėjo. Tėvelis buvo miškininkas, dalyvavo 1914 m. kare, vėliau saugojo Raguvėlės dvarponio Komaro mišką. 1929 m. persikėlė į Raguvos girininkiją, Novopolio kaimą. Čia miškininkavo iki 1936 m. Išėjęs į pensiją, persikėlė su šeima į Krityžės

kaimą prie Raguvos. Čia dirbome žemę kaip pusininkai savininko Tarasevičiaus ūkyje. 1937 m. kažkas padegė ir sudegino mūsų tvartą ir daržinę. Ir mes tų pačių metų pavasarį persikėlėme į Statiškės kaimą, taip pat prie Raguvos, į Januškevičiaus dvarą. Čia irgi dirbome pusininkais. 1940 m., kai užėjo rusai, komunistai griebė dalint stambesnių ūkininkų žemes bežemiams. Komunistas Barzda ir mums davė 10 ha. Atėjus rusams, jis tapo seniūnu, lakstė kaip pasiutęs, raudonų idėjų pagautas.

Šeimoje augome aštuoni vaikai: Kazys (gim. 1906 m.), Mykolas (gim. 1909 m.), Teklė, Kostas (gim. 1917 m.), Stefa, Janė, Juozas, Antanas. Mes gyvi likę penki. Per didįjį karą dar keturi mirė cholera. 1940 m. rusų atėjimą gana gerai pamenu. Mane tai mažiausiai jaudino, o vyresniems broliams ne tas pats buvo. Mykolas tarnavo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje, Kazys – buvęs šaulys, Kostas taip pat tarnavo savanoriu Lietuvos kariuomenėje, tik mes, jaunesnieji, buvome dar visai vaikai. Užėjus rusams, Mikas pasitraukė iš kariuomenės, gyveno Pajuostėje, truputį mokytojavo. Buvo baigęs Panevėžio amatų mokyklą, po to įstojo į aviacijos dalinį kariuomenėje, vėliau perėjo į pėstininkus, turėjo vyresniojo puskarininkio laipsnį.

Galiu pasakyti, kad 1940 m. mūsų šeima nuo rusų nenukentėjo, jie mus laikė bežemiais ir vos ne savo „broliais".

1941 m., užėjus vokiečiams, broliai Mykolas ir Kostas vėl grįžo į kariuomenę, o Kazys gyveno Raguvoje.

Brolis Juozas mokėsi Ukmergės gimnazijoje 7–oje klasėje. Ir juos visus paėmė į armiją, į Plungę. Iš čia jie pabėgo ir grįžo į namus. Mykolas 1944 m., rusams artėjant prie Lietuvos, pasitraukė kartu su vokiečiais, paskui jis su kitais savanoriais grįžo atgal tęsti pradėtos kovos prieš bolševikus. Jį su grupe desantininkų privalėjo nuleisti ant Berčiūnų, bet nuleido ant Miežiškių, į laukus. Po to jie dviese su Stasiu Dirse–*Prabočium* (kilęs iš Janapolio kaimo) atėjo pas mus į namus.

Buvo jie tada nusiteikę labai gerai, aiškino, kad greit ateis amerikonai, išlaisvins, išvarys rusus. Kartu jiems numetė ir ginklų. Jų suėjimo pagrindinis punktas turėjo būti Berčiūnuose. Aš juos nakties metu abu vežiau į Berčiūnus – aplinkiniais keliais, per miškus, kurie man buvo gerai žinomi iki Uliūnų, o nuo Uliūnų jie

man jau pagal žemėlapį nurodinėjo, kur važiuoti tiesiai į Berčiūnų šilą. Atvažiavę radom vadus, bet aš jų nepažinau. Čia abu palikau ir grįžau atgal į namus.

Žiemos metu, kiek žinau, ta grupė išsiskirstė gyventi po bunkerius. Brolis apsistojo pas savo uošvius prie Pasvalio (jo sūnus Romas šiuo metu gyvena Naujamiestyje ir pieninėje dirba meistru, o dukra gyvena Dembavoje).

Kada brolis Mikas grįžo į Raguvą, čia jau veikė „Viesulo" – Broniaus Urbono būrys (Bronius Urbonas – buvęs policijos viršininkas ar pavaduotojas Panevėžyje, garsus futbolininkas).

Tuos, kas nėjo į rusų armiją, kas slapstėsi, jis suorganizavo ir Raguvos miške sukūrė gana didelį būrį.

1945 m. partizanai paėmė komunisto Barzdos žmoną ir dar kažkurio kito ir per mūsų kiemą nusivedė į mišką, į savo būrį. Palaikė jas iki vakaro ir paleido. Kada jas paleido, kitos dienos ryte, mes dar miegam, girdim – pamiškėje pas Rimkevičius tratena iš automatų. Žinojome, kad iš tų namų Antanas Rimkevičius buvo išėjęs į mišką. Tas vyko maždaug už kilometro nuo mūsų. Žiūrim, pilna visur rusų kariuomenės. Ir pradėjo rinkti kaime vyrus: Aleliūnus, Vidugirius, visą Taurinės kaimą.

Atėję rusai tėvuką pakėlė ir išvarė į kiemą. Mama buvo atsikėlusi. Seseris Stefą, Janę ir Teklę irgi išvarė, o aš dar guliu lovoje susirietęs, man nieko nesako.

Atėjo Petrovas (vietinis rusas iš Krityžės kaimo, aš su juo ėjau į mokyklą kartu).

– O ko tu guli? – Jis mane už sprando, išmetė iš lovos ir išgrūdo į lauką.

Visą kaimą suvarė pas Rimkevičius – vaikus, senukus, moteris. Mus susodino patvory. Iš miško atvedė kruvinas, sumuštas Rimkevičiūtes ir kartu su visais išvarė į Raguvos miestelį. Čia mane po laiptais pakišo, keturias paras nedavė valgyti. Šeštą dieną seseris išleido anksčiau, o tėvuko visai neišleido, išvežė į Panevėžį. Už dviejų mėnesių į namus grįžo mama ir abi seserys, „prijungė" dar tėvuką ir išvežė į Sibirą.

Aš tą naktį miegojau pas Aleliūną stirtoje. Tuo metu turėjau

tik 16 metų. Kada tėvus išvežė į Sibirą, pasitraukiau į mišką pas brolius, kur išbuvau iki rudens, po to išvažiavau į Vilnių.

Miške būriui vadovavo *Viesulas*, po to mano brolis Mykolas–*Čeponis*. Mus kažkaip išskyrė, ir mes likome kaip ryšininkai: aš, *Čeponis*, *Štuka* – Juozas Dobrovolskis, *Gandras* – Kazys Dobrovolskis, *Liepa* – Antanas Mickūnas. Mus siuntinėjo iki Pasvalio, Berčiūnų, Siesikų, Ukmergės ryšių reikalais. Ateidavome iki Ramygalos pas Blėką–*Patrimpą*. Nueidavome ir pas Vaitelį–*Briedį*. Miške aš išbuvau nuo 1945 m. rugpjūčio iki 1946 m. sausio, apie 4 mėnesius.

Kartą buvome patekę į pasalą prie Paliūniškio. Paprastai priekyje eidavo du žvalgai, kiti eidavo iš paskos. Tuo metu mūsų žvalgai prie siaurojo geležinkelio pastebėjo pasalą, ir mes be jokio susišaudymo atsitraukėme atgal, padarėme didelį ratą, matėme, kaip kariškos mašinos supo mus, gal jie ir galvojo įvilioti į spąstus, bet mes pirmi spėjome pereiti ir iš apsupimo išėjome. Nuo Pasvalio ėjome link Raguvos, Paliūniškyje praleidom dieną. Matyt, čia kas nors mus išdavė. Mūsų buvo iš viso 12 vyrų.

Po keturių mėnesių partizanavimo mane išsiuntė į miestą. Tuo pasirūpino broliai ir kiti partizanai. Pasakė, kad vaikams miške nėra ką veikti, jiems reikia dar gyventi.

1945 m. prieš Kalėdas išvažiavau į Subačių, į Žiliškių kaimą pas Vytautą Pribušauską prie Marnako upelio. Ten pas juos iš Vilniaus atvažiuodavo vienas lenkas geležinkelietis. Jie įsišnekėjo, ir tas lenkas – Vaitkauskas – žadėjo padėti man ir sesei Janinai išvažiuoti į Vilnių. Jis dirbo Miškinių geležinkelio stoties viršininku prie Trakų (važiuojant į Valkininkus). Mes išvažiavome į Vilnių ir gyvenome pas jį. Mane jis įdarbino pas save iešmininku, o sesuo įsidarbino Naujojoje Vilnioje kasininke. Dokumentų neturėjom, įsidarbinome savo pavardėmis.

Kaip vėliau paaiškėjo, šitas Vaitkauskas varė didelį biznį. Per tą biznį jis ir mano seserį sukišo į ožio ragą. Kada darė reviziją, išlindo didelis išeikvojimas. Jis pasiimdavo tuos bilietus ir pardavinėdavo namuose. Gerdavo be saiko: nuo ryto šimtgramis, per pietus šimtgramis, o vakare „nusibaigia".

Kai tik seserį taip įkišo, pradėjo manęs ieškoti. Aš pabėgau ir vėl grįžau į Raguvą. Atėjau į Žiliškių kaimą, radau Juozą Tribu-

šauską–*Kaplūną*, ir abu nuėjome į brolio Miko–*Čeponio* būrį, į stovyklą Raguvos miške. Tik neseniai buvo žuvęs brolis Juozas. Dar kiti šnekėjo: Juozas žuvo, jį jaunylis pakeis. Per žiemą vėl slapsčiausi su partizanais. Iš rudens stovyklose miške, žiemą išsiskirstėme po bunkerius. Mes sėdėjome bunkeryje netoli Maženių.

1947 m. vasario 2 d. bolševikai suorganizavo „balsavimo" akciją. Brolis Mikas dar pasakė: „Geriau išeikim tą savaitę, pabūsim kitur, balsavimai baigsis – grįšime vėl atgal, čia vieta gera". Na, ir išėjome trise. Atėjom iki Raguvos, užėjom pas Tribušauskus, pas juos buvo bunkeris įrengtas. Pasikalbėjom, užėjom dar pas Ylekius, mums čia dar maisto parūpino, ir išėjome į mišką. Prieš rytą susikūrėme ugnį, pasišildėme. Pradėjo aušti. Mikas atsigulė vienoje pusėje laužo, Kazys kitoje pusėje, o aš, atsisėdęs ant medžio pliauskos, eilėraščius rašau. Tai buvo apie 10 val. Aplink netoli žmonės kerta mišką, pravažiuoja viena kita pastotė su rąstais. Staiga pasigirdo automato serija. Aš galvą pakeliu, – apsigobęs buvau geležinkeliečio miline, šautuvas stovėjo šalia, – žiūriu, jau rusai lenda. Net nepajutau, kaip surikau: „Vyrai, rusai!" Mačiau, kaip kėlėsi Mikas ir Kazys... Aš numečiau tą milinę, užrašų knygutę numečiau. Pasipylė kulkų lietus. Šakos tik krenta.

Nuo laužo mes pakilome visi trys. Šaudymas lyg ir aptilo, girdėjosi tik pavieniai šūviai. Užlindau už medžio ir galvoju, ką dabar daryti. Žiūriu, Kazys netoli manęs. Sušvilpiau. Jis pamatė ir pribėgo. Aš jo klausiu: „Ką daryti?" Jis sako: „Ir aš nežinau, ką daryti". Aš pasiūliau bėgti pirmyn. Nuo Ylekių ėjo keliukas per jaunuolyną. Kai aš pasileidau bėgti tiesiai, Kazys – į kairę, Mykolas metėsi į jaunuolyną. O jaunuolyne stovėjo rusų kulkosvaidis. Pasipylė serijos. Mes tada šokome per tą keliuką ir – pirmyn. Išbėgome beveik į lauką. Matome, priekyje griovys, o už jo toliau rusų kareiviai eina. Vėl atgal metėmės ir – į Švarlių pusę tuo grioviu. Nuo Maženių, kur vieškelis, ten jau beveik laukas, mes – per apačią tilto, nes aplink visur pilna rusų kariuomenės. Prabėgome patilte grioviu ir tiesiai Švarlių link. O čia vėl krūmai, miškas. Pamiškėje vėl užlipome ant rusų. Atgal. Nebėra kur dėtis. Tada tiesiai per plyną lauką. Rusai buvo nuo mūsų maždaug už 30 metrų atsitolinę. Kai tik išbėgom ant plyno lauko, jie vėl į mus atidengė ugnį. Pribėgome griovį, vielinė tvora. Kai duoda iš kulkosvaidžių, tik vielos krenta nuo stulpų. Sukritome į griovį, dar

kelis kartus iššovėme atgal ir vėl pirmyn. Aš turėjau rusišką „dešimtuką", brolis – automatą.

Bėgam, o brolis, girdžiu, šaukia: „Jau nebegaliu pabėgti!" Aš jam rėkiu: gal arklį kokį nusitversim... Bet brolis vis vien: „Antanai, tikrai toliau bėgt nebegaliu, pasiliksiu ir susisprogdinsiu". Aš jo klausiu: „Ar tu sužeistas?" Jis sako: „Ne". Tada sakau: „Tai ko tu sprogdinsies, jeigu nesužeistas?" Nežinau, gal aš jį padrąsinau, ir mes vėl į priekį. Tada iš kitos pusės, nuo Genėtinių, įsimušėm į mišką. O kai įsimušėm į mišką, ten takai takeliai. Kiek pailsėjom, perėjom mišką, persiropštėm per kelio pylimą, kuris ėjo nuo Maženių į Taurinę, ir kad atsitrauktume nuo to kelio – niekaip nesiseka. Ratą apsukam ir vėl prie to paties kelio grįžtam. Nuo prakaito šlapi, permirkę visi rūbai.

Tuo metu pravažiavo trys pastotės, pilnos rusų, vežimuose matėsi keli suguldyti, matyt, sužeisti ar nušauti. Man toks siutas buvo užėjęs ištratint juos kaip šunis, tik brolis sulaikė.

Jau pradėjo temti. Mes pasukome atgal į Genėtinius, užėjom pas Aleliūnus. Davė pavalgyti, persirengėme, pasikeitėm baltinius. Grįžome atgal į tą vietą, kur rusai užklupo. Mūsų laužavietė išspardyta. Aš dar ieškojau savo knygutės. Nieko neradau. Na ir einam vėl savo pėdomis, iš kur pakilom. Išeinam ant to keliuko, kur kulkosvaidis stovėjo. Ateinam į jaunuolyną. Ir iš karto radome kraujo klaną, radom planšetę Miko, radom šovininę supjaustytą; už kokių trijų metrų vėl kraujo klanas, – ir taip tolyn kai vilktas, ištisai likę kraujo pėdsakai sniege. Netoliese augo nestoras uosis. Ant jo išpjovėme kryžių ir patraukėme į Panevėžio pusę, pamiškėn. Užėjom pas brolio pažįstamą žmogų, paprašėme, kad jis mus paglobotų. Jis mums pasiūlė eit į daržinę. Toj daržinėj išbuvome dvi savaites. Po to aš labai sirgau, negalėjau net pajudėti, pakilo aukšta temperatūra, visą kūną buvo surakinę neapsakomi skausmai.

Sužinojome, kad Mykolas paguldytas Maženiuose ant grindinio prie balsavimo štabo. Tris dienas jis ten išgulėjo. Paskui skrebai atvarė žmones ir liepė jį užkasti. Maženių kapinėse žmonės iškasė duobę. Kadangi žemė buvo giliai įšalusi, vos vos iškalė laužtuvais duobę, kad tik tik palaikai tilptų. Kada nuvežė palaidot, palaikai netilpo. Tada skrebai įsakė palaikus sukapoti, bet

žmonės dar truputį prailgino duobę, įdėjo palaikus, užklojo ir paliko.

Kai baigėsi balsavimų vajus, maždaug po dviejų savaičių atėjo dar kiti mūsiškiai: *Liepa*, Survila, susirinko arti 12–os. Ką tik buvo žuvęs Bronius Urbonas ir Petras Bučinskas prie Šilagalio. Brolis Mykolas buvo kažkur paslėptas. Maženių kapinėse neseniai buvo palaidotas toks senukas, rusų nušautas. Jį liepė skrebai iškasti, matyt, jiems buvo kažkas „neaišku" (Balčiūnaitės žino apie tai). Kai tą senuką iškasė, pasinaudojome ta duobe ir palaidojom į ją Mykolą, išėmę jo kūną iš anos duobės, kur buvo jis tik kiek pridengtas.

Mes grįžom į savo seną vietą pas tą žmogų į daržinę ir gyvenom, iki išvažiavau į Panevėžį. Kazį ten palikau iki pavasario.

Kai išvažiavau į Panevėžį, gavęs dokumentus, per vasarą pagyvenau mieste. Ryšį su broliu visą laiką palaikiau.

Po to, kada mes patekome į tą „valymą", žmonės kalbėjo, kad faktiškai ne mes ten turėjome patekti. Neva iš Ramygalos tuo metu turėjo ateiti kažkoks būrys. Žinoma, tai buvo išdavystė, tas „valymas" vyko pagal informatoriaus duotą žinią, bet likimas lėmė čia mums įkliūti.

Kada brolis Mikas žuvo, raguviečių būriui vadovauti ėmė Antanas Kunciokas–*Žalgiris*. Kada žuvo *Žalgiris* ir *Žirnis* – Jonas Kuncė, vieni perėjo į „Šermukšnio" būrį, kiti persikėlė į „Vienuolio" būrį.

Apie Mykolą Janulį–*Tautvydą* pradžioje aš nieko blogo negalėjau pasakyti. 1948 m. aš dar su juo buvau susitikęs miške. Kaip supratau, jis labai pamaldus buvo, tiesiog sunku man patikėti, kad Janulis būtų galėjęs tapti išdaviku.

Brolis Kazys iki gero atšilimo sėdėjo pas tą patį ūkininką bunkeryje Kairių kaime, pas..... . Šiuo metu dar tebegyvena tas senukas. (Pasakotojas vengia pasakyti šio senuko pavardę, kadangi jis enkavedistų nebuvo iššifruotas. – *R. K.*)

Gegužės mėnesį Kazys išėjo į Raguvėlės kraštą. Jam čia, atrodo, netiko likę draugai, jis pasakė: „Čia aš nepasiliksiu, trauksiu į savo gimtinę". Žinoma, ten buvo visi jo jaunystės draugai. Aš nuvažiuodavau pas jį, susitikdavome pas žmones sutartoj vietoj.

Kuo galėdavau, aš jam padėdavau, iš miesto pargabendavau vaistų, šovinių.

Tiesa, Vilniuje iš pačių enkavedistų gaudavau šovinių. Už šovinius paprastai rusams mokėdavome pinigais.

1948 m., kada buvo areštuoti mano giminės Barkauskai Panevėžio mieste, Vlada Pribušauskaitė iš Žiliškių kaimo man pasakė, kad įvyko didelis susišaudymas ir žuvo mano brolis Kazys netoli Karsakiškio. Tuo metu jis laikėsi tarp Raguvėlės ir Karsakiškio miškuose. Su broliu Kaziu žuvo dar trys partizanai miško stovykloje, išduoti provokatoriaus. Anie trys žuvo miške, o Kazys išbėgo į laukus ir susisprogdino. Ryšininkai pasakojo, kad jį jau sunku buvo beatpažinti. Paskutiniu metu Kazys nešiojo barzdą.

Kada po tėvų išvežimo mane suėmė ir tardė Raguvoje, ten vertėju dirbo vietinis rusas Petrovas. Be pasigailėjimo jis man sprandą atvelėjo. Vėliau jis veikė kartu ir su pagarsėjusia Raguvos NKVD tardytoja Golubkova. Tada aš daugiausia nuo to Petrovo ir nukentėjau, tardytojas beveik ir ranka neprilietė.

Jis prieš tai ir mano tėvą gerokai kūlė. Ką taip blogo aš ir mano tėvas, dar ligonis būdamas, padarėme tam vietiniam Lietuvos rusui Petrovui, kad jis taip „maloniai" mus kankino?..

1948 m. spalio mėnesį baigiau pieninininkystės kursus Vilniuje. Mane paskyrė dirbti į Raseinių valsčių, Šimkaičių pieninę. Pačiam miške.

Atvažiavau į tą pieninę – tiesiog baisu. Ką į kalėjimą sėsti, pagalvojau, geriau jau čia nedirbsiu. Aplink miškai, daug partizanų, iš pieninės nešė kiek norėjo, sviestas ėjo daugiausia į mišką. Ir žmonėms išdalindavo.

Grįžau atgal ir paprašiau, kad man pakeistų paskyrimą, bet kursų vadovybė nė į kalbas nesileido, vietos nekeitė.

Tais pačiais 1948 m. „susodino" mūsų visą antisovietinę grupę. Grupę sudarė: Vytautas Geršvildas, Vladas Čyvas, Juozas Tribušauskas, Vytas Šimkus, aš, Urbonavičiūtė, Stasė Barkauskaitė, Angelė Bagdonaitė, du iš Pajuostės, – iš viso apie dvidešimt žmonių. Mūsų tikslas buvo kuo nors pakenkti rusų okupantų valdžiai ir jungtis į bendrą kovą su visais Lietuvos patriotais prieš

pavergėjus. Turiu pasakyti, didelio organizacinio darbo nereikėjo, viskas kažkaip savaime klostėsi, visi tiesiog ieškojo būdų, kaip įsitraukti į kokią nors pogrindinę veiklą. Svarbiausias mūsų uždavinys buvo padėti miškuose kovojantiems broliams partizanams. Mieste gaudavome rašomųjų mašinėlių, popieriaus, ir viską gabendavome į mišką.

Didžiausias mūsų grupės išdavikas buvo Vytas Šimkus, kilęs nuo Surdegio, gimęs 1930 m. Po lagerio į Lietuvą jis negrįžo, vedė rusę ir liko gyventi Rusijoje.

Iš miško kokių nors užduočių mes negaudavome. Čia, mieste, veikėme savo iniciatyva, skatinami patriotinės dvasios. Kam reikėdavo, parūpindavome dokumentus, ypač sužeistiems partizanams, kuriuos tekdavo iš miškų gabenti į miestą gydyti, operuoti.

Mane paėmė Šiauliuose, kur aš labai jau ir nebesislapsčiau, nes gyvenau (kad ir su padirbtu pasu) savo pavarde, buvau jau vedęs, dirbau meno dirbtuvėse, nors ir nelegaliai. Einant į darbą, gegužės mėnesį mane areštavo gatvėje ir iškart į Šiaulių saugumą, o po pietų vėl įkėlė į mašiną, paguldė kėbule, užspaudė brezentais ir atvežė į Panevėžį, įmetė čia į saugumo rūsį Vasario 16-osios gatvėje.

Daugiausia tardė rusai naktimis ir dienomis. Gavau kiek ir į sprandą, nors negaliu dėl to per daug skųstis.

Per naktį sėdi tardyme. Ryte, kada visi keliasi, atveda į kamerą. Miegas ima, bet miegoti neduoda. Kai tik sėdi – miegi, o kai tik miegi – vėl beldžia, pastato prie sienos. Vėl užmiegi. Ir vėl beldžia. Toks va kankinimas buvo. Per dvi savaites vos neišprotėjau. Atveda iš tardymo, pasodina, ir aš nugriūnu nuo kėdės. Vėl pasodina. Ir vėl nugriūnu.

Tardymo metu reikdavo pasakyti, kur broliai. Ypač daug apie mane prišnekėta buvo Angelės Bagdonaitės. Nors šiandien aš nieko blogo negaliu jai pasakyti, žinau, jauna mergaitė buvo, gavo į kailį, o toliau – kaip patys žinote...

1951 m., kada sudarė bylą, kaltino mane net pagal penkis straipsnius, buvo ir žmogžudystė – 58–10, 58–9, 58–12, 58–11.

Po bylos užbaigimo išvežė į kalėjimą. Teisė Pabaltijo karinis

tribunolas. Ir saugumas, ir pats kalėjimas Panevėžyje buvo sausakimšai prikimšti žmonių.

Mano byloje dar buvo prijungtos Elena Tribušauskaitė ir Onutė Atkočiūnaitė, kuri dirbo sesele Panevėžio ligoninėje.

Kada tardymo metu įvedė Onutę Atkočiūnaitę, ji, paltą užsimetusi ant pečių, įėjo taip išdidžiai, tarytum kokia šios įstaigos tarnautoja.

Tardytojas paklausė jos:

– Ar šitas? Pažįsti?

– Pažįstu, – atsakė ji.

To ir užteko. Tuo ir baigėsi akistata. O kai vyko teismas, žiūriu, ir jas abi atvedė.

Kadangi byloje man liudininkų nebuvo, aš neprisipažinau esąs kaltas, tuo viskas ir pasibaigė. Joms po 25 atseikėjo, o mane grąžino atgal į tardymą.

Saugumo kameroje tris mėnesius vieną išlaikė vienutėje. Tuo metu šiek tiek apklausinėjo, bet rimtų tardymų nebuvo.

1952 m. vėl iškvietė į tardymą ir pasakė, kad iš Rusijos lagerių yra atvežta liudininkų (Juozas Tribušauskas ir Vladas Čyvas). Bet elgėsi jau žmoniškai. Man pateikė jų parodymus, pasakė, kad nuo tų parodymų jie atsisakė, pareikalavo, kad jiems leistų pasimatyti su namiškiais, esą labai karingi.

Visą bylą aš nuodugniai perskaičiau. Tardytojas man jau garantuoja laisvę, liko tik 58–12 str. („žinojau – nepranešiau").

Turiu įterpti: kada mane paėmė, pas žmoną namuose pusantro mėnesio sėdėjo saugumietis ir laukė, kada kas ateis, bet jiems neišdegė ta užmačia.

Visgi aš gavau 10 metų. 1952 m. spalio pabaigoje mane iš Panevėžio išvežė. Per „spalines" buvome jau Maskvoje. Iš Maskvos išvežė į Kuibyševą, iš Kuibyševo į Krasnoglinką, į lagerį, kur patekau tiesiai į šachtas.

1954 m. spalio mėnesį išėjau iš lagerio. Išbuvau beveik pusketvirtų metų.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

PAŽYMA

Iš tardymo bylos Nr. 41296/3

Pagal archyvinės tardymo bylos duomenis buvo teisti:

ČYVAS VLADAS, Prano, gim. 1929 m. Jonydžių kaime, Skiemonių valsč., Anykščių raj. Lietuvos TSR, lietuvis, SSSR pilietis, nepartinis, iš valstiečių vidutiniokų, išsilavinimas – 1 klasė gimnazijos. Teistas 1949 09 27 Ypatingojo pasitarimo MGB SSSR pagal str. 58–1ª, 58–9, 19–58–8, 58–11, 182 1–a dalis ir 2 dalis pagal SSSR Aukšč. Tarybos prezidiumo įsaką 1947 06 04 15–kai metų.

TRIBUŠAUSKAS JUOZAS, Jono, gim. 1929 m. Raguvos vienkiemyje, Raguvos valsčiuje, Panevėžio raj. Lietuvos TSR, lietuvis , SSSR pilietis, nepartinis, iš valstiečių beturčių, išsilavinimas – 4 kl. pradžios mokyklos. Nuteistas 1949 m. gruodžio 7 d. Ypatingojo pasitarimo MGB SSSR pagal str. 58–1ª, 17–58–8, 58–9, 58–11, 182 1–a dalis ir 2 dalis pagal SSSR Aukšč. Tarybos prezidiumo įsaką 1947 06 04 15–kai metų.

Remiantis liudininkų parodymais, iš pačių kaltinamųjų matyti, kad ČYVAS VLADAS ir TRIBUŠAUSKAS JUOZAS, būdami kenkėjiškai nusiteikę prieš sovietų valdžią, stojo į nusikalstamą ryšį su antisovietinio nacionalistinio pogrindžio dalyviais ir vedė aktyvią kovą prieš Sovietų valdžią.

Tardymo nustatyta:

ČYVAS V. P. nuo 1946 m. vasario mėn. iki 1947 m. gegužės mėn. buvo buržuazinės nacionalistinės bandos viršininkas, turėjo slapyvardį „JAZMINAS". Nustatytu laiku susitikdamas su asmenimis ir perduodamas banditinės korespondencijos paketus, palaikė ryšį su tų bandų dalyviais: „DIEDUKU", „ŽILVINU", „BUNKERIU".

1946 m. vasario mėn. per bandos ryšininkę TAMULĖNAITĘ ONĄ – „VAIVĄ" perdavė nacionalistinio pogrindžio dalyviui RAKAUSKUI–„NARUI" tris antisovietinio turinio laikraščius, o iš RAKAUSKO TAMULĖNAITEI pristatė 10 antisovietinių lapelių.

1946 m. pavasarį banditų ryšininkei MASIŪNAITEI BRONEI penkis kartus pristatė antisovietinius lapelius, kuriuos atspausdino banditai.

1947 m. per TAMULĖNAITĘ banditams perdavė 150 vnt. automato šovinių ir pinigus, kuriuos gavo iš RAKAUSKO.

1947 m. gegužės mėn. perėjo į nelegalią veiklą Panevėžyje, įstojo į antisovietinę pogrindinę teroristinę grupę, ginkluotas buvo pistoletu.

TRIBUŠAUSKAS J. J. iki 1946 m. birželio mėn. buvo nacionalistinės banditų grupės sudėtyje. Kadangi buvo sužeistas, 1946 m. birželio mėn. iš jos išėjo ir iki arešto gyveno Panevėžyje su fiktyviais dokumentais SABALIONIO JONO, Antano, o vėliau ŠVILPOS LEONO, Jono, pavardėmis.

1945 m. rudenį TRIBUŠAUSKAS užmezgė nusikalstamą ryšį su nacionalistinės „FINKOS" bandos dalyviais, su kuriais sistemingai susitikinėjo savo bute ir pas kaltinamąjį ČYVĄ.

1948 m. įstojo į pogrindinę antisovietinę teroristinę grupę, kurios sudėtyje išbuvo iki arešto, ginkluotas buvo pistoletu.

ČYVAS ir TRIBUŠAUSKAS, būdami antisovietinės nacionalistinės organizacijos dalyviai, aktyviai dalyvavo jos veikloje.

1948 m. lapkričio pradžioje kartu su nacionalistinės pogrindinės teroristinės grupės dalyviais GERŠVALDU, ŠIMKUMI ir kitais įvykdė diversinį aktą, dalyvavo sugriaunat paminklą, pastatytą žuvusiems 1941–45 m. sovietų kariams. Tą patį mėnesį įvykdė gyd. UKSO ginkluotą apiplėšimą, paėmė iš jo 600 rublių.

1948 m. gruodžio mėn. GERŠVALDAS, ŠIMKUS ir MORKŪNAS rengėsi teroristiniam aktui prieš GALIAUSKĄ JURGĮ ir KIZĮ VLADĄ, gyvenančius Pajuostės kaime.

Be to, ČYVAS ir TRIBUŠAUSKAS užsiėmė fiktyvių dokumentų gamyba, jais aprūpino nacionalistinio pogrindžio dalyvius ir patys save.

TRIBUŠAUSKAS kartu su GERŠVALDU ir ŠIMKUMI 1948 m. į ligoninę pristatė sužeistą banditą „MERKĮ".

Tardymo metu buvo nustatyti ir kiti nacionalistinio pogrindžio dalyviai, su kuriais ČYVAS ir TRIBUŠAUSKAS palaikė artimus ryšius. Pavyzdžiui:

1. RAKAUSKAS VINCAS, Vinco, gim. 1908 m. Varniškių k., Molėtų raj. (Arch. tardymo byla 43190/3)
2. GERŠVALDAS VYTAUTAS, Adolfo.
3. ŠIMKUS VYTAUTAS, Jurgio, gim. 1931 m. Naujasodės k., Troškūnų valsčiuje.
4. MORKŪNAS GEDIMINAS, Juozo, gim. 1932 m. Panevėžyje.

5. UMBRASAS RIMGAUDAS, Aleksandro, gim. 1931 m. Teistas 1949 m. birželio 15 d. pagal str. 58–1ª, 19–58–8 ir 58–11.
6. BAGDONAITĖ ANGELĖ, Kazio, gim. 1931 m. Areštuota 1948m. gruodžio mėn. Teista pagal str. 58–1ª ir 58–II d. 8 metams.
7. VALONYTĖ EMILIJA, Jono, gim. 1927 m. Areštuota 1948 m. gruodžio 30 d. Teista 1949 m. birželio 15 d. pagal str. 17–58–1ª ir 58–11 d. 10 metų.

Pagal archyvinę tardomąją bylą Nr. 23493/3 „praeina" kaip kaltinamieji:

1. ATKOČIŪNAITĖ ONA, Jono, gim. 1923 m. Grinkelių k., Pasvalio raj., dirbanti med. sesele Panevėžio ligoninėje. Nusikaltimai numatyti pagal str. 58–1ª, 58–10 I d., 58–II d. ir 182 I d. BK RSFSR.
2. DOBROVOLSKIS ANTANAS, Prano, gim. 1929 m. Purkonių k., Troškūnų raj. Nusikaltimai numatyti pagal str. 58–1ª, 58–9, 58–10 I d. ir 58– 11 d. BK RSFSR.
3. TRIBUŠAUSKAITĖ ELENA, Jono, gim. 1926 m. Raguvos vienkiemyje, Panevėžio raj., su viduriniu išsilavinimu. Nusikaltimai numatyti pagal BK RSFSR str. 17–58–1ª, 18–10 d. ir 58–11d .

Byloje nėra duomenų, kada ir dėl kokios priežasties ČYVAS ir TRIBUŠAUSKAS paleisti iš lagerio.

AU KGB Panevėžio miesto
Vyr. operatyvinis įgaliotinis
kapitonas DIDENKO
(parašas)

Pasakoja ELENUTĖ KIZYTĖ-VASILIAUSKIENĖ

Užrašyta Kazimieravos kaime
1988 06 28

Gimiau 1936 m. Raguvos parapijoje, Praščiūnų kaime. Tėvai turėjo apie 25 ha prastos žemės, didžiąją dalį užėmė kaimynai. Šeimoje augome penki vaikai: trys berniukai, dvi mergaitės. Tėvas anksti mirė, ir mes likome motinos globoje. Pokario metais sesuo Adelė buvo teista dešimčiai metų kalėjimo už ryšius su partizanais. Vorkutos lageriuose atsėdėjo devynerius metus, dešimtais grįžo į namus.

Aš dar gerai pamenu 1940 m., kada Lietuvą užplūdo rusų armijos. Mama, būdavo, melžia karvę, o ruskiai apstoję jau laukia. Matydavau, kad jie labai nuskurę ir neturtingi.

1944 m. man ėjo devinti metai. Mes gyvenome visai pamiškėje, gal todėl pas mus taip dažnai lankydavosi partizanai. Praščiūnų kaimo pamiškėje ganydavau savo karves, o mūsų tvartas stovėjo pačiam miške. Rytais, būdavo, išvarau karves iš to tvarto ir ganydama galiu jau stebėti visą pamiškę. Buvau taip pamokyta: jei nieko įtartina – dainuoju: „Tra lia lia, nėra grybų, nėra uogų!" O jeigu tik ką įtartina pamatau – visa gerkle šaukiu: „Pilna grybų, pilna uogų!" Vėliau aš tapau tikra „Vienuolio" grupės ryšininke. Grupės archyve buvo mano asmeninis dokumentas su nuotrauka, pažymintis, kad aš tikrai dalyvauju partizaniniam judėjime. Atėjo kartą pats *Vienuolis* su keliais partizanais ir pasakė: „Nuo šios dienos tavo slapyvardis bus *Raganėlė*, tu turėsi mums padėt, kol mes gyvensim, o ateityje, pasikeitus santvarkai, mes tau atsilyginsime". Tokia maždaug tada buvo kalba. Mano motina tam nesipriešino, nes ji pati kiek galėdama padėjo partizanams. Juk tai buvo savi, artimiausi, brangiausi žmonės.

Vėliau pati motina mane dažnai siųsdavo ką nors pranešt į mišką. Dienų ir naktų buvo visokių, kartais ir labai baisių. Bet mes tikėjome, kad taip ilgai nesitęs. Tuo metu *Rugelis* mašinėle man išspausdino dokumentus, priklijavo nuotrauką. Vieną man atidavė, kitą sau pasiliko. Kai rusų enkavedistai sunaikino „Vienuolio" grupę ir paėmė du bidonus archyvų, ten rado ir mano dokumentus. Raguvoje tada Tichonovas visur skelbė ir ieškojo

Raganėlės. Vėliau mane surado, bet aš laikiausi iš paskutiniųjų. Jie rado vieną nuotrauką, paveiksluotą *Rugelio*: mes su drauge pamiškėje beganančios karves, du partizanai ir dar *Vienuolio* sesers vaikas. Šito vaiko tėvai buvo išvežti į Sibirą. Mano motina visą laiką partizanams gamino maistą. Būdavo, pasako tiek ir tiek pagaminti. Pagamina. O ateina ir sako – turim svečių, dar reikia... Ir vėl gamina. Mat partizanai vieni su kitais palaikė glaudų ryšį, vieni kitus lankydavo. „Vienuolio" grupė irgi pas kitus nueidavo. Pieną partizanams mes visą laiką duodavome, o kitus maisto produktus jie patys atsinešdavo, tik mama paruošdavo. Partizanus labai šelpė ir maistu, ir drabužiais eiliniai kaimo žmonės. Žinoma, ir jų pačių tėvai, artimieji.

Kartu su manim karves ganydavo ir kitos mano draugės. Kadangi mūsų žemėje buvo daug krūmų, tai ir kaimynų priimdavome į ganyklą. Mano draugės buvo patikimos. Jos žinojo, kad aš palaikau ryšį su partizanais, nors pačios ryšininkėmis nebuvo. Aš dažnai palikdavau jas vienas ganyti, kadangi turėjau daug užduočių. Partizanai eina kur nors, tankiuose medžiuose sukabina kulkosvaidžius, šautuvus, automatus, mane pasikviečia ir parodo. Sako: „Gal mes nebegrįšim, tu perduok kitiems". Vieną kart parodė du kulkosvaidžius, paslėptus eglėje, o patys išėjo. Išėjo ir nebegrįžo... Vėliau tuos kulkosvaidžius norėjau perduoti gyviems partizanams, bet jų neberadau. Matyt, kažkas buvo juos paėmęs. Tą eglę radau, o kulkosvaidžių nebėra. Tiesa, vieną kulkosvaidį ir šovinių dar radau kitoje vietoje. Rašomosios mašinėlės irgi neberadau ten, kur buvo paslėpta.

Kartą ganydamos pamatėme, kad nuo Raguvos pusės ateina pulkas enkavedistų. Mes iš karto pradėjome plėšt: „Tra lia lia... Pilna grybų, pilna uogų!" Enkavedistai sukluso, ko mes taip gerkles laidom. Priėjo arčiau ir miške pastebėjo partizanus. Ėmė šaudyt, bet partizanai, laiku įspėti, laimingai pasitraukė, nežuvo nė vienas. Tik stovykloje buvo daug drabužių, įvairių virtuvinių daiktų, tai viską sunaikino, sudegino. Tada vienam skrebui peršovė ausį.

Su „Vienuolio" grupe aš tiesiogiai palaikiau ryšį. Man duodavo įvairius laiškus nunešt, ką nors pasakyt, pranešt liepdavo, žodžiu, kur tik pasiųsdavo, turėjau užduotis vykdyti.

Būdama „Vienuolio" grupės ryšininke, ne kartą susitikau su

kitomis partizanų grupėmis, jų vadais. Palaikiau ryšį su „Žaibo" būriu. Mūsiškiai sakydavo, kad „Žaibo" būrys labai gerai paruoštas partizaninei kovai, jame griežta tvarka. *Žaibo* vyrai visą laiką buvo gerai ginkluoti. Jie nuo „Vienuolio" būrio prisilaikė maždaug už 10–15 kilometrų. Pradžioje partizanai turėjo tik stovyklas įsirengę miškuose, o bunkerius ėmė kasti jau gerokai vėliau, Juodgirio miške, Traupio parapijos ribose. „Žaibo" būryje buvo apie 40 vyrų. Tai jau gana didelis būrys. Buvo ir tokių atvejų, kai, nešant laišką ar šiaip kokias svarbias žinias kitai partizanų grupei, tekdavo susitikt ir su enkavedistais. Kartą nešiau kelis *Vienuolio* laiškus vienai ryšininkei į Raguvą. Ji ateidavo į bažnyčią iš Putiliškių kaimo, kur mes ir susitikdavome. Beeinant keliu, sutikau NKVD garnizono kareivius. Laiškai buvo užkišti už veltinio. Vienas ruskis kaip griebė mane už kojos – neva juokaudamas, o kiti ėmė kvatotis, kad tas mane pakibino, ir laimingi sau numaskatavo toliau.

Ryšininkų buvo ir daugiau. Išdavikų nepasitaikė, nors kitiems teko ir „pasėdėt". Tarp jų buvo ir mano sesuo. Seserį Raguvoje tardė Golubkova, žiauri moteris. Ji seserį labai mušė.

Jonas Baltušnikas–*Vienuolis* vokiečių okupacijos laikotarpiu dirbo nuovados viršininku, todėl enkavedistai jam dar metė kaltinimą, kad jis žydus šaudė, nors tikrai žinau, kad taip nebuvo. Buvo pamaldus, inteligentiškas, protingas, iš labai geros lietuviškos šeimos.

Iš „Vienuolio" būrio pažinojau visus, tik ne visų pavardes dabar begaliu prisiminti. Kuriuos pamenu, galiu išvardinti:

1. Kostas Tvaska–*Rugelis*. Kilęs iš Šapio kaimo, Traupio parapijos. *Rugelis* rašė partizanų dienoraštį, fiksavo visą kovos istoriją, tvarkė partizanų archyvą. Jo žinioje buvo dvi rašomosios mašinėlės slėptuvėje, kur jis, kiek teko matyti, vis prigulęs rašydavo. Nešiojo ilgus plaukus, kūrė eilėraščius. Į mišką *Rugelis* atėjo iš gimnazijos suolo. Jo rašytų eilėraščių, dienoraščių, dokumentų, jo fotografuotų nuotraukų buvo pridėti du bidonai ir pakasti po žeme. Jis man parodė ir pasakė: „Jei mes žūsime, gal kam bus reikalinga, tegu visu tuo pasinaudoja". Bet tie dokumentai, matyt, pateko į NKVD rankas, kadangi šioje grupėje „vandenį" drumstė provokatoriai. *Rugelis* turėjo fotoaparatą. Daugiausia tik jis ir fotografuodavo. Būdavo, sėdi ir rašo. Arba šiaip ką nors dirbinė-

ja, nuotraukas dėlioja, archyvą tvarko. Žiūrėk, ir eilėraštį naują saviesiems paskaito... Jo nuostata buvo – kovot iki paskutinio kraujo lašo, nepasiduot okupantams. Paskutiniuoju metu jo dvi seserys ir motina išvažiavo gyvent į Kauną. Pamenu, seserys buvo labai tvarkingos, geros širdies ir labai mylėjo brolį. Kartą jos grįžo iš Kauno su motina, atvežė ir dokumentus jam, prašė eit iš miško ir legalizuotis, bet jis griežtai atsisakė: „Geriau žūsiu, bet gyvas tiems išgamoms nepasiduosiu".

2. Tvaskai du – Jonas ir Maniukas – iš Šilų.

3. Antanas Gedutis–*Aras* iš Raguvos.

4. Rimkevičiai du – *Berželis* ir *Griausmas* – iš Putiliškių kaimo.

5. Stasys Jakimavičius–*Biežancas* iš Raguvos. Jakimavičiai buvo du: Stasys ir Antanas–*Baravykas* (pusbroliai).

6. Simonavičiai – du broliai: *Smilga* ir *Sigitas*. *Sigitas* buvo paimtas gyvas ir nuteistas 25–iems metams. Abu broliai kilę nuo Kavarsko, turėjo gerus balsus, gražiai dainuodavo.

7. Jonas Tumšys–*Kytras*. Kilęs nuo Vadoklių. Jie buvo trys broliai.

8. Jonas Masiliūnas–*Oželis* iš Praščiūnų kaimo. Žuvo Noriškių miške.

1946 m. Raguvos apylinkėse veikė dar „Šermukšnio" grupė. Kai Raguvos grupes rusų NKVD sunaikino, likusiems partizanams vadovaut ėmė Janulis. Vėliau ir jis prisijungė prie „Vienuolio" grupės.

Traupyje, Pusbačkių kaime, pas mūsų gimines suruošė partizanų susitikimą. Žmonės pasiruošė, prigamino maisto. Atėjo gražūs, augaloti vyrai, su lietuviškais ženklais, kaip tikri Lietuvos partizanai. Motina ir sako: „Vaikeliai, kada jūs ir išvargsit?" O čia enkavedistų būta. Kai tik pasirodė kita grupė su Januliu, ėmė šaudyt, du partizanus nušovė. Po to mes su *Vienuolio* seserimi nueinam paimt dokumentų, kur užkasti bidonuose, žiūrim – tuščia, tik duobės, bidonų nebėra. Paskui mane areštavo, nusivedė į Raguvą, tardė, paleido ir vėl paėmė. Matau, kad ramybės jau nebebus.

Kai Janulis vadovavo buvusiam „Vienuolio" būriui, būdavo, siunčia mane: „Nueik, pakviesk partizanus". Tik nueinu, pakviečiu, ir iš karto prisistato enkavedistai. Va čia visai netoli Alančių nunešiau laišką pas tokį Šiliuką, kad susirinktų partizanai, ateis Janulis. Kai tik visi suėjo, iškart enkavedistai ir užpuolė, o

rytojaus dieną suėmė ir nusivežė į Raguvą. Jau ir anksčiau iš Raguvos kai kas mums pranešdavo, kad rusų NKVD kariuomenė „šukuos" miškus. Visi slėpdavosi, o Janulis sakydavo, kad jam miške nesaugu, todėl jis išeidavo į laukus ir atsiskirdavo vienas. Toks jo elgesys visiems kėlė įtarimus. Juk tuoj po karo jis buvo prisiregistravęs. Gal enkavedistai savo „kaltes" jam atpirkt liepė? Jis registravosi kartu su Lazdausku. Registravimosi metu Janulį verbavo. Vienoj vietoj *Vienuolio* vyrai turėjo bunkerį pas žmogų, ten slėpėsi ir pats Janulis.

Kazimieravos kaimo valstietis Žekonis nuvažiuoja į Raguvos valsčių ir ten randa kažkur užkištą laišką, kuriame parašyta, kad yra du bunkeriai: pas Žostautą Praščiūnų kaime ir dar pas vieną gyventoją. Ir kad ten slepiasi partizanai. Jis tuojau duoda žinią Žostautui ir kitiems, kad pasisaugotų, nes va yra parašytas laiškas. Buvo toks įtarimas, kad laiškininkas Bronius Juospaitis iš Šapio kaimo šitai parašė ir paliko valsčiuje. Žodžiu, sumetė visą bėdą Juospaičiui. Juospaičio šeima buvo nebloga, sesuo siuvėja, jei reikdavo, pasiūdavo ir partizanams. Taip visai nekaltai Juospaitį su šeima sušaudė. O tas laiškas, kaip vėliau paaiškėjo, buvo parašytas visai ne Juospaičio.

Partizanų skaičius „Vienuolio" būryje keitėsi. Vienu metu buvo daugiau nei 20, po to vis mažėjo: iki 18–os, iki 15–os, iki 8–ių, kol liko tik 4–ri. „Vienuolio" būrys iš ankstesnės vietos buvo išsikėlęs maždaug už 3–4 kilometrų į Šilų pusę. Čia jie jau turėjo žemėse išsikasę slėptuvę, kur ir prisilaikydavo. Slėptuvė buvo įrengta labai gerai, daug vietos. Paskutiniu metu joje slapstėsi tik trys partizanai: Jonas Tumšys–*Kytras, Rugelis* ir *Vienuolis*.

Kaip šiandien pamenu: buvo sekmadienis, liepos mėnuo. Važiuojam į Traupį, į šv. Onos atlaidus, o čia apie Šilus pilna rusų kariuomenės. Vėjeliškių kaime matėme, kaip ėjo didelis pulkas enkavedistų, o jų viduryje – žmogus su maišu apdengta galva. Tada daugelis kalbėjo, kad ten buvo Janulis. Maišas jam buvo uždėtas, kad niekas nepažintų. Šis žmogus enkavedistus nuvedė prie bunkerio ir jį parodė. Bunkerį apsupo. Įvyko kautynės. Beveik nuo dvyliktos iki ketvirtos valandos girdėjosi šaudymas. Kol turėjo šovinių ir granatų, partizanai priešinosi, o kai šaudmenys pasibaigė, tada patys susisprogdino. Jų lavonus nuvežė į Raguvos miestelį ir sumetė ant grindinio. Kiek palaikę, nuvežė už Ragu-

vos į Melinsko krūmus ir užkasė. Kitą naktį į tą vietą atėjo Dailidėnaitė iš Šapio kaimo, *Vienuolio* sesuo, aš irgi dalyvavau ir dar du partizanai. Vyrai padarė karstus, suguldė į juos palaikus, prinešė ir gėlių. Dar tris žuvusius partizanus atvežė nuo Ukmergės pusės iš „Žaibo"būrio ir čia pat Šapio kaimo kapeliuose palaidojo. Turiu pridurti, kad tai buvo daroma be jokio enkavedistų atsiklausimo. Bevežant per Nevėžį, nuo tilto vieno partizano palaikai iškrito į upę. Vyrai turėjo daug vargo, kol tuos palaikus iš vandens išgriebė. Atvežę dar per dieną palaikė tokiame beržynėlyje, o naktį palaidojo. Susirinko daug žmonių, pagiedojo. Vėliau pastatė kryžių visiems šešiems.

Tuo metu, kada vyko *Vienuolio* vyrų susišaudymas, netoli buvo ir kitas bunkeris, pas Tarutį miške, kuriame slėpėsi Tarutytė ir du partizanai: Smetona Alfonsas iš Šilų ir kitas (pavardės nebeatmenu). Išgirdę netoliese šaudymą, pabėgo. Šitą bunkerį tik vėliau rado. Vieną Tarutytę, mokytoją, nuteisė, o kita, kuri išėjo į mišką, su partizanais žuvo bunkeryje.

Iš „Vienuolio" būrio žuvo visi partizanai. Liko tik vienas kavarskietis, *Sigitas*. Kai *Vienuolis* žuvo, jis buvo išėjęs į Kavarską. Ten jį gyvą paėmė ir nuteisė 25–iems metams. Vienu metu buvo sunkiai sužeistas, bet partizanai jį išgydė.

Po „Vienuolio" būrio sunaikinimo, kitą dieną ir pas mus prisistatė rusų garnizonas. Mes, trys mergičkos, ėjom uogaut. Enkavedistai mus sulaikė ir iš karto klausia mano pavardės. Aš pasakiau kitą pavardę. Tada jie apsisuko ir nuėjo link mūsų namų, bet ten nieko nerado. Tik po dviejų dienų mane surado ir areštavo. Nuvežė į Raguvą. Kiek palaikę, išvežė į Panevėžį. Tardė pasikeisdami – vyras ir moteris, vis klausinėjo, kokie partizanai lankėsi mūsų apylinkėje, kur aš eidavau, ką jiems nešdavau, kaip su jais palaikiau ryšį. Tardymo metu mušė, miegot nedavė. Nors ne taip jau smarkiai daužė, kaip buvo tekę girdėti iš kitų. Skaudžiai tampė už nosies, už plaukų, mušė per veidą, smūgiavo į sprandą iš užpakalio. Mano seserį baisiau kankino: visą kasą nurovė ir mėlynai sumušė. Po to mane uždarė į tokią kamaraitę, įvedė kažkokią inteligentišką moterį, gražiai apsirengusią. Prieš ją aš elgetiškai atrodžiau. Ir galvoju: kodėl aš taip apskurdusi, o ji tokia išsipuošusi? Ta moteris manęs vis klausinėjo ir klausinėjo, tris pa-

ras, bet aš laikiausi iki paskutinio, nieko jai nepasakiau, buvau užsispyrusi ir nekalbi, nors turėjau tada tik penkiolika metų. Nieko iš manęs nepešę, paleido.

Kartą į Raguvą suimtą mane vežė skrebas Sologubovas. Jis dar ir šiandien Raguvoje tebegyvena. Mane jis varinėjo tris naktis ir vis mušė, reikalavo išduot partizanus.

NKVD garnizonas Raguvoje stovėjo atskirai, miestelyje skrebų buvo apie penkiolika, daugiausia vietiniai. Iš Putiliškių kaimo du Januliai, dar gyvi tebėra, Čekanauskas. Apie tuos skrebus galiu pasakyti tik tiek: du, trys gal dar ir ieškojo partizanų, o visi kiti tik vogdavo, žmones mušdavo, nė vieno doro, visi girtuokliai. Gal tik Stasiūnas buvo padoresnis Raguvoje. Po to jis dirbo pasų stalo viršininku.

Netoli Vadoklių 1946 m. partizanai užklupo po kaimą valkataujančius skrebus ir taip supliekė, kad iš 10 ar 12 skrebų tik vienas išliko gyvas. Ratai nusikėlė, tai jis už tos ašies įsikibęs laimingai pabėgo.

Kitą kartą po kaimus, apsimetęs elgeta, vaikščiojo enkavedistų šnipas, kurį partizanai išaiškino ir suėmė. Tada buvo atlaidai. Vienas mokytojas pas mus partizanams atvežė maisto. Išvažiuojant iš namų, sako, žiūriu – kažkoks kaišioja galvą iš už kampo, ir taip stebi, taip stebi, kiek pavažiavus – matau, seka toliau. Tuoj pranešė partizanams, o tie šitą „elgetą" suėmė, gerai patardė. Ir prisipažino vargšas, kad dirbo NKVD organuose, net iš Panevėžio pasiųstas.

Vieną kart pas mus atėjo *Rugelio* sesuo. Per langą pamatėme, kad artinasi skrebų pulkas. Ji pro duris ir bėgt miško link. Įėję gryčion skrebai rado mano seserį ir mamą. Klausia: „Kas čia bėgo? Tikriausiai banditai?" Motina ėmė aiškinti, kad ne banditai, o jaunylė dukra Elenytė, kuri pamiškėje gano karves. Tada seserį paėmė ir liepė vest, kur ji gano. Sesuo ėmė spyriotis, skrebai pradėjo ją mušt ir vis vien nusivedė į pamiškę. Sesuo suriko „Elenyt!" ir šoko bėgt link partizanų bunkerių. Bėga ir šaukia: „Skrebai ateina!" Partizanai išgirdo, ir prasidėjo susišaudymas. Tuo metu niekas nežuvo, tik vieną skrebą peršovė. Kitą rytą dar gulinčią seserį ištraukė iš lovos, suėmė ir išsivedė. Seserį išdavė toks Bartaševičius, atseit sesuo partizanams nešdavusi laiškus. Iš Raguvos

miestelio Žukauskaitė paliudijo, kad mano sesuo dirbo partizanų ryšininke. Seserį nuteisė 10 metų sunkiųjų darbų už tai, kad buvo ryšininkė ir kad skrebus „ant partizanų užvedė".

...Norėčiau dar sugrįžti atgal, į pirmuosius pokario metus, kada tik kūrėsi nauji partizanų būriai. Tada „Vienuolio" būryje žuvo iš karto šeši vyrai. Aš dar ėjau į mokyklą. Vieną ankstų kovo rytą tarp Praščiūnų ir Vėjeliškių kaimo partizanai, grįžę į namus, sugulė, o vienas liko lauke sargyboje. Netrukus pastebėjo, kad pasipylė NKVD garnizono kareiviai. Šis šovė, viduje esantys šoko bėgt. Šeši krito vietoje, o keturiolika vyrų pabėgo. Tada žuvo: Kazys Baltušnikas iš Vėžiškių kaimo, Marijonas Tvaska iš Šilų (Maniuku vadino), Antanas Jakimavičius, kilęs iš Raguvos. Kitų pavardžių nepamenu.

Partizanų gyvenimas buvo ypatingai sunkus, nepavydėtinos gyvenimo sąlygos. Visur tykojo pavojai, privalėjai kas sekundę būti budrus, turėti išlavintą klausą, regėjimą.

Kartą iš Šilų atbėga toks Ipolis Vanagas su peršauta ranka, sako, į pasalą pakliuvęs. Kur tu atskirsi baltais kombinezonais apsirengusius enkavedistus nuo žemės, kai sniegas. Po sunkesnių sužeidimų reikdavo kviestis ir gydytoją. Ne kiekvienas gydytojas važiuoja, bet būdavo ir tokių, kurie labai padėdavo, veždavo vaistus. Partizanas Alfonsas Rutkauskas iš Praščiūnų kaimo buvo sunkiai sužeistas, pas mus gydėsi. Ilgai gulėjo daržinėje ant šieno. Žmonės slaugė, bet nieko nepadėjo. Vežė į ligoninę, nupjovė koją, paskui jam kažkas išrūpino dokumentus, ir jis legalizavosi. Dabar jau miręs.

Kadangi partizanus ir jų kovą palaikė daug žmonių, todėl ir partizanai nebuvo atskilę nuo jų, nuo savų tradicijų. Būdavo, sueina kelios partizanų grupės, susirenka daug jaunimo iš kaimų, visi pasidalina įspūdžiais, pasišneka. Ir eilėraščius deklamuodavo, ir pasivaišindavo, kas nors atsinešdavo armoniką, pašokdavom, pajuokaudavom. Ir paverkdavom, visko būdavo. Kartą Vaitelio apygardos partizanų susitikimo proga *Rugelis* mane išmokė savo eilėraštį, kurį padeklamavau susirinkusiems partizanams. Man buvo apie dešimt metukų. Tas eilėraštis buvo skirtas daugiau partizanų apygardos vadui Vaiteliui. Labai gaila, kad žodžių daug nebeatmenu.

Mylimas vade!
Liūdi ir vargsta mūsų jaunystė,
Nešviečia saulė... Kančių gana!
Žaliukų paukščių kas nepažįsta,
Ko nežavėjo laisvės daina...

Buvo susirinkę gal koks šimtas vyrų. Atvažiavo apygardos vadas Vaitelis, dalyvavo būrių vadai *Žygaudas, Vienuolis*. Labai gražius eilėraščius deklamavo jaunimas, pagerbė žuvusius, pasakojo visokius prisiminimus. Tada buvo Joninės. O *Vienuolis* – kaip tik Jonas. Aš tiesiog stebiuosi, kad tada buvo tokie gražūs vyrai, regis, kad dabar tokių ir nėra... Po to suėjimo, prisimenu, visi šnekėjo, kad dabar tai jau vis viena atsiras iš tokio pulko išdavikų. Neatsirado. Nė vieno.

Pas *Vienuolį* buvo tokia tvarka: iš ryto visi atsikelia, išsirikiuoja, suklaupia maldai, po maldų pagieda himną „Lietuva, Tėvyne mūsų"... Ir tik po to, išklausę kai kurių vado pastabų, užsiima savais reikalais.

Levaniškių kaime gyveno kunigas Petras Adomonis. Netoli nuo tos vietos prisilaikydavo partizanai. Buvo jo primicijos. Po primicijų suruošė dideles vaišes, daug žmonių privažiavo. Po vaišių į Šilų mišką kunigo sesuo su broliu atvežė alaus, užkandos, atvažiavo ir ką tik įšventintas kunigas Adomonis, išklausė išpažinčių, pašventino visus, padalino komuniją. Labai gražus pavyzdys buvo visiems. Daug žmonių susirinko, dalyvavo visas „Žaibo" būrys. Prieš tai kunigui buvau perdavusi partizanų laišką, kuriame tiksliai buvo nurodyta susitikimo data ir vieta. Girdėjau, kaip skrebai vėliau apie šitą kunigą buvo prigalvoję visokių nesąmonių: kad jis šioks, kad jis toks, kad jis žydus šaudęs... Vis dėlto, matyt, apie tą suėjimą buvo pranešta į NKVD, kadangi kunigą Adomonį tampė ir pas mus kelis kartus buvo, klausinėjo.

Netoli Kazimieravos kaimo, dar esant gyvam *Vienuoliui*, partizanai miške buvo pasistatę iš eglių šakų palapinę. Vyrams Janulis kartą pareiškė, kad jie ateitų į šitą vietą, jis irgi ateisiąs pernakvot. Prieš tai jis man pasakė, kad nuvesčiau vyrus į tą slėptuvę. Tai buvo balandžio mėnesį. Anksti ryte atėjo trys partizanai: Ipolis Vanagas iš Šilų kaimo, Alfonsas Augulis iš Alančių ir Kaziu-

kas nuo Traupio (pavardės nepamenu). Mes su mama buvome namuose. Jie paprašė mamos, kad ši leistų mane parodyt tą slėptuvę. Aš juos ten nuvedžiau, dar įlindom į tą „būdą", šiek tiek pabuvom; jau visai išaušo, sakau, reikia eit namo. Išlendam laukan, paeinu apie šimtą metrų iki tokios aikštelės ir staiga matau – ateina NKVD garnizonas. Jau pažinau Sologubovą, Jakavičių. Aš greit atgal, įbėgu į slėptuvę ir balsu šaukiu: „Va, jau ruskiai!" O tie dar juokiasi, galvoja, kad aš gąsdinu, bet paskui kažkaip greit susiorientavo, ir pasileidome visi bėgti gilyn į mišką. Vienas nuo mūsų atsiskyrė. Likom aš, Augulis ir Vanagas. Ir tiek bėgam, tiek bėgam, o enkavedistai vejasi iš paskos ir šaudo. Mes neatsišaudėme, atsišaudė tik tas vienas Kaziukas, atsiskyręs nuo mūsų. O miškas – kaip džiunglės, tokie krūmai, balos, aš vos bepabėgu kartu su jais. Jie tik saugo mane ir vis klausia, ar nesužeidė, o iš užpakalio, girdim, vis šaukia: „Stoj! Stoj!" Taip lėkėm, taip lėkėm – gal kokius tris kilometrus. Po to įlėkėm į didelį mišką. Paėjom, nustojo šaudyti, supratom, kad nebesiveja. Tada išsiskyrėm: jie nuėjo savu keliu, o aš į Šilus. Užsukau pas giminaites Gritėnaites, visa susibraižiusi, šlapia. Jos mane greit perrengė ir nusivedė bažnyčion.

Tuo metu skrebai ir enkavedistai uždegė tą „būdą", paėmė visus drabužius, tarp kurių buvo ir mano, atnešė parodyt motinai, kad ir aš ten buvusi. Motina viską paneigė. O aš pabuvau bažnyčioje, pasimeldžiau ir grįžau į namus. Netrukus ir vėl prisistatė skrebai – Sologubovas ir lyg Tichonovas. Mane suėmė, tardė, mušė, gal kokias tris paras išlaikė. Bet aš gyniausi, visą laiką sakiau, kad buvau bažnyčioje. Keli žmonės tą paliudijo.

Traupio parapijoje, Šapio kaime gyveno trys broliai Kiziai ir penkios seserys: dvi ištekėjusios, o trys netekėjusios. Vienas brolis Topilis vokiečių okupacijos laikotarpiu buvo išvykęs ir gyveno Kaune. 1944 m., atėjus rusams, jis grįžta į tėviškę ir ima slapstytis, bet nei į mišką, nei registruotis eina. Namuose slapstosi ir kitas brolis, nes juos jau gali paimti į armiją. Antrasis brolis susitikinėja su partizanais, bet ginklo neima. Po kurio laiko iš Kauno atvažiuoja pas aną pirmąjį mergaitė su vaiku. Namiškiai jau pergyvena, kad, šiam vedus, ūkį reikės dalint, jam atiduot didesniąją dalį. Antrasis tada galutinai išeina į mišką, stoja į „Vienuolio" partizanų būrį. Ten dažnai lankosi sesuo Antosė, kuri partiza-

nams vis neša valgyti, meldžiasi (mes ją „davatka" vadinome). Dabar tas brolis ir sako kartą partizanams:

– Kaip jūs norit, taip darykit, mano brolis Topilis tikrai yra šnipas, jis mus išduos, visą mūsų šeimą Sibiran išveš, nušaukit Topilį...

Partizanams neatrodė, kad Topilis galėtų būti išdavikas, jie neturėjo rimtesnių įrodymų ir su tokiais brolio aiškinimais nesutiko. Tada šis be partizanų žinios pasiėmė šautuvą ir išėjo. Atėjęs į kaimą, iš namų jis išsivedė brolį. O kaimynai netoliese viską matė ir girdėjo. Kiek pavedęs, pasakė:

– Gana tau gyvent iš mūsų gero, – ir šovė į brolį, bet tik sužeidė.

Topilis ėmė prašyti:

– Antanai, palik tu mane... Nuo šios dienos aš išvažiuoju, palieku jums viską, tik palik mane gyvą...

O Antanas užsitaisė šautuvą ir šovė dar kartą į brolį. Šis susverdėjo ir vaitodamas griuvo ant žemės. Bet Antanui reikėjo gi kažkur tą lavoną paslėpti, sumėtyti pėdas, kad už tai kaltę galima būtų suversti partizanams. Taip ir padarė. Topilio lavoną pakasė mūsų pievoje, kad matytųsi iš po žemių išlindę kojų pirštai, ir apdėjo šienu, sukrovė kūgį. Kiziai taip sugalvojo: atseit mes ateisim vežt šieno ir po kūgiu rasim pakastą žmogų. Bus aišku, kad tai partizanų darbas. Jie buvo ir karstą nusipirkę, laukė tik tos dienos, kai Topilis bus surastas. Buvo birželio mėnuo. Mano sesuo Adelė nuėjo į pievą iškratyt kupečių, kad geriau šienas džiūtų. Ir pamatė kruvinas šieno kuokštes. Kaip tik tuo metu po kaimą siautė skrebai ir NKVD garnizonas. Sesuo su motina surinko tas kruvinas šieno kuokštes ir nunešusios į namus pečiuje sudegino, kad to kraujo tik nepastebėtų enkavedistai. Mes manėme, kad partizanai iš kaimo vežėsi paskerstą kiaulę, o vidurius pakasė mūsų pievoje ir apdėjo šienu. Brolis Vladas net supyko:

– Tie partizanai tai jau visai iškvailėjo, rado mat kur pakast gyvulio atliekas... visai prie pat namų. Kam čia taip daryt...

Praeina viena, kita, trečia diena. Ateina Stasys Jakimavičius ir klausia mūsų mamos:

– Ar jūs nežinot, kas po jūsų šieno kupeta buvo pakasta?

Toks keistas Jakimavičiaus pasakymas mums iš karto sukėlė įtarimą, kad čia jau nebe gyvulys pakastas, o žmogus. Mes jau ir

bijoti pradėjom. Bet ir vėl viskas apsiramino: Kiziai, pasirodo, laukia, kada mes tą lavoną rasime, tada jie jį išsikas ir ims keikt partizanus. O motina Kizienė gal devintą kartą pas mus ateina, atsisėda ant slenksčio ir verkia:

– Mykolien, mano Topiliuko irgi tikriausiai jau gyvo nebėra, muset tie prakeikti miškiniai nušovė? Nežinai, Mykolien, ar nėra kur tavo pakrūmėj pakavoto? Eikim, pažiūrėsim...

Partizanų būryje veikė tų Kizių pusbrolis Bronius Juospaitis. Atėjo jis kartą pas mus ir prasitarė, kad eina kalbos, jog partizanai nušovė Kizį Topilį. Toks geras berniokas buvo, kam jis galėjo užkliūti? Juospaitis apylinkėje ėmė teirautis, kas ką žino ar girdėjo apie Kizioką. Tuo metu rusų valdžia paskelbė amnestiją. Ir tas kitas brolis Antanas metė partizanų būrį, nuėjo į NKVD ir užsiregistravo. Tada Juospaitis ėmė tardyt Antaną dėl brolio, kol pagaliau viskas išėjo aikštėn. Atvedė Antaną į tą vietą, kur buvo pakastas Topilis, liepė plikom rankom iškast brolio palaikus, parvežt namo ir įdėt į karstą, ką pastarasis ir padarė. O jį pats Juospaitis kažkur išsivedė. Ir Antanas daugiau į namus nebegrįžo, už brolį jam buvo atkeršyta. Dėl turto praradusiam sąžinę ir žmogiškumą. Topilį palaidojo Šapio kaimo kapeliuose (ten ir *Vienuolis* palaidotas), o kur Antano palaikai ilsisi – iki šios dienos niekas nežino...

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš literinės bylos Nr. 551,61–o tomo. 1990 m. sausio 4 d.
Iš buvusio Pumpėnų valsčiaus MVD viršininko
vyr. leitenanto DIDENKO IVAN SERGEJEVIČ prisiminimų

...1948 ar 1949 m. vasarą Taujėnų miške, Panevėžio–Ukmergės apskričių sandūroje, nuošaliam pastate (daržinėje) kareivių ir liaudies gynėjų grupė, vadovaujama leitenanto Riabovo, užmušė du ginkluotus banditus ir paėmė kažkokį BAREIKĄ. Kaip vėliau išaiškėjo, tai anksčiau legalizavęsis banditas, vis dar palaikantis aktyvų ryšį su banditais. BAREIKA kilęs iš Sodeliškių kaimo, Vadoklių valsčiaus, Panevėžio apskrities. Apklausos metu BAREIKA papasakojo, kad Vadoklių vals-

čiaus Šilų miške yra bunkeris, kuriame turėtų būti 3–4 banditai, ir sutiko tą bunkerį parodyti. Tuo pačiu metu Vadoklių MGB gavo žinių, kad Šilų miške labai užmaskuotame bunkeryje slepiasi „Vyčio" apygardos vadas ALFONSAS SMETONA–„ŽYGAUDAS", tačiau tiksli bunkerio vieta nebuvo žinoma. Atsižvelgiant į tai, kad Vadoklių MGB duomenis patvirtina BAREIKOS parodymai, buvo nuspręsta atlikti čekistinę karinę operaciją, apie kurią buvo informuotas Panevėžio KGB skyriaus viršininkas pulkininkas ČECHAVA, ir jis davė sutikimą. Operacijai atlikti buvo pasiųsti MVD 25 šaulių pulko kareiviai ir iš Panevėžio apskrities liaudies gynėjų grupė.

Čekistinei karinei operacijai vadovavo pulkininkas ČECHAVA, kurio štabas išsidėstė netoli TARUČIO vienkiemio. Be to, Vadoklių MGB turėjo tikslių duomenų, kad TARUTIS VIKTORAS yra „ŽYGAUDO" ryšininkas, o jo sesuo TARUTYTĖ, „ŽYGAUDO" sugyventinė, slepiasi kartu su juo. Šilų miško masyvas buvo apsuptas 25 MVD kareivių ir liaudies gynėjų. Be to, buvo suorganizuota grupė iš 25 liaudies gynėjų ir kareivių, kuri priskirta mano žinion esančių bunkeryje banditų likvidavimui.

Už poros kilometrų nuo išsidėsčiusio operatyvinio štabo BAREIKA parodė vietą, kur yra bunkeris, ir tankiame jaunuolyne buvo aptikta bunkerio landa, kuri buvo stropiai užmaskuota, viršuje gulėjo vos pastebimas metalinis žiedas. Pabandžius jį pakelti, buvo neįmanoma atidaryti, nes, matyt, iš vidaus landa buvo užsklęsta. Todėl buvo spėjama, kad bunkeryje yra banditų. Įdėmiai apžiūrėjus, rasta apvali 10–15 cm, skylė vėdinimui. Per šią skylę buvo duotas nurodymas pasiduoti, bet iš vidaus pasigirdo automato serija. Tada per vėdinimo skylę kareiviai paleido kelias raketas ir iš kulkosvaidžio apšaudė bunkerio dangtį. Tuo metu bunkeryje pasigirdo keletas šūvių. Po to viskas nutilo. Atidarius dangtį, banditams daug kartų buvo pasiūlyta išeiti ir pasiduoti, bet atsakymo nebuvo. Vienas iš liaudies gynėjų pasisiūlė apžiūrėti bunkerį.

Apžiūros metu nustatyta, kad visi trys banditai nusišovė, ir jie buvo ištraukti į paviršių. Iš bunkerio paimta septyni automatiniai ginklai, daug šovinių ir įvairių banditų dokumentų.

Kada minėti banditai buvo pristatyti į štabą, pamačiau, kad štabe yra sulaikytas ryšininkas TARUTIS VYTAUTAS, todėl aš pasiūliau jį vietoje apklausti. Visgi TARUTIS nenurodė, kur slepiasi apygardos vadas, bet kada buvo apklausiamas MGB būstinėje – sutiko parodyti

bunkerio vietą. Apžiūrint bunkerį, buvo paimta daug įvairių dokumentų ir rašomoji mašinėlė, Lietuvos buržuazinės kariuomenės karininko milinė.

Per liudininkus sužinojau, kad čekistinės karinės operacijos metu Šilų miške, už 150–200 metrų nuo TARUČIO sodybos, bunkeryje slėpėsi apygardos vadas „ŽYGAUDAS", kariuomenei pasitraukus, jis išėjo iš bunkerio ir pasislėpė. Jam padėjo TARUČIO motina...

Pastaba. Šios operacijos metu bunkeryje žuvo: Jonas Baltušnikas–*Vienuolis*, Jonas Tumšys–*Kytras*, Kostas Tvaska–*Rugelis*. – *R. K.*

Pasakoja ELENA BALTUŠNIKAITĖ

Užrašyta Panevėžyje
1989 05

Gimiau 1909 m. vasario 1 d. Vėžiškių kaime, Raguvos parapijoje. Šeimoje augome aštuoniese: keturi broliai ir keturios seserys. Mano trys broliai – Liudvikas, Kazimieras ir Jonas – 1944 m. stojo į partizanų būrį, tikėjosi, kad rusai Lietuvoje ilgiau neišsilaikys. Pradžioje buvo kiek ramiau, slapstėsi miškuose, vėliau pasidarė bunkerius ir daugiausia prisilaikė Vėjeliškių kaimo apylinkėse. Pradžioje būryje buvo daug vyrų, bet tikslaus skaičiaus negaliu pasakyti.

Pirmiausia žuvo Kazimieras 1949 m. vasario 18 d. Vėjeliškiuose miškų „valymo" metu. Liudvikas žuvo 1949 m. birželio 22 d. Jonas žuvo 1949 m. liepos 31 d. Žodžiu, per vienerius metus žuvo visi trys broliai. Liudvikui buvo sumuštos kojos, „valymo" metu enkavedistai miške jo nerado, todėl nepaėmė ir nenuvežė į Raguvą, nenumetė ant grindinio. Mes jį suradome ir palaidojome Budrionių kapinėse.

Kada su jais mačiausi paskutinį kartą, brolis Jonas–*Vienuolis* atidavė nuotraukas, pasakė: blogai, mes žūstame, mūsų gretos retėja, nesimato jokios prošvaistės, niekas neateina mūsų vaduoti, jokie amerikonai... Nuotraukas liepė paslėpti giliai ir laikyti atsiminimui ateinančioms kartoms.

Kalbėjo, tarėsi broliai, gal reiktų eit registruotis, bet žinojo, kad

tada kankinimų neišvengs, o ką jau taip, geriau žūti, nes visi, kas registravosi, vėliau neišvengė kankinimų ir lagerių.

Kai broliai išėjo į mišką, mes dar pusmetį gyvenome namuose. Bet kai pradėjo lakstyt skrebai ir reikalaut – kur broliai, kai pradėjo viską plėšt, vežt, namuose gyvent jau nebebuvo įmanoma. Išvežė visą turtą, išsivarė visus gyvulius. Kartą aš bandžiau priešintis skrebams, pavadinau juos badadvėsiais, tai man kaip davė šautuvo buože į kaktą, pargriuvau, visa kruvina, net akys kraujais užlipo. Išsivarė keturias karves, du arklius, keturias avis. Būdavo, tik įeis skrebai gryčion, tuoj spinton lenda, tuoj vagia, griebia. Pasikviesdavome kaimyną Baltušniką, kad ramiau miegoti būtų. Viską išgrobė, paliko tik javus ant lauko. O kai prabėgomis juos nusipjovėme, tada sulėkė jų gauja, suvarė kaimynus, atsivežė kuliamąją, išsikūlė ir išsivežė. Likome ne tik be turto, bet ir be duonos. Labai aktyviai mūsų turtą grobė skrebai Barzda ir Čivinskas.

Kartą atėjo seniūnas Juška ir sako: „Bėkite, nes rytoj atvažiuoja jūsų išvežti". Mudvi su motina nieko nelaukėm, tuoj išėjom iš namų į Vilkonių kaimą pas Stasiukaitę. Aš pašalėje sėdėjau per naktį ir sekiau, kada atvažiuos skrebai į mūsų sodybą, bet buvau taip išvargusi, kad nepajutau kaip užmigau. Ryte apie 9 val. atėjęs kaimynas Banelis pasakė, kad skrebai, atvažiavę į mūsų namus, palakstė palakstė aplink sodybą, iššovė kartą ir išvažiavo. Mes nuo to laiko į namus nebegrįžome. Gryčią ir kitus trobesius skrebai ėmė griaut ir vežtis. Daugelį metų slapsčiausi Pageležiuose, Ukmergėje, Kaune. Motina gyveno pas gimines Baleliuose.

Pas brolius atvažiuodavau, susitikdavome, atveždavau vaistų. Jie vis klausinėdavo: kas naujo pasaulyje, ar greit bus laisvė, ar greit bus laisvė.

Tuo laiku aš slapsčiausi su svetimu pasu, Balčiūnaitės pavarde. Ne kartą buvau tikrinama, bet laimingai išsisukdavau. Kartą Šapio kaime nakvojau pas Juospaitytes. Užėjo visas pulkas enkavedistų ir skrebų. Apsirengiau, kojos dreba, kad neturiu kur dėtis. Įėjo skrebai gryčion, žiūri, kad aš sėdžiu ir drebu. Nieko nelaukusi, aš klausiu: „Kur jūs taip vaikštote dabar? Eikit gryčion sušilt. Matot, aš einu į Šilus, taip sušalau, net drebulys krečia". O į Šilus, teko girdėti, enkavedistai vis siųsdavo ir siųsdavo savo šnipe-

lius. Šitie pagalvojo, kad ir aš iš tų pačių, neklausė net kas aš esu. Kai tik jie išėjo, aš irgi greit išėjau.

Kai žuvo visi broliai, kažkas per kaimus paleido gandus, kad Mykolas Janulis – išdavikas. Žmonės vieni kitus perspėjinėjo dėl jo. Sklido gandai, kad Janulį skrebai pašarvojo raudonam karste ir atvežė netoli Vėžiškių kaimo, ten tokia pušis buvo, prie tos pušies jį ir palaidoję. Negalėčiau tuo patikėti. Nemanyčiau, kad Janulis galėjo būti išdavikas. Tokios kalbos buvo, matyt, labai patogios tik skrebams ir jų užtarėjams.

Pasakoja GENĖ ALIUKAITĖ–BALTUŠNIKIENĖ

Užrašyta Levaniškiuose
1989 05 08

Mano du broliai – Jonas ir Antanas Aliukai – išėjo į mišką. Jonas žuvo 1944 m. rudenį pas Šikšną. Nausodės kaime turėjo įsirengę slėptuvę, išėjo iš slėptuvės pasižvalgyt, pateko į enkavedistų pasalą ir žuvo, neteko jam ir partizanauti. Tą dieną žuvo ir Antanas Baltušnikas iš Kirmėlių kaimo, visai niekuo dėtas žmogus. Ėjo keliu, susitiko skrebus, tie jį ir nušovė.

Joną Raguvoje paguldė ant grindinio, po to pakorė Melinsko krūmuose.

Kai broliai išėjo į mišką, namuose aš jau nebegyvenau, buvau ištekėjusi. Kartą grįžau į namus ir ėmiau jaunylį Joną prašyti, kad eitų registruotis, bet jis jokiu būdu nesutiko, pasakė, kad brolio Antano jis negalįs palikti vieno, kur brolis, ten ir jis eisiąs. Antanas, prieš ateinant rusams, dirbo valsčiuje, buvo šviesaus proto žmogus.

Broliams išėjus į mišką, pas mus atvažiavo Raguvos skrebai, darė kratą, vertė spintas, suėmė mano vyrą ir išsivarė Raguvon. Kratos metu dalyvavo skrebai: Juškiokas, Antanas Labakojis, Čekanauskas ir kt. Labakojis kilęs iš Kirmėlių kaimo, mūsų krašte jis vienas „darė tvarką". Jis buvo toks žmogus: kokia valdžia – visoms tarnavo, o rusams ypatingai. Kilęs jis nuo Raguvėlės, čia buvo atėjęs užkuriom. Jis vedžiojo enkavedistus ir tiesiog pirštu

rodė, iš kurio kiemo išėjęs į mišką, ką reikia išvežti, ką nušauti, ką sumušti.

Kai vyrą suėmė, aš nunešiau jam valgyti. Tada tas Labakojis pamatęs griebė mane ir įmetė į rūsį. Namuose liko du mažyčiai vaikai. Pasiskundžiau tardytojai Golubkovai, kad namuose liko du maži vaikai. Jei niekas nepamaitins, jie gali mirti. Tada vyrą paleido, o mane laikė dar trylika parų. Grįžęs į namus, vyras ėjo pas skrebą Jušką (jį nušovė partizanai Levaniškiuose), nešė jam kyšį: dvi antklodes, savo vestuvinį žiedą atidavė, dar pinigų kažkiek davė. Ir šitaip jis mane išpirko iš Raguvos skrebynės. Aš savo žiedą atidaviau skrebui Kochalskiui. Kochalskis buvo kilęs iš didelės šeimos, iš Skauradų. Kaip skrebas jis nebuvo neblogas, nors jau 1940 m. jų šeima iš karto šliejosi prie rusų valdžios.

Prisimena Valerija Jakimavičiūtė-Indrašiūnienė

Aš dar mokiausi pradinėje mokykloje, tai Kochalskaitė atėjo į pamoką tikrinti mokytojos, kaip mus moko, pati tik baigusi keturias pradinės mokyklos klases. Mokytoja mums specialiai uždavė klausimą: „Kas mus valdo?" Tokia Šileikaitė atsistojo ir net nemirktelėjusi išrėžė: „Mus valdo draugas Stalinas". Atsakymu, kaip mes tada supratome, Kochalskaitė buvo labai patenkinta.

Tardė mane toks rusas. Nemušė, bet aš girdėjau, kaip Golubkova tardė Ivanauskus: baisus klyksmas, triukšmas, aš vis atsisuku į tą pusę ir pasižiūriu. Tada mane įmetė skrebams, kad nebegirdėčiau kankinamųjų dejonių. Valgyti nieko nedavė, utėlės užpuolė.

Brolis Antanas buvo labai ramaus būdo žmogus. Jonas tai jau šiek tiek „prašmitlesnis", bet jam neteko ilgiau miške pabūti. Per žiemą bunkeryje pasėdėjo ir pavasarį žuvo.

Apie 1949 m., pamenu, aš grįžau iš bažnyčios. Buvo Verbų sekmadienis. Atėjo Antanas vienas, pasiėmė maisto ir pasakė, kad jis čia netoliese būsiąs, jam kažkas, atrodo, treningus siuvo. Pas Kazį Baltušniką buvo bunkeris. Sužinojusi, kad apylinkę siaučia rusų garnizonas, pasičiupau kažkokį skudurą ir – per laukus jiems pranešti, kad slėptųsi. Atėjau iki Kulboko namų, kur gyve-

no Mykolas Jakimavičius. Iš kiemo išėjo skrebas Ovčinikovas, sustabdė mane ir paklausė, kur einu. Pasakiau, kad pas siuvėją. Sako: „Neik, už valandos galėsi eit kur nori, o dabar neik..." Aš dar kiek paėjau iki Baltušniko ir išgirdau smarkų šaudymą. Supratau, kad brolio jau nebėra. Sugrįžau iki Juozapavičiaus namų. Jų du sūnai irgi buvo miške. Netrukus atlėkė Melanės Kuncaitės jaunylė sesutė su skaudžia žinia. Tada žuvo Antanas–*Kupris*, Juozas Kirsnys, Vytautas Ivanauskas. Jau pavakariop jie už Nausodės kalno buvo apsistoję. Ėjo kalbos, kad juos išdavė Nausodės Rutkauskas.

Pasakoja VALERIJA INDRAŠIŪNIENĖ

Užrašyta 1989 04 04

„Kuprio" – Antano Aliuko būrys veikė Alukėnų kaime. Ta teritorija siekė Kirmėlių, Skauradų, Alukėnų, Petriškių kaimus (Troškūnų, Traupio ir Raguvos trikampio vidurys).

Ką tik po karo būryje buvo apie 50 vyrų. Iš matymo aš juos visus pažinojau, be to, keletas vyrų buvo iš mano gimtojo kaimo. „Kuprio" būryje veikė šie partizanai:

1. Juozas Kirsnys–*Raudonikis* iš Kirmėlių k., žuvo 1948 03 21.
2. Jonas Dagelis–*Gintaras* iš Kirmėlių k.
3. Simas Dailidėnas–*Vėtyklė* iš Laukagalių k.
4. Bronius Dailidėnas iš Laukagalių k.
5. Jurgis Dailidėnas iš Laukagalių k.
6. Antanas Blauzdys–*Konkurentas*.
7. Adolfas Mačiulis–*Balandis* iš Laukagalių k.
8. Jurgis Mačiulis iš Laukagalių k.
9. Antanas Aliukas–*Kupris* iš Alukėnų, būrio vadas.
10. Jonas Aliukas iš Alukėnų k. (*Kuprio* brolis).
11. Vytautas Juozėnas–*Vaikas* iš Šikšnalaukių k., žuvo 1949 01 18.
12. Vytautas Ivanauskas–*Dobilas* iš Skauradų k., žuvo 1949 03 21.
13. Stasys Keraitis–*Varnas* iš Laukagalių k., žuvęs.

14. Petras Šakėnas–*Kūmas* iš Šikšnalaukių k., žuvęs.

15. Jonas Bernatonis–*Melagis*.

16. Stasys Jakimavičius–*Bežancas*.

Pradžioje jie buvo įsirengę miške stovyklą, ant kalnelio turėjo ir bunkerį.

Jei kur nors apylinkėse partizanų būriai buvo išvystę stiprią veiklą prieš sovietinę valdžią, šitas būrys tikrai to nedarė. Į būrį jaunuoliai buvo suėję vien dėl to, kad nebuvo kur dėtis, nes užėję rusai visus šaukiamojo amžiaus vaikinus vertė stoti į jų armiją. O mūsų jaunimas eiti jiems tarnauti tikrai nenorėjo, tuo labiau kad tai buvo okupantų armija.

Mano brolis Antanas tada buvo dar visai jaunas. Šalia mūsų gyveno kaimynas Labakojis. Mes su šituo kaimynu sugyvenome gerai, brolis jam kartais padėdavo ūkio darbuose, mes laikėme jį geru žmogumi, bet kiti kaimynai apie tą Labakojį labai blogai atsiliepdavo.

Pamenu, dar vokiečių okupacijos laike Labakojis su Dageliu (vėliau tapusiu partizanu) susipyko dėl kažkokio padvėsusio šuns...

1944 m., tik atėjus rusams, pas mus atbėga užduseęs Labakojis ir sako: „Dagelioką nušoviau". Apsisuko ir išbėgo. Greit sužinojome, kad jis tikrai šovė į Dagelį ir smarkiai jį sužeidė.

Atėjo žiema. Kaimuose vis dažniau ėmė siausti rusų NKVD kariuomenės garnizonai. Išgirdome, kad žmonės dar labiau pradėjo skųstis Labakoju. Jei tik pamato besislapstantį jaunuolį – tuoj atvažiuoja rusų garnizonas, daro kratas.

Tuo metu pas mus kaime gyveno mano pusbrolis, atvykęs iš Kauno, buvęs nuovados viršininkas Mykolas Jakimavičius. Žmogus buvo džiovininkas, į mišką nebuvo išėjęs nė vienos dienos, paprasčiausiai pasitraukęs nuošaliau nuo fronto linijos. Jis su visais besislapstančiais, matyt, dažniau susitikdavo ir žinojo visą padėtį. Jis kartą mano motinai ir sako: „Jei Labakojis geras žmogus, nueik pas jį ir pasakyk, kad šiąnakt namuose nenakvotų". Mama taip ir padarė. Nuėjo ir pasakė. Tuo viskas ir baigėsi. Mama grįžo į namus, o jis tą patį vakarą su visa šeima – į Raguvą. O kitą dieną pas mus jau atvedė enkavedistų garnizoną. Ėmė krėsti namus, atseit čia „banditų" lizdas. Buvo kaip tik Trys Karaliai, 1945 m. sausio 6 d. aplankiau Levaniškiuose savo krikšta-

motę, kita sesuo irgi buvo išėjusi pas savo krikštamotę, o namuose liko mama, brolis Antanas ir pusbrolis Mykolas.

Nuo čia viskas ir prasidėjo. Enkavedistai sušaudė visą namą, brolis išbėgo iš namų, nes kito kelio nebebuvo. Labakojis kasdien ėjo NKVD garnizono priešakyje, skundė visą apylinkę, o enkavedistai gaudė ir šaudė besislapstančius jaunuolius. Po Stalino mirties Labakojis iš Raguvos pasitraukė ir gyveno Šilutėje. Kai kam tai Labakojienė sakiusi, kad Labakojis jau miręs, taip gražiai palaidoję su bažnyčia...

„Kuprio" būrio paskutinieji trys partizanai žuvo prie Nausodės kalno jau po 1949 m. Tada žuvo ir pats *Kupris, Raudonikis* – Juozas Kirsnys ir Vytautas Ivanauskas. Tuo metu jie buvo pas žmones, o ant kalno enkavedistai suruošė pasalą, juos pastebėjo, apsupo ir sušaudė.

...Gimiau 1930 m. Taigi 1945 m. turėjau tik penkiolika metų. Kada mus enkavedistai išvaikė iš namų, reikėjo slapstytis. O kur eiti? Kas laukia? Ypatingai sunku buvo žiemą. Pavaikštai, pavaikštai ir pareini į savo namus, ten nuošalu, galvoji: gal neateis, gal neras... Įsidrąsini kažkaip, vieną savaitę pabūni, kitą, o žiūrėk – jau namai apsupti. Areštuoja, veža į Raguvą, patardo, gerai pamuša ir vėl paleidžia. Ne kartą mane tardė Golubkova. Kartą aš ją pagyriau, kad ji labai graži (iš tikrųjų ji graži ir buvo), tada kažkaip ji nusišypsojo. Gal todėl aš nuo jos mažiausiai ir į kailį gavau.

Siautimo metu po kaimus kartu su enkavedistais eidavo ir vietiniai skrebai. Kartą į namus iš miško atėjo brolis Antanas. Aš tuo metu buvau išvažiavusi pas seserį. Užėjo trys enkavedistai. Brolis pasišėrė gyvulius, mama virė vakarienę, jis enkavedistų nepastebėjo, atidarė duris ir ramiai sau įėjo gryčion. Šitie tuoj ėmė klausinėti, kas jis toks. Brolis prisistatė už miško kirtėją. Priėjo jo apieškoti. Kailinius jis atvertė, o kailinių kišenėje turėjo granatą, per apatinius rūbus perbraukė, nieko nerado. Vienas toks nedidelis įkypomis akimis azijatas dar priėjo, įkišo į kailinių kišenę ranką ir ištraukė tą granatą. Kai taip – brolis jam spyrė į krūtinę, šis apvirto, o pats šoko bėgti. Kareivis dar gulėdamas ištraukė tos granatos žiedą ir metė į brolį. Granata sprogo, brolis irgi nugriuvo, nes jam skeveldros kliudė šiek tiek rankos riešą, bet greit pasikėlė ir vėl šoko bėgti. Taip jis tuo metu ir išbėgo.

Grįžtu į namus, matau, kad čia kažkas nebe taip: virta vakarienė, nebaigta virti, ugnis užgesusi. Netrukus pasigirsta beldimas į duris. Ir suvirsta visa „padvada" skrebų: „Kur banditai!? Kur banditai!?" – šaukia gerkles išvertę. Klausia manęs, aš nieko nežinau. Iš jų pribėgęs, kaip vėliau supratau, tas pats mažaūgis įkypomis akimis kirto man į veidą kumščiu. Po to pradėjo ir kiti kulti, o skrebas Pakalnis savimi užstojo mane, kad mažiau kliūtų. Kiek pakumščiavę, paliko ir išėjo. Lempą sudaužė, jokios šviesos negalėjau užsidegti. Išėję ėmė šaudyti į namą. Aš užlindau už pečiaus, nes girdėjau, kad per molį kulka nepraeina, tik girdžiu, kaip per sieną kulkos čekši į mūrą.

1945 m. kartą atvažiavę iš Raguvos skrebai nusišovė mūsų kiaulę, ant tos kiaulės pasisodino mane ir nusivežė į Raguvą. Raguvoje tardė Sereda, labai mušė.

Paskutinį kartą tardė Raguvoje enkavedistai – žydas Puchovas ir rusas Čertkovas, kalbėjo per vertėją. Tardymo metu ir jie, ir kiti enkavedistai su manimi „žaidė futbolą": vienas iš vienos pusės, kitas iš kitos, taip ir duoda kumščiais. Po to mušė skiausčiu delnu į sprandą, „šampalu" per padus, nuavę kojas. Išlaikė visą savaitę nemiegojusią, gerti kartais duodavo, kartais ne, apie valgymą ir kalbos nebuvo.

Paskutiniaisiais metais prieš areštą gyvenau Panevėžyje, nuomojau kambarį, mokiausi mergaičių gimnazijoje ir tuo pačiu pas Miltinį teatre dramos studijoje.

Tėviškėje, kaime, jaunimas rengė vakarėlį. Mokytoja paprašė, kad atvažiuočiau padėt nugrimuoti artistų. Nuvažiavau į tėviškę su klasės drauge Eugenija Tumsyte (šiuo metu ji irgi gyvena Panevėžyje). Tai buvo paskutinis žmogus, kuris mane palydėjo į ilgą ir tolimą tremties kelią.

Pirmadienį grįžome atgal ir ant kalniuko sankryžoje Putiliškiuose, netoli Skodžio namų, laukėme mašinos. Tuo tarpu užvažiavo skrebų mašina, mane atpažino ir paėmė, o Eugeniją paliko. Nuvežė į Raguvą, palaikė per naktį, vietinis rusas Mitrofanovas dar patardė, jis man vis kaišiojo nuotrauką, kur aš ir pusbrolis buvome nusifotografavę su pistoletais, tiesiog dėl juoko, nors miške aš nebuvau, bet tada buvo kažkaip įdomu jaunam žmogui nusifotografuoti su ginklu. Ta nuotrauka ir buvo akstinas mane su-

laikyti. Pasirodo, kai mano pusbrolį partizaną Stasį Jakimavičių nušovė, pas jį tą nuotrauką ir rado.

Tada mane tas rusas Mitrofanovas paliko pernakt stovėti, o šalia pasodino sargybinį. Kai tik Mitrofanovas išėjo, sargybinis ir sako: „Sėskit, panele, negi pernakt stovėsi". Aš atsisėdau, o sėdėdama dar ir nusnaudžiau truputį. Ryte vėl atsistojau. Atėjo Mitrofanovas ir su šypsenėle ėmė klausinėti, kaip man sekėsi stovėti. Tos pačios dienos vakare mane išvežė į Panevėžį. Taip sutapo, kad mano draugė Tumsytė važiavo toje pačioje mašinoje, ji man dar nosinę davė ašaroms nusišluostyt, o aš jos paprašiau, kad, parvažiavusi į Panevėžį, nueitų į mano butą, paimtų dienoraščius bei nuotraukas ir paslėptų.

Kai atvežė į Panevėžį ir įmetė saugume į rūsį, kameroje suradau sėdinčią jauną moterį. Aš labai verkiau, o iš nosies smarkiai ėmė bėgti kraujas. Ta moteris, kaip supratau, buvo šnipė. Vėliau kameroje sėdėjome šešios. Kamera buvo maža ir labai drėgna, per sieną žliaugė vanduo. Tardymas prasidėdavo keiksmų tirada, tik po to jau normali kalba.

Kartą grįžtu į kamerą po tardymo, matau, sėdi ant grindų tokia menkutė sulysusi mergaitė (Janina Vidugirytė), kažkur nuo Ramygalos pusės atvežta. Pasirodo, ją vežė sunkvežimiu, ir ji bandė pabėgti. Vienas kareivis sėdėjo šalia jos, o vairuotojas ir dar vienas enkavedistas kabinoje. Mašina movė visu greičiu. Pamačiusi, kad kareivis snūduriuoja, ji ir šoko per galinį bortą. Nukrito ant kelių, prasikirto smarkiai, bet dar pasikėlė ir bėgo. Miške kojos susipynė tarp uogienojų, ji nugriuvo, tada ir pagavo. Ji sakė, kad labiausiai ją mušęs šoferis. Ir kojomis spardęs, ir kumščiais daužęs. Kameroje ji negalėjo net pajudėti. Antakis buvo prakirstas, akis užtinusi, visa kruvina. Paltą nusimetė, gūžiasi sušalusi, melsva suknelyte trumpomis rankovėmis, visai dar vaikas...

Pasibaigus tardymui, pasibaigė ir mano kančios. Niekas nebemušė, jau ir juokelių iškrėsdavome, juk visgi buvom jaunos. Kartą kameroje vieną mergaitę mokiau šokti padespaną. Per „vilkiuką" pastebėjo prižiūrėtoja, liepė baigti, o aš ir ją pasisiūliau išmokyti, nes čia, kalėjime, dirbdama niekada šokti neišmoksi. Už tokį įžūlumą mane patupdė į karcerį penkioms dienoms. Mane palaikė kameros kalinės: paskelbė bado streiką ir nevalgė tas penkias dienas.

Golubkova Raguvoje mane tardė ne vieną kartą. Jos tardymo metodai buvo klastingi, žiaurūs ir „įdomūs". Pradžioje su tardomuoju ji šneka labai gražiai, po to kaip griebs! Aš ją visada lygindavau su kobra. Kartą tardymo metu ji man liepė nusirengti, o vertėjas tai vyras (toks Lietuvos rusas Zveneriovas Ivanas, šiaip jis neblogas buvo, jis sakydavo: „Ai, mums gyvenimo vis vien nėra, netikiu, kad rusai čia ilgiau išsilaikys Lietuvoje"). Suknelę nusivilkau, likau tik su apatiniu, įsitraukiau į kampą ir šaukiu: „Ne! Ne! Ne!" Vyrus Golubkova tardė kur kas žiauriau. Ji po šonkauliais užkišdavo pirštus ir patraukdavo, iš skausmo nė vienas neišsilaikydavo, krisdavo ant žemės. Buvo profesionali sadistė.

Mačiau kartą, kaip iš kameros išvarė kelis areštuotus vyrus į kiemą pjauti malkų. Per langą negirdėjau, ką jie ten kalbėjo, bet tik išgirdau triaukščius skrebo Mičiudos keiksmus – „mat peremat". Ir matau, kaip Mincei, senukui iš Levaniškių, šautuvo buože vieną kartą, kitą kartą tvojo, ir tas senukas ant žemės. Atsikėlė – visas veidas kruvinas, svirduliuoja. Mačiuda labai žiaurus skrebas buvo. Bjaurūs buvo ir skrebas Vilkončius, toks skelta lūpa, ir Lisauskas, kuris dirbo vertėju prie tardymo, neteisingai išversdavo, aišku, ne tardomojo labui, į kameras eidavo mušti žmonių savo malonumui.

Krivickas iš Kirmėlių kaimo pasakojo: „Pradžioje aš nesiregistravau. Kaime vyko kūlimas. Ir užėjo skrebai. Mes dar tokie buvome. Palindome po šiaudais, mergaitės dar daugiau šiaudų uždėjo ir pačios atsistojo ant mūsų su šakėmis rankose. Enkavedistai perėjo, pažiūrėjo, o Lisauskas pasiėmė ilgą geležinį virbą ir šaukia: „Kas bus, pasmeigsiu!" Ir tuos šiaudus visus išbadė. Laimė, kad tos mergaitės stovėjo, joms vis dėlto neliepė pasitraukti, o būtų mus nudūręs".

Iki teismo išbuvau metus laiko, tardė apie pusę metų. Po tardymo nugabeno į Panevėžio kalėjimą, ir ten laukiau teismo. Pačiame teisme aš nedalyvavau. Mus šešias iššaukė ir perskaitė nuosprendį. Man buvo skirta 10 metų. Tuo metu su manimi buvo Jurgelionytė–Danilevičienė iš Panemunėlio (jos vyras buvo partizanas ir veikė kažkur Žemaitijoje), buvo Baltrūnaitė – pagal vyrą nežinau pavardės (nuo Smilgių ar nuo Naujamiesčio, žinau, kad

namuose ji buvo palikusi mažą mergytę), buvo Markevičienė... Už ką tas moteris teisė, tiksliai negaliu pasakyti, tik žinau, kad jų bylose vis minimi buvo ryšiai su partizanais, jų palaikymas ir pan.

Kada man pranešė apie nuteisimą, liepė pasirašyti. Bet aš nepasirašiau. Po to mus sugrūdo atgal į kameras. Kameroje elgėmės kaip mums patiko. Kalbėjomės garsiai, per sieną „morzę kalėme" tiesiog prižiūrėtojų akivaizdoje, bet kažkodėl tada mūsų į karcerį nesodino.

Po savaitės mus šešias išvežė į Vilnių, į Antakalnio persiuntimo punktą. Išvežant iš Vilniaus, sustatė punkto teritorijoje kieme. Daugelis iš mūsų tiesiog iš po kojų graibėme žemės grumstelius ir rišome į nosinaites, nes grįžti į Lietuvą jau nebesitikėjom. Per langą matėme persisvėrusį vyriškį, kuris mums deklamavo kažkokius atsisveikinimo posmus.

Vežė apie 10 dienų – per Tulą, Potmą, pirmas sustojimas buvo Ruzajevkoje. Ir šitaip atsidūrėme Mordovijoje. Pradžioje patekome į 13 „lagpunktą", po to į pirmą, kur aš ir užbaigiau skirtąją bausmę...

...Į Panevėžį grįžau 1956 m. gegužės pirmosios išvakarėse. Einu per miestą ir verkiu. Gatvės išpuoštos raudonais transparantais, o ten, Rusijos lageriuose, vis dar kankinasi tūkstančiai mūsų sesių ir brolių...

P. S.

1946 m. birželio 26 d. „Tiesos" laikraštis rašo apie mano mamos brolius Urbonus, kurie buvo miške „Vienuolio" būryje. Tada vyko dideli miškų siautimai (net su tanketėmis buvo suvažiavę enkavedistai), trylika nušovė. Mamos brolį jaunylį Poviliuką sužeidė. Jonas jį nešė, bet pristigo jėgų, ir enkavedistai jį gyvą pagavo. Vėliau teisė. Šitoje Stalino „Tiesoje" surašytos būtos ir nebūtos jų „nuodėmės", nors apie jį nei aš, nei daugelis jo pažįstamų blogo žodžio negalėtų pasakyti, juk jis visai ne toks žmogus buvo. Vienu metu Jonas lyg ir į vienuolyną norėjo stoti. Pokario metais nesu girdėjusi, kad partizanai būtų išprievartavę kokią nors moterį. Mes visi gerai žinome, kokie tai žmonės buvo.

Povilą–*Jaunutį*, matyt, pribaigė vietoje enkavedistai, kai gulėjo

numestas Raguvoje ant grindinio, rankos buvo pervažiuotos tanketės, visos sutraiškytos, žmonės tai matė savo akimis.

Joną–*Žaibutį* teisė Raguvoje. Pagal 1946 m. birželio 26 d. „Tiesos" laikraštį, jį teisė Lietuvos TSR Vidaus Reikalų Ministerijos kariuomenės karinis tribunolas išvažiuojamoje sesijoje.

Pasakoja JUZUKĖNAITĖ-DEVEIKIENĖ

Užrašyta Levaniškiuose
1989 05 08

Mano motina buvo ištekėjusi už antro vyro – našlio, kuris turėjo sūnų Joną Bernatonį, gimusį 1916 m. Aš jį vadinau broliu. Tada mes gyvenome Alukėnų kaime. Kai tik Jonas pokario metais išėjo į mišką, mano motiną su patėviu išvežė į Sibirą, o mes, maži vaikai, likome, kadangi tuo metu namuose nebuvome. Tada skrebai ėmė namus plėšti, gyvulius iššaudė, o gryčią ir kitus pastatus sudegino.

Jonas žuvo apie 1950 m. Šikšnalaukio kaime pas Keraitį. Kartu su Simonu Dailidėnu. Pamatę ateinant rusų enkavedistus su skrebais, jie abu klojime įlindo į šiaudus ir pasislėpė, bet, matyt, buvo kieno nors įskųsta, kad enkavedistai iškart apsupo Keraičio sodybą ir ėmė šaudyti į klojimą. Manoma, kad įskundė Čekatauskas (tik ne tas skrebas, o kitas). Prieš tai enkavedistai užsuko pas Keraičio kaimynus, vietinius rusus, ir ten šnekėjo: „Lekiam pas Keraičius, šiandien pas juos dvi paukštytes sugausim..." Susišaudymo metu Dailidėnas dar bėgo, bet netoli augančios liepos krito nušautas, o Joną nušovė pačiame klojime. Jonas jau turėjo dokumentus, norėjo legalizuotis, bet išlikti gyvam jam nebuvo lemta. Jų kūnus enkavedistai nuvežė į Raguvą ir paguldė ant grindinio, po to užkasė Melinsko krūmuose. Iš Melinsko krūmų mes juos išvogėm ir palaidojom kapinėse.

Kada Jonas jau buvo miške, dažnai ateidavo ir į namus. Tada man buvo 15 metų. Apie save jis namuose nieko nėra pasakojęs. Ir iš viso nieko nepasakodavo apie partizanų gyvenimą. Namuose jokios slėptuvės neturėjo, turėjo tik bunkerį Alukėnų miške, ten

ant tokio kalniuko netoli Levanavičiaus, vadinamam Gojelyje.

Daugiausia už posūnį nuo skrebų kentėjo mano mama. Kiek ją kartų mušė – nesuskaičiuosi. Būdavo, ateina ir ima versti skrynias, kuparus, neva ieško „banditų". Kartą mama, pastebėjusi, kad skrebai viską vagia, pasiskundė jų vyresniam, kuris priėjo prie tokio skrebo Raščiaus, kilusio iš Juostininkų, įkišo jam ranką į užantį ir ištraukė iš ten mamos skarelę.

O vienąkart skrebai, eidami pro šalį, ėmė pleškint į mūsų gryčią. Mama mane paguldė ant grindų, šalia ir pati parkrito. Tada visą namą kulkomis suvarpė, šaudė padegamomis, bet neuždegė. Vėliau atėję keikėsi: „Matai, chalieros nedegė, norėjom uždegt..."

1944 m. per ryšininkus *Kuprio* vyrai specialiai pranešė į Raguvą skrebams, kad ten ir ten yra miškinių, o patys suruošė jiems pasalą visai kitoje vietoje. Skrebai ir enkavedistai bandė „valyt" mišką, o partizanai šalia raisto išsidėstė palei kelią. Ir taip pasvilino, kad tie vos kudašių išnešė, keletą vietoj paklojo. Iš partizanų tada niekas nežuvo.

Po šios pasalos netrukus žuvo partizanas Jonas Aliukas, *Kuprio* brolis.

Pasakoja FAUSTINA PŠIGOCKAITĖ–UŽKURĖLIENĖ

Užrašyta Raguvoje
1992 01 14

Adolfas Mačiulis–*Balandis*, gim. 1919 m., prieš išeidamas partizanauti gyveno Anykščių vienkiemyje. Partizanavo Antano Aliuko–*Kuprio* būryje, Alukėnų miške. 1952 m. rugsėjo mėn. 10 d. pas mus namuose, bunkeryje, buvo paimtas gyvas – Anykščių rajone, Kirmėliukų vienkiemyje, kur aš tada gyvenau.

1944 m. rugsėjo pabaigoje pas mus atėjo trys ginkluoti vyrai, vienas iš jų – mūsų artimas kaimynas Jonas Dagelis–*Gintaras*, Nepriklausomoje Lietuvoje tarnavęs pasienio policininku Vilniaus krašte, Antanas Aliukas–*Kupris* iš kaimyninio Nausodės kaimo, prie vokiečių dirbęs Raguvos valsčiuje, ir Adolfas Mačiu-

lis–*Balandis*, mūsų tolimas giminietis, ir paprašė mano tėvo Adomo Pšigockio leisti išsikasti bunkerį po gyvenamu namu. Mano tėvas, buvęs savanoris, vėliau šaulys, leido. Bunkeris buvo iškastas ir įrengtas. Žiemos metu šie partizanai gyvendavo bunkeryje, o vasarą išeidavo į mišką. Į bunkerį vasarą ateidavo tik tada, kai sužinodavo, kad ruskiai su skrebais „šukuos" miškus. Po kurio laiko žuvo grupės vadas *Kupris*, o su juo dar du partizanai pas Baltušniką Nausodės kaime. Vėliau ateidavo kiti iš tos pačios grupės: Jonas Bernatonis–*Melagis*, Antanas Blauzdys–*Konkurentas* (abu iš Alukėnų k.), Antanas Dailidėnas–*Prancūzas* iš Girelės vienkiemio (žuvo apie 1947–48 m.), Jonas Dagelis–*Gintaras*, po *Kuprio* vadovavęs tai pačiai grupei, o po *Gintaro* grupei liko vadovauti *Pasmokis*.

1948 m. rudenį po miškų „šukavimo" vyrai išėjo į mišką. Maždaug po savaitės iš Putiliškių kaimo į Skauradus per mišką kvartaline linija ėjo Raguvos skrebai, kurie varinėjo žmones, kad vežtų prievoles. Priėję balą, pasuko į šoną ir užėjo partizanų stovyklą. Įvyko susišaudymas, kurio metu žuvo Bronius Dailidėnas, o Adolfą Mačiulį sužeidė į koją. Nors jis ir išgijo, bet liko šlubas ir be lazdos negalėjo vaikščioti.

Kada žuvo Alukėnų miško partizanai, žiemos metu pas mus pradėjo ateidinėti iš Raguvos girios likę gyvi *Vienuolio* vyrai: Mykolas Blinkevičius–*Nemunėlis*, jo brolis Juozas Blinkevičius iš Kučkų kaimo ir Juozas Deveikis iš Jočiūnų kaimo.

1952 m. kovo 16 d. pas mus atėjo Mykolas Blinkevičius su kitu partizanu, kurio aš nebuvau mačiusi ir nepažinojau. Sakė, kad tas partizanas – didelis viršininkas, apygardos vadas. Pabuvo jis pas mus slėptuvėje apie dvi savaites. Nutirpus sniegui, išeidamas Mačiuliui ir Blinkevičiui pasakė, kad labai gera slėptuvė, liepė į tą slėptuvę atsinešti siųstuvą, rašomąją mašinėlę ir dar kažkokius daiktus, kad susirinktų daugiau partizanų ir rugsėjo mėnesį jo lauktų, grįždamas iš kitų apygardų, užeisiąs jų aplankyti.

1952 m. rugsėjo 10 d. pamatėme nuo Raguvos pusės atvažiuojant daug amerikoniškų mašinų. Nuo kitos pusės irgi atvažiavo 8 kariškos mašinos, pilnos kareivių, ir sustojo už eglynėlio. Mačiulis įlindo į slėptuvę, aš užmaskavau įlindimo angą, iš lovytės

pasiėmiau pusės metukų sūnų Algimantą ir žiūriu pro langą. Priėjo du kariškiai ir liepė atidaryti langą. Vienas iš jų kalbėjo lietuviškai. Aš pravėriau langą, o rusas paklausė, ar pas jus nėra svetimų. Aš atsakiau, kad nieko nėra svetimų, tik aš, mano mama ir šis mažas vaikas, o vyras kolūkyje dirba. Tada kariškis, šnekantis lietuviškai, pasakė:

– Mes žinome, kad pas jus yra bunkeris po lova pilnas banditų su siųstuvu...

Aš vis savo, kad pas mus nieko svetimų nėra. Tada man liepė pasiimti vaiką, šiltesnius rūbus, pasakyti mamai ir abiem išeiti į lauką. Tuo metu iš kolūkio pietauti parvažiavo vyras. Mus apsupo kareiviai, nuvarė toliau nuo namų, susodino ant žemės vienas į kitą nugaromis. Man pasitaikė atsisėsti į namų pusę. Aš mačiau, kaip kareiviai su kulkosvaidžiais apsupo trobas, atsivedė 4 vilkinius šunis. Viduje pasigirdo bildesys ir traškesys, supratau, kad laužė grindis. Po to atėjo nuo trobos kariškis ir liepė mus varyti į vidų. Priemenėje mus perskyrė: mane su vaiku ir mama nuvarė į vieną trobos galą, o vyrą į kitą galą. Aš paprašiau, kad leistų pasiimti vaikui pieno (iš to gryčios galo, kur buvo bunkeris). Kai įėjau į tą kambarį, grindys buvo išlaužtos, pilnas kambarys lentų, žemių, čiužiniai iškratyti, pagalvės supjaustytos ir iškratytos, pilna plunksnų, partizanas sėdėjo ant taburetės kambario kampe, už stalo sėdėjo kariškis ir tardė mano vyrą. Aš, paėmusi vaikui pieno, kareivio varoma grįžau atgal. Netrukus į seklyčią, kur mes buvome su mama ir vaiku, atvarė partizaną, o iš mūsų jį išvedė į lauką ir nusivarė prie mašinų. Partizaną pasodino vienoje mašinoje, mano vyrą kitoje ir išsivežė.

Kiek žinau, partizanas bunkeryje turėjo granatą, bet kodėl jis ja „nepavaišino "rusų ir pats nesusisprogdino – nesupratau. Gal pagalvojo: kai paims be ginklo, gal bus lengvesnė bausmė. O kiti jo ginklai buvo paslėpti klojimo stoge. Kai kovo mėnesį buvo atėjęs tas apygardos vadas, tai jie tuos ginklus valė, tepė alyva ir slėpė šiaudiniame klėties stoge. *Balandis* turėjo rusišką automatą, šovinyną, pistoletą „valterį", „rupūžinę" granatą. Kada tas vadas su *Nemunu* išėjo, apie balandžio pabaigą, vieną vakarą Mačiulis paliepė man eiti kartu, sakė, kad nori paslėpti ginklus į kitą vietą. Iš klėties stogo ištraukė tuos ginklus, nunešė į klojimą ir

man parodė, kur paslėpė klojimo stoge. Kai mano vyrą Užkurėlį ir partizaną Mačiulį rusai išvežė, suėjo kaimynai, išvarė gyvulius, išvežė grūdus, rūbus, viską, kas dar buvo rusų neišplėšta. Sulaukusi vakaro, ištraukiau iš klojimo stogo ginklus, nunešiau ir paslėpiau lauke akmenų krūvoje. O klėties stogas, kur buvo paslėpti ginklai matant tam vadui, buvo taip išdraskytas, vienos skylės. Klėties stoge buvo paslėpta ir partizanų nuotraukų, bet jų neberadau.

Kitą rytą atvažiavo Troškūnų skrebai su ruskiais, mane išvežė į Troškūnus ir pradėjo tardyti – mušė, spardė kojomis į vidurius, kišo rankų pirštus tarp durų ir vėrė durimis, degančia cigarete degino rankas ir klausė, kas ateidavo iš kaimynų ar giminių, kokie kiti partizanai buvo, iš kur gaudavome maisto. Išlaikiau visus kankinimus, neišdaviau nė vieno žmogaus. Per dieną, per naktį ir per kitą dieną patardė ir paleido. Kartu paleido ir vyrą, jį taip pat kankino. Kadangi mes visai neseniai buvom vedę, 1950 metais, o tais pačiais metais buvo miręs mano tėvas, mes visą „kaltę" suvertėm ant tėvo, kad jis leido išsikasti bunkerį.

Po savaitės *Nemunas* atsiuntė ryšininką, kuris pasiėmė mano paslėptus ginklus ir išsinešė.

Tardant daugiausia reikalavo pasakyti, kur tie ginklai, paeiliui išvardino, kokie ginklai buvo. Apie ginklus daugiau niekas nežinojo ir jų nematė, tik tas vadas. Aš reikalavau akistatos, kad parodytų tą žmogų, kuris matė, bet man jo neparodė. Nuo 1952 m. rugsėjo 10 d. namuose nenakvodavome, nes bijojome, kad neišvežtų į Sibirą. Eidavome nakvoti pas kaimynus, kuo toliau nuo namų. Kelis kartus rusai buvo atėję, bet mūsų namuose nerado, nes namie gyveno tik mano sena mama su sūneliu.

Kada mirė Stalinas, tada per apylinkės pirmininką pranešė saugumiečiai, kad esame reabilituoti ir galime nebesislapstyti.

Pasakoja ONA DAUKAITĖ–ŽEROMSKIENĖ

Užrašyta Panevėžyje
1990 10 04

Gimiau 1918 m. Amerikoje, Filadelfijoje, todėl iki 16 metų buvau Amerikos pilietė. Į Lietuvą grįžau su tėvais 1921 m. Tada man buvo tik treji metukai.

Šeimoje mes augome trys vaikai. Aš ir brolis gimę Amerikoje, o sesuo Irena gimė Lietuvoje 1927 m. Ją Panevėžio kalėjime 1949 m. nukankino komunistai.

1940 m. nutekėjau į Murmulių kaimą. Vyras dirbo vyr. mechaniku, čia gavome butą. Po to persikėlėme į II–us Vadaktus. Vyras prižiūrėjo dvaruose esamą techniką, žemės ūkio mašinas. Kada 1944 m. atėjo rusai, mes persikėlėme į Ūdrų vienkiemį, maždaug apie 7 km nuo Krekenavos (tarp Naujamiesčio ir Krekenavos). Ten buvo butas 4–ioms šeimoms. Kadangi pas mus dažnai užeidavo partizanai, nutarėme, kad čia bus saugiau. Tam pačiam pastate gyveno rusas „zampolitas" (politrukas). Mano vyras su visais sueidavo. Daržinėje dar buvo šiek tiek šieno, partizanai atėję išsikasė bunkerį. Tai buvo *Baublio* – Ipolito Lukoševičiaus partizanai krekenaviečiai. Tarp jų: Vincas Grinkus–*Kariūnas* iš Baibokų kaimo, broliai Gauranskiai (*Kepuriukas* – Juozas Gauranskis). Jie tvarte išsikasė bunkerį po avelių gardu. Ateidavo jų daugiau, bet dažniausiai čia dabar buvo *Kariūno* vyrai, daug nesutilpdavo į tą bunkerį. Paskutinį kartą bunkeryje buvo du partizanai: *Kariūnas* ir *Kepuriukas*, taip pat iš Krekenavos Olia (Aleksandra) Jakaitytė–*Danutė*. Jos brolis Pranas Jakaitis buvo taip pat partizanas, bet jis registravosi, po kelių metų jį suėmė, nuteisė 10 metų. Iš lagerio jis nebegrįžo. Šitam bunkery jis išgyveno tik per žiemą, 1946 m. rudenį pasidarė bunkerį, o 1947 m. balandžio 12 d. juos surado.

Mūsų labai nieks neįtarė, kad mes galėtume laikyti paslėptus partizanus, kadangi vyras buvo tarnautojas, čia dar tie tarybiniai ūkiai, todėl partizanai šitą gyvenamą būstą vadino „Marijos kampeliu".

Netoli mūsų, gal už dviejų kilometrų, gyveno tokia „panelka", o pas ją nuomojo butą Kliochmanas (vokietis). Ten taip pat buvo

bunkeris ir užeidavo partizanai. Mūsiškiai pasakė mano vyrui Antanui, kad tas nuvažiuotų pas Kliochmaną: jei kas ten pasirodytų iš partizanų, tegu ateina čia, pas mus. Penktadienio vakare vyras nuvažiavęs pasakė tam Kliochmanui ir grįžo namo. Tą pačią naktį „panelkos" namus apsupo rusai. Gal kiek ir uždavė tam Kliochmanui...

Kariūnas ir *Kepuriukas*, vakarienę pavalgę, dar pašnekėjo: „Šiandien paskutinė naktis čia, dabar jau pavasaris, eisim į mišką gyventi, o bunkerį jūs užverskit".

Vyras išėjo į kiemą ir išgirdo, kad Baibokų pusėje kažkas iš automatų šaudo. Grįžo į kambarį ir sako:

– Ai, penktadienio vakaras, taip neramu.

O šeštadienį ryte apsupo ir mūsų namus. Vyras dar kalba, kad eis sėjamosios remontuoti, šuo sulojo, žiūrim per langus – jau pilna rusų. Aš Jakaitytę tuoj į tvartą ir į bunkerį įkišau, uždėjau mėšlu, užmindžiau. Vienais dar baltiniais, o vyras apsirengęs jau buvo. Kada grįžau užtaisiusi bunkerį, apsirengiau ir sakau vyrui: „Dabar per sodą ir bėgam tiesiai į upelį". Upelis eina iki miško, krantai aukšti. Aš užsikišau pasą už palaidinukės į užantį, basa. Vyras sako:

– Visur už kampų stovi su automatais.

Aš dar kartą nulekiu į tvartą (per kiemą į tvartą nereikėjo eit, gryčia su tvartu sujungta) patikrinti, ar gerai užtaisiau angą. Bėgu atgal, girdžiu, jau užveda ginklus. Ir komanda: „Davajte! Lomajte dveri!" Tada aš kopėčiomis – ant aukšto. O ruskiai su trenksmu išlaužė duris. Iš karto puolė prie vyro ir ėmė reikalauti, kad pasakytų, kur bunkeris. Jį išsivarė, o aš ant aukšto už kamino užsiglaudusi stoviu. Pasipylė šūviai. Nusileidžiu į kitą pusę, į tokią priepirtę, rūsin. Girdžiu, šaudosi. Galvoju, dabar tai ten jau tikrai košė liks. Išgirdau, kad mašina vieškeliu važiuoja ir kažkas šaukia:

– Ei! Ei!

Stabdo tą mašiną. Supratau, kad atvažiavo dar daugiau enkavedistų. Galvoju – lįst iš rūsio ir bėgt. Išlendu. Per atviras duris pamatau, kaip lekia pulkas kareivių, jau čia pat. Aš tik atgal į pirtį, atsitūpiau kampe, girdžiu, ant aukšto jau bado. Nutilo. Bet, galvoju, jie čia vis tiek ateis patikrinti, nes šita pusė tuščia, negyvenama. Aš per duris ir vėl ant aukšto, palėpėje atsiguliau ir pra-

dėjau ant savęs kastis spalius, nuoplūkas – nutariau užsimaskuoti. Tik trinkt durimis, tuoj tą rūsį pravėrė, tokį baką metalinį iš ten iškėlė, duris paliko atlapas, gal dabar jau nebesmaigys ant aukšto. Taip užsikasusi ir guliu. Girdžiu, kažką velka per mėšlą ir kalbasi tarp savęs: „Bliat, chudaja..." Galvoju, *Danutės* lavoną velka iš bunkerio, bet, pasirodo, avis granatos sudraskyta, buvo ką tik apsiėriavusi. Į kiemą įvažiavo mašina, ir jie į tą mašiną pradėjo krautis. Po to dar atvažiavo dvi pastotės. Girdžiu, vedasi vieną vyrą pašaliu, o tas tiesiog balsu verkia. Galvoju, kad mano Antaną jie dabar kankina. Išlindau iš tų spalių, prišliaužiau prie kambario lubų, kur jie įėjo, prikišau ausį arti lentų ir klausausi, gal išgirsiu, ką jie ten kalba. Bet mano kojos kaip botagai, bijau, kad tik nesutraškėtų kas. Ir vėl įlindau į savo guolį – kaip bus, taip bus. O jie nusivedė į gyvenamus kambarius tą verkiantį. Tik vėliau sužinojau, kad leitenantas Smirnovas ten taip verkė sužeistas.

Vyrą, pasirodo, tada nuvarė į tvartą ir klausia, kas čia tokie slėpėsi. Vyras sako: „Aš jų nepažįstu". Tada rusai ėmė badyt mėšlą ir rado angos dangtį. Liepė pasiduoti, bet partizanai tyli. Tada rusai metė granatą, bet nepataikė į vidų, tik į kraštą. Kada kraštą išplėšė, jau viskas matyt. Vyras mano guli ant mėšlo, o tuo metu per angą partizanai metė granatą viršun. Antanas pamatė, kaip vienas ruskis griūna, kiti du jį griebia, ir visi iš tvarto išsinešdino į lauką. Tada Antanas sako:

– Vyrai, išlįskit, nieko nebėra.

Jie išlenda. Antanas dar paklausė: „Kur mano mamytė?" Jie nieko nežiną. Vienas iš jų ištarė: „Marija! Gelbėk mus!" Mano vyras pasakė: „Dabar niekas mūsų nebeišgelbės". Jis klausia:

– Ką man dabar daryti? Ar su jumis bėgti, ar atskirai?

Jie sako: „Kai mes dabar prasiveršim ir bėgsim, suprantama, visi šoks mus vytis, o užnugaris gal liks tuščias, ir tu išbėgsi".

Kur mūsų buvo sutarta, Antanas ir bėgo link upelio. O prie upelio pasaloje jau laukė rusai...

Danutė – Aleksandra Jakaitytė iššliaužė per galą tvarto, pro daržinę link sodo, o vyrai bėgo į kitą pusę.

Tiesa, jiems šokant į lauką iš tvarto, *Kariūnui* užsikirto automatas. Jis susitiko su skrebu akis į akį, sudavė automatą į durų staktą, kad atšoktų spyna, ir tuo metu serija skrebą nukirto. Išsi-

veržė į kiemą. Kieme vienas skrebas už šulinio rentinio guli ir nieko nedaro. Jie jį ten taip ir paliko, o patys laisvai prabėgo. *Kepuriukas*, kiek pabėgęs, pasistatė kulkosvaidį, užkirto rusams kelią, o *Kariūnas* lėkė pas artimiausią ūkininką arklių. Paruošė arklius, davė signalą. Atbėgo ir *Kepuriukas*. Rusai šaudydami ėmė juos vytis. O arkliai – viena kumelė kumelinga, kitas jau visai nuvarytas. Jie skuba greičiau pasiekti mišką, o rusai jau supa ir kerta kelią pamiškėje. Tada jie paliko tuos arklius ir tekinomis pasiekė mišką. Laimingai vyrams pasisekė pabėgti, net nesužeidė jų, tik *Kariūnui* visus petelius kulkos išvarpė, vatigaliai išlindę. Tada leitenantą Smirnovą ir sužeidė, o keturi skrebai krito negyvi.

Rusai užsivedė mašiną ir išvažiavo, išklegėjo iš paskos „padvados". Viskas nutilo. Dabar aš taip galvoju: Antaną tikriausiai suėmė, vyrai iššaudyti visi, likau tik aš viena gyva. Gal tam, kad šią istoriją kam nors papasakočiau. Nutariau čia pasilikt iki pusiaunakčio. Netoliese gyveno Alfonsas Sipavičius, su kuriuo mes sueidavome.

Žiūriu, du vaikai atlekia į daržinę, pasiima po glėbelį šieno ir vėl išlekia, palei sodą laksto šunelis, bet man dingojasi, kad čia rusai vis vien paliko sargybą. Atsikėliau pamažiukais, dairausi į vieną pusę, į kitą – nieko. Ten toliau augo nedideli karklai palei buvusias žvyrduobes, stebiu, gal užsirūkys, gal kokį dūmą pamatysiu, bet nieko nesimato. Jau vidurdienis, saulutė šviečia, oras gražus. Nušliaužiau nuo aukšto, pasižiūrėjau per langą, kiek akys aprėpia – nieko nematyti. Persižegnojau, duris atsidariau ir dabar, galvoju, jau mausiu prie to upelio. Bet mane vėl kažkas lyg nematoma ranka sulaikė. Žiūriu gi – du kareiviai nuo to upelio: milinės po pažastimis, šautuvai ant pečių, ir tokiu greitu žingsniu tiesiai į mūsų namų pusę ateina. Aš vėl į pirtį, atsitūpiau, durys praviros, matau, vieno šešėlis ir kito šešėlis pro šalį prašliaužė. Aš jiems iš paskos, o jie sulindo į kambarius kitam gale. Tada aš dar kartą persižegnojau ir – duok Dieve kojas – prie upelio. Nulekiu iki alėjos, alėja iki vieškelio užsodinta, per tą upelį toliau tiltas, o pro dvaro rūmus nenorėjau eit, kadangi ten tas „zampolitas" gyvena, dar gali pastebėti mane. Atbėgu iki upelio, žiūriu, du rusai ginkluoti stovi ant tilto ir žiūri į mano pusę. O aš vienplaukė, basa, nustojau bėgusi, bet einu dideliu žingsniu ir galvoju, kas bus: ar jie į mane šaus iš toli, ar vysis, ar šauks susto-

ti. Nieko. Einu pro tą „palocių", o iš ten išlenda kažkas trinksėdamas. Sakau, dabar jau baigta, man kelias pastotas. Žiūriu, tas mūsų kaimynas Sipavičius. Sako: „Užeik pas mus". Aš klausiu, ar pas juos nėra ruskių, jis atsakė: „Nėra". Nuo verandos pasižiūrėjau į tiltą, ant jo kareiviai dar tebestovėjo. Aš Sipavičiui sakau: Alfonsai, bėk tu greičiau išilgai pastato (viduryje „zampolitas" gyveno, vienam gale ūkvedys, o kitam gale Sipavičius, iš viso trys šeimos, o viršuje dar gyveno buhalterė Smailienė, *Kariūno* giminaitė).

Alfonsas tik atidarė duris, ir jo žmona man ant kaklo verkdama. Aš ją tik pastūmiau tolyn, įpuoliau į ūkvedžio virtuvę. Ūkvedys baltas kaip popierius sėdi. Ir dar kažkoks man nepažįstamas kartu su juo. Aš pasiėmiau kiaulinį kibirą ir neva einu į tvartą, o jų tvartas gerokai toliau nuo namo. Atsisuku, tie rusai vis dar tebestovi ant tilto. Nueinu į kitą pastatą, kur darbininkai gyveno. Mane pasitinka Bagdonienė ir ima sakyti:

– Matėme, kai du išbėgo, bet vienas šlubavo, matyt, koją peršovė.

Sipavičienė sako:

– *Danutė* nori su tavim eiti.

Aš net nustebau, kad čia *Danutė* atsirado.

– Taip. Atšliaužė. Kaip katė kniaukė prie durų. Atidarėm ir įkišom į rūsį, bet bijom, kad ir čia gali pakratyti.

O aš pergyvenu, kad tik vienas mano Antanėlis Kristaus kančias kenčia, mes visi gyvi likome...

Ateina to Sipavičiaus tarnaitė rusė Niura, likusi pas juos nuo vokiečių okupacijos. Aš jai ir sakau: „Niura, duok tu man savo mėlyną suknutę, nes tais pačiais rūbais gali mane įtarti". Mes su Niura pasikeitėme rūbais, Sipavičienė man atidavė savo veltinius. Pasą laikau užantyje. Jei nepažįstamas, dar galėsiu parodyti, o jei kas klaus, kur einam, pasakysim, kad ieškome žąsų kiaušinių.

Taip mes su *Danute* patraukėm į pirmą vienkiemį pas kaimyną Meškauską. Pavasarėjo. Iš apačios dirvose dar laikėsi pašalas, o viršus jau patežęs. Kaliošai man per dideli, smunka nuo kojų. Pasikeičiau į medinukus su Meškauskiene.

Danutė matė, kada bėgo mano Antanas link upelio, o daugiau jo nebematė. Meškauskienė mums patarė nueiti pas ryšininką Ig-

niuką Garšvių kaime. Ir liepė laukti pas jį, o kai iš Krekenavos grįš pastotės, tada jie mums pasakys, kur Antanas.

Po kurio laiko ateina moterys ir sako:

– Ką gi... Nei graudinsim, nei raminsim, Antanas nušautas. Prie upelio jį pribaigė šautuvų buožėmis, už kojos užnėrė virvę, atvilko į bulvių duobę ant kalniuko ir įmetė į ją.

O aš bėgau pro tą duobę ir nemačiau jo. Tai įvyko 1947 m. balandžio 12 d. (Kada perlaidojant palaikus išsikasėme, kaukolė į gabaliukus buvo sutrupinta.)

Iš Ūdrų kaimo su *Danute* bėgome per Sidabravą į Sirutiškius pranešti seseriai, kad ji laikinai pasitrauktų iš namų. Pas ją buvo ir mano sūnus Petrukas. Jam tik 6 metukai. Norėjau išsivest vaiką, kad jo enkavedistai paėmę netardytų. Aš nuėjau pas kaimynus, *Danutė* su mano seserimi nuėjo pas kitus kaimynus. Pas Banaitį pernakvojau, o ryte išėjau link Baisogalos. Biliūnų kaime pabuvau kiek pas gimines ir sugrįžau į Prastavonių kaimą pas Bartkevičių. Čia atvažiavo mama pasakyt, kad atvažiuos Irutė, nes buvo atėję partizanai – *Kariūno* vyrai, jie nori labai susitikti su manimi, kadangi jiems įdomu, kaip aš išlikau gyva.

„Kariūno" būrys laikėsi Baibokų kaime. Mes ėjome apie 20 km iki Vadaktų, kur susitikome su partizanais, ten aš viską jiems ir papasakojau. Jie man papasakojo apie mano vyrą.

Po to per vasarą dar pavaikštinėjau po kaimus, o rudeniop tėvelis man ir sako:

– Žinai, važiuok tu į Kupiškį, į mano tėviškę Tatkonių kaiman.

Tatkonys – netoli Skapiškio.

Taip ir padarėm. Tėvas mane atvežė į Tatkonis ir paliko. Per žiemą aš čia prabuvau patenkinta. *Kepuriukas* ėmė prašyti, kad paimčiau jo seserį, nebėra kur jai dėtis, tiek metų išsislapsčiusi (Morta Gauranskytė–*Bronia).* Pasiimu aš *Kepuriuko* seserį Mortą ir taip pat atsivežu į Tatkonis. Pusbroliui pasakiau, kad čia mano pusseserė iš mamos pusės. 1948 m. žiemą su Morta kartu praleidome. Pavasarį ji suskato išvažiuoti. Kadangi artėjo balsavimai bolševikiški, po kaimus ėmė vaikštinėt visokie įtartini „agitatoriai", pradėjo ir mus kalbinti, kur mes balsuosime. Mus pusbrolis nuvežė į Skapiškio geležinkelio stotį. Pas Kaladę pernakvojome stotyje, supratau, kad Kaladė prijautė partizanams. Morta išvažiavo į savo kraštą, o aš grįžau su pusbroliu į Tatkonis.

Kartą Tatkonių kaimą ėmė krėsti skrebai. Aš skalbiau baltinius, o jie gryčioj po lova rado lagaminą, kuriame buvo paslėpta mano šeimos nuotrauka. Nuotraukoje jie mane atpažino. Ėmė tardyt. Aš jiems paaiškinau, kad atvažiavau pašeimininkaut čia pas pusbrolius. Viską lyg ir praleido pro pirštus. Nuėjo į klėtį, atsinešė dešrų, aš dar duonos papjausčiau, jie pavalgė ir išėjo. Kaimynystėje slapstėsi kažkokios siuvėjos. Pamiškėje gyveno dar mano teta – tėvo sesuo. Pagalvojau: o jeigu jie persigalvos ir sugrįš? Tada aš per lauką – ir pas tetą. Dviese ir grįžo atgal, užėjo pas tuos mano pusbrolius pasiimt manęs ir nusivežt į Skapiškį patardyt. Paėmė ir tas siuvėjas. Pusbroliai mano buvo Daukai: Bronius ir Jonas. Šiuo metu ten pat jie turi gyventi.

Kai sužinojau, kad tas siuvėjas išsivarė, neberamu jau ir man pasidarė.

Po to man išrūpino pasą Šeromskaitės pavarde, išregistravo iš Krekenavos. Tada vėl grįžau į Vadaktėlius, sutikau Sipavičių, jis man ir sako:

– Mano tėvas dirba Pagėgių rajone, „Bardėnų" kolūkyje ūkvedžiu, važiuok. Ten nėra partizanų, ramus kraštas.

Aš nuvažiuoju, mane įdarbina vienam buvusio vokiečio ūkyje prie Rambyno kalno. Netoliese – Ragainė, Tilžė, kitapus Nemuno – Rambyno kalnas. Apsigyvenau pas Tolvaišą. Tolvaiša turėjo daug vaikų, jam buvo reikalinga darbininkė. Čia savo sūnų pradėjau leist į mokyklą, o dirbu kiaulidėje. Šeriu kiaules, ir atvažiuoja kartą milicininkas. Jis įėjo į kambarį, aš mąstau, kad dabar reikia bėgt, čia pat krūmai, Rambyno kalnas. Bet vėl susilaikiau. O gal be reikalo? Kai bėgsi, tuoj kris įtarimas. Taip man beplanuojant, girdžiu, šeimininkė jau šaukia: „Anėle! Eikš čia išsiaiškinti, tave palaikė vokietka". Ateinu į kambarį, parodau pasą, bet pasas iš Krekenavos išregistruotas, o čia nepriregistruotas. Milicininkas pažiūrėjo, kad lietuvė, taip nieko ir nesakė.

Po savaitės vieną dieną pavakariop matau – vėl tas pats rusas milicininkas atvažiuoja. Įsiveda jis mane gryčion į atskirą kambarį ir ima klausinėti:

– Iš kur atvažiavai?

Pasakiau, kad iš Šeduvos.

– Kodėl čia atvažiavai?

– Tai ką, čia draudžiama zona? – jau net supykusi imu aiš-

kinti. – Čia mano giminės, šeši vaikai, dvynukės mažos, pats darbymetis, bulves reikia kasti, o aš įsidarbinau ir dirbu Bardėnuose, „sovchoze".

Atėjo šeimininkas, liepė paruošti užkandį, pastatė butelį „samagono". Nueinu į miegamąjį, buriu kortomis – viskas bus gerai. O milicininkas kviečia mane, kad eičiau prie stalo. Atsikalbėjau šiaip taip. Tada jis mane ragina važiuoti į Vilkiškį, ten apylinkės centras. Aš vėl atsikalbinėju, aiškinu, kad pasą įdaviau priregistravimui, neturiu laiko, reikia kasti bulves, ganyti vaikus. Jeigu ten nuvažiuosiu – blogai, nes pasas „išduotas" Krekenavoje, o ten aš ieškoma. Nutariau bėgti. Šitas ruskis atvažiavęs su arkliu. Jei jis mane pasiims ir vešis, kadangi jau buvo vakaras, kur nors pro krūmus važiuojant šoksiu ir bėgsiu. Bet jis, Dievo laimė, mane paliko.

Po savaitės mane priregistravo Pagėgiuose kaip Šeromskaitę. Tuos registratorius šeimininkas gerai pavaišino, tai jie pasakė: „Jeigu gali, tegu ji pati ateina atsiimt to paso, o jei ne, tada tegu dingsta kuo greičiau iš čia".

Šeimininkas važiuoja su miško prievole į Viešvilę, kartu ten išveža ir mane pas vieną girininką, – jo žmona mirusi, reikia šeimininkės. Apsigyvenau girininkijoje. Tam name gyveno kelios šeimos. Sūnų leidžiu į mokyklą, visiems sakau, kad čia mano mergautinis.

Pati imuosi šeimyninių darbų – kūrenu krosnis, verdu valgyti girininkui, plaunu grindis.

Kartą pas girininką ateina kažkoks ruskis ir klausia, kas čia per šeimininkė. Girininkas labai supyksta ant jo, sako:

– Tai koks tu svečias, jeigu atėjęs mane kontroliuoji?

Atidaro duris ir išvaro jį.

Po kiek laiko ateina įgaliotinis. Aš kitame kambarėlyje siuvinėju, Petriukas pamokas ruošia, girdžiu, girininko prašo parodyti dokumentus ir klausia, kas čia daugiau gyvena. Girininkas pakviečia mane. Įgaliotinis pareikalauja paso, aš jį jam paduodu, jis tą pasą į kišenę ir sako: „Ateisi rytoj pas mane".

Per naktį neužmiegu. Tas girininkas girtas, nei pasišnekėt, nei ką daryt – ar bėgt, ar palikt. Ryte atsikeliu, imu jam pasakoti, į kokią padėtį patekau. Tada jis nutaria pats šnekėtis. Vakare parveža jis man tą pasą, bet liepia kuo greičiau nešdintis.

Susikemšu skudurėlius į maišą ir su vaikeliu išeinu. Dabar man nurodo kelią į Šilutės rajoną pas tokį žemaitį Pauliką. Šeimoje dešimt vaikų. Kadangi buvo siuvamoji mašina, ėmiausi siuvėjos darbo. Petriuką mokiau poterių, paruošiau šv. Komunijai.

Netoliese Usėnų kaime mano brolis turėjo patikimo žmogaus adresą. Nueinu aš pas jį ir randu brolio laišką. Jis rašo: „Jeigu nori mamą dar gyvą pamatyt, greit atvažiuok..." Laiškas rašytas gegužės pabaigoje, o dabar jau birželio pabaiga. Susiruošiau, pasiėmiau vaiką ir važiuoju traukiniu į Baisogalą, į Sirutiškius. Lietus lynoja, nepažįstama moteris su arkliu kiek pavežė. Pareinu į namus, o mama jau visas mėnuo kaip palaidota. Išsiverkiau. Na, o kur dabar eit? Brolis manęs nebeleidžia grįžt į Žemaitiją, sako: „Tu matai, kas čia darosi? Subombarduos Lyduvėnų tiltą, tau pėsčiai reiks pareit. Jau greit turi būti perversmas, ateis amerikonai".

Per vasarą aš ir praslampinėjau arti tėviškės. O per mamos laidotuves buvo atvažiavę skrebai ir visai atvirai išstatė apie namus sargybą, laukė manęs pasirodant.

Nuvažiavau pas brolį į Šeduvą. Ateina kažkokio skrebo žmona ir praneša, kad čia ateis skrebai tikrinti vienos moters, t. y. manęs. Aš – per langą ir pabėgau.

Partizanai Sirutiškių kaime sunaikino dvi šeimas: Ūsus, Klemensą ir Marijoną, o po dviejų savaičių tame pačiame Sirutiškių kaime iššaudė Žilinskų šeimą – vyrą, žmoną ir vaiką. Žilinskas buvo skrebas, o jo sūnus komjaunuolis. Po šių žudynių enkavedistai griebė tą kaimą. Tiesa, Ūsas buvo komunistas, enkavedistų šnipas. Jį sušaudė Gudžiūnų „Lapės" būrio partizanai. „Lapės" būrys veikė apie Skėmius. *Lapę* aš pažinojau asmeniškai. *Lapė* išsislapstė iki 1962 m., vienas bebuvo likęs, bet kažkas iš pažįstamų pastebėjo ir išdavė, jį paėmė gyvą.

Ūsas išdavė *Lapės* seserį ir jau ruošėsi iš kaimo keltis į miestą.

Kada iššaudė Ūsus, partizanai atėjo pas mus, ir mes išėjome kartu. Petriuką sesuo išvedė pas kaimynus. Bet didelio triukšmo po Ūsų žudynių nebuvo, juos palaidojo, taip viskas ir aprimo.

1949 m. po dviejų savaičių, sakau, eisiu į Biliūnus pažiūrėt, kaip tas mano vaikas. Atėjau iki Kamariškių, užeinu pas mamos pusbrolį, jis sako: „Onute, neik, Žilinskus iššaudė, dabar Sirutiš-

kiai apstoti, nei išeit, nei įeit". Aš tada vėl atgal į Biliūnus. Pirmadienį Biliūnuose ir mane pas Navickus apsupo, matyt, sesuo atsiminė, kad aš čia galiu būti.

Suėmė mane Baisogalos skrebai ir varo į kitą kiemą. Klausia, kokia pavardė. Aš pasakiau, kad Šeromskaitė. Ruskis skrebo Ropolo klausia: „Tak ne eta?" Ropolas tik akim sumirksėjo tam ruskiui. Labai „narsus" tas Ropolas iš Palonų kaimo buvo. Jis mane asmeniškai pažino. Klausia, ar pasą turiu, pasakiau – neturiu. Pasiprašiau į išvietę ir ten tą pasą įmečiau, nes matau, kad jau viskas.

Ropolas įsiveda mane į atskirą kambarį, priešais pasisodina, automatą ant kelių pasideda, o kiti skrebai kratą daro, ir spintą, ir stalčius verčia. Ropolas klausia:

– Kur sesuo? Kur vaikas?

– Nežinau, – sakau aš jam.

– Kokia tu motina, kad nežinai, kur tavo vaikas?

– Matyt, priversta nežinot, – taip aš jam ir toliau aiškinu. Ropolas jau įtūžo.

– Kaip duosiu, tuoj sulįsi į sieną! Kuriam kambary gyveni?

Aš jam pasakiau, kad atskiro kambario neturiu. Tada jis nusitempė mane į kitą, neįrengtą, gryčios galą. Čia abiem kumščiais kaip davė man per galvą, aš ir parkritau. Kojomis ėmė spardyt ir reikalaut, kad atiduočiau pistoletą. Paskui atsitempė vėl į gyvenamą gryčios galą. Atsivarė pastotę, išvežė tuos Navickus, Navicko žentą, jo žmona dar pabarbeno į langą:

– Onute! Skrebų pilna kaime, niekur nebėk!

Išvežė į Baisogalą ir mane. Ten palaikė per naktį. Girdžiu, Ropolas su kitu skrebu lošia kortomis ir pasakoja tam visą mano paėmimo istoriją. Atėjo moteris, kuri mane nuogai išrengė, iškratė. Kitą dieną veža į Gudžiūnus. Ten atėjo kažkokie žmonės, mane gerai apžiūrėjo, po to vėl įmetė į bortinę mašiną, pagrūdo po suolu ir nuvežė Pašlapėlės kaiman pas Valantinus. Klausia jie manęs, ar aš pažįstu Valantinus. Pasakiau, kad pažįstu.

Mašina sustojo. Ištraukė mane iš pasuolio, bet aš negaliu suvokti, kur esu. Jie sako:

– Dabar Sidabrave susitiksi su savo broliu.

Sidabrave saugume viršininku dirbo Tiurinas, toks nedidelio ūgio, juodbruvys. Jis laukia tarpduryje. Mane tuoj į kabinetą, pa-

sodino, rankas liepė padėt ant kelių, o pats vaikščioja po kabinetą, įsitvėręs karklinę lazdutę. Priėjęs ta lazdute jis man ir kirto per rankas. Iš karto prakirto odą, pasipylė kraujas. Griebė už plaukų ir kumščiu per sprandą ėmė daužyti. O plaukai buvo ilgi, ir dar susegti segtuku. Jis man kaip griebė už plaukų ir persidūrė ranką. Kad persiuto. Ėmė vest į akistatą. Veda Mikalauską, Mikalauskienę, Mikalauskaitę, Česnakienę, mano seserį. Atseit aš su partizanais Ūso turtą dalinausi, iš Mikalausko pastotę ėmėme. Visokių nesąmonių, bet tie taip ir sako.

Uždarė langines, penkiese – vieni gerklę užėmė, kiti rankas, kojas laikė, o tas Tiurinas karkline lazda taip davė, taip davė, kad aš tik girdžiu, kaip lazda trupa. Pradžioje tuos smūgius jaučiau, o toliau tik kaip ugnyje degiau. Visa ištinau, juoda kaip anglis. Liepia sėstis, bet mano sąnariai jau nebesilenkia. Kaip griebė keliese ir pasodino.

Tiesiog absurdas. Atveda seserį, ta ir sako, kad aš Ūsienę nušoviau. Veda mano tėvą. Tėvas sako: „Ji buvo namuose, miegojom kamaroj visi, partizanai atėjo ir pasakė, kad jie Ūsus sušaudė, liepė dukrai eit kartu". Tėvas sako taip, kaip buvo, bet aš ir to negaliu prisipažint, nes kuo toliau, tuo man bus blogiau. Ginuosi, kad nieko nežinau, visą laiką buvau Biliūnuose. Martynas Mikalauskas su dukra Brone sako, kad aš atėjau su partizanais, tie liepė pakinkyt arklius, jie mums paliko iš Ūso 10 kg lašinių ir Ūso paltą (tą paltą skrebams savo sūnaus jis atidavė ir sako, kad čia Ūso). Tiesa, mes ėjome pro Ūsų namus, bet ten net šalto vandens nebuvome užėję atsigerti, o jie visi iš eilės šneka savo.

Ir man davė ir davė į kaulus, kiek tik galėjo. Naktį atvedė prie bortinės mašinos, pasodino į kėbulą, Tiurinas į galvą įrėmė pistoletą, perspėjo, kad net nepajudėčiau, o kiti susėdo „eglute". Mikalauskaitė ir mano sesuo, įlipusios į mašiną, tik chi chi chi, – nusijuokė, nes vertėjai tokie jauni vyrukai sėdėjo. Panevėžyje vėl mane pakišo po suolu. Tėvuką kaip stūmė, tas tik sudejavo.

Apie savaitę išlaikė Panevėžio saugume.

Buvo sekmadienio vakaras. Skrebą prie durų su automatu pasodino, o aš po suolu guliu. Visi tardytojai kitame kambaryje susirinko. Jie klausia manęs, ar aš moku rusiškai. Paaiškinau, kad visai nesuprantu. Bet iš tiesų aš beveik viską rusiškai supratau. Girdžiu, kaip jie šnekasi. Vienas klausia, kiek jų yra, kitas atsako,

kad šeši. „Kur juos dėsim?" – „Vežkim prie cukraus fabriko į tą durpyną". – „Plaukus nukirpsim, žvaigždes priklijuosim..." O vienas vis laksto tai šen, tai ten. Aš taip laukiu, kad tik greičiau nušautų, nes žinau dabar, kad jau tikrai šaudys. Skaičiuoju valandas: ir keturios, ir penkios. Gretimam kambary laikrodis muša. Vieni išsiskirstė, tik Tiurinas tame kambaryje tebesėdi.

Išaušo rytas. Ir vėl prasidėjo. Įsivedė į kabinetą ir vėl ėmė mušti. Spardė kerziniais batais, už plaukų tampė, per galvą mušė. Galva ištinusi, atrodo, tuščia kaip puodynė.

Taip jie mane kelias dienas ir naktis išlaikė pasuolėse tai vienam, tai kitam kabinete. Jų darbas buvo: nuo 9 val. ryto iki 17 val., nuo 17 iki 21 val. – pietūs, o nuo 21 val. iki 5 ryto – vėl tardymai.

Ketvirtą naktį nuvarė į kamerą. Dabar, sakau, nors pailsėsiu. Matau – vieni narai. Viena moteris guli ant narų, kita ant žemės guli susivyniojusi. Pradengiu maršką – lyg Mikalauskaitė. Sakau: „Ar tu čia, Bronyt?"

– Aš, – ji man sako.

– Ar tu gali atsigult dar?

– Galiu, – sako.

O aš tik ant kelių ir kniūbsčia, kumščius prie kaktos pridėjusi... Visa sutinusi, visur skauda. Ir netrukus – „Podjom!" Atsikeliam, o ta kita jauna mergaičiukė vaikšto po kamerą. Mes su Bronyte šnekamės. Aš jos ir klausiu:.

– Kas atsitiko? Kodėl jūs tokius parodymus duodat, nesąmones šnekat?

– Mums taip liepia sakyti.

– Tai jus labai mušė? Gal jūs kančių nebeišlaikot?

– Ne, – sako Bronytė. – Kai po stovyklas miške vežiojo, milinę užvilko karišką ir su diržu kelis kartus per tą milinę sušėrė. O Valantinaites mušė, daužė pagaliais, jos net raitėsi.

Kiek žinau, Valantinaitės nieko nepasakė, nors jas ruskiai ir savi skrebai taip smarkiai sumušė, visos net juodos buvo. Aš nežinau, ką žadėjo enkavedistai mano seseriai ir šitai Bronytei, kad jos taip šnekėjo. Gal laisvę spalvotą?..

Aš vis skundžiuosi, kad esu labai sumušta, kad galva kaip sviedinys ištinusi, o ta kita mergaitė vaikšto ir ramina mane:

– Visų lietuvių toks likimas...

Pavalgome pietus, ir Mikalauskaitę išveda iš mūsų kameros. Mes liekame dviese su ta nepažįstama. Ji man sako:

– Mano sesuo dirba vaistinėje, mane įtaria, kad aš su partizanais palaikau ryšį ir nešu jiems į mišką vaistus. Jie manęs ilgiau kaip 10 dienų laikyti negali, jei nesudaro bylos ir prokuroras nesankcionuoja. Aš greit tikiuosi išeit į laisvę.

Matau, jai duoda gabalą duonos ir dar cukraus gerą šaukštą užpila, o man tik sausą kriaukšlę pakiša... Dar laisvėje būdama žinojau, kad kalėjime yra šnipų, kad reikia labai atsargiai šnekėtis su nepažįstamu.

Mane apipuolė utėlės, tai išvarė „pražarkėn". O ten vyras dirbo prižiūrėtoju. Jis liepė mums išsirengti, drabužius palikt priepirtėje. Kai aš nusirengiau iki nuogumo, šitas vyras net akis pastatė pamatęs, kad aš tokia sumušta. O ant mano šitos draugelės kūno net mažiausios mušimo žymelės nebuvo.

Grįžus iš pirties, ji man liepia parašyt laiškelį, kai ji išeisianti, tą laiškelį perduosianti giminėms. Aš pasakiau, kad mano brolis Šeduvoje gyvena. Ji ėmė suokti:

– O, Šeduvoje! Mano ten vaistininkė pažįstama, greičiau rašyk, aš jai nunešiu, perduos broliui.

Iš siūlės ji išsitraukia pieštuko šerdutę, rūkomo popieriaus skiautelę ir vėl spiria rašyt, o aš ginuosi, kad neturiu ką rašyt. Visgi parašiau sūnui kelis žodelius: „Brangus sūneli, gal paskutiniai bus tie mano žodžiai dėl tavęs, tokių kankininų aš ilgai neišlaikysiu". Tiek ir teparašiau. Ir padaviau jai.

Kitoj kameroj sėdėjo Elzytė Česnakaitė, taip pat buvusi partizanų ryšininkė. Šitą mano „geradarę" įmetė pas Elzytę. Jinai ją ir išprovokavo: paprašė, kad atneštų pupų. Kai nulėkė skrebai tų pupų, rado dainų prirašytų ant Stalino stribukų, rado nuotraukas Vytauto Meškuočio–*Lazdyno*, nuo Gudžiūnų kilusio partizano (ji draugavo su juo, *Lazdynas* veikė apie Gudžiūnus, Sirutiškius, Baisogalos valsčiuje).

Taip jie mane Panevėžio saugumo kameroje išlaikė tris savaites. Kartą buvo sumušę iki sąmonės netekimo. Reikalavo išduoti keturių valsčių bunkerius ir pasakyti, kas man davė pistoletą, ką aš su juo dariau, kur jį padėjau.

Saugumo rūsiuose laikė, kol mušimo žymės išnyks. Kūnas po truputį pradėjo šviesėti, paskiau nuvedė pas medicinos ekspertą apžiūrėjimui, buvo ir prokuroras, išrengė, prokuroras klausia:

– Ar labai tave mušė?

Sakau, mušė, argi taip galima mušti? O prokuroras sako:

– Tave ne tiek reikėjo mušti, tu nieko nepasakei.

Po to nakties metu išvarė į didįjį kalėjimą (dabartinėje moterų kolonijoje) – du ginkluoti lydi, su šunimis, viduriu gatvės.

Tiesa, ta šnipė man iš anksto buvo užkalbėjusi dantį, kad šitame kalėjime jau niekas nebemuš, bus labai geras tardytojas... Atidarė duris – einu kaip į kokį rojų. Bet čia vėl įgrūdo į mažytę kamerą. Stora boba guli vidury lovos, kita tuščia. Budintis sako, kad ryte išduosiąs patalynę. Atsiguliau šalia, o toji nė centimetro nepasitraukė, taip aš ir prakėpsojau ant šoninės briaunos per naktį. Supratau, kad mes ne vieno likimo draugės. Ryte susipažinome. Ji pasisakė esanti Birutė Skaparaitė iš Geležių. Aš „morzės" nemokėjau, o girdžiu, mums beldžia, aš tik kumščiu suduodu atgal, nieko nežinau, kas gretimose kamerose darosi.

Kartą nuėjusi į tualetą degtuku išbraižiau ant popieriaus skiautės, kad man išrašytų „morzę", bet ta Skaparaitė iš karto pranešė, ir aš užsidirbau raportą.

Su Skaparaite mane išlaikė pustrečio mėnesio. Ji vis klausinėja manęs, ko klausė tardytojas, ką aš atsakiau. Vieną kartą ji mane tiesiog prisispyrusi ėmė kamantinėti. Neva girdėjusi, kaip Česnakaitę tardė gretimam kabinete, toji pasakiusi, kad mes kartu ėjome šaudyti Žilinskų, kad buvo šokiai prieš tai, kad mūsų ryšininkai buvo susirinkę... Čia jau mano kraujas užvirė. Vienos „pragulkos" metu kaip griebiau ją, kaip trenkiau į „parašę", net subraškėjo. Paskui greit atšokau ir einu sau kaip niekur nieko. Veda mus atgal. Mane įveda į kamerą, o Skaparaitę pasilieka koridoriuje. Gal valanda nepraėjo, ateina korpusinis ir pasako:

– Žeromskienė, davaj su vieščiami vychodi.

Nuveda į kitą korpusą, atidaro kamerą, o joje apie 30 moterų. Tarp jų ir iš mano bendros bylos Jakaitienė. Jos viską žinojo apie mane, jos pirtyje rašydavo ant sienų, kad Skaparaitė šnipė, bet tuos užrašus, matyt, „nadzirateliai" nuvalydavo, nes aš jų nė karto nemačiau.

Jos puolė prie manęs verkdamos, paklojo man lovą. Štai kur vieno likimo žmonės...

Mėnesį mes taip išgyvenome ir – etapu į Lukiškių kalėjimą. Lukiškių kalėjime išbuvau visą vasarą: nuo kovo 9–osios iki rug-

pjūčio pabaigos, iki perskaitė nuosprendžius. Teisė Maskvos „osoboje soveščianije". Pagal tris straipsnius: 58–1ª, 58–11, 58–8. Gavau 10 metų lagerio.

Po dviejų savaičių išgrūdo į Maskvą. Čia savaitę prabuvome Maskvos „peresylkoje", po to – etapu į Mordovijos ASSR, Potmą, į 13–tą „lagpunktą".

Laimė man nusišypsojo, taip galiu šiandien pasakyti – ne visai septynerius metus teko atsėdėt paskirtosios bausmės.

Mano seserį areštavo 1949 m. spalio 17 d., o 1950 m. birželio 5 d. ji mirė Panevėžio kalėjime. Ji net teismo nesulaukė, išbuvusi uždaryta septynis mėnesius.

Mikalauskaitė gavo 10 metų, nors ir pildė visus tardytojų nurodymus.

Sesuo su Mikalauskaite sėdėjo saugume, o didžiajam Panevėžio kalėjime buvome keturiese: Mikalauskas, Česnakaitė, Jakaitienė ir aš. Mes džiaugėmės, kad užsibaigė tardymas, lauksim teismo ir važiuosim į Sibirą. O Mikalauskas verkia. Aš jo ir klausiu:

– Tai ką, Mikalauskai, sąžinė graužia, kad verki?

– Ką darysi, kad plaučius per nugarą traukė, – sako jis.

– Tau traukė, o man ką darė? – sakau aš jam. – Už jūsų tuos parodymus.

Tardytojas siūlė perskaityt visą bylų medžiagą, bet aš užprotestavau, sakau, man kaip poteriai tos bylos aiškios. Tik paprašiau, kad perskaitytų mano liudininkų parodymus. Kai kuriuos parodymus jis paminėjo, bet ne visus. Paėmęs į rankas bylą, jis varto ir murma sau panosėje: „Va, čia Ūsų sušaudymo schema..." Aš tuoj įsiterpiau: „Taigi sakėte, kad juos namuose sušaudė, o pasirodo – Skėmiuose..." Jis tik pažiūrėjo į mane, bet nieko nesakė.

Sesers mirties priežasties aš taip ir nesužinojau. Ją didžiajame kalėjime Panevėžy paskutinis tardė Meškovas.

Pasakoja ALEKSAS VAITELIS–"RIMTUTIS"

Užrašyta Panevėžyje
1989 08 15
1996 09 01

Gimiau 1928 m. birželio 10 d. Ramygalos valsčiuje, Grigalių kaime. Tėvai turėjo 11 ha žemės, 7 ha dirbamos, o 4 ha krūmai. Šeimoje augome trys broliai ir dvi seserys.

Į mišką išėjau 1950 m. rudenį ir miške išbuvau 2 metus ir 3 mėnesius. Rusai mane į kariuomenę paėmė 1950 m. gegužės 16 d.

Iš artimesnių aš nepažinojau, kurie būtų išėję į mišką, gerai pažinojau tik Povilą Meilūną iš Jotainių kaimo, partizanų ryšininką.

Aš ką tik buvau pakilęs iš ligos po sąnarių uždegimo. Vilniuje, kada mus paėmė į kariuomenę, mano draugas Alfonsas Masiliūnas iš Rimaisų kaimo pasiūlė man bėgti. Aš sutikau. Prie mūsų prisijungė dar ir Vytautas Janulevičius, mano geras draugas. Kada mus varė iš valgyklos, Janulevičius pirmas, išbėgęs iš rikiuotės, pasislėpė už kampo. Šokom ir mes su Masiliūnu, bet mus pastebėjo ir pačiupo. Kai suvarė į kino salę, eidami pro sargybinį, davėme jam 300 rublių, ir jis mus išleido per arkas į gatvę, pasakėm, kad einam pas draugą išgerti, liepė tik grįžti už dviejų valandų. Masiliūnas gyrėsi, kad Vilnių jis gerai pažįsta, bet kai išėjom, iškart paklydome. Per abu mes turėjome 900 rublių. Sustabdėm "Pobiedą" ir paprašėm, kad pavežėtų iki Raguvos. Vairuotojas ruskis, bet graibo lietuviškai. Suderėjom 500 rublių. Būtume ir visus atidavę, jei tik būtų paprašęs. Na ir veža mus. Pavežė iki Ukmergės, sustojo ir pasakė: "Maukit". Mes dar bandėm ginčytis, sakom, kad iki Raguvos sutarėm, bet jo draugas išsitraukė geležį iš po sėdynės, ir mes abu tada jau nėrėm iš tos mašinos. Autobusai tai jokie nėjo. Sustabdėm sunkvežimį. Pilnas rusų kareivių su šunimis, bet iki Raguvos mus atvežė. Perbridome per Nevėžį ir nuėjome pas mano seserį Statkevičienę Užunevėžių kaime (dabar ji gyvena Kaune). Pagiriuose gyveno mano pusbrolis Petras Zubka. Nuvažiavau pas jį ir paprašiau, kad leistų jo namuose pasislapstyti, iki leis registruotis. Jis statėsi naują namą, ten dirbo du ruskiai

meistrai. Ir aš prie jų prisijungiau, irgi kaip meistras. Daugiausia pas jį aš dirbau ūkio darbus, bet kada pranešdavo, kad ateina skrebai, tada prieinu prie tų ruskių ir tašau sienoją. Rudeniop žmonės ėmė įtarinėt, kad pas Zubką ne meistras, kadangi meistrai baigė darbą ir išėjo, o aš likau.

Po to išėjau tiesiai į mišką pas *Žygaudą* – Alfonsą Smetoną. Jis turėjo tokį slaptą bunkerį. Būrio vadas buvo Alfonsas Gritėnas. Masiliūnas taip pat nenorėjo namuose rodytis, kad šeimos neištremtų. Jis prisijungė prie tokio Jono būrio, aš prisijungiau prie Gritėno būrio, o Janulevičius niekur nėjo. Jis pradėjo vaikščioti po kaimus be ginklo ir vaizdavo partizaną. Kažkam lašiniai prapuolė, žmonės suvertė jam kaltę, vėl kažkas kažką padarė – irgi Janulevičius kaltas. O miškuose tuomet knibždėte knibždėjo partizanų. Senukai ateina miškan ir skundžiasi, kad atsibeldžia pas juos šitas Janulevičius iš Rėzgupio kaimo ir apšvarina. Taip vieną dieną jis ir dingo. Dabar galiu pasakyti, kad jį likvidavo *Šnekutis*. Jie tada šalia mūsų stovyklavo krūmuose Grigalių kaime, o Janulevičiukas grįžo iš kažkur merginėjęs. Aš tuo metu buvau pas *Žygaudą*. Ramygaloj tą dieną vyko dideli "škapliernos" atlaidai. Tai jis kaip ėjo ir užėjo tiesiai stovyklą. Stovykloje buvo *Šnekutis*, Jonas Rimavičius, Julius Grigaliūnas, *Mėnesėlis*, iš viso 6 ar 7 vyrai. Jie nutarė jo nebeišleist, sušaudė ir palaidojo Grigalių krūmuose.

Grįžau į namus pas mamą. Atsiplėšiau grindis ir po grindimis pasidariau landynę. Gryčios durys iš vidaus užrakintos būdavo, jei tik šuo suloja, aš mukt ir po grindimis. Kadangi sirgęs sąnarių uždegimu, man pairo nervai, pradėjo vaidentis, nebegaliu užmigti, valgyt nebesinori, pamačiau, kad čia aš nusibaigsiu. Tada paprašiau, kad mama nueitų pas tą Povilą Meilūną, aš žinojau, kad jis buvo miškinių ryšininkas. Atėjo Meilūnas, paprašiau, kad jis mane nuvestų pas man pažįstamą partizaną Kazį Janionį–*Šnekutį*, nes pas jį taip pat iš rusų armijos pabėgęs slapstėsi Vytautas Trakimavičius–*Anūkas*, mano vienmetis. (Vėliau, kada mane paėmė, jis žuvo.) Povilui aš pasakiau, kad man blogai: arba mirtis, arba išprotėsiu. Po to pas mane užėjo Kazys Janionis–*Šnekutis* iš Garuckų kaimo su tuo *Anūku*. Jis man pasakė, kad yra *Daktarė*, jie mane nuvesią pas ją, bet kelio atgal jau nebus, duosią ginklą ir reiks miške pasilikti. Aš jau buvau pasi-

ryžęs – gyvas nepasiduosiu. Atsisveikinau su mama ir išėjau. Jis mane nuvedė į Butkūnus. Čia gyveno keturi vyrai: Jonas Rimavičius–*Janas* iš Jodikonių kaimo nuo Ramygalos, Julius Grigaliūnas–*Juliukas* iš to paties Butkūnų kaimo, *Mėnesėlis* – Henrikas Markauskas ir *Klevas* –jo brolis Petras Markauskas, krekenaviečiai ir dar kažkas vienas. Mes irgi trise nuėjome. Netrukus *Šnekutis* su kitu išėjo. Už dviejų parų atvažiavo dvi pastotės, du ar trys vyrai, jie mane nusivežė į Rodų pušyną. Čia stovėjo *Direktoriaus* – Broniaus Juospaičio ir „Paukštelio" būrys. Būryje, pamenu, buvo Jadvyga Žardinskaitė–*Daktarė*, Marytė Štarolytė. Tame bunkeryje buvo apie 17–19 žmonių. Bunkeris buvo padarytas viršuje, kiek įkastas į žemę. Jadvyga man pradėjo leisti vitaminus, kažkaip čia tarp žmonių atsigavau, turėjau šiokį tokį balsą, pradėjau dainuoti.

Bunkeryje dar, pamenu, buvo *Plienas*, Jeronimas, *Medžiotojas*, *Faiforas*, *Jonelis*, Edvardas Daučiūnas.

Prieš pat Velykas man suleido visą kursą vitaminų ir ruošėsi vežt atgal, bet pas mus užėjo trys medžiotojai. Nors jie ir perspėti buvo, bet negi šausi iš karto. Tada tris jaunus vyrus įsodinome į roges ir pasiuntėme apsiklausinėt ir ištirt, kas jie per žmonės. Du iš jų buvo netoli nuo Panevėžio, o vienas iš pačio Panevėžio. Grįžę žvalgai pranešė, kad šeimos jų neturtingos, vaikų daug. Turėjome Velykoms dar alaus bačkutę, išgėrėme su tais medžiotojais, bet tikėt tai mes vis vien jais negalime. Atsivarėme tris pastotes, medžiotojus išvežę paleidome savais keliais, o patys, abu būriai, apie 19 vyrų patraukėme toliau.

Nuvažiavome į kaimą ir pas žmogų apsistojome. Pernakt dar pabaliavojome. Anksčiau pas tą šeimininką skrebai buvo radę "samagono", jis kažkaip išsipirko; ta šeimininkė sako – dar gali ateit kratyt, kažko ji nerimavo. Mes pažadėjome vakare išvažiuoti.

Klevas ir Danelis stovėjo kieme sargyboje. Tik girdim – automato serija. Danelis įlekia gryčion ir šaukia: "Kieme jau ruskiai!" (Danelis buvo toks aukštas, mėgo juokus.) Mes tik ginklus į rankas ir ėmėm pilt iš vidaus jau kulkosvaidžiais. Užvirė kautynės. Marytė kai šoko per langą – ir nukrito sužeista, tik šaukia: "Pribaikit mane!" *Medžiotojui* tuoj koją nukirto, ir tas

šaukia: "Pribaikit!" O kiti mūsiškiai pila be atokvėpio. Visa sodyba apsupta, matome, kad reikia pralaužt kaip nors tą žiedą, kad ištrūktume. Matau, guli *Sūnelis* iš Garuckų, akys jo nebegražios, sako: "Aleksai, nušauk mane," – viduriai jam išnešti. Klojime stovėjo trys arkliai. *Paukštelis* ir *Direktorius* davė komandą šliaužt prie klojimo, atidaryt duris ir prie arklių, – kaip nors gal išbėgsim. Prišliaužiam, toj pusėj nėra durų, čia iš karto dar tris nukirto. Mes pakilome gal kokie 12 ir bėgame. Pamenu, Bronius Juospaitis šalia manęs bėgo, jis man dar pasakė: "Aleksai, gulk ir voliokis". Besivoliodamas matau, kad Broniaus nebėra. Pasikeliu, matau, dar bėga Edvardas Daučiūnas–*Nemunėlis* ir Viktoras Mažeika–*Viktoriukas*, Jadvyga eina raudodama, *Klevas* – Petras Markauskas. Aš prilėkiau prie jų. Čia ir *Faiforas*. Likome septyniese, o rūkas, kad per tris žingsnius nieko nesimato. Išgirdome priekyje rėkaujant, o mums mirtinai reikia arklio. *Faiforui* petys peršautas, man tik bato kulną nunešė ir kepurę kaip peiliu perpjovė. Užėjome pas gyventoją. Kieme stovi moterėlė, paprašėme arklio (tai buvo jau trečia sodyba). Klausiam, kas ten rėkauja, ji sako, vyrai arkliams tvoras tveria. Prieinam arčiau, žiūrim gi – rusai, gerai, kad dar *Nemunėlis* ir *Jonelis* turėjo šovinių. Jie iš tų vokiškų – "pautinių" – kulkosvaidžių į tuos ruskius atidengė ugnį, ruskiai ėmė rėkt, išsisklaidė, bet *Jonelis* krito vietoje. Su mumis dar ėjo Marytė, o Jadvyga bėgo per kiemą ir kažkur dingo. Vėliau sužinojome, kad ji atsiklaupusi iš už kampo iš pistoleto šaudė į bėgančius ruskius, o vienas enkavedistas apėjo aplink gryčią ir iš kitos pusės ją nutvėrė už kasų. Tie ruskiai, kuriuos mes ką tik sutikome, pastebėjo kraujo žymes ant sniego ir pagal tas žymes nubėgo visi į kautynių vietą. Iki jie susigaudė ir pradėjo vytis, mes jau buvome miške. Tada išbėgome penkiese: aš, *Faiforas*, *Nemunėlis*, *Klevas*, *Viktoriukas*.

Šovinių ginkluose jau beveik nebeturėjome, po vieną ar po du tik sau pasilikę. Bėgam keliu ir tokį senį sutinkam iš pieninės važiuojantį. Tuoj tą senioką iš rogių išstūmėm, susėdom. Važiuotiems jau kitas reikalas. Mes visi pusnuogiai, be viršutinių šiltų drabužių, sušilę, uždusę, tik garuojam. Nutarėm važiuot į Sidabravos mišką. Įvažiuojam į mišką – pilnas kvartalas žmonių privaryta: vyrų, moterų, kerta mišką valdžiai. Dabar,

sakom, iš tokio pulko tai vis vien kas nors mus išduos, bet mums nebėra kur slėptis. Pravažiavom tą kvartalą, sustojom, pasišaukėm keletą vyrų iš tų kirtėjų, prašom gražiuoju, kad neišduotų. Tie prižadėjo, kad galime būti ramūs. Tada mes įvažiavome į tokį tankumyną ir sustojome laukt nakties. Po kiek laiko išgirdom atvažiuoja rogėmis seniokas, matyt, su dukra. Ir renka sausuolius kurui. Nutarėm eit prie jo pašnekėt. Užkalbinom, tas pasakė, kad ruskių pilni laukai, pečius verčia, bado, ieško pabėgusių partizanų. Senukas mums pažadėjo atvežt žaizdoms aptvarstyt skudurų, maisto. O tą mergaitę mes pasilikom kaip įkaitę. Greit jis atvažiavo, atvežė tokių blynų šeimininkės prikeptų, atvežė bidonėlį "samagono". Sako: "Jūs, vyrai, visi drebat, jums būtinai reiktų išgert". Atvežė senų drobinių marškinių tvarsčiams, vieną sudriskusią milinę, man teko tokia be rankovių "kamizelka" kailinė. Apsirengėm, sulaukėm vakaro ir išvažiavom iš to miško. Tada aš užsimečiau važiuot namo. Atvažiavom į mano gimtą kaimą, į Grigalius, netoli Jotainių. Važiavom dvi dienas ir dvi naktis. Dienomis pas žmones užvažiavę dienojome, o naktimis važiavome. Atvažiavę prie Katinų kaimo pakeitėm arklį, o tą, su kuriuo važiavom, atidavėm tokiai mano giminaitei, kad parvarytų tam žmogui į Glitėnus. Kadangi, kai išvertėm iš rogių tą žmogelį, liko jo kailiniai, o kailiniuose 1500 rublių, paprašėm, kad ji kaip nors suieškotų tą žmogų ir tuos pinigus grąžintų.

Iš Katinų mus atvežė pas mano kaimyną Praną Daučiūną. Jis buvo mūsų ryšininkas, pas jį Jadvyga Žardinskaitė gydė partizaną Vytautą Juospaitį–*Baravyką* iš Janapolio kaimo, „Blėkos" būrio partizaną. Reikia šovinių. *Šnekutis* Čiutriškių miške žinojo eglę, kur buvo įkelta vokiškų dėžių su šaudmenimis bei ginklais.

Kadangi mes atvažiavome iš vakaro, mano tas draugas nuėjo pas motiną ir pasakė, kad aš gyvas. *Šnekutis* su *Nemunėliu* sėdo į roges ir išvažiavo Čiutriškių miškan. Atvežė dvi dėžes šovinių. Nutarėm perdienot ir važiuot į Raguvos girią, į Butkūnų kaimą, kur buvo mūsų bunkeris įrengtas krūmuose. Tam bunkery gyveno *Šnekutis*, *Anūkas*, toks Jonas, vietinis Julius ir *Mėnesėlis*. Bedienojant pas Daučiūną, užėjo paruošų ar draudimo agentas. *Nemunėlis* ėjo per duris ir susitiko tarpduryje, o

kulkosvaidis buvo gryčioje prie sienos pastatytas. Tas agentas išsigando ir nėrė atgal. Aš išbėgau į lauką, ant tvoros pasidėjau automatą, pliūptelėjau porą kartų, bet nekliuvo, o *Nemunėlis* prigulė ant žemės, bandė šaut, iš trijų šovinių nė vienas neskėlė. O tas agentas nubėgo pas kaimyną, pasiėmė arklį ir – tiesiai Ramygalon. Mes tada irgi greit pasikinkėm arklį ir sprukom. Nuvažiavom pas tokias merginas: Mortą ir Alfunią prie pat Raguvos girios. Kaip tik buvo didysis šeštadienis. Jos kepė pyragus, alaus turi. Pas jas truputį pabuvom, sušilom ir jau ruošiamės toliau judėt. Jos pradėjo mus kalbint, kad pasiliktume, sako, jūs ten miške sustipsit. O pas Daučiūną atlėkė rusų garnizonas, klausia, kas buvo, mergina išsigandusi pasakė, kad Stakėnas Alfonsas*. (Stakėnas atsisakė eit į sovietinę armiją ir pasitraukė į mišką, nors prie organizuoto būrio jis nesijungė, jie dviese susidėjo ir vaikščiojo.) Mergina rusams pasakė, kad du buvo užėję, vienas iš jų su nupjautu medžiokliniu šautuvu. Daugiausia šitie du jaunuoliai laikėsi Genėtinių kaime pas Buroką, o rusai tą jau iš anksčiau žinojo. Tada jie susėdo į tris pastotes ir nulėkė tiesiai į Buroko kiemą. Tie berniokai net nepamatė kaip rusai kieme atsirado. Stakėniokas dar metė į juos granatą, bet ta nesprogo, tada šoko bėgt, būtų gal ir išbėgęs, bet stribas Mykolas Lisevičius pasistatė kulkosvaidį ir abu bebėgančius nušovė.

Sėdėdami pas tas merginas, mes išgirdom, kaip kalena kulkosvaidis. Nebebuvo kada nei to alučio, nei pyragų paragauti, sėdom į roges ir – tiesiai į Raguvos girią.

Po mūsų būrio sunaikinimo pas Juozapavičių mes susirinkome 1951 m. tarp Upytės ir Rodų pušyno vadinamam Šaltaliekny. Susirinkom gyvi likę apie 18 vyrų: Grigalius Štarolis–*Plienas*, Petras Markauskas–*Klevas*, Henrikas Markauskas–*Mėnesėlis*, Kazys Janionis–*Šnekutis*, Vytautas Trakimavičius–*Anūkas*, Edvardas Daučiūnas–*Nemunėlis*, Bronius Karbočius–*Bitė*, Edvardas Zolumskis–*Lūšis*, Vytautas Vepštas–*Žvaigždutė*, Mykolas Krikščiūnas–*Valstietis*, Viktoras Mažeika–*Viktoriukas*, Jo-

* Alfonsas Stakėnas-*Šerkšnas*, gimęs 1929 m. Ramygalos rajone, Geležių kaime. Žuvo 1951 m. kovo 22 d. – *R. K.*

nas Rimavičius–*Janas*, Julius Grigaliūnas–*Juliukas*, Henrikas Ramanauskas–*Komaras*.

Išsirinkome tėvūnijos vadu *Plieną* (prieš tai buvo *Paukštelis* tėvūnijos vadas). Kadangi paimtas buvo Juospaitis, išsirinkome ir būrio vadą Zolumskį–*Lūšiuką*.

Čia tuo pačiu mes sprendėme klausimą dėl išdavystės pas Juozapavičius. Susidarėm nuomonę, kad išdavystės pas Juozapavičius nebuvo, viskas taip išėjo per tuos medžiotojus Rodų pušyne, nes mes juos paleidome. Vėliau apie juos rinkom žinias, sakė, kad jie buvo atėję nuo Panevėžio, iš Pažagienių. Bet toj stovykloj mes jau bijojom būt, išvažiavom ir apsistojom pas tokią Antaniną, ji gyveno su motina ant kalniuko. Tris dienas pas jas prabuvom. Vakare mergaitės mums pranešė, kad netoliese jau ruskiai slampinėja. Vadai nutarė, kad čia nebesaugu, gal pastebėjo ką po kiemą vaikštant. O sniego buvo iki pusiaujo. Tada trimis pastotėmis išvažiavome iš to vienkiemio. Sankryžoje Ramygala–Krekenava sutikome tokį senį, važiuojantį irgi arkliu. Tie mūsų vietiniai sulaikė jį, pašnekėjo, dar, matyt, prigrasė, kad niekam nesakytų, ir mes nuvažiavome toliau. Vėliau jau mums pranešė, kad į tą vietą, kur sutikom senį, netrukus atvažiavo apie 10 amerikoniškų "študbekerių" su rusų kareiviais. Jie ėjo per kaimus ir krėtė visas sodybas. Aš ir kiti buvom įsitikinę, jog tiesiogiai ta vieta nebuvo išduota, kad mes esame pas Juozapavičių. Jie iškart būtų apsupę mus toj sodyboj.

Pas Juozapavičius pradžioje aš buvau sargyboje, o mane pakeitė Danelis Krikščiūnas.

Pirmus metus, kada užeidavome su partizanais į mūsų namus, aš nesirodydavau, stovėdavau sargyboje, mama net nežinojo, kad aš miške.

Ypač mūsų šeimą tuo metu terorizavo ir mušė motiną kolchozo pirmininkas Bavaras. Vėliau jis dirbo Panevėžio mėsos kombinate. Ramygaloje skrebų viršininku buvo toks Janavičius, tai jie abu su Bavaru mušė ir terorizavo kaimiečius. Kolchozai tik tvėrėsi, uždirbt nieko nedavė, būdavo, naktimis Bavaras su skrebais eina ir krato, kiek kartų brolį mušė, trobas norėjo sugriaut. Suvarė kaimynus Bavaras ir liepė griaut gryčią. Tai mano brolis Juozapas paėmė kirvį, užlipo ant stogo ir sako: "Pa-

bandykit tik kas paliest mūsų namus, tuoj galva nulėks nuo pečių". Kaimynai nedrįso lipt ant stogo. Ne, niekas gal gyvenime mūsų šeimai nepridarė tiek bėdų, kiek pridarė tas latvis Artūras Bavaras. Apsaugai jis visą laiką turėjo septynis skrebus.

Kažkur girdėjau, kad buvęs Miežiškių skrebas Ignas Lisevičius pasikorė. Lisevičiai buvo trys broliai, ir visi skrebai. Ignas mano metų, vėliau įstojo į milicijos mokyklą ir Miežiškiuose visą laiką dirbo milicininku. Vieną jo brolį skrebą užmušė kastuvu girti patys skrebai apie 1946–47 metus. Bavaras mano motiną dažniausiai mušdavo pistoleto rankena. Ne kartą ji nuo jo mušimų ir be sąmonės buvo nukritusi, prispardyta. Rudenį, būdavo, nupjauna rugius, sustato į gubas, tai Bavaras ateina naktį ir atsigula po guba, laukia, ar pas tėvus "banditai" neateis. Apie skrebus – "liaudies gynėjus" – galiu pasakyti tiek: jie buvo tinginiai, vagys, visos padugnės surinktos. Aušta pavasaris, jie jau su obligacijom po kaimus siaučia, turi neturi pinigų – neklausia, duok, ir gana. Partizanų jie negaudė, į mišką bijojo nosį kišt, jie buvo tik rusų enkavedistų vedliai. Jeigu kas pranešė, kad yra trys partizanai miške, atvažiuoja 10 mašinų ruskių ir vienas skrebas. Aš negirdėjau, kad skrebai kur nors miške būtų bandę apsupt ir sunaikint miškinius, tai darė tik ruskių NKVD kariniai daliniai.

Teko girdėti, kad Kutiškių kaime bunkeryje slapstėsi Karkauskai, kurie prie partizanų nesidėjo, bet žmones apiplėšinėjo partizanų vardu. Partizanai jau ruošėsi juos sunaikinti, bet enkavedistai juos suėmė anksčiau.

Kada Karbočius–*Bitė* atėjo pas mus, mes su juo dviese gyvenom pas Aleksiūną Kutronyse. Nuo 1951 m. rugsėjo mėnesio iki pat 1952 m. pavasario šilumos. Čia buvo ramu, ir mes draudėm, kad jis niekur neitų, bet jis nutarė eit kažkur ten į savo kraštą. Tuo metu jis mane pasiuntė pas *Tautvydą*–Janulį Mykolą. Prieš tai išmokino rašyti mašinėle, iššifruoti užšifruotą tekstą.

Nuėjau su užduotimi pas tą *Tautvydą*, žiūriu, kad dieną jis net nesislapsto, vaikšto visur. Aš negalėjau suprasti, kodėl jis taip daro. Kartą net paklausiau, sakau, gal tu išvis nebijai ruskių. Kelis kartus mes su juo susikirtom. O bunkeryje sėdėdamas tik maldaknygę skaito, poteriauja. Jis mane apibarė kelis kartus, kad aš atseit dar jaunas ir nieko nesuprantu. Bunkeryje

čia mes sėdėjom kažkur apie Šilus. Man jis jokios užduoties nedavė, o turėjau vykdyt savo pareigas, nes Karbočius, tuomet jau būdamas "Vyčio" apygardos vadu, ne šiaip čia mane siuntė. Gal savaitę prabuvau. Atėjo ryšininkė, aš parašiau laiškelį Karbočiui, kad mane atleistų iš tų pareigų, jeigu neatleis, aš bėgsiu iš čia savavališkai.

Karbočius buvo labai atsargus, bijojo išlįst iš bunkerio, o čia dienom vaikšto, ir aš dar turiu su juo eit. Prieš jam čia ateinant, Karbočiaus būrį vienam miške labai sumušė. Tai buvo jau 1951 m. Kažkas jį rekomendavo ir atvedė pas *Šnekutį*, pas mus. Jis atėjo tik su "TT" pistoletu, kito ginklo neturėjo. Mes žiemą ir vasarą gyvenom krūmuose, miške ant žemės, o Karbočius buvo bunkerių specialistas. Tada mes vieną bunkerį iškasėm Jotainėliuose pas tokį Ipolitą Jankevičių (dar tebegyvena). Čia liko *Anūkas* ir *Šnekutis*. O kitą iškasėm Kutronyse po klėtimi pas Aleksiūną. Ir į šitą bunkerį persikraustėm mes abu su Karbočiumi. Čia jis turėjo rašomąją mašinėlę, čia gaudavo šifrus. Aš apeidavau ryšio taškus, atnešdavau paštą. Vienas jų buvo Maceikų kaime, Jablonskių klojime. Čia laiškus atnešdavo iš Raguvos girios, iš *Tautvydo* ir kitur (Maceikų kaimas tarp Geležių ir Kutronių kaimų).

Su Karbočium labai sutikom, jis mane labai mylėjo. Aš jį visą laiką vadinau vadu, taip į jį ir kreipdavausi. Kadangi tas kraštas man buvo gerai žinomas, aš jį vis pakviesdavau išeit kur pas žmones pasikalbėt, alaus atsigert. Tai jis eidavo labai atsargiai, su didele psichologine įtampa. Į tą bunkerį dažnai ateidavo jo žmona Janina. Apie 1952 m. gegužės mėn. jis iš mūsų išėjo. Nors mes ir prašėm neit, bet jis pasakė, kad čia jam ne vieta, jis turįs eiti, kur jam būtina. Kaip, dėl kokios priežasties, to jis mums nepasakė.

Tiesa, prieš tai, tą patį gegužės mėnesį, mudu su Karbočiumi ir *Šnekutis* su *Anūku* ėjom į Raguvos skyrių. Ten radom Janulį, raguviečių, "Kirvio" būrį, Mykolą Blinkevičių ir dar daugiau kitų. Valgėme visi kartu, o tarėsi Karbočius su būrių vadais atskirai, kitoje palapinėje. Vadai prie mūsų, eilinių, daug nešnekėjo, tik pamenu, kad buvo ant arklio atjojęs toks senukas su ilga barzda, man atrodo, kad tai galėjo būti vienas iš stam-

besnių partizanų vadų. Mes turėjome jį lydėti. Nulydėjome per visą Butkūnų kaimą, kažkur prie Jotainių užėjome pas tokį žmogų, ten pasitiko kiti. Tas senukas turėjo apie 60 metų, ginkluotas buvo tik pistoletu.

Po anų kautynių Juozapavičių sodyboje gyvi liko 6 ar 8 bunkeryje. Su jais mes jau buvom pametę ryšį. *Šnekutis* – Kazys Janionis senais takais įsimušė į Krekenavą pas tokias Markauskaites, kurios jam buvo lyg ir giminės ir žinojo tą bunkerį, kur slėpėsi šitie krekenaviečiai partizanai. Jos buvo jų ryšininkės, nešdavo jiems maistą. Jis atėjo su automatu vienas. Jos paklausė, kur aš. Jis pasakė, kad man peršovė koją ir prie Pagirių bunkerio gydausi. Jis visur skleidė tokius gandus, o aš jau saugume tupėjau. Vakare jos *Šnekutį* ir nuvedė į tą bunkerį pas partizanus. Bet jie irgi kvaili buvo. Vakare *Šnekutis* pasiprašė, kad jis eis giminaičių aplankyti, o rusai, pasirodo, jau laukė netoli to bunkerio. Bunkeris buvo visai nedideliuose krūmuose. *Šnekutis* išėjo iš bunkerio vakare, o auštant jau atėjo su rusais, pakėlė bunkerio dangtį ir liepė partizanams pasiduot, bet partizanai atsakė šūviais į viršų. Tada rusai metė granatas. *Medžiotoją* iš bunkerio tiesiog išpūtė gyvą oro banga. Mes su juo buvom kalėjime susitikę, pasakojo, kad jį gerokai apdraskė ir buvęs visas paišinas. Kada jam uždėję antrankius vedė į mašiną, tai *Šnekutis* toks girtas, kad vos laikėsi ant kojų, atsirėmęs sunkvežimio bortų šlapinosi, o rusai traukė iš bunkerio lavonus ir krovė į sunkvežimį. Gyvas teliko tik vienas *Medžiotojas*. Vėliau jį teisė, o apie jo tolimesnį likimą aš nieko nežinau.

Mus fotografavo Povilas Meilūnas iš Jotainių, gim. 1927 m. Vėliau, kada patekau į kalėjimą, į lagerius, daug ką sužinojau.

Mes su Meilūnu ir *Šnekučiu* gavome nurodymą iš *Kazoko* – Kazio Riaubos ateit į susitikimą pas Šliką Bedrių kaime. Meilūnas buvo pagrindinis mūsų ryšininkas ir pas mus jis dažnai laikėsi miške, tik be ginklo. Tuo metu aš sirgau ir gulėjau šiauduose su aukšta temperatūra. Į tą susitikimą nuvažiavo tik Kazys Janionis su Povilu Meilūnu. Ir ten juos abu surišo, o už dviejų dienų aš gavau laišką.

Po kiek laiko Meilūną kažkodėl paleido. Teisme dar su juo buvo akistata. Tai lageryje aš sužinojau, kad tada čekistai buvo numatę Meilūną ir mane nušaut, o *Šnekutį* paimt gyvą. Po to

Meilūnas greit išvažiavo gyvent į Panevėžį. Kada mano mama išgirdo, kad jį paleido, ėjo pas jį pasiteiraut, kur aš esu, nes jau pusmetį ji nieko nežinojo. Bet Meilūnas pasislėpė ir su mama nešnekėjo. Matyt, buvo prigrasintas, kad tylėtų. Sklido kalbos, kad Kazys Janionis pasižadėjęs dorai dirbt saugumui, jeigu jie paleis Povilą, nes buvo labai geri draugai. Man irgi neaišku, kodėl jį paleido, nes medžiagos prieš jį buvo sočiai. Kada mus suvedė akistaton, jis viską atvirai, nuoširdžiai prisipažino saugumiečiams, nieko nenuslėpė: buvo ryšininkas, fotografas, darydavo kokardas lietuviškas kepurėms.

Vėliau Meilūnas vedė merginą iš Butkūnų kaimo ir gyveno Panevėžyje, paskutiniu metu labai gėrė ir mirė. Kai aš grįžau iš lagerio ir dirbau Jotainiuose, jis manęs vengdavo. Anksčiau iš miško Meilūną į namus visada palydėdavo *Šnekutis*, ir abu dar šnekėdavosi gerą pusvalandį. Supratom, kad jie nuo mūsų kažką slepia. Vieną kartą paklausėm, ką jūs ten šnekat, gal rezgat ką nors? Tai *Šnekutis* atsakė:

– Jūs naujokai, mums dar nepatikimi. Kai papartizanausit penketą metų, tada prie jūsų šnekėsim.

Kiek teko girdėti, mūsų būrio vadas *Šnekutis* pardavė apie 28 partizanus. Jis atvesdavo prie bunkerių enkavedistus. Tik lageryje išsiaiškinau, kad *Šnekutis* galėjo neišduoti bunkeriuose besislapstančių partizanų, juk buvo seni takai, galėjo išsiginti. Dėl jo išdavysčių gyvi į enkavedistų rankas patekome tik aš ir *Valstietis*, visus kitus sunaikino.

Priminsiu dar vieną išdavystę. "Vytenio" būrio pirmam skyriui priklausė Kazys Janionis–*Šnekutis*, Vytautas Trakimavičius–*Anūkas* ir aš. Prieš tai šio skyriaus vadas buvo Alfonsas Balys iš Sukelių kaimo. Žuvo jis 1949 m. rudenį kartu su Vytautu Juospaičiu–*Baravyku* iš Janapolio kaimo. Ėjo kalbos, kad pardavė tas pats Andrius Masiokas, kurio kieme šituos vyrus nušovė. Labai įtarė visi Masioko žmoną Stasę, nes ji artimai bendravo su stribais.

Pas tą mano kaimyną Praną Daučiūną Grigaliuose mes abu su juo išpešėm prėsle urvą. Ten slėpėsi Alfonsas Balys, Vytautas Juospaitis. Pastarajam kažkas su širdimi buvo negerai.

Tą dieną Andrius Masiokas išvažiavo į Ramygalą Juospaičiui vaistų parvežti. Tuo metu aš buvau pas seserį Miliešiškių

kaime. O Juospaitis su Baliu išlindo iš bunkerio ir ėjo pas Masiokus. Masiokai, važiuodami į namus išgirdę jų kieme šaudant, apsigręžė ir į namus nebevažiavo. Tuomet jie atseit buvę prie Ramygalos kapų. Tai dabar neaišku, kaip jie nustatė, kad pas juos šaudo, nes atstumas juk didelis. Pradžioje rusai buvo pas mus užėję, visur iškratė, netoliese krūmus "perkošė" ir nuėjo pas tą Masioką nakvot. Prisinešė šiaudų ir sugulė, o vieną pasodino sargyboje. Juospaitis su Baliu išniro ties šuliniu ir prie to ruskio priėjo gal per du metrus. Ten tokia Nastutė namuose buvo likusi už šeimininkę. Ji pasakojo, kad rusas, sėdėjęs sargyboje, taip klaikiai subliovė ir trenkė iš automato. Juospaitis dar porą žingsnių žengė ir krito. Vienas vienoj pusėj šulinio, kitas kitoj. Žmonės šnekėjo, kad tai Masiokienės išdavystė. Netrukus ji savo gyvenimą užbaigė savižudybe, pasikorė.

1952 m. rusų garnizonas siautė Pabalius, Dirvonus, Butkūnus, Kutiškius, vertė pečius ir ieškojo pasislėpusių partizanų. Tuo metu aš, *Šnekutis*, *Anūkas*, *Janas*, Grigaliūnas Juliukas, *Mėnesėlis* iš mūsų krašto atėjom į Butkūnus, nes pas mus jau buvo nebesaugu. Užėjom pas tokį žmogų, pasiklausinėjom, po to užėjom pas Kamarauskaites paprašyt, kad ryte mums atneštų valgyt, – mes čia netoliese krūmuose apsistosim.

Apie vidurdienį išsiardžiau automato diską, išsiėmiau šovinius, pasidėjau prieš saulę, kad padžiūtų, nes buvo truputį padrėkę. Atlekia viena Kamarauskaitė ir sako: "Pabaliuose pilna rusų. Atvažiavo į Velykius aštuoni amerikietiški "študbekeriai" ir paleido ten visus, pilni laukai. Verčia pečius, bado kiemus ir klojimus, plėšia grindis".

Šnekutis miegojo. Mes sunerimom. Aš greit susidėjau šovinius. Ta mergička pakrūmiais grįžo į namus. Nuo Pabalių pusės krūmais išeinam į pakraštį, žiūrim – pilni laukai rusų, ir visi eina tiesiai į mus. Aš dar Jono Rimavičiaus paklausiau, kur dabar mums trauktis. Jis man pasakė: "Čia netoliese yra griovys, tai tik tuo grioviu šliauždami galim pasiekt Raguvos girią. O jei pastebės, prisileisti arčiau krūmų ir pilt".

Tik sutūpėm krūmuose, o keliuku gal už 20 metrų, matom, ateina. Leitenantas priekyje, jam iš paskos visas būrys ruskių. Priėjo arčiau, per žiūronus pasidairė pasidairė, pamojo ranka,

tuo keliuku ir nuėjo. Nesuprantu, gal Dievas mus saugojo. Visai nedaug trūko, kad būtume su tais rusais akis į akį susidūrę.

Iš Garuckų krūmų išvažiavome į Džiugailius, nuo Ramygalos į Pagirių pusę. Įvažiavom į vieną sodybą, o ten – šokiai. Bernų pulkas išėję kieman rūko, juokauja. Mums jau nebėra kaip slėptis. Išlipom iš rogių ir sueinam į vidų visi trys: aš, *Šnekutis* ir Trakimavičius, įspėjam šokėjus, kad niekas nebandytų prasižioti, jog mes čia buvom. Tuo metu Ramygalos viršininkas buvo Janavičius. O *Šnekutis* iš kažkur buvo gavęs informaciją, kad šito kiemo šeimininkė varo "samagoną", pardavinėja ir tam Janavičiui neša žinias apie partizanus. Tai mes ir atvažiavom tos bobos pabart. Prieš tai, tiesa, dar buvom užvažiavę pas kitą ūkininką apie ją paklausinėt, tas irgi tą patį paaiškino. Pas jį dar truputį pasivaišinom. Išėjus *Šnekutis* paslydo, griuvo, automatą trenkė į sušalusią žemę, ir trūko automato buožė perpus. (Užbėgdamas į priekį, turiu pasakyti: kada mane paėmė, tardytojas visas smulkmenas apie šį įvykį man išklojo – kaip pas tą bobą ėjom, kaip trūko automato buožė *Šnekučiui*, kaip grasinom tą bobą nušaut, ir vis klausė, kodėl mes jos nešovėm.)

Taigi, įėję į vidų, *Šnekutis* su *Anūku* moteriškę kiek patardė, pagrasino, ji dar degtinės atnešė, bet mes jau negėrėm ir išvažiavom. Tiesa, pas ją *Šnekutis* tą nutrūkusį buožės galą nuo diržo atsegė ir įmetė į pečių.

Kada suėmė *Šnekutį*, jį spyrė, kad mane atvestų. Tuo metu pas vieną stambų ūkininką Zubką kolchozo šiauduose mes buvom irgi išsipešę bunkerį. Jis pasakė, kad aš šitam urve esu. Tada atvažiavo su čekistais, užėjo pas Barbutę Zubkaitę ir paklausė, ar aš esu. Ta pasakė, kad manęs nėra. O mes jau pas kitą gyventoją buvom apsistoję, nes čia buvo nebesaugu, daug žmonių lankydavosi. Tai mes pas tokį Ruzą irgi šiene išsipešėm slėptuvę. Bet *Šnekutis*, nors ir žinojo, kad aš pas Ruzą, kažkodėl čekistams šito nepasakė, o atvedė pas Barbutę. Tada jis paliko laiškelį Barbutei, kad aš atvykčiau pas Šliką. Dienos metu atėjo Barbutė, atnešė man tą laiškelį. Kad dabar, tai va tuoj suprasčiau. *Šnekutis* turėjo parkerį, o čia tušinuku rašyta. Tada tušinukų dar niekas neturėjo. Aš kažkaip į tai neatkreipiau dėmesio. O ką tik prieš tris dienas abu vaikščiojome.

1953 m. vasario pradžioje ryšininkas Povilas Meilūnas atne-

šė laiškelį. Mes tik su *Šnekučiu* buvome likę. Raštelyje parašyta, kad ateičiau į Bedrių kaimą pas Šliką, važiuosime į Raguvos girią, į sąskrydį. Atvykau pas Šliką, bet nieko dar nėra. Šlikas turėjo tokio naminio vyno, mes sėdim ir gurkšnojam po truputį, sako, palauk, gal atvažiuos. Išeinu į lauką. Matau, atvažiuoja keturios pastotės. Pasiruošiau ginklus. Klausiu, kas važiuoja. "Aš, aš, aš", – išgirdau *Šnekučio* balsą ir iškart jį pažinau. Visi apsirengę baltais chalatais, o *Šnekutis* be chalato. Pastotės sustojo. Jis iššoko iš rogių, pasisveikinom, pasibučiavom. Aš jam sakau, iš kur čia tie nepažįstami vyrai, jis sako – čia iš Šimonių girios, *Kirvio* vyrai (Viktoro Sabaliausko). Matau, jauni, lietuviškai šneka. *Šnekutis* sako: "Paskiau supažindinsiu". Jų buvo apie dešimt.

Lauke buvo didelis šaltis. Aš kviečiu juos gryčion. Visi suėjo į vidų. Šlikas dar "samagono" butelį ištraukė, paruošė valgyt. Aš sakau: "Jūs svečiai, valgykite, aš einu sargybon pastovėt". Išėjau. Gal net dvi minutės nepraėjo, išlekia vienas, sako: "Tave šaukia Kazys". – "O kam?" – "Reikia pasikalbėt". Įeinu į vidų, *Šnekutis* sako: "Nėra laiko, sėdam ir važiuojam į Raguvos girią, į sąskrydį". Aš priėjau prie važelio, atsistojau ant pavažų, sakau jiems: "Jūs kaip svečiai – sėskite ant sėdynių, o aš užpakalyje pastovėsiu". Vienas pribėgo ir tuoj mane nustūmė nuo pavažų, sako: "Ne ne ne, tu sėsk". Aš ir atsisėdau. Vienas laiko už vadelių, kitas šalia manęs, o tas, kur atsistojo ant pavažų, apsikabino jį ir mane iš užpakalio. Mano suomiškas pusautomatis tarp kojų, prie šono viena "rupūžinė", kita vokiška granata, prie kito šono naganas, o vidinėj kišenėj dar „septintuką" turėjau. Tik išvažiavus iš kiemo – tas, kur užpakalyje stovėjo, kaip davė man per alkūnes. Aš dar griebiau už pusautomačio, bet rankos kaip mazgotės nukrito. Griebė dviese, tuoj rankas užlaužė. Sakau, kam jūs man laužiat rankas. Aš vis dar nesupratau, kad patekau į enkavedistų rankas. Kazys važiuoja priekiniam vežime. Sustojo, atsinešė dviejų metrų virvę, tokią karišką terbą, atsegiojo mano amuniciją ir deda į tą terbą. Aš jį klausiu, kur mane veža. Jie juokiasi ir sako: "Tu truputį prasikaltai, taip turi būti. Kazys sakė, kad tave reikia gerai palupti, bijo, kad nepabėgtum. Tavo seserį enkavedistai užverbavo, ji šnipinėja mus, vežam išsiaiškinti". Jau visai netoli Raguvos pri-

važiavome. Aš kaip galvon duotas – sėdžiu ir vis galvoju, kad važiuoju su savais. Matau, netoliese apie dešimt vežimų su arkliais pristoję. Privažiavom. Iš jų pulko priėjo prie manęs toks vienas baltais kailiniais, supratau, kad ne mažesnio kaip majoras laipsnio. Apžiūrėjo, prožektorium apšvietė, apšvietė. Žiūriu – veža tiesiai į Raguvos skrebyną. Įvažiuojam į kiemą, priveža prie durų, duris staigiai atidaro ir mane tiesiog stumte įstumia į vidų, tokiam kambariuke pasodina. Įeina vienas su buteliu valstybinės, klausia: "Ar gersi?" Sakau, kad duosi, tai gersiu. Bet paskui klausiu: "Ką jūs čia man darote?" Jis sako: "Tu nesijaudink, Raguvą mes jau užėmėm, skrebai išvyti". Man stiklinę – išgėriau, kitą įpylė – išgėriau. Niekaip negaliu atsigaut. Netrukus ateina irgi su kailiniais rusas, per vertėją klausia, kur bunkeriai, kur ginklai. Aš jam sakau, kad nieko nežinau, mes dviese su Kaziu tik buvom, o Kazys taigi pas jus sėdi. Ėmė klausinėti, kas rūbus skalbia. Pasakiau, kad mama. Ruskis tik numojo ranka ir išėjo. Tada atnešė kariškus rūbus, liepė nuogai nusirengt, pervilko tais kariškais, amerikonišką "študbekerį" privarė visai prie durų (matyt, bijojo savų skrebų, kad nepamatytų, nepraneštų kam nors kitam), įgrūdo į mašiną, pasodino. Matau, kareiviai su šunimis pradėjo lipti. Šuo ausis tik papurtė, ir man nuo akių kaip kokį vualį iš karto nuėmė.

Įkelia ir Kazį. Sakau: "Kazy, ką tu padarei?" O jis visai girtas, ant kojų nebepastovi, sako: "Nieko nieko, nieko nieko". Netoli už Raguvos mašina sustojo. Kazys ir vienas kariškis išlipo, o prie manęs paliko penkis kareivius su šunimis ir – tiesiai į Vilnių, į saugumo ministerijos rūsį, į 28–tą kamerą. Kameroje radau dar tris. Vienas miške pagautas ir du ryšininkai partizanų. Tas partizanas – Vilius Nemeikšis nuo Taujėnų, mes su juo kartu buvome Intoje, o ryšininkai – vienas iš Berčiūnų, Vytautas, kito nepamenu.

Tardė mane apie metus. Aš galvojau, kad ir Kazys–*Šnekutis* paimtas, bet jis, pasirodo, buvo laisvas.

Pradžioje saugume Vilniuje tardė kapitonas Jonas Venckaitis. Oi, koks žvėris buvo, miegot nedavė. Naktį vienuoliktą varo gult, pusę dvyliktos pakelia. Ir parveda ryte pusę septynių. Miegoti jau nebegalima. Jei tik atsiremi ir suknapsi, tuoj per "vilkelį" šaukia "nadziratelius" ir grasina karceriu arba lupt.

Venckaitis tardė penkis mėnesius. Aš jį, šėtoną, tikriausiai dar pažinčiau ir dabar, jei tik pamatyčiau.

Po Venckaičio perėmė Samarin, rusas. Prie šito atsiganiusio tinginio nors atsigavau. Per tardymą jis man kefyro duodavo išgerti. Per porą mėnesių aš taip pramokau rusiškai, kad man vertėjo ir nebereikėjo, susikalbėjau su juo rusiškai. Jis taip sakydavo: „Čtož, ja tebia durakom budu delatj? Mne nado pospatj, nekogda mne s toboi vozitca". Pasėdi iki dvyliktos ir tuoj lekia bufetan, grįžta įraudęs, jau "pachmielą" padaręs. Mane pirmą valandą ir paleidžia. Draugai kameroje ėmė įtarinėt, sako: "Tave tikriausiai užverbavo, kad taip nebetardo?"

Po Samarino toliau tardė ukrainietis. Tas irgi žvėris buvo. Gal būtų užmušęs, bet, ačiū Dievui, Beriją areštavo. Tyku saugumo požemiuose pasidarė, visą savaitę nieko nebeveda, jokio triukšmo. Patys saugumiečiai sutriko, matyt, nebežinojo, ką daryt.

Po Berijos arešto perėmė tardyti leitenantas Kukys. Toks malonus, linksmas. Kelis žodžius parašo ir paleidžia. Aš klausiu: "Gal dabar naktį kviesite, nes taip trumpai tardėte?" – "O ką, naktį tardė? Naktį miegot reikia".

Kada užbaigė bylą, susidarė storiausia knyga, dar pasiūlė man ją perskaityti, aš atsisakiau. Sakau: "Ką aš čia skaitysiu, jūs primelavot, ką norėjot, nėra reikalo man ją ir skaityti".

Tiesa, tardymo metu buvo akistata su *Šnekučiu*. Kai įvedė į kabinetą, jis iškart, mane pamatęs, suglumo. (Nuo Krekenavos *Valstietis* iš kitos kameros "per morzę" mane informavo, kad *Šnekutis* išdavikas.) Taigi, kai tik įėjau, aš jo klausiu: "Kazimierai, tai ką tu man padarei?" Tyli galvą nuleidęs, nieko nesako. Aš jo dar paklausiau, kaip mama gyvena, tai jis pasakė: "O iš kur aš žinau, jei ir aš toks pat kaip tu". – "Nesakyk taip, mes sėdim, tavo parduoti, čia jau ne vienas". Išsitraukė cigaretę, užsidegė, rankos dreba, į burną cigaretę ne tuo galu įsikišo, susijaudinęs. Jis gi davė parodymus, kad aš iš jo priėmiau priesaiką išeit į mišką ir šaudyt senelius, moteris ir vaikus. Tada aš jo ir klausiu: "Kazy, kada taip buvo?" Jis sėdi ir tyli. O tardytojai juokiasi.

Teisė Pabaltijo karinis tribunolas pagal BK 58–1b ir 58–11

25-riems metams lagerio. Teismo metu dar pristatė kažkokią ruskę advokatę, kurios aš atsisakiau, bet ji vis tiek dalyvavo teisme. Prokuroras reikalavo sušaudymo. Teisėjai ir prokuroras buvo ruskiai. *Šnekučio* neteisė. Manau, jį sąžinė nuteis. Taip pat dar labai neaišku, kodėl neteisė mūsų ryšininko Meilūno.

Aš nelabai norėdavau rodytis žmonėms savam krašte. Jei kur užeidavom, visą laiką likdavau sargyboje. Užėjom kartą pas Bronių Tamošiūną iš Žvalgaičių kaimo. Jis buvo kolchozo pirmininkas, iš jo mes kartais imdavome grūdus. Aš atsilikau, nenorėjau, kad atpažintų, nors mane dažnai tas ūgis išduodavo. *Šnekutis* ir *Anūkas* užėjo gryčion ir užsakė kažkiek pinigų ir bekoną. Labai greit tą užsakymą jis išpildė. Bet kai aš "sėdau", apie Tamošiūną manęs nieko neklausinėjo. Kada nuvežė į teismą, žiūriu, iššaukė tą Barbutę, kuri man laišką atnešė, ir šitą Tamošiūną. Jo ir klausia, ar Vaitelis buvo prievoles užsakęs. Šis ir pasakė, kad viduje aš nebuvau, bet jam rodosi, kad aš sargyboje buvau. Tada jam atkirtau:

– Dėde, jei rodosi, reikia žegnotis...

Ant manęs kaip suriko teisėjas:

– Molči!

– Ar atidavei jiems prievolę? – klausia Tamošiūno.

Jis paaiškino, kad ne kolchozo turtą davė, o savo. Atseit karvę pardavęs, pinigus mums atidavęs. Tada jau manęs klausia, ar mes iš jo paėmėm pinigus. Aš kategoriškai atsakiau, kad jokių pinigų iš jo mes neėmėm, ir dar pridūriau, kad jis sukvailėjęs senis, šneka nesąmones. Tai tas Tamošiūnas kaip stovėjo, taip ir susmuko vietoje.

Patekau į Vorkutos lagerius, į 5–tą OLP–ą. Čia sutikau kunigą Svarinską. Iš lagerio paleido 1962 m., bet į Lietuvą neleido grįžti. Pasilikau Intoje, kur prabuvau dar 7 metus. Į Lietuvą grįžau 1969 m.

1961 m. Ramygaloje saugumo viršininku dirbo toks Bielinis. Kada pirmą kartą iš Rusijos grįžau per atostogas, mane uždarė daboklėn. Tada aš buvau ką tik vedęs, ir mes jau laisvi gyvenom Komijoje.

Į namus pas mamą atvažiavo kolchozo pirmininkas Algis Astramskas ir Bielinis. Jie man įteikė kvietimą kitą dieną ateit į

saugumą. Mano pusbrolis Antanas Vaitelis dirbo kooperatyvo vedėju. Aš iš vakaro nuvažiavau ir pasakiau jam, kad ryt mane kviečia Bielinis, sakau, gal galima būtų tą saugumietį pavaišinti, kad jis manęs nepradėtų terorizuot. O Antano žmona tuoj atsiliepė:

– Ė, paskutinis pijokas tas Bielinis...

Tada Antano žmonai daviau pinigų, kad nupirktų degtinės, o Antanas išėjo atsivest Bielinio. Bet Bielinis eit atsisakė. Kitą dieną prisistatau pas jį sauguman, jis man numetė ant stalo popieriaus lapą ir pasakė:

– Rašyk!

Aš jo klausiu, ką rašyt. Tai jis ir sako:

– Kodėl išėjai į mišką, pas ką išėjai, kaip ten viskas vyko... – Užrakino mane kabinete ir išėjo. Paskui atėjęs perskaitė tą mano raštą ir išpeikė, kad jis niekam tikęs. O mano buvo parašyta, kad aš po ligos bijojau važiuot į armiją, todėl likau namuose. Jis man nurodinėjo rašyt apie tiesioginį ryšį su "banditais", kad nuo keturiolikos metų mano tikslas buvo išeit į mišką. Aš jam aiškinu, kad taip nebuvo. Tada jis vėl mane užrakino. Vakare, jau buvo geroka prietema, atėjo, atidarė duris ir pasakė:

– Mes dar su tavim pasišnekėsim! Tu čia dar atvažiuosi...

Tą kartą tuo ir baigėsi mano areštas. Kada grįžau į Lietuvą galutinai, Ramygalos rajonas jau buvo panaikintas, o Bielinis iškeltas į Panevėžį. Kiek žinau, dar pokario metais jis buvo eilinis skrebas, nebaigęs jokių mokslų, kilęs kažkur nuo Tverečiaus. Jam partizanai buvo peršovę plaučius. Iš Panevėžio jį buvo pasiuntę kažkur į Kijevą dar mokytis, bet ten besportuojant trūko plaučiai, todėl grįžęs saugume jau nebegalėjo dirbti, įsidarbino Statybos treste kadrų skyriuje.

Po kurio laiko vėl pas mane atvažiuoja pirmininkas, atveža raštelį, kad užeičiau Statybos treste į tokį ir tokį kabinetą. Aš nuvažiuoju į tą trestą, prieinu prie durų, ant kurių užrašyta "Kadrų skyrius". Įeinu į vidų, sėdi Bielinis. Jis man ir sako:

– Einam!

– Kur jūs mane vesit?

– Einam, ir viskas, – mane tiesiog už rankos tempia.

Prieinam prie pastato, žiūriu – saugumas, dabartinėje Vasa-

rio 16–osios gatvėje. Įvedė į vidų, sėdi kabinete kažkoks "bulius".

– Nu va, atvedžiau banditą, – sako Bielinis. – Ką nori, tą su juo daryk, – o pats išėjo.

Pasirodo, šitas "bulius" – Volkovas. Aš tądien buvau pagiringas, tai jis labai kultūringai paieškojo vaistų spintelėje, davė man tabletę, paskui ištraukė butelį konjako, pripylė porą taurelių, man pasiūlė ir pats išgėrė. Pradėjo kalbint jis mane. Aš jam irgi ėmiau guostis, kad manęs niekur neregistruoja, neturiu kur gyvent, kaime nenoriu, atpratau nuo kaimo, o mieste pinigų neturiu.

– Tu gi šachtoj uždirbdavai daug, – sako Volkovas. Kiek patylėjęs, pridūrė:

– Aš tau galiu padėt prisiregistruot.

– Labai dėkingas jums būčiau, – atsakiau jam.

– Bet reiks su mumis truputį padraugaut.

– Kaip draugaut? – suklusau.

– O Juospaitį pažįsti?

– Pažįstu, – sakau.

– Berods jis jums giminaitis?

– Taip. Jo žmona mano pusseserė, – sakau aš jam ir tuo pačiu klausiu:

– O ką jam pasakyt?

– Na... Tu jam nieko nesakyk, – gudriai numykė ir nutilo, bet netrukus vėl jis man ėmė aiškint:

– Na... Gal pakeikit tarybų valdžią abu... Pasidomėk, kokia jo nuomonė dabar...

– Ne, viršininke, taip aš nesugebėsiu. Aš jo beveik niekad nesusitinku, aš mėgstu išgert, o jis negeria, mes neturim bendros kalbos, nesigiminiuojam. Dabar aš supratau: jūs norit mane užverbuoti. Nieko neišeis. Jeigu jau atlaikiau 10 mėnesių tardymą, kada mane vos gyvą į kamerą atitempdavo...

– O o o... Kas gi ten tave jau taip mušė? – nepatenkintas ėmė burbėt Volkovas. – Jei nesutinki su mumis bendradarbiaut, mes tave išsiųsim iš Lietuvos...

– Žinoma, bet aš jums nedirbsiu, nesitikėkit.

Tada jis man užrašė ant popieriaus skiautės vardą Povilas ir telefono numerį. Be to, dar paaiškino:

– Jeigu persigalvosi, paskambink šituo numeriu ir paprašyk, kad pašauktų "Povilą".

– Aš tikrai nepersigalvosiu! – pasakiau.

Tuomet jis liepė man išeit ir daugiau pas jį nesirodyt. Taip mūsų "draugystė" su Volkovu ir baigėsi.

Dvejus metus dar man teko trintis pakampiais Lietuvoje neregistruotam. Daug kartų teko lankytis Panevėžio milicijos skyriuje pas pasų stalo viršininką Miškį. Jis pasakė taip:

– Gaukit butą, tai tada priregistruosiu.

Kada su žmona nusipirkom butą ir nuėjom pas jį su dokumentais, jis prie mūsų paskambino notarui:

– Kas jums leido banditams parduot butą?!

Vėliau mes leidimą registruotis gavome. Ir prisiregistravome. Jotainių kolchozo pirmininkas priprašė, kad dar metus padirbėčiau pas jį kolchoze prie statybų pagalbiniu darbininku. O ta statybos brigada – vieni tinginiai... Davė man smaluot stulpus. Aš verdu smalą, tepu ja tuos stulpus, žiūriu – Bielinis ateina. Priėjo prie manęs ir klausia:

– Kaip tu čia atsiradai?

– Parvažiavau namo gyvent, – sakau aš jam.

– O kas tave čia priėmė?

– Priregistravo ir priėmė.

– O job–da–job, – nusikeikė Bielinis. – Tai kur tave priėmė?

– Pas mamą...

Aš jam nesakau, kad mane priregistravo Panevėžy, Valančiaus gatvėje. Tada jis sušaukė visą brigadą ir pradėjo aiškint, kas aš esu: aš esu "banditas" paskutinis, ir mane reikia iš čia vyt.

Kai jis išvažiavo, visi apsupo mane, ėmė šnekint, teirautis,ko aš jiems bijojau prisipažint. Pasirodo, visai neblogi lietuvaičiai. Ir nuo to karto mes su jais susidraugavome. Taip prasidėjo mano antras gyvenimas tėviškėje. Mane labai palaikė kolchozo pirmininkas Astramskas. Mes su juo dažnai ir išgerdavom. Žinoma, jis mane truputį paklausinėdavo, matyt, turėjo tokią užduotį, be to, yra sakęs, kad *Šnekutis* buvo miške užverbuotas, taip pat ir Povilas Meilūnas. Aš jam prieštaraudavau, kad tai netiesa, o jis tada man atsakydavo:

– Jeigu durnas, tai taip ir mislyk...

Pabaigai dar norėčiau pasakyt keletą žodžių apie kai kuriuos mūsų krašto narsuolius partizanus, kuriuos aš pažinojau ir su kuriais likimas suvedė kovos lauke:

Džanas – Rapolas Vaznonis žuvo Genėtiniuose. Juos vijosi rusai nuo plento, matyt, iš Žudžių kaimo. Kartu su juo bėgo Danielius Markauskas. Kada *Džaną* sužeidė, jis liepė Danieliui bėgti, o pats liko priedangoje netoli Janionių kaimo. Taip jis atsišaudydamas prilaikė puolančius rusus, o Danielius atlėkė į Bedrių kaimą. Aš juos abu pažinau, kadangi 1949 m. jie pas mus klojime dienojo dvi dienas. Tuomet aš buvau grįžęs iš Birštono. Jie atėjo penkiese, daržinėj rugių prėsle išpešėm skylę, padarėm bunkerį, kur jie ir slėpėsi.

Edvardas Daučiūnas labai narsus partizanas buvo. Kada pas Juozapavičius jis iššoko iš gryčios, rusams puolant, nebespėdamas atsigult, ant rankos pasidėjo kulkosvaidį ir kaip duoda – net pats visas šokinėja. Tik jo dėka mes keliese likome gyvi ir ištrūkom iš to rusų apsupimo.

Julius Grigaliūnas–*Mindaugas* iš Butkūnų kaimo ir Jonas Rimavičius iš Jodikonių kaimo stovyklavo Butkūnų kaime nedideliuose krūmeliuose. Be abejo, juos kažkas išdavė. Auštant rusai apsupo tuos krūmelius. Jie dar miegojo. Pajutę, kad kažkas šlama, šoko bėgti atsišaudydami, bet juos greit rusų kulkosvaidžiai pakirto.

Pasakoja PRANAS DAUČIŪNAS,
BRONĖ JANULEVIČIŪTĖ–ADOMONIENĖ,
JANINA JANULEVIČIŪTĖ–DAUČIŪNIENĖ ir
ALEKSAS VAITELIS

Užrašyta Panevėžyje
1996 12 01

Pranas Daučiūnas

Gimiau 1927 m. rugpjūčio 28 d. Grigalių kaime, Ramygalos valsčiuje, Panevėžio apskrityje.

Kada 1940 m. rusai atėjo į Lietuvą, manęs vos neišvežė į

Sibirą, nors man tada buvo tik trylika metų. Jotainių mokykloje prieš balsavimus klasėje nuo sienos nuplėšiau visus Lenino ir Stalino paveikslus, sugrūdau į šiukšlių dėžę ir uždegiau. Tą mano "pokštą" pamatė mokytojas Bronius Svetikas. Kodėl taip padariau, dabar galiu atvirai pasakyti: labai nekenčiau komunistų, nors ėjau tik į ketvirtą klasę. Tada galėjo man liūdnai baigtis. Tik auklėtojos Kareckaitės ir šito mokytojo Svetiko dėka neatsidūriau, kur baltosios meškos. Jie mane kažkaip "pridengė", nors išvarė į namus atsivest tėvų. Kai išvarė, aš vieną dieną neinu, kitą dieną neinu į mokyklą, bet tėvams nesakau. Trečią dieną per seserį Marytę mokytoja atsiuntė raštelį, ir tada jau su tėvu nuėjau į mokyklą. Dar pabarė mane, bet viskas taip ir praėjo, aš baigiau keturis skyrius, o 1941 m. birželį ir vokiečiai atėjo.

Kada vokiečiai važiavo keliu pro Jotainius, mes bėgom jų pažiūrėt. Jie važiuodami mėtė cigaretes, saldainius, mes rinkom ir džiaugėmės, kad jie mus išvadavo iš bolševikų. Per visą vokiečių okupacijos laikotarpį pragyvenom ramiai. Vokiečiai mūsų nelietė, dirbom žemę, mokėjom jiems šiokias tokias duokles.

O kai 1944 m. grįžo vėl rusai, daugelis jaunų žmonių išėjo į miškus, ėmė slapstytis nuo jų. Ir aš pradėjau reikštis kaip ryšininkas. Viskas prasidėjo nuo Mykolo Nemeikšio. Jie buvo keturi broliai: Mykolas, Antanas, Petras (ketvirto neprisimenu), gyveno Alančių kaime. Su Mykolu pirmą kartą susitikom mūsų kaime pas Stasę Nemeikšienę. Įsišnekėjom. Jis paprašė truputį padėti, aš ir sutikau. Nuo to laiko pas mus į namus pradėjo ateidinėti ir kiti besislapstantys nuo rusų kariuomenės. Jų pagrindinė stovykla buvo Alančių miške. Ateidavo ir iki Genėtinių. Pas mus krūmuose dažnai nakvodavo Vytautas Juospaitis–*Baravykas*, Kazys Janionis–*Šnekutis* ir kt. Mykolas Nemeikšis pradėjo suvedinėti mane su kitais partizanais. Ir šitoj apylinkėj mes su Aleksu Vaiteliu buvome jų pagrindiniai ryšininkai. Vėliau jau į tuos mūsų Grigalių krūmus ateidavo ir iš toliau.

Kada Lėno miškuose 1944 m. žiemą apsupo rusai partizanus, ten keletas vyrų buvo ir iš mūsų apylinkės. Nemeikšių sodyboje Nemeikšienė įėjo į klojimą, žiūri – žmogus kelnes nusimovęs blusaujasi. Ta išsigandusi užtrenkė klojimo duris ir nubėgo pas kaimyną Vaitelį:

– Dievuliau mano, kas per vaidenuoklis mūsų klojime be kelnių vaikšto! – ėmė ji šaukti.

Tada Vaitelienė su Nemeikšiene, kartu ir Aleksas Vaitelis nubėgo į tą klojimą. Žiūri, tikrai vaikšto žmogus persigandęs. Pasirodo, Kazys Janionis (Kuklis) po kautynių. Tada jau moterys klojime išpešė urvą, ir Nemeikšienė jį slėpė tris savaites be vyro žinios. Tikrai pasišventusi moteris buvo partizanams. Po kurio laiko buvo duota žinia vadokliečiams. Jie atėjo ir jį pasiėmė. Vėliau jis žuvo Lėno miške, palaidotas Raguvos kapinėse.

Man daugiausia teko ryšininkaut Kaziui Janioniui–*Šnekučiui*, taip pat Alfonso Balio–*Tito* partizanams. Balys buvo kilęs iš Sokelių kaimo, jo būrys laikėsi Garuckų, Jotainių kaimų teritorijoje, aplink šiuos kaimus esančiuose miškuose. Pas mus dvi žiemas šiauduose išraustam bunkeryje gyveno Vytautas Juospaitis, Alfonsas Balys, Jadvyga Žardinskaitė, Kazys Janionis, *Sūnelis*.

Kitas bunkeris buvo klojime. Ten iškasėm duobę, iškalėm lentom, uždengėm, apdėjom akmenimis, užpylėm žemėm, išlyginom, nes žinojom, kad ten kraus kolchozo šiaudus. Pilną klojimą prigrūdo šiaudų, o peludėj buvo didelis akmuo. Jį atkeli ir gali įlįst bunkerin. Tam bunkery vėliau tris savaites gyveno Aleksas Vaitelis su "Vyčio" apygardos vadu Karbočium–*Bite*.

Kartą šitam klojime mes su Vytu Juospaičiu šnekamės, atbėga mano sesuo, sako, Aleksas Vaitelis pranešė, kad nuo Janapolio rusai ateina. Aš tik žiūriu, kad tų rusų su šunimis pilnas kiemas. Tada Vytą kaip grūdau palėpėn, griebiau šakes, apmečiau šiaudais, o rusai jau lenda klojiman su šunim. Mes jau drebam su seserim iš baimės. Šuo po klojimą tik uostinėja pasieniais, sakau, dabar tai jau viskas, suras Vytą, bet tas šuva tik aplakstė aplakstė pasienius ir nieko. Kai išėjo, atrodo, kad didžiulė našta nuo kūno nuslinko, taip lengva pasidarė, o Vytautas iš tų šiaudų išlindo visas baltas kaip drobė. Vėliau Vytas žuvo 1949 m. rudenį pas Andrių Masioką Grigalių kaime. Tada vyko kolchozų tvėrimas. Tuo metu jie buvo pas mus dviese su Alfonsu Baliu. Žmonės eina į susirinkimą, o jiems reikėjo nueit pas Masioką, nes Andriaus žmona žadėjo parvežt vaistų iš Ramygalos. Mano tėvukas juos perspėjo:

– Dabar neikit, nes bus susirinkimas, eina žmonės, atkreips dėmesį į jus.

Bet jie vis tiek išėjo. Pasirodo, pas tą Andrių Masioką iš vakaro buvo apsistoję rusų kareiviai. Andrius su žmona Stase išvažiavo į Ramygalą neva dantų taisyt, o garnizonas liko pernakt jų namuose. Argi negalėjo per ką nors perspėt, kitiems pasakyt, kad pas juos garnizonas sėdi? Įtartina ir tai, kad niekas iš kaimynų nepastebėjo, kaip ir kada rusai atėjo pas Masioką, tas faktas leidžia galvot, kad tie rusai buvo slapta pakviesti. Lauke buvo paliktas tik vienas sargybinis. Balys su Juospaičiu palei krūmus, pro gurbą priartėjo prie sodybos, o sargybinis stovėjo prie gryčios durų. Kai pamatė ateinant šituos du vyrus, taip ir trenkė iš automato. Sakė, kai vežė juos į Ramygalą, Balys dar kilojo galvą, bet buvo jau sunkiai sužeistas, o Vytą vietoje nušovė.

Visas kaimas žinojo, kad Masiokai valdžiai jokios prievolės neduodavo. Ateidavo pas juos stribai, su jais geria, vaišinasi, ateina iš miško – ir su tais vaišinasi. Tai iš kur jau tokie geručiai atsirado, kad juos nuo prievolių valdžia atleido? Už ką? Apylinkėje tokių daugiau nebuvo, visi prievoles mokėjo, ubagais žmones nuvarė, o Masiokai gana dar pasiturinčiai gyveno. Netrukus po šitų partizanų žūties Masiokienė pamišo, o po kiek laiko ir pasikorė. Andrius apako, nors dar ilgokai gyveno.

Kada žuvo Vytas su Alfonsu, aš labai verkiau, man taip skaudu ir liūdna buvo. Apskritai aš labai pergyvendavau, kai išgirsdavau, kad kur nors žuvo partizanai, nors jų visai nepažinojau. Ne kartą teko matyt Ramygaloje ant gatvės patiestus pažįstamų vyrų kūnus. Mačiau Petrą Blėką, paguldytą prie ambulatorijos ties bažnyčia, kitą kartą ant grindinio gulėjo net penki per pačias rekolekcijas. Gyvą Blėką teko matyt Jodikonių kaime pas seserį. Jis visą laiką nešiojo vokišką uniformą, tik su lietuviškais ženklais.

Kada paėmė Povilą Meilūną, Kazys, sutikęs mane, sako:

– Dabar su Povilu nebesueik, nes jis gali būti užverbuotas. Va nunešk laiškelį į Bebrius pas Kuodį. Ten ir jis gali būti, bet prie jo to laiško nerodyk. Paduok vienam Kuodžiui.

Nunešiau aš tą laiškelį ir padaviau Kuodžiui, kaip buvo Kazio liepta.

Kada dirbau MTS–e mašinistu, su tokiu ruskeliu traktoristu važinėdavom po kaimus kuldami javus. Tuo metu pas mus daržinėje bunkery gyveno *Anūkas*, Aleksas Vaitelis ir Bronius Karbočius, ten jie turėjo rašymo mašinėlę ir spausdindavo.

Kartą mes su tuo ruskeliu atvažiavom pas mus. Ir aš jį paguldžiau toj pačioj daržinėj ant šieno. Ryte partizanai išlenda iš bunkerio, girdi, kad kažkas kriokia ant šieno, palipa kopėčiom, žiūri – ruskelis miega. Tada gavau velnių nuo Karbočiaus, kad tą ruskelį be jų žinios atsivedžiau ir dar ant šieno paguldžiau.

Vadoklių kooperatyvas vežėsi degtinę, lydėjo keturi stribai. Partizanams kažkas pranešė, kad važiuoja dvi pastotės su degtine ir maistu. Ten augo tokie žilvičiai. Partizanai sugulė prie jų ir, kai tik privažiavo, atidengė ugnį. Du stribus nušovė, vežikai liko gyvi, o kiti du stribai pabėgo per rugius. Partizanai pasiėmė bidoną degtinės, atsinešė į Jono Gumbino sodybą ir dalino žmonėms, kas norėjo. O tie vežikai nuvažiavo už Jotainėlių ir tariasi, ką daryt: gražiuoju jau nesibaigs, ko gero, gali ir areštuot. Tada jie atsidarė likusius bidonus, prisirijo, sugulė į ratus ir nuvažiavo tiesiai stribynan. Pasiskundė, kad "banditai" užpuolė. Netrukus parlėkė ir tie du gyvi likę stribai. Visgi tuos vežikus uždarė, pamušė tris dienas ir paleido.

Mamertas Naminkis buvo Ramygalos vykdomojo komiteto pirmininkas. Su juo važiavo du rusų leitenantai ir du stribai. O vežė juos toks Martskus. Vadoklių partizanai sužinojo, kada jie grįš, sulindo į Jotainėlių malūną ir laukė. Kai privažiavo, ir pradėjo į juos pilt. Visus sušaudė, vienas leitenantėlis dar šliaužė į rugius. Partizanas Kazys Skurdenis iš Vyplių kaimo šoko prie jo, bet tas iš pistoleto šovė ir sunkiai sužeidė. Nors ir sužeistas, tą ruskį pribaigė.

Povilas Vaitelis buvo Jotainių apylinkės pirmininkas, o jo sekretorius buvo Juozas Vaitelis.

1949 m. rudenį atėjo *Džanas*, *Sūnelis*, *Šnekutis*, Danelis ir dar keli krekenaviečiai. Juos *Šnekutis* pasikvietė įvykdyt Vaiteliams mirties nuosprendį.

Povilą Vaitelį sušaudė Kriaučiūno klojime, o Juozą Vaitelį pakorė.

Šitie du vyrai Jotainiuose laikė visą tarybų valdžią. Būdavo, jeigu tik į Jotainius užeis partizanai, iškart prisistato rusų gar-

nizonas. Šiaip iš Jotainių nebuvo nė vienas vyras išėjęs į mišką, o kaimas tai nemažas. Dažnai prisigėręs Povilas Vaitelis labai ardydavosi, grasino Sibiru, kas jo neklausys. Per jį į Sibirą buvo išvežta Balsevičių šeima, likę du sūnai. Balsevičiai turėjo gerą arklį, tai šitas Povilas tą arklį iš jų atėmė ir su juo kasdien jodavo į Ramygalą vis "valdiškais" reikalais. Kada jį nušovė, Balsevičiukus tuoj areštavo. Be abejo, dar sunku pasakyti, kiek tas Povilas buvo kaltas, ar jis iš tikro dirbo tą juodą darbą, ar per savo kvailumą. Partizanai atseit turėjo nepaneigiamų įrodymų, kad Juozas Vaitelis, toks Jasas nešdavo į Ramygalą slaptus pranešimus, kuriuos slėpdavo kažkur po laiptais, o iš ten juos pasiimdavo stribai. Jasas dar Smetonos laikais labai bendravo su visokiais valdininkais. Atėjus vokiečiams, pas jį vokiečių valdininkai baliavodavo, veždavo žydų turtą. Kai 1940 m. atėjo rusai, Jasas pats pirmas "raudonosios gurguolės" priešaky važiavo. O kada rusai grįžo 1944 m., jis jau buvo išdavikas ir provokatorius su gera praktika. Per jo išdavystę tuoj areštavo jotainiečius: Praną Kriaučiūną, Simoną Lažauską, Stasį Kriaučiūną ir Joną Sipavičių. Lažauskas ir Sipavičius prie vokiečių tarnavo savisaugos dalinyje. Po šitų areštų pirma dar partizanai Jasą perspėjo, bet kai pamatė, kad jis į partizanų perspėjimus nekreipia dėmesio, šnipinėja ir toliau, tą patį 1944 m. rudenį atėjo ir sušaudė. Vaiteliams irgi buvo duoti keli perspėjimai, bet jie vis tiek nesiliovė.

Kartą mes rinkom partizanams maistą. Nuvažiavom aš, Povilas Meilūnas, Kazys Janionis ir *Sūnelis* pas Jasienę. Tai aš pats savo ausimis girdėjau, kaip Kazys net kelis kartus perspėjo Jasienę:

– Nustok tu su tuo savo liežuviu malusi, nes ir tau bus taip, kaip tavo vyrui! Dingsi. Ir niekas net nežinos, kur dingai.

Ta rauda, dievagojasi, o Kazys jai sako:

– Tu man nemeluok, aš viską žinau apie tave.

Tada Jasienė visais šventais prisiekinėjo tylėt, atnešė lašinių paltį.

Maistaut paprastai važiuodavom prieš pat žiemą, kad žiemos metu vyrai turėtų ką valgyt, nereikėtų lįst iš bunkerio.

Kartą man Kazys Janionis siūlė nueit ir nušaut Jotainėlių Rankelės malūno vedėją, atseit jis kietas komunistas. Kiti maldavo

ir neišduodavo malimo kvitų, tas komunistas tuoj kišdavo pasirašyt kvitą, o pinigus sau į kišenę dėdavo. Paskutiniu metu žmonės vargingai gyveno, ką iš jų paimsi, o iš tokių malūnininkų, iš kolchozų pirmininkų buvo galima pareikalaut kai kokios dalies ir miško broliams.

Jotainėlių malūne gizelis Alfonsas Gurskas buvo partizanų ryšininkas. Jis ir pasakė partizanams, kad tas vedėjas daug pinigų turi susikrovęs. Jis buvo iš kažkur atsikraustęs, lenkuojantis, gyveno pas tokią Ruzienę Karvedžių kaime, buvo partinis, turėjo ginklą.

Užėjo pas jį partizanai, rado gulintį. *Mėnesėlis* sako:

– Kelkis!

– Ja nerazumie po litevsky, – sako jis.

Tada *Mėnesėlis* iš pusautomačio išsitraukė šampalą, kaip liejo per pilvą, tai tas tik pašoko ir iškart gražiausiai lietuviškai prakalbo:

– Panie, panie, kiek jums reikia?

Sutarė su partizanais tam tikrą sumą, o kitą dieną malūne klausia gizelį:

– Ką man daryt? Ar pranešt, ar tylėt?

Gizelis jam patarė:

– Jeigu nori dirbt, geriau tylėk. Užmokėk, kiek sutarėt, ir bus ramu. O jei praneši, tada tau reiks iš čia "muilą nešt".

Visgi tas vedėjas atidavė tuos pinigus, kiek buvo sutarta.

1949 m. pas mus buvo atėję Kazys Janionis, Vytautas Trakimavičius–*Anūkas*, Jonas Rimavičius–*Janas*. Suėjom visi į žvyrduobes už Povilo Karpavičiaus namų Naujasodės kaime ir truputį pasivaišinom. Prieš tai mes Karpavičienę perspėjome: jeigu pasirodys rusai, iškabink baltą paklodę gale namo. Pasirodo, rusai su šunimi praėjo grioviu visai netoli mūsų, o į tą paklodę mes ir dėmesio neatkreipėm, mes ją pamatėm tik tada, kai rusai praėjo. Kai mums pasakė, net šiurpuliai nuėjo per kūną.

1951 m. kovo mėn. iš Glitėnų kaimo atvažiavo Aleksas Vaitelis, Edvardas Daučiūnas, Viktoras Mažeika, *Klevas* – P.Markauskas ir *Nemunėlis*. Suėjo visi į kambarį, pavakarieniavom. Paskui nuėjo į klojimą, pernakvojo, ryte atsikėlė, pavalgė pusryčių. Po to Vaitelis dar atsigulė. Viktoras buvo gryčioj. Mes su juo šnekamės, kiti nuėjo į kitą galą, vadinamon stancijon. Žiū-

rim per langą – su šautuvu ant pečių ateina. Tuo metu Edvardas iš stancijos daro duris išeit į lauką, o tas su šautuvu jau irgi durų rankeną traukia į save. Tik pravėrė duris ir pamatė Edvardas, kad lenda nepažįstamas, šautuvą atkišęs. Tada Edvardas metėsi atgal. Tas iš šautuvo šovė, bet jam šovinys neišsišovė, tai apsisuko ir pasileido bėgte tiesiai per lauką tolyn nuo namų. Pasirodo, stribas mokesčius rinko. Edvardas, pasigriebęs šautuvą, irgi išbėgo į lauką, dar tris kartus iššovė į stribą. Stribas nubėgo pas kaimyną Povilą Kuodį, liepė jam greit kinkyt arklį. Povilas dar neskuba, stribas jam tik užsimojo šautuvo buože – visas persimainęs, manė, kad čia jį dar atsiveja partizanai.

Tada partizanai jau nebegaišo, pasikinkė arklį ir išvažiavo, o kartu ir aš su jais. Nuvažiavom į Bedrių kaimą. Kazys mane prikalbėjo, kad grįžčiau. O rusai jau spėjo pas mus atlėkt. Susirinko tas tris Edvardo gilzes ir nulėkė pas Buroką. O ten buvo Jonas Nuobaras ir Alfonsas Stakėnas. Nuobaras tik nuo trėmimo slapstėsi, o Stakėnas nėjo į rusų kariuomenę ir jau vaikščiojo ginkluotas. Pamatęs rusus, Nuobaras šoko per langą. Ir jį nušovė. O Stakėnas niekur nebėgo, metė į rusus granatą, ta nesprogo, tada iš šautuvo paleido kelias serijas, sužeidė rusų karininką.

Kada Stakėną nušovė, Burokienei liepė eit į vidų pažiūrėt, ar jau nebegyvas. Po to suėjo ir rusai į vidų. Radę prie jo nupjautavamzdį šautuvą, rusai sulygino su gilzėmis, rastomis prie mūsų namų. Jos buvo tokios pat. O mano mama pasakė, kad į tą stribą pas mus šaudė Stakėnas, rusai tuo ir patikėjo. Jie žinojo, kad tas Stakėnėlis vaikščiojo vienas. Žmonės kalbėjo, kad jis kartais sulaikydavo važiuojančius į Panevėžį ir atimdavo pinigus, visa tai darė miškinių vardu kartu su savo švogeriu Povilu Krištaponiu. Būdavo, jie ir su tuo Nuobariuku per dieną "prisigastroliuoja" po kaimus, o kada naktį ateina iš miško partizanai, rusai jau būna paruošę pasalas. Kartą juos raguviečiai partizanai išsikvietė į Raguvos girią. Atėjo penkiese. Tai šitam Stakėniukui numovė kelnes, ir *Liepa* kaip kirto kelis kartus šampalu. Po to jis kaip guminis atsikėlė, lyg niekur nieko. Partizanai atsinešė iš kaimo alaus, su jais kartu ir šitas Stakėniukas, išgėrė dar, šneka, juokus krečia, tarytum nieko ir nebūta. Jie keturiese

tokie jaunikliai iš Alančių buvo sudarę partizanų grupę, turėjo bunkerį išsikasę, o Stakėniukas daugiausia vienas vaikščiodavo.

Kada *Šnekutis* išdavė visus likusius krekenaviečius, iš jų paliko tik *Medžiotojas*. Kazys Janionis dar vienas valkiojosi visą 1950 metų vasarą, pas mus ateidavo su automatu, dar buvo atėjęs prieš mano sesers vestuves. Jis reikalavo, kad sesuo mestų savo sužadėtinį ir ardytų vestuves, pats žadėjo ją vesti. Prašė ir mūsų tėvo, kad ardytų vestuves. Tėvas jam dar pasakė:

– Kur jūs vedę dėsitės?

– Nebijok, tėvuk, rasim kur, – atsakė Kazys. – Greit bus vieta...

Šiaip aš negaliu nieko blogo pasakyti, jis mūsų nepardavė. Gerokai vėliau jį buvau dar kartą sutikęs Panevėžyje, parduotuvėje. Žiūriu, kalbasi su vedėja. Matau ir abejoju, Kazys ar ne Kazys, nes jau keletas metų buvo praėję, apie 1960 m. Tada aš dar kitos pardavėjos paklausiau:

– Ar čia ne Kazys Janionis?

– Taip, – ji atsakė.

Paprašiau, kad jį man pašauktų. Atėjo jis prie manęs, kažkoks keistas, žiūri žiūri į mane, tada aš jo klausiu:

– Tai gal nebepažįsti manęs?

– Ne, nepažįstu, – sako jis man. Bet labai greit susiorientavo, kaip šėrė man per petį:

– Oi, dabar atsiminiau!

Jis tuoj nubėgo prie bufeto, nupirko sauso vyno, trumpai šnektelėjom. "Niekam nekalbėk, kad aš buvau miške", – paprašė jis manęs. Prižadėjau, kad niekam nesakysiu. Žinoma, tada aš ir nežinojau, kad jis buvo toks baisus išdavikas, sužinojau tik gerokai vėliau, kai jo išduoti partizanai pradėjo grįžt iš lagerių. Kiek man žinoma, tada jis jau gyveno Vilniuje, o į Panevėžį buvo atvažiavęs į sesers dukros vestuves už piršlį, o tos parduotuvės vedėja buvo jo svočia.

Kada žuvo Vytautas Janulevičius, mano žmonos brolis, tada ir mane buvo areštavę. Jis buvo pabėgęs iš rusų armijos kartu su Aleksu Vaiteliu. Tada Ramygaloje mane tardė Bielinis. Kadangi mano būsimas uošvis įtarė, kad prie jo sūnaus Vytauto dingimo galiu būti ir aš prisidėjęs, todėl mane, matyt, ir įdavė.

Bronė Janulevičiūtė–Adomonienė

Kazys Janionis–*Šnekutis* nužudė mano brolį Vytautą Janulevičių. Jis kartu su Aleksu Vaiteliu buvo pabėgęs iš rusų kariuomenės. O tėvuką nušovė Petras Nemeikšis. Mano tėvukas Vladas Janulevičius buvo 1918 metų savanoris, labai drąsus ir narsus žmogus. Buvo didelis tautos patriotas, labai palaikė partizanus.

Aleksas Vaitelis

Janulevičius buvo mūsų šeimos draugas. Mano tėvas jam piršliavo. Kur būtų, jis mūsų namų niekada neaplenkdavo. Prie vokiečių jis paspekuliuodavo.

Alančių miške pas tokį eigulį Morkūną buvo bunkeris. Janulevičius tą bunkerį žinojo, ir partizanai juo patikėjo. Mes su jo sūnumi Vytautu važiuodavom į Alančių mišką malkų. Tam eiguliui visada veždavom arba "samagono", arba lašinių, kad leistų mums pasirinkt tų malkų.

Užvažiuoju kartą pas Janulevičius, Vytas visas iškaitęs, susinervinęs ir sako:

– Man Morkūnas surašė protokolą.

Tada tėvas kaip pasiuto ir pagrasino tą Morkūną sutvarkyti.

Kada aš susitikau su *Žygaudu*, jis paaiškino, kad Bronė Janulevičiūtė, Vyto sesuo, parašiusi laiškelį Ramygalos stribams, kad pas Morkūną yra bunkeris. O tas laiškelis pakliuvo ne į tikrų stribų rankas, o į mūsų užverbuoto stribo rankas. Tada partizanai taip ir suprato, kad Janulevičius praneša, jog pas Morkūną yra bunkeris. Nežinau, ar čia koks sutapimas, bet prie to laiškelio dar prisegtas Morkūno protokolas ir viskas atiduota atgal *Žygaudui*. Tuo metu pas Morkūną buvusieji partizanai buvo perspėti ir jie iš ten greit išsinešdino. Ką daryti su tuo Janulevičium? Reikia jį nupilt. Todėl jį ir nušovė. Kas be ko, čia galėjo būti ir paprasčiausia provokacija.

Janina Janulevičiūtė–Daučiūnienė

Po to mūsų kaimynas Antanas Daunoravičius labai didžiavosi. Pradžioje tas Daunoravičius buvo išėjęs į mišką, o kada 1945 m. rusai paskelbė amnestiją, jie keliese atsiklausė Vaitelio ir legalizavosi. O dar 1940 m., kai užėjo rusai, tas pats Daunoravičius sėdėjo prie balsavimo urnos, ten jį tėvelis matė ir už tai jam dažnai prikaišiojo, kad tu komunistas. Be to, šitas Daunoravičius buvo mūsų tėvelio pusbrolio Petro Janulevičiaus žemės nuomininkas. Kažkada to Daunoravičiaus namai sudegė, jie gyveno pas mus, mūsų mama juos visus aprengė, po to pasistatė gryčiutę, bet vis tiek su tėveliu nesutiko, tėvelis jį vadino komunistu.

Bronė Janulevičiūtė

Aš tikrai jokio raštelio nerašiau. Jei toks raštelis buvo, tai tik Daunoravičius galėjo jį parašyti.

Aleksas Vaitelis

Kalbėdamas apie Bronės ir Janinos brolį Vytautą, aš negaliu sakyti, kad jis gerai pasielgė. Mes išbėgom kartu iš rusų armijos. Jis pirmas pėsčias parėjo į namus iš Vilniaus, mes su Masiliūnu nors mašina parvažiavom. Ir grįžęs prie partizanų jis nesijungė.

Bronė Janulevičiūtė

Vytautas Rėzgupy, Grigalių krūmuose, turėjo išsikasęs bunkeriuką ir ten slėpdavosi, ginklo neturėjo. Gegužės 16–ą pabėgo iš kariuomenės, o rudenį jį nušovė. Kas konkrečiai jį nušovė, mes nežinom, tik įtariam. Paskutiniu metu Vytas buvo pas Juozą Karaliuką Naujasodės kaime. Iš ten ėjo pas Juozą Masioką barzdos skustis ir dingo Masioko krūmuose. Vėliau Karalius

sakė, kad Vytautas norėjo susitikti su partizanais. Kai susitiko, tie jį, matyt, ir sunaikino. O kodėl jį nužudė? Mes galim spėliot tik – jeigu tėvu nepasitikėjo, tai ir sūnus jiems buvo nepatikimas.

Aleksas Vaitelis

Iš apygardos vadovybės buvo atėjęs nurodymas likviduot tėvą Janulevičių ir dukrą Bronę už tą raštelį.

Iš Didžlaukio kaimo į Sibirą rusai ištrėmė septynis ūkininkus, kadangi tam kaime gyveno beveik visi 1918 m. savanoriai. Iš jų toks Marijonas Jakaitis kažkokiu būdu parbėgo iš Sibiro į namus. Žmonės kalbėjo, kad bėgo dėl mylimosios Anelės, bet į mišką neina. Būdavo, bastosi iš kiemo į kiemą, taigi iškart atkreipia ir negerų akių dėmesį. Jis žino, kad mes ryšininkai, pas mus ateina. Kartą atlekia iš Barbutės užduseęs:

– Greitai duokit kumelę! Kaime ruskiai!

– Kokią kumelę? – klausiu aš jo.

Tada jį Balys įspėjo:

– Tu, Maniuk, arba įsirausk į bunkerį, arba eik į mišką. Per dieną gastroliuoji po kaimą, vakare ateina stribai, o tu kaip dūšia be vietos. Nedrumsk mums ramybės!

Jis atseit slapstosi nuo stribų ir užeina maždaug ten, kur partizanai lankosi. Bet jis Balio nepaklausė. Tada jį antrą kartą įspėjo ir pasakė, kad trečią kartą mes tavęs neįspėsim.

Mes giedodavom tokius rožantėlius, meldžiamės, tai durys atsidaro, įeina šitas Maniukas, kaip suriks:

– Rankas aukštyn!

Mes visi sustojam, jis lyg kažką krapšto kišenėj, vaidina ginkluotą. Tie jo kvaili juokai ne kartą žmones papiktino.

Trečią kartą Balys su savo vyrais užeina pas Barzdą ir randa ten jį sėdintį girtą. Tada jau Baliui kantrybė baigėsi, išsivedė į Jotainių mišką ir nušovė.

Pranas Daučiūnas

Man vieną sykį buvo įtartina, kai pas Joną Zupką Naujasodės kaime šitas Maniukas sėdėjo kambary, rusai atėjo į kiemą,

jis atidarė langą, iššoko į lauką ir nubėgo sau ramiausiai pas Vaitelius, o rusai nei jo vijosi, net neiššovė nė karto, tarytum jo nepastebėjo.

Bronė Janulevičiūtė

Partizanai nužudė mano tėvelį, mano brolį Vytautą. Apie partizanus aš galėčiau pasakyti taip: buvo tokių, kurie ėjo partizanų vardu, ir buvo tikrų partizanų. Tarp tų tikrųjų partizanų buvo ir tokių, kurie irgi plėšikavo. Aš už partizanus, bet ne už visus. Aš daug pergyvenau dėl jų, ypač kada jie gulėdavo ant gatvių miestelyje ištiesti. Aš ne kartą dėl jų ėjau į žvalgybą, juos palaikiau ir pritariau jiems. Gyvenau prie Raguvos miško ir jų labai daug mačiau, su jais teko artimai bendrauti, padėti jiems. Gerai pažinojau Juozą Dobrovolskį–*Štuką*, Alfonsą Vidugirį–*Raitelį*, *Žirnį*, Juozą Tribušauską–*Kaplūną*, jo seserį ryšininkę Bronę. Mane kartą vietoje jos buvo areštavę, kadangi mūsų vardai sutapo, bet aš jos neišdaviau.

Janina Janulevičiūtė

Dar sovietiniais laikais aš buvau suradusi tą Kazį Janionį–*Šnekutį* Vilniuje. Aš jo klausiau, kur brolis Vytautas užkastas. Jis pasakė, kad nebeprisimena. Ir apgailestavo, kad nežinojęs, jog dar viena sesuo yra...

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1952 m.

Šiaulių srities MGB Valdybos viršininkui
pulkininkui drg. JAROCKIUI
Šiaulių miestas

SPEC. PRANEŠIMAS

Dėl agentūrinių operatyvinių priemonių plano vykdymo sekant ir likviduojant I–o banditų rajono "VYČIO" apygardos "VYTENIO" būrį 1952 m. vasario–kovo mėn.

Pagal agentūrinę bylą Nr. 9 "BEGUNY" sekamas "VYČIO" apygardos I–o raj. "VYTENIO" būrys, kuriam vadovauja JANIONIS KAZIMIERAS. Slapyvardžiai: "PIJOKAS", "ŠNEKUTIS".

Iš dokumentų, paimtų 1952 m. kovo mėn. bandito KLIORIO APOLINARO, Stasio, – "SAKALO" likvidavimo metu, buvo nustatyta "VYČIO" apygardos I–o raj. struktūra ir sudėtis.

Iš paimtų dokumentų matyti, jog "VYTENIO" būrio jau nebėra.

Pagal agentūrinę bylą Nr. 9 "BEGUNY", "VYTENIO" būrys, kuris veikia trimis atskirais būriais, įeinančiais į I–o raj. "BRIEDŽIO" rinktinės sudėtį "VYČIO" apygardoje, to būrio banditas JANIONIS KAZYS, Mykolo – "ŠNEKUTIS" nėra "VYTENIO" būrio vadas.

a) "BARANAUSKO" vardo būrys, kurį sudaro trys banditai:

1. JANIONIS KAZYS, Mykolo – "ŠNEKUTIS" ir "PIJOKAS", būrio vadas, gimęs 1920 m., išsilavinimas 4 klasės, 1941 m. veikė sukilėlių būryje, banditų būryje nuo 1944 m.

2. VAITELIS ALEKSAS, Povilo – "RIMTUTIS", vado pavaduotojas, gimęs 1928 m., išsilavinimas 4 klasės, 1950 m. pasitraukė iš tarnybos sovietų armijoje ir spalio mėn. įstojo į banditų būrį.

3. TRAKIMAVIČIUS VYTAUTAS, Jono – "ANŪKAS", gimęs 1928 m., išsilavinimas 4 klasės, 1950 m. išsisuko nuo šaukimo į sovietinę armiją ir 1950 m. liepos mėn. įstojo į banditų būrį.

b) "KUDIRKOS" vardo būrys, kurį sudaro trys banditai:

1. RIMAVIČIUS JONAS – "JONAS", gimęs 1920 m., išsilavinimas – 4 klasės. Vokiečių okupacijos metais 15 mėnesių tarnavo Plechavičiaus armijoje, 1941 m. veikė sukilėlių būryje, 1944 m. liepos mėn. įstojo į banditų būrį, nuo 1950 m. spalio mėn. būrio vadas.

2. GARUCKAS RAPOLAS – "GINTARAS", gimęs 1911 m., išsilavinimas 4 klasės, 11 mėnesių tarnavęs Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje, priklausė Šaulių organizacijai. Būryje nuo 1944 m. rugsėjo mėn.

3. KRAUJALIS PETRAS – "ČIČINSKAS", gimęs 1921 m., išsilavinimas 4 klasės. Būryje nuo 1945 m.

4. "MINDAUGAS". Mūsų duomenimis – tai banditas GRIGALIŪNAS iš Butkūnų kaimo, Panevėžio raj., gim. 1927 m., išsilavinimas 3 klasės. Būry nuo 1949 m. rugsėjo 10 d.

c) "LUKŠIO" vardo būrys susideda iš trijų banditų:

1. KRIKŠČIŪNAS VLADAS – "BALANDIS", "KARVELIS", būrio vadas, gimęs 1924 m., išsilavinimas 4 klasės. Vokiečių okupacijos metais tarnavo Plechavičiaus armijoje. Būryje nuo 1945 m. balandžio 4 d. Būrio vadas nuo 1946 m.

2. PETRAITIS JOKŪBAS – "GEGUŽIS", gimęs 1912 m., išsilavinimas 4 klasės. Būryje nuo 1945 m.

3. KRIKŠČIŪNAS MYKOLAS – "VALSTIETIS", gimęs 1928 m., išsilavinimas 4 klasės. Būryje nuo 1945 m.

Anksčiau buvusio "VYTENIO" būrio banditai, vadovaujami MAŽEIKOS VIKTORO, Juliaus – "VANAGO", veikia "ŽAIBO" vardo būryje keturiese. Šis būrys sekamas pagal agentūrinę bylą Nr. 8 "DUBRAVA" ("MĖNESĖLIO" būrys).

MIKNYS – ŠTIKANAS STASYS, Antano, gim. 1921 m., pagal banditinių dokumentų duomenis, būryje neveikia. Kaip nustatyta pagal agentūros ir oficialius duomenis, MIKNYS – ŠTIKANAS gyvena nelegaliai, kadangi jo šeima ištremta, šiuo metu neva išvažiavęs dirbti į Leningradą pas savo brolį.

TURIMOS AGENTŪROS PANAUDOJIMAS

1. Pagal planą numatyta per agentą "BELI" "tamsiai" panaudoti bandito PETRAIČIO JOKŪBO motiną – PETRAITIENĘ ONĄ, nustatyti jos sūnaus ir kitų banditų slapstymosi vietas. Kol kas agentas "BELI" rezultatų nepasiekė.

1952 m. vasario mėn. susitikimo metu agentas "BELI" pasakė, kad vieną kartą naktį važiavo sunkvežimis, iš kurio duslintuvo girdėjosi tarsi šūviai, dujų išmetimo garsai. Agento namuose buvusi bandito PETRAIČIO motina PETRAITIENĖ ONA pribėgo prie lango ir ėmė verkti. Agentas paklausė, kodėl ji verkianti, ji atsakė, kad tikriausiai jos sūnų kareiviai rado bunkeryje ir sušaudė.

Kada agentas "BELI" paklausė, kur galėtų būti bunkeris, ji pasakė, kad netoli KRASAUSKO sodybos.

Bunkerio vietai nustatyti buvo inscenizuotas susišaudymas netoli tariamos bunkerio vietos, kada bandito PETRAIČIO motina buvo agento "BELI" namuose, kad būtų galima išprovokuoti ją atviram pokalbiui apie sūnų su agentu.

PETRAITIENĖ ONA, išgirdusi šaudant, priėjo prie lango pažiūrėti, kur šaudo. Tuo metu agentas "BELI" taip pat priėjo prie lango ir pasidomėjo, koks čia šaudymas. PETRAITIENĖ pasakė, kad, matyt, jos sūnus susitikęs su kareiviais, ir ėmė verkti, kad jos sūnų nušovė. Agentas ją paklausė, kur galėtų būti bunkeris. PETRAITIENĖ pasakė agentui, kad bunkeris turėtų būti pas Rodų kaimo gyventoją KRASAUSKĄ, bet kur tiksliai – nepasakė.

Po viso šito mes patikrinome KRASAUSKO vienkiemį, tačiau bunkerio neradome.

2. Pagal planą per agentą "RUGPJŪTIS" buvo numatyta susitikti su banditu RIMAVIČIUMI per MASIOKO KAZIO sesers vyrą, susitikimo metu agentas "RUGPJŪTIS" banditui RIMAVIČIUI turėjo papasakoti apie gautą užduotį iš būrio vado JANIONIO KAZIO ir pranešti banditams, kad agentas įsitaisė dirbti rajono centre ir pageidauja susitikti su būrio vadu JANIONIU ir gauti iš pastarojo užduotį, ką toliau agentui daryti.

3. Pagal planą numatyta perverbuoti agentą "BERŽAS", kadangi pastarasis įtariamas dvilypiu bendradarbiavimu. Agentas "BERŽAS" buvo slaptai sulaikytas ir nuodugniai apklaustas. Apklausos metu pastarasis parodė, kad su banditais tiesioginio ryšio nepalaiko, apie juos sužino tik iš ryšininkų bei jų rėmėjų. Taip pat pasakė, kad banditai nuolatos ateina pas jo tėvą, kaip pas kolūkio pirmininką, pinigų.

Po apklausos agentas "BERŽAS" buvo instruktuotas ir duota jam užduotis per ryšių punkto laikytoją išaiškinti JANIONIO KAZIO – "ŠNEKUČIO" slapstymosi vietą.

NAUJOS AGENTŪROS VERBAVIMAS

1. Pagal planą numatyta verbuoti agentu KAUPĄ VYTAUTĄ, Prano, kuris yra banditų ryšininkas. 1952 m. kovo 5 d. KAUPAS VYTAUTAS buvo slapta sulaikytas ir pristatytas į rajono MGB skyrių apklausai. Apklausos metu KAUPAS VYTAUTAS pripažino savo kaltę dėl ryšio su banditų būrio vadu "PAŽĮSTAMU", kuris banditų ryšininku buvo užverbuotas 1948 m. vasarą slapyvardžiu "UOSIS" ir palaikė ryšį tarp "DIREKTORIAUS" ir "PAŽĮSTAMO" būrių per kitus ryšininkus. Būtent per:

1. PALILIŪNAITĘ BRONĘ (areštuota 1951 m.),
2. BALČIŪNAITĘ ANTANINĄ (areštuota 1951 m.),
3. BALYTĘ (areštuota 1948 m.),
4. JAKAITĮ MARIJONĄ (areštuotas 1948 m.).

KAUPAS kol kas neužverbuotas, tačiau jam, kad išpirktų savo kaltę, duota užduotis įvesti į pasalą JANIONIO KAZIO grupę, pastarasis sutiko tą padaryti. Su KAUPU jau tris kartus susitikta, susitikimų metu kol kas KAUPAS jokių davinių nepateikė, tačiau pareiškė, kad artimiausiu metu mūsų užduotį įvykdys.

AREŠTAI

1. Buvo numatyta areštuoti sekamą pagal bylą-formuliarą aktyvų banditų ryšininką SKURDENĮ JULIŲ, Mykolo, Vanagynės kaimo gyventoją (Ramygalos raj.).

Areštas nebuvo įvykdytas, kadangi nepakankamai buvo surinkta kaltinamosios medžiagos. Medžiaga renkama toliau, kai tos medžiagos bus surinkta pakankamai, bus sprendžiamas klausimas dėl jo arešto.

2.Buvo numatyta areštuoti pagal bylą–formuliarą sekamą valstietį, aktyvų banditų ryšininką VAITELIŪNĄ ANTANĄ, Karolio, kuris buvo areštuotas 1952 m. vasario mėn. 5 d.

Ramygalos raj. MGB sk. viršininkas
papulkininkis /SADČIKOV/

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1952 m.

Lietuvos SSR, Šiaulių srities MGB
Valdybos viršininkui pulkininkui
drg. JAROCKIUI
Šiaulių miestas

SPEC. PRANEŠIMAS

Dėl agentūrinių operatyvinių priemonių plano vykdymo sekant ir likviduojant I–o banditų rajono "VYČIO" apygardos "VYTENIO" būrį 1951 m. gruodžio mėn. ir 1952 m. sausio mėn.

Pagal agentūrinę bylą "BEGUNY" Nr. 9 sekamas "VYTENIO" būrys, kuris priklauso I–am banditų rajonui "VYČIO" apygardai ir kuriam vadovauja JUOSPAITIS BRONIUS – "DIREKTORIUS", kuris 1951 m. kovo 14 d. kartu su kitais keturiais šio būrio dalyviais buvo paimtas gyvas. Po būrio vado "DIREKTORIAUS" paėmimo buvo gauti duomenys, kad nurodytam būriui dabar vadovauja JANIONIS KAZYS, Mykolo, – "ŠNEKUTIS".

Aktyvesniam sekimui bei greitesniam "VYTENIO" būrio likvidavimui buvo sudarytas agentūrinių operatyvinių priemonių planas 1951 m. gruodžio mėnesiui ir 1952 m. sausio mėnesiui, pagal kurį šiuo laikotarpiu turi būti atlikta:

TURIMOS AGENTŪROS PANAUDOJIMAS

1. Pagal planą numatyta per agentą "RUGPJŪTIS" siekti visiško būrio likvidavimo, kadangi būrio vadas JANIONIS KAZYS mūsų agentui "RUGPJŪČIUI" davė uždavinį įsidarbinti Ramygalos rajono centre, primindamas, kad jam rajono centre reikalingas savas žmogus.

Po šito agentas "RUGPJŪTIS" mūsiškių buvo įdarbintas rajkome žemės ūkio skyriuje apylinkės agronomo pareigose ir pasiųstas į tą

vietą, kur dislokuojasi anksčiau nurodytas būrys. Būrio vadas JANIONIS neatėjo pas mūsų agentą "RUGPJŪTĮ", todėl ryšys su būriu paskutiniu metu neužmegztas. Būrys apribojo savo judėjimą.

2. Agentą "BELI" buvo numatyta panaudoti per PETRAITIENĘ ONĄ bandito PETRAIČIO JOKŪBO sekimui, per ją "tamsiai" užmezgant ryšį su būriu, bet teigiamų rezultatų tas nedavė, nes bandito motina PETRAITIENĖ ONA mūsų agentui "BELI" tikslios informacijos apie būrio slapstymosi vietą neteikia, pareikšdama, kad ji pati nežinanti, kur dabar žiemos metu slepiasi jos sūnus.

2. Pagal planą per agentą "BATAS" numatoma likviduoti banditą KRAUJALĮ PETRĄ.

Agentas 1951 m. lapkričio mėn. eilinio susitikimo metu pranešė, kad banditas KRAUJALIS PETRAS iš jo paėmė (?), ryšium su tuo jis užtikrino operatyvinį darbuotoją, kad artimiausiu metu likviduos banditą KRAUJALĮ, dėl to paprašė jam duoti pistoletą.

Agentui "BATAS" buvo įduotas pistoletas ir nuodugniai painstruktuota, kaip likviduoti banditą KRAUJALĮ. Bet agentas "BATAS", gavęs iš mūsų užduotį, viską perpasakojo banditui KRAUJALIUI. (Šie duomenys gauti iš agento "VINCĖS".)

Kadangi agentas "BATAS" banditui išpasakojo mūsų užduotį, iš to matyti, kad jis veidmainiauja ir nenori pildyti mūsų užduoties, todėl agentas "BATAS" iš agentūros tinklo išmestas ir aktyviai sekamas, taip pat renkama neakivaizdi dokumentacija dėl jo arešto.

4. Per agentą "VINCĖ" numatoma atlikti priemonę "SP" dėl bandito KRAUJALIO PETRO paėmimo, kur buvo paruoštas atskiras planas, bet šis planas MGB valdybos vadovybės nebuvo patvirtintas.

NAUJOS AGENTŪROS VERBAVIMAS

1. Pagal planą buvo numatyta užverbuoti agentu KAUPĄ VYTAUTĄ, Prano, kuris sekamas kaip aktyvus banditų būrio ryšininkas.

Verbavimas nebuvo atliktas, kadangi KAUPAS VYTAUTAS buvo pasiųstas į trijų mėnesių sąskaitininkų kursus.

2. Pagal planą numatyta verbuoti vidiniu agentu TVARIJONĄ TEODORĄ, Zigmo, kuris nuo 1946 m. gyvena nelegaliai.

Verbavimas neįvyko dėl to, kad jis jau ilgą laiką serga ir negali vaikščioti. Jam mes teikėme medicininę pagalbą. Po to, kai TVARIJO-

NAS pasveiks, jis bus užverbuotas ir pasiųstas pagal maršrutą ryšiui su banditais užmegzti.

ARESTAI

1. Pagal planą buvo numatyta areštuoti aktyvų banditų ryšininką VAITELIŪNĄ ANTANĄ, Karolio.

VAITELIŪNAS nebuvo areštuotas dėl to, kad stigo įrodymų apie jo nusikalstamus ryšius su banditais, todėl per 1952 m. sausio mėn. numatyta užvesti papildomą neakivaizdžią dokumentaciją.

Ramygalos MGB skyriaus
viršininkas papulkininkis
/SADČIKOV/

Nr. 746
1952 m. balandžio mėn.
Ramygala

Versta iš rusų kalbos

TVIRTINU
Lietuvos SSR
Saugumo komiteto
prie Ministrų tarybos pirmininkas
pulkininkas /K.LIAUDIS/ (parašas)
1955 03 03

NUTARIMAS
(dėl agentūrinės bylos perdavimo į archyvą)

1955 m. vasaris Ramygala

Aš, valstybės saugumo komiteto vyr. įgaliotinis Ramygalos rajonui leitenantas KOBYLIN, peržiūrėjau agentūrinės bylos Nr. 112 pagal slapyvardį "BEGUNY" medžiagą, kuri sudaryta apie šiuos nacionalistinės gaujos dalyvius:

1. DRĄSUTIS VLADAS, Kazio – "VYTENIS", gimęs 1917 m. Jodikonių kaime, Ramygalos valsčiuje. Ginkluotam būry nuo 1944 m. Yra "VYČIO" apygardos I–o rajono vadas.

2. DRĄSUTIS ANTANAS, Kazio – "VILKAS', gimęs 1918 m. Jodikonių kaime, Ramygalos valsčiuje. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

3. VAZNONIS RAPOLAS, Kazio – "DŽANAS", gimęs 1924 m. Palivarko kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

4. MAKARAUSKAS VINCAS, Kazio – "TIGRAS", gimęs 1919 m., kilęs iš Naujamiesčio, Panevėžio raj. Ginkluotam būry nuo 1947 m.

5. KRIKŠČIŪNAS DANIELIUS, Antano – "LIUPKA", gimęs 1922 m. Deveikiškių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 metų.

6. SMILGA POVILAS, Juozo – "PAULIUS", gimęs 1920 m. Baukų kaime, Panevėžio raj. Ginkluotam būry nuo 1945 m.

7. VALONIS POVILAS, Mykolo – "PUŠKINAS", gimęs 1920 m. Ėriškių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1945 m.

8. MAŽEIKA ALFONSAS, Petro – "TAIFŪNAS", gimęs 1915 m. Ėriškių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

9. ŽARDINSKAITĖ JADVYGA, Leonardo – "DAKTARAS DOLITLIS", gimusi 1923 m. Barklainių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1947 m.

RADAU:

Agentūrinė byla Nr. 112 "BEGUNY" buvo pradėta 1948 m. birželio 6 d., agentūrinės ir oficialios medžiagos pagrindu liudijanti apie tai, kad anksčiau išvardinti asmenys veikė ginkluotam nacionalistiniam būry, kuriam vadovavo DRĄSUTIS VLADAS, slapyvardžiu "VYTENIS". DRĄSUČIO VLADO būrys veikė buvusioje Krekenavos, Ramygalos, Naujamiesčio valsčių, Panevėžio apskrities teritorijoje.

Anksčiau išvardinti ginkluoto būrio dalyviai aktyviai kovojo prieš sovietų valdžią, vykdė teroro aktus prieš partinį sovietinį aktyvą ir prieš asmenis, lojalius sovietinei santvarkai. Apiplėšinėjo valstiečius, sovchozus, kolchozus ir kitas valstybines įstaigas.

1948–1949 m. didesnioji dalis DRĄSUČIO VLADO vadovaujamų banditų buvo likviduota karinių čekistinių operacijų metu. Tuo pačiu metu ir vėliau minėtas būrys pasipildė kitais ginkluotais dalyviais. Į ginkluoto būrio sudėtį įėjo:

1. PETKEVIČIUS STASYS, Motiejaus – "PRANCŪZAS", gimęs

1918 m. Tarnagalos kaime, Panevėžio raj. Į ginkluotą būrį įstojo 1945 m. Po DRĄSUČIO likvidavimo vadovavo būriui.

2. PILIPONIS GASPARAS, Motiejaus, gimęs 1928 m. Papiškių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1948 m.

3. KALVAITIS JONAS, Tomo – "PAŽĮSTAMAS", gimęs 1911 m. Rimaisų kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

4. KUČAS JUOZAS, Antano – "FINKA", gimęs 1924 m. Vaišvilčių kaime, Panevėžio raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

5. BALYS ALFONSAS, Juozo – "TITAS", gimęs 1923 m. Sokelių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

6. GRIGALIŪNAS JONAS, Vinco – "AMERIKIETIS", gimęs 1917 m. Dūdonių kaime, Panevėžio raj. Ginkluotam būry nuo 1946 m.

7. MASILIŪNAS MAMERTAS, Kazio – "RIBENTROPAS", gimęs 1928 m. Užkalnių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1948 m.

8. MAŽEIKA ANTANAS, Petro – "ANTANIUKAS", gimęs 1931 m. Ėriškių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1949 m.

9. VALIKONIS ANTANAS, Antano – "SLIVKA", gimęs 1911 m. Ramygaloje. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

10. KADŽYS VYTAUTAS, Jono – "ŠEŠIAPŪDIS", gimęs Užuraisčių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

11. KLIORYS APOLINARAS, Stasio – "SAKALAS", gimęs 1921 m. Žydelių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m., 1953 m. kovo 13 d. žuvęs bunkery pas KASPARIONĮ JONĄ, Juozo.

12. RIMAVIČIUS JONAS, Anupro – "JONAS", gimęs 1921 m. Jodikonių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m. Banditų grupės vadas.

13. GRIGALIŪNAS JULIUS, Jurgio – "MINDAUGAS", gimęs 1927 m. Butkūnų kaime, Panevėžio raj. Ginkluotam būry nuo 1949 m.

14. KRIKŠČIŪNAS VLADAS, Mykolo – "BALANDIS", "KARVELIS", gimęs 1925 m. Mučiūnų kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m. Vienu metu vadovavo banditų grupei.

15. BURKAUSKAS ANTANAS, Vlado – "BRAKONIERIUS", gimęs 1912 m. Sabonių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

16. KRAUJALIS PETRAS, Anupro – "ČIČINSKAS", gimęs 1922 m. Kraujelių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1945 m.

17. GARUCKAS RAPOLAS, Juozo – "SANITARAS", gimęs 1911 m. Masiokų kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m. Vienu metu vadovavo banditų grupei.

18. MAŽEIKA VIKTORAS, Juliaus – "VANAGAS", gimęs 1924 m. Žaibgalos kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1948 m. Nuo 1952 m. "VYČIO" apygardos vado "BITĖS" – KARBOČIAUS adjutantas.

19. TRAKIMAVIČIUS VYTAUTAS, Jono – „SŪNUS", gimęs 1928 m. Gudelių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1950 m.

20. PETRAITIS JOKŪBAS, Vlado – "GEGUŽIS", gimęs 1912 m. Mučiūnų kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

21. MEŠKA ANTANAS, Antano – "BIMBA", gimęs 1924 m. Jodikonių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

22. VAITELIS ALEKSAS, Povilo – "RIMTUTIS", gimęs 1928 m. Grigalių kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1950 m.

23. JUOSPAITIS BRONIUS, Motiejaus – "DIREKTORIUS", gimęs 1925 m. Rimaisų kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1945 m.

24. BALTRŪNAS BRONIUS, Juozo – "MERGYTĖ", "SEKLYS", gimęs 1918 m. Ramygaloje. Ginkluotam būry nuo 1945 m.

25. KRIKŠČIŪNAS MYKOLAS, Juozo – "VALSTIETIS", "PUPUTIS", gimęs 1928 m. Mučiūnų kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1945 m.

26. JANIONIS KAZYS, Mykolo – "ŠNEKUTIS", gimęs 1922 m. Garuckų kaime, Ramygalos raj. Buvęs būrio vadas. Ginkluotam būry nuo 1944 m.

27. MIKNYS – ŠTIKANAS STASYS, Antano, gimęs 1921 m. Griniūnų kaime, Ramygalos raj. Ginkluotam būry nuo 1947 m. 1951 ar 1952 m. iš būrio pasitraukė, kur slapstosi – nežinoma.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1952 m.

Šiaulių srities Ramygalos MGB skyrius

Agentas „RUGPJŪTIS"
1951 m. gegužės 19 d.

Priėmė majoras
SADČIKOV

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

Agentas pranešė, kad š.m. gegužės mėn. 7 ar 8 dieną banditai RIMAVIČIUS ir TRAKIMAVIČIUS vakare apie 11 val. atėjo pas agento svainį MASIOKĄ KAZĮ, gyvenantį Masiokų kaime, ir įsakė pakviesti buvusį kolchozo pirmininką MASIOKĄ VLADĄ. Kol atėjo MASIOKAS VLADAS, banditai laukė pas MASIOKĄ KAZĮ. Banditas RIMAVIČIUS sėdėjo kambaryje, o TRAKIMAVIČIUS budėjo lauke. Kai atėjo kolchozo pirmininkas, banditai su juo kalbėjosi kažką apie grūdus, jų išdavimą. Apie tai agentas sužinojo iš sesers MASIOKIENĖS gegužės 16 d., kadangi svainio namuose nebuvo, todėl agentas iš jo nieko ir nesužinojo. Faktas, kad banditai dabar vaikšto dėl grūdų, kadangi prasidėjo sėja, jiems lengviau patekt į sandėlį, bet apie tai ką nors turėtų žinoti ir sandėlininkas GRITĖNAS PETRAS, gyvenantis Masiokų kaime. Banditai pas agento svainį buvo kaip tik tą naktį, kai pas svainio seserį MASIOKAITĘ-ČELIENĘ ONĄ, kuri gyvena netoli plento Masiokų kaime, buvo atėję trys milicininkai ir išbuvo pas ją iki ryto, o ryte išėjo į Ramygalą. Nuo MASIOKAITĖS iki MASIOKO, pas kurį buvo banditai, atstumas apie 100 metrų.

Dabar agentui reikia kaip nors sužinoti iš svainio, kada ir kaip banditai ruošiasi vežti grūdus.

Apie banditų skaičių "VYTENIO" būryje agentas nustatė:

Rimaisų kaimo gyventojas KYBARTAS MYKOLAS agentui pasakojo, kad "VYTENIO" būryje veikia šie banditai:

1. JUOSPAITIS BRONIUS iš Rimaisų kaimo, apie kurį anksčiau sklido kalbos, kad žuvęs, bet KYBARTAS sako, kad JUOSPAITIS jį, o jis JUOSPAITĮ matęs.

2. TRAKIMAVIČIUS
3. RIMAVIČIUS JONAS
4. KRAUJALIS PETRAS
5. ŠLIKAS
6. ŠLEKYS

Užduotis: 1. Išaiškinkite, ar tikrai JUOSPAITIS gyvas ir veikia būryje.

2. Išaiškinkite visus būrio dalyvius ir ar nėra jame tokių, kurie pasislėpę nuo tarnybos sovietinėje armijoje.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1952 m.

TVIRTINU
Lietuvos valstybės saugumo
ministro pavaduotojas
pulkininkas /MARTAVIČIUS/ Parašas
1952 m. gegužės 31 d.

PLANAS

Priemonės dėl agento "RUGPJŪTIS"
1952 m. gegužės 26 d. pranešimo

Dėl "VYTENIO" būrio

1952 m. gegužės 12 d. Žvalgaičių kaimo gyventojas TAMOŠIŪNAS pranešė, kad krūmuose netoli KIŠKIENĖS vienkiemio, kuris yra Pabalių kaime, Panevėžio raj., slapstosi penki banditai. Gegužės 13 d. prie minimo vienkiemio čekistinės karinės operacijos metu likviduoti banditai RIMAVIČIUS JONAS – "JONAS" ir GRIGALIŪNAS – "MINDAUGAS".

Siekiant nustatyti trijų banditų slapstymosi vietą buvusios operacijos rajone, buvo pasiųstas agentas "RUGPJŪTIS", kuris pranešė, kad

gegužės 23 d. jis lankėsi Vakagalių kaime, esančiame Ramygalos rajone, pil. VAZNONIENĖS ONOS namuose, kuri yra areštuoto bandito VAZNONIO motina. VAZNONIENĖ agentui "RUGPJŪČIUI" pasakė, kad gegužės 13 d. netoli KIŠKIENĖS vienkiemio užmušti geri banditai: RIMAVIČIUS ir GRIGALIŪNAS, ir kad ji patenkinta tuo, kad liko gyvas JANIONIS KAZYS ir kiti du, kurie vaikšto kartu su juo. VAZNONIENĖ mūsų agentui taip pat papasakojo, kad JANIONIS yra vyresnis ir dažnai ateina pas ją į namus. Žadėjo sekmadienį, 1952 m. birželio 1 d., religinės šventės metu būti pas ją, nes bus išgėrimas. Mūsų agentas VAZNONIENEI pasakė, kad JANIONĮ jis žino ir nori su juo pasimatyti. VAZNONIENĖ "RUGPJŪČIUI" pasakė: "Ateikit pas mane sekmadienį, JANIONIS ir kiti bus, susitiksit ir pasikalbėsit".

Mūsų agentas VAZNONIENEI pažadėjo sekmadienį užeiti pas ją į namus.

Agentas "RUGPJŪTIS" dirba agronomu. Dažnai eina į kolchozus tarnybiniais reikalais, todėl ne kartą buvo susitikęs su būrio dalyviais, dažniausia su banditu JANIONIU, kurį jis pažinojo dar prieš jam išeinant į mišką. Banditai klausė, kur yra kariuomenė ir gynėjai, apie tai "RUGPJŪTIS" banditams papasakojo tiesą, buvo atvejų, kai ir išgėrinėjo su jais.

Siekiant įgyvendinti "RUGPJŪČIO" duomenis, imtis tokių priemonių:

1. Į VAZNONIENĖS vienkiemio teritoriją gegužės 29 d. pasiųsti vyr. operatyvinį įgaliotinį JUNEVIČIŲ, kuris turėtų nuodugniai išžvalgyti vietovę, kad š.m. iš gegužės 31 į birželio 1 d. būtų galima surengti pasalą.

2. Vyr. leitenantui JUNEVIČIUI gegužės 29 d. susitikti su agentu "RUGPJŪČIU" ir duoti užduotį gegužės 31 d. būti Vakagalių kaime, kur turėtų susitikti su JUNEVIČIUMI. Minėtam agentui duoti užduotį iš ryto birželio 1 d. būti VAZNONIENĖS namuose ir laukti ateinant banditų.

Gegužės 31 d. su agentu išsiaiškinti signalinį ryšį dienos ir nakties laikotarpiui, tuo pačiu galimą asmeninį susitikimą, jeigu banditai pasirodys VAZNONIENĖS sodyboje.

Vyr. leitenantui JUNEVIČIUI painstruktuoti "RUGPJŪTĮ". Jeigu jis susitiks su banditais VAZNONIENĖS sodyboje ir tie paklaus, kaip jis čia atsirado, jiems atsakyti, kad gegužės 23 d. jis buvo pas VAZ-

NONIENĘ, ši jam pasakė, kad jos namuose švęs šventes „partizanai", kuriuos ji ta proga pasikvies, todėl jis nutarė su jais susitikti ir kartu atšvęsti šventes, čia pat banditams papasakoti, kad organai suaktyvino kovą su „partizanais" ir kad jam žinoma, jog į Ramygalos ir Panevėžio MGB buvo atvežti užmuštų „partizanų" lavonai. Čia pat paklausti jų, ar jie saugiai slepiasi.

Kadangi VAZNONIENĖS namuose banditai išgėrinės ir, sprendžiant iš praeities, "RUGPJŪTĮ" priims į savo kompaniją, duoti agentui nurodymą, kad jis daug negertų ir sugebėtų veikti banditų paėmimo arba likvidavimo atveju, tą nuspręsti vietoje, gavus signalą iš agento.

3. Agentą painstruktuoti, kad, būdamas VAZNONIENĖS namuose, nustatytų JANIONIO būrio slapstymosi vietą.

4. Operatyvinę karinę grupę, vadovaujamą vyr. leitenanto JUNEVIČIAUS, banditų grupės paėmimui arba sunaikinimui į VAZNONIENĖS vienkiemio teritoriją pasiųsti gegužės 31 dieną.

Ramygalos raj. MGB sk.
viršininkas papulkininkis
/SADČIKOV/

Vyr. operatyvinis
įgaliotinis majoras
/PETRUŠKOV/

1952 m. gegužės 28 d.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1952 m.

Ramygalos MGB skyrius

Agentas "RUGPJŪTIS"
1952 06 04

Priėmė: SADČIKOV
ir JUNEVIČIUS

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS
Darbinė byla Nr. 8642

Agentas anksčiau pranešė, kad jis 1952 m. gegužės mėnesį buvo pas (areštuoto) bandito VAZNONIO IPOLITO motiną VAZNONIENĘ ONĄ, Antano, gyvenančią Ramygalos raj., Vakagalių kaime. Tuo metu jos namuose buvo jos dukra VAZNONYTĖ EMILIJA ir viena moteris, kurios pavardės agentas nežino, bet ji iš Čiplių apylinkės, "Naujo Gyvenimo" kolchozo, esančio Panevėžio rajone, ji gyvena krūmuose Pabalių kaime kartu su sūnumi.

Agentas kalbėjosi su VAZNONYTE EMILIJA apie nušautus ir areštuotus banditus, apie gyvenimo sunkumus, tuo pačiu buvo užsiminta apie gegužės 13 d. žuvusius RIMAVIČIŲ ir GRIGALIŪNĄ.

Mūsų pokalbiu susidomėjo moteris iš Pabalių kaimo, ėmė verkt ir gailėt žuvusių banditų. Ši moteris pareiškė, kad GRIGALIŪNAS ir RIMAVIČIUS buvo labai geri vyrai, savaitę slėpėsi krūmuose netoli jos sodybos, dažnai lankėsi jos namuose. Ji papasakojo, kad JANIONIS KAZYS, VAITELIS, TRAKIMAVIČIUS, taip pat RIMAVIČIUS ir GRIGALIŪNAS susitikinėjo jos namuose ir sprendė savo reikalus. Ji pareiškė – gerai, kad JANIONIS nepateko į kareivių rankas, juk jis "partizanų" vadas ir labai geras žmogus.

VAZNONYTĖ agentą pakvietė šv. Trejybės atlaidų proga užeiti pas ją į namus. Už šį pakvietimą agentas padėkojo ir pažadėjo ateiti. 1952 m. birželio 2 d. pirmadienį agentas atėjo pas VAZNONYTĘ EMILIJĄ, kuri turėjo alaus. Tuo metu pas ją svečiavosi dvi seserys KRIŠTANAITYTĖS, VAZNONYTĖS kaimynai, ZAKARKA SIMONAS iš Vakagalių kaimo, VINSKASĖ iš Vakagalių kaimo.

Besikalbant su VAZNONYTE, ši agentui papasakojo, kad anąkart, kai agentas buvo pas VAZNONYTĘ ir kai buvo toji moteris iš Pabalių kaimo, kada agentas išėjo į namus, ta moteris klaususi ir ėmusi domėtis, kas jis per žmogus, ar jis patikimas. Kaip pareiškė VAZNONYTĖ, ji agentą charakterizavusi kaip patikimą ir dorą žmogų.

Siekdamas užmegzti santykius su VAZNONYTE, agentas jai paskyrė žemės plotą daržui. Kaip agentas pamena, ta moteris iš Pabalių kaimo, būdama pas VAZNONYTĘ, pasakojo, kad banditai lankėsi pas ją namuose ir tarp savęs kalbėjosi, jog SKURDENIS JULIUS, Vakagalių kaimo gyventojas, palaiko ryšį su MGB organais ir jį reiktų sunaikinti, bet dėl to gali nukentėti nekalti vietiniai žmonės.

Š.m. birželio 2 d., išgėrimo pas VAZNONYTĘ metu, ZAKARKA SIMONAS skundėsi, kad jų kaime yra negerų žmonių, kurie apie viską praneša į rajoną – ir apie tai, kad jis iš kolchozo pavogė šieno, ir už tą jam bus teismas.

VAZNONYTĖ savo ruožtu pareiškė, kad vien dėl tokių išdavikų kaime negali pasirodyti geri žmonės (turėta mintyje banditai). Iš pokalbių su VAZNONYTE EMILIJA, nors ji tiesiogiai nepasakė, agentas suprato, kad ji palaiko ryšį su banditais.

Parašas (agento)

P a ž y m a. Pagal surinktą medžiagą VAZNONYTĖ yra dviejų areštuotų banditų sesuo ir ryšininkė.

Banditai GRIGALIŪNAS ir RIMAVIČIUS likviduoti 1952 05 13. JANIONIS, VAITELIS ir TRAKIMAVIČIUS veikia būryje.

U ž d u o t i s. Dažniau susitikinėkite su VAZNONYTE. Kad nusistovėtų geri tarpusavio santykiai, sudarykite vaizdą, jog jūs su ja draugaujate ir jai simpatizuojate. Pokalbyje su ja išsiaiškinkite, kas ta moteris, kuri buvo pas VAZNONYTĘ. Savo laiku VAZNONYTĖ klausė, kodėl ji jumis domėjosi ir ar jūs patikimas žmogus, paprašykite, kad ją su jumis supažindintų.

Kai paaiškės, kad VAZNONYTĖ palaiko ryšį su banditais, pareikškite, jog laikas dabar įtemptas ir reikia būti pasirengus visokiems netikėtumams, dėl to reiktų pasitarti su "partizanais", tik sunku su jais susitikti. Jei VAZNONYTĖ pareikš, kad ji organizuos tokį susitikimą, tai su tuo sutikite.

P r i e m o n ė s. 1. Išaiškinti ir surinkti visus duomenis apie gyventoją iš Pabalių kaimo, kuri yra banditų rėmėja arba ryšininkė.

2. SKURDENĮ JULIŲ apginkluoti ir imtis priemonių jam apsaugoti.

Ramygalos MGB viršininkas
papulkininkis /SADČIKOV/

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1952 m.

Agentas "MEDIS"
1952 m. birželio 6 d.

Priėmė: SADČIKOV
ir KRANAUSKAS

Darbo bylos Nr. 8631

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

Š.m. birželio 6 d. šaltinis pranešė, kad BRIEDELIO žmona BRIEDELIENĖ (vardo ir tėvo vardo nežino), gyvenanti Žydelių kaime, Ramygalos raj., šaltinio žmonai papasakojo, kad 1952 m. gegužės 28 d. pas juos atėjo trys banditai, kuriuos BRIEDELIENĖ visus atpažino, tai: PETRAITIS JOKŪBAS, KRIKŠČIŪNAS MYKOLAS ir KRIKŠČIŪNAS VLADAS. Banditai BRIEDELIENĖS klausė, ar jie turi valtį namuose, ji atsakiusi neigiamai. Tada banditai BRIEDELIENĖS paprašė kur nors surasti valtį, kadangi jiems būtina persikelti per Nevėžio upę į Šambalionių ir Mučiūnų kaimų pusę. BRIEDELIENĖ sutiko jiems padėti ir išėjo ieškoti valties, o banditai liko laukti namuose, kol ji suras valtį. Kai BRIEDELIENĖ rado valtį, tada ji grįžo į namus ir pranešė banditams, kad valtį radusi ant Nevėžio upės kranto. Po to banditai išėjo į tą vietą, kur nurodė BRIEDELIENĖ esant valtį. Iš kur BRIEDELIENĖ paėmė valtį, šaltinio žmonai ji nepasakė.

Kaip šaltiniui po to paaiškėjo, BRIEDELIENĖS vyras BRIEDELIS JONAS Nevėžyje gaudė žuvį. Neatmetama galimybė, jog ji tuo metu

ieškojo savo vyro BRIEDELIO JONO ir jį perspėjo, kad banditai reikalauja valties, nori persikelti į kitą pusę Nevėžio, kadangi BRIEDELIS JONAS turi savo valtį.

P a ž y m a. 1. BRIEDELIS JONAS yra Žydelių kaimo gyventojas, Ramygalos MGB skyriaus sekamas kaip aktyvus banditų, t.y. "Mučiūnų" grupės, rėmėjas.

2. PETRAITIS JOKŪBAS, KRIKŠČIŪNAS MYKOLAS ir KRIKŠČIŪNAS VLADAS sekami kaip ginkluotos buržuazinės nacionalistinės grupės dalyviai.

U ž d u o t i s. 1. Aplankykite Žydelių kaimo gyventoją BRIEDELĮ JONĄ, atsargiai išsiklauskite, ar dažnai pas jį ateina banditai, be to, pasistenkite sužinoti, kokią dar materialinę pagalbą BRIEDELIS JONAS teikia jiems be ano perkėlimo valtimi per Nevėžio upę.

2. Pokalbyje su BRIEDELIU JONU išsiaiškinkite, pas ką dar ateina banditai, kas su jais palaiko ryšį, kur šiuo metu jie slepiasi.

3. Kadangi jūs gyvenate kaimynystėje su BRIEDELIU JONU, sekite kasdien jo sodybą, jei pasirodytų BRIEDELIO sodyboje banditai, nedelsiant praneškite mums.

P r i e m o n ė s. Prie Žydelių kaimo gyventojo BRIEDELIO JONO sodybos pastatyti ilgalaikę pasalą, kad būtų galima surasti ir sunaikinti nacionalistinio būrio dalyvius.

Ramygalos MGB sk.
operatyvinis įgaliotinis
jaun. leitenantas /KRANAUSKAS/

Agentūrinio pranešimo kopija
yra darbo byloje Nr. 834 ag. "MEDIS"

Iš KGB archyve
rastos atskiros pažymos

Agentas "KAZIKEVIČIUS" Priėmė: GUBANOV
1949 09 03

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

Š.m. rugsėjo 3 d., pirmadienį, šaltinis visą dieną praleido tarnybiniais reikalais "Augustavo" tarybiniame ūkyje, o vakare, grįžus į namus, šaltinio tėvas perspėjo, kad jo už daržinės laukia banditas GRIGALIŪNAS. Šaltinis iš tikro už savo daržinės krūmuose sutiko GRIGALIŪNĄ JONĄ, kuris buvo ginkluotas automatu ir pistoletu, be to, dar ant diržo turėjo prisirišęs du automato ragelius. GRIGALIŪNAS paprašė šaltinį nupirkti jam Panevėžio turguje 43–čio numerio odinius batus, šaltiniui jis davė 400 rublių ir prašė, jeigu batai kainuos brangiau, pridėti savo pinigų, o vėliau žadėjo atiduoti. Šaltinis, paimdamas iš bandito GRIGALIŪNO pinigus, pažadėjo turguje penktadienį jam tuos batus nupirkti.

Paimti batų GRIGALIŪNAS žadėjo ateiti rugsėjo 7 d., penktadienį, arba 8 d. – šeštadienio rytą.

Toliau kalbėdamas su banditu, šaltinis papasakojo, kad ne taip seniai Upytės miške buvo daug kareivių, GRIGALIŪNAS atsakė, kad jie neseniai lankėsi Zubiškių kaime, ir, matyt, kažkas iš vietinių gyventojų apie tai pranešė rusams.

"KAZIKEVIČIUS"

P a ž y m a. Banditas GRIGALIŪNAS MGB skyriuje pažymėtas įskaitoje kaip "VYTENIO" būrio dalyvis.

U ž d u o t i s. Rugsėjo 7 d., penktadienį, išvykti į Panevėžį ir turguje nupirkti banditui GRIGALIŪNUI batus, po to nueiti į susitikimų butą dėl tolimesnių nurodymų.

P r i e m o n ė s. Siekiant paimti arba likviduoti GRIGALIŪNĄ, penktadienį, rugsėjo 7 d., ir šeštadienį – 8 d. šaltinio daržinėje, kuri privežta šieno, išstatyti pasalą – MGB 25–o šaulių pulko 8 kareivius, vadovaujamus operatyvinio darbuotojo.

TIKRA: MGB 2–o sk. viršininko pavaduotojas
majoras (parašas) /GUBANOV/

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1952 m.

Šiaulių srities MGB Valdybos viršininkui
pulkininkui drg. JAROCKUI
Šiaulių miestas

SPEC. PRANEŠIMAS

Apie Ramygalos rajone veikiančio banditų būrio narių, esančių agentūrinėj byloj "BEGUNY", sunaikinimą

1952 m. gegužės 12 d. iš šaltinio "T" buvo gauta informacija, kad 1952 m. gegužės 9 d. pas jį buvo atėjusi KIŠKIENĖ URŠULĖ, Pabalių kaimo gyventoja, ir pareiškė, kad ji atėjusi banditų nurodymu sužinoti, ar jis įvykdęs banditų įpareigojimą "dėl duoklės", apie kurią jie jį buvo įspėję dar 1951 m. rudenį.

Šaltinio paklausta, kokie banditai ją atsiuntė, KIŠKIENĖ pasakė, kad ją atsiuntė JANIONIS KAZYS, VAITELIS ALEKSAS, TRAKIMAVIČIUS VYTAUTAS, GRIGALIŪNAS ir RIMAVIČIUS.

Šaltinis KIŠKIENEI atsakė, kad jis šiuo metu kolūkio pirmininku nebedirba, visus grūdus perdavė naujam pirmininkui, todėl banditų prašymo įvykdyti negalės.

KIŠKIENĖ šaltiniui ėmė skųstis, kad ji neturtinga moteris, bet banditai dažnai pas ją ateina, bijanti, kad jai už juos netektų atsakyt. KIŠKIENĖ šaltiniui taip pat papasakojo, kad minėti banditai slapstosi PABALIŲ, DIRVONŲ kaimų krūmuose Panevėžio raj. ribose ir nuolatos užeina pas ją.

Buvo nutarta 1952 m. gegužės 13 d. KUTIŠKIŲ, PABALIŲ, DIRVONŲ, BUTKŪNŲ kaimų rajone (Panevėžio ir Ramygalos rajonų sandūroje), ten esančiuose krūmynuose, atlikti čekistinę karinę operaciją, siekiant likviduoti tenai besislapstančius banditus.

BUTKŪNŲ kaime, "šukuojant" krūmus, aptikti du banditai, kurie susišaudymo metu buvo likviduoti. Tai:

1. RIMAVIČIUS JONAS, gim. 1920 m. Jodikonių kaime, Ramygalos rajone, lietuvis, kilęs iš valstiečių-buožių, būryje nuo 1944 m. Būryje užėmė "KUDIRKOS" būrio vado pareigas, priklausė "VYČIO" apygardos I-am rajonui. Slapyvardis "JONAS".

2. GRIGALIŪNAS JULIUS, Jurgio - "MINDAUGAS", gim. 1927 m. Butkūnų kaime, Panevėžio raj. Eilinis banditas, būryje nuo 1949 m.

Iš likviduotų banditų paimta:

1. Automatas PPŠ - 1 vnt.
2. Šautuvas SVT - 1 vnt.
3. Pistoletas TT - 1 vnt.
4. Pistoletas užsieninės markės - 1 vnt.
5. Įvairių šovinių - 130 vnt.
6. Banditų dokumentai ir banditų "KUDIRKOS" būrio spaudas.

Likviduojant banditus, pasižymėjo:

1. Ramygalos raj. MGB 2-o sk. viršininko pavaduotojas kapitonas SODOVNIKOV VIKTOR ANDREJEVIČ.

2. MGB 4-os komandos 2-o diviziono 7-o sk. kulkosvaidininkas ČIČKOV MICHAIL SERGEJEVIČ.

Juos prašau paskatinti savo nuožiūra.

Ramygalos MGB sk. viršininkas
papulkininkis /SADČIKOV/

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

STEBĖJIMO BYLA

"BB" Valdyba, I-as skyrius
Panevėžio MVD sk.
Arch. Nr. 20/133, 3-ias t., 1946 m.

... Iš veikiančios agentūros per praėjusį dešimtmetį gauta nemažai vertingų pranešimų ir atlikta keletas agentūrinių kombinacijų...

Krekenavos MVD skyriuje gautas agentūrinis pranešimas apie tai, kad demobilizavęsis raudonarmietis palaiko ryšį su LUKOŠEVIČIAUS

būriu. Remiantis tais duomenimis, buvo suplanuota agentūrinė kombinacija, pagal kurią, apsimetę banditais, pas tą pilietį prisistatys MVD darbuotojai ir išgaus iš jo žinių apie banditus. Pradžioje jį palaikys kaip banditų rėmėją, po to užverbuos.

Kombinacijai atlikti buvo parinkti du MVD operatyvininkai, mokantys lietuvių kalbą: jaunesnysis leitenantas TICHOMIROV ir jaun. leitenantas JASIULIONIS. Aprengti „partizanais", TICHOMIROV ir JASIULIONIS kartu su nedidele raudonarmiečių grupele (kuriems į gryčią buvo nurodyta neužeit) paskirtu laiku naktį išėjo pas tą raudonarmietį, kuris neseniai buvo demobilizavęsis iš sovietinės armijos. Čia atėję, paaiškino neva ieško „partizanų" vado LUKOŠEVIČIAUS. Minėtas pilietis draugiškai juos priėmė ir sutiko parodyti, kur galima rasti ką nors iš banditų. Kelyje šis banditų rėmėjas papasakojo, kad jis turi brolį, kuris antrus metus slapstosi nuo sovietinių organų ir taip pat palaiko ryšį su banditais.

Tada šis pilietis buvo pristatytas į MVD skyrių, kur buvo užverbuotas slapyvardžiu "ŠARŽAS". Jam buvo duota užduotis nustatyti brolio buvimo vietą ir pranešti mums. Po trijų parų "ŠARŽAS" nurodė sodybą, kur yra brolis.

Taip pat persirengę banditais, tie patys MVD operatyvininkai atėjo į nurodytą sodybą ir ten rado besislapstantį agento "ŠARŽO" brolį.

Pastarasis operatyvininkus taip pat palaikė „partizanais" ir pareiškė norą eiti kartu su jais, pasisakė, kad jau su vienu kitu „partizanu" turįs ryšį. Eidami neva į mišką, operatyvininkai jį atsivedė į MVD skyrių, kur sulaikytasis prisipažino palaikąs ryšį su banditais, sutiko įsiterpti į Lukoševičiaus būrį ir užvesti jį ant pasalos. Sulaikytasis buvo užverbuotas slapyvardžiu "GRIGAS" kaip vidinis agentas Lukoševičiaus būryje. Ryšys buvo palaikomas per jo brolį – agentą "ŠARŽĄ".

Po keleto dienų, š.m. gegužės 24 d., "GRIGAS" pateikė pirmą informaciją, kurioje jis pranešė, kad įsiterpė į keturių Lukoševičiaus banditų grupę, kad jam buvo duotos keturios granatos. Toliau "GRIGAS" praneša, kad Lukoševičiaus būrio štabas yra Naujamiesčio valsčiaus teritorijos krūmuose, kur šaltinis su savo būriu ruošiasi eiti.

Pasakoja ONA SEREIKAITĖ–"SADAUSKAITĖ"

Užrašyta Panevėžyje
1996 02 19

Šeimoje mes buvome trys vaikai: du broliai ir aš. Broliai už mane buvo vyresni, jų armija nebelietė, bet grėsė trėmimas, todėl iš namų turėjo pasitraukti.

Pokario metais savo namuose buvom įrengę slėptuvę, kurioje gyveno Alfonsas Petrauskas–*Tūbelis*. Žuvo pas Sereiką Peiksvos kaime.

Tuoj po karo pirmą žiemą jį pas mane atvežė moteriškai persirengęs Julius Ardavičius (gyvena Kėdainiuose šiuo metu). Pas mus gryčioje kamine buvo rūkykla. Iš viršaus padarėm įlindimą, spaliais angą užmaskavom, ir bet kas nesupras, kad ten įlindęs žmogus. Apie du mėnesius Petrauskas pas mus slapstėsi, o pavasariop išėjo į *Bitės* – Karbočiaus būrį. Tas būrys tuo metu veikė tarp Surviliškio ir Kėdainių. Gyvendavo daugiausia pas žmones. Žuvimo dieną jie keliese tuomet buvo pas Sereikas: Petrauskas, Plančiūnas nuo Kėdainių ir Sereikos sūnus. Namus apsupo rusų garnizonas. Jie dar gynėsi, nušovė rusų karininką, bet žuvo ir patys.

Kada baigėsi karas, Surviliškų bolševikai surengė mitingą ir pasiūlė rašyt draugui Stalinui padėkos laišką už išvadavimą. Mitingas vyko gaisrininkų salėje, visiems dalyvavusiems liepė pasirašyt po tuo padėkos laišku. Man tokia kvaila mintis užėjo, ėmiau ir pasakiau garsiai: "Kai aš rašau laišką, tai ir pasirašau, o dabar – kas jį rašė, tegul ir pasirašo..." Salėje iškart kilo subruzdimas. Gal keli ir buvo, kurie norėjo padėkot tam Stalinui, o daugumas tai tikrai nenorėjo. Mitingo organizatoriai uždarė langus ir duris, kad iš salės niekas neišeitų, aplink apstojo ginkluoti stribai, o tada jau po vieną kvietėsi prie stalo ir liepė pasirašyt. Kuris pasirašo, tą išleidžia į lauką, o kuris nepasirašo, palieka salėje. Buvo tokių nemažai, kurie nenorėjo pasirašyti, nepasirašiau ir aš, bet mane jau palaikė agitatore prieš tarybų valdžią.

Kitą dieną dviračiu važiavau į Surviliškį ir atkreipiau dėmesį į mokytoją Jakaitį, kuris pastebėjo, kad aš nuvažiavau į

Surviliškį. Jis tada laukė manęs grįžtančios atgal, sustabdė ir įspėjo, kad stribai ruošiasi areštuoti mane, Donatą Kranauską, partizano Juozo Kranausko dėdę, ir Justiną Lukošių iš mūsų kaimo. Grįžau į namus, apsiruošiau, išėjau gonkelin ir mezgu. Šuo sulojo kelis kartus, žiūriu – nuo vieškelio įsuka į mūsų sodybos keliuką vežimas, prisėdęs vyrų. Arklys palšas, iškart supratau, kad stribai, nes tik jie važinėdavo su palšu arkliu, daugiau niekas tokio neturėjo.

O mūsų namai buvo apsodinti eglutėmis. Aš tuoj į tas eglutes ir pasislėpiau. Atvažiavę stribai išvertė visą gryčią, ieškojo manęs. Neradę paliko pakvietimą, kad ateičiau Surviliškin pas juos į stribelnyčią. Tada supratau: jei nueisiu, man baigsis liūdnai. Čia aš gal ir negerai pasielgiau, kad apie tai nepranešiau Lukošiui ir Kranauskui. Kita vertus, Jakaitis manęs ir neprašė, kad jiems praneščiau. Tada stribai nuvažiavo pas Lukošių ir paėmė jį. Metus išlaikė uždarę, bet bylos nesudarė, nors prieškario metais jis priklausė ir Šaulių organizacijai. Bet kada jį paleido, netrukus atvažiavo vėl ir išvežė į Sibirą, kur jis ir mirė. O Donato Kranausko kažkodėl visai nelietė, be to, ir amžius jo jau buvo daugiau kaip 80 metų.

Man kito kelio neliko – tik slapstytis, teko pasitraukti iš namų.

Kada prasidėjo trėmimai į Sibirą, brolis Petras buvo įspėtas, kad tą savaitę nenakvotų namuose. Jį įspėjo toks kalvis Lukšys, Surviliškio stribų viršininko Striuko uošvis. Turiu pasakyti, kad jis vieną kartą ir mane išgelbėjo. Tuomet mane buvo areštavę su svetimu pasu, kurį man buvo gavęs Lukenskas Stasys. Aristavoj mane stribai sulaikė pas brolį Praną ir pareikalavo dokumentų. Aš pasakiau, kad turiu pasą, bet palikau pas eigulį Marcinkevičių, nes to padirbto paso bijojau rodyti. Tada mane nusivarė pas tą eigulį. Aš aiškinau, kad buvau pas jį įsidarbint. Marcinkevičius mane suprato, ėmė ieškot to paso, bet taip ir nesurado. Kai nerado paso, nusivarė į Kėdainius ir ėmė tardyt. Supratau, kad nebeišsisuksiu, pradėjau sakyt tiesą. Paskambino Striukui į Surviliškį ir paklausė, ar jie ko nors "ant manęs" neturi. Nors ir buvau jau paieškoma, bet Striukas pasakė, kad ne. Kai taip pasakė, mane ir paleido. Aš visą gyvenimą liksiu Striukui dėkinga už tai, kad jis tada mane išgelbėjo nuo Sibiro.

Stasį Lukenską–*Uosį* man pristatė Krekenavos būrio parti-

zanai kaip labai patikimą žmogų. Jie mano broliui Petrui įdavė laiškelį ir liepė jį perduot man. Ten buvo nurodytas Lukensko adresas Kaune, nors aš jo butą žinojau, kadangi ne kartą ten pas jį esu buvusi. Turiu ir nuotrauką su juo nusifotografavusi.

Aš supratau, kad Lukenskas krekenaviečių partizanų patikimas žmogus, perdaviau jam tą laiškelį.

Iš krekenaviečių partizanų gyvi dar buvo tada: Stasys Kulikauskas, Jonas Kudokas, Feliksas Totoris. Aš daug kartų lankiausi Kaune pas Lukenską. Pas jį atvažiuodavo ir kitos ryšininkės: iš Burvelių kaimo Onutė Petrauskaitė, iš mūsų kaimo Milė Urbelytė. Urbelytė taip pat slapstėsi nuo stribų, buvo pasitraukusi iš gimtinės. Lukenskas jai padėjo įsidarbinti knygyne, kurio vedėjas buvo Bitinas. Mes pas tą Lukenską sueidavome visos, man jis rekomendavo tokį daktarą Petroką, aš pas tą pabūdavau Žaliakalny, pašeimininkaudavau, ypač žiemos mėnesiais.

Apie Urbelytės suėmimą man vėliau papasakojo pats to knygyno vedėjas Bitinas: "Į knygyną kartą atėjo du vyrai ir paklausė Urbelytės. Aš pasakiau, kad jos dar nėra. Tada jie išėjo į lauką ir vaikšto. Kai atėjo Urbelytė, aš pasakiau jai, kad jos ieško anie du vyrai, kurie vaikšto lauke. Ji susidomėjo, kas jie tokie galėtų būti, išėjo į lauką ir nebeatėjo".

Kiek žinau, ją teisė. Ir iš Rusijos ji nebegrįžo.

Lukenskas man yra pasakojęs, kad dar prieš atvažiuodamas į Kauną gyvent veikęs krekenaviečių partizanų būryje. Vėliau man pasakojo likę Gėgžnos būrio vyrai, kad Stasys Lukenskas jau guli Varnakalny. Jis viską prisipažinęs, kad buvęs užverbuotas, kad jį suklaidinęs kažkoks giminaitis, tuo metu buvęs dideliu viršininku, labai prašęs dovanot.

Aš nežinau, kodėl mes jį vadinome Kazimieru, gal jis konspiracijos sumetimais buvo pasikeitęs vardą. Lukenskai buvo keli broliai, bet Stasį mes visos tada vadinome Kazimieru.

Šitas Stasys–Kazimieras taip pat dažnai atvažiuodavo iš Kauno pas partizanus. Matyt, partizanai sužinojo apie jo juodus darbelius, todėl ir sušaudė. Gal ir mane tada veikė tokia nuojauta, kad aš jo nesuvedžiau su Gėgžna.

Vincas Gėgžna, Petras Pabrinkis ir dar vienas žuvo Stasy-

nėj. Prie miško ta sodyba buvo. Ėjo kalbos, kad juos išdavė tos pačios sodybos žmonės.

Bitei ir Gėgžnai mes sakydavome, kad jie mums daug ko nepasakotų apie save, nes jei mus paims ir kankins, kažin ar išlaikysim. O Stasys Lukenskas manęs vis prašydavo, kad suvesčiau su Gėgžna. Aš kažkaip nenorėjau jų supažindinti, nes nežinojau, ar Gėgžna nori su juo šnekėt. Lukenskas, matyt, norėjo dar ir jo būrį sutvarkyt.

Aš nežinau, kur Lukenskas dirbo Kaune gyvendamas, tik žinau, kad jis galėdavo gauti pasus. Kiek man žinoma, Lukenskas tuoj po karo išėjo į mišką ir veikė Lukoševičiaus būryje. Kokiom aplinkybėm jis atsidūrė Kaune, aš nežinau.

Noriu pasakyti, kad tas daktaras Kaune, pas kurį tarnavau, man nepatarė Lukensko vežt supažindint su Gėgžna. Juk Urbelytę įdarbino Lukenskas, man irgi žadėjo kažkokį darbą gaut, paskui tos Urbelytės toks keistas suėmimas. Mintyse kilo tokie įtarimai, ar tik ne Lukensko čia darbas, lygiai taip pat mąstė ir tas daktaras.

Partizanas Vincas Gėgžna–*Balandis* buvo kilęs iš Būdų kaimo, Kėdainių rajono. Jo brolis Petras jau buvo žuvęs nuo raudonųjų partizanų dar vokiečių okupacijos metais, o Stasys–*Vilkas* – jauniausias – žuvo tuoj po karo prie Lančiūnavos. Vincas vadovavo Šėtos būrio partizanams. Gėgžnos būriui priklausė: Petras Pabrinkis–*Tetulytė*, Palinauskas, Kazys Chmieliauskas (iš Milžemio kaimo), Pabrinkis (kitas), *Faustas* (senyvo amžiaus, iš Kėdainių), Stasys Gėgžna–*Vilkas*.

Vincas Gėgžna, pamenu, dainuodavo tokią dainą:

Gal nežinosit mano kapo,
Kur mane budeliai užkas...
Tik neužmirškit mano vardo,
Kad toks lietuvis buvau aš...

Pamenu, kaip per vienas šv. Kūčias valgėme susėdę už stalo, kartu valgė ir partizanai. Gėgžna atsistojo ir pasakė:

– Aš esu tikras, kad kitas kūčias valgysime jau laisvoj Lietuvoj...

Kaip tikėjo vis dėlto žmonės tais amerikonais, kaip laukė to išvadavimo. Deja, jis tos išsvajotos laisvės taip ir nesulaukė, buvo nušautas ir numestas Kėdainių miesto aikštėje.

Iš Glitėnų kaimo Krekenavos apylinkėj žuvo net keturi broliai Kulikauskai: 1941 m. birželio 22 d. žuvo Antanas, o Jurgis, Stasys ir Leonas žuvo jau pokario metais.

Juozas Kranauskas–*Dėdė* buvo kilęs iš Užupės kaimo, Surviliškio valsčiaus, priklausė "Bitės" būriui. Jo šešerių metukų sūnų Narušių kaime laikė tokia Rutkūnienė. Ir Kranauskas užėjo aplankyti sūnaus. Matyt, buvo jau sekamas, nes greit prisistatė rusų garnizonas ir Kranauską su tuo sūneliu abu nušovė. Vaikelio visgi nevežė ant gatvės išniekinti, leido palaidoti Šventybrasčio kapinėse, o tėvą nuvežė į Surviliškį ir paguldė ant gatvės.

Bitę – Bronių Karbočių aš pažinojau labai gerai. Buvo protingas, gudrus partizanas, jį vadino "stribų pabaisa". Stasys Pakėnas iš Kūjėnų kaimo vaikščiojo kartu su *Bite*.

Kartą aš nuėjau pas brolį ir ten juos keturis radau: *Bitę*, Pakėną ir dar du. Buvo dienos metas. Kaimynas žinojo, kad pas mus yra partizanai, ir jis pamatė, kad pas kitą kaimyną atėjo stribai paskolų rinkti. Ėjo trys stribai ir trys civiliai. Tas kaimynas pasiuntė savo 7 metukų sūnų pas mus, kad pasakytų, jog stribai ateina. Bet partizanams jau nebebuvo kaip išeit nepastebėtiems. O mano brolienė buvo darbe, namuose tik maži vaikai ir brolis. Jis susigriebė tuos vaikiukus ir išėjo į krūmus, ten suguldė juos ant žemės ir laukia, kada prasidės šaudymas. Partizanai sulipo ant aukšto, aš dar nuėmiau kopėčias. Prisistatė tie paskolų rinkėjai. Pasakiau jiems, kad visi darbe, jie apsisuko ir išėjo. Tada vėl pastačiau kopėčias, *Bitė* nulipo nuo aukšto, kiek paėjo ir sako:

– Taip norėtųsi šaut, bet gaila šeimininkų, jiems bus blogai.

Aš vėl užkabinėjau uždarinėjau langus, nes jie buvo atidaryti, paruošti pasitraukimui. Ačiū Dievuliui, viskas laimingai baigėsi.

Robertą Bandžiulį partizanai įtarė, kad jis išdavė Lukoševičiaus būrį Skilvionių miške. Po tos tragedijos atseit stribai jau Bandžiulį saugojo, bet partizanai jį vis tiek užklupo namuose ir

sušaudė. Jo seserį, tėvą ir jį patį, tik motiną paliko, kad ji nekalta. Kada Robertą įtarė dirbant stribams, tai jis, matyt, norėjo kaip nors užsimaskuot, tada tėvą pasiuntė slankiot po mišką ir sekt, kur laikosi partizanai.

Man gerai buvo žinomi krekenaviečiai partizanai: Stasys, Jurgis, Leonas Kulikauskai (iš Glitėnų), Serdikauskas, du Deveikiai.

Pas mus daugiausia atvažiuodavo stribai iš Surviliškio. Pamenu, ateidavo stribas Rozenbergas (iš mūsų kaimo kilęs), Kasputis, Pečiulis. Kiek man žinoma, Pečiulis dirbo stribyne, o pas jo tėvus Kaukalnio kaime namuose buvo partizanų bunkeris. Ateidavo toks bjaurus senis, vadinamas "komendantu". Visus reikdavo vaišint. O vaišindavom ne todėl, kad mylėjome, o todėl, kad jų bijojom. Po tokių kelių vaišių tas "komendantas" pradėjo man simpatizuoti, pradėjo atvažinėt ir statytis kaip kavalierius, bet kai iš namų išėjau, daugiau aš jo ir nebemačiau.

Pamenu, kai partizanai 1945 m. nušovė du brolius stribus Adolį ir Vytautą Vaičiūnus iš Užupės kaimo. Atėjo tiesiai į namus pas juos ir nupylė, žmonas su vaikais paliko, nelietė.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Šaltinis "BELI"
Darbinė byla Nr. 8603
1951 m. balandžio 29 d.

Priėmė: TICHOMIROV

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

Šaltinis "BELI", vykdydamas mūsų užduotį, 1951 m. balandžio 24 d. savo namuose susitiko su bandito PETRAIČIO JOKŪBO motina, pokalbio metu ši papasakojo, kad "MUČIŪNŲ GRUPĖS" banditai šiuo metu yra Vadaktėlių kaimo teritorijoje, šalia VIKTARIŠKIŲ miško masyvo, ir artimiausiomis dienomis jie turi pereiti į MUČIŪNŲ kaimo teritoriją. Kai tik jie ateis į Ramygalos rajono Mučiūnų kai-

mą, iškart užeis pas ANTANAITĮ PRANĄ pasikeisti baltinių. Be to, bandito PETRAIČIO motina išgėrimo metu kaip giminaičiui pasakė, kad "MUČIŪNŲ GRUPĖ" žiemos metu slėpėsi pas KRASAUSKĄ JUOZĄ, gyvenantį II-ame Rodų kaime, Ramygalos rajone, jisai yra siuvėjas. Iš PETRAITIENĖS kalbos šaltinis suprato, kad KRASAUSKO sodyboje yra banditų bunkeris, bet kurioje vietoje – PETRAITIENĖ nepasakė.

U ž d u o t i s. 1. Šaltiniui "BELI" duota užduotis 1951 m. balandžio 29 d. nueiti į Vadaktėlių bažnyčią, ten susitikti PETRAITIENĘ ir pasikviesti ją pas save į svečius, kada tik ji ateis į svečius pas šaltinį, šis turi ją nuoširdžiai priimti, pavaišinti, kadangi PETRAITIENĖ labai mėgsta išgerti ir ne kartą yra gėrusi su šaltiniu. Šio išgėrimo metu šaltinis privalo sužinoti tikslią banditų slapstymosi vietą.

2. Kadangi PETRAITIENĖ pasiūlė šaltiniui alaus banditams pavaišinti, tai šitam šaltiniui duota užduotis padaryti alaus ir per PETRAITIENĘ pakviesti banditus išgerti to alaus, kad banditai pradėtų lankyti šaltinio namus.

P a ž y m a. Šaltinio "BELI" duomenys dengiami šaltinio "MEDIS" duomenimis.

P r i e m o n ė s. 1. Gavus tikslius duomenis, kur slepiasi banditai, atlikti jų likvidavimo arba paėmimo operaciją.

2. Šaltinių "BELI" ir "MEDIS" duomenis pavesti patikrinti agentui "ŠARŽAS".

Agentūrinius pranešimus priėmiau:
Ramygalos MGB skyriaus viršininko
pavaduotojas leitenantas
parašas (TICHOMIROV)

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Ramygalos raj. MGB skyrius

Agentas "BELI"
1952 m. birželio 3 d.
Darbinė byla Nr. 8603

Priėmė: SADČIKOV

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

Prieš keletą dienų kalbantis su bandito PETRAIČIO JOKŪBO motina PETRAITIENE ONA apie banditų reikalus ir apie tai, kaip gyvena jos sūnus, PETRAITIENĖ šaltiniui pareiškė, kad jos sūnus su savo draugais yra miške netoli Nevėžio upės, bet kur konkrečiai – nepasakė.

PETRAITIENĖ taip pat papasakojo, kad Felikso vardo dienos proga Mučiūnų kaimo gyventojai ANTANAITIS IPOLITAS, Prano, ir ANTANAITIS FELIKSAS, Igno, banditams į mišką nešė bačkutę alaus ir užkandą. Kaip pareiškė PETRAITIENĖ, ten, be PETRAIČIO ir KRIKŠČIŪNŲ VLADO ir MYKOLO, buvo ir kiti banditai, bet kokie – PETRAITIENĖ nežino.

1952 m. birželio 3 d. PETRAITIENĖ papasakojo, kad birželio 2 d. pas Mučiūnų kaimo gyventoją ANTANAITĮ PRANĄ atėjo banditas KRIKŠČIŪNAS VLADAS, pasiėmė skalbinius, produktus ir išėjo.

PETRAITIENĖ šaltiniui taip pat pareiškė, kad ji nori susitikti su savo sūnumi PETRAIČIU JOKŪBU ir pasakyti jam, kad jie nubaustų BUTAUTĄ – jo vardo šaltinis nežino – "Jaunosios gvardijos" kolchozo kolūkietį, už tai, kad jis tarp kolūkiečių skleidžia kalbas, jog banditai gyvena kolchozo sąskaita, o kolūkiečiai per juos ir jų rėmėjus už darbadienius nieko negauna.

Šaltinis siūlo būtinai nuodugniai patikrinti mišką bei krūmus palei Nevėžio upę už Šambališkių kaimo.

PETRAITIENĖ šaltiniui pareiškė, jog banditai ir asmeniškai jos sūnus vengia pas šaltinį užeiti, kad kas nors apie tai nesužinotų, todėl jai – PETRAITIENEI – negalima bus pas šaltinį gyventi.

P a ž y m a. PETRAITIENĖ yra bandito PETRAIČIO JOKŪBO mo-

tina ir sekama kaip ryšininkė. ANTANAITIS IPOLITAS ir ANTANAITIS FELIKSAS pagal agentūrinę medžiagą "praeina" pirmą kartą.

U ž d u o t i s. Pokalbyje su PETRAITIENE dar kartą priminti, kad Jūs pasiruošęs padaryti banditams alaus ir "samagono", norite juos pavaišinti ir susitikti su jos sūnumi JOKŪBU, kadangi jo seniai nematėte ir norite su juo pasišnekėti. Jeigu PETRAITIENĖ pareikš Jums, kad banditai pas Jus į namus neateis, tada pasiūlykite susitikti kur nors krūmuose arba miške. Dažniau susitikite su ANTANAIČIU PRANU, su jo žmona ir pasistenkite sužinoti, kada pas juos ateis banditai skalbinių. Ar pastarieji nakties metu nepereina kur nors per krūmus netoli Jūsų sodybos, jeigu pereina, tada pasekite, kurioj vietoj jie pereina, ir apie tai nedelsiant praneškite mums.

P r i e m o n ė s. Už Nevėžio miške ir krūmuose palei upę Šambališkių kaimo teritorijoje atlikti banditų paiešką.

Išaiškinti kolūkietį BUTAUTĄ, nustatyti, ar banditai ir jų rėmėjai negrasino jam ir ar neapginklavo jo.

Ramygalos raj. MGB sk.viršininkas
papulkininkis /SADČIKOV/

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1952 m.

Šiaulių srities MGB valdybos viršininkui
pulkininkui drg. JAROCKIUI
Šiaulių miestas

SPEC. PRANEŠIMAS

Apie ginklų paėmimą iš Ramygalos rajono
teritorijoje veikusio "LUKŠIO" būrio banditų

Ramygalos MGB skyriuje yra agentūrinė byla Nr. 9 "BEGUNY", pagal kurią sekami trys banditų būriai: "KUDIRKOS", "BARANAUS-

KO" ir "LUKŠIO", įeinantys į I–o rajono "BRIEDŽIO" rinktinės "VYČIO" apygardą.

Į "LUKŠIO" būrio sudėtį įeina:

1. Būrio vadas KRIKŠČIŪNAS MYKOLAS – "BALANDIS", "KARVELIS".

2. Eilinis banditas PETRAITIS JOKŪBAS – "GEGUŽIS".

3. KRIKŠČIŪNAS VLADAS – "VALSTIETIS".

Minėtos grupės sekime dalyvauja mūsų agentas "BELI". Agentas "BELI" mūsų nurodymu savo namuose slepia bandito PETRAIČIO JOKŪBO motiną PETRAITIENĘ ONĄ, per ją "tamsiai" seka minėtą būrį.

Agentas "BELI" pranešė, kad "LUKŠIO" būrio banditai slepiasi Ramygalos raj., Mučiūnų kaimo viensėdžiuose; pasirodžius kariuomenei, periodiškai slepiasi negyvenamam bandito PETRAIČIO name.

Pasinaudojant nurodyta medžiaga, 1952 m. kovo 30 d. garnizono ir liaudies gynėjų pajėgomis buvo atlikta bendra čekistinė karinė operacija Mučiūnų kaime mažomis žvalgybinėmis paieškos grupėmis. Viena grupė, tikrindama negyvenamą bandito PETRAIČIO JOKŪBO sodybą, rado du gerai paslėptus veikiančius šautuvus ir 60 šovinių, banditų nuotraukų ir pažymėjimų "GEGUŽIO" – JOKŪBO PETRAIČIO vardu.

Visa tai buvo paimta ir pristatyta į rajono MGB skyrių. Nuodugniai apžiūrėjus šią sodybą, banditų nerasta.

Ramygalos MGB skyriaus viršininkas
pulkininkas /SADČIKOV/

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1951 m.
Šiaulių srities Ramygalos
MGB skyrius

"MEDIS"
1951 05 18

Priėmė: majoras
SADČIKOV

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

Žydelių kaime gyvena bandito KLIORIO APOLINARO tėvas KLIORIS STASYS, motina, sesuo DAMBRAUSKIENĖ STASĖ, jos vyras DAMBRAUSKAS JUOZAS. KLIORIO šeima kilusi iš buožių, turėjo 25 ha žemės.

Kadangi bandito KLIORIO šeima gyvena kaimynystėje su agentu, 1950 m. agentas pats matė, kaip motina ir sesuo ne kartą nešė į mišką maistą kibire, neva ėjo melžti karvės ar nešė karvei vandens. Šeimos nariai karvę visada riša prie miško ir, kiek pabuvę prie karvės, nueina į mišką. Ypač dažnai pas banditus eina KLIORIO sesuo KLIORYTĖ–DAMBRAUSKIENĖ STASĖ. Šiuo metu banditų šitam miške nėra.

"MEDIS"

U ž d u o t i s. Stebėkite DAMBRAUSKIENĖS sodybą ir nustatykite, ar pas ją ateina banditai šiuo metu.

P a ž y m a. KLIORIS APOLINARAS yra banditas, jo sesuo DAMBRAUSKIENĖ STASĖ pagal agentūrinę bylą "praeina" kaip aktyvi banditų rėmėja.

P r i e m o n ė s. Banditų grupės sekimui, kurioje veikia ir KLIORIS, pasiųsti kitą agentą "BELI", kad nustatytų šio būrio slapstymosi vietą.

Ramygalos MGB skyriaus viršininkas
majoras SADČIKOV

1951 m. gegužės 18 d.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Šaltinis "JOKŪBAS"
Asm. byla Nr. 3570

Priėmė: VOLOŠIN
1951 01 19

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

1951 m. sausio 7 d. ėjau iš tetos ZOPELYTĖS, gyvenančios Čiūrų kaime, Panevėžio raj., į namus ir dvarponio LIUTKEVIČIAUS vietovėje sutikau banditus iš Mučiūnų grupės.

Grupės vadas PETRAITIS JOKŪBAS pasakė: "A, tai savas žmogus". Prašė padaryt alaus, tada jie užeis. Šaltinis su tuo sutiko, bet konkrečiai laiko jam nenurodė. Po to išsiskyrė.

1951 m. sausio 13 d. šaltinis pakartotinai kalbėjosi su savo svainiu ZOPELIU KAZIU, šis jam pasakė, kad 1950 m. rudenį Čiūrų miške buvo būrys, susidedantis iš 16 žmonių.

Šiems banditams ZOPELIS KAZYS nešė kibirą pieno ir tuo metu sutiko liaudies gynėjus, pieną išpylė ir pats ėmė pieną "semti". Gynėjai su juo pasikalbėjo ir paleido, o banditų būrys buvo už 300 metrų.

Pažyma: – Pirminė medžiaga
– Susitikimas ZOPELIO su l.g. tikrai įvyko
– Užduotis neduota

Vyr. operatyvinis įgaliotinis
Panevėžio MGB kapitonas
/VOLOŠIN/

1951 01 27

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Lietuvos SSR Valstybės saugumo ministrui
generolui majorui drg. JEFIMOVUI
Vilniaus miestas

SPEC. PRANEŠIMAS

Apie keturių banditų likvidavimą iš buvusio DRĄSUČIO būrio

1948 m. gruodžio 31 d. Naujamiesčio MGB skyriaus darbuotojai gavo iš agento "ZABLOCKIO" agentūrinį pranešimą apie tai, kad banditas PETKEVIČIUS STASYS – "PRANCŪZAS", vienas iš grupių, įeinančių į "VYČIO" apygardos I–o raj. sudėtį, vadovų, 1949 m. Naujųjų metų dieną turi aplankyti savo brolį PETKEVIČIŲ KAZIMIERĄ, gyvenantį Berčiūnų valsčiuje, Nacogalos kaime. Realizuojant šį pranešimą, 1949 m. sausio 1 d. prieš auštant, Naujamiesčio MGB viršininkas vyr. leitenantas SMEKOV prie PETKEVIČIAUS KAZIMIERO namų ir gretimų vienkiemių išdėstė keletą pasalų, o pats su viena grupe ryžosi pasilikt prie kolchozo pirmininko APANAVIČIAUS VLADO, kuris įtariamas bendradarbiavimu su banditais, sodybos.

Prisiartinant prie nurodytos sodybos, grupė prie APANAVIČIAUS daržinės pastebėjo du ginkluotus, kurie, pamatę artinantis grupę, atidengė į ją ugnį ir bandė slėptis, tačiau sumanių grupės veiksmų dėka abu banditai buvo nukauti, iš kurių vienas, pasirodo, esąs banditų grupės vadas PETKEVIČIUS STASYS, Motiejaus – "PRANCŪZAS, gim. Naujamiesčio valsčiuje, Tarnogalos kaime, o antras eilinis tos pačios grupės banditas MAKARAUSKAS VINCAS, Petro, gim. 1929 m., slapyvardžiu "TIGRAS", iš Naujamiesčio. Jis 1947 m. Panevėžio MGB buvo areštuotas kaip jaunimo pogrindinės "ŠARŪNO" organizacijos narys kartu su kitais 25 žmonėmis. Tačiau 1947 m. birželio mėn. MVD buvo išteisintas ir paleistas. Po viso to įstojo į veikiantį DRĄSUČIO banditų būrį.

Kitą dieną, 1949 m. sausio 2–ąją, Ramygalos MGB iš agento "MONTVILAS" gavo pranešimą, jog Ėriškių kaimo ribose dažnai pasirodo banditas VAZNONIS RAPOLAS ir kiti.

Remiantis šiais duomenimis, į nurodytą rajoną buvo pasiųsta liaudies gynėjų grupė, vadovaujama Ramygalos MGB operatyvinio įgaliotinio VARNO. Ji iškratė eilę vienkiemių ir Ėriškių kaimo gale susidūrė su dviem banditais. Įvykus susišaudymui, abu banditai buvo nukauti. Nukautieji buvo iš DRĄSUČIO būrio:

KRIKŠČIŪNAS DANIELIUS, Antano – "LIUPKA", gim. 1922 m. Deveikiškių kaime, Krekenavos valsčiuje.

VAZNONIS RAPOLAS, Kazio – "DŽANAS", gim. 1924 m. Palivarko kaime, Ramygalos valsčiuje.

Tokiu būdu 1949 m. sausio 1 ir 2 dienomis "VYČIO" apygardos I–ame rajone likviduoti keturi banditai, pas juos rasta:

1. Automatai – 2 vnt.
2. Šautuvai – 2 vnt.
3. Pistoletai – 2 vnt.
4. Granatos – 5 vnt.
5. Šoviniai — 171 vnt.

Likviduojant minėtus banditus, pasižymėjo MGB 25–to pionierių pulko ir 5–to skyriaus seržantas NOVIKOV ir to paties skyriaus kareivis GRIGOROVIČ. (Seržantas NOVIKOV 1949 01 05 užmuštas ginčo metu kareivio NESTERENKOS.)

Likviduojant PETKEVIČIŲ ir MAKARAUSKĄ, buvo sužeisti kareiviai GROMOVOJ ir KOROTKOV.

Panevėžio MGB viršininkas papulkininkis
/ČACHAVA/

1949 m. sausio 7 d.
"156"
Panevėžio miestas

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Šaltinis "POLIVARKAS" Priėmė: GUBANOV, GUSEV

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

Šaltinis pagal mūsų užduotį 1949 m. spalio 27 d. ėjo pas savo brolį, gyvenantį Gudeliukų kaime, Ramygalos valsčiuje, iš kurio sužinojo, kad jis, banditų vado KALVAIČIO užsakymu, padarė vieną statinę (50 litrų) alaus ir sekmadienį jį veš į UŽVERMENIO kaimą Truskavos valsčiuje, kur KALVAITIS su savo būriu gers tą alų, bet kokiame vienkiemyje – brolis šaltiniui nepasakė. Kai šaltinis pasisiūlė kartu su broliu važiuoti į UŽVERMENIO kaimą ir ten susitikti su banditais, šis sutiko.

P a ž y m a. KALVAITIS yra I–o banditų rajono vadas.

U ž d u o t i s. Šeštadienį, spalio 29–tą, per savo brolį patikslinti išvykimo laiką į UŽVERMENIO kaimą ir sužinoti, pas ką jis turi pristatyti statinę alaus; tą pačią dieną ateiti į Ramygalą pranešti apie tai MGB viršininkui.

Be to, kartu su broliu nuvežti alų į UŽVERMENIO kaimą ir ten susitikti su banditais, su savimi pasiimti du butelius"samagono". Kai banditai bus girti, išeiti iš sodybos ir už daržinės duoti ženklą – uždegti degtuką. Paskui vėl grįžti atgal į sodybą ir būti iki to laiko, kol kareiviai užblokuos sodybą.

P r i e m o n ė s. Po išgėrimo, vietos patikslinimo atlikti karinę čekistinę operaciją Ramygalos MGB garnizono pajėgomis, vadovaujamomis 2–o skyriaus darbuotojų.

Panevėžio MGB 2–o skyriaus viršininko
pavaduotojas majoras /GUBANOV/

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1952 m.

TVIRTINU:
Lietuvos SSR saugumo ministro pavaduotojas
pulkininkas /MARTAVIČIUS/ (parašas)
1952 05 31

PLANAS

Agento "KUPČIŪNAS" panaudojimas

Dėl "VYTENIO" būrio

Ramygalos rajonas

Ėriškių kaimo parduotuvės pardavėjas ZAPOLSKIS balandžio mėn. išeikvojo arti septynių tūkstančių rublių, dėl to buvo svarstoma patraukti jį baudžiamojon atsakomybėn.

Gegužės mėnesio pradžioje ZAPOLSKIS buvo iškviestas į Ramygalos MGB skyrių pokalbiui, kurio metu jis papasakojo, kad 1952 m. pas jį atėjo banditas MAŽEIKA ir dar keli, kokie 3 banditai, jis juos vaišino degtine ir aprūpino prekėmis iš parduotuvės.

Dėl tos priežasties ir savo aplaidumo ZAPOLSKIS padarė išeikvojimą, kurį balandžio mėnesį išaiškino revizija.

ZAPOLSKIS dėl ryšių su banditais apklaustas ir jo nusikalstama veikla įtraukta į dokumentus. ZAPOLSKIS prašė nepatraukti jo baudžiamojon atsakomybėn, už tai jis žadėjo išpirkti savo kaltę: tuos banditus, su kuriais palaikė ryšį, užvesti ant pasalos.

Be to, ZAPOLSKIS išvardijo banditų rėmėjus, Žaibgalos kaimo gyventojus: KUPČIŪNĄ ir ZALATORIŲ. Ir ZAPOLSKIS nurodė, kad būrio veikimo rajone gyvena trys jo broliai, o motinos sodyba yra arti bandito MAŽEIKOS namų, ją, kaip žinia, banditai dažnai lanko.

ZAPOLSKIUI buvo pasiūlyta nedelsiant padengti išeikvojimą, ką jis ir padarė.

Įvertinant tai, kad ZAPOLSKIS gali užmegzti ryšį su banditais ir užvesti juos ant mūsų pasalos, pagal gautą sankciją iš MGB ministro pavaduotojo drg. MARTAVIČIAUS ZAPOLSKIS gegužės 25 d. užverbuotas agentu, slapyvardžiu "KUPČIŪNAS".

Po užverbavimo "KUPČIŪNUI" duota užduotis savo šeimą perkelti į banditų veikimo zoną. Tai dėl to, kad ateityje "KUPČIŪNO" žmoną būtų galima padaryti jo ryšininke.

Eiliniame susitikime "KUPČIŪNUI" duoti užduotį aplankyti KUPČIŪNĄ ir ZALATORIŲ, gyvenančius Žaibgalos kaime, savo brolius ir motiną, jiems papasakoti, kad už padarytą išeikvojimą parduotuvėje jį nori areštuoti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn, todėl jis perkėlęs į kitą vietą ir savo šeimą, kuriai prašo padėti materialiai, o pats dabar gyvens nelegaliai, kad galėtų susitikti su banditais ir kad galėtų gauti iš jų patarimą, ką jam daryti toliau.

Šio susitikimo metu "KUPČIŪNUI" duoti užduotį Žvirblionių miške pasidaryt palapinę, kurioje jis turės slapstytis, apie tai jis privalo papasakoti žmonai ir savo patikimiems asmenims, paprašyti, kad šie praneštų jam, jeigu slapstymosi teritorijoje pasirodytų kareiviai ar liaudies gynėjai, be to, kad į jo nurodytą palapinę žmona atneštų maisto produktų.

Painstruktuoti "KUPČIŪNĄ", kad jis, kalbėdamas su banditų rėmėjais, nustatytų banditų slapstymosi vietas, užmegztų ryšį su jais ir praneštų į Ramygalos MGB skyrių.

Po pirmo susitikimo su agentu "KUPČIŪNU" paruošti jam papildomą veikimo planą.

Vykdo: SADČIKOV

Ramygalos MGB sk.
viršininkas papulkininkis
/SADČIKOV/

Operatyvinės grupės
vyresnysis, majoras
/PETRUŠKOV/

1952 m. gegužės 29 d.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Lietuvos SSR valstybės saugumo ministrui
generolui majorui draugui KAPRALOVUI
Vilniaus miestas

SPEC. PRANEŠIMAS

Apie 1949 m. lapkričio mėn. Panevėžio apskrityje, Ramygalos valsčiuje MGB atliktų priemonių, susijusių su banditine veikla, rezultatus

1949 m. lapkričio 11 d. nakties metu į Panevėžio MGB pranešta, kad banditų nužudyti:

1. TVASKA BRONIUS, Antano, gim. 1907 m. Taujėnuose, Ukmergės apskrityje. Kilęs iš valstiečių vidutiniokų, gyvenantis Ramygalos valsčiuje, Iciūnų kaime, kolchozo "Raudonoji žvaigždė" narys.

2. BUTKEVIČIUS ČESLOVAS, Jono, gim. 1927 m., gyvenantis Žaibgalos kaime, Ramygalos valsčiuje. Kilęs iš valstiečių vidutiniokų, kolchozo "Žaibas" narys.

Šių žmogžudysčių išaiškinimui ir banditų būrio, įvykdžiusio šią egzekuciją, paieškai į Ramygalos valsčių išvyko grupė Panevėžio MGB operatyvinių darbuotojų, vadovaujamų skyriaus viršininko papulkininkio ČECHAVOS.

Tyrimų metu vietoje nustatyta, kad TVASKA BRONIUS buvo įtrauktas į MGB agentų informatorių tinklą slapyvardžiu "ORELIS" ir palaikė ryšį su MGB jaunesniuoju leitenantu VARNU, kuris su juo retkarčiais susitikdavo, nors jokios vertingos medžiagos ir nepateikinėjo.

Turėdamas didelį potraukį alkoholiui, TVASKA dažnai "pijokavo" ir, nekontroliuodamas savo veiksmų, išsišifravo. (Apie 10 žodžių neišskaitomi. – *R.K.*)

...Taigi dėl TVASKOS ir BUTKEVIČIAUS nužudymo areštuoti keturi banditų ryšininkai ir rėmėjai ir sunaikinti du "VYTENIO" būrio banditai.

1949 m. lapkričio 6 d. iš to paties būrio nušauti dar du banditai, apie tai pranešta operatyviniu pranešimu Nr. 311 1949 11 07.

Panevėžio MGB viršininko pavaduotojas
papulkininkis /ČERTKOV/

1949 m. lapkričio 7 d.
Panevėžys
Nr. 8786

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1952 m.

Informatorius "VINCĖ"
Ramygalos MGB

Priėmė: SADČIKOV,
JUNEVIČIUS

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

Šaltinis pranešė, kad paskutinėmis 1952 m. kovo dienomis į šaltinio namus buvo atėjęs banditas KRAUJALIS PETRAS. Tuo metu šaltinio nebuvo namuose. Šaltinio namuose gyvenanti ČEKOMERAITĖ BRONĖ šaltiniui papasakojo, kad banditas KRAUJALIS klausė jos, kur šaltinis. Ši pasakiusi, kad šaltinis išėjo pas motiną. Banditas KRAUJALIS Bronės paklausė, kodėl ji susibarė su RASALSKIU JURGIU. Bronė atsakė, kad ji nežinanti, kodėl RASALSKIS kelia skandalus ir grasina Bronei ir šaltiniui. Banditas paklausė, kodėl ją paliko mokykloje dirbti mokytoja ir ar ji nėra komunistė. Bronė atsakė, kad į tą darbą ją priėmė kaip neturtingą mergaitę, tada KRAUJALIS jai pasakė: pažiūrėsim, kas paims tavo atlyginimą.

Kalbėdamas su Pašilių mokyklos mokytoja VAIČIUTE BIRUTE, šaltinis paklausė, kodėl ji niekada neateina pas šaltinį. Į tai VAIČIUTĖ atsakė, kad ji bijanti vaikščioti, nes iš mokinių girdėjusi, kad Pašilėje slapstosi du banditai, KRAUJALIS ir kitas, bet pas ką – ji nepasakė.

Šaltinis įtaria, kad bunkeris, kuriame galėtų slėptis banditai, gali būti pas Pašilių kaimo gyventoją ŽELNĮ PETRĄ. ŽELNYS yra banditų KRAUJALIO ir BALTRŪNO geras draugas.

ŽELNYS šiuo metu įtartinai elgiasi, kolchoze su niekuo nesiskaito ir nieko neklauso, matyt, yra palaikomas banditų. ŽELNIO namuose įrengta skaitykla, todėl ten banditams patogu slėptis, kadangi namo netikrina.

VAIČIUTĖ BIRUTĖ šaltiniui papasakojo, kad ŽELNYS jai dažnai grasina banditais, o ypatingai ŽELNIO žmona. VAIČIUTĖ pareiškė, kad daugiau ji Pašilėje nedirbs ir, kai tik baigsis mokslo metai, iš ten išvažiuos.

"VINCĖ"

U ž d u o t i s. Kai ateis banditas KRAUJALIS, pavaišinkite jį "samagonu" arba alumi. Pokalbio metu pasistenkite sužinoti, kur jis slapstosi, kokie jo būryje naujai atėję banditai. Pakvieskite jį pas save į svečius ir apie tai praneškite mums iš anksto. Pokalbyje su mokytoja pasistenkite išsiaiškinti, koks ŽELNIO ryšys su banditais.

V y k d y m a s. Šiandien, 1952 m. balandžio 16 d., patikrinti ŽELNIO vienkiemį.

R e z u l t a t a s. ŽELNIO vienkiemis patikrintas, name rastas bunkeris, kuriame banditų nebuvo. Yra žinoma, kad banditai jame slėpėsi, bet buvo išėję.

Ramygalos MGB skyriaus viršininkas
papulkininkis /SADČIKOV/

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Šaltinis "ALUS"
Asm. byla Nr. 1197

Priėmė: VALAŠINAS
1950 09 22

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

1950 m. rugsėjo 17 d. šaltinis ėjo Krekenavon į namus ir sutiko SEREIKAITĘ JANĘ 23 m. amžiaus, gyvenančią Kabaldos kaime.

SEREIKAITĖ šaltinį gerbia ir nieko nuo jo neslepia. SEREIKAITĖ pasiūlė šaltiniui užeiti pas ją į butą. Šaltinis su jos pasiūlymu sutiko. Užėjusį į SEREIKAITĖS namus šaltinį pavaišino ir papasakojo jam, kad naktį iš rugsėjo 10–os į 11–tą trys Mučiūnų grupės banditai – PETRAITIS JOKŪBAS, KRIKŠČIŪNAS ir trečio neįvardijo – buvo pas KABALDOS kaimo gyventoją PETRAUSKIENĘ. Apie tai sužinojęs KATAKAUSKAS (40 m. amž.), gyvenantis kitame namo gale, kuriame gyveno ir PETRAUSKIENĖ, išbėgo į Krekenavą pranešti apie banditus.

Pakeliui važiavo pastotė į Krekenavą. Kad greičiau pasiektų Krekenavą ir praneštų į MGB apie banditus, nežinodamas, kas per asmuo važiuoja pastotėje, jis pasiprašė pavėžėti, kadangi jam reikią kuo greičiau pasiekti Krekenavą. Kada jam leido atsisėsti, pasirodė, kad tai SEREIKAITĖS tėvas.

Po to, kai KATAKAUSKAS pranešė į MGB apie banditus, greit atbėgo liaudies gynėjai, bet banditai pabėgo per antras duris.

Krekenavos operatyvinio skyriaus viršininkas RIABOVAS sulaikė keletą valstiečių, tarp jų ir SEREIKAITĘ, kurią tardymo metu smarkiai sumušė. Sumušimo žymes ji parodė šaltiniui, šaltinis pats matė ir sakė, kad daug mėlynių, didelės sumušimo žymės.

Apie tai, kad ją sumušė MGB, SEREIKAITĖ papasakojo visiems, kurie buvo kolchozo malūne. Malūne buvo ir viena bandito sesuo. SEREIKAITĖ dar šaltiniui pareiškė: nors ir kaip mane MGB mušė, aš jiems vis tiek nieko nepasakiau ir niekada nepasakysiu. "Kuo smarkiau muša, tuo didesnę neapykantą aš jaučiu bolševikams".

SEREIKAITĖ buvo paleista, bet pasas paimtas, kurio atsiimti buvo liepta ateiti š.m. rugsėjo 13 d.

Po to SEREIKAITĖ šaltiniui papasakojo, kad KATAKAUSKĄ banditai užmuš vien už tai, kad jis apie juos pranešė į MGB, bet ne iškart, o kai viskas nusiramins.

KATAKAUSKU banditai pasitikėjo ir palaikė su juo gerus santykius, jis juos slėpė savo namuose, bet tie banditai jau žuvę. Vieną iš jų paminėjo – DEVEIKA.

Toliau SEREIKAITĖ papasakojo, kad ji su banditais sugyvena gerai ir visokeriopai juos palaiko, tuo pačiu ir jie ją. Šalia jos gyvena eigulys, labai tvarkingas, kuris šiuo metu sovietinėj armijoj. Banditai, jos nurodymu, jį apiplėšė.

Nepaisant to, kad ji su juo draugauja, daiktus ir maisto produktus perdavė jai, todėl ji turtingai gyvena.

Banditai SEREIKAITEI siūlė stoti į jų būrį, bet ji turinti galimybę išvykti gyventi į Kauną, dėl šito ji klausė šaltinio patarimo, taip pat – eit ar neit pasiimt paso. Apie tai ji tarėsi ir su kaimynu KLIMAŠAUSKU.

Be to, SEREIKAITĖ papasakojo, kad banditas PETRAITIS JOKŪBAS mėnesį gyveno Porijų kaime (Naujamiesčio operpunkte) pas Sereiką Petrą.

U ž d u o t i s. Jums būtina nedelsiant susitikti su SEREIKAITE, patarkite jai stoti į būrį, o nuo apsigyvenimo Kaune atkalbėkite. Šnekėkite pagal mano pateiktą instruktažą. Užduotį suprato ir pasiruošė ją atlikti.

P r i e m o n ė s. 1. Pirminė medžiaga. 2. SEREIKAITĖ pagal agento "MIŠKINIO" ir kito agento agentūrinius duomenis "praeina" kaip aktyvi banditų ryšininkė.

Panevėžio MGB vyr. operatyvinis įgaliotinis
kapitonas /VOLOŠINAS/

1950 09 25

Drg. VOLOŠINAI, kodėl tokia užduotis – išeit į būrį? Tai būrio papildymas, nenurodote, koks tikslas to jos išėjimo į būrį. Praneškite: nedelsiant orientuoti Ramygalos MGB skyrių. Sudarykite bendrą agentūrinių operatyvinių priemonių planą ir praneškite.

Panevėžio MGB skyriaus viršininkas
pulkininkas /MALYCH/

Pasakoja ***JULĖ MAŽEIKAITĖ-DŽIUGIENĖ***

Užrašyta Žibartoniuose
1996 03 02

Gimiau 1922 m. Mučiūnų kaime, Krekenavos valsčiuje. Mano pamotės buvo trys berniukai ir viena mergaitė, o mano tikras brolis Jonas Mažeika buvo tik vienas, kuris, rusams atėjus, slapstėsi, vėliau išėjo partizanaut. Jis slapstėsi kartu su Jonu Antanaičiu. (Astrauskai buvo trys pusbroliai ir visi žuvo.)

Iš Mučiūnų kaimo į mišką buvo išėję: Jonas Antanaitis, Jonas Mažeika, Boleslovas Krikščiūnas, Antanas Sabaliauskas.

Gringalių kaime pamiškėje pas Jagminus partizanai buvo įsirengę bunkerį. Šalimais gyveno Padvilykis. Padvilykis buvo žuvęs, o Padvilykienė labai mėgo pamalt liežuviu, kur reikia ir kur nereikia, todėl jai net kelis kartus už tai partizanai yra nuskutę galvą. Pas ją žuvo Jagminas, Mataitis iš Darynės kaimo ir dar vienas. Rabačiauskas buvo jų vadas, bet vėliau pasidavė rusams ir išdavė šituos savo draugus. Kadangi Rabačiauskienė sužinojo, kad jos vyras ėmė lankytis pas svetimas moteris, ji ėmė jam priekaištaut. Tada jis nušovė savo žmoną. O prieš bunkerio išdavimą partizanai priėmė pas save Rabačiausko sūnų.

Kadangi mes gyvenom pamiškėje, pas mus dažnai ateidavo partizanai. Tą dieną aš išvažiavau į Panevėžį, ir turėjo ateit partizanai pasiimt drabužių.

Gringalių kaime dar gyveno tokie Kunickai. Jie buvo atėję pas mus, susitvarkė, apsisiuvo ir po to nuėjo pas Kunickienę, kuri buvo Liaudinskienės sesuo...

Grįžtu aš iš Panevėžio prietemoje, išgirstu šaudymą. Raketos ėmė kilt į padangę ir krist tiesiai ant mūsų gryčios. Įbėgau į kiemą, galvoju, dabar jau vaikų nebėra gyvų, bet iš užpakalio mane kažkas sulaikė, žiūriu – rusas, aš visa drebu, nieko nesakau, jis mane paleido. Įeinu gryčion, vyras stovi persigandęs vidury aslos, aš klausiu, kas buvo, jis lyg ir nenori sakyt... Pasirodo, bunkery sėdėjo partizanai, iš jų vienas, toks Serafinas, stovėjo sargyboje, bet jį rusai paėmė, tada apsupo bunkerį ir pareikalavo pasiduot visus esančius bunkeryje. Žinoma, partizanai nepasidavė, trys žuvo, Jagminas sužeistas išbėgo.

O Rabačiauskas buvo išėjęs pas Bordiną. Bordinai labai draugavo su rusais. Rabačiauskas, matyt, norėjo sunaikint Bordinus, bet Liaudinskienė išbėgo per langą, nulėkė į Krekenavą ir atvedė garnizoną, kuris tą bunkerį su partizanais ir sunaikino.

Mano vyrui įsakė pakinkyt arklį ir vežt tuos nušautuosius.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš agentūrinės bylos Nr. 9
"BEGUNY". 1952 m.

Agentas "ALUS"
Asmens byla Nr. 1197
1952 06 15

Priėmė: DORODNYCH

AGENTŪRINIS PRANEŠIMAS

Vykdydamas Jūsų užduotį "VYTENIO" būrio paieškoje, per savo seserį RUŠKAUSKIENĘ nustačiau, kad Mučiūnų banditų grupė, susidedanti iš trijų banditų – PETRAIČIO ir dviejų brolių KRIKŠČIŪNŲ – šiuo metu slapstosi Mučiūnų kaime, Ramygalos raj., kolchozo grūdų sandėlyje. Kada prasideda minėtų banditų paieška, kolchozo sandėlininkas nurodytą sandėlį uždaro ir išeina į kitą vietą.

Banditai iš šio sandėlio dažnai išeina į artimiausius Šambališkių, Čiūrų, Vadaktų kaimus ir kitus gyvenamuosius punktus.

Kada tik kareiviai pasirodo minėtuose kaimuose, tada banditai pasitraukia į minėtą grūdų sandėlį, kur, matyt, turi bunkerį ir ten sėdi, iki suras kareiviai.

P a ž y m a. Apie Mučiūnų kaimo banditų grupę buvo gauti agentūriniai duomenys, kad jie slepiasi Mučiūnų kaime, bet jų slėpimosi vieta nebuvo žinoma.

P r i e m o n ė s. Birželio mėn. 17–18 d. Čiūrų, Šambališkių kaimų teritorijose atlikti banditų paiešką siekiant įvyti juos į bunkerį, o 18–os

dienos antroj pusėj atlikti banditų paėmimo arba likvidavimo operaciją Mučiūnų kaime, kolchozo grūdų sandėlyje.

Panevėžio MGB skyriaus viršininko pavaduotojas
papulkininkis /DORODNYCH/

Suderinta: vyr. operatyvinis įgaliotinis
kapitonas /STREKOLOV/

Pasakoja JADVYGA KRIKŠČIŪNAITĖ

Užrašyta Krekenavoje
1996 03 02

Gimiau 1919 m. Čikagoje. Kadangi mano tėvas su broliu buvo pabėgę nuo rusų kariuomenės, kad nereikėtų dalyvauti Pirmajame pasauliniame kare. Mama kilusi iš Molainių, bet irgi buvo išvažiavusi į Ameriką. Tėvai ten susipažino, susituokė, todėl aš ten ir gimiau. Aš turėjau vienintelį brolį Boleslovą, gimusį 1926 m. Prie vokiečių jis buvo įstojęs į Plechavičiaus armiją, po to grįžo į namus. Mučiūnų kaimo gyventojas Petras Zakarevičius prie rusų pradėjo kibt prie brolio, atseit tu plechavičiukas buvai. Tas kalvis Zakarevičius nušovė savo vieną vaiką ir žmoną, kam ta eina į bažnyčią ir dar vaikus moko poterių. Kada 1940 m. atėjo rusai, Zakarevičius lakstė su jais, vokiečių okupacijos metu slapstėsi, o kai grįžo rusai – vėl su šautuvu vaikščiojo. Kibo ir kibo prie mano brolio Boleslovo, jis toks augalotas buvo. Bulves kasant apsupo mūsų namus skrebai, paėmė brolį tiesiog iš lauko ir išsivarė. Mes šaukėm, kad jam dar ne laikas į kariuomenę, bet kai toks augalotas, todėl ir į Plechavičiaus armiją buvo išėjęs. Aš tada jo irgi prašiau, kad neitų, bet jis apsikabinęs mane pasakė:

– Sesut, Lietuva pavojuje, negi lauksi, kad priešai užliptų ant nugaros...

Pavasarį jis sugrįžo iš Plechavičiaus armijos, o rudenį jau rusai išsivarė. 1945 m. mane paėmė į kalėjimą. Prieš tai aš jo

dar ieškojau, nes pradžioje jį vis laikė Krekenavoje ir tardė. Stribai nagus atlupinėjo. O kadangi to Zakarevičiaus buvo jau prisksta, tai jį nuvežė į Panevėžio kalėjimą. Mes jo ieškojom, bet neradom.

Po kiek laiko grįžo iš Ukmergės Leonaitis, mūsų kaimynas, ir pasakė, kad brolis Boleslovas Ukmergėje, atvežtas be marškinių, prašęs atvažiuoti. Buvau dar nuvažiavusi į Ukmergę, ten jis jau buvo pristatytas į kareivių priėmimo punktą. Iš rusų kariuomenės jis pabėgo, tai buvo 1944 m., kurį laiką slapstėsi namuose, buvo pasidaręs bunkerį po klėtimi. Vėliau išėjo su partizanais, jo slapyvardis buvo *Šaferginas*.

Pas Zolumskį turėjo bunkerį, ten pagyvendavo ir Girelėj, kartais ir su būriu pavaikščiodavo. Kadangi aš tikėjau, kad jį sudraskė granata, ryšininkės darbo neatsisakiau ir ėjau visą laiką su užduotimis, rizikavau, aukojausi. Būdavo, *Balandžio* motina Krikščiūnienė atneša maisto, drabužių ar kokį raštelį – nunešk, perduok, pasakyk... Kada jį peršovė, pakviečiau veterinarą, išėmė kulką.

Mano brolis Boleslovas Krikščiūnas–*Šaferginas* žuvo nuo saviškių rankos, jo žudikas dar ir šiandien tebevaikšto gyvas. Jis suėdė visą būrį, jis viską padarė...

Kai grįžau iš Rusijos, ką tik neseniai buvo pagautas *Valstietis* – Mykolas Krikščiūnas ir vyko jo teismas. Alfonsą Vaičiūną atvežė iš lagerio kaip liudininką. Teismo metu jis kratė rankas ir gynėsi, kad vadas nebuvęs. Jis sutikęs man dar aiškino, kad Boleslovas ėjęs kažkur semt vandens su kibiru, kišenėje buvusi granata, kai pasilenkęs – ji ir sprogusi. Šitaip jis ir žuvęs. Aš ir patikėjau. Grįžtu iš kalėjimo, kitą dieną susitinku Henę Inpuraitytę. Abi džiaugiamės, kad paleido, kad neišvežė Sibiran. Aš jos ir užklausiau apie brolį, tada ji ir pasakė: "Užpirk mišias, tikrai nebėra..."

Po to susitinku savo būrio partizanus ir klausiu, kodėl jūs nesakot, kokiom aplinkybėm žuvo mano brolis, kur jis palaidotas, mišias noriu užpirkt...

– Be tavęs mišios užpirktos! – suriko *Parašiutas*.

– Tai nors pasakykit, kur jis?

– Bus laikas, pasakysim...

Tai kaip jis sakys, jeigu pats nušovė. Juk jeigu parodys, kur

užkastas, aš atsikasiu ir rasiu ne granatos sudraskytą, bet nušautą.

Kai grįžau iš Sibiro, pas mane ateidavo *Lapėno* jaunylė sesuo. Būdavo, tuoj apsipilu ašaromis, sakau: nelaimingas žmogus – nespėjo pražyst, turėjo nuvyst. Ji man sako:

– Netikėk! Buvau ligoninėj Vilniuje ir ten onkologiniam centre sutikau vieną vyrą, kuris sakė, kad gerai pažįsta tave, ir papasakojo, kad *Parašiutas* Boleslovui Vinkšnėnų pamiškėje liepę likviduot Petrulių šeimą – senuką ir senutę, bet Boleslovas pasakė: "Vyrai, ką galvojat? Dabar pas šituos žmones mes turim užuovėją, jie mus maitina, remia, jeigu tokius žmones pradėsim šaudyt, kaip reiks toliau gyvent? Aš neisiu ir nešaudysiu tų senukų". Tada *Parašiutas* pasiėmė Ipolitą Petraitį, *Balandį* ir išsivarė Boleslovą.

Per stebuklą liko gyvas partizanas Petras Meškauskas, aš jo klausiau, ar tai tiesa. Jis nedvejodamas atsakė, kad tai tiesa.

Paskutiniu metu *Parašiutas* liko vienas ir slapstėsi pas Jaloveckus Sabonių kaime, nes visi vyrai, kurie liko gyvi, nuo jo atsiskyrė ir perėjo į kitus būrius. (Liucė Jaloveckaitė gyvena Panevėžyje, ją žino Z.Plėštys.) Po to jis lyg ir legalizavosi, išsikėlė į Kauną jau su dokumentais, kuriuos jam atseit padaręs J.Čeponis. Bet vėliau jį lyg ir išaiškino ir "pasodino". O kai paėmė Mykolą, jį parvežė iš Intos liudyti teisme. Kadangi Mažeika jau keletą metų gyveno nelegaliai, tai, kai jį paėmė, žmogus, matyt, neatlaikė psichologiškai, nes greit išprotėjo.

Tuo metu, kai žuvo *Lapėnas* – Adolfas Krikščiūnas, jo niekas nerado, bet gyvus sužeistus paėmė Užliaušių Danielių Grinkų ir Ipolitą Petraitį. Apie tai pasakojo man gerai pažįstamos merginos. Jos pasakojo, kad šituos sužeistus vyrus rusai ir stribai vežėsi į Naujamiestį, ten numetė ant grindinio dar gyvus ir visaip juos kankino, stribai raiti ant jų arkliais jodinėjo, tie arkliai nelipa ant žmonių, tai arklius muša, varo per juos. Ir taip pribaigė abu.

Tuo metu *Balandžiui* peršovė ranką. Aš pati lėkiau pas kunigo Spudo brolį veterinarą vaistų. Tai buvo birželio 13–tą, per šv. Antano atlaidus. Anuos Naujamiestyje nukankino, *Lapėną* rado po trijų dienų negyvą – buvęs sužeistas, nusilpęs ir miręs. O *Parašiutas* atseit tuo metu buvęs parėjęs į namus persirengti.

Kada žuvo Jonas Antanaitis, *Parašiuto* irgi tada nebuvo būryje.

Alfonsas Vaičiūnas–*Parašiutas* gimęs Iciūnų kaime. Jie buvo du broliai. Jo brolis Bronius žuvo 1944 m. Viktoro Zalatoriaus klojime, dviese, tuoj po Žolinės atlaidų.

Netoli Ėriškių Žvirblių kaime 1945 m. už eigulio miške slapstėsi 8 partizanai. Kada juos ėmė supt rusų garnizonas, tada *Parašiutas* ir dar trys liepė dengt juos, kol paims iš Taruškos arklius. O kai paėmė arklius, visi keturi susėdo ir pabėgo, palikę čia kitus keturis likimo valiai. Kadangi šiems nebebuvo kur dėtis, jie suėjo į mūrinį tvartą, ten juos apsupo ir uždegė. Visi keturi žuvo: Ipolitas Kadžys, Antanas Biliūnas, Edvardas Plėštys, Stasys Krikščiūnas.

Taruškos brolis be ginklo slapstėsi. Ir jį tuo metu rusai su stribais atsivarė į Krekenavą, o kitą dieną žmonės rado kažkieno daržinėje numestą nebegyvą, visas sudaužytas buvo, kaulai sulaužyti.

Margionių kaime partizanai sušaudė Jakaičio šeimą. Tada aš buvau kalėjime ir girdėjau, kaip atėjęs kaimynas pasakė:

– Kurie užvakar užsiregistravo, va šiandien atėjo miškiniai, visus suvarė pas Jakaitį gryčion ir sušaudė.

Kol negrįžau iš Sibiro, visą laiką galvojau, kad tuos žmones sušaudė skrebai, o kai sutikau Petrą Meškauską, sužinojau tikrą tiesą. Pas Jakaitį tada sušaudė: Stasį Vaznonį, Antaną Laimikį, Felę, Marytę Jakaitytes, Jakaičius – tėvą, motiną, sūnų. Petras Meškauskas liko gyvas (gyvena Panevėžyje).

O sušaudymo priežastis, kiek žinau, tokia: buvo paskelbta, kad vyrai iš miškų eitų registruotis. Iš vakaro pusė būrio pasidalino ir sutarė: jei nieko nebus, eis visi. O kai tik šitie pirmieji užsiregistravo, kitos dienos vakare juos suvarė į kambarį pas Jakaičius. Petras Meškauskas dar paklausė:

– Broliai, už ką jūs mus šaudot?

Jono Meškausko namuose nerado, buvo išvažiavęs į malūną, būtų ir tą paėmę.

Kada mane 1945 m. įmetė į kalėjimą Krekenavoje, rugsėjo mėnesį kameroje buvome 12 moterų. Prisimenu Astrauskienę, kurios trys sūnai žuvo miške. Ji mane vis ramindavo, prašydavo nesigraudent, neverkt, o gult ir miegot. Ryte, eidamos į bažnyčią, užeina manęs aplankyt mano draugės. Aš jų klausiu, kaip

brolis, kodėl mamutė nebeateina. O sargyboj stovi stribai Jonas Januška ir Strockis. Prie jų ką nori, tą kalbėk, jie nekreipia jokio dėmesio. Vieni iš padoresnių stribų buvo. Tik pamačiau tų mergaičių akyse ašaras. Jos paskubomis atsisveikino ir išėjo, nieko nepasakiusios. Pasirodo, tą vieną naktį brolis žuvo. Mane išlaikė iki lapkričio 18–os, iš viso 18 savaičių, bylos nesudarė ir paleido.

Petraičiai buvo keturi broliai: Benadas (mirė namuose), Ipolis (jį stribai užmindė arkliais Naujamiestyje), Adolis ir Jokūbas. Adolį buvo paėmę gyvą. Jį vežiojo stribai po apylinkes – rodė, kur jis buvęs, kur valgęs, kur maistą ėmęs. Po to stribai išmetė automatą ir liepė jam eit paimt. Jis išlipo iš mašinos to automato paimt, o kai tik ėmė, stribai jį ir nušovė.

Petraičių motina Ona Petraitienė slapstėsi Mučiūnų kaime pas savo giminaitį Adolį Krikščiūną. (Dabar gyvena Krekenavoje jo žmona.) Apie šitą Adolį aš nenorėčiau daug ir kalbėti. Jis buvo kolchozo pirmininkas. Kitas dalykas – kai mane nuvežė į Sibirą, aš jau neblogai mokėjau rusiškai, kadangi vokiečių okupacijos metais pas mus vokiečiai buvo apgyvendinę rusę mokytoją nuo Leningrado, tai aš iš jos tos kalbos ir pramokau.

Kada mane paėmė ir pamatė dokumentuose, kad aš gimusi Čikagoje, tada jau griebė kaip reikalas, apšaukė Amerikos šnipe ir t.t. Man tik Sibire perskaitė, kodėl man buvo sudaryta byla: kad banditus šeriu, su Amerikos konsulatu susirašinėju, kad bendrauju su banditais. Kai perskaitė mano bylą, reikėjo pasirašyt, jeigu bėgsiu, gausiu 20 metų kalėjimo, nes esu atvežta čia visam amžiui. Kai nuėjau pasirašyt, pirmiausia pasižiūrėjau, kas už mane pasirašė. Pasirodo, pats pirmutinis pasirašė Edvardas Lukšys, apylinkės pirmininkas, Žydelių kaimo gyventojas, seniūnas Briedelis ir Adolis Krikščiūnas (miręs).

Visai svetimas žmogus iš Baibokų kaimo Astrauskaitei–Čepaitienei prieš trėmimą pasakė: "Ką nori daryk, tik manęs neišduok. Jūs įtraukti į tremiamųjų sąrašą". O man Krikščiūnas, vadinasi, ir giminė, ir dar kažkokį prielankumą reikšdavęs, nė puse žodžio neprasitarė, kad mes būsim vežami Sibiran...

Pas Adolį Krikščiūną partizanai dažnai ateidavo, iš jo, kiek žinau, jie gaudavo javų, mėsos, šitas žmogus ir valdžiai sovietinei, ir partizanams buvo geras.

Kada prieš mane paleidžiant iš Krekenavos areštinės išploviau prikruvintas tardytojo kabineto grindis, išgirdau kažką beldžiant. Tada mane skrebas Jonas Januška privedė prie kameros, atidarė duris, ir aš pamačiau visą sumuštą labai žiauriai, kruviną, ištinusį Augustą Jokūbaitį. Jį buvo paėmę iš partizanų bunkerio, įrengto negyvenamame name.

Januška jį išleido prie šulinio, liepė nusipraust. Vos paeina žmogus, nusiprausė ir vėl grįžo į karcerį.

Apie išdavystę Skilvionių miške 1946 m. galiu pasakyti tik tiek, kad tos išdavystės kaltininko Roberto Bandžiulio aš nepažinojau, pažinojau tik jo seserį, nes kartu su ja ėjom į mokyklą. O kada atvežė ir numetė ant grindinio anuos žuvusius Skilvionių miške, tarp jų buvo ir keli man gerai pažįstami vyrai, todėl kokias keturias dienas nėjau ir į Krekenavą, nes, sakau, pamačiusi pradėsiu verkt, neišlaikysiu, tada ims sekt. Kai nuėjau, jie gulėjo ant bruko jau visi apsnigti. Ir šitaip išgulėjo visą savaitę.

Vieną kartą labai siautė rusų garnizonai. Keli partizanai (Jokūbas Petraitis, Mykolas Krikščiūnas, Vladas Krikščiūnas) nespėjo sulįst į bunkerius, pralindėjo mūsų rugiuose.

Kadangi Antanaitis neseniai buvo buvęs namuose, iš bunkerio jis nelindo, o šitie parėjo į namus persirengt, maisto parsinešt. Auštant pastebėjo, kad jau rusai supa. Aš pagalvojau, kad visus susėmė, o šitie va mūsų rugiuose pralindėjo, tik vieną Joną Antanaitį paėmė.

Dar prieš išvežimą mums davė žinią, kad Panevėžio stotyje laukia paruošti vagonai tremtiniams. Apie tai man pranešė kaimynas, liepė maut iš namų. Atsigulėm po gluosniu su mamute. Dar saulei nepatekėjus ėmė smarkiai lot kaimyno šuo. Aš atsikėliau ir pasakiau jai, kad Padvilykio kieme baisiai daug žmonių. Tas kiemas maždaug už 300 metrų. Ji sako: "Einam iš čia". O už gluosnio vasarojus, toliau rugiai. Ėmėm trauktis link dėdės Viktoro Krikščiūno (*Lapėno* tėvo) žemės krūmų. Paskui pasileidom bėgte. Bebėgant į mus pradėjo šaudyt ir mamą peršovė per nugarą kiaurai. Ji parkrito, aš puoliau prie jos. O šaudo ir iš šautuvų, ir iš automatų, tik kulkos švilpia palei ausis. Aš mamutę pakėliau nuo žemės, ji mane viena ranka apsikabino per kaklą ir – tiesiai per vasarojų abidvi, ji kiek atsispiria, kiek ne, išnešiau ją iki pat dėdės alksnyno. Galvojam, kad stribai

dabar vis tiek ieškos mūsų tam alksnynėly. Girdim, kad po rugius braido, keikiasi visokiais žodžiais, jie galvoja, kad mes rugiuose pasislėpusios. Visą dieną išgulėjom alksnynėly. Vakare nubėgau pas tokį Belazarą, ėmiau prašyt, kad duotų arklį. Išsyk jis dar nenorėjo, atseit va paims stribai ir jį apkaltins, kad padeda "banditams". Bet šiaip taip išsiprašiau. Parvežiau mamutę į namus, paguldžiau gryčioje, ratus grąžinau Belazarui. Grįžtu atgal, jau ir aušt pradėjo, ėmiau perrišinėt mamutę, o kraujo pribėgę pilna, išgirdau, kad beldžia kas. Persigandau, bet mamutė liepė eit atidaryt duris. Išeinu, žiūriu – Vytautas Valikonis, kažkas jam davė žinią, kad mane peršovė.

Po kiek laiko mamutė pasveiko, gydytoją bijojome kviest, daug padėjo veterinaras Spudas, kunigo brolis. Jis daug ir partizanams padėjo.

Kada mus vežė į Sibirą, suėjo žmonės. Atėjo Ipolito sesuo Genė, tokia Belazarienė, Verutė Antanaitytė, kaimynės Vepštienė, Grinkienė, atnešė duonos. Belazarai, kada mes vienos moterys buvome, mums šiek tiek padėdavo. Atnešė Belazarienė (kompozitoriaus brolio žmona) miltų. Aš jai ir sakau: "Imk va dviratį, šiemet pirktas, parsivaryk namo ir paslėpk po eglutėm, paskui ateisi, padėsi mums rengtis". Ji paėmė dviratį ir varosi, o stribas Karalius pamatė, įstatė man į krūtinę šautuvą ir ėmė rėkt:

– Dar valdišką dviratį vagiat?

– Kuo aš jai skolą atiduosiu, – aiškinu tam stribui.

– Valdiškas dviratis! Kaipmat va kalės vietoj nušausiu! – rėkia stribas.

Galvoju, kaip greit jie mūsų turtą pasisavina. Aš tuoj tekina pas leitenantą ir sakau jam:

– Va, mane norėjo nušaut...

Atlėkė kartu prie leitenanto ir stribas Karalius. Leitenantas jam tada rusiškai:

– Tai ką, negali žmogaus paklaust!? Kuo ji skolą atiduos, jeigu skolinga, – ir tai Belazarienei dar pasakė: – Varyk varyk tą dviratį namo...

Kai po devynerių metų grįžau iš Sibiro, mano giminaitis gulėjo ligoninėje. Aš nuėjau aplankyti to giminaičio į Krekenavos ligoninę, žiūriu, kad jis miega, nenorėjau kelt. O už jo gulintis

ligonis tuo metu paprašė, kad paduočiau gert. Atsigręžiu – ogi tas pats stribas Karalius guli. Pasirodo, paralyžiuotas, viena ranka traukiasi antklodę, o kitos pajudint negali. Padaviau aš jam vandens, šiaip taip atsigėrė. Kokia gyvenimo ironija, pagalvojau. Prieš devynerius metus jis vos manęs nenušovė, o šiandien štai guli bejėgis, aš jam dar vandens duodu atsigert. Vėliau girdėjau, kad po kelių dienų mirė.

Stribas Karalius kilęs iš Margionių kaimo, buvęs Lietuvos Nepriklausomybės kovų savanoris. Apie Karalių aš dar esu pasakojusi kunigui, kuris vėliau per pamokslą pasakė, kad va buvo toks Karalius ir manė, kad amžinai karaliaus. Tas labai nepatiko likusioms gyvoms Karaliaus dukroms. Žinoma, kuo jos čia dėtos, jos gal dešimt kartų vertesnės ir doresnės už bet kurį iš mūsų, nukentėjusį nuo panašių "karalių", bet to jau nepakeisi ir neužtrinsi: Karalius buvo toks, koks jis buvo. (Dukros – viena gyvena Kaune, kita Krekenavoje.)

Pabaigai dar norėčiau pasakyti, kad man jokia "reklama" nereikalinga, aš nenoriu, kad kas ir žinotų apie mane ir mano gyvenimą. Jeigu Dievas man tokį kryžių davė, aš jį nešiu nedejuodama. Per gyvenimą aš noriu perbrist kaip per vandenį, kad po manęs neliktų nė takelio.

Sulaukėm Nepriklausomybės. Atrodo, reiktų visomis jėgomis kabintis už gyvenimo, dirbt, aukotis. Bet kai žmonės neturi sąžinės, jie atrakinėja svetimas duris ir neklausę pasiima, ko jiems reikia, o baisiausia, kad niekam nepasiskųsi, niekam tu senas nereikalingas.

P a s t a b a. Baigusi pasakoti, gerb. Jadvyga paėmė į rankas senas meistro Rudžio darytas kankles. Jos sugrubę pirštai, rodos, taip lengvai perbėgo stygomis, ir ji tyliai uždainavo:

Tiktai neverki, motinėle,
Neverki, neraudok manęs.
Tik tylią naktį – prisiminus –
Tu pasimelski už mane...

R.K.

Pasakoja PETRAS MEŠKAUSKAS–"GRANDINIS"

Užrašyta Panevėžyje
1997 03 09

Gimiau 1916 m. Iciūnų kaime, Krekenavos valsčiuje. Šeimoje augome šeši vaikai: trys seserys ir trys broliai.

Vokiečių okupacijos laikotarpiu dirbau apylinkės seniūnu, o Ignas Račiūnas iš Užliaušių kaimo buvo viršaitis. Man reikėjo organizuot pastotes, ragint vežt prievolę valdžiai, rinkt mokesčius ir t.t. Kiek galėjau, padėjau žmonėms: perspėdavau juos, kada važinės mokesčių rinkėjai, kad gerų arklių nerodytų vokiečiams ir pan. Vokiečiai mūsų žmones gaudydavo ir veždavo darbams į Vokietiją, dažniausiai rinkdavo buvusius komjaunuolius arba tuos, kurie 1940 m. prijautė atėjusiems bolševikams. Iš Rodų kaimo norėjo išvežt tokį Zigmą Skukauską. Aš jį perspėjau, žmogelis pasitraukė iš namų ir liko. Vėliau, kada 1944 m. grįžo rusai, jį Krekenavos partijos sekretorius Petras Bučinskas užverbavo ir pasiūlė į mano vietą. Bučinskas man dar buvo šioks toks giminė. Labai griežtas žmogus, didelis tarybų valdžios patriotas, kilęs iš neturtingos šeimos, artimai draugavo su Mikalauskais, kurie gyveno prie Slabados malūno. Kai rusai užėjo 1940 m., jie buvo milicininkai, o Bučinskas viršaičiu dirbo. Bučinskas į Sibirą išvežė ir mano žmoną. Vėliau jį iš Krekenavos iškėlė į Naujamiestį. Kiek teko girdėti, buvo žiaurus žmogus, ne vienam patekusiam į jo nagus buvo praskelta galva pistoleto rankena. Aš pats labai ką nors bloga apie jį negaliu pasakyti.

Mano tėvai turėjo apie 60 ha žemės, tada buvom laikomi vos ne dvarininkais. Tarybų valdžia atėmė ir išdalino biedniokams po 8 ha. Šitie žmogeliai pasisėjo rugių, eina aplink ir džiaugiasi, kad mūsų žemėje rugių užsiaugins ir duonos turės, bet vokiečiai užėjo, nebeteko jiems tų rugių pjaut, mes patys juos nusipjovėm. Bet kai tėvas pamatė, kad gali žemės visai netekt, paskirstė mums po 16,5 ha. Kai 1944 m. vėl grįžo rusai, aš ėmiau slapstytis, nestojau į jų kariuomenę. Ir greit išėjau į mišką. Kartu į mišką išėjo ir mano švogeris Stasys Vaznonis, Antanas Laimikis iš Iciūnų kaimo, visi trys broliai Astrauskai – Kazys,

Augustas ir Antanas, Jeronimas Nekrošius, Alfonsas Vaičiūnas, kuris paskui išsivedė ir brolį Bronių. Bronius tada dirbo apylinkės inspektoriumi. Kartą nuėjo Grinkų kaiman pas Zalatorienę užvalgyt, juos rusai apsupo nuo upės pusės, besitraukiant Bronių nušovė, o Alfonsas išbėgo.

Kada 1945 m. kovo 8 d. rusų garnizonas apsupo ir nušovė 4 partizanus (Stanislovą Krikščiūną, Antaną Biliūną, Ipolitą Kadžį, Edvardą Plėštį), ten kartu buvo ir *Parašiutas*. Anuos nušovė, o *Parašiutas* nuėjo, arklį pasiėmė ir pabėgo, šitų nebeatvažiavo išgelbėt.

Nuėjom mes į Šteinos mišką. Ipolitas Petraitis ir *Parašiutas* pasiėmė Boleslovą Krikščiūną, nusivedė į Tvankstės kaimą ir liepė jam nušaut Pakėną, senyvo amžiaus žmogų, kuris gyveno Vinkšnėnų kaime. Įtarė, kad jis atseit negeras, komunistas. Krikščiūnas griežtai atsisakė šaudyt tą žmogų. O mes prie berželio susėdę laukiam. Po kiek laiko jie grįžta ir atneša Krikščiūną nebegyvą, sako, susisprogdino netyčia. Aš gi tarnavęs kariuomenėj, iškart būčiau pamatęs, kad žmogus užmuštas sprogstančios granatos, o dabar jokio kraujo, supratau, kad jis nušautas. Atseit buvo užsikišęs granatą už diržo, nuėjo prie griovio atsigert, pasilenkė – ir granata sprogo. Aš jiems tiesiai pasakiau: "Nemeluokit man, patys nušovėt..." Iškasėm duobę ir palaidojom jį ten pat.

"Parašiuto" grupę sudarė: Ipolitas Petraitis–*Klajūnas*, Albinas Pakulevičius–*Strielčius*, Povilas Mažeika–*Studentas*, Jurgis Grinkus–*Barzdukas*, Vladas Krikščiūnas–*Balandis*, Alfonsas Vaičiūnas–*Parašiutas*, Mykolas Krikščiūnas–*Valstietis*, Adolfas Krikščiūnas–*Lapėnas*.

Mūsų būrys bazavosi Pašilių–Švainicko–Rodų miške. Pradžioje priklausėm „Rupūžėno" būriui. Būryje buvo daug vyrų, turėjom įsirengę didžiulį bunkerį tam pačiam miške, aplink apkasai, ten mes gyvenom ir miegodavom. Pašilių miške tam bunkery buvo partizanų valgykla. Man tėvas atidavė jautį – suvalgėm, po to brolis Aleksas telyčią davė – suvalgėm...

Aš miške išbuvau nuo 1944 m. iki 1945 m., kada Skilvionių miške sušaudė 22 partizanus. Tada *Rupūžėnas* mus sukvietė ir pasakė:

– Vyrai, prieš kariuomenę neatsilaikysim, po tris, po keturis eikit slapstytis prie namų.

Taip mes ir išėjom iš „Rupužėno" būrio: aš, Stanislovas Vaznonis, Antanas Laimikis ir Aleksas Zulumskis iš Lazdynėlių kaimo. Namuose turėjom išsikasę bunkerius, į kuriuos ir perėjom. Be to, vieni nuo kitų gyvenom visai netoli.

Po to atėjo iš Užliaušių kaimo mano švogeris Vincas Misevičius, sako:

– Nieko nebus, eikit registruotis, matot, kas darosi... Šaudo, gaudo...

Alfonsas Vaičiūnas–*Parašiutas* atsiskyrė nuo *Rupūžėno* keturiese, jo įsakymų nevykdo, eina savivaliaudami. Aš jiems ir pasakiau:

– Vyrai! Ką jūs darot? Mes gi einam slapstytis, o ne savivaliauti.

Tada jie ant manęs supyko, sako:

– Tu komunistas!

Aš *Parašiutui* atkirtau:

– Tu didesnis komunistas! Mūsų buvo 60 ha, o tu tik 8 hektarus turėjai, – pasakiau jam tiesiai į akis, nes pusbroliai buvom. Aš jam pasakiau, kad per naktį galima pusę kaimo iššaudyt beginklių, kodėl jūs, sakau, neinat Jono Karaliaus, Kudzerausko nušaut, ar kitų stribų, kurie su ginklais vaikšto. Jie tų nekibina. Kada mano žmoną vežė į Sibirą, šitie stribai nedavė drabužių pasiimt.

Toks Jurgis Pakulevičius Tvankstės kaime varydavo "samagoną", tai tam, būdavo, viską tempia iš žmonių paėmę. Aš juos prie stribų prilyginau ir perspėjau: vyrai, negerai darot.

Nutarėm eit registruotis, nes tėvai jau nebeturi ką duot valgyt. Brolis dar pagąsdino, kad rusai per naktis klojimuose guli ir saugo. Kada nuėjom registruotis, aiškinom, kad mes beginkliai buvom, slapstėmės namuose, miške nebuvom. Pasakėm, kad namuose turim išsikasę bunkerį. Tai buvo atvažiavę jų apžiūrėt pas mus, pas Vaznonį, pas Laimikį, pas Aleksą Zulumskį. Manęs asmeniškai po legalizacijos neverbavo dirbti jų agentu.

Nuėjom dienos metu užsiregistruot, o naktį atėjo *Parašiutas* su savo vyrais aštuoniese, išsivedė mane iš namų, Antaną Vaznonį (aš buvau vedęs jo dukrą). Atėję dar pasakė, kad mus kvie-

čia milicija, aš gi iškart pažinau, kad jokia ne milicija. Išėjus į lauką, *Parašiutas* man dar trenkė kumščiu į veidą, kam užsiregistravom. Aš jam pasakiau:

– Žmona mano išvežta į Sibirą, valgyt nėra ko, o žmonių aš nešaudysiu be reikalo ir neisiu jų rabavot.

1945 m. spalio 8 d. nuvedė mus į Levaniškių kaimą pas Zigmą Grinkų. Ten buvo dvi seserys, motina ir brolis. Supratom, kad ruošiama egzekucija.

Pasmerktieji buvome: aš – Petras Meškauskas (gim. 1916 m.), Stanislovas Vaznonis (gim. 1920 m.), Antanas Laimikis (gim. 1916 m.), Antanas Grinkus (gim. 1924 m., šeimininkų sūnus), Zigmas Grinkus (65 m. amž. tėvas), Agota Grinkienė–Vaičiūnaitė, Marytė Grinkaitė (28 m. amž. dukra), Felicija Grinkaitė (18 m. amž. dukra).

Moteris išvedė į virtuvę, o mus gryčioje susodino už stalo, atstatė automatus ir paleido serijas. Šaudė penkiese. Mane šaudė Ipolitas Petraitis. Pakulevičius sušaudė moteris virtuvėje. Visi sukrito pastalėn, aš irgi apsimečiau, kad nebegyvas, nes man iškart per šlaunikaulį nukirto koją, ranką peršovė, netoli širdies viena kulka įstrigo, ją dar iki šiandien tebenešioju. Vienas kriokė, tam dar pridėjo seriją, po to greit visi pasišalino iš gryčios, uždegė šiaudinį stogą. Degantys šiaudai pradėjo kristi, aš pakėliau galvą, klausiu: vyrai, gal dar kas gyvas, išmesiu per langą. Bet jau nė vienas nebeatsiliepė. Tada prišliaužiau prie lango, išstūmiau rėmą, šiaip taip užsiropščiau ant palangės ir išvirtau į lauką. Tuo metu man dar peršovė nugarą.

Ryte atėjo Vincas Dzvonka ir Vladas Vertelka iš to paties Margionių kaimo. Pusę dvyliktos naktį sušaudė, aš dar kiek pašliaužiau, kad nesudegčiau, ir pragulėjau su nukirsta koja iki ryto. Aš jiems pasakiau, kad dar vienas gyvas liko. O mano brolis Aleksas kūlė javus Petriškių kaime. Kol brolienė suieškojo arklius, kol atvažiavo brolis, mane šiaip taip įkėlė į vežimą, nukirstas kaulas trinasi į kitą kaulą, skausmas pasiutęs. Atvežė į Panevėžį pusę trijų dienos. Daktaras atėjo, sako: "Jis jau išbrinkęs, nieko iš jo nebus, perbėgęs kraujas, bet bandykim, gal suklijuosim kaip nors". Paguldė palatoje. Atėjo tardytojas. Aš jam pasakiau, kad registravausi, atėjo draugai ir sušaudė. Pasakiau ir kas, jei mirsiu, kad žinotų, nes buvo paleisti gandai,

kad stribai šaudė. Kojos neleidau pjaut, todėl ligoninėje išgulėjau dešimt mėnesių, nors gydytojai labai norėjo nupjaut koją ir ranką, gąsdino, kad mirsiu. Bet aš nesutikau, pasakiau: kaip aš gyvensiu invalidas be rankos ir be kojos, tada jau geriau mirt, žmona Sibire, kas mane žiūrės.

Kai šaudė, buvau kailiniais apsivilkęs, tai kada nurengė, pilni kailiniai buvo kulkų, pakratė juos, kaip žirniai byrėjo ant žemės.

Be abejo, *Parašiutas* po to, matyt, greit sužinojo, kad aš gyvas likau. Seselė man davė kažkokių nuodų, tikriausiai jai buvo įduota mane nunuodyt. Kai išgėriau tų "vaistų", tris dienas vėmiau, bet nenumiriau, likau gyvas.

Po ligoninės į namus nebegrįžau, apsistojau Panevėžyje. Tik kai tėvas mirė, buvau parvažiavęs į tėviškę. Per laidotuves Bronė Plėščiukė iš Užliaušių kaimo priėjusi dar paklausė:

– Ar nebijai? Gali ateit tavęs nušaut...

Bet jie nebuvo atėję.

Apsigyvenau Panevėžyje, paprašiau Bučinsko, kad išrašytų man pažymą, jog aš legalizavausi, norėjau, kad paleistų mano žmoną. Bučinskas parašė tokią pažymą. Ir žmoną paleido, grįžo į namus iš Archangelsko. Bučinskas dar parašė ir kitą pažymą, kad mums su žmona leistų apsigyvent Panevėžio mieste, kaip nukentėjusiems nuo "banditų".

Kada Mučiūnų kaime paėmė Mykolą Krikščiūną–*Valstietį*, Petraitis pats kieme nusišovė. Krikščiūnas tardymo metu pasakė, kad iš tų sušaudytų Grinkų namuose yra vienas gyvas likęs – Meškauskas, kuris gali paliudyti, kas šaudė jį. Mus suvedė į akistatą, ir aš nepasakiau, kad šaudė *Valstietis*, jo aš neskundžiau, nes žinojau, kad tose žudynėse jis mažiausiai buvo kaltas, jam buvo duotas įsakymas. Be to, jis pats pasakė, kad viską vykdė Vaičiūno nurodymu.

Kada vežė Sibiran mano žmoną, kartu vežė ir Račiūną. Tada aš savo vyrams sakiau:

– Einam, išvysim tuos stribus, tik du sėdi, – bet jie atsisakė eit, o beginklius žmones sušaudė.

Grinkaus sūnus Antanas kartu su mumis irgi registravosi, o tėvui Zigmui prieš sušaudymą Vaičiūnas pasakė:

– Atsimeni, kaip mes Budrį ir Sabaliauską iš tavęs per kūlimą išvedėm...

Sabaliauskas buvo apylinkės pirmininkas, o Budrys su ginklu vaikščiojo, buvo stribas, nors tuo metu jis ginklo neturėjo, buvo atėjęs kult javų pas kaimyną.

O Grinkaus dukras Vaičiūnas įtarė, kad jos Bučinskui perduodavo žinias, todėl ir sušaudė visą šeimą. Nors kiek aš žinau, tėvai buvo tikintys žmonės, ėjo į bažnyčią, kartu eidavo ir tos mergaitės, manau, kad be tikslo juos šaudė ir be reikalo.

Daugelis mūsų jaunimo prie vokiečių tarnavo pagalbinėj policijoj: Vincas Misevičius, Rapolas Mažeika, Ignas ir Zigmas Račiūnai, Jeronimas Nekrošius. Kadangi Misevičius prie vokiečių su ginklu vaikščiojo, jam registruotis nebuvo jokios galimybės, todėl jis su tokiu Kiškūnu prie pat namų pamiškėje turėjo bunkerį pasidarę ir vienas pas kitą nueidavo. Kiškūnas turėjo bunkerį miške. Matyt, pasekė juos ir, kaip tik suėjo, apsupo ir nušovė abu. O Misevičiaus žmoną ir keturis vaikus išvežė į Sibirą.

Man sveikatos jau niekas nebesugrąžins, aš jos seniai netekau, o ką po velėna pakišo tie, kurie mus sušaudė, tų jau nebeprikelsi. Man Alfonsas Vaičiūnas pusbrolis, o Ipolitas Petraitis – Stasio Vaznonio pusbrolis, aš jam švogeris. Ipolitas žuvęs, nebėra. Likęs tik vienas Vaičiūnas. Mykolas Krikščiūnas sušaudytas Butyrkų kalėjime Maskvoje.

Baigdamas aš galiu kaip katalikas, tikintis žmogus patvirtinti dar kartą, kad viskas, ką čia papasakojau, tikrai taip buvo.

Pasakoja ALFONSAS VAIČIŪNAS–"PARAŠIUTAS"

Užrašyta Ukmergėje
1997 03 11

Gimiau 1918 m. gegužės 18 d. Panevėžio apskrityje, Krekenavos valsčiuje, Iciūnų kaime. Šeimoje buvome du broliai ir dvi seserys. Tėvai turėjo 24 ha žemės.

1940 m., kada Lietuvą užėmė rusų bolševikai, tarnavau Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje. Tuo metu buvau Radvi-

liškyje šarvuočių rinktinėje. Dvi naktis miegojom apsirengę, pasiruošę kautynėms.

Mūsų vadai laukė įsakymo, tikėjosi, kad tas įsakymas tikrai bus pasipriešint Lietuvą užplūdusioms raudonųjų gaujoms. Bet po tų įtemptų dviejų parų laukimo iš vyriausiojo kariuomenės vado Vitkausko atėjo įsakymas sutikt draugiškai rusų armiją. Buvo ir minos paruoštos, ir buteliai su degančiu skysčiu prieš tankus... Mūsų kareivių nuotaika buvo labai slogi, bet visą amuniciją teko grąžint į sandėlius ir laukt tolimesnių nurodymų.

Paskutinį sekmadienį Radviliškyje mus dar vedė surikiuotus į bažnyčią, bet sutikome atvažiuojančius rusų tankus. Davė komandą apsisukt ir grįžt į kareivines. Sėdim kareivinėse ir nežinom, kas čia toliau bus, tik supratom, kad su mūsų aukštųjų vadų palaiminimu rusai Lietuvą laidoja.

Radviliškų kareivinėse prabuvom dar kokį mėnesį. Rusai labai greit mūsų kariuomenę performavo pagal raudonosios armijos struktūras. Aš patekau į 184–ąją šaulių diviziją, 92–ąjį atskirą žvalgų batalioną, kuris buvo formuojamas jau Pabradėje. Tada mus sunkvežimiais perdislokavo į Pabradės poligoną. Pro Ukmergę važiuodami dar buvom sustoję prie Nepriklausomybės paminklo. Pabradėj išbuvom per žiemą. Ten pat buvo dislokuotas buvusio 616–ojo II–asis artilerijos pulkas ir mes – žvalgų batalionas. Pavasariop, dar sniego buvo, nuvežė į Varėnos poligoną. Pasistatėm palapines. Čia mus ir karas užklupo.

Pagal rusišką struktūrą – daliniuose jau buvo komisarai, politrukai. Lietuvių tose pareigose buvo mažai, pamenu iš Šiaulių Maksimavičių, kuris buvo politrukas. Tokie dar iki kariuomenės jau buvo komjaunuoliai ir veikė komunistiniam pogrindy. Bukelis iš Šiaulių irgi buvo politrukas.

Prasidėjus karui, mums, kaip žvalgų batalionui, buvo duotas įsakymas išvykt iš poligono ir vykdyt žvalgybines užduotis. Mane prieš tai keturis kartus šaukėsi komisaras į savo palapinę ir klausinėjo, ar turiu giminių Amerikoje, koks mano išsilavinimas, kokiai organizacijai priklausiau. Kadangi prieš kariuomenę dvejus metus priklausiau Šaulių organizacijai, tai ir pasakiau, kad šaulys buvau, pagalvojau, patikrins, tada dar blogiau bus. Tuo metu į palapinę įėjo politrukas. Komisaras atsistojo ir parodė pirštu į mane: "On strelkom byl". Aš supratau,

kad jie apie mane labai blogai pagalvojo. Paskui man ir leitenantas Karosas sakė, jog jis girdėjęs taip rusus kalbant, prašė stengtis niekam neužkliūt, verčiau patylėt.

Karas užėjo. Karo mes laukėm, kažkaip ramiau "ant dūšios" pasidarė, kad mūsų gal jau niekur nebeveš, nebešaudys. Vokiečiai tuo metu prie I–os Varėnos išlaipino desantą ir atakavo šitą poligoną. Nors mums rusai ginklų neatėmė, bet išdavė tik po penkis šovinius. Buvo aišku, kad Lietuvos kariuomene jie nepasitikėjo.

Praėjo birželio 22 d. Rusai, kurie buvo išvažiavę, jau nebegrįžo. Liko jų gal apie dvidešimt, susirinko ant Varėnos upės kranto, bet ką jie ten šnekėjo, mes nežinom. Ryte atsikėlėm, jau nė vieno ruskio neberadom, naktį visi pabėgo. O apie 10–tą valandą dienos išgirdom smarkų šaudymą. Mūsų palapinės buvo apkastos, mes sugulėm, tai tik matom, kada per palapines praeina kulkos. Kai nustojo šaudyt, išlindom ir einam pažiūrėt, kas ir iš kur į mus šaudė. Pamatėm du vokiečius. Jie mums rodo pirštais prieit arčiau. Mes priėjom prie jų, pasisveikinom, jie irgi su mumis pasisveikino. Susišnekėt su jais tai mes nemokam. Tada mane vienas vokietis paėmė už peties, apsuko ir liepė "kom kom" į tą pusę. Mes ir einam, kur parodė. Paėjom iki sudaužyto tilto per Varėnos upę, ten jau daug vokiečių brenda per upę į kitą krantą. Jie mus pamatė:

– Halt! Halt!

Mes sustojom. Atlekia du vokiečiai. Kaip ėmė rėkt jie ant mūsų, mes nieko nesuprantam. Parodė, kad mestumėm šautuvus. Mes juos ir pastatėm prie tilto turėklų. Vienas man liepė diržą nusijuost, nes ant jo buvo šovininė su šoviniais. Padaviau jam tą diržą su šovinine, paėmė ir įmetė į vandenį, parodė mums bėgt į kitą pusę upės. Ten jau radom daug lietuvių kareivių. Surikiavo po poros valandų, nuvedė į poligono aikštę ir ten sakė prakalbą. Atvažiavo vokiečiai aukštom kepurėm, padėkojo mums, kad lietuviai nekariauja už bolševikus, pasakė, kad mes laisvi, dar pamojavo "nach Hause, nach Hause". Bet kur tu eisi namo – miškai dar buvo pilni besitraukiančių ruskių, o jei kas keliu ėjo, tuos vokiečiai šaudė. Kepurę pakelia, jei tik trumpai kirptas ir šauna. Daug lietuvių kareivių vokiečiai iššaudė.

Taip mes ir pasilikom poligono palapinėse gyventi. Du mėnesius valgėm ir miegojom, nieko nedirbom. Po to pradėjo sudarinėt lietuviškus dalinius ir vežt į Baltarusiją geležinkelių apsaugai. Aš supratau, kad nei rusas, nei vokietis mums ne draugas, ir mes su tokiu Vladu Bartkevičium iš Radviliškio pabėgom. Grįžau namo ir visą vokiečių okupacijos laikotarpį pragyvenau gimtajam kaime pas tėvus.

Paskutiniaisiais metais čia rusai buvo permetę savo desantininkus, prie jų buvo prisidėję ir kai kurie komunistuojantys lietuviai. Kiek pamenu, toks buvo Povilaitis iš Švainicko dvarelio iš Antrų Rodų kaimo. Vėliau jis tarnavo stribyne, partizanai jį patvarkė. Iš Krekenavos su tais desantininkais vaikščiojo toks ruskelis Maniukas, kurį man pačiam vėliau netoli Krekenavos pasaloje teko likviduoti. Jie keliese atėjo prie Nevėžio ir sprogdino žuvį.

Kada 1944 m. grįžo atgal rusai, iškart Lietuvoje paskelbė mobilizaciją. Pas mus atėjo trys broliai Astrauskai (Antanas, Kazimieras ir Augustinas), Jeronimas Nekrošius, mano brolis Bronislovas ir visi ėmėm tartis, ką darysim. Klausiausi klausiausi jų kalbų ir įsiterpiau: "Aš jau prie jų tarnavau, žinau jų visą tvarką, už ką jie kariauja ir ko jie siekia... Matot, kiek mūsų nekaltų žmonių į Sibirą išvežė. Ką tie jiems bloga padarė? O kiek jau mūsiškių iššaudė, nukankino? Aš netarnavau vokiečiams, neisiu ir ruskiams tarnaut". Tada mano pašnekovai man pasakė: "Jei taip, tai ir mes paseksim tavo pavyzdžiu". Šiuo metu jie visi jau a.a. yra žuvę, bet iš jų nė vienas nenuėjo tarnaut okupantams.

Dar truputį pasislapstėm namuose. Valsčių centruose rusai pradėjo sudarinėt stribų batalionus. Vieni ten ėjo iš įsitikinimo, kiti, kad frontan nereiktų, o man patėvis a.a. tarp šiltos sienelės ir kamino sumūrijo slėptuvėlę per vieną plytą su įlindimu iš viršaus. Tada jau ir stribai pradėjo ateit manęs ieškot. Daugiausia Krekenavos ruskeliai su Jonu Karalium. Buvęs Nepriklausomybės kovų savanoris, iš valdžios gavęs 8 ha žemės, 2400 Lt savanorio pašalpą, o kodėl jis išėjo į tą stribyną – velniai žino, jam gi net į frontą nereikėjo eit. Aš pats girdėjau, kaip mano mamai tas Karalius sakė ne kartą:

– Kur sūnus? Kodėl neina į kariuomenę?

Mama jam sako:

– Išvažiavo stot į kariuomenę ir negrįžo.

Girdžiu, tik šautuvo spyną kelis kartus suterškino ir pridūrė:

– Va, šitas blizgantis pats pirmas bus tavo banditui į kaktą. Tik pasakyk, ar tą banditą nušautą palikt tau, ar nuvežt Krekenavon ant bruko?

O aš klausausi už sienutės, ką tas stribas kalba.

Po to pasitariau su mama, su patėviu, jie man pasakė:

– Eik, vaikel, arba į frontą, arba į mišką...

Atvažiavo Aleksas Plėštys su sūnumi Edvardu iš Tvankstės kaimo ir pasakė ateit pas Vincą Misevičių į Užliaušių kaimą, ten ateis manęs paimt. Buvo 1944 m. ruduo. Pas Misevičių nuėjau naktį. Netrukus iš miško atėjo Kazys Vaznonis–*Vėtra* ir ramygalietis Garuckas. Nusivedė mane į Rodų mišką, į 21–ą kvartalą. Ten, pasirodo, jau buvo keturi bunkeriai po 20 žmonių. Daugiausia jaunimas, bet buvo ir vyresnio amžiaus. Tada dar vieną bunkerį kasėm. Iš medžių rąstų buvo padaryti šeši kulkosvaidžių lizdai, aplink bunkerius iškastas pusantro metro gylio griovys. Pavojaus atveju kiekvienas kovotojas turėjo užimti savo vietą, kuri buvo iš anksto paskirta.

Šituose bunkeriuose mes pragyvenom beveik visą žiemą. Pagrindinis mūsų ryšininkas buvo eigulys Petras Smilga, kiek vėliau Aleksas Plėštys, jo dukra Natalija Plėštytė, Jurgis Pakulevičius – partizano Albino Pakulevičiaus tėvas.

Visai šiai bunkerių įgulai vadovavo *Rupūžėnas* – Stasys Eitminavičius. Tai buvo labai organizuotas žmogus, didelis Lietuvos patriotas, griežtai nusistatęs prieš bet kokius okupantus. Partizanai labai jį gerbė. Ką pasakė *Rupūžėnas* – šventa.

Kada mane atvedė į mišką, Vincas Misevičius iškart pristatė *Rupūžėnui*, labai teigiamai mane jam apibūdino, jis už mane laidavo, pasakė, kad manim galima pasitikėti. Kiek man žinoma, kiti miške davė priesaiką, bet aš miške jos nedaviau, kadangi tarnavau Lietuvos kariuomenėje, paskutinėje laidoje, tai ir *Rupūžėnui* pasakiau, kad Lietuvos kareivio priesaiką esu priėmęs ir jos niekada nelaužysiu.

Ateidamas į mišką, buvau pasiėmęs šiek tiek maisto, kai ką iš drabužių ir viską atsinešiau kuprinėje. *Rupūžėnas* pamatęs ėmė juoktis:

– Va, dar vienas su parašiutu ant nugaros atėjo...

Taip mane ir praminė "parašiutininku", o vėliau jau ir slapyvardį davė *Parašiutas*.

Maistu paprastai apsirūpindavom kaimuose. Arba patys važiuodavom, arba atveždavo. Daugiausia maistą mums čia pristatydavo ramygaliečiai, iš Jodikonių kaimo kai kurie žmonės atveždavo.

Aplink įtvirtinimus visą laiką stovėdavo po tris sargybinius, užimdavo tokias pozicijas, kad vienas kitą matytų. Per tą laiką du kartus ramygaliečiai partizanai buvo atsivedę suimtus stribus. Vieną kartą du ir kitą kartą du. *Rupūžėnas* juos apklausinėjo. Stribai narsūs tik už ruskių nugaros. Pamenu, vienas stribas kaip pradėjo giedot pagyrimus partizanams: "Miškinius mes nuo pat pirmų dienų laikėm geriausiais žmonėmis, miškiniai mūsų tautos pažiba". Mes ėmėm juoktis, kad tik klebonas per pamokslą taip gražiai šneka.

Jau pirmomis kovo mėnesio dienomis vieną ankstų rytą atbėgo eigulys Smilga ir pasakė, jog pastebėjęs rusus prie miško. *Rupūžėnas* iškart davė įsakymą užimt savas pozicijas apkasuose. Visą dieną apkasuose ir prasėdėjom. Tiesa, į Orelių kaimo pusę, už poros kvartalų, buvo krekenaviečių partizanų bunkeris, tie ruskiai užėjo. Įvyko susišaudymas. *Rupūžėnas*, gerai išanalizavęs situaciją, davė nurodymą trauktis, nes kitą dieną rusai galėjo pakartot miško siautimą. Taip mes vakare ir išėjom iš Rodų miško. Nuėjom į Valatkiškių kaimą (tarp Upytės ir Ėriškių) ir apsistojom vadinamoj "Samsono jaujoj", kurioj prabuvom tris paras. Aplink mišką jokių sodybų arti nėra, netoliese praeina kelias Ramygala–Ėriškiai–Upytė, nutarėm, kad čia pavojinga, geriau grįžti atgal į mišką, bet prieš tai reikėtų išžvalgyti, ar nerado mūsų bunkerių rusai. Į tą žvalgybą paskyrė mane, kadangi aš jau turėjau šiek tiek patirties. Kartu su manim dar paskyrė eigulio sūnų Petriuką Smilgą, Povilą Mažeiką–*Studentą* ir Vincą Miseviičių–*Švogerį*. Jau sutemus atėjom iki *Raudonskruostės* – Mažeikaitės (mūsų ryšininkės) Užliaušių kaime. Ji pasakė, kad žmonės matė dieną miško pakrašty rusus vaikštinėjant. O mums tai duotas įsakymas išžvalgyt, ar jie rado mūsų bunkerius, ar nerado. Jau buvo gerokai atšilę. Tamsi naktis,

nuo medžių smunka šlapias sniegas. Einam ir sustojam, einam ir sustojam. Tik šliumpt šliumpt – lyg kas pašoko, lyg kas eina... Bet laimingai pasiekėm šituos bunkerius. Per apkasą buvo padėta lenta. Sustojom. Vyrams pasakiau: jei mus pastebės, metamės atgal ir bėgame neatsišaudydami, kad negalėtų nustatyti mūsų pasitraukimo krypties. Priėjom lentą ir jau einam į tą apkastą zoną. O čia tokios didelės eglės, šakos iki pat žemės. Aš dar kartą pakartojau: neatsišaudyt. Tik žengiau žingsnį prie bunkerio ir:

– Ktio tiam? – tokiu mongolišku akcentu sušuko ir tarrrrr iš automato.

Mane lyg kas permetė per tą griovį atgal. Šokom bėgt link kelio, kuris eina nuo eigulynės į Ramygalos pusę. O kaip pradėjo šaudyt! Pasirodo, tie bunkeriai buvo pilni ruskių prilindę. Pribėgom prie kelio, sustojom trumpam atsikvėpti. Kadangi mes neatsišaudėm, jie pametė atsitraukimo kryptį. Žiūrim – žemiau tokia properša, o iš jos blyksi ir pila aukštyn. Pasiklausėm, kad į mūsų pusę negirdėt nė vienos kulkos prašvilpiant. Bet nuo eigulynės išgirdom atplumpsint, supratom, kad kažkas atbėga. Pagal žingsnius – daug bėga. Krūmais pradėjom trauktis link Ėriškių, į jaujos pusę. Kaip vėliau sužinojom, eigulynėj pas eigulį Smilgą irgi būta ruskių. Išgirdę prie bunkerių šaudymą, bėgo į pagalbą, kad kiek būtume susitikę nosis į nosį.

Grįžę prie būrio, atraportavom *Rupūžėnui*, kad buvom prie bunkerių, bunkeriai ruskių užimti. Kadangi jau brėško, nutarėm dar vieną dieną pasilikt šitoj jaujoj. Apie 10 val. išgirdom smarkius 6 sprogimus Rodų miške. Praėjo gal kokia valanda, nuo aukšto sargybinis pranešė "dėmesio". Mes tuoj sugulėm prie sienų ir žiūrim pro plyšius. Penkios bortinės mašinos, pilnos pristojusių kareivių. Pro mūsų tą jaują – link Panevėžio. Matyt, įsitikinę, kad į bunkerius mes jau nebegrįšim, išsprogdino juos ir išvažiavo.

Sulaukėm vakaro. Vakare *Rupūžėnas* išrikiavo visus, pasakė, kad žiema dar nesibaigia, sniego dar visur pilna, tokiu metu ypač tyko pavojai, reikia skirstytis mažesnėmis grupelėmis, slapstytis klojimuose, bunkeriuose, pas žmones – kas kaip gali.

Išsiskirstėm po 5–6 žmones. Ramygaliečiai išėjo į savo pusę. Mes irgi atsiskyrėm: aš, Vincas Misevičius–*Švogeris* iš Užliau-

šių kaimo, Povilas Mažeika–*Studentas* iš Užliaušių kaimo, Albinas Pakulevičius–*Strielčius* iš Tvankstės kaimo, mano brolis Bronislovas Vaičiūnas–*Šarkis*, Ipolitas Kadžys iš Mingelionių kaimo, Antanas Biliūnas (Račiūno žentas) iš Užliaušių kaimo, Jurgis Grinkus–*Barzda* ir Karolis Grinkus–*Politrukas*, abu iš Užliaušių kaimo. Ši mūsų grupė vadinosi „Varnakalnio" būriu, kadangi tą vietą, kur gyveno Jurgis ir Karolis Grinkai (prie Liaušiaus upelio), vadino Varnakalniu.

Grįžom į Iciūnų kaimą ir apsistojom Alekso Meškausko daržinėje. Po to pradėjom vaikščiot iš kiemo į kiemą. Pas vieną užeini pernakvoji, pas kitą, bunkerių neturėjom.

1945 m. gegužės mėn. susirinkom pas *Rupūžėną* jau nebe visi, kiti jau buvo žuvę, daugiausia ramygaliečiai. Čia pabuvom kartu per vasarą, o rudeniop atsiskyrėm.

Sulaukėm rugpjūčio pabaigos. Ir penki mūsų būrio partizanai pareiškė, kad jie iš būrio išeina į laisvę: Petras Meškauskas, Stasys Vaznonis, Antanas Vaznonis, Antanas Grinkus, Antanas Laimikis.

Mes prašėm jų, kad neišeitų, klausėm, kuo garantuoja, kad čia likusieji būsime saugūs. Žinoma, jie niekuo negarantavo, tik pasakė – gyvenkit kaip norit. Atseit nieko aiškaus politiniame gyvenime nėra ir nėra ko čia sėdėt. Albinas Pakulevičius pasakė:

– Mes todėl ir nėjom į rusų armiją, kadangi tikimės, kad vis tiek kas nors bus. Ir mes čia liksim iki galo, gyvi be laisvės į namus negrįšim...

Kai šitokia situacija, mes jiems liepėm sudėt ginklus. Albinas dar atsigręžė į mane ir akį mirktelėjo:

– Gal palydėk juos?

Aš supratau jo mintį, pagrasinau pirštu ir griežtai pasakiau:

– Nebandyk! Dar neaišku, ar tam pritars valdžia...

O jie kaip ėjo, taip ir nuėjo, pasijuokę iš mūsų. Na, tada ir prasidėjo visa velniava. Tas pats Karalius ateina į namus ir vis šokdina motiną:

– Tai kur tas tavo sūnus? Jei armijoj, tai gal laišką parašė? – šaiposi.

Pradžioje jie dar nebuvo tikri, kur aš, bet kai šitie mūsiškiai

nuėjo registruotis, tada jau viskas pasidarė aišku. Motiną ėmė kviest kiekvieną dieną, pasakė, kad aš miške. Ir kitus suminėjo, išvardijo, kas ką padaręs, kas kokį skrebą nušovęs. Tose vietose, kur per upę keldavomės, visur atsirado pasalos. Pradėjo areštuot ūkininkus, pas kuriuos užeidavom, kurie mus rėmė; tardė juos, mušė, jei neprisipažindavo. Tada jau žmonės pradėjo mums skųstis, pradėjo mūsų vengti, nebepasitikėjo taip kaip pradžioje. Kas garantuos, kad rytoj tas partizanas, kuriam jis šiandien suteikia nakvynę, duoda maistą, slepia jį, ryt nenueis į stribyną ir nepasakys – va šitas rėmė, buvo ryšininkas... Žinoma, kam ta rizika, jeigu gali ramiai gyventi.

Kai žmonės pasiskundė *Rupūžėnui*, tada per mūsų ryšininką Jurgį Pakulevičių (Albino tėvą) *Rupūžėnas* mus pakvietė pas save į Rodų mišką, ant Liaušio upelio kranto už eigulynės. Nurodytu laiku nuėjom ten ir susitikom *Rupūžėną*. Jie keturiese buvo atėję. Čia mums pasakė, kad yra žmonių skundų, jog registrantai įduota stribams visus tuos, pas ką užeidavo partizanai, kas valgyt duodavo, kas ryšį palaiko, kas kuo remia. Ir pasakė, kad tų registrantų organizatoriai – Margionių kaimo gyventojai Grinkai. Jis kalbėjęs ir su Blėka tuo reikalu, tam pritaria ir apygardos vadas Vaitelis, kad šitą šeimą ir tuos registrantus mes privalome sunaikint, tik reiktų išlaikyt paslaptį. Maždaug tokio turinio įsakymą gavome iš vyresnės vadovybės.

Grįžtam iš Rodų miško, aš savo vyrams ir pasakiau:

– Vadas mums davė tokį įsakymą, nelabai malonų, bet mes privalome jį vykdyt. Matote, kaip viskas susiklostė. Kartu į mišką išėjom, draugai buvom artimi, o dabar turėsime juos sunaikinti.

Nuosprendžio vykdytojų grupę sudarė: Ipolitas Petraitis–*Klajūnas*, Vladas Krikščiūnas–*Balandis*, Mykolas Krikščiūnas–*Valstietis*, Alfonsas Vaičiūnas–*Parašiutas*, Albinas Pakulevičius–*Strielčius*, Povilas Mažeika–*Studentas* (iš Užliaušių, vėliau išprotėjo), Danielius Grinka–*Dapkus*, *Duobkė*, Adolfas Krikščiūnas–*Lapėnas*.

Petraitis pasakė:

– Mes būsime labai blogi partizanai, jeigu nevykdysime viršininkų įsakymo.

Stovėjom visi galvas nuleidę, labai sunku buvo ant krūtinės,

bet įsakymą privalėjom vykdyt. Aš dar suabejojau dėl Meškausko, pasakiau, kad jis mano pusbrolis.

Kažkuris iš vyrų atsiliepė:

– Matai, vienas brolis būna kunigas, kitas stribas, manau, čia atsirinkinėt nepradėsim... Mes irgi stovim ant bedugnės krašto...

Man pačiam yra pasakojęs Povilas Grinkus iš Užliaušių kaimo, jog jis šnekėjęs su Grinkum iš Margionių kaimo, kuris pasakęs, kad reikia stengtis visiems greičiau sunaikint "banditus", tada bus ramus gyvenimas, jis ištraukęs ir savo sūnų iš tos balos. Tą pačią Grinkaus kalbą man beveik žodis žodin pakartojo Viktoras Zalatorius iš Iciūnų kaimo.

Vykdydami *Rupūžėno* įsakymą, mes visus registrantus sunaikinom, kartu su visa Grinkų šeima. Per atsitiktinumą liko gyvas tik Meškauskas.

Kada mane teisė pirmą kartą, gavau 10 metų, jau buvau atsėdėjęs 6 metus šiaurėje, o kada suėmė Mykolą Krikščiūną–*Valstietį*, jis pasakė, kad, sušaudant tą šeimą, ir aš buvau kartu. Kai mane atvežė į teismą, mes su *Valstiečiu* buvome atskirose kabinose, bet šalimais vienas kito. Aš jam pasakiau:

– Mykolai, kam tu pasakei? Kodėl tu prisipažinai?

– Sakė, kad mažesnė bausmė bus, – beveik pro ašaras jis man pralemeno.

Griaudu buvo žiūrėt į Mykolą. Aišku, kaimo bernelis čekistų gudrybių neperprato. Ką jam pažadėjo, ką jam prisakė – jis ir prisipažino nieko neslėpdamas. Aš ant jo ir nepykstu, nes labai gerai įsivaizduoju jo padėtį. Čekistų teismas jam skyrė mirties bausmę, man dar 25 pridėjo, o buvusi mūsų ryšininkė Aldona Briedytė gavo 10 metų (šiuo metu gyvena Vinkšnėnų kaime).

Kai 1944 m. Lietuvoje rusai paskelbė mobilizaciją, mūsų jaunimas buvo šaukiamas į frontą, o į frontą niekas nenorėjo eit. Tuomet ruskiai sudarė vadinamuosius "naikintojų batalionus", į kuriuos nuėjo daugelis tų, kurie nenorėjo eit į frontą, bet į juos nuėjo ir įvairaus plauko valkatos, perėjūnai, daugiausia rusų tautybės žmonės, nors sočiai buvo ir lietuvių. Į tokį batalioną nuėjo ir Margionių kaimo gyventojas Jonas Karalius, labai greit

pelnęs stribo–žmogžudžio vardą. Jis buvo pagrindinis čekistų patikėtinis Krekenavoje. Visur, kur tik buvo vykdomi areštai, tardymai, kankinimai, žudynės, tų raudonųjų egzekutorių priešakyje ėjo Karalius. Mums keletą kartų buvo duotas įsakymas sunaikinti tą stribą. Ne kartą mes jam buvom paruošę pasalą, bet jis iš mūsų sugebėdavo išsisukti sveikas ir gyvas. Į kaimą jis atvažiuodavo vienu keliu, o grįždavo kitu, visur pasalų neišstatysi. Be to, vengdavom, kad stribai nesužinotų mūsų informatorių, nes, kur žūsta stribai, ten daugiausia nukenčia partizanų šeimos, tų vietovių gyventojai. Stribas Karalius su savo "šaika" areštavo Rodų miško eigulį Smilgą, surištom rankom basą išsivarė iš namų į Krekenavą ir ten nukankino, po to dar ne kartą lankėsi tuose namuose, peršovė eigulio žmoną ir dukrą. Karalius daug jėgų išeikvojo ir mane gaudydamas. Mama pasakodavo, kad jis niekada nepraeidavo pro šalį, vis užsukdavo į mūsų namus ir grasindavo motinai, kad jis mane vis tiek pagausiąs ir nušausiąs.

Mano vadovaujamas būrys ("Varnakalnio" grupė) veikė Panevėžio rajono ribose. Pasiekdavom Krekenavą, Upytę, Ėriškius, Vadaktėlius. Daugiausia laikėmės Užliaušių, Tvankstės, Iciūnų, Naujarodžių, Grinkų, Mučiūnų, Šambalionių kaimų teritorijose. Būryje aš buvau nuo 1944 m. rudens iki 1947 m. rudens.

Atėjo 1945 m. gegužės 9–oji. Mums būnant netoli Ėriškių bažnytkaimio, atbėgo vienas ryšininkas ir pranešė, kad baigėsi karas. Visi džiaugėmės, bet kartu buvo ir liūdna, nes nieko geresnio nesimatė mūsų gyvenime... Karo pabaigoje į Lietuvą priplūdo daug ruskių, buvo priverbuota naujų šnipų, ir mums pasidarė daug sunkiau.

Kai 1945 pavasarį ilsėjomės Užliaušių kaimo jaujoje, išaušo gražus rytas, o kaimo gale išgirdom tris šūvius. Pagalvojom – gal kas mus išdavė, gal koks sutartinis ženklas, pasidarė neberamu, nes jauja buvo už gero puskilometrio nuo miško. Nutarėm trauktis į Rodų pušyną. Pasiekę pušyno pakraštį, kokį puskilometrį paėjom keliu ir pasukom į šoną. Už poros šimtų metrų sulindome po didele skarota egle, o po dešimt minučių išgirdom šaukiant: "Sviežyj sled!" Supratom, kad ruskiai seka

mūsų pėdomis. Pradėjom trauktis mišku. Radome dar keturis savo draugus prie lauželio: Ipolitą Kadžį iš Mingelionių kaimo, Antaną Biliūną iš Užliaušių kaimo, Edvardą Plėštį iš Tvankstės kaimo ir Antanaitį iš Mučiūnų kaimo. Besitraukdami visi kartu Žvirbliukų miške užtikome didelę būdą, kurioje buvo truputis šieno. Sulindom į ją nors trumpam pailsėt, nes buvom labai pavargę. Po kelių minučių sargybinis pranešė, kad ant kvartalinės linijos pasirodė daug žmonių. Vėl greit pakilom ir ėmėm trauktis, bet tuo metu pamatėm ilgą rusų kareivių ir stribų vorą, supančią mus. Iškart prasidėjo kautynės. Susišaudymo metu rusai ir stribai kažkaip prasiveržė į mūsų tarpą. Aš visą laiką šaukiu saviesiems, kad jie šaudytų į užbėgančius mums iš priekio. Taip besišaudydami, išsiskyrėm su anais keturiais sutiktais miške. Jie pasuko Žvirbliukų kaimo link, o mus keturis išsivarė į miško pakraštį. Kadžys, Biliūnas, Plėštys ir Antanaitis pasiekė Žvirbliukų kaimą. Taruškos sodyboje sulindo į mūrinį tvartą. Vėliau žmonės mums pasakojo, kad jie buvo labai pavargę, o vienas jų smarkiai šlubavo. Apsupę tą tvartą, rusai jį padegė. Kai tvartas degė, viduje pasigirdo keletas šūvių, spėjama, kad jie nusišovė.

O mes, priėję miško pakraštį, pamatėm gilų vingiuotą melioracijos griovį ir sušokom į jį. Šituo grioviu eidami, pasiekėm Upytės pušyno pakraštį. Netrukus pastebėjom atvažiuojant žmogų. Mes jį sustabdėm ir paprašėm pavėžėt, bet jis griežtai atsisakė. Tada aš priėjau prie jo arti ir pasakiau:

– Dėde, tu eisi pėsčias, o mes važiuosim...

Senis greit suprato, kas mes, ir šūktelėjo:

– Vyrai! Aš su jumis!

Penkiese susėdom į vežimą ir patraukėm Stultiškių kaimo link. Užsukome dar į vieną sodybą, kur radome dvi pažįstamas merginas. Jos mus pavaišino, ir mes, joms padėkoję, išvažiavom toliau, Diablonių miško link. Tik privažiavus mišką, pradėjo temti. Tada išlipom iš vežimo, padėkojom vežėjui ir pernakt mišku atėjom į Iciūnų kaimą, kur sužinojom, kad stribai išsivežė pagautus du brolius Černiauskus iš Dubulių kaimo. Jie slapstėsi namuose nuo rusų armijos. Per naktį Krekenavoje juos stribai nukankino, o paryčiui išmetė ant daržo.

Žmonėms pradėjus šnekėt, kad Krekenavos stribai ruošia

kažkokią akciją, partizanai nutarė nueit iššvalgyt vietovę, apklaust žmones, sužinot, ar kas nors bus daroma rimtai, ar tik paprasčiausias stribų pasiplėšikavimas. Jie trise išėjo į tą žvalgybą, tarp jų ir mano brolis Bronislovas. Nuėjo į Grinkų kaimą, apėjo keletą sodybų, pasišnekėjo su gyventojais, o grįždami ties Zalatorienės sodyba pateko į rusų pasalą. Tai įvyko 1945 m. rugpjūčio 15 d. naktį. Susišaudymo metu brolis žuvo. Palaidotas Iciūnų kaimo kapinaitėse.

Povilas Mažeika–*Studentas* su manimi partizanavo tik vieną vasarą, po to jis gavo dokumentus ir iš miško pasitraukė, bet vėliau jį 1953 m. surado ir areštavo. Man atrodo, kad jį sutvarkė tas, kuris jam darė dokumentus, nors jį areštavo tuo metu, kada paėmė *Valstietį*. Gal ir *Valstietis* pasakė? Kiek žinoma, Mažeika tardymo kameroje išprotėjo. Iki suėmimo Vilniuje jis išgyveno net keletą metų.

Vėlų 1946 m. rudens vakarą ėjome iš Užliaušių kaimo į stovyklą Sabonių miške. Pakeliui užėjom į ryšininkės *Raudonskruostės* sodybą. Išgirdom kaimo pusėje žvengiant arklius. Supratom, kad ten kažkas vaikšto. Palikę kieme sargybinį, suėjome į vidų. Naktis buvo šviesi. Po kelių minučių atėjęs sargybinis pasakė, kad į sodybos pusę kažkas ateina. Išbėgom iš gryčios, aš priklaupęs pasižiūrėjau per žiūronus ir pamačiau į sodybą einantį didelį būrį žmonių. Nubėgę apie du šimtus metrų, sugulėm dobilienoj ir greit išgirdom darže traškant nudžiūvusias aguonas. Supratome, kad supa sodybą. Tada nieko nelaukę šliaužte nušliaužėm link Liaušiaus upelio ir laimingai sugrįžom į stovyklą.

Ką tik išaušus du rusų karininkai atėjo į *Raudonskruostės* gryčią ir pareiškė, kad abi seserys areštuojamos, liepė rengtis ir eit kartu su jais į Krekenavą. Po poros savaičių vyresniąją seserį paleido, o mūsų ryšininkei pareiškė, kad bus išvežta, kur "baltosios meškos".

Per Krekenavos ryšininkę sužinojom, kad areštuotas moteris vakarais atvaro į stribų valgyklą valyt patalpų. Pradėjom organizuot *Raudonskruostės* pabėgimą. Pasikvietėm dar daugiau savo draugų iš Baibokų būrio, gerai apsiginklavom ir 22 vyrai patraukėm link Krekenavos. Priėję miestelio pakraštį, užsimas-

kavom ir laukėm sutartu laiku atbėgančios ryšininkės, bet nesulaukėm. Kitą dieną Krekenavos ryšininkė Šimkienė mums pranešė, kad *Raudonskruostė* pabėgusi ir laukia mūsų ateinant į nurodytą vietą jos paimti.

Vėliau jai teko slapstytis, nes kitos išeities nebuvo. Gerų žmonių dėka gavo fiktyvius dokumentus ir su jais iš Krekenavos padangės ji pasitraukė, neišdavusi nė vieno iš mūsų.

1946 m. liepos 27 d. mes buvom netoli Panevėžio, Pamolainių kaime. Mūsų ryšininkas iš to paties kaimo pranešė, kad jo vienas žmogus kviečiąs ateit atšvęst jo žmonos Onos vardadienį. Mes šešiese – trys nuo Ramygalos iš "Rupūžėno" būrio, iš mūsiškių Karolis Grinkus, Albinas Pakulevičius ir aš – susiskirstę po du žmones, pavakary iš miško nuėjom į tą vienkiemį. Šeimininkas ką tik neseniai parvažiavęs iš Panevėžio, parsivežęs naujų laikraščių, jis ir mums dar paskaitė. Suruošė vakarienę, o mes kas pusvalandį kieme keičiam sargybą. Atėjo eilė man eit sargybon. Išėjau į lauką. Labai tamsi naktis, atrodė, kad greit ims lietus lyti. Bevaikščiodamas galvoju, kodėl man taip liūdna šiandien toje sodyboje, tiesiog verkt norisi... Netrukus atėjo iš Upytės būrio partizanas Čepas, kuris sutiko tuoj pat mane pakeist. Jis klausia, kaip paprastai sargyboje: ką matei, ką pastebėjai, ką išgirdai. Aš jam tik pasakiau, kad į Molainių kaimo pusę labai šunys loja. Ir nuėjau į kambarį. Koridoriuje pasieny stovėjo lova. Aš pakabinau savo "PPŠ" ant sienos, kojas nuleidęs kiek išsitiesiau ant tos lovos ir – ilga automato serija kieme. Griebiau už automato, kritau ant žemės, riktelėjau vyrams "už ginklų!" ir laukan. Atidariau duris, tai man kaip davė tokią grandinę šviečiančią padegamom, iš visų pusių pila aplink sodybą, šaudo aukštyn raketas. Savų aš jau nė vieno nebematau, visi išbėgę į kiemą. Iššliaužiau per duris į gėlių darželį, palindau po suoliuku, kad susiorientuočiau, iš kur šaudo. Po to – per kiemą ir po svirnu. Matau, kad ir čia ne vieta. Pasiklausiau, į klojimo pusę lyg ir mažiau šaudo. Šokau bėgt, bet iškart pasipylė šūviai. Supratau, kad mane pastebėjo. Tada parkritau aukštielninkas, pakėlęs automatą brūkštelėjau porą serijų, net nežiūrėdamas kur. Nuo gryčios iki klojimo pinta žabais tvora. Norėjau pralįst per tvorą į lauko pusę, bet kai tik sutraškėjo tie žabai –

davė į patvorį, tada aš vėl atšokau atgal. Pakėliau galvą ir pamačiau du gulinčius netoliese, gal už 20 metrų. Prislinkau prie klojimo ir čia sutikau Stasį Petkevičių (nuo Vinkšnėnų), su juo mes abu tarnavom Lietuvos kariuomenėj. Tada jau ir man drąsu pasidarė. Sutarėm slinkt pro galą klojimo. Tik pradėjom slinkt, pašokom bėgt už klojimo galo, pamačiau, kaip ruskis šovė į mane, bet nepataikė. Tada aš pakėliau savo desantinį "PPŠ", nuspaudžiau gaiduką – jokio šūvio. O čia įvykiai keičiasi sekundėmis. Matau, kareivis vėl į mane atkišo šautuvą. Tada aš kaip griuvau jam prie pat kojų, kol persiverčiau, antrą kartą užvedžiau automato spyną, bet iš paskos – Petkevičius kaip trenkėsi į tą kareivį. Ir vienas, ir kitas abu kartu iššovė. Tada aš pašokau, už klojimo ir tiesiai į melioracijos griovį. O nakties metu mes buvom sutarę vienas kitą šaukti pagal sutartą ženklą: fiu fiu fiu. Tris kartus taip sušvilpčiojau ir čia pat netoliese griovy išgirdau tuos pačius garsus. Supratau, kad savi. Prieinu arčiau, žiūriu – Pakulevičius ir Karolis Grinkus. Nutarėm dar kiek palaukt, gal dar kas atbėgs. Pastovėjom griovy, bet niekas daugiau neatbėga. Tuo metu uždegė namą. Mums jau ilgiau nebebuvo ko laukt, išlipom iš to griovio ir patraukėm į plento Panevėžys–Ramygala pusę. Paėjom apie kilometrą, matom, atlekia dvi mašinos nuo Panevėžio. Sugulėm. Pilnos kareivių mašinos nulėkė į Ramygalos pusę. Tada mes per plentą ir – tolyn į Masiokų kaimą. Paėjom gal porą kilometrų nuo plento, jau pradėjo aušt. Apsistojom kaimo krūmuose. Vienas budim, du truputį pasnaudžiam. Kai visiškai išaušo, nuėjom į sodybą, radom vieną mergaitę pažįstamą, kuri mokėsi Panevėžyje medicinos mokykloje. Mes jos paprašėm, kad nueitų pažiūrėt, kas ten buvo, kas naktį šaudė. Jai nesakom, kad ir mes ten buvom. Grįžusi pasakė, kad trys žuvę, ketvirtas pabėgęs. Tas pabėgęs ir buvo Petkevičius. Jį, pasirodo, sužeidė į koją. Jis nubėgo iki miško pakraščio, toliau nebegalėjo bėgt, rado senų žabų krūvą sukrautą, tais žabais truputį užsivertė ir pragulėjo iki ryto. Atvažiavo kažkoks žmogus ir stabdo arklį. Tada jis pasišaukė tą žmogų, paprašė, kad nuvežtų tarp Uliūnų ir Eriškių į slėptuvę. Tas žmogus jį nuvežė, o gydė jį Jadvyga Žardinskaitė. Tuo kartu jis išgijo, bet vėliau žuvo.

Po tos susišaudymo nakties aptarinėjom, kas čia mus galėjo

išduoti. Prieš keletą dienų mes lankėmės tame kaime. Matyt, kažkas pranešė į Naujamiestį, kad čia lankosi miškiniai, na ir atvažiavo patikrint. O gerokai vėliau iš Naujamiesčio stribų pasakojimų sužinojom, kad rusų kareiviai su stribais ėjo ir pamatė vienkiemyje šviesas. Visi susėdo ant griovio krašto, o leitenantas pasiuntė du kareivius pažiūrėt, kodėl taip vėlai languose šviesos dega. Jie atėjo iš sodo pusės, o mes gi kieme budėjom. Jie iš šiaurinės namo pusės per langelį pasižiūrėjo į vidų ir pamatė mus gryčioj sėdinčius. Kareiviai pranešę: "Choziajin gazetu čitaet, a bandity slušajut". Kaip vėliau sužinojom, rusai šeimininką smarkiai primušė ir išsivežė į Naujamiestį. Po to jį teisė dešimčiai metų lagerio. Gyveno jie trise: vyras, žmona ir dukra.

Kai tik baigėsi karas 1945 m., mus labai pradėjo persekiot stribai ir rusų garnizonai. Kartą bedienojant pas *Raudonskruostę*, nuo Užliaušių kaimo pamatėm ateinantį didelį būrį stribų. Aš su *Raudonskruostės* broliu išbėgom iš gryčios ir patvoriais nubėgom prie didelės akmenų krūvos. Toj krūvoj buvo padaryta maža slėptuvėlė, tai mes į ją ir sulindom. Iš slėptuvėlės stebėjom, kaip stribai supo sodybą. Aš dar atpažinau du stribus: krekenavietį Kasperavičių, kurį visi vadino "čigonu", ir vietinį ruskelį Maniuką. Stribai apieškojo visą sodybą ir, nieko neradę, suėjo gryčion paėst, o išeidami iš tvarto išsivedė karvę.

1945 m. birželio mėn. iš 14–os į 15–tą naktį, būdami Diablonių miške, išklausėm per radiją paskutines žinias, pastatėm sargybinį, sulindom į palapines nakties poilsiui ir sumigom. Anksti ryte sargybinis visus pažadino įspėdamas, kad aplink mišką girdisi mašinų ūžimas, o vidur miško mažam Vinkšnėnų kaimelyje ėmė loti šunys. Aš tuojau pasikviečiau savo patikėtinį *Striclčių* ir abu nuėjom į miško pakraštį pasižvalgyt. Per žiūronus tam Vinkšnėnų kaimely pamačiau daugybę rusų kareivių. Apsisukom ir atgal į mišką. Grįžę jau radom paslėptą radijo aparatą po žabais ir visus pasiruošusius pasitraukimui. Netrukus pastebėjom jau visai netoli ir rusus, supančius mūsų stovyklą. Prasiveržus per apsupimo žiedą, pamatėm, kad likome tik penkiese. Supratom, kad pasimetėm vieni nuo kitų, susi-

maišę su rusais. Iškart pradėjom trauktis Kalnelių miško link, kol pasiekėm kelią Upytė–Naujamiestis, einantį per mišką. Matėm daug rusų kareivių. Pasiekę Kalnelių mišką, toliau jau nebeturėjom kur trauktis. Sulindom į balą ir visą dieną pragulėjom vandeny. Matėm, kaip ruskiai vaikščiojo balos pakraščiais netoli mūsų, vedžiojosi šunis, bet jie mūsų nepastebėjo. O vakare į dangų pakilo kelios raketos žalios, supratom, kad rusai traukiasi iš miško. Tuomet atsikėlėm, išbridom iš balos, nusirengėm, išsigręžėm drabužius ir patraukėm Stultiškių kaimo link. Pirmajame vienkiemy buvom maloniai sutikti, pavaišinti šiltu pienu ir kepalu duonos, o paryčiais išėjom į rugių lauką ir ten dvi dienas džiovinomės.

Netrukus sužinojom, kad žuvo trys mūsų bendražygiai ir vienas sužeistas pabėgo. Žmonės sakė, kad buvo ir keletas ruskių žuvusių. Tą man vėliau patvirtino ir pats tardytojas Vilniuje 1954 m.

1946 m. per ryšininkus gavom žinią, kad su mumis nori susitikti Ėriškių apylinkės Kazio Vaznonio–*Vėtros* vyrai. Gavę parolę, aš ir Jurgis Grinkus nuėjome į Tvankstės kaimą pas Vincą Savicką. Jau buvo ruduo, naktimis truputį pašaldavo, tik pirmą kartą aš buvau užsimovęs vatines kelnes. Toks gražus vakaras, aplink taip ramu, net kaimo šunys neloja. Sueinam Savickų gryčion. Šeimininkės jau ir vakarienė paruošta, prašo sėst už stalo. Bet man tokia netikėta mintis į galvą šovė: mes gi abu suėjom į vidų, lauke jokios sargybos nėra. Aš sakau Savickui – eisiu į lauką pasižvalgyt, o Savickas sako:

– Jūs vakarieniaukit, aš išeisiu pasaugot.

Išėjo jis į lauką. Ir gal už penkių minučių, girdim, lauke šunelis jo loja, bet greit nutilo. Savickienė mus perspėjo, kad, matyt, eina ginkluoti. Galvoju, ėriškiečiai ateina, gerai, kad nereikėjo ilgai laukti. Pasiimu automatą viena ranka už vamzdžio ir kaip niekur nieko išeinu į lauką. O lauke mėnesiena. Žiūriu – per kiemą du ateina. Kaip sakė, kad ateis du man pažįstami, aš nė parolės nepaklausiau. Priėjo jie arčiau, pasakė "labas vakaras", žiūriu, kad aš jų nepažįstu. Vienas, pamatęs, kad automatą laikau už vamzdžio, kažkaip net krūptelėjo ir kirto man per galvą, bet spėjau atšokt. Tada jau užsimojęs tvojau automatu

atgal, tas linktelėjo, nes pataikiau sprandan, rankomis atsirėmė žemės, bet vėl atsistojo. Kai aš jam trenkiau, automato spyna nušliuožė atgal, o grįždama užkabino šovinį ir iššovė. Kad kiek būčiau nusišovęs. Ugnis ir trenksmas kaip davė į akis, aš tiesiog sutrikau, nebesusigaudau. Šokau už gryčios kampo ir per tas trumpas akimirkas pamačiau, kaip antras nuo pečių imasi automatą. Tada supratau, kad abu atėjo ginkluoti "ripkiniais" automatais, slėpė juos už nugaros. Kaip kirto man į kojas, aš ir nugriuvau už namo kampo. Tuo momentu buvau taip įsitempęs, jeigu višta būtų išlindusi, tai ir į ją būčiau šovęs. Išgirdau nutrepsint tolyn. Kol atsikėliau, kol apsižvalgiau, žiūriu – jau gal už šimto metrų nuo sodybos abu lekia.

Pasirodo, tuo pačiu metu apie 20 stribų buvo atėję pas Povilą Grinkų. Jo žmonos brolis Tėvainis buvo stribas Krekenavoje. Tai kaip tik į Užliaušių kaimą ateidavo stribai, visada pas Povilą užeidavo tas švogeris su savo "šaika", o Savickas visada turėdavo "samagono", matyt, to "samagono" ir buvo atėję. Vėliau mums pasakojo, kad pas Grinkų nulėkė stribas pamušta galva, paprašė kuo nors užrišti. Povilas Grinkus padavė skudurą ir paklausė, kas čia jam atsitiko, tas pasakė, kad "banditas" galvą pramušė, o kai paklausė, ką su tuo "banditu" padarė, tai jis pasakė, kad nudėjęs prie gryčios kampo.

Paskiau žiūriu, kad iš tų mano vatinių kelnių išsipešę ilgi vatos kuokštai, o koja sveikut sveikutėlė, net neįbrėžta.

Kada tie stribai išbėgo, maždaug po dešimties minučių pastebėjom, kad per lauką ateina vėl du. Tada jau iš tolo surikau: "Kas eina?! Parolė!" Bijojau, kad vėl negaučiau per galvą. Pasakė parolę. Kai priėjo arčiau, pažinau savus. Tada vėl grįžom pas Savickus, pavakarieniavom, o stribai čia atėjo kitą dieną, kada mūsų jau nebebuvo. Prisigėrė "samagono" ir išvažiavo. Čia dažnai lankydavosi ir Krekenavos vykdomojo komiteto pirmininkas, vėliau, regis, dar ir partorgas Bučinskas, kuris per seserį mane vis verbavo registruotis.

Kartą ėjom su *Strielčium* nakties metu per Zūbiškių kaimą netoli Upytės. Tik bach bach du kartus iššovė aukštyn, net matėm, kaip blykstelėjo ugnis. Mes vienas į vieną, kitas į kitą griovį ir laukiam, kas gi čia bus. Girdim, eina ir dainuoja. Vienas.

Kai jau baigė pro mus praeit, mes iš griovio iššokom ir surikom:

– Pakelk nagus!

Pakėlė rankas aukštyn. Priėjom prie jo. *Strielčius* kiek iš toliau pasiruošęs laukia, o aš įkišau ranką jam į kišenę ir ištraukiau naganą. Paklausėm, kas jis toks. Pasirodo, Upytės tarybinio ūkio direktorius. Pasigyrė, kad eina iš krikštynų. Taip jau prisisiurbęs, vos ropoja. Pasakėm, kad naganą paimam. Tada jau verkdamas ėmė prašyti: jei praras ginklą, tikrai jį pasodins į kalėjimą. Gaila žmogaus pasidarė, išėmiau šovinius, dar kišenes iškračiau, kad daugiau ko nebūtų, ir atidaviau jam tą naganą. Tai jis vos nepabučiavo manęs iš džiaugsmo.

Užliaušių kaime Liaudanskas buvo eigulio Smilgos kaimynas. Mes vieną kartą buvom pas jį užėję nakties metu. Jis gražiai grodavo armonika, tai aš paprašiau jo pagroti. Jis pagrojo, dar gira pavaišino. Mes išėjom, o po to sužinojom, kad jis vis dėlto pranešė apie mus, ir nustatėm, kad jis visgi buvo užverbuotas. Visada, kai tik miškiniai pas jį užeidavo, kitą dieną pasirodydavo rusų garnizonas, siausdavo mišką.

Kiek žinau, jo sušaudyme dalyvavo partizanas Jonas Marozas iš Papiškių kaimo. Mus ne kartą perspėjo ir eigulys Smilga, kad pas Liaudanską nesirodytume. Buvo įtarimas, kad tas pats Liaudanskas išdavė ir Misevičių Vincą–*Švogerį* su Kiškūnu, nes ten niekas daugiau nepraeidavo, jis į Užliaušius eidavo pro Misevičių, kadangi ten pamiškė, kaimo pakraštys.

Štai tokioje "egzekucijoje" kažkur tarp Ėriškių ir Ramygalos teko ir man dalyvauti. Tą nuosprendį vykdė vietiniai partizanai vienai merginai. Atėjo ir pasakė:

– Atėjom tavęs nubaust.

– Už ką jūs mane bausit?

Šitie pasakė, už ką, bet ta mergina ėmė gintis, atseit čia žmonės išsigalvojo. Tada jai pateikė dar du labai argumentuotus kaltinimus. Nebebuvo kaip suktis. Ji pradėjo verkt ir prisipažino. Partizanai pasakė: nušaut tave už tai gal ir būtų per daug, šį kartą tik nukirpsim plaukus. Paėmė žirkles ir truputį apkarpė "pagal madą". Paskui tas "kirpėjas" paklausė:

– Ką reikia pasakyt, kai nukerpa?

– Ačiū, – ji atsakė.

– Ačiū – mažai, už patarnavimą reikia užmokėt.

Tada ji išsitraukė 20 rublių ir padavė. "Kirpėjas" penkis rublius įsidėjo kišenėn, o 15 grąžino sakydamas:

– Mes taip brangiai už kirpimą neimam, užteks penkių...

Pamačiau, kad ta "egzekucija" virto komedija. Bet vėliau partizanai pasakojo, kad jie jau daugiau nė karto nebeišgirdo apie tą merginą blogų atsiliepimų. Žinoma, kartais moterys per savo šnekumą išplepėdavo tai, ko nereikia.

Užliaušių kaimo gyventoja Barbora Zaukevičienė per žmones pradėjo prašyt, kad užeičiau. Vieną naktį su *Strielčium* ir nuėjom pas ją. Ji pasakė, kad Panevėžyje turinti gerą pažįstamą, kuris miškiniams norėtų padovanoti tris rusiškus pistoletus, juos atveš po poros dienų. Ji mums nurodė, kada ir kaip pas ją ateiti. Iš Rodų miško turėtume eit išilgai "Kosto šniūro" saulei leidžiantis. Iš anksto padėkoję, grįžome į stovyklą. Stovykloje tuoj pasigyrėm savo draugams, kad po dviejų dienų padidės mūsų būrio ginklų atsargos.

Praėjo dvi dienos. Pavakary ruošiamės eit Barboros nurodytu "Kosto šniūru" pasiimt tų ginklų, bet pamatėm atbėgantį sargybinį, kuris pranešė, kad ką tik buvo atėjusi iš Užliaušių kaimo Bronė Plėštytė ir pasakė, kad išilgai "Kosto šniūro" nuėję nepažįstami ginkluoti vyrai. Mes tik susižvalgėm ir supratom, kodėl mums buvo nurodytas tas kelias. Tai aiškiai paruoštos žabangos. Tik tos mergaitės – Bronės Plėštytės – dėka likome visi gyvi ir sveiki, bet tą pačią naktį persikėlėm į Diablonių mišką, iš kur tik po savaitės grįžome atgal į Rodų mišką. Iš smalsumo nuėjome pasižvalgyt prie to "Kosto šniūro", ten radome 22 guolius, apkaišytus jau nudžiūvusiom karklų šakelėm.

1946 m. liepos mėn. keletą dienų vis lijo, ir mes buvome perlyti iki paskutinio siūlelio. Kartą, būdami Diablonių miške, nakties metu nutarėm nueit į mažą negyvenamą eigulynės gryčiukę ir joje išsidžiovint drabužius. Nuėję užsikūrėm pečių, pradėjom džiovintis ir sutarėm čia pasilikt visą dieną, labai nesinorėjo išeiti vėl į lietų. Po pietų pastebėjom, kaip iš miško išlindo 21 stribas. Mes greit iššokom per kamaros langą ir sugulėm miško pakraštyje, gal už penkiolikos metrų. Praeidami stribai pažiūrėjo per gryčiutės langus ir nuėjo miško keliu link Nauja-

miesčio. Mes jų neužkabinom, jeigu būtume susišaudę, tikriausiai ta mūsų mylima gryčiutė būtų sudegusi, o joje dar ne kartą džiaugėmės jos šiluma.

1946 m. kartą mes keturiese žiemos metu dienojom Rodų miško eigulynės klojime pas eigulį Smilgą. Atvažiavę malkų žmonės pranešė, kad pamiškėje matę rusų kareivius. Kadangi iš nakties buvo šviežiai pasnigta, į mišką nėjom, po vieną perėjom į gryčią, kur kamaroje buvo slėptuvė. Įlindimas per pamatą, o visa slėptuvė lauke už sienos, kamaros asla neplūkta, užpilta smėliu. Per pamatą sulindom į slėptuvę, o eigulys landą uždengė dangčiu ir ant jo prikrovė akmenų: jeigu kas badytų, kad atsitrenktų į tuos akmenis; pamatą užpylė smėliu, sulygino ir išėjo šerti gyvulių. Maždaug už valandos pajutome, kad sunkoka kvėpuoti, trūksta oro. Pačiupinėję ventiliacijos vamzdį, supratom, kad jis užšalęs. Kvėpuoti darėsi vis sunkiau, pradėjo svaigti galva, akyse žybčiojo liepsnelės, išpylė šaltas prakaitas. Supratom, kad tuoj uždusim. Nutarėm pakelt dangtį, bet keliems kelt nebuvo vietos, o vienam trūksta jėgų. Gerai, kad turėjom paprastą šautuvą. Išsukom iš jo šampalą ir pradėjom badyt šalia dangčio. Povilas pasakė:

– Tai va bus mūsų bendras kapas...

O eigulio sūnus Petriukas pasiūlė:

– Ką taip kankintis, jau geriau nusišaut...

Pabandėm degt degtuką. Net kibirkšties neįskėlė. Ėmėm visi kartu rėkt, nebegalvodami kas išgirs, svarbu, kad atidarytų tą landynę. Aš dar kartą pabandžiau badyt tuo šampalu, ir visų laimei – šampalas išlindo šalia dangčio į lauko pusę. Pamačiau mažą pluoštelį šviesos, pajutau šalto oro srovelę... Kvėptelėjęs keletą kartų, pakviečiau kitus pakvėpuoti. Ir tada išgirdom daugelio kojų trepsėjimą. Supratom, kad atėjo rusai. Aplandžiojo visas pakampes, atidarė kamarą, bet joje jau buvo prietema. Laimė, kad neatsivedė šuns, nes tas, ko gero, galėjo mus ir užuosti per tą skylutę. Gerai girdėjom, kaip jie šnekėjo, kad "banditų" čia reikėtų laukti naktį, o ne dieną, bet išėjo. O mes po jų "vizito" pasilikome tenai dar keletą dienų, nes miške sniego buvo daug ir skubėt iš tų namų nebuvo kur.

1946 m. vėlų rudenį, ilgesnį laiką pagyvenę Pamolainių miš-

ke, nutarėm pasistatyt žiemai nors šiaudinę būdą tankumyne. Ryšininkas atvežė didelį vežimą šiaudų, ir per naktį tokią būdą pastatėm. Prasidėjus žiemai, toj būdoj pragyvenom ilgiau kaip mėnesį. Atbėgo vieną kartą tas pats ryšininkas ir sako: šiandien buvau Naujamiestyje ir girdėjau šnekant, kad Pamolainių miške gyvena "banditai". Baigę dienot, naktį persikėlėm į Diablonių mišką. Čia po skarota egle atsikasėm sniegą, prisilaužėm eglišakių. Prabuvom kokią savaitę. Po to persikėlėm į Trečiųjų Levaniškių mišką savo būstinėn. Netrukus sužinojom, kad rusai smarkiai siautė Pamolainių mišką, rado mūsų būdą ir sudegino.

1946 m. vasarą, bestovyklaudami jau Rodų miške, vieną ankstų rytą išgirdom mašinų ūžimą Krekenavos–Ramygalos keliu. Supratom, kad išlaipinamas "desantas". Mane ir ramygalietį Garucką *Rupūžėnas* pasiuntė žvalgybon. Nuėję nuo stovyklos apie du šimtus metrų, pamatėm per liniją bėgantį zuikį, po minutės – stirną, kitą zuikį. Visi bėgo į vieną pusę. Į tą pačią pusę pradėjo skristi ir paukščiai klykdami. Nusprendėm, kad anoje pusėje pasirodė neprašyti "svečiai". Vėl grįžome prie linijos, kur pamatėm einant būrį rusų kareivių. Skubiai pasitraukėm į stovyklą ir pranešėm vadui *Rupūžėnui*. Trauktis buvo pavojinga. Jis įsakė greit išsidėstyt aplink stovyklą ir laukt, kol ant mūsų „užlips". Taip pragulėjom visą dieną, bet ruskiai mūsų nerado, nors aplink buvo iššliaužiota žolė, ištryptos kvartalinės linijos.

1946 m. žiemą mūsų grupę gerokai privaikė ruskiai Upytės pušyne. Tada persikėlėm į Stultiškio kaimą, prie nedidelio miškelio esančios sodybos, kurioje gyveno moteris su mažais vaikais. Jos gryčioje prabuvome dvi dienas, o trečią nuėjome į klojimą gult. Aš pasilikau sargyboje, kiti sulipo ant prėslo, sulindo į šiaudus ir sumigo. Likęs apačioje, prisipešiau kampe šiaudų, apsidėjau jais ir įtempęs ausis klausausi. Netrukus išgirdau kažką ateinant, pagalvojau, kad šeimininkė, bet atsargumo dėlei pasiruošiau automatą. Kai tyliai prasivėrė klojimo durys, pamačiau senį. Priėjo jis prie rogių, nusikabino ieną, atsidarė šonines duris ir su ta iena nubarškėjo per miškelį. Aš tuoj pažadi-

nau vyrus ir pasakiau, kad buvo vagis, be to, gal jis girdėjo vyrų knarkimą, gali nubėgti į Naujamiestį ir pranešti stribams. Nutarėm eit už miškelio pas tą senį ir per dieną neišleist jo iš namų. Senio kieme radom roges su malkom. Viena rogių iena buvo juodai dažyta ir truputį trumpesnė. Pasibeldėm, iš vidaus šeimininkas paklausė – kas, atsakėm, kad Krekenavos "liaudies gynėjai". Jis atidarė duris, net nudžiugo:

– Oi, kaip nusigandau, maniau, kad banditai... Oi, net rankos dreba...

Mes paprašėm, kad nedegtų šviesos, ir įspėjom, kad pas jį būsim visą dieną ir nieko neišleisim iš namų. Paaimanavo, kad šiandien jam reikėję dukrai nuvežt malkų į Panevėžį, bet nuvešiąs rytoj. Paprašėm, kad paruoštų pusryčius. Pažadino žmoną, vyresniąją dukrą, kurios ruošė pusryčius ir vis džiaugėsi, kad mes ne "banditai", dėl savų nieko negaila. Pietums privirė virtinių. Senis nebesusitvardęs pasakė:

– Jei būč įtaręs, kad banditai, būč paleidęs naganą į darbą, – čia pat jis jį išsitraukė iš kailinių kišenės ir mums parodė.

Aš iš jo tą naganą iškart paėmiau, apžiūrėjau, buvo trys šoviniai, ir pasakiau jam:

– Mes jumis nepasitikime, naganą pasiimsim su savimi, kol išsiaiškinsim, kas jį jums davė ir dėl ko...

Jis iškart pasisakė, kad tą naganą jam davęs Naujamiesčio "liaudies gynėjų" viršininkas. Mes jį patikinom, kad tikrai naganą grąžinsim, bet pirma turim susiskambinti su Naujamiesčiu. Senis aprimo, ir taip mes išsiskyrėm. Išeidami perspėjom, kad apie mūsų pasirodymą niekam nepasakotų, ir dar pridūrėm:

– Viskas gerai, bet ieną moteriškei tai grąžink...

Senis tik nusijuokė:

– Ką čia iena?..

Po kiek laiko teko susitikt aną moterį iš kitapus miškelio. Ji pasakė, kad iena atsirado taip pat paslaptingai, kaip ir buvo dingusi. Moteris negirdėjusi, kad tas senis būtų kam nors pasakojęs apie mūsų apsilankymą. Tik gerokai vėliau sužinojome, kad senis atsitokėjo, kas per "liaudies gynėjai" pas jį buvo, o tas naganas buvo jo kaip asmeninis ginklas.

1947 m. Trečiuose Levaniškiuose buvusio dvaro rūsiuose, tarp koridoriaus ir kambario sienų, buvo padaryta slėptuvė. Šitoj slėptuvėj mes pabūdavome ir ilgesnį laiką. Čia iš Kauno atvažiuodavo mūsų grupės ryšininkas "Didysis Jonas", su kuriuo šapirografu daugindavom atsišaukimus. Čia apylinkę stebėdavom per stoge padarytus plyšius. Kartą trise sėdėjom ant aukšto ir išgirdom, kaip kažkas sudavė geležim kelis kartus į plūgo noragą, kabojusį sode ant obels šakos. Mes pripuolėm prie plyšio ir pamatėm prie tos obels stoviniuojant apie 20 rusų kareivių. Supratom, kad jie ne mūsų atėjo ieškot, tik šiaip pro šalį ėjo. Tuojau sušokom į slėptuvę. Netrukus išgirdom jų žingsnius koridoriuje. Mes per plytą sėdėjom slėptuvėje nuo jų ir aiškiai girdėjom, ką jie šneka.

1945 m. liepos mėn. pabaigoje mes su Karoliu Grinkumi naktį ėjome per Sabonių kaimą. Pradėjo aušt. Nutarėm užeit pas mano svainį Vytautą Juchnevičių ir prabūt dieną. Vytautas nuvedė mus į daržinę, kur buvo sukrauti dobilai, parodė į juos ir pasakė:

– Po dobilais prie pamato yra slėptuvė. Lįskit į ją ir ramiai miegokit.

Sulindom į tą slėptuvę ir greit užmigom. Saulei tekant Karolis mane pažadino ir įspėjo, kad neknarkčiau. Aš pažiūrėjau pro pamato akmenų tarpą – už kokių trijų metrų stovi rusų kareivis. Stovi ir žiūri kažkur tolyn. Supratom, kad jis mūsų knarkimo negirdėjo, nes ramiausiai nuėjo į kiemo pusę. Kaip vėliau sužinojom, pas svainį tuo metu buvo užėjęs visas rusų būrys. Pagėrė pieno, pavalgė ir išėjo. Pas svainį Vytautą tada gyveno toks ruskelis Fedia, atklydęs po karo. Tas Fedia vėliau vedė Vytauto sesers dukrą Janytę, jie yra daug man padėję partizaniniame gyvenime. Šiuo metu gyvena Panevėžyje. Duok Dieve, kad tokių žmonių būtų daugiau Lietuvoje...

Jonas Čeponis buvo mūsų ryšininkas su Kauno pogrindžiu. Mes ilgai laukėm, kad kas nors pasikeis į gerąją pusę. Bet pamatėm, kad galo nėra, tik žmonės žūsta. Supratom, kad reikia kaip nors kombinuot dokumentus ir kaip nors išlikt, vis tiek kas nors turėtų pasikeisti. Čeponis padėjo tvarkyt dokumen-

tus. Aš pats jam daviau svetimą pasą, jis kažkur Kaune priklijavo ant to paso mano nuotrauką ir atvežė man atgal Anatolijaus Pazuko pavarde. Tada susitikau su *Rupūžėnu* ir pasakiau, kad yra proga man legalizuotis. Jis tik prašė, kad apie tai aš niekam nepasakočiau.

– Jeigu yra proga – važiuok, tik kad negyventum kitų sąskaita, – pagrasino.

Kada Čeponis man atvežė dokumentus, grupėje mes dar buvome likę trise: Karolis Grinkus, Albinas Pakulevičius ir aš. Paskutiniu metu pusmetį laikėmės Krekenavos valsčiuje. Trečiųjų Levaniškių kaime tarybinio ūkio ūkvedžio Kazimiero Kazėno sumūrytam bunkeryje. Jis kartu buvo ir mūsų ryšininkas. Bivelio dvare stovėjo toks medinis, bet labai didelis namas. Poną Bivelį dar 1941 m. rusai su šeima ištrėmė prie Laptevų jūros. Tam name buvo mokykla, kartu ten gyveno ir Kazėnas su šeima. Pas šitą Kazėną Čeponis buvo atsivežęs šapirografą. Čia su juo dauginom atsišaukimus. Iš 1946–ųjų į 1947–uosius metus prieš rinkimus prištampavom daug tų atsišaukimų, kuriuos per naktį išnešiojom po visą apylinkę. Atsišaukimuose raginom žmones nebalsuot už komunistus.

Po pusmečio, kada aš išėjau iš miško, Grinkus su Pakulevičiumi žuvo pirtyje besimaudydami netoli Naujamiesčio.

Aš su naujais dokumentais išvažiavau į Kauną, kur pogrindinė organizacija įdarbino mane Raseinių rajkoopsąjungoje. Kai nuvažiavau į Raseinius, ten jau buvo paruoštas man ir butas pas tokį Vaitkų Klaipėdos gatvėje. Bet aš ten pabuvau tik mėnesį, nes kai iššifravo Kauno pogrindį su kunigo Trakinsko pagalba (vėliau jis buvo sunaikintas), atėjo eilė ir man.

Vieną dieną ateinu į darbą, rajkoopsąjungos viršininkas pasakė, kad iš Vilniaus gautas aplinkraštis mano vardu. Mano pareigos buvo ieškot patalpų rajkoopsąjungai, rūpintis ūkio reikalais. Sukvietė į susirinkimą visus darbuotojus. Aš atsistojau ir perskaičiau tą aplinkraštį. Dar dabar gerai prisimenu, kaip to aplinkraščio pabaigoje buvo lyg ir tokia pastaba parašyta: "...vyt iš Lietuvos kooperatyvų visokius perėjūnus, vagis ir žulikus..." Aš sakau: "Manau, kad mūsų kolektyve tokių nėra". Ir visi: "Nėra! Nėra!" O pusėj dvyliktos atėjo ir mane patį surišo. Sėdėjau prie stalo, kažkas prislinko iš už nugaros ir paplojo per

petį. Tą pačią sekundę per galvą tik nusmelkė mintis: "Va kada atėjo galas..." Atsisuku – civiliniais rūbais apsirengę du vyriškiai, iš po vieno palto matosi kariško kitelio apykaklė. Iškart supratau, kas čia tokie. Paklausė rusiškai:

– Kak vaša familija?

– Pazukas.

– A točneje?

– Pazukas, – pakartojau.

– Odevaites, vy arestovany!

Paklausė dar, ar turiu ginklą, pasakiau, kad neturiu. Vienas patikrino mano kišenes, kitas palto, kuris kabojo ant sienos. Kai išėjom laukan, vienas sušvilpė, ir kaip iš žemės išdygo šeši stribai su "triochlineikom", supratau, kad langus buvo apstoję. Tie stribai eina iš paskos ir keikdamiesi juokiasi, kad net aštuoniese gaudė tokį baisų žvėrį.

Nusivedę į Raseinių MGB, paėmė pasą. Vakare uždarė į rūsį, po to dar nuvarė malkų atsinešt pečiui pakurt. Kartu su manimi dar buvo areštuotas mokytojas iš Viduklės. Imam tas malkas iš tokios daržinės, o ten lentos praskirtos, aš jam žvilgsniu rodau, kad yra proga pabėgt. Tai tas mokytojas tik akis išpūtė:

– Jeigu jūs bėgsit, aš rėksiu!

O sargybinis vaikšto po kiemą. Supratau, kad su tokiu draugu toli nenubėgsi. Nusinešėm malkų, išsikūrenom pečių, šilta. Tik barkšt barkšt – durys atsidaro, įeina stribas. Rankoje didžiulis raktas. Tuo raktu iš vidaus jis kartu su mumis užsirakino, atsisėdo ir kaip užknarkė – net jam seilės iki peties. Aš pliauską paėmiau ir rodau mokytojui: duosiu per galvą šitam stribui, ir bėgam. Jis tik pagrasė man pirštu, sakydamas tyliai:

– Sakiau, kad nebėgsiu...

Kas man beliko daryti? Atsiguliau ant grindų, tą pačią pliauską po galva pasidėjau ir užmigau.

Ryte iš Kauno atvažiavo sunkvežimis. Keturi kareiviai ir karininkas. Mus išvarė iš tos daboklės į viršų, surišo rankas. Atvarė dar vieną mokytoją iš Viduklės Joną Poviliūną, kuris su Čeponiu kartu mokėsi kunigų seminarijoje. Sugrūdo mus į kėbulą, pasodino ant grindų ir – į Kauną.

Jau sutemus nuvežė iki Babtų. Rankos tiek užveržtos, regis, kad su peiliu kas pjautų. Tokio skausmo nebuvau patyręs gy-

venime. Aš prašau kareivių, kad man kiek atrištų. Seržantas pabaladojo į kabiną, mašina sustojo, karininkas iškišo galvą per langą:

– Čevo?

– Odin prosit ruki rasvezati, bežati chočit!

– Pašol na ch... – suriko leitenantas.

Mašinos variklis vėl suburzgė. Kol į Kauno saugumą nuvežė, rankų niekas neatrišo. Čia prasidėjo tardymai. Truputį gavau į kailį. Nors mėlynas nebuvau, kaip kad kiti atrodė, bet gavau. Visą naktį klausinėjo tik apie mano pavardę. O aš vis kartojau, kad mano pavardė Pazukas. Pagaliau pasakė, kad gabens į Krekenavą, ten pasakys, kas aš toks. Pagalvojau: jeigu nuveš į Krekenavą, ten tikrai mane stribai užmuš, nes iš tų stribų aš nieko gero nesitikėjau. Supratau, kad kažkieno jau buvo pasakyta, kas aš esu. Ryte dar vedė patikslinti, tai mačiau pro praviras duris, kaip su balta skaryte stovėjo moteris ir žiūrėjo į mane. Aš kiek pasėdėjau, tardytojas išėjo į koridorių ir grįžo toks smagus:

– Nu, kak vsio taki tvoja familija?

– Pazukas, – pasakiau.

– A možet chujukas? – nusikvatojo tardytojas.

Supratau, kad dabar tai jau tikrai žino, kas aš toks. Teko prisipažint.

Nuvedė kartą į tardymą, pasodino ant kėdės kampe tardytojas leitenantas Ogniov. Staiga prasiveria durys, įeina toks tipas didele kumpa nosimi. Iškart supratau, kad žydas. Pasisveikina su tardytoju ir parodo į mane pirštu:

– Kto on takoj?

– Bandit, – sako Ogniov.

– Kak, priznajotsa?

– Poka net.

Aš dar buvau nenukirptas, tai šitas žydas, kad jį perkūnai, praeidamas pro šalį kaip griebė man už plaukų, kaip trenkė į sieną, kad lig šiol dar kartais jaučiu tą galvos skausmą.

Kada mane atvežė iš lagerio į Vilnių tardyt dėl tų, kurie legalizavosi, sušaudymo, tai čia išlaikė dar visus metus. Tie metai man buvo patys sunkiausi gyvenime, nes kiekvieną dieną neapleido mintis, kad ir mane sušaudys.

Liudytojas Meškauskas labai stengėsi teisme liudyti prieš mane kaip baisiau, kai kur jis tuos savo paliudijimus smarkiai "pagražino".

Šiandien galiu pasakyti, va kaip būna gyvenime... Mes tokiam laike gimę ir augę, mūsų dalia tokia, tokie neramūs laikai, buvo ir tai, ko nesitikėjai, kad taip gali būti, teko gyvent pagal duotą priesaiką, pagal likimo padiktuotas taisykles. Kai kas ir dabar dar gali prikaišiot, kad tu va toks ar anoks buvai. Kas nebuvo įtrauktas į tą sūkurį, tai ir šiandien ramus gyvena.

"VYČIO" apygardos "VARNAKALNIO" būrio partizanų sąrašas
(Būrys veikė Krekenavos, Ramygalos, Upytės apylinkėse 1945–1951m.)

1. ASTRAUSKAS ANTANAS–"VIKSVA", žuvo 1948 m.
2. ASTRAUSKAS KAZYS–"AUŠRA", žuvo 1946 m.
3. ASTRAUSKAS AUGUSTAS–"MINDAUGAS", žuvo 1947 m.
4. NEKROŠIUS JERONIMAS–"JARAMUKAS", žuvo 1947 m.
5. VAIČIŪNAS BRONIUS–"ŠARKIS", žuvo 1945 m.
6. KRIKŠČIŪNAS ADOLFAS–"LAPĖNAS", žuvo 1946 m.
7. KRIKŠČIŪNAS ROMAS–"GEFANGENAS", žuvo 1945 m.
8. GRINKUS DANIELIUS–"DUOBKĖ", žuvo 1946 m.
9. KRIKŠČIŪNAS VLADAS–"BALANDIS", "VYTAUTAS", žuvo 1949 m.
10. KRIKŠČIŪNAS MYKOLAS–"VALSTIETIS", paimtas gyvas 1952 m.
11. PAULAUSKAS MATAS–"GRAFAS", paimtas gyvas 1951 m.
12. MAŽEIKA POVILAS–"ADJUTANTAS", "STUDENTAS", paimtas gyvas 1952 m.
13. KADŽYS IPOLITAS–"DESANTAS", žuvo 1945 m.
14. BILIŪNAS ANTANAS–"VALDININKAS", žuvo 1945 m.
15. PLĖŠTYS EDVARDAS, žuvo 1945 m.
16. ANTANAITIS STASYS–"KLAJŪNAS", žuvo 1945 m.
17. SMILGA PETRAS–"PAKLYDĖLIS", žuvo 1947 m.
18. SMILGA PETRAS (tėvas), 1945 m. nukankino stribai Krekenavoje.
19. GRINKUS VYTAUTAS–"LUBINAS", žuvo 1946 m.
20. GRINKUS KAROLIS–"POLITRUKAS", žuvo 1948 m.

21. GRINKUS JURGIS–"BARZDUKAS", žuvo 1946 m.
22. PAKULEVIČIUS ALBINAS–"STRIELČIUS", žuvo 1947 m.
23. MISEVIČIUS VINCAS–"ŠVOGERIS", žuvo 1946 m.
24. VAIČIŪNAS ALFONSAS–"PARAŠIUTAS", paimtas gyvas 1948 m.
25. LAIMIKIS ANTANAS–"JŪREIVIS".
26. MEŠKAUSKAS PETRAS–"GRANDINIS", legalizavosi 1946 m.
27. VAZNONIS STASYS–"ČEMPIONAS".
28. GRINKUS ANTANAS.
29. "LAKŠTUTĖ".
30. ANTANAITIS JONAS–"KĘSTUTIS".
31. PETRAITIS JOKŪBAS–"GEGUŽIS".

P a s t a b a. Sąrašas sudarytas remiantis archyvine medžiaga bei buvusių partizanų parodymais. – *R.K.*

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Iš bylos Nr. 19410
1953–54 m.

Lietuvos SSR MVD
pirmos valdybos viršininkui
papulkininkiui drg. ŽUPIKOVUI

Pagal Lietuvos SSR Vidaus Reikalų ministro patvirtintą planą atlikti spec. priemones: banditų būrio vado "RIMANTO" paėmimo arba likvidavimo.

1953 m. balandžio mėn. iš 17–os į 18–tą nakties metu agentūrinė grupė, susidedanti iš 4–rių spec. agentų ir objektų "PLIENO" (ŠTAROLIO GRIGALIAUS) ir "ŠNEKUČIO" (JANIONIO KAZIMIERO), buvo išlaipinta Rodų Pušyno miške Ramygalos raj., kad susitiktų su "RIMANTO" būriu pagal iš "RIMANTO" gautą laišką – pakvietimą atvykti į susitikimą.

24.00 grupė, "tamsiai" panaudodama ryšininką ANTANAITĮ, su-

sitiko su keturių banditų grupe: "RIMANTU', "MĖNESĖLIU, "KLEVU" ir "KIŠKIU".

Kadangi "PLIENAS" neteisingai pasielgė prieš tai susitikdamas su ryšininkais, banditai susitikimo su grupe metu buvo ypatingai atsargūs ir pateikinėjo klausimus, stengdamiesi atskleisti grupę. Pavyzdžiui, dalyvaujant visai grupei, jie pareiškė, jog jiems neva buvo žinoma, kad "PLIENAS" paimtas gyvas MGB organų, o jo du bendražygiai "KONKURENTAS" ir "ANŪKAS" nukauti (atitinka tiesą), išreiškė abejonę, ar tik ne tuščias "PLIENO" automatas ir t.t.

Agentų ir objektų protingo elgesio dėka šie įtarimai buvo išsklaidyti. Agentai su banditais pas ANTANAITĮ išbuvo iki ketvirtos valandos ryto, o po to visi kartu išėjo į miško gilumą, kur įsirengė laikiną stovyklavietę. Atsargus banditų elgesys ir didelė nakties tamsa labai apsunkino grupės veiksmus. Atlikti priemones iki išaušant nebuvo galimybės. Banditai, laikydamiesi atsargumo, reikalavo, kad ilsėtis gultų visi kartu, be to, šalia savęs pasiguldė mūsų agentus ir objektus.

Tokiomis aplinkybėmis paimti banditus gyvus nebuvo galimybės, o būti kartu su jais dienos metu – grėsė, kad grupė bus galutinai iššifruota (jeigu patikrins "PLIENO" ginklą).

Apie 5.30 val. ryto agentai "RAMOJUS" (KALYTIS BRONIUS),"ŠTURMAS"....., apsimetę, kad jiems paleido vidurius, atsikėlė ir konkrečiai susitarė dėl banditų likvidavimo. Atsargiai perspėjo kitus agentus ir objektus, o patys pagal signalą atidengė ugnį. Tačiau "RAMOJAUS" automatas iškart užsikirto. Tuo pasinaudodami, banditai "MĖNESĖLIS" ir "KLEVAS" šoko bėgti, bet buvo pavyti ir likviduoti.

Banditams bandant bėgti ir įvykus sumaiščiai tarp agentų, susišaudymo metu buvo nukautas objektas "PLIENAS". Iš žuvusių banditų atpažinti:

1. DAUČIŪNAS EDVARDAS–"RIMANTAS", "Vyčio" apygardos "GEDIMINO" rinktinės vadas.

2. MARKAUSKAS PETRAS–"MĖNESĖLIS", "GEDIMINO" rinktinės (tėvūnijos), "BASANAVIČIAUS" būrio vadas.

Eiliniai banditai:

3. MARKAUSKAS HENRIKAS–"KLEVAS".

4. LUKŠYS STASYS–"KIŠKIS".

Paimta: kulkosvaidis, du automatai, vienas šautuvas, trys pistoletai, 350 šovinių ir banditų rašiniai.

Agentūrinės grupės užšifravimui dirba trys Panevėžio ir Ramygalos MVD čekistinės karinės grupės.

Lietuvos SSR MVD I–os valdybos viršininkas
majoras /SNAKIN/

Perdavė: SNAKIN Priėmė: PAVLENKO

(Patvirtinta savo ranka ir parašu)
Tikėti: 4–os MVD valdybos 3–io sk.
vyr. oper. įgaliotinis NARUŠEVIČIUS

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Išrašas iš b. bylos Nr. 19410
Arch. Nr. 34086/3
1953–1954 m.

AKTAS

1953 m. balandžio 18 d. Panevėžys

Mes, žemiau pasirašiusieji – I–os MVD valdybos 4–to sk. viršininkas majoras SNAKIN, 4–to skyriaus viršininko pavaduotojas vyr. leitenantas DOMBROVSKIJ, tos pačios valdybos skyriaus viršininkas kapitonas MATUSEVIČIUS ir miesto skyriaus MVD grupės 6–to būrio vadas leitenantas JEFIMOV – surašėm šį aktą apie tai, jog 1953 m. balandžio 18 d. Ramygalos raj. teritorijos ribose, Krekenavos miške (Rodų miške) buvo atlikta čekistinė karinė operacija, kurios metu stovyklavietėje buvo rasta keturių banditų grupė. Banditai ginklu pasipriešino ir susišaudymo metu buvo nukauti. Iš žuvusių atpažinti:

1. DAUČIŪNAS EDVARDAS, Alekso –"RIMANTAS", "NEMUNĖLIS, gim. 1922 m. Gudelių kaime, Ramygalos raj. Būry nuo 1944 m.

2. MARKAUSKAS HENRIKAS, Juozo –"MĖNESĖLIS", gim. 1922 m. Blužnavos kaime, Ramygalos raj. Būry nuo 1944 m.

3. MARKAUSKAS PETRAS, Juozo –"KLEVAS", gim. 1924 m. Blužnavos kaime, Ramygalos raj. Būry nuo 1944 m.

4. LUKŠYS STASYS, Jono –"KIŠKIS", gim. 1907 m. Norušų kaime, Dotnuvos raj. Būry nuo 1947 m.

Paimta: užsieninės markės kulkosvaidis Nr. 52267, du PPŠ automatai Nr. 938 ir 309, šautuvas "SV" Nr. 4960, trys pistoletai, 350 įvairių šovinių, viena granata ir banditinė korespondencija.

Ramygalos raj. MVD sk.
vyr. oper. įgaliotinis
leitenantas /KRANAUSKAS/ (Parašas)

Pasakoja ELENA BANEVIČIŪTĖ–SERDIKAUSKIENĖ

Užrašyta Ukmergėje
1988 05 22

Mano vyras Juozas Serdikauskas gimė Krekenavoje. Šeimoje jie augo šeši vaikai: trys dukros ir trys sūnai. Visi trys sūnai 1944 m., atėjus rusams, stojo į partizanus ir išėjo į mišką.

Aleksas Serdikauskas žuvo kartu su 22 partizanais 1945 metais vasario 16 d. Kazys Serdikauskas–*Daktaras* žuvo pas Pranaitį Pasodėlės kaime. Juozas Serdikauskas–*Perkūnas* paimtas gyvas Šeduvos rajone.

Mano vyro brolis Kazys Serdikauskas priklausė kitam būriui, bet ateidavo ir į mūsų kraštą. Tik tada, kai mūsų krašte ėmė smarkiai siausti NKVD garnizonas, nebegalima buvo niekur pasislėpt, tada jie išsikėlė toliau.

Juozas Serdikauskas sirgo ir mirė 1988 m. vasario 26 d. Turėjo jis didelę viltį, ne su vienu ginčijosi ir įrodinėjo, kad ateis laisvė Lietuvai, kad taip tęstis ilgiau negali.

Lageryje Juozas išbuvo 15 metų ir vieną dieną. Teistas buvo 25 metams. Teisė Kėdainiuose Pabaltijo karinis tribunolas. Li-

goninėje išgulėjo daugiau kaip mėnesį, po to išvežė į Lukiškių kalėjimą. Tuo metu teisė net kelis rezistencijos kovotojus. Ryšininkę Teklę nuteisė 7 metams, kitus ryšininkus – po 5 metus. Iš lagerio Juozas išėjo 1962 m. birželio 14 d. Pabuvojo daugelyje Rusijos lagerių.

Mano tėvelis (Banevičius) turėjo arklį, veždavo paštą. Penktadienį atėjo mama (Liucija Banevičienė) ir sako: "Tėvelį paėmė enkavedistai vežt amunicijai, ruošiasi "valyt" Skilvionių mišką. Tu žinai, kur jie yra, eik pranešk, nes tėvas išgirdo tokią kalbą, kai Kučinskas kalbėjosi apie tai su stribais".

Tėvelis nuvežė ten stribus iš Krekenavos, o iš Ramygalos atvažiavo NKVD garnizonas su stribais. Miške gyveno toks Bobonas. Skrebai paleido kelias raketas, davė ženklą, kad ir ramygaliečiai suktų į tą sodybą. Per nesusipratimą įvyko smarkus susišaudymas. Šaudyti pradėjo ramygaliečiai. (Peršovė mano tėvelį, pažeidė nervų centrą, ir antradienį jis mirė.) Tik po kiek laiko susigaudė, kad patys savus pliekia. Penktadienį jie "peršukavo" Ramygalos miškus, bet nieko nerado, nieko nenušovė, o iš penktadienio į šeštadienį persikėlė į Skilvionių mišką. Iš vakaro aš buvau nuėjusi pas partizanus ir viską pasakiau. Ten gulėjo peršautas partizanas Jurgis Kulikauskas (kilęs iš Glitėnų kaimo, irgi buvo trys broliai partizanai). Jie man ir sako: "Peršautas Jurgis, mes negalime jo palikti". Aš sakau, palikite prižiūrėti man, o jūs eikite. Bet jie nesutiko. Sako, jeigu šiandien "valo" Ramygalos miškus, tai per naktį taip greitai čia nepersikels. Mes tada buvome nuėjusios su Galinauskiene, partizano Galinausko žmona. Jie planavo tik sekmadienį išsikelti į kitą vietą. Ir mes abi grįžome į namus. Šeštadienį ryte iš namų pamiškėje pastebėjome kažkokį judėjimą. Matome, eglišakių krūva, kažkas užmaskuota. Uošviui sakau: eisiu pažiūrėt arčiau, kas ten yra, jis mane ėmė atkalbinėt, bet aš pasiėmiau virves ir neva einu į mišką malkų. Jeigu sulaikys, taip ir pasakysiu, o gal pasiseks pralįsti. Tik priėjau pamiškę, iškart iššoko rusas su automatu rankose: "Stoj! Kuda idioš?" Sakau, einu malkų, o jis sako: "Nelzia". Aš ėmiau aiškinti, kad eigulys man leido pasirinkti sausuolių, bet rusas pradėjo keiktis visokiais žodžiais ir liepė grįžt atgal. Supratau, kad miškas apsuptas, pakraščiuose stovėjo užmaskuoti kulkosvaidžiai. Kadangi enka-

vedistai žinojo, kad iš mūsų vienkiemio buvo net keli vyrai miške, todėl nuo tos pusės jie labiausiai ir saugojo. Ypač nuo Miegėnų kaimo.

Kai tik grįžau į namus, toj pusėj, kur buvo partizanų bunkeris, išgirdau šūvį. Po to dar keletą pavienių šūvių, ir greit pradėjo labai smarkiai šaudyti. Pamatėme, kad rusų kareiviai ir stribai bėga į miško pusę, pasigirdo kulkosvaidžių kalenimas, netrukus atskrido dvisparnis lėktuvas AN–2. Matome, kaip lėktuvas ėmė pikiruot virš miško, o šūviai be perstojo. Šaudymas prasidėjo iš ryto, truputį po devynių, o po kokios valandos aptilo.

Vienuoliktą valandą aš ir vėl nutariau eit į mišką pažiūrėt. Uošvis ėmė ant manęs bartis, sako, tu vaiko negaili, nesvarbu, kad šaudymas pasibaigė, enkavedistai dar iki vakaro sėdės. Tada aš jam sakau, kad eisiu pas Galinauskienę, bet uošvis (Vincas Serdikauskas) vis tiek manęs neleidžia, sako, aš vienas neliksiu namuose, bijau.

Netoli mūsų gyveno taip pat partizanų ryšininkas Austas Malinauskas. Nueinu aš pas jį, jis jau kinkosi arklį į ratus, sako, išvarė skrebai į pastotę, liepė arklį kinkyt ir važiuot į mišką, tu eik pas Galinauskienę ir pasėdėk, kai grįšiu, pas jus užeisiu.

Jau prietemoj sugrįžo Malinauskas ir pasakė, kad jie tris vežimus partizanų lavonų nuvežė į Krekenavą. Tarp jų buvo Pranas Galinauskas, Aleksas Serdikauskas, bet Kulikausko ir Juozo Serdikausko nematęs. Žuvusiųjų kūnus suguldė Krekenavos miestelyje ant bruko. Galinauskienė ėmė verkt, aš ją dar kalbinau ryt eit pasižiūrėt į Krekenavą, bet ji nesutiko. Tada aš išėjau į namus. Einu per lauką, matau, kažkokie du vyrai ateina nuo miško pusės, tiesiai link mūsų namų. Priėjo arčiau, jau buvo tamsu, ir aš jų nepažinau. Sustojau ir klausiu, kas čia bastosi, ko jiems reikia? Išgirdau tik sušnypštė: "Šišššš", nutildė mane. Žiūriu – Juozas, mano vyras, ir Leonas Kulikauskas. Aš klausiu, kaip jie gyvi išliko. Jie man sako: "Taip mes ir gyvi. Mus tris išsiuntė eit sargybą į Skilvionių pusę. Beeidami sutikome tris enkavedistus, jie stovi išsidėstę. Leonas ir sako: "Šaunam". Aš jam sakau – palauk. Mes į juos nešovėm, jie mums irgi nieko nedarė. Kadangi partizanai nesitikėjo, kad kariuomenė užpuls nuo Ramygalos pusės, manė, kad eis nuo Skilvionių. Išėjome į

Skilvionių palaukę, visai tuščia, nieko nėra. Grįžtame atgal, girdime, kad ten jau baisus šaudymas, triukšmas, riksmas. Bandėme prasimušti prie savų, bet stovykla jau buvo apsupta keliomis juostomis. Tada mes palindome po tiltu ir ten išsėdėjome iki vakaro".

Prieš tą apsupimą partizanas Robertas Bundžiulis ketvirtadienį atsiskyrė nuo būrio ir išėjo neva į namus, bet iš tikrųjų nuėjo tiesiai į NKVD. Jis ten netgi pasakė, kur užpuolimo atveju partizanai trauksis, dėl to nuo Skilvionių pusės enkavedistai išstatė tik visai menką sargybą, o iš Miegėnų pusės sutelkė visas jėgas.

Bundžiulis Robertas buvo kilęs iš Ibutonių kaimo. Už tą išdavystę partizanai sunaikino jį ir visą jo šeimą.

Kai vyrui pasakiau, kad 22 partizanai nuvežti į Krekenavą, jis suprato, kad iš būrio daugiau neliko nė vieno gyvo, kadangi tuo metu nuo būrio atsiskyrė jis, Leonas Kulikauskas, vienas iš Bakainių – *Saulutė* ir provokatorius Robertas Bundžiulis.

Stovyklavietėje miške, kur įvyko kautynės, buvo įrengtas modernus bunkeris. Padaryti 28 apkasai, iškastos kelios duobės pasislėpimui. Po viso to mes buvome nuėję į tą vietą, atrinkome beveik visus, kur kas žuvęs, radome paliktus asmeninius ženklus: vyro brolis nešiojosi savo vaiko kepurytėje susivyniojęs "bendzinkai" akmenukus, kuriuos mes radome, jo kiaušo dalį, nuneštą su visais plaukais, Galinauskienė rado savo vyro rožančių ir pirštą.

Viena mano vyro Juozo sesuo buvo ištekėjusi už didelio komunisto Sindiko (šiuo metu miręs), prisiekusio raudonųjų aktyvisto. Tai tada ji pasakė: "Jų tik 22 žuvo, o į Gudžiūnus atvežė 150 enkavedistų lavonų". Sakė, kad juos dar ten ir tas savas lėktuvas gerokai praretino. Užklupimo metu bunkeryje nežuvo nė vienas partizanas, dauguma krito gerokai toliau nuo bunkerio, du žuvo jau visai Miegėnų palaukėje. Apie bunkerį enkavedistų buvo tirštai, o iš lėktuvo miške juk sunku atskirti, kur saviškiai.

Po šių kautynių mano vyras ir Leonas Kulikauskas išsikėlė pas Kulikausko gimines į Naujamiesčio pusę. Ten po kurio laiko susitiko su kitais partizanais ir sudarė naują būrį. Tas būrys (apie 17 vyrų) tų pačių 1945–ųjų birželio mėnesį atėjo į mūsų

kraštą. Jame buvo ir mano vyras Juozas, Kulikauskas, Kudokai iš Baibokų kaimo. Kaip tik tą dieną iš Krekenavos partijos sekretoriaus P.Bučinsko gavau šaukimą ateiti pas jį. Kai nuėjau, jis riktelėjo: "Pasakai, kur banditai yra, ar nori važiuoti ten, kur baltosios meškos?" Aš jam atsakiau, kad nieko nežinau. Kadangi mano vyras buvo paimtas į rusų armiją, o jis iš ten pabėgo, tai aš jam ir sakau: "Vyrą jūs paėmėt, kažkur nudaigojot ir dar man akis draskote. Aš gi neturiu fabriko vyrams gaminti". Jis pasakė: "Tada drožk į mišką, kartu su vyru suimsime". O aš jam atrėžiau: "Ne jūsų nosiai mano vyrą paimti". Bučinskas net akis išpūtė. Sako: "Tokios akiplėšiškos bobos dar neteko sutikti".

Aš grįžtu į namus. Žinojau, kad jie šitam Skilvionių miške apsistoję. Vakare jie pas mus išsiprausė, nusiskuto barzdas, o ryte išėjo į mišką. Išėjusi iš skrebų būstinės, pastebėjau, kad aplink labai daug kariuomenės, užėjau pas juos ir pasakiau apie tai. Jie nutarė iš Skilvionių miško keltis tolyn. Sudarė planą, kad trauksis atskiromis grupelėmis po du, po tris per Totoriškių mišką, per Glitėnus į Šeduvos pusę. Mes tik atsiskyrėme, jie pasuko į Totoriškių mišką, ir prasidėjo šaudymas. Mūsų laukuose tuoj krito iš to būrio vienas partizanas naujamiestietis, kitus tris nušovė kiek toliau. Kada nuėjau į Krekenavą pažiūrėti jų, suguldytų ant bruko, nė vieno nepažinau. Iš enkavedistų žuvo du karininkai ir du kareiviai. Kitą naktį NKVD garnizonai apsupo mūsų apylinkėje visus kaimus: Krekenavos vienkiemį, Pasodėlę, Glitėnus, Baibokus, Iciūnus. Suėmė daug vyrų ir moterų, visus suvarė Krekenavoj į buvusias žydų „iškalas" (sinagogas) ir uždarė. Po to visus vedė į tardymą. Mūsų moterų buvo apie 50, atsigulti nebuvo kur, vos sėdom tilpome.

Mane apkaltino esant miškinių ryšininke, areštavo, kadangi buvo parašytas skundas su keturiais parašais. Juos padėjo: Juozapavičiūtė, Juozas Račinskas, rusas Vosilka ir Kasperavičius – viena akim skrebas. Šitaip be jokio teismo tris tūkstančius Panevėžyje sugrūdo į traukinį ir išvežė į Rytus. Tai buvo jau gruodžio pradžia. Patekome į Archangelsko rajoną, į Velską. Ten vėl iš naujo prasidėjo tardymai. Lietuvoje, būdama enkavedistų naguose, jokiuose mane kaltinančiuose dokumentuose nepasirašiau, prašiau suvesti mane į akistatą, bet ką gi atves aki-

staton, jei tie visi stribai jau buvo žuvę, Juozapavičiūtė irgi jau buvo sušaudyta partizanų. Ji buvo kilusi iš Glitėnų kaimo, pradžioje bendravo su partizanais ir buvo jų ryšininkė, nors ji ten buvo ne vietinė, o iš kažkur atsikėlusi gyvent į ištremtųjų namus. Kaip vėliau paaiškėjo, ryšininke ji buvo tik vien dėl to, kad galėtų sekti partizanus ir apie juos pranešinėti į NKVD.

Kada mus teisė Archangelsko rajone, visus, kaltinamus už palaikymą brolių, tėvų, esančių miške, paleido, o tuos, kuriuos teisė už dainas, anekdotus ar šiaip pasisakymus prieš tarybų valdžia, teisė lageriu arba kalėjimu. Velske išbuvau keturiolika mėnesių. Suėmė birželio 13 d., susišaudymas Svilionių miške vyko 12 d., paleido 1946 m. liepos mėn. Grįžusi per ryšininkus vėl susitikau su vyru. Namuose buvo likęs pusantrų metukų sūnelis.

Nuo Surviliškio kilęs partizanų ryšininkas Jonas Gustas (šiuo metu miręs) dirbo buhalteriu. Šis žmogus turėjo ir poeto gyslelę. Tą eilėraštuką, kurį partizanai dažnai net padainuodavo, jis parašė anų 22 partizanų žuvimo metu, paminėdamas ir išdaviko Roberto vardą.

Einant linija Vanaginės,
Skausmas gula ant krūtinės.
Partizanų sielos kalba:
Nenustokite vilties...

Čia mes vargom, čia kentėjom
Dėl Tėvynės mylimos,
Čia ir galvas mes paguldėm
Per išgamas Lietuvos.

Rėkia Robertas Bundžiulis,
Rauna plaukus nuo galvos,
Kad išdavė savo brolius
Ir negauna pašalpos.

Manoma, kad literatūriškai jį tvarkė ir kiti būrio partizanai. Bundžiulius sušaudė 1945 m. birželio pradžioje.

Krekenavoje pakapėje palaidoti 24 partizanai. Anie 22 buvo

atvežti, o tuo metu kitoj vietoj buvo dar nušautas Aleksas Garbaliauskas ir jo kaimynas, abu iš Ibutonių kaimo. Garbaliauskas buvo areštuotas su kaimynu. Enkavedistai juos išvarė kast duobės. Nebaigę kasti, bandė bėgti, matyt galvojo, kad ir juos ten sušaudys. Bebėgančius Volkovas nušovė ir į tą pačią duobę sumetė.

Šalia tų kapinių gyveno moteris, kurią visi anais laikais vadino "Bliandinka", mat ji tada mėgo viliot enkavedistus ir skrebus. Todėl šie per daug ir dėmesio į ją nekreipė. Bet, pasirodo, toji "Bliandinka" turėjo dar trupinėlį lietuviškos sielos. Kada užkasinėjo partizanų palaikus, visus pašalinius vijo tolyn, kad niekas nieko neįsidėmėtų, o ją laikė savu žmogumi ir niekur nevarė. Ten Švenčiuliškių kapeliai, tai už tų kapelių buvo pakasti partizanų palaikai. Ji viską matė ir įsidėmėjo. Kai 1989 m. vasario 16 d. atvažiavo žmonės ir norėjo surasti tą vietą, niekas jos nežinojo. Tada atėjo ši moteris ir parodė. Ankstesniais metais toj vietoj per vasario 16 vis rasdavo iškeltą trispalvę. Skrebai net saugodavo per naktis, bet ryte vis tiek rasdavo trispalvę, įbestą į žemę. Pasirodo, visa tai padarydavo ta pati moteris. Kadangi į ją niekas dėmesio nekreipdavo, tai vis prisitaikydavo ir įbesdavo ten vėliavą.

Krekenavoje NKVD ir skrebų vadeivomis dirbo Tichomirovas ir Volkovas. Volkovas dar ir mane tardė. Visą laiką buvo vertėjas. Nors rusiškai aš gerai mokėjau, bet pasakiau, kad nemoku. Atėjo tas vertėjas ir ėmė verst taip, kaip jam geriau atrodė. Jeigu būčiau prisipažinusi, kad moku rusiškai, nebūčiau gavusi į kailį. O dabar – net šonai buvo visi mėlyni. Girdžiu, kad anam kambaryje jie jau kitą tardo, tokią Verutę iš Baibokų kaimo (nepamenu pavardės). Ji, girdžiu, sako: "Muškit, muškit, jie mano broliai, nesvarbu, kad jie miške, apie juos aš nieko nežinau". Netrukus ją įtempė jau be sąmonės čia pas mane, o mane išsivedė atgal. Volkovas ir sako: "Vidiš, kak nechorošo polučiajetsa, nienado vrati". Aš pasakiau, kad nieko nesakysiu, jeigu jūsų vertėjas taip jums meluoja, tada aš tylėsiu. Vertėjas nustvėrė mane už plaukų ir ištempė į kitą kambarį, nutrenkė į kampą, dar gerokai apspardė ir nuvedė vėl atgal "iškalon". Pagaliau atėjo Vasilka ir pradėjo mus mušti ir spardyti. Tada mes

visos moterys jį kaip užgulėm, iškart iš jo išspaudėm "sūrį", vargšelį už kojų išvilko enkavedistai.

Mane tardė tik Volkovas, bet didesniu žiaurumu pasižymėjo Tichomirovas. Kai iš tardymo atvedė tą Verutę, panagės buvo privarytos adatų. Kiek man pasakojo kitos kalinės, Tichomirovas tiesiog jautė malonumą kankindamas.

Panevėžyje tardė tik du kartus, mušė, bet nesmarkiai. Septynvietėje kameroje laikė 64 moteris. Tuo metu atvežė karininko Januškevičiaus žmoną. Januškevičius su sūnumi buvo partizanai ir žuvo tuoj po karo netoli Upytės, miške. Januškevičienė turėjo apie 50 metų. Kamerose buvo labai karšta, prasidėjo dizenterijos susirgimai, vyresnio amžiaus moteris nuo jaunesnių atskyrė. Išvedė ir Januškevičienę.

Krekenavoje po karo skrebams vadovavo toks Grigas, bet jis vėliau pateko į enkavedistų rankas ir 1945 m. kalėjime mirė. Grigas užsikonspiravęs dirbo partizanams. Kartą pas mus jis su skrebais atėjo daryti kratos. Supratome, kad jau rado bunkerį, kuriame slėpėsi partizanai. Grigas tik, girdime, garsiai kalba: "Netu, netu, pošli dalše..." – ir išsivedė skrebus. Tada mes nesusigaudėme, kodėl Grigas taip pasielgė. Mano sūnus buvo dar visai mažas, jį diedukas paėmė ant kelių ir laiko. O į bunkerį įlindimas per papečkį, kuriame būdavo po keletą vištų. Tuo metu bunkeryje kaip tik ir sėdėjo mano vyras, vienas buvo atėjęs peršauta ranka. Šitame bunkeryje slapstėsi nemažai krekenaviečių partizanų, vyro brolis Kazys, Kulikauskas slapstėsi peršautas ir gydėsi.Kai tik skrebai įėjo gryčion, tas mūsų vaikas priėjo prie bunkerio angos, kur vištos papečkyje, ir kalba: "Kar–kar, te–te, kar–kar". Skrebai jį klausia: "Kur tavo tėtė, durneliau tu". Vaikas rodo į dieduką. Tada skrebas rodo į vištas ir klausia, kas ten. Vaikas sako: "Kar–kar". Skrebams tas vaikelis visai sumaišė protą, jie pradėjo viską jaukt ir ieškot partizanų. Grigas priėjo prie manęs, taip keistai pažiūrėjo, o aš jau kaip nesava, kadangi vyras visą laiką sakė, kad gyvas nepasiduos. Bunkeryje jau buvo paruošti ginklai, granatos, žinojau, kad viskas gali baigtis labai greitai.

Vyras yra pasakojęs, kad Grigas per ryšininkus jiems daug informacijos suteikdavęs, jie visą laiką žinodavę, kur skrebai eis, kur važiuos, ką darys.

Partizanaudamas vyras kartais pareidavo ir į namus, bet labai reikėjo saugotis, enkavedistai prie mūsų namų vis rengdavo ir rengdavo "zasadas". Mat mūsų krašte, kaip prasideda nuo Tobolsko kaimo, tai iš kiekvienos sodybėlės mažiausiai po vieną buvo išėję į mišką: Martūzai, Skuodžiai, Drąsutis, Serdikauskų trys kiemai, Garbaliauskai, Buinevičius Mykolas ir kiti.

Skrebai mūsų apylinkėse labai mušdavo ir apvogdavo žmones. Kartą pas mūsų brolienę Serdikauskienę, Alekso žmoną, dienos metu atėjo skrebai ir smarkiai ją apiplėšė: rūbus išnešė, dešras nukabino. Ji dar pradėjo verkti, sako: "Žulikai jūs! Ar jūs einat "banditų" ieškoti, ar tėvynę savo ginate? Vogt tik einate!" Skrebas prišokęs kaip dėjo jai per nugarą šautuvo buože, tai ta kaip lapas ant žemės krito. Tą pačią dieną atėjo pas mus skrebas Stasys Račinskas, užlipo ant aukšto ir norėjo dešras nukabinti, bet ir aš iš paskos užsirepečkojau. Griebiau jį už krūtinės, susitampėme abudu. Dešros buvo krepšyje ant skersinio pakabintos, jis tą krepšį nukabino, aš griebiau už krepšio ir traukt į save. Mūsų namo vienas galas nebuvo įrengtas, o ten nebuvo ir lubų. Aš jį kaip stūmiau, jis ir nubildėjo aukštielninkas žemėn. O jo šautuvas tuo metu buvo užtaisytas ir iššovė, kulka išlėkė per stogą. Jų viršininkas Grigas pradėjo bartis, išsivedęs į kiemą: "Tu, Račinskai, per tas vagystes galą gausi tikrai". Bet Račinskas sugrįžo atgal gryčion ir puolė mane mušt, jo brolis Aleksas Račinskas mane užstojo, nors išeidamas pasakė: "Palauk, mūsų sąskaitos dar nesuvestos". Deja, jam nebeteko su manimi "suvest sąskaitų", kadangi mane netrukus suėmė, o su juo "sąskaitas suvedė" patys partizanai.

Mūsų krašte ėjo kalbos, kad Krekenavos apylinkėse veikė neaiški grupė, kuri partizanų vardu, pagavę komjaunuoles ar šiaip prijaučiančias tarybų valdžiai, nukirpdavo arba iškarpydavo plaukus. Jie vaikščiojo po Ibutonis ir kitus kaimus. Partizanai juos gaudė ir norėjo sužinoti, kas taip darė, bet taip ir nesurado. Jie dar ir plėšikavo miškinių vardu. Žmonės kalbėjo, kad tie plėšikai buvo iš tų pačių skrebų. Kažkas atpažinęs skrebus Juozą, Aleksą, Stasį Račinskus, vaikščiojusius kartu su tais plėšikais. Aleksą susirėmimo metu partizanai peršovė, Stasį pakorė miške, pagavę su ryšininkų pagalba, Juozą Krekenavoje nušovė per langą.

Tie Račinskai buvo vieni iš aršiausių skrebų. Stasys mus penkias areštuotas vežė arkliu į Panevėžį, visaip iš mūsų tyčiojosi. Sustojo Stultiškyje, paprašėm vandens atsigert. Atnešė kibirą vandens, kaip pylė man ant galvos, taip ir likome negėrusios. Vėliau jis buvo įkliuvęs už vagystę. Panevėžyje kalėjime vis varydavo "pragulkon" prižiūrėtojas Grigas, toks viena akimi. Kartą varo iš "pragulkos", žiūriu, eina su katilais, neša kaliniams maistą Stasys Račinskas (mes jį vadinome "Struju"). Aš jam ir sakau: "O, svolačiau, ir tu įkliuvai. Aš tai va sėdžiu kaip ponia, o tu mus aptarnauji".

Kareiviškių kaime gyveno Deveikiai, keturi labai turtingi broliai, didelis ūkis, nuo Krekenavos į Pociūnėlius važiuojant. Tuos Deveikius šitas "Strujus" vežė į Sibirą ir smarkiai prisiplėšikavo. Jį jau net kiti skrebai apskundė. Už tokį gobšumą jam tarybų valdžia "atseikėjo" dvejus metus kalėjimo. Grįžęs vedė ir išvažiavo gyventi į Kalnaberžę (nuo Krekenavos važiuojant į Kėdainius). Ten jį ir pagavo partizanai.

Mane ypač verbavo Bučinskas. Jis žadėjo laisvę vaikams, butą Panevėžyje, kad tik išduočiau partizanus. Jis turėjo keturias žmonas, bet neseniai mirė. Krekenavoje dirbo kolūkio pirmininku.

Lageryje teko sėdėti kartu su Stase Didžpetryte nuo Rokiškio. Jai vien už padainuotą dainušką tarybinis teismas skyrė 7 metus. Grįžo kiek anksčiau, išėjo pas partizanus ir ten žuvo.

Kai grįžau iš lagerio, mano vyras dar tebesislapstė, bet jau buvo persikėlęs į Šeduvos rajoną. Aš dažnai pas jį nueidavau. Kartą nuėjau (jų būrys tuo metu slėpėsi tokiame dvare), ateina viena ryšininkė ir pasako, kad rusų būriai supa tą kraštą, kaip nors reikia trauktis. Tada su manimi dar dvi moterys buvo atėjusios. Kiek paėję, apsistojome pas vieną ūkininką prie pat vieškelio, sulindome į daržinę ir ilsimės ant šieno. Žiūrim, atvažiavo kareivių mašina, sustojo kieme ir lipa visi iš jos. Mūsų buvo trys moterys ir penkiolika partizanų. Pagalvojom, kad mus įskundė. Viena moterėlė ėmė verkt, vyrai iškart ją subarė. Aš jai sakau: "Žūti kartu su vyru – malonė". Ji sako: "Mano vaikai du liks". Kareiviai išlipo iš mašinos, pasiėmė ginklus, pastovėjo, vienas iš jų kiek paėjo keliuku sodybos pusėn, sugrįžo, kažką pašnekėjo, vėl sulipo į mašiną ir nuvažiavo. Vyrams būrio vadas davė nurodymą: jei tik kareiviai pradės eit į mūsų pusę, iš karto atidengti ugnį.

1947 m. birželio 13 d. Šeduvos rajone mano vyras su kitais partizanais atėjo į vieną kaimą ir ten slapstėsi, o iš toliau atėjo kita grupė partizanų pasiimt maisto, bet anie nežinojo, kad tam kaime gyvena vieni rusai ir komunistai. Jie pasirinko maisto ir išėjo, o mano vyras su draugais liko pas tą žmogų, pas kurį buvo užėję. Po kiek laiko atėjo ryšininkė ir pasakė, kad blogai, kaimą ruošiasi supt NKVD garnizonas. Kadangi anie partizanai užkliudė tuos rusus, jie ir pranešė enkavedistams. Tada vyras su draugias išėjo į mišką ir per naktį ten prabuvo. Ryte tų šeimininkų duktė sugalvojo jiems nunešt valgyt. Enkavedistai pastebėjo ir suėmė ją. Matyt, ji viską ir pasakė. Mišką apsupo, pradėjo šaudyt.

Iš tos šeimos suėmė tą mergaitę (vardu Teklė) ir jos seserį, o jaunesnę sesutę su tėvais išvežė į Sibirą.

Būrio vadą *Dobilą* nušovė. Paslėpę *Dobilą*, partizanai ėmė trauktis. Atsitraukimo metu vienam partizanui peršovė ranką, tuokart sužeidė ir mano vyrą. Anas su peršauta ranka jį paslėpė po krūmais, apdėjo žabais ir paliko. Bet enkavedistai paleido šunis ir mano vyrą rado. Peršautas per plaučius, labai nubėgęs kraujas, bet dar su sąmone. Tada jį įmetė į mašiną, vežiojo po kaimus ir rodė žmonėms, kurie davė maisto, kad atpažintų, bet jo niekas neatpažino. Kada jo paklausė, kas jiems davė maisto, jis pasakė, kad juos maitino automatas. Po to jį atvežė į Kėdainių ligoninę. Tuo metu aš gyvenau Krekenavoje. Atėjo ryšininkė ir pasakė, kad vyras sužeistas guli Kėdainių ligoninėje. Nuvažiavau ten, susitariau su viena sesele, kuri, einant koridoriumi, parodė prie vienų durų stovintį sargybinį ir pasakė, kad toj palatoj guli mano vyras. Pradžioje, pasirodo, vyras nurodė visai kitą pavardę – Paulausko, bet jį pažino vienas iš raudonųjų ir pasakė, kad tai ne Paulauskas, o Serdikauskas. Vyrą gydė gydytojas Sergejevas ir ligoninės vyr. gydytojas Gaidys (jis dabar Likėnuose). Sergejevas, nors ir rusas, man buvo aukso žmogus, buvau pas jį ir į namus nuėjusi, nešiau dovanų, bet jis jų griežtai atsisakė. Jo žmona ne kartą mano raštelius, atneštą maistą vyrui perdavė.

Būriui, kuriame kovojo mano vyras Juozas, vadovavo Ipolitas Lukoševičius, buvęs lakūnas. Būrys veikė Skilvionių miške ir jo apylinkėse – Skilvionių, Glitėnų, Pasodėlės, Krekenavos,

Miegėnų, Vilkijos, Tabolsko kaimuose. Tada būryje buvo 26 vyrai.

Lukoševičiaus būrio partizanai:

1. Adolfas Mužas (gimęs Baibokų k., žuvo 1945 02 16). 2. Kazys Serdikauskas–*Daktaras* (gimęs Krekenavoj, žuvo 1945 02 16). 3. Aleksas Serdikauskas (gimęs 1914 m. Krekenavoj, žuvo 1945 02 16). 4. Jurgis Kulikauskas (gimęs 1916 m. Krekenavoj, žuvo 1945 02 16). 5. Pranas Mataitis (gimęs 1928 m., žuvo 1945 02 16). 6. Jagminas (gimęs Gudžiūnėliuose, žuvo 1945 02 16). 7. Juozas Luniauskas (žuvo 1945 02 16). 8. Kazys Luniauskas (žuvo 1945 02 16). 9. Romas Rimeikis (gimęs Žemantiškiuose, žuvo 1945 02 16). 10. Bronius Vaičiūnas (žuvo 1945 02 16). 11. Henrikas Markauskas (gimęs Mučiūnų k., žuvo 1945 02 16). 12. Petras Markauskas (iš Dembavos k., žuvo 1945 02 16). 13. Kligis (Kligrė) (iš Akmenių k., žuvo 1945 02 16). 14. Kazė Bučinskaitė (iš Akmenių k., žuvo 1945 02 16). 15. Rima Šeputė (iš Akmenių k., žuvo 1945 02 16). 16. Leonas Juozapavičius (gimęs Juozapavos k., žuvo 1945 02 16). 17. Stasys Juozapavičius (gimęs Juozapavos k., žuvo 1945 02 16). 18. Jonas Sereika (iš Petriškių, žuvo 1945 02 16). 19. Kazys Jakaitis (gimęs Krekenavoj, žuvo 1945 02 16). 20. Aleksas Laurenskis (gimęs Baibokų k., žuvo 1945 02 16). 21. Kazys Gailiūnas (iš Žydelių k., žuvo 1945 02 16). 22. Alfonsas Antanaitis (iš Orelių k., žuvo 1945 02 16). 23. Vincas Rabačiauskas (1947 m. sušaudė patys partizanai). 24. Birutė Čepaitė (nukankinta). 25. Robertas Bundžiulis (išdavikas). 26. Juozas Serdikauskas–*Perkūnas* (paimtas gyvas). 27. Leonas Kulikauskas (paimtas gyvas). 28. Ipolitas Lukoševičius–*Baublys* (iš Glitėnų k., žuvo 1948 05 09). 29. Vincas Grinkus–*Kariūnas* (gimęs Baibokų k., areštuotas). 30. Stasys Kulikauskas–*Putinas* (iš Glitėnų k., žuvo 1947 10 14). 31. Petras Deveikis–*Skirmantas* (iš Kareiviškių k., žuvo 1948 05 15). 32. Vincas Deveikis–*Burokas* (iš Kareiviškių k., žuvo 1948 m.). 33. Juozas Gauranskis–*Kepuriukas* (gimęs Baibokų k., žuvo 1948 05 15). 34. Apolinaras Klioris–*Sakalas* (gimęs Žydelių k., žuvo 1948 07 17). 35. Antanas Astrauskas–*Viksva* (iš Jociūnų k., žuvo 1948 01 02). 36. Jokūbas Gritėnas–*Vargas, Poetas* (iš Petriškių k., žuvo 1948 05 15). 37. Kazys Lukoševičius–*Vakarietis* (gimęs Orelių k.,

žuvo 1948 01 03). 38. Povilas Deveikis–*Rickus* (iš Kareiviškių k., paimtas gyvas) 39. Jokūbas Petraitis–*Gegužis* (gimęs Mučiūnų k., žuvo 1948 05 09). 40. Stasys Liaudanskas–*Uosis* (miręs). 41. Kazys Gauranskis–*Bernas*. 42. Jonas Deveikis–*Stulgmeris* (žuvo). 43. Feliksas Totoris–*Gabriukas* (žuvo). 44. V.Bandžiulis (gimęs 1918 m., žuvo 1945 02 16). 45. V.Gailiūnas (gimęs 1920 m., žuvo 1945 02 16). 46. A.Ramoška (gimęs 1924 m., žuvo 1945 02 16). 47. Juozas Puidokas (gimęs 1916 m., žuvo 1945 02 16). 48. A.Visockas (gimęs 1891 m., žuvo 1945 02 16). 49. R.Visockas (gimęs 1925 m., žuvo 1945 02 16). 50. V.Sereika (gimęs 1914 m., žuvo 1945 02 16). 51. E.Rabačiauskas (gimęs 1924 m., žuvo 1945 02 16). 52. B.Mataitis (gimęs 1923 m., žuvo 1945 02 16).

Lukoševičiaus būryje beveik visi vyrai buvo vedę. Nevedę buvo tik Leonas Kulikauskas, Robertas Bundžiulis ir iš Žydelių kaimo vienas.

Partizanų archyvus tvarkė ir kai ką užrašinėjo būrio vadas Lukoševičius–*Baublys*. Negaliu pasakyti, kur jie šiuo metu galėtų būti ir į kieno rankas pateko. Mano vyras yra ne kartą sakęs, kad pas Ipolitą Nemeikšį buvo nemažai būrio partizanų nuotraukų. Jis dar Ipolitui ir siūlęs tas nuotraukas perduoti žmonoms, bet Ipolitas pasakęs, kad viskas saugoma patikimoje vietoje. Jis žuvo, o kur viskas dabar yra, taip ir neaišku. Dar tada, kai tik žuvo Ipolitas Nemeikšis, partizanai iš kažkur sužinojo, kad archyvai saugomi pas vieną gyventoją netoli Naujamiesčio, už keturių kilometrų, pas vieną Ipolito pažįstamą ar giminietę. Juozas Kudokas iš Baibokų kaimo ir Leonas Kulikauskas nuėjo ten ir žuvo. Vėliau jų kūnai buvo paguldyti ant bruko Naujamiestyje. Ta giminietė jiems buvo sakiusi, kad pas ją yra daugiau kažkokių Ipolito daiktų, kuriuos ji žadėjo perduoti partizanams. Šitaip anie du pas ją nuėjo, prislinko prie gryčios, pabeldė į langą, tuo metu iš vidaus per langą į juos pasipylė šūviai. Visa tai pasakojo Kudoko brolis, kurį man teko sutikti Rusijos lageriuose. Lietuvoje jis mokėsi konservatorijoje. Jis dar pasakojo, kaip buvęs nuvažiavęs į Naujamiestį pažiūrėti ir galutinai įsitikinti, ar tikrai jo brolis, bet jį ten kažkas pažino ir suėmė. Mirė tuberkulioze lageryje.

Pasakoja STANISLOVAS LAIMIKIS

Užrašyta 1997 08 18

Gimiau 1930 m. sausio 22 d. Krekenavos valsčiuje, Petriškių kaime.

Vepštai buvo mūsų kaimynai. Vėliau 1936 m. iš kaimo išsikėlė į vienkiemį ir gyveno Miško Palivarko kaime. Antanas Vepštas ir Vepštienė turėjo septynis vaikus: Stasį, Katrytę, Joną, Juozą, Alfonsą, Vytautą ir Verutę.

Prasidėjus antrai rusų okupacijai, į mišką 1944 m. išėjo Jonas ir Vytautas. Kai išėjo į mišką, jam buvo 10 metų. Kadangi tuo metu, kada jų šeimą iššudė, jie nebuvo namuose, todėl liko gyvi.

1944 m. rusų garnizono Krekenavoje dar nebuvo, tik skrebų gauja. Iš vakaro jie atvažiavo pas Vepštus, gėrė, nakties metu iššaudė Vepštų šeimą, o paryčiais uždegė trobas. Tai buvo 1944 m. lapkričio mėn. iš 6–os į 7–tą naktį. Aš ten nebuvau, todėl ką nors smulkiau papasakoti negaliu, bet pagal visų žmonių kalbas ir pagal skrebo Jono Tautkaus pasakojimą vaizdas maždaug aiškus. Tautkus man pasakojo, kad jis stovėjęs sargyboje lauke, o viduje gryčioje buvo stribas Nikodemas Vepštas, Adolis Povilaitis ir kiti. Nikodemas turėjo kažkokį pyktį ant šitų Vepštų, matyt, keršijo.

Jonas Tautkus, kad ir buvo skrebas, žiaurumu nepasižymėjo, į skrebyną buvo išėjęs vien dėl to, kad nereiktų eit į frontą. Jie gyveno prie pat miestelio, vėliau jis iš stribyno pasitraukė, dirbo apylinkės sekretoriumi. Jie turėjo mūrinį tvartą su šiaudiniu stogu. Kada partizanams būdavo sunku, atbėgdavo pas Tautkus ir slėpdavosi tame tvarte, ten būdavo saugiausia. Vėliau jis daug kam pasakojo tuos savo nuotykius, kuriuos patyrė būdamas skrebu.

Pagal Tautkų Vepštų šeimos žudynes organizavo skrebas Nikodemas Vepštas. Vėliau jis dirbo apylinkės pirmininku. Žmonės pasakodavo, kad jį labai sąžinė graužusi dėl Vepštų šeimos iššudymo. Vieną kartą užsinėrė ant kaklo kilpą ir pasikorė.

Kada žmonės žarstė Vepštų namo nuodėgulius ir ieškojo žu-

vusių, rado po pečinyku palindusią ir uždususią mergaitę. Valdžia nedavė laidot šitų žmonių. Tada sūnus Stasys krūmuose iškasė duobę, sudėjo visos šeimos kaulelius ir užkasė. 1990 m. perlaidojo kapinėse. Iš tų, kurie vykdė aną egzekuciją, nebėra nė vieno gyvo.

Labai aršūs skrebai Krekenavoje buvo broliai Račinskai.

Vepštai buvo vargo žmonės, darbininkai, nieko gero gyvenime nematę. Pagalvokit, kokia didelė šeima buvo. Kraustėsi iš kaimo į vienkiemį, ėmė pačią blogiausią žemę – vieni krūmai. Kadangi didelė šeima buvo, galvojo: išsirausim krūmus, pasistatysim trobas ir gyvensim. Baisiai sunkus darbas. Dabar yra technika, bet niekas dirbt žemės nenori. Jaunimas vaikšto kaip jaučiai... Mes jauni žemę dirbom, ir reikėjo iš to pragyvent. Neduok Dieve, kaip sunku buvo. O žmones sudirbo be jokio reikalo. Ateit ir iššaudyt visą šeimą – baisus dalykas. Vėliau, kada prasidėjo vežimai į Sibirą, tada žmonės kažkaip jau buvo apsipratę su tuo, o pradžioje tai buvo klaikus vaizdas, kur tai matyta, kad nekaltus žmones iššaudytų ir sudegintų.

Paskutiniu metu Pašilių kaime gyveno Katrytė Vepštaitė–Žukienė. Juozas Vepštas gyveno kažkur apie Surviliškį, Kėdainių rajone.

Vepštų sodyboje sudeginti abu tėvai, sūnus Alfonsas, dukra ir Vepštienės motina, iš viso penki žmonės.

Mingelionių kaime žuvo Vytautas Vepštas–*Žvaigždutė*, manoma, kad buvo išduotas Vaznonyčių.

Ten buvo trys sodybos: Balčiūno, Vaznonyčių ir Šakėno. Pas jas buvo padarytas bunkeris pečiuje. Jį įrengė Šakėnas, ir ten Vytautas laikėsi ilgus metus. Jos buvo keturios seserys: Julija, Genė, Stasė ir Augutė. Iš vakaro jų motina išėjo iš namų. Enkavedistai atėjo pas Šakėną ir liepė jam eit ir parodyt, kur pas Vaznonytes bunkeris. Tas nėjo, tada jį nušovė.

Kada enkavedistai įėjo pas Vaznonytes, *Žvaigždutė* metė granatą, bet granata nesprogo, po to jis griebėsi už kulkosvaidžio ir davė seriją po serijos. Ką nušovė ar sužeidė, nėra žinoma. Tada rusai uždegė namą, ir *Žvaigždutė* nusišovė. Tiesa, dvi Vaznonytes rusai peršovė. Augutė Vaznonytė šiuo metu tebegyvena Ėriškiuose.

1946 m. vieną naktį labai smarkiai lijo lietus. Kažkas pabeldė į mūsų gryčios langą. Tėvas atidarė duris. Įėjo trys vyrai: vienas pagyvenęs, apsivilkęs palteliu, kitas vokiška uniforma, kepurė, „šmaiseris" per petį pakabintas, su odine striuke, trečias su kailiniais ir su rusišku automatu. Pasikalbėjo su tėvais keletą minučių, paprašė, kad tie niekam neprasitartų, jog buvo užėję. Kada išėjo, maždaug už pusvalandžio pasigirdo šūvis, po to granatų sprogimai, automatų serijos. Ir vėl tyku ramu. Kitą dieną stribai atlėkė, – greit duokit pastotę, reikia vežt, Vepštą sušaudė.

O buvo taip. Tas stribas Nikodemas Vepštas buvo kambaryje, kada partizanai pabeldė į duris. Tada jis ir šovė iš vidaus, bet ne į duris, o į durų staktą pataikė, partizanui nė vienam nekliuvo. Vienas iš partizanų iškart metė per langą granatą. Viduje ant stalo stovėjo gelda su užmaišyta tešla duonai. Granata įkrito tiesiai į šitą tešlą, tai, matyt, ir išgelbėjo tą stribą. Kai sprogo, tešla užlipdė visas gryčios sienas, langus ir lubas. Partizanai iš automato po to nušovė Vepštienę ir dukrą, kuri, atidariusi langą, šoko į lauką ir bandė bėgti. Ten dar buvo kažkokia rusė atėjusi, tai jai kojas peršovė, o stribas Nikodemas liko sveikutėlis.

Po to sklandė po kaimą gandai, kad neva Vepštas–*Paukštelis* atkeršijo už jo tėvų iššudymą, bet tai mažiausia tikimybė, nes šitą Nikodemą bet kuriuo momentu buvo galima paimt, jis girtas per naktis vienas šliaužiodavo.

1945 m. Skilvionių miške kartu su partizanais buvo ir iš Ibutonių kaimo Robertas Bundžiulis, stambus ūkininkas, turėjęs 40 ha žemės.

Pavasarį partizanai ruošėsi užimt Krekenavą. Buvo labai gerai įsitvirtinę, turėjo daug kulkosvaidžių, o tas Bundžiulis užbėgo už akių, pranešė rusams, kad pavasarį partizanai puls Krekenavą. Tada stribai iš Siesikų pasikvietė rusų kariuomenę. Atėjo visi pėsčiomis, labai daug tų rusų, apsupo Skilvionių mišką. Jie jau žinojo, kur pagrindiniai bunkeriai, žinojo ir atsarginius bunkerius, kurie turėjo būt atramos taškais pasitraukimo metu.

Krekenavoj buvo baisus vaizdas. Dar niekas nebuvo matęs tokių žudynių per visą Krekenavos istoriją. 22 žmonės išdras-

kyti, sumaitoti gulėjo ant gatvės grindinio. Pagulėjo gal 4 ar 5 dienas, paskui juos ruošėsi palaidot. Žiema buvo labai gili, šalta, daug sniego. Skrebai surinko jaunesnius vyrus ir varė kast tiems žuvusiems duobės. Tarpe tų kasėjų buvo ir Juozas Garbaliauskas. Bekasant duobę, šitas kaimo berniokas staiga metė kastuvą ir šoko bėgt. Bėgo link pušyno (kur dabar girininkas gyvena), tiesiog pro Krekenavą. Iš Krekenavos jį pamatė stribai ir puolė iš priešakio. Juozas Račinskas užšoko ant arklio, raitas pasivijo tą bernioką už Lazdynėlių kaimo beginklį ir nušovė.

Volkovas su Tichomirovu nužudė Rodų miško eigulį Smilgą. Jis buvo Krekenavoj areštuotas, jį vedžiojo ir užmušė.

Jonas Rudys–*Rickus* iš Petriškių kaimo priklausė „Paukštelio" būriui. Žuvo 1948 m. kovo 14 d. Į mišką išėjo 1946 m. rudenį.

Jokūbas Gritėnas–*Poetas* žuvo 1948 m. Jie prisilaikydavo Naujamiesčio miške, priklausė „Baublio" būriui, žuvo su Gauranskiu–*Kepuriuku*.

Pasakoja VLADAS KILDIŠAS

Užrašyta Panevėžyje
1997 02 13

Gimiau 1924 m. balandžio 8 d. Panevėžio mieste. Mano vyresnis brolis Jonas gimė 1922 m., o sesuo Marija – 1926 m.

Tėvukas pradžioje vertėsi kalvyste, vėliau įsigijo šaltkalvio dirbtuvę. Kada 1940 m. Lietuvą okupavo bolševikai, tą dirbtuvę nacionalizavo ir prijungė prie Tilfavičiaus dirbtuvės. Kadangi tėvelis naudojo samdomąją jėgą, jį bolševikai apiformino kaip darbo liaudies išnaudotoją ir į tą sujungtą dirbtuvę jau nebepriėmė dirbti.

1943 m. aš jau baigiau Panevėžio berniukų I–osios gimnazijos (dabar Balčikonio gimnazija) 6–ąjį skyrių. Vokiečiai kelis kartus buvo apsupę gimnaziją. Atsirenka jiems reikalingų metų jaunuolius ir išsiveža.

Vieną kartą mums pranešė, kad atvažiavo vokiečiai. Aš iš antro aukšto, kuriame buvo mūsų klasė, užbėgau į trečiąjį, įlin-

dau į palėpę, o ten buvo atviras langas ir lietvamzdis į gatvės pusę. Tuo vamzdžiu nusileidau žemyn ir pabėgau, manęs nepagavo, o kitus surinko ir išsivežė į Pajuostę. Po to dar savaitę lankiau mokyklą. Kai antrą kartą apsupo gimnaziją, sargyba stovėjo ir prie lietvamzdžių. Aš vėl užbėgau į trečią aukštą, palėpėj apsikroviau visokiais griozdais. Girdėjau, kaip užlipę vokiečiai murmėjo, bet jie manęs nepastebėjo. Vėliau atėjo sargas Cemnolonskis ir liepė lįst iš palėpės, vokiečių nebėra. Nulipau žemyn, klasės auklėtojas sako:

– Tave kviečia direktorius Elisonas...

Nueinu į mokytojų kambarį visas paišinas, kambary sėdi Elisonas, inspektorius Petras Butėnas. Direktorius perspėjo mane, kad laikinai nelankyčiau gimnazijos, nes gali vokiečiai pagauti ir išvežti.

Grįžau į namus Šiaulių gatvėje. Namas buvo dviejų galų, kitame gale gyveno geležinkelininkas Mykolaitis. Pamatęs mane, jis klausia:

– Tai ką, Vladuk, tave iš gimnazijos išvarė?

Jis pažadėjo pasikalbėt su tėvu, gal mane įdarbins prie geležinkelio, kad neimtų į kariuomenę.

Kitą dieną aš, tėvelis ir Mykolaitis nuėjom pas geležinkelio viršininką, kuris greit suprato mūsų bėdą, išdavė tokį pažymėjimą, kad aš geležinkelininkas, įdarbintas Petrašiūnų siaurojo geležinkelio stotelėje. Po dviejų dienų sėdau į garvežiuką ir nuvažiavau į Petrašiūnus netoli Biržų. Prisistačiau stoties viršininkui. Pažymėjime buvo įrašytos mano pareigos – stoties budėtojas. Čia išbuvau nuo balandžio mėnesio iki liepos pabaigos. Pasiilgau tėvų. Paprašiau viršininką, kad leistų parvažiuot namo. Laimingai pasiekiau Panevėžį, bet kaip tyčia tuo metu mieste buvo padaryta pasala. Nesvarbu, kad ant mano rankovės geležinkelininko raištelis. Kas tik lipo iš traukinio jaunesni, visus suėmė ir sugrūdo atskiron kameron. Po to tėvai ėjo ir pas stoties viršininką, bet vokiečių žandarai nesutiko paleist manęs jokiu būdu. Mus aštuonis, kuriuos čia sulaikė, suvarė į sunkvežimį ir atvežė į Pajuostę. Pajuostėje jau buvo suformuotas antrasis lietuvių statybos batalionas. Aš labai krimtausi, kad patekau į šitą batalioną. Man daugelis liepė bėgti, o tėvas prašė nebėgt, paskui dar blogiau gali būti. O dabar gal kur išveš, padir-

bėsi ir grįši. Rugpjūčio pradžioje mus atvarė į geležinkelio stotį, visas keturias kuopas, kurios sudarė tą antrąjį batalioną. Kuopoje 105–106 vyrai. Aš buvau pirmoj kuopoj. Mus suvarė į keturis vagonus ir išvežė. Kiek žinau, ties Rokiškiu keturi ar penki iššoko iš vagono ir pabėgo, o mus nuvežė į Pskovą. Pskove pavalgydino ir – vėl į kelionę. Nuvežė netoli Gatčinos tarp Pskovo ir Leningrado. Tai buvo jau 1943 m. rugpjūčio vidurys. Traukinys sustojo tarp miškų. Išlaipino iš vagonų, tuoj prisistatė vokiečiai. Man teko būti vertėju. Davė nurodymą: dvi kuopos mišką kirs, viena kuopa turės vežti, dar viena kuopa kas apkasus ir statys blindažus. Dvi paras ėjom pėsti į tą pusę, kur saulė teka. Priėjom įtvirtinimų liniją, kur daug dirbo tokių pat kaip ir mes. Mus išskirstė pagal darbus. Aš likau bataliono vado Apynio adjutantu ir vertėju, tik labai neilgai. Vokiečiai, pamatę, kad aš dykaduoniauju, tuojau išvarė prie darbų. Apynis buvo panevėžietis, labai geras vyras. Jis kėlė mūsų kovinę dvasią, nuteikdavo dar daugiau prieš okupantus, o labiausiai prieš rusų bolševikus.

Čia mes dirbom iki gruodžio mėnesio. Vieną dieną atėjo vokiečiai ir pasakė, kad laukia traukinys, mums visiems reiks važiuot. Ir vėl keliavom atgal dvi paras. Radom belaukiantį traukinį, kuris mus nuvežė į Sebežo–Opočkos frontą. Jau buvo pasnigę. Vienus paskyrė prie miško kirtimo ir prieštankinių užtvarų statymo. Medį nukerta maždaug metro aukštyje, kad tankas pasikartų ir vikšrai suktųsi vietoje. Kiti miškuose kirto kartis ir iš vielų darė užtvaras pėstininkams. Atskiras batalionas vykdė minavimo darbus. Pirmose linijose vokiečių kareiviai tais metais jau buvo smarkiai pakrikę. Rusai juos truputį „apdoroja" artilerija, jie ir traukiasi, o mirtininkai, vadinami „pancergevėr" irgi vieni neatsilaiko prieš tankus. Pamatę rusų tanką, nebešaudo į jį, o bėga. Po tokio įnirtingo rusų puolimo jau nebestatėm ir įtvirtinimų, tik traukėmės visą laiką link Pskovo, kol atsidūrėm tarp Estijos ir Latvijos. Mūsų batalioną taip išdraikė, kad mes likom tik eiliniai vokiečių kariuomenės kareiviai be ginklų. Prašėm vokiečių, kad jie duotų mums ginklus, bet vokiečiai duoti atsisakė, atseit yra nurodymas iš aukščiau, kad mums ginklų neduotų. Tik gerokai vėliau išaiškėjo, kad po Plechavičiaus armijos nuginklavimo vokiečiai jau bijojo ir mus

apginkluoti. Visai netoli Latvijos sienos rusai taip užpuolė, kad žemė su dangumi maišėsi. Ypač kentėjom nuo „katiušų" atakų. Tada mus lupo visą naktį ir visą dieną, tik pavakary rusai pasikėlė į ataką. Pralaužė frontą ir mus apsupo. Į tą žiedą iš lietuvių patekome 14, o vokiečių 5–6 tūkstančiai. Pradžioje vokiečiai dar priešinosi, o mes tai kaip avys maišėmės tarp jų tuščiomis rankomis, ir tiek. Mane prigretino prie sanitaro perrišinėt sužeistus ir nešt į vieną vietą. Mano uniforma buvo senos suplyšusios kelnės vokiškos, marškiniai mėlynos spalvos, dar iš Lietuvos atsivežti, švarkelis vokiškas.

Kada prie mūsų priartėjo antroji rusų banga, vokiečiai jau kėlė aukštyn rankas ir baltas vėliavas, o su jais rankas kėlėm ir mes – lietuviai.

Taip aš patekau į rusų nelaisvę. Rusai su belaisviais elgėsi labai žiauriai. Sudarė milžiniškas kolonas maždaug po tūkstantį belaisvių ir varė link Pskovo. Išvedę į pagrindinį kelią, kuris buvo užimtas kariuomenės su įvairiausia karo technika, mus vedė šuntakiais šalia to kelio. Rusų mašinos pravažiuoja su kareiviais, o iš jų kaip paleis serijas į tą mūsų būrį iš automatų arba iš rankinių kulkosvaidžių – dešimt, penkiolika, žiūrėk, jau guli, o kiti sužeisti vaitoja. Žodžiu, mes tapome gyvais taikiniais. Konvojai ant tų pravažiuojančių kareivių rėkia, barasi, o tie net dėmesio nekreipia. Jei kurie nugriuvę dar dejuoja, priėjęs sargybinis liepia keltis. Vokietis šaukia, kad jis sužeistas, nebegali eit. Tada sargybinis kelis šūvius į pakaušį ir taip palieka, o kolona nesustodama eina toliau. Tas kelias iki Pskovo liko nuklotas šimtais vokiečių belaisvių lavonų. Ten liko gulėti ir du mūsiškiai – lietuviai.

Dar labai buvo sunku, kadangi nebuvo geriamo vandens. Vokiečiai traukdamiesi visus šulinius užteršė, užnuodijo. Eidavom po tris dienas be vandens ir be duonos trupinio, o vasara, saulė spigina, pati gegužio pradžia. Senesni vokiečiai, būdavo, krenta ant žemės sakydami: „Mein liebe Gott", – ir nebesikelia. Konvojus prieina, taukšt, ir baigta.

Pasiekėm Pskovo prieigas, kur išvydome didžiulius žemės plotus, aptvertus spygliuota viela. Kampuose – sargybinių bokšteliai. Čia patekom į vadinamąjį karantiną, o kitos dienos pavakary gavome po puodelį vandens ir labai mažą riekutę duonos.

Karantine išlaikė keturias paras ir netrukus ėmė formuoti keturias kolonas į Leningradą. Lietuvių čia buvo likę tik dešimt. 1944 m. birželio 29 d. jau buvome prie Leningrado. Nuplyšo batų puspadžiai, suplyšo kojinės ir autai, likome beveik basi. Ta kelionė tęsėsi pėsčiomis visą gegužį ir birželį. Valgyt gaudavome tik kas antrą parą, maždaug po 250 gramų duonos ir puodelį vandens. Šitam kely irgi buvom pravažiuojančios kariuomenės gyvi taikiniai.

Mus nuvarė į Sestrorecką už Leningrado, ten buvęs didelis rusų ginklų fabrikas sudaužytas suomių 1940 m. Sestrorecke taip pat radome milžinišką belaisvių lagerį. Vienus išvarė prie fabriko atstatymo darbų, kitus su minų ieškikliais į laukus ieškot minų, kur žūdavo labai daug vokiečių belaisvių. Čia mus jau rusai pradėjo registruot. Kadangi aš gerai mokėjau rusų ir vokiečių kalbas, mane paskyrė į registracijos punktą. Šitame punkte du mėnesius registravau ir perrašinėjau vokiečių belaisvių vardus ir pavardes. Buvau jau susibičiuliavęs su pačiais rusais, būtų gal mane ir palikę šitame punkte, bet kažkodėl neįtikau vienam pulkininkui: „Fric – litovec, predatiel rodiny". Ėmė formuoti lietuvių, latvių ir estų grupes, pasakė, kad kažkur išveš. Pabaltijiečių atrinko apie septynis šimtus: lietuvių – 12, latvių – 400, estų – 300. Atvarė mus prie Nevos upės, kur stovėjo baržos su akmens anglimi, kitomis medžiagomis, paskirstė po lygiai į keturias baržas, sulaipino į triumus ir uždarė dangčius. Plaukėm Nevos upe, Ladogos ežeru, Svyrės perkasu, Onegos ežeru. Plukdė apie dvi savaites, nes labai dažnai tos baržos stovėdavo įvairiose prieplaukose.

Išlaipino Vodlos žiotyse, Šalsko miesto prieplaukoje, nuo Petrozavodsko į Rytus. Buvo jau rugsėjo mėnuo, ką tik prasidėję šalčiai. Išlipome visi svyruodami, labai nusilpę, nes kelionės metu beveik negirdė ir nevalgydino. Kada susodino ant Vodlos kranto, leido pasirinkt malkų miške ir užsikurt lauželius, o svarbiausia – leido iš Vodlos atsigert vandens kiek tik širdis geidė, davė ir duonos po nedidelį gabaliuką. Po paros pakėlė į žygį. Tris paras ėjom miškais. Pirmą naktį neleido net lauželio susikurt, antrą naktį jau leido, trečią vėl neleido, nors sargybiniai, kai tik sustojam, tuoj užsikuria ugnį ir šildosi rankas, džiovinasi autus. O mes net be milinių, vienais kiteliukais ir suplyšu-

siom kelnėm, kiaurais batais, pro kuriuos lindo pirštai. Trečią parą pasiekėm numatytą punktą. Seni sutrešę buvusių lagerių pastatai, be langų, be durų, be gultų viduje, stogai kiauri. Sargybos vadas surikiavo visus ir pasakė:

– Sdėsi vy budite žiti!

Bandėm tam viršininkui aiškinti, kad čia neįmanoma gyventi, artėja žiema, mes ne tik pusbadžiai, bet ir pusnuogiai. Kai kurie latviai ėmė verkti, bet ką tos ašaros padės, tiems sargybiniams mūsų sveikata nerūpėjo.

Keturi vyresni sargybiniai su dviem šunimis kažkur išėjo. Pasirodo, atgal į Šalską atsigabent maisto. Išvirė kopūstų lapų sriubos, tokios karčios su kirmėlėm. Ėmėm prašyt drabužių, apavo, muilo, nes apipuolė utėlės, nuo jų niekur nepasislėpsi. Dar po savaitės tą mūsų prašymą išpildė: atvežė sušaudytųjų visokio dydžio ir įvairios rūšies kruvinų apatinių rūbų, batų, ausinių kepurių, rusiškų „gimnastiorkų", visokio seno „chlamo" privežė, bet ir tai mums jau buvo labai gerai.

Vieni kirto mišką, kiti remontavo lagerius, man daugiausia teko vertėjauti, nors irgi ėjau kartu su visais kirst medžių. Užsidengėm barakų stogus, susidėjom langus ir duris, iš kartelių pasidarėm gultus, tik čiužinių nedavė, teko gultis ant plikų karčių. Vėliau pradėjom iš miško atsinešt eglišakių, pušų šakų, kurias dėjomės ant tų gultų, kad būtų minkščiau gulėt. O viduj barako vis tiek šalta. Ėmėm prašyt, kad leistų pasistatyt pečių. Atvežė metalinių statinių nuo tepalų. Iš tų statinių kiekvienam barake pasidarėm po pečių. Iš miško ateini šlapias, gali jau išsidžiovint. Viena bėda – atvežė pjūklus, kirvius, o neatvežė kuo juos pagaląsti. Kiek gali dzirinti aštipusiu pjūklu sušalusį medį. O sniego daug. Kaip nuvirsta nupjautas medis, taip ir prasmenga į pusnį, reikia jį atsikasti iš po sniego, nugenėt šakas, po to atpjaut reikalingą ilgį, nešt už 400 metrų prie upės Šalicos kranto ir kraut į rietuves. Vieną rąstą imam aštuoni arba dešimt vyrų ir nešam prie upės. O ten miškas auga ne taip kaip pas mus, ten paviršiuje vienas granitas, kieta uoliena, medžiai išaugę tos uolienos plyšiuose. Taip nešant per sniegą tuos rąstus, vienas, žiūrėk, kur į plyšį pasinėrė, kitas koją nusilaužė, visą žiemą šitaip, o normos didelės, jų įvykdyti negalima, kadangi labai blogas maistas.

Žmonės ėmė smarkiai silpt. Po žiemos jau pusės darbininkų neliko, daugiausia latvių ir estų. Kadangi pavasariop atsirado įvairiausių grybų, tai jie, būdavo, tų grybų privalgo ir nusividuriuoja. Lietuviai tik du neiškentėjo nevalgę tų grybų, taip jie ir nusigalavo, o kiti stengėsi išsilaikyti ir jų nevalgyti. Vienas iš tų mirusių buvo Petras Jarašiūnas iš Pušaloto, o kitas kaunietis. Mirusius laidodavo uolų plyšiuose. Nuneša, įmeta į plyšį lavoną, dar su kartimi pabado, kad giliau įlįstų, ir, vadinasi, palaidotas.

Pavasarį, kada ledai pajudėjo Šalicos upėje, tada mes tuos rąstus, kuriuos per žiemą sunešėm, stūmėm ir metėm į vandenį, kiti su tokiais žeberklais stumdė nuo kranto, kad srovė juos neštų tolyn. Taip stumdydami tuos rąstus, žmonės ėjo pakrante apie 4 kilometrus, o ten toliau jau buvo kitas lageris, kurio belaisviai, iš anų rąstų pasidarę sielius, šituos rąstus gaudė.

Čia aš išbuvau iki 1946 m. rugpjūčio 17 dienos. Kadangi beveik visas šitas mūsų lageris iki 1946 m. išmirė, daugelis tapo „dochodiagomis", atvežė naują siuntą karo belaisvių, o iš paskos iš lagerių centro Pudožo atvažiavo komisija nustatyti, kodėl tas lageris sunyko. Tarp tų komisijos narių buvo keletas anglų ir amerikiečių.

Man tuo metu iš bado buvo sutinusios rankos ir kojos, aš gulėjau jau mirtininkų barake. Taip prie manęs priėjo vienas anglas ir kažko paklausė. Aš jam atsakiau vokiškai, kad nesuprantu, tada jis ėmė manęs klausinėt vokiškai. Aš jam pasakiau, kad esu lietuvis, jis kažką savo užrašuose pasižymėjo, tas rusams labai nepatiko, vėliau aš gavau į kailį, kodėl jų neatsiklausęs su anuo kalbėjau.

Nežinau, kam turiu dėkoti, bet po to mane viena gydytoja pasiėmė dirbti į ligoninę sanitaru. Po dviejų mėnesių toj ligoninėj aš atsigavau, pradėjau vaikščioti tvirtai atsistodamas, be lazdos. Čia ir duonos didesnį davinį galėjau gauti, zonoje lietuvius pašefuodavau. Pamenu, buvo du broliai Kregždės, kilę kažkur nuo Pasvalio–Biržų, toks Antanas Doviatas iš Panevėžio, kiek galėjau, aš jiems padėdavau maistu.

Labai greit mane visai išleido, kadangi aš jokių nusikaltimų nebuvau padaręs, į vokiečių armiją buvau paimtas tik kaip statybos darbininkas.

Tada mane nukirpo, nuskuto, nuvarė į pirtį, gerai išsimazgojau, pakeitė baltinius, ta sanitarinė tarnyba mane šveitė ir valė tris valandas. Davė naujus drabužius, batus, kitą rytą dar nufotografavo. Lagerių viršininkas Trofimovas siūlė pasilikti, žadėjo visokius darbus. Kai aš jam tariau paskutinius žodžius: „Viršininke, aš noriu namo", tada jis man pasakė:

– Ty durak!

Jis ėmė aiškint, kad Lietuvoje baisus banditizmas vyksta. Ir pridūrė:

– Ty chočeš k banditam prisojedinitsa?

Jis pasakė, kad pusė Lietuvos miškuose sėdi, žmones šaudo, jų valdžią šaudo... O aš savo, ir tiek. Keturias dienas jis mane šitaip įkalbinėjo, bet aš nesutikau su jokiais jo pasiūlymais. Kai ketvirtą dieną mane išsikvietė, kabinete sėdėjo du su pulkininkų antpečiais ir vienas generolas. Čia generolas dar kartą paklausė, ar persigalvojau. Aš jam tą patį pakartojau, kad noriu namo. Generolas nusispjovęs pasakė:

– Upriamyj koziol! Chočiš k banditam...

Bet jau daugiau jie manęs nebeįkalbinėjo, išrašė dokumentus, įdėjo maisto savaitei ir išleido į kelionę.

Grįžau į namus, peržengiau gryčios slenkstį, tai buvo neapsakomas jausmas. Aš verkiau, tėvai verkė, kadangi po tiek metų jie jau nebesitikėjo, kad aš grįšiu, laikė mane žuvusiu. Su tėvais nesimatėm trejus metus, jie apie mane jokios žinios neturėjo.

Kiek pabuvęs namuose, laikraštyje radau skelbimą, kad priimami jaunuoliai Kaune mokytis į medicinos institutą. Bandžiau stoti į tą institutą, bet užkliuvau mandatų komisijoje, kadangi tarnavęs vokiečių kariuomenėje. Tada stojau į respublikinę Kauno felčerių mokyklą, kurią baigiau 1949 m. Atsiuntė į Panevėžio sveikatos apsaugos skyrių ir paskyrė dirbt į Krekenavą. Tuo metu Panevėžio sveikatos apsaugos skyriaus vedėju dirbo Leonas Maleckas.

Dirbau Krekenavos apylinkės ambulatorijoje, davė dar pusę etato gimdymo namuose, o vėliau buvusios klebonijos pastate įkūriau ligoninę 10–15 lovų.

Pirmą kartą sužeistą partizaną teko apžiūrėt ir aptvarstyt Krekenavos MGB būstinėje. Būdavo, ateina pas mane kas nors

iš čekistų, pasako, kad yra sužeistas, ir liepia ateit su visa tvarstomąja medžiaga. Ką aš ten tvarsčiau ir ką gydžiau, man tų žmonių nei pavardžių, nei vardų niekas nesakė, visa tai buvo laikoma paslaptyje. O tuos visus enkavedistus iš matymo pažinojau gerai. Garnizono viršininkas tada buvo majoras Gubanovas, pasiučiausias stribas buvo Pletkus, kuris be gailesčio lazda mušdavo tiek gyvus, tiek ir negyvus. Žuvusius partizanus spardydavo kojomis, dar ir šautuvo buože pridėdavo. Pažinojau dar ir Petraitį, Giedraitį, Puzakovą – garnizono viršilą, kuris vėliau vedė krekenavietę moterį su dviem vaikais, po to jis ir pasiliko Krekenavoje gyventi.

Dažnai matydavau, kaip minėti ir kiti stribai tyčiodavosi iš nušautų žmonių. Išrengdavo juos, susodindavo prie sienos. Kartą mačiau, kaip ant nušautos išrengtos moters suguldė kelis nušautus partizanus. Teko matyti daug tokių nepadorių dalykų – vyrams numaudavo kelnes, atidengdavo lytinius organus. Nuo sustingusio lavono taip paprastai batų nenumausi, stribai atsinešdavo katilą karšto vandens, užpildavo ant kojų ir tokiu būdu numaudavo batus. Visa tai darė dažniausiai stribai, dauguma jų – lietuviai. Labai žiaurus stribas dar buvo Kiaunė.

Girti stribai man kartais pasigirdavo, kad kaimuose „banditų" ryšininkes išprievartaudavo. Kartą motina atsivedė dukrą, partizanų ryšininkę, kuri pasakojo, kad per visą naktį ją stribai prievartavę. Aš paėmiau tepinėlius ir tą mergaičiukę pasiunčiau į Panevėžį ištirt. Kuo viskas baigėsi, aš nežinau, nes neturėjau teisės aiškintis, nors matėsi, kad mergaitė buvo išprievartauta. Žiūrėjo ir akušerė. Po to teko klausytis tų prievartautojų šlykščių kalbų. Jie kvatojosi ir vadino tą mergaitę banditka. Apskritai saugumo kamerose aš buvau dažnas svečias. Ateini, žmonės vaitoja – tai kaulai sulaužyti, tai sužeisti, sužaloti, akivaizdžios kankinimio žymės. Tuo metu aš buvau akylai stebimas, su tardomaisiais man buvo uždrausta kalbėtis.

Sereikaitę iš Krekenavos valsčiaus, Ąžuolytės kaimo stribai nuogą išrengė ir įkišo į skruzdėlyną, po to smarkiai mušė. Buvo labai sumušta. Aš pats ją apžiūrėjau, mažai galėjau padėt, todėl išsiunčiau į Panevėžį. Oda nuo kūno buvo atšokusi. Ji man pasakė, kad per naktį ją stribai laikė įkišę į skruzdėlyną. Visa ištinusi. Tolimesnio jos likimo aš nežinau.

Buvau daug kartų bandomas verbuot dirbt čekistams, bet taip jie manęs ir neužverbavo. Reikalavo viską pranešt apie partizanų sužeidimus, ką teko gydyt. Jokiai išdavystei aš nepasidaviau.

Teko dar gydyti brolius Pranckūnus, kurių vienas buvo miške, kitas sirgo tuberkulioze ir gyveno namuose. Tą miškinį teko gydyti nuo šunvočių. Pranckūnai gyveno Pempių ar Butkūnų kaime.

To miško brolio Pranckūno dukra mokėsi Krekenavos vidurinėj mokykloj, susidraugavo su vienu MGB leitenantu ir su juo susituokė. Kada vėliau viskas išaiškėjo, leitenantą išmetė iš tarnybos už tai, kad vedė „bandito" dukrą. To leitenanto vardas buvo Ivanas. Kadangi mano uošvynė Joniškyje, nuvažiuoju kartą į miestelį, einu gatve, žiūriu – Ivanas pardavinėja gatvėje gazuotą vandenį. Aš jo klausiu, kaip čia dabar yra, buvęs kariškis ir gazuotą vandenį „turgavoji". Jis tada man ir pasakė, už ką jį iš darbo atleido. Tai aš nupirkau degtinės butelį, nusivedžiau jį į restoraną. Įsišnekėjom. Jis viską papasakojo, kad visą laiką aš buvau sekamas, jog su miškiniais palaikau ryšį, bet nebuvo tokių tvirtų įrodymų, kad galėtų sudaryti bylą.

Kartą iš kaimo atvažiavo toks Vyšniauskas. Kartu su juo dar dvi pastotės. Vienas vežė pas žmoną, kitas pas vaiką, trečias pas „kaimyną". Aš jiems liepiau pasiskirstyt, kas pas ką mane veš, kad, pas vieną nuvažiavus, iš jo paimtų kitas, šitaip nebus kažkokių viešų demonstracijų.

Pirmiausia nuvažiavom į Pasodėlės kaimą, po to nuvežė pas moterį, o iš ten pasiėmė Vyšniauskas, perspėjęs mane, kad esanti sena jo motina. Kai pradėjom važiuot, jis pasakė, kad ne pas motiną važiuosim, o truputėlį toliau. Nuvežė pas Juozapavičius (į tą kaimą, kur vėliau žuvo 11 partizanų). Čia radom tris partizanus, iš jų du sergantys, vienas su šautine žaizda, o trečias, kuris pasisakė esąs Juospaitis, skundėsi krūtinės skausmais, smarkiai kosėjo. Tarp dvigubos sienos buvo bunkeris, kuriame šitie vyrai ir gulėjo. Tokiu būdu aš susipažinau su šita šeima, su partizanų ryšininke Juozapavičiūte. Ji dažnai ateidavo pas mane į Krekenavą pasiimti vaistų. Duodavau jai tvarsčių, bintų, visko, kas reikalinga slaugant sužeistuosius.

Kada 1951 m. Glitėnų kaime pas Juozapavičius buvo sušau-

dyti partizanai ir keletas jų paimti gyvi sužeisti, pas mane atbėgo stribas Petraitis ir pranešė, kad kviečia garnizono viršininkas Gubanovas. Ambulatorijoje buvau aš, med. sesuo Baltramiejūnienė ir dantų gydytoja Lukoševičiūtė. Lukoševičiūtė pasakė, kad ji bijanti kraujo ir neisianti. Nuėjom dviese su sesele, nusinešėm pilną „būgną" sterilios medžiagos. Įeinam į tą saugumo pastatą, per jį mus išveda į kiemą, žiūrim – stovi trys pastotės, lavonų pridėtos. Vienoj pastotėj trys paguldyti, kitoj keturi, trečioj irgi trys. Supratau, kad čia visi partizanai, bet dar gyvi, tik sunkiai sužeisti. O rusų sužeistus kareivius mačiau atskirai suguldytus sunkvežimyje, juos tvarstė jų pačių gydytojas. Rusai man skundėsi, kad jų irgi daug sužeistų, bet jie jų man nerodė.

Priėjau prie vienos pastotės, žiūriu, du vyrai guli, o apačioje moteris. Tuos vyrus mes su Baltramiejūniene atsargiai atkėlėme, ir pirmiausia ėmiau apžiūrinėt moterį. Ji buvo apsirengusi sijonuku, pasiūtu iš kariškos medžiagos, kariška palaidine ir apsiavusi kariškais auliniais batais. Klausiu, kas peršauta, ji sako, jog visur skauda. Supratau, kad ji komos būsenoje. Tuoj suleidau morfijaus, paprašiau stribų, kad leistų įnešt į vidų, nes reikia ją nurengt ir tvarstyt, bet stribai kategoriškai atsisakė ją nešt į vidų, liepė vietoje tvarstyt. Ėmiau atsegiot drabužius, paskui juos karpiau. Pirmiausia radau žaizdą krūtinėje, iš kurios ėjo burbulai. Vadinasi, peršauti plaučiai. Užkišau ranką, – ir nugara šlapia. Vadinasi, kulka išėjo. Tada sutvarsčiau krūtinę, po to dar pilve pastebėjau žaizdą, perkerpu rankovę – ranka peršauta. Baltramiejūnienė visa perbalusi, ji man sako, kad nebegalinti žiūrėti į šituos žmones, nes vaizdas tikrai baisus. Jie visi kruvini, sniegas po rogėmis kruvinas, o sumesti dejuoja... Pritrūkom tvarsliavos. Tada viršininkas pasiuntė vieną stribą į vaistinę, tas atnešė dar apie 30 bintų. Taip mes su sesele sutvarstėm visus sužeistuosius. Iš tų sužeistųjų prisimenu vieną šviesiaplaukį jaunuolį, kuriam buvo peršauta koja. Žiūriu, kad jis mauna žiedą nuo savo rankos. Galvoju, ką jis darys dabar. Pamačiau, kad jis mane kviečia prieit. Priėjau, jis paėmė mano ranką ir taiko tą žiedą man užmaut ant piršto. Tuo metu kaip koks velnias iš kanapių iššoko stribas Pletkus. Tik pamatė tą žiedą, griebė už jo, įsidėjo į kišenę ir nuėjo.

Kada sutvarstėm sužeistuosius rogėse, tada privedė mane prie kitapus tvoros stovėjusio sunkvežimio. Iš jo ėmė mėtyt jau nebegyvus žmones ir liepė man tikrint jų pulsus. Iš tų išmestųjų iš sunkvežimio atpažinau *Paukštelį* ir *Tigriuką*, bet jie jau buvo mirę.

O ta mergina, kurią pirmiausia aptvarsčiau, kaip vėliau kareiviai rusiškai kalbėjo, iš apsupimo pabėgusi, ją radę pasislėpusią Glitėnų kapeliuose. Atseit du kareiviai ėjo pro tuos kapelius, ir ji į juos atidengė ugnį, vieną nušovė, kitą sužeidė. Tada tas sužeistasis paleido raketą, prisistatė daugiau kareivių, apsupo kapelius ir ją paėmė gyvą. Iš kitų esu girdėjęs, kad ją paėmė sužeistą prie pat Juozapavičiaus namų.

Kada apžiūrėjau tuos nušautuosius, su stetoskopu patikrinau jų širdis, pulsą, čekistams pasakiau, kad jie jau nebegyvi, tada man liepė eiti kartu su jais. Nuėjom į antrą aukštą, įvedė į vieną kabinetą, žiūriu – kampe stovi užrištas maišas. Atėjo dar du kareiviai, atrišo tą maišą, pakėlė ir iškratė moteriškę. Tokia sulysusi jauna mergaičiukė. Dar su koja ją paspyrė, ji truputį sujudėjo. Man sako:

– Prieik ir pasižiūrėk. Ar pažįsti?

Aš priėjau arčiau prie jos, apėjau aplink, paklausiau, ar sužeista, bet ji nieko neatsakė. Už ją man atsakė kažkuris iš čekistų:

– Ne raneta...

Tada čekistas man sako:

– Čia tavo darbuotoja.

Aš jam sakau, kad jos nepažįstu, pirmą kartą matau, pas mane ambulatorijoje tokia nedirbo. Tiesą sakant, aš tos merginos asmeniškai nepažinojau, bet ligoninėje buvau girdėjęs, kad tokia medicinos darbuotoja Žardinskaitė vaikšto su partizanais. Po to ją vėl įkišo į maišą, užrišo ir vėl pastatė į kampą.

NKVD nurodymu, turėjau gydomų ligonių žurnalą, kuriame reikėjo registruoti visas vizitacijas, kokie vaistai išrašyti. Vaistus ir tvarsliavą pirkdavau iš vaistininko Sedelskio. Registracijos žurnalą nuolat tikrindavo čekistai.

Aš gyvenau buvusiam žydo name. Keturi butai. Trijuose butuose gyveno saugumo leitenantai, ketvirtame bute – aš. Jie iš visų pusių mane matydavo: iš kur atvažiuoju, kas pas mane

atvažiuoja, kada išvažiuoja, kas mane atveža. Jie visą laiką mane stebėjo ir sekė. Tokios gyvenimo sąlygos labai nusibodo. Kažkas iš kaimo patarė (žinoma, su partizanų pritarimu), kad aš iš ten išsikelčiau kitur. Tada persikėliau pas Rudį. Pas jį gyveno girininkas Vladas Slušnys, bet jis netrukus išsikėlė į Panevėžį, kieme liko laisvas namukas.

Netrukus išgirdau, kad Rudytė draugauja su saugumo leitenantu Tichomirovu. O jos du broliai – Kęstutis ir Mindaugas. Kažkurį iš jų tas leitenantas užverbavo dirbti saugumui. Man ir vėl kažkas šnipštelėjo, kad iš šitų namų reiktų pasišalinti, kadangi čia nuolatinis svečias pasidarė Tichomirovas. Tada aš persikėliau pas tokius Jaloveckus, toj pačioj gatvėj, tik daugiau į lauko pusę. Jo brolis 1940 m. buvo sušaudytas baltaraiščių kaip komjaunuolis.

Čia pas Jaloveckus kartą su stribais atėjo girtas Gubanovas nakties metu, ėmė belstis į duris. Pagalvojau, kad pas ligonį atvažiavo vežt. Žiūriu, Gubanovas įeina svyruodamas. Iš koridoriaus pakviečiau į virtuvę. Kai įėjo į virtuvę, paprašė degtinės. Pasakiau, kad degtinės neturiu.

– Tu banditas! – suriko Gubanovas.

– O kodėl aš banditas? – paklausiau.

Pradžioje maniau, kad juokauja, bet pamačiau, jog rimtai reikalauja degtinės. Iš kišenės jis išsitraukė naganą ir įrėmė man į krūtinę. Nežinau, kokios mintys man tada šovė į galvą, bet žaibiškai stvėriau jam už rankos, apsukau aplink, ir abu sugriuvom ant grindų. Prispaudžiau jo tą ranką su naganu. Šešis kartus iššovė, pasibaigė šoviniai. Tada griebiau už nagano, ištraukiau jam iš rankų ir išmečiau į lauką, o lauke stovėjo stribai: Kiaunė, Pletkus ir Giedraitis. Pasakiau, kad pasiimtų savo viršininką, dar apibariau, kam leidžia girtą žmogų. Jie jį ir išsivedė.

Anksti rytą ateina pas mane trys automatais ginkluoti rusų leitenantai ir sukomanduoja: „Ruki v verch!" Klausia, kur naganas. Parodau, kad ant stalo guli. Liepia man paduot, o jie atkišę automatų vamzdžius, pirštai ant nuleistukų. Aš jiems sakau: jūsų naganas, jūs patys ir pasiimkit. Tada vienas priėjo, paėmė tą naganą ir, eidamas pro mane, dar pasakė:

– Atsimink!..

Po to iš Panevėžio atvažiavo saugumiečiai, mane apklausė. Aš viską atvirai papasakojau. Jie pažadėjo Gubanovą nubaust.

Po kurio laiko vėl mane kviečia į Panevėžį ir vėl kamantinėja. Grįžtu į Krekenavą, buvo kovo 10 diena, o 12-ąją jau kviečia į Krekenavą sauguman. Čia aiškiai pasakė:

– Kad tavo ir kvapo neliktų Krekenavoje.

Dar paklausiau – kodėl, tai man pakartojo:

– Už savaitės išsikraustyk iš Krekenavos!

Ėmiau aiškint, kad aš čia atsiųstas atidirbti trejus metus, bet saugumietis jau griežtai atkirto:

– Daugiau aš tau nekartosiu!

Galvoju, kur dėtis? Kur trauktis? Kreipiausi į pažįstamą Ramygalos rajono sveikatos skyriaus vedėją Gylį. Jis pažadėjo mane įdarbint Vadokliuose, o iš ten gydytoją Žilevičių perkelt į mano vietą Krekenavoje.

Vadokliuose ambulatorijoje išdirbau iki 1958 m., tuo pačiu paskutiniaisiais metais dirbdamas jau Panevėžyje greitosios pagalbos tarnyboje. Vėliau galutinai persikėliau į Panevėžį ir dirbau greitosios pagalbos tarnyboje.

Kartą 1951 m., grįžtant iš Skilvionių miško, stribai iš pasalos į mane atidengė ugnį netoli eigulio Ščerbinsko namų. Suvarpė „burnosą", gerai, kad man pačiam nekliuvo. Tik pamatę, kad aš niekur nebėgu, ėmė rėkt, kad sustočiau. Kai priėjo arčiau, pažinau Krekenavos stribus. Atseit turėjo „banditai" važiuot, tai jie ir pamanę, kad čia „banditai" važiuoja, todėl ir atidengę ugnį be jokio perspėjimo.

Kitą kartą irgi teko važiuot pas tą patį eigulį Ščerbinską, kur buvo sužeistas žmogus, atseit medžiojant, per neatsargumą, nors mačiau, kad tai partizanas, peršautas per kirkšnį. Dar su „kolcangu" sukabinau arteriją, nes labai kraujas švirkštė.

Būdavo, atvažiuoja kas nors vežt pas ligonį, pasako net pavardę, kokiam kaime, o kai išsiveža – nuveža visai į kitą pusę ir pas kitokį ligonį, daugiausia pas sužeistą.

Teko važiuot į Lėno pusę. Veždavo Kazlauskas. Kartą pas tokį Dirsę į Stieprų kaimą buvo nuvežę gydyt sužeisto partizano. Vieną kartą teko būti Stieprų miške pačioj partizanų stovykloj. Ten jie palapinėse gyveno. Teko būti Balelių miške, kada išsprogdino *Pavasario* – Ipolito Mulevičiaus bunkerį. Vienu

metu net buvau pasiėmęs savaitę atostogų ir išvažiavau netoli Taujėnų pas Gailiušį šienaut, kad galėčiau perrišt sužeistus partizanus, kažkur apie Briedžvalkį, netoli Ančios ežero. Ten gyveno toks Ignasius Vanagas, prisiekęs medžiotojas, kuris, kaip supratau, padėdavo partizanams. Prie pat Ančios ežero partizanai gyveno palapinėse, tai aš su spiningu ežere pažvejodavau, o paskui ir partizanams pagelbėdavau, gydžiau juos, tvarsčiau, perrišinėjau žaizdas.

Tiesa, kada išsprogdino *Pavasario* bunkerį, mane iš Vadoklių atvežė atpažint žuvusių. Prie pat bunkerio gulėjo negyvi trys ar keturi vyrai ir viena moteris. Kūnai buvo baisiai sudraskyti, vienuose kraujuose. Gerai pažinojau eigulį Petrą Bitiną. Jis kartą vežė mane į mišką pas partizanus. Partizanai tuo Gailiušiu nelabai pasitikėdavo, nes jis gerdavo ir daug plepėdavo, daugiau pasitikėjo Jonu Gailiušiu – kalviu.

Vadokliuose kartą anksti ryte į langą kažkas beldžiasi. Žiūriu, skrebas Pragarauskas.

– Kelkis, daktare, – sako jis man.

– Keliuosi, – aš jam sakau.

Šitas stribas kažkodėl manęs labai nemėgo. Aš jo dar klausiu, ką pasiimt, jis sako, kad nieko nereikia. Apsirengiau, nueinam į tą jų būstinę, žiūriu, mašina kieme stovi. Supratau, kad iš Ramygalos atvažiavusi. Mašinoje sėdi keli kareiviai su automatais, du leitenantai, tarp jų ir man liepė sėst. Matau, veža pro Daukniūnus kažkur į Ančiškių pusę. Neprivažiavus Ančiškių, ten yra toks nedidelis miškelis, iš to miškelio kažkas ir paleido porą serijų iš automato į šitą mūsų sunkvežimį. Vairuotojui peršovė rankas. O naktis, tamsu, mašina į griovį įvažiavo ir apsivertė. Aš jokios tvarsliavos neturiu, nusirengiau marškinius, atsiplėšiau kelias juostas. Kol tvarsčiau tam vairuotojui rankas, stribai iššokę tratino į visas puses, sugulę ant žemės. Baigęs tvarstyt, aš irgi parkritau ant žemės ir guliu, laukiu, kada baigsis šaudymas. Prie manęs pribėgo leitenantas ir suriko:

– Čevo nestreliaješ?! Streliaj!

– Iš ko? – aš jo klausiu. – Aš jokio ginklo neturiu.

Tada tas ruskis leitenantas kaip trenks man į galvą kelis kartus pistoleto rankena, visas apsipyliau kraujais, užlipo akys, nieko nebematau.

Taip mes tada ir nebepasiekėm tikslo. Už trijų dienų vėl važiavom.

Pasirodo, 1946 m. buvo nušauti penki stribai ir pakasti niekam nežinant, o dabar (1955 m.), kai sužinojo MGB, kas juos laidojo, atsivarė tokį sudaužytą senioką, liepia jam rodyt. Tas blaškosi, tai čia rodo, tai ten, bet tiksliai, matyt, neprisimena. Pagaliau suradom. Atkasė tuos lavonus. Vieno galvos trūksta ir dviejų kojų. O užkasti visai negiliai. Tie stribai per Velykas buvo atėję į kaimą. Partizanai patykojo ir visus paklojo, o šitam seniokui liepė nuvežt ir užkast buvusiuose karo metų apkasuose. Jis į apkasus suvertė tuos stribus ir užpylė žemėmis.

Stribų leitenantas man liepė padalint palaikus taip, kad visiems būtų po lygiai. Sudėsčiau į penkias krūveles. Tada stribai atvežė šitų žuvusių žmonas. Stribo Ivanausko žmona man pasakė, kad jos vyrui buvo laužtas raktikaulis ir vienas dantis išaugęs į šoną. Aš greit suradau šio žmogaus nurodytus defektus, ir ji pripažino, kad tas tikrai jos vyras. Tai tą vieną pavardę aš ir įsiminiau.

Pasakoja BIRUTĖ GAILIŪNAITĖ–BANAITIENĖ

Užrašyta Žibartoniuose
1996 03 02

Gimiau 1936 m. Žibartonių kaime, Krekenavos valsčiuje. Tėvai turėjo 29 ha žemės, todėl, atėjus rusams, apšaukė buožėmis ir 1949 m. kovo 25 dieną išvežė į Sibirą – šešis mažamečius vaikus ir tėvelį su mama. Iš Sibiro grįžome 1958 m. visi gyvi ir sveiki: penkios mergaitės ir jauniausias brolis, gimęs 1945 m.

Pradžioje mūsų partizanai buvo susitarę su vietiniais stribais, kad vieni kitų nelies, bet tas susitarimas žlugo, kada Robertas Bundžiulis išdavė partizanus.

Partizanas Vincas Bundžiulis iš Ibutonių kaimo buvo mamos pusbrolis, kitas giminaitis – Vincas Mickus – irgi partizanas iš to paties kaimo. Jie abu žuvo kartu su 22 partizanais Skilvionių miške. Čia pat gyveno ir Ignas Puidokas, irgi partizanas. Skilvionių miško partizanams vadovavo Gailiūnas iš De-

vynduonių kaimo. Jie dažnai iš Skilvionių miško keldavosi į Devynduonių šilą. Užeidavo ir pas mus, kartais net po kelias dienas prabūdavo klojime, mama jiems gamindavo valgį.

Kada žuvo tie 22 partizanai Skilvionių miške 1946 metų žiemą, pamenu, buvo labai šalta diena. Mes nuėjom į mokyklą, mokytoja Veronika Bundžiulienė liepė visiems eit namo – "šiandien pamokų nebus, nes bus medžioklė". Grįžtam į namus ir nesuprantam, kokia gi čia medžioklė. Netrukus išgirdom šaudymą, kuris vis smarkėjo ir smarkėjo. Tėvelis su seserim dar bandė važiuot į mišką pjaut rąstų prievolei, bet sustabdė kareiviai ir nebeleido.

Gal už poros dienų atvažiavo toks Jonas Šikšnys su gauja stribų ir pasakė:

– Gailiūnai, ryt privalai nuvažiuot Krekenavon dėl banditų atpažinimo.

Kada tėvelis grįžo namo, mums papasakojo, kad žuvusiųjų kūnai buvę labai žiauriai sudarkyti, sunku ir suprast, kas kur – galva vieno, koja kito, tik iš kailinių jis dar atpažinęs mūsų kaimo Igną Puidoką.

Po mūšio, pamenu, dar lėktuvas buvo atskridęs, suko ratus apie mišką, maždaug apie tą vietą, kur buvo partizanų bunkeris. Po tų kautynių pas mus dar ateidavo partizanas Jonas Povilonis–*Jūra* iš Rūtakiemio kaimo.

1946 m. rudenį anksti rytą atvažiavo kelios pilnos rusų kareivių mašinos, apsupo visą apylinkę, ėmė viską krėst, kažko ieškot, mus vaikus sukėlė iš patalų, klausinėja, ar mes nežinom, kur slepiasi „banditai". O po pietų visi patraukė link Šilo. Ten pasigirdo šaudymas. Mes sukišom nosis prie stiklo, gal už puskilometrio, matom, bėga du nuo miško pakalnėn, o rusų didžiausias pulkas vejasi. Žiūrim, vienas krito, o kitas dar bėga. Prie to kritusio pribėgo visas pulkas rusų, gal apie šimtą, apsupo iš visų pusių. Tas vienas (Povilonis) perbėgo per keliuką. Netoli ganėsi Brazio kumelė. Užšoko jis ant tos kumelės ir joja, o rusai šaudo į jį ir vejasi. Kumelė staiga pargriuvo, o žmogus pašoko ir lekia toliau, bet greit ir tas krito. Prie jo irgi visas pulkas ruskių sulėkė.

Gal už pusvalandžio, žiūrim, atvažiuoja tokia Ardavičienė. Sumesti tie vyrai į ratus kruvini kruvini. Mes stovim prie kelio.

Nuvežė prie garnizono sunkvežimių ir iš ratų žuvusiuosius sumetė į sunkvežimio kėbulą. Greit čia atvarė ir Povilonius iš Rūtakiemio prie šitų nušautųjų, sustatė. Tėvą su motina paklupdė ir ėmė mušt rusai su tokiais dideliais rimbais, o vienas čekistas stovi su rimbu ir šaukia lietuviškai:

– Sakyk, kad tavo vaikas! Sakyk, kad tavo vaikas!

Po to tėvus kartu su tais žuvusiais išvežė į Krekenavą.

Pasirodo, šitie berniokai turėjo išsikasę bunkerį savo žemėje ir ten gyveno, tokioj baloj. Matyt, kad buvo įskųsta.

Kitą dieną mes einam mokyklon. Kartu eina Juozas Poviloniukas, jo sesuo Aldona, tokia Dana Dubauskaitė, dar ten keletas. Priėjom tą vietą, kur žuvo tie vyrai, numesta guli graži lietuviška kepurė, keli pirštų galai išsimėtę, o kraujo tiek daug, nosinių primėtyta, gilzių, šovinių, vienas batas guli. Mes visi sustojom, pasižiūrėjom, o Juozas su Aldona stovi kiek tolėliau ir verkia abu. Grįždami iš mokyklos, vėl nuėjom į tą vietą. Tada tokie Moliūnai, Rutkiukai kaip pradėjo tą Daną Dubauskaitę mušt šaukdami:

– Čia tavo brolis Stasys pardavė šituos vyrus! Jūs niekšai, išdavikai!

Poviloniai ir Dubauskai gyveno kaimynystėje tam pačiam Rūtakiemio kaime. Dubauskų buvo dar vienas brolis Petras, tai po kurio laiko jis iš šių apylinkių visai pasitraukė, kažkur į Baisogalą prie geležinkelio stoties. Po to Povilonių šeimą išvežė į Sibirą, į Tomsko sritį.

Aš tik iš kitų esu girdėjusi, kad anuos 22 partizanus Skilvionių miške išdavė Robertas Bundžiulis. Po šios išdavystės partizanai jam prie akėčių buvo pritvirtinę granatą, kai ateis akėt, kad sprogtų. Deja, tuo metu sužeidė tik arklį, o Robertas liko gyvas, jam nekliuvo. Priešais tą Robertą gyveno mano vyro teta. Ten netoliese buvo Ibutonių pieninė, kurios rūsiuose nuo partizanų ėmė slapstytis šitas Robertas, o jo namus saugodavo stribai.

Po kurio laiko, kai viskas apsiramino, jis grįžo atgal į namus ir tą rytą ėjo iš gryčios į klojimą linų braukt. Jų sodyba buvo eglutėm apaugusi. Matyt, už tų eglučių partizanai pasislėpę nušovė jį kieme, o po to įėjo gryčion, gryčioje tuoj nušovė seserį

Mortą Bundžiulytę. Tada tėvas Jurgis Bundžiulis atsiklaupė ir prašė, kad nešautų, bet partizanai pasakė:

– Jurgi, mes tave šausim, – ir nušovė, o motiną Anelę paliko.

Kiek teko girdėti, dar ankstesniais laikais šitie Bundžiuliai mėgo vis ką nors apskųst. Vyro teta matė, kaip nuo Bundžiulių nubėgo trise, sakė, tik kumščiais jai dar pagrasino.

O tuo pačiu metu Ibutonių kaime, maždaug už puskilometrio, pas tokį Kazį Mickų vyko didelis pokylis, visas rusų garnizonas buvo suvažiavęs. Buvo tokia mada: jeigu pas ką nors atvažiuoja tų vietinių stribų trys ar keturios pastotės ir kartu važiuoja Jonas Šikšnys, Vladas Dambrauskas, Aleksas Vaicekauskas, Jurgis Kažukauskas, Bronius Tėvainis (gyvena Panevėžy), tai su savimi atsiveža dar kelias dešimtis stribų ir rusų enkavedistų. Jie turi būti prigirdyti ir privalgydinti, iš kur nori, iš ten gauk. Gaspadinė tuoj ruošia maistą, gaspadorius laksto po kaimelį ir ieško "samagono", jei pats neturi.

Per vienus Naujuosius metus atvažiavo keli stribai pas mus ir pasakė:

– Papjauk jautį, papjauk kiaulę, pridaryk alaus, atvažiuosim baliavot...

Vieną dieną, būdavo, ateina miškiniai, guli klojime, kitą dieną atvažiuoja garnizonas 30–40 žmonių, turi visus papenėt ir prigirdyt. Per anuos Naujuosius metus beveik tris dienas pas mus baliavojo tie visi stribai. O prisigėrę, prisiriję jie dar ir visokių eibių prikrėsdavo.

Tokio Galinausko brolis Jonas buvo labai aršus stribas, o kitas Galinauskas žuvo 1946 m. Skilvionių miške su tais 22 partizanais. Žodžiu, vienas buvo stribas, kitas partizanas. Žmonės prisimena, kad abu broliai labai pykdavosi, bet jie atseit klausė motinos, kuri juos dažnai sutaikydavo. Tas stribas buvęs labai aršus ir kitus vadindavęs "licipieriais", todėl jį patį žmonės praminė "licipierium", kiti dar švelniau pavadindavo – "peklos viršininku".

Vieną kartą stribai pas mus atsivežė partizano Vinco Mickaus, kuris žuvo Skilvionių miške, tėvą. Jau senyvo amžiaus žmogus buvo. Motinai mūsų, kaip visada, liepė paruošt valgyt, parūpint išgert. Visi susėdo už stalo, valgo, geria, o tas senukas surištas ir numestas ant grindų. Aš tais metais buvau supara-

lyžiuota ir gulėjau patale. Man taip baisu buvo žiūrėt į šituos geriančius stribus ir ant grindų gulintį surištą dejuojantį senuką. O stribai paeiliui pasiima stiklinę "samagono" nuo stalo, išlenkia, prieina, trenkia senukui šautuvo buože ir vis šaukia:

– Pasakyk, kur sūnus! Pasakyk, kur sūnus!

Girdžiu, Mickus sako:

– Vyrai, jūs gi žinot, kad jis miške, pasiimkit jį iš ten...

O šitie tikri "licipieriai", neatstoja nuo jo, reikalauja pasakyt ir vis tranko. Pamatė, kad tas senukas jau visai silpnas, vos prašneka. Tai toks Romeika, stribas iš Mitriūnų, liepė mamai:

– Atnešk kibirą vandens!

Mama atnešė kibirą vandens, jį tas stribas kaip liejo visą ant Mickaus. Matau, jis sujudėjo, bet čia pat vėl pripuolė keli stribai, ėmė daužyt, kojomis spardyt. Kepurė toliau nulėkus guli ant grindų, o senuko plaukai tokie vešlūs, žili, vienas griebė už tų plaukų, ėmė tąsyt į šonus, ir išgirdau, kaip pasakė:

– Jau nebegyvas...

Po to visi prisiriję, prisigėrę išvažiavo, o Mickų taip ir paliko ant grindų gulintį. Kai išėjo, mama puolė žiūrėti to senuko, surado kažkokių vaistų, dėjo ant galvos, po to jį suvyniojo į maršką, tėtis atvarė arklį su ratais ir išvežė į namus. Po kurio laiko šiaip taip žmogelis atsigavo ir dar gyveno gana ilgai. Vienas Mickaus sūnus Pranas prieš karą tarnavo Lietuvos aviacijoje, buvo lakūnas. Per vieną derliaus nuėmimą tėvai iš laukų vežė javus. Tėvas mynė vežimą, ir tuo metu su lėktuvu atskrido į tėviškę šitas sūnus. Kol lėktuvas suko aplink namus ratą, tėvas žiūrėjo aukštyn galvą iškėlęs, o arkliai tuo metu pasibaidė ir numetė jį nuo vežimo, sunkiai sužeidė žmogų, teko ilgai gydytis ligoninėje.

Partizanas Astrauskas žuvo Ibutonių kaime pas Bundžiulį. Bundžiulytės šiuo metu tebegyvena Ibutonių kaime. Po Astrausko žuvimo, matyt, jas MGB užverbavo. Viskas prasidėjo nuo Roberto Bundžiulio, kadangi jis buvo jų pusbrolis. Šiuo metu Adelė Bundžiulytė–Zakarkienė gyvena Roberto namuose. Kada Bundžiulių namuose nušovė Astrauską, jas tuoj išsivežė stribai tardyt į Krekenavą, o už paros paleido. Po kurio laiko pas jas atėjo partizanai ir tai Adelei "ištarkavo užpakalį".

Birutė Bordinaitė–Liaudinskienė atsikėlusi kažkur nuo Lenkijos pasienio, šiuo metu gyvena Žibartoniuose. Kurį laiką ji gyveno ir dirbo gaspadine pas Krekenavos kleboną Spudą. Kiek žinoma, tik jos dėka jis pakliuvo į kalėjimą, paskui keletą metų praleido Vorkutos lageriuose. Spudas buvo senas klebonas, jis prie vokiečių išsaugojo žydą Šolomkę, jį perkrikštijo, kad vokiečiai nenušautų, bet, atėjus rusams, jis iškart nuėjo stribynan ir vaikščiojo kartu su stribais. Vėliau jį miškiniai irgi nušovė netoli Pociūnėlių kūlimo metu.

Pokario metais Liaudinskienė išdavė brolius Plėščius, jie bėgo persekiojami, po to, keliantis per Nevėžį, vieną Plėštį nušovė, kitas išbėgo. Apie tai daugiau galėtų papasakoti p. Galvelytė–Bielskienė, kuri šiuo metu gyvena pas Joną Urbelį. Jos parašas labai daug kur padėtas pokario metais tremtų į Sibirą sąrašuose. Ji buvo ir stribė, ir deputatė, ir kas ji tik nebuvo. Tos pačios Liaudinskienės paliudijimu, šitą Bielskienę saugodavo 20 garnizono kareivių pasikeisdami, kad jos miškiniai neužmuštų.

Stribas Adolis Antanavičius suėmė kažkokius savo giminaičius, kurie slapstėsi nuo rusų valdžios, ir varė stribelnyčion. Tie paprašė užsirūkyti. Kai tik jis juos prisileido, tai jį ir sutvarkė – atėmė šautuvą ir nušovė.

Pasakoja KATRYTĖ MAŽEIKAITĖ–JAKUBĖNIENĖ

Gimiau 1924 m. Užkalnių kaime, Ramygalos valsčiuje, Panevėžio apskrityje. Šeimoje augome aštuoni vaikai: penki broliai ir trys seserys. Pokario metais į partizanų eiles įstojo brolis Jonas Mažeika–*Didžiulis*, jis priklausė majoro Januškevičiaus Petro–*Tėvo* būriui.

"Tėvo" būrys veikė Uliūnų apylinkėse: Kučių, Uliūnų, Dūdonių, Šilagalio, Pašilių, Rimaisų kaimuose.

Majoras Januškevičius tarnavo Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje. Barklainiai buvo jo žmonos – Peleckaitės – tėviškė. Jie turėjo du sūnus: Petrą ir Eugenijų, abu mokėsi Kaune medicinos institute. Sūnų Petrą Januškevičių bolševikai suėmė ir uždarė į kalėjimą. Kai Petrą suėmė, Eugenijus grįžo namo.

Kada bolševikai po karo pradėjo gaudyti mūsų jaunimą, iš Pašilių kaimo atėjo Kazimieras Balčiūnas, Stasys Šipelis pas majorą ir pasiūlė jam įkurti partizanų būrį. Tai buvo šio būrio tokia pradžia. Greit ėmė burtis apie juos aplinkinių kaimų jaunimas, čia atėjo ir mano brolis Juozas. Majoras Januškevičius į būrį nenorėjo eiti, bet kai tie vyrai paragino jį, jam, matyt, buvo nepatogu atsisakyti. Kitais būriais jis nepasitikėjo, buvo gana įtarus. Į būrį iš kitų būrių jis nieko neįsileisdavo. Jei ką reikėdavo perduoti, priimdavo arba perduodavo tiesiai per savo ryšininkus. Januškevičiaus būrys daugiausia laikėsi Upytės miške, užeidavo ir į Pašilių mišką. Upytės miške buvo įrengtos stovyklos, bunkerių neturėjo. Kai kurie būrio vyrai prisilaikydavo ir pas žmones klojimuose. Miškuose tada buvo ir vienkiemių, jie ten prisiglausdavo. Būryje pradžioje buvo maždaug 20 vyrų, tik vėliau jis gerokai išaugo.

Kiek prisiminsiu, suminėsiu visus, kurie veikė majoro Januškevičaus būryje:

1. Jeronimas Bernatavičius (iš Pliūrių k.).
2. Petras Gataveckas–*Šturmanas* (iš Barklainių k.).
3. Juozas Mažeika–*Didžiulis* (iš Barklainių k.).
4. Antanas Tamulis (iš Barklainių k.).
5. Stasys Šipelis–*Fricas* (iš Pašilių k.).
6. Stasys Balčiūnas–*Žandaras* (iš Pašilių k.).
7. Jonas Skruzdys–*Šliauka* (iš Strulionių k.).
8. Simonas Kiela–*Matrosas*.
9. Antanas Motekaitis–*Rastinukas* (iš Kupetynės k.).
10. Antanas Gėgžna (iš Pašilių k.).
11. Alfonsas Tvarkūnas (iš Levaniškių k.).
12. Tvarkūnas (iš Levaniškių k.).
13. Jonas Dobrovolskis–*Uosis* (iš Dumlaukių k.).
14. Vytautas Žabas–*Vanagas* (iš Panevėžio).
15. Eugenijus Januškevičius–*Daktaras*.
16. Vaitkevičius–*Tigras*.
17. Antanas Tarulis–*Palubys*.
18. Antanas Čiplys–*Jūrininkas*.
19. Mykolas Lukošiūnas–*Miškinis*.
20. Kazimieras Lukošiūnas–*Žalga*.

Januškevičiaus būrį persekiojo Panevėžio, Ramygalos ir Naujamiesčio rusų NKVD garnizonai, kadangi būrys laikėsi Naujamiesčio–Ramygalos–Panevėžio trikampyje.

Tuo metu po miškus vaikščiodavo daug visokių šnipų, pasiųstų rusų. Pamenu, buvo labai graži vasaros diena. Aš žinojau, kad miške netoli mūsų namų yra partizanai. Žiūriu, ateina keli jauni vyrai – rankos už nugarų, švarkai ant pečių užmesti. O iš kitos pusės, pamatėme, ateina partizanai, atlydi savo seseris į namus. Aš duodu jiems ženklus, kad jie neitų, nes ateina nepažįstami žmonės. Bet partizanai nesutriko, sulaikė anuos nepažįstamuosius, gerai iškratė, rado ginklus, ir jie prisipažino, kad vaikšto žvalgybos tikslais. Ginklus iš jų atėmė, o juos pačius sušaudė.

Kitą kartą Barklainiuose pas mūsų kaimyną Joną Valonį pati šeimininkė pastebėjo, kad iš gretimai stovinčio negyvenamo pastato per šviežiai pasnigtą sniegą nupėduota link klojimo. Ji greit nubėgo pas partizanus ir pranešė apie tai. Partizanas *Finka* – Juozas Kučas sėdo ant arklio ir ėmė sekti tomis pėdomis. Pėdos nuvedė pas kaimyną, prie šulinio. Prijojo prie šulinio, žiūri gi, kad žmogus šulinyje ant ledo stovi. *Finka* šnipą ištraukė iš šulinio, tas jam ėmė prisiekinėti: "Šiandien mūsų visų šnipų susirinkimas Pažagienių apylinkėje, einam kartu, duosim išgerti, pristatysiu tave kaip draugą, dabar tu man nieko nedaryk, o ten pasiimsi ką norėsi ir kiek norėsi". Bet *Finka* ne toks naivuolis, kad eitų su kokiu valkata arielkos gerti. Aš tik žinau, kad partizanai tą šnipą sunaikino. Šnipinėti į kaimus enkavedistai siųsdavo visus, kas tik ėjo ir norėjo valgyti. Ateidavo vyrai, net pagyvenusios moterys su vaikais, "kalėdodavo", nešdavosi maišus, rinkdavo bulves, kitas daržoves, žmonės juos "bežancais" vadino. Kalbėjo jie tik rusiškai, lietuviškai nemokėjo. Tai buvo ne tie "bežancai", kurie tuoj po karo su terbomis užplūdo Lietuvą, čia buvo jau enkavedistų specialiai paruošti žvalgai. Kada partizanai juos paimdavo ir kada jie pajusdavo, kad gresia mirtis, tada jie imdavo šaukti: "Za Stalina! Za Lenina! Ura!" Jų daug buvo paleista po miškus, ėjo jie ir žiemą, ir vasarą, kol laikėsi miškuose partizanai. Kada miškai ištuštėjo, baigėsi ir tie "ubagai", kažkur dingo. Būdavo, užeina vandens atsigerti, bet ne tiek geria, kiek dairosi aplinkui, apžiūrinėja,

klausinėja. Vyrų buvo nemažai ir jaunų, o moterys daugiausia senos, jaunų neteko matyti. Jos vesdavosi vaikus maždaug iki 10–ties metų. Seniai eidavo su vyžomis, terbomis.

Džengulavičius ir Stasys Masiliūnas iš Vaišvilčių kaimo apsirengdavo vokiškais kariškais drabužiais ir partizanų vardu eidavo plėšikauti. Kartą jie susiruošė į Uliūnus, atėjo į vieną sodybą nakties metu, pasibeldė į langą ir paprašė įsileist, atseit partizanai atėjo. Tas gaspadorius, matyt, suprato, kad čia ne partizanai, ir jų neleido. Jie du ar tris kartus iššovė į vidų, bet žmogus vis tiek neįsileido. Tada Džengulavičiukas atidarė langą ir lindo, o gaspadorius – kirviu jam per galvą ir išstūmė sužeistą. Tada jo draugas paėmė arklį ir į Panevėžio ligoninę nugabeno. Ligoninėje jį išgydė ir paleido į namus, o vėliau atėjo partizanai ir nušovė. Jo tėvas išsikėlė į miestą.

Kiek žinau, žiauriausias apylinkėse buvo partizanas Leonas Krikščiūnas. Jis ragino partizanus mušti ir šaudyti visus. Tik gerokai vėliau išaiškėjo tie juodi jo darbai. Kai per jo išdavystes žuvo daug partizanų, tada jis išėjo pas skrebus ir vaikščiojo jau kartu su jais. Žinoma, viso to pradžia buvo anksčiau. Prieš tai partizanai nušovė Leono brolį Algirdą. Leonas išėjo į mišką, namuose liko Danielius. Ėjo kalbos, kad tada Leonas Krikščiūnas atėjo prie Valonio klojimo ir savo broliui Danieliui su kitais partizanais liepė išeit ir pasiduoti: "Atnešiau vieno brolio galvą ant bruko, nunešiu ir tavo". Danielius jam atsakė iš klojimo: "Aš nepasiduosiu".

Januškevičiaus būrys išsilaikė nuo 1944 m. birželio iki rugsėjo. 1944 m. rugsėjo 15 d. jo būrį sunaikino rusų enkavedistai. Likę kovotojai išsiskirstė po kitus būrius.

Iš vakaro Januškevičius su vyrais iš Upytės miško atėjo pas Joną Valonį į Barklainių kaimą. Valonio sodyba buvo didelė, čia jie ilsėjosi. Jie matė, kad praėjo du jaunuoliai, maždaug dvidešimtmečiai. Valonio trobesiai stovėjo visai netoli krūmų, o krūmuose buvo ganykla. Be abejo, jie pastebėjo partizanus, sėdinčius klojime. O partizanai net neįtarė, kad juos kas galėtų išduoti. Vakare jie iš to klojimo išėjo ir nuėjo pas kitą gyventoją – Praną Valonį, tam pačiam Barklainių kaime, ir čia apsinakvo-

jo. Prieš aušant girdėjo, kad mašinos Karoliavos pylimu važiuoja, bet kad juos supa, to jie net nepagalvojo. Eiliniai kalbino vadą Januškevičių eiti iš čia, bet Januškevičius iš tos sodybos išeiti atsisakė, jam atseit kažkokių reikalų dar yra, laukė kažkokių žmonių ateinant.

Apie 5–tą valandą ryto jie jau buvo apsupti. Stovėjusiam prie klojimo sargybiniui ruskis įsakė pakelt rankas aukštyn. Išgirdę "ruki v verch", visi šoko iš klojimo. Vieni per duris, kiti per skylę, sienoje išplėštą. Dar nušovė ten stovėjusį enkavedistą. Januškevičiaus sūnui peršovė koją. Po to jie bėgo į mišką, o ten jau juos po vieną rankiojo enkavedistai, apsupę Upytės mišką keliais žiedais. Pirmiausia enkavedistai nušovė Kazį Balčiūną, peršovė per vidurius. Paėmę pastotę, dar norėjo nuvežti į ligoninę. Vežant jo paklausė, kiek jų čia yra. Jis pasakė: "Oi, daug..." Tada ruskis jam prie galvos pridėjo kulkosvaidžio vamzdį ir paleido seriją – nunešė visą kiaušą. Januškevičius miške dar bandė pereiti per kvartalinę liniją. Prieš eidamas, jis pasakė: "Ko jūs bijote? Matote, kad nieko nėra". Bet kai išėjo, taip jį vietoje ir pakirto.

Ruskiai Januškevičiaus kūną atvežė į Šarausko kiemą, kur dabar stovi paminklas, ir numetė. Po to čia atvežė Antaną Motekaitį ir dar du. Labai patenkintas buvo tas ruskis, kuris nušovė Januškevičių, nes jis pas jį rado žiedą auksinį su briliantu, laikrodį ir dar pinigų. Kiek žinau, tą žiedą Januškevičiui buvo dovanojęs pats prezidentas Antanas Smetona kažkokio jubiliejaus proga. Jeronimas Bernatavičius ir Jonas Skruzdys–*Šliauka* aušant užėjo pas žmogų, paėmė apynasrius ir ėjo abu per plentą. Ruskiai klausia: "Kur jūs einat?" Jie sako: "Einam arklių parsivesti". Ir abu laimingai perėjo per plentą. Miške gyvi dar pasiliko mano brolis ir Petras Gataveckas. Jie galvojo išeiti iš miško naktį. Einant pro Pašilius per plentą, nepriėjus griovio, pateko į pasalą. Mano brolį Juozą peršovė. Bet Petras jo nepaliko, nusitempė pas ūkininką Povilą Šipelį Pašiliuose, ten įlindo į šiaudus ir prabuvo, kol ruskiai pasitraukė.

Brolis Juozas gydėsi iki gruodžio mėnesio ir į mišką daugiau nebėjo, o Petras liko miške. Brolis registravosi, išvyko iš tėviškės į kitą rajoną ir įsidarbino.

Kada dar buvo gyvas brolis ir majoras Januškevičius, aš buvau jų ryšininkė, rūpinausi vaistais, bintais. Kai partizanai iš ligoninės atvežė išlaisvinę sužeistą Juozą Kučą–*Finką*, aš rūpinausi jo gydymu.

Turiu pasakyti, kad majoras Petras Januškevičius–*Tėvas* kaip partizanų vadas buvo nevykęs, nors ir baigęs karo mokslus. Partizaninei kovai reikėjo žmogaus, kitokius mokslus ėjusio, su visai kita kovos taktika. Jis buvo pabrėžtinai drausmingas, o miške tokios idealios drausmės, kaip kareivinėse, nepasieksi. Buvo toks atvejis. Pas jį į mišką atėjo vieno partizano žmona ir ėmė prašyti, kad vyras eitų registruotis, nes jai vienai su vaikais labai sunku, bet majoras tos moters prašymo net girdėti nenorėjo, tik pasakė, kad už tokius dalykus reiktų iššaudyti visą šeimą. Aišku, kad jis nesuprato žmogaus ir jokių nuolaidų nenorėjo daryti. Ten, kur jis privalėjo parodyti savo kilnią dvasią, neparodė jos. Visgi partizano ir kareivio kovos būdai yra labai skirtingi.

Majorui tada buvo apie 60 metų. Stambaus sudėjimo. Jo žmona buvo mokytoja, tuo metu jau pensininkė. Vaikai studijavo. Tarp kitko, galiu pasakyti, kad Juozas Markulis–*Erelis* buvo vedęs majoro seserį, o jo sūnus Petras bendravo su Markuliu. Majoro žmona likusią gyvenimo dalį praleido personalinių pensininkų pensionate už Vilniaus. Januškevičiaus brolis buvo medicinos profesorius.

Kai majoras Januškevičius išėjo į mišką, jo žmoną ir sūnų Petrą suėmė ir uždarė į kalėjimą. Kalėjime Januškevičienei atnešė juodus veltinius, ji juos numetė į kampą ir griežtai atsisakė nešioti. Ji pasakė: "Aš esu žmogus, o ne gyvulys, ir tokio apavo nenešiosiu". Ir nenešiojo. Pas mus buvo paslėpta dalis Januškevičių turto, kai kurių daiktų – peilių, sidabrinių šaukštų. Kada Januškevičienė su sūnumi grįžo iš Sibiro, jos sūnus Petras atėjo pasiimti tų daiktų, vėliau jie aplankė tą vietą, kur tėvas žuvo, namus, kur jie gyveno. O pati Januškevičienė, kiek kartų teko kalbėti, nė karto nepaklausė, nei kur jos vaikai, nei kur jos vyras. To ji nieko nepaklausė, nei savo brolienės.

Kada sužeidė mano brolį, kartą atnešėme jį iš daržinės į kambarį, o tą urvą, kur jis slėpdavosi, tėvelis truputį užkimšo šienu, užstatė kopėčiomis ir paliko. Mes tuo metu kasėme bulves.

Parėjau į namus valgyti pietų, žvilgt per langą – jau čia pat prie gryčios visas pulkas ruskių.

Broliui barzda dar neaugo. Aš žaibo greitumu nukabinau nuo kablio mamos suknią, apvilkau ja brolį, užrišau skarelę, greit į kamarą ir – į lovą. Pati išbėgau iš kambario ir jau einu bulvių kasti. Ruskiai įėjo daržinėn, pastūmė kopėčias, iš urvo iškrito šienas, bet jie į tai net neatkreipė dėmesio. Užlipo ant prėslo, ten rado pupelių, matyt, alkani buvo, kad tas pupeles gvaldė ir valgė žalias. Kiti ruskiai suvirto į kambarį. Aš tik laukiu, kada pasigirs šūvis. Net ausyse spengia. Ir galvoju, kad mus visus sušaudys, radę brolį. Įėję kamaron, mamos klausia, kas čia guli, ta sako, kad duktė serga. Vienas ruskis priėjo, šautuvą įrėmė po smakru, sako: "Podnimi golovu!" Brolis pakėlė galvą, plaukai ant kaktos užkritę, skarelė užrišta, tikra mergaitė. Po to užlipo ant aukšto, ten apžiūrėjo, nulipo žemėn ir išėjo.

Po viso šito tėvas pakinkė arklį, brolį paguldėme į ratus, apkrovėme šienu ir išvežėme į Karvelių kaimą, tuometinį Ramygalos rajoną. Privažiavome Barklainius, klausiam žmonių, ar nepastebėjo kur arti rusų. Sako: "Va, ką tik iš Užkalnių atėjo į Barklainius". Mes persigandome, vežimus juk bado metaliniais strypais. Laimė, jų nesutikome ir nuvažiavome į Karvelių kaimą pas Masiliūnus, senus mūsų pažįstamus. Pasakiau, kad atvežėme Juozą. Kur dėti? O žmonės taip bijo, ypač pats Masiliūnas. Bet dukra jo pasakė: "Kur bedėsim, gyvo žmogaus į kapus nekišim". Per dvi valandas daržinėje prėsle išpešėme gilų urvą ir jame paslėpėme brolį. Ten jis išbuvo iki gruodžio mėnesio, kol išgijo, o tada parsivežėm į namus.

Tai buvo prieš Kalėdas. Julė Masiliūnaitė plauna lubas ir paprašė, kad aš Juozui nuneščiau valgyti ir vaistų. Kadangi daržinėje jau buvo šalta, už pečiaus išmūrijo tokią skylę, kur brolis ir gulėdavo įlindęs. Jeigu kas – užkišdavo skarmalais ir uždengdavo dar marška. Žiūrim, pas kaimyną Marozą jau ruskiai po kiemą vaikšto. Aš taip bijau, taip bijau, tiesiog visa drebu. Ką gi, atėjo ir pas mus tie ruskiai. Aš Julei kiek galėdama padedu lubas plauti, ruskiai vaikšto aplink mus, pečius čia pat, vienodai užtinkuota siena, o jiems net ne galvoje, kad čia mano brolis pasislėpęs. Aš drebu kaip epušės lapas, o Julė tik juokiasi, tuos ruskius kalbina, jos motina juos tik glostinėja, šypsosi, ne-

ša jiems obuolių, vaišina. Ruskiai pajuokavo, pajuokavo ir išėjo patenkinti.

Kada majoro būrys išsiskirstė, dalis perėjo į *Vėtros* – Kazio Vaznonio būrį. Kas baisiausia, vyrai buvo pradėję labai gerti. Marytė Kuzmaitė ir Prano Mažeikos–*Trakėno* sesuo dirbo parduotuvėje. Tai kaip tik šeštadienis – pamatysi, jos jau atsineša lagaminą degtinės ir rūkalų. Na ir prasidėdavo gėrimai iki žemės graibymo. Labai gėrė Petras Daniūnas–*Švedas* iš Papiškių, Antanas Mažeika–*Krapylas*, Jonas Marozas, Pranas Mažeika–*Trakėnas*. Tuo metu šitiems vyrams vadovavo Kazys Vaznonis–*Vėtra*. Ne vienas iš jų per girtavimą ruskiams "ant taikiklių" užgriuvo.

Kartą pas mus namuose jie visi gėrė. Aš, brolis ir mano draugė lauke sargavome. Apie 2–ą valandą nakties išgirdome, kad Akalicos kaime šaudo. Įėjau į vidų ir pasakiau: "Vyrai, šaudosi apie Akalicą". O Daniūnas sako: "Ko tu bijai, jeigu mes nebijome?" Ir žiūriu – jau langines atidarinėja, bet, pasirodo, jų pačių kompanija. Taip juos ir sušaudė pas Jerecką Papojo kaime. Nusivežė ten alaus statinę. Buvo atėję keturi raguviečiai, *Vėtros* keli vyrai, Juozas Kučas–*Finka* buvo. Prisigėrę ėmė kvailioti. Juozas paėmęs armoniką pradėjo groti, tie ėmė šokti, jį pakeitė Stasys Petkevičius–*Prancūzas* iš Tarnagalos kaimo. Durys buvo atdaros, prošal ėjo rusai ir, išgirdę triukšmą, nutarė užeiti. Žiūri, girti miškiniai šoka ir dainuoja. Per duris tie ruskiai ir ėmė pleškinti. Du pirmieji bešokdami taip ir nugriuvo, o kiti dar nesuvokė, kad čia į juos šaudo. Tada ruskiai per langą metė granatą į vidų, Jereckienė pagavo ir išmetė ją atgal, nes ta granata nukrito tiesiai ant pakulų kuodelio. Uždegė trobas. Penki krito vietoje, o *Prancūzas* pabėgo peršautas. *Finka* prieš tai jau buvo išėjęs. Sudegė tvartas su visais gyvuliais. Kai užsidegė namas, ruskiai liepė šeimininkams išeiti, paskui liepė lįsti po klėtimi. O kai užsidegė klėtis, jie nubėgo prie klojimo. Susišaudyme žuvo ir vienas ruskis. Tuokart dalyvavo ir Naujamiesčio skrebai. Du kulkosvaidžiai buvo pastatyti kieme ir paruošti kovai, bet prie jų nė vieno žmogaus nebuvo palikta, visi gryčioje linksminosi. Iššauti iš jų taip ir neteko. Tik per tą arielką vyrai galvas padėjo.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Išrašas iš Panevėžio MGB 1946 m.
ataskaitinės bylos. Arch. Nr. 10/1

Apie NKGB–NKVD–MVD–MGB agentų veiklą

Panevėžio NKGB sk. Ramygalos valsčiuje veikiančiai banditų grupei, taip pat turinčiam ryšį su banditais Ramygalos bažnyčios klebonui sekti užverbuotas agentas "KAIRYS", gim. 1921 m. Naujamiesčio valsčiuje, Panevėžio apskrityje. Išsilavinimas – nebaigtas vidurinis, apylinkės tarybos pirmininkas, tuo pačiu dirba pašto skyriaus viršininku, yra bažnyčios vargonininkas.

Agentas "KAIRYS" 1945 m. rugpjūčio 1 d. nakties metu, kartu su banditais MAŽEIKA, VALONIU, KALVAIČIU ir kitais, dalyvavo operacijoje paimant iš Panevėžio ligoninės sužeistą banditą KUČĄ.

Verbavimo metu agentas "KAIRYS" išvardijo keletą banditų rėmėjų, kurie dalyvavo KUČO paėmime, kunigą MARGEVIČIŲ charakterizavo kaip priešingo nusistatymo žmogų, kuris asmeniniuose pokalbiuose su juo darė išpuolius prieš VKP (b) ir sovietų valstybę. Be to, agentas "KAIRYS" pranešė, kad 1945 m. pavasarį ir vasarą ginkluoti banditai lankėsi bažnyčioje pamaldų metu, banditas KUČAS, po jo paėmimo iš ligoninės, toj pačioj bažnyčioj tris dienas buvo gydomas.

Agentas "KAIRYS" NKGB skyriuje užsiverbavo noriai ir buvo instruktuotas dėl banditų sekimo.

Agento verbavimo užtvirtinimui numatoma areštuoti KUŠLEIKAITĘ, ŽARDINSKAITĘ ir MASILIŪNAITĘ, padėjusias banditams paimti iš ligoninės KUČĄ, jas nurodė agentas "KAIRYS".

P a s t a b a. NKGB agentas "KAIRYS" – JASIŪNAS MYKOLAS (MIKALOJUS), Ėriškių bažnyčios vargonininkas. – *R.K.*

Pasakoja ***MARIJONA LUKOŠIŪNAITĖ–NERLIKIENĖ–***
"DAKTARĖ"

Užrašyta Uliūnuose
1992 03 28

Gimiau 1925 m. Šeimoje augome penki vaikai: trys broliai ir dvi seserys.

1944 m. grįžę rusai brolį Mykolą Lukošiūną–*Miškinį* pagavo ir paėmė į sovietinę kariuomenę, bet, kada vežė į frontą, atvežė į Ukmergę, ir iš ten jis pabėgo. O grįžęs į namus, išėjo į mišką, į *Tėvo* – majoro Januškevičiaus – būrį.

Brolis Kazimieras–*Žalga* šiek tiek anksčiau jau buvo išėjęs į mišką.

Kada dar buvome neišvaryti iš namų, brolius mes rėmėm kiek galėjom. Motinos neturėjome, mirė, kai buvome dar visai maži. Tėvelis išėjo iš namų, o kartu ir mums teko pasitraukti, nes skrebai, rusai mus ėmė smarkiai persekioti, gąsdinti, buvo jau nebeįmanoma ramiai gyventi.

1945 m. aš nuėjau pas tetą Veroniką Grigaliūnienę į Uliūnus. Čia mane Panevėžio enkavedistai suėmė ir nusivežė į Panevėžį. Arešto metu dalyvavo milicininkas Aleksiūnas. Panevėžyje išlaikė tris savaites. Be atokvėpio klausinėjo, kur tėvas, kur broliai, ką pažįstu iš partizanų. Aš visą laiką aiškinau, kad broliai kariuomenėje. Prie tardytojo vertėju buvo Gramošius (gali būti netikra pavardė), o tardė ruskis. Nors nemušė, bet buvo apnuodiję migdomaisiais. Girdžiu tardytojo ir vertėjo klausimus, o atsakyti jau nebegaliu, atrodo, kad aš lyg iš po žemių su jais kalbu. Jaučiu, pulsą man tikrina ir šneka: "Živaja, živaja". Numetė ant tokio stalo, tame pačiame tardymo kambaryje, ir vėl užmigau. Kitą dieną atėjo tardytojas su tuo pačiu vertėju, klausia ar dar gyva.

Tardo naktį. O kartą buvo atvarę visą vakarušką iš Liūdynės, nes rado vakaruojant kartu su miškiniais. Tada ir mane su tais vakaruškininkais į tokią kamarytę įgrūdo, kad vos tilpome. Buvo, tiesa, atsivarę iš Uliūnų Simnicką. Jis į terbą įsidėjo duonos kepalą ir visą kiaulės galvą, durnių suvaidino. Kitą dieną jį išleido, pamanė, kad tikrai durnas. Laikė viršutiniame aukš-

te, stribų būstinėje, dabartinėje Smėlynės gatvėje, prieš šv. Petro ir Povilo bažnyčią. Į namus paleido su tokia sąlyga: jeigu ką sužinosiu ar pamatysiu, būtinai turėsiu jiems pranešti. Kai paleido, nuvažiavau į Rimaisų kaimą pas seserį Kotryną ir pas ją susitikau su broliais. Viską papasakojau, kaip mane buvo areštavę, tardė.

Namuose mes turėjome išsikasę bunkerį po grindimis, kur slėpdavosi partizanai. Šitame bunkeryje buvo partizanų ligoninė. Man teko slaugyti ir gydyti sužeistus partizanus. Gydžiau sužeistą Juozą Kučą–*Finką*. Tris savaites jis išbuvo. Teko gydyti labai sunkiai sužeistą partizaną Alfonsą Mažeiką–*Taifūną*, buvo peršautas per vidurius. Gydžiau apie tris mėnesius. Rapolas Vaznonis–*Džanas*, kilęs iš Palivarko kaimo, buvo peršautas per plaštaką. Jis tik kelias dienas pabuvo pas mus ir vėl išėjo į būrį.

Juozą Kučą žiemos metu pas mane atvežė Rozalija Kiškūnaitė. Jį mieste peršovė. Po kiek laiko anksti rytą, girdžiu, kažkas beldžiasi į langą. Žiūriu, ta pati Kiškūnaitė.

– Ar nematot, kad pilnas kaimas ruskių, – sako ji man.

Lauke jau girdisi rėkaujant rusiškai, tik sniegas girgžda. Grįžtu į vidų, klausiu *Finkos*, kaip dabar bus. Jis pasakė: "Ginsimės, kariausim", – ir įlindo į bunkerį.

Bunkeris buvo įrengtas po grindimis, o įėjimas – dvi lentos sukaltos iš apačios. Ir įlendi, iš vidaus kabliais užsikabini, kad neatplėštų, jei bandytų draskyti. Visus, kas pas mus slėpėsi, aš prižiūrėjau – apiplaudavau, skalbdavau drabužius, siūdavau marškinius, maskuotes, gabendavau vaistus, kuriuos gaudavau Panevėžio infekcinėje ligoninėje. Man juos parūpindavo seselė Pranutė Švarlytė. Nueidavau į miestą pas ją, pasiimdavau jau jos paruoštus vaistus ir nešdavausi į kaimą. Rizikavau, bet tada buvau jauna ir neėmiau į galvą jokios baimės. Pranutė Švarlytė verta didžiausios pagarbos tų partizanų, kuriuos jos parūpintais vaistais man teko gydyti ir prikelti iš mirties patalo.

Aš buvau labai uždara, užsisklendusi savyje. Net artimiausi kaimynai nežinojo, kad mano du broliai žuvę miške. Buvo toks sutapimas: kada Alfonsas Mažeika–*Taifūnas* pas mus atėjo sužeistas, tą pačią dieną žuvo *Finka* – Juozas Kučas. *Faiforas* išgijęs išėjo vasarą, o rudeniop žuvo Užkalnių kaime.

Kartą užėjo pas mus partizanai – Zolumskis, *Anūkas* – Vytautas Trakimavičius, Štarolis–*Plienas*. Ir aš su broliu buvau. Vienas gryčios galas buvo užkaltas lentomis, šunys pradėjo loti, mes pasižiūrėjom per lentas, matom, nuo plento ateina didžiausias pulkas ruskių.

Buvo įskundimas, ir pagal dokumentą jie ieškojo trečio kiemo. Pro mūsų namus praėjo. Kai nuėjo į kaimyninį kiemą pas Pelecką, ėmė daryti kratą, net žabų krūvas palei kūtę išvartė, malkas, o mes matom ir stebim, ką jie ten daro. Galvojam, dabar, kai grįš atgal, užeis pas mus. Vyrai pasiruošė. Aš klausiu, ką man daryti. Įbruko į rankas ir man šautuvą. Toks ten iš manęs šaulys, bet jei reikia – nors kartą pykštelsiu, gyva nepasiduosiu. Tačiau, nieko neradę pas Pelecką, apsisuko ir kita puse išėjo. Iš tikrųjų tai buvo įskųsta, kad partizanai pas mus slepiasi, bet jie sumaišė kiemus. Sunku pasakyti, kas įskundė, bet vėliau partizanai nušovė Stasį Tarulį, matyt, įtarė esant išdaviku. *Finka* žuvo balandžio mėnesį, o Tarulį nušovė rugsėjo mėnesį už *Finkos* ir kitų išdavimą. Barklainių kaime pas Valonį taip pat rusai buvo užklupę partizanus, ten irgi Tarulis įskundė.

Partizanai nusipirko baltiniams medžiagos Uliūnuose, krautuvėje pas Švarlį, ir atnešė man siūti.

1953 m., kada Šilagaly pas Dambrauską nušovė partizanus Viktorą Mažeiką ir Bronių Karbočių – paskutinį "Vyčio" apygardos vadą, išbėgo tik Česlovas Salagubas.

Nudraskę žuvusių drabužius, skrebai pastebėjo siūtus baltinius ir atėjo pas mane kratyti. O atraižas aš vis kišdavau į kaminą, maniau, kada nors kursiu, sudegs. Bet kratos metu skrebai rado didžiausią kezulą tos medžiagos. Paderina – viskas tinka. Tada skrebai jau su "matais" ir perkūnais po gryčią ėmė šokinėti: "Rodyk, kam siuvi!" Pradėjau aiškinti, kad siuvu seseriai, jie ėmė grasint, kad nuvažiuos pažiūrėt. O tos medžiagos aš daugiau nebeturėjau. Kai tik išėjo skrebai, lėkiau į Uliūnus pas tą patį Švarlį, nusipirkau gabalą, parsivežiau namo, pasiuvau seseriai bliuskutę ir tą pačią naktį vėl lėkiau dešimt kilometrų, nešiau jai, nunešus vėl skubinausi namo, kad neužeitų skrebai.

Skrebai atvažiavo tik kitą dieną. Atėję gryčion, klausia:

– Tai atsimeni, kam siuvai?

– Atsimenu, – pasakiau jiems. – Krautuvėj pilna tos medžiagos. Va, seseriai pasiuvau.

Jie žadėjo nuvažiuot pas seserį, bet taip ir nenuvažiavo, matyt, patingėjo.

Potankiai kratydavo namus, bet va, Dievo laimė, kad neužėjo tada, kai partizanai būdavo.

Su partizanais buvome sutarę: kai pavojus, prie svirties pakabindavau raudoną skudurą.

Zolumskis–*Lūšis* atėjo pas mus ir paprašė mano brolį Petrą, kad tas jam padėtų nueiti pas kolūkio sandėlininkę Janiną Zalatorytę. Kaip supratau, partizanai jai buvo uždėję mokestį. Nuėjo ten jie abu, į vidų įėjo *Lūšis*, brolis liko lauke. Po kiek laiko *Lūšis* išėjo į lauką ir pasakė, kad pinigų sandėlininkė neturi, tai eisiąs pas Mykolą Karpavičių. Jis irgi buvo kolchozo sandėlininkas. O pas tą Zalatorytę tuo metu buvo atvažiavęs Klementavičius (skundikas), jis dirbo fermos vedėju, gyveno Uliūnuose. O Uliūnuose stovėjo būrys skrebų, užprašytų pirmininko Šiaučiulio, kad jį saugotų. Klementavičius jiems pranešė apie partizanus.

Pas mane iš Barklainių tuo metu buvo atėjusi Jatkūnienė. Buvo Naujieji metai, laukėme jų grįžtant. Lipu ant tvarto nuversti šieno karvei, išgirdau šaudant. Dabar tai viskas, žuvo tie vyrai. Atbėgu gryčion, kaimynę už rankos, ir bėgame į lauką. Sakom, įsimaišysime į vidurį, kad tų vyrų nenušautų, tiek proto buvo. Gal šimtą metrų paėjom, pilnas laukas rusų. Čia mus ir paėmė. Nuvarė prie daržinės šalia plento, į duobes abi sugrūdo. Jatkūnienė dar bandė aiškint, kad jos vaikai maži, ji neturinti laiko. Priėjęs skrebas kaip trenkė buože per galvą, iškart atsisėdo moterėlė. Jos vyras tuo metu buvo areštuotas, sėdėjo kalėjime. Vidurnakty mus iš tų duobių ištraukė ir liepė eit kelt visus kaimynus. Einam palei langus, beldžiam ir keliam, o skrebai tuoj sulekia gryčion ir daro kratą. Pasakė, kad vieną nušovė, ieško dar dviejų, turėjo būti trys. Suprantama, buvo pranešta, kad trys ateis. Gal tris kaimynus pakėlė iš miego ir visus suvarė į tas pačias duobes. Ten kiek palaikė, paskui suvarė į tokią gryčiutę.

Praaušus atvežė ir nušautąjį. Varo vis po vieną atpažinimui. Aš iš karto atpažinau Zolumskį. Jis, vargšas, nuo vienų bėgo, o ant kitų pasalos užbėgo ir žuvo. O brolis Petras nulėkė į kitą pusę ir pasislėpė. Broliui Petrui jis liepė eiti į namus, o pats pasuko Karpavičiaus namų link. Pas Karpavičių jau laukė rusai ir skrebai pasiruošę.

Zolumskis buvo visai išrengtas, nuauti batai. Kai manęs paklausė, ar pažįstu, aš pasakiau: "Čiagi ruskis". Tai kaip stūmė mane ant tų rogių, kuriose gulėjo nušautas *Lūšis*, vos man galvos nenusuko. Dar paklausė, kur gyvenu, pasakiau, kad labai toli, tada ruskis susikeikė ir pasakė: "Čiort! Idi domoj!" O pas mus namuose viskas padrikai palikta. Jei būtų atėję kratyti, mums būtų buvę liūdna. Ant stalo žiūronai, visokiausių dokumentų šūsnis.

Amžiną jam atilsį. Stasys Zolumskis žuvo 1953 m. sausio 1 d. Gyvi dar liko: *Neptūnas*, *Skrajūnas* – Bronius Karbočius, Viktoras Mažeika–*Vanagas*, Česlovas Salagubas–*Faiforas*, Vytautas Trakimavičius–*Anūkas*, Grigalius Štarolis–*Plienas*. Šilagalio kaime jie penkiese pas Dambrauską turėjo įsirengę bunkerį. Buvo atsarginis išėjimas po žemėmis – per visą kiemą į klojimą. Tame bunkeryje šitie vyrai daugiausia ir gyveno.

Karbočiaus aš nesu mačiusi nė karto, tik apie jį man yra kažkas sakęs, kad jis ten prisilaikė. Pas mus ateidavo Česlovas Salagubas, Grigalius Štarolis, Viktoras Mažeika, Vytautas Trakimavičius ir Stasys Zolumskis. Kada žuvo *Bitė* su Mažeika, enkavedistai rado bunkerį, dokumentus, bet šeimininko Dambrausko kažkodėl nelietė. Kiek teko girdėti iš kitų, Dambrauskienė tada išėjo į kiemą ir pamatė, kad namai rusų apsupti. Įėjusi gryčion, pasakė: "Vyrai, blogai, rusai supa". Tuo metu vieni puolė per duris, kiti iš vidaus, ir prasidėjo šaudymas. Kažkuris iš partizanų pirmas krito tarpduryje, Viktoras nubėgo iki plento – per vidurius peršautas. Jį dar gyvą nuvežė į ligoninę, bet ligoninėje mirė. Du išbėgo. Ruskiai iš miško su slidėmis atšliaužę apsupo Dambrausko sodybą.

Tiesa, prieš keletą dienų pas Dambrauskus buvo atėjęs Klementavičius, gal jis pranešė. Tas bunkeris pas Dambrauskus buvo maždaug apie porą metų.

Prieš dvejus ar trejus metus Jeronimas Klementavičius ir man dar grasino, kad po pamatu padėsiąs granatą. Anksčiau jis vedžiodavo skrebus po kaimus, buvo jų ryšininkas. Tada jis gyveno Uliūnų vienkiemyje. Skrebai kažkam kartą tada gyrėsi, kad Klementavičius daugiau nuveikęs negu jie, daug jiems padėjęs.

Aš pati iš *Algimanto Bitės* – Karbočiaus, paskutinio "Vyčio" apygardos vado, buvau gavusi apdovanojimą "Už drąsą, pasiaukojimą, už rėmimą, gydymą sužeistų partizanų", suteikiant slapyvardį *Daktarė*, buvau apdovanota trečiojo laipsnio Gedimino ordinu.

Žuvus paskutiniams partizanams, po mėnesio buvo atėję du "partizanai", neva iš centro. Užėjo pas Veroniką Balčiūnaitę ir klausė, kur gyvena Marijona Lukošiūnaitė.

Atėjo jie pas mane – gražūs vyrai, ginkluoti, klausinėjo, ar ko nors nepaliko anie, žuvusieji. Aš jų nepažinau, todėl pasakiau, kad nieko jie nepaliko. Kiek supratau, juos domino dokumentai. Jau tada aš buvau įsitikinusi, kad tai ne partizanai, o čekistai, persirengę partizanais.

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Išrašas iš Panevėžio MGB 1948 m.
ataskaitinės bylos. Arch. Nr. 12/3

Lietuvos SSR valstybės saugumo ministrui
generolui majorui draugui JEFIMOVUI
Vilniaus miestas

SPEC. PRANEŠIMAS

Apie DRĄSUČIO būrio dalyvių ir ryšininkų areštą

Š.m. rugpjūčio mėn. naktį iš 17–os į 18–tą vidinis agentas "CIBULSKIS", išėjęs iš būrio, prisistatė į Krekenavos raj. MGB skyrių ir pranešė, kad visas DRĄSUČIO būrys su savo ryšininkėmis girtuokliauja Krekenavos valsčiuje, Rodų miške.

Operacijos metu buvo aptikti ir sunaikinti trys banditai iš DRĄSUČIO grupės (žr. spec. pranešimą Nr. 5538, 1948 08 27), kitų banditų vietoje nerasta.

Kadangi agentas "CIBULSKIS", išeidamas iš būrio ir pasirodydamas Krekenavoje kažkiek išsišifravo, mes jį sudvejinome su agentu "PONU" (legalizavęsis banditas) ir š.m. rugpjūčio mėn. 24 d. nakties metu kaip agentus smogikus pasiuntėme į DRĄSUČIO būrio veikimo zoną jų paieškai ir sunaikinimui.

Agentas "PONAS", susitikęs su banditais, tapo išdaviku ir perėjo į jų pusę, papasakojo jiems apie smogiamosios grupės tikslą ir uždavinius, po to ginklus atidavė banditams, atvyko į MGB skyrių, sukūrė istoriją, kaip atsirado pas banditus, kurie jį buvo neva paėmę.

Todėl agentas "CIBULSKIS", būdamas iššifruotas, buvo apklaustas ir pateikė iškreiptus parodymus apie DRĄSUČIO būrio ryšininkus ir jo rėmėjų bazę.

Agento "CIBULSKIO" parodymai buvo "perdengti" agentų "MONTVILOS", "ROŽĖS" ir "VINCĖS" parodymais. Remiantis šiais parodymais, rugpjūčio 18 d. ir rugsėjo 7 d. buvo atliktos dvi operacijos aktyvesnių rėmėjų, ryšininkų bei DRĄSUČIO būrio dalyvių "išėmimui", jų metu buvo areštuota 18 žmonių.

Iš 18–os areštuotųjų trys DRĄSUČIO būrio dalyviai, Ėriškių kaimo gyventojai:

LYBERIS ANTANAS, Juozo, gim. 1908 m.

Seserys JASIŪNAITĖS: ADELĖ, Povilo, gim. 1929 m., ir JULĖ, Povilo, gim. 1927 m., iš Papiškių kaimo, Ramygalos valsčiaus.

LYBERIS ir seserys JASIŪNAITĖS ADELĖ ir JULĖ buvo anksčiau įspėti, kad bus ištremti į tolimus SSSR rajonus, jei bendradarbiaus su banditais. Š.m. gegužės mėn. naktį iš 21–os į 22–ąją išėjo iš namų ir, žinodami DRĄSUČIO būrio buvimo vietą, atėjo į banditų "lagerį" Radikonių miške, kur, banditams sutikus, stovykloje išbuvo nuo 5–os iki 10–os dienos, padėjo banditams, gamino jiems maistą.

LYBERIS ANTANAS atnešė banditams ginklų (pistoletą, šautuvą ir vieną granatą), kurie buvo paslėpti jo sodyboje, o po dešimties dienų su banditų vado sutikimu iš būrio išėjo, ginklus perdavė banditams.

Areštuotieji KUČYS JONAS, jo duktė KUČYTĖ JULIJA ir kiti apklausos metu davė iškreiptus parodymus apie savo nusikalstamą veiklą ir ryšius su DRĄSUČIO būrio banditais.

Savo parodymuose KUČYTĖ JULIJA, RANKELĖ PETRAS, MAŽEIKA POVILAS ir kiti prisipažino, kad jie palaikė nusikalstamą ryšį su ginkluotu nacionalistiniu būriu nuo 1945 m., ne kartą ėjo į mišką pas banditus, teikė jiems žvalgybinio pobūdžio informaciją, aprūpino banditus ginklais, maisto produktais ir leido savo viensėdžiuose rengti slaptavietes.

Visų areštuotųjų parodymai visiškai patvirtinami liudytojų parodymais ir agentūriniais duomenimis.

Priedas: Lyberio, Mažeikos ir Rankelės apklausos protokolų kopijos.

Panevėžio MGB sk. viršininko pavaduotojas
papulkininkis /ČERTKOV/

1948 m. rugsėjo 24 d.
Panevėžio miestas
Nr. 6115

Versta iš rusų kalbos

Iš KGB archyvų

Išrašas iš Panevėžio MGB 1948 m. ataskaitinės bylos. Arch. Nr. 12/3

Lietuvos SSR valstybės saugumo ministrui
generolui majorui drg. JEFIMOVUI
Vilniaus miestas

SPEC. PRANEŠIMAS

Apie DRĄSUČIO būrio dalinių likvidavimą. Papildymas 1948 m. rugpjūčio 18 d., mūsų Nr. 231

Š.m. rugpjūčio mėn. naktį iš 17–os į 18–tą vidinis agentas "CIBULSKIS", išėjęs iš būrio, prisistatė į Krekenavos MGB ir pranešė, kad visas DRĄSUČIO būrys kartu su būrio ryšininkėmis GOŠTAUTAITE VERONIKA, gyvenančia Stirnynės kaime, Krekenavos raj., NARKEVIČIŪTE MARIJA ir jos seserimi GENE, gyvenančiomis 2–jų Rodų kaime, geria Rodų miške.

Gavus šiuos duomenis, nedelsiant į nurodyto miško rajoną buvo nusiųsta operatyvinė karinė grupė, susidedanti iš 60 žmonių, ir būrio bazavimosi rajonas buvo apsuptas kartu su viensėdžiais, kuriuose gyvena minėtos ryšininkės.

Operacija pradėta auštant, jos metu buvo surasti ir sunaikinti trys banditai iš DRĄSUČIO būrio. Tai:

1. SMILGA POVILAS, Juozo, gim. 1920 m. Baukų kaime, Smilgių valsčiuje. Kilęs iš buožių šeimos. Būryje nuo 1945 m. Banditinis slapyvardis "PAULIUS". Jis 1947 m. rudenį buvo mūsų sužeistas ir paimtas, o po to iš ligoninės buvo pagrobtas.

2. VALONIS POVILAS, Mykolo, gim. Ėriškiuose, Ramygalos valsčiuje. Būryje nuo 1945 m. Banditinis slapyvardis "PUŠKINAS".

3. PILIPONIS GASPARAS, Motiejaus, gim. 1928 m. Papiškių kaime, Ramygalos valsčiuje. Būryje nuo 1948 m. sausio mėn. Slapyvardis nenustatytas.

Iš banditų paimta:

1. Šautuvai – 2 vnt.

2. Automatas – 1 vnt.

3. Pistoletai – 2 vnt.

4. Šoviniai – 200 vnt.

Kitų banditų tenai nebuvo. Kaip nustatyta remiantis paimtų ryšininkių parodymais, kurios tuo metu buvo kartu su banditais, po vidinio agento "C" pasišalinimo vieni banditai išsiskirstė po vienkiemius, o kiti išsibarstė miške.

Kadangi vidinis agentas "CIBULSKIS", pasitraukdamas iš būrio ir prisistatydamas į Krekenavą, iš dalies išsišifravo, tai, mums pasiūlius jam grįžti atgal į būrį, jis atsisakė, bijodamas pačių banditų bausmės. Tačiau siūlė savo paslaugas tolimesnėj banditų paieškoj ir žadėjo, kad pats fiziškai susidoros su atskirais banditais.

Dėl to buvo organizuota spec. grupė, vadovaujama Krekenavos MGB jaun. leitenanto TICHOMIROVO, į jos sudėtį įėjo mūsų agentas "C" ir keturi liaudies gynėjai, kurie 1948 m. rugpjūčio 19 d. naktį buvo pasiųsti į tą rajoną, kuriame, kaip manoma, galėjo laikytis banditai, buvo iškelta užduotis per agentą "C", kuriam gerai žinomi DRĄSUČIO būrio ryšininkai ir jų rėmėjai, taip pat banditų persikėlimo vietos, sustabdyti juos ir sunaikinti savo jėgomis.

1948 m. rugpjūčio 20 d. naktį agentas "C" grupę atvedė prie aktyvios banditų ryšininkės KUODYTĖS STASĖS vienkiemio, kur, palaukę 20–30 minučių, pastebėjo į vienkiemio pusę ateinančius du banditus, bet grupės turima raketinė užstrigo, ir banditams pasisekė pasislėpti.

Kadangi tolimesnė banditų paieška nedavė jokių rezultatų, vidinis agentas "CIBULSKIS" buvo sudvejintas su agentu "PONAS" (legalizavęsis banditas) ir tų pačių metų rugpjūčio 24 d. naktį kaip agentai "bojevikai" buvo pasiųsti į DRĄSUČIO būrio bazavimosi rajoną. Rezultatų kol kas neturime.

Pagal agento "C" duomenis, aštuoni aktyviausi DRĄSUČIO būrio ryšininkai ir rėmėjai:

1. NARKEVIČIŪTĖ MARYTĖ, Juozo, gim. 1926 m. 2-ųjų Rodų kaime, Krekenavos valsčiuje ir ten gyvenanti.

2. NARKEVIČIŪTĖ GENĖ, Juozo, gim. 1927 m. 2-ųjų Rodų kaime, Krekenavos gyventoja.

3. LEONAITYTĖ VALERIJA, Petro, gim. 1928 m., gyvenanti Leonardavo kaime, Krekenavos valsčiuje.

4. KIŠKŪNAS VYTAUTAS, Juozo, gim. 1930 m., gyvenantis Naujarodžių kaime, Krekenavos valsčiuje.

5. KIŠKŪNAITĖ ELENA, Juozo, gim. 1929 m., gyvenanti Naujarodžių kaime, Krekenavos valsčiuje.

6. GOŠTAUTAITĖ VERONIKA, Vinco, gim. 1916 m., gyvenanti Stirninės kaime, Krekenavos valsčiuje.

Visi areštuotieji pateikė iškreiptus parodymus apie savo kaip ryšininkų ir rėmėjų veiklą.

Mūsų areštuotos aktyvios ryšininkės NARKEVIČIŪTĖ MARYTĖ IR NARKEVIČIŪTĖ GENĖ yra tikros seserys DARGUŽIENĖS VERONIKOS, kuri nuo 1945 m. dirbo Ramygalos valsčiaus komunistų partijos (bolševikų) sekretore, o jų vyresnioji sesuo yra Pasvalio komunistų partijos komiteto pirmojo sekretoriaus drg. MIKALAUSKO žmona.

Tardymo eigoje NARKEVIČIŪTĖ MARYTĖ parodė, kad ji 1945 m. rudenį iš savo sesers DARGUŽIENĖS VERONIKOS Panevėžio mieste pagrobė užsieninės markės pistoletą ir perdavė jį banditams, o 1946 m. žiemą iš DARGUŽIENĖS VERONIKOS buto Ramygaloje pagrobė automatą, priklausiusį neva Ramygalos vykdomojo komiteto pirmininkui, jį taip pat perdavė banditams.

Du NARKEVIČIŪČIŲ dėdės – NARKEVIČIUS IPOLITAS ir NARKEVIČIUS SIMONAS – šiuo metu gyvena Amerikoje.

Duomenų apie nusikalstamą DARGUŽIENĖS VERONIKOS ryšį su jos areštuotomis seserimis banditų ryšininkėmis NARKEVIČIŪTE MARYTE ir NARKEVIČIŪTE GENE nerasta.

Agentas "C" pateikė duomenis apie DRĄSUČIO būrio ryšininkus ir rėmėjus, turinčius operatyvinę reikšmę, pagal juos vykdėme agentūrines operatyvines priemones.

Likviduojant tris banditus, pasižymėjo šie kareiviai: 2 SB 25 SPVV MGB jaun. seržantas CEITOV STANISLAV MICHAILOVIČ, jaun. seržantas KULAGIN NIKOLAJ NIKOLAJEVIČ ir kareivis MAČANOV JEVGENIJ GEORGIJEVIČ.

Panevėžio MGB viršininkas
papulkininkis /ČACHAVA/

TRUSKAVOS APYLINKĖS ŽMONIŲ LIKIMAI POKARIO METAIS

Užrašė CICILIJA MEŠKIENĖ 1990 m.

1944 m. pabaigoje vyko įnirtingi mūšiai dėl Truskavos. Po atkaklių kautynių, pareikalavusių apie 1000 sovietinių karių gyvybių, Truskava buvo užimta rusų armijos. Truskavos miestelis ir apylinkės kaimeliai fronto ugnyje gerokai nukentėjo. Pirmomis dienomis po „išvadavimo" tuoj kūrėsi valdžia, sudaryta iš vietinių mažažemių: Juozo Jako, Juliaus Dargužio, Stasio Dargužio ir kitų aktyvistų. Patys būdami mažaraščiai, jie uoliai ėmėsi vadovų vaidmens. Porą mėnesių truskaviečiai gyveno ramiai. O jau lapkričio–gruodžio mėnesiais apylinkės vyrus pasiekia mobilizacijos atgarsiai. Juos mūsiškiai sutiko nepalankiai. Mat jiems didžiu skauduliu buvo 1940–ieji su savo žiauriais represijų padariniais 1941 m. birželio 14 dieną.

Truskaviečiai, iškentę vokiečių okupacijos sunkumus, nestoję ir nepalaikę vokiečių Reicho, 1944 m. liepos pabaigos išvadavimą tapatino su Lietuvos valstybingumo praradimu. Mūsų ano meto karta labai mylėjome savo Tėvynę, kurios tautiškieji idealai ir paaugliui, ir senyvo amžiaus žmogui buvo neliečiama brangenybė. Taigi mes, truskaviečiai, 1944 m. lapkričio–gruodžio mėnesių priverstinę mobilizaciją laikėme didele tautos nelaime. Atėjo metas, kada reikėjo pasirinkti: taip arba taip. Pirmaisiais mėnesiais į armiją niekas nestojo, ir šaukiamojo amžiaus vyrai (gimę 1908–1926 m.) slapstėsi apie namus. Jau gruodžio pradžioje ir sausyje prasidėjo gaudynės ir ieškojimas vyrų, nepaklususių mobilizacijai. Ramygaloje tam tikslui stovėjo vidaus karinės dalys ir „liaudies gynėjų", nuo pat pirmųjų dienų žmonių pavadintų stribais, būriai. Tie būriai 1944 m. gruodžio gale, 1945 m. sausyje ir kitais mėnesiais pradėjo grupėmis traukti į kaimus ir ieškoti besislapstančiųjų. Masiškos gaudynės prasidėjo 1945 m. sausio, vasario mėnesiais. Šie mėnesiai buvo paženklinti krauju ir nekaltomis aukomis. Dalis mūsų kraštiečių, pabūgusių gaudynių, žudynių, bijodami, kad nenužudytų jų arba jų šeimos narių, pradėjo stoti į armiją. Dar kartą akcentuo-

ju, kad tai įvyko po didžiųjų gaudynių Užvermenės, Likėnų, Ančiškio kaimuose, kuriuos paženklino nekaltų žmonių aukos.

Mūsų žemiečiai, tapę sovietinės armijos kariais (1945 m. sausyje)

1. Jonas Pakalnis iš Likėnų k. Miręs.
2. Bolesas Jankevičius iš Šukionių k.
3. Vytautas Dargužis iš Užvermenės k.
4. Steponas Kerbelys iš Užvermenės k.
5. Vincas Kerbelys iš Užvermenės k. Miręs.
6. Antanas Jankevičius iš Užvermenės k.
7. Bolesas Jankevičius iš Užvermenės k.
8. Vladas Marozas iš Užvermenės k.
9. Juozas Marozas iš Užvermenės k.
10. Kazys Mačiliūnas iš Užvermenės k.
11. Vasilijus Popovas iš Truskavos mstl.
12. Aleksas Kinderys iš Šukionių k.
13. Petras Siurbis iš Ančiškio k.
14. Romualdas Šiaulys iš Ančiškio k.
15. Teofilis Vainauskas iš Petkūnų k. Miręs.
16. Petras Miknevičius iš Truskavos. Miręs.
17. Jonas Andrinavičius iš Pagelupio k. Miręs.
18. Jurgis Lukoševičius iš Pagelupio k. Miręs.
19. Juozas Krištanaitis iš Užartėlės k. Miręs.
20. Vincas Krištanaitis iš Užartėlės k. Miręs.
21. Antanas Bagdonas iš Petkūnų k.
22. Jurgis Siurbis iš Daugėliškio k. Miręs.
23. Alfonsas Jokaitis iš Kušleikiškio k. Miręs.
24. Mykolas Trumpickas iš Kušleikiškio k. Žuvo fronte.

Vieni iš šio pateikto sąrašo patys stojo, kitus pagavo, vieni pateko į armiją, kiti dirbo prie geležinkelio ir kitur. Tikriausiai sąrašas turėjo būti ilgesnis, tačiau tik tiek pavyko užrašyti.

„Liaudies gynėjai"

Grupė mūsų apylinkės vyrų pasuko lengvesniu keliu, jie tapo „liaudies gynėjais" (žmonių vadinamais skrebais) 1944 m. rudenį. Tapę „liaudies gynėjais", pradedant 1944 m. gruodžiu, dalyvavo įvairiose gaudynėse, po apylinkės kaimus ieškojo besislapstančių vyrų. Vykdavo į susidūrimus su apylinkės partizanais (miškiniais), dalyvavo vežant žemiečius į Sibirą, konfiskuojant turtą ir niokojant apylinkę. Paminėsiu juos pavardėmis:

1. Jonas Dargužis,
2. Stasys Dargužis – broliai iš Užvermenės k.
3. Bronius Kerbelys iš Užvermenės k. Gyvena Panevėžy.
4. Juozas Skačkauskas iš Truskavos k. Miręs, palaidotas Truskavoje.
5. Edvardas Stankevičius iš Dvariškių k. Miręs, palaidotas Panevėžyje.
6. Juozas Slavinskas iš Truskavos. Gyveno Ramygaloje, miręs.
7. Jonas Savickas iš Pagelupio k. Nužudytas miškinių.
8. Juozas Alvinskas iš Pagelupio k. Gyveno Ramygaloje.
9. Kasmotis iš Ančiškio parapijos. Nužudytas miškinių.
10. Deveikis iš Ančiškio parapijos. Nužudytas miškinių.
11. Kanaporis iš Trakų k. Miręs.

Tai šie vyrai, buvę „liaudies gynėjai", daug nelaimių užtraukė mūsų žemiečiams.

Apylinkės miškų prieglobstyje

Apie 50–60 pačių sąmoningiausių jaunų vyrų nepakluso mobilizacijai. Jie 1944 m. gruodyje ir 1945 m. pradžioje susiorganizavo į partizanų būrius, kurie apylinkės miškuose veikė 1945–1951 metais. 1951 m. buvo nušautas paskutinis kovotojas, rodos, Daučiūnas iš Užvermenės kaimo (galbūt pavardė ir ne tokia, nes vietiniai žmonės tiksliai nebežino).

Prieš keletą metų, kai dar buvo gyvas Petras Širmulys, mano mamos pusbrolis, atsitiktinai įsikalbėjom apie anuos metus; man paklausus, papasakojo apie Truskavos apylinkėje veiku-

sius partizanų būrius. Jo teigimu, veikė 5 būriai, kiekviename buvo po 25 partizanus. Kiek prisimenu, jis pasakojo apie šiuos būrius: „Rupūžiokų" būrį sudarė 25 partizanai. Jame buvo Pašilių ir gretimų kaimų vyrai. Jiems vadovavo pašilietis Antanas Užkuraitis. Būrio vyrai buvo drąsūs, atkaklūs, todėl ir vadinosi „rupūžiokais".

„Dėdės" būrys. Jam vadovavo senas dvariškietis Kazimieras Krištanaitis. Budrus, mąstantis, apsišvietęs vyras. Jo būryje buvo Dvariškių, Pašilės kaimo vaikinai (apie 39).

„Cezario" būrys. Jame buvo Padvarninkų ir kitų kaimų vaikinai, pasitaikė ir atvykėlių iš kitų vietų. Šiam būriui vadovavo Krekenavos vidurinės mokyklos direktorius mokytojas Pranas Pakštys. Tai švelnaus, malonaus veido, taurių dvasinių savybių žmogus. Tikras pedagogas. Jį visi vadino *Mokytojuku*. *Mokytojuku* išliko ir po 42 metų jį pažinojusių atmintyje.

„Bitės" būrys. Jam vadovavo Karbočius. Jis pats surviliškietis, tad ir jo būrio vyrai daugiau ano krašto žmonės. Jo vyrų slapyvardžiai: *Burokas, Svogūnas, Pomidoras, Vapsva, Širšė, Švogeris* ir t. t.

Petro Širmulio, dabar jau mirusio, teigimu, Truskavos apylinkės keturiuose partizanų būriuose buvo apie 130 vaikinų. Pusė iš jų – iš tolimesnių vietovių, tačiau jie kovojo ir dauguma žuvo Truskavos apylinkės miškuose.

Kas įsimintina iš to, ką prieš keletą metų pasakojo giminaitis, tai Pakščio būrio partizanai – tikri patriotai, humaniški vyrai, kaip ir jų vadas mokytojas Pranas Pakštys. Jo būrio vyrai tikrai kovojo už Tėvynės reikalus, nepripažino asmeniškumų, beprasmių skundų. Pats vadas Pakštys, slapyvardžiu *Cezaris*, žuvo garbingai, apsuptas didelės armijos Padvarninkų kaimo laukuose drauge su kovos draugais Vytautu Zulumskiu, Alfonsu Stankevičiumi. Žuvo į priešą iššaudę visus šovinius. Jų išniekinti kūnai buvo nuvežti į Ramygalą, o po to palaidoti Ramygalos žvyrduobėse.

Tame pačiame būryje buvo ir vado pusbrolis M. Pakštys–*Kepėjas*. Jis taip pat buvo narsus kovotojas. Pamilo Linkaučių pradinės mokyklos mokytojo Čepo, kurį 1941 m. skrebai išvežė į Sibirą, dukrą Birutę. Slapta bažnyčioje susituokė. Birutė irgi tapo partizane. Būdama partizane, pagimdė sūnų ir silpnutė

drauge su vyru apsistojo Padvarninkų II-ajame kaime pas ūkininkus Zalagubus. Ten turėjo įsirengę slėptuvę. Kažkas išdavė stribams, kad pas Zalagubus slapstosi Pakščiai. Stribai pradėjo sekti sodybą. Po dviejų dienų, kai Birutė su vyru parėjo namo, Zalagubų sodybą užpuolė rusų kariuomenės dalinys, sodybą apsupo. Pradėjo šaudyti, uždegė. Birutė buvo nušauta, kai šoko iš degančio namo pro langą, o vyras, likęs viduje, atsišaudė, kol turėjo šovinių, po to žuvo gaisre.

To paties susišaudymo metu iš degančio namo pabėgo Zalagubų sūnus, kuris po kiek laiko taip pat žuvo miške.

Birutės ir jos vyro Pakščio sūnų našlaitį augino motina Čepienė, bet vėliau ją išvežė į Sibirą. Tada našlaitį augino Birutės sesuo Aldutė. Dabar partizanės Birutės ir Pakščio sūnus užaugęs didelis, gražus vyras, labai panašus į tėvą (gaila, kad nežinau, kur jis gyvena).

Dažniausiai pas žmones užeidavo ne vietiniai partizanai, o visai nepažįstami. Tikriausiai tai buvo daroma saugumo sumetimais. Tarpusavyje jie vadinosi slapyvardžiais. Visiems Kėdainių apskrities, Panevėžio ir Ukmergės apskričių partizanams vadovavo Nepriklausomos Lietuvos karininkas Danielis Vaitelis, kilęs nuo Pagirių.

Dauguma partizanų buvo uniformuoti Nepriklausomos Lietuvos kareivių ar karininkų uniforma. Ant rankovių prisisiuvę juosteles, kurios rodė karinį laipsnį. Visi ant kairės rankovės virš alkūnės prisisiuvę trikampę trispalvę vėliavėlę, apačioje užrašas – „Lietuva" (emblema panaši į Sąjūdžio). Dauguma užsiauginę ilgus plaukus, barzdas. Miškuose įsirengę žemines, kuriose gyvendavo. Dar ir dabar, praslinkus daugeliui metų, grybaujant, uogaujant užtinkami žeminių pėdsakai. Turistinių išvykų metu su mokiniais ir man ne kartą teko jų užtikti. Kadangi mūsų apylinkės buvo miškingos, tai ir partizaninis judėjimas jose tęsėsi keletą metų. Kaimo žmogui tuo metu tikrai buvo labai sunku. Dienų dienomis po kaimus slankiojo ginkluotų „liaudies gynėjų" gaujos, ieškodamos „banditų", vagiliaudamos ir šantažuodamos žmones. Naktimis pas visus kaimo žmones lankydavosi miškiniai, kurie be žmonių irgi negalėjo gyventi: reikėjo maisto, drabužių, avalynės, medikamentų. Bijodami išdavystės, bijodami ir to, kad nekaltai nenukentėtų žmo-

nės, prašydavo, kad apie juos vieni kitiems nepasakotų, kad visa laikytų paslaptyje. Taip daryta tik norint žmonėms gero, kad būtų išvengta galimų nesusipratimų, netikėtumų. Daugumą mūsiškių suprato šitą ir apie miškinių apsilankymus nekalbėjo, nesidalino mintimis net su pažįstamais, artimaisiais. Tačiau pasitaikydavo ir tokių, kurie neiškęsdavo neprasitarę, nepasipasakoję kaimynams apie naktinius apsilankymus, apie suteiktą materialinę paramą maistu, avalyne ir kitkuo. Tokie žmonių „raportai" pasiekdavo pareigūnus, „liaudies gynėjus", ir žmonės ne iš blogos valios kartais virsdavo išdavikais. O už išdavystes sprendimas būdavo vienas – išvesdavo į mišką ir ten nužudydavo.

Mūsų apylinkėje tokių žudynių ne tiek jau daug buvo, bet buvo. Rodos, vyrai, išėję į miškus, buvo padorių tėvų sūnūs, tačiau žudynių neišvengė. Žinoma, žudė ne visi, vienas kitas, bet, atgimstant tautai, negalima nutylėti tų, kurie savo rankas yra susitepę nekaltų žmonių, žemiečių, krauju. Kaip anksčiau teigiau, į miškus partizanauti pasitraukė 50–60 mūsų kaimo vyrų. Dauguma jų buvo kaimo artojėliai. Žudynės jiems buvo svetimos ir nepriimtinos. Kruvinais darbeliais užsiiminėjo buvę baltaraiščiai – telšiškietis Stasys Ambrozas, dvariškiečiai Antanas Krištanaitis, Juozas Zajauskas ir likėnietis Vladas Stankevičius. Visų keturių šiandien nebėra gyvų, tačiau, vietinių gyventojų teigimu, jie nužudė keletą nekaltų apylinkės žmonių. Gal nužudytieji ir buvo kuo nors prasikaltę, gal vieną kitą žodelį kaimynui prasitarę, bet truskaviečiai mano, jog ne tiek prasikaltę, kad galima būtų atimti gyvybes. Tai:

1. Juozas Jakas iš Truskavos (žemės dalinimo komisijos pirmininkas).
2. Antanas Jablonskis
3. Teresė Jablonskienė
4. Jonas Riselis
5. Cicilija Riselienė

– iš Pagelupio, buvę eiguliai, gyveno prie miško, įtarė juos išdavyste. – iš Likėnų kaimo, už apkalbas ir asmeninius nesutarimus su žentu. Žmonės sakė, jog nušovė miškiniai, pagiriečiai.

6. Jonas Krištanaitis iš Truskavos. Žuvo per klaidą.
7. Juozas Krištanaitis

8. Vincė Krištanaitytė – iš Dvariškių kaimo. Tėvas ir duktė, kuri draugavo su „liaudies gynėju"; įtarė, kad tėvas per dukrą išdavinėjo miškinius.
9. Jonas Savickas iš Pagelupio kaimo; kaip „liaudies gynėją" nušovė dvariškiečiai už partizano Stasio Budreikos nužudymą.
10. Kazys Kupčinskas iš Ramygolkos.
11. Jutelė iš Daugeliškio kaimo – už apkalbas.
12. Jutelienė iš Daugeliškio kaimo.
13. Jonaitienė iš Padvarninkų kaimo – už kalbas.
14. Stasė Stanikūnaitė iš Padvarninkų kaimo – už draugystę su skrebais.

O laikas bėgo. Susidūrimų vienų su kitais mūsų apylinkėje nuolat buvo. Partizanų gretos retėjo. Nužudytus miškinius vis veždavo į Ramygalą arba į Šėtą, priklausė nuo to, kurie „liaudies gynėjai" nužudė. Nuvežtus į Ramygalą visada pamesdavo aikštėje prie bažnyčios. Pamesdavo įvairiai išdarkytus, išniekintus. Ir laikydavo 2–3 dienas, laukdavo, gal kas ateis. Po to slapta naktimis nuveždavo prie Ramygalos kapinių, iš kairės pusės, kur buvo žvyrduobės, ir ten, pačiame kamputyje, be karstų palaidodavo.

Prie pamestų išniekintų lavonų visada stovėdavo sargybiniai – ar neateis artimieji, savi, pažįstami. Daug ateidavo žmonių. Ir daug kas pažindavo. Kiek kartų ir aš pažinau savo buvusius žemiečius, bet, kaip ir visi, sakiau, jog nepažįstu, nežinau. Šitaip žmonės išvengdavo bereikalingų areštų, tardymų, kankinimų.

Kad ir kaip „liaudies gynėjai" saugojo lavonus, slėpė laidojimo vietas, bet beveik kiekvieną kartą, atvežus naujas aukas, prie jų slapta atsirasdavo gėlių puokštės, trispalvės vėliavėlės, rūtų vainikai, o po 2–3 naktų lavonus iš žvyrduobių nežinomi žmonės iškasdavo ir palaidodavo kapinėse.

Gerai prisimenu 1946 m. pavasarį. Iš Ramygalos mokyklos, kurioje mokiausi, buvau sugrįžusi į savo tėviškės kaimelį Užartėlę pasiimti maisto, aplankyti artimųjų. Pasiėmusi visko, ko reikėjo, vėl pėstute plentu iš Truskavos keliavau į Ramygalą (maršrutinių autobusų tuo laiku dar nebuvo). Man beeinant,

pasivijo sunkvežimis, pilnas ginkluotų „liaudies gynėjų". Mašina sustojo. Ragina lipti į kėbulą. Aš nelipau. Tada vienas, iššokęs iš mašinos, sugriebė mane ir įmetė kaip plunksnelę. Paskui mašina pajudėjo. Privažiavus Usinaukos kaimą, iš gretimo miškelio į sunkvežimį pradėjo šaudyti miškiniai. Visi skrebai iššoko iš mašinos ir, sugulę į griovius, pradėjo atsišaudyti. O aš tarp zvimbiančių kulkų ten, kėbule. Jiems nė motais. Kulkos tik zvimbia virš galvos. Iš baimės atsiguliau. Laimė, nė viena į mane nepataikė, išlikau gyva. Susišaudymas truko apie 15 minučių. Paskui miškiniai pasitraukė. Iš „liaudies gynėjų" vienas buvo nušautas ir du sunkiai sužeisti, tarp sužeistųjų ir pats vadas – leitenantas Nazarenka. „Liaudies gynėjams" tuo kartu pavyko paimti ir du sunkiai sužeistus miškinius. Pagriebė sužeistuosius, įmetė šalia manęs į mašiną. Abu buvo vos gyvi, mirštančiomis akimis sekė mane ir tarytum prašė, kad neišduočiau. Jie bijojo ne dėl savęs, o dėl artimųjų. Jų gyvybė palengva blėso, alsavimas retėjo. Jie be reikalo jaudinosi: aš nieko neišdaviau ir jų nebūčiau išdavusi, be to, nežinojau jų pavardžių. Gyvus juos buvau mačiusi 2–3 kartus, žinojau tik slapyvardžius: garbanotas gal 19–20 metų vaikinas vadinosi *Lūšiu*, o kitas jo draugas, panašaus amžiaus – *Aru*. Be to, „liaudies gynėjai" išsigandusios varganos mergiūkštės nieko nė neklausinėjo. Jie rūpinosi sunkiai sužeistu savo vadu ir kitu sužeistuoju. Smulkmenų nebeprisimenu, tik prisimenu, kaip įniršęs ramygalietis „liaudies gynėjas" Glinskis atsistojo ir didžiuliu batu užmynė kraujuojančią *Aro* širdį. Ir jaunasis *Aras* tuoj mirė. Kol nuvežė į Ramygalą, mirė ir antrasis, turėjęs *Lūšio* slapyvardį. Abu pametė aikštėje prie bažnyčios. Paskui jų laukė tokios pat slaptos „laidotuvės" žvyrduobėse.

Po šio atsitikimo plentu į namus niekada nebeidavau, slinkdavau palaukėmis, iš lėto, nuolat apsidairydama, kad išvengčiau panašių nutikimų.

O man tada buvo tik penkiolika. Nuo šio įvykio praėjo 42–ji metai, bet aš ir šiandien negaliu pamiršti ir atleisti žmogui, kuriame buvo susikaupę tiek žiaurumo, tiek cinizmo ir sadizmo mindžioti batu mirštantį silpną, bejėgį žmogų. Dažniausiai likimas nebūna gailestingas tiems, kurie žiaurūs kitiems: nepraslinko nė mėnuo, ir patį Glinskį iš pasalų kažkas nušovė Ramy-

galoje. Jį laidojo Ramygalos kapinėse. „Liaudies gynėjai" sakė kalbas. Suvaryti kolonomis aplink duobę stovėjo mokiniai. Tarp jų buvau ir aš.

Daug mūsų apylinkės vyrų anų 1945 m. sausyje įsijungė į partizanų būrius. Vyresnio amžiaus žmonės juos pažinojo. Daugelį pažinojau ir aš, ypač tų, kurie iki partizanavimo gyveno netoli mūsų gimtojo kaimo. Laikas daug ką išdildė, juo labiau, kad tai buvo slepiama.

Partizaninio judėjimo dalyviai Truskavos apylinkėse

I. Žuvę partizanai

1. Jonas Maršalka. Kilęs iš Dvariškių k. Žuvo kartu su Juozu Žuku 1945 m. Varnakalnio miške (tarp Krekenavos ir Ramygalos). Palaidoti Truskavoje.
2. Juozas Žukas–*Dobilas*. Kilęs iš Pašilėlių k. Žuvo 1945 m. Varnakalnio miške su Jonu Maršalka.
3. Antanas Andrinaitis–*Snapas*. Kilęs iš Užartėlių k. Žuvo kartu su Juozu Krištanaičiu ir Vladu Žuku apie 1946–47 m. rudenį Miškinių kaimelyje netoli II–jų Padvarninkų. Visi trys buvo nuvežti į Ramygalą ir užkasti žvyrduobėse.
4. Juozas Krištanaitis. Kilęs iš Dvariškių k. Žuvo trise apie 1946–47 m. rudenį.
5. Vladas Žukas. Kilęs iš Pašilių k. Žuvo trise apie 1946–47 m. rudenį.
6. Bronius Grincevičius–*Vėjas*. Kilęs iš Vidulaukių k. Žuvo su Šniute apie 1946 m. rudenį Pročiūnų k., netoli Želnių sodybos. Nušautus išvežė į Kėdainius.
7. Kazimieras Šniutė–*Savanoris*. Gimė 1901 m., buvęs Lietuvos armijos kapitonas. Kilęs nuo Krekenavos. Žuvo dviese su Br. Grincevičium 1946 m. spalio 18 d. Petkūnų k. Būrio vadas.

8. Albinas Bučiūnas. Kilęs iš Padvarninkų k. Gimė 1926 m. Žuvo 1946 m. savo namų kieme. Palaidotas Truskavos kapinėse.
9. Vincas Garuckas–*Paulius*. Kilęs iš Užartėlės k. Žuvo 1948 07 15, Kruotkaus ir Adomaičio išduotas. Palaidotas Truskavos kapinėse.
10. Bronius Bagdonas. Kilęs iš Užartėlės k. Žuvo 1946 m. vasarą netoli savo namų. Palaidotas Ramygalos kapinėse.
11. Kazys Navikas. Kilęs iš Dvariškių k. Žuvo kartu su Stasiu Burbuliu netoli savo namų apie 1947 m. vasarą. Palaidotas Truskavos kapinėse.
12. Stasys Burbulis. Kilęs iš Kraujelių k. (kitur – iš Pašilių) Žuvo kartu su Kaziu Naviku apie 1947 m. vasarą. Palaidotas Truskavos kapinėse. Sudegino čekistai gyvą klojime pas Naviką.
13. Juozas Šemežys. Kilęs iš Pašilėlių k. Gimė 1920 m. Žuvo 1945 m. Palaidotas Truskavos kapinėse.
14. Antanas Užkuraitis–*Liepa*. Kilęs iš Drulupio k. Gimė 1909 m. Žuvo 1946 m. Palaidotas Truskavos kapinėse. Nušovė patys partizanai per neapdairumą.
15. Adolis Genulevičius. Kilęs iš Dvariškių k. Žuvo apie 1947 m.
16. Juozas Gustas. Kilęs iš Miškinių k. Žuvo apie 1946 m.
17. Alfonsas Jurevičius. Kilęs iš Daugėliškių k. Žuvo apie 1947 m.
18. Juozas Rapšys. Žuvo apie 1947 m.
19. Albinas Gustas–*Vanagas*. Kilęs iš Telviškių k. Žuvo 1945 05 27 keturiese Užvalkių k., Taugino sodyboje.
20. Česlovas Zalagubas. Kilęs iš II–jų Padvarninkų k. Žuvo apie 1949 m.
21. Kazys Gvergždys. Kilęs iš Gaisų k. Žuvo apie 1947 m.
22. Steponas Budreika. Kilęs iš Gaisų k. Žuvo nuo stribo Savicko rankos.
23. Petras Kraujelis–*Žuvėdra*. Kilęs iš Kraujelių k. Gimė 1921 m.
24. Kraujelis. Kilęs iš Kraujelių k.
25. Romas Jakaitis. Kilęs iš Pašilių k. Registravosi, gyvena Ramygaloje.

26. Bolesas Jakaitis. Kilęs iš Pašilių k. Registravosi, gyvena Ramygaloje.
27. Petras Pakštys–*Kepėjas*. Žuvo kartu su Birute Čepaite Zalagubų sodyboje.
28. Birutė Čepaitė–Pakštienė. Kilusi iš Linkaučių k. Žuvo kartu su savo vyru *Kepėju* Zalagubų sodyboje Padvarninkų kaime.
29. Pranas Vaičiūnas–*Plėšikas*. Kilęs iš Ramygalos. Žuvo 1948m. kartu su Jonu Rudžiu. Buvę Ramygalos gimnazijos moksleiviai.
30. Jonas Rudis–*Rickus*. Kilęs iš Krekenavos. Žuvo 1948 m. kartu su Pranu Vaičiūnu. Buvę Ramygalos gimnazijos moksleiviai.
31. Pranas Pakštys–*Cezaris*. Kilęs nuo Krekenavos. Būrio vadas. Žuvo trise apie 1947 m. rudnej Padvarninkų k., netoli buvusios Vincės Valonienės sodybos. Užkasti kūnai Ramygalos žvyrduobėse. Kartu žuvo Julius Zulumskis ir Alfonsas Stankevičius.
32. Julius Zulumskis–*Čerčilis*. Kilęs iš Girelės k. Žuvo trise apie 1947 m. rudenį Padvarninkų kartu su Pranu Pakščiu ir Alfonsu Stankevičium. Užkasti Ramygalos žvyrduobėse.
33. Alfonsas Stankevičius–*Šmitas*. Kilęs iš Dvariškių k. Žuvo apie 1947 m. rudenį Padvarninkų k. kartu su Juliumi Zulumskiu ir Pranu Pakščiu–*Cezariu*. Užkasti Ramygalos žvyrduobėse.
34. Stasys Strikulis–*Fricas*. Kilęs iš Aukštadvario k. Gimęs 1923 m.
35. Vytautas Zulumskis–*Lūšis*. Kilęs iš Girelės k.
36. Stasys Navikas–*Perkūnas, Inžinierius*. Kilęs iš Dvariškių k. Žuvo 1945 11 01.
37. Leonas Štarolis–*Aras*. Kilęs iš Orelių k. Žuvo Petkūnų k.
38. Grigalius Štarolis–*Plienas*. Kilęs iš Orelių k.
39. Antanas Daučiūnas–*Bijūnas*. Žuvo apie 1947–48 m. Padvarninkų k., netoli P. Garucko sodybos. Buvo atvežtas į Truskavą ir užkastas Užartėlės žvyrduobėse. Po to slapta partizanai iškasė ir palaidojo Petkūnų kapeliuose.

40. Edvardas Daučiūnas–*Jokeris*. Kilęs iš Šukionių k.
41. Aleksas Daučiūnas–*Alksniukas*.
42. Antanas Ambrožas (kitur Ambrazevičius). Kilęs iš Telviškių k. Gimęs 1913 m.
43. Stasys Ambrožas (kitur Ambrazevičius) – *Fukas, Dėdė*. Kilęs iš Telviškių k. Gimęs 1910 m.
44. Leonas Račkauskas–*Žemaitis*. Kilęs iš Alytaus apskrities. Jį nušovė Gaisų k. savo namuose siuvėjas Gugevičius apie 1946–47 m. Slapta palaidojo miške Povilauskas iš Petkūnų k. Palaikai nerasti.
45. Genius (Henrikas) Markauskas–*Mėnesėlis*.
46. Mykolas Linkevičius–*Audra*. Žuvo 1948 07 10.
47. Juška–*Aušra*. Vaikščiojo kartu su *Audra*, kartu ir žuvo 1948 07 10 per miško „valymą".
48. Stasys Jasaitis–*Šarūnas*. Kilęs iš Pašilių k.
49. Antanas Krištanaitis–*Hitleris*. Kilęs iš Dvariškių k. Žuvo apie 1945 m. kartu su Br. Lanausku. Abu užkasti Ramygalos žvyrduobėse.
50. Bronius Lanauskas–*Mėnesėlis*. Žuvo apie 1945 m. drauge su Antanu Krištanaičiu–*Hitleriu*.
51. Bronius Stankevičius–*Voras*. Kilęs iš Dvariškių k.
52. Mykolas Sinkevičius–*Aušra*. Kilęs iš Šukionių k.
53. Markauskas–*Audra*. Kilęs iš Preibių k.
54. Antanas Žukas–*Žukovas, Strazdas*. Gimė 1917 m. Žuvo 1946 m. Slapta palaidotas Truskavos kapinėse.
55. Andrius Ramanauskas–*Komaras*. Kilęs iš Preibių k.
56. Juozas Zajanskas–*Vijūnas*. Kilęs iš Dvariškių k. Gimė 1916m.
57. Anciukas Krištanaitis–*Anciukas*. Kilęs iš Preibių k. Žuvus *Cezariui*, vadovavo būriui.
58. Stasys Vepštas–*Žvaigždutė*. Kilęs iš Petriškių k.
59. Vytautas Vepštas–*Paukštelis*. Kilęs iš Petriškių k. Žuvus *Anciukui*, vadovavo būriui.

II. Žuvę miške, slapstydamiesi apie namus, nukankinti stribų, mirę lageryje

1. Antanas Stankevičius.
2. Kostas Stankevičius.
3. Kazys Stankevičius. (Stankevičiai kilę iš Užvermenės k. Tėvas ir sūnūs nukankinti Šėtos stribų 1945 m. Visi palaidoti Truskavoje.)
4. Antanas Erimavičius. Kilęs iš Ančiškio k. 1945 m. jį pakorė Ramygalos stribai. Palaidotas Ančiškyje.
5. Stasys Bilys.
6. Kazys Bilys. (Biliai kilę iš Lasongalio k. Abu 1945 m. nužudyti prie savo namų Ramygalos stribų. Palaidoti Ančiškyje.)
7. Jonas Jurevičius. Kilęs iš Okainių k. Slapstėsi prie namų ir žuvo nuo Šėtos stribų.
8. Jurgis Jurevičius. Kilęs iš Okainių k. Slapstėsi apie namus ir žuvo nuo Šėtos stribų.
9. Vacys Janonis. Kilęs iš Okainių k. Slapstėsi apie namus ir žuvo nuo Šėtos stribų.
10. Vladas Janonis. Kilęs iš Okainių k. Slapstėsi apie namus ir žuvo nuo Šėtos stribų.
11. Antanas Janulis. Kilęs iš Okainių k. Slapstėsi apie namus ir žuvo nuo Šėtos stribų.
12. Kostas Štaraitis. Kilęs iš Trakų k. Slapstėsi apie namus. Šėtos stribai namuose nušovė.
13. Antanas Sinkevičius. Kilęs iš Šukionių k. Dalyvavo partizaniniame judėjime ir žuvo.
14. Stasys Janionis. Kilęs iš Šukionių k. Buvęs partizanas. Žuvęs.
15. Petras Girdvila. Kilęs iš Gvirdilų k. Buvęs partizanas. Žuvęs.
16. Vacys Janionis. Kilęs iš Gvirdilų k. Buvęs partizanas. Žuvęs.
17. Vacys Liuimas. Kilęs iš Gvirdilų k. Buvęs partizanas. Žuvęs.
18. Mykolas Gėgžna. Kilęs iš Gvirdilų k. Buvęs partizanas. Žuvęs.

19. Jonas Pakštys. Kilęs iš Gvirdilų k. Buvęs partizanas. Žuvęs.
20. Vaicekauskas. Kilęs iš Petkūnų k. Buvęs partizanas. Žuvęs.
21. Albinas Gustas. Kilęs iš Telviškių k. Buvęs partizanas. Žuvęs.
22. Baltrūnas. Kilęs iš Ramygalos. Slapstėsi pas gimines Užnemunio k. Nukankintas 1950 m. Ramygaloj slėptuvėje.

III. Kurie pradžioje dalyvavo partizaniniame judėjime, o vėliau registravosi, pateko į lagerius

1. Kazys Krištanaitis–*Dėdė*. Kilęs iš Dvariškių k. Kalėjo lageryje, vėliau grįžęs mirė. Palaidotas Truskavoje.
2. Julius Krištanaitis. Kilęs iš Dvariškių k. Užsiregistravo, vėliau žuvo autoavarijoje. Palaidotas Truskavoje.
3. Juozas Stankevičius. Kilęs iš Dvariškių k. Užsiregistravo. Gyvena Dvariškiuose.
4. Stasys Stankevičius. Kilęs iš Dvariškių k. Užsiregistravo.
5. Juozas Zajanskas. Kilęs iš Dvariškių k. Miręs. Palaidotas Truskavoje.
6. Kazys Zupka. Kilęs iš Dvariškių k. Užsiregistravo. Gyvena Truskavoje.
7. Jurgis Zupka. Kilęs iš Dvariškių k. Užsiregistravo. Gyvena Petkūnuose.
8. Petras Vrubliauskas. Kilęs iš Dvariškių k. Užsiregistravo. Gyvena Dvariškiuose.
9. Juozas Pakėnas. Kilęs iš Dvariškių k. Užsiregistravo. Gyvena Kaune.
10. Petras Širmulis–*Dėdė*. Kilęs iš Bakainių k. Užsiregistravo. Gyveno Panevėžyje. Miręs.
11. Vincas Širmulis–*Daktaras*. Kilęs iš Bakainių k. Užsiregistravo. Gyveno Kėdainiuose. Miręs.
12. Petras Verdingis. Kilęs iš Pažemiškių k. Užsiregistravo. Gyvena Vilniuje.
13. Stasys Šidlauskas. Kilęs iš Valinavos k. Užsiregistravo. Gyveno Vilniuje. Miręs.

14. Bronius Magyla. Kilęs iš Kušleikiškio k. Užsiregistravo. Gyvena Pavermenių k.
15. Antanas Magyla. Kilęs iš Kušleikiškio k. Užsiregistravo. Gyvena Velžyje.
16. Kazys Navikas. Kilęs iš Dvariškių k. Užsiregistravo. Žuvo nuo pačių miškinių.
17. Kazys Navikas. Kilęs iš Dvariškių k. 1946 m. čekistai subadė durtuvais namuose (krosnyje bunkery).

IV. Rėmė partizanus ir slapstėsi apie namus

1. Antanas Jasiūnas – iš Pašilėlių k.
2. Ignas Jasiūnas – iš Pašilėlių k.
3. Vincas Šemežys – iš Pašilėlių k. Gyvena Truskavoje.
4. Zigmas Slušinskas – iš Pašilėlių k. Miręs.
5. Boleslovas Garuckas – iš Užartėlės k. Gyvena Kaune.
6. Petras Krištanaitis – iš Užartėlės k. Miręs. Palaidotas Truskavoje.
7. Stepas Sovičiauskas – iš Pagelupių k. Gyvena Dvariškiuose.
8. Antanas Sovičiauskas – iš Pagelupių k. Gyvena Pagelupių k.
9. Alfonsas Jakaitis – iš Šukionių k. Gyvena ten pat.
10. Kazys Milinevičius – iš Užartėlės k. Miręs. Palaidotas Truskavoje.
11. Bronius Vilkas – iš Likėnų k. Gyvena Pavermenių k.
12. Jonas Erimavičius – iš Ratlanksčio k. Miręs.
13. Kazys Paliliūnas – iš Kušleikiškių k. Gyvena Pauslajo k.

Karo ir pokario aukos

Penktasis dešimtmetis pats tragiškiausias visoje Lietuvoje. Jis garsėjo represijomis, nekaltų žmonių žudynėmis. Skaudus jis buvo ir mūsų Truskavos apylinkei. Per šį dešimtmetį iš Truskavos apylinkės, be Okainių kolūkio, kuris anksčiau buvo atskira apylinkė, gyvuliniuose vagonuose išvežtos 68 gausios šeimos – 242 žmonės.

Nepaklusdami 1944 m. lapkričio–gruodžio mėn. skelbtai mobilizacijai, per 60 Truskavos parapijos vyrų išėjo į miškus partizanauti. Iš jų partizanaudami žuvo 34, kiti užsiregistravę mirė vėliau (11 žmonių), apie 11 užsiregistravusių gyvena įvairiose vietovėse.

Apie 16 (o gal ir daugiau) slapstėsi prie namų. Netoli namų nušauti beginkliai arba nukankinti 8 jauni vyrai, 3 mirė vėliau, 5 dar tebegyvena.

14 (o gal ir daugiau) apylinkės kaimo žmonių buvo nužudyti pačių miškinių: vieni nužudyti per nesusipratimą, kiti kerštо sumetimais, kiti įtarti išdavystėmis.

Daug, oi daug sugėrė mūsų gimtoji Truskavos apylinkės žemė savo pačios kaimuose užaugintų vaikų kraujo. Kraujo gana. Tačiau neturėtų be pėdsako užmarštin nueiti tie tragiški įvykiai. Apie kai kuriuos papasakosiu. Papasakosiu, ką pati prisimenu ir žinau, ką papasakojo apylinkės žmonės, patyrę artimųjų netektį.

Jie žuvo pirmieji

1. Juozas Žukas – iš Pašilėlių k.
2. Jonas Maršalka – iš Dvariškių k.

1944 m. gale ir 1945 m. pradžioje prasidėjo aktyvus vyrų gaudymas į sovietinę armiją. Kaip visoje Lietuvoje, taip ir buvusiame Ramygalos valsčiuje Truskavos apylinkės kaimo vyrai nepakluso sovietinei okupacinei mobilizacijai. Jie nutarė organizuotis partizaninei kovai.

1944 m. gruodyje susirinko iš aplinkinių kaimų 63 vyrai šaukiamojo amžiaus. Visi buvo jauni, gražūs kaimo artojėliai. Koviniams veiksmams jie neturėjo jokios patirties, tačiau širdyje liepsnojo didelė meilė Tėvynei ir neapykanta priešui. Jaunose širdyse puoselėjo gražią ateitį, didelius rizikingus planus, kuriuos susirinkę ir aptarinėjo. Tai buvo pradžių pradžia. Beplanuodami, besitardami net tolimesnės sargybos neišstatė. Pasitenkino tik artima sargyba. Vadu tuo kartu išsirinko Juozą Žuką iš Pašilėlių kaimo. Šis sakęs, jog niekas apie juos dar nežino,

todėl ir sargyba nereikalinga. O skrebai nesnaudė. Matyt, buvo nujautę, gal sekę, o gal kas paskundė, nes sulig tais žodžiais jį ir nušovė.

Taip žuvo pirmas partizanas mūsų apylinkėje. Jo žuvimo vieta – Varnakalnio miškas, kuris yra tarp Krekenavos ir Ramygalos, netoli Zulumskių sodybos. Tuo pačiu metu nušovė ir Joną Maršalką. Nušautųjų skrebai į Ramygalą neišvežė, nes kiti bėgdami partizanai draugų lavonus surado ir paslėpė. Po 2–3 savaičių kovos draugai padarė karstus, į juos sudėjo žuvusiųjų Juozo Žuko ir Jono Maršalkos lavonus, nuvežė į Lapkalnio kalnelį, netoli Vincės Valonienės buvusios sodybos, ir palaidojo. Laidojo slapta, naktį, dalyvavo tik partizanai.

Praslinkus žiemai, partizanai draugų lavonus iš kalnelio vieną pavakarį iškasė, du vyrai slapta atvežė į Truskavos kapines ir palaidojo.

Taip žuvo pirmieji mūsų partizanai. Abu ilsisi Truskavos kapinėse. Jų kapus prižiūri artimieji ir giminės.

Kitų žūtis

Vladą Žuką, Antaną Andrinaitį ir Juozą Krištanaitį žiauri mirtis pasitiko apie 1946 m. rudenį. Vladas kilęs iš Pašilėlių, Juozas iš Dvariškių, Antanas – Užartėlės kaimo gyventojas.

Jie drauge su kitais partizanais (7–9), vykdydami užduotį, tą nelemtą 1946 m. rudens dieną lankėsi Miškinių kaimelyje, kuris visai netoli II–ųjų Padvarninkų. Netoli kaimelio buvo toks šilelis, kuriame ir pakirto visus tris kulka. Rusai juos apsupo. Pro apsiausties žiedą šiaip taip keli prasiveržė. Pasiliko trise. Apsupties žiedas siaurėjo, o partizanai vis kovojo. Pagaliau krinta Vladas ir Antanas. Pasilieka tik vienas Juozas, kuris šaudo iki paskutinio šovinio. Baigiasi šoviniai, išsenka jėgos, o skrebai jau prie pat jo. Paskutine kulka ar paskutine granata pats nutraukia sau gyvybę.

Taip žuvo nelygioj kovoj Antanas, Vladas ir Juozas. Visi trys narsiai ir drąsiai kovojo, bet iš visų narsiausias buvo Juozas.

Išniekintus partizanų Antano, Vlado ir Juozo kūnus nuvežė į Ramygalą, o vėliau nakčia skrebai užkasė žvyrduobėse.

Broniaus Grincevičiaus ir Šniutės lemtis

Kiek prisimenu, tai atsitiko apie 1946 m. Buvo ruduo – kūlimo metas. Pročiūnų kaime buvusio stambaus ūkininko Želnio klojime skrebai organizavo kūlimą. Vietiniai partizanai žinojo, kad grūdų skrebai nakčia į Kėdainius neveš ir juos saugos per naktį. Partizanams pasirodė geros sąlygos užpulti skrebus, o gal ir grūdus atimti – neleist išvežti. Operacijai vadovauti patikėjo vietiniam partizanui Broniui Grincevičiui, buvusiam aktyviam šauliui, kilusiam iš Vidulaukių kaimo.

Bronius pasiryžo draugus nuvesti. Rodos, vedė ir apgalvotai, apdairiai, budriai. Tačiau skrebai jau netoli sodybos pastebėjo partizanus ir tuoj pat pasislėpė rūsyje, iš kurio buvo geros sąlygos gintis. Partizanams priartėjus prie Želnių sodybos, prasidėjo susišaudymas. Kautynėse žuvo du skrebai ir du partizanai – Bronius Grincevičius ir Šniutė. Kiti partizanai pasitraukė.

Nušautų ir išniekintų partizanų Broniaus Grincevičiaus ir Šniutės lavonus skrebai nuvežė į Kėdainius ir ten pametė pajuokai. Laidojimo vieta nežinoma.

Kaip žuvo Antanas Daučiūnas–*Bijūnas*
(papasakojo *Vincė Valonienė* iš Šukionių kaimo)

Apie 1948 m. gegužės–birželio mėn., kai žydėjo alyvos, partizanas *Bijūnas* su keliais draugais nuėjo į II–ųjų Padvarninkų kaimą pas kalvį Petrą Garucką, nes jiems reikėjo, kad kalvis kažką pataisytų. Jiems einant, iš miško į partizanus pradėjo šaudyti. Žmonės kalbėjo, jog partizanus išdavęs pats Garuckas. Apšaudant krito *Bijūnas*, kiti pabėgo, nes netoli buvo miškas. *Bijūnas* žuvo prie Garuckų sodybos. Nušautą *Bijūną* skrebai atvežė į Truskavą ir paguldė (niekingai padrėbė) prieš saugumo pastatą, kur anksčiau buvo Marcinkevičiaus vaistinė.

Mane, Vincę, partizanai buvo įpareigoję sekti, kur skrebai laidos *Bijūną*. Mat aš pati tuo laiku gyvenau nelegaliai ir slapsčiausi pas Truskavos bažnyčios kunigą A. Kungį. Išgirdusi, kad skrebai ruošiasi laidojimui, pradėjau sekti. Atėjau į Truskavos kapines, iš kur nuo kalniuko matyti Petkūnų kelias. Mačiau,

kaip pavakary skrebai parvažiavo nuo Pašilėlių (iš tos krypties), neiškinkę arklio jį pririšo, išėmė sėdynę. Arklys pririštas stovėjo apie dvi valandas. Pradėjo temti, išėję iš pastato keli skrebai pagriebė *Bijūno* lavoną ir įmetė į ratus, užmetė šiaudais, patys susėdo ant lavono ir nuvažiavo Petkūnų keliu link Užartėlės kaimo. Man stebint, dar vis girdėjosi ratų dardėjimas, smarkesnis bildesys važiuojant tiltu, paskui aptilo – lyg važiuotų pieva. O už tilto, dešinėje pusėje, tuoj buvo žvyrduobės. Ten jie ir nuvažiavo. Kadangi buvo prieblanda, tai skrebų nepažinau. Kitą rytą nuėjau į žvyrduobes ir radau šviežiai kastą žemę. Apie tai pranešiau partizanams, nes supratau, kad čia palaidotas *Bijūnas*.

Gal po mėnesio partizanai savo kovos draugo *Bijūno* palaikus iškasė, įdėjo į karstą ir palaidojo Petkūnų kapeliuose. Tikslios vietos nežinau.

Visoms skrebų operacijoms, žmonių terorizavimui Truskavos apylinkėje tuo laiku vadovavo saugumo viršininkas Janevičius.

Apie vaikinus iš Užartėlės ir gretimo Padvarninkų kaimo

Bronius Bagdonas ir Vincas Garuckas – abu mano gimtojo Užartėlės kaimo vaikinai. Abu buvo vidutiniokų valstiečių sūnūs. Iki karo abu dirbo savo žemę. Vincas Garuckas dargi tarnavo samdiniu pas mano tėvus. Abu buvo geri, tylūs vaikinai. Kaip ir kiti, taip ir jie į rusų armiją nestojo, slapstėsi apie namus. Prie partizanų būrių nesidėjo. Kai būdavo gaudynės, tai kur nors apie namus pasislėpdavo. Taip ir gyveno namie, dirbo žemę iki 1945 m. ar iki 1946 m. vasaros. Tada, kadangi neturėjo dokumentų, buvo ir vienas, ir antras sušaudyti visai netoli namų. Vinco brolis Nikodemas paprašė stribų, tai jo lavoną atidavė. Tris dienas gėlėse skendo mūsų Vincelis, o po to visi užartėliečiai jį palaidojo Truskavoje. Broniaus nėščia žmona bijojo prašyti vyro lavono, tai jį nuvežė į Ramygalą ir pametė ant aikštės. O Bronius buvo mano tėvo krikštasūnis. Tai tėvas sukalė iš lentų karstą, su juo nuvažiavo į Ramygalą, paprašė, kad

leistų palaidoti Ramygalos kapinėse. Dar paaiškino, kad vaikinas niekuo nekaltas, kad prie vokiečių už kažkokį laišką sėdėjęs Pravieniškių lageryje. Ramygaliečiai atidavė lavoną palaidoti Ramygalos kapinėse, bet vėliau patį kaltino dėl šio poelgio, kam pagailėjo nekalto savo kaimo vaikino, kuris mums visiškai nebuvo giminė.

Gal tais pačiais metais, o gal ir ne, tiksliai nebeprisimenu, tik žinau, kad buvo pats vidurvasaris, žydėjo gėlės. Vieną tokią žydinčios vasaros dieną skrebai „šukavo" gretimą Padvarninkų kaimą. Visur aplakstė, visuose stalčiuose, spintose, net mažiausiose dėžutėse „banditų" ieškojo. Niekur jų nerado. Pagaliau, grįždami iš kaimo, užsuko į Padvarninkų pradinę mokyklą, kuri tuo laiku buvo nuomojama iš Bučiūno. Vos užsukę į Bučiūno kiemą, sutiko su apynasriu per kiemą einantį Bučiūno sūnų Albiną, dvidešimtmetį jaunuolį, kuris dar nebuvo šaukiamojo amžiaus. Skrebai, apdaužę, apstumdę, apspardę jaunuolį, pasivedė jį link klojimo ir sušaudė. Taip padarė tikriausiai keršydami, kad tą dieną nepavyko padaryti jokios piktadarystės.

Gėlėse skendo mano bendraamžio karstas, alpo tėvas, laidodamas vienintelį sūnų. Albinas gimė 1926 m., žuvo 1946 m. Palaidotas Truskavoje.

Nebėra Broniaus, Vinco ir Albino artimųjų, tėvų, nežinomi ir žudikai, kurie pasikėsino į vaikinus, auginusius duoną.

Praslinkus 42–iems metams, žinau tik tiek, kad jie buvo nekalti, beginkliai, žuvo savo sodybose.

Jie žuvo nekaltai
(Užvermenės kaimo tragedija)

Tai atsitiko 1945 m. sausyje. Didelė stribų grupė, atvykusi iš Šėtos miestelio, „šukavo" Užvermenės kaimą. Landė, ieškojo po visus kiemus, visur krėtė – gryčią, tvartą, klojimą. „Šukuodami" kaimą, padarė daug nuostolių: sudegino Marozų klojimą, Grigaliūno šiaudų stirtą. Apsupties metu nušovė senuką Motiejų Piliponį ir Antaną Janulį, kuriam jau reikėjo eiti armijon ir kuris buvo atvykęs pas gimines į Užvermenės kaimą. Pagaliau grupė stribų, tarp kurių buvo ir Bronius Kerbelys, kilęs

iš to paties Užvermenės kaimo, nuskubėjo į Kazio Stankevičiaus sodybą. Ten iškratė, išieškojo kiekvieną kampelį, nepamiršdami apžiūrėti net spintų, stalčių. Visur ieškojo Kazio Stankevičiaus sūnų: Kosto, gimusio apie 1918 m., ir Antano, gimusio apie 1924 m. Mat šie, nors ruošėsi, bet dar nebuvo įstoję į armiją ir slapstėsi apie namus. Kratos metu vaikinų namuose nebuvo. Neradę sūnų, paėmė tėvą ir išsivarė į Šėtą. Prieš išsivarydami Kazio žmonai prisakė, kad būtinai abu sūnūs ateitų į Šėtą ir stotų į armiją. Tik tada paleisią tėvą. Stankevičienė skrebams pažadėjo, kad jos sūnūs tikrai ateis į Šėtą ir tikrai stos į armiją. Taip ir buvo. Stribams išėjus, ji pasitarė su sūnumis, ir visi nusprendė, kad kito kelio nėra – reikia stoti į armiją, taip bus išgelbėtas tėvas ir pačių jų nebeieškos. Motina suruošė abu sūnus ir važiuotus išleido į Šėtą. Gerai prisimena žmonės, kai šie, važiuodami pro Pavermenės kaimo Sviderskų ir Dargužių sodybas, uždainavo „Sudiev, Lietuva". Nuvažiavo į Šėtą ir prisistatė į NKVD būstinę, kaip buvo liepta. Abu vaikinus pasitiko stribų būrys, o su jais ir Bronius Kerbelys, buvęs Stankevičių kaimynas, vaikystės dienų draugas. Jis gerai pažinojo visus Stankevičius – tėvą ir sūnus, nes netoliese Užvermenėje gyveno. Po keliolikos minučių stribai, tarp jų ir Bronius Kerbelys, senąjį Stankevičių ir jo sūnus iš būstinės išsivarė. Visus tris grupė ginkluotų stribų nuvarė į Piliakalnį netoli Šėtos ir sušaudė. Nenorėdami palikti pėdsakų, ten ir užkasė lavonus. Ką suimtiesiems varydami stribai kalbėjo, niekas nežino, nes nėra liudininkų. Tik žinoma, kad prieš sušaudydami stumdė, spardė, kankino, nes lavonuose be kulkų pastebėtos ir smurto, kankinimo žymės. Kas konkrečiai šaudė, nežinoma. Tik žinoma, kad visur drauge dalyvavo ir stribas iš Užvermenės Bronius Kerbelys, dabar gyvenantis Panevėžyje. Spėjama, kad Kerbelys kerštavo už savo tėvą, revoliucinės kuopelės steigėją 1918 m. Truskavoje, taip pat žymų sovietų valdžios aktyvistą, Šukionių apylinkės pirmininką Nikodemą Kerbelį. Nikodemas Kerbelys 1941 m. birželio gale buvo suimtas ir sušaudytas netoli Jotainių. Vietinių gyventojų teigimu, tada, suimant Nikodemą Kerbelį, greta Vlado Stankevičiaus iš Likėnų k., Antano Rankelės dalyvavo ir Kazys Stankevičius. Pastarasis dalyvavo tik suimant, vėliau iš tos veiklos pasitraukė ir ginklo neturėjo. Pasak žmonių, to Ker-

belio sušaudyme senasis Stankevičius tikrai nedalyvavo. Jei kiek ir kaltas, tai tik dėl to, kad dalyvavo suimant. Bet kuo kalti sūnūs – Kostas ir Antanas, kurie buvo geri, dori vaikinai, nužudyti tuo laiku, kai atvyko stoti į armiją?

Motina, nesulaukusi vyro, pradėjo nerimauti. Laukia dieną, laukia kitą. Per žmones išgirdo žinią, kad visi trys sušaudyti ir užkasti Piliakalnyje. Tada Stankevičienė pripratė Pavermenio dvare gyvenanti Pečeliūną, LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatą, nuvykti į Šėtą pažiūrėti. Pečeliūnas nuvyko tiesiai pas Bronių Kerbelį ir išdėstė visą reikalą. Tas iš karto sakė nieko nežinąs, bet, priremtas faktų, prisipažino, kad vaikinai ir tėvas tikrai sušaudyti ir užkasti, parodė ir vietą. Leido lavonus parsivežti namo, tik prašė apie tai niekam nesakyti.

Visi trys nukankinti ir nužudyti Stankevičiai buvo parvežti į Užvermenę, pašarvoti ant klojimo durų: du sūnūs iš kraštų ir tėvas vidury. Po to 1945 m. vasario 2 d. juos palaidojo Truskavos kapinėse. Bažnyčioje buvo daug žmonių, tačiau nei gėlių, nei vainikų nebuvo – buvo tik didžiulis sielvartas, baimė ir neviltis dėl ateities.

Po šių įvykių užvermeniečiai ir kitų kaimų vyrai neberizikavo, stojo į kariuomenę.

Dar daug metų senoji Stankevičienė verkdavo parkritusi ant vyro ir sūnų kapo kauburėlio. Po to ir ją prislėgė to paties kapo smiltys. Taip ir dingo iš atminties dar viena šeima, kurios tragišką likimą mena vienas kitas gyvas likęs liudininkas – Anelė Grigienė, Albertas Kubiliūnas, Antanas Dargužis, Bolesas Jankevičius, Antanina Jasiūnaitė. Čia jų minčių ir atsiminimų nuotrupos.

Nekalta auka iš Likėnų kaimo

Likėnų kaime gyveno kukli, paprasta, dora Piliponių šeima. Motiejus Piliponis, šeimos galva, 1945 m. sausio 22 dienos rytą nutarė aplankyti kaimyną Kazį Jankevičių. Norėjo pasikalbėti, pasiteirauti, ar jau stojo užvermeniečiai į armiją. Mat šie buvo žadėję stoti. Vos paėjęs keletą žingsnių, senukas pamatė, kad pro jį prabėgo užvermenietis ar likėnietis vaikinas Vincas Ker-

belys, taip pat tikriausiai pamatė ir būrius stribų ir ginkluotų rusų kareivių. Tada jis apsisuko ir norėjo eiti namo, bet stribai į jį šovė ir nušovė (senukas buvo kurčias). Nušovę senuką, įpuolė į Piliponių gryčią šaukdami:

– Banditą nušovėm!

Gryčioje tuoj uždegė lovas. Vienoje lovoje gulėjo serganti senoji Piliponienė. Ji nuo dūmų pradėjo trokšti. Tada prie lovos puolė duktė ir užgesino. Tuo metu pro šalį važiavęs Kučio Kazys nušautą senuką įdėjo į ratus ir parvežė namo. Stribai, pamatę, kad nušautas senas kaimietis, iš Piliponių trobos išsilakstė. Senukas Piliponis žuvo nuo Šėtos stribų, tarp kurių buvo Zimaitis, anksčiau tarnavęs pas Marozus, ir užvermenietis Bronius Kerbelys. Tą pačią dieną buvo sudegintas Marozo klojimas ir Grigaliūno šiaudų stirta.

Nekaltą auką palaidojo Truskavos kapinėse.

Dar tą dieną nušovė ir vaikiną iš Okainių apylinkės, Trakų kaimo. Jis buvo atėjęs pas savo giminaitį Vincą Kerbelį susitarti dėl stojimo į armiją. Nušovė Antaną Janulį gonkose, kur dabar gyvena Bronius Šniukas. Anksčiau šis namas priklausė kitiems. Nušautas beginklis, nesipriešinantis, pasiruošęs stoti į armiją. Liko našlė žmona. Palaidotas Truskavos kapinėse. (Kas nušovė Piliponį ir Antaną Janulį, nežinoma. Tik žinoma, kad žuvo jie nekaltai.)

Ančiškio aukos

Toli nuo gerų kelių, nuo centro, pamiškėje gyveno Lasongalio kaimo žmonės. Nors nuošalyje, bet ir ten jiems buvo gera. Nuo seniausių laikų kartų kartos buvo žemdirbiai. Bet kokios naujovės to kaimo žmones pasiekdavo pavėluotai.

Panašiai buvo ir dorų ūkininkų Bilių šeimoje. Keitėsi valdžios: buvo sava, o po 1940–ųjų sovietinė, 1941 m. vokiečių okupantų. Prie visų valdžių ne taip jau gerai buvo, bet gyveno, dirbo, kentėjo.

Širdžiai artimiausia buvo sava (1918–1940 m.) valdžia – taip man sakė senukas Mykolas Bilys.

Sunkiausiais Biliai laikė karo ir pokario metus. 1944 m. gruo-

dyje Kazys Bilys, gimęs 1909 m., ir Stasys Bilys, gimęs 1923 m., gavo šaukimą į armiją. Gavo, bet nusprendė, kad reikia dar palaukti: ir javai dar nekulti, ir malkų žiemai neprivežta. Sutvarkys ūkio reikalus, atsiskaitys su valstybe ir važiuos į priėmimo punktą Ramygaloje (gal Panevėžy). Mat Biliai buvo tipingi Lietuvos valstiečiai: vis iš lėto, vis palengva.

Jie taip nusprendė, bet atsitiko priešingai. 1945 m. vasario 2 dieną didžiulės rusų armijos dalys ir Ramygalos „liaudies gynėjų" būriai apsupo visą Juodžių mišką. Biliai gyveno visai netoli jo. Miške ieškojo miškinių, o kaime besislapstančių namie ir nestojančių į armiją. Apieškojo visą apylinkę, iškratė kiekvieną kaimelį ir niekur nieko nerado. Pagaliau krėtė ir pamiškės kaimelį, kuriame irgi nieko nerado. Tik toliau, už Bilių sodybos klojimo, darbavosi du ramūs sodiečiai: kirto medžius ir ruošė malkas žiemai. Norėjo šeimą prieš išeidami aprūpinti malkomis. Tai ir buvo senasis Kazys Bilys ir 22 metų vyrukas, jo sesers sūnus Stasys Bilys.

Besidarbuodami pamatė visai prie savęs „liaudies gynėjus". Į namus grįžti jau buvo vėlu, todėl bandė nuslinkti už medžių, mat su savimi neturėjo jokio dokumento, o be jo šaudė vietoje. Tikriausiai jie taip pagalvojo. Bet „liaudies gynėjai" nereikalavo jokio dokumento: vos pamatę vyrus, tuoj paleido automatų seriją... Tą pačią dieną Bilių sesuo Zofija (dabar jau mirusi), kiti šeimos nariai rado abu žuvusius šalia paruoštos malkų krūvos. Greta lavonų gulėjo darbo įrankiai – pjūklas ir du kirviai. Po trijų dienų Ančiškio kapinėse išaugo naujas kapo kauburėlis, priglaudęs du Bilius, du sodiečius.

Po šio įvykio šeimoje nesilankė nei „liaudies gynėjai", nei miškiniai. Nuo 1945 m. pavasario šeimai niekas nieko nesakė, nei tardė, nei Sibiran vežė.

Paliko žmoną, mažamečius vaikus

Antanas Erimavičius, gimęs apie 1907–1908 metus Ratlanksčio kaime, netoli Anciškio, žemdirbys. Buvo tarnavęs Nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje, po to vedė Oną Glebauskaitę iš Ančiškio ir gyveno su ja tame pačiame Ančiškio

kaimelyje, ant sraunaus Žižmojaus upelio kranto. Gyveno darniai, santarvėje. Gražiai augino sūnelį Valentiną ir dukrelę Zenę. Senyvas Antanas jau buvo nebešaukiamojo amžiaus, tad gyveno ramiai: dirbo žemę, mokėjo prievoles. Tačiau skaudi lemtis neaplenkė ir Antano.

1945 m. pradžioje (sausio ar vasario mėn.) Antaną Erimavičių areštavo ir išsivedė stribai į Ramygalą. Ten uždarė į daboklę. Laikė keletą dienų, naktimis tardydavo, kankindavo (taip darydavo su visais, kuriuos areštuodavo, kankindami norėdavo išgauti žinių apie miškinius, jų slaptavietes, kurių vietiniai žmonės nežinojo). Po kelių dienų, tikriausiai nieko neišgavę, stribai Antaną išsivarė iš Ramygalos daboklės ir varė Kuršių kaimo link. Kiek pavarę, įsivedė į krūmus, ten tikriausiai žiauriai kankino, mušė, smaugė, o galiausiai, kai jau gal buvo nebegyvas, pakorė. Patys stribai skubiai pasišalino, norėjo pavaizduoti, kad pakorė „banditai". Bet nuo žmonių akių nepasislėpsi. Vietiniai gyventojai viską matė – kaip varė, kur sustojo, kur kankino. Jie pranešė velionio žmonai Onai Erimavičienei. Ši atvykusi pasiėmė vyrą. Kankinimo žymės buvo siaubingos: kūne vienos mėlynės, rankų ir kojų pirštai išsukinėti, panagės adatomis subadytos, ant kaklo smaugimo žymės. Bet kam pasiskųsi – niekam. Parsivežė, palaidojo Ančiškio kapinėse. Prie naujai supilto kapo alpo žmona ir maži vaikai.

Ką nors daugiau išsiaiškinti anų metų sąlygomis buvo neįmanoma: žmonės, matę nematę, tylėjo, visi bijojo. Mirtis mirtį lydėjo. Žmonės kentė, mirė, bet tylėjo.

Praslinkus keleriems metams po šių tragiškų įvykių, man Ančiškio aštuonmetėje mokykloje teko mokytojauti 16 metų. Nuotrupomis tada girdėjau ir apie nužudytus Bilius, Erimavičių, bet šito neužrašiau, nes buvo pavojinga. Mokiau ir abu našlaitėlius – Zenę ir Valentą. Su jais apie jų tėvelį nieko nekalbėjau, tegalėjai tik šiaip švelnesnį žodį pasakyti, galvelę paglostyti. Šiandien jau Antano Erimavičiaus artimieji (broliai, žmona, sūnus Valentas) išmirę. Kažkur gyvena dar dukra Zenė. Tebūna lengva jiems Ančiškio kapinių žemė.

Oi varge, vargeli...

(Iš Bronės Liužinaitės–Makajorienės prisiminimų)

Bronė Liužinaitė–Makajorienė gimė 1919 m. Truskavos parapijos Trakų kaime, neturtingų valstiečių šeimoje, kurioje augo aštuoni vaikai. Visi vaikai augo religingoje šeimoje, todėl buvo pamaldūs, dori. Mažas žemės gabalėlis negalėjo išmaitinti gausios šeimos, todėl visiems vaikams teko samdinio dalia. Pati Bronė pradėjo nuo žąsiaganės. Tarnavo Užartėlės kaime pas Bolesą Miknevičių, Truskavoje pas buvusį vaistininką Marcinkevičių. Tarnavo Okainiuose, Kelmėje. Samdinės dalia nesiskundė, sakė, kad darbščiai merginai visur buvę gerai.

Taip betarnaujant atėjo ir 1944 m. Frontas visus pasitiko namie. Paskelbus gruodyje mobilizaciją, Bronės broliai Vincas ir Povilas slapstėsi apie namus, nes tuo laiku dar iš apylinkės beveik niekas nestojo į armiją. Tačiau jie jau ruošėsi stoti (po poros mėnesių tą ir padarė).

Atėjo 1945 m. sausis. Vieną dieną visa Liužinų šeima, pavalgiusi pusryčius, išsiskirstė kas sau – Bronė tėvų išsiųsta į gretimą kaimą burokų pirkti, kiti namiškiai darbavosi troboje. Kaip tik tada po apylinkės kaimelius siautė Šėtos stribų būrys. Bronei, parvažiuojančiai su burokų vežimu namo, ir pastojo kelią stribai. Vienas iš jų – Vladas Kanaporis – klausia:

– Kur važiuoji? Kokia tavo pavardė?

Ta atsako:

– Nejaugi nepažįsti, kad klausi, juk viename kaime augome.

Jų buvo apie penkiolika. Jie liepė Bronei išversti burokus, sėsti į ratus ir drauge su jais važiuoti namo. Kai pamatė namiškiai Bronę su skrebais parvažiuojančią, visi išsigando: suprato, kad blogai. Teko sprukti iš namų. Vienas brolis basas nubėgo į Laukagalio kaimą, o kitas tik su kojinėmis atsidūrė Gaisų kaime. Bronės mama irgi pasislėpė kažkur sodyboje (anais laikais visi žmonės bijodavo skrebų ir, jei suspėdavo, slėpdavosi nuo jų).

Namie rado tik seną tėvą, o pačią Bronę laikė vežime, neleido net pajudėti. Po to nuvežė į Šėtą. Ten tardė, mušė ir vis klausinėjo apie brolius, kitus kaimo vyrus, apie miškinius. Po to nuvežė į Kėdainius. Ten išlaikė visą mėnesį. Kiekvieną naktį žiauriai

kankino, kamantinėjo, kur broliai. Ji sakė, kad nežino, tikriausiai namie arba jau įstoję į armiją, nes žadėjo taip padaryti.

Galiausiai po mėnesio, vasario vidury, pasakė, jog ji laisva. Pati Bronė, būdama labai religinga, teigė, jog jai tikriausiai padėjusi malda, nes ji kas dieną ir kas vakarą karštai meldėsi, prašydama Dievo ir Marijos išgelbėti ją nuo kančių.

Išleista sudaužyta, sumėlyniuota skubėjo namo. Tačiau tą pačią dieną pareiti į Trakų kaimelį neturėjo jėgų, po šitiek kankinimų ir badavimo (valgyti beveik nedavė) vos bepavilko kojas. Tada užėjo pas žmones netoli Lančiūnavos pernakvoti. Kitą rytą keliavo toliau. Beeidama sutiko kaimyną, kuris vežė jos brolius Povilą ir Vincą, stojančius į armiją. Broliai pasisveikinę ir atsisveikinę pasakė, jog namuose didelės bėdos – nužudytas tėvas. Kai sugrįžo, viską smulkiai papasakojo mama.

Tai atsitiko tą pačią nelemtą sausio mėnesio dieną, kai Povilas ir Vincas išbėgo iš namų, o Bronę išvežė į Šėtą. Tada stribai, radę tėvą vieną, žiauriai jį mušė, privertė lįsti po duonkepe krosnimi. Palindusiam svilino padus, visaip kankino, niekino, degino, pridėję smulkių malkų, o po to dar į jį šaudė. Sugrįžę namiškiai ir atėję kaimynai bijojo ištraukti lavoną, galvojo, kad krosnis užminuota. Tik po kelių dienų ištraukė, pašarvojo, o paskui palaidojo Truskavos kapinėse.

Ar tėvas gyvas buvo įkištas po krosnimi, ar pats liepiamas ten įlindo, ar į gyvą, ar į mirusį šaudė – nežinoma. Tik buvo aišku, kad visaip kankintas. Lavone daugybė įvairių kankinimo žymių.

Nors broliai stojo į armiją, tačiau šeimos persekiojimas nesiliovė. Mat vietinis „liaudies gynėjas" įtarė, jog broliai slapstosi miške. Visokiais būdais Bronei ir jos mamai kenkė Kanaporienė, stribo Vlado Kanaporiaus motina. Kartą, kai stribai krėtė kaimą, Kanaporienė pakvietė Bronę užeiti pas juos, sakydama, kad pas juos būsią saugiau, nes sūnus – „liaudies gynėjas". Bronė patikėjo. Tačiau kai Bronė įžengė į trobą, senoji Kanaporienė, išėjusi į kiemą, pakvietė atvykusius stribus, sakydama:

– Eikite pasiimti banditų sesers.

Tie atėjo ir vėl gal būtų suėmę Bronę, bet pasitaikė geras rusų kareivėlis, kuris pasakė:

– Einam tikrų banditų gaudyt, ką čia su merga terliotis.

Stribams išėjus iš trobos, pati Bronė irgi spruko. Ji suprato: kol negaus laiškų iš brolių, tarnaujančių armijoje, tol jai čia ramybės nebus. Iš karto nuėjo į Truskavą, po to į Barklainius, netoli Ramygalos. Ten išgyveno porą mėnesių. Mama irgi bijojo nakvoti namuose. Tik kai 1945 m. balandžio gale buvo gautas pažymėjimas iš armijos, jog abu broliai tikrai tarnauja armijoje, liovėsi persekioti šią šeimą.

Kurį laiką Bronė su motina gyveno Trakų kaime. Po to Bronė ištekėjo už Makajoro ir apsigyveno Gaisų kaime. Išaugino dukrą, turi du anūkus. Dabar gyvena Užvermenės kaime – ligota, pasilpę nervai dėl žiaurių kankinimų jaunystėje, dėl tėvo tokios skaudžios netekties. Tačiau ir toliau pamaldi, tauri. Širdį atveria tik tam, kurį gerai pažįsta, pasitiki. Gyvena varganai.

Kosto Štaraičio tragiška mirtis

Bronės sesuo Verutė Liužinaitė buvo ištekėjusi už Kosto Štaraičio ir gyveno Petraičių kaime, netoli Šėtos. Gyveno ramiai, augino penkis vaikus. Kostas, kaip ir kiti liečiamojo amžiaus vyrai, 1944 m. gruodyje nepakluso mobilizacijai ir slapstėsi apie namus. Dienomis dirbo žemę, maitino gausią šeimą, į partizanų būrį nesidėjo, galvojo apie armiją. 1945 m. sausio 10 dieną į Štaraičių sodybą įsiveržė stribų būrys. Troboje rado patį Štaraitį su penkiais mažyliais. Dar viduje gerokai apštumdę, apspardę, palikę penkis klykiančius vaikus, Kostą išsivedė iš trobos į kiemą. Kieme pririšo prie medžio, dar kiek pakankinę – sušaudė. Sušaudę pasišalino iš kiemo (tikriausiai tai buvo Šėtos stribai).

Prie pašarvoto tėvo, o vėliau prie naujai supilto kapo drauge su nužudytojo našle Verute sriūbavo penki našlaičiai, kuriuos vėliau globojo ir auginti padėjo giminės. Pati Bronė globojo Aldutę, Onutę ir Antaną. Visi užaugo. Antano sūnus Sigitas Štaraitis dabar dirba Truskavos apylinkėje. Jis gimė daug metų po karo. Gal jam pačiam mažai žinoma senelio Kosto, nekaltai žuvusio, tragedija ir jo tėvo Antano, dabar jau mirusio, sunki našlaičio dalia.

Kitos nekaltos aukos

1945 m. pradžioje kraštiečių vadinamieji miškiniai nužudė Okainių apylinkės Vykdomojo komiteto pirmininko žmoną Kerbelienę. Makajorienė teigė, jog vietiniai apylinkės žmonės kalbėjo, kad Kerbelienę nužudė miškinis nuo Truskavos, iš Dvariškių kaimo. (Šis miškinis tikrai buvo labai žiaurus, vokiečių okupacijos metais buvo baltaraištis. Antano Krištanaičio bijojo visi žmonės, net ir patys miškiniai.)

Nužudžius Kerbelienę, prasidėjo gaudynės, žmonių suiminėjimas, žudymas. Tomis dienomis nekaltomis aukomis tapo penki okainiečiai: Jonas Jurevičius, Jurgis Jurevičius, Vacys Jačionis, Vladas Janionis ir penktas (tikriausiai nušautas jau Pavermenyje, bet okainietis, iš Trakų kaimo) Antanas Janulis. Visus nužudė Šėtos „liaudies gynėjai", keršydami už Antano Krištanaičio nužudytą Kerbelienę.

Taigi karo ir pokario metais, kaip ir visa Lietuva, taip ir mano gimtosios apylinkės žmonės daug visko išgyveno, matė daug kančių, žiaurumo, trėmimų, kalėjimų. Kiek kartų žiūrėta mirčiai į akis... Daug kartų norėjau papasakoti apie tai, bet niekam to nereikėjo. Per ilgus laukimo metus pati pasenau, išblėso energija, bet neišblėso noras prisiminti praeitį. Atgimstanti Lietuva, Sąjūdžio optimizmas iš naujo prikėlė mane. 1988 metų rudenio mėnesiais apvaikščiojau visus apylinkės kaimus, rinkau duomenis apie tremtinius, pildžiau represuotųjų anketas, siunčiau į Vilnių.

Šiame apybraižinio pobūdžio rašinyje pateikiau kai kuriuos duomenis apie pokario partizaninę veiklą, apie išėjusius į armiją, daugiausia apsistojau ties nekaltomis žmonių aukomis, kurių pareikalavo tie negailestingi laikai. Tik gaila, kad metai išdildė žmonių ir mano pačios prisiminimų atsargas. Norėčiau, kad visa, ką iškentė mūsų karta, to niekada netektų patirti šių dienų ir ateinančių kartų žmonėms.

TURINYS

Pratarmė. *Romas Kaunietis* 5
Iš archyvų 9
Pasakoja Albinas Striukas 65
Pasakoja Albinas Kažukauskas 75
Janinos Valentinavičiūtės-Karbočienės, paskutiniojo „Vyčio"partizanų apygardos vado *Bitės* žmonos, prisiminimai 80
Pasakoja Vladas Dargužis–*Žvirblis* 104
Pasakoja Juozas Barauskas 124
Pasakoja Antanina Linkonaitė-Daleckienė 125
Pasakoja Stasė Šemežytė 130
Pasakoja Bronė Kriaupienė 137
Pasakoja Vilius Širka 140
Pasakoja Petras Palinauskas-*Vilkas* 141
Iš archyvų 144
Pasakoja Juzė Kiškytė-Ambrazevičienė 145
Iš archyvų 150
Pasakoja Vytautas Kaziukaitis 153
Pasakoja Bronius Raila 158
Pasakoja Povilas Bitinas, Bitinienė, Vlada Bitinaitė-Lipnevičienė 165
Pasakoja Aleksandras Bitinas-*Uosis* 178
Pasakoja Henrikas Vanagas-*Papartis* 205

Pasakoja Veronika Krikštaponytė-Juodienė 217
Pasakoja Stasys Gritėnas 225
Pasakoja Juozas Pikauskas-*Peludnikas, Skyrininkas* 227
Iš archyvų 234
Pasakoja Juozas Meištas 235
Iš archyvų 243
Pasakoja Salomėja Vaičiukėnienė 245
Iš archyvų 251
Pasakoja Vincas Kazabutskas 253
Pasakoja Antanas Serdikauskas ir Algirdas Tamošiūnas 256
Pasakoja Genovaitė Vanagaitė-Zizeliauskienė 267
Pasakoja Genovaitė Maselienė 274
Pasakoja Apolonija Vareikaitė-Abraškevičienė-*Našlaitė* 275
Pasakoja Albertas Pukas-*Alba* 280
Pasakoja Jonas Birbilas 293
Iš partizanų archyvo 297
Pasakoja Jonas Keraitis 304
Pasakoja Kazimieras Kizys ir Stasė Birbilaitė-Kizienė 309
Pasakoja Povilas Dailidėnas 321
Pasakoja Edvardas Mincė 323
Pasakoja Genė Janulytė-Karpavičienė 324
Pasakoja Pranas Dirsė-*Kraštelis* 331
Pasakoja Viktoras Auglys 345
Pasakoja Lionė Talalaitė-Auglienė 346
Pasakoja Bronius Kinertas 347

Iš archyvų 363
Pasakoja Juzukėnaitė-Vanagienė 366
Pasakoja Vytautas Sinkevičius 367
Pasakoja Albertas Pukas-*Alba* 368
Pasakoja Monika Mackonienė 369
Pasakoja Marijona Žemaitienė 370
Pasakoja Vincė Krištanavičiūtė-Valonienė 370
Iš archyvų 377
Pasakoja Rozalija Blėkienė 382
Pasakoja Povilas Skrebė ir Genutė Skrebienė 383
Pasakoja Bronius Grigonis-*Bijūnas* 390
Pasakoja Marytė Šinkūnaitė-Idzevičienė 419
Pasakoja Petronėlė Vaičekonytė-Rėčiūnienė 422
Pasakoja Valė Kuodytė-Šopienė 425
Iš archyvų 432
Pasakoja Juozas Skrebė 434
Pasakoja Monika Tribušauskaitė-Stakėnienė ir jos sesuo Alytė Tribušauskaitė 440
Iš archyvų 449
Pasakoja Povilas Mincė-*Viršaitis* 450
Pasakoja Simonas Janickas 453
Pasakoja Marijona Gailiušytė-Vingilienė 455
Pasakoja Antanas Dobrovolskis-*Voverė* 456
Iš archyvų 466
Pasakoja Elenutė Kizytė-Vasiliauskienė 469
Iš archyvų 480

Pasakoja Elena Baltušnikaitė 482
Pasakoja Genė Aliukaitė-Baltušnikienė 484
Pasakoja Valerija Indrašiūnienė 486
Pasakoja Juzukėnaitė-Deveikienė 493
Pasakoja Faustina Pšigockaitė-Užkurėlienė 494
Pasakoja Ona Daukaitė-Žeromskienė 498
Pasakoja Aleksas Vaitelis-*Rimtutis* 513
Pasakoja Pranas Daučiūnas, Bronė Janulevičiūtė-Adomonienė, Janina Janulevičiūtė-Daučiūnienė ir Aleksas Vaitelis 533
Iš archyvų 546
Pasakoja Ona Sereikaitė-*Sadauskaitė* 568
Iš archyvų 573
Pasakoja Julė Mažeikaitė-Džiugienė 590
Iš archyvų 591
Pasakoja Jadvyga Krikščiūnaitė 592
Pasakoja Petras Meškauskas-*Grandinis* 600
Pasakoja Alfonsas Vaičiūnas-*Parašiutas* 605
Iš archyvų 632
Pasakoja Elena Banevičiūtė-Serdikauskienė 636
Pasakoja Stanislovas Laimikis 649
Pasakoja Vladas Kildišas 652
Pasakoja Birutė Gailiūnaitė-Banaitienė 667
Pasakoja Katrytė Mažeikaitė-Jakubėnienė 672
Iš archyvų 680
Pasakoja Marijona Lukošiūnaitė-Nerlikienė-*Daktarė* ... 681

Iš archyvų 687
Truskavos apylinkės žmonių likimai pokario metais
(Užrašė Cicilija Meškienė) 692

AUKŠTAITIJOS PARTIZANŲ PRISIMINIMAI
II dalis, 1 knyga

Redaktorė *S. Budrytė*. Dailininkas ir meninis redaktorius *L. Spurga*
Korektorė *L. Girevičienė*

Užsakymas 870
Išleido Leidykla „VAGA", 2600 Vilnius. Gedimino pr. 50
Spausdino AB „Vilspa", Viršuliškių sk. 80, 2056 Vilnius

VAKARO MALDA

Viešpatie, Tu valdai dangų ir žemę. Laimink mūsų Lietuvą ir įdiek į mūsų širdis Tėvynės meilę. Duok mums būti narsiems, kad mes taptume verti savo protėvių. Leisk mums išsaugoti savo šventą tikėjimą, mūsų tėvų palikimą. Laimink lietuvius partizanus, kurie kovoja už teisingumą ir savo kiemą. Duok mums jėgų didžiausiai aukai už savo tautą ir Tėvynę. Tau, triasmeni Dieve, pavedu aš save šią naktį. Apsaugok mane ir mano brolius nuo pavojų...

Iš partizanų maldynėlio